Nuevo
Testamento

DIOSIN JOVI

Palabra de Dios

Amahuaca

Nuevo Testamento

Amahuaca

Sepahua - Perú

INFOMACIÓN

Primera Edición : Junio 2025
Impresión : 700 NT. - Amahuaca
Contactos : nt.amahuaca@gmail.com
WhatsAap : +51 988202195
Distribución : Gratuita
Hecho en : Sepahua - Perú

Con Gratitud al Creador

Esta edición fue traducida por fieles creyentes en Cristo, hablantes nativos de la lengua amahuaca, quienes asumieron con responsabilidad la tarea de honrar su identidad y legado lingüístico. Habiendo traducido oralmente con el único propósito de evangelizar a su nación, se invirtieron años de esfuerzo con recursos propios para preservar la vitalidad de su lengua originaria, y toda esta labor sea para la gloria de Dios.

Creemos que en un futuro cercano esta traducción podrá ser perfeccionada, por lo cual se autoriza el uso libre con fines evangelísticos, pedagógicos y lingüísticos, siempre que no tenga fines lucrativos.

Expresamos nuestro agradecimiento eterno a Dios y todos aquellos: Misioneros, Pastores, Lingüistas, Hermanos y Amigos. Que, con Integridad, Amor y Compromiso, invirtieron sus capacidades en favor de la nación amahuaca. Que Dios bendiga a cada uno por nombre, y también a la nación amahuaca, guardianes milenarios de esta hermosa lengua. "Amahuaca Siempre"

"Que toda lengua confiese
que Cristo es el Señor"

DIOSIN JOVI

Palabra de Dios

Amahuaca

II Timoteo 3:16,17

Diosinmun jato shinanmakun aniivohkinukanpu,
jato onanmati sharaamunhnukanpu,
kuzhax jatirahki onanmaxon, jau kuzakinxon.
Ja jahaahaxmun jakatzi jaa Dios chivanhai
jonivohkiki sharaakin jau kuzakatzi.

Índice

		Pag.
MATEO	MATEONMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU	**10**
MARCOS	MARCOSINMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU	**102**
LUCAS	LUCASINMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU	**168**
JUAN	JUANUNMUN DIOSIN JOVI VIHIHNUKANPU	**288**
HECHOS	LUCASINMUN CRISTON KATOONIKATON KUNUUNIVAUN KUNUUVAUN VIHIHKINUKANPU	**376**
ROMANOS	PABLONMUN ROMANOVO DIOSIN JOVI VIXONHIKINUKANPU	**484**
I CORINTIOS	PABLOMUN DIOSIN JOVI CORINTIOVO VIXONHIHKINUKANPU VIYAMAHAITON	**524**
II CORINTIOS	PABLOMUN DIOSIN JOVI CORINTIOVO VIXONHIHKINUKANPU KANON RAVUUKIN	**559**
GÁLATAS	PABLONMUN GALATASVOYA DIOSIN JOVI VIXONHIKINUKANPU	**583**
EFESIOS	PABLONMUN EFESIOVOYA DIOSIN JOVI VIXONHIKINUKANPU	**599**
FILIPENSES	PABLONMUN FILLIPENSIVOYA DIOSIN JOVI VIXONHIKINUKANPU	**615**
COLOSENSES	PABLONMUN COLOSENSEVO DIOSIN JOVI VIXONHIKINUKANPU	**623**
I TESALONICENSES	PABLOMUN DIOSIN JOVI TESALONISENSIVO VIXONHIHKINUKANPU VIYAMAHAITON	**635**
II TESALONICENSES	PABLOMUN DIOSIN JOVI TESALINISENSIVO VIXONHIHKINUKANPU KANON RAVUUKIN	**643**
I TIMOTEO	PABLONMUN VIIYAMAHAITON DIOSIN JOVI TIMOTEO VIXONHIKINHKANPU	**648**
II TIMOTEO	PABLONMUN KANON RAVUUKIN DIOSIN JOVI TIMOTEO VIXONHIKINHKANPU	**660**
TITO	PABLOMUN DIOSIN JOVI TITO VIXONHIHKINUKANPU	**668**
FILEMÓN	PABLOMUN DIOSIN JOVI FILEMON VIXONHIHKINUKANPU	**674**
HEBREOS	DIOSIN JOVIMUN HEBREO VAUNNAHNUKANPU	**677**
SANTIAGO	SANTIAGONMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU	**709**
I PEDRO	PEDRONMUN DIOSIN JOVI KANON RAVUUKIN VIHIHKINUKANPU	**722**
II PEDRO	PEDRONMUN DIOSIN JOVI KANON RAVUUKIN VIHIHKINUKANPU	**735**
I JUAN	JUANUNMUN DIOSIN JOVI VIYAMAHAITON VIHIHKINUKANPU	**741**
II JUAN	JUANUNMUN DIOSIN JOVI KANON RAVUUKIN VIHIHKINUKANPU	**753**
III JUAN	JUANUNMUN DIOSIN JOVI KANON KIMISHAKIN VIHIHKINUKANPU	**755**
JUDAS	JUDASINMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU	**757**
APOCALIPSIS	JUANUNMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU JAA JAU CHIPO JAU KUZHAJINNON YOHIHAI JAKUN	**761**

Mateo

MATEONMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU

Jesusin kaivo iyoonikaavo.

1 **1** Jesucriston kaivaun kirika, Davin Vaku Joni. Abraham vaku joni.

2 Abrahamun Isaac vakunixohnu, Isaacanmun Jacobo anixohki Jacobonmun Judaya jan vutzavo anixohki. **3** Judanmun Tamarki Faresya Zara vakunixohnu, Farizinmun Esrom anixohki, Esronmun Aram vakunixohnu. **4** Aranmun Aminadad vakunixohnu, Aminadanmun Naason vakunixohnu, Naasonmun Salmon vakunixohnu. **5** Salmonmun Rahabki Booz vakunixohnu, Boozsinmun Rutki Obed vakunixohnu, Obedmun Isai vakunixohnu. **6** Isainmun apo David vakunixohnu, apo Davinmun Salmón vakunixohki jaa Urian ain janii. **7** Salomonmun Roboan vakunixohnu, Robohanmun Abias vakunixohki, Abiasmun Asa vakunixohnu, **8** Asanmun Josafat, vakunixohki, Josafanmun Joran vakunixohnu Joranmun Uzías vakunixohki, **9** Uzianmun Jotan vakunixohnu Jotanmun Akaz vakunixohki, Akazinmun Ezequias vakunixohnu.

10 Ezekiamun Manasés vakunixohki Manasenmun Amon vakunixohnu, Amonmun Josias vakunixohki. **11** Josianmun Jeconiasya jan vutzavo vakunixohnu, jato Babilonian juman achixon iyonivo jaxon. **12** Babilonian jato achixon iyonixon jato kanon jununivo jaxonmun Jeconian Salatiel vakunixohnu Salatielmun Zorobabel vakunixohki. **13** Zorobabelmun Abiud vakunixohnu, Abiudmun Eliaquin vakunixohki, Eliaquinmun Azor vakunixohnu. **14** Azoronmun Sadoc vakunixohnu, Sadocmun Aquim vakunixohki, Aquinmun Eliud vakunixohnu. **15** Eliudmun Eleazar vakunixohnu, Eleazarmun Matan vakunixohki, Matanmun Jacobo vakunixohnu; **16** Jacobonmun Jose vakunixohki, Marian vunu jaa Jesús vaku vinii, Cristo januya.

17 Abrahannohax David jarimun catorce kaivo vakunixohnu, David janohax jaa jato Babilonian iyonivo jarimun catorce kaivo vakunixohnu, vutza catorce kaivomun Jesús vakuni jaatiyan vakunixohnu.

Jesús Vakuni.

18 Nan jahaahaxmun Jesucristo vakunixohnu. Josevutan vihannakatzimun jaha Maria janixohki Josevutan jayamahaitoxmun jan Diosin kayan tohomaha tohoxo vukinixohki. **19** Tohoya vukixonmun Josepan ninkaanovo jato yohiyamakin jonuu junuxanhkin shinannixohki, sharaakun. **20** Ja jahaakin shinanyaahi oxaxonmun jan namaanixohnu, Diosin inakun nan jahaakin yohihaito: Josepa, Davin vaku joni, rakuuyamakin min ain Maria vixanpu, Diosin Kaya sharakunmun tohomayantahkiki. **21** Vaku jonimun vikatzi janhkinupu Jesús munkatzi jan januhkiki janmun jan kaivo jumannoha iromayamahi janon vihi jokatzi janhkiki.

22 Nanmun jau kiyoo kuznixohnukanpu jaa nokun Yovakun yohimakun jato Diosin jau yohikun jato yohihaiton nan jahaakin yohini zununnon:
23 “Nunoxonmun jonivutan jayamahai xanon tohoxon vaku janii vikatzihkinukanpu, Emanuel munkatzi jan januhkiki, novutanmun

jahax Dioskihnu kinmun yohihi jaa jovihkiki." **24** Namaayaahi vuzotanmun Josepan, ja nokun yovakun inakun namakun yohiha jahaakin, junuyamakin jan ain vinixohki. **25** Jan ainvutanrokonmun Jose oxayamanixohnu jan ainnin tova vunaa vaku joni viyoonon; jan vikunmun jan Jesuskin janunixohki.

Vishi onanhai jonivo.

2 **1** Apo Herodes jahaatiyan Judea main Belennohax Jesús vakukunmun, vari kainhai jarihax vishi onanhai jonivo Jerusalen jano vunixohnu. **2** Nan jahaakin yohivuhimun vukannixohki: ¿Rakira Judiovaun apo vakuha jaha? Jan vishi vari kainhai jarixon vuchivuranmun sharaakin jizi johi nonhkai.

3 Ja jahaakin yohihaito jato ninkaatanmun Herodes ratuhkuunixohnu, Jerusalen juman jahaa joni kiyooyavi. **4** Herodesinmun Diosin Jovi jato ninkaamahai jonivoya kirika jumanxon kunuuhai joni yovaavo kunaxonmun jan jato yokanixohnu rakihax vakukatzira Cristohkiki.
5 Jatonmun yohikanixohnu: "Judean main jahaa Belennohaxmun vakukatzi janhkinupu, nan jahaakinmun Diosin jau yohikun jato yohihai jonin kunuunihkiki."

> **6** "Miya un Belen, Juda main jahato, pishtaamamun
> minhnupu mihonnohaxmun kainkatzi joni yovaahkiki
> janmun jato sharaakin kaakihinkatzi janhkiki un juma
> Israel."

7 Kanonmun Herodesin jonuu jato kunaxon vishi onanhai janivo yokaa sharaanixohnu kuztiyankonvinra vishi kainyantaxki. **8** Belén jari nichinkinmun jan jato: Jari voxon rakira vakuvo jahahki iinsharaaxon vukixon iya yohihi vukatzi votan kanpu iyaxriri kaxon sharaakin jizi kanon mun jan janixohki.

9 Ja jahaahaito apo ninkaahaxmun vokannixohnu. Vokinmun jaa vishi vari kainhai jarihax kainhaito iinyantaavomun vohaivo jari ruzoo kahaito iinkanixohnu, moha nokootanmun jaa joni vaku jaha maxkaa vanuunixohki. **10** ¡Vishi vuchitanmun jasharakannixohki!

11 Tapazmuran vuiitanmun jaa joni vaku jaha Mariaya vuchikanixohki. Vuchitanmun ranpihi kiyootan sharaakin Dios yohitanmun jaton jau sharaavo inankanixohki, nan oro inanxon, nan jii vupon jutuu inanxonhkinmun raho jutuu inankanixohki.

12 Namakun jato Herodes jari voyamahi vahitzan votannon yohihavomun vahitzan jaton main vokannixohnu.

Vakuvo rutunivo.

13 Moha vohavaunmun nokun Yovakun inakun namakun José vuchimatan nan jahaakin yohinixohki: Vuniitan jan Vakuyavi jaha vivanhin paxahi Egipton katanpu, janokomun jaxanhpu miya yohijahinnon; Herodesin joni Vakun vunakatzi kiki rutujanhkin.

14,15 Kanon vuzotanmun jan jaa yamuu jaa joni Vakuya jaha vivanhinmun Egipton José kanixohnu, jarimun jan janixohki Herodes nayoonon nokun Yovakun yohimakun jato jan yohihaiton yohini zununnon, nan jahaakinmun jan yohinixohki: Egiptonohamun un vaku kunanikuhnu kin.

16 Herodes paranvahin vahitzan vishi onanhai vokunmun jan notziyovaanixohnu, notzixonmun jan vakuvo ravuu varixutuuyamaa-marazi Belen, jahaa jato rutumanixohki. **17** Kanonmun Diosin jau yohikun jato yohihai joni Jeremian yohini zununnixohnu, nan jahaakin ja yohini:

> **18** "Rama jumanxonmun arahyovaahi, ishihki muronyovaahaito ninkaanixohnu; Raquelmun Israelki arahnixoki. Vuyamayamanonvomun jan janixohki moha nokanivan."

19,20 Moha Herodes nakunmun nokun Yovakun inakun namakun José vuchimanixohnu Egiptonxon, vuchimaxonmun jan, kanon vuniitan jaa joni vakuya jaha vivanhin Israel main katampu mohamun jaa joni vaku rutupaihai nokayankanxohki, nixohki.

21 Kanon vuniitan jaa joni vakuya jaha vivanhinmun jan Israel main jonixohki.

22 Japa Herodes nayankun jan vaku joni Arquelaon Judea main apoha ninkaahaxmun rakuuhax jari kayamanixohnu; namakun yohihaito jato namaahaxmun jan Galilea main kanixohki.

23 Johaxmun jan Nazaret juman janixohki Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun Nazarenomunkatzi jankiki yohini ja jahaanon.

Jato chokahai Juannun Jovi Sharaa yohini.

3 **1,2** Jaa nututiyanmun jato chokahai Juannun mishpoo toha rakaani jarixon Diosin Jovi Sharaa jato minkaamavuhi jonixohnu Judeanxon, nan jahaakin yohikin: Vutzakin shinanjanhkanpu man inyanbaha nai jahokuha nokun apo Dios novutan jakatzi nokohaxkinukanpu kin mun Juanun jato yohinixoki.

3 Jaa yohikinmun Diosin jau yohikun jato yohihai joni Isaian yohinixohki nan jahaakin, mishpo toha rakaani jarihaxmun kunaahi jovihkinukanpu:

> "Nokun Yovaa vahi arojonxanhkanpu vahi muztunxon janhkanpu, kin yohinixohki."

4 Camello xakaa zauunimun Juan janixohnu, jau xakaa chinuxutin chinuxuhuunimun jan janixohki, jan jiritimun vona jaya janixohki.

5,6 Jerusalen juman jahaaya Judean jahaa kiyoomun Jordán kuxaa jahaatiyamun jaa ninkaahi vupanhkannixoki, vuxomun jan jato Jordan junumuran vuiimapanhnixohki iromahaivo kiyoo yohihaito. **7** Jan jato junumuran vuiimanon vuhaito jau onankovinki jahaiya Saduceovo vuchitanmun jan jato yohinixohnukanpu nan jahaaquin: ¿Ronon kaivau, tzovan mato Dios notzihain paxahi votanjahinnon yohiha vuhira manhkai?

8 Koonkovin vutazakin shinanhaxra manhkai mato iinnovo sharaakin jau kuza janhkanpu. **9** Nan jahaakintzi shinanjanhkannapu: Abrahanmun nokun Upa japanhnixohnukanpu kin. Matomun yohihi unhkanukanpu nan maxax man iinhai Abraham yoramaxontimun Diosnukanpu.

10 Ruratirivimun jii vimi sharaayamahaitomun taztuxon potaxon kohanox ivohkiki. Sharaakin jau kuzayamahai jato muhu janhkinmun manahax Dioskihnukanpu.

11 Iyanmun mato koonkovin junumuran vuimatan kainmahi unhkanukanpu, koonkovin vutzakin shinanhaxra mahkai mato innovo. Jaa iya chironvuranhairoconmun jan iya vinotan jau kuzayovaahaihki, janroconmun mato Diosin Kayavutan jamakatzi janhkiki. **12** Jan payatimun tohinhax janhkinu jahon jan chishpoo kashohxon trigo vixonmun jau juxu oriti jari vakatzi janhkiki, jan chishpoomun chihi nokayamahaiton kohakatzi janhkiki.

Jesús junumuran jikimaniivo.

13 Galileannohaxmun Jesús Juan jano jonixohnu Jordan jarixon jan junumuran jikimanon. **14** Juannunmun jumatan nan jahaakin yohinixoki: Miyanmurokon iya junumuran jikimati minhnupu, ¿Iyan un miya junumuran jikimanon johira minhkai?

15 Rainvahinmun Jesusin yohinixohnukanpu nan jahaakin: Jamun javiyonon ja jahaayoopu non jahaanonmun kuunhi Dioskihki.

16 Moha jan junumuran jikimahainmun Jesús junumurannohax kaintan mapuunixohki; kanonmun jan nai vuxnakuhuuhain Diosin Kaya ovaa ruiikaviz jahiva votoohaito iinnixohki. **17** Nan jahaakin yohihimun jovi yovannixohnukanpu nai jahokuhax: Nanmun un Vaku Joni un kuunhaihnukanpu, jaa inhimun jasharahi unhkai.

Yoshin iromahan Jesús iromamapaini.

4 **1** Kanonmun Diosin Kayan iyoha Jesús mishpoo toha rakaani jari kanixohnu, jarixon yoshin iromahan iromamapainon.

2 Cuarenta nutuya cuarenta yamuu jiriti zamaayaahimun jan koshmahnanixohki. **3** Kanonmun jahiva jato iromamahai jonixohnu, jotanmun jan: Diosin Vaku Jonimura minki nan maxax pannon yohipu nixohki.

4 Kanonmun jan raivahin:

Mohamun kunuuniivohkinupu: Panzti aki jayamatimun
jonihnupu, Diosin janannohax jovi jokoha Jovi sharaa
kunuunivo yovanhi jatimun jonihki.

5,6 Kanonmun yoshin iromahan Jerusalen juman iyonixohnukanpu, iyotanmun yoshinnin Diosin Jovi ninkaati tapaz maxkaavanixohki, vatanmun yoshinnin:

"Diosin Vaku Jonimura minhki nunohax paraxhipu,
mohamun kunuuniivohkiki. Jan innanvomun nichinkatzi
janhkiki miya kitunon, jaton mukunnumun miya
patzankatzi kankihki min pakuuhi maxaxan
jotiztishinankin."

7 Kaahatomun Jesusin: Moharivimun kunuuniivohkinupu; min yoraa Dios iromamapaiyama timun minhki, nixohki.

8,9 Unaamun yoshin iromahan machi matonko chaitan iyonixohnukanpu jarixon nutu kiyoo iinmaxanhkin. Nutu kiyoo vunaakovin iinmakinmun yoshinnin unaa:

Nan jumarazimun minakatzihkinupu main rapitan iya
sharaakin yohitan.

10 Kanonmun Jesusin yohinixohnu nan jahaakin: Kanon katanpu, Yoshinni mohamun kunuuniivohkiki: Yovaa min Dios jaztii jau kuzaxon janhpu.
11 Kanon yoshinnin junuhainmun vuxon Diosin inaavaun jirinixohnu.

Jesusin ayookin jau kuzani.

12,13 Karavozon Juan Jakun minkaahaxmun Jesús jaririviz Galilean kanixohnu, kanonmun jan Nazaret junannohax kainkahin jan Capernaun jumantzinkan kanixohki Zabulonya Neftali maintzinkan.

14 Jaa Diosin jau yohikun jato yohipanhoni jonin kunuupanhni zununnon:

15 "Miyan ninkaapu Zabulon mai miyan ninkaapu Neftali
mai miyanrivi ninkaapu Galilea jamavaun mai.
16 Javihi iromahi jaxon mun jurun vishi sharaa iinkatzi
kankihnukanpu ja iromahi jahaamun jato jotakatzi
juruuhkiki, jaa jurupanmun jato nokapaiihi jaha
jotakatzihkiki."

17 Jaatiyanmun jato Jesusin Jovi ninkaamakin nan jahaakin yohinixohnukan: Kanon vutzakin shinan janhkanpu, mohamun nokoohax maton apokovin kiki.

18 Galilean jahaa jununha kuxaa kankinmun Jesusin jato vaku ravuu vuchinixohnu Simón jaa Pedro Januya jakun jan vutza Andrés, junun anxon rikanhaitomun Jan jato vuchinixohki, rikanhai jonivomun jakannixohki.

19 Kanonmun jan jato: Uvutan vukanpu, matomun joni rikanhaimakatzi unhkai.

20 Vunaakovin jaton rika potavahinmun chivanvokannixohnu.

21 Ori pishta kakinmun jan vutza vaku ravuurivi jato vuchinixohnu, Zebedeon vaku joni Jacobo jakun jan vutza Juan, japavutan rika kuxuhimun jakannixohki. Jatomun jan kunanixohki. **22** Jatonmun vunaakovin nontiya japa potavahin Jesusvutan vokannixohki.

23 Galilea mai kiyopan kaankinmun jato Jesusin, Jaton Diosin Jovi ninkaati tapazanxon Diosin Jovi sharaa ninkaamakin joni izinya, yora ivanhaitiya jato jumanxon aronixohnu.

24 Siria mainxon jan jau kuzaha kakaahaito ninkaaxonmun jaa joni izinyarazi iyuxonkannixohnu.

25 Naha joninmun chivanvokannixohnu, nan Galilean jahaa vohain, nan Decapolis, jahaa vohain, nan Jerusalen jahaa vohain, Judean jahaaya Jordan pokutan jahatoxrivimun vokannixoki.

Manan matonkononxon jato Jesussin jovi sharaayohini.

5 **1** Joni naha vuchitanmun jan machi matonkonon tzahoohainmun jaa chivanhai jonivo vunixohnu. **2** Kanonmun jan jato Diosin Jovi sharaa jato ninkaamanixohnu nan jahaakin:

3 Jasharakanpu jaa jau mahitzax maton apomun jakatzi
Dioskihki. **4** Jasharakanpu arahkairaziz matomun
vuyankatzi Dioskihki. **5** Jasharakanpu jaa maton jau
kuzayamahaitox, matonnamun jakatzi nan maihkiki.
6 Jasharakanpu jaa koshmahnokahaitox matomun jaa
man jau kuunhai kuzaxonkatzi Dioskihki. **7** Jasharakanpu
jaa jato omizvohaitox matorivimun omizvakatzi
Dioskihki.

8 Jasharakanpu jaa maton jovinti kutzaamakun,
matonmun Dios iinkatzi manhkiki. **9** Jasharakanpu, jaa
iromayamakin sharaaxon jato jakinhnatox matomun
Diosin vakumun manhki yohikatzi kankihki.
10 Jasharakanpu jau sharaakin kuzahatox mato
zinaahavan matonnamukatzi maton apon nutuhkiki.

11 Jasharakanpu iya chivanhaito mato januxon mato janovi jau ontzaxon matohkavan. **12** Jasharatan maton premiomun nai jahoo jahaa yovakovinhki, ja jahaakinrivimun ja vuhaama man jakun vuyooni Diosin jau yohikun jato yohihai jonivo zinaakannixohki.

Tashikaviz.

13 Main tashimun manhnukanpu; tashi ishohain ¿Jaun nihiztira? kanon iromatimunhnukanpu, kanon jumannanki potatimunhki jamaanovo.

Juruukaviz.

14 Nan main jahaa jonivaun juruumun manhnukanpu, juma mai matonkonon jahaa jonuuyamatimunhnukanpu. **15** Lamparin rivimun juruutan tapo naman vayamataishkihki, jan tzahontinin non vakunmun jaa kiyoo tapazan jahaa jato jotanoxkihki. **16** Ja jahaakin jotahikavizmunox manhkinukanpu man sharaakin jau kuzahain mato iinhavo, kanon sharaakin maton Upa nai jahoo jahaa yohijanhkanpu.

Jesusya jau kuzati kirika.

17 Jau kuzati jovi mato junumahi jotan Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun jau yohinimun rama iromahki mato yohihi jonixki unhkaintzi ixanhkannapu. Ja jahaayamakinmun: Jahonkonkovin jau kuzati mato onanmahi jonix unhkari.

18 Konkovinmun mato yohihi unhkanukanpu, naiya mai jahaatiyanmun pishtakovin jaa jovi tovoyamakatzi tzovahkinukanpu jaa jovi zununyonon. **19** Karakun tzova pishtan javi pishta Diosin Jovi jumakin jato tuxu jaarivi onanmahaimun jato jau kuzanizmakin Diosin nutunxon yohikatzi kankihnukanpu, jaa Diosin jau kuzati yohinirokon jumayamakin jatori onanmahaimun jato yovaavomun kankihki jato Diosin nutunxon yohikatzi kankihki. **20** Iyanmun mato yohihi unhkanukanpu, matox Fariseovoya jato jau onanmahai vinotan jau kuzayamahaitoxmun Diosin nutun vuiiyamakatzi manhkinukanpu.

Jesussin jato notziyamati onanmanii.

21 Shinanmurokoonkanpu, ramaamakovin Moisesin nan jahaakin yohinixohki: “Jatotzi rutujanhkannapu, tzova pishtan jato rutuxonmun jato kastiikakatzi kankihnukanpu.” **22** Ramamun mato konkovin yohihi unhkanukanpu, tzova pishtax tzovaya notzinnaahax katimunhnukanpu. Tzova pishtan jato januhax jato jau yokaahai joni jari, katimunhnukanpu. Tzova pishatan jaton januxo jau jato junuyovaahairokon chihimuran potatimun kankihki.

23 Karakun javikin Dios kohajonxanhkin jau kohati jari jau vovokin nakisharaaxon mivutan zinaahai tzova jakun.

24 Jaa min jau voha jau kohati jano vavanhin jaa mivutan zinaahai joniya vuyannayotan janhpu, kanonrokon vuyannatani janoriviz jotan Dios jau kohaxonti minhki.

25 Mivuu zinakananhai jonivutan jovi arojanhpu vunaa, jaa jonivutan jovi arojanhpu vunaa, jan miya jato jau yokaahai joni inanmiz, jan miya Apo jau kuzanhai joni inanmiz janrokon miya karavozomuran ninontimun janhki. **26** Konkovinmun miya yohihi unhkainupu, jaa min rivinha kiyoo kopiiyamahax kainyamatimun minhki.

Jaton ainma ivaa jayamaxahinnon jato Jesusin onanmanii.

27 Nan jahaakinrivimun Moisesin yohinixohnukanpu: “Maton ainvo jatovukovinki jaxon jato paranyama janhkanpu” kin. **28** Iyanrokon mato yohihi unhkanukanpu, tzova jonin xanovo apakin inruzhamun ovaa xano akaakavizmunhnukanpu.

29 Jaa min konjahori vuron min jau inhaiton miya Dios jau jumamahaito vutzukuhuutan vizma potajanhpu. Min yora xatu pishta min vunohamun sharaahnupu, iromarokomunki min yora kiyoovi chihi nokayamahai jari kahaa. **30** Jaa min pokihri mukurnun min jau kuzahaton miya Dios jau jumamahaito poztuhkuutan vizma potaxanhpu. Nin yora xatu pishta min vunohamun sharaahnupu, iroma rokomunhnupu min yora kiyoovi min chihi nokayamahai jari kahaa.

Jesusin jato potannayamajahinnon onanmanii.

31 Ramaamarivimun Moisesin yohinixohnukanpu nan jahaakin: “Unaa maton ainvutan japayaamakin potannaajankin kirika inanjanhkanpu” kin. **32** Iyanrokon mato rama yohihi unhkanukanpu jan ain potatimun jonihnukanpu jonitza amahaitoruz vuchixon. Janoviruz jaton ain potahax jakiriviz jonitzaya vihannaahax ova ajan vunukovinkaviztimun xanohki, jan vunu vunaarivi.

Jesusin jato jau kuzajanhkin yohixon axanhinno onanmanii.

33 Jaatiyanrivimun jato Moisesin jau onanmanixohnukanpu nan jahaakin: “Diosin janu yohixon jau kuzapayamaxanhkanpu jau kuzayamatimun manhki.” **34** Iyanrokonmun mato yohihi unhkanukanpu, tzova jau kuzaxon janhkin yohikin tzovan janu yohiyamajakanpu. Main janu yohiyamajanhkanpu, Diosin tzahootimunhki. **35** Main janurivi yohiyama janhkannpu jaamun chituhax Dioskihki. Jerusalén janurivitzi yohijanhkannapu nan jumamun apo Yovaa Diosinnahkari. **36** Maton yora yohixon jan kuzajanhkin yohiyamajanhkanpu matomun man maton yoran ivoomanhki. **37** Jau kuzajanhkin yohixon jau kuza janhkanpu jau kuzayamaxanhkin yohixon jau kuzayamaxanhkanpu chipo jaurazi kuzahaavomun yoshinninahnukanpu.

Mato zinaahai jato kunjanhkanpu.

38 Nanrivimun jato Moisesin jau onanmanixohnukanpu: tzava jato vutzuuhaito jaarivi vutzuutimun xutuukutimun kankihnukanpu. **39** Iyanrokonmun mato yohihi unhkanukanpu: “Mato kuzahato jato kopiyama janhkanpu tzovan mato tanpazhaaito maton tamotzarivi, jato amajanhkanpu.” **40** Tzovanrivi mato jau yokaahi vuxon yokaahaito inanjankanpu. Tzovanrivi mato jau chanikahanhi vuxon katon vihanpaihaito maton rakootirivi inanjanhkanpu. **41** Zontaron mato jau iyu mil metros vomahain dos mil metros voxonjanhkanpu. **42** Mato jau yokaahaito jato inanjanhkanpu, mato jau inanhaito ja inanjanhkanpu.

43 Nanrivi jau kuzajahinnon jato Moisesin yohinimun moha nahakovin varixutuu vinoonixkihnukanpu: “Matovu jonivo kunnanankihintan matovu zinakananhai jato zinaajanhkanpu” kin. **44** Iyanmun mato rama yohihi unhkanukanpu, matovu zinakananhai jonivo kunnankihinxon mato iromakin kuzaxo jato Dios yohixonni jaxanhkanpu. **45** Ja jahaakin jau kuzakinmun jato maton upan jau kuzahai ja jahaakinmun jau kuzahi manhkiki inmakatzi manhkinukanpu. Janmun joni sharaakiya joni iromaki kainnon vari kainmanox janhkiki. Janmun ovi jamanox janhkiki jaa jau jumayamahaikiya jaa jau jumahaiki jonon.

46 Jaa mato kunhairuzman jato kunnanankihinhain mato sharaakin jau kuzaxonyamatimun Diosnukanpu. Shinanmurokonkanpu jaa Roma koriiki vixonhaitonrivimun jatovu jahaavo kunnanankihinnox-kankihki. **47** Jaa matovu jahaavoruzki "Matora man" kikara jau yovaakivinki kuzahi ikiitzi manhkai jaa Dios konyamahaitonrivimun ja jahaakin jau kuzanoxkankihnukanpu.

48 Matoxrivikomun kutzaama sharaama janhkanpu maton Upa nai jahoo jahaakaviz, jaamun jan kutzaama sharaahki.

Jesusin jato Dios (Jau inanti) onanmani.

6 **1** Sharakin jau kuzakin nikaanovokavinkin kakaamayamaxanh-kanpu ja jahaaxomun mato jau inanyamakatzi maton Upahkiki.

2 Jaumahiz jato jau inankintzi miya ninkaanovokavikin kakaajanhnapu, ja jahaamahan jaukovinki kuzahi Diosin Jovi ninkaati tapazannox ihokatzi vahinnohax ikaivo ja jahaahi jato sharaakinmun jau kuzahi kankihki jato yohinovo; koonmun mato yohihi unhkanukanpu, mohamun jaton kopiiyahkankihki.

3 Miyanrokon min jato jaumahiz jau inanhain min poyan pokihrin onanyamanon jau kuzahira min konjahori min poyanhkiki, **4** Min jato jau inanha tzovan onannyamanon mipan jonuu jau kuzahavaun iinhaton miya kanon kiyoovinin iinnovo min kananha miya inankatzihkiki.

Jesús Diosvutan yovanni.

5 Diosvutan yovanhitzi ja jahaakovinki jahax ikaivo ja jahaa janhkannapu jatoxmun, Diosin Jovi ninkaati tapazan mapohokatzi vahi kapoohahton mapohax Diosvutan yovannox kanvari jato innovokavihi; matomun kon yohihi unhkanukanpu mohomun jaton kopii vikatzihkankihki.

6 Miyaxrokonkomun Diosvutan yovankatzi min tapazmuranjikitan kuvuntan mipavutan yovanjanpu, jonuumun jahax jankiki, jau jonuuharivimun iinhi janhkiki kanonmun miya mahan iinnovo min

kananha inankatzi janhkiki. **7,8** Dios jau yokaakin Dios tanayamahai jonivo akai ja jahaayamaxanhkanpu jatoxmun junuuyamahi yovannoxkankihki, jato minkaatiki Dioskain jaaruz yohihaito. Jatokaviztzi jaxanhkannapu jau kunhira minhkaimun onanhax mipahkari, chipotirokon min yokaanon.

9 Nan jahaahi Diosvutan yovan janhpu;
Nokun Upa Diosi nai jahoomun jahax minhkinupu,
jominnumun sharakux konkovinhnupu.
10 Nokun apokatzi joxanhpu, jaa min nai jarixon jau
kuzahai ja jahaakinrivi mainxon jau kuzajanpu.
11 Jiritirivi noku rama inanjanhpu.
12 Non iromahai noku potajonxanhpu jaa non noku
iromanixo jato potaxonnai ja jahaakin;
13 Non unaa iromamiz noku chitusharaaxon yoshin
iroma vizma jamajanhpu.

14 Mato iromaxo man jato maton Upa nai jahoo jahatonrivi mato man iromani shinannahan yamatimunhnukanpu. **15** Jaarokon man jato mato iromanixo junuyamakin shinannahanhain, maton upanrivi man iromani mato shinannahantimunhnukanpu.

Jiriti zamaati jato Jesusin onanmanii.

16 Matox jiriti zamaahitzi omizvoyahtox jaxanhkanmapu mato jiritimun zamaahi manhkiki mato yohinovokavihi. Iyanmun yohihi unhkanukanpu: Jatonmun moha jaton kopii vinix kankihki. **17** Miyax jiriti zamaahikomun vuchokihiitan rahon min voo jutuujanpu. **18** Yoranmun jiritimun zamaahi minhkiki inyamakatzihkinupu, mipa jaa jau jonuuha innoxkihki, jaa jau jonuuha inhaitomun miya min kopii inankatzikiki.

Jau sharaavo nai jahoo jahaa.

19 Nuno mainxon jau nahaya payamaxanhkanpu. Jaa jaurazimun muhunos nakaxkihki. Jau vihai jonivaunrivimun jonuu vinoxkihki. **20** Nai jahorirokon jau sharaavo vaxanhkanpu. Jarimun pishtakovin jau muhuhkuyamanoxkihki, jarixonrivimun jau muhuyamanox nakaxkihki, jaririvimun vuiiyamanox jau vihai jonivohkiki jau vikatzi.

21 Shinamurokonkanpu jaa un mato jau kuzanon yohikun man jau jumayamakin jau kuzahamun ovaa jau nahayakaviznukanpu.

Yoran juruu.

22,23 Maton vuronmun kutzara manhki yohihikinukanpu. Sharaahokatzi iromara minhkimun yohihi min jato inhahkinupu.

Apo ravuu jau kuzaxontimamun manhnukanpu.

24 Tzova pishtankonvinnin jaatiyanviz joni ravuu jan kuzaxontimamunhnukanpu. Vutza jau kuzakonyovaatan vutza iromasharaatimura jonihki. Ja jahaakinrivi maton Dios kutan jau naharivi kuntira man.

Shinantiya muronti (Jato Jesusin onanmanii)

25 Jan jirikatzira manhkai shinanxon, jau ayakatzira manhkai, shinanxon rato chopa zaukatzira manhkairuz shinanhi jayamaxonhkanpu. Jirihiruz nutuhkax jayamatimunhnukanpu choparuz zauumaxahinnomun Diosin yorayamanixohnukanpu.

26 Izaamurokon inkanpu novihi vohotaniihkiki jaton jau vanayamaxon jatonrivi jau vimi viyamahihkiki jau juxurivi vixon oriyamahihkiki, javi ja jahaahaito jato inkin jaurazi kunhaito jato jaa jau kunhaito inanhii Dios nai jahoo jahaahkinukanpu. ¿Matorokonra man jaa izaa vinotan yovoavomaama?

27 ¿Jaurazi shinanhi jahaxki nayamahi chaii pishahirokon ikiira manhkai? **28** Jau jova nihimuran jahoa inkin onanjanhkanpu. Jatoxmun yonooyamanoxkankihnukanpu chopakatzi, zauujanhkin. Apo Salomonmun ja jahaa chopa sharaavo zauuyamanixohnukanpu jau javakaviz, javi jau nahayahtox. **29** Konmun mato yohihi unhkanukanpu Apo Salomonmun ja jahaahi raooyamapanhonixoohnukanpu javi jau nahayahtox.

30 Jovi jau jova zamayamahai jaha sharaakin jau kuzaxonkin ¿Matomurokon chaiihi jahai sharaakin jau kuzaxon yamatira Dios? Nohamun un onanhanukanpu Dioski chipookimun onanyamahax manhkiki.

31 Unaatzi jau jirikatzira manhkai sinanxon jau ayakatzira manhkai shinanxon rato chopa zauukatzira manhkai shinanjankannapu. **32** Jaa Dios onanhamahtonruzmun jaarazi jau shinanoxkankihnukanpu. Jaa Dios nai jahoo jahaamun maton Upa kaviznukanpu, janmun onanhax janhkinukanpu jau maxkaahaxra nanhkai.

33 Jaarokonmun sharaahnukanpu man jaztiimun jan apohki man ja jahaanon. Diosinmun mato man jau kunhairazi inankatzikinukanpu nutu zununhain. **34** Jau kuznayaakatzarahkiki shinanyamajankanpu. Vutzatiyan man shinan jahinnonukanpu. Shinanmurokonkanpu kiyo nutu jau vutzaraz jahaxkihki.

Jato kitzi iromahi yovanjanhkannapu.

7 **1** Jato janovi jau yokaa yamajanhkanpu matorivi ja jahaakanmiz matokirivi iromahi yovannovo. **2** Jaa min jatoki yovanhai ja jahaahirivimun miki yovankatzi kankihki, jaa min jau vashiihai ja jahaakinrivimun miya jau vashikahankatzi Dioskihki.

3 ¿Kuzanon min vutzan vuronoha xachi puhi iinhira minhkai javi iinyamakin? **4** Kuzaxon min vutza yohitira min: ¿Min vuronoha xaki puhi vixonnonhpu kin javi min vuronkovinrokon jii paoxka jakun? **5** ¡Vumanna ravuuyamun minhnupu! Min vuronohakovinmurokon jii paoxka viyoojanhpu, kanonmurokon insharaaxon min vutzan vuronoha xaki puhi vixon janhkin.

6 Diosin jautzi ino inanjanhkannapu, jau sharaavorivitzi kochi inanjanhkannapu, pishtakovinmun jaton ratora sharaahki onanyamahoxankin, jatonmun jau kiyoo jamaaxon mato pikatzikankihki.

Jan yovaakovin.

7 Dios jau yokaa janhkanpu, yokaahaito mato jau inantimun janhki vunaxon vukitimun manhnukanpu; kunaahaito mato minkaatimun janhnukanpu. **8** Jato jau yokaaxonmun vinoxkankihnu, jau vunaxonmun vinoxkankihki, kunaahaito minkaatimun Dioski.

9 ¿Tzovax mato joni jahaxrahki maton vakun mato mizi yokaahaito maxax inantira? **10** ¿Yoma xohii yokaahaito rono inantira?

11 Javi mato iromahanmurokon maton vakuvo jau sharaavo inannox manhkiki, ¿Maton Upa nai jahori jahatonmurokon mato jau sharaavo inantihnukanpu.

12 Ja jau kiyoo matoki jau kuzanonvokavi man jahai ja jahaakinrivi jatoki jau kuzajanhkanpu; Nanmun noku onanmahi Diosin yohikun kunuunivohkiki.

Vuva pishta.

13 Vuva pishtan vuiijanhkanpu jaa vunoonon jato iyohai vahimun tohayovakux sharaahki; jahonmun nahax vuinoxkankihki. **14** Pishtamun vuiitihnukanpu jaa noku Dios jari iyohai, ravuu pishtaxmun jari vonoxkankihki.

Jau kuzahato iinxon jato onantimun manhnukanpu.

15 Orii sharaa janhpu Diosinki jato nichinhaki vuxon mato jau parankanmiz. Jatoxmun carnerokaviz tanahma mato jano vunox kankihki. Koonrokon iromamun kankihki ovaa lobokaviz. **16** Jau kuzahato iinzon jato onantimun manhnukanpu. ¿Moxanonharokon uva vihojanhkin jii moxayanoha higo vitaishrahki? **17** Ja jahaahim jii sharakux sharaavo viminoxkihnukanpu, jii iromahaxmun iroma viminoxkihki. **18** Jii sharakuxmun iroma vimiyamanoxkihki, jii iromahax sharavo vimiyamatimunhki. **19** Jaa jii vimiyamahairazimun taxtuxon chihi naki potanoxkankihki. **20** Ja jahaakin jau kuzahato jato iinxon jato onantimun manhnukanpu.

Matomun inyamanox unhkainukanpu.

21 Jaa iya: “Yovaku, Yovaku” katoxrazikovinpan Dios jahaa jari vuiiyamakatzi kankihnukanpu jaa Upa Dios nai jahoo jahaton jau kuzanonvo kuunhira jankiki jahaakin jau kuzahatoxmun, vuiikatzi kankihki. **22** Jau kuzkatzi jakun yohixon nan jau kuzkatzi jakun, jakun yohixon, nan yoshin iroma potaxon, atima jau kuzahamarokonra non min janu yohikin. **23** Kanonrokonmun mato yohikatzi unhkanukanpu: Matomun iinyamanox unhkai kanon uhivahax votankanpu jau iiromahaito kin.

Vutza ravuukin tapazti.

24 Tzova pishtan iya jau yohihaito ninkaakin ja jahaakin jan jau kuzahai kavizkin shinanyovaxon jan maxaxan tapazni kaviznukanpu. **25** Jan tapazkunmun ovi inixohnukanpu, uhurivimunixohki, niyunmun poxayamanixohki maxaxan jan sharaakin jan anikun.
26 Tzova pishtan iya jau kuzahaito ninkakinrokon ja jahaakin jau kuzaxanhkin shinanyamakin mishpopan tapazni kavizki. **27** Jan akunmun ovi ikain, uhunixohnu, niyun poxahamun tapaz poxoonixohki.

28 Yovan yaahi Jesús junuuhainmun ja ninkaahahtox rutuhkuukanixohnukanpu, tzovan jato ja jahaakin jau onanmayamanikun jan jato yohihain; **29** Yohiyovaayahton jan jato yohihain, ja kirika kunuuhai jonivo kavizyamakin. Jau kuzati kirika jato onanmahaikavizmahan jan jato yohihain.

Jesusin joni chavaani aroni.

8 **1** Manannunohax votoohaitomun nahan Jesús chivanvokannixohnukanpu. **2** Kanonmun jano joni chavaani jotan jahiva ranpitan nan jahaakin yohinixohki: "Yovaku, kuunkin iya aroti minhnupu, katomun."

3 Jesusin munshanatan ramannixohnu, nan jahaakin yohitan: "Kuunmuni unhkai iroopu janhkainmun jan chavaa yamariznixohki."
4 Kanonmun Jesusin: "Iinpu, tzovatzi yohijanhnapu; Katanrokon jato Dios jau yohixonai joni iinmatan Moisesin Dios jau kohaxonti yohini kohaxontanjanhpu, mohamun iroohax minhkiki jan onannon."

Zontarovo chituhaiton inaa Jesusin aroni.

5 Capernaum juman jikihi Jesús jakunmun, jahiva zontaro chituhai jahiva jonixohnukanpu nan. **6** Jahaakin yohivuhi: "Yovaku, un inaa izinyahtox tapazan rakaahaxkihnupu kaanyamahi janhkiki, sharaakovinhi inaahi janhkinupu katomun."

7 Jesusin: "Kaxon aroyohi kanon iinpu nixohki."

8 Rainvahinmun zontarovo chituhaiton: “Yovaku, tzovara un, min un tapazan jikinon; jovinruz min yohiha irooti janhnupu. **9** Iyarivimun un joni jau iyanriri zontaro chituhax unhkanupu; jaa un katanpuhka kahihkiki iinpu, vutzarivi un jopuhka johihki iinpu un inaarivi un jau kuzahapuhkun ja jahaahikiki.”

10 Ja jahaahaito ninkaatanmun Jesús ratukuunixonu kanomun jan jato jaa chivanhairazi yohinixoki nan jaahakin koonmun mato yohihi unhkanukanpu, Israel mainxon tzova pistavinmun koonyovaahaito iinhamamun unhnukanpu. **11** Yohino ninkaakanpu, nan joni man inhaikavizmun nahax ramikirazihax vakutzihkinukanpu. Jaa jonivomun jato Diosin jirihain jatoxrivi jatovutan jakatzihkinukanpu nan Abraham jakun, nan Isaac jacun Jacobo rivi. **12** Jaa jato Diosin kunayonikahtoxrokonmun chihimuran voyamakatzi kankihki, jaa jari vohatoxrokomun jarihax araahki xuta viyaxkatzi kankihki.

13 Kanonmun Jesusin zontaro chituhai yohinixohnu nan jahaakin: “Katanpu kooyovaamun min jakihki jan iroonon. Jaatiyanmun jan inaa iroonixohnu.”

Pedron rayoz Jesusin aroni.

14 Pedron tapazan kaxonmun Jesusin jan rayoz nahivuchiihax jan oxatinin rakaaha vuchinixohnu. **15** Jesusin mutzonhain matzivokotanmun jan jato jau jovoxon jirinixohki.

16 Yamuuhainmun yoshin iromaya naha jaa iyuxonkannixohnu; jan jovinruz yoshin iroma potatanmun jan izinyarazi jato aronixohki.

17 Diosin jau yohikun jato yohihai Isaian nan jahaakin yohinimun inixohnu: “Jaankovinmun jan nokun”. Izin noku aronixoki. Nokun jau shinanyamakin.

Nokun jau shinanyamakin Jesús chivantimun nonhnu.

18 Nahan muchixo jato vuchitanmun Jesusin inyan pokumanon jato yohinixohnu. **19** Kirika kunuuhai joni jotanmun nan jahaakin yohinixohki: “Noku jau onanmahaito min kaanhain mivutan kaanpaihi unhkanupu katomun.”

20 Jesusin rainvahin: “Kiniyahtoxmun maxoohkinupu, izaamun nahayahtoxkihki: Jonin vaku jonirokonmun rakikovin vopitimahki.”

21 Jaa chivanhai jinitzanmun nan jahaanixohnu: “Yovaku, upamurokon maiyootanon iya nichinpu katomun.”

22 Jesusin: “Nokanivohton jato nokaxo mainonvo uvutan jopu nixohki.”

Jesusin niyunha junuumanii.

23 Nontin nanuuhaitomun jaa chivanhai jonivaun chivanvonixohnu. **24** Kanonmun Jununhanohax niyunha tohakovin jonixohnu, nonti junu vopahainmun jan jaa ninkaayamahi oxanixohki. **25** Vutanmun jaa chivanhai jonivaun vuzonnixohki nan jahaakin yohitan. ¡Yovaku, non junumuranhaki noku vipu!

26 Janmun jan jato: ¿Kuzanon rakuuhira manhkai kooyamahai jonivau? Tan vuniitanmmun jan niyuya jununha vachinhamun vanatimanixohki. **27** Javutan vohaa jonivaunmun Jesús janoxon iinhi janixohnu, nan jahaakin yohihi: ¿Kutza jonira nan, niyuvutan jununhanpan jan yohikun junuuxonnihkiki?

Gaderenon jahaa joni yoshinnin ovoni.

28 Oku, pokutan Gadarenovaun main jan nokoohainmun rananhi yoshinnin ivoni joni ravuu vunixohnu, nokaxo jato mainiivo murannohax iromakovinmun jakannixohki tzovakovinnix jaa vahin kaantima. **29** Kanonmun zaihkannixohnu, nan jahaahi: ¿Noku kuzapahira minhkai Diosin vaku joni Jesusi? ¿Noku muhuhira min johai Diosin yohini nutu zununhamakun?

30 Ori vizmamun kochi maha pishta jirihi janixohnu. **31** Kanonmun yoshinnin yohinixohnu nan jahaakin: “Noku potakin noku ovaa kochi naha pishta jari nichinpu, nixohki.”

32 Votankanpu jan jatohkaimun jokonvahin kochimuran yoshin vuiinixohnu, yoshin vuiihainmun jaa kochi kiyoo tunanma ruohkoohax junumurannixohki.

33 Jaa kochi chituhahtoxmun paxahi vokannixohki, juman voxonmun jaa jau kuzharazi jato yohixon, kuzra jaa yoshinnin ivoni jahaxki jato yohikanixohki. **34** Kanonmun jaa juman jahaa joni kiyopan Jesús rananhi vokannixohnu, ranantanmun kanon jano jayamahi katannon yohikanixohki.

Jesusin joni kaanyamahai aroni.

9 **1** Kanon nontin nanuutan pokuvahinmun Jesús juman kanixohnu. **2** Kanonmun joni kaanyamahai iyuxonkannixohki, jan rakaatinin rakaaha; koon arotimun janhki shinanhaito jato vuchitanmun Jesusin jaa kaanyamahai joni yohinixohki tunupu Vaku Joni; min iromahaimun unaa shinanyamakatzi unhkanupu nixohki.

3 Tuxu kirika kunuuhai jonivo jano jahatonmun nan jahaakin shinannixohnu: “Diosmun januhi jankinu” kin.

4 Kuzakin shinanhira kannihki jato onantanmmun jan jato; ¿Kuzanon iromakin maton shinannun shinanhira manhkai? **5** ¿Kuzakin yohitirokora; min iromahaimun unaa shinanyamakatzi unhkanupu, ojanhkin vuniitan kaanpu tirokonra? **6** Mainxon iromahaivo jato unaa shinanna anyamatimun jonin vaku jonihki tanmun, (Jan joni kaayamahai) Vuniitan min rakaati vivanhin min tapazan katanpu nixohki.

7 Kanonmun jan vuniikahin jan tapazan kanixohki. **8** Ja jahaahaito jau iintanmun ratuhkuuxo sharaamun Dioski yohikanixohnu jan jato jau kuzati onanmanikun.

Jesusin Mateo kunani.

9 Jano kaankinmun Jesusin joni iinnixohnu jan janumun Mateo Janixohki, jato koriiki yokaakatzi tzahootini tzahoohamun jan: “Uvutan Jopu” Kainmun jan vuniikahin Jesusvutan kanixohki.

10 Kahax jan mesan jaa chivanhai jonivovutan tzahookunmun nahax vuhax apo koriiki vixonhai jonivoya iromahai jonivo Jesusvutan maniinixohki.

11 Ja jahaahaito vuchitanmun koriiki apovo vixonhai jonivo nan jahaahi yovanixohki: ¿Kuzanon apo koriiki vixonhaivutan iromahai jonivo jirikihinhira maton maestroki? kato.

12 Jato ninkaatanmun jan jato yohinixohnu nan jahaakin: "Joni yora paxanmun yora arohai vunayamanoxkihnukanpu, izinyahtonmun yora arohai vunanoxkankihki."

13 Voxonmurokon ninkaa sharaayotankanpu jau yohipaihira nan Diosin Jovihkiki.

Juannun jonivaun jiriti zamati Jesús yokaani.

14 Kanonmun Juan chivanhai jonivo Jesús jano vunixohnu nan jahaakin yohivuhi: ¿Kuzonon nokun apo koriiki vixonhaivutan non nahahi zamaahain miya chivanhaivo zamaayamahirahkanni?

15 ¿Jaa ainhai jatuvutan jakun javutan jahaavo jiriti zamaanoonrokon kuunhira manhkai? Nutumun nokookatzihkinukanpu jaa ainhai jonirokon jato vihanhavomun kanorokon jiriti zamakatzi kankihki.

16 Tzova pishtanmun chopa kaxku xunin chopa vunaa kuxuyananox kihnukanpu, chopa kaxku vunakun tinniha iruzkihi taraztimunhki. **17** Vino ayati vunaarivimun shomo xunin vayamanox kankihki; shomo moshiihain vino ayati jokootimmunhki shomorivi muhuhkuutimunhki; shomo vunakunrokon vino ayati vunaa vahaavo kaahirivi shomo muhuhkuuyamahain kaahirivi jokooyatimun vino ayatihki.

Jairon vaku xanoya Jesusin rakooti ramanni xano.

18 Jato jau yohihi Jesús jakunmun Judiovaun apo yovaa jotan jan vuzohri ranpitan nan jahaakin yohinixohnu: "Ramakovinmun un vaku xano nakihnupu, jotanmurokon ramanhipu, min ramanhain kayatimun janhki."

19 Kanon vuniitanmun Jesusin chivanvonixohnu, jaa chivanhaivovutan.

20 Janomun xano doce vari xutuu tanahi jiminhanix janixohnu, kachiiho tahozohootanmun jan Jesusin rakooti kuxaa ramannixohki; **21, 22** "Jan choparuz ramahax irootimun unhnu" kin shinantanmun jan ramannixohki. Jan ramanhain vuzokukantanmun Jesusin:
"Tunu-u kipi koonyovaahaxmun mi irookihnu nixohki. Jaatiyanvizko-vinmun jaa xano iroonixohki."

23 Kanon apon tapazan nokookinmun Jesusin ruu aki arahkato jato vuchinixohki. **24** Kanonmun jan jato: Ono votankanpu, nayamapannax xano vakuhkiki oxamunax janhkiki jan jatohkainmun ontzavoxon mukakanixohki.

25 Kanon jato jokonmatan jikitan Jesusin mutzontan vunihamun jan vuniinixohnu.

26 Jaa mai kiyopan jahatonmun ninkaakanixohki jan jau kuzaha kakaahaito.

Vuta ravutan jakiriviz iinni.

27 Jano Jesús kanhainmun vuta ravutan nan jahaakin yohihi zaivokin chivanvonixohnu:
"Noku omizvopu, Davin Vaku Joni" kin.

28 Tapazan jan nokoohainmun jahiva jaa vuta ravuu jahiva vunixohnu, kanonmun jato Jesusin yohinixohki nan jahaakin:
¿Nan jau kuzati un jakun koonhira manhkai? Jan jatohkainmun rainvahin ati minhnupu yovaku kannixohki.

29 Kanonmun jan jato vuroki ramannixohnu nan jahaakin yohitan:
"Man koonha ja jahaanonukanpu" kin.

30 Kanonmun jakiriviz iinkanixohnu. Kanonmun jato Jesusin pishtakovin tzova yohiyamanon yohinixohki.

31 Jokonvahin votanmun kiyoovinin ninkaanovo jaa mai kiyopan jato yohikanixohki.

Joni janto yovanni.

32 Janohax moha jokonhi jahavaunmun yoshinnin ivoni joni janto iyuxonkannixohki. **33** Jesusin yoshin iroma kainkainmaxonhamun joni janto yovannixohki; jaa iinhahtoxmun ratuhkuuxon pishtakovinmun ja jahaa jau Israelxon jau iinyamanox nonhkanukapu kannixohki.

34 Yoshinnin aponmun amakun yoshin jokonvahinmahi janhkinukanpu, kinmun apo koriiki vixonhai jonivaun yohinixohki.

Un jau vanaamun nahakovinhnu.

35 Juma tohavoya juma papiitiyan kankinmun jato Jesusin jaton Diosin Jovi ninkaati tapazanxon Jovi sharaa jato yohikin jaa izinyatiya jato arokin yora ivanhai jato jumanxon aronixohki. **36** Naha jato iinkinmun jan jato omizvonixohnu, tzovan jato jakihyamaha pontazahaanixo iinkin avaa carnero ivomahizkaviz.

37 Kanonmun Jesusin jaa chivanhai jonivo yohinixohnu nan jahaakin: koonkovinmun nahakonvin jau vimihnukanpu, jaa vihairokonmun ravuu pishtakankihki. **38** Jau vimi ivo joni Yovaa yokaajankanpu jau vimi vixontanon yonoohai jonivo nichinnon.

Jaa tanajahinnon Jesusin doce joni katooni.

10 **1** Jaa chivanhai doce joni tziztoxonmun Jesusin shinan yovaayahton yoshin potajahinnon jato yohi joni vutzarazi izinya aroxon jaa pishta izinyatiya jato aroxahinnon.

2 Nanrazimun jovi vohai doce jonin januhnukanpu: Simón, Jan Janutza Pedro, Jan vutza Andrés; Zebedeón vaku joni Jacobo, Juan jan vutza. **3** Felipe, Bartolomé, Tomás, jaa apo koriiki vixonhai Mateo, Alfeon vaku joni Jacobo, Lebeo, jaa vutza januya Tadeo, **4** Simón ja Cananista, Judas Iscariote jaa jato Jesús achimanni.

Doce joni Jovi sharaa vohai.

5, 6 Jaa doce jonimun Jesusin jato nichinnixohnu nan jahaakin yohitan: Diostzavutan jahaavo jaritzi voxanhkannapu, Samaritanovaun

jumantzi vuiijanhkannapu. Israel mainvizkomun votankanpu jaa Dios chivanyamahai jonivo jari.

7 Voxonkomun jato nan jahaakin yohitanxanhkanpu: Diosin nutumun moha matoki nokoohaxkihnukanpu. **8** Izinya jato arojanhkanpu, chavaanirivi jato aroxon, nokaxo jato kayamaxon, yoshin iroma jokonvahinmaxanhkanpu, kopiimamun man vinihki jato kopii yokaayama janhkanpu. **9** Vokin oro voyamaxanhkanpu, koriikirivi, cobrerivi maton chinuxutin voyamaxankanpu; **10** Vokin avotirivi jiritirivi voyamaxanhkanpu, maton zauuti choparivi, kukooti voyamaxon, zanaliarivi, jaa yonoohaitonmun jiriti vinoxkankihnu.

11 Jaa juman nokoohokatzi juma papi vuiixon joni sharaa vuchihax javutan jaxanhkanpu jahonnohax votankatzi. **12** Jaa tapazan vuiita; iyaxmun johi unhkanukanpu man ranoyamahi janon. **13** Jaa shinan sharaayahtox sharaahi jakatzi manhkinukanpu jaa shinan iromayahtox iromahi jakatzi manhkiki.

14 Tzova pishtan mato jaton tapazanxon vuiimayamakin mato jau yohihaito ninkaati shinanhi ikavan, jaa jumannohax jokonhokatzi tapazannox jokonvahinkin mai tashokirivanhin votanjanhkanpu. Matomun ninkaati shinanhi ikihkankihki onannovo. **15** Kookovinmun mato yohihi unhkanukanpu, nutu kiyoohainmun jato kopiyo vaakatzi Dioskihnukanpu jaa Sodomaya Gomorra iniikaviz.

Mato zinaakatzi kankihnukanpu.

16 Matomun nichinhi unhkanukanpu ovaa carnerokaviz nihinhno jahaamuran kanonkomun iinsharaahas jatanjanhkanpu ovaa rono onankavitzas, ovaa ruiikaviz tanahmarokon.

17 Mato kuzakanmiz iinsharaahax jaxanhkanpu matomun joni yovaa inankatzi kankihki, jato Diosin Jovi ninkaati tapazanxonmun mato koshakatzi kankihki; **18** Mai ivo joni yovaavoya apo jari mato iyokatzi kankihki iya jau kuzaxonhaito tzovara unhki man jato joni nahayavi yohinon.

19 Mato jato inanhaivauntzi jau yohitira manhki shinanjanhkannapu, jaatiyanmun mato jau yohitira manhki yohikatzi Diosin kayahkari. **20** Matox kovinpan yovanyamakatzi manhkinukanpu maton upan Kayaxmun matonnohax yovankatzihkari.

21 Jaton vutzanmun jato rutunovo jaton vutzavo jato innkatzi kankihki, jaton japanmun jaton vakuvo jahaarivizkatzihkiki, jaton vakuvaunmun jaton japa zinaaxon jato nokanmakatzikiki. **22** Mato zinaakatzi kankihnukanpu kiyoovinin jaa iya chivanhai jaa javi tunuhairokonmun jato vikatzi Dioskihki.

23 Mato jumatzanxon zinaahavan jumatzan paxahi votanjanhkanpu koonkovimun yohihi unhkanukanpu iya yoran vakux janoriviz jokatzi unhkanukanpu, chipotirokon man Israel juma kiyopan vohotaakin arohtinon.

24 Jaa chivanhaimun jau onanmahai vinotan yovaamahnukanpu jan inaarivimun jan apo vinotan yovaamahki. **25** Jaa chivanhai jonivo jaa jato jau onanmahaikaviztimunhki, jan inaamun jan ivokaviztihki, jaa iya tapaz ivoha, yoshinin kin yihikin ¿Mato ja jahaakin yohiyamati kihkavankara ikitzi manhkai?

Tzovaki rakuutira.

26 Jatokitzi rakuujanhkannapu; Pishtakovinmun jau onanyamahavo jayamakatzihkinukanpu, jau jonuuharivi onanyamahavo jayamakatzihkiki. **27** Yamuu muran un mato jau yohiha jurupan yohijanhkanpu; vanxuxun mato jau yohihavo tapaz maxkakunxon yohi janhkanpu. **28** Jatokitzi rakuu janhkannapu jaa yoraruz rutuhai, maton kayarokon rutuyamakin; jaa maton kaya muhutan maton yorayavi chihi nokayamahai jari potahaikirokon rakuujanhkonpu.
29 ¿Koriiki nininpan izaa ravuu maroyamataishrahki? Tiikovinmun main pakuuyamanoxkihnukanpu maton upan chituha. **30** Maton vootiyamun toponnahaahahnukanpu. **31** Karahki rakuuyamajanh-kanpu, izaa naha vinotan sharaakovinmun manhki.
32 Tzovarazin iya tzovara unhki jato yohihaimun iyanrivi Upa nai jahoo jahaa vuzohriixon tzovara kannihki yohikatzi unhkanu.

33 Tzovarazin iya tzovara unhki jato yohiyamahaimun iyanrivi Upa nai jahoo jahaa vuzohriixon tzovarahkannihki yohiyamakatzi unhkai.

Jusúsin jato paxkani.

34 Ranoyamahi main janon jato jamahi jonixki unkatzi shinan janhkannapu, ranoyamahi janonmun jato jamahi joyamanix unhkanukanpu jatomun zinakananmahi jonix unhkari. **35** Jatomun jaton vakuvo japahvovutan zinakananmakatzi, jonix unhkari jaton vaku xanorivi jaton jahayavi zinakananmakatzi joniz jaton vavanhayarivi jato zinakanaamkatzi. **36** Jonix unhkari novutan zinaahai jonivomun nokun tapazankovin jakahaxhkihnukanpu.

37 Jaa jaton japaya jaton jaha, jaton vakuko maton yovaamatimun unhnukanpu jaa iya vinota maton upahvoya maton uhahvotiya kuunhaito iya chivanhaimatimun manhnukanpu. **38** Jaa koroz voyamakin iya chivanpaihai rivimun iya chivanpaikin koroz voyamahairivimun iya chivanhai mahkanri. **39** Jaa jaton yora oriyovaapaihaiton vunottimunhkankihki. Jaa uki nahaitoxmun nokayamakatzi jakatzi kankihki.

Nokun kopii viti.

40 Jaa tzova pishta mato vikinmun iyarivi vihikankihki, tzova pishtan iya vikinmun Diosrivi vihihkiki, jaa Dios iya nikinni. **41** Jaa jaton tapazanxon Diosin Jovi vohai jonivo vihaimun jato kopii yovaakatzi Dioskihki. Diosin Jovi vohai onanxon jonimunhki ja jahaakinrivimun jato kopiikatzi Dioskihki jaa Dios koonhai jonivo vixo maton kopiimun jaarivihnukanpu jaa junmayamakin sharaakin jau kuzaxo jato Dios ininhai. **42** Konmun mato yohihi unkanukanpu pishtakovinmun shinan vunoyamakatzi Dioskihki jaa iya chivanhai jonivo ayamanixo, javihi joni yovaama.

Juan Bautistan jovi vomahai jonivo.

11 **1** Jaa chivanhai jonivo jau kuzakatzira kannihki jato yohiyaakin arohtivahinmun janohax Jesús kanixohnu jato jau onanmaxon jato Diosin Jovirivi jato jaton jumanxon ninkaamaxanhni.

2 Jesusin jau kuzaha kakaahaito karavozomuranxon ninkaaxonmun jan jaa chivanhai joni ravuu nichinnixohnu.

3 Nan jahaakin yokaatanon; ¿Miyara min jaa jokatzi kakaahai, vutza manatirokonra non?
4 Rainvahinmun Jesusin: "Voxon Juan yohitankanpu jaa man iinxon ninkaaha."

5 Joni vutan inhainmun, joni chanto kaahainmun, joni chavaani iroohainmun, joni patan ninkaahainmun, nokaxon kayahavanmun jato kuunyamahaivo jonivo Diosin Jovi ninkaamahi unhkai.

6 Diosinmun jato sharaakatzi kinukanpu iya nanrazi jau kuzahato inkin iya junuyamakin chivanhaito.

Jesusin Juannun jato chokahai yohini.
7 Kanon vohi jahaavaunmun Jesusin Juanki jato nan jahaakin yohinixohnu; ¿Jau iinhi jau jokonyamahai jari jokonhaxra manhkai? ¿Taa niyun punhka vuyoohaitora?

8 ¿Jaurokon iinhi jokonhaxra manhkai? ¿Joni kopa sharaa zauunira? Jaa chopa sharaavo zauunikatoxmun apon tapazan janoxkankihnukanpu. **9** ¿Jaurokon iinhi jokonhaxra manhkai? ¿Jau kuzxahinnon yohihai junira? Junhun, jau kuzxahinnon yohihai joni vinoni un. **10** Jaa yohikinmun nan kunuunivohkinukanpu:

"Min chipo kanon jaaxviz kakin jato Jovi Sharaa ninkaamakin miya jato vutzakin shinanmavohi katannonmun un joni nichinhi unhkanupu, Janmun miya vahi aroxonkatzi janhkiki ruzookahinxon."

11 Matomun yohihi unhkanukanpu. Yovaakovinnixmun Juanhkiki. Jaa vinoni joni yovaamun yamahnu. Javi yovaamahan iya chivanhi jahax Juan vinoni yovaakovintimun jonihnukanpu, tanmun jan jato unaa.

12 Jaa Juannun jato Diosin Jovi yohiyonii, jahonnohaxmun junuuyamahi jarivi vahaavohi kankihnukanpu javikin jato zinaahaton jato januumpanan jaa joni javi tunuxon jau kuzahatoxrokonmun jatovutan janoxkihki, Dios jahaa jari. **13** Jaa jau kuzxahinnon yohihai jonivaun yohinikumun jau kuzati kirikananrivi, Juan Yohinivohkinukanpu. **14** Jaa kunkin jan mato jau yohihain konxanhkanpu jaxmun jan Elias jokatzi kakaanixohki. **15** Jaa ninkaati pavinkixoviiyahton ninkaakanpu.

16 ¿Jaukazvizkatzi nantiyan jahaa joni? Nan nutun jahaamun man ovaa vakuvokavisnukanpu mukaruzte shinanhai, vutza tzahootininxon mato vakuvaun zaihnon.

17 "Non mato ruu axonnamun man,
chiriyanmanikuhnukanpu. Omizvo vua non mato
vuhaxonhai, pishtakonhi arakaama mun manki."

18,19 Juan jonix nan jiriyamahax nan ayayamahaxkato inkinmun "Yoshinyamun janhki yohihi manhkiki. Yoran Vaku Jonitzinkan jonix nan jirihax, nan ayahax kato inkinmun nan jonimun jirinhaxon vino ayati ayayovaahaihnukanpu, apovo koriiki vixonhaivutan iromahaivovutan jahai."

¿Jau vikatzira jaa Dios konyamahai jonivohki?

20 Jesúsmun jatovutan jasharakovinyamahax janixonu, jaton jumanxon jan jato jau kuzaxonkun invixonmun Jesús konyamakatzi jaa kiyoo juman jakannixoki, Diosin Jovi sharaa pista konvinkin tanaxanhkin shinanyamahimun jakanixoki karakunmun jan jato yohinixoki nan jahaakin.

21 Kanonmun Jesusin Corazinya Betsaida juman jahaa jonivo yohinixohnu, nan jahaakin: "Tu, matomun kopiyovaakatzi Dioskihnukanpu, korazinya Betsaida jahaa jonivau. Tiroya Sidon juman japanhni jonivaunki ja un mato atima jau kuzaxonnai ja jahaahato iya iinxonmun vutzakin shinanhax jakanhkannixohnu-kanpu. Ranoohaxmun maxkohkax jakanhkannixohki, moha shinantzaxonmun Dios chivanhaikankihki jato iinnovo."

22 Mato Diosin kastiikanon nutu ikainmun, Tiroya Sidon juman japanhni jonivo jan anii vinotan mato kopiyovaakatzi Dioskihnukanpu, Corazinya Betsaidan jahaa jonivau, kin yohitanmun Jesusin Capernaun juman jahaa jonivotzinkan yohinixohnu, nan jahaakin.

23 "Capernaun juman jahavau shinantzixanhkannapu nai jahoriki jaxon yohinon ninkaakanpu matox mun ja chihi juruhaimurannohaxmun kohookatzi manhkiki. Ja jau kuzahaito iya inhaxmum Sodoma juma nohatox iya kiyoovinin chivankankanixohnukanpu ja jaki jaxon. **24** Matomun yohihi unhkanukanpu, mato nutu kiyoohain matorivin yokaahi joxonmun mato vinotan naman pishta Gomorran jaa jatorivin yokaakatzi Dios kihnukanpu."

Iya jano vuhax jovinkanpu.

25,26 Ja jahaakin jato yohihaito Diosin Kayan jasharamaha jasharakinmun Jesusin japa Dios yohinixohnu, nan jahaakin:

> Sharaakovinmun minhnupu, Upa Diosi, nan nai ivohax, nan mai ivohax, jau kiyopan ivomun minhki. Jato uyannaakihinxanhkin shinanxon tzova yohiyamanixonmun ranoyanmahi jahai jonivo jato onanmahi minhkinupu, jau onanyovaa jonivo onanmayamaxon. Konmunhnupu, ja jahaaxanhkin shinannixon-mun ja jahaahi minhkiki.

27 Upanmun iya jau kiyoo inannihkiki jashtipan mun iya onanhax jankiki jan Vaku jonimunhunki, tzovanmun Upa onanyanmahaxkiki, iyanrokonmun onanyovaahax unhkai, karakunmun jato vutzarazi jau yohihi unhkanukanpu Upa onansharaanon.

28 Shinanruzhimun jahax mankinukanpu uki vukanpu iyan mato jovinmanon. **29** Un mato jau yohikun ja jahaakin jau kuzajanhkanpu un akai ja jahaakin. Konmun ranoyamahi jahai jonikavizki uvuumun kano jovinsharakatzi manhkiki. **30** Un mato jau yohihaimun atimamaamanukanpu ja jahurivimun man ja jau iyaaxon vuhaa iyuumaki.

Jesús chivanhai jonivaun jovinti nutun trigo vimi xumuxon aniivo.

12 **1** Jaatiyan Jesús Jovinti nutun vai vananivohton kaanhainmun jaa chivanhai jonivo koshma nokaxon trigo vimi xumuxon akannixohnu.

2 Vuchitanmun Fariseovaun yohinixohnu:
"Iinpu, miya chivanhai jonivaun jovinti nutun ja jahaayamatikun kaahihkiki."

3 Kanonmun jan jato:
"Yovanyamarokonnoxra manhkai kuzara Davinnixki jaa javutan jahaavovutan koshma nokaxon; **4** Diosin tapazan jikixonmmun jan jaton atimakun pan akin jato akinhnixohki Dios jato jau yohixonnaitonruz atikun." **5** ¿Jau kuzati kirikanan kunuunivorokon yovanyamanoxra manhkai? Jovinti nutun Diosin Jovi ninkaati tapazanxon ja jahaayamatikun ja jahaahaito jato chanikahanyamanox kankihki. **6** Matomun yohihi unhkanukanpu Diosin Jovi ninkaati tapaz vinotan yovaakovinmun nuno jahaxkihnukanpu. **7** Voxonmurokon ninkaa sharaayotankanpu jau yohipaihira nan Diosin Jovihkiki. **8** Jonin Vaku Jonimun jovinti nutun ivohnukanpu.

Joni mukun namani Jesusin aroni.

9 Janohax kainkahin katanmun Jesús jaton Jovi ninkaati tapazan jikinixohnu. **10** Janomun joni mukun namani janixohnu janoxonmun jau kuzahato chipo chanikahanjanhkin yokaakanixohki: ¿Jovinti nutun jato arotira?

11 Rainvahinmun jato Jesusin:

¿Tzova pishtax man tiikovin carneroya jaahain tizzo pakuuhaito jovinti nutun viyamatirokonra man? **12** ¡Yoramurokon mun tii carnero vinotan sharaakovinhnukanpu! karakun jovinti nutun jato sharaatimunhnu.

13 Kanonmun jan jaa izinyatzinkan yohinixknu: “Munshanapu” janhkain jan mushanahainmun jan mukun irooshraanixohnu jan mukuntzakaviz. **14** Kanon jokonkinmun apo koriiki vixonhaiton kanon kuzaxon Jesús rututirahki yohikanixohnu.

Diosin jan inaanon Jesús katooni.

15-17 Ja jahaakin yohihaito jato ninkaahax janohax kainhaitomun Jesús nahan chivanvokannixoki, nahamun jan jato aronixohki, rakira jan jahahki pishtakovin jato yohiyamanomun jan jato yohinixohki Diosin jau yohikun jato yohihai joni Isaian nan jahaakin yohinikun:

18 Un inaamurokon iinkanpu jaa un katooni jaamun jan
un kuunhaihki, janmun iya jasharamahi janhkiki. Un
kayamun un javutan jamakunmun, jaa mai tohazti jato
Jovi sharaa yohikatzi janhkiki.
19 Vachinnaayamahimun zaihyamakatzi janhkiki
ninkaanovomun mukumahax jau yohiyamakatzi janhkiki.
20 Kanomun jato iromayamakatzi janhkinu jaa izinyarazi,
jatorivimun rutuyamakatzi jankiki, ja tiirazihi
xankanhkato jato jahayamakinmun koshiyovaamun jato
inankatzi janhkiki, ja jau sharaa kuzajahinnon.
21 Kiyoo nan main jaa jonivaunmun konyovaakatzi
kankiki.

¿Diosin Kaya sharaa januhai?

22 Kanonmun jahiva yoshin iromahan ivoni vutax janto iyuxonkannixohnu iyuhaivaun jan arohainmun jaa janto yovantan iinnixohki.

23 Kiyoo joninmun ratuhkuuxon yohinixohnu nan jahaakin: ¿Davin Vakuumara nan?

24 Ja jahaakin yohihaito jato ninkatamum Fariseovaun shinannixohnu nan jahaakin: Yoshin iromahan amakunmun jato jokonvahimaxonhi janhkinukanpu, Beelzebu yoshinnin koshin amakunmun ja jahaahi janhkiki.

25 Ja jahaakin shinanhaito jato onantanmun jan jato johinixohnu nan jahakin:

Matox main muhunnaahiruz jahatox matoxviz kiyotimun manhnukanpu. Maton juman rivi muhunnaahiruz jahax kiyootimun manhnukanpu. **26** Ja jahaahirivi jatoxvi rutunaahi jahax kiyootimun yoshin iromavohki. **27** Jaa iya yoshin iromahan apon amakun un yoshin iroma potahain ¿Tzovan jato amakun yoshin iromavo potahira maton vakuvohki? Karakun maton vakuvomun mato kon jau yohihaihnukanpu. **28** Jaa iya Diosin Kayan amakun un yoshin iroma potahain mohamun mato ivaa Diosin nutu nokoohaxkihnukanpu.

29 ¿Kuzhax joni kuruxun tapazan jikixon jau vihantira joni jau vihai? Nuxaxonrokon jan jau kiyoo vihantimun kankihnu.
30 Jaa iya jau kuzaxonyamahaimun uvutan ravuuyamahai kankihnukanpu. Jaa uvutan jato Diosin Jovi sharaa ninkaamayamahaimun jato pontazhai kankihnukanpu

31 Karakun mato yohihi unhkanukanpu, jaa joni iromakin jau kuzaxon Dioski iromahi yovanxorokon jan iromaha potaxontimun Diosnukanpu jaa Diosin Kaya januharokon jato potaxonyamatimun Dioski. **32** Tzova pishtanrokon yoran Vaku joniki iromahi yovanxo tovoxontimun kankihki Diosin Kayarokon januxo nan nutunxon potaxonyamatan ovaa nututzanxonrivi potaxonyamatimun Dioski.

33 Jau vanaa sharaavauxmun, sharaavo viminoxkinu jau vanaa iromahaxmun, iroma viminoxkihki. Kanon onanxankin, jau vanaara sharahokatzi iromahki, jan vimi inxon onantaishkihnu. Ja jahaakinrivimun jato onantaishkihnu kutza shinanya jonirahkannihki. Karakunmun jato sharaakin jau kuzahaito onantaishkihki. **34,35** Ja man jato jau onanmahaimun iromakovinkankihnukanpu ovaa rono pahu kaviz. ¿Kuzaxon jau sharaavo yohitira man matoxvikovin iromahi jaxon? Ja sharaahi jaxon sharaavokin jau yohitimun manhki, Ja iromahan iromakin jau yohitimun manhki. **36** Karakunmun nutu zununhain kiyopan yohikatzi mankiki, kuzaxonra man jato kiyoo joni iromanmanihki. **37** Diosinmun mato kopiiyovaakatzihkinukanpu kuzakinra man maton jovinkovin jau jato yohinihki. Ja jau sharaa jato

yohinixmun nutuhkatzi manhkiki, ja iromakin jato jau yohinixonmun iroma kopii vikatzi manhkiki.

Joni iromahanmun jau rami innoxkavinoxkihnukanpu.

38 Kanonmun Fariseovoya jato jau kuzati onanmhai jonivoya joziixon Jesús yokaakanixohki, nan jahaakin:

"Yovaku nokuki konrahki non miya konnonki noku jau sharaa kuzaxonpu miya Diosin nichinha jonixra minhkai."

39 Jesusinmun jato kanon rainvahin. Yohinixohnu nan jahaakin:
Ja mato iyoohi iromahahairazi un mato jau rami sharaaxonnon kunhira munhkai. **40** Yohinon ninkakanpu, jaa Jonás yomanha pokomuran kimisha nutuya kimisha yamuu jonii ja jahaahirivimun iyax kimisha nutuya kimisha yamun mai kinimuran jakatzi unhkanukanpu. **41** Jaa nutu kiyoohaitiyan Ninive juman jaha kiyopax vunnivohan matoki yovankatzihkankihki Diosin mato kopiyovanon. Ja kiyoo jonivomun jato Jonás Diosin Jovi ninkaamakunmun kiyoovinin konkannixohki, matonrokonmun iya Diosin Jovi mato yohihaito ninkaaxon, konyamahi manhkiki, ja Jonás ipahni vinnotan un yovaakun.

42 Apo xano japanhnikahtonrivimun nutu kiyohain mato kiyo yovankatzi janhkiki jaxrivimun jan mai zununha, jarihax vizmahax jopahnixohki apo Salomón jan jau onanyovaani yohihaito matonrokon un jau mato onanmakun ninkatishinahi iki manhkiki ja Salomón vinota un yovaakun.

Yoshin iroma janoriviz johai.

43 Yoshin iroma kunmo yoranohax kainhaxmun jau yama jari kannoxkihnu kanpu jovinjanhkin jovinti vunakin vuchiyamahaxmun nan jahaahi yovannox janhkiki: **44** Kanonmun un tapazan katankatzi unhkanu un jonii jaririviz; kanon unaa jakiriviz jan jonii jari nokookinmun jan tzova yama vuchinixohki vuchixonmun jan aroxonmatzoonixohki, matzokohooyovaahahtox raokohooyovaaha. **45** Kanon jaririviz katanmun javutan vunon siete yoshin iromarazi vunanox janhkinu, jaa vinotan iromakovin, kanonmun jaa yoran

vuiihax jaa yoran janox yoshin iromavohkiki, kanonmun iruzkihi iromanox jaa yorahkiki ja jahaarivimunkatzi nan rama iroma jahahkankihnukanpu.

Jesusin jahaya jan vutzavo.

46 Jato jau yohikin junuhama jan jakunmun vuva jano jahaya jan vutzavo janixohnukanpu, javutan yovanpaihi. **47** Nan jahaakinmun yohikanixohnu:
Mihaya min vutzavo mivuu yovanpaiihi kankihnupu kavanmun jan.

48 Jan jato yokaanixohnu nan jahaakin:
¿Tzovakovinra uhaya un vutzavo?
49 Jaa chivanhai jonivo jahori munshanatanmun jan jato yohinixohnu nan jahaakin: Nanmun un vutzavoya uhahnukanpu.

50 Jaa Upa nai jahoo jahaa jau kuzanonvo kunhai ja jahaakin jau kuzahainmun un vutzavoya, uhahnukanpu.

Jovitzan yohiha jau vanahaikaviz joni.

13 **1** Jaa nutunmun Jesús tapazannohax kainkahin kahax jununha kuxaa tzahoonixohnu. **2** Janomun joni naha tziztokohoonixohki; kanonmun jan nontin nanuutan tzahoonixohki, kiyoo jonivomun mishpopan maniinixohki jovi ninkaakatzi.

3 Naha jato jau yohikinmun jan jato jovitzan nan jahaaki yohinixonki: “Jonimun jau vanahi kanixohnukanpu.”

4 Jan vanakin zaahvohamun tuxu jau juxu vahi naki ruohkoonixohki; vuxonmun puhiyahton kiyonixohki.

5 Tuxumun maxaxmuran ruohkoohax mai yamakun koshi jokoonnixohnu, mai kuztoomakun. **6** Kaintanmun varin kohanixohnu, taponmahitzaxmun koshi nokanixohki.

7 Tuxumun moxamuran ruohkooxo moxa jokonxon voxukin nokanixohnu.

8 Tuxumun mai sharakun ruoohkoonixohnu, jaamun vimiyovaanixohki, tuxu ciento vimihainmun tuxu sesenta vimihainmun tuxu treinta viminixohki.
9 Jaa ninkaati pavinki xoviiyahton ninkaakanpu.

¿Kuzanonra Jesusin jato jovitzan jau yohipanhonnix?

10 Kanonmun jahiva vutan jaa chivanhai jonivaun yokaanixohnu nan jahaakin; ¿Kuzanon jato jovitzan yovanhira minhkai? Kin.

11 Rainvahin yohikinmun jan jato:
Matomun onannon yohihi unhkanukanpu nai jahoo jahaa jau jonuuha man onanon. **12** Tzova pishta Diosin jau jonuuha jato onanyovaamatimunhnukanpu. Jaa Diosin jau jonuuha pishtakovin jan onanhamun jato vihankatzi Dioskiki. **13** Karakunmun jato jovitzan jau yohihi unhkanukanpu: iinvikinmun iinyamahi kankihki, ninkaavikinmun ninkaayamakin onanyamarivihi kankihki. **14** Diosin jau yohikun jato yohihai joni Isaías Diosin yohimakun jan yohi panhonimun nan rama ja jahaahihkinukanpu javikin ninkaavikinmun ninkaayamakatzi kankihki, javi invikinmun inyamakatzi kankihki:

> ¿Nan jonivaunmun javi ninkaarivikin ninkaayamahi
> kinukanpu. Javi invikinrivi inyamakatzi kankihki?
> **15** Jaumun onanpaiyamahi kankihnukanpu, jaurivimun
> shinanyamahi kankihki: jau intishinanhimun vuvuupoohi
> kankihki, jau ninkaatishinanhirivimun pavuupohoohi
> kankihki. Ja jahaamakunra un jato jau yohikun
> onankahankanihki, vutzakin shinanhax sharaahi jahamun
> un jato uvutan janon kunakahannai.

16 Jasharakanpu inmunni maton vurohkiki, Jasharakanpu ninkaamuni maton pavinki kiki. **17** Koonkovinmun mato yohihi unhkanukanpu, nahan Diosin jau yohikun jato yohihaiya joni sharaavaunmun jaa man jaurazi iinhai jaarazi iinpaikin iinyamakanixohki, jaa man jaurazirivi ninkaahai ninkaapaikinmun ninkaayamakanixohki.

Jovitzan jato Jesusin jonin jau vana nikun yohini.

18 Maton ninkaakanpu jovitzan mato jau vanahaikaviz yohinon. **19** Tzova pishtan Dios jarihax johaa jovi ninkaaxon onanyamahaitomun, joxon jato vihannox jau iromahkinu, jaa jaton jovintinin vanaaha. Jaamun jaa vahin vanaahakaviznukanpu.

20 Jaa maxaxmuran zaahkakavizmun, jaa Diosin jovi ninkaaxon vunaakovin jasharatan vihainukanpu; **21** Jaamun taponmahizki, jaamun zamahi jayamanoxkihki, Diosin Jovi ninkaahi jaakin jaurazi shinanhi jahoxanhkin jato mukaaki jakin akaivamun Diosin Jovi jununoxkankihnu.

22 Jaa moxamuran zaahkakavizmun jaa Diosin Jovi ninkaaxon nan nutun jahaa jau iikin jau nahayapakin Diosin Jovi jununoxkankihnukanpu.

23 Jaa mai sharakun zaahkakaviz jaamun Diosin Jovi ninkaaxon junuyamanoxkankihki, jaxmun vimiyovaanoxkihki, nan ciento vimihaxmun nan sesenta vimihaxmun treinta tiya viminoxkihki.

Jesusin jato jovitzan trigoya trigomahax jokonni yohini.

24 Nantzinkanmun jato Jesusin jovitzan jau yohinixohnukanpu:
Diosin nutumun ovaa jonin jau vanahi kaniikaviznukanpu, kaxonmun jan jau juxu sharaavo vananixohki. **25** Jau vanatani vuhax yonoohai jonivo oxakunmun, jaa zinaahai joni yamuu joxon ishishmovu trigomuran vanavahin kanixohnu.

26 Jokonhaxmun trigo viminixohnu, kanonrivimun ishishmovu jokonnixohki. **27** Kanonmun vuxon jaa joni vai ivo nan jahaakin yohikanixohnukanpu: Yovaku, ¿Jau juxu sharaavo min vain vanahamarokonra min?

28 Rainvahinmun jato joni Yovakun nan jahaakin yohinixohnu:

Uvutan zinakananhaitonmun ja jahaahahkinukanpu. Kanonmun jan inaavaun nan jahaakin yohinixohnu: ¿Kunhira minhkai non kaxon muxatanon?

29 Ja janonnukanpu, ishishmovu muxakin man tzigorivi muxamiz. **30** Jaa ravuuvi jokonyononnukanpu kanihaiton non viyooxahinnon, moha kanihato vukitanmun jau vanaa vihai jonivo nan jahaakin yohikatzi unhka: Ishishmovuvizkomun viyooxon zuvonkinkiyoxon nuxa janhkanpu kohaxanhkin; un jau juxu vatihtonrokon iya trigo vaxon janhkanpu.

Mostaza juxu jan jato jovitzan yohini.

31 Jovitzanmun jan jato nanrivi jau yohinixohnu:
Diosin nutumun ovaa mostaza juxukaviznukanpu jaa vixon jonin jan vain vananikaviz; **32** Pishtakovinmun jaa jau juxuhnukanpu, puxkoohaxrokomun tohakovin xuninoxkihki. Jii tiyoxmunhkiki karakunmun vuxon jan poyannun nahanox izaahkiki. Dioski kipoohai jonivomun arina novahmatikavizkankihnu.

33 Unaamun jato Jesusin jovitzan jau yohinixohnukanpu nan jahaakin:

“Diosin nuturivimun ovaa xanon pishtakovin pan novahmati vixon arina tohaya jozihanukanpu, jaa pan novahmati pishtanmun tohakin arina novahmanoxkihki.”

¿Kuzanonra jato Jesusin jovitzanruz jau yohinix?

34 Nan jau kiyoomun jato Jesusin jovitzan jau yohinixonukanpu, pishtakovin jato jau yohikin jovitzanmahan jato jau yohihamamun janhki; **35** Jau yohikin jato yohihai jonin nan jahaakin yohini zununnomun jan jato yohinixohki:

“Un jananmun jovitzan jau jonuuni yohikatzi
unhkanukanpu jaa Diosin nutuni jahonxon.”

Jesusin jato jovitzan trigoya,
trigomahax jokonni yohiyovaani.

36 Kanon votannon jato yohihimun Jesús tapazan jikinixohnu; kanon jahiva vutanmun jaa chivanhai Jonivaun yohinixohnu nan jahaakin: Nokuki yohisharaapu jaa min jovitzan ishishmovu vain jokonni yohiha.
37 Rainvahinmun jan jato yohinixohnu nan jahaakin:
Jaa jau juxu sharaa vanahaimun jonin vaku jonihnukanpu. **38** Vaimun nutu kiyoohnukanpu; jau juxu sharaavomun Diosin Vakuvohnukanpu, ishishmovumun joni iromahan vakuvohki. **39** Jaa yamuu joxon ishishmovu vananimun Yoshin iromahnukanpu; Jaa jau vannaa kanihaito vihaatiyanmun moha nutu kiyoohatiyanhki, jaa jau vanaa vihai jonivomun Diosin inaavohki. **40** Iinkomunkanpu kuzaxon ishishmovu vixon kohataishrahkiki: Ja jahaarivimunkatzihkinukanpu nutu kiyoohain. **41** Jonin Vaku Joninmun Diosin inaavo nichinkatzihkinukanpu jaa iromahairaziya jaa jato iromanmahaitiya. **42** Chihi juruuhaimuran potakatzi kankihki, jarihaxmun arahki xutu viyaxkatzi kankihki. **43** Kanonmun jaa sharaahi jahaitos ovaa varikaviz shivi sharaakatzi kankihki jaton japan nutunohax. Jaa ninkaati pavinki xoviiyahton ninkaaxon onankanpu.

Jau kopii yovaa jonuuni.

44 Diosin nutu sharaamun ova jau sharaa maimuran jonuunixo vuchiha kaviznukanpu. Jaa vuchiha joninmun unaa jakiriviz jonunixohnu, jau kopii yovaakovin vuchihaxmun jan jasharakanhin kaxon jan jau kiyoo maroxon johon jaa mai maronixohki.

Perla kopii yovaa.

45 Nanrivimun Diosin nutu nai jahoo jahaakaviznukanpu: Joni jau marohaitonmun perla kopu yovaa vunanoxkihnu; **46** Perla kopii yovaa vuchixonmun jan jau kiyoo maroxon jahon perla vinixohnu.

Rika toha.

47 Ja jahaa rikakavizrivimun Dios nutu nai jahoo jahaahnukanpu, jununhan rika toha potahavanmun, vutzarazi yoma vinoxkihki; **48** Moha vopahaitomun papi xaranox kankihki: kanonmun maniixon jaa sharaavo katooxon kakannun vapavokin jaa mishtin patonox

kankihki. **49** Ja jahaamunkatzihkinukanpu nutu kiyoohain: Diosin inaavo vuxonmun kaakinrivi ramiho joni sharaavo vatan kaakinrivi ramiho joni iroma vakatzi kankihki. **50** Jatomun chihi nokayamahai jari potakatzi kankihki, jarihaxmun arahki xuta viyaxkatzi kankihki.

Jau kopii yovaaya jau kopii yovaa xuni.

51 ¿Onanhaxra manhkai nanrazi un mato jau yohihain? Jan jatohkainmun rainvahin "Juhun" kannixohnu.

52 Kanonmun jato Jesusin:
Sharaahnukanputan Joni kiyopan jato Diosin jau kuzani yohihaitox Cristo chivantiyahamun, ova jan jau oriha jari kaxon jau vunaaya jau xuni vihaikaviznukanpu.

Jesús nazaritin janii.

53 Nan jovitzarazin jato jau yohiyaakin arohtivahinmun Jesús janohax kanixohnu. **54** Vutzatiyanmun jan jan juman kaxon jato Diosin Jovi ninkaati tapazanxon jato jovi onanmanixohki. Kiyoovinixmun ratuhkuuhax yokakananhi jakannixohki nan jahaahi: ¿Rakiha shinan sharaa vinixra janhki, nan jan atima jau kuzahairivi?

55 ¿Jaa konxan kaxkun yonoohaiton vakuumapara jan? ¿Mariamapara jaha, jan vutzavo Jacobo, José, Simonya, Judas? **56** ¿Novutanpa jayamahaxra jan povivohki? ¿Rakiharokon nanrazi jau onannixra janhki?

57 Jaa jano jahatonmun pishtakovin Jesús jau yohihaito koonyamakannixohnukanpu. Kanonmun jan jato yohinixohnukanpu nan jahaakin: Diosin jau yohikun jato yohihai jonimun kuuntaishki ihnukanpu. Jan jumanxonmaamarokon.

58 Janoxon nahakin atima jau kuzahaamamun janki koonyamahaito jato iinkiin.

Kaaxonkiha Juan rutukanixohnukanpu.

14 **1** Jaatiyanmun Herodes Antipan jaa juma pishtan apon Jesusin jau kuzaha kakaahaito ninkaanixohnu.

2 Ninkaaxon-mun jan jaa jau kuzaxonhaivo nan jahaakin yohinixohki: Nanmun jato junumuran jikimatan kainmahaihnukanpu; janmun kayahax jankiki, karakunmun nanrazi jau kuzahi janhkiki.

3 Herodesinmun Juan jato achimaxon cadenan nuxaxon kalabozomuran jato ninonmanix janixohnu, jan vutza Felipe ain vihannixo. **4** "Jau kuzati kirika kunuunivomun jahaxkihnupu jaa ainyamatimun minhki," nikun. **5** Herodesinmun Juan rutupai yovaahi janixohki apanaxmun jatoki rakuuhi jan janixohki Diosin jau yohikun jato yohihai Juan jakun.

6 Jaatiyanmun Herodia vakuni nutu nokoonixohnu Herodian vaku xanomun iinnovo chirinhi kainnixohki, chirinhaito iinhimun Herodes kuunyovaanixohki. **7** Kuunyovaakinmun jan: Jaa min kuunkin iya yokaahai miya paranyamakin koonkovin kiyoo inanti unhnuu nixohki. **8** Jaa xontakononmun jahan yohikun nan jahaakin Herodes yohinixohnu: "Kunchakun iya nuno Juan Bautistan mapo inan-u" nixohki.

9 Notziyovaamun apo janixohnu, jamun jan janakovinnin nahan ninkaahaivaun jau yokaahaito paranyamakin inanti janhki yohihax; kanomun jan inanjankin yohinixohki. **10** Kanonmun Herodesin karavozomuranxon Juan voztuxontannon jato nichinnixohki. **11** Voxon Juan voztuxonmun kunchakun jan mapo nanuxon vuxon Herodian vaku xano inanhavanmun jan jahatzinkan inannixohki.

12 Kanonmun Juan chivanhai jonivo vuxon jan yora vixon maivahin Jesús jari voxon jaa jau kuzaharazi yohikanixohki.

Nahakovin jato Jesusin jirini.

13 Ninkaavahinmun Jesús vizma nontin mishpoo toha rakaani jari kanixohki; jan kakun ninkaaxonmun jumannohax tuxun voxon vunavokannixohki. **14** Notinnohax votookinmun Jesusin joni naha vuchixon. Jato omizvoxonmun jan jaa izinyarazi jato aronixohki.

15 Moha yantanhain vuxonmun jaa chivanhai jonivaun yohinixohki nan jahaakin: Mishpooruzmun nunohnupu, moharivimun

yantankihki, votannon jato yohipu, juma mishtinin voxon jirijanhkin jau maroxanhni votannon.

16 Rainvahinmun jato Jesusin:
“Kuzakatzi votimamun kankihnukanpu, maton jato jirikanpu” nixohki.

17 Rainvahinmun: Yamamun nokun jiritihnupu, nan pishtayamun nonhki, cinco pan jakun yoma ravuuyaruzmun nonhki katomun jan.

18 Jato rainvahin:
“Nuri iya vuxonkanpu” nixohki

19 Kanomun jan jato xachin maniinon yohinixohki kanonmun jan cinco panyavi yomaravuu vitan nai jahoo intan Dios yohitan, pan kaxkukin kiyotan jaa chivanhai jonivo inankin kiyohain jatonrivi jato kiyoovi inankanixohki. **20** Kiyoovinin axon yanixon tuxuhaavo jahaito doce shivatinin vikannixohki. **21** Jaa jirihakaramun cinco mil joni janixohki, xanovoya vakuvo toponhama.

Jesús jununha maxkaa kanni.

22 Vunaakovinmun Jesusin jaa chivanhai janivo nontin vopamatan jan kaxanhkin jato yohivahinnon ruzoovahin pokutan vonon nichinnixohki.

23 Joni naha votannon nichintanmun jan machi mapunixonhnu, japavutan yovankatzi; yamuuhainmun jan jano jaztii janixohki.
24 Jaatiyanmun nonti jununha naki janixohki niyu koshin kamamaha jato rananxon.

25 Moha nututizhainmun Jesús jununha maxkaa jotuvuhi jato jano jonixohki. **26** Jaa chivanhai jonivomun ratuhkuunixohnu jununha maxkaa jotuvuhi johaito vuchitanmun rakuuhax “Yoshinki iinkanpu” ki zaihkannixohki.

27 Vunaamun jato Jesusin:
“Iyamun unhki rakuuyamahi tunukanpu” nixohki.

28 Kanomun Pedron rainvahin yohinixohki nan jahaakin;
“Yovaku, miyara minhki iya miya jari junun kanon kamapu” nixohki.

29 “Jopu” janhkain nontinohax junun votookahinmun Pedro Jesús jari kanixohnu. **30** Kakin niyun mukumahax xonhkaito vuchitan, rakuutanmun jan, jikikin vukitan: “Iya vipu yovaku” nixohki.

31 Vunaakovin munshanatan mutzontanmun Jesusin:
Kooyovaahai joniimamun minhnupu ¿Kuzanonra min konyanmahai? nixohki.

32 Kanon nontin vopahaivaunmun niyu junuunixohki. **33** Kanonmun jaa nontin jahatox jahiva vutan jahiva ramunkohootan sharaakin yohikanixohnu nan jahaakin:
“Koonkovin Diosin Vaku Jonimun minhnupu” kin mun yohikanixohki.

Genesaret jarixon Jesusin jato aroni.

34 Kanon junu pokuvuranmun Genesaret main vukannixohki. **35** Nokoohaito jaa jano jahaton Jesús onantanmun jaa mai kiyopan jato yohihaivaun joni izinyarazi iyuxonkannixohki; **36** Jato iyuhavanmun jan chopa kuxaa pishta jato ramanmanon Jesús yohikanixohki, jaa ramanharazizmun irookanixohki.

¿Jaun noku iromamatira?

15 **1** Kanonmun Jesús jano kirika kunuuhai jonivoya Fariseovo vunixohnu nan jahaakin yohivuhi.

2 ¿Kuzanon xunivaun jau kuzapanhni ja jahaayamahira miya chivanhai jonivohki? Muchokihiyamapani kankihki pan akatzi.

3 Rainvahinmun jan jato yohinixohnu nan jahaakin:
¿Kuzanon matonrivi Diosin jau kuzati yohini ja jahaakin jau kuzayamakin maton jau kuzatininruz jau kuzahira manhkai? **4** Nan jahaakinpan Diosin yohinixohcho: Mipaya miha kuunjanpu, jaa japa ahoxanhkin jaha januhax koshikovin nokatimun kankihki.

5 Matonmun nan jahaakin yohihi manhkinukanpu: Mato un jau inanpanaxonmun un moha jaa inanjanhkin Dios yohihahkiki jaamun inankatzi unhkanukanpu “Matomun un jau inanyamahi unhkai.” **6** Ja jahaakin yohikinmun nokun upahvo; Jau inanyamatikikain yohihi manhkiki kanonrivimun Diosin Jovi iromakihkain yohihi manhkiki maton itinruz jau kuzakin.

7 ¡Matomun man Ravuu vunmannayáki! Koonkovinmun mato yohikin Diosin jau yohikun jato yohihaiton Isaian, nan jahaakin yohinixohki:

8 “Nan juman jahaa jonivaunmun jaton kuxakunruz
iyakovinki kuunkin yohihihkinukanpu, jaton jovintimun
vizma jahaxkihki.
9 Iyakovinki kuunkimun yohihi kankihki yoran jau kuzati
kunuunivaun jaa jato onanmakin Diosin Jovi
onanmahikavizkin.”

10 Jaa joni naha jahiva kunatanmun jan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Ninkaatan, onankanpu. **11** Jaa nokun janan jikihahtonmun nokun jovinti noku iromamayamanoxkihnukanpu; jaa nokun jovintimurannohax kainhahtonrokonmun joni iromamanoxkihki.

12 Kanonmun jahiva vutan jaa chivanhai jonivaun yohinixohnu nan jahaakin:
¿Onanhaxra minhkai notzimun Fariseovo jaxohki ja jahaakin yohihaito miya ninkaatan?

13 Rainvahinmun jan nan jahaakin yohinixohki:
Jaa upan jau vanaa vimiyamahaimu taztukatzi kankihnukanpu. **14** Jato kuzayamakanpu, vutan jato vutatza kaankihinhaimun kankihki, vutan vutatza kaankihinyaahi jaa ravuuvi kini nakovahin ruohkootimun kankihki.

15 Rainvahinmun Pedron:
“Nan min jovitzan yohihaki noku yohisharaapu” nixohki.

16 Kanonmun Jesusin:
¿Matonrivirokon jaa onanyamahira manhkai? Nixohki. **17** Onanyamarokonhaxra manhkai jau kiyoo janan vuiihamun jantoomuran vonoxkihnukanpu, voxomun pohipaiitinin potataishkihki. **18** Jaa janan kainharokonmun jovintimurannohax kainxon joni iromamanoxkihki. **19** Jovintimurannohaxmun jokonnox shinan iromahkiki, nan jato rututi jahax, nan xanovo vunuya akaivo jahax, nan ainmahitzan xanovo ati jahax, nan jau viti jahax, nan jau ontzati jahax, nan januutiya jokonnoxkihki. **20** Nan jaurazinmun joni iromamanoxkihki, muchokihihamahtox jirihaitomun joni iromamayamanoxkihki.

Cananean jahaa xanon konni.

21 Kanon jonohax kainkahinmun Jesús Tiroya Sidon Main kanixohnu.
22 Janomun kanaan mainohax joha xano nan jahaahi kunaahi jonixohnu;
¡Yovaku! ¡Davin Vaku Joni, iya omizvovu! un vaku xano yoshinnin iromamaha innaayovaahihkinu-u.

23 Kaahaito pishtakovin rainvahin jau yohihamamun Jesuski. Kanonmun jahiva vutan jaa chivanhai jonivaun yohinixhnu nan jahaakin:
Katannon nichinpu, noku kivanvuhipan zaihyuhihkiki.
24 Rainvahinmun jan jato:
Jaa yovaaki jahax ikai jato vunaxahinnomun iya nichinyamanivohkinkanpu, jaa Israel main jahaa jato zinaanivomun jato vunaxanhni jonix unhkai.

25 Kanonmun jaa xano jotan jahiva ranpitan nan jahaakin yohinixohki: ¡Yovaku, iya jau kuzaxonvu! Nixohki.

26 Kaahaitonmun Jesusin rainvahin nan jahaanixohki:
Sharaamamunhnu non vakuvo jiriti ninintan non ino inanpanan nixohki.

27 Rainvahinmun jaa xanon Jesús:

Yohinixoki koonmunhnu-u, Yovaku javirivimun ivan taponnohax ruohkoohaito jiriti muzu anox inohkinu-u nixohki.

28 Kaahaitomun Jesusin rainvahin:
Xano, kooyovaakovinmuni minhkinu-u, jaa min un miya jau kuzaxonnon kuunhai ja jahaamonu-u nixohki. Jano vari rakaakun Jesusin yohiha jaatiyanmun jaa xanon vaku iroonixohki.

Jesusin jato naha aroni.

29 Janohax vinookiranmun Jesús Galilean jahaa jununha jano jonixohnu; Manan mapuutanmun jan jano tzahoonixohki. **30** Jan jahaa janomun nahakovin vukannixohki, vukinmun nan joni kinto iyuxon, vuta iyuxon, janto iyuxon, ponto iyuxon vutzarazi izinya jato Jesús vuzohri vaxonhavanmun jan jato aronixohki. **31** ¡Janoxonmun ratuhkuuxon nahan iinkanixohki! Joni janto yovanhaito iinxon, joni munto iroohaito iinxon, joni vutanrivi iinhaito iinxomun, grakiaskin Israel noha Dios yohikannixohki.

Cuatro mil joni Jesusin jirini.

32 Jaa chivanhai jonivo kunantanmun Jesusin jato nan jahaakin yohinixohnu:
Mohamun jato omizvohax unhkanukanpu, mohamun kimisha nutu uvutan jakankihki ratokovinmun jiriyamahi kankihki; jirihamahtox votannon jato nichinpanan nakisharakunox vuzanvihikamiz.
33 Kaahaitomun jaa chivanhai jonivaun:
¿Rakiha naha pan vitira non, jau yama janopan jahax nonhkaicho nahakovinpankankihcho? munkanixohki.

34 Kaahaitomun jato Jesusin:
¿Kutzahtin panyara man? Kamun “Siete pan jakunmun kutzahtin yoma pishtahnupu” kannixohki.

35 Kanonmun jato Jesusin main maniinon yohinixohki. **36** Kanon jaa siete pan vitan yoma pishtarivi vitan, Dios yohitanmun jan tukukin kiyonixohnu. Jaa chivanhai jonivo jan inanhainmun jatonrivi jaa joni kiyoo inankanixohki. **37** Kiyoovinixmun jirikin yanikannixohki

tuxuhavomun siete shivati vikannixohki. **38** Cuatro mil jonixmun jirinixohki xanovoya vakuvo toponhama.

39 Kanonmun jato Jesusin votannon yohivahin nontin nanuukahin Magadán main kanixohki.

Atima jato jau kuzaxonnon Jesús yohinivo.

16 **1** Fariseovoya Sadoceovauxpan Jesús jano vunixohcho. Vuxonmun iromama paiikin jato nai jahokuha atima jau kuzaxonnon yohikanixohkcho.

2 Yohihaitomun jan jato:
Yamuuhain nai vinshinhaito vukitanmun; Vari sharaahnayamun-katzihkiki yohinox manhkinukanpu. **3** Nutukunmun: Ramamun ovi ixanhkinkinu, nai vinshinnixmun chahomun naihki. ¡Onanmaha! ¿Javi nai kuzharazi onanhahtonrokon nan nutu kiyopan jau kuzhaito onanyamahaxra manhkai? **4** Nantiyan jahaa joni iroma xanovo vunuya akaitonmun atima jau kuzati vunahihkinukanpu, jatomun axonyamahi unhkai, Diosin jau yohikun jato yohihai Jonazinnaruz jato axontimun unhki. kin yohivahinmun jan jato potavahin kanixohki.

Fariseovaun levadura.

5 Jesús chivanhai jonivaunmun junu pokuvahin vokin, pan shinanyamavahinxon yohinixohnu. **6** Jesusinmun jato:
Insharaakomun janhkanpu, mato Fariseovutan Saduceovaun jau paranmiz.

7 Panmahiz non jokunmun ja jahaakin yohihi janhkinukanpu, kiimun yohinnaakanixohki. **8** Yohihaito jato ninkaatanmun jato Jesusin: ¿Kuzanon nan jahaakin maton shinanhira manhkai joni koonyamaitox, pan vuhamamun manhki?

9 ¿Onanyamaxonrokon shinanyamarivihira manhkai jaa cinco pan jakun cinco mil joni janii, kutzahtin shivatira man viniihki jaa tuxuha? **10** ¿Jaa siete pan jakun cuatro mil joni jakun kutzahtin shivati tohavora man viniihki jan tuxuha?

11 ¿Kuzanonrokon onanyamahira manhkai pan yohikinmun un mato yohiyamahai? Fariseovoya Saduceovaun pan novahmati, iinsharaanon yohikin.

12 Kanonmun onankanixohnu pan yohikimun jan jato yohiyamaxohki, Fariseovoya Saduceovaun jato jau iroma onanmatishinankinmun jan jato yohixohki.

Tzovara Jesuski Pedron yohini.

13 Felipo main jahaa Cesarean jokinmun Jesusin nan jahaakin jaa, chivanhai jonivo yokaanixohki nan jahaakin:
¿Kutzahkin yohihirahkanni tzovara jonin Vaku Jonihki?

14 Jatonmun yohikanixohnu nan jahaakin:
Tuxun yohihavo jato junumuran jikimanhai Juan kiha, tuxun yohihavo Elias kiha, tuxunrivi yohihavo Jeremias kiha, jaa Diosin jau yohikun jato yohipanhoni kiha.

15 Kaahaitomun jan jato:
¿Maton tzova un jakun yohihira manhkai? Katomun.

16 Pedron rainvahin:
“Miyamun min Cristohnupu jaa Dios jiriyahton Vaku Joni.”

17 Kaakin yohihaitonmun Jesusin rainvahin:
“Miyamun Diosin katoohahkinupu, Simón, Jonasín vaku Joni, tzovakoviinninmun miya yohiyamahahkiki Upa nai jahoo jahatonmun miya onanmahahkiki.” **18** Iyanrivimun miya yohihi unhkanpu, miyamun min Pedroki (maxax), nan maxax kuruxunmun un jumayookatzi unkanupu, unaamun miya iromayamakatzi yoshin iromahkiki. **19** Miyamun Dios jahaa jarixon jau kuzajahinnon vakatzi unhkanukanpu Pedro. Jaa min jato nuno mainxon jau kuzayamato jato yohihainmun Diosinrivi nai jahoovo ja jahaakatzikinupu jaa min jato jau kuzati yohihaimun ja jahaarivikatzi Dioskihnupu.

20 Pishtakonvin tzova jaamun Jesús Cristohki jato yohiyamanonmun jan jaa chivanhai jonivo yohinixohnu.

Nakatzi janhkiki jato Jesusin yohini.

21 Kanonmun jan jaatiyan, jaa chivanhai jonivo Jerusalen katimun janhki jan yohinixohki jarihax inaakatzi; Yovaxunivovutan jato Dios jau yohixonnai jonivaun koshivovutan kirika kunuuhai jonivaun rutuha, kimisha oxapan kayakatzi, janhkiki yohinixohki.

22 Kanonmun Pedron vutzakin iyotan vachinnixohnu, nan jahaakin yohikin:
¡Dios kuunyamanonupu Yovaku! ¡Miya ja jahaayamanonvonupu! Nixohki.

23 Kaahatomun, Jesusin jahori vuzotan:
¡Ono katan iya kakiiho nipu Satanas! iya iromamapaiyamahi; Jaa min kuunhaimun Diosin kuunmahnupu, jonivaun kuunmunhki.

24 Kanonmun Jesusin jaa chivanhai jonivo yohinixohki nan jahaakin:

Jaa iya chivanpaikin maton yora ori payamakin potavuran uvutan inaajanhkin iya chivanvukanpu. **25** Jaa jaton yora kuzanoxkavihaitonmun jaton yora vunokatzi kankihki; jaa iya jau kuzaxonyaakin vunohahtonrokonmun jakiriviz vuchikatzi kankihki. **26** ¿Jau sharaa vuchitira, jan kayarokon chihimuran kahain? ¿Jau kopiitira joni jan kaya chihimuran kamatan? **27** Jonin Vaku jonimun japan jasharamaha jasharayuhi jokatzi kinukanpu jan inaavoya, kanon joxonmun jaa sharaakin jau kuzanivo kiyoo jato kopiikatzi janhkiki. **28** Koomun mato yohihi unkanukanpu, jaa tuxu nuno jahatonmun nati iinyamakatzi kankihnukanpu, ja jahaahaito jonin vaku joni iihamahtox.

Jesús yoratzani.

17 **1** Seis nutu vinoohainmun Jesusin nan Pedro jakun, nan Jacoboya Juan jan vutza Juan kunavahin jato vutzakinrivi iyonixonu manan matonkonon; **2** Jarihaxmun jan jato vuzohrikuhax yoratzanixohnu, jan vumannamun ovaa varikaviz jotaanixohki, jan chopamun ovaa juruukaviz janixohki. **3** Janoxonmun Eliasvutan Moiseisin vuchinnaahax javutan yovanhi janixohki.

4 Janoxonmun Pedron Jesús yohinixohnu nan jahaakin: Yovaku, sharaamunhnupu non nuno mivutan jahaa; jaa min kuunhain kimishakin tuvan timun nonhnupu, tii miya axontan, vutza Moiseis axontan, vutza Elias axontimun nonhki.

5 Yovanhi junuhama Pedro jakunmun nai kohin jotan vuponixohnu, jaa nai kohinninohaxmun nan jahaahi yovannixohki: "Jaamun jan un kuunhai un Vaku Jonihnukanpu, jaamun iinhi jasharahi unkai." jaa ninkaakanpu.

6 Jaa ninkaatanmun jaa chivanhai jonivo main ranpihi kiyootan ratuhkuuyovaanixohnu. **7** Kanonmun Jesús jatohivaa jotan, jato ramantan; jato nan jahaakin yohinixohki: "Vuniikanpu, rakuuyamahi" nixohki.

8 Kanon vuniitan iinkinmun tzova iinyamakanixohnu jaztiimun Jesús iinkanixohki. **9** Machi matonkononnohax votookinmun jato Jesusin: Tzovakovintzi yohi janhkannapu jaa man jau iinha, jonin Vaku Jonin nashinxon kayayoojahinpanannixohki.

10 Kanonmun jaa chivanhai jonivaun yokaanixohnu nan jahaakin:
¿Kuzanonrokon Eliasvizmun jokatzihkiki yohihira kirika kunuuhai jonivohki?
11 Rainvahinmun jato Jesusin koonmunhnukanpu, Eliasvizmun jokatzikiki, joxonmun jau arokatzi janhkiki.
12 Matomun yohihi unhkanukanpu, mohamun joxo Elias onanyamakanixohki, joxomun jaa kuzakin ja jahaakannixohki; ja jahaahirivimun inaakatzi jonin Vaku Jonihkiki jaa chivanyamahai jonivoki.

13 Kanonmun jaa chivanhai jonivaun onannixohnu jato junumuran jikimaxon kainmahai jonimun yohikin jan jato yohixohki.

Jesusin vakuvo maxkahikavizhai Jesusin aroni.

14 Joni naha jano nokoohaivaumun joniztii jahiva jotan main ranpinixohnun nan jahaakin, yohicatzi:

15 Yovaku, iya un vaku joni omizzvoxonpu, ovaa maxkahi kavizhi inaayovaahi janhkiki, vutzatiyan nan chihi naki pakuuhax junu nakirivi pakuuhi jankiki. **16** Un miya chivanhai jonivo iyuxonkun arotimahaxkankihki.

17 Ja jahaakin yohihaitomun jato Jesusin:
¿Kutzahtinhi matovutan jakatzira unhkai? ¿Kutzahtinkin mato ja jahaakin jau kuzahato iinhi tunukatzira unhkai? Iinnon iya nuri vuxonkanpu.

18 Kanonmun Jesusin yoshin iroma vachinha jaa vakuvomurannohax kainkahinnixohki, kanonmun jaa jaatiyankovin vakuvo iroonixohki. **19** Kanonmun jaa chivanhai jonivo Jesús ivaa vutan vutzakin iyotan yohikanixohnu nan jahaakin:
¿Kuzanon non nokun potapanan kayamahaira?

20 Katomun Jesusin shinanyovaamahizmun manhnukanpu, kookovinmmun mato yohihi unhkanukanpu, mostaza juxutiyo pishta maton shinan yovaa jakun man nan manan:
“Nunohax onno katanpuhkain” katimunhnukanpu, man jau kuzapanan atimamaamatimunki.
21 Nan jahaa yoshin iromamun jamun kaiinyamatihnukanpu, Diosvutan yovanhi man jiriti zamaahainrokon kaintimunhki.

Unaa jato Jesusin naxanhkin yohini.

22,23 Jatovutan Galilean jaxonmun jato Jesusin nan jahaakin yohinixohnukanpu: Jonin Vaku Jonimun, achixon jato inanhavan rutukatzi kankihnukanpu, nahaxrokonmun kimvisha nutun jakiriviz kayakatzi janhkiki. Muronyovaamunkannixohki ja jahaakin yohihaito ninkaaatan.

Koriiki Diosin tapazan vaxonti.

24 Kanon Capernaun, nokoohaivaunmun Pedro jano Diosin jovi ninkaati tapaz koriiki voxonhai jonivo vunixohnu, vuxonmun nan jahaakannixohki:
¿Kariikirokon Diosin Jovi ninkaati tapaz kopiiyamahira mato jau ononmahaihki? Katomun.

25 Pedron rainvahin:
"Juhun, kopiihi janhkinupu" Vanhimun Pedro tapazan kanixohki. Jikihaitomun Jesusin Pedro nan jaahaanixohnu ¿Kutzara Simonma?

26 Rahivahimun Pedron yohinixonu nan jahaakin "Juhun" jamavaun koopitimun kankihki, Sharakuhimunupu kanomun Jesusin, yohinixonu nan jahaakin nan main ivokovinin kopiiyamatimun nonhnukanpu.

27 Karakun nutziyamanovo, mishkiti vivahin jununaki potatan, vihato yoma vitan, janpaatan ja kuxaan murannoha kuriiki kurux vivahin unaya mina koopitanpu; jaa apovo kopiiti jari katan.

Rato jonira yovaahki yokakanannivo.

18 **1** Jaatiyanrivimun jaa chivanhai jonivaun Jesús yokaanixohnukanpu nan jahaakin: ¿Tzovara joni yovaakovin Diosin nutunohax?

2,3 Vakuvo kunatan naki nichintanmun jan nan jahaakin jato yohinixohnukanpu:
"Konmun maton yohihi unhkanukanpu jaa vakuvokavizhamahtoxmun nain nutun vuiiyamakatzi manhkinukanpu."

4 Dios jahaa jari jahamun joni yovaavo jau yohihavo jumayamahaihnukanpu nan vakuvokaviz. **5** Nan vakuvo viniikoxonmun iya ja jahakinrivi vihi mankinukanpu.

Javikovin tunuhax iromayamatimun nonhnu.

6 Tzova pishtan nan vakuvo uhon koonhai iromamaxo maxax toha tunuxtan jununha naki nuha sharaatimunhnukanpu.

7 Nan nutun jahaa jaunmun Dios jau kuzaxonpanan jato amamanox kihnukanpu, kuzaxonkovin amamatimamunki. Iromayovaamunkatzi kankihnukanpu jaa jato Dios jau jumamahaitox.

8 Javikin min mukunun ahoxanhkin miya min tahun Dios jau jumamahaito xatutan vixma potajanhpu. Jaa murokon

sharaahnukanpu non munto jatan jonto jahaa. Jaarokonmun iromahki non mukun ravuuyatan tahu ravuuyahtox non chihimuran kaha. **9** Jaa min min vuron inhaiton miya Dios jau jumamahikiki, vutzukuhuutan vizma potajanpu. Jaamurokon sharaahnunkanpu tii vuroya non chaiihi jaha jaarokonmun iromahki non jaa ravuu vuroyahtox chihimuran kaha.

10 Shinankanpu pishtakovin nan vakuvo jumayamaxakanpu, jatomun chituhax Diosin inaavokiki nai nutunxon. **11** Vunoonixomun jato vunaxon vihi jonix jonin vaku jonin vakuhkinukanpu.

Carnero vunooni jato Jesusin jovitzan yohini.

12 ¿Kutzara man shinanha? Tii joni cien carneroya jaakin tii vunookunmun ¿Jaa tuxu noventa y nueve jano vavanhin jaa vunooha nihimuran kaxon vunahi kayamatirokonra ivo? **13** Jaa vunooha vunayaakin vukihax jasharakovintimun ivohnukanpu jaa vunoohamaki jasharayamahi. **14** Ja jahaamunhnukanpu, Upa nai jahoo jahatoxmun pishtakovin nan vakuvo vunoonon kuunyamahi kiki.

Kuzaxon nokun vutzavo iromaxo tovoxontira non.

15 Min vutzan miya kuzakin iromaxo kaxon vachinjanpu miyaztii javutan jaxon, jaa jan miya ninkaahain mohamun miya min vutzan ninkaakihnupu. **16** Jaa jan miya ninkaati shinanhi ikain jatovutan yohitanxanhkin tii ó ravuu joni vunajanhpu kanon kimishanan aroxankin. **17** Jatorivi jan ninkaayamahain kanon Diosin inaavo yohixanpu, jatorivi jan ninkaati shinanhi ikain kanon Dios shinanyamahaimun janhki yohijanhkanpu.

18 Jaa min nan nutunxon jato jau kuzaxonhainmun nai jahokunxo jato oxonkatzi Dioskihnupu. Jaa min nan nutunxon jato jau kuzaxonyamahainmun nai jahokunxonrivi jato jan kuzaxonyamakatzi Dioskihnupu.

19 Unaa mato yohinon, tzova ravutax nuno main jahaton jau kuzajanhkin yohixon yokaahaito mato axontimun Upa nai jahoo jahaahnukanpu. **20** Jaa iya shinanhi ravuuhokatzi kimisha joni tziztokohoohax, jakunmun jatovutan naki jakatzi unhkanukanpu.

21 Kanonmun Pedro jahiva jotan nan jahaanixohnu:
Yovaku, ¿kutzahtinkin iya iromaxo un vutza shinannahanyamatira un? ¿Sietekinra?

22 Kaahaitomun Jesusin rainvahin:
Siete xahinon miya yohiyamahi unkanupu, sietekinmahun setentakin.

Joni ravutan apo rivinni.

23 Diosin nutu nainmun ovaa apon jan inaavo rivinixo yokaanikaviznukanpu.

24 Jato rivin yokaakinmun jan ayookin jaa diez mil koriiki kurux rivinha kunanixohki. **25** Jaa jonin, kopiipanan kopiitima jakunmun, jan ivan jaa joni ainyavi jan vakuvotiya jonitza marojanhkin yohinixohnu, jahon jan rivin kopiijanhkin jan jau kiyootiya maroxon.

26 Kanonmun jaa joni main ramunkohootan, nan jahaakin jan ivo yohinixohki:
Yovaku, iya manayopu miya kopiikatzi unhkai, kopiijahinnon.

27 Kaakin yohihaito jan inaa ninkaatanmun, jan ivan jan inaa omiztan, jan rivin tovoxontan jununixohki.

28 Jan junuha kainkahin kakinmun jan, jantzinkan jaarivi cien denarios, riviha joni vuchinixohki. Vuchitanmun jan jaa joni tunmoznixohnu, nan jahaakin yohivokin: “Iya rivinhax minhkiki iya koshi kopiihapu” kin yohivokin.

29 Kanonmun javuu inakun, jaatzinkan main ramunkohootan nan jahaakin yohinixohnu: Iya manayopu miya kopiikatzi unhkai kopiixahinnon nixohki.

30 Ja jahaakin yohihaito, jaa ninkaayamakinmun jan karavozomuran ninonixohki jarixon jan rivin kopiixahinnon.

31 Javuu joni ja jahaahaito iintanmun javuu jonivaun omizvonixonu, voxonmun jaton ivo yohikanixohki jaa iinhavo.

32 Jaa joni kunatanmun jan ivan nan, jahaakin yohinixohki:
“Inaa iromaha, min iya rivinha kiyoomun un miya tovoxonkuhnupu iya yokaahaito.” **33** ¿Ja jahaakinrivipara min mivuu joni omizvoyama-kanhna, jaa un miya omizha ja jahaakin?

34 Kanonmun jaa joni, notziyovaaxon zontarovo, inannixohnu jarixon jan rivinha kiyoo kopiixahinon.

35 Upa nai jahoo jahatonrivimun mato ja jahaakatzihkinukanpu shinankovintan mato iromanixo jato unaa shinanahan yamahaito.

Ain junuyamati jato Jesusin johini.

19 **1** Ja jahaakin jato jau yohiyaakin arohtivahinmun Jesus, Galileannohax kanon, Judea mainnohax Jordan pokutan kanixohki. **2** Kahaitomun nahakovinnin chivanvokannixohki, jarixonmun jan jato jaa izinya kiyoo aronixohki.

3 Jano jan jakunmun jaa jau onankovinki jahax ikai jonivo jahiva vunixohnu, iromanmapaikin nan jahaakin yohivuhi:
¿Sharaara jonin jamun aruzkin xanovo junuha?

4 Katomun jan jato rainvahin:
¿Yovanyamarokonnoxra manhkai ayookinmun jato Diosin joniya xanonixohki? **5** Unaamun jan: Karakun japaya jahannohax paxkaatan kanon ainvutan jatimun jonihnu, kaahax yoraztiikaviztimun kankihki. **6** Kanon ravuuyamatimun manhnukanpu, kanon mato Diosin namiztiimanikun xanovo junuyamatimun jonihnu.

7 Nan Jahaakinmun yohikanixohnukanpu:
¿Kuzanonrokonra Moisesin ain potatimunki yohixon unaa kunyamajanhinnon jato yohinix?

8 Janmun jan jato:
Maton jovintinin shinanyovaayamahaito mato Moisesin maton ain jununon yohinixohnukanpu; iyoohi ja jahaahamamunhki. **9** Iyanmun mato yohihi unhkanukanpu, tzova pishtan ain junuxon vutza xanovo vihax iromatimunhnukanpu, jan vunuztiiya jayamahairokon potatimun jan vunuhki.

10 Jaa chivanhai jan jonivaunmun yohinixohnukanpu nan jahaakin:
Jaa joniya jan ain ja jahaahain ¿Kuzanon vihannaatira non?

11 Yohihaitomun jan jato:
Ain junuxon vutza xanovo vihaxmun iromanox jonihkinukanpu.
12 Xanonrivi vunu junuxon jonitza vihaxmun iromarivinox xanovohkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jesusin vakuvo ramantan jasharahi jaxahinnon yohini.

13 Kanonmun jahiva vakuvo iyuxonkannixohnu jan jato ramankin kiyotan, jan jato japa Dios yohixonnon, jaa chivanhai jonivaunmun jato vachinnixohki. **14** Jaa chivanhai jonivomun jan yohinixohki nan jahaakin: Uhiva vunon vakuvo vumamayamakanpu; jatokavizinamun Diosin nutuhki.
15 Kanon jato mukunnun ramankin kiyovahinmun jan janohax kanixohki.

Joni maxo jau nahaya.

16 Kanonmun joniztii jahiva jonixohnu, jotanmun jan:
Noku jau onanmahai sharaku ¿Nayamakatzi jaxanhkin sharaakin jau kuzatira un? Katomun.

17 Jan "¿Kuzanon iya sharakuhkira minhkai? Tzovamun sharaa yamahnupu, jaztiimun Dioski. Jaa nayamakatzi japakin Diosin jau yohini oriyovaajanhpu" nixohki.

18 Kaahatomun jan rainvahin Jesus: ¿Rato? Nixohki Jesusinmun rainvahin: Jatotzi rutuxanhnapu xanovo vunuya ayamaxanhpu, Jonuutzi jau vixanhnapu, jau ontzayamajanhpu.

19 Mipaya miha kuuyovaajanhpu, mivuu jonivo kuunyovaajanhpu jaa min, min yora kuunhai ja jahaakin.

20 Jaa maxonmun Jesús rainvahin nan jahaanixohnu:
"Jaa puxkookahinkin un jaa kiyoo jau kuzanihkinupu." ¿Jau kuzati maxkaahaxra unhkai?

21 Kaahaitomun Jesusin rainvahin:
Jaa kutzaama sharaa japakin kaxon jaa min jau kiyoo marotan jaa jaumahiz jahaa jato inantanpu, ja jahaahaxmun nai jahoo jau nahayakatzi minhkiki, kanon uvutan jopu, nixohki.

22 Nan jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun jan muronkahin kanixohki jau nahayahtox.

23 Kanomun Jesusin jaa chivanhai jonivo yohinixohnu nan jahaakin:
Koonmun mato yohihi unhkanukanpu, joni jau nahayahtox nai jahoo jikipananmun jikitima katzihkinukanpu. **24** Unaa mun mato yohihi unhkanukanpu, xomoxon kininrokon jikitimun camellonukanpu, joni jau nahayahtoxrokon Diosin nutun jikiyamatimunhki.
25 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun, jaa chivanhai jonivo ratuhkuuyovaanixohnu, kanonmun yokaakanixohki nan jahaakin:
¿Tzovaxrokon Diosvutan jakatzirahki?

26 Jato kaizkin iintanmun jan jato: Jonin jau kuzapananmun atimahnukanpu, Diosinrokon jau kuzapannanmun atimamaamahki.

27 Kaahaitomun Pedron rainvahin:
¿Nokunmun kiyoo jau potavuranhax nonhkainupu? katomun.

28 Jesusin rainvahin: Koonmun mato yohihi unhkanukanpu jonin Vaku Joni, jahonnohax apokatzi jan tzahootinin tzahoohainmun. Matoxrivi jaa iya chivanhairaziz jaa doce tzahootininmun, maniikatzi manhkinukanpu jaa doce juma Israelin jahaa juman jahaton apokatzi.
29 Tzovarazin nan tapaz, jaton vutzavo, jaton povivo, jaton japa, jaton jaha, jaton ain, jaton vakuvo, jaton mai uvutan vukin potavurannixonmun unaa nahakovin vikatzi kankihnukanpu kanon

vihaxmun nayamakatzi jakatzihkankihki. **30** Nahaxmun jaa vuyoonikatox chipo vukatzi kankihki jaa chipo, vuhatoxmun jatoxvi vukatzihkankihki.

Uva vain yonoohai jonivo.

20 **1** Diosin nutumun ova joni vakuvoyahton, jan uva vanaa jari jato nichinjanhkin jato vunahi kayaanikaviznukanpu. **2** Moha jato tii nutu yonoohavo tii denario inanjanhkin yohixonmun, jan jato uva vain nichinnixohki. **3** Moha nututizhainmun, jaa jonin jato plazan maniiha tuxu vuchinixohnukanpu jau kuzayamahi. **4** Vuchitanmun jan jato: Matoxrivi un uva vain votankanpu, mato kopii sharaanon jan jatohkaimun vokannixohnu. **5** Moha vari matzakamuuhainmun unaa vai ivo kanixohnukanpu, jakirivizmun jan unaa kanixohki. Moha vari nantaahain. **6** Moha yotanhainmun jan jaztiihi kanixohki, kaxonmun jan jato tuxu vuchinixohki, jau kuzayamahi jaha. Vuchixonmun jan jato: ¿Kuzanon jau kuzayamahi nutu kiyoo maniihaxra manhkai? katomun.

7 Tzovan noku yonoonon vunayamahi kinupu, katomun jan jato:
Matoxrivi un uva vain votankanpu mato kopii sharaanon.
8 Moha yamuuhainmun jaa uva vain ivon jaa jatinnoha jau kiyoo chituxonnaa, kunatan yohinixohnu nan jahaakin: “Jaa yonoohai joni kunatan jato kopiihapu, jaa chipo vuhaaviz jato kopiitan, jaa vuyooha jato chipo axanhkin.”

9 Jaa chipo vuhaaviz vutanmun tii koriiki vikin kiyokanixohnu. **10** Jaa vuyoohahtoxrivi vutanmun jatonmun naha vikatzirah kannihki shinankanixohki, jatonrivimun tiirazi koriiki vikannixohki. **11,12** Jan jato kopiihain vihiimun jaa uva vai ivoki notzikanxohki nan jahaakin yohihi: chipo vuhatoxmun tii ora yonooxo jan jato nokukavizrivi kopiikihnukanpu, nokuxmunnon yonooyovaakin vari kahamakuhku.

13 Rainvahimun joniztipan, yohinxohki nan jahaakin. Miyara min mai miyamun paranyamahi unhkanupu, ¿Miyapara un tii koriiki inanjanhkin yohiyamaha? **14** Kanon mina vivanhi katanpu; nanrivimun jaa chipo johaa jaa un miya inanha jaahtin inanhi unhkanupu. **15** ¿Un jaun jau kuzapakin un jau kuzaha

sharaamarokonra? ¿Miyaxrivirokon iyakavizpaihira minhkai sharaa un jakun?

16 Ja jahaamunhnukanpu, nan rama chipohatoxomun jatoxvikatzi kankihnukanpu, jaa nan rama ruzoohahtoxmun chipokatzi kankihki.

Naxanhkin jato Jesusin unaa yohini.

17 Jerusalen jari kakinmun Jesusin jaa chivanhai doce joni vahitzan iyotan nan jahaakin yohinixohki.

18 Jerusalen jarimun kahi nonhkainukanpu, jarixonmun jonin Vaku, joni jato Dios jau yohixonnai jonivaun apovoya kirika kunuuhai jonivo inanhavamun rutukatzi kankihki. **19** Israelita jonivomaama jato inanhavanmun muhuxon koshayaakin jii joxkunxon jahon mutazxon rutuhavomun kimisha oxatan kayakatzi janhkiki.

Santiagoya Juannun jahan
Jesús jau yokaani.

20 Kanonmun Zebedeon vakuvo jahaya jahiva, jotan ranpitan jaukara yokaanixohnu. **21** Kanomun Jesusin: ¿Jau kuunhira minhka? Nixohki:

Min nutunohax vutza min kon jahori tzahoohain vutzarivi min pokihri tzahoonon iya un vakuvo yohijonxanhpu.

22 Kaahaitomun Jesusin nan jahaakin jato yohinixohnu:
“Onanyamaxonmun iya janovi jau yokaahi manhkinukanpu.”
¿Un inaahain uvutan inaatira man? Jan jatohkamun:
Juhun, itinonhnupu kannixohki.

23 Jesusinmun jato yohinixohnukanpu nan jahaakin:
Konkovinmun mato yohihi unhkainukanpu inaa yovaamunkatzi manhkiki iyakaviz. Upaztipanmun onanhaxkihnukanpu tzovax yovaakatzirahkiki un nutunnohax, jaamun iyan onanyamahax unhkai.

24 Jaa diez jonin jaa ninkaahatoxmun, jaa vaku joni ravauuki notzikanixohnukanpu.

25 Kanonmun jato Jesusin kunatan yohinixohnu nan jahaakin: onanmunax manhkinukanpu jaa mai toha ivoha apovaunmun, jato jau kuzanon yohihavan ja jahaakinruz jau kuzanox kankinukanpu. Jaa yonooyahtonmun jato jau kuzayamakin yonoyovaanox kankihki.

26 Matoxrokontzi ja jahaajankannapu, jaa matomurannahax yovaaki jahax ikaitox maton jau kuzamati jaxahinnovonukanpu. **27** Jaa matomurannohax yovaaki jahax ikaitox maton inaajahinnovonukanpu. **28** Javi Diosin iya katoonikatox iya jau kuzaxonnovo joyamahiimun, iyanrokon jato jau kuzaxonkatzi jonix unhkanukanpu. Nakin jato naha iromahaivo tovoxonkatzimun jonix unhkai, kinmun jan jato yohinixohki.

Joni vuta ravutan jakiriviz iinni.

29 Jericó janohax vohaitomun, jato joni nahakovinnin chivanvokannixohnukanpu. **30** Joni vuta ravutax vahi kuxaa maniiyaakinmun kanhaito Jesús ninkaatanmun kunaakanixohnu nan jahaahi: “Yovakun, Davin Vaku Joni, nokuki omizvopu.” Munkanixohki.

31 Kanon nishmaanon jato vachinhaivaunmun iruzkihi zaihkannixohnu nan jahaakin yohihi: “Yovaku, Davin Vaku Joni, nokuki omizvopu” ki.
32 Kakahi vanuutan nitanmun jato Jesusin kunatan yohinixohnu nan jahaakin:
¿Un mato kuzanon kuunhira manhkai? Katomun.

33 Rainvahin:
“Yovaku, unaa jakiriviz inpaihi nonhkanupu” kannixohki.

34 Kanonmun jato Jesusin omizvotan, vumanhainmun, kanon jakiriviz iintan, chivanvokannixohki.

Jerusalen juman Jesús nokooni.

21 **1** Mohakovin Jerusalen juman nokoohimun jakannixohki. Kanonmun Betfagé, jumanmun vokannixohki, olivo manan matonkonon, janoxohmun Jesusin jaa chivanhai joni ravuu nichinnixohki.

2 Nan jahaakin yohitan:
Ovaa juma pishtan votankanpu jaa mato vuzohri jahaa, janohamun burro yoxanya jan vaku javutan jaha vuchikatzi manhkiki, pukavuran iya vuxontankanpu. **3** Tzova pishtan mato yokaahaito, nan jahaakin yohi janhkanpu: Nokun Yovakuxmun kuunhikinupu, chipomun miya jato vumajonxanhkin janhkiki.

4 Nan jau kiyoomun kuznixohnukanpu Diosin jau yohikun jato yohihai jonin yohipanhoni jaa kiyoo kuznon, nan jahaakinmun jan, yohipahonnixohki:

> **5** Sionman vaku xano yohixanhkanpu nan jahaakin: "Nan miya jano johaimun min apohnu-u, tanahmakovinnixmun burro yoxannun tzahoohax johi janhkinu-u."

6 Jaa jan jato yohiha ja jahaakin, jaa chivanhai jonivaun jau kuzanixohki; **7** Voxonmun burro yoxanya jan vaku iyuxonkannixohki, iyuxonmun jaton rakootinin kavuuxon vuxonhavanmun jan jahon tzahonixohki.

8 Jaa jatovutan vohai joni nahakovinnimun vahi navuuxonkannixohnu jaton rakootinin; tuxunmun jii poztuxon jahon vahi navuxonkannixohki. **9** Jaa jonin chivanvohaiya jaa ruzoovahin vohaitoxmun kaxaavokannixohki nan jahaakin, yohihi:

> Nokun apokovinmun janhki Davin vaku joni,
> ¡Jasharakanpu! Nokun Yovaamun joxonhi janhkiki. Nokun apokovinmun janhnukanpu manankihax.

10 Kanon jan Jerusalen juman jikihainmun kiyoovi jaa juman jahatox yohinnaakanixohnu, tzovara janki yohihi.

11 Jaa joni nahanmun yohikannixohnu nan jahaakin:
Jaamun jan Jesusnukanpu, jaa Nazaret Galilean juman jahaa. Jaamun Diosin jau yohikun noku yohihai jonihki.

Jau marohai jonivo Jesusin potani.

12 Diosin Jovi ninkaati tapazmuran jikitanmun jato Jesusin jaa jau marohai kiyoo potanixohnukanpu. Jahonxon koriiki kanviyahaivo mesamun jan jato kiyoo potannixohki. Jahonxon jau marohaivotiya jato potankimun jan ruiitiya jato potannixohki, potankinmun jan jato. **13** Mohamun kunuunivo jahaxkihnukanpu: "Un tapazmun Diosvutanruz yovantihnukanpu, jaamun jan januhki" Matonmun man jau jonuu vihai jonivaun tapazhahkiki kinmun jan, jato yohinixohki.

14 Diosin Jovi ninkaati tapazanrivi vutaya vohotanyamahai vuxomun jan jato aronixohki.

15 Jato Dios jau yohixonnai jonivaun apovoya jato jau kuzati kirika onanmohai, jonivaunmun ramisharaakin jau kuzahato inhain, Vakuvaunrivi Diosin Jovi ninkaati tapazmuranxon nan jahaakin yohihaito ninkaakanixohki:
"Nokun apokovinmun janhki Davin Vaku Joni" kin, yohihaito vakuvo ninkaahimun notzikannixoki. **16** Kanonmun nan jahaakin Jesús yohikanixohnukanpu: ¿Ninkaahira minhkai kaahikankihki? Kanonmun jato Jesusin:

Juhun, yovanyamarokonnoxra manhkai,
"Vakuvaun janannohax ya jaa chocho akaitonmun miya
vuaxonnox kankihnukanpu."

17 Kanon jato potavahinmu jan, jumanohax kainkahin Betanian, kahax jano janixohki.

Higo vimimahiz Jesusin namani.

18 Unaa janoriviz juman, joyaahimun jan koshmananixonu. **19** Vahi kuxakuha higo vanaa vuchivahinmun Jesusin jan vimi vunahi kanixohnu, katanmun jan vimimahiz vuchinixohki. Kanonmun jan vimiyamatimun min janonmanupu nixohki, chipomun higo vanaa nanixohki.

20 Ja jahaahaito vuchitanmun jaa chivanhai jonivo ratuhkuutan; ¿Kuzhaxra vunaakovin higo nahi? Kannixohki.

21 Kaahaitomun jato Jesusin: “Koonkovinmun mato yohihi unhkanunkanpu, jaa koonkovinkin shinatan iyamatimurahki shinanyamakin man nan manan munohax tzukuukahin jununhan pakuutanpuhka itimunhnukanpu.” **22** Jau kiyoo vitimun manhki shinankin Upa yokaaxon vitimun manhnukanpu.

Jesús yohiyovaaya.

23 Kanon jan Diosin Jovi ninkaati tapaz jano johainmun jato Dios jau yohixonnai jonivaun apovoya yovaa xunivo jumannoha jahiva vunixohnu jan jato jovi ninkaamahi jakun, vutanmun;
¿Tzovan miya amakun nanrazi jau kuzahira minhkai? ¿Tzovan miya amanirahki?

24 Kaahatomun jan jato rainvahin:
“Iyanrivi mato yokaayonon iinkanpu, jaa iya yohihaitomun mato iinyarivi tzovan iya amakun jau kuzahira unhkai, yohicatzi unhcai.” **25** ¿Tzovannara janix jato juannun junumura vuiimatan jato jokonmaha? ¿Nai jahokuhanora? ¿Yorannarokonra janix? kanonmun jatox yokakananhi jakannixohnu, nan jahaakin yohihi:

“Nai Jahokuha-un” nonhpanan noku ¿Kuzanonrokonra man koonyamani? **26** Yoravaunnahun nonhpanan, nahakovinnmun kankihnukanpu jatokimun rakuuhi nonhkai yohihavo Diosin jau yohikun jato yohihaimunkiha Juanhki.

27 Kanonmun Jesús yohikanixohnu nan jahaakin: “Onanyanmunax nonhkainupu” kin. Kanonmun jan jato jantzikan:
“Iyanrivimun mato tzovan iya amakun jau kuzahira unhkai yohiyamahi unhkainukanpu.”

Vaku joni ravuu jan jovitzan yohini.

28 ¿Kutzara man shinanha? Tii jonimun joni vaku ravuuya janixohnukanpu, jan vuvoka janoviz jotanmun jan:
“Chamin, rama kahax un uva vai jari yonoojantanpu.”

29 Katomun jan japa rainvahin “Kayamahihunhkanupu” tan shinantzahaxmun jan katzinnixohki.

30 Kanonmun vutzatzinkan ja jahaarivizkin yohinixohki, janmun jan japa: "Kahi unhkanupu." Upahkax Kayamanixohki.

31 ¿Rato ravutanra jaa japan jato jau kuzanon yohikun ja jahaanix? Jatonmun rainvahin:
"Jaa jan yohi yohaton-un munkanixohki." Kanonmun jato Jesusin: "Koonmun mato yohihi unkanukanpu." Apovo koriiki vixonhaiya xanovo joni nahaya jahaitoxmun ruzoovahin Diosin nutun vokatzihkinukanpu. **32** Juan jato junumuran jikimatan kainmahai joxon mato sharaahax jati onanmahi joxomun man jumanikuhnukanpu. Apovo koriiki vixonhaiya xanovo joni nahavutan jahairokonmun man konnikuhku. Javikin jau kuzhaito inkinmun jumahi man iromahai junuyamakinrivi konyamanikuhku.

Yonoohai joni iromavo.

33 Nanrivi jovitzan yohinon ninkaakanpu. Tii jonimun janixohnukanpu, ainyahtox vakuya, janmun jan uva vananixohki, vanaxonmun jan chikuunixohki, chipomun jan mai kinninixohki jahonxon uva junu vixanhkin, jahonxon chitutirivimun jan chaii mazonikin tapaznixohki. Jaa vai jonitza inanvahinmun jan vizma kanixohki.

34 Moha uva jovuuhaito onantanmun jan jan inaavo nichinnixohnu uva vimi jaa yonoohai jonivaun vixonnivan vixonjanhtannon. **35** Jaa yonoohai jonivaunmun jaa vai ivon imaavo, jato tuxu achixon, jato tuxu koshanxonmun, jato tuxu maxaxan mataxkin rutunkanixohki.

36 Unaamun jan jan inaavo kanon nahayovaa nichinnixohki; unaamun jato ja jahaarivizkannixohki. **37** Kanonmun jan chipokovin jan vakutzinkan nichinnixohki, jan vakumun kuzahanyamakatzi kankihki yohitan.

38 Kanonmun jaa yonoohai jonivaun johaito vai ivon vaku joni vuchitan yohinnaanixohnu, nan jahaahi: Jaxmun vai ivokatzihki, vukanpu non rutunon nokunna nan vai janon.

39 Kanonmun achivahin vainnoha iyoxon rutukanixohki.

40 Kanonmun jato Jesusin yokaanixohnu nan jahaakin: Uva vai ivo joxon ¿Kuza jaa yonoohairazi jatokatzira janhki?

41 Jaa iromarazi jato rutukatzira janhkinupu pishtakovin omizvoyamakin, vutzatzinkan jato jan vai inankatzira jankinupu tzova yonoohai jonivo, vimihaito Uva vixon kopiijahinnon.

42 Jesusin mun jato yohinixohnu nan jahaakin:

Yovanyamarokon noxra manhkai nan jahaakin
kunuuniivo: ¿Tapazhai jonivaun maxax potanikatoxmun
maxax yovaakovinnixohnukanpu maton vuron man
inhamun sharaakovinnixohki?

43 Karakunmun jan jato yohinixohki, Diosin nutumun mato nininkatzi kankihnukanpu, vutza jato inanjanhkin jaton vimimanon. **44** Jaa nan maxaxki pakuuhaito mishtinrazitimun kankihki, jakiriviz unna maxaxtza pakuukin kanon voyontimunki.

45 Ja jahaakin yohihaito ninkaatanmun jato Dios jau yohixonai jonivoya jaukovinki onanhax ikai jonivaun jatomun yohihi jankihki onannixohki. **46** Kuzaxon achitirahki vunahimun joni nahaki rakuukanixohki, jaton Diosin jau yohikun jato yohihai jonimun janhki yohihi jahaavaun.

Vihannaati nutu.

22 **1** Rainvahin jato jau yohikinmun jato Jesusin Jovitzan yohinixohnu nan jahaakin.

2 Nai jahoo jahaa nutumun ovaa apon jan vaku joni ainnon fiestaxonnikaviznukanpu; **3** Kanonmun jaa apon jan innavo nichinnixohki jaa jato kunahavorazi vunon jato yohitanon, jato yohihavomun vuyamakin yohikanixohki. **4** Unaamun jan jan inaavo nichinnixohki nan jahaakin yohitan, Jatokomun nan jahaakin yohitankanpu: Mohamun un jiriti naha jovahahkinukanpu, vaca vunu rutuxonmun un yohinna xovaarazi rutuhahkiki jiriruztimunhki, vukanpu un vaku joni aimhaain iinhi.

5 Vuyamahi jumahimun tuxu jan vain yonoohi kahainmun, vutza jan jau marohi janixohki; **6** Tuxunmun jaa inaavo muhunnaakihinxon, jato rututzinkankanixohki.

7 Yohihaito jan inaavo ninkaatan notzixonmun jaa apon jan zontaro nichinkunmun jaa jan inaavo rutunha jato kiyoo rutuxonmun jato juma kohankanixohki. **8** Kanonmun jaa apon jan inaavo yohinixohnu nan jahaakin: mohamun un ainhi jiriti kiyoo jovahakinukanpu jaa un jato kunahahtoxrokonmun jumahi kankihki. **9** Kanon onorazi vahin voxon jato vuchixo jato iyutankanpu.

10 Kanonmun jan inaaavo koshikovin voxon jato vuchixon joni iromatiya joni sharaavo jato tziztokanixohnu jaa jato vuchihavo kiyoo, karakunmun tapaz vopakovinnixohki jaa jato kunahavo.

11 Chipomun apo jikinixohki jaa jan jato kunaha mesan maniiha jato iinkatzi, jikitanmun jan jano tzahooha joni chopa sharaa zauuyamaha vuchinixohki. **12** Vuchitanmun jan uvuu jahaito, ¿Kuzhax nuno jikihaxra minhkai chopa sharaa zauuhamahtox? Janhkainmun jan nishmaanixohki.
13 Kanonmun jato apon jaa jato jiriti umanhai nan jahaanixohki: "Kanon jaa joni mutuxkuruhtan tatuxkuruhtan yamuuran jumannanki potatankanpu, jarihax arahki xuta puruxnon."
14 Nahaxmun kankihki jato kunahavo, ravuupishtax rokonmun kankihki jaa jato katoohavo.

Cesar jan jau inantan Dios jan jau inantimunhnu.

15 Kanonmun jau onankovinki jahax ikai jonivo vunixohnu jato yokaajanhni kuzaxon iromanmatirahki jato yokaajanhni.
16 Herodesin jonivomun jato chivanhai jonivoya nichinkanixohki nan jahaakin yohitan: "Noku jau onanmahaito, onanmunax nonhkainupu pishtakovinmun jau ontzayamakin koonkovin Dios jari kati vahi jato onanmahi minhkinupu, miya kuzatira kannihki shinanyamakin jatorivi kuzatira minhkirivi shinanyamakinmun kutzarahkannihkirivi inyamahi minhkiki." **17** Kutzarahkiki noku yohipu: ¿Sharaara non Cesar koriiki inanyamahoxanhkin inanha?

18 Jesusinmun jato iromakin shinanhaito onantan yohinixohnukanpu nan jahaakin:
¿Kuzanon iya iromamapaihira manhkai? Ravuu vunmannaya.

19 Innon iya koriiki kurux jaa jahon apo kopiiti inankanpu. Kanon Romannovaun koriiki kurax.

20 Inanhaivaunmun jan:
¿Tzovan yoshinya tzovan kunuura nan?

21 Rainvaahinmun yohikanixohnukanpu. Cesarnahun katomun jan jato; Cesar jan jau jaa inan janhkanpu Diosrivi jana jan jau inantan.

22 Ja jahaakin yohihaito ninkaata ratuhkuuvahinmun jan jano janon vokannixohnukanpu.

Nanixon kayatirahki Jesús yokaanivo.

23 Jaa nutunmun Jesús jano Saduceovo vunixohnukanpu, nokanixonmun kayayamakatzi kankihkimun yohinoxkankihki. Vuxonmun yokaakanixohki nan jahaakin.

24 Noku jau onanmahaito, Moiseizinpa nan jahaakin yohinixohcho: Tzova pishtax vakumahitzax nakin jan ain potavahinkun jan vutzan vitimunkihahnupu, jan vutza nahaa vakuxon janhkin.

25 Noku vakurazimun non siete janikuhnupu, nokun vuvokamun ainyahtox vakumahitzax nanixohki nakinmun jan jan vutza inanvahinnixohki. **26** Ja jahaahirivimun jaa jan nakin inanvahinha janixohki, jaa jan vutza nahaa chiyaharivi jaa siete vakuxmun nokakanixohki. **27** Moha kiyoo nokahavanmun chipo xanotzinkan nanixohki.

28 Nokanixon kayahavankara ¿Tzovan ainvizkara jakatzitzi jaa xanohki jaa sietenmun iinmakannixohki?

29 Kaakin Yohihaitomun jato Jesusin yohinixohki nan jahaakin:

Matoxvimun ontzahi manhkinukanpu, Diosin Joviya, Diosin jau kuzati onanyamahax. **30** Kayatanmun unaa ainyamakatzi kankihnukanpu kanonmun Diosin inaavokavizkatzi kankihki nai jahokuhax. **31** Nokanixon kayati yohinivorokon ¿Yovanyamarokonnoxra manhkai? Mato Diosin nan jahaakin yohinikun. **32** Iyamun un Abrahan Diosnukanpu, Isaakan Dioshax Jacobon Diosmun unhki. Nokanihton Diosmamun unhnukanpu, jiriyahton Diosmun unhki.

33 Ja jahaakin Jato jau onanmahaito, ninkaahimun ratuhkuuhax jakannixohki.

Jau kuzayovaati jovi.

34 Jesusin Saduceovo jau yohikin nismaamakun ninkaahaxmun jau onankovinki jahax ikai jonivo jakiztii tziztokoonixohnukanpu, jarixonmun Jesús jizii vokannixohki. **35** Tii joni jato jau kuzati kirika onanmahai joninmun iromama jankin yokaanixohnu nan jahaakin.

36 Noku jau onanmahaito, ¿Ratora jau kuzati yovaa jau kuzati kirikanan?

37 Rainvahinmun Jesusin:
"Min Yovaa Dios kuunyovaajanhpu min shinan kiyopan, min kayatiyan." **38** Jaamun jan iyoohahnupu jau kuzati yovaati. **39** Jaa chiyahamun jaakavizrivihki: Mivuu jonivorivi kuunnanankihin janhpu jaa min, min yora kuunhai ja jahaakin. **40** Nan jau kuzati ravutanmun jahax Diosin Jovi kiyoohkinukanpu.

¿Tzovan vaku jonira Mesias?

41 Jau onankovinki jahax ikai jonivovutan jaxonmun jato Jesusin yokaanixohnu nan jahaakin.

42 ¿Kuzakin Cristoki shinanhira manhkai? ¿Tzovan vakura janhki shinanhira manhkai? Davin vakuhun munkanixohki.

43 Rainvahinmun jan jato: ¿Kuzanonra Davin Diosin Kayan jakinhkun, nan jahaakin yohinix:

44 Yovakunmun, un Yovaa yohinixohnukanpu nan
jahaakin: ¿Un konjahori tzahooti katokohoohahton
tzahoopu miya mivuu zinakananhai jato ravinmatan jato
min tahu naman vanon?
45 Javi Davin kovinrokon Yovaku kin yohikin ¿Kuzanon
jan vakutira jan?

46 Tzova kovinnin rainvahin yohitimamun jakannixohki jaatiyanvizmun kanon unaa jau yokaayamakanixohki.

Jesusin kirika kunuuhaiya jau onanki jahax ikai jonivo chanikahanni.

23 **1** Kanonmun Jesusin joni nahaya jaa chivanhai jonivo yohinixohnu nan jahaakin:

2 Jau kuzati kirika jato onanmahai jonivoya jaukovinki onanhax ikai, jatorokonmun Moisesin jau kuzati kirika kunuuni onanhaxkankihnukanpu. **3** Mato jau kuzanon yohihavan ja jahaakin jau kuzajanhkanpu, jatokavizrokontzi jaxanhkannapu, jatonmun ja jahaakin jau kuzanon jato yohixon jatonrivi jau kuzayamanoxkavanri. **4** Kuzaxon votiman jau iyurazimun jato vomanoxkankihki, jatonmun pishtakovin jaton mukun ruvon jau ramanyamanox kankihki. **5** Ja jahaarazikinmun jau kuzanoxkankihki jato koonkovinkihkain jato imajanhkin. Jaton vukazantin pisha mishtin jahaaya jaton chopan jahaa tohavonox kankihnukanpu. **6** Tzahooti sharaavomun katoohax maniinox kankihnu jato jirikihinjanhkin kunahavo vuhax, jaton Diosin Jovi ninkaati tapazanrivi tzahooti katooxon vahavaunmun jahonrivi maniinoxkankihki. **7** Plazanxonrivi jato “Matoraman” nonvokavimunox kankihki, “Noku jau onanmahaito” rivi jato nonvokavimunox kankihki.

8 Matoxrokontzi “Noku jau onanmahai” nonvokavi janhkannapu jaa vakurazimun manhkari, tiimun noku jau onanmahaihnukanpu, noku Yovaa. **9** Nuno mainxontzi pishtakovin tzova “Upa Yovaku” janhkanapu, jaztiimun Dioskari maton Upa jaa nai jahori jahaa. **10** Noku jau onanmahai; kinrivi mato yohikamiz iinjanhkanpu tiimun mato jau onanmahaihki Cristo.

11 Maton vuvokahtox maton inaajahinnonukanpu. **12** Jaa yovaaki jahax ikaimun jato yovaamamanox kankihki, jaa yovaamaki jahax ikaimun jato yovaamanox kankihki.

13 Omiznikokovimun manhnukanpu kirika kunuuhai jonivoya Fariseovo ravuu vumannaya. Matonmun Diosin nutun vupoti jato kuvunnahannox manhkiki, matox vuiiyamakinmun vutzarazizrivi vuiipanan jato vuiimanmanox manhkiki. **14** Omiznikokovimun manhnukanpu kirika kunuuhai jonivoya Fariseovo ravuu vumannaya. Xanovo vunu namanikaton tapazan vuikahanhaxmun ontzahi chaiihi Diosvutanki yovanhi inoxkankihki. Karakunmun isharakovinhi kashtikamuukatzi kankihki.

15 Omiznikokovimun manhnukanpu kirika kunuuhai jonivoya Fariseovo ravuu vumannaya. Nan junun vohax, nan main vohaxkimun joni vunahi vohotanox kankihnukanpu, jato vuchixonmun jato ravuu vinotan isharakovinhi mato vinotan chihi nokayamahaiton vakuvomakatzi kankihki.

16 Omiznikokovimun manhnukanpu vutan jato kankinhinnaito matonmun nan jahaakin yohinox manhkinukanpu: Diosin tapaz jau inanjanhkin yohixon man inanyamahamun kutzaamahnukanpu, Diosin tapazrokon oro inanjanhkin yohixon jaarokon inanti manhnukanpu. **17** ¿Onan yamarokonhaxra, nahkai Diosin tapazmun yovaakovinhki oro vinotan? Diosin tapazanxon jau kuzaxon Dios yohihahtonmun oro kopiiyovaamanoxkihnukanpu.

18 Matonrivimun nan jahaakin yohinox manhkinukanpu: Tzova pishtan Dios jau kohajonxanhkin jovinruz yohihamun kutzaamahnukanpu. Jaa koonkovin Dios jau inanjanhkin yohixon hinanhamun sharaahki. **19** ¡Vuta! ¿Ratora yovaakovin, Dios jau inanhkatzi Dios jahaa janorokonra jaa Dios jau inahavo tovahai? **20** Jaa Dios jahaa janoxon Dios jau inanxanhkin yohikin jaavikovin yohitimun kankihnukanpu jaa jahon jau kiyoo jahaayavi. **21** Jaa Diosin tapaz jau inanjanhkin yohikinmun jaa Diosin tapazkiruz jaa Diosin tapazkiruz yohikin tzova jahan jahaarivi yohinoxkankihnukanpu. **22** Jaa nai jahoo jahaa jau kuzaxonjanhkin yohikin Diosin tzahootiki

yohitimun kankihnukanpu ja jahaakin yohikin jaa tzahootinin tzahooha yohitimun kankihki.

23 Omiznikokovimun manhnukanpu kirika kunuuhai jonivoya Fariseovo ravuu vumannaya. Matonmun jau vanaa jutuuruz! Katooxon Dios inannovokavinox manhkinukanpu, nan jau kuzati kirikanan konuuniivohton jahaarokonmun shinanyamanox mankiki nanrazi: Nan kon jahax, nan omizvoti jaha nan konti jahaxkaa nanrazi jau kuzajanhkanpu jaa vutza jau kuzakinrokon junuyamaki. **24** Vutarazin jato kankinhinnaito, matonmun maton ayatininnoha nanpu potanox manhkinukanpu, javikinkara camello xuhakin.

25 Omiznikokovimun manhnukanpu kirika kunuuhai jonivoya Fariseovo ravuu vumannaya. Matonmun kuzpoya kunchaa rachooruznox manhkinukanpu. Jahax nan man jau vihai jahax, nan man jato jau paranhai jahaxkihki. **26** ¡Fariseo vuta! Kuzpoya kunchaa nachooyoxanhpu, min rachooharivi sharaanon.

27 Omiznikokovimun manhnukanpu kirika kunuuhai jonivoya Fariseovo ravuu vumannaya. Ovaa yora maixon joxoniivokavizmun manhnukanpu non raizhamun kutzaama sharaahki, okumuranrokonmun nokanivo xao vopax jau kunmurazi vopanoxkihki. **28** Ja jahaahirivimun yoran innovo muztun jau kuzahikavizhi janox manhkinukanpu, maton shinanmuranya man jau kuzahaimuranmun jahax man iromakin jau kuzahaikiki.

29 Omiznikokovimun manhnukanpu kirika kunuuhai jonivoya Fariseovo ravuu vumannaya, matonmun Diosin jau yohikun jato yohihai rutinivo shinanjanhkin mapoo yaanox manhkunukanpu, matonmun joni sharaavo nokani jaton mai raoonox manhkiki. **30** Nan jahaakinmun yohinox manhkinukanpu: Jaatiyan jatovutan jaxonmun non nokun Diosin jau yohikun jato yohihai rutunon jato kuunoxyamakanhnikuhku. **31** Ja jahaamunhnukanpu, jatokavizmun manhkimun jato ananmahi manhkiki. **32** Junuyamakin arohtijankanpu jaa maton upahvan jato rututiyani

33 ¡Ronó! ¡Ronon Vakuvau! ¿Kuzhax jonuutira man chihi nokayamahai jari voyamakatzi? **34** Karakun mato nan rama Diosin Jovi vohai nichinxonxon jau onanyovaaya kirika kunuuhai nichinjonnii unhkainukanpu, tuxumun mato rutukatzi kankihki, tuxurivimun jato korozin mutazkatzi kankihki, tuxurivi mato jaton tziztokohooti tapazanxon koshakatzi kankihki, matomun jumaztiirazin vohotankin vunakatzi kankihki rutujanhkin. **35** Ja jahaahimun matoki nokookatzi nan main jahaa joni sharakun jimi potanihkinukqnpu, jaa Abel sharaa rutunivoya Berecias vaku joni Zacarias rutunivo, jaamun rutukanixohki, Dios jau kohaxoontiya Diosin Jovi ninkaati nakixon. **36** Konmun mato yohihi unhkanukanpu nan jaurazimun kuzkatzihkinukanpu nan jahaavotiyan.

Jesús arahni Jerusalen inhi.

37 ¡Jerusalen, Jerusalen, jau kuzjahinnon jato yohihai jato rutuxon, tzova miya jato nichinxonnavaun jato maxaxan mataxkin rutunox minhkinupu! Nahakin un min vakuvo ovaa atapanan jan vakuvo jan puhi naman tziztohai ja jahaanoxkavihain vashiinox minhkinupu. **38** Kanonmun maton tapazan jayamakatzikinukanpu. **39** Mato yohihi unhkanukanpu nantiyanmun iya iinyamakatzi manhkihki. “Jan jasharanonnukanpu jaa nokun Yovakun jomaha johai.”

Jesusin Diosin Jovi ninkaati tapaz pakuukatzikiki yohini.

24 **1** Diosin Jovi ninkaati tapazannohax kainkahin kahi Jesús jakunmun jaa chivanhai jonivo vutan sharaakovinkin Diosin Jovi ninkaati tapaznivo iinmakannixohki. **2** Iinmahaitomun jan jato: ¿Nan kiyoo iinhira manhkai? Koonmun mato yohihi unhkanukanpu, pishtakovinmun maxax katzanamuuha muhuhama jayamakatzi kinukanpu.

Nutu kiyootizhain jau kakaajahinnon jato Jesusin yohini.

3 Olivo vanaa matonkonon Jesús tzahookunmun jaa chivanhai jonivo jahiva vutan nan jahaakin yohinixohnu:
Nokuki yohipu, ¿Kuztiyan nanrazi jau kuzkatzirahkiki, min jotizhain jau kuzkatzirahki nutu kiyoohainrivi?

4 Rainvanhinmun jan jato:
Mato jau parankamiz iinsharaajanhkanpu. **5** Nahax vuxonmun mato iyaki jaxon nan jahaakin yohikatzi kankiki: Iyamun un Cristonukanpu; kinmun jato naha parankatzi kankihki.

6 Rutunnaahaitomun jato ninkaakatzi manhkiki rutunnakatzikankihkirivi yohihaitomun jato ninkaakatzi manhkiki; ratuhkuutzi jaxanhkannapu, ja jahaahi jau kuzyotimunkari, nan rokomun vunaa kiyooyoyamahihkiki. **7** Jumamun jumatzaya muhunnakatzihkiki jumamun vutza jumaya zinakanankatzihkiki, izinrivi jahainmun koshmarivi jakatzikiki, naha mainrivimun miyan kankatzihkiki. **8** Matomun yohihi unhkanukanpu, nan jau kiyoomun iyoohikiki vakun xanovo izinhakaviznukanpu, chipomun jokatzi inaayovaati kiki.
9 Kanonmun mato jato inankatzi kankihki mato inanhavan, mato rutunovo, nahanmun mato zinakatzi kankihki iya chivanhaito. **10** Nahanmun iya chivanyaakin junuukatzi kankihki kanonmun, parannaahax zinakanankatzi kankiki. **11** Jaatiyanmun naha jakatzi jau kuz jahinnon jato yohihai jonivohki, jatonmun naha jato jau parankatzi kankihki, jamun aruzkin. **12** Iruzkihimun iromakatzi kankihki ramikirazihax, tuxuxrivimun kunnananyovaayamakatzi kankihki. **13** Jaa javi tunuhax nan jaurazi kuzhain jahaimun nutu kiyoohain, jato vikatzi Dioskihnukanpu. **14** Kanomun Cristo apon mainxon jau kuzakatzikiki nutu kiyopanxon yohikatzi kankihnukanpu, kanonmun jaa mai tahaztipanxon ninkaakatzi kankihki, chipomun kiyookatzi nutuhkiki.

15 Karakun, Diosin Jovi ninkaati tapazannoha jau kunmo Diosin Jovi vohai joni Daniel yohini, (Jaa kunuunivo inkin onannovonukanpu.)

16 Kanon jaa Judean jahatox machi matonkonon paxahi votan janhkanpu. **17** Jaa tapaz maxkaa jahatox ipaayamajankanpu maton jau tapazmurannoha vihi; **18** Jaa vain jahatoxrivi janoriviz vuyamaxankanpu maton rakooti vihi. **19** Iromakovinmunkatzi kankihnukanpu jaatiyan tohoyahtox ¡Jaatiyanrivi vaku maxkoyahtox! **20** Dios yohijanhkanpu man paxahivohaitiyanrokon oviyahan, ihokatzi jovinti nutun imiz. **21** Jaatiyanmun mato inaama yovaakatzi kankihki pishtakovin nutu jakanhnain ranihax ja jahaayamanixmun ja

jahaakatzi kiki, unaarivimun jayamakatzikiki. **22** Jan jato katoonimun jato kunnox Dioskihnukanpu, karacunmun jato chaiikin inaamayamakatzi janhkiki, ja jahaamakunmun kiyoo nokakahankakihki.

23 Tzovan mato: Iinkanpu, nan Cristohki ojanhkin jaa jari janhki mato, akain jato kooyamaxanhkanpu. **24** Janovihaxmun jokonkatzi Cristoki, jahax ikaiya Diosin jau yohikun jato yohihaiki, jahax ikai jonivohkiki, jatonmun tohavokin atima jau kuzakatzi kankihki. Ramirazikinmun jau kuzakatzi kankihki, ja jahaakin jau kuzakinmun jato parankatzi kankihki javipaiikin jaa, un jato katoonitiya. **25** Mohamun un mato ranaama yohinihkinukanpu. **26** Mato nan jahaakin yohihaivauntzi: Iinkanpu ovaa mishpoo toha rakaani jari janhki kavan jokonyamajanhkanpu; iinkanpu tapazan janhki mato akaito jato koonyamaxanhkanpu. **27** Ovaa non vari kainhhai jarihax kainhaito kanaa vari jikihai jarixon iinhai ja jahaamunkatzi, jonin vaku joni johainkinukanpu. **28** Rakipankara jau nahaa jakun jarimun tziztoonox xutuhkiki.

Jokatzi jonin Vaku jonihkinukanpu.

29 Inaayahaivaun moha jaa nutu vinoohainmun jaa vunaakovinmun kanon yamuukatzi varihkiki, oxurivi unaa jotayamakatzikiki, vishirivimun nai jahokuhax ruohkookatzikiki, Jau nai jahoo jahatoxmun yakookatzihkiki.

30 Kanomun nai jahoo jakatzi non jau iinyamani kiki, jonin vaku joni noku yohivuhi kanonmun rakuukatzi main jahaa Diosin jonivaun kaivohkiki, kanonmun johaito jonin vaku joni iinkatzi kankihki jau kuzayovaanikatox yora vunnayahtox. **31** Kanonmun jaa mai kiyopan votannon un inaavo nai jahoo jahaa nikinkatzi unhkai, trompeta vohi iya chivanhai jonivo iya jato tziztoxontannon.

32 Higo vanaa jovitzan yohinon onanjankanpu: Jan poyan potakohain jan puhi jokonhainmun mohamun oviyahikiki yohinox manhkinukanpu. **33** Ja jahaakinrivi maton jau kuzhaito iinkinkomun mohamun nokoohi oramakovinmun jahax Jesuskihki onanjanhkanpu. **34** Koonmun mato yohihi unhkanukanpu nan nutu jahaa jonivomun vinooyamakatzihkinukanpu nan jaurazi kuzyonon.

35 Naiya mairokonmun vinookatzihkinukanpu, un jau yohinirokonmun vinooyamakatzihkiki.
36 Nutuya orarokonmun tzovan onanyamahax kihnukanpu, Diosin inaavaunrivimun onanyamahaxkihki upaztipanmun onannhaxkihki.

37 Kuzkaman Noé jahaatiyan janikunmai, ja jahaariviz munkatzihkiki jonin Vaku Joni jahain. **38** Ovinha johaamakunmun jaa nuturazin nan jirihax nan pahunhax, nan vihannaahax, nan jato ainmahaxki jajaahaivaunmun Noé nontinha jikinixohki. **39** Jau onahama jahaavaun jokinmun jato ovinhan kiyoo maponixohki, ja jahaarivimunkatzikinukanpu jonin Vaku joni johain. **40** Jaatiyanmun ravun vain jakatzi kankihki: Tii iyohavomun vutza jano jakatzikiki.
41 Ravuu xanovaunmun jau runuhi jakatzikiki tii iyohavomun vutza jano jakatzikiki. **42** Iinsharaahax jaxanhkanpu onanyamamunax manhkiki kuztiyan jokatzi maton yovaahkiki. **43** Onanmurokonkanpu, joni ainyahton kuztiyan jotira jau jonuhai jonihkiki onanxon oxaa muhukin jan jau chituyovaatimun jonihnukanpu. **44** Ja jahaahirivi matoxrivi manaahax jaxanhkanpu man shinanyama pishtahainmun jokatzi jonin Vaku Jonihkiki.

45 ¿Tzovakovinra jaa inaa Sharaakovin ja jan ivan jan tapaz chitumaxon jato jirinon vanii? **46** Sharaakovintimun jaa inaahnukanpu jokin ja jahaakin jau kuzayaahaito jan ivan vuchiha. **47** Koonkovinmun mato yohihi unhkanukanpu kanon jan jau kiyoo chitumatinmun jan ivohki. **48** Jaa inaa iromahanrokon jan shinannun: Joyooyamamuni un ivohkiki. **49** Kanon uvuu inaa muhukatzi unhkanu, xon nan joni pahunhaiya nan jirihax nan pahunhax, iihain. **50** Jotimun jaa inakun ivohnu, nutuya oran jan inakun mannayama pishtahain. **51** Joxonmun jan jau kiyoo vihankatzi jan ivohki jaa jonivo jau onankovinki jahax ikai yavimun jaa vakatzi jan ivohkiki, jarihaxmun arahki xuta viyaxkatzzi janhkiki.

Jesusin diez xontakovan joni ainhi johaito rananhi vonikun jovitzan yohini.

25 **1** Nai jahoo jahaa nutumun ovaa diez xontakovan lanparin vivanhin johaito jaa ainhi johai rananhi vonniivo kaviznunkanpu. **2** Cincomun jau manaahax jakunmun, cincorivimun

jau manayamahax ranoyamahi janixohki. **3** Jaa jau manayamahax jahatomun lanparin vivahin vokin aceiterokon voyamanixohki; **4** Jaa manaahahtonrokonmun jaton lanparin vivanhin vokin aceite vonixohki.

5 Johi jaa ainhi johai joni zamahainmun oxakatzan nokatan oxakanixohki. **6** Yamuu nakimun jasharahi zaihkato jato ninkaakanixohki, nan jahaahi: “Moha jaa ainhi johai jokihki rananhi vukanpu” kii.

7 Kanonmun jaa xontakovo kiyoo vuniitan jaton lanparin arokin kiyonixohki. **8** Jaa ranoyamahi manaayamahi jahatonmun jaa jau arohax manaahi jahaavo yohinixohnu nan jahaakin: “Nokuki maton xuni pishtarivi inankaun nokun lanparin nokahihkiki.”

9 Rainvahinmun jaa manaahax jahaton jato: “Nokunnayavi matonna maxkaamiz voxon jaa marohai jato marotankanu-u matonnanon.”

10 Marojanhni vohaavaunmun jaa ainhi johai jonixohki; jaa jau kiyoo arohahtoxmun jaa ainhi johaayavi vuiihaivaunmun vuva kuvunnahaanixohki. **11** Chipomun jaa xontakovo vutan vuva kuvunnahaa ha vukitanmun: ¡Yovaku, Yovaku, nokuki vuxnaakaun kannixohki!

12 Kanonmun jaa ainhi johaton jato: “Koonmun mato yohihi unhkanukanpu tzovara manhki matomun onanyamahax unhkai.”

13 Iinyovaahax jaxanhkanpu nutu onanyamaxonmun orarivi onanyamahax manhkiki kuztiyan jotira jonin Vaku Jonihki.

Jovitzan koriiki kurux yohinivo.

14 Nai jahoo jahaa nutumun nan jahaanukanpu. Ovaa joni yovakun vizma kahi kakin jan inaavo kunaxon jato jau chitumavanhnikaviznukanpu. **15** Tiimun jan cinco koriiki kurux inannixohki, vutzamun jan dos koriiki kurux inannixohki, vutzamun jan tii inannixohki. Tanaztiirazimun jan jato jau kuzahavo kopiivahin vizma kanixohki.

16 Jaa cinco koriiki kurux vihatonmun voxon jahon jau maroxon cinco koriiki kuruxrivi nahanixohki. **17** Jaa dos koriiki kurux vihatonrivimun dos koriiki kuruxrivi nahanixohki. **18** Jaa tii koriiki vihatonrokonmun mai pokintan jahon jan ivan koriiki mainixohki.

19 Ramaama kanix iihimun jaa inaavaun ivo joxon jato jan koriiki inanvahinnirivin yokaanixohki. **20** Jaa cinco koriiki kurux vinikahtonmun jaa jan vinii cinco jakun vutza cincorivi vuxon nan jahaakin jan ivo yohinixohki: "Yovaku, cinco koriiki kurux min iya inannikunmun un miya kinkorivi kananxonnihkinupu, nan janhki iin janhpu."

21 Kanonmun jan ivan: "Sharaahnupu, inaa sharaamun minhki jau kuzahaimun minihki, pishta un miya jau inankunmun min jau sharaanikuhnupu, kanon miya naha inankatzi unhkai jikipu min Yovaavutan jasharakatzi."

22 Jaa ravuu vinikahtoxrivi jotanmun: "Yovaku, koriiki kurux ravuu min iya inannikunmun un miya ravuurivi nahaxonnihkiki iinjanhpu nixohki."

23 Kanonmun jan ivan: Sharaahnupu, inaa sharaamun minhnki: "Sharaahnupu, inna sharaamun minhnupu; jau pishta un miya inankun asharakin jau kuzahaimun minhki kanon miya jau naha inankatzi unhkanupu, jikipu min Yovaavutan jasharakatzi."

24 Jaa tii mil koriiki vinikahtoxrivi jotanmun: Yovaku, jau jato yokaayovaahai min jakun onanxon nan jano jau vanayamaxon vixon, nan jau zaahyamaxon vixonhkai min jakun, **25** Rakuuxonmun un kaxon min koriiki mainikinupu; Nanmun janhki iinjanpu min koriikimunhki.

26 Rainvahinmun ivan: Inaa iromahax jau kuzayamahai, nan jau vanayamaxon vixon, nan jau zaayamaxon vixonhkai min jakun onanxon. **27** Rokon min iya un koriiki oritinin vaxonyamanirahki, joxonpan un jan kananniya un koriiki vikanhnacho.

28 Kanon koriiki vihantan jaa diez koriikiya inankanpu. **29** Jaa koriikiya jato inanha nahayatimun kankihki, jaa jayamahizha jaa pishtakovinya jaarivi jato vihantimunhki. **30** Jaa inaa jau kuzamizma yamuumuran potakanpu jarihax arahki xuta viyax jahinnon.

Jatomun katookatzi Dioskihnukanpu.

31 Jaa yora Vaku Joni jan yovaavokovinya johainmun javutan vukatzi jan inaa sharaavohkinukanpu, kanonmun jan tzahootinin Yovaavokovinya tzahookatzi janhkiki. **32** Janohaxmun jan vuzohri tziztokohookatzi jaa nutu kiyopan jahaa jumarazihkiki; janoxonrivimun jato katookatzi janhkiki, ovaa carnero kituhaiton carneroya cabra akai ja jahaakin. **33** Carnero jan konjahori vatanmun cabra jan pokihri vakatzi jankiki. **34** Kanonmun jaa jan konjahori jahaa jato yohikatzi apohkiki nan jahaakin: Vukanpu upan katoonirazi, ivokanpu nan nutu jan mato aroxonni jaa jan nutuhatiyan. **35** Koshmahaitomun man iya jirinikuhnukanpu, ayakatzan nahaitomun man iya ayamanikuhku, rakihax kanhaitomun man iya maton tapazan jamanikuhku; **36** Chopamahizhamun man iya chopa zauumanikuhku, izinhaitomun man iya jizii vunikuhku, karavozomuran jahamun man iya jizi vunikuhku.

37 Joni sharaavaunmun rainvahin yohikatzikiki nan jahakin: Yovaku, ¿Kutzatiyanra non miya koshma nahaito jirihoxanhkin ayakatzanrivi nahaito ayamani? **38** ¿Kutzatiyanra non miya rakihax kanhaito nokun tapazan jamahoxanhkin chopamahiz jaha chopa zauumanni? **39** ¿Kutzatiyanrivira non miya izinnixo jizii johoxanhkin karavozomurannoha jizii jonii?

40 Rainvahinmun jato yohikatzi apohkinukanpu nan jahaakin: Konkovinmun mato yohihi unhkanukanpu nan mishtin un vutzavo jau kuzaxonkimun man iya axonnikuhnukanpu.

41 Kanonmun jaa pokihritzinkan jahaa jato yohikatzi janhkinukanpu nan jahaakin: ¡Uhiva jayamahi chihi nokayamahai! Jari votankanpu iromahai jonivau yoshin iromaya jun jan inaavo axonni jari. **42** Koshmanahaitomun man iya jiriyamanikuhnukanpu, ayakatzan nahaitomun man iya ayamayamanikuhnukanpu.

43 Rakihax kanhaitomun man iya maton tapazan jamayamanikuhnukanpu, chopa mahiz jahamun man iya chopa zauumayamanikuhnukanpu; izinyahokatzi karavozomuran jahamun man iya jizii vuyamanikuhnu-kanpu.

44 Kanonmun jatonrivi yohikatzikankihki nan jahaakin Yovaku, ¿Kutzatiyanra non miya koshmaya inxon, ayakatzan nahaito inxon, rakihax kanhaito inxon chopamahiz inxon, izinya inyamahoxankin karavozolmurannoha miya jau kuzaxonyamani?
45 Kanonmun jato yohikatzi janhkinu nan jahaakin: Konmun mato yohihi unhkanukanpu nan mishtin vakuvo jau kuzaxonyamakinmun man iyarivi jau kuzaxonyamanikuhku.

46 Kanonmun jatox junnuyamajankin jaton kopii vihii vohannvamun, kaahirivi unaa nokayamakatzi nai jahoo vokatzi joni sharaavohkiki.

Kuzaxon Jesús achitirahki shinannivo.

26 **1** Kanon jaa jovirazi jato yohiyaakin kiyotanmun jaa chivanhai jonivo Jesusin yohinixohki nan jahaakin:
2 Onanmunax manhkinukanpu dos nutunmun pascua nutu nokookatzihkiki, kanonmun yoran vaku jato inankatzi kankihki korozin mutaznovo.

3 Kanonmun Dios jato jau yohixonnai jonivau apovoya kirika kunuuhai jonivoya juman jahaa xunivo tziztokohoonixohki jato Dios jau yohixonnai jonivaun apo, Caifasin juman, **4** Janohaxmun tziztokohooxon paranxon Jesús achixon rutu janhkin yohikanixohki.
5 Nutu sharaa nokoohain non jaa achipanan noku jaa ninkaahi vuhaarazin muhutimun kankihnukanpu, mun kanixohnu.

Raho jutupan Marian Jesús tavooni.

6 Betania jaa chavaani Simon tapazan Jesús jakunmun, **7** Jahiva xano jonixohnukanpu kuzpo vakun raho jutuu kopii yovaa vuhi, vutanmun jan Jesús mavoonixohki, mesan tzahooha.

8 Ja jahaahaito vuchitanmun jaa chivanhai jonivo notzitan nan jahaakin yohinixohki:

¿Kuzajanhkinmuhuhira janhki? **9** Maroxonpa jan naha koriiki vixon jaumaiz jahaa jato inankahankihcho.

10 Onantonmun jato Jesusin:
¿Kuzanon nan xanoki yovanhira manhkai? Sharaakinpan jan iya jau kuzaxonkihcho. **11** Junuyamakinpan joni jaumahiz matovutan jakinhkatzi manhkicho, iyarokonpan matovutan chaiikin jakinhyamakatzi manhkicho.
12 Iya rahon mavookinpa jan iya maijanhinnovo arokin axonkihcho.
13 Konmun mato yohihi unhkanukanpu, rakirazixon nan Jovi sharaa yohikinmun nan jan iya jau kuzaxonharivi yohikatzi kankihki jaarivi shinanki.

Judasin jato Jesús inanjanhkin yohini.

14 Kanonmun jaa jatovutan doce joni jahaatza Judas Iscariote jato Dios jau yohixonai jonivaun apovo jari kanixohnukanpu.
15 Kaxonmun jan jato: ¿Jau iya inantira man un mato inankun? Kanonmun trenta koriiki kurux inanjanhkin yohikanixohki.
16 Jaatiyanmun jan jau kuzahato vukixon jato inantirahki vuna yovaanixohki.

Jaztiihi jaa chivanhai jonivovutan Jesús jirini.

17 Pan novahkaama ati nutu iyoohainmun Jesús chivanhai jonivo jahiva vunixohki nan jahaakin yohivuhi:
¿Rakixon min pascua jirinon miya aroxonii katira non?

18 Janmun jan jato: Juman jahaa joniztii jari votankanpu, voxon nan jahaakin yohitankanpu. Noku jau onanmahaiton yohihihkinupu:
Mohamun un nutu nokoohihkinupu; min tapazannoxmun pascua vinoopaihi unhkanupu iya chivanhai jonivovutan.

19 Jaa chivanhai jonivaunmun jaa jato Jesusin yohiha ja jahaakin jau aroxonkannixohki. **20** Moha yamuuhainmun ja jaa chivanhai doce jonivoya mesan tzahoonixohki. **21** Jirihi jaxonmun jan jato yohinixohnukanpu nan jahaaki:
Konmun mato yohihi unhkanukanpu, matovutan jahaa joniztipanmun iya jato inankatzihkinukanpu.

22 Kanon muronyovaahi kiyootanmun tiirazin yokaakin kiyokanixohnu nan jahaakin: ¿Iyara un Yovaku? kin.

23 Kanomun jan jato rainvahin:
Jaa uvutan raton mukun vahaitonmun iya jato inankatzihkinukanpu.
24 Natimun jonin Vaku Jonihnukanpu jaa ramaama yohinivo ja jahaahi ¡Iromakovinmuntzi jaa joni Jesús jato achimahaikihki! Vakuyamahimamurokon vakunix janhkinukanpu.

25 Kanomun Judasin jaa Jesús jato achimahaiton yohinixohki:
¿Iyara un iya jau onanmahaito? kanomun Jesusin:
Miyanmun min yohikihnupu nixohki.

26 Jirihi jahaavaun pan vitanmun Jesusin sharaamun janhki japa yohitan yohitan pan kaxkutan jaa chivanhai jonivo inankin yohinixohnu nan jahaakin:
“Vikanpu axanhkin un yoramunhki.”

27 Kanon kuzpotzinkan vitan sharaamun janhki japa yohitan yohitan Dios yohitanmun jan jato inannixohki nan jahaakin yohitan:
“Kiyoovinin ayakanpu.” **28** Nanmun un jimihnukanpu janmun Dios vutan jan jonivo iromahivo jato potajonxanhkin shinanhikiki, **29** Mato yohihi unhkanukanpu, unaamun vino ayati ayamakatzi unhkanukanpu unaa matovutan vino vunaa upan nutunxonn axahinnon.

Jesusin jaakovinki onanyamaxon yohikatzi Pedronhkiki yohini.

30 Kanonmun vuatan jokonvahin Olivo mananun vokannixohki.
31 Kanonmun jato Jesusin yohinixohnukanpu nan jahaakin:
Mato kiyopanmun iya nan yamuu potavahintanxanhkin manhkinukanpu; mohamun kunuuniivohkiki nan jahaakin:

“Carnero kituhaimun rutukatzi unhkanu kanonmun
pontazahaakatzi carnerohkiki.”

32 Chipo kayahaxmun mato ruzohri Galilean kakatzi unhkanukanpu.

33 Javikin miya kiyoovinin potavahinnaivaun miya iyan potayamakatzi unhkanupu katomun.

34 Rainvahin Jesusin:
Konmun miya yohihi unhkanupu, nan yamuumun kuoohama atapa jakun kimishakin iyakovin inyamahaiton jato yohihi ontza janhkin minhkinupu.

35 Rainvahinmun Pedron:
Javi mivutan naxanhkinmun miyakovin inyamahaiton jato yohiyamakatzi unkanupu. Jaa chivanhai kiyoovininrivimun jaa jahaakin yohikanixohki.

Jesús Getsemani jarihax japavutan yovanni.

36 Kononmun Jesús jatovutan Getsemani jano nokoonixohki, kanonmun jan jato: Nuno maniikanpu, ori katan Upavutan yovanyotannon.

37 Kanonmun jan Pedroya, Zebedeon vaku joni ravun iyotan kanon isharakovinhi muronyovaanixohki. **38** Kanonmun jan jato: Muronyovaamunax un kayahkinukanpu nakatzi; nuno jaxon uvutan inkanpu.

39 Kanon ori pishta katanmun jan main ruvootan japavutan yovannixohki nan jahaahi: Upa javikin iya nan un innahai iya vinoomaxonpu, jaa un kuunhai ja jahaa yamahi min kuunhai ja jahaarokonnon.

40 Unaa jaa chivanhai jonivo jano jotanmun jan jato oxaxo vuchinixohki, kanonmun jan Pedro: ¿Tii orakovinrokon uvutan inyamahaxra manhkai? **41** Yoshin iromahan mato iromamamiz vuzohax Diosvutan yovankanpu. Maton shinanyovaarokon jakunmun maton yora kuruxmahki, kin jato yohivahin.

42 Jaririviz katanmun jan unaa Diosvutan jakiriviz yovannixohnu:
Upa javikin iya nan un innahai iya vinoomaxonpu, jaa un kuunhai ja jahaa yamahi min kuunhai ja jahaarokonnon.

43 Unaa jotanmun jan jato oxajo vuchinixohki, moha jato oxapan visharakovinha. **44** Jato inyani katanmun jan unaa jakiriviz kanon kimishahi japavutan yovannixohki jaa jan yohihai jaariviz yohihi. **45** Kanonmun jan jaa chivanhai jonivo jano jotan jato yohinixohki nan jahaakin: kanon oxakanpu, yoran Vaku Jonimun iromahai jonivaun mukunun inanhi kankihki. **46** Vuniikanpu non kanon, inkanpu jaa jari jaa iya kuzayamaxanhkin yohihaiton iya jato achimahi jokihki.

Jesús achinivo.

47 Jato yovanhi jan jakunmun Judas jonixohnukanpu, jaa doce jonivutan jahai, javutanmun naha vukannixohki nan jii vuxon, nan janshi vuxonhki, jatomun Dios jato jan yohixonnai jonivaun apovoya juman jahaa yovaa xunivaun nichinha vukannixohki. **48** Jaa jato Jesús inanhaiton jato moha: "Jaa un tantzohkai jaa munnhkikomun achijanhkanpu." Jan jatohkun.

49 Kanonmun jan Jesús jano jotan:
¡Miyara min noku jau onanmahaito!
Tanmun jan tantzohnixohki.

50 Kanonmun Jesusin:
Uvuu jahaito, ¿Kuzahi johira minhkai? Nixohki, kanonmun Jesús ivaa vutan achikanixohki.

51 Jesusya jahaa joniztipanmun jan janshi vitan, jahon Dios jato jau yohixonnai jonivaun joni yovakun inaa maruukin paztunnixohnu. **52** Kanonmun Jesusin: Jahonriviz min janshi vapu, jaa jato janshin rutuhaxmun janshinrivi jato rutunox kankihki.

53 ¿Un Upa yokaakun iya doce xoko naha jan inaavo inanyamatiki janhkainrokon shinanhira minhkai? **54** ¿Kuzhax ja jahaaxahinnon yohikin kunnunivo ja jahaatira?

55 Jaa oranmun jato Jesusin yohinixohki nan jahaakin:
¿Jau vihai joni kavizhirokon jashiya jii vuxon iya achihi vuhira manhkai? ¿Kuzanonrokon iya Diosin Jovi ninkaati tapazanno iya achiyamahaira man? Jarixonkonpan kiyoo nutu jato jovi ninkaamahai unhki. **56** Kiyoomun ja jahaahihkinukanpu jaa jaumun kuzkatzihkiki yohihai jonivaun kunuuni zununnon. Kanonmun kiyoovinin Jesús potavahin jaa chivanhai jonivo paxahi vonixohki.

Jesús jau yokaanivo.

57 Jaa Jesús achihahtonmun jato Dios jau yohixonnai jonivau apo Caifas jari iyokanixohki jaa kirika kunuuhai jonivoya xunivo tziztokohooha jari. **58** Pedronmun vizmaxon Jesús chivanvonixohki jato Dios jau yohixonnai jonivaun apon jumannanki, jikitanmun jan innavo vutan tzahoonixohki, kuzhirahkiki inkatzi.

59 Jato Dios jau yohixonnai jonivoya xunivotiya jaa kiyoo tziztokohoohahtoxmun kuzhaxkovin, ontzatima jakannixohnu rutunovo jato Jesús inankatzi. **60** Kuzaxonkovin ontzaxon jan kuzha vuchihamamun kankihki javikin ontzavoxon, kanonmun ravuu joni vunixohnu jaton ontzakatzi.

61 Vutanmun nan jahaakin yohikanixohki: Nantonmun nan jahaakin yohihai janhnupu, Diosin Jovi ninkaati tapaz poxaxon kimisha nutun jakiriviz vuniti unhnukanpu.

62 Kanon ninkaatan vuniitanmun, jato Dios jau yohixonnai jonivaun apon, yohinixohnu nan jahaakin:
¿Rainvahin jato yohiyamahira minhkai miya jau chanikahaivaun?

63 Nishmaamun Jesús janixohki kanonmun jato Dios jau yohixonnai jonivaun apon. Diosinmun miya inhihkiki noku yohipu miyara min Cristohki, jaa Diosin Vaku Joni.

64 Kaahaitomun Jesusin:
Miyanmun min yohikihnupu; nanrivi mato yohinon, nantiyanxonmun yoran Vaku Joni Diosin koonjahori tzahooha inxon nai kohinnirivi nai jahokuhax johaaito inkatzi mannhkinukanpu.

65 Kanonmun jato Dios jau yohixonnai jonivaun apon jan chopa taraznixohnu nan jahaakin yohitan:
¡Diosmun jan janukihnukanpu! ¿Kuzajanhki jaa inha jonintza vunatira non? Ramakovinmun man Dios januhaito ninkaakihnukanpu.
66 ¿Kuzatira non? Kanonmun jaton rainvahin: "Namunkatzi janhkinukanpu" kimun zaihkannixohki.

67 Kanonmun Jesús nan vukoshtohxon, nan vutoxxon tuxunmun vupazkanixohki. **68** Nan jahaakin yohivokin: Nokuki yohipu tzovanra miya muhuhihki.

Pedron Jesús inyamahaiton yohini.

69 Jumannanki tzahoohaxmun Pedro janixohnukanpu, jahiva jotanmun jaton inakun miyarivimuntzi min jaa Galilean jahaa Jesusvutan jahaa nixohki.

70 Kiyoovinin ninkaahaivaunmun jan:
"Tzaha jau yohihira minhkanu" nixohki.

71 Kanon vuvan kainhaitomun xanotzan vuchintan jato jaa jano jahaa yohinixohnukanpu nan jahaakin:
Nantoxrivimun jan Jesús Nazaretin jahaavutan jaxohnukan.

72 Unnamun jan Jesús inyamahaiton yohinixohki konkovin jaa joni inyamanox unhkanukanpukin.

73 Zama pishtatanmun jaa jano jahaarazin Pedro yohikanixohki nan jahaakin:
Konkovinrivi jatovutan jahaamun minhnupu yovanhaivo ja jahaahikovinpan yovanhi minhkiki.

74 Koon mato yohihi unhkanukanpu, tzova yohihira manhkai onanyamamunax unhkai, zamahamamun atapa kuoonixohki.
75 Kanonmun Pedron shinanriznixohnu jaa Jesusin yohiha, kuoohama atapa jakunmun kimishakin iyakovinki inyamahaiton jato yohijanhkin minhkinupu, janhkun: Kainkahin jumannanki katanmun Pedro arahyovaanixohnukanpu.

Pilato jari Jesús janii.

27 **1** Moha nutuhainmun jato Dios jau yohixonnai jonivaun apovoya juman jahaa xunivomun tziztokohoonixohki Jesús rutujanhkin shinankatzi. **2** Mutuxkuruhhxon iyoxonmun jaton apo Poncio Pilato jaton apo inankanixohki.

Judas nanii.

3 Kanonmun Judas jaa jato Jesús achimaha moha Jesús rutukatzi ikaito jato vuchitan jato jakiriviz jaa treinta koriiki inannixohnu jato Dios jau yohixonnai jonivaun apoya yovaa xunivo, nan jahaakin yohitan. **4** Mohamun iromakin jau kuzayamahai joni jato inanhi iromahax unhkanukanpu, jato inanhaitomun rainvahin yohikanixohnukanpu nan jahaakin:
¿Kuzajanhkin noku yohihira minhkai? Mimunpa min ja jahaahahkicho.

5 Kanon koriiki Diosin Jovi ninkaati tapazmuran potavahin kainkahin katanmun jan tunuxuhuunixohki. **6** Kanonmun jato Dios jau yohixonnai jonivaun apovaun koriiki vitan nan jahaakin yohinixohnukanpu: Non Dios koriiki inanhaya nan korriki joziyamatimun nonhnukanpu jimi kopiimun nan koriikihki.

7 Kuzatirahki jato yokaaxonmun jaa koriikinin kuntiihaiton vai marokanixohnukanpu, jaa main nututzannohax vuha jato maiti. **8** Nantiyanmun nan main janu “Jimi maihki.” **9** Ja jahaahaxmun jau kuzxahinnon jato yohihai jonin Jeremian nan jahaakin yohini zununnixohnukanpu:

Treinta koriiki kuruxmun vikannixohnukanpu Israel
jonivaun Mesias inanni kopii.
10 Jaa koriikininmun vai marokanixohki, jaa Diosin
yohini ja jahaakin.

Pilaton Jesús jau yokaani.

11 Apo vuzohrimun Jesús minixohnukanpu, nihamun jan nan jahaakin jau yokaanixohki:
¿Miyara min Judiovaun apo? Rainvahinmun Jesusin: Miyanmun yohihi minhkinupu, nixohki.

12 Jaurazi jato Dios jau yohixonnai jonivutan xunivaun chanikahanhainmun jan jato, rainvahiin yohiyamanixohnukanpu.
13 Kanonmun apo Pilaton: ¿Ninkaayamahira minhkai kaahtinkin miya jau chanikahanhi kankihki.?

14 Pishtakovin rainvahin yohihamamun Jesusnukanpu karakunmun apo ratuhkuunixohki.

Jesús rutujanhkin yohinivo.
15 Pascuan nutu toha nokoohainmun jan itin apon jato achinivo joni kainmaxonpanhonixohnukanpu, jaa kainmapahavo. **16** Jaatiyanmun jano achinivo joni kakaayovaahai janixohnukanpu, jan janumun Barrabás janixohki. **17** Tziztokohoohax jaxonmun jato Pilaton nan jahaakin yohinixohnukanpu: ¿Tzova un mato kainmaxonnon kuunhira manhkai, Barrabas ahojanhkin Jesús jaa Cristo yohihaivo kaimatira un?
18 Judiovaun Yovaavaun Jesús zinaakin jaa inankun onanxonmun, Pilaton ja jahaakin yohinixohnu.

19 Jan tzahootinin jan tzahookunmun jan, ainnin nan jahaakin jato yohimanixohnukanpu: Pishtakovintzi jaa iromakin jau kuzayamahai injanhna, nan yamuu un jaa shinankinmun un namakun inaayovakunri.

20 Jato Dios jau yohixonnai jonivaun apovoya Yovaa xunivaunmun junuyamakin Barrabás kainmatan Jesús rutunon jato yohinixohnu.

21 Rainvahinmun jato Pilaton:
¿Rato un mato kainmaxonnon kuunhira manhkai? katomun, Barrabás un kin yohikanixohki.

22 Kanonmun jato Pilaton:
¿Kuza Jesustira un jaa Cristo januya? kiyovininmun:
¡Korozin tzakamatimunhnu kinmun! Pilato yohikanixohki.

23 Kanonmun jato Pilaton:
¿Iromakin jau kuzahaxra janhki?

Kanonmun iruzkihi zaihkannixohki
¡Korozin tzakamakanpu! ki.

24 Kuzaxon jato yohitima mohapan iruzkihaito jato vuchitanmun, Pilaton vakonhma vitan kiyoovinin inhaivaun mukokihiinixohki nan jahaakin yohitan:
Nan Joni jau kuzayamahaimun jimi potamayamahi unhkanukanpu.

25 Jaa jano jahaa kiyoovininmun nan jahaakin yohikanixohnukanpu:
Jan jimi nokuki ruohkoohi nokun vakuvokirivi ruohkoojahinnonukanpu.

26 Kanonmun jato Pilaton Barrabas; Kainmaxontan Jesusrokon jato koshamatan korozin tzakamanon jato Jesús inannixohki.

27 Pilaton zontarovaunmun Jesús iyonixohnukanpu jaa jahaavo jari, jarixonmun nahakovinnin zontarovaun Jesús muchonixohki. **28** Jarixonmun chopa nazirotan jaton chopa vinshinnin kavuukanixohki. **29** Janoxonrivimun maitikin moxa, topihavo zauumaxon taa tukurivi jan konjahori; Achimaxonmun mukaaki jakin akannixohki, nan jahaakin yohivokin: ¡Chaiihi nutuhkax jaxanhpu, Judiovaun apo!

30 Vukoshtovokinmun taa vixon jahon makoshvokannixohki.
31 Kanon januyaakimun chopa vinshin zauumahaavo nazirotan jan chopakovin zauumatan kanon korozin tzakamaxanhkin iyokanixohki.

Korozin mutazhavo Jesús nanii.

32 Kanon jokonvahin vokinmun Cirenen jahaa joni vuchikanixohki, jan janumun Simon jonixohki; jaamun koroz vomakanixohki.
33 Kanon Golgota jano nokootanmun; Mapo xao kinmun yohi golgotakiki. **34** Janoxonmun ayati kachaya tai jozixon ayamakannixohki, jan tanaha mokaha timatanmun jan ayamanixohki.

35 Moha korozin tzakamakin, kiyoxonmun jan chopa vikin kiyokanixonhnu, tzovan vihirahkiki injanhkin jau patzannoxkankihki, Diosin jau yohikun jato yohihai jonin nan jahaakin yohini

zununnonmun inixohki: Jan chopamun jaa jano jahaarazin mishtinrazi vikannixohki, un chopamun maxax vaku potaxon vikannixohnu. **36** Jano maniixonmun manahi jakannixohki.
37 Jesús ronooha maxkaamun kuzanon ja jahaahavorahkiki yohikin kunuuxon nan jahaakinmun kunuuhavo janixohki: "NANMUN JESUSNUKANPU JUDIOVAUN APO KIN." **38** Jesusyavimun jau vihai joni ravuu korozin tzakamakannixohnukanpu, jan konjahori vutza atanmun jan pokihri vutza akannixohki.

39 Jaa jano vohotannaitonmun vuzka vuzkakin janukanixohki. **40** Nan jahaakin: Diosin Jovi ninkaati tapaz poxaxon kimisha nutun jakiriviz vunitikovinpankiha minhkiki non innonki korozinnohax votoopu.

41 Ja jahaakinrivimun jato Dios jau yohixonnai jonivaun apotiyan nan kirika kunuuhai jonivo jakun, nan jaukovinki onanhax ikai jonivoya yovaa xunivaun Jesús janukin nan jahaakin yohinixohnukanpu: **42** Javi vutzarazi jato arohaitox, jaxvi votooyamahira janki; Israel jahaa apora, janhki rama korozinnohax votoonon yohikanpu kanon non konnon. **43** Dioski chipoohaiton yohikinkovinpan; jan vakunrivi yohihai janhki, konkovin jahon kunkin votunon yohikanpu. **44** Jaa jayavi korozin tzakamahaavohton rivimun jau vihai jonivaun mukaaki jakin akannixohnukanpu.

45 Vari mazpananan rakaahain nai yamuuhaxmun vari nantaahain jakiriviz vuxvaanixohki. **46** Chipotirokon nai vuxvaanonmun jaa yantan, Jesús mukumahax zaihnixohnukanpu nan jahaahi: ¡ELI, ELI! ¿LAMA SABACTANI? Nan jahaakinmun yohihi nan jovihkiki: ¡Un Diosi, un Diosi! ¿Kuzanon iya potahaxra minhkai?

47 Jaa jano tuxu jahatonmun: ¡Elías kunahi janhkinukanpu kannixohki!

48 Jaatiyanmun joniztii koshi katan, chopa kaxkun ayati kacha jonpotan votan jin vatan ayamanixohnukanpu. **49** Tuxuxmun: junukanpu votuhi Elias jomiz non innon kannixohki.

50 Unaamun Jesús, mukumahax zaihtan nanixohnukanpu.
51 Kanonmun Diosin Jovi minkaati tapaz vupoha chopa kaxkuu ravuunixohnukanpu, manankihax ikanhimun main nokoonixohki, mairivi yakoohainmun maxaxrivi kaxkuuhi kiyoonixohki;
52 Nokaxo jato mainiivomun vuxnakuhuuhi kiyoonixohki, Dios chivan yovaahai jonivo nokanimun vuniihi kiyoonixohki. **53** Maimurannohax jokonhaxmun Jesusin Kayakunmun, Jerusalem vuxo jato nahan vuchimakannixohki. **54** Zontaro Romanoya jaa Jesús chituhahtoxmun mai yakoohain jaurazi kuzhaito vuchitanmun ratuhkuu yovaaxon nan jahaakin yohikanixohnukanpu: konkovin Diosin Vaku Jonimun jan jaxohnukanpu, kannixohki.

55 Janomun xanovo naha janixohnukanpu, vizmaxon inhi, jatonmun Galileanxon jaui kuzaxon janhkin Jesús chivanvohax jakannixohki. **56** Janomun nanraziz jakannixohki: Nan Maria Magalenan jakun, Jacoboya Josepan jaha jakun Zebedeon vakuvaun jaha.

Jesús mainiivo.

57 Moha yamuuhainmun joni koriikiyaztii jonixohnukanpu Arimatean jahatox, jan janumun Jose janixohki, jaarivimun jan Jesús chivanhai janixohki. **58** Jaxmun jan Pilato jari kaxon Jesusin yora yokaanixohki. Kanonmun Pilaton Jesusin yora inannon jato yohinixohki.

59 Kanonmun Josepan Jesusin yora vixon rakooti, chahoomahan rakonixohki. **60** Yora maiti vunakun mainixohki, jan maxaxan kininikahton, kanon maxax toha taranta jaa kini kuvunyovaahimun jan kanixohki. **61** Maria Magdalena jaa Mariatzamun jano maniikanixohnukanpu Jesús maihaavo inhi.

Jesús maihavo chitunivo.

62 Jovinti nutu ishinkunmun jato Dios jau yohixonnai jonivau apovoya jau onankovinki jahax ikai jonivo Pilato jano tziztokohoonixohnukanpu, nan. **63** Jahaakin yohitan:
Yovaku, non shinanrizkuhnupu nan ontzahaiton nahaama jaxon nan jahaakin yohiyanta: Nashinnax kimishahi oxatanmun kayakatzi unhkainukanpu, kin.

64 Jato nichinjanhpu jaa maihaavo kimisha nutu chituyovaanon, javipaiihi yamun vuxon jaa chivanhai jonivaun jan yora jonuxon: Mohamun jan kayaxohnukanpu kin jato yohikamiz, ja jahaahain iruzkitimunhnukanpu jan nahaamakun inii vinotan.

65 Kanonmun jato Pilaton:
Jaa jarimun zontarohki, voxon aroyovaatankanpu kuzapahira manhkai, nixohki.

66 Kanonmun voxon jaa Jesús maishinnavo maxaxan kuvun yovaatan zontaro chitumakannixohnukanpu.

Jesusin kayani.

28 **1** Jovinti nutu moha vinooha moha nutuhainmun, Jesús maishinnavo inhi Maria Magdalenaya vutza Maria vuyaanixohnukanpu.

2 Kanonmun minyan toha kannixohki, nai jahokuhaxmun Yovakun inaa votootan maxax vuxnaatan jahon tzahoonixohki. **3** Diosin innaamun ovaa kanaakaviz shivinixohki, jan chopamun ovaa varoxkaviz joxo janixohki. **4** Jaki rakuutanmun zontarovo pari parihki ovaa nokahakaviz jakannixohki. **5** Kanonmun Diosin inakun jaa xanovo nan jahaanixohnukanpu:
Rakuuyamakanpu, onanmunax unhkai Jesusmun vunahi manhkiki jaa korozin tzakamashinnavo. **6** Yamamun jan nonuhnukanpu, mohamun jan kayaxohki jan mato yohiyantaa ja jahaahi, vutan jizii vukanpu nokun Yovaa vashinnavo. **7** Kanon koshi voxon jaa chivanhai jonivo yohixontankanpu mohamun jan kayaxohki, jaxmun Galilean kahi janhkikin, jaxvi nokookatzi man chipo nokoonon; jarixonmun inkatzi manhkiki, mohamun un mato yohihai.

8 Kanonmun Jesús maishinnavo jarihax jokoonvahin, rakuuvoya jokoontan jasharavohi koshi voxon jaa chivanhai jonivo yohihi vokannixohki. **9** Vovohaivaunmun vahinxon jato rananhi Jesús jonixohnukanpu. “Ranoyamahi jakanpu” nixohki kanonmun jaa xanovo jahiva tahozohootan tahikotan sharaakin Dios yohikannixohki. **10** Kanonmun jato Jesusin: “Rakuuyamakanpu,

kanon rama voxon iya un vutzavo Galilean votannon yohixontankanpu. Jarixomun iya inkatzi kankihki."

Zontoron jato jau yohini.

11 Vahin vohi xanovo jakunmun, zontarovo juman voxon Dios jato jau yohixonnai jonivaun apovo yohikanixohnukanpu jaa jau kiyoo kuzha. **12** Kanon Yovaa xunivoya tziztokohooxon, jau yohixonmun nahakovin koriiki zontarovo inankanixohki, nan jahaakin yohitan. **13** Matonkomun jato nan jahaakin yohijankapu:
Jaa chivanhai jonivaunmun non oxakun yamuu jonuvahin jan yora voxohnukanpu. **14** Javikin Pilaton ninkaakunmun, nokun mato kon ja jahaamunhki yohixonkantzi nonhkai, jan mato kastiikayomanon.

15 Kanon koriiki vitanmun jaa jato yohihavo ja jahaakannixohki, nan ontzamun Judiovorazin yohipanhonixohnukanpu, kanon un kunuukunmun kanon kon jau kuzni onankanixohki.

Jesusin jato jovi votannon nichinni.

16 Jaa Jesús chivanhai once jonixmun Galilean vonixohnukanpu, jaa jato Jesusin yohiha jari. **17** Vuchitanmun sharaakin yohikanixohki, tuxunmun kon Jesusmamun janhki yohikanixohki.

18 Jato Jano jotanmun jato Jesusin yovannixohnu nan jahaakin:
Diosinmun iya maiya nai, kiyoo ivo jahinnon iya Diosin apomaniihkinukanpu. **19** Kanon matox voxon jaa jumaztiirazin iya chivanjahinnon jato vuna jantankanpu, jato junumuran vuiimakin nan jahaakin yohivokin: Nokun upan janu, Vakuya Kaya. **20** Un mato jau onanmahai jato onanmaxanhkanpu, matovutanmun junuuyamahi jakatzi unhkai jaa nutu kiyoohai zunun. Ja jahaajahinnonukanpu. Nokun upan janu yohitan, jan Vaku Jonin janu yohitan jan Kayan januriivi yohivokin.

Marcos

MARCOSINMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU

Juannun jato Diosin Jovi ninkaamanii.

1 **1,2** Nanmun Diosin Jovi Sharaahnu. Ramaamakovin vakuhama Jesucristo jakunmun, Diosin jau yohikun jato yohihai joni Isaian kirika kunuupanhnixohnu, nan jahaakin:

Min chipo kanon, jaaxviz kakin jato Jovi Sharaa
ninkaamakin miya jato vutzakin shinanmaxon
votannonmun, un Jovi vohai joni nichinhi unhkanpu.
3 Un nichinha mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai
jari kahaxmun kunaakatzi janhkinu, nan jahaakin yohihi:
Nokun Yovaa jokatzihkiki, unaa iromahi jayamakin
vutzakin shinankanpu, kii kunaakatzi jan jakunmun,
Isaian kunuunixohnu.

4 Ja jahaajahinnon yohikin Isaian kunuupanhnikunmun, ja jahaakin vutzakin shinanhaito jato tiirazi junumuran jikimatan kainmahimun Juan jonixohnu, moha varixutuu nahakovin vinoonikun. Jato Diosin Jovi ninkaamaxanhnimun jan jonixohnu. Mishpoo toha rakaani jari kahaxmun jan zaihnixohnu, nan jahaahi: ¡Ninkaakanpu mai! Man iromahai kiyoo junujanhkanpu. Junuhaitomun man iromahai mato

potaxonkatzi Dioskihki. Moha man shinantzakihki iinnovomun mato junumuran jikimakatzi unhkai, kin yohihimun Juan zaihnixohki. **5** Ja jahaakin yohihi jan zaihkamun nahakovin vukannixohnu, ninkaajanhni. Nan Judea main jahatox vuhax, Jerusalen juman jahatoxrivimun vukannixohki. Juan jano vuxon, iromahaivo yohitan, moha vutzakin shinanhaitomun Juannun jato tiirazi Jordan junun vuiimanixohki. **6** Chopa sharaamun Juannun zauuyamanixohnu. Yohinna camello rani chopa zauuhaxmun jan jan xakaa chinuxuhuupahonnixohki. Vona jaya axonmun jan jonko pipanhnixohki. **7** Iyamun un shinanyovaamahiznukanpu. Chipomun jokatzi jonitzahkiki, jaarokonmun jan shinanyovaayahki. Sharaakovin jan jakun jaakavizmamun unhki. Janoviha kunan vivanhi katan tzahoonon ratanxonyamatimun unhki, jan iya timanmiz. **8** Iyan un mato junumuranruz vuiimakunmu, jaanrokon mato Diosin Kayan arokatzi janhkiki, kinmun jato Juannun yohinixohki.

Juannun Jesús junumuran jikimanii.

9 Juannun jato junumuran vuiimahain ninkaahaxmun Jesús Galilea mai Nazaret jumannohax jonixohnu. Johaitomun Jordan jununxon Jesusrivi Juannun junumuran jikimanixohki. **10** Juannun Jesús junumuran jikimaha kaintan iinkinmun, Jesusin nai vuxnakuhuuhikavizhaito iinnixohnu. Nai vuxnakuhuuhikavizhain iinkinmun, jan jaa maxkaa ruii votoohikavizhi votoohaito Diosin Kaya vuchinixohki. **11** Vuchitanmun jan japa Diosin jovi ninkaanixohnu, nan jahaakin yohihaito:
Miyamun min un Vaku Jonihnupu. Miya kuunyovaakinmun un miya katoonihkiki, kin yohihaitomun Jesusin Diosin jovi ninkaanixohki.

Yoshin iromahan Jesús iromamapaini.

12 Juannun junumuran jikimaha kainxomun Diosin Kayan mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jari Jesús nichinnixohnu. **13** Jari cuarenta oxaa jahaa yoshin iromahan kimishakin iromamapaihaimun Jesús jumanixohki. Yohinna povun jakun jano jahamun Diosin inaavaun Jesús chitupahonnixohnu.

Diosin Jovi Sharaa jato Jesusin yohini.

14 Jovi Sharaa jato yohiyohihaito achixon Juan kalabozomuran ninonyantaavo jan jakunmun, Diosin Jovi Sharaa jato ninkaamaxanhni unaa Galilean Jesús kanixohnu. **15** Kaxonmun jan jato: ¡Ninkaakanpu mai! Diosin iya nichinhamun, johi unhkainukanpu. Jaarokonmun jan maton ivokovinhki. Mohamun nutu zununkihnukanpu; nantiyanmun javikin man iinyamahain matovutan japahi Dioskihki. Shinantzajanhkanpu. Un mato jau yohihairazikomun koonkanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jaa tananon ravuurivikun ravuurivi rikanhai joni Jesusin katooni.

16 Galilea iiyan kuxaa kaankinmun Jesusin Simonya jan vutza Andres vuchinixohnu, rikanhaito. **17** Jato vuchitanmun jan jato: Kanon rikanrikankin junutan, uvutan vukanpu mai. Man jato Diosin Jovi yohijahinnon onanmanon, iya chironvurankanpu.

18 Jan jatohkain rika potavahinmun javutan vokannixohnukanpu.

19 Ori pishta kakinmun jan nontinxon rika arohaito joni ravuu vuchinixohnu, Zebedeon vurunvo Santiagoya Juan. **20** Jato vuchitanmun jan jatoxrivi javutan vonon jato yohinixohki. Jan jato yohihain jaton japaya jan jonivo jano janonvo jato potavahinmun Jesusvutan vokannixohki, jaa tanaxanhni.

Joni yoshin iromaya Jesusin aroni.

21 Kanonmun Jesusin jaa chivanhai jonivo Capernaun main iyonixohnu. Jovinhaivo nutu ikain Diosin Jovi ninkaati tapazan jikixon, jato naha tziztokohooxo vuchitanmun jan jato Diosin Jovi ninkaamanixohki. **22** Jato Jovi onanmahai judiovo jonikavizmahan yohiyovaayahton jato Jovi ninkaamahaito Jesús vuchitanmun ratuhkuukanixohki.

23 Jato Diosin Jovi ninkaamahi jan jakunmun, yoshin iromahan jakinhna joni mukumahax zaihnixohki, nan jahaakin yohihi: **24** ¿Kuzanon noku jano johivira minhkai, Nazaretin jahaa Jesusi? ¿Noku rutujanhnira min johai? Miyarokonmun ononhax unhkanpu.

Diosin katooni jonikovinmun minhki, katomun Jesusin: **25** ¡Yoshin iromaha! Nishmaahax, javutan jayamahi katanpu, janhkain, **26** Joni raminnatan potavahinmun zaihkahin yoshin iroma kanixohki.

27 Joni potavahinnaito yoshin vuchitanmun kiyoovinix ratuhkuuyovaatan yohinnaakanixohnu, nan jahaahi:
¿Tzovara nanhnukanpu? Yohiyovaayamun janhki. Yohiyovaayahton jan jau kuzanon yohihamun jumayamahi yoshin iromahkinu, kiimun yohinnaakanixohki.
28 Kanonmun koshikovin Jesusin jau kuzaha kakaahaito nahan Galileanxon ninkaakanixohki.

Simonman yaroz Jesusin aroni.

29 Diosin Jovi ninkaati tapazannohax jokonvahin vokinmun, Simonvutan Andresin Jesús iyonixohnu, jaton tapazan. Juanvutan Santiagonrivimun jato chivanvonixohki. **30,31** Vuiihaitomun Simonman yaroz nahivuchiihax oxatinin rakaakun yohihaivaun, katan Jesusin mutzontan vunihamun jan vuniinixohnu. Koshi matzivokotanmun jan jato jirinixohki.

Naha jato Jesusin aroni.

32 Moha yantanhainmun ja tapazan Jesús jahaa jano nahax vuhax jumannanki tziztokohookanixohnu. **33** Vukinmun nan joni izinyarazi iyuxon, nan joni yoshin iroma jakinhnatiyamun iyukanixohki. **34** Vutzarazi izinyamun jato naha Jesusin aronixohnu. Yoshin iroma naharivimun jan jato potaxonixohki. Jesusmun Diosin katooni jonihki onanxon jato yohipananmun jan yoshin iroma yohimamanixohnu-kanpu.

Galilea main kaankin jato Jesusin Diosin Jovi ninkaamanii.

35 Jato aroshinax vunihnayaakahinmun Jesús juma papii tzova yama jari kanixohnu, Diosvutan yovankatzi. **36** Jan kakunmun chipo jaa chivanhai joni Simon javuu jahaa jonivovutan kanixohnu, Jesús vunajanhni. **37** Vuchitanmun jan:
Yovaku, kiyoovinin miya vunahihkankihnupu, janhkainmun jan:

38 Kanon jumatzan vononvokanpu, jarixontzin jato Diosin Jovi ninkaamaxanhni. Ja jahaaxanhnimun jonix unhkai, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

39 Yohivahinhax Galilea main kaanhimun jan Diosin Jovi ninkaati tapazan jikinixohnu, Jovi Sharaa jato ninkaamakatzi, yoshin iromarivi jato potaxonimun jan janixohki.

Joni chavaani Jesusin aroni.

40 Jesús janomun joni chavaani jonixohnu. Jotan Jesús vuzohri jahori main ranpitanmun jan:
Yovaku, izinya unhki, iya omizvopu. Iya aropaikin iya aropu, kato,

41 Omizvotan munshanatan ramankinmun Jesusin:
42 Iroopu, janhkainmun, jonin chavaa vohonixohnu.

43,44 Arotanmun Jesusin:
Ninkaapu, un miya arohainritzi pishtakovin jato yohitanapu mai, tanmun jan:
Dios jato jau yohixonai joni sacerdote jari kaxon, moha min iroosharaakihki, min yora iinmatanpu. Mohamun min iroosharaakihki iintan jan miya rutuxonnnon jau inaa voxontanpu, Diosin jau yohikun jato yohihai joni Moisesin yohipahonni ja jahaakin. Jan miya yohinna rutuxonnainmun, moha iroosharaahax minhkiki kiyoovinin onankatzihkankihki, kinmun Jesusin yohinixohki.

45 Jesusin yohiha jumakahin kaxonmun, jan jonuuyamakin kiyoovi jato yohinixohki, ja jahaaxon Jesusin arokun. Moha jan jato yohikun kiyoovinin ninkaahavan, unaa ranoyama sharaahi juman jikiyamatimun Jesús janixohki, nahakovinnin vunahaivaun. Javihi jan juma papii kaanhainmun, kiyoovinin vunajanhni vukannixohki.

Joni kaanyamahai Jesusin aroni.

2 **1,2** Joni chavaani aroyantaxmun unaa Jesús Capernaun kanixohnu. Nokoohax jan tapazan jakun ninkaavuranmun nahakovin vukannixohki. Nahakovin jahaavaun raki nitimamun tapaz

vuva jano janixohnu. Tziztokohoohax jahaavaunmun jato Jesusin Diosin Jovi ninkaamanixohki.

3 Jato Diosin Jovi ninkaamahi jan jajaahainmun jahiva vukin ravuurivikun ravuurivi jonin kaanyamahai joni iyunixohnu. **4** Jesushiva tapazmuran iyopanavaun nahakovin jahaavaun raki jikitimakunmun tapaz maxkaa joni izinya iyokanixohki. Iyotanmun Jesús nihaa maxkaa tapaz mapuztan votukanixohnu, jan rakatinin rakaaha.

5 Jato aroxonti jan jakun shinanyovaahaito jato vuchitanmun Jesusin kaanyamahai joni:
“Min iromahai un miya potaxonunapu mai, nixohki.”

6 Ja Jesús ninkaahai jonivovutan joziihaxmun judiovo jau onanmahai jonivo janixohnu. Kanon kaanyamahai joni jau yohihaito Jesús ninkaatan, panaakin iintanmun shinankanixohnu, nan jahaakin:
7 ¿Kuzanon ja jahaakin yohihivira janhki? Diospaimunira janhkinukanpu. Iromahaivo jato potaxonyamatimun tzovahki. Diostipan iromahaivo jato potaxontimunhki, kinmun shinankanixohki.

8 Panaakin iinhaito jato vuchitanmun Jesusin jato: ¿Kuzajanhkin ja jahaakin shinanhira manhkai? **9** ¿Mohamun un min iromahai kiyoo miya potaxonainupu, yamakin vuniitan min rakaati vivanhin katanpu, kin joni kaanyamahai yohitirokonra un, ratora yohiti sharaa? **10** Man onannon iyarokon Diosin main nichinha jonikahton iromahaivo jato potaxontimun unhki, man iinnon jan iromahai nan joni potaxonnon iinkanpu, kin jato yohitanmun jan joni kaanyamahaitzinkan yohinixohki, nan jahaakin.

11 Miyamun yohihi unhkai, vuniipu. Min rakaati vakuvahin min tapaz jari katanpu, janhkain.

12 Kanon vuniitan jan rakaati vivanhin kainkahinhaitomun kaanyamahai joni kiyoovinin iinkanixohki. Iintan ratuhkuutanmun sharaakin Dios yohikanixohnu, nan jahaakin: Ja jahaakin jau

kuzahaitomun tzova iinyamanox nonhkainukanpu, kinmun yohikanixohki.

Iromahai jonivomun Jesusin vunahi jonixohnu.

13 Kaanyamahai joni aroshinaxmun unaa iiyan kuxaa jari Jesús kanixohnu. Jari jan jakun ninkaavurannaitomun jan jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamanixohki.

14 Jovi jato ninkaamahi kaankaankinmun jan Alfeon vurun Levi vuchinixohnu, jato koriiki yokaahi tzahooha. Vuchitanmun Jesusin:
Uvutan jopu mai, janhkain, vuniikahinmun javutan Levi kanixohnu.

15 Kanon javutan kaxonmun Levin jan jatinxon jan jonivoya Jesús jirikihinnixohki. Jirihi jahaavaunmun nan joni iromahai jakun, nan koriiki apovo yokaaxonairivimun jatovutan zutuuhax jirihi janixohnu. Nahanmun Jesús chivanvuhax jakannixohki.

16 Jesús joni iromahaivutan jirihaito vuchitanmun, fariseovaun jan jonivo yokaanixohnukanpu, nan jahaakin:
¿Kuzanon iromahai jonivo jirikihinhira janhki? kato,

17 Jato ninkaatanmun jato Jesusin:
¡Ninkaakanpu! Joni sharaa vunahi joyamahimun, iromahai joni vunahi jonix unhkainukanpu, jato vutzakin shinanmaxanhkin. Jato arohai jonikavizmun unhki. Yora paxa jato aroyamakinmun izinya jato aronox yora arohai jonihkiki, kinmun jato Jesusin rainvahin yohinixohki.

Jau zamaatirahki Jesús yokaanivo.

18 Juannun jonivoya fariseovaun jonivo zamaahainmun, Jesús chivanhai jonivo zamaayamapahonnixohnu. Kanonmun tuxu jonivo Jesús jano vunixohnu, nan jahaakin yokaajanhni:
¿Kuzanon Juan chivanhai jonivoya fariseovaun jonivorivi jiriti zamaahain zamaayamahira miya chivanhai jonivohki? katomun.

19 Jan jato:
Jovitzan mato ninkaanon yohinon, ninkaasharaakanpu mai. Ain vihai jonin fiesta jato jirikihinxanhkin kunaha vuhaxmun jiriti zamaayamanoxkankihnukanpu, jatovutan ain vihai joni jakun. Ja jahaahirivimun jiriti zamaayamanox iya chivanhai jonivohkinukanpu, un jatovutan jakun. **20** Ain vihai joni jato nininhavorokonmun, kanon, jaatiyan muronhi zamaakatzi javuu jahaa jonivohkiki. Ja jahaakinrivimun iya jato nininhavo muronhi zamaakatzi iya chivanhai jonivohkinu, kinmun Jesusin jato yohinixohki. Zamapishtatanmun jan jato unaa jovitzan yohinixohki, nan jahaakin.

21 Koton xuni narikinmun chopa kaxku vunakun jaa koton xuni nariyamataishkihnukanpu. Jaa chopa kaxku vunaa zoroohain koshi taraztimun koton xunihki, kin jato yohitanmun jan unaa.

22 Rama kachahaitorivimun shomo moshiinikaton ayati manuyamataishkihnu. Shomo xuni moshiinikatox potovanhkain muhuhkuutimun ayatihki. Karakunmun shomo vunakun ayati rama kachahaito manutaishkihki, kinmun Jesusin jato yohinixohki.

Joni Diosin Jovinhaivo kutzaxonnikun jato Jesusin onanmanii.

23 Jovinhaivo nutun Jesús vain kaanhain javutan vohotankinmun jaa chivanhai jonivaun arinati trigo vimi xumunixohnu, axanhkin koshmahnokaxon. **24** Ja jahaahato jato vuchitanmun fariseovaun Jesús panaakin yohinixohki, nan jahaakin:
¡Iinpu! Yovaa xunivaunmun noku jovinti nutu ikain pishtakovinhi yonooyamajahinnon yohipahonnixohnupu. ¿Kuzanonrokon trigo vimi zininhira miya chivanhai jonivohki? katomun jato Jesusin:

25 ¿Yovaa xunivaun jau kirikanan kunuupanhnirokon yovanyamahaxra manhkai? Ninkaakanpu, mato yohinnon jaura xunivaun apo Davin kuzanixki javuu jonivovutan koshmahnokaxon. **26** Sacerdotevaun apo Abiatar jakun Diosin tapazan jikixonmun, Davin pan katooxon Dios vaxonhavo akin javuu jonivo akinhnixohnu. Sacerdotevaunruz atikunmun koshmahnokahax nokati shinankin

akannixohki. Javikin jaa pan akaavaunmun Dios jatoki notziyamanixohki, kin jato yohitanmun jan unaa.

27 Yora kiyoo jovinjahinnovomun Diosin nutuztii katoonixohnukanpu jaa nutunrokon jovinhi jahax koshmahnokayamaxahinnovo. **28** Diosinmun jaa nutu katoonikihki, karakunmun iya Diosin main nichinha jonikahton jovinti nutu ivomun unhki. Iyanmun mato yohihi unhkainukanpu: Javi jovinti nutu ikainmun zamaayamarokonhi ranoyama sharaahi jovintaishkihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Joni mukun vayo Jesusin aroni.

3 **1** Jovinti nutun Diosin Jovi ninkaati tapazan jikixonmun, jariha joni mukun vayo Jesusin vuchinixohnukanpu.

2 Jovinti nutun jan aroti shinankin chanikahanjanhkin jizii vohaxmun fariseovo maponixohki.

3 Iinhi mapohavanmun Jesusin joni mukun vayo yohinixohki, nan jahaakin:
“Vuniikiran nuno naki nihiipu mai, mun jan janixohki.”

4 Chanikahanjanhkin shinanhaito jato onantanmun Jesusin fariseovo: ¿Jovinhaivo nutun jau kuzatira non? ¿Sharaakin jaa nutun jau kuzahoxanhkin iromakin jau kuzatirokonra non? ¿Yora izinya jato aroyamakin nanon jato iinruztirokonrai non? kin jato Jesusin yohiha nishmaahaivaunmun jan notzinixohnu. **5** Notzitan jato vuizkin kiyotanmun jan muronyovaanixohki, jan jato jau yohikun onanpaihaivaun. Kanonmun jan joni mukun vayotzinkan:
Munshanapu, janhkain, jan munshanahainmun jan mukun iroonixohki.

6 Joni mukun vayo jovinti nutun arohaito Jesús vuchivahinmun, kanon, chanikahanni vokin shinanvahin fariseovo vonixohnu. Voxonmun, Romanovaun apo Herodesin jonivovutan tziztokohooxon, kuzaxon Jesús rututirahki shinankanixohki.

Iiyan kuxakuxon Jesusin jato naha aroni.

7 Joni mukun vayo aroshinaxmun jaa chivanhai jonivoya iiyan kuxaa Jesús kanixohnu, nahan chivanvohaavo. **8** Atima jan jau kuzaha kakaahaito ninkaaninkaahimun jumatzarazinnohax vukannixohki: nan Galileannohax vuhavan, nan Jerusalennohax vuhavan, nan Idumeannohax vuhavan, nan Jordan mainnohax vuhavanmun, Tiroya Sidon mainnohaxrivimun nahax vukannixohki, Jesús jau kuzahaito iinjanhni.

9,10 Naha jan jato arokun, ja izinyarazin ramanpaikin turuhmativo shinankin, jan nanuunon nonti orama vuxonnonmun jan jaa chivanhai jonivo yohinixohki.

11 Jesús jau yohihaito ninkaahi jahaa jonivovutan joziihaxmun yoshinnin ivoni jonivo japanhnixohnu. Johaito Jesús vuchitanmun jan nihaa vuzohri main ranpitan zaihpanhkannixohnu, nan jahaahi yoshinnin jato imaha:
Diosin Vaku Jonikovinmun minhnupu, kiimun zaihpanhkannixohki.

12 Ja jahaahi zaihkato yoshin iroma ninkaatanmun, Jesusin tzovara janhki yoshin yohimamanixohnu.

Jaa tanajahinnon Jesusin doce joni katooni.

13 Kanonmun Jesús manan matonkonon mapuunixohki. Jano jaxon jaa chivanhai janon jato tuxu katooxanhkinmun jan jato kunanixohnu. **14,15** Ja jahaajonmun jan jato doce jonivo katoonixohki. Jatovutan kaankinmun jan jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamanixohnu, chipo jato mai tohaztipan voxon, Jovi Sharaa yohixanhtannon, nichinjanhkinmun jan jato yohiyovaayahton jan akai ja jahaakin jatonrivi yoshin iroma jokonvahinmaxahinnon shinansharaa onanmanixohki.

16 Nanrazimun ja doce jato Jesusin katoonikaton januhnukanpu:
17-19 Nan Simon jakun, nan Zebedeon vurunvo Santiagoya jan anaaka Juan jakun, nan Andres jakun, nan Felipe jakun, nan Bartolome jakun, nan Mateo jakun, nan Tomas jakun, nan Alfeon vurun Santiago jakun, nan Tadeo jakun, nan Simon Celote xokotza jakun, nan Judas Iscariote, jaa jato Jesús achimakatzi jahaa jonirivimun janixohki.

Simonmun vutzakin Jesusin janunixohnu, Pedrokin. Zebedeon vurunvo Santiagoya Juanrivimun jan vutzakin jato janunixohki: Kaxaahai jonivo kin. Ja jahaajonmun Jesusin jaa chivanhai doce jonivo katoonixohki.

Yoshin iromahan jakinhnaakiha Jesusnu.

20 Jaa chivanhai jonivo katoovahinmun Jesusin jato tapazan iyonixohnu. Jano jahax jiripanavaunmun nahakovinnin jato vuvonkannixohki, Jesusin jau kuzahaito iinpaikin. **21** Raminnahahaxki janhkain yohihaivaun ninkaavuranmun, iyotanxanhkin Jesús iihi jan kaivo vunixohnu.

22 Jesús jizii vuhaa jonivovutan joziihaxmun judiovo jau onanmahai jonivo janixohnu, Jerusalennohax. Vuxonmun nan jahaakin jato yohikanixohki:
"Yoshin iromahan apo Belzebubvutan ravuukinmun yoshin iroma vomahi janhkinukanpu, kin yohitanmun Jesús chanikahankanixohki."

23 Ja jahaakin yohihaito jato ninkaaxonmun jan jato:
¿Jamun potannaayamatimun yoshin iromarazihnu. Jovitzan mato yohinon, ninkaakanpu mai? **24** Jakiztii jahaa jonivo zinakananhi jahax jatovutan chaiihi jayamatimun kankihnukanpu. **25** Ja jahaahirivi jaton vakuvorazi jakinhnax zinaahi jahax jakiztii chaiihi jayamatimun kankihnukanpu. **26** Ja jahaahirivi jamun jarii zinakananhax chaiihi jayamatimun yoshin iromarazihnukanpu.

27 Joni kurux jau vihanpaikin jamun jan jatin vuiiruzxon jau vihanyamatimun kankihnukanpu. Chipotirokon jau vihanjanhkin jan ivo muhukin vayonnatan jau vihantimun kankihki, kinmun jan jato yohinixohki.

28 Zamapishtatanmun jan jato: Ninkaakanpu mai. Koonmun mato yohihi unhkainukanpu, iromahaivorazi jato potaxontimun Dioski. **29** Jaztiirokonmun ja Diosin Kaya jumahato jato vuya naakihinyamakatzi Dioskihnukanpu. Yoshin iromaya junuuyamahi janonmun jato potakatzi janhkiki, kinmun Jesusin jato yohinixohki.

30 Yoshin iromaya janhki yohihaitomun, jan jato nan jahaakin yohinixohki.

Jan kaivaun Jesús jizii vunii.

31 Ja jahaakin jato yohihi Jesús jajaahainmun jahaya Jesusin vutzavo vunixohnu. Nokootanmun vuiiyamakin jumannankixon Jesús kunatannon jato nichinkanixohki. **32** Jato nichinhavo votanmun muchihavo jaha Jesús vuchitan:
Ovaa jumannanki mapohahtonmun miya vunahi mihaya min vutzavohkinupu mai, katomun jan jato.

33,34 ¿Tzovarazi uha jakun, tzovarazirivira un vutzavo? kin, yohitan jaa maniiha jato vuiztanmun jan.

35 Ja Diosin jau kuzanon jato yohikun jumayamakin jau kuzahairazimun uhakovinya un vutzavokovinhnukanpu, kinmun jan jato rainvahin yohinixohki.

Jovitzan jato Jesusin jau yohini.

4 **1** Unaamun jato Jesusin iiyan kuxakunxon Diosin Jovi ninkaamanixohnu. Nahakovinnix jan jahaa jano tziztokohoohaivaun, nontin nanuuhax iiyan napon tzahooxonmun, jan jato yohinixohki.

2 Onanxanhkin ninkaanovomun jan akaztii jato muztun yohiyamakin, jovitzan jato jau naha ninkaamanixohki.

Diosin Jovimun jau juxu vanahakaviznukanpu.

3 Jato yohikinmun jan: Vain jau juxu zaahxanhnimun joni kanixohnukanpu. **4** Jan jau juxu zaahvohamun tuxux vahi naki ruohkooxo vuxon izakun kiyonixohki.

5 Tuxuxmun jau juxu ja mai pishta jahaa jano maxaxmuran ruohkoonixohnu. **6** Koshi jokonhaxmun vari kainhain chonpihax nokanixohki, muchaama mai jakun.

7 Tuxuxrivimun iromamuran ruohkoohax, xachivutan jokonxo, xachin voxuha nokanixohki.

8 Tuxuxmun jau juxu mai sharakun ruohkoohax, jokonhax juxuyovaanixohnu. Nan treinta juxuhax, nan sesenta juxuhax, nan cien juxuhaxmunnixohki.

9 Kanonkomun pavinki xoviiyamun manhki, ninkaakanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jau yohipaihira jovitzahkiki jato Jesusin onanmanii.

10 Moha nahax vohavan jaztii jahamun, jaa chivanhai jonivovutan ja tuxux javutan vanuuhahton Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin: ¿Yovaku, jau yohipaikinvira min noku jau yohiha? katomun, jan jato. **11** Mato jau kuzaxonkatzira janhkiki, man onannon kavimuni Upa Dioskihnukanpu. Ja uvutan vohotanaimun mato ninkaati sharaakin muztun jau yohihi unhkainukanpu. Ja uvutan vohotayamahaimun jato jovitzan yohihi unhkanu. Shinantzayamakinmun ninkaavihaavo un jovi jaton mapon jikiyamanoxkihki.

12 Koonkovinmun kunuupanhkannixohnu, nan jahaakin yohikin: Vunavikin vuchiyamakinmun, ninkaavikin onanyamahihkankihnu. Karakunmun vutzakin shinanyamahaito iromahaivo jato potaxonyamakatzi Dioskihki, kinmun kunuukannixohki.

13 Kin jato yohitanmun jan unaa:
Jovitzan un mato jau yohihamun onanpaihi manhkinukanpu. Nan jahaakin un mato nahakin yohikunrivimun onanyamakatzi manhkiki, kinmun jan jato yohinixohki.

Jovitzan jau yohipaihira joni jau juxu zaahkaikavizkihki jato Jesusin onanmanii.

14 Unaamun Jesusin jato: Kanon ninkaakanpu, mato jau yohipaihira jovitzahkiki, yohinon: Jau juxu zaahkai jonikavizmun Diosin Jovi jato ninkaamahai jonihnukanpu. **15** Jau juxu vahi naki ruohkooxo vuxon izakun kiyoni, ja jahaakinrivimun Diosin Jovi ninkaaxon vutzakin

shinanyamanoxkankihnukanpu. Ninkaaruzxon vutzakin shinanyamahaito vuchitan joxonmun, Diosin Jovi jato vunomanox yoshin iromahkiki.

16,17 Tuxumun maxaxmuran jau juxu zaahkakavizkankihnukanpu. Jatoxmun Diosin Jovi ninkaatan jasharayovaahihkankihki. Vutzakin shinanhamahton Dios chivanpanavaunmun atimahnu. Diosin Jovi ninkaajanhni vohaito vuchixon, jato mukaaki jakin akavanmun, ranookin Diosin Jovi jununoxkankihki.

18,19 Tuxumun iromamuran jau juxu zaahkakavizkankihnu. Diosin Jovi ninkaaxon vutzakin shinanpanaxonmun nan jau naha kuunxon, nan jaton jau vashiiyovaakinmun, Diosin Jovi shinanyamanoxkankihki.

20 Tuxurivimun jau juxu ja mai sharakun zaahkakavizkankihnukanpu. Diosin Jovi ninkaaxon, jan jau yohihai koonxonmun, shinantzanoxkankihki. Shinantzaxonmun, kanon, Diosin Jovin jau yohihai ja jahaakin jau kuzanoxkankihnu. Jatonrokonmun Dios chivanyovaanoxkankihki.

Diosin Jovimun juruukaviznu.

21 Unaamun jato Jesusin jovitzan yohinixohki, nan jahaakin:
Yamuhu tapaz jotanonmun, ranpari vitan juruutan jishti sharakun tzahontaishkihnu. Jotapanan non vupohamun jotayamanoxkihki.
22 Diosin Jovimun juruukaviznukanpu. Sharaakin ninkaahaiton, ratora iromaki onantimun nonhki. Iromakin shinanhaitorivimun noku onanmahi Diosin Jovihkiki.

23 Kanonkomun pavinki xoviiyamun manhki, ninkaakanpu.

24,25 Jau yohinon iya ninkaasharaakanpu. Pishtakin Diosin Jovi ninkaakin, pishtakinrivi jau yohipaihirahkiki onantimun manhnukanpu. Diosin Jovi ninkaayovaakin, jau yohipaihira jan Jovihkiki onanyovaatirivimun manhki. Ninkaavikin Diosin Jovi ninkaaxon shinanyamahaito, ja pishtakin ninkaahavorazi jato vunomatimun Dioski.

Jau juxu vanahavokavizmun Dios chivanhai jonivohnu.

26 Unaamun jato Jesusin jovitzan yohinixohki, nan jahaakin:
Jau juxu vanahavo vahaahai ja jahaahirivimun vahaanox Dios chivanhai jonivohkinukanpu. Vai vanaxanhnimun kanox jonihkinu. **27,28** Vanatani johax, jan jau ranoyamahi jakunmun, mai itzizin jau juxu jokonmanoxkihki. Jokonhaxmun jamun puhihax jovatan viminoxkihnu. **29** Vanayantax iikin jizii kaxon moha jovuuhaito vuchitani joxonmun, kanon, jau vanaa vimi vinox jonihkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Dios chivanhai jonivomun mostaza juxukaviznu.

30 Unaamun jato Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Jovitzan mato yohinon, ninkaakanpu mai. **31** Moztaza juxukavizmun Dios chivanhai jonivohnukanpu. Mishtinkovinnixmun mostaza juxuhkiki. **32** Javi mishtinvi vain vanahavo jokonhaxmun ovaa xapo vanaatiyox puxkoohax naha poyannox mostazahkiki. Jan poyannun otakinmun jahonrivi nahanox izaahkinu. Ja jahaarivimun Dios chivanhai jonivohnukanpu. Ja ravuu pishtax jajaahimun vahaayovaakatzihkankihki, kinmun Jesusin jato yohinixohki.

33 Ninkaasharaataiz jato ranoxonmun jan jovitzarazin jato Diosin Jovi ninkaamapanhnixohki. **34** Jato jovitzanruz yohixonmun, jan chipo jaa chivanhai jonivorazi ninkaanon muztun yohipahonnixohnu.

Jesusin niyunha junuumanii.

35 Jan jato yohiyohihain, moha yantanhainmun, jan iiyan pokuvahinnon jaa chivanhai jonivo yohinixohki. **36** Kanon jaton jatin votannon jato yohivahinmun, ja Jesús tzahooha nontin iiyan pokuhi vokannixohki. Iiyan pokuhaivaunmun, nontitzanrivi Jesús chivanvohi jatovu tuxux vokannixohnu. **37** Vohi iiyan naki sharaa jahaavaunmun, nai chahotan niyunha jonixohki. Niyunha johain iiyan vuchonhainmun, nontin junu vopanixohnu. **38** Junu vopahain jaa ranoyamahi nonti chipoman oxahax rakaahamun, Jesús jan jonivaun vuzonnixohki. Vuzontanmun nan jahaakin yohikanixohnu:
Yovaku, ¿non junumurannonrokon oxahaxra minhkai? Nontin junu vopahain non jikihai iinkatzi vuzopu, kavan.

39 Vuzotan vuniitanmun jan niyuya vuchon yohinixohki, nan jahaakin:
Kanon junuutan nishmaapu, kin jan yohihamun niyuya vuchon junuunixohki.

40 Niyu junuumatanmun jan jato:
¿Kuzanonra man rakuuyovaahai? ¿Junumuranti shinankin mato chituyamatiki unhkainrokonra man ikai? Jan, jatohkain.

41 Ratukuutanmun yohinnaakanixohnu, nan jahaahi:
Tzovavizkatzi jan, jan niyuya vuchon junuunon yohihapan junuuhihkiki, kiimun yohinnaakanixohnu.

Yoshin iroma nahan joni jakinhyaahaito Jesusin potaxonni.

5 **1** Niyunha junuumavanhinmun iiyan pokuvahin jaa chivanhai jonivovutan Jesús kanixohnu. Vovohimun Gerasa nutun nokookanixohki. **2** Ja nonti taxnahaivo janomun joni yoshin iromahan jakinhna jonixohnu, nokaxo jato maihavo jarihax. **3,4** Kuruxyovaamun jan japanhnixohki. Cadenan nuxapanavaun vurovurohkin tuzakin kiyohaito timanivomun jan japanhnixohnu. Nahakin cadenan mutuxkuruhxon tatuxkuruhkavaun tuzakin kiyovahinmun jan kapanhnixohki. Kuzaxon nuxatimamun jan japanhnixohnu. **5** Yora nokaxo jato maihavo jari jahax, nan yamuu kaanhi zaihkax, nan nutun kaanhi zaihkaxkiimun, jan jamun maxax vihax jahon muhuhkuuhi japanhnixohki. **6** Vizmaxon johaito Jesús vuchivuran koshi nirikinirikihyuhi jotan, Jesús nihaa vuzohri ranpitanmun jan mukumahax zaihnixohnu, nan jahaahi:

7 ¿Kuzanon iya shinanvuhira minhkai, Jesusi? Diosin Vaku Jonimun minhnupu. Onanmun miyahax unhkai. Iyatzi muhujanhnapu, mun jan janixohki. **8** Moha katannon Jesusin yohikun onanxon, yoshinnin zaihmahamun joni ja jahaahi zaihnixohki.

9 Johi zaihyuhaito joni vuchitanmun, Jesusin jau janura janhki yokaanixohnu. Jan yokaahainmun, rainvahin yoshinnin yohinixohki, nan jahaakin:

Nahakovinmun nonhnupu. Karakun legionmun nokun januhki, kinmun yoshinnin yohinixohki. **10** Jaa mainnoha jato potayamanonmun Jesús yoshinnin yohinixohki, nan jahaakin.

11,12 Nan mainnoha noku potayamajanhpu. Ovaa ono matonkonon jirihi kochihkiki, noku jahon vuiinon nichinpu, kinmun yohikanixohki.

13 Votannon Jesusin yohiha joni potavahinmun kochimuran yoshin vuiinixohnu. Kanon paxahi vohi mankux tunama ipaavahin votan iiyan naki ruohkoohaxmun kochi kiyoo junumurannixohki. Dos mil kochixkaramun junumurannixohnu.

14 Kochi junumuranhaito vuchivahin paxahi voxonmun, kochi chituhai jonivaun nan juma kiyopan jahaa jato yohixon, nan juma papii jahaarivi jato yohikanixohki. Jato yohihavomun jaurazira kuzhaxki jizii vokannixohnu. **15** Vohax nokootanmun, Jesushiva chopa sharaa zauuhax moha iroohax ranoyamahi tzahooha yoshin iromahan ivoni joni vuchitan, ratuhkuukanixohki.

16,17 Jesusin yoshin iroma vomaha votan kochimuran vuiihain, kochi kiyoo iiyan naki ruohkoohax junumuranhaito jato yohihaivaunmun, kanon, unaa jano jayamahi katannon Jesús yohikanixohnu.

18 Katankatzi Jesús nontin nanuuhainmun, jaa jan aroha joni javutan kapanixohki. **19** Javutan kapananmun jan kamamanixohnu, nan jahaakin yohitan:
Miyamun iyoyamahi unhkanpu. Min jatin kaxon, un miya aroha min kaivo yohijanhtanpu, kinmun Jesusin yohivahinnixohki.

20 Ninkaavahin kaxonmun jan, kanon, Decapolis nutun kaankin jato yohinixohki, kaaxon Jesusin arokun. Sharaakin Jesusin arokun jan jato yohihain, kiyoovinin ninkaatanmun ratukuuyovaakanixohki.

Jairon vaku xano naxo Jesusin Kayamani.

21 Joni yoshinnin ivoni arovahinmun, jaririviz Jesús iiyan pokuvahinnixohnu. Nokoohaito jato vuchivuranmun, nahakovin iiyan kuxaa tziztokohookanixohki, Jovi Sharaa yohihaito Jesús ninkaakatzi.

22 Jato Jovi Sharaa ninkaamahi Jesús jajaahainmun, judiovaun apo Jairo jonixohnu, jan vaku xano aroxonni kanon Jesús yohihi. Kanonmun jan Jesús jari katan jan vuzohri ranpinixohki, nan jahaakin yohikatzi:
23 Yovaku, un vaku xano namapainikohi unhkanpu. Iya iroonon ramanxoni kohopu, sharaa jakatzi, shinanyovaayamun minhki, kin jan yohihain.

24 Javutan Jesús kahain nahanrivi chivanvokinmun vurovurohmavokannixohki. **25** Vohavanmun jatovutan xano jiminhani kanixohnu. Doce vari xutuu jiminhannix junuuyamahimun jan japanhnixohki. **26** Iroonoxkavikin yora arohai jonivo aromapakin koriiki kiyonix iruzkihimun jan japanhnixohnu.

27,28 Jato arohai Jesús jakun yohihaivaun ninkaatanmun, jan Jesusin yorakovin ramanyamakin, jan choparuz ramanhax iroojanhkin shinanvahinmun, jan jato kuuvahin Jesusin chopa ramannixohnu. **29** Ramantan jan ninkaahain jan jimi junuuhainmun, jan yora sharaariznixohki.

30 Xanon ramanhain, kanon, jan yora shiirizhaito ninkaatanmun, Jesús jato jahori vuzotan tzovanra ramanhihki jato yokaanixohki.

31 Jato yokaahaitomun jaa chivanhai jonivaun:
Javi nahax mivutan vokin miya tzinki vohavan, ¿tzovanra miya ramanhihki jato yokaahira minhkai? Kavanmun.

32 Tzovanra ramanhihki jato Jesusin kaizkin kiyonixohki. **33** Jato kaizkin kiyohaito Jesús vuchitanmun, ja irooha xano ratuhkuuhax pariparihyuhi jotan Jesús vuzohri main ranpitan:
Iyanmun un miya ramanhanu, nixohki. Ja jahaakin yohihaitomun Jesusin rainvahin.

34 Ratukuuyama-u, chipi, iya koonhaxmun min irookihnuu. Kanon ranoyamahi katanhkin yohikin junuhama Jesús jakunmun,

35 Jairon inaavo vunixohnu, moha jan vaku xano nakun yohihi. Vutanmun, mohamun min vaku xano nakihnupu. Kanon ja janon Jesús iyopaiyamakin junupu, kinmun jan jonivaun yohinixohki.

36 Moha jan vaku xano nakun yohihaivaun ninkaatanmun Jairo Jesusin:
Min vakuki nahain shinanyamapu. Muronyamakin iya shinanpu, kin Jairo yohivahinmun Jesús javutan kanixohnu.

37 Naha jato chironvuranmayamakinmun jan jaa chivanhai jonivo kimisha kunanixohnu, jatovutan vononvo: Nan Pedro kunatan, nan Santiagoya jan vutza Juan kunaxonmun jan jato iyonixohki. **38** Jan jato iyoha vokinmun, jato arahki korohkato ninkaavokannixohki. **39** Nokootan Jairon tapazan jikitanmun Jesusin jato:
Arahyamakanpu, nayamapani oxamunax janhkiki, kin jan jato yohihainmun ontzavohi mukaakanixohki.

40 Ontzavohi mukaahaito jato vuchitanmun, jan jato kiyoo jokonvahinmanixohnu. Jato jokonvahinmavahinmun, jan Jairon vaku xano rakaaha jari kanixohnu, jaa chivanhai jonivo kimisha iyotan, ja xontakonon japaya jaharivi iyohi. **41** Vaku xano rakaaha jari katan, jahiva nitan mun:
Vaku xano, miya yohihi unhkai, vuniiyu, janhkain, **42,43** Vuzotanmun jan vuniikaannixohki. Kanon vuniitan kaanhaito vuchitanmun kiyoovinix ratuhkuukanixohnu. Ratukuuhaito jato vuchitanmun, tzova yohiyamatannon jan jato yohinixohki. Iroohaito, kanon, jaton vaku xano xontako jirinonmun jan jato yohinixohki.

Jan mainxon Jesús zinaanivo.

6 **1** Jairon vaku xano naxo kayamayantaxmun, Jesús jan nutun Nazaret jari kanixohnu, jaa chivanhai jonivovutan.

2 Jarixon jovinhaivo nutun Diosin Jovi ninkaati tapazan jikixonmun, jan jato Jovi Sharaa ninkaamanixohki. Shinanyovaayahton yohihaito Jesús ninkaatan ratuhkuuhaxmun, nan jahaahi yohinnaakanixohnu:
Kuzaxon jau onanyovaanixon yohiyovaahira janhkinukanpu. Atimakovinrivimun jau kuzahi janhkiki.

3 Josevutan Marian vaku jonimun janhki, ja konxan kaxkun yonoohai. Jan vutzavomun onanhax nonhkai, nan Santiago jakun, nan Jose jakun, nan Judasya Simon jakunhka. Jan povivorivimun novutan jahaxkihki, kin yohihimun Jesuski notzikanixohnu. Karakunmun jau yohihaito Jesús koonyamakannixohki. **4** Jaki notzihaitomun jan jato:
Jan maikovinnin jahamun Diosin Jovi vuhai joni kuunyamahaivaun, maitzanxon jakinhsharaanoxkiha kankihnukanpu. Jan kaivaun kuunyamahainmun, jan vutzavaunrivi jau yohihaito ninkaapaiyamanoxkihakihki. Karakunmun iyarivi jau yohihaito ninkaapaiyamahi manhkinu, mun jan janixohki.

5 Jaki notzihaivaunmun jan jarixon jau jato kuzaxonyamanixohnu. Atima jau naha kuzayamakinmun jan joni izinya mishtinrokon aronixohki. **6** Kuzanon jan jato jau yohikun koonyamahirahkannihki shinanvahin, jan nutu Nazaretnohax kahax jumatzarazin kaankinmun, jato Jesusin Diosin Jovi Sharaa ninkaamanixohnu.

Jovi Sharaa jato yohitannon Jesusin jaa chivanhai jonivo nichinni.

7 Jaa chivanhai doce joni kunaxonmun jan jumatzarazin ravuurazi votannon, jato nichinnixohnu. Jato Diosin Jovi ninkaamakin yoshin iromarivi jato potaxonjahinnonmun jan jato nichinnixohki. Jato kunaxonmun jan jato:
Iyan un mato nichinha voxon jato yohihaitomun mato jumayamakatzi yoshin iromahkinukanpu, kin jato yohitanmun jan unaa. **8,9** Vokin jau naha voyamaxanhkanpu. Nan jiriti voyamaxon, nan pisha voyamaxon, nan koriiki voyamaxon, chopatzarivi zauuvahin voyamaxanhkanpu. Chaii voxanhkinrokon zapato zauutan, kukooti pishtarivi votimun manhki, kinmun jan jato yohinixohki.

10 Zamapishtatanmun jan jato unaa:
Juman vohax nokoohaito mato tapaz ivon jano vanuunon yohihainkomun jano vanuujanhkanpu, jahonnohax man jumatzan votanjahinnon. **11** Jaa jumannohax vohax jumatzan nokoohaito mato iinyamahikavizkin man jato Diosin Jovi yohikun mato ninkaayamayaahaivaun, jaa iromasharaahavo onanovokomun, nan jahaakin jato yohijanhkanpu: Ninkaataiz ranoxon non mato Diosin

Jovi Sharaa yohikun ninkaati shinanhi iihi matoxvi iromaahi man inaayovaamizkomun iinsharaahax jaxanhkanpu, kin yohitankomun, jahonnohax jokonvahinxanhkanpu, kin jato yohitanmun jan jato unaa. Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, jaa man jato jau yohikun mato ninkaati shinanhi ikairazimun jato nutu kiyoohain kopiyovaakatzi Dioskihnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

12,13 Ja jahaakin yohitan jato Jesusin nichinha voxonmun, kanon iromahi jayamakin shinantzaxon Dios chivanjanhkanpu, kin jato yohixonmun, yoshin iromarivi jato potajonxon, joni izinyarivi jato xunin mavoohavomun, irookanixohki.

Kaaxonkiha Juan rutukanixohnukanpu.

14 Kakaahaitomun Jesús judiovaun apo Herodesinrivi ninkaanixohnu. Ninkaatanmun Juanki Jesuskain ikaxmun jan rakuuyovaanixohki, jato Juan voztumayantax. Kanon ja jahaakin atima jau kuzahi Jesús jakun jato yohihaito ninkaaxonmun, apo Herodesin nan jahaakin yohinixohki:
Juan jato junumuran jikimahaitonmun moha naxon kaya yantaxkihnukanpu, karakunmun atimakovin nan kiyoo jau kuzati shinanyovaayahax janhkiki, mun apo Herodes janixohki. **15** Ja jahaakin jan yohikunmun, Diosin jau yohikun jato yohihai joni Eliasmun janhnukanpu, kin yohihaivaunmun, tuxunrivi:
Diosin jau yohikun jato yohihai xunivo jonitza japanhnikavizmun janhnukanpu, kin yohikanixohki.

16 Yohihaito jato ninkaaninkaakinmun, Herodesin unaa:
Juanmun janhnukanpu. Un jato voztumayantaamun kay yantax janhkiki, kinmun Herodesin yohinixohki.

17,18 Nan jahaaxonkiha jato junumuran jikimahai Juan rutukanixohki, yohinon ninkaakanpu: Jan vutza Filipe ain kuunnahanhimun apo Herodes janixohnu, jaa xanonrivi jahon kuunhaito. Karakunmun apo Herodesin jan vutza ain jonunnixohki. Vutza jan ain jonunkun ninkaaxonmun, Juannun apo Herodes vachinnixohnu, nan jahaakin:

Min vutza ain vihanyamatimun minhnupu, kin Herodes yohixomun jan Juan kalabozon jato ninonmanixohki.

19 Ja jahaakin jan vunu vachinnahanhaito Juan ninkaatan, notziyovaaxonmun apon ainnin Herodiasin Juan rutunon jan vunu yohinixohki. Rutuxanh cincovin jato Juan kalabozomuran vamahiki jan vunuhkain Herodias imajanhkinmun, Herodesin panaakin Juan kalabozomuran ninonnixohki. **20** Shinan sharaayahtox joni sharaakovin Juan jakun onanxonmun, Herodesin rutupaiyamakin kalabozomuran ninonnixohnu. Jau yohihaito Juan ninkaakinmun Herodesin ninkaasharaapainixohki.

21 Herodes vaku viniivo nutu nokoohain, kanon, ranoyamakin jau kuzatimun jan ain Herodias janixohnu. Jan nutu nokoohain jan jato inaaha joni kiyoo kunaxon, zontarovaun koshi kunaxon, Galilean jahaa joni yovaavo kunaxonmun, jato Herodesin jiriyovaanixohki. **22** Jan jato jirihi jakunmun, Herodiasin vaku xano jikihax chirinhain Herodestiyax jasharakannixohnu. Jasharakinmun jan jaa xontako yohinixohki, nan jahaakin:
Jaurazi kuunkin iya yokaa-u, chipi. Iya jaurazi yokaahaito miya inantimun unhnu. Un jau kiyookovin inanyamakin, pishtarivi miya inantimun unhki. **23** Yohiruzyamakin koonkovinmun miya yohihi unhkanu, kinmun apo Herodesin yohinixohki.

24 Jan yohiha jau yokaatira janhki shinanvahinmun jan jaha jari kanixohnu. Katanmun jan:
¿Jau yokaatira un, uha? Nixohki. Ja jahaakin yohihaitomun jahan:
Jato junumuran jikimahai Juan voztutan miya jan mapo inannon yohitan-u, chipi, jahanhkain.

25 Koshi jaririviz jikikahinmun jan:
Jato junumuran jikimahai Juan jato voztumatan min iya jan mapo inannon kavimuni unhkanu, papa, kin jan yohihainmun,

26 Herodesin kuzajanhkin ja jahaakin yohihira janhkiki shinannixohnu. Shinantanmun jan:

Mohamun un miya iya janovi jau yokaahaito inanjanhkin yohihanu-u. Vutza miya jau inanyamatimun unhki. Juannun mapo iya yokaahi minhkiki, jaamun miya inanjanhkin unhkai, mun Herodes janixohki. **27** Kanon Juan voztutan jan mapo vuxontannonmun jan zontaro kalabozo jari nichinnixohnu. Herodesin nichinha kaxonmun zontaron Juan voztunixohki. **28** Voztutan jan mapo kunchaa paran nanuvuran vutan zontaron inanhain, vivanhinmun jaha jan vaku xanon inannixohki.

29 Juan voztuhavan ninkaavahin voxonmun, jaa chivanhai jonivaun jan yora vinixohnu, maijanhkin votanjanhkin.

Nahakovin jato Jesusin jirini.

30-32 Jaa chivanhai jonivo Jesusin nichinha voyantax iihi janoriviz vuxonmun, jau kuzayantaavo yohikanixohnu. Jau yohihaito jato ninkaaninkaakin, nahakovin tuxux vohavan, tuxux vuhaito jato iinhi jaakinmun jan jan jonivo:
Ono vononvokanpu. Jari vohax ranoyama sharaahi tzova yama jarihax pishtahi jovinhi jirikatzi, kin jato yohivahinmun nontin vopavahin tzova yama jari vokannixohki. **33** Tzova yama jari vopanavan jato nahan iinhavo nontin vopavahin vohaito jato vuchivahinmun juman jahaa joni naha ruzoovahin kuruxkuvohi vonixohnu, chipo jaa chivanhai jonivovutan Jesús nokoonon.

34 Nontin kahax nokootan votookinmun jato Jesusin ruzoovahinhax iiyan kuxaa maniiha naha vuchinixohki. Jan jato iinha ovaa jau inaa ivomaizkaviz vuchitanmun, jan jato omizvoxon Diosin Jovi ninkaamanixohki.

35,36 Jan jato Jovi ninkaamaahain yantanhaito vuchitan, jahiva vutanmun jaa chivanhai jonivaun:
Mohamun yantankihnupu, Yovaku. Nahakovinmunkankihki, rato jau jiriyamakamiz juman voxon jiriti maroxon akatzi votannon jato yohipu, katomun jan jato:

37 Votannonmun jato nichinyamahi unhkai; matonmurokon jato jirikanpu, katomun, rainvahin:

Ravuu pishtamun nokun koriikihnupu, zununyamamunaxkihki non jato jiriti maroxonpanan, katomun.

38 Jan jato kutzahtin panyarahkannihki yokaanixohnu. Voxon iintani vutanmun. Mukun ramiho kiyoo mizi jakunmun, yoma xohii ravuurivi jakihnupu, kinmun yohikanixohki.

39,40 Ja jahaakin yohihaivaunmun jan, kanon, vazin xokoztiirazi maniinon jato yohinixohki. **41** Kanon maniihaivaun panyavi yoma xohii vuxonhaivaun vitanmun, jan nai jari iintan graciaskin Dios yohitan mizi tuku mishtintan jato inantanmun, jan yoma xohiirivi tuku mishtintan jaa chivanhai jonivo inannixohnu, jato jirinon inannovo.

42 Jato inanhaivaunmun, kiyoovinix jirihi yanikanixohki. **43** Yanixon tuxohaavo vikinmun, jaa chivanhai jonivaun doce kakan vopanixohnu. **44** Kaaxonmun Jesusin cinco mil jonikara jirinixohki.

Junun johaito Jesús vuchinivo.

45 Moha jirijirikin zununhatomun Jesusin jaa chivanhai jonivo:
Chipo kaxanhkin jato yohivahinnon nontin vopatan iiyan pokuvahin Betsaida jari votankanpu, kin jato yohinixohki. **46** Kanon jan jato nichinha vohavanmun, jan jaztii manan matonkonon kahax Diosvutan yovanhi janixohki.

47 Jaztii Jesús main jakun, vohax iiyan nakisharaa jahaavaunmun yantannixohnu. **48** Niyun jato mukumahax punhkin vomamaha koshi vonoxkavikin nonti vinahi yonooyovaahaitomun, jan jato iinnixohki. Jan jato iinha vohaavaunmun, jan moha nutuhi xavaahain junun jotuvohi jato jari kanixohki. **49-51** Jato vinovahinhikavizhi junun jotuvohi kaanhaito Jesús vuchitanmun, yoshinkihkain jaa chivanhai jonivo ratuhkuuhax zaihki kiyoonixohnu. Ratuhkuuhax rakuuyovaahaito jato vuchitanmun jan jato:
Rakuuyamahi javi tunukanpu. Iyamun unhki, kin jato yohitan, jan jatovu nontin nanuuhainmun, niyu junuunixohki. Niyu junuuhainmun ratuhkuuxon janoxon iinkanixohnu. **52** Kuzaxonra jan atimakovin mizi nahamashinnaxki onanpanavaunmun, onantimanixohki.

Joni izinyarazi Jesusin aroni.

53 Iiyan pokuhax Genesaret main nokootanmun nonti taxnatan nuxakanixohnu. **54** Ipaahaivaun jatovutan votoohaitomun, ja jano jahaa jonivaun koshi Jesús vuchikanixohki. **55** Vuchivahin voxon ja juman jahaa jato yohihavanmun, Jesús jahaa jari joni izinyarazi jaton rakaatinin maniiha iyokanixohnu. **56** Jesús kahai jarirazimun jan jato aronon vahi kuxaa joni izinyarazi manchinkanixohki. Kanon jato manchinxonmun, nan jahaakin Jesús yohikanixohnu:
Iroojanhkin min chopa kuxaa ramannonki, jato ramanmapu mai, kin yohihaivaun, Jesusin chopa kuxaa ramanhaxmun, jaa izinyarazi irookanixohki.

Jonin jovintimurannohax jokonvahinkinmun jato iromamanox shinan iromahkinu.

7 **1** Jerusalennohaxmun fariseovo Jesús jano vunixohnu, judiovo jau kuzati onanmahai jonivovutan. **2** Vuxon jau kuzanon jato xunivaun yohipahonni ja jahaayamahi, muchokihiihamahtox jirihaitomun Jesús chivanhai jonivo vuchikanixohnu. **3** Fariseovoya judiovaun itinmun jirikatzi muchokihiipahonkanixohki. **4** Jau marohaivo tapaz jari vohax vuhaxmun, muchokihiihamahtox jiriyamapahonkanixohnu. Naharivimun jau kuzanon jato yohipahonnivan jaton atin nan kuzpo nachooxon, nan shomo nachooxon, nan kuntiirivi nachoopahonkanixohki. Ja jahaarazikin jau kuzahimun Dioskovinki sharaakin jau kuzaxonhi ontzapahonkanixohnu.

5 Kanon Jesús chivanhai jonivo ja jahaayamahaito vuchixonmun, Jesús yohikanixohnu, nan jahaakin:
Jato xunivaun jau kuzanon yohipahonni ja jahaahirivi muchokihiihax jirinon miya chivanhai jonivo yohixanhpu, katomun rainvahin jato Jesusin:

6-8 Koonvikinmun Diosin jau yohikun yohipahonni Isaian matoki kirika kunuupanhnixohnukanpu, nan jahaakin yohikin: Ontzahai jonimun manhnukanpu. Maton jovinruzmun Dioski sharaakin yohihi ontzahi manhkiki. Koonkovinmun jahon kuunyamahi manhkinukanpu. Matonmun Dios notzimahi manhkinu, kinmun Isaian

kunuunixohki. Diosin mato ja jahaakin jau kuzajahinnon yohinikun ja jahaayamahi jumatanmun, yoran mato ja jahaakin jau kuzajahinnon yohinivan, jaarokon ja jahaakin jau kuzahi manhkinukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

9 Zamapishtatanmun jan jato unaa:
Diosin mato jau kuzanon yohinikun jumakinmun, maton itinruz jau kuzanox manhkinukanpu. **10** Moisesin kunuuni yohinon ninkaakanpu: Maton upaya maton uha iromakin yohiyamahi, jatoki sharaahi yovanjanhkanpu, kin yohitanmun jan unaa. “Maton upaya maton uha januhaito vuchixon, mato rututimun kankihnukanpu, kinrivi jan kunuunixohnu.” **11** Matonrokonmun nan jahaakin yohihi manhkiki: Mato jau mishtin inanpanan, mohamun un Dios un jau kiyoo inanhahkinukanpu, kin maton upaya maton uha parantihtonmun yohinox manhkinukanpu. **12** Ja jahaakin yohikinmun, kanon, maton upaya maton uha jau inanyamatikihkain, yohihi manhkiki. **13** Jau kuzati yoravaun yohinikunrokon ja jahaakin jau kuzatanmun, Diosin jau kuzati yohinikun, ja jahaakin jau kuzayamahi manhkinukanpu. Ja jahaakavizkinmun, nahakin jau kuzanox manhkinu. Ja jahaakin jau kuzakinmun yora kiyoo ja jahaakinrivi jato onanmanox manhkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

14 Chipomun unaa jato jau yohixanhkin jan kiyoovi jato kunanixohnu. Jan jato kunaha vuhaitomun jan jato:
Yohinon iya ninkaatan kiyoovinin onankanpu. **15** Javi maton jantoomuran chaiihi jayamanon man jiriti akunmun, mato iromamayamanox jiritihkinukanpu. Maton jovintimurannohaxrokon jokonxonmun, mato iromamanox shinan iromahkiki. **16** Kanonkomun pavinki xoviiyamun manhki, ninkaakanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

17 Jano nahax janonvo katan tapazan jikihaitomun jaa chivanhai jonivaun yokaanixohnu, jau yohipaihira jovitzan jan jato jau yohihahkiki. **18** Ja jahaakin yokaahaitomun, jan jato rainvahin:
¿Matoxrivirokon un jovitzan jau yohihain onanpaihira manhkai? ¿Maton jantoomuran chaiihi jayamanon man jiriti akunmun, mato iromamayamanox jiritihkikirokon onanyamahaxra manhkai?

19 Man jirihamun maton jovintimuran vuiiyamahi jiritihkinukanpu. Maton pokomuran voxomun pohikin potanox manhkiki, kinmun jan jato yohinixohki. Kiyoo jiritimun sharaahki onannovomun jan jato ja jahaakin yohinixohki.

20 Nan jahaakinrivimun jan jato unaa yohinixohki:
Maton jovintimurannohaxrokon jokonkinmun mato iromamanox shinan iromahkinukanpu. **21,22** Maton jovintimurannohaxmun jokonnox nan jau iromarazihkinukanpu: Nan man iromakin shinanhai jakun, nan man jato ain akanhai jakun, nan man maton vunuuma jato amahai jakun, nan man jato jau vihanhai jakun, nan man jato rutuhai jakun, nan man jonitza jau kuunnahanhai jakun, nan man iromakin jau kuzahai jakun, nan man jato jau paranhai jakun, nan man janovirazi jau akai jakun, nan man jauya jahaavaun jatokaviz jauyapahi jatoki notzihai jakun, nan man jato januhai jakun, nan man yovaaki jahax ikai jakun, nan man jau kuzajanhkin shinanyamahai janoxkihki. **23** Nan iroma kiyopax maton jovintimurannohax jokonxonmun mato iromamanoxkihnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

Judiovaun kaivomaama xanon vaku xano Jesusin aroni.

24 Kanon janohax kahaxmun Tiro main Jesús nokoonixohnu. Tapazan jikihax jan tzovan iinyamanonkavihi japananmun kuzhax jonuutimanixohki.

25,26 Jano jaha Jesús ninkaavuranmun judiovaun kaivomaama, Sirofenicia nutun jahaa xano, koshi jonixohnu, jan vaku xano yoshin iromaya jakun potaxonnon Jesús yohijanhni. Jotanmun jan Jesús vuzohri main ranpinixohki.

27 Jan vaku xano yoshin iroma potaxonnon yohihaitomun Jesusin potaxonyamakatzi janhkiki yohitan, nan jahaakin yohinixohki:
Judiovaun kaivomaamamun minhnu-u. Diosin katoonivizmun jato aroyohi jonix unhkai. Min ninkaanon jovitzan miya yohinon, ninkaa-u: Jiritimun ino potanyamataishkihnu, ja jahaakinrivi Diosin katoonimaama yora jato aroyamatimun unhki, kinmun Jesusin

yohinixohki. Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun xanon rainvahin.

28 Koonmunhnu-u, Yovaku, onanmunax minhkiki, Diosin katooni jonivaun jiriti tuxuxon potakunmun, taponamannoha mitoonox inohkinu, kinmun xanon yohinixohki.

29 Ja jahaakin yohihaito ninkaatanmun Jesusin:
Yohiyovaamuni minhkinu-u, chipi. Katan-u, mohamun min vaku xano irookihki,
30 Janhkainmun jan koonmurahki jizii kanixohnu. Kahax jan tapazan nokootanmun jan jan oxatinin rakaaha jan vaku xano vuchinixohki, moha yoshin iroma jokonvahinkun.

Patax janto Jesusin joni aroni.

31 Tiro main jajaahimun Jesús unaa Sidon juma vinovahin, Galilea iiyan jari kanixohnu. **32** Jari jan jakunmun, jan ramantan aronon joni patax iromahi yovanhai iyukanixohki. **33** Naha jahaavaun jamunkinrivi joni ori pishta iyotanmun jan jan pavinki xovichin muiitan jan muvi ruvo koshtohtanrivi jan jana ramanxonixohnu. **34** Kanon nai jari iintan xankanhtanmun jan:
"Efata" kin yohinixohki. **35** Ja jahaakin Jesusin yohihain, zamayamahi irootanmun joni yovansharaanixohnu.

36 Arotan pishtakovin tzova yohiyamatannon jato Jesusin yohikunmun, jumakin jato jonuuyamakin kiyoo jau yohikanixohnu. **37** Ratuhkuuxon jato jaurazi kuzha yohihimun ja iinharaziz kiyoovinix jasharayovaakin yohikanixohnu, nan jahaakin:
Shinanyovaayamun janhnukanpu mai. Atimamun jan sharaakin jau kuzakihki. Joni pata papuzmatanmun jan jantorivi yovanmakihki, kin yohihimun yovankanixohnu.

Cuatro mil joni Jesusin jirini.

8 **1** Diosin Jovi jato ninkaamahimun Jesús janixohnu. Vushinnax kimisha nutu Jovi ninkaahi jahaavaunmun, jaton jiriti kiyoonixohnu. Pishtakovin jau jiriyamahaito jato vuchitan, jaa chivanhai jonivo kunatanmun, Jesusin jato yohinixohki, nan jahaakin.

2 Omizkovinmun kimisha nutu jato Diosin Jovi yohihaito iya ninkaahi jau jiriyamahihkankihnukanpu, jatomun jiripahi unhkai. **3** Jirihama jaton jatin votannon jato nichinpanan nakisharakuhax paninnahaahax ruohkootimun kankihki. Vizmahaxmun tuxux vushinnaxkankihki, katomun.

4 Rainvahin jaa chivanhai jonivaun yohinixohki, nan jahaakin:
¿Rakiha jiriti maroxon nan joni naha jiritira non? Nunopan tzova yamahcho, katomun jan jato.

5 ¿Kutzahtin ipanyara man? kamun, Siete ipanyamun nonhnupu, kavanmun.

6 Jan kiyoovinix main maniinon jato yohinixohki. Kanon ja siete pan vitan graciaskin Dios yohitan kaxkukin kiyotanmun jan jaa chivanhai jonivo inannixohki, jato kiyoo umannovo.

7 Yoma xohii ravuurivi inanhaivaun vitanmun Jesusin graciaskin Dios yohitan jato inannixohki, jato kiyoo umannovo.

8 Jato inanhavan akinmun kiyoovinin yanikannixohnu. Siete kakanmun vopakannixohki, tuxuhaavo vikin. **9,10** Cuatro mil jonixkaramun jirikanixohki. Kanon jaton tapazan votannon jato yohivahinmun jaa chivanhai jonivovutan Jesús nontin nanuukahin Dalmanuta nutun kanixohnu.

Atima jato jau kuzaxonnon Jesús yohinivo.

11 Kahax Jesús nokoohainmun, fariseovo vunixohnu. Koonkovin Diosin nichinha jonixra janhkiki iinjanhkinmun, atima jato jau kuzaxonnon Jesús yohikanixohki, jaki panaatan, kanon, zinaajanhkin.

12 Yohihaivaun xankanhtanmun Jesusin:
¿Kuzanonvizkara atima jato jau kuzaxonnon iya yohihitzihkanni? Tanmun jan jatotzinkan:
Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu. Man iinnonmun mato atima jau kuzaxonyamahi unhkai. Un mato jau yohihain ninkaatan iya koonjanhkanpu, kinmun Jesusin rainvahin jato yohinixohki.

13 Ja jahaakin jato yohitan jano janonvo jato potavahinmun jan jan jonivovutan iiyan pokuhi kanixohnu.

14 Kanon nontin vopavahin vokin, jiriti vopananxon shinanyamavahin panztii vohaxmun jaa chivanhai jonivo janixohki.
15 Fariseovovutan Herodesin jonivaun iromamapaikin atima jato jau kuzaxonnon yohiha kaxon shinankinmun, jato Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Iromakovinnixmunkankihki, mato fariseovovutan Herodesin jonivaun iromamamizkomun iinsharaajanhkanpu. Jovitzan mato yohinon, ninkaasharaakanpu mai: Pan novahmati jozixon panhaamun ayati kachaya jan paxa jozihakaviznukanpu. Ja jahaamunkankihki. Jatovutan joziixonmun jau iromanoxkankihnu, kinmun jato Jesusin yohinixohki. Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun, jau yohipaihira janhkiki onanpaihi nan jahaahi yohinnaakanixohnu.

16 Panmahiz non jokunmun ja jahaakin yohihi janhkinukanpu, kiimun yohinnaakanixohki.

17 Ja jahaahi yohinnaahaito jato ninkaatanmun jan jato:
Jaa man pan vuhima shinanyamavuranna shinanyamakanpu, jaa panmun yohiyamahi unhkai. ¿Un mato jau yohikunrokon onanyamahira manhkai? ¿Jikiyamakovinrokon maton mapon jahira un mato jau yohihahki, man ninkaapanan? **18** Vuroyatan pavinki xoviiyamun manhkikomun, un mato jau yohihain, kanon ninkaaxon iinkanpu. **19** Cinco panyahton un cinco mil joni jirikun, akin tuxuhaavaun ¿kutzahtin kakanra man vopayanta tuxuhaavo vixon? Jan jatohkamun, doce kakanmun non vopayankuhnupu, katomun jan jato unaa.

20 Cuatro mil joni un siete pan umankun akin tuxuhaavaun, ¿kutzahtin kakanra man vopashinna? Jan jatohkamun:
Siete kakanmun non vopashinkuhnupu, katomun jan jato.
21 ¿Kutzatiyanrokon onankatzira manhkai, un mato jau yohikun? Yohimun matohi unhkaikovinmun fariseovaun mato iromakin shinanmamiz iinjanhkanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

Joni vuta Jesusin aroni.

22 Kanonmun Betsaida juma jari nokookanixohnu. Jari Jesús jakun joni vuta iyutanmun, iroonon vuroki ramannon Jesús yohikanixohki.
23 Yohihaivaun juma pishtannoha joni vuta mutzonvahin iyoxonmun, Jesusin koshtohtan jan kumon vuyokarahtan ramantan, ¿Jaurazi iinhira minhkai? Kin yohihain, **24** Kanon, iintanmun jan:
Yoramun jato iinhi unhkanupu, ovaa jii mapohakavizmun vohotanaito jato iinhi unhkai, mun jan janixohki.

25 Unaa Jesusin vuroki ramanhain, iinyovaatan irootanmun jan, kanon, jau kiyoo iinsharaanixohki.

26 Arotan katannon nichinkinmun Jesusin:
Un miya aroha jato yohikatzi juman jikiyamahikomun kahazti min tapazan katanpu, kinmun jan yohinixohki.

Diosin katooni Cristomun Jesusnu, kin Pedron yohini.

27 Filipo main jahaa Cesaria jumanmun Jesús kanixohnu, jaa chivanhai jonivo iyohi. Jari jato iyohi kakinmun jan jato:
¿Tzovaki unhkain yohihivirahkanni? Katomun rainvahin.

28 Tuxun yohihavo jato junumuran jikimahai Juanmunkiha minhnupu. Tuxunrivi yohihavo Eliasmunkiha minhki. Tuxunrivi yohihavo Diosin jau yohikun yohipahonni jonimunkiha minhki, kinmun Jesús yohikanixohki.
29 Ja jahaakin yohihaitomun jan jato:
¿Matox, tzovaki unhkain, ikira manhkai? Katomun Pedron:
Diosin katooni jato Diosya vuyannaamahai Cristomun minhnupu, Yovaku, mun Pedron nixohki.

30 Ja jahaakin yohihaito Pedro ninkaatanmun jan jato:
Iyaki unhkatzi jato yohijanhkannapu, kinmun jan jato yohinixohki.

Rutukatzi jahaavaun jato Jesusin yohini.

31,32 Unaamun jato Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Diosin main nichinha jonixo iya izin ninkaamakatzihkankihnukanpu. Sharaahi janon jato jau yohihai jonivo uhon kuunyamahain, Diosin Jovi

jato ninkaamahai joni yovaavo uhon kuunyamahain, judiovo jau onanmahai jonivo uhon kuunyamahainmun iya rutukatzihkankihnukanpu. Iya rutushinaavo kimisha oxaa vinoohainmun kay katzi unhkai, kinmun jan jato onanti sharaakin yohinixohki. Ja jahaakin yohihaitomun Pedron Jesús ori pishta iyotan ja jahaahi yovanyamanon yohinixohki. **33** Jan yohihain vuzokukantan jaa chivanhai jonivo iintanmun Jesusin nan jahaakin Pedro yohinixohki:
Nishmaapu, yoshin iromahanmun miya ja jahaakin yohimahihkinupu. Diosin jau shinanhai ja jahaakinmun shinanyamahi minhkiki. Yoran shinanyamun minhki, kinmun Jesusin yohinixohki.

34 Kanon jaa chivanhaivoya jato naharivi kunatanmun jan jato:
Yohinon ninkaakanpu. Iya chivanpaihairazin man jau kuunhairazi potatan, un inaakin izin ninkaahain uvutan inaakin izin ninkaakin iya chivanjanhkanpu. **35** Iya naxonyamahaitoxmun Diosvutan jayamakatzi manhkinukanpu. Jovi Sharaa jato yohikin iya naxonhaitoxrokonmun nokayamahi Diosvutan jakatzi manhkiki. **36** ¿Kuzajanhkin main jahaa jau kiyoo vipatira man javi Diosvutan jayamaxanhkin? **37** ¿Diosvutan jaxanhkin kopiitikihkainrokon ikira manhkai?

38 Ninkaakomunkanpu, yohinon. Un Jovi Sharaa yora iromahai jato yohipanax man ranooranoohainmun, iya Diosin main nichinnikatox janoriviz Diosin shinanyovaayahtox un jonivoya unaa johax matoki ranookatzi unhkainukanpu, kinmun Jesusin jato yohinixohki.

9 **1** Unaamun jato Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Koonmun mato yohihi unhkainukanpu, Diosin katooni joni yohiyovaayahtox johaito iya iinhamatoxmun nokayamakatzi nuno jaha tuxuhkankihki.

Jesús yoratzani.

2 Ja jahaakin jan jato jau yohiyantaa seis oxaa vinoohainmun Jesús manan matonkonon jan joni kimisha iyohi kanixohnu: nan Pedro iyotan, nan Santiago iyotanmun jan Juan iyonixohki. Jarihaxmun jatonruz iinhavo jan yoratzanixohki.

3 Shivi sharakuxmun jan chopa joxosharaakovinnixohki. Ja jahaakin joxokovinkin chopa patzaayamatimun main jahaa xanovo chopa patzaahaihki. **4** Jano jahaavaun yohishma Jesushiva vuhax javutan yovanhaitomun Diosin jau yohikun jato yohipahonni jonivo Eliasya Moises vuchikanixohnu.

5 Vuchitanmun, kanon Pedron Jesús yohinixohki, nan jahaakin:
Sharaamun non nuno jahanupu, Yovaku. Kanonmun kimishakin tuvanjanhkin nonhkanupu. Nan miya axontan, nan Moises axontanmun, Eliasrivi axonjanhkin nonhkai, kinmun jan yohinixohki.

6 Jesús chivanhai kimisha jonixmun ratuhkuuxon, jau yohinox kavihi onanpaikinmun ja jahaakin Pedron yohinixohki.

7 Kanon jato nai kohinnin jotan vupohainmun, jamurannohax ninkaanovo yovannixohnu, nan jahaakin yohihi:
Jaamun un kuunyovaahai un Vaku Jonihki, jaa ninkaakanpu, kinmun yohinixohki.

8 Ja jahaakin yohihaito ninkaahaivaun nai kohin yamarizhain muchikin iinkinmun, Jesustii niha iinkanixohnu, moha Eliasya Moises yamarizhain.

9 Jari matonkononnohax votookinmun jato Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Man jau iinharazitzi jato yohixanhkannapu. Un naxon kayayankunrokon man jato yohixahinpanan, kinmun jan jato yohinixohki. **10** Jan jato yohikunmun, tzova yohiyamakanixohnu. Jamunrokon yohinnaahimun:
Jau yohipaikinra jan noku kayatihton yohihi, mun kanixohki. **11** Kanonmun jaa chivanhai jonivaun Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin: ¿Kuzanon Eliasvi jokatzi jakun yohihira judiovo jau onanmahai jonivohki? kin, yokaahaitomun jan jato rainvahin.
12 Koonmunhnukanpu, Eliasvizmun jokatzihkinu. Jau arosharaajanhnimun jokatzi janhkiki, kinmun jan jato rainvahin yohinixohki. Zamapishtatanmun jan jato unaa. Iya Diosin katoonikunmun iya inaamakin iya rutukatzihkankihnu, kin yohikin

kirika kunuupanhnivomun jahaxkihki. **13** Matomun yohihi unhkainukanpu: Eliasmun moha jovanhnixohnu. Joxomun, iromakannixohki. Ja jahaajahinnon jaki kirika kunuunivaunmun ja jahaakin Elias iromakannixohki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Vaku Joni yoshin iromahan jakinhna Jesusin aroni.

14 Jaa chivanhai jonivo tuxu jahaa jano janoriviz vukinmun nahan jato muchihavo jaha jato vuchikanixohnu. Judiovo jau onanmahai jonivovutan jau yokakananhi jahamun jato vuchikanixohki.

15 Jesús vuchivahin kiyoovinix koshi nirikinirikihvohi votanmun ratuhkuutan:
¿Miyara min mai? Kanixohki.

16 Kanonmun jan jato: ¿Jau jatovutan yokakananhira manhkai? Katomun.
17 Jonitzan rainvahin:
Yovaku, yoshin iromayamun un vaku jonihnupu, karakunmun jantohax janhkiki. Min iya aroxonnonmun un miya iyuxonai.
18 Rakirazi kaanhaito jarixon achixonmun, mai tzakakin vaha javovaxmakin xuta viyaxviyaxmaxon kuruxnahaamahi yoshin iromahkiki. Jan yoshin iroma potaxonnon un miya chivanhai jonivo yohikunmun, atima timahaxkanhkihki, kin jan yohihainmun.

19 Rainvahin jato Jesusin:
Dios koonyamahai jonimun manhnukanpu. Chaiihi matovutan jahaamun iya onanyamahax manhkiki. Kutzatiyan un mato jau yohikun onankatzira manhkainukanpu. Iinnon iya nuri vakuvo iyuxonkanpu, janhkainmun,

20 Jesús iyuxonavanmun yoshinnin Jesús vuchitan vaku joni maxkamakin pakuhamun jan taramutaramuhki vaha javovaxnixohnu.
21 Kanonmun kutzatiyan ja jahaatiyanixra janhkiki, Jesusin japa yokaanixohki. Jan yokaahainmun jan: Vakuxmun itinix iki janhkinupu.

22 Rutunoxkavikinmun nan chihimuran potaxon, nan junumuran potaxonhkai yoshin iromahki. Arotira minhki noku axonpaikin noku vaku aroxonpu, katomun rainvahin Jesusin:

23 ¿Aroyamatiki unhkainkara iya arotira minhki kin yohihitzi minhkai? Jahon koonhaito noku jau kuzaxontimun Diosnupu, kin Jesusin yohihainmun, **24** Japa mukumahax:
Koonmuni unhkanpu, Yovaku. Aruzkikin Dios koonnon iya koonmapu, mun jan janixohki.

25 Naha tziztokohoohaito jato vuchitanmun, Jesusin yoshin iroma yohinixohki, nan jahaakin:
Miya yohihi unhkai, nan vaku joni junupu. Unaa javutan jayamahi katanpu, jato jantomaxon, jato patamahai, yoshinni, kin Jesusin yohihain. **26** Mukumahax unaa zaihmakin vakuvo maxkamavahinmun yoshin iroma paxahi kanixohnu. Nahaakaviz main rakaaha vuchihaxmun, koonkovin nahaxki janhkain ichan yohikanixohki. **27** Ja jahaakin yohihaito jato ninkaatan, Jesusin mutzontan vaku joni vunihamun jan vuniitan ninixohnu.

28 Vaku joni vunivahin katan jan tapazan jikihain javutan votanmun, jaa chivanhai jonivaun jaztii jaha Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzanon nokun yoshin iroma potapanaxon atima timahaxra nonhkai? katomun, jato Jesusin:

29 Nan jahaa yoshin iroma potakatzi junuuyamahi Diosvutan yovanhi zamaatimunhnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

Rutukatzi jahaavaun jato Jesusin unaa yohini.

30 Jarixon ja jahaakin jau kuzayaahimun jaa chivanhai jonivovutan Jesusin Galilea vinovahinnixohnu. Jan kaanhain ninkaayamanovokavihimun jan janixohki. **31** Jarixon jaa chivanhai jonivo yohikinmun jan:
Rutujanhkinmun iya achikatzihkankihnukanpu. Iya rutushinaavomun kimisha nutu vinootan kaya katzi unhkai, kin jato yohihaitomun. **32** yokaapanax ranooxon yokaayamakanixohki.

Ratoztiira joni yovaaki yokakanannivo.

33 Vohaxmun Capernaun juman nokookanixohnu. Jarihax tapazan jikixonmun jato Jesusin:
¿Jau yohivuhi vachinnananvuhi vuhaxra manhkai? jan jatohkanmun,
34 Rato jonira jatovu jahaa yovaaztiiki yohivuhaxmun ranooxon, Jesús rainvahin yohiyamakanixohnu.

35 Kanon jan doce joni katooni kunatan tzahootanmun jan jato:
Ja apopaihairazixrokon jaton inaatimun kankihnukanpu. Kiyoovinin inakun jato kiyoo jau kuzaxontimun kankihki, kin jato yohitan,
36 Vakuvo kunatan vitan tovatanmun jan:

37 Iya shinankin vakuvo jau kuzaxonkinmun iyarivi axonnoxkankihnukanpu. Ja jahaakin iya jau kuzaxonkinmun Upa Diosrivi axonnoxkankihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Noku zinaayamahi novutan jahahtoxmun ranoyamahi novutan janoxkankihnu.

38 Kanonmun Juannun nan jahaakin Jesús yohinixohki:
Yovaku, novuu jayamahaiton min nichinha kaxon yohikin jato yoshin iroma potaxonaito joni vuchitanmun, non jununon yohikuhnupu, katomun jato Jesusin:
39 Jamun anon junumayamaxanhkanpu. Kuzaxon iya chipo iromakin yohijanhkin un nichinha kaxon yohikin atima jau kuzayamatimun tzovahki. **40** Ja novutan jahahton noku kuzayamakinmun noku jau kuzakinhnoxkankihki.

41 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu: iya chivanhaimura manhkari shinankin mato vakohma pishta ayamahaitonmun kopii sharaa vikatzihkankihnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohnukanpu.

Javikovin tunuhax iromayamatimun nonhnu.

42 Unaamun Jesusin jato yohinixohki, nan jahaakin:
Iya chivanrohapanan jato iromamapaihaitonmun kopii iroma vikatzihkankihnu. Jato iromamahaito vuchixon maxaxyavi tunuxtan junu naki nuhaavaun, kanon, jato iromamayamatimun kankihki.

43-47 Javikovin tunuhax iromayamaxanhkanpu, tanmun jan:
Miya chihi nokayamahai jari potakamizkomun, miya iromamahaito jaurazi potaxanhpu. Miya iromamahaitokomun min mukun xatuxanhpu. Ja jahaakinrivi miya iromamahaitokomun min tahu xatuxanhpu. Min vuronrivi miya iromamahaitokomun tzukaxanhpu. Vuroztiiyahamurokon miya viti Diosnupu javutan janon. Iromahi jajaahaitorokon miya chihi nokayamahai jari potati kankihki. **48** Chihi nokayamahai jari jato potahavo jahaxmun junuuyamahi kohoohi nokayamakatzikankihnukanpu.

49 Iya chivanhaitoxmun inaakatzihkankihki. Inaahi uki chipoohaitomun jato orikatzi unhkainukanpu. Jovitzan mato yohinon ninkaakanpu mai:
Yohinna nami muhukuuti chinankinmun tashin ataishkihnu, orijanhkin. Ja jahaakinrivimun uki chipoohaito jato orikatzi unhkainukanpu. **50** Tashi jauya joziihamamun sharakuxkihnukanpu. Tashi jauya joziihamun nihizmahaxkihki. Ja jahaamun potataishkihnu. Tashi jaun joziihamakavizkomun jaxanhkanpu. Diosin Jovi Sharakun jau yohihai ja jahaakin jau kuzahi jahax ranoyamahi jaxanhkanpu, kinmun Jesusin jato yohinixohki.

Ain junuyamatimun jonihnu.

10 **1** Capernaum jumannohax, Judea mai vinovahin, Jordan junu pokuvahinhaxmun Jesús janixohnu. Jari jan jakun ninkaahax tziztokohoohaitomun jan jato Diosin Jovi ninkaamanixohki, jan jato ninkaamahai ja jahaakin.

2 Icha tziztokohooxo jato Jovi ninkaamahi jan jajaahainmun jahiva fariseovo vunixohnu. Iromakin yohihaito chanikahanjanhkinmun vutan kutzahkin yohihira janhkiki, ninkaaxanhkin ain junutira jonihki yokaakanixohki.
3 Yokaahaitomun jan jato:
¿Jau man kuzajahinnon mato yohinixra Moiseski? Katomun.

4 Xanovo junuxanhkin kirikaviz moha junuxanhkin yohikin kunuuxontan junutimun Moisesin yohinixohkipu, kinmun Jesús yohikanixohnu.

5 Rainvahinmun jato Jesusin:
Shinanmahitzan ain junuhai man jakunmun, Moisesin mato ja jahaakin kirika kunuuxonpahonnixohnukanpu. **6** Nan jahaakinmun yohihi Diosin Jovihkinukanpu. Jau kuzayookinmun Diosin joniya xanonixohnu.**7** Karakun aintan, kanon, jan ainvutan jakatzi japaya jahavutan jayamahi paxkaatimun jonihki. **8** Kanon yoraztiikaviztimun jan ainya jan vunuhnu. **9** Karakun Diosin jato ain vinon kuunxonkun, vixon junuyamatimun jonihnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

10 Jato ja jahaakin yohiyohihi kahax tapazan jahamun jaa chivanhai jovivaun ninkaasharaanon jato unaa jakiriviz yohinon yohikanixohki.
11 Yohihaitomun jan jato:
Ain junuxon vutza xanovo vihaxmun iromanox jonihkinukanpu.
12 Xanonrivi vunu junuxon jonitza vihaxmun iromarivinox xanovohkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jesusin jato vakuvo ramanxonnon iyunivo.

13 Jato Jovi Sharaa ninkaamahi Jesús jakunmun, jaton japahvan jaton vakuvo Jesús iyuxonixohnu, jan jato ramanxonnon. Ichax Jesús jano vukin jaton vakuvo iyuhaito jato vuchitanmun, Jesús chivanhai jonivaun jato vachinnixohnu.

14 Jahiva jaton vakuvo iyupanan jato vachinhaito jato vuchitan notzitanmun, Jesusin jaa chivanhai jonivo nan jahaakin yohinixohki:
Iya jano vunon vakuvo vumamayamakanpu; Jatokaviz ontzayamahaitoxmun Diosvutan jakatzi manhkiki, kin yohitanmun jan unaa. **15** Koonmun mato yohihi unhkainukanpu: Matoxmun vakuvo ranoyamahi Dioski chipoohai ja jahaahi Dioski chipooyamahaitox javutan jayamakatzi manhkinukanpu, mun jan janixohki.

16 Ja jahaakin yohitan vakuvo ikootanmun jan jato Diosin jakinhsharaanon yohinixohki.

Joni jau ichaya Jesusvutan yovanni.

17 Jato ja jahaakin jau yohiyohihi moha kahi Jesús jakunmun jahiva koshi jotan joni main ranpinixohnu. Ranpitanmun jan:

¡Yovaa sharaku! ¿Jau kuzatira un, naxo iya Diosin un Kaya iyoxonjahinnon? katomun, rainvahin Jesusin.

18 ¿Kuzanon iya Yovaa sharaku kin yohihira minhkai? Tzovamun sharaa yamahnupu, Diostiimun sharaahki. **19** Nanrazi jau kuzayamati Diosin yohipahonnikunmun onanhax minhkinupu: Nan jato ain akanyamajanhpu, nan jato rutuyamajanhpu, nan jato jau vihanyamajanhpu, nan jatoki panaahi jau ontzayamajanhpu, nan jato jau paranyamajanhpu, mipaya mihaki iromahi yovanyamakin jato jau yohihaito ninkaasharaajanhpu, kinmun Diosin yohipahonnixohnu, mun Jesús janixohki.

20 Ja jahaakin yohihaitomun rainvahin jonin:
Maxo puxkookahinkin ja jahaakin jau kuzatiyanixon junuyamakin ja jahaakin jau kuzanox unhkainupu, Yovaku, kinmun jan yohinixohki.

21 Yohihaito omiz iintanmun Jesusin:
Nanztiimun jau maxkaahax minhkinupu: Iya chivanxanhkin min jatin kayootan min jau kiyoo marotan koriiki vitan jaumaiz jahaa jato inantanpu. Ja jahaakin jato inanxon iya chivanhaxmun nutu kiyoohain nai jahoo kahax jau nahayakatzi minhkiki, kinmun Jesusin yohinixohki.

22 Ja jahaakin Jesusin yohihain ninkaatan moha jaumaizkatzira janhkiki shinantanmun jan muronkahin kanixohnukanpu.

23 Jan kahain jato muchikin iintanmun, jaa chivanhai jonivo Jesusin:
Joni jau nahaya Diosvutan japananmun jatimakatzihkinukanpu, jan jatohkainmun ratuhkuukanixohki.

24 Ratuhkuuhaito jato vuchitanmun jan jato unaa yohinixohki, nan jahaakin: **25** Jaton jauki chipoohaito jato vuchitan jatovutan jayamatimun Diosnu. Kini pishtan jikitikamun yohinna tohahkamai, ja jahaahirivi Dios jari kayamatimun joni jau nahayahki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

26 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatan, kanon, iruzkihi ratuhkuutanmun, yohinnaakanixohnu, nan jahaahi:
¿Tzovaxrokon Diosvutan jakatzirahki? kin yohihaivaun,

27 Jato janoxon iintanmun jan:
Jonin jau kuzapananmun atimahnukanpu. Diosin jau kuzapananmun atimamaamahki. Kiyoo jau kuzatimun janhki, katomun, Pedron rainvahin:

28 Mivutan jokinmun nokun jau kiyoo potavuranhax nonhkainupu, katomun Jesusin:

29,30 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu: iya chivankin Jovi Sharaa jato ninkaamaxanhni vokin nan jati potavahinxon, nan vutzavo potavahinxon, nan povivo potavahinxon, nan vakuvo potavahinxon, nan vai potavahinharazixmun Diosvutan jahax ja jau naha man potavahinhakavizma nahakovin javihi inaahi jaxon jau vikatzi manhkinukanpu, mato iya junumapahavan javi tunuxon iya chivanhaitoxmun Diosvutan jau muronyamahi jakatzi manhkiki. **31** Nan rama yovaavo jahatox, chipo yovaamakatzi jahaavaunmun, nan rama yovaama jahatox, chipo yovaakatzihkankihnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

Koshikovin rutukatzi jahaavaun jato Jesusin yohini.

32 Jerusalen jari jaa chivanhai jonivo iyohimun Jesús kanixohnu. Jesús ruzookahinnainmun jaa chivanhai jonivaun chironvahinhi jau yohipaihira jan jato jau yohiha jovihkiki yohivokannixohki. Ja Jesús chironvahinhaitoxmun rakuukanixohnu. Jaa chivanhai jonivo doce tariikin kunatanmun jan jato yohinixohki, nan jahaakin.

33 Jerusalen jarimun mapuuhi kahi nonhkainukanpu. Jari jahamun iya achixon Diosin Jovi jato ninkaamahai apovovutan judiovo jau onanmahai jonivaun iya jamavo inankunmun, iya rutukatzihkankihki. **34** Mukaaki jakin vukoztohxon muhumuhukin iya rutushiaavomun kimisha nutu vinootan kayakatzi unhkainukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Joni yovaakovinki jahax ikaiton,
jato jau kiyoo kuzaxontimunhnu.

35 Zebedeon vurunvo Santiagoya Juanmun Jesús jano vunixohnu, nan jahaakin jau yokaakatzi:
Yovaku, non miya jau yokaahain min noku ja jahaakin jau kuzaxonnonmun kuunhi nonhkanupu, katomun jan rainvahin jato.

36 ¿Jau un mato kuzaxonnon kuunhira manhkai? nixohki. **37** Ja jahaakin jato yokaahaitomun rainvahin yohikanixohnu, nan jahaakin:
Apohax min nutu jahori jaxon min noku min koon jahori tiirivi tzahontan min pokihri tiirivi noku tzahonjahinnonmun miya yohipaihi nonhkanupu, Yovaku, mun kanixohki.

38 Rainvahinmun jato Jesusin:
Jau iya yokaatira manhki onanpaikinmun, iya janoviruz jau yokaahi manhkinukanpu. ¿Un izin ninkaahi inaahain, uvutan izin ninkaatirokora man?

39 Kin jan jato yohihainmun, Ja jahaatimun nonhnupu, kannixohki. Kaahaitomun jato Jesusin: Jaarokon un izin ninkaahi inaahain, uvutan izin ninkaahi inaatan un nahain, uvutan nokati manhnukanpu. **40** Un koon jahori tzahoohokatzi, un pokihri tzahoononmun mato iyan tzahonyamakatzi unhkainukanpu. Jamun jato jau kuzaxonnixonmun jato jahon tzahonkatzi Dioskihki, kinmun Jesusin yohinixohki.

41 Jesús ja jahaakin jau yokaahaito Santiagoya Juan ninkaatanmun tuxu Jesús chivanhai jonivo jatoki notzinixohnu. **42** Jaa chivanhai jonivo kunatanmun jato Jesusin:
Onanmunax manhkinukanpu. Nan main jahaa apovaunmun jan jonivo inaakovinki jatoxon jato iromakin inaamayovaanoxkihki. **43** Matonrokontzi jato ja jahaajanhkannapu. Ja matovutan jahaa joni yovaakovinki jahax ikaiton mato kiyoo jau kuzaxontimun jonihnukanpu. **44** Ja matovutan jahax apopaihaitoxrivi maton inaatimun jonihki. **45** Javi Diosin iya katoonikatox iya jau kuzaxonnovo joyamahiimun, iyanrokon jato jau kuzaxonkatzi jonix unhkainukanpu. Nakin jato naha iromahaivo potaxonkatzimun jonix unhkai, kinmun jan jato yohinixohki.

Joni vuta Jesusin aroni.

46 Jerico juman nokoohax iihi, moha jaa chivanhai jonivoya jato naha chivanmavohi kakinmun, Jesusin vahi kuxaa tzahooxon jato koriiki yokaahaito joni vuta vuchinixohnu. Timeon vurunmun Bartimeo janixohki. **47** Nazaretin jahaa Jesús vinoohaito yohihaivaun ninkaatanmun, jan mukumahax zaihnixohnu, nan jahaahi:
Yovaku, iya omizvopu, kiimun jan zaihnixohki.

48 Ninkaakazmaz zaihkato ninkaatan, nahan nishmaanon vachinhavomun, jan iruzkihi: Iya omizvopu, kii zaihnixohki.

49 Junuuyamahi zaihkato ninkaatan vanuutanmun, Jesusin kunanon jato yohinixohki. Kunakinmun, Koshi vuniitan miya kunahi Jesuskihki, jizii kohopu, kinmun yohikanixohki.

50 Yohihaivaun jan rakooti nuvanhin paraxrizkahin nokoohaitomun Jesusin yokaanixohnu, nan jahaakin, **51** ¿Kuzanon iya kunahira minhkai? katomun jan rainvahin:
Iinnon iya vuroki aropu, Yovaku, kin yohihaitomun Jesusin.

52 Kanon katanpu, min iya koonhax irookihki, kin jan yohihain, koshikovin irootanmun jan Jesusvutan kanixohki.

Jerusalen Jesús nokooni.

11 **1** Joni vuta arohaxmun Jericonnohax Jerusalen jari Jesús kanixohnu, jaa chivanhai jonivovutan. Jerusalen nokoohamamun Betfageya Betanian nokookanixohki. Olivo matonko vinovahin votanmun, jaa chivanhai jonivo ravuu Jesusin nichinnixohnu, nan jahaakin yohitan: **2** Ovaa ono juma orama jari votankanpu. Nokootanmun burro vaku tzova jahon puukuhuuyamani nuxahavo vuchikatzi manhkiki. Pukavurankomun vutankanpu. **3** Tzova pishtan mato ¿kuzanon pukahira manhkai? katokomun, nokun Yovakuxmun kuunhihkinupu, koshimun jakiriviz mato nichinxonjanhkin janhkiki, kinkomun jato yohitanxanhkanpu, kin yohitanmun jan jato nichinnixohki.

4 Voxonmun jan jato yohiha ja jahaakin tapaz vuva jano vahin nuxuuha burro vuchitan pukakanixohnu.
5 Burro pukahaito jato vuchitanmun jano jahaa jonivaun kuzajanhkin burro pukahirahkannihki jato yokaanixohki.
6,7 Jato Jesusin yohiha ja jahaakin yohihaito jato votannon yohihaivaun iyuxonkinmun jaton chopan kavuuvuran Jesús iyuxonavanmun jan burro katun tzahookahinnixohnu.

8 Burro katun tzahookahin kahaitomun, kanon, Jesús apomapakin nahan jaton chopan vahi navuukanixohnu, jan kaanhai jano. Tuxunrivimun jupu puhi puztuxon vahi navuukanixohki. **9** Kaahirivi ja ruzoovahinhaitox kaxaavohi vohavanmun ja jahaahirivi ja chipo vohaitoxrivi kaxaavokannixohki:

> **10** Jasharakanpu, nokun Yovaamun joxonhi janhkiki.
> Diosin katoonikatoxmun johi janhkinukanpu. Nokun
> apokovinmun janhki, kin yohihimun kaxaakanixohki.

11 Kanon Jerusalen juman nokootanmun, Diosin tapaz toha templo jari Jesús kanixohnukanpu. Jikixon ruvuzkin jau kiyoo iinvahinmun moha yantanhain, jaa chivanhai doce joni iyohi jan Betanian kanixohki.

Koshinon Jesusin jau vanaa yohini.

12 Betanian nokoohax oxashinax kayaahimun Jesús koshmahnanixohnu. **13** Jau vanaa higuera puhiya vizma nihaa vuchivahinmun Jesusin jizii kanixohki, vimiyataiz ranovahin. Katan jan iinhamun vimimahiznixohki, puhiruzmun jan vuchinixohki, higo vimitiyanmakun. **14** Vimimahiz higuera vuchitanmun jan:
Unaatzimun min vimiyamati min vimi ayamanonvo, kin higuera yohihaitomun Jesús jaa chivanhai jonivaun ninkaanixohki.

Diosin tapazanxon jau marohai jonivo Jesusin jokonvahinmanii.

15 Kanon jatovutan Jerusalen nokootan Diosin tapaz templon jikitanmun, jan jahonxon nan jau marohai jonivo jokonvahinmatan, nan jato koriiki inanxon jau marohai jonivorivimun, jan

jokonvahinmanixohnu. Koriiki jato rainvahin inanhaivo tapo jato kuranvuhankinmun jan ruii marohai jonivorivi tapo kuranvuhannixohki. **16** Diosin tapaz templo naronkuvahin jau vohaitomun, jan jato vomamanixohki. **17** Vohi jahaavaun jato janoxon vachinkinmun jan:
Diosvutanruz yovantimun nan tapazki yohikin kirika kunuupanhnivo jakunmun matonrokon jau vihai jonin jonuuti tapazkavizki Diosin tapaz templokain jahonxon jau marohi manhkinukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

18 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun, Diosin Jovi jato ninkaamahai jonivovutan judiovo jau onanmahai jonivaun kuzaxon Jesús rututirahki shinanhi yohinnaakanixohnu. Jesús rutujanhkin achipanaxonmun jau yohiyovaahaito ninkaakin nahan chivanhaivaun jatoki rakuuxon kuzayamakannixohki. Diosin Jovi jan jato yohihain nahax ratuhkuuhaivaunmun, jatoxrokon Jesuski rakuukanixohki.

19 Janoxon jato Jesusin Jovi ninkaamaahain moha yantanhainmun, jaa chivanhai jonivo iyohi Jesus, kanon jaa jumannohax kanixohki.

Naxo higuera vuchinivo.

20 Voshinnax vohotayaakinmun tapontiya xanakahin nashinxo higuera vuchikanixohnu.

21 Yohihaito Jesús ninkaashinxon shinanriztanmun Pedron Jesús yohinixohki, nan jahaakin:
Iinpu, Yovaku, koshinon min higuera yohishinaa moha nahaxkihki, katomun, **22** Jesusin jato yohinixohki, nan jahaakin: Dios koonkovinkanpu.

23 Tzova pishtan Dios koonkovintan, yohihavo iyamatirahki shinanyamakin nan manan: Nunohax tzukuukahin paro naki pakuutanpu kaavo ja jahaatimunhnukanpu. **24** Karakunmun mato yohihi unhkainukanpu, Diosvutan yovankin, jau yokaaxon koonkovinmun vikatzi manhkiki shinanxon, vitimun manhki.

25,26 Diosvutan yovanhi jaxon mato iromahaivo jato potaxonjanhkanpu, maton Upa nai jahoo jahatonrivi man iromahai mato potaxonnon.

Yohiyovaayamun Jesusnu.

27 Unaamun Jerusalen jari vokannixohnukanpu. Nokoohax templon Jesús kaanhainmun, jahiva nan Diosin Jovi jato ninkaamahai joni yovaavo jakun, nan judiovo jau onanmahai jakun, nan sharaahi janon jato jau yohihai jonivo vunixohki. **28** Vutanmun Jesús yokaakanixohnu, nan jahaakin:
¿Rato yohiyovaayahton nanrazi jau kuzahira minhkai? ¿Tzova yohiyovaayahton miya jau kuzamakun akira minhkai? katomun jan jato.

29 Iyanrivi mato tiikin yokaanon, ninkaakanpu. Rainvahin iya yohisharaahaito mato iyanrivi rato yohiyovaayahton jau kuzahira unhkai, yohitimun unhki. **30** ¿Diosin amakun jato junumuran jikimahojanhkinra yoran amahavan jato Juannnun junumuran vuiimapanhnix? Ninkaanon iya yohikanpu. Iya yohihaito mato kaakinrivi rainvahin tzova yohiyovaayahton iya jau kuzamakun akira unhkai, mato yohiti mun unhki.

31 Ja jahaakin jato Jesusin yohihainmun jamun yokakananhi:
Diosin amakun un, kin non yohihain ¿Kuzanonra man koonyamani? kin noku yohitimun janhnukanpu. **32** Yoran amahavan jan anikun non yohihain noku zinaatimun kankihki, kiimun yohinnaakanixohki. Diosinmun nichinha jonixon jau yohihi Juanhkiki, kiyoovinin yohihaivaun jatoki rakuuxonmun kutzahkin yohitirahki, onanpaikin yohiyamakanixohnu. Yohipanavaun yohitima jajaahainmun.

33 Onanyamamunax nonhkainupu, kuzakin yohitirahki, katomun jato rainvahin Jesusin:
Iyanrivimun mato rato yohiyovaayahton jau kuzahira unhkai, yohiyamahi unhkainukanpu, yohinixohki.

Vai ivon jonivo muhunivo.

12 **1** Judiovaun yovaavo jau yohiyohikinmun Jesusin jato, kanon, jovitzantzinkan yohinixohki, nan jahaakin:
Vaixon uva vanaxonmun jonin chikuunixohnukanpu. Vimihaito vixon jan janoxon vino ayatixahinnon aroxonmun jan chaii mazonikin tapaznixohki, jahonxon, tzovan uva vihanti shinankin, chitujanhkin. Arohtitanmun jan vizma raki katanxanhkin javuu jonivo vai chitumavanhin kanixohnu.

2 Jan jato uva vai chitumanii moha jovuuhaito onanxonmun, jan tuxu uva vimi jato yokaaxon vixonjanhtannon jan joni nichinixohki. **3** Jan nichinha kahax nokoohaito vuchitan, achixon muhuxonmun uva vomayamakin jaumaiz nichinkanixohnu.

4 Unaa jan jonitza nichinkunmun, achixon muhukin makoshtan janutan nichinkanixohki.

5 Vutzarivi jan nichinkunmun, jaa rutunkanixohnu. Ja jahaakin jan jato naha nichinkunmun, tuxu jato koshaxon jato tuxu rutukanixohki.

6 Moha jan jonivo kiyoo rutunhavanmun, jan jan vaku joniztii jan kuunyovaahaitzinkan nichinnixohki, jaarokon kahaito vuchixon kuzahanyamakin, jan jato jau yohikun ninkaakatzihkankihki shinantan.

7 Japan nichinha kahax nokoohaito vuchitanmun, nan jahaahi yovankanixohnu:
Ja jari vai ivon vaku joni jokihki, iinkanpu. Jaaxmun vai ivokatzihkiki. Rutunon vokanpu. Non rutuhamun nokunnakatzi jau kiyoohkiki,
8 Kin yohivahin votan achixon rututanmun, vainnoha xaravoxon potakanixohnu.

9 Ninkaanon iya yohikanpu: ¿Jato kuzakatzira vai ivohki vaku joni rutunxo? Kaxon jato kiyoo rutuxon jato jonitza vai inankatzira vai ivohkinukanpu, kin jato yohitanmun, jan nan jahaakinrivi jato yohinixohnukanpu:

10 Nan jahaakin kirika kunuunivaunrokon
yovanyamanoxra manhkai, yohinonkomun ninkaakanpu:
Jii naux iromakihkain tapazhai jonivaun timanikatonmun
tapaz kuruxnoxkihnukanpu.
11 Ja jahaakin nokun yovakun jau kuzanikun iinhimun
jasharahi nonhkainukanpu, kin kunuunivaunmun jan
jato yohinixohki.

12 Ja jahaakin jatoki nokovahin jato jovitzan jau yohihaito ninkaatan, jatomun yohihimura janhkari shinantanmun, achipaikanixohnu. achipanaxonmun nahakovin javuu jahaavo jakun, jatoki rakuuxon achiyamahimun vokannixohki.

Apo Cesar jan jau inanxon kaakinrivi Dios
jan jau inantimun nonhnu.

13 Jahon panaaxon Jesús achipaixanhkin iromakin jau yohimajanhkin jau yokaajanhtannonmun, joni yovaavaun fariseovoya Herodesin jakinhna jonivo joni yovaavaun nichinnixohnu. **14** Jato nichinhavo voxonmun, nan jahaakin Jesús yohikanixohki:
Koonmun jau yohihi minhkinupu, Yovaku, onanmunax nonhkai. Vutzakin miya jau yohihaivaunmun jato ja ixonyamahi minhkiki. Tzovan miya vutzakin yohimayamatimunhnupu. Ja jahaahax janonvomun kuunhi Dioskihkimun jato onanmahi minhkiki. Ninkaanon noku yohipu: ¿Sharaara non koriiki apo Cesar inanha? ¿Inanhoxanhkin inanyamatira non? kinmun yohikanixohki.

15 Iromamapaikin ja jahaakin yohihaito onantanmun Jesusin jato:
¿Kuzajanhkin iya iromamapaikin iya ja jahaakin jau yohihira manhkai? Iinnon iya koriiki kuruxztii inankanpu, janhkain,
16 Inanhaivaun iintanmun jan jato:
¿Tzovan mapo nan jakun? ¿Tzovan janux nuhuuhaxrahki nan koriikinin? katomun, apo Cesarin mapoya jan janumunhnupu, mun kanixohki.

17 Kanonmun jan jato rainvahin yohinixohki, nan jahaakin:
Cesarmun maton apohnukanpu, karakun jau mato yokaahaito inanjanhkanpu. Diosrokonmun maton ivokovinhnukanpu, karakun

jaki chipoojanhkanpu, kin jan jato yohihainmun ratuhkuuvahinkanixohnu.

Nokanivohton Diosmamun janhnu, jiriya jahaa jonivaun Diosmun janhki.

18 Iromakin yohihaito Jesús ninkaajanhkin jau yokaajanhnimun, saduceovo vunixohnu. Jatonmun nokanixon kayayamanoxkankihki yohipahonkanixohki. Karakunmun nan jahaakin Jesús yokaakanixohnukanpu:

19 Nan jahaakinmun noku Moisesin kirika kunuuxonpahonnixohnupu, Yovaku: Joni vakumahitzax nakin jan ain nuvanhkun jan vutzax irookukantan jan ain vitimunhnukanpu. Jan vutza vakuxonxanhkin jan ain vitimun jonihki, kinmun Moisesin noku kunuuxonnixohnupu.

20 Nan jahaakanixohki, ninkaakanpu: Sietemun vakurazi jakannixohnu. Jaton vuvokahtonmun ain vinix jajaahi vakumahitzax nanixohki. **21** Jan nakunmun, jan anaakahton irookukantan jan ain vinixohnu. Jaaxrivimun jan vakuhaamahtox nanixohki. Jaarivi jan nakunmun, jaton anaakakovinnin irookukantan jaton ain vinix vakuhamatoxrivi nanixohnu. **22** Ja siete vakurazin ainnixon vakuhaamahtox nokanivanmun, chipo xanotzinkan nanixohnu.

23 Nokanix iikin, kanon, nokayamajanhkin kayaharan ¿Tzovan ainkatzira jaa xanohki, jaa sietenmun jaa ainkannixohki? katomun jato rainvahin Jesusin:

24 Onanpaiyovaamun jau jahi manhkinukanpu. Diosin Jovi kunuupanhnivo onanyamaxonmun, yohiyovaaya Dios jakun onanyamahax manhkiki. **25** Nokamix iikin kayatanmun vihannayamakatzi tzovahkinukanpu. Jaton vaku xanorivimun vunuyamakatzihkankihki. Diosin inaavo nai jahori jahaakavizmunkatzi kiyoovihkankihnu. **26** Nokanixon kaya noxrahkannihkimun shinanhi manhkinukanpu. ¿Diosin yohinikun Moisesin kirikanan jii manpa juruunikun yohikin kunuunirokon yovanyamanoxra manhkai? Ja jii

juruuhaimuranxonmun Diosin Moises yohinixohkikanpu, nan jahaakin: Nan Abraham Dioshax, nan Isaacan Dioshax, Jacobon Diosrivimun unhnukanpu, kinmun Moises Diosin yohinixohki. **27** Nokanivohton Diosmamun janhnukanpu, jiriya jahaa jonivaun Diosmun janhki. Karakunmun jaa onanyamaxon janovi jau yohihi manhkinukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Yovaa Diosmun nokun Yovaahnu,
Diostzamun yamahki.

28 Jan ninkaakun jato rainvahin jau yohiyovaahaito Jesús ninkaavuranmun, judiovo jau onanmahai joni jonixohnu. Jotan tahozohootanmun, jan Jesús nan jahaakin yokaanixohki:
¿Ratora non jau kuzanon Diosin yohipahonni jovi yovaaztii? katomun

29 Rainvahin Jesusin:
Ja jau kuzati Diosin yohipahonni jovi yovaaztiimun nanhki, ninkaakanpu, Israel main jahaa jonivau: Yovaa Diostiimun maton Yovaahnukanpu. Diostzamun yamahki. **30** Maton shinannun Yovaa Dios kuunyovaaxon, maton kayavutan maton kuruxun Dios kuunjanhkanpu. **31** Jaa jovi yovaaztii chiyahamun nan jovi yovaatzahnukanpu: Maton yora man kuunyovaakin orihai ja jahaakin matovutan jahaa joni kiyoo kuunyovaakin jakinhsharaajanhkanpu. Jau kuzati Diosin yohipahonni nan jovi yovaa ravuu vinotanmun vutza jovi yovaa yamahnukanpu, kin Jesusin yohihainmun,

32 Rainvahin jato jau onanmahai jonin yohinixohki, nan jahaakin:
Koonmunhnupu, Yovaku, koonkovinmun yohihi minhkinupu, tiimun Dioski, Diostzamun yamahki. **33** Nokun shinannun Dios kuunyovaahax, nokun kayavutan nokun kuruxun Dios kuunyovaahax, nokun yora non kuunyovaakin orihai ja jahaakin non novuu jonivo kuunyovaakin jakinhnamun sharaakovinhnupu. Vutza jaurazimun naman mishtinhki, kinmun jan Jesús yohinixohki

34 Yohiyovaahaito joni ninkaatanmun Jesusin:
Koonmunhnupu, ja jahaakin min jau kuzanon Dios kuunhainmun onanhax minhkinupu, kin yohihaitomun rakuuxon, kanon unaa jau yokaayamakanixohki.

¿Tzovan vaku jonira Mesias?

35 Diosin tapaz templononxon jato Jovi Sharaa ninkaamaakin junutanmun Jesusin nan jahaakintzinkan jato yokaanixohnukanpukanpu:
¿Kuzanon Davin Vaku Joniki Mesiaskain yohihira judiovo jau onanmahai jonivohki? Jatohtanmun jan nan jahaakintzinkan jato yohinixohnukanpu. **36** Davidmun Diosin Jovi chivanhai apo japanhnixohnukanpu, karahtonmun Diosin Kayan jan shinanyovaa-yahton kirikanan kunuupanhni jahaxkihki. Jaa jan jau kunuuni yohinonkomun ninkaakanpu, jatohtanmun jan nan jahaakin yohinixohnukanpu:

> Japa Diosinmun un Yovaakovin nan jahaakin yohinixohki: Un koon jahori tzahoopu. Ja mivutan zinakananhai jonivomun miya jato ranoomaxonkatzi unhkanupu, miyan min jau yohihain ninkaati shinanhkato, kin Davin kirikanan kunuupanhni jakun jato yohiyohikin zununtanmun Jesusin nan jahaakintzinkan jato yokaanixohnu.

37 ¿Kuzanon Davin Vaku Jonitira Mesias, javikovinrokon Mesias Yovaku? kii jaxon, mun jan janixohki. Ja jahaahi yovanhaitomun nahakovinnin sharaakin Jesús ninkaakanixohnu.

Jato jau onanmahai jonivo ontzahairazihki Jesusin yohini.

38 Jato jau onanmahai jonivomun koonkovin onanyamahaxkihki, kin yohihaito Jesús ninkaatanmun kiyoovinin koonmunhnu kin yohikanixohnu. Kanonmun jan jato unaa. Mato jato jau onanmahai jonivaun paranmiz iinsharaajanhkanpu. Joni yovaavoki jahaxmun chopa sharaavo zauuhax vohotanoxkankihki. Jamun vohotanato jato matora man, iinkanpu, jatohnonvo kavihimun vohotanoxkankihnu.

39 Diosin tapaz toha templon vuiixonmun tzahooti sharaavo katoohax maniinoxkankihki. **40** Ja jahaakin jau kuzakinmun ranooyamakin jaton vunu nokani xanovo jau mishtin vihannoxkankihnu.

Koonkovinkihkain jato imajanhkinmun chaiivokin Dios yovankin jato parannoxkankihki. Koonmunhnu, nutu kiyoohainmun iromahaivo jato kopiyovaakatzi Dioskihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Xanovo vunumahitzan Dios jan jau kiyoo inanni.

41 Templomuran tzahooxonmun Jesusin Dios koriiki vopaxonti vonantinin koriiki vopahato jato iinnixohnu. Jan iinhi tzahookun nahan koriiki vopahatomun jan jato iinnixohki. Joni koriiki nahayahtonrivi nahakovin koriiki vonantinin vopahatomun jan jato iinnixohnu. **42** Ja jahaakin koriiki icha vopahi jahaavaunmun xanoztiirivi jan vunu namani jaumahitzax jonixohki. Jotanmun jan jan koriiki kurux ravuu vopanixohnu. **43** Ja jahaahato jaa xano vuchitanmun Jesusin jaa chivanhai jonivo kunatan yohinixohki, nan jahaakin:
Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, nan xanoztipanmun nan tuxun vahaavo vinotankovin jan koriiki kiyoo vakihki.

44 Tuxunmun koriiki ichayahton oripanavan raki oritimakunmun pishta Dios inanhikankihki. Nan xanoztipanmun jaa ravuu jakinhyaakin Dios kiyoo inankihnu, kinmun jan jato yohinixohki.

Diosin tapaz toha templo muhukatzi jahaavaun jato Jesusin yohini.

13 **1** Kanonmun templonnnohax kainhaito jaa chivanhai joniztipan Jesús yohinixohki, nan jahaakin:
Iinpu, Yovaku, toha sharaakovinkinmun Diosin tapaz temploxonnivohkiki, katomun jan.

2 ¿Min iinhaki sharaahkainrokon ikira minhkai? Pishtakovinmun jayamakatzihkinupu. Kiyoomun muhukatzihkankihki, kinmun Jesusin yohinixohki.

Ja mai tohaztipan jahaton jonivo inaayovaakatzi jahaavaun jato Jesusin yohini.

3 Templo jishtisharaaxon iinkatzimun, Jesús Olivo matonkonon mapuunixohnu. Jan tzahootazhoohainmun jaa chivanhai joni

ravuurivikun ravuurivi jahiva vunixohki: Nan Pedro johain, nan Santiago johain, nan Juan johain, Andrestiyamun vunixohnu.

4 Kutzatiyan templo muhukatzirahkannihki, yokaahi vutanmun, nan jahaakin yohikanixohki:
Yovaku, ¿Jaurazi kuzhaito iininkin kutzatiyan templo muhukatzirahkannihki, onantira non? kin yohihaitomun jan jato rainvahin yohinixohki, nan jahaakin.

5 Tzovan mato paranmiz iinsharaajanhkanpu. **6** Iyakavitzax vuxonmun, iyamun un Cristohnukanpu, kin yohikinmun joni naha parankatzihkankihki.

7 Jato paranhavanmun jamavo icha rutuhaivaun ninkaakatzi manhkinukanpu. Jari vizmaxonrivi jato naha rutuhihkankihki, yohihaitomun jato ninkaakatzi manhkiki. Ninkaatan rakuuyamajanhkanpu. Ja jahaahimun kakaakatzi jau kiyoohkiki. Nan jau kiyoo kakaakakaahi zununhainmun koshi kuzyamakatzi jau kiyoohkinu. **8** Xokotzavoya rutunnaahimun jumatzan vokatzihkankihnukanpu. Rutunnaahi jahaavaunmun nututzan kaanhaxmun nututzarazinrivi kaankatzi miyanhkiki. Jiriti yamakunmun koshmakatzi yora nahakankihki.
9 Matoxkomun iinsharaahax jaxanhkanpu. Dioski chipoohaito mato vuchixon, achixon mato jaton apovo inanhavanmun mato Diosin Jovi ninkaati tapazanxon koshakatzihkankihki. Uki panaaxon mato apovo jari iyohavomun jato vuzohri mapokatzi manhkinu. Jarixon jato tzovara unhki yohikatzi. **10** Ja jahaaxon jato yohikinmun jato Diosin Jovi Sharaa ja mai tohaztipan jahaa ninkaamakatzi manhkiki.

11 Mato jaton apovo inanhavan jau jato rainvahin yohitirahki shinanhi vurovurohyamaxanhkanpu. Matoxkovinpan yovanyamakatzi manhkinu, Diosin Kayanmun mato yohimakun jato yohikatzi manhkiki.
12 Zinaaxon, jaton vutzavo rutunovomun, jato jonitza inankatzihkankihnukanpu. Jaton vakuvo rutunovomun jato jonitza inankatzi jaton upavohkiki. Jaton jahaya jaton japa zinaaxonmun jato rutukatzi jaton vakuvohkinu.

13 Iya onanxomun mato kiyoovinin zinaakatzihkankihnukanpu. Ja junuyamakin iya chivanhai jonivo rutuhavanmun jaton kaya vikatzi Dioskihki, jato jakinhxanhkin.

14 Iya zinaahatoxmun Diosin tapaz toha templon jikixon Dioski jaxon jato parankatzi yoshin iromahan katooha jonihkinu. Templonnoha yoshinnin katooha joni vuchitanmun Judean jahatox matonkonon paxahi vokatzihkankihnu. **15** Jumannanki jajaahimun jau vixanhni tapazmuran vuiiyamakatzihkankihki. **16** Vainnohaxmun chopa vixanhni unaa tapazan voyamakatzihkankihnu. **17** Tohoyahtoxmun kuznox kaviyovaakatzihkankihki. Vaku maxkoyahtoxmun ja jahaarivikatzihkankihnu. **18** Oviyatiyan nan jahaarazihi jau kuzyamajahinnon imamanon Dios yohijanhkanpu. **19** Javipaihi jaatiyan nutuhkax jahaxmun vurovurohyovaakatzi manhkinukanpu. Nan jahaarazihi jau kuzhainmun ranihaxkovin Diosin nutuhaatiyan inaayamanix inaayovaakatzi manhkinu, unaarokon jakiriviz ja jahaayamakatzi. **20** Kiyoovinix nocapananmun jan jato katooni jonivo kuunyovaakin chaiikin jaa nutu jamayamakatzi Dioskihnukanpu, inaayovaativo shinankin.

21 Ja jahaahi jau kuzhain tzovan mato: Nunomun Cristo jahahki, iinkanpu, kin yohixon mato: Jarimun jan jahahnukanpu, kin yohihaivaunrivikomun koonyamaxanhkanpu. **22** Iyaki jahaxmun ontzavuhi vuhax Diosinki jato nichinha vuxonmun atimarazi jau kuzavuhi vukatzihkankihnu. Vuxonmun joni naha paranxon Diosin katooni jonivorivimun vutzakin shinanmapakatzihkankihki. Jato paranpaikinmun shinanyovaayamun kankihki, jato onanmakin ati sharaamakovin jau kuzakatzihkankihnu. **23** Chipotirokon jau kuzjahinnonmun mato yohihi unhkaikomun ninkaasharaakanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

Unaa jokatzi janhkiki jato Jesusin yohini.
24 Unaamun Jesusin jato yohinixohki, nan jahaakin;
Nan jahaahi jau kuzkuzhi zununhainmun
yamuukatzi varihkinu.

25 Oxunrivimun jotayamakatzihkiki.
Naihokuhaxmun ruohkokatzi vishihkiki.
Ramikirimun vohotankatzi nain jahaa jau kiyoohkinu.

26 Ja jahaahain nai kohin joxon jahaitomun iya iinkatzihkankihki. Yohiyovaakovinyahtox johaito iya iinkinmun shinanyovaayahtox johaito iya iinkatzihkankihnu. **27** Iya iinhavo joxon Diosin inaavo nichinxonmun, un jato katooni jonivo jato kiyoo tziztomakatzi unhkai. Nan vari kainhai jariha jato tziztomaxonmun, nan vari jikihai jariha jato tziztomaxonmun, nan ramikiha jato tziztomaxonmun, nan vutza ramikiharivi un jato vinii joni kiyoo jato tziztomakatzi unhkai.

28 Jaurazi kuzkatzirahki mato onanmanon ninkaasharaakanpu: Higuera puuroohaito vuchitanmun, moha varixutuukatzihkiki onannox manhkinu. **29** Nan jahaahaito jaurazi iinhi jaxonkomun mohamun jotizhi unhkai, shinanjanhkanpu. **30** Koonmun mato yohihi unhkainukanpu. Ruzohama nan rama main jahaa joni jahaavaunmun ikatzi nan jau kiyoohkiki. **31** Naiya mairokonmun ruzokatzihkinukanpu. Un mato yohiharokonmun kiyoo ja jahaakatzihkiki.

32 Kutzatiyan ikatzirahkiki onanyamaxonmun, rani vari jakun ikatzirahkiki, onanyamahax nonhkainukanpu. Diosvutan jahaa inaavaunrivimun onanyamahaxkihki. Iyanrivimun onanyamahax unhkai. Upa Diostipanmun onanhaxkihnu.

33 Kutzatiyan ikatzirahkikimun onanyamahax manhkikomun, iinsharaahax jaxanhkanpu.

34 Jovitzan yohinon iya ninkaakanpu: Jan jatinnohax raki vizma kakinmun, jati chituxonnon jan inaavo yohivahinnox jonihkinu. Jan inaavo tanaaztiirazi jau yonooxonnon yonoo inantanmun jato oxaa vuuyamakin chitusharaanon joni chituhai yohivahin kanox jonihkiki. **35** Ja jahaahirivi oxaa vuuyamakin iinsharaajanhkanpu. Kutzatiyan jokatzira maton yovahkikimun onanyamahax manhkiki. Vari jikihain johokatzi, yamuhu naki jotira janhki. Atapa kuoohain johokatzi nutuhain jotirivira janhki.

36 Joyamakatziki janhkain ranoyamahi oxaxo jan mato yohishma jokin vuchimiz iinsharaahax jaxanhkanpu, kin yohitanmun jan:
37 Nan jau yohikinmun matoztii yohiyamahi unhkainukanpu. Kiyoomun jato yohihi unhkaikomun mamun jaruzyamakin iya manahax jaxanhkanpu, mun Jesús janixohki.

Jesús achipainivo.

14 **1** Pascua nutu inonmun ravuu oxaa maxkaanixohnu, pan novahyamahaa akaivo nutu. Diosin Jovi jato ninkaamahai joni yovaavovutan judiovo jau onanmahai jonivomun tziztokohoonixohnu, kuzaxon achixon Jesús rututirahki shinankatzi. **2** Nutu sharaa nokoohain non jaa achipanan noku jaa ninkaahi vuhaarazin muhutimun kankihnukanpu, mun kanixohki.

Raho jutupan xanon Jesús mavooni.

3 Betanian kahaxmun Jesús Simonman tapazan janixohnukanpu. Chavaanikin janunivomun Simon japanhnixohki. Jirihi jahaavaunmun xanoztii tapazan jikinixohnu, maxax shomo pishtan raho jutuu kopiiyovaa vuhi. Shomo pishta moshatanmun jan Jesús raho jutupan mavoonixohki.

4 Ja jahaakin jau kuzahaito vuchitanmun, nan jahaahi yohinnaakanixohnukanpu:
¿Kuzanon nan jahaakin raho jutuu muhuhivira janhki? **5** Marotan koriiki naha vixon jaumahiz jahaa jonivo inanhima. Trescientos denario koriiki vinotan kopii vixon jato inanhima, kiimun yohinnaakanixohnu. Ja jahaakin yohihaito ninkaatanmun jato Jesusin:
6 Jamun jan jau kuzanon ranoomayamakanpu. Sharaakinmun jan iya jau kuzaxonkihki. **7** Junuuyamahimun matovu jakatzi jaa jaumahiz jahai jonivohkinukanpu. Sharaakin jato jau kuzaxonpaikin jato axontimun manhki. Iyaxrokonmun unaa matovutan jayamakatzi unhkai. **8** Jamunki akinmun jan iya raho jutupan vookihnukanpu. Chipotirokon iya maijahinnovomun jan iya akihki. **9** Koonmun mato yohihi unhkainukanpu: Ja mai tohaztipan Diosin Jovi Sharaa jato yohihi voxonmun nan xanonrivi iya jau sharaakin kuzaxonnikun shinankin jato yohikatzihkankihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Judasin jato Jesús achimanii.

10 Kanonmun Jesús chivanhai jonitza Judas Iscariote judiovaun yovaavo jari kanixohnukanpu, rakixon Jesús jato achimatira janhki jato yohixanhni. **11** Jan jato yohihain ninkaatanmun kiyoovinix jasharakannixohki. Koriiki kopiijanhkin yohihaivaunmun, jan kuzaxon jato Jesús inantirahki shinannixohki.

Jaztiihi jaa chivanhai jonivovutan Jesús jirini.

12 Kanonmun Carnero vaku rutuhaivo pascua nutu ikain, nan jahaakin Jesús jan jonivaun yokaanixohnukanpu:
¿Rakixon miya jau jovaxontira non pascua nutun min jirijahinnon? katomun, jan jato:

13 Juman votankanpu. Vokinmun shomon vakohma vohaito joni vuchijanhki manhkiki. **14,15** Jaakomun chironvahintanxanhkanpu. Javutan jan tapazan vuiitankomun yokaajanhkanpu, nan jahaakin: ¿Rato min tapaz vuxkuutzanxon Yovaa pascuan jiriti jovaxontira non? kin yokaahaitomun, mato mutonkatzi janhkiki. Jahonxon pascuan nutun jiriti kovinjanhkanpu, kinmun Jesusin jaa chivanhai joni ravuu yohinixohnukanpu.

16 Jan jato yohiha jari vohax nokootanmun, Jesusin jato jau yohiha ja jahaa vuchikanixohki. Kanonmun pascua nutun jiriti kovinkannixohnu.

17 Jiriti kovinhaavo moha yantan michuxhainmun, jaa chivanhai jonivo jirikihinkatzi Jesús jonixohki. **18** Jato jirikihinyaakinmun jan jato:
Koonmun mato yohihi unhkainukanpu. Novutan jirihi jahaa joniztipanmun iya jato achimakatzihkinukanpu, janhkainmun murontan shinankanixohnu.

19 Shinantanmun tiirazin yokaakanixohki, nan jahaakin:
¿Iyanki un miya jato achimanonrokon ikira minhkai, Yovaku? kin yokaahaitomun jan jato:

20 Ja uvutan kunchakunoha pan totohaitonmun iya jato achimakatzihkinukanpu. **21** Uki kirika kunuupanhnivo ja jahaakovinhimun nakatzi unhkai. Ja jahaa un janonmun kuunhi Upa Dioskihki. Jan iya jato achimakun iya rutuhavo un nakunmun vuy nnaakihinyamakatzi Upa Dioskihnukanpu. Vaku viyamahimamurokon jahan vaku vinihkiki.

22 Jato jirikihinkinmun Jesusin pan vitan graciaskin Dios yohitan pan kaxkupakutan jato inankin kiyonixohnu. Jato inankin kiyotanmun jan: Akanpu, un yora namikavizmun nan panhki, kinmun jan jato yohinixohki.

23 Kuzpotzinkan vitan, graciaskin Dios yohitan, jan jato inanhainmun, kiyoovinin vino ayati ayakanixohki. **24** Ayahaitomun jan jato:
Un jimikavizmun nan vino ayatihnukanpu. Ja ayati aya cincovinmun mato jakinhpahi Upa Dioskihki, onanjanhkanpu, ja iyoopahonni jonivo jan jato jakinpanhni ja jahaakin. Jimihkin naha jato Diosya vuyannaamakatzimun nakatzi unhkainukanpu. Kanon Diosya vuyannaahaxmun jan jato katooyoni jahon irookuvohanhax jakatzihkankihki. **25** Matomun yohihi unhkainukanpu, unaamun vino ayati ayayamakatzi unhkai, jakiriviz apokovinnix un main joti nutu zununnon, kinmun jan jato yohinixohki.

Pedron jaa onanyamaxon yohikatzi jakun Jesusin yohini.

26 Jirijirihi zununtan Dios vuaxonvahinmun Olivo matonkonon vokannixohnu.
27 Kakakinmun jato Jesusin:

> Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu: Ja jahaakatzihkiki yohikin kirikanan kunuunivomun rama ja jahaahi ikihkinukanpu. Ja Carnero chituhai rutuhaivaunmun pontazahaakatzi Carnerohkiki yohikin kunuupanhnivo ja jahaakinrivimun nan yamuhu iya potavahin pontazahaaxanhki manhkinukanpu.

28 Iyarokon rutukatzihkankihnukanpu. Iya rutushinaavo kaya vanhmun man chipo vonon iyaxvi Galilea jari ruzookahintankatzi unhkainukanpu, katomun Pedron:

29 Maki, Yovaku, miya kiyoovinin potavahinhaivaun miya iyan potayamajanhki unhkanpu, kato Pedro ninkaatanmun Jesusin rainvahin:

30 Yohinonkomun ninkaapu, Pedro: Nan yamuumun ravuuhi kuoohama atapa jakun iyaki iinyamahaiton jato kimishakin paranjanhki minhkinupu, kinmun Jesusin yohinixohki.

31 Ja jahaakin Jesusin yohihainmun Pedro:
Javi iya miyayavikin rutunovomun miyakovinki iinyamahaiton jato paranyamakatzi unhkanupu, Yovaku, mun jan janixohki. Pedroztipanmun ja jahaakin yohiyamanixohnu, kiyoovininmun ja jahaakin yohikanixohki.

32 Ja jahaakin yohivohimun Getsemani jari nokookanixohnu. Nokootanmun jato Jesusin:
Diosvutan yovannon iya manahi nuno jakanpu, kin jato yohivahin ori pishta kakinmun jan kimisha joni iyonixohnukanpu:

33 Nan Pedro iyotan, nan Santiago iyotanmun, jan Juan iyonixohki. Jato iyotanmun jan muronyovaanixohnu. **34** Muronyovaamunax unhkainukanpu. Oxayama kinkovinmun iya nunoxon manakanpu, kin jato yohivahin

35 Ori pishta katanmun jan jan vukuzantin mai tizki ruvootanmun jan Dios yohinixohki, nan jahaakin:
Inaayovaahi unhkai, ja jahaayamanon iya junuumapu, Upa.

36,37 Un kuunhai ja jahaayamarokonkin min kuunhai ja jahaajanhpu, kin yohivuran janoriviz jotan oxaxo vuchitanmun jan Pedro: ¿Oxarokonhaxra minhkai, Simonma? ¿Pishtakovinrokon oxaa tunuya-mahi oxahaxra minhkai?

38 Yoshin iromahan mato iromamamiz vuzohax Diosvutan yovankanpu. Maton shinanyovaarokon jakunmun maton yora kuruxmahki, kin jato yohivahin. **39** Jaririviz katanmun jan unaa Diosvutan jakiriviz yovannixohnukanpu.

40 Oxaa tunupanavaun tunutimakun jakiriviz oxaxomun jan jato janoriviz jotan vuchinixohki. **41** Vuchitanmun jan jato:
Kanonrokon jovinhi oxakanpu. Jaa pishtanon. **42** Mohamun ja Dios shinanyamahairazin iya achihi vukankihki. Kanon vononvokanpu, kinmun jan jato yohinixohnukanpu.

Jesús achinivo.

43 Jato yovankin junuhama jan jakunmun Jesús jato achimahi Judas jonixohnu. Jesús chivanhai jonitzamun jan japanhnixohki. Judiovaun apovaun jato nichinha vuhaito jan jato iyuha vukinmun jansiya jii tuku vukannixohki. **44** Jokinmun jato Judasin:
Jaa un vutzohkai jaamun Jesuskikovinmun achivahin iyotanxanhkanpu, kin jan jato yohivuhaamun vukannixohki.

45,46 Nokootanmun jan Jesús jari katan,
¿Miyara min, Yovaku? tan jan vutzohkaimun Jesús achikanixohki. **47** Jesús achihaito jato vuchitanmun Jesús chivanhai joniztipan zontaro paztunixohnu.

48 Kanonmun jaa achihi vuhaa jonivo Jesusin:
Jato jau vihanjanhkin jato rutuhai jonihkikaviz kinkovinmun jansiya jii tuku tohinvuran iya achihi vuhi manhkinukanpu. **49** Nutu vinooyamakin templonxon mato Jovi ninkaamahaito ¿Kuzanon iya achiyamahaira man? Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, man iya achixahinnon yohikin kirikanan kunuunivo ja jahaahimun ikihkinukanpu, kin jan yohihainmun

50 Jesús potavahin jaa chivanhai jonivo paxahi vonixohnukanpu. **51,52** Vohavanmun joni maxoztipan Jesús chivanvonixohki. Rakootinin rakooxon chivanvohaito achihaivaunmun jan rakooti nuvahin yorarazi paxahi kanixohki.

Jesús jau yokaanivo.

53,54 Kanonmun Judiovaun apovo tziztokohooha jari Jesús iyohaivaun, chipo kakin vizmaxon Jesús chivanvohax Pedro janixohnu. Jumananki nokootanmun jan judiovaun polikiavovutan chihi kuxaa tzahoonixohki, yohokatzi.

55 Jumannanki tzahoohax yohohi Pedro jakunmun okumuranxon Jesús jau yokaahi apovo janixohnu. **56** Jesús rutujanhkin jaurazi iromakin kuzahaito iinhairahkannihki jato yokaahaivaunmun, nahan janovirazi ontzavokannixohki. Rutukatzimun yohitima jakannixohnu, vutzarazikin jau ontzavohaavo onantimakun. **57,58** Tuxunmun yohikanixohnu, nan jahaakin: Nan tapaz toha templo yoran aniivo muhuxon kimisha nutun iyan jakiriviz unaa atimun unhnukanpu, yoran akaamarokon, kin yohihaitomun non jaa ninkaayankuhnupu, kinmun yohikanixohki. **59** Javi ja jahaakin chanikahanhavomun onantimanixohnu, vutzarazikin ontzavohaavo.

60 Ja jahaakin Jesús jau chanikahanhi jahaavaunmun apo vuniitan nitan:
¿Ninkaahira minhkai, kaakin miya jau chanikahanhihkankihki, koonkovinra? kin jan yokaahainmun Jesusin rainvahin yohiyamanixohnukanpu.

61 Rainvahin yohiyamahaitomun jan unaa Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin:
Iya yohipu, ¿Miyara min Cristo, ja Diosin Vaku Joni? janhkainmun Jesusin:

62 Juhun, iyamun unhnupu. Upa Diosin koon jahori tzahooha iya iinxonmun iya nai kohinnin unaa johaito iinkatzi manhkinukanpu, kato,

63 Ninkaatanmun apon notzitan jan chopa taraztan, nan jahaakin yohinixohnukanpu: **64** Mohamun man ninkaakinhnukanpu, Diosmun jan janukihki, kin jan jato yohihainmun, rutuxahinnovonupu, kiimun kiyoovinix mukumahax zaihkannixohki.

65 Ja jahaakin yohitanmun, kanon, mukaaki jakin akannixohnu. Tuxunmun vukoshtohxon vuvuuxon vupaztan:
Non miya onannon Diosin katooni jonira minhki, tzovanra miya vupazhihki yohipu, kin yohikin muhuhaivaunmun policiavaunrivi muhunixohki.

Jesuski iinyamahaiton jato Pedron yohini.

66 Jesús mukaaki jakin aki okumuran jahaavaunmun jumannanki yohohi Pedro tzahoonixohnu. **67** Jan yohohi tzahootzahoohain jotanmun xanoztipan Pedro:
¿Miyarivimuntzi min jaa Nazaretin jahaa jonivutan jahaa? janhkainmun Pedron:

68 Maki, tzova yohihira minhkanu iinyamamunox unhkai, kin yohivahin vuva jano kahaxmun jan ninixohnu. Jan nikunmun, kanon atapa kuoonixohki. **69** Jari niha unaa Pedro vuchitanmun ja xanonriviz jato:
Jaa Nazaretin jahaa jonivutan jahai jonirivimun jan nanhnukan, kin xanon yohihainmun,

70 Pedron Jesús iinyamahaiton jato unaa yohinixohki. Zamapishtatanmun, kanon, nahax jano mapoxon, javutan jahai jonimura minhnupu, Galileavo yovanhai ja jahaahikovinpan yovanhi minhkiki, kin yohihaivaun notzitanmun jato Pedron:
71 Koon mato yohihi unhkainukanpu, tzova yohihira manhkai onanyamamunax unhkai, kinmun jan yohinixohki.

72 Ja jahaakin jan yohihain atapa kuoohainmun, Pedron shinanriznixohnukanpu, ravuuhi kuoohama atapa jakun iinyamakovinkihatox kimishahi ontzajanhki janhkiki, Jesusin yohikun. Shinantanmun jan arahnixohki.

Apo Pilato jari Jesús iyonivo.

15 **1** Moha nutuhain judiovaun apovo tziztokohoohax jakunmun, Jesús mutuxkuruhxon iyotan Romanovaun apo Pilato inankanixohnu. Jesús iyohaivaun vuchitanmun Pilaton.

2 ¿Judiovaun apora min? katomun Jesusin rainvahin:
Juhun, jaamun unhnupu, nixohki.

3,4 Ja jahaakin yohihaito ninkaatan aruzkikin Jesús janovi jau ontzavohaito judiovo ninkaatanmun Pilaton unaa Jesus:
Kaa miyahihkankihki, ninkaapu. ¿Kuzanon jato rainvahin yohiyamahira minhkai? Janhkain. **5** Pishtakovin yohiyamahaito vuchitanmun Pilato ratuhkuutan shinannixohnu.

Jesús rutunovo jato Pilaton nichinxonii.

6 Varixutuuztiirazinmun pascua nutu ikain kalabozomuran jahaa joniztii Romanovaun apo Pilaton kainmapanhnixohnu, jamun jaton itinrivi. Rato joni kainmatirahki jato yokaahaito, jaa joni kainmanon yohihavanmun jan kainmapanhnixohki. **7** Jaatiyanmun jatovutan jato muhunnaakihinkin jato rutuxo calabozon vaniivo joniztii japanhnixohnu. Jan janumun Barrabas japanhnixohki.

8 Pilato jano vuxon kalabozon jahaa joniztii jato kainmaxonnon yohihaitomun jan jato: **9** ¿Judiovaun apo un mato junuxonnon kuunhira manhkai? kinmun jan jato yohinixohki. **10** Judiovaun yovaavaun Jesús zinaakin jaa inankun onanxonmun, Pilaton ja jahaakin yohinixohki.

11 Ja jahaakin yohihaito Pilato ninkaatanmun, Jesús junuyamakin Barrabas jununon jato judiovaun apovaun yohikunmun yohikanixohnukanpu.
12 Jesús junuyamakin Barrabas jato kainmaxonnon yohihaito jato ninkaatanmun Pilaton:
¿Kuzatira un jaa man judiovaun apo yohihai? kin jan yohihainmun mukumahax:

13 Jii joxkunxon mutazkin rutukanpu, kiimun mukumahax zaihkannixohki.
14 Zaihkato jato ninkaatanmun Pilaton:
Iromakin jau kuzahamakovinpan janhnukanpu, janhkainmun, iruzkihi zaihkannixohnu:
Jii joxkunxon mutazkin rutukanpu, mun kanixohki.

15 Jato vuyamaxanhkinmun Pilaton Barrabas jato kainmaxontan Jesusrokon koshayovaakin jimi potamatan jii joxkunxon mutazkin rututannon, jato inannixohnu.
16,17 Kanon Pilaton tapaz jari jumannanki Jesús iyoxonmun, jatovu jahaa zontarovo tziztoxon chopa naziroxon apotzan chopa zauumaxonmun moxarivi maiitikin topixon zauumakannixohki, mukaaxanhkin. **18,19** Zauumaxonmun jaa vuzohri ranpixon, apo yovaamun minhnupu, mun kanixohki, mukaxanhkin. Tuxunmun vukoshtohxon jiin makoshkanixohnu.
20 Ja jahaaxon mukaaki jakin ahaakinmun, jan chopakovin zauumavahin, kanon, jii joxkunxon mutazxanhkin iyokanixohki.

Jii joxkunxon Jesús mutaznivo.

21 Muhumuhukinmun Calvario manan jari Jesús iyokanixohnu, jarixon jii joxkunhavohton mutazkin rutujanhkin. Jaa jii joxkunhavohton jahon mutazjanhkin vomapanavaun, moha muhukin Jesús yomunnahavaunmun jan kuzaxon votimanixohnu. Karakunmun vain kahax johaito rananxon Cirenen jahaa joni Simon jii joxkunhavo vomakanixohki. Rufuvutan Alejandron japamun Simon japanhnixohnu.
22,23 Moha mapo xao manan jari nokookihintan izin ninkaayovaati shinankin, raho moka amapanavaanmun Jesús jumanixohki.

24,25 Mohakovin vari mazpananan rakaahi johainmun Jesús jii joxkunhavohton mutazkanixohnu. Kanon mutazxon, tzovan jan chopa vihirahkiki iinjanhkin, maxax vaku potaxonmun jan chopa vikannixohki. **26** Jesús mutazxonmun jaa maxkaa nan jahaakin kunuuxon nutankanixohnu: “Jesús Nazaretin jahaa Judiovaun apo” kin kunuuxonmun vakannixohki. **27** Jesusya jau vihai joni ravuu mutazkinmun, tiirivi Jesusin koon jahori vutza nichintan vutza jan pokihri akannixohki. **28-30** Jii joxkunhavohton mutazhavo ronooha vohotankin Jesús iinhi mun, Diosin tapaz toha templo muhuxon kimisha oxapan vunitikovinpankiha minhki, votoohaito miya vuchitannon mihon koonnonki, votoopu, mun kanixohki.

31 Ja jahaakinrivimun judiovo jau onanmahai jonivovutan Diosin Jovi jato ninkaamahai jonivaun:

¿Javi jato nokayamanon arohaitox miyaxrivi nayamakatzi miya mutazhavo votooyamahira minhkai? ¡Votooki japu! **32** Miya Diosin nichinha jonikahtox judiovaun apora minhki, non iinnonki votoopu, kinmun yohikanixohki. Ja Jesusyavi jato mutazhavohtonrivimun Jesús janukanixohnu.

Jesús nanii.

33 Moha vari mazpananan rakaahainmun, ja mai tohaztii yamuhunixohnu. **34** Moha vari nantaahain jakiriviz nutuhainmun Jesús mukumahax zaihnixohki nan jahaahi: ELOI, ELOI, ¿LAMA SABACTANI? (Upa Dios, Upa Dios, ¿kuzanon uvutan jayamahaxra minhkai? kinmun yohipaihi ja jovihkinu.)

35 Ja janoxon iinhi mapohahtonmun, Diosin jau yohikun jato yohipahonni joni Elias kunahi janhkiki, ninkaakanpu, kin yohihaivaunmun, **36** Joniztipan chopa kaxkun ayati kacha jonpovahin ayanon janpinkinmun. Mutazhavan votuhi johira Eliaskihki, non iinnonnupu, kiimun mukaaki jahi yohinnaakanixohki.

37 Kanon mukumahax zaihtanmun Jesús nanixohnu. **38** Jan nahainmun, Diosin tapaz toha templo vuxkuutza kuvunti oraxnixohnu, manankihax ikihranmun naman votoonixohki.

39 Vuzohri niniikin nahato Jesús vuchitanmun capitan Romano: Koonkovin Diosin Vaku Jonimun janhnukanpu, nixohki.

40,41 Xanovaunrivimun vizmaxon Jesús iinkanixohnu. Galileanxon Jesús jirihatonmun chivanvohax xanovo janixohki: nan Magdala juman jahaa Maria jakun, nan Maria Jacobovutan Josepan jaha jakunmun, Salom, janixohki.

Jesús naxo mainiivo.

42,43 Moha michuxhainmun Arimatea juman jahaa Jose Pilato jari kanixohnukanpu, Jesús maijanhkin jan yora yokaajanhni. Joni yovakuxmun jan Dios chivanhai japanhnixohki. Javikin Jesusin yora vashikahantira Pilatohki shinanvohimun, jan rakuuyamarokonhi kanixohnu.

44,45 Kaxon jan yokaahainmun, Pilaton koonkovinra Jesús nahaxki yokaajanhkin capitan kunanixohnu. Jotan jan koonmun jan naxohki yohihainmun, Pilaton maijanhkin votannon Jose yohinixohki.

46 Jan yohikun chopa xatu maroxon voxon Jesusin yora votuxonmun, jan jahon rakonixohki. Kanonmun maxax kinin maixon maxax tohan vupokanixohnu. **47** Magdala juman jahaa Mariavutan Josepan jaha Marianmun rakikovin maihirahkannihki iinkanixohki.

Jesusin kayani.

16 **1** Jovinhaivo nutu vinoohainmun xanovorazin raho jutuu maronixohnu, Jesusin yora jutuutanxanhkin. Nan Magdala juman jahahton Maria vihain, nan Mariatza Santiagon jahan vihainmun Salomen vinixohki. **2,3** Nutuhi xavaahainmun Jesús maishinnavo jari jaa kimisha xanovo vonixohnu. Vohimun, tzovanvizkara noku maxaxan kuvunsinaavo taranxoni kahitzihki, kin yohivohi. **4** Votan nokootan iinkinmun, jahon vuposinaavo moha taramuhuxo maxax toha vuchikanixohnu.
5 Vuiitan iinkinmun ja Jesús ratanshinaavo jano koon jahori chopa joxo zauuhax tzahooha, joni maxo vuchikanixohki. Vuchitan rakuuhaitomun jan jato:
6 Ratuhkuuyamakanpu, ja Nazaretin jahai Jesús mutazkin rutushinaavomun vunahi manhkiki, onanmunax unhkai. Iinmurokoni vukanpu, ja ratanshinaavo jano yamamun janhki. Mohamun jan kayatan vuniixohnukanpu. **7** Voxonmurokon jaa chivanhai jonivoya Pedro yohitankanpu, nan jahaakin: Man chipo vononmun jaaxvi ruzookahin Galilea jari kahikahi janhkinukanpu, jarixonmun jan mato yohiyanta ja jahaakin mato vuchimakatzi janhkiki, kin jan jato yohihainmun.

8 Ratuhkuuvahin paxahi voxonmun, ja jau iinhavo jato kiyoo yohiyamakanixohki.

Kayashinxon jato Jesusin vuchimanii.

9 Nashinnax kayaxonmun nuturohapanan Jesusin Maria Magdala juman jahaa vuchimanixohnu. Ja Jesusin siete yoshin iroma potaxoniimun Maria janixohki.

10,11 Jato yohijanhkinmun, jan jaa Jesús chivanhai jonivo vunajanhni kanixohnu. Kaxon jato muronhax arahiihaito vuchixon, jan jato Jesús iinxon yohihainmun, koonyamakannixohki.

12 Ja jahaakin jato Marian yohishinkunmun, chipo Jesusin joni ravuutzinkan vuchimanixohnu, juman vohi vahin vovohaito. **13** Vuchivahin jaririviz voxon jato yohihaivaunmun, jatorivi koonyamakannixohki.

14 Jato yohishinaavo jajaahaitomun, kanon, jaa chivanhai onke jonivo mesan zutuuha Jesusin vuchimanixohnu. Jaa iinxon yohihaito jato koonyamashinxo onanxonmun, jan jato vachinnixohki. **15** Chipomun jan jato ja mai tohaztipan jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamaxanhtannon nichinnixohnu, nan jahaakin yohitan:
Ja mai tohaztipan voxon kiyoovi jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamaxanhkanpu. **16** Man jato yohikun koonhaito man jato junumuran vuiimakunmun, jato vuyankatzi Dioskihnu. Mato koonyamaxomun jato vuy nyamakatzi Dioskihki. **17** Un matovutan jakun yohiyovaayahton nanrazi jau kuzahaitomun mato onankatzihkankihnukanpu: Nan yoshin iroma jokonvahinmaxon, nan jovi ramirazin yovanhax, **18** Nan mato ayamahaito rono ramanxon, nan raho ayahax nokayamahax, nan man jato izinya ramanha irookatzihkankihki, kinmun jan jato yohinixohki.

Jesús nai jahoo inaani.

19 Ja jahaakin jato yohivahinmun Jesús nai jahoo vakuukahin katan Diosin koon jahori tzahoonixohnu.

20 Vakuukahin kahaito Jesús iinhavo jan kakunmun, kanon, janovirazi vohotankin jato Diosin Jovi ninkaamakannixohki. Ja jahaakin jau kuzakinmun Diosin Kaya jatovutan jaxon jato amakun atima jau kuzapanhkannixohnu.

Lucas

LUCASINMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU

Lucasinmun Teofilo Diosin Jovi Sharaa kunuuxonnixohnu, koonkovin Jovi Sharaa jan onannon.

1 **1,2** Ramaamakovinmun Jesucristo novutan japanhnixohnupu, Yovaa Teofilo. Novutan jahax jumaztiirazin kaankin jau yohihaito ninkaaxonmun, jaurivi kuzahaito jaton vuronkovin tuxun iinkanixohki. Iinkovinhavan Diosin Jovi Sharaa yohihaito Jesucristo ninkaaxonmun jatonrivi jato yohikanixohnu. Yohihaito jato ninkaaxonmun, kanon kirikanan kunuukannixohki.

3 Ja Jesucristovutan vohochivani jonivo jato jaurazira kuznixki yokaaxon, jau kirikanan kunuuniivaunrivi yovanxonmun iyan miya nan jovi kunuuxonhi unhkainupu. Jesucristo vakuhama janii jahonxon yohivahin kunuutanmun, rutuhavan jan kayanii jahon zununkin kunuuhi unhkai. **4** Min onannonmun Diosin Jovikovin miya yohinivo miya kunuuxonhi unhkainupu, Yovaa Teofilo.

Jan ainnin vaku joni vixahinnnon Diosin inakun Zacarias yohini.

5 Ja Judea mainxon apomaniivo Herodes jakunmun, jaatiyan jato Dios jau yohixonai joni Zacarias japanhnixohnu. Jaton sacerdotemun jan japanhnixohki. Jato Dios jau yohixonai jonitza Abias xokotzahi jakun javutan jahaimun Zacarias janixohnu. Iyoonikaavo Aaronnon kaivomun jan ain Isabel japanhnixohki. **6** Jamun jaxon iromakin jau kuzayamahai ravuumun jakannixohnu. Diosin jau kuzati jovi yohikun kunuuniivaun ja jahaakin jau kuzahimun japanhkannixohki. Karakun iromakin jau kuzahikihkain jato yohiyamatimun tzova japanhnixohnu. **7** Ja jahaahi jahaxmun vakumahitzax yovaa xuni vuiikanixohki.

8 Kanonmun Zacariasvutan jahaa xokotza jonivo Diosin tapaz toha templomuran janixohnu, Dios jau kuzaxonkatzi. **9** Jato Dios jau yohixonai jonivaun itin ja jahaakin templomuran jikixon Dios incienso kohaxonnonmun Zacarias katookanixohnu. **10** Incienso Dios kohaxoni Zacarias okumuran jakunmun, jumannankixon Dios sharaakin yohihi naha jakannixohnu.

11 Incienso jutuu kohahi jajaahaitomun Zacarias Diosin inakun vuchimanixohki, incienso kohati kutaxhax nixon. **12** Diosin inaa vuchitanmun jan ratuhkuuyovaanixohki. **13** Ratuhkuuhaito vuchitanmun Diosin inakun nan jahaakin yohinixohnu:
Rakuuyamapu, Zacarias, vaku joni yokaahaitomun moha miya Diosin ninkaahahkiki. Kanonmun tohoxon vaku joni vikatzi min ain Isabelhkinupu. Jan vaku vihainkomun Juankin janujanhpu, tanmun jan: **14** Min ainnin vaku vikunmun jasharayovaakatzi minhkinupu. Maton vaku joni iinhairazixrivimun jasharayovaakatzihkankihki. **15** Diosin katoonikatoxmun joni shinanyovaayakatzi min vaku jonihkinupu. Pishtakovinmun kacha ayayamakatzi janhkiki. Jahan vaku vihaamakunmun javutan jakatzi Diosin Kayahkinupu.

16 Kanonmun iromakin shinanhaivo junutan Diosya vuyannaanon Israel jonivo vutzakin shinanmakatzi janhkiki, tanmun jan unaa. **17** Jaaxmun nokun Yovaa ruzookahinxontankatzi janhkinu. Diosin Kaya javutan jakun, Diosin jau yohikun jato yohipahonni joni Eliaskaviz shinanyovaayahtonmun, jaton vakuvoya jaton japahvo

vuyannaamakatzi janhkiki. Ja iromahi jahairivimun, kanon iromayamahi janon jato sharaakin shinanmakatzi janhkinu. Karakunmun joxon moha iromayamakin vutzakin shinannixo jato vuchikatzi nokun Yovaahkiki, kinmun Diosin inakun Zacarias yohinixohki.

18 Kaahaitomun Zacarian rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzaxon ja jahaahaito jau onantira un? Yovaa xunikovin un jakun, yovaa xunikovinrivipan un ainhcho, katomun.

19 Rainvahin Diosin inakun nan jahaakin yohinixohki:

Iyamun un Gabrielhnupu, Diosin inaamun unhki. Diosin iya miya jovi sharaa yohihi jonon nichinhamun johax unhkai. **20** Un miya jovi sharaa yohihainmun min iya koonyamakihki, kanon nan rama jantohi minhkinupu, nan un miya jau yohiha zununnon, kinmun Diosin inakun yohivahinnixohnu.

21 Zacarias templomurannohax kainyamahi zamahainmun ja jumannankixon jaa manahahtox kuzanon kainyamahi zamahira janhkiki yohinnaahi jakannixohki.

22 Ja jahaahi jajaahaivaunmun Zacarias kainnixohnu. Kaintan jan jato jau yohipanan yohitimakunmun jan kuvakuvahruzkin muvi ruvonruz jato jau yohinixohki. Ja jahaahaito vuchitanmun jaumun okumurannoha vuchihaxra janhkiki onankanixohnu, ja jumannanki jahaton.

23 Jano jaxon Dios jau kuzaxonyaakin arohtixonvahinmun Zacarias jan tapazan kanixohki. Kanon Zacarias Diosin inakun yohiyankunmun jan ain tohonixohnu. **24** Tohohaxmun Isabel cinco oxu jatovutan jaxahinni kayamanixohki. Jamun jaxonmun jan nan jahaakin yohinixohnu:
25 Mohamun nokun Yovakun iya nan jahaakin sharaakin shinanhahkinu, kanon iya vaku vimizmakihkain yohikin iya ranoomayamaxahinnovo, kinmun Isabelin yohinixohki.

Vaku joni vixahinnon Diosin inakun
Maria yohini.

26 Tohoyantax seis oxuya Isabel jakunmun, Diosin jan inaa Gabriel Galilean main nichinnixohnu, Nazaret juman jahaa xano xontakorivi vaku vixahinnon yohitannon. **27** Jaa xano xontakomun jonivutan jayamahai japanhnixohki. Jan janumun Maria janixohnu. Vixanhkin jonin onantihamun jan janixohki. Jaa jonin janumun Jose janixohnu. Iyoonikaavo apo Davin kaivomun Jose japanhnixohki.
28 Kanon Diosin jan inaa nichinha kahax Maria jano nokootanmun jan nan jahaakin yohinixohnu:
¿Miyara min, Maria? Javi min vuron min iinyamahain mihon kuunyovaahimun mivutan jahax Dioskihnu, kinmun jan yohinixohki.

29 Ja jahaakin yohihaito Diosin inaa ninkaatan ratukuutanmun Marian kuzanon ja jahaakin yohihira janhkiki shinannixohnu.

30 Ja jahaakin shinanhaito Maria vuchitanmun Diosin inakun yohinixohki, nan jahaakin:
Rakuutzi jaxanhna, Maria, miyamun sharaakin shinanhi Dioskari. **31** Ramamun tohokatzi minhkinu. Vaku joni vixonkomun Jesuskin januxan. **32** Jaa vaku jonimun shinanyovaayakatzihkinu, jaamun nai jahoo jahaa Diosin Vaku Jonimun janhki yohikatzihkankihki. Iyoonikaavo Davidkavizkinmun apo yovaamakatzi Dioskiki. **33** Ja jahaakin Diosin apomahaamun Israel jonivaun apo jakatzi janhkinu. Kanon apohaxmun junuuyamahi jaton apokovin jakatzi janhkiki, kinmun jan yohinixohki.

34 Ja jahaakin yohihaitomun Marian Diosin inaa rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzhax jonivutan jayamahaitox tavaa tohotira un? katomun jan rainvahin:
35 Diosin Kaya miki votooxon miya nai kohinnin otahikavizkin otahaamun, kanon tohokatzi minhkinu. Karakunmun min vaku joni vihaa Diosin Vaku Jonikovinkatzi janhkiki, tanmun jan: **36** Ninkaa-u, min vutzatza xunix tohoyamahai yohihaivorivimun jan tohoyahnu, seis oxumunhki jan tohoyanta. **37** Kiyoo jau kuzatimun Dioski. Jan jau kuzapananmun atimamaamahki, kinmun Diosin inakun yohinixohki.

38 Kaakin yohihaitomun Marian rainvahin nan jahaakin yohinixohnu: Iyamun un Upa Diosinahnu. Jan inaamun unhki. Ja min iya yohihai ja jahaajahinnonu-u, kinmun jan yohinixohki. Ja jahaakin Marian yohihainmun Diosin inaa kanixohnu.

Isabel jizii Maria kanii.

39 Diosin inaa kakun, kanon zamapishtatanmun Maria Judea machi matonkonon kanixohnu, jan vutzatza Isabel iinjanhni. **40** Kahax nokootan Zacarian tapazan jikitanmun Maria:

¿Jarira min jaha, titi? nixohki. **41** Ja jahaakin yohihaito Isabelin Maria ninkaahainmun, jan chinxantomurannohax jan vaku vananixohki. Ja jahaahainmun Diosin Kaya javutan jaxon **42** Isabel nan jahaakin mukumahax yohimanixohnu:

Mihon kuunyovaakinmun miya shinanyovaahi Dioskihnu, xanotza ja jahaakin shinanyovaayamakinmun miyarokon min vaku joniyavikin shinanyovaahi janhkiki, tanmun jan: **43** Xano yovaamamun unhnu, un Yovakun jahan iya shinanvunon. **44** Ja min iya jotan ¿Jarira min jaha? kainmun, un chinxantomurannohax un vaku jasharahikavizhi mukumahax vanakihnu. **45** Miyamun shinanyovaahi Dioskihnu, jan miya jau kuzxahinnon yohikunmun min koonkuhku, kinmun Isabelin yohinixohki.

46 Ja jahaakin Isabelin yohihainmun, Marian Dios
sharaakin yohinixohnu, nan jahaakin:
47 Jan Kaya uvutan jaxonmun iya sharaakin Dios
yohimahihkinu. Karakunmun un jovintinin un
ivokovinmun janhki shinanhi jasharayovaahi unhkai.
48 Xano yovaamahax jan inaa un jakun jamun
shinanxonmun iya Diosin katoohahkinu. Karakunmun
jasharahai xano kin iya yohitiyakatzihkankihki.
49 Jau kiyoo kuzahaitonmun jan iya jau sharaa
kuzaxonnahkinu, sharaakovinmun janhki.
50 Jaki chipooxon yovaakovinmun janhki, kin
yohihaitomun jato omizvonox Dioskihnu, tanmun jan:
51 Shinanyovaayamun janhnu. Yovaaki jahax ikai
jonivaun shinanhairazimun jato muhunnox Dioskihnu.

52 Ja yovaarazikovinki jahax jajaahaito jato potatanmun
ja yovaamarazi jato yovaamanox janhkiki.
53 Ja koshmahnokahairazi jato jau
maxkaamayamatanmun ja jau nahaya jato jau
inanyamanox janhkinu.
54,55 Nokun Upa xuni xuni Abraham iyoonikaton
kaivotiya jau kuzaxonxanhkin yohinixonmun jan jan
inaavo Israelitavo jato omizvokin shinan vunoyamakin
jato ja jahaaxonnixohki, mun Maria janixohki.

56 Kanonmun Maria Isabelvutan kimisha oxukara jakahin jan jatin kanixohnu.

Juan vakuni.

57 Jan vaku viti nutu zununhainmun Isabelin vaku joni vinixohnu.
58 Jan vaku vikunmun, ja pataxha jahaarazivutan jan kaivaun jasharakinhxahinni vonixohki, Diosin sharaakin jaki jau kuzakun ninkaaxon.

59 Isabelin vaku viyanta ocho nutuya jan vaku jakunmun, jaton itin voshki ruztaaxonnovo iyokanixohnu. Kanonmun jan vaku joni japan janukavizkin Zacariaskin janupaikanixohki.
60 Japan janukavizkin janupaihaitomun jato jahan nan jahaakin yohinixohnu:
Japan janukitzi axanhkanna, Juanmun jan januhkari, kinmun jan jato yohinixohki. Ja jahaakin yohihaitomun

61 Rainvahin nan jahaakannixohnu:
¿Kuzanon japaki januyamatira non? Maton kaivopan ja jahaa januya yamahcho, mun kanixohki. Ja jahaahi yovankinmun

62 Jovin japa yohiyamakin mukunnunruz jau janukin jan vaku janutira janhki yokaakanixohnu. **63** Kanon japan tabla kaxku kunuuti pishta jato yokaahain vuxonhaivaunmun jan Juanmun jan januhnukanpu, kin kunuunixohki. Ja jahaakin jan kunuuhain iintanmun ratuhkuukanixohnu.

64 Yovanyamayaahi vunaakovin yovantiyatanmun jan jasharakin yovaakovinmun Dioski yohinixohki.

65 Yovanhaito ninkaatanmun kiyoovinix ratuhkuuyovaakanixohnu. Ratuhkuuxonmun, kanon Judean machi matonkonon jahaarazinrivimun ja jahaahi jau kuzhaito ninkaaxon jato yohikanixohki. **66** Ja jau yohihavo kakaahaito ninkaaharazixmun nan jahaahi yovankanixohnu:
¿Puxkootan kutza shinanyavizkara jakatzitzi jaa vaku jonihki? Dioskovinninmun jaa vaku joni shinanyovaamahihkiki, kinmun jamun yohikanixohki.

Zacarian sharaakin Dios yohihi vuani.

67 Zacariasvutan jaxonmun Diosin Kayan nan jahaakin yovanmanixohnu:

68 Sharaakovinmun nokun Diosnukanpu. Israelvaun apokovinmun janhki. Karakunmun non javutan janon kuunhi janhkiki.
69 Non iromahai noku potaxon noku chituhi jononmun jan jan joni David japanhnikahton kaivo shinanyovaaya nichinhahkiki.
70 Ramaamamun Diosin jan jau yohikun jato yohihai jonivo nichinnixohnu, noku Israelitavorazi sharaakin jau kuzaxonkatzi Dioskihki, jato yohihi vunon.
71 Nan noku zinaahai jonivaun noku iromayamanon noku chitukatzi janhkiki jato yohimaxon,
72 Nan nokun kaivo iyoopahonni jato omizvokatzi janhkiki jato yohimaxon, jan jato jau kuzaxonxanhkin yohini vunoyamakatzi janhkikirivimun jan jato yohimanixohki, kin yohitanmun Zacarian unaa.
73 Nan jahaakin Diosin iyoonikaavo Abraham yohinixohki, ninkaakanpu:
74 Matovu zinakananhaiton matovu jonivaun mato zinaayamanonmun mato chitukatzi unhkainukanpu, ranoyamakin iya jau kuzaxonjahinnon.

75 Ja man nutuhkax jahaa ja nutu chivanhi uvutan jahax
pishtakovin iromayamanonmun mato chitukatzi
unhkainukanpu, kin Diosin ramaamakovin Abraham
yohinikunmun Zacarian jato yohinixohki. Ja jahaakin
yohitanmun jan jan vaku jonitzinkan yohinixohnu, nan
jahaakin:
76 Miyarokon yohihi unhkainupu, chamin: Nai jahoo
jahaa Diosin jau yohikun nokun kaivo yohihaimunkatzi
minhkinupu.
77 Nokun Yovaa ruzookahinxonkinmun unaa
iromayamakin, vutzakin shinanhaito jato vuchixonmun
jato vuyannaamahi Dioskihki onannovomun, jato Jovi
Sharaa yohivohi kakatzi minhkiki.
78 Jato kuunyovaakinmun jan Vaku Joni jato main
nichinxonkatzi Upa Dioskihki, iromahaivo unaa
shinanyamajanhkin jato potaxonjanhni jonon.
79 Jaanrivimun Dios shinanyamahai jonivo Jovi Sharaa
ninkaamakatzi janhkinu. Ninkaaxon shinantzahax,
kanon nokaxomun jato jan jatin iyokatzi Dioskihki,
junuuyamahi javutan janonvo. Jan kaivomun noku
ranoyama sharaakin jamakatzi janhkiki, kinmun
Zacarian jan vaku joni yohinixohki.

80 Moha puxkookahi Dioski chipoohaxmun Zacarian vaku joni Juan mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jari kanixohnu, jari jaxanhni. Jari jaxonmun jan, kanon jan kaivo Israelitavo kuzahi joyantaxra janhkiki jato yohikatzi janixohki.

Jesús vakuni.

2 **1,2** Nan jahaahaxmun Diosin Vaku Joni vakunixohnukanpu. Marian Jesús vaku vihainmun Sirian main jahaa jato chituhai apotza Kirenio jakun jaton apo yovaa Roman jahaa apo Augusto janixohki. Kutzahtinrahkannihki iinjanhkinmun Auguston ayookin jato kiyoo toponmanixohnu.

3 Jato toponjanhkin jaton janu kirikanan kunuunonvomun jaton japa xuni xunivo japanhni jari kiyoovinix vokannixohnukanpu.

4 Joserivimun jan janu kirikanan kunuunonvo kanixohnu. Apo Davin kaivomun jan japanhnixohki. Karakunmun jan Galilea main jahaa Nazaret juman jajaahi iyoonikaavo David vakuni Belen jari kanixohki. Judea mainmun jahax Belenhkinu. **5** Belen jarixon kirikanan jan janu kunuunonvo kakinmun Josepan Maria tohoya iyonixohki. Maria vikatzimun Jose janixohnu.

6 Belen nokoohax jajaahaitomun Maria vakun izinnixohki. **7** Oxati tapazmuran ichakovin jahaavo raki jatimakunmun jan vaka chikuumuranxon vaku vinixohnu. Tovavunaa vaku vixonmun jan chopan rakoxon jahonxon vaka jirihavohton ratannixohki.

Jesús vakukun Diosin inakun carnero chituhai jonivo yohini.

8 Marian vaku joni vihainmun Belen juma papii jaton jau inaa chituhai jonivo janixohnu, yamuu carnero chituhax. **9** Jari jajaahaitomun joxon jato Diosin inakun vuchimanixohki. Jan johainmun juruu vishi sharakun ja jonivo jahaa jano jato jotanixohnu. Ja jahaahaito vuchitanmun, kanon kiyoovinix ratuhkuukanixohki. **10** Ratukuuhaito vuchitanmun jato Diosin inakun yohinixohnu, nan jahaakin: Rakuuyamakanpu mai, jovi sharaamun mato yohihi johi unhkai. Jaa jovimun ja kiyoovinin ninkaahax jasharakatzihkankihnukanpu. **11** Nan ramamun apo David japanhni jumanxon Diosin nichinjanhkin yohini vaku joni vikanxohnukanpu. Maton Yovaa jaxonmun mato Diosya vuyannaamakatzi janhkiki. **12** Voxon jishtankanpu, chopan rakoxon jahan vaka jiriti tapazmuran ratankun vuchixonmun, jaamun janhki onankatzi manhkiki, kinmun jato Diosin inakun yohinixohki.

13 Kanonmun ja joyooha jano nai jahokuhax ichakovin ipaatan Diosin inaavo icha vuiinixohnu. Vuhaxmun nan jahaahi vuakanixohki:

> **14** Yovaakovinmun Dios nai jahoo jahaahnukanpu. Jato main jahaa kuunyovaakinmun jato ranoyamakin jamanoxkavihi janhkiki, kin yohihimun vuakanixohki.

15 Ja jahaahi jasharahi vuavahinmun unaa jakiriviz nai jahoo vokannixohnu. Vohavanmun, kanon carnero chituhai jonivo nan jahaahi yohinnaanixohki:
Belen jari vononvokanpu mai, jau kuzkura noku Diosin inakun yohihihki jishnon vokanpu, mun kanixohki.

16 Kanon jari koshi voxon Mariaya Jose vuchitanmun, jaton vaku maxkorivi vakan jiritinin rakaaha vuchikanixohnu. **17** Jato vuchitanmun ja jahaaxon vaku joni vuchikatzihkankihki jato Diosin inakun yohikun jato yohikanixohki. **18** Yohihaito kiyoovinin carnero chituhai jonivo ninkaatanmun ratuhkuukanixohnu.

19 Jau yohipaikinra carnero chituhai jonivaun ja jahaakin yohihaxki shinankinmun Marian junuyamanixohnu.

20 Diosin inakun jato yohiha ja jahaakin Marian vaku vikun iinhiinhi vohi jasharavokinmun sharaakovinnix shinanyovaayamun Dioski yohivohi vokannixohki.

Diosin tapaz templo jari Jesús iyonivo.

21 Jahan vaku joni viyanta ocho nutuyaha jaton itin vaku maxko voshki ruztaaxontanmun Jesuskin janukanixohnu, ja jahaakin vaku vixon januxahinnon Diosin inakun tohohama Maria yohiyankun.

22 Diosin kirikanan kunuuniivo ja jahaahimun Maria vaku viyantax tii oxu Diosin tapaz templonon jikiyamanixohki. Moha jaahtin oxu zununkunmun templomuran jaton vaku iyokanixohnu, janamun jaton vaku jonihki Dios yohijanhkin. **23** Vaku joni viyookin vihaavomun Diosinakatzihkiki yohikinmun Moisesin Diosin kirikanan kunuunixohnu, karakunmun ja jahaakin Dios yohikanixohki. **24** Manan ruiiya ruiikovin vaku kohatimunhki yohikin Diosin kirikanan kunuuniivaunrivimun ja jahaajanhkin vokannixohnu.

25 Jaatiyanmun Dios sharaakin shinanyovaahai joni Jerusalen juman janixohki. Jan janumun Simeon janixohnu. Israel main jahaa jato inaayaahaito jato potaxonai joni johaito manahaxmun jan janixohki.

26 Javutan jaxonmun Diosin Kayan onanmanixohnu, Diosin main nichinnikun Mesias iinhamahtox nayamakatzi janon.

27 Diosin Kayan Simeon templomuran jikimakunmun, Josevutan Marian jaton vaku joni maxko jaririvi iyonixohnu, Diosinamunkatzi jaton vaku jonihkiki jarixon Dios yohijanhkin, ja jahaaxahinnovo yohikin kirikanan kunuupanhniivaun. **28** Iyohaivaun vitan tovatanmun Simeon Dios jasharakin yohinixohnu, nan jahaakin:

29 Mohamun min jau yohini ja jahaahi ikihnupu,
Yovaku. Kanonrokonmun ranoyamahi nakatzi unhkai.
30 Un vurokovinninmun un min noku chituhai joni
nichinyankun iinhanupu.
31 Ja main jahaa kiyoovinin iinnovomun min
nichinyantahkiki.
32 Judiovomaama Jovi Sharaa ninkaamakin, Judiovo
jasharamaxahinnonmun min nichinyantahkinupu,
kinmun Simeon yohinixohki.

33 Jaton vaku joni jato yohixoni ja jahaahi yovanhaito Simeon ninkaatanmun Joseya Maria ratuhkuuyovaanixohnu.

34 Kanon Diosin jato jakinhnon jato yohitanmun Simeon nan jahaakin Maria yohinixohki:
Israel jonivaun apokovin janonmun Diosin jan Vaku Joni main nichinyanxohnu. Tuxun jau yohihaito ninkaaxon chivanhaivaunmun, tuxunrivi jau yohihaito ninkaaxon chivanyamahi jaki notziyovaakatzihkankihki. **35** Iinyu, jaki notzihaito jato iinkinmun kiyoovinin onankatzihkankihnu, iromakin jaton xankinmuranxon shinanhaivaun. Miyarivimun ja jahaakin machiton oku nakokin chachihikavizkin miya novi rutumayovaakatzi jankihki, kin yohivahinmun Simeon kanixohki.

36 Templomuranrivimun Diosin yovanmaha yovanhai xanovo janixohnu. Jan janumun Ana janixohki. Aser xokotzan kaivo Fanuelin vaku xanomun jan janixohnu. Yovaa xuni pishtamun Ana janixohki. Xontakonoxmun jan vununixohnu. Siete varixutuu pishta jan jan

vunuvutan jajaahainmun jan nanixohki. **37** Jan vunu namanixmun jan, kanon ochenta y cuatro varixutuu vunumahiz janixohnu. Dios kuunyovaahimun jan kainyamahi templomuran japanhnixohki, Dios sharaakin yohikatzi. Jarixonmun jan yamuu yovanyovanshinkin nutuxon nutuntiya Dios yovanhi jirititiya tunuhi japanhnixohnu.

38 Joseya Maria jaton vaku maxkoya mapoha jano jotanmun Anan jasharakin graciaskin Dios yohinixohki. Jesús yohikinmun jan jaanmun jato inaaxon jato inaamaahaito jamavo Jerusalen jumannoha potakatzi janhkikimun jan yohivahinnixohnu.

Nazaret jaririviz voniivo.

39 Kanon ja jahaaxahinnovo yohikin kirikanan kunuupanhniivaunmun ja jahaakin jau kuzayaakin arohtivahin Galilea main jahaa Nazaret juman votankatzi vokannixohnu.

40 Jarihax yora paxaya sharaa puxkookakinmun Jesusin shinan yovaa vivonixohki. Onanyovaaya vuchixonmun kiyoovinin sharaakin yohikanixohnu. Diosinrivimun ja jahaakin shinan sharaahaito iinkin kuunyovaahi javuu japanhnixohki.

Diosin tapaz templonon Jesús vanuuni.

41 Joseya Mariamun vari xutuuztiirazi Jerusalen juman vopanhnixohnu, Pascua nutu vinookatzi. **42** Kanon doce varixutuuyahamun iyoyamahaiton Jesús iyokanixohki, Pascua nutu vinookatzi ja jahaahaiton.

43 Kanon Pascua nutu vinookunmun Joseya Maria jaririviz jaton main vonixohnu. Vohavanmun onanyamahavo Jerusalen juman Jesús vanuunixohki. **44** Jatovutan kahira Jesuskihki shinanvohi vovovahiixon jaton kaivoya jato onanhavo jato yokaaxon vunakinmun yama yopakannixohnu. **45** Kanon yama yopatanmun jaririviz Jerusalen juman vokannixohki, vunahi.

46 Vohax jari nokooxon kimisha nutu vunavunahi templomuran vuiixonmun, kanon Diosin Jovi jato onanmahai jonivovutan tzahooha Jesús vuchikanixohnu. Jau yohihaito ninkaaxon jato yokaahi

tzahoohamun vuchikanixohki. **47** Jau onanyovaanikaton jato jau yohiyovaahaito Jesús ninkaatanmun kiyoovinix ratuhkuukanixohnu.

48 Joseya Mariarivimun jaton vaku joni ja jahaahaito vuchitan ratuhkuunixohki. Jesús vuchitanmun jahan nan jahaakin yohinixohnu: ¿Kuzanon nuno vanuushinxon noku vunamayovaahira minhkai, chamin? Mipavutanmun non mihon muronyovaahax kaankin shinanshinkuhnu-u, katomun.
49 Jan jaha rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Kutzarokon man iya nuno muztunvuran vuxon vuchipanan jakun janovirazi vohotankin iya vunahira manhkai? ¿Upa Diosin Jovi ninkaati tapazan jayamatiki unhkairokon ikiira manhkai? Nunomun un janon kuunhi Upa Dioskihnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

50 Ja jahaakin jan jato yohihainmun jau yohipaikinra jan jato ja jahaakin yohihihki onanyamakanixohnu.

51 Kanonmun jatovutan Jesús Nazaretin kanixohki. Jari kahaxmun jan jau yohihavo jumayamakin jato ninkaasharaahi janixohnu. Jesusin jau yohiyantarazimun jahan shinankin junuyamahi janixohki. **52** Kanon puxkookakin shinan yovaa vivohaito Jesús vuchixonmun kiyoovinin sharaamun janhki yohikanixohnu. Japa Diosrivimun jahon kuunyovaanixohki.

Jovi Sharaa jan jato ninkaamakun shinantzaxo jato Juannun tiirazi junumuran vuiimanii.

3 **1** Xunikakin shinan vivohi Jesús jakunmun, Zacarian vaku joni Juan mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jari kanixohnu, jari jakatzi. Jaatiyanmun quince varixutuu Romano vaun aponon yohixon apomaniivo Tiberio Cesar jakunmun, Judean main jahaa aponon Pilato apomakannixohki. Herodesmun Galilea main jahaa jonivaun apo janixohnu. Herodesin vutza Felipemun Iturea maiya Traconite main jahaa jonivaun apo janixohki. Abilinia main jahaa jonivaun apomun Lisanias janixohnu. **2** Anasya Caifasmun sacerdotevaun apovo jakannixohki. Kanon jau jokonyamahai jari jajaahaitomun Diosin jato jan Jovi ninkaamaxahinnon Jordan junu jari Juan nichinnixohnu.

3 Diosin nichinha kahaxmun Juan Jordan junu kuruxkuhi kaankin ja jumaztiirazin jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Ninkaakanpu mai, unaa iromayamakin shinantzajanhkanpu. Iromaakin junuhaito mato vuchixonmun, chokahikavizkin mato tiirazi junumuran vuiimaxon unaa kainmakatzi unhkainukanpu, mohamun shinantzahax manhkiki mato iinnovo. Ja jahaahaitomun man iromahai mato potaxonkatzi Dioskihki, kinmun Juannun jato yohinixohnu.
4 Diosin kirikanan kunuuniivaunmun ja jahaakin jato Juannun vutzakin shinannon yohinixohki. Ramaamakovinmun Juan vakuhamakun Diosin jau yohikun jato yohihai joni Isaian jovitzan kirikanan kunuunixohnukanpu, nan jahaakin:

Mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jarihaxmun
kunaahi jonihkinukanpu, nan jahaahi: Nokun Yovaa
jonon vahi aroyovaaxonjanhkanpu, muztun sharaakin
vahijanhkanpu.
5 Mai xantootiya main vopasharaaxon mai matonko
mishtin jaha zapasharaajanhkanpu. Vahi muztun
sharaama muztun sharaaxon mai kinitiya main
zapajanhkanpu.
6 Ja jahaakin nokun Yovaa vahixonxonmun kiyoovinin
ja jato Diosya vuyannaamahai johaito joni
iinkatzihkankihki, kii kunaakatzi joni jakunmun, Isaian
kirikanan kunuunixohki, Juan yohikin.

7 Kanon ichakovin jan jato tiirazi junumuran vuiimanon vuhaito vuchitanmun jato Juannun yohinixohnu, nan jahaakin:
Ontzahai jonimun manhnukanpu. ¿Un mato junumuran vuiimakunki mato Diosin kastiikayamanonkara ikiitzi manhkai? **8** Koonkovin shinantzahaxra manhkai iinnovokomun, kanon iromakin jau kuzayaakin junujanhkanpu. Abraham kaivomun nonhnukanpu, karakunmun noku kastiikayamakatzi Dioskihki, kintzi yohixanhkannapu. Yohinon ninkaakanpu: Nan maxax vixon Abraham kaivo jakatzi yoranon yoramatimun Diosnukanpu, tanmun jan jato unaa jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
9 Jau vanaa vimiyamahaikavizmun joni iromahi jahaahnukanpu. Vimiyamahaito iinkin taztuhavo choshixomun chihi naki kohoonon

potanoxkankihki. Ja jahaakinrivimun mato iromahi jajaahi nokaxo chihi naki potakatzi Dioskihnukanpu, kinmun jato Juannun yohinixohki.

10 Ja jahaakin yohihaito Juan ninkaatanmun yokaakanixohnu, nan jahaakin:
¿Moha shinantzaxon jau kuzatira non? Katomun jan jato rainvahin.

11 Ravuu kotonyahton ja muronhai jato vashiiyamakin vutza inanjanhkanpu. Jiritiyahtonrivi ja jayamaahizha jato umanjanhkanpu, kinmun jato Juannun yohinixohki.

12 Ja jahaakin jan yohihainmun Roman jahaa apo koriiki jato yokaaxonai jonivorivi jan jato junumuran vuiimanon vuxon yokaakanixohnu, nan jahaakin:
¿Nokunrivi jau kuzatira non? Kinmun yokaakanixohki.

13 Yokaahaitomun jato Juannun:
Koriiki jato yokaakin zunun pishta jato yokaajanhkanpu, ontzaxon jato vinotan yokaayamakin, kin jan jato yohihainmun

14 Zontarovaunrivi vuxon yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Nokunrivi jau kuzatira non? Katomun jan jato rainvahin:
Ja jahaa kinkovinpan jau kuzahikihkavan ontzakin zinaakin jato rakuumaxon jato jau vihanyamajanhkanpu. Ja mato kopiihaavo pishta shinanhi notziyamahi jasharajanhkanpu, kinmun jato Juannun yohinixohki.

15 Ja jahaakin jau yohihaito Juan ninkaahi jahaxmun, jamun yokakananhi Diosin nichinjanhkin yohinikun manahaivo joni Mesiasrokonra janhki yohihi jakannixohnu. **16** Ja jahaahi yokakananhaitomun jan jato unaa:
Ninkaakanpu, mato yohinon, shinanyovaayamaamamun unhnukanpu. Shinantzahaito un mato junumuranruz vuiimakunmun, jonitza jokatzihkinu, jaarokonmun jan shinanyovaayahki. Joxonmun mato jakinhjanhni jonon Diosin Kaya mato kunaxonkatzi janhkinukanpu, matovutan jaxon mato shinansharaamanon. Sharaakovin jan jakun

jaakavizmahan ranookovinkun janoviha kunan vivanhin katan tzahoonon ratanxonyamatimun unhki, tanmun jan unaa. **17** Joxonmun Dios shinanhai joni sharaavo katookatzi janhkinukanpu, Diosin jonivokovin janon. Ja iromahaimun jau chishpookaviz kohoonon jato chihimuran potakatzi janhkiki, kinmun Juannun jato yohinixohki.

18 Ja jahaakin vutzarazikin jau yohikinmun jato Juannun Diosin Jovikovin ninkaamanixohnu. **19** Apo Herodesinrivi jan vutza Felipe ain Herodias vihannixon vutzarazikin iromakin jau kuzahaito vuchixonmun Juannun vachinnixohki. **20** Karakun iruzkihi notzixonmun apo Herodesin jato Juan kalabozomuran ninonmanixohnu.

Juannun Jesusrivi junumuran jikimanii.

21 Juan kalabozomuran ninonhama jahaavaun jan jato kiyoo junumuran vuiimahainmun Jesusizrivi joxon jaarivi junumuran jikimanon yohinixohnu. **22** Juannun Jesús junumuran jikimatan kainmaha Diosvutan yovanhi Jesús jakunmun, nai vuxnakuhuuhikavizhi vuxvaahain Diosin Kaya ovaa ruiikaviz jaa maxkaa votoonixohki. Votoohaito vuchitanmun naihokuhax nan jahaahi yovanhaito Dios ninkaakanixohnu:
Miyamun min un vaku jonihnupu. Un kuunyovaahaimun minhki. Miyamun un katoohahkiki, kii yovanhaitomun ninkaakanixohki.

Jesusin kaivo iyoonikaavo.

23 Treinta varixutuuyahtoxkaramun Jesús jato Diosin Jovi onanmaxanhni jan jatinnohax kanixohnu. Josepan vakuki janhkain ikaivomun jan janixohki. Elin vakumun Jose janixohnu:

24 Matatan vakumun Eli janixohki, Levin vakumun
Matat janixohnu, Melquin vakumun Levi janixohki,
Janan vakumun Melqui janixohnu, Josepan vakumun
Jana janixohki.
25 Matatian vakumun Jose janixohnu, Amosan vakumun
Matatias janixohki, Nahum vakumun Amos janixohnu,
Eslin vakumun Nahum janixohki, Nagain vakumun Esli
janixohnu.

26 Maatan vakumun Nagai janixohki, Matatian
vakumun Maat janixohnu, Semein vakumun Matatias
janixohki, Josekon vakumun Semei janixohnu, Judan
vakumun Josek janixohki.
27 Juanan vakumun Juda janixohnu, Resan vakumun
Joanan janixohki, Zorobabelin vakumun Resa janixohnu,
Salatielin vakumun Zorobabel janixohki, Nerin vakumun
Salatiel janixohnu.
28 Melquin vakumun Neri janixohki, Adin vakumun
Melqui janixohnu, Cosaman vakumun Adi janixohki,
Elmadam vakumun Cosam janixohnu, Erin vakumun
Elmadam janixohki.
29 Jesusin vakumun Er janixohnu, Eliezerin vakumun
Jesús janixohki, Joriman vakumun Eliezer janixohnu,
Matatan vakumun Jorim janixohki.
30 Levin vakumun Matat janixohnu, Simeon vakumun
Levi janixohki, Judan vakumun Simeon janixohnu,
Josepan vakumun Juda janixohki, Jonam vakumun Jose
janixohnu, Eliaquim vakumun Jonam janixohki.
31 Melean vakumun Eliaquin janixohnu, Menan
vakumun Melea janixohki, Matatan vakumun Mena
janixohnu, Natan vakumun Matata janixohki.
32 Davin vakumun Natan janixohnu, Isainin vakumun
David janixohki, Obedin vakumun Isai janixohnu,
Boozon vakumun Obed janixohki, Salan vakumun Booz
janixohnu, Naason vakumun Sala janixohki.
33 Aminadaban vakumun Naason janixohnu, Adminnin
vakumun Aminadab janixohki, Arnin vakumun Admin
janixohnu, Esroman vakumun Arni janixohki, Faresin
vakumun Esrom janixohnu, Judan vakumun Fares
janixohki.
34 Jacobon vakumun Juda janixohnu, Isaacan vakumun
Jacobo janixohki, Abraham vakumun Isaac janixohnu,
Taren vakumun Abraham janixohki, Nacoron vakumun
Tare janixohnu.
35 Serug vakumun Nacor janixohki, Ragaun vakumun
Serug janixohnu, Pelegen vakumun Ragau janixohki,

Heberin vakumun Peleg janixohnu, Salan vakumun
Heber janixohki.
36 Cainan vakumun Sala janixohnu, Arfaxadan
vakumun Cainan janixohki, Sem vakumun Arfaxad
janixohnu, Noen vakumun Sem janixohki, Lamecan
vakumun Noe janixohnu.
37 Matusalen vakumun Lamec janixohki, Enocon
vakumun Matusalen janixohnu, Jaredinin vakumun
Enoc janixohki, Mahalaleelinin vakumun Jared
janixohnu, Cainanan vakumun Mahalaleel janixohki.
38 Enoson vakumun Cainan janixohnu, Settin vakumun
Enos janixohki, Adannun vakumun Set janixohnu, Diosin
vakumun Adan janixohki.

Yoshinnin Jesús iromamapaini.

4 **1** Juannun Jesús junumuran jikimakun, kanon Jesusvutan jaxonmun Diosin Kayan Jordannohax mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jari katannon Jesús kamanixohnu.

2 Jari cuarenta oxaa jahamun yoshinnin iromamapainixohki. Jiriyamakovinyaahi koshmahnahaito Jesús vuchitanmun yoshinnin nan jahaakin yohinixohnu.

3 Koonkovin Diosin Vaku Jonira minhki iinnon, nan manita maxax pan non yohipu, kin yohihaitomun.

4 Jesusin rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Jiritiruz aki nutuhkax jayamatimun jonihnupu, kin Diosin kirikanan kunuuniivomun jahaxkihnupu, kinmun Jesusin yoshin rainvahin yohinixohki.

5 Ja jahaakin yohihaitomun yoshinnin Jesús manan matonko chaitan iyonixohnu, jarixon nutu kiyoo iinmaxanhkin. Nutu kiyoo vunaakovin iinmakinmun yoshinnin unaa. **6** Ja min kiyoo jaurazi iinhainmun iya inannivan ivohax jahax unhkainupu, jaa jato inanpaikin jato inantimun unhki. **7** Main ranpitan iya sharaakin yohihaito miya jaa kiyoo ivonon inantimun unhnupu, kinmun yoshinnin Jesús yohinixohki.

8 Ja jahaahaitomun Jesusin rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Jaztii min Yovaa Dios sharaakin yohixon jaztii jau kuzaxonjanhpu, kinrivimun Diosin kirikanan kunuuniivo jahaxkihnupu, kinmun Jesusin yohinixohki.

9 Kanon Jerusalen juman jahaa templo maxkaa iyoxonmun yoshinnin nan jahaakin Jesús yohinixohnukanpu:
Koonkovin Diosin Vaku Jonira minhki iinnon, nunohax main kaztiipu.
10 Kaztiihaito miya vuchitan min izin pakuuti shinankin miya chituhi vunon jan inaavo nichinkatzi Dioskihnupu:

> **11** "Jatonmun min maxaxan pakuuhi izin kuzti shinankin miya patzankatzihkankihki, ja Diosin kirikanan kunuuniivo ja jahaakin, katomun Jesusin rainvahin."

12 Yovaa Dios iromamapaiyamajanhpu, kinrivi Diosin kirikanan kunuuniivo jahaxkihnupu, kinmun Jesusin yohinixohki.

13 Ja jahaakin jan iromamapanan jumahaito Jesús timavahinmun unaa jokatzi yoshin kayoonixohnukanpu.

Galilea nutunxon ayookin Jesusin jato Jovi Sharaa ninkaamanii.

14 Diosin Kayanmun Galilea nutun Jesús jaririviz kamanixohnu. Jarixon jan shinanyovaayahton jau yohiha kakaahaitomun ninkaakanixohki. **15** Jumaztiirazin kahax Diosin Jovi ninkaati tapazrazin jikixonmun jan jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamanixohnu. Shinanyovaayahton jau yohihaito ninkaahimun kiyoovinix jaki sharaahi yovankanixohki.

Jan puxkooni jariha Jesús potanivo.

16 Kanonmun Nazaret jumanrivi Jesús kanixohnu, jan jarihax puxkooni jari. Jari jan jakun jovinti nutu ikainmun jan jan ikai ja jahaahi Diosin Jovi ninkaati tapazan jikinixohki. Jikihaxmun jan Diosin Jovi jato yovanxonkatzi ninixohnu.

17 Niha Diosin jau yohikun jato yohihai joni Isaian kirika kunuunii inanhaivaunmun jan vuxnaatan katoonixohnu, nan jahaakin jato yovanxonjanhkin:

18 Uvutan janonmun Diosin jan Kaya nichinnixohnu.
Jaanmun jan iya katoonihkiki, jato Jovi Sharaa
ninkaamaxon jato arojahinnon. Nan jaumahiz jahaaya
Dios shinanyamahai jato Jovi Sharaa yohixon, nan
yoshin iromahan jato inaamaahaito jato potajonxon, nan
joni vuta unaa iinxahinnon aroxon, nan jato inaaniivo
jahaa jato unaa inaayamanonvo jokonmaxon,
19 Kiyoovimun jato vuyanpaihi Dioskihkirivi jato
yohijahinnonmun jan iya katoonihkiki, kin Isaian kirika
kunuunikunmun jan jato yovanxonixohki.

20 Kanon ja pishta yovankin arohtitan kirika vupotan jato inantanmun jan tzahoonixohnu. Ja jahaakin jato yovanxonatomun kiyoovinin jaa maniihahton junuyamakin iinkanixohki.
21 Iinhaitomun jan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Ja un mato Diosin kirikamurannoha yovanxonai Jovirazimun nan rama zununkihnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

22 Jovi Sharaa yohihaito Jesús ninkaatanmun jasharahi yovanhi jakannixohnu. Ja jahaahi jahaavaunmun tuxux ratuhkuuyovaahax jatoxvi yokakananankanixohki, nan jahaahi:
¿Josepan vaku joniimapara jan, ja non iinhai? kin yohihaito ninkaatanmun notzihirahkannihki ninkaajanhkin jato Jesusin nan jahaakin rainvahin yohinixohnu:

23 Nan jahaakin yohipahonnivo ja jahaakinrivimun iya yohihira manhkanukanpu:
Jamunmun jan yora aronox jato yora aroxonai jonihkinu, kin yohitanrivi iya: Ja min Capernaun jumanxon jato atima jau kuzaxonkun non ninkaayanta ja jahaakinriviki non iinnon min mainxon jau kuzahapu, kin iya yohijanhkin shinanhira manhkanukanpu, tanmun jan jato unaa. **24** Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, pishtakovinmun Diosin jau yohikun jato

yohihai joni jan mainxon iinsharaayamanoxkankihki. **25** Ramaama Diosin jau yohikun jato yohihai joni Elias jakunmun vunu nokanix xanovo naha Israel main japanhnixohnukanpu. Jaatiyanmun kimisha varixutuu vinootan seis oxu ovi iyamahain rato jiritimakun ja mai kiyopan jahaa jonivo koshmayovaanixohki. **26** Javihi vunu nokani Israelita xanovo naha jakunmun, jato jari nichinyamakin, Diosin Sareptan jahaa xanovo Judiovomaama vunu nokani jari Elias nichinnixohki, Sidon main. **27** Israel mainrivimun chavaani joni naha jakannixohnu, Diosin jau yohikun jato yohihai joni Eliseo jahaatiyan. Tiikovin Israelnohax iroohamamunhkankihki. Jaztiirokonmun joni Judiovomaama Naaman iroonixohnu, ja Siria juman jahaa, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

28 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun jaa ninkaahi jahaton onankanixohnu. Jato atima jau kuzaxonyamakatzi jan jakun shinanhimun jaki notziyovaakanixohki. **29** Notziyovaatanmun Jesús jumannoha potakatzi vuniivohankanixohnu, iyotan jarixon tunanma vuranjanhkin. **30** Tunanma vuranyamahi mapoha jato vinovahinmun jan kanixohki.

Yoshinnin ivoni joni Jesusin aroni.

31 Kanon Galilea main jahaa Capernaun juman kaxonmun jato Jesusin jovinti nutu ikain Jovi Sharaa ninkaamanixohnu. **32** Yohiyovaayahton jato jau yohihaito ninkaahimun ratuhkuuyovaakanixohki.

33 Diosin Jovi ninkaati tapazmuran jahaxmun yoshinnin ivoni joni Jesús vuchitan mukumahax zaihnixohnu, nan jahaahi:

34 ¿Kuzaxanhni noku jano johira minhkai, Nazaretin jahaa Jesusi? ¿Noku muhujanhnira min johai? Nokuki junupu. Miyamun onanhax nonhkainupu. Diosin katooni jonikovinmun minhki, kin joni yohimahaitomun, Jesusin yoshin vachinnixohnu, nan jahaakin.

35 Nishmaapu, unaa javutan jayamahi yatin katanpu, kinmun Jesusin yohinixohki. Ja jahaakin Jesusin yohihainmun jato vuzohri yoshinnin jaa joni maitzakahkaamavahin kanixohki, kuzayamarokonkin.

36 Ja jahaahaito iintanmun kiyoovinix ratuhkuuyovaatan nan jahaahi yovannananankanixohnu:
Jaamun jan yohiyovaayahnukanpu. Ja jahaahaito jau iinyamahaitonmun non jau rami iinhai. Votannon jan yoshin yohihamun jumayamahi vohihkiki, kinmun jamun yohikanixohki.

37 Kanonmun Jesusin jau yohiharazi ja juman jahaarazin kiyoovinin ninkaaxon sharaakin yohihi yovankanixohnu.

Simon Pedron yaroz Jesusin aroni.

38 Diosin Jovi ninkaati tapazmurannohax kainkahinmun Simonman tapazan Jesús jikinixohnu. Simonman yaroz nahivuchiiyovaahax rakaakun yohihaivaunmun jan jizii kanixohki. **39** Tapazan jikitan rakaaha vuchitanmun jan jan shinannun izin junuumaxonkatzi jaki ruvoonixohnu. Vunaa matzivokotan vuniitanmun jan jato jirinixohki.

Naha jato Jesusin aroni.

40 Moha vari jikihi michuxhainmun, Jesús jano vuchin vutzarazi izinya jato iyukanixohnu. Jato iyuhavan jan jato tiirazi ramanhamun irookanixohki.
41 Yoshinnin ivonirivimun jato iyukanixohnu. Ramanxon jato Jesusin potaxonaa vokinmun yoshinnin jato mukumahax zaihmanixohki, nan jahaakin:
Diosin Vaku Jonikovinmun minhnupu, kin yohihimun zaihkannixohki. Cristomun janhki onanxon jato yohipananmun jan yoshin yovanmamanixohnu.

Diosin Jovi ninkaati tapazrazinxon Jesusin jato Jovi ninkaamavohi kanii.

42 Yamuukiri vunihnayaatan jaztii kainkahinmun Jesús juma papi tzova yama jari kanixohnu. Javihi jaztii jakatzi jan kakunmun vunaxon vuchikanixohki. Vuchitanmun ramikitzin kayamatannon vanupaikanixohnu. **43** Vanupaihaitomun jato Jesusin:
Jumatzarazinrivimun jato Diosin Jovi Sharaa yohikin jato jaton apokovinpaimuni Dioskihki ninkaamaxanhni kahi unhkainukanpu, ja jahaajahinnonmun iya Diosin nichinnihkiki, kinmun jan jato yohinixohki.

44 Ja jahaakin yohivahinmun Jesús kanixohnu, jumaztiirazinxon jato Jovi Sharaa ninkaamaxanhni.

Yoma naha rikannivo.

5 **1** Vutzatiyan Genesaret iiyan kuxaa Jesús jakunmun nahax vuxon Diosin Jovi jato yohihaito ninkaapaikin turuhmakannixohnu. **2** Ja jahaayaahaivaunmun Jesusin mishpopan nuxuuha nonti xavan ravuu vuchinixohki, rika chokakatzi ivovo ipaakun. **3** Xavan nonti vuchitan Simoman notin nanuutanmun jan napon pishta vurannon ivo yohinixohnu. Jan vuranhain tzahootanmun jan jato Diosin Jovi ninkaamanixohki.

4 Jato Jovi ninkaamaakin, kanon junutanmun jan Simon nan jahaakin yohinixohnu:
Iiyan napon nova jari nonti votan rika potapu, yoma vixanhkin, mun jan janixohki.

5 Ja jahaahaitomun Simonman:
Yovaku, ja yamuu chaii chivankin oxaa muhukin rika potaxon jau pishtakovin vihaamamun nonhnupu. Miyanmun iya yohihi minhkiki un vimiz iinjanhkin, rika potayononhinpu, mun Simon janixohki.

6 Rika potatan vikinmun, ichakovin yoma vitan rika tarazti shinankin.
7 Jato vikinhni vunon jato kunakanixohnu, ja nontitzan jahaa. Vutan nonti ravutan yoma vopahaavomun jikitaizkovinmun nonti janixohki.

8 Ja jahaahaito vuchitanmun Simon rakuutan Jesús vuzohri ranpitan nan jahaakin yohinixohnu:
Ukitzi tazixanhnapu, Yovaku, iromahai jonimun unhkari, mun jan janixohki.

9 Jaztiikovinnixmun Pedro ratuhkuuyamanixohnu, yoma naha rikanhax, **10** Javuu jahaavoya Zebedeon vurun ravuurivimun ratuhkuunixohki, Santiagoya Juan. Ratuhkuuhaito jato vuchitanmun Jesusin Simon yohinixohnu, nan jahaakin:
Rakuuyamapu, Diosin Jovitzinkan jato ninkaamajanhkin rikanrikankin junutan, uvutan jopu mai, kinmun Jesusin yohinixohki.

11 Kanon jaton nonti taxnavahin jaton jau potavahinmun Jesusvutan vokannixohnu.

Joni chavaani Jesusin aroni.

12 Juman jajaakinmun joni chavaanikaton Jesús vuchinixohnu. Vuchitanmun jan Jesús vuzohri ranpitan main vupitan nan jahaakin yohinixohki:
Yovaku, un iroononkavikin iya arotimun minhnupu, mun jan janixohnu.

13 Ja jahaahaito ramantanmun Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Min iroononkavimuni unhkai, iroopu, janhkainmun jonin chavaa vohonixohnu. **14** Arotanmun Jesusin:
Pishtakovintzi jato yohijanhnapu mai. Jaarokonhkihinpu, man ikai ja jahaahi sacerdote jari kaxon, moha min iroosharaakihki min yora iinmatanpu. Moha min irookihki onannovokomun, kanon jau inaa jan miya rutuxon kohaxonnon vixon voxontanpu, ja Diosin jau yohikun jato yohihai joni Moisesin yohipahonni ja jahaakin, kinmun Jesusin yohinixohki.

15 Kanonmun Jesusin jato arohi jakun yohihavo iruzkihi kakaayovaahaito ninkaahax ichakovin Jesús jano tziztokohookanixohnu, jau yohihaito ninkaakatzi. Jan jato izinyarazirivi arononmun vukannixohki. **16** Ja jahaahi ichakovin tziztokohoohaivaunmun, jan Diosvutan yovankatzi tzova yama jari kanixohnu.

Joni kaanyamahai Jesusin aroni.

17 Kanonmun vutzatiyan Jesusin jato Jovi Sharaa ninkaamahi janixohnu. Tzahooxon jato Jovi ninkaamahi jan jakunmun, tuxux jano maniixon fariseovovutan jato kirika onanmahai joni yovaavaun ninkaahi janixohki. Galilea juma papikuhax vuhavanmun, nan Judea mainnohax vuhavan, Jerusalen jumannohaxtiya vukannixohki. Jan shinan yovakun Diosin jau kuzamakun izinyarazi jato arohaitomun iinkanixohnu. **18** Jato arohi jan jakunmun, kaanyamahai joni jan rakaatinin rakaaha iyukanixohki, Jesusin aronon. Tapazmuran Jesús nihaa vuzohri ratanjanhkin jikimapanavanmun ichakovin jahaavaun

jikitimanixohki. **19** Vuiitima timatanmun, tapaz maxkaa mapuukihintan tapaz mapuzkannixohnu, jahon kaanyamahai joni votuxanhkin. Tapaz mapuzkin arohtitanmun, icha jahaavaun jan rakaatinin rakaaha joni kaanyamahai votutan Jesús vuzohri ratankanixohki.

20 Jato aroxontira janhki shinanyovaahaito jaa iyuha jonivo iintanmun Jesusin izinya joni:
Mohamun un min iromahai miya potaxonainupu mai, mun janixohki.

21 Ja jahaahaito Jesús ninkaatanmun jato kirika onanmahai jonivovutan fariseovaun panaakin iintan shinankanixohnu, nan jahaakin:
Tzovavizkatzi jan iromahipan yovankin Dios januhi janhkiki. Diostipan iromahaivo jato potaxontimunhki, kin shinanhimun yovannananankanixohnu. **22** Ja jahaakin shinanhaito jato onantanmun jato Jesusin yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzanon ja jahaakin shinanhira manhkai?
23 ¿Ratorokonra yohiti sharaa Min iromahaimun un miya potaxonainupu, yamakin Vuniikahin katanpu, kin yohitirokonra? **24** Man onannon yohinon ninkaakanpu: Diosin Vakux Yoranikaton shinanyovaayahton iromahaivo jato potaxontimun unhnukanpu, kin yohitanmun jan kaanyamahai jonitzinkan yohinixohnu, nan jahaakin: Miyamun yohihi unhkai, vuniipu. Min rakaati vivanhin min tapazan katanpu, kinmun Jesusin yohinixohki.

25 Kanon Jesusin yohihain kiyoovinin iinhaivaun vuniitan jan rakaati vivanhinmun jan kanixohnu. Kahimun jan:
Sharaakovinmun Diosnukanpu, kin yohivohimun jan jan tapazan kanixohki.

26 Ja jahaahaito iintanmun kiyoovinix ratuhkuuyovaatan yohikanixohnu, nan jahaakin: Nan ramamun non jau rami sharaakovin iinhanukanpu, kinmun yohikanixohki.

Javutan jonon Jesusin Levi kunani.

27 Kaanyamahai joni arovahin kakinmun Jesusin apo koriiki jato yokaaxonai joni vuchinixohnu, koriiki apovo yokaaxonti tapazan tzahooha. Jan janumun Levi janixohki. Vuchitanmun Jesusin: Uvutan jopu, kin yohinixohki.

28 Ja jahaakin jan yohihain vuniikahin kakin jau kiyoo potavahinmun Levin Jesús chironvahinnixohnu.
29 Chipomun jan jan tapazanxon jasharakin jirikihinjanhkin Jesús kunanixohki. Jesús jirikihinhi Levi jakunmun, javuu jonivorivi jatovutan maniinixohnu. **30** Jatovutan jirihaito Jesús vuchitanmun fariseovovutan jato kirika onanmahai jonivaun Jesús chivanhai jonivo yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzanon apovo koriiki yokaaxonai jonivoya iromahai jonivotiya jirikihinxon ayakihinhira manhkai? kin jato yokaahaitomun jato Jesusin rainvahin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin.

31 Yora paxa sharaa rani jaton yora izin jayamakun jaxonmun yora arohai joni vunayamanoxkankihnukanpu. Izinyahtonruzmun yora arohai joni vunanoxkankihki. Ja jahaakinrivimun iya iromahaiton vunahi vuhaxkankihki, tanmun jan: **32** Ninkaakanpu mai, sharaahi jahaa jato vunahi joyamahimun, iromahi jahaa jato vunahi jonix jahax unhkainukanpu, iromahaivo potatan vutzakin shinannovo, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jau zamaatirahki Jesús yokaanivo.

33 Kanonmun nan jahaakin Jesús yokaakanixohnu:
¿Kuzanon Juannun jonivoya fariseovaun jonivo ikai ja jahaahi nan jiriti zamaahi jahax, nan Diosvutan yovanhi jahain, jatox zamaayamahi, nan jirihax, nan ayahaxkira miya chivanhai jonivohki? katomun jato Jesusin:

34 Jovitzan mato yohinon, ninkaasharaakanpu mai. Ain vikinmun jato jirikihinjanhkin kunanoxkankihnukanpu. Jato kunahavo vuhaxmun jiriti zamaayamanoxkankihki, jatovutan ain vihai joni jakun. Ja jahaahirivimun jiriti zamaayamanox iya chivanhai jonivohkinukanpu, un jatovutan jakun.

35 Ain vihai joni jato nininhavorokonmun, kanon jaatiyan muronhi zamaakatzihkankihki. Ja jahaakinrivimun koshi iya jatovutan jamamakatzihkankihnukanpu, iya jato nininkin. Jaatiyanrokonmun zamaakatzi iya chivanhai jonivohkiki, kin yohitanmun jan jato unaa.

36 Koton xuni narikinmun chopa vunaa vixon xatuxon jan kaxku vunakun jaa koton xuni nariyamataishkihnukanpu. Ja chopa kaxku vunaa zoroohain koshi taraztimun koton xunihki.
37 Ja jahaakinrivimun rama kachahaito shomo moshiinikaton ayati manuyamataishkihnu. Shomo xuni moshiinikatox potovahkain muhuhkuutimun ayatihki. **38** Karakunmun shomo vunakun ayati rama kachahaito manutaishkihki. Ja jahaanoha muhukuuyamatimun ayatiya shomohki.

39 Ayati kacharuz akaitonmun ayati kachahama ayamanoxkankihnu, jan kacharuz apakin, jaamunkiha sharakuxkihki, kinmun jato Jesusin yohinixohnu.

Jesús chivanhai jonivaun jovinhaivo nutun arinati trigo vimi xumuni.

6 **1** Jovinhaivo nutun Jesús vain kaanhain javutan vohotankinmun jaa chivanhai jonivaun arinati trigo vimi xumuxon yokaxon anixohnu.

2 Ja jahaahaito jato vuchitanmun fariseovaun jato jovinhaivo nutun ja jahaahi pishtakovin yonooyamatikun kuzanon ja jahaahirahkannihki jato yokaakanixohki.

3 Ja jahaakin yokaahaitomun jato Jesusin rainvahin yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Yovaa xunivaun jau kirikanan kunuupanhniirokon yovanyamanoxra manhkai? Ninkaakanpu, yohinon jaura xunivaun apo Davin kuzanixki javuu jonivovutan koshmahnokaxon: **4** Diosin tapaz templonon jikixon pan Dios katooxon vaxonhavo akinmun jan javuu jahaa jonivo akinhnixohnukanpu. Sacerdotevaunruz atikunmun koshmahnokahax nokati shinankin akannixohki. Ja jahaakin yohitanmun jan jato unaa.

5 Ninkaakanpu yohinon. Iya Diosin Vakux Yoranikaton jovinti nutu ivomun unhkainukanpu, jau kuzatira manhki onanjanhkin iya mato jau yohihaito ninkaakanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Joni mukun vayo Jesusin aroni.

6 Jato Jovi Sharaa ninkaamaxanhnimun Jesús jovinti nutun Diosin Jovi ninkaati tapazan jikinixohnu. Jikixonmun jan joni mukun vayo vuchinixohki.

7 Jovinti nutun jan aroti shinankin chanikahanxanhkin jizii vohaxmun fariseovoya jato jau onanmahai joni yovaavo janixohnu.

8 Kanon ja jahaakin shinanhaito jato onantanmun Jesusin joni mukun vayo yohinixohnu, nan jahaakin:
Vuniitan naki nipu mai, janhkainmun jan vuniitan ninixohki.

9 Jan nihainmun Jesusin jatotzinkan:
¿Jovinhaivo nutun jau kuzatira non? ¿Sharaakin jaa nutun jau kuzahoxanhkin iromakin jau kuzatirokonra non? ¿Yora izinya jato aroyamakin, nokanon jato iinruztirokonra non? tanmun

10 Jan muchihax maniiha jato kaizkin iinnixohnu. Jato kaizkin kiyotanmun jan joni mukun vayo munshananon yohinixohki. Jan munshanahainmun jan mukun iroonixohnu.
11 Moha iroohaito vuchitanmun, iruzkihi notzixon Jesús kuzatirahkannihki yohihi yovankanixohki.

Jaa chivanxahinnovo doce joni Jesusin katooni.

12 Joni mukun vayo aroshinaxmun Diosvutan yovankatzi manan matonkonon Jesús kanixohnu. Jarihaxmun jan yamuu pishtakovin oxayamahi Diosvutan yovanhi janixohki. **13** Nutuhainmun jan jaa chivanhai jonivo kunatan jato doce katoonixohki, javutan vohotanxahinnon. Ja jan jato katoohamun jan jato un jato nichinni joni kin janunixohki. **14** Nanrazimun ja doce jato Jesusin katoonikaton januhnukanpu: Ja Jesusin Pedrokin januyanta Simon jakun, Simonman vutza Andres jakun, Santiago jakun, Juan jakun, Felipe jakun, Bartolome jakun,

15 Mateo jakun, Tomas jakun, Alfeon vurun Santiago jakun, xokotza Celote Simon jakun, **16** Santiagon vurun Judas jakun, jan jato Jesucristo achimakatzi jahaa Judas Iscarioterivimun janixohki.

Joni naha Jesusin Jovi ninkaamanii.

17,18 Jato katootanmun Jesús jatovutan mananunnohax tunanma vanuukatzi votoonixohnu. Votooxonmun jan jato naha tziztokohooxo vuchinixohki. Ja tziztokohoohatoxmun nan jumarazinnohax vukannixohnu: Nan Judea mainnohax vuhavanmun, nan Jerusalen jumannohaxtiya vuhavanmun, Tiroya Sidon mainnohaxrivimun Jesús jizii vuhax jakannixohki. Diosin Jovi Sharaa jato yohihaito ninkaahi vuhaxmun, jan jato izinya aroxon yoshin iromarivi potaxonnon vuhax jakannixohnu. **19** Shinanyovaayahton jato arohaito Jesús vuchixonmun, kiyoovinin ramanpaikanixohnu, ramanhax irootaiz ranoxon.

Nokun Upa Dioski chipoohax jasharatimun nonhnu.

20 Jaa chivanhai jonivo iintanmun jato Jesusin:

Ninkaakanpu, Upa Dioski chipoohai jonivau. Matox jaumahitzax jasharakanpu, jaurazi maxkaahaitomun mato inankatzi Dioskihki.
21 Matox koshmahnokahaitox jasharakanpu, yaniyamun jakatzi manhkiki. Matox jau muronhi arahkaitox jasharakanpu, jasharahimun mukaakatzi manhkiki.

22 Diosin Vakux Yoranixo iya chivanhaito mato zinaakin, mato jatovutan jayamanon potaxon, mato januxon, iromahai jonivomun manhki mato yohihaivaunkomun ranooyamahi jasharayovaajanhkanpu. **23** Ja nutu ikain jasharahi Dios vuaxonjanhkanpu, matomun kopiiyovaakin jau sharaavo nai jahokuha inankatzi Dioskihki shinanhi. Ja jahaakinrivimun xunivaun Diosin jau yohikun jato yohihai jonivo muhupahonnixohnukanpu.

24 Dioski chipooyamahi maton jaukiruz chipoohaimun, mato yohihi unhkainukanpu:

Nantiyanmun jau nahayahtox ranoyamahi jasharahi
manhkinukanpu. Iinmurokonjanhkanpu, jau
maxkaahaitomun mato jau inanyamakatzi Dioskihki.
25 Nantiyanmun man yaniyahnukanpu.
Iinmurokonjanhkanpu, chipomun
koshmahnokayovaakatzi manhkiki. Nantiyanmun
jujujuuhki manhkinukanpu. Iinmurokonjanhkanpu,
chipomun muronyovaahi arahkatzi manhkiki.
26 Matoki sharaahi yovanhaivaun, iinmurokonjanhkanpu, ontzamunihkankihki. Ja jahaakinrivimun jaton xunivaun Diosin jau yohikun jato yohihai joniki jaxon jato paranhai jonivo yohipahonkanixohnukanpu, kinmun Jesusin jaa chivanhai jonivo yohinixohki.

Noku zinaahai jonivo rainvahin zinaayamakin jato kuunnanankihintimun nonhnu.

27,28 Unaamun jan jato nan jahaakin yohinixohnu. Ja iya ninkaahaimun mato yohihi unhkai, ninkaasharaakanpu: Matoki notzihai jonivo aruzkikin notzimayamahi jaton kuunjanhkanpu. Mato zinaahai jonivorivi rainvahin zinaayamahi jaton kuunkin jato sharaakin jau kuzaxonjanhkanpu. Iromamun manhki mato yohihaito jato rainvahin kuzayamakin jato Dios yohixonjanhkanpu, jan jato sharaaxon jakinhnon. Mato januhaitorivi rainvahin jato januyamakin jato Dios yohixonjanhkanpu, tanmun jan; Mato yohinonkomun iya ninkaakanpu: **29** Mato muhuhaitotzi jato kopixanhkannapu. Mato tanpazhaitokomun jato ramihotzin amajanhkanpu. Maton rakooti mato nininhaitokomun kotonrivi votannon jato yohijanhkanpu. **30** Mato jau maxkaaxon yokaahaitokomun jato inanjanhkanpu. Maton jau mato vihannaito jato jakiriviz yokaayamajanhkanpu. **31** Mato sharaaxon jakinhnonvokavi man jahai ja jahaakinrivikomun jato sharaaxon jakinhjanhkanpu.

32 ¿Man shinanhara sharaa ja mato kuunhairuz man jato rainvahin kuunha? Ja jahaakinkomun shinanyamajanhkanpu. Iromahai jonivaunrivimun ja jahaakin kuunhaito rainvahin jato kuunnoxkihnukanpu. Joni kiyoo jato kuunjanhkanpu, nan mato kuunhai jato kuunxon, nan mato zinaahairivi jato kuunjanhkanpu.

33 ¿Man shinanhara sharaa ja mato jau kuzaxonhairuz man jato rainvahin jau kuzaxonha? Ja jahaakinkomun shinanyamajanhkanpu. Iromahai jonivaunrivimun ja jahaakin jato jau kuzaxonnoxkihnukanpu. Joni kiyookomun jato jau kuzaxonjanhkanpu, nan mato jau sharaaxonhai axonxon, nan mato iromahairivi jato axonxonhkin.

34 ¿Man shinanhara sharaa matomun jakiriviz jau inankatzihkankihki shinankin man jatoruz jau inanha? Ja jahaakinkomun shinanyamajanhkanpu. Iromahai jonivaunrivimun ja jahaakin jato jau inannoxkihnukanpu. Mato jakiriviz inankatzirahkannihki shinanyamakin jato jau inanruzjanhkanpu, mato jau mishtin yokaahaito.

35 Javikin mato zinaahato jato kuunkin sharaaxon jakinhjanhkanpu. Joni kiyoo, nan iromahai jonivoya jaa shinanyamahai jonivorivimun omizvonox Dioskihki. Karakunmun ja jahaakin sharaakin jato jau kuzaxonhaito mato iinhaitonmun mato kopiiyovaakin jan joni janon mato yohikatzi Dioskihki. **36** Jato omizvojanhkanpu, maton Upa Diosin mato omizvohai ja jahaakin, kinmun jato Jesusin yohinixohnu.

Iromamunhkankihnu kin jato janovi yohiyamatimun nonhnu.

37 Unaamun jato Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Iromamunhkankihnu kin jato janovi yohiyamajanhkanpu, mato Diosin ja jahaarivimiz. Jau yokaakinrivi jato ranoomayamajanhkanpu, matorivi Diosin nutu kiyoohain jau yokaakin ranoomamiz. Mato iromakin kuzaxo jato kopiyamakin jato vuyannaakihinjanhkanpu, matorivi Diosin kopiyamakin vuyannaakihinnon. **38** Jau maxkaahaito jato inanjanhkanpu, matorivi Diosin ja jahaajahinnon. Jaanmun ja man jato inanhai vinotan mato jau naha inankatzi janhkiki. Vashiiyamakin jato jau inanhaitomun mato rainvahin ja jahaakinrivi inankatzi Dioskihnukanpu. Jau nahayahton pishtakovin jato jau inanhaitonmun rainvahin pishtakovinrivi vikatzi manhkinukanpu, kinmun jato Jesusin Jovi Sharaa ninkaamanixohki.

39 Nan jahaakinrivimun jan jato jovitzan yohinixohnu:

Joni vutan javuu joni vutarivi kaankihinyamatimunhnukanpu. Ja jahaapanax jaa ravuuvi vahi nakiha kini nakovahin ruohkootimun kankihki, kin jato yohitanmun jan unaa. **40** Jau onanhai jonivaun jaton maestro vinopanan vinotimatimunhnukanpu. Jaurazi onankin, kanon sharaakin onanhaxrokon, jaton maestrokaviztimun kankihki.

41 Iromakin jau kuzahikihkain jato ayamajanhkanpu, matonmurokon iromakinkovin jau kuzahi manhkiki, kin jato yohitanmun jan:

42 Ninkaakanpu mai. ¿Javi matonvizmurokon koonkovin sharaakin jau kuzahira manhkai iinyamakin, kuzanon jato iromakin jau kuzahikihkavan akiira manhkai? Ontzahai jonimun manhnukanpu. Matonvizmunrokon iromaakin junuyojanhkanpu, chipomurokon jatonrivi iromaakin jununovo jato yohijanhkin, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jau kuzahaito jato iinkinmun onantaishkihnu.

43 Unaamun Jesusin jato nan jahaakin jovitzantzinkan yohinixohnu:
Jau vanaa sharakuxmun sharaavo viminoxkihnukanpu. Jau vanaa iromahaxmun sharaavo vimiyamanoxkihki. **44** Jan vimi onanxonmun jau jiirahki onantaishkihnukanpu. Pishtakovinmun tzovan ranixon jiinohax vimixo navinpi viyamanixohnukanpu. Pishtakovinrivimun tzovan ranixon jii moxayahtonnohax vimixo nohin putoo vimi viyamanixohki. **45** Ninkaakanpu mai, Dios shinanhi iromayamakin sharaakin jau yohixonmun jato sharaaxon jakinhnox Dios chivanhai jonivohkinukanpu. Dios shinanyamakin iromakin jau yohixonmun jato iromaxon jakinhnox Dios chivanyamahai jonivohkiki, sharaakin jaton xanhkinmuranxon shinanxonmun sharaakin jau yohinoxkankihnu. Iromakin shinanxonmun iromakinrivi jau yohinoxkankihki, kinmun jan jato yohinixohki.

Joni Jesús chivankovinhaimun tapaz sharaahai jonikaviznu.

46 Unaamun jato Jesusin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzanon iya chivanhai jonivoki jahax ikiira manhkai, javi un mato jau kuzanon yohikun iya jumahatox?

47 Jau yohihaito ninkaaxon iya jumayamakin ja jahaakin jau kuzahai jonimun ja iya chivankovinhai jonihnukanpu. Ninkaasharaakanpu, mato jovitzan yohinon tzovara ja iya chivankovinhai jonihki. **48** Joni iya chivankovinhaimun tapaz sharaahai jonikaviznukanpu. Uhun jan tapaz vohanti shinankinmun muranyovaa pokinkin maxaxki nokonox jonihkinu. Jan asharakin tapazkunmun uhuha xoohkin junun tapaz vohanyamanoxkihki.

49 Iya jau yohihaito ninkaaxon ja jahaakin jau kuzahiima jumahai jonimun tapaz iromahai jonikaviznukanpu. Nichinti maponxanhkin muran pokinyamaxon jan tapazkunmun uhuha xoohkin uhun tavuxnahannoxkihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Zontarovo chituhai ton inaa Jesusin aroni.

7 **1** Jato jau yohiyohikin junuvahinmun Capernaun juman Jesús kanixohnu. **2** Capernaun jumanmun jaton kaivomaama joni capitan Romano janixohki. Jan inaa jan kuunyovaahai izinmanixon namapaihimun jan janixohnu.

3 Atima Jesusin jau kuzaha kakaahaito ninkaaxonmun capitan jan inaa aroxoni jonon Jesús kunaxontannon Judio jonivo nichinnixohki.

4,5 Jan jato nichinha vohax nokootan Jesús tahozohootanmun, kanon nan jahaakin yohikanixohnu:
Yovaku, jan inaa aroxoni kanon miya kunahi capitan Romanohkinupu, kin yohitanmun nan jahaakinrivi yohixonkannixohki:
Ja noku miya jau yohihi jonon nichinha capitanmun nokun nutun jaxon nohon kuunkin noku sharaakin jau kuzaxonhihkinupu. Jaanmun jan noku Diosin Jovi ninkaati jato tapazmaxonnihkiki. Jau kuzaxonnon miya yohihaito min axonnonmun miya yohihi johax nonhkai, kin yohihaivaunmun.

6,7 Jatovutan Jesús kanixohnu. Mohakovin nokoohi vohavanmun javuu jahaa jonivo capitan nichinnixohnu, nan jahaakin Jesús yohitannon:
Mato Judiovokavizmamun unhkaritzi un tapaz iromahan jikihi joxanhnapu, Yovaku. Iyakovinnix kaxon miya kunahi kapanaxmun

ranooxon miya jato kunamahax unhkai. Diosin jonix shinanyovaayamun minhnupu. Nokooyamarokonkin iya iroonon janoxon un inaa yohixonpu, Yovaku. **8** Iyanrivimun jau yohihaito apovo ninkaatan jumayamakin jato jau kuzaxonnox unhkai. Zontarovaunrivimun jato jau yohihaito iya jumayamakin iya jau kuzaxonnoxkankihnupu. Karakunmun un zontaro jonon kunahoxanhkin katannon yohiha, jumayamahi vuhokatzi vonoxkankihki. Un inaarivi un iya jau kuzaxonnon yohikunmun iya jumayamakin jau kuzaxonnox janhkiki, kin Jesús yohitannonmun capitan jato nichinnixohnu.
9 Jan jato ninchinha voxon jau yohihaito jato ninkaatanmun Jesusin javutan vohai jonivo kaiztan yohinixohki, nan jahaakin:
"Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu. Tiikovin Israel main jahaa joni jau kuzaxontimun Dioski nan jonin yohihai ja jahaakin shinanyovaahaito iinyamahai unhnukanpu, kinmun Jesusin jato yohinixohki."

10 Kanon jaririviz voxonmun moha irooxo jan inaa jan tapazannoha vuchikanixohnu.

Xanovo vunu namanikaton vaku namaxo Jesusin kayamaxonni.

11 Kanon capitan Romano inaa aroxonaxmun Jesús nain jumantzinkan kanixohki. Jaa chivanhai jonivo javutan vohainmun naharivi javutan vokannixohnu. **12** Mohakovin nain juman nokoohi kakinmun Jesusin xanovo vunu namanikaton vaku joniztii namakun maixonhi vohaito jato vuchinixohki. Nain juman jahaa nahax jaa xanovutan vohaitomun jan jato vuchinixohnu.

13 Jaa xano arahkaito iintan omizvotanmun Jesusin: Arahyama-u, chipi, nixohnu. **14** Ja jahaakin yohitanmun Jesusin ja naxo rakoxon ratanxon iyohaivo jano tahozohootan jan rakaati ramannixohki. Jan ramanhainmun iyaaxon vovohi vanuukanixohnu. Kanonmun Jesusin ja nahaa vakuvotzinkan yohinixohnu, nan jahaakin:
Miya yohihi unhkai, vuniipu, chami, kinmun jan yohinixohki. **15** Jan yohihainmun ja nahaa vuniitan tzahootan yovannixohnu. Kanonmun Jesusin jaha: "Nan min vaku jonihki, iinyu, nixohki."

16 Ja jahaakin jau kuzahaito Jesús vuchitanmun kiyoovinix ratuhkuuxon sharaakin Dios yohikanixohnu, nan jahaakin:
Diosin jau yohikun jato yohihai joni yovakuxmun novutan jakatzi johax janhkinukanpu, kin yohihaivaunmun, tuxunrivi: "Noku shinanvuhimun nokun Upa Dios jokihnukanpu, mun kanixohki."

17 Kaaxonmun Jesusin naxo vakuvo kayamaha kakaahaito nan Judea juman jahaa kiyoovinin ninkaahaivaun, ja juma papii jahatonrivi ninkaakanixohnu.

Tzovara janhki Jesús yokaatannon Juannun jan joni ravuu nichinni.

18 Herodesin jato kalabozomuran ninonmayankunmun jarixon jato junumuran vuiimahai Juannunrivimun ninkaanixohnu, jau kuzahaito Jesús yohihavan. **19** Ninkaaxonmun jan jan joni ravuu Jesús jari nichinnixohnu, nan jahaakin Jesús yokaatannon: ¿Jaa joni joxahinnon yohikin Diosin kirikanan kunuupanhniivo jaa jonira min? ¿Vutza joni manatirokonra non? kin yokaatannonmun jan jato nichinnixohki.

20,21 Jan jato nichinha vohax Jesús jari nokootanmun nan jato izinya aroxon, nan joni vuta aroxon, nan joni yoshin iromahan ivoni jato vomaxonaito iinkanixohnu. Jesús jano tahozohootanmun yohikanixohnu, nan jahaakin:
¿Tzovara min, Yovaku? ¿Ja joxahinnon yohikin Diosin kirikanan kunuupanhniivo jonirokonra min? ¿Vutza joni manatirokora non? kin miya yokaahi jononmun noku Juannun nichinha johax nonhkainupu, katomun jato Jesusin rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:

> **22** Voxon nan man jaurazi iinxon, jau yohihaitorivi iya ninkaaha Juan yohixanhtankanpu. Nan joni vutan jakiriviz iinhain, nan joni chanto vohotannain, nan joni chavaani iroohain, nan joni patan ninkaahain, nan nokaxon kayahavan, joni yovaamavaunmun Diosin Jovi ninkaahihkiki.

23 Nan jau yohihaito iya ninkaaxon, koonmun nan jau yohihimunra unhkari shinanhi, uki chipoohaitox jasharatimun kankihki, kin Juan

yohihi votannon jato Jesusin yohihamun, jaririviz Juan jari vokannixohnu.
24 Jan jato yohiha Juannun jonivo vokunmun, jato Jesusin Juan yohikin yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jari voxonra man jau vunayanta? ¿Xachi niyun puunhka vanahaitorokonra man jizii voyanta? **25** ¿Jaa iinyamakinrokonra man jau jizii voyanta? ¿Joni chopa sharaavo zauunirokonra man jizii voyanta? onanmunax manhkinukanpu, ja chopa sharaa zauuxon jaton jauki chipoohaitoxmun apon tapazan sharaaa palacion janoxkankihki. **26** ¿Jaurokon iinhira man voyanta? ¿Diosin jau yohikun jato yohihai joni iinhirokonra man voyanta? Yohinon ninkaakanpu: Diosin jau yohikun jato yohihai jonivo vinoni jonimun man vuchiyankuhnukanpu.

27 Juan yohikinmun nan jahaakin kunuupanhkannixohnukanpu:

> "Min chipo kanon jaaxviz kakin jato Jovi Sharaa
> ninkaamakin miya jato vutzakin shinanmaxon
> votannonmun un joni nichinhi unhkainupu, kin
> yohikinmun xunivaun Juanki kunuunixohnu."

28 Matomun yohihi unhkainukanpu. Yovaakovinnixmun Juanhkiki. Jaa vinoni joni yovaamun yamahnu. Javi yovaamahan iya chivanhi jahax Juan vinohi yovaakovintimun jonihnukanpu, tanmun jan jato unaa.

29 Diosin jau yohinimunra koonhkari shinanxon koonxonmun nahan jato junumuran vuiimahai Juan ninkaahi voyankanxohnu. Kanon ninkaaxon shinantzaxonmun jan jato tiirazi junumuran vuiimanon yohiyankanxohki, apo Romano jato koriiki yokaaxonai jonivaunrivi. **30** Fariseovoya jato jau onanmahai jonivaunrokonmun Diosin jato jau kuzaxonnon yohinikun koonyamakin jato junumuran vuiimanon Juan yohiyamayanxohnu, kin yohitanmun jato Jesusin unaa.

31 Ninkaakanpu mato yohinon tzovara man ja iya chivanyamahai jonivokavizki.

32 Vakuvo shinanmahizkavizmun manhnukanpu. Jatovu vakuvaun jato jau kuzanon yohikun ja jahaakin jau kuzayamahaito jato vuchitan notzihaxmun jatoki iromahi yovannox vakuvohkinukanpu:

"Diosin katooni jonivo vuxon man kuunhai ja jahaakin
jau kuzayamahaito jato vuchitanmun notzihax jatoki
iromahi yovannox manhkiki."

33 Jato junumuran vuiimahai Juan jonix nan jiriti sharaa ayamaxon, ayati kacha ayayamahaito iinkinmun, yoshin iromayaki janhkain yohihi manhkinukanpu. **34** Diosin Vakux Yoranixo iya jau mishtin umanhavan jirikin ayahaito iya iinkinmun, aruzkihi jiriyovaakin ayayovaahaitox joni iromahaivutan jahatox apo Romano jato koriiki yokaaxonaivutan jahiiki unhkain iya yohihi manhkinukanpu. **35** Ninkaakanpu yohinon: Jan jau kuzahairazimun noku onanmanox Dioskihnukanpu, onankovinmun janhki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Fariseon Jesús jirikihinjanhkin kunani.

36,37 Kanon jan tapazanxon jirikihinjanhkinmun fariseo Simonman Jesús kunanixohnu. Jan kunaha kahaxmun Jesús jan tapazan jikihax tzahoonixohki. Kanon Simonman tapazannohax Jesús jirihi jakunmun, jaa juman jahaa xanovo akazan Jesús ninkaavuran jokin raho jutuuyovaa vunixohnu.

38 Jesús tahikovahin arahkinmun jan Jesusin tahu vuhonman muchaaxon jan voon turukin tatzohvokin raho jutupan tavoonixohki.

39 Ja jahaahaito jaa xano vuchitanmun Simonman nan jahaakin shinannixohnu:
Koonkovin Diosin jau yohikun jato yohihai joni jaxonmun jan kutza xanon ramanhirahkiki onankahankihnukanpu. Xanovo akazan ramanhainmun onanyamahax janhkiki, kinmun Simonman shinannixohki.

40 Ja jahaakin shinanhaito onantanmun Jesusin Simon yohinixohnu, nan jahaakin:

Nan pishta miya yohinon iya ninkaapu, Simon, katomun jan rainvahin: Iya yohipu, Yovaku, nixohki.

41,42 Kanonmun Jesusin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
Ravuu joninmun jato jakiriviz inanjahinnon jato koriiki inanhai joni rivinhax janixohnupu. Vutzanmun kiniento koriiki kurux rivinhax jakunmun, vutzanrivi cincuenta koriiki rivinhax janixohki. Kopiipanavan kuzaxon kopiitima jajaahaitomun jato koriiki inannikaton jato ja rivinhavo kirikanannoha potaxonixohki. Kanon iya ninkaanon yohipu ¿Rato joninvizkara jato rivin potaxona joni kuunyovaakatziitzihki? kin yokaahaitomun

43 Simonman Jesús rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Ja naha rivinnixo potaxonaton un, katomun Jesusin:
Koonmun yohihi minhkinupu, kin yohitan,

44 Xanotzinkan iintanmun jan Simon yohinixohnu, nan jahaakin:
Nan xanon iya jau kuzaxonhaitomun min iinkihnupu. Ninkaapu miya yohinon: Min jatin jikihaito min iya nokun itin tachokihinon vakohma inanyamakunmun, jan jaanrokon iya jan vuhonman tahuki muchaaxon jan voon turuxonkihnupu. **45** Vutzohyamarivi min iyakunmun, jan jaanrokon iya min tapazan jikihaito tatzoonhtiyaxon junuyamahi janhkiki. **46** Xuninrivi min iya mavooyamakunmun, jan jaanrokon iya raho jutupan tavookihnupu. **47** Ninkaapu mai. Iromayovaahaivo un jato potaxonainmun uhon kuunyovaahihkankihnupu. Pishtahi iromahaivo un jato potaxonainmun pishtahirivi uhon kuunhihkankihki, kin Simon yohitanmun.

48 Xanotzinkan Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Mohamun un min iromahai miya potaxonainu, chipi, kinmun jan yohinixohki.

49 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun kiyoovinix nan jahaahi yokakanankanixohnu:
¿Tzovavizkatzi jan iromahaivorivipan jato potaxoni janhkiki? kiimun yokakanankanixohki.

50 Kanonmun Jesusin jaa xano:
Iya koonyovaahato un min iromahai miya potaxonai, kanon ranoyamahi katan-u, nixohki.

Jato aroxo xanovaun Jesús chivanni.

8 **1** Kanonmun jumatzarazin kaanhax, nan juma papii kaanhaxkin Jesusin jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamahi kaannixohnu, jaa doce jonivo jan katooni iyoxon. **2** Jan jato aroyanta xanovorivimun jatovutan vonixohki, Jesús jau kuzaxonjanhni. Jatovutan vohotaniimun jaa Jesusin siete yoshin iroma vomaxonni Magdala main jahaa Maria jakun, **3** Nan Herodes jau chituxonai joni Kuzan ain Juanarivi jakun, nan Susana jakunmun, xanovo naharivi Jesús jau kuzaxonkatzi jatovutan vonixohki.

Diosin Jovimun jau juxu vanahakaviznu.

4 Jesús jizii vohaxmun juman jahaa joni naha tziztokohoonixohnu. Tziztokohooxo jato vuchitanmun jan nan jahaakin jato jovitzan jau yohinixohki:

5 Vain jau juxu zaahjanhnimun joni kanixohnukanpu. Jan jau juxu zaahvohamun tuxux vahi naki ruohkooxo jamaahavan vuxon izakun kiyonixohki. **6** Tuxuxmun maxaxmuran ruohkoohax koshi jokonhax nokanixohki, jan xunipanan muchaama mai jakun. **7** Tuxuxmun moxamuran ruohkooxo javutan jokonkin moxan voxuha nokanixohki. **8** Tuxuxmun jau juxu mai sharakun ruohkoohax jokonhax juxuyovaanixohnu. Tuxu jau juxuxmun cien juxuyanixohki. Ja jahaakin yohitanmun jato Jesusin mukumahax yohinixohnu, nan jahaakin:
Kanonkomun pavinki xoviiyamun manhki, ninkaakanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

Kuzanon jato jovitzan jau yohihira janhkiki jato Jesusin onanmanii.

9 Kanonmun jaa chivanhai jonivaun jau yohipaihira jan jato jovitzan jau yohihahkiki yokaakanixohnu.

10 Yokaahaitomun jan jato:

Jau kuzakatzira janhkiki man onannonkavimuni Upa Dioskihnukanpu. Iya chivanhaimun un mato muztun sharaakin jau yohikun ninkaahi manhkinukanpu. Iya chivanyamahaimun ninkaanon jato jovitzan yohinox unhkai, ninkaavixon onanyamakinmun, iinvixonrivi vuchiyamanoxkankihki. Shinantzayamakin ninkaavihaavomun un Jovi jaton mapon jikiyamanoxkihnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jau yohipaihira jovitzan jan jato jau yohihahkiki jato Jesusin yohini.

11 Kanonmun jan jato unaa:
Jau yohipaikinra un mato jau juxuki nokovahin jovitzan jau yohihai, kanon muztun yohinon ninkaakanpu: Diosin Jovimun jau juxukaviznukanpu. **12** Ja jau juxu vahi naki ruohkooxo jamaahavan, vuxon izakun kiyoni ja jahaakinrivimun Diosin Jovi ninkaaxon vutzakin shinanyamahaito vuchitan, joxon Diosin Jovi jato vunomanox yoshinhkinu, iya chivanhaitox Diosvutan jativo shinankin. **13** Tuxumun maxaxmuran jau juxu zaahkaakavizkankihnukanpu. Jatoxmun Diosin Jovi ninkaatan jasharayovaahihkankihki. Vutzakin shinanhamahton Dios chivanpanavaunmun atimahnu. Diosin Jovi ninkaaxanhni vohaito vuchixon, jato mukaakin jakin akavanmun, ranookin Diosin Jovi jununoxkankihnu. **14** Tuxumun iromamuran jau juxu zaahkaakavizkankihnukanpu. Diosin Jovi ninkaaxon vutzakin shinanpanaxonmun, nan jaton jau vashiiyovaaxon, nan jau nahan kuunxon, nan janovirazi jau kuzakinmun Diosin Jovi vunonnoxkankihki. **15** Tuxurivimun jau juxu ja mai sharakun zaahkaakavizkankihnukanpu. Diosin Jovi ninkaaxon jan jau yohihai koonxonmun shinantzanoxkankihki. Shinantzaxonmun, kanon Diosin Jovin jau yohihai ja jahaakin jumayamakin jau kuzanoxkankihnu. Jatonrokonmun jaki chipooxon junuyamakin Dios chivannoxkankihki, kinmun jato Jesusin ninkaamanixohnu.

Diosin Jovimun juruukaviznu.

16 Unaamun jato Jesusin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
Yamuu tapaz jotanonmun ranpari vitan juruutan jishtisharakun tzahontaishkihnukanpu. Jotapanan non vupohamun jotayamanoxkihki.

17 Diosin Jovimun juruukaviznukanpu. Sharaakin ninkaahaito noku jau kiyoo onanmaxonmun nokun shinan iromarivi noku vuchinhi Diosin Jovihkinu.

18 Kanonkomun pavinki xoviiyamun manhki jau yohinon iya ninkaasharaakanpu. Diosin Jovi junuyamakin ninkaahaitonmun onanyovaanoxkankihnu. Ja pishtakin Diosin Jovi ninkaahaitonro-konmun pishtakin onannoxkankihki. Onanyovaahaitomun jato aruzkikin onanmakatzi Dioskihnu. Ja pishtakin onanhax onanyovaakihax ihiihaitomun ja pishta jato vunomakatzi yoshin iromahkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jan kaivaun Jesús jizii vunii.

19 Ja jahaakin jato yohihi Jesús jajaahainmun, jahaya Jesusin vutzavo vunixohnu. Nokootan Jesús jahaa jano vuiipanavaunmun vuiitimanixohki, nahakovin jahaavo. **20** Tzova pishtaxkaramun Jesús jano tahozohootan yohinixohnu, nan jahaakin:
Ovaa jumannanki mapohahtonmun miya iinpaihi mihaya min vutzavohkinupu mai,

21 Kavanmun jan:
Ja Diosin Jovi ninkaaxon, jau kuzanon jan jato yohikun jumayamakin jau kuzahairazimun, uhakovinya un vutzavokovinhkankihnukanpu, kinmun jan jato rainvahin yohinixohki.

Jesusin niyunha junuumanii.

22 Kanonmun jaa chivanhai jonivovutan Jesús nontin nanuunixohnu. Nanuutanmun jan:
Kanon iiyan pokutan vonon vokanpu, kinmun jan jato yohinixohki. **23** Vohi jahaavaun Jesús oxahainmun, yohishma niyunha johain iiyan vuchonhain nonti junu vopahain naokohootaiz jakannixohki. **24** Junu vopahaito vuchivahin votanmun Jesús vuzonkanixohnu, nan jahaakin yohitan: Yovaku, nontin junu vopahain non jikihai iinkatziki vuzopu, kavan, vuzotan jan junuunon niyu yohiha niyu junuuhainmun, kanon vanatimanixohki.

25 Niyunha junuumatanmun jan jaa chivanhai jonivo:

¿Kuzanonra man uki chipooyamahai? Jan jatohkain ratuhkuutan janoxon iintanmun yohinnaakannixohnu, nan jahaahi: Tzovavizkatzi jan, jan niyuya vuchon junuunon yohihapan junuuhihkiki, kiimun yohinnaakannixohki.

Yoshin iroma nahan joni jakinhyaahaito Jesusin potaxonni.

26 Niyunha junuumavahin iiyan pokuvahinmun, jaa chivanhai jonivovutan Jesús Gerasa nutun nokoonixohnu, Galilea iiyan pokutan. **27** Nontinnohax Jesús votoohainmun, jaa jumannohax yoshin iromahan ivoni joni Jesús jano jonixohki. Jaa jonimun ramaama chopa zauuyamatiyanix chopamahitzax janovirazi japanhnixohnu. Tapazanrivi jayamahaxmun jan nokaxo jato maihavo jari japanhnixohki. **28,29** Varixutuu nahamun yoshin iromahan ivonixon inaayovaamapanhnixohnu. Jan kaivaun cadenan tatuxkuruhxon mutuxkuruhtan chitupananmun jan tuzakin kiyoovahin yoshinnin kamaha kapanhnixohki, tzova yama jari jakatzi. Jesús vuchitanmun jan Jesús vuzohri main ranpitan mukumahax zaihnixohnu, nan jahaahi:
¿Kuzanon iya shinanvuhira minhkai, Jesusi? Tzovara minhkimun onanhax unhkainupu, Diosin Vaku Jonimun minhki. Iyatzi muhujanhnapu, mun jan janixohki. Moha javutan jayamahi katannon Jesusin yoshin yohikunmun, jan ja jahaakin joni yohimanixohnu.

30 Yoshinnin ja jahaakin joni yohimahainmun, Jesusin yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Jau janura min, yoshinni? Janhkainmun jan:
Legionmun nokun januhnupu, mun yoshin janixohki. Nahakovinnix jaa jonivutan jaxonmun yoshinnin ja jahaakin yohinixohnu.

31,32 Inaayovaahaivo jarirokon jato potayamakin, ja kochi xokoztii mananun jirihi jahaa jari jato nichinnonmun yoshinnin Jesús yohinixohnu. Yohihaitomun, kanon Jesusin jato kochi jari nichinnixohki. **33** Jan jato nichinhainmun, joni potavahin kochi jari Yoshin vonixohnu. Kanon paxahi vohi manan tunanma ipaavahin iiyan naki ruohkoohaxmun kiyoo kochi junumurannixohki.

34 Kochi junumuranhaito vuchivahin paxahi voxonmun kochi chituhai jonivaun nan juman jahaa jato yohixon, jan juma papii jahaarivi jato yohikanixohnu.
35 Jato yohihavo jaurazira kuzhaxki jizii vohax nokootanmun, Jesushivaa chopa sharaa zauuhax moha iroohax ranoyamahi tzahooha yoshin iromahan ivoni joni vuchikanixohki. Joni irooxo vuchitanmun ratuhkuukanixohnu.

36 Ja jau kuzhaito iinhahtonmun kuzhaxra ja yoshinnin ivoni joni iroohaxki jato yohikanixohki. **37** Rakuukinmun ja Gerasa juman jahaa joni kiyopan jaton mainnohax katannon Jesús yohikanixohnu. Katannon yohihavomun Jesus, kanon nontin nanuukahin kanixohki. **38** Katankatzi Jesús nontin nanuuhainmun jaa jan aroha joni javutan kapanixohnu. Javutan kapanan kamamatanmun Jesusin: **39** Min jatin kaxonmurokon min kaivo kaaxon miya Diosin aroxohki jato yohixanhtanpu, kinmun Jesusin yohinixohki. Ninkaavahin kaxonmun, jan juma kiyopan kaankin kaaxon Jesusin aroxohki jato yohinixohkin.

Xanovo izinya aroxon Jesusin Jairon vaku xano naxo kayamani.

40 Yoshinnin ivoni joni arovahinmun jaririviz iiyan pokuvahin Jesús kanixohnukanpu. Manamanahaivaun johaito vuchihaxmun jasharakannixohki. **41,42** Jan votoohainmun judiovaun apo yovaa Jesús jano jonixohnu. Jan janumun Jairo janixohki. Doce varixutuuya vaku xano izinmanixon namapaihimun Jairo janixohki. Kanon Jesús jano tahozohootanmun jan vuzohri ranpinixohnu, jan vaku xano aroxoni javutan kanon Jesús yohikatzi. Javutan Jesús kahain nahanrivi chivanvokinmun vurovurohmavokannixohki.

43 Vohavanmun jatovutan xano jiminhani kanixohki. Doce varixutuu chivanhi jiminhanix junuuyamahimun jan japanhnixohnu. Iroonoxkavikin yora arohai jonivo aromapakin jamun aruzkin koriiki kiyonixmun jan janixohki. **44** Atima jau kuzahaito Jesús ninkaaninkaahimun jan arotira janhki shinanvuran, jato kuuvuran Jesusin yorakovin ramanyamakin, jan chopa kuxaaruz ramanhainmun jahonvikovin jimi junuunixohnu. **45** Jan ramanhain ninkaatanmun jato Jesusin:

¿Tzovanvira iya ramanhi? Nixohki. Kiyoovinin ramanhamahton yohihaivaunmun Pedron:
Yokaku, ¿Javi nahax mivutan vokin miya tzinkivohavan, tzovanra miya ramanhihki jato yokaahira minhkai?

46,47 Katomun Jesusin:
Tzova izinyahtonra iya ramanhihnukanpu. Un ninkaahamun iya ramanhahtox tzovaxkara irookihki, kato Jesús ninkaatanmun jaa irooha xano pariparihyuhi jotan Jesús vuzohri ranpinixohnu. Ranpitanmun jan kiyoovinin ninkaahaivaun jiminhanixon Jesusin chopa ramantanmun jan irookihki yohinixohki.

48 Yohihaito xano ninkaatanmun Jesusin:
Mohamun min irookihnu-u, chipi. Iya koonhaxmun min irookihki. Kanon ranoyamahi katan.

49 Kin yohikin junuhama Jesús jakunmun, Jairon joni jonixohnu, nan jahaakin yohihi:
Mohamun min vaku xano nakihnupu. Kanon ja janon Jesús iyopaiyamakin junupu, kinmun jan yohinixohki.

50 Ja jahaakin yohihaito joni ninkaatanmun Jesusin omizvotan Jairo yohinixohnu, nan jahaakin:
Min vakuki nahain shinanhi muronyamahi uki chipoohaito miya min vaku aroxontimun unhnupu, kin yohivahin Jesús kahain javutan votanmun Jairon tapazan nokookanixohki.

51 Tapazan nokootanmun Jesusin naha jato chironvuranmayamakin jaa chivanhai jonivo kimisharuz katoonixohnu, javutan vonon: nan Pedro jakun, nan Santiagoya jan vutza Juan iyokinmun jan ja vaku xano nahaton japaya jaharivi iyonixohki. **52** Vuiikin jato arahki korohkato ninkaatanmun jato Jesusin: Arahyamakanpu, nayamapanni oxamunax janhkiki, nixohki. Ja jahaakin jan jato yohihainmun, **53** Koonvimun nahax janhkiki shinankin Jesús koonyamakin mukakanixohkanpu. **54** Kanonmun Jesusin vaku xano rakaaha jari katan jahiva nitan mutzontan, mukumahax yohinixohki, nan jahaakin:
Vaku xano, miya yohihi unhkai, vuniiyu, janhkainmun,

55 Jan kayatan vuniinixohnu. Kayahato, kanon jirinonmun jato Jesusin yohinixohki.
56 Kanon kayahato jaton vaku xano vuchitan ratuhkuuhaitomun, Jesusin japaya jaha tzova yohiyamanon jato yohinixohki.

Jumaztiirazin votannon jato nichinjanhkin Jesusin jaa chivanhai jonivo kunani.

9 **1** Kanon jumaztiirazin votannon nichijanhkinmun Jesusin jaa chivanhai doce jonivo kunaxon nan jahaakin yohinixohnu: Jumaztiirazin votanjanhkanpu. Matovutanmun ravuuhi unhkai jato yohikin, jato yoshin iroma potajonxon, jato izinyarivi arojanhkanpu. **2** Jato Jovi Sharaa ninkaamakin, moha jaton apokovin jotizkihki jato yohijanhkanpu, kin yohitanmun jan jato unaa.

3 Vokin pishtakovin jau voyamajanhkanpu, man akai ja jahaakin nan kukooti voxon, nan pisha voxon, nan jiriti voxon, nan koriiki voxon, nan choparivi ravuu kataxvahin voyamajanhkanpu. **4** Juman vohax nokoohaito mato tapaz ivon jano vanuunon yohihainkomun jano vanuujanhkanpu, jahonnohax man jumatzan votanjahinnon. **5** Jahonnohax vohax jumatzan nokoohaito mato iinyamahikavizhai-vaunkomun jano jayamajanhkanpu. Kanon jahonnohax vokinkomun man akai ja jahaakin nuo maton tahunnoha potajanhkanpu, nan jahaakin jato yohitan: Diosin Jovi Sharaa non mato ninkaamapanan noku jakinhyamakinmun, nokuruzkovinki januhi iki manhkinukanpu, Diosmurokon januhi manhkari, kin jato yohivahinkomun votanjanhkanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

6 Ja jahaakin yohitan jato Jesusin nichinha voxonmun, juma kiyopan vohotankin jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamakin, izinyarivi jato arokanixohkanpu.

Juanki Jesuskamun Judiovaun apo Herodes inixohnu.

7,8 Apo Herodesinmun Jesús kakaahaito ninkaanixohnu. Ninkaaxonmun jan tzovara janhki shinannixohki. Tuxun jato junumuran vuiimahai Juanmun rutuhavan kayayantaxkihki yohihaivaunmun, tuxun Diosin jau yohikun jato yohihai japanhni joni

Eliasmun jakiriviz main johaxkihki yohikanixohki. Tuxunrivimun Diosin jau yohikun jato yohihai jonitza japanhnikavizmun janhki yohikanixohnu. Ja jahaakin yohihaivaunmun. **9** Herodesinrokon nan jahaakin yohinixohki: Iyakovinninmun un jato Juan voztumayankuhnukanpu. Tzovavizkatzi jaa joni jan jau kuzayovaaha kakaahaitopan ninkaahi unhkai, kin yohixonmun Herodesin Jesús iinnoxkaviyovaanixohki.

Nahakovin jato Jesusin jirini.

10 Jaa chivanhai jonivo Jesusin nichinha voyantax iihi janoriviz vuxonmun jau kuzayantaavo yohikanixohnu. Jau yohihaito jato ninkaaninkaakinmun Jesusin jatorazi Betsaida juma papii tzova yama jari iyonixohki, jarihax jovinjahinnon. **11** Vohax jarihax jovinpanavaunmun jato nahan chivanvokannixohki. Voxo vuchixonmun jan jato kuzayamakin Diosin Jovi Sharaa ninkaamakin, jaton apokovinmun Dioski yohixon jato naha izinya aronixohnu.

12 Kanon yantanhaito vuchivuran jahiva vutanmun jaa chivanhai doce jonin Jesús yohinixohnu, nan jahaakin: Mohamun yantankihnupu, Yovaku. Juma orama janoha jiriti maroxon akatzi oxahi votannon, jato nichinpu. Nunomun jiriti yamahki, katomun jato Jesusin:

13 Matonmurokon jato jirikanpu, katomun rainvahin:
Nahaamamun nokun jiritihnupu. Cinco pan jakunmun yoma xohii ravuurivihki. Jato kiyoo jirijanhkin jau marohi katannon noku nichinpu, mun kanixohki.

14,15 Cinco mil jonikaramun jano jakannixohnu. Kanonmun jan jato yohinixohki, nan jahaakin:
Cincuenta joni xokoztiirazihi maniinon jato yohikanpu, kin jan jato yohihain jato maniimahaavomun kiyoovinix maniikanixohnu.

16 Kanon maniihaivaun cinco panyavi yoma xohii ravuu vuxonhaivaun vitanmun jan nai jari iintan graciaskin Dios yohitan, pan kaxkutan jato inantanmun jan yoma xohiirivi tuku mishtintan jaa chivanhai jonivo inannixohki, jato jirinon inannovo.

17 Jato inanhaivaunmun kiyoovinix jirikin yanikannixohnu. Yanixon tuxuhaavo vikinmun jaa chivanhai jonivaun doce kakan vopanixohki.

Jaa Diosin nichinni Mesiasmun Jesusnu kin Pedron yohini.

18 Kanonmun jaztii japa Diosvutan Jesús yovannixonhnu. Vuhaitomun jan jaa chivanhai jonivo yokaanixohki, nan jahaakin:
¿Tzovaki unhkain yohihivirahkanni? katomun rainvahin.

19 Tuxun yohihavo jato junumuran jikimahai Juanmunkiha minhnupu, tuxunrivi yohihavo Diosin jau yohikun jato yohihai joni japanhni Eliasmunkiha minhki. Tuxunrivi yohihavo Diosin jau yohikun jato yohihai jonitza japanhnikahtonmun kayahaxkiha minhkinupu, kinmun Jesús yohikanixohki.

20 Ja jahaakin yohihaitomun jan jato:
¿Matox tzovaki unhkain ikiira manhkai? katomun Pedron:
Jaa Diosin nichinni Mesiasmun minhnupu, Yovaku, nixohki.

Rutukatzi jahaavaun jato Jesusin yohini.

21 Diosin nichinni Mesiasmun Jesuski Pedron yohihainmun, jato Jesusin:
Iyaki unhkatzi jato yohixanhkannapu, tanmun.
22 Jan unaa:
Diosin Vakux Yoranixo uhon kuunyamakin iya izin ninkaamayovaakatzihkankihnukanpu. Nan nokun kaivaun yovaavo uhon kuunyamahain, nan sacerdotevaun apovo uhon kuunyamahain, nan jato jau onanmahai jonivo uhon kuunyamahainmun, nokun kaivo yovaavorazi uki notzikin iya rutukatzihkinukanpu. Iya rutushinaavomun kimisha oxaa vinoohain kayakatzi unhkai, kinmun jan jato yohinixohki.

23 Kanon jaa chivanhaivoya jato naharivi kunatanmun jan jato:
Yohinon ninkaakanpu: Iya chivanpaihairazin man jaurazin kuunhai potatan, un inaakin izin ninkaahain uvutan izin ninkaakin iya nutuztiirazi chivanjankanpu.

24 Iya chivanpanax mato rututivo shinanhi jatoki rakuuhaitox nokahaxmun Diosvutan jayamakatzi manhkinukanpu. Iya chivanhaito mato rutuhavo nokaxorokonmun mato iyokatzi Upa Dioskihki, javutan janon. **25** ¿Kuzajanhkin jau naha tziztotira man nokahax javi Diosvutan jayamaxanhkin?

26 Ninkaakomunkanpu, yohinon: Uki man ranooranoohainmun iyaxrivi matoki ranookatzi unhkainukanpu. Un Jovi Sharaa ninkaapanax man ranookin iyakovinki onanyamaxon yohiyohihainmun iyanrivi mato onanyamaxon yohikatzi unhkai. Tzova pishtax uki ranooranoohainmun iyaxrivi Diosin inaavoya shinanyovaayahtox main jahaa jonivaun apo jakatzi unaa main johax jatoki ranookatzi unhkainukanpu, kin jato yohitanmun jan jato unaa. **27** Koonmun mato yohihi unhkainukanpu, mato sharaakin jau kuzaxonhaito Dios iinhamahtox mun nokayamakatzi nuno jahaa tuxuhkankihki, mun jan jatonixohnu.

Jesús vumanna vutzannahaani.

28 Jan jato ja jahaakin yovanshinaa ocho oxaakara vinoohainmun, Jesús manan matonkonon mapuunixohnu, japa Diosvutan yovankatzi. Kakinmun jan nan Pedro iyotan, nan Santiago iyotanmun, jan Juan iyonixohki. **29** Kahax japavutan yovanyovanhimun jan javutan vohaitonruz iinhavo vumanna vutzannahaanixohnu. Jan choparivimun shivi sharakux joxosharaakovinnixohki. **30** Jano jan jakun yohishma Jesushivaa vuhax, javutan yovanhaitomun Diosin jau yohikun jato yohipahonni jonivo Moisesya Elias vuchikanixohnu. **31** Juruu shivi sharakun jato muchiha jahax, ja jahaahi inaahi Jerusalen jumannohax nakatzi Jesuskihki yohikatzi vuhaxmun jakannixohki.

32 Javihi oxakatzan nokahax oxayamakinmun Pedrovutan javuu jahaa joni ravutan vumanna vutzaxo Jesús iinkin jaa joni ravuurivi javutan yovanhaito iinkanixohki. **33** Moha jan jaztii janon yamarizvahinhai-vaunmun Pedron Jesús yohinixohnu, nan jahaakin: Sharaamun non nuno jahanupu, Yovaku. Kanonmun kimishakin tuvanjanhki nonhkainupu. Nan miya axontan, nan Moises axontanmun, Eliasrivi axonxanhki nonhkai, kinmun jan yohinixohki. Ratuhkuuxon jau yohinoxkavikinmun Pedron ja jahaakin yohinixohnu.

34 Yovanhi junuuhama Pedro jakun, nai kohin jotanmun jato yamupan vuponixohki. **35** Jato vupuhain rakuukinmun nan jahaahi yovanhaito ninkaakanixohnu:
Jaamun un kuunyovaahai un Vaku Jonihki, jaa ninkaakanpu, kin yohihaitomun ninkaakanixohki.
36 Ja jahaahaito ninkaatanmun, kanon jaztii niha Jesús iinkanixohnu. Ja jau iinhavo tzova pishtakovin yohiyamakinmun shinanruzkannixohki.

Vaku joni yoshin iromahan ivoni Jesusin aroni.

37 Ja jahaayaashinnax, kanon manannunohax votoohaitomun nahakovinnin Jesús rananhi vokannixohnu. **38,39** Jesús rananhi vohavan jatovutan kahaa joninmun Jesús mukumahax yohinixohnu, nan jahaakin:
Yovaku, jaztii un vaku jonihki iya aroxonpu. Yoshin iromahan ivoxon zaihmakin maxkamakin vaha javovaxmahihkinupu. Muhuyovaakinmun junuyamahihkiki. **40** Jan yoshin iroma potaxonnon un miya chivanhai jonivo yohikunmun atima timahaxkankihki, kin yohihaitomun,

41 Jesusin rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Dios shinanyamahai jonimun manhnukanpu. Chaiihi un matovutan jakunmun iya koonyamahi manhkiki. ¿Kuztiyan un mato jau yohikun onankatzira manhkai? Iinnon iya nuri vakuvo iyuxonkanpu, janhkain,

42 Iyuxonavanmun yoshinnin Jesús vuchitan vakuvo maitzakakin maxkamanixohnu. Vakuvo ja jahaahaito vuchitan yoshin vachinkin potatanmun Jesusin vakuvo arotan japa:
Nan min vaku jonihki, iinxanhpu, nixohki.

Rutukatzi jahaavaun jato Jesusin unaa yohini.

43 Ja jahaakin vakuvo arohaito Jesús vuchitan ratuhkuuxon janoxon iintanmun sharaakin Dios yohikanixohnu. Vakuvo arohaito Jesús vuchihax ratuhkuuhax jahaavaunmun, Jesusin jaa chivanhai jonivo yohinixohnu, nan jahaakin.

44 Ninkaaxon man shinan vunoyamajahinnon mato yohinon iya ninkaasharaakanpu: Diosin iya main nichinha yorahax jonixomun iya rutunovo iya jato inankatzihkankihnukanpu, kin jan jato yohihain,

45 Jato jau yohipaihira janhkiki onanpanavaunmun onatimanixohnu, jato Diosin onanmamaha. Jan jato muztun sharaa yohinon yokaapanax rakuuxonmun yokaayamakanixohki.

Rato jonira yovaahki yokakanannivo.

46 Kanonmun jaa chivanhai jonivo rato jonira yovaahki shinanhi vachinnanannixohnu.

47 Jau yohipaiihi vachinnaahirahkannihki jato onantanmun, Jesusin vaku joni pishta kunatan jahiva nichintan, jato: **48** Iya shinankin vakuvo mishtin jau kuzaxonhimun, vakuvoruzkovinki jau kuzaxonhi inox manhkinukanpu, iyamurokon jau kuzaxonhi manhkari. Iya jau kuzaxonhimun iyaruzkovinki jau kuzaxonhi inox manhkinukanpu, Upamurokon jau kuzaxonhi manhkari. Ja jahaakinrivi tzova jau kuzaxonhira manhkai shinanyamakin janovi jato jau kuzaxonhaimun joni yovaahnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Ja noku kuzayamahaitonmun noku jau kuzakinhnoxkankihnu.

49 Kanonmun jaa chivanhai Juannun Jesús yohinixohnu, nan jahaakin: Yovaku, novuu jayamahaiton Diosin nichinha kaxon yohikin jato yoshin iroma potaxonato joni vuchitanmun non jununon yohikuhnupu. **50** Katomun Jesusin rainvahin:
Jamun anon junumayamajanhkanpu. Ja noku kuzayamahaitonmun noku jau kuzakinhnoxkankihnu.

Jaa chivanhai ravuu Jesusin vachinni.

51 Kanon rutuhavan kayavahin japa Dios jari nai jahoo katannon rutunovo nutu itizhainmun, javi rakuuyamahi Jesús Jerusalen juman kanixohnu. **52,53** Ruzoovahin Samaria juma papii voxon raki oxatira janhki tapaz vunaxonjanhtannon jan jaa chivanhai jonivo nichinha voxon jato yokaahaitomun, Jerusalen juman kaanhaito Jesús ninkaaxon tapaz vashikahankanixohki.

54 Jesús tapaz vashikahannaito jato ninkaaxonmun, Santiagovutan Juannun Jesús yohinixohnu, nan jahaakin:
Yovaku, miya tapaz vashikahanhihkankihki, non jato kiyoo kohanon nai jahokuha chihi juruu nichinnon Dios yohinonhkinupu, kin yohihaito ninkaatan,
55 Jato jahori vuzotan jato Jesusin vachinhainmun. **56** Jumatzantzinkan vokannixohki.

Nokun jau shinanyamakin
Jesús chivantimun nonhnu.

57 Vohavan jatovutan kakakinmun jonin Jesús yohinixohnu, nan jahaakin:
Yovaku, javi min inaahi kaanhain mivutan inaahi kaanpaihi unhkainupu, katomun Jesusin rainvahin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin.

58 Kiniya maxoo jakunmun izaarivi nahayahtoxkihnupu, jan jahon jahai. Diosin Vakux Yoranikatoxrokonmun un jovinti tapazmahizhax unhkai, kin yohitanmun.

59 Jan jonitzatzinkan:
Uvutan jopu, kin yohinixohki. Ja jahaakin Jesusin yohihainmun jaa jonin:

Upa naxahinnonmurokon javutan jayootannonhinpu,
Yovaku. Naxo maivuhranmurokon,
kanon mivutan kakatzi unhkai.

60 Katomun Jesusin:
Ja iya chivanyamahai min kaivaunmurokon maixahinnovo miyax kaxon jaton apokovinmun Dioski jato ja mai tohaztipan jahaa yohijantapu, kinmun Jesusin yohinixohki.

61 Jonitzarivimun Jesús jari kanixohnu, nan jahaakin yohikatzi:
Mivutanmun kapahi unhkai, kaxanhkinmurokon un kaivoviz yohiyotannonhinpu, Yovaku, katomun.

62 Jesusin rainvahin:
Diosin Jovi Sharaa jato yohixanhni kakin jau potavahinxon jaa shinanhi jayamatimun jonihnupu, kinmun Jesusin yohinixohnu.

Jesusin jato naha katooxon nichinni.

10 **1** Jato jau yohiyohikin junutanmun Jesusin unaa setenta y dos joni katoonixohnu, jato jan kahai jari ravuurazi ruzoovahin juman votannon nichinjanhkin.

2 Nichinkinmun jan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Mato yohinon iya ninkaakanpu. Ichakovinmun jahax Diosin Jovi Sharaa ninkaapaihai jonihkinukanpu. Jato ninkaamapanaxmun maxkaahax Jovi Sharaa jato ninkaamahai jonivohkiki. Matonkomun jan Jovi Sharaa jato yohijahinnon jato katooxon nichinnon Dios yohijanhkanpu, tanmun jan unaa. **3** Jato Jovi Sharaa ninkaamaxanhni votankanpu. Joni iroma jarimun mato nichinhi unhkainukanpu. Carnero inaa yohinna povunmuran nichinhikavizkin mato nichinhi unhkakomun, iinsharaahax votanjanhkanpu.

4 Vokintzi nan pisha voxon, nan koriiki voxon, nan zapato ravuurazi voxanhkannapu. Vokin jato vahinakiha rananxon yovankatzitzi vanuuxanhkannapu. **5** Jaton jatin vuiitankomun Ranoyama sharaahi man janonmun kuunhi Dioskihnukanpu, kin jato yohijanhkanpu. **6** Ranoyamahi jahai joni jakun, man jato ja jahaakin yohihainmun, mato ranoyamakin jakinhkatzihkankihnukanpu. Ja joni ranoyamahi jayamahai jakun, man jato ja jahaakin yohihainmun, notzixon ranoyamakin mato jakinhyamakatzihkankihki. **7** Ja tapazan vanuuhax jaha jaton jau mishtin jirikin mato ayamahaavaunkomun ajanhkanpu. Kuzakin yonooxo kopiihaavaun koriiki vinoxkamun joni yonoohaihkamai, ja jahaakinrivi Diosin Jovi Sharaa jato ninkaamahaito mato jau mishtin inanhavankomun vijanhkanpu. Jano jahaxtzi tapaztiirazin oxakuujanhkannapu.

8 Jumatzan nokoohaito mato ja juman jahaton jakinhxon mato jau mishtin umanhavan akin, ja man jahaa ja tapazan tzova mishtin izinnixo vuchixonkomun, arojanhkanpu.

9 Jano jaxon jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamakinkomun, jato jaton apokovinmun Dioski yohijanhkanpu, kin yohitanmun jato Jesusin unaa. **10,11** Jaton juman nokoohaito mato jakinhyamahaavo vokinkomun jato mukumahax kiyopan ninkaanon nan jahaakin yohijanhkanpu: Joni iromakovinmun manhnukanpu. Kanonmun matovutan jayamahi kahikahi nonhkai. Jaarokon shinanjanhkanpu, ja jaki chipoohairuz jaton kuunyovaahimun jaton apokovinkatzi Dioskihki. Nokuruzkovinki januhimun iki manhkinukanpu, Diosmurokon januhi manhkari, kin jato yohivahinkomun jumannohax votanjanhkanpu, tanmun jan jato unaa. **12** Koonmun mato yohihi unhkainukanpu, ja Diosin Jovi Sharaa ninkaati shinanhi ikairazimun ja Sodoman japanhniivo jan kastiikani vinotan jato kopiyovaakatzi Dioskihnu, kinmun jan jato Jovi ninkaamanixohki.

Diosin Jovi ninkaati shinanhi ikaimun
jato kopiyovaakatzi Dioskihnu.

13 Kanonmun Jesusin Corazinya Betsaida juman jahaa jonivo yohinixohnu, nan jahaakin:
Tu, matomun kopiyovaakatzi Dioskihnukanpu, Corazinya Betsaidan jahaa jonivau. Tiroya Sidon juman japanhni jonivaunki ja un mato atima jau kuzaxonnai ja jahaahaito iya iinxonmun vutzakin shinanhax jakanhkannixohnukanpu. Ranoohaxmun maxkohkax jakanhkannixohki, moha shinantzaxonmun Dios chivanhihkankihki jato iinnovo. **14** Mato Diosin kastiikanon nutu ikainmun, Tiroya Sidon juman japanhni jonivo jan anii vinotan mato kopiyovaakatzi Dioskihnukanpu, Corazinya Betsaidan jahaa jonivau, kin yohitanmun Jesusin Capernaun juman jahaa jonivotzinkan yohinixohnu, nan jahaakin.

15 ¿Diosin katooni joni kiyopaxki nai jahoo vokatzikara ikiitzi manhkai, Capernaun juman jahaa jonivau? Ninkaakanpu mai, inaayovaahaivo jari mato potakatzi Dioskihnukanpu, tanmun jan jaa chivanhai jonivo yohinixohnu, nan jahaakin.

16 Un mato nichinha voxon, jato Jovi Sharaa yohihaito ja mato ninkaahairazinmun matoruzkovin ninkaayamakin iyarivi ninkaahihkankihnukanpu. Ja jahaakinrivimun ja mato januhairazin

matoruzkovin januyamakin iyarivi januhihkankihki. Ja iya januhairazinmun ja iya nichinni Upa Diosrivi januhihkankihnu, kin yohitanmun Jesusin jato naha nichinnixohki, juma kiyopan jahaa jato Jovi Sharaa ninkaamaxanhtannon.

Jesús chivanhai jonivo janoriviz vunii.

17 Ja setenta y dos joni Jesusin jato Jovi Sharaa ninkaamaxanhtannon nichinha voyantatoxmun jasharavuhi jakiriviz vuxon Jesús yohikanixohnu, nan jahaakin:
Miyanmun min noku amakun akii nonhkai non yohikunmun, noku jumayamakin jato potavahinni yoshin iromahkinupu, Yovaku, katomun.

18 Jato Jesusin rainvahin:
Koonmunhnukanpu. Ovaakovin kanaa paishkiikavizkahin nai jahokuhax pakuuhaitomun un ramaamakovin yoshin iinnihkuku. **19** Ninkaakanpu, uki chipooxon nan rono jamaaxon, nivotiya jamaahaitomun, mato ayamakatzihkinukanpu. Uki chipooxon yoshin iromahanrivi mato iromamapaihaito, maruz kopikin ranoomatimun manhki. **20** Mato yoshin iromahan jau jumayamahaikun shinanhi jasharayamakanpu. Koonkovinmun Diosvutan jakatzi manhkikimurokon shinanhi jasharakanpu.

Jesús jasharanii.

21 Ja jahaakin jato yohihaito Diosin Kayan jasharamaha jasharakinmun Jesusin japa Dios yohinixohnu, nan jahaakin:
Sharaakovinmun minhnupu, Upa Diosi, nan nai ivohax, nan mai ivohax, jau kiyoo ivomun minhki. Jato vuyannaakihinjanhkin shinanxon tzova yohiyamanixonmun vakuvokaviz rama miki chipoohaito jato onanmahi minhkinupu, jau onanyovaa jonivo onanmayamaxon. Koonmunhnupu, ja jahaajanhkin shinannixonmun ja jahaahi minhkiki.
22 Jau kiyoovinin apo janonmun min iya katoonihkinupu, Upa. Miyaztipanmun min Vaku Joni un jakun onanhax minhkinupu. Tzovara minhkirivi tzovan onanyamakunmun, iyan min Vakun un onankun, ja un jato tzovara minhki onanmahatonrivimun onanhaxkankihki, kinmun Jesusin japa Dios yohinixohnu.

23,24 Ja jahaahi japavutan yovanyovanhi junuutanmun Jesusin jaa chivanhai jonivorazi yohinixohnu, nan jahaakin:
Koonmun mato yohihi unhkainukanpu. Diosin jau yohikun jato yohipahonni jonivovutan jaton apovaunmun nan man iya jau kuzahaito iinhai, ja jahaakin iinpaikin iinyamapahonkanixohnukanpu. Diosin Jovi Sharaa mato ninkaamahaito man iya ninkaahai, jaarivi ninkaapaikinmun xunivaun ninkaayamanixohki. Jasharakanpu, marokonmun jau rami sharaavo iinhi manhkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Samaria main jahaa jonin javuu joni omizvonii.

25 Kanonmun jato jau onanmahai joni Yovaa Jesusvutan yovanjanhni kanixohnu. Kaxonmun jan koonkovinrokon yohisharaahirahkiki iinjanhkin, Jesús jau yokaanixohki, nan jahaakin:
Yovaku, ¿Jau kuzatira un naxo iya Diosin iyojahinnon? kin yohihaitomun,

26 Jesusin rainvahin:
¿Kutzahkin yohikinra xunivaun kirika kunuupanhnix? ¿Jaurokon yovanhaira min? kin Jesusin yohihainmun, jan:

27 Nan jahaakin yohikin kunuuniivohkinupu: Dios kuunyovaakin ja jan jau yohinikun junuyamakin shinanxon, jumayamakin ja jahaakin jau kuzajanhpu. Min yora min kuunyovaakin orihai, ja jahaakin mivutan jahaa joni kiyoo kuunyovaakin orisharaajanhpu, kinmun kunuuniivohkinupu, katomun.

28 Jesusin rainvahin:
Koonmunhnupu, ja jahaakinmun kunuuniivohkiki. Ja jahaakin jau kuzayaahi naxomun miya iyokatzi Dioskihnupu, javutan junuuyamahi jaxahinnon, kin yohihaitomun.

29 Jonin Jesús nan jahaakin unaa yokaanixohnu, sharaakinmun jan yohikihki Jesusin onannon:
¿Tzovara uvuu yoravo un jato orinon? katomun.

30 Jesusin rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Nan jahaakannixohki yohinon ninkaapu: Jonimun Jerusalen jumannohax Jerico juman kanixohnupu. Kakahaitomun jau vihai jonivaun vahi nakixon jan jau vihanjanhkin achitan muhukin koshatan, jan jau vihantan nuvanhin vohavomun, jan nahaakaviz vahi kuxaa rakaanixohki.

31 Jan rakaarakaahainmun jaa vahinriviz sacerdote jonixohnu. Jojokin muhuvahinnavo vahi kuxaa rakaaha vuchitanmun jan kuzhaxra janhkiki iinjanhkin shinanyamakin, paruxkuvahin vinovahinnixohki. **32** Jaa jonin vinovahinha jan rakaarakaahainmun jaa vahinriviz sacerdote jau kuzakinhnai levita joni jonixohnu. Jaanrivimun jan kuzhaxra janhkiki shinantan iinyamakin paruxkuvahin vinovahinnixohki.

33 Vinokin kiyovahinhaivaunmun, kanon Samaria main jahaa joni jaa vahinriviz jonixohnu. Jojokin vuchitanmun jan omizvotan koshikahin jizii kanixohnu. **34** Jahiva katan iinkin muhuyovaahavan vuchitanmun jan xunivutan vino ayatinin jan vara rahonxontan vuraakoxonnixohki. Kanon rahontan jan burro katun tzahonvahin tapaz vunavokin iyoxonmun jan jarixon chituxon rahonnixohnu.

35 Oxakihinshinax, kanon katanjanhkinmun jan koriiki kurux ravuu vitan tapaz ivo kopiinixohki, nan jahaakin yohitan:
Nan jonikomun orixon rahonjanhpu. Javikin koriiki kiyoxo miya joxon kopiijahinnon, kinmun jan yohivahinnixohnu. Ja jahaakin joni yohitanmun Jesusin jato jau onanmahai jonitzinkan:

36 Mohamun min ninkaakihki. ¿Rato joninra javuu yoramura janhkari shinannix? kin Jesusin yohihainmun,

37 Jan rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Jaa omizvohaiton un, kin yohihaitomun Jesusin:
Koonmunhnupu. Miyanrivikomun, kanon jato ja jahaakatzi katanpu, kinmun Jesusin jato jau onanmahai joni yohinixohki.

Martaya Marian tapazan Jesús kanii.

38 Ja jahaakin jaa joni yohivahin kahaxmun juma pishtan Jesús jaa chivanhai jonivoya nokoonixohnu. Nokoohaito vuchitanmun, xanon jato jirijanhkin kunanixohki. Jan janumun Marta janixohnu. **39** Martan vutzamun Maria janixohki. Jovi Sharaa yohihaito Jesús ninkaakatzimun Maria tahozohoohax tzahoonixohnu. **40** Jan ninkaahi tzahookunmun, Martan jaurazi kuzahi vuchituhuuyovaahax iihi jotan Jesús yohinixohki, nan jahaakin:

¿Iinyamarokonhira minhkai, Yovaku, un jau kuzahain, jan jau kuzayamahi un vutzahkiki? Iya akinhni kanon yohiyu, mun jan janixohki.

41,42 Ja jahaakin yohihaitomun Jesusin Marta:

Naha jau kuzapahimun vuchituhuuyovaahax vurovurohnikohi minhkinu, Marta. Ninkaa-u, miya yohinon, Diosin Jovi Sharaa ninkaahamun sharaahnu. Min vutza Marianmun jaa Jovi ninkaajanhkin katoohaxkihki. Tzovanmun vunomayamakatzihkiki jan ninkaaha, kinmun Jesusin Marta yohinixohki.

Jesusin jaa chivanhai jonivo Diosvutan yovanjahinnon onanmanii.

11 **1** Vutzatiyanmun Jesús japa Diosvutan yovanhi janixohnu. Japa Diosvutan yovanyovanhi junuuhaitomun jaa chivanhai joniztipan Jesús yohinixohnu, nan jahaakin:

Diosvutan yovanjahinnonki noku onanmapu, Yovaku, ja Juannun jaa chivanhai jonivo onanmanii ja jahaakin, kinmun jan yohinixohki.

2 Ja jahaakin yohihaitomun jato Jesusin:

Diosvutan yovankinkomun nan jahaakin yohijanhkanpu: Kiyoovinin miya sharaakin yohinon jato yohimaxanhpu, Upa Diosi. Nokun apo jakatzi nuku main joxanhpu. **3** Nutuztiirazi noku jiriti inanjanhpu. **4** Non iromahairazi noku potajonxon unaa shinanyamajanhpu. Ja jahaakinrivi non noku iromaxo jato potajonxon unaa shinanyamajahinnon. Noku yoshinnin iromamamiz noku chituxanhpu, kin jato yohitanmun.

5 Jan jato jovitzantzinkan yohinixohnu, nan jahaakin:
Maton kaivomun nan yamuu jokatzihkikimunrokon shinankanpu. Man jiripananmun maton jiriti yamahnukanpu. ¿Rakiha jau pishta vitira man jan jirinon? Matovutan jahai joni jari votimun manhnukanpu, nan jahaakin yohikatzi: **6,7** Un kaivomun jokihki, jiripanan rato amatima unhki, iya min jau pishta vahaa jamiz inanpu mai, jiritannon, kin matovutan jahai joni yohitimun manhnukanpu. ¿Ja jahaakin yohihaito ninkaatan, mato jau vashikahankin nan jahaakin yohitiki janhkainrokon ikiira manhkai? ¿Kuzajanhkin iya vuzonhira minhkai? Mohapan vuva kuvuntan un vakuvo oxakihinhax unhkaicho. ¿Kuzajanhkin miya jau inankatzi kaintimapan unhcho, kin yohitirokonra jan? Ja jahaakin mato yohiyamatimun janhnukanpu. **8** Matokovin omizxon jaurazi inankatzi kainyamakin man unaa kunatan kunatanhti shinankin mato akaztii jaurazi maxkaahaxra manhkai inankatzi kaintimun janhnukanpu, tanmun jan unaa.

9 Ninkaakanpu mai. Ja jahaakinrivikomun junuyamakin jau maxkaahaxra manhkai Dios yokaajanhkanpu. Nan jau maxkaahaito mato inannon yohixonkomun, jau vunahaitorivi mato vuchimanon yohijanhkanpu. Kunahaito mato ninkaaxonmun mato jakinhjanhkin rainvahin nuri jopu kin mato yohikatzi Dioskihnukanpu. **10** Mato omizvokin mato Diosin jau yokaahaito inankunmun vikatzi manhkinukanpu. Ja jahaakinrivi jau vunahaito jan mato vuchimakunmun vuchikatzi manhkiki. Kunahaito jan mato ninkaahamun javutan jakatzi manhkinukanpu.

11 ¿Tzova pishtax man vakuyakun, maton vakuvaun mato yoma xohii yokaahaitorokon, rono inannoxra manhkai? **12** ¿Atapa vachi jovaa mato yokaahaitorokon, nivo inannoxra manhkai? Javi iromahanvimun maton vakuvo jau iroma inanyamanox manhkinukanpu, tanmun jan: **13** Ninkaakanpu, yohinon: Pishtakinmurokon maton vakuvo kuunkin orixon mato jau yokaahaito jau sharaavo inannox manhkinukanpu. Diosrokon iya chivanhai jonivo kuunyovaakin ja man maton vakuvo jau inanhai vinotan yokaahaito mato jan Kaya nichinxonkatzi janhkinukanpu, matovutan jaxon mato chituhi jonon, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Yoshin jakinhnakiha Jesusnu.

14 Ja jahaakin jato jau yohivahin kaxonmun, Jesusin joni jantomanixo yoshin potaxonnain joni yovantiyanixohnu. Ja jahaahaito iinhimun ratuhkuukanixohki. **15** Ratuhkuuhaivaunmun tuxun jaki notzikin nan jahaakin yohikanixohki:
Yoshin iromahan koshi Beelzebuvutan ravukananhi jaha jan amakunmun jan jato yoshin potaxonkihnukanpu, kinmun yohikanixohki.

16 Tuxunrivimun iromakin jau kuzahiki janhkain ixon ontzakin chanikahanxanhkin iinnovo jato jau kuzaxonnon yohikanixohnu. **17** Kuzajanhkin ja jahaakin jau yokaahirahkannihki jato onantanmun jan jato:
Joni jakiztii jumaztipan jahatox rutunnaakin jaton juma kohahamun tapaz kiyoo kohooha raki jatimanoxkihnukanpu. **18** Ja jahaahirivi jamun jarii zinakananhax chaiihi jayamatimun yoshin iromarazihki. Yoshin iromahan koshi Beelzebuvutan ravuuhaito jan iya amakun, yoshin kainkahinmahiki unhkainmun, iya chanikahanhi manhkiki.

19 Ninkaakanpu yohinon. Ja jahaakin iya chanikahankinmun yoshin iroma potahaito mato chivanhai jonivorivi chanikahanhi manhkinukanpu, tanmun jan jato unaa. **20** Koonmun, mato yohihi unhkainukanpu, Diosinrokonmun iya amakun yoshin potahi unhkai. Karakunkomun mohamun maton ivo Dios jaxahinnon nutu ikaxkihki onanjanhkanpu.

21 Mato jovitzan yohinon iya ninkaakanpu: Jau vihantivo shinankin joni yovaa piyayahton jan jau orihaamun oriiyovaahax janox jan jauhkinukanpu. **22** Jan piyaki chipoohax jaxon jan jan jati chituhax jajaahainmun, jonitza jaaxrokon kuruxyovaakovinnix jotan, jan jahon kuruxhai piya ninintan jan jau kiyoo vihantimun kankihnukanpu.

23 Ninkaakanpu mai, iya chivanyamahaitonmun yoshin iroma chivannoxkankihnukanpu. Un jato Jovi Sharaa ninkaamanon iya jato tziztoxonyamahaitonmun jato paxkaxon yoshin chivanmanoxkankihki, kinmun jato Jesusin yohinixohnu.

Potahavo kahax jakiriviz jotimun yoshinhnu.

24 Unaamun jato Jesusin Jovi Sharaa ninkaamanixohnu, nan jahaakin yohitan:
Yoshinnin mato paranmiz ninkaakanpu. Yora ivonixo yoshin potahavo kahax, raki jatira janhki vunavunahi jatzanamuuhax, jakiriviz vanuukirantimunhnukanpu. **25** Kaxon, sharaahi jaha jaa joni vuchivahinmun, **26** Kanon jaakavizma iromakovin siete yoshin vuchixon iyuhax, kanon jaa joni ivokatzi yoshinhkinu. Kanonmun iruzkihi iromahi jakatzi jonihkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jau yohihaito Diosin Jovi ninkaaxon, jumayamakin ja jahaakin jau kuzahimun jasharakatzi nonhkanu.

27 Ja jahaakin jato jau yohihi Jesús jakunmun, naha jahaavaun jatovutan jahax xano mukumahax zaihnixohnu, nan jahaakin yohihi:
Ja miya vaku vixon chocho amakin puxkoni xanox jasharanonnu, katomun.

28 Jesusin rainvahin:
Ninkaa-u yohinon tzovara jasharahaihki: Jau yohihaito Diosin Jovi ninkaaxon, jumayamakin ja jahaakin jau kuzahaitoxmurokonmun jasharakatzi kankihnu, mun jan janixohki.

Atima jato jau kuzaxonnon yohihavo Jesús jumani.

29 Jau yohihaito Jesús ninkaahi vuhax ichavuiikinmun muchikanixohnu, atima jato jau kuzaxontira janhki shinankin. Ja jahaakin muchihaito jato vuchitanmun, jan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Iromakinkovinmun shinanhi manhkinukanpu. Un mato Diosin Jovi Sharaa yohihainkovin iya koonyamakinmun, un mato atima jau kuzaxonnoruzmun kuunhi manhkiki. Matomun axonyamahi unhkai. **30** Jato jan Jovi ninkaamanon Diosin Jonas Ninive juman nichinni ja jahaakinrivimun jan iya main joxon mato jan Jovi ninkaamanon nichinnixohnukanpu.

31 Ninkaakanpu mai, nutu kiyoohain Diosin ja mai tohaztipan jahaa joni nokanivo tziztohain, vizmahax joxonmun, mato chanikahankatzi apo xano yovaahkinukanpu, un mato jau yohikun iya koonyamahato.

Ramaamamun jaa xano jovanhnixohnu, Diosin apo Salomon jovi yohimahain ninkaakatzi. Matoxmun man Diosin nichinha jonix Salomon vinonikaton mato jau yohihaito iya ninkaakatzi vukuhnukanpu, tanmun jan unaa.

32 Nutu kiyoohainmun Ninive jumannohaxrivi vukatzihkankihnukanpu, mato chanikahankatzi. Ramaamamun jato Diosin Jovi yohihaito Jonas ninkaaxon vutzakin shinanxon, kanon iromaakin junukanixohnukanpu. Matonmun man iya Jonas vinonikaton mato jau yohihaito iya ninkaaxon vutzakin shinanyamaxon iromaakin junuyamahihkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Sharaakin shinanhimun ranooyamahi jakatzi nonhkanu.

33 Unaamun jato Jesusin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
Ranpari vitan juruutanmun tapaz jotati shinankin jonuyamataishkihnukanpu. Jishtisharakunmun vataishkihki, tapazan vuiihaito jato jotanon. **34** Ranpari juruuhakavitzanmun jau kiyoo mato iinmanox maton vurohkinu. Jau sharaa iinhaitomun mato sharaakin shinanmaxon, jau iroma iinhaitorivimun mato iromakin shinanmanox maton vurohkiki. **35** Karamunhkikomun sharaakin shinanxanhkin jau iroma iinyamajanhkanpu. **36** Ja jahaaxon sharaakinruz shinankinmun maton iromarazi potahax ranoyamahi jakatzi manhkinukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

Ontzamunox jaton yovaavohkiki jato Jesusin yohini.

37 Jato Jovi Sharaa ninkaamaakin junuhaito fariseon jirikihinjanhkin kunaha jan tapazan jikitanmun Jesús tzahoonixohnu. **38** Jaton itin ikaivo ja jahaahi jirikatzi muchokiiyamahaito Jesús vuchitanmun fariseon kuzanon jirikatzi muchokiiyamahira janhkiki shinannixohki. Kuzakin shinanhirakannihki onantanmun jato Jesusin: **39** Mato fariseovaunmun iyoonikaavaun ja jahaakin jau kuzapanhni chivankin maton kuzpo nachookin, kunchaarivi nachoonox manhkinukanpu. Dioskovinkin ja jahaakin sharaakin jau kuzaxonhimun inox manhkiki. Mamun janovimun aruzkin iyoonikaavaun jau kuzapanhni ja jahaakin

jau kuzahi manhkinukanpu. Ninkaakanpu mai, nan jato jonuu jau vihanxon, nan jato jau paranxon, nan jatorivi iromahaito mato iinkinmun, iromakin maton shinanhaimun manhki onanhax Dioskihnukanpu. **40** ¿Nokun yoratanki Diosin nokun shinanrivi ayamanikunrokon ikiira manhkai?

41 Shinantzajanhkanpu. Shinantzaxon, kanon jato jau vashiiyamakin jau muronhaito inanhax shinansharaahi jatimun manhkinukanpu, tanmun jan unaa.

42 Tu, iromakovinmun manhkinukanpu, fariseovau. Sharaakovinnixmun Dioskihki shinanyamaxon, jahonrivi kuunyamakinmun janovi mishtin maton jau Dios inannox manhkinukanpu. Ninkaakanpu mai, ontzayamakinkomun Dios kuunyovaakin vashikahanyamakin jan kuunhai Dios inanjanhkanpu.

43 Iromakovinnixmun Diosin Jovi Sharaa ninkaati tapazan vuiihax tzahooti sharaavo katoohax maniinox manhkinukanpu. Ja jahaakinrivi vohochivanto mato vuchixon joni yovaavomunra manhkari shinanxon mato ¿Matora man? matohnonvokavimunox manhkiki.

44 Iromakovinnixmun joni yovaakovinki jaxon jato paranhi vohotanox manhkinukanpu. Ja jahaahi jaha mato iinkinmun jatonrivi iromakin jau kuzanoxkankihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

45 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun, jato jau onanmahai jonin:
Ja jahaahi yovankinmun noki nokovahin jau yohihi minhkinupu, nixohki.

46 Kaahaitomun Jesusin rainvahin:
Matorivimun man iromakovinhnukanpu, jato jau onanmahai jonivau. Pishtakovinkin maton ja jahaakin jau kuzayamakinmun ja jahaakin jau kuzanon jato yohinivan ja jahaanon jato yohihi manhkiki.
47,48 Matorivi yohihi unhkainukanpu. Maton kaivo iyoonikaavaun Diosin jau yohikun jato yohihai rutupahonni ja jahaarivikovinmun manhnukanpu.

49 Nan jahaakin Diosin yohikun kunuupanhniivomun jahaxkihnukanpu:
Yohiyovaayahton Diosin jau yohikun jato yohihai jonivoyamun Jovi Sharaa vohai jonivo mato nichinxonkatzi unhkainukanpu. Un jato nichinha voxomun, tuxu jato rutuxon, tuxu iya chivanhaito jato junumapakatzihkankihki, kin yohikinmun kunuupanhkannixohnukanpu. **50,51** Jaa jan vutza Abel rutuni Cainviz katoonixonmun matorivi katooxon kastiikayovaakatzi Dioskihki. Jaa Zacarias jau kohati janohax Dios yohinna rutuxonxon kohaxonnaivo templo jari kahaito rutunivorivi katooxonmun jato kastiikayovaakatzi Dioskihnu, tanmun jan unaa.

52 Mato yohinon iya ninkaakanpu, jato jau onanmahai jonivau: Kuzaxon Dios chivantirahki onanyamaxon man jatorivi iromakin onanmakunmun jatonrivi kuzaxon Dios chivantirahki onanyamahaxkankihnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.
53 Ja jahaakin jan jato jau yohikunmun jato kirika onanmahai jonivoya fariseovaun notziyovaaxon nahakin Jesús jau yokaakanixohnu, **54** Jau pishta iromakin yohihaito chanikahanxanhkin.

Ja jahaakovinki jahax iyamaxahinnon jato Jesusin onanmanii.

12 **1** Kanonmun mil jonikovin vinohi tziztokohoovuiihi rani jatimakun tzakannaahi kiyoonixohnu. Jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamakinmun Jesusin jaa chivanhai jonivoviz yohinixohki, nan jahaakin:
Mato fariseovaun paranmizkomun iinsharaajanhkanpu. Ontzahimun Dioskovinki jau kuzaxonhi inoxkankihki. **2** Nan ramamun jato jau paranhihkankihnukanpu. Nutu ikain, jato jau paranpanavaunmun parantimakatzihkiki. Ja jaton shinanmuran jau iromakin shinanhaivorivimun kiyoovinin ninkaanovo jato ninkaamakatzi Dioskihnu. Jaatiyanrivimun jonuu jau kuzaniivo kiyoovinin iinnovo jato iinmakatzi Dioskihnukanpu. **3** Matorivi man ninkaativo shinanhi yamuu jatoki iromahi yovanhaimun nutun kiyoovinin ninkaanovo jato ninkaamakatzi janhkiki. Ja man vanxuxun jau yohihairivimun kiyoovinin ninkaanovo mukumahax yohikatzi Dioskihnu, kinmun jan jato yohinixohki.

Jamun noku rutunovo jonivoki rakuuyamatimun nonhnu.

4 Unaamun jato Jesusin ninkaamanixohnu, nan jahaakin:
Mato yohinon iya ninkaakanpu, uvuu jahaa jonivau: Jato rutuhai jonivoki rakuuyamajanhkanpu, maton yoraruz rututan pishtakovin maton yoshin kuzayamatimun kankihki, jaamun iintimaki. **5** Tzovaki rakuutira manhki yohinon ninkaakanpu: Jan mato namatan shinanyovaayahton chihi nokayamahai jari maton yoshin potantiki, jakirokon rakuujanhkanpu, tanmun jan jato unaa.

6,7 Jau kiyoomun onanhax Dioskihnu. Iroma mishtinmurokon izaa shinanyamanoxkama janhkamai, ja jahaakinrivimun mato shinankin vunoyamahi janhkinukanpu. Izaa jan shinankin vunoyamahai vinotan mato kuunyovaakinmun chituxon kutzahtin vooyara manhki tiyakovin onanhax Dioskihki, kinmun jan jato ninkaamanixohki.

Jesucristo chivanhaiton ranooyamakin jato yohitimun nonhnu.

8 Kanonmun jato Jesusin unaa:
Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu. Iya chivanhai jonivomun manhki man jato ranooyamakin yohihainmun, rainvahin iyanrivi un jonivomun manhki Diosin inaavo yohikatzi unhkai. **9** Jatoki ranookin iyamun onanyamahax manhkiki man jato yohihainmun, rainvahin iyanrivi un jonivomaamamun manhki Diosin inaavo yohikatzi unhkai.

10 Diosin Vakux Yoranirokon iya januxon shinantzahaito jato vuyannaakihintimun Diosnu. Jaztiirokonmun Diosin Kaya januxon javikin shinantzahaito jato pishtakovin vuyannaakihinyamakatzi Dioskihki.

11 Iya chivanhaito mato vuchixon, mato nan Diosin Jovi ninkaati tapaz jari iyoxon, nan apovo jari iyoxon, jarixon chanikahanhaivaunkomun, jau jato rainvahin yohitirahki shinanhi vurovurohyamajanhkanpu. **12** Matoxkovinpan yovanyamakatzi manhkiki, Diosin Kayanmun mato yohimakun jato rainvahin jau yohikatzi manhkinu, kinmun jan jato yohinixohki.

Dioski chipoohax nokun jauki chipooyamatimun nonhnu.

13 Jatovutan jaxonmun jonin Jesús yohinixohnu, nan jahaakin:
Yovaku, nokun Upa nayankunmun jan jau vashiiyovaahi un vutzahkinupu. Iya nokun itin upan jau ravuurivi inannon un vutza yohipu, katomun.

14 Jesusin rainvahin:
Ninkaapu mai, nakin mato maton upan jau inanvahinnikunmun mato pishtavukon inankatzi joyamanix unhkainukanpu.

15 Kin joni yohitanmun jan jato:
Varixutuu naha vinonhi nutuhkax jataiz ranoxontzi jau nahayapakin jau tziztoxanhkannapu, kin yohitanmun.

16 Jan jato jovitzantzinkan yohinixohnu, nan jahaakin:
Nan jahaakanixohki yohinon ninkaakanpu: Joni jau nahayamun janixohnukanpu. Jan vaixon vanahamun jau vanaa jokonyovaahax tuxu vimihain tuxu poziyovaanixohki. **17** Jau vanaa vimihi poziyovaahaito iinhimun jan nan jahaahi jamun yovannixohnu: ¿Rakivizkara un jau vanaa vixon vakatzitzi unhkai? Rakimun oriyamakatzira unhkanu, **18** Kin yohitanmun jan unaa. Moha un shinanhai, kanon un jau oriti tapazpan mishtinhkimun pukatan tohavokatzi unhkanu, un jau vanaa vixon jahon vaxon, un jau kiyoorivi jahon vaxanhkin, kinmun jan yohinixohki. **19** Ja jahaaxon tapazxon jahon jan jau orihax, kanon naha varixutuu vinonhi ranoyamahi jahax nan jovinhax, nan jirihax, nan pahunhaxki jasharahi jaxanhkin shinanhaito vuchitanmun, kanon Diosin joni yohinixohnu, nan jahaakin.

20 ¿Kuzyamatiki jahaxkara ikiitzi minhkai? Nan yamuumun naxanhki minhkinupu. Jaa min jau aruzkin tziztoxon orini ¿Kohaxahinnovo min tziztonirahki? kin Diosin joni yohinikunmun jato Jesusin jovitzan yohinixohki. Ja jahaakin jato yohitanmun jan unaa.

21 Vashiiyovaakin jau naha tziztohaitox ja jahaarivitimun kankihnukanpu. Dioski chipoohaxmun nokun jauki chipooyamanox nonhkanu, kinmun jan jato yohinixohnu.

Jan jonivohamun noku orihax
Upa Dioskihnu.

22 Chipomun jaa chivanhai jonivo Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin: Mato yohinon iya ninkaakanpu: Jau jiritira manhki shinanxon, rato choparivi zauutira manhki shinanhikomun jayamajanhkanpu. **23** Ja mato yorani Diosinmun mato jaurazi maxkaati shinankin maxkaamayamakatzihkinukanpu.

24 Okamurokon shinankanpu, pishtakovinmun jan vaixon vanaha vimihaito aki jayamanox okahkiki. Jan jau vanaa vixon oriti tapazrivi yamakun, jamun jaruzha Diosinruz jirikun aki janox okahkiki. Yohinnakavizma man jakun, maton kuunyovaakinmun mato jau maxkaamayamahi Upa Dioskihnukanpu.

25 ¿Kuzanon jaurazi kuzatirahki shinanhi jatira man? ¿Jarivi chaiikatiki nutuhkainrokon ikiira manhkai? **26** Ja man jau Kuzajanhkin shinanhairazi kuzaxon atimakun ¿Kuzajanhkin jaaruz shinanhi jatira man? tanmun jan unaa.

27 Jau jovamurokon shinankanpu, kaahi jamun yonooyamahi jaruzhax sharaahi jokonhax xunihax raoonox jau jovahkiki. Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, pishtakovinmun ja jahaa jau jovakavizhi sharaahi raoohax apo Salomon jayamapanhnixohki.

28 Jau vanaa Diosin jan jovan raooyovaahamun chaiihi jayamanox jau jovahkinukanpu. Matorokonmun varixutuu naha zamahi jaha jau jova jan kuunhai ja jahaayamakin vinotan mato kuunyovaakin jau man maxkaahairazi mato inankatzi Dioskihki, yokaahaito. Kanonkomun jakirokon chipoojanhkanpu.
29 Unaatzi jau jirihoxanhkin jau ayatirahki shinanhi jaxanhkannapu. **30** Dios shinanyamahaitonmun ja jahaakin shinannoxkavanri. Matomun man ja jahaamahnukanpu. Maton Upa Diosinmun jaurazi maxkaahaxra manhkai onanhaxkihki.

31 Diosin jau yohihaito ninkaakin jumayamahaitonmun nutuztiirazi nan jiriti vixon, nan ayati vixon, jau kiyoo vikatzi manhkinukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Non jau kuunyovaahai jakunmun jaririvi jahax nokun shinanhkinu.

32 Kanonmun jan jato unaa:
Ravuu pishtakovinmun manhkinukanpu, iya chivanhai jonivau. Rakuuyamakanpu, uki chipoohaitox jana jaxahinnonmun mato Upa Diosin katoonihkiki. **33** Maton jau mishtin maroxon koriiki vixonkomun jato jaumahiz jaha inanjanhkanpu. Ja jahaakin vashiiyamakin jato jau mishtin inanhaitomun mato kopiiyovaakatzi Dioskihki, jan nutun jakinhjanhkin kunaxon. Nuno main jahaa maton jau manzannun muhuhain, jau vihai jonivaunrivi jau vitimunhnu. Ja mato Diosin kopiijanhkin jau inanha maton jau ja man iinhaikavizma iintimaha manzannun muhuyamahain, jau vihai jonivaunrivi jau viyamatimunhnu. **34** Shinankanpu mai, man jau kuunyovaahai, jaririvi jahax maton shinanhkinukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jakiriviz joxahinnon Jesús manatimun nonhnu.

35 Unaamun jan jato jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
Iya mato nininhavo kanix jakiriviz joxahinnonkomun iya manahax jajanhkanpu. Yamuu iinjanhkin ranpari juruuhax jahikavizxonkomun iya manahax jajanhkanpu. **36** Jaton apo fiestan kahax iihi johaito ninkaatan vuva vuxnaajonxanhkin manahax jan inaavo jahai ja jahaahaxkomun jajanhkanpu.
37 Jasharakovinmunkatzi jan inaavohnukanpu, jokin jato jaton apon manamanahaito vuchiha. Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, jaakovinnin jato kunannun zutuntan jato jiriti nuxuxontimun jaton apohki.

38 Javipaihi yamuu naki johokatzi, moha nututizhain jokin jato jaton apon manamanahaito vuchiha jasharakovintimun jan inaavohki, kin yohitanmun jan jato unaa.

39 Nanrivi yohinon ninkaakanpu: Kuztiyan jokatzira jau vihai jonihkiki onanhaxmun, jan tapazannohax kainyamanox tapaz ivohkinukanpu. **40** Matonrivikomun iya manahax ja jahaahi jajanhkanpu, man shinanyama pishtahainmun Diosin Vakux Yoranikatox jokatzi unhkai, kinmun jan jato yohinixohki.

Yora inaaniivo jau jumayamahai,
ja jahaahirivi noku Diosin jau yohiha
jumayamatimun nonhnu.

41 Ja jahaakin yohihaitomun Pedron:
¿Min noku katooniruz noku yohihoxanhkinra min kiyoovi jato ja jahaakin jau yohihai, Yovaku? katomun, Jesusin rainvahin jato yohinixohnu, nan jahaakin.

42 Iya chivanhai jonivorazimun un mato ja jahaakin yohihanukanpu. Ninkaakanpu: Raki kahi kakinmun apon jan puxkoo jau kuzayovaahai jan inaavo chitumavahin kanixohnu. **43** Kayantax iihi janoriviz jokin jau kuzaxonnon jan yohivahinyankun, ja jahaakin jau kuzayaahaito vuchixon jasharakin jan inaa kopiiyovaatimun janhki. **44** Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, ja jahaahaito vuchixon, kanon jan jau kiyoo chitumatimun jan apohnu.
45 Jaarokonhki iinkanpu, jaa jan inakunrokon ramaamakovin jokatziki jan apohkain ikax jaxon, nan jan inaavo xanovoyavikin muhunxon, nan jirinhahax, nan ayahi pahunhaxki jaxon. **46** Jan shinanyamatan pishtahain joxon iromaahaito vuchixon apon kastiikayovaaha inaayovaatimun janhnukanpu. Jan apon jau kuzanon yohiha jumaxo jan joni zinaahaikikavizkin kastiikahamun inaayovaakatzi jonihkinukanpu.

47 Jau kuzaxonnovokavihira Dioskihki onanxon ja jahaakin jau kuzaxonyamahaitomun jato kastiikayovaakatzi Dioskihki. **48** Jau kuzaxonnovokavihira Dioskihki onanyamaxon iromakin jau kuzahaitomun jato kastiika pishtakatzi Dioskihnukanpu. Diosin Jovi onanyovaaxon jatorivi onanyovaamatimunhnukanpu. Diosin Jovi pishtakin onanxon pishtakinrivi jato onanmatimunhki, kinmun jato Jesusin yohinixohnu.

Jesusin jato paxkamanii.

49 Unaamun Jesusin jaa chivanhai jonivo yohinixohnu, nan jahaakin:
Jaa Diosin Jovi Sharaa un jato yohihamun chihi juruukaviznukanpu. Jaton shinanmuran jikixon iromahaivo jato Diosin Jovin onanmahamun ranoonoxkankihki. **50** Jaa mai tohaztipan jahaa jonivo iromahai jato kopiixonkatzi un nanonmun moha nutu nokootizkihnukanpu. Jaa nutu nokoonon manahaxmun inaayovaahi unhkai, tanmun jan unaa. **51** Ja iromahi jahaivo jato junumatan vutzakin jato shinanmakatzimun jonix jahax unhkainukanpu. Tuxun vutzakin shinanhaivaunmun, tuxux un jato jau yohiha jumahi ja iromahi jahaivo ja jahaaruzhi janoxkankihki. Ja un jato jau yohikun iya jumahairazixmun ja iya chivanhai jonivoki notzikatzihkankihnu. **52** Nantiyanmun ja vakurazix jakiztii jahatox zinakanankatzih-kankihki.

53 Xunivauxrivimun maxovoya zinakanankatzihkinukanpu. Nan jaton japax jaton vaku jonivoya zinakananhi jakunmun, nan jaton jahaxrivi jaton vaku xanovoya zinakananhi jakunmun, jaton vavanhavoyarivi zinakananhi jakatzi xanovohkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Nutu kiyootizhain onanti.

54 Nan jahaakinrivimun jato Jesusin yohinixohnu: Nai chahohaito iinkinmun ovimun johihkiki yohinox manhkinukanpu. Man yohihamun ja jahaahi inox ovihkiki. **55** Ramikihaxrivi niyu puunhkain man variyovaamunjanhkihkiki yohihamun, variyovaanoxkihnu.
56 Onanki jahaxkovinmun iki manhkinukanpu. ¿Javi ja jahaahaito jau onanxonkovinrokon jau mato kuzaxonpaihira Dioskihki onanyamahaxra manhkai? kinmun jan jato yohinixohnu.

Koshi novuu zinakananhai jonivoya vuyannaatimun nonhnu.

57 Unaamun jato Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Muztun sharaakin shinanjanhkanpu mai. **58** Tzova pishtan mato jau chanikahanhaitokomun jato vuyannaakihinjanhkanpu, matomurokon iromakin jau kuzaxo jato yokaahai joni vuzohri iyokamiz. Jarixon mato jato jau yokaahai jonin guardia inankun, mato kastiikaxon kalabozomuran ninontimun kankihki.

59 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, kanonrokon mato jari ninonhavo, kanon jokonyamatimun manhki, jato kopiihaxrokon jokonkatzi, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Shinantzaxon Jesús chivanhamun sharaahnu.

13 **1** Kanon tuxun Jesús jizii vuxonmun nan jahaakin yohikanixohnu:
Yovaku, jau inaa rutuxon Dios kohaxonaitomun Romanovaun apo Pilaton Galilean jahaa jonivo rutumayanxohnupu, kinmun Jesús yohikanixohki. **2** Ja jahaakin yohihaito jato ninkaatanmun Jesusin:
Ninkaakanpu, yohinon. ¿Jaton kaivokavizma iromakovinhaki jato Galilea main jahaa rutuyantaavaun shinanhira manhkai? **3** Ja jahaakinkomun shinanyamajanhkanpu. Tzova pishtarivi ja jahaakin rututimun kankihnukanpu. Mato ja jahaakin rutukamizkomun man iromahai junutan vutzakin shinanjanhkanpu, tanmun jan unaa. **4** Shinanmurokonkanpu, ¿Jerusalen main jahaa jonivokavizma iromakovinhaki Siloe janohax poxookin jato dieciocho joni tapazan rutunikun shinanhira manhkai? **5** Ja jahaakinkomun shinanyamajanhkanpu. Tzova pishtaxrivi ja jahaahi nokatimun manhki, kanon man iromahai junutan vutzakin shinanjanhkanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Vimiyamahaitomun jau vanaa taztutaishkihnu.

6 Jovitzanmun jato Jesusin jau yohinixohnu, nan jahaakin:
Joninmun jan vain jau vananix janixohnukanpu. Vananixon vimiti shinankin jizii kaxonmun jan vimimahiz timanixohki. **7** Vimimahiz timaxonmun jan ja vai chituhai joni nan jahaakin yohinixohnu: Kimisha varixutuu chivankin un vimiti shinankin iintanhmaizhapan vimiyamahihkikomun, kanon taztujanhpu. ¿Kuzanon jamun jaruznon vanatira non? Kinmun jan yohinixohki.
8,9 Ja jahaakin yohihaitomun ja vai chituhai jonin rainvahin nan jahaakin yohinixohnu: Nan varixutuu upanmurokon jayoononnupu, Yovaku, javipaihi vimimiz iinjanhkin mai pokinxon jaun tapoojahinnon. Vimiyamahaitomurokon min, kanon taztunon, kin jonin yohinikunmun jato Jesusin yohinixohki.

Jovinhaivo nutun Jesusin xanovo katonkoni aroni.

10 Diosin Jovi ninkaati tapazanxon jato Jovi Sharaa ninkaamakinmun.
11 Jesusin xanovo katonkoni vuchinixohnu. Dieciocho varixutuu chivankin yoshin iromahan katoomaha katoonix pishtakovin muztunyamahimun jan japanhnixohki.
12 Vuchitan kunatanmun Jesusin jaa xano yohinixohnu, nan jahaakin: Mohamun min izinnix irookihnu-u, chipi, kin yohitan, **13** Jan mukunnun ramanhain koshikovin irootanmun jan sharaakin Dios yohinixohki.

14 Jovinhaivo nutun xano arohaito Jesús vuchitan notzitanmun Judiovaun apon jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Kanonkomun seis nutumun yonooti jahaxkihki, jaa nutun ja izinyarazix irookatzi vujanhkanpu. Jovinti nutunrokon iyamahi, kinmun apon jato yohinixohki.

15 Ja jahaahaitomun jato Jesusin:
Onanki jahaxkovinmun ikiira manhkai. ¿Jovinti nutunrokon maton jau inaa ayamatanxanhkin pukayamanoxra manhkai? **16** ¿Jovinti nutun nan Abraham kaivo xano yoshin iromahan dieciocho varixutuu chivankin izinmanii aroyamatirokonra? jan jatohkainmun,

17 Jaki zinaahai jonivo ranooyovaanixohnu. Tuxuxrokonmun iinhavan sharaakin jau kuzahaito Jesús iinhi jasharakannixohki.

Dioski chipoohai jonivomun jau juxu mishtinkavizkankihnu.

18 Unaamun jato Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Jovitzan mato yohinon ninkaakanpu mai: **19** Dioski chipoohai jonivomun mostaza juxukavizkankihnu. Javi mishtin vain vanahavo jokonhaxmun ovaa xapo vanaatiyo puxkoohax naha poyannox mostaza jiihkiki. Jan poyannun otakinmun jahonrivi nahanox izaahkinu. Ja jahaarivimun Dios chivanhai jonivohnukanpu. Jaa ravuu pishtax jajaahimun vahaayovaakatzihkankihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Dioski chipoohai jonivomun pan novahmatikavizkankihnu.

20,21 Nan jahaakinrivimun jato Jesusin jovitzan yohinixohnu: Kuzaxon pannoxrahkannihkimurokon shinankanpu. Pan sharaajahinnonmun arina pan novahmatiya jozinoxkankihnukanpu. Arina pan novahmatiya jozihavomun novahnox arinahkiki. Ja jahaahirivimun Diosinmun jato jakinhnaxkihki shinanhi ja mai tohaztipan jahatox vahaanox Dios chivanhai jonivohkinukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Cristo chivanyamahaitox non Diosin nutun jikipanan jikitimatimunhnu.

22 Jerusalen juma jari kakinmun jato Jesusin nan jumanxon Jovi Sharaa ninkaamaxon, nan juma papikunxonrivi ninkaamaxonhpanhnixohnu. **23** Yohihaito ninkaatanmun jonin Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Nutu kiyoohain ichax Diosvutan jayamakatzirahkanni, Yovaku? katomun Jesusin rainvahin:

24 Iyaztii chivankinkomun un mato ja jahaakin jau kuzanon yohikun ja jahaakin jau kuzajanhkanpu. Iyaztiikovin chivanhi jahax Upa Dios jari nokootimun manhki, jonitzamun yamahki, man jaa chivannon. Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, nutu kiyoohain ichakovinnix iya chivanyamahaitox Dios jari nokoopanavaunmun nokootimakatzihkinukanpu. **25** Kanon vohax Dios jahaa jari nokootanmun kunaakatzihkankihnukanpu, nan jahaakin yohihi: Mohamun non johainupu, Yovaaku, kin yohihaito jato ninkaatanmun jato rainvahin nan jahaakin yohikatzi Dioskihnukanpu: onanyamamun matohax unhkainukanpu, tzovara manhki, kinmun jato yohikatzi janhkinu. **26** Ja jahaakin jan jato yohihainmun, Mivutankovinpan nan jirihax, nan ayaxonhnox nonhkainupu. Nokun jumanxonkonkovinpan vahin kaankin min noku Jovi Sharaa ninkaamanikuhnupu, kin yohihaitomun, **27** Jato rainvahin nan jahaakin yohikatzi Dioskihnu: Mato yohihi unhkainukanpu, mato onanyamahax unhkai, tzovara manhki. Kanon uhiva jayamahi votankanpu, iromahai jonivau, kin jan jato yohikatzi jakunmun jato Jesusin yohinixohnu. Ja jahaakin jato yohitanmun jan unaa.

28 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, ja jahaahi jatox jari jayamahavan jatoxrokon Diosvutan jaha nan Abraham iinxon, nan Isaac iinxon, Jacoboya Diosin jau yohikun jato yohipahonni jonivo iinhimun jarihax vurovurohki arahyovaakatzihkankihnukanpu. **29** Diosin nutunnohax tziztokohookatzimun ja mai tohaztipan jahatox nokookatzi iya chivanhai jonivohkiki. **30** Ja nan ramarazi Diosin Jovi ninkaaxon shinantzaxon iya chivanhaitox jatoxvi Diosin nutun vuiihaivaunmun, ja shinantzayonikahtox chipo vuiikatzihkankihnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jerusalen juman jahaa jonivoki Jesús arahni.

31 Jesús jano vuxonmun fariseovaun yohinixohnu, nan jahaakin: Nunohax katanpu, miya rutujanhkinmun miya vunahi apo Herodeskihki, kin yohihaitomun jan jato rainvahin:

32,33 Voxonkomun ja jato jau paranhai joni yohitanjanhkanpu, nan jahaakin: Nan rama jato yoshin iroma potajonxonmun, jato izinyarazi arokatzi unhkai. Ovaa okuhtonrokonmun, kanon Jerusalen juman nokookatzi unhkai. Diosin jau yohikun jato yohihai jonix, kanon Jerusalen jumannohax natimun unhki, kin Herodes yohitannon jan jato nichinha vohavan muronyovaatanmun jan unaa.

34 Ninkaakanpu, Jerusalen juman jahaa jonivau, Diosin jau yohikun mato yohihai jonivo maxaxan mataxkin rutuxon, mato jan Jovi Sharaa ninkaamahai jonivorivi mato Diosin nichinxonkun rutunoxtzi manhkai. Nahakinkovinmun un mato ovaa atapanan jan vaku jan puhi naman tziztonoxkavihai, ja jahaakin mato tziztonoxkavihain jumanoxtzi manhkai.

35 Iinmurokonjanhkanpu, man Diosin tapaz toha temploxonnikatonmun unaa jahon jayamakatzi Dioskihki. Iyarivimun unaa iinyamakatzi manhkinukanpu. Nutu zununhainrokon man iya: Sharaakovinnix janhkinukanpu. Diosin nichinha nokun Yovaa jakatzimun johi janhkiki, kin yohinon nutu zununnonmun, iya unaa iinyamakatzi manhkiki, kinmun jan jato yohinixohki.

Jovinti izinya joni Jesusin aroni.

14 **1** Kanonmun jovinhaivo nutun Jesús fariseovaun apovutan jirijanhni kanixohnu. Kaxomun tuxu fariseovaun kuzhira janhkiki iinnixohki.
2 Janorivimun Jesús vuzohri joni jovintiki izinya janixohnu.
3 Joni izinya vuchitanmun Jesusin jato jau onanmahai jonivoya fariseovo yokaanixohnu, nan jahaakin: ¿Jovinhaivo nutun jato izinya arohoxanhkin jato aroyamatirokora? kin jan jato yokaahainmun, **4** Yohiyamahi nishmaakanixohki. Kanon joni izinya ramantan arotan katannon yohitanmun, **5** Fariseovotzin Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
¿Tzova pishtan vakux pozoki pakuuhokatzi maton jau inaa jovinhaivo nutun pakuuhaito viyamatirokonra man? kin jan jato yohihainmun. **6** Rainvahin yohiyamakanixohnukanpu.

Jaa yovaakovinki jahax iyamahairokonmun jato yovaamakatzi Dioskihnu.

7 Fariseon tapazan Jesús jakun, jato jirikihinjanhkin kunahavo vuxon tzahooti sharaavo katoohax maniihaitomun fariseovo Jesusin iinnixohnu. Ja jahaahaito vuchitanmun jan jato yohinixohki, nan jahaakin.

8 Tzova pishtan mato fiestan kunaha vuhaxtzi tzahooti sharaavo katoohax maniijanhkannapu, chipo joyamatiki joni yovaatzahkain. **9** Ja mato kunahahton mato tzahooti katoohax maniiha vuchitan:
Nanmurokon ja tzahooti inankanpu kain, kanon ranoovahin vutza tzahootinin maniihi votimun manhkari.

10 Mato kunahavo vuhax tzahooti katoohax maniiyamahi janovi tzahootinin maniijanhkanpu. Ja mato kunahahtoxrokon jotan mato: Ori tzahooti sharaavaunmurokon maniihi vokanpu, matohxahinnon. Ja jahaakinrokon mato fiesta ivon yohihainmun jaa maniihahton Joni yovaamun janhnukanpu, kin mato yohikatzihkankihki. **11** Jaa yovaakovinki jahax ikaimun jato ranoomakatzi Dioskihnukanpu. Yovaakovinki jahax iyamahairokonmun jato yovaamakatzi Dioskihki, kinmun jan jato yohinixohnu.

12 Ja jahaakin jato yohitanmun ja jirikihinjanhkin kunaharivi Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Jirikihinjanhkin jato kunakintzi ja min kaivo kunaxon, ja mivuu jahaa koriikiyarazi kunaxanhnapu. Jatonrivi miya rainvahin jirikinxanhkin kunatimunhkavanri. **13** Ja jahaayamakinkomun jirikihinjanhkin nan joni jaumahiz kunaxon, nan joni izinya kunaxon, nan joni kinto kunaxon, nan joni vuta kunaxonhxanhpu. **14** Jatonrokon miya rainvahin jirikihinjanhkin kunayamatimun kankihki. Ja jahaarokonhaitomun miya nutu zununhain, iromayamahai jonivo nokanikaton kayahain, kopiiyovaakatzi Dioskihnupu, kinmun Jesusin joni yohinixohki.

Jirikihinjanhkin jato kunahavo jumanivo.
15 Ja jahaakin yohihaito ninkaatanmun, ja javuu tzahooha jonin Jesús yohinixohnu, nan jahaakin:
Jasharakovintimun kankihnukanpu, ja Diosin kunaha javutan janon, katomun.

16 Jato Jesusin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
Jato naha jirikihinyovaajanhkin kunaxonmun apon jau naha jato jovamanixohnukanpu. **17** Moha jiriti zununhainmun apon jan inaa nichinnixohnu, nan jahaakin jato yohitannon.

18 Moha un jiriti naha jovaha vahahaxkihki, non jirinon vukanpu, kin jato yohitannon apon jan inaa nichinha kaxon jan jato yohihamun kiyoovinix jauki vuchituhuukin yohikanixohki. Vutzamun:
Ramakovinmun mai marohax unhkai, kutzarahki jishyootannon miya jumanon ayoojanhpu, kamun jonitzarivimun:

19 Diez toromun marohax unhkai, kutzarahki jishyootannon kayamamunhi unhkainupu, kin jan yohihainmun.

20 Vutzanrivimun: Ramakovinmun ainhax unhkai, kayamamunhi unhkainupu, kii kiyoomun jakannixohki.

21 Ja jahaahi kiyoohaivaun kaxon jan inakun apo yohiha, kanon notzitanmun apon jan inaa yohinixohnu, nan jahaakin: Kanon

koshikovin katan janovirazi juma vahin kaankin ja joni jaumahizrazi iyuxon, nan joni izinyarazi iyuxon, nan joni vuta iyuxon, joni kintorazirivi iyutanpu, kin jan yohihamun joni kanixohki.

22 Jan yohiha ja jahaakin joni ramirazi iyuxonmun jan inakun apo yohinixohnu, nan jahaakin: Moha un min iya yohiha ja jahaakin jato iyuhakinupu. Javi naha un jato iyuhamun maxkaamunax jonihkinupu, Yovaku. Vopahamamun min jatihnupu, kin jan inakun yohihainmun apo:

23 Koonmunhnupu. Kanon unaa vahin kaxon tzova pishta jamiz jato iyuxanhkin janovi mishtinha jato vunajanhtanpu, vopakovinrokon un jati janon. **24** Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, ja un jato kunayoha vuhaamahtonmun un jiriti ayamakatzihkankihki, kin fiesta ivon yohinikun, jato jovitzan yohivahinmun Jesús kanixohnu.

Jesús chivanjanhkin non jaurazi kuunhai unaa shinanyamatimun nonhnu.

25 Unaa nahan chivanvohavan jato jahori vuzotanmun jato Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin.

26 Iya chivanpaikin ja man nan maton Upaya maton uha kuunhax, nan maton ainvo kuunhax, nan maton vakuvaun kuunhax, nan maton vutzavo kuunhax, nan maton povivoya maton yoravi kuunhai, jaa vinotan uhon kuunyamahaitox, iya chivanhai jonivomaamatimun manhnukanpu. **27** Iya chivanpanan mato rututivo shinanhi jatoki rakuuhaitox, iya chivanhai jonivomaamatimun manhki.

28 Jovitzan mato yohinon, ninkaasharaakanpu: ¿Tapaz tohajanhkinrokon rakiha koti puhiya jan xao vitiraki shinanyamayonoxrahkanni? **29** Nichintiruz mapontan jonin koti puhi maxkaakun, tapaz xaokun iinkin mukakin nan jahaakin yohitimun kankihnukanpu: **30** ¿Shinanyamakovinrokonkin jonin nichinti mapontan tapaz zaoharahki javi koti puhi maxkaakun? Mohapan jan arohtikixanhkinkara jau kuzaxon kiyoyamanihkinukanpu, kin joni yohitimun kankihki, ranoomaxanhkin.

31 ¿Apoyovaarivi apotzavutan rutunnaahi kakinrokon diez mil zontaroya jan jakun, ja apotza veinte mil zontaroyahton rutuhi johaito jaruz rututira janhki shinanyamatira apo? **32** Kuzaxon kopitimakun ja johaamakovin apotza jakun, javutanmun rutunnayamahi janhkiki rutuhi joyamanon jato yohimatimun apohnukanpu.

33 Ja jahaakinrivi ja iya chivanpaikin man jaurazi kuunyovaahai unaa shinanhaitox iya chivanhai jonivomaamatimun manhnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jesús chivanhaitox unaa iromahai jonivovutan joziiyamatimun nonhnu.

34 Unaamun jato Jesusin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
Jauya joziihama tashimun sharakuxkihnukanpu. Tashi mishpoo joziiharokonmun iromahki. **35** Ja jahaamun potataishkihnu. Tzovara pavinki xoviiyahki iya ninkaakanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Carnero vunooxo unaa vuchihax jasharatimun carnero chituhai jonihnu.

15 **1,2** Jesús ninkaakatzi tziztokohooxo apo koriiki vixonhai jonivoya iromahai jonivo vuchitanmun, fariseovovutan jato jau onanmahai jonivaun yohinixohnu, nan jahaakin:
Iinkanpu, iromahai jonivovutan jahaxmun jatovutan jirihi janhkinukanpu, kin yohihaitomun.

3 Jato Jesusin jovitzan yohinixohki, nan jahaakin:
4 Carnero chituhai jonimurokon shinankanpu. Cien carneroya joni jajaahain tiikovin vunookun ja noventa y nueve orivahin jaa vunooha vunavohi katimun janhnukanpu. **5** Vunavunakin vuchixon jasharatan puuvuran johax. **6** Tapazan nokootan javuu jahaa jonivo kunaxon jato nan jahaakin yohitimun janhki: Kanon uvutan jasharakanpu, mohamun un un carnero vunooxo vuchihai, kin jato yohitimun janhki. Ja jahaakin jato jovitzan yohitanmun jan jato unaa.
7 “Koonmun mato yohihi unhkainukanpu, ja jahaahirivimun nai jahokuhax jasharanox Diosin inaavohkiki, tiikovin joni iromahaiton unaa iromayamaxanhkin vutzakin shinanhain, kinmun jan jato yohinixohnu.”

Koriiki vunoxon vuchihax xano jasharanii.

8 Unaamun jato Jesusin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
Koriiki vunoxon vuchihax kuztira xanovohkimurokon shinankanpu. Diez koriiki kuruxya jajaakin tiikovin vunoxon matzooxon vunajanhkin ranpari juruutimun xanovohnukanpu. **9** Vunavunakin vuchixon, kanon javuu jahaa xanovo kunatan jato nan jahaakin yohitimun janhnukanpu: Kanon uvutan jasharakan, mohamun un koriiki vunoxon vuchihai, kin javuu xanovo yohitimun janhnukanpu. Ja jahaakin jato jovitzan yohitanmun jato Jesusin:

10 Koonmun mato yohihi unhkainukanpu, ja jahaahirivimun jasharanox Diosin inaavohkiki, iromahai jonin, kanon iromayamaxanhkin vutzakin shinanhain, kinmun jan jato yohinixohki.

Jamun jaxanhni vakuvo vizma kanii.

11 Nan jahaakinrivimun jato Jesusin yohinixohnu:
Vaku joni ravuuyamun joni japanhnixohnukanpu. **12** Anaakahtonmun kanon vizma katanjanhkin japa jau pishta inannon nan jahaakin yohinixohki: Kanonkomun iya jau pishta inanjanhpu, Upa, kinmun jan japa yohinixohki. Yohihaitomun japan jan vaku jonivo pishtavukon jan jau inannixohnu.

13 Japan jan anaaka jau pishta inankun, vixonmun jan jato maronixohki. Jaa koriikinin, kanon nututzan vizma kaxonmun jan jarixon kiyonixohnu.

14 Kanon jan koriikimahizkun ja juman jahaa koshmahaivaunmun, jan jarivi koshmanixohki. **15** Koshmahnanakinmun jan jato yonoo yokaahi kanixohnu. Kaxon jato yokaahaitomun, kanon kochi chitumakannixohki. **16** Kochin jiriti chishtuha jataiz ranovahin kochi chituhi kaxomun jaatzinkan umanyamakanixohnu.

17 Kanon jarihaxtzin koshmahnakinmun jan nan jahaakin shinannixohnu: Upan jatin jan jonivo koshmahnokayamakatzi jiriti nahaya jakun, iyax nunohax koshmahnahitzi unhkai. **18** Kanon Upa jari kayootannonhinyun, nan jahaakin yohixanhni: Mohamun un Dioski iromatan, mikirivi iromahahkinupu, Upa.

19 Kanon iya min vaku jonimun unhki yohiyamajanhpu. Kuzaxon min jonivo jato jakinhnaxkama minhkamai, ja jahaaxonkomun iya jakinhxanhpu, **20** Kin japa yohitanxanhkin shinanshinanhi kahaxmun jan japa jari nokoonixohnu. Johaito vizmaxon vuchivahinmun japan omizvahin koshi katan ranantan ikootan tantzohnixohki.

21 Rananhaitomun jan vaku jonin japa: Upa, mohamun Dioski iromatan mikirivi iromanix unhkainupu. Kanonkomun min vaku jonimun unki iya yohiyamajanhpu, kinmun jan japa yohinixohki.

22 Japanmun kuzayamakin jan inaavo kunaxon yohinixohnu, nan jahaakin: Vunaakovin chopa sharaavo vitan iya vaku zauumaxonkanpu. Muhozoti zaumatan zapatorivi zauumakanpu. **23** Vaca vaku xovaa sharaarivi vitanhi vutan rutukanpu, non jaa pihi jasharanon. **24** Nanix iikin kayanikohaakavizmun un vaku jonihnu. Vunoonix iihi janoriviz un tapazan johaitomun un un vaku joni vuchihai, kin yohixonmun jasharahi jirijanhkin, kanon jau jovakanixohki.

25 Jau jovaxon aki jasharahi jahaavaunmun, vain kahax jaa jonin vaku joni vuvoka jonixohnu. Jokin jan ninkaavuhamun vuahi kaxaahi joni naha janixohki. **26** Kanonmun jan japan inaa vizmaxon kunatan kuzanon kaxaahirahkannihki yokaanixohnu.

27 Yokaahaitomun jan: Min vutza yora paxa sharaa johaito vuchixonmun mipan vaka vaku xovaa jato rutumakunmun pihihkihkankihnupu, kin jan yohihainmun. **28** Jan notziyovaanixohnu. Notzihax tapazan jikiyamayaahaitomun japan jikinon yohihi kanixohki. **29** Jumakinmun jan japa nan jahaakin yohinixohnu: Ramaama mivutan janixon, miya jau kuzaxonhi jahax unhkaitimun min iya ja jahaakinrivi pishtakovin uvuu jonivovutan pihi mukaajanhkin rutunon iya tiikovin jau inaa inannonmanupu.

30 ¿Kuzajanhkin miya xanovo iromavovutan jaxon koriiki kiyontani johaito chami yohinna xovaayovaa rutuxonaxra minhkai? kin yohihaitomun japan rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin.

31 Uvutanmun jahax minhkinupu, chamin. Minamun un jau kiyoohki.
32 Nanix iikin kayahaakavitzax, vunoonix iihi jakiriviz joniikohaito chami vuchixonmun jau inaa jato rutumaxon pihi nonhkai. Ti non jirinon jikipu, kin japan yohinikunmun, jato Jesusin jovitzan yohinixohnu.

Jan jau orixonnai jonin jan patron paranni.

16 **1** Nan jahaakinrivimun Jesusin jaa chivanhai jonivo jovitzan yohinixohnu:
Ninkaakanpu, yohinon: Jan jau orixonnai joninmun jan patron jan paranpahonnixohnukanpu. Paranparanhaito javuu jahaa jonivaun jaton patron yohinkun, **2** Ninkaaxon kunaxonmun jan jau orihai joni yohinixohki, ¿Jau min kuzakun iya yohihirahkanni? Kanon iya kuzhi yonoohira minhkai ninkaanon, yohipu. Unaamun kanon, iya un jau orixonyamakatzi minhkiki, janhkainmun,

3 Jan nan jahaakin shinannixohnu:
¿Kanonmun iya yonoomahiznon potakatzi un patronhkinu, kuzra un jakatzi? Kuruxmarokonpan unhcho, yonookin vaijahinpanan. Tzahooxon jato jau pishta yokaajahinpanan ranoorokonpanhcho, kin shinantanmun jan unaa. **4** Mohamun un shinanhanu jau kuzatira unhki, iya un patronnon potakun tzova pishtan iya jaton jatin jakinhjahinnon, kinmun jan shinannixohki.

5 Kanonmun jan inakun ja patron rivinha joni tiirazi kunanixohnu, kutzahtin rivinhaxrahkannihki jato yokaajanhkin. Ja jan kunayoha jonimun jan yokaanixohnu, nan jahaakin: ¿Kutzahtin un patron rivinhaxra minhkai? Janhkainmun jan rainvahin: **6** Xunimun rivinhax unhkainupu, cien lata katomun jan: Nanmun min rivinhki, kanon jaa oraxtan kirikatzan cincuenta pishtakin kunuuhapu, kin yohitanmun, **7** Jan vutzatzinkan yokaanixohnu, nan jahaakin: ¿Kutzahtin miyan un patron rivinhaxra minhkai? Katomun jan rainvahin: Cien sako trigomun rivinhax unhkainupu, nixohki. Kaahatomun jan: Nanmun min rivinhki, kanon ochentaruz kunuunonhipu, kinmun jan yohinixohki.

8 Ja jahaakin jan jau kuzaha kakaahaito ninkaatanmun, shinanyovaayamura jan inaahkari patronnon shinanannixohnu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

9 Ja jahaakin jato yohitanmun jan unaa:
Dios shinanyamahai jonivomun jato jau paranti onanyovakuxkihnunukanpu. Jaton jauumamun jato jau inannoxkankihki, jatovutan janoxkavikin. Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, maton jauya maton koriikirivi vashiiyamakin jaumahiz jahaa jonivo jau mishtin inanjanhkanpu. Ja jahaakin jato omizvokin jau inanhairazimun jan jatin javuu jaxahinnon jato kunakatzi Dioskihnukanpu.

10 Ja jau pishtayahton jato paranyamahaitonmun, ja jau nahayahtonrivi jato paranyamakatzihkankihki. **11** Dios shinanyamahai jonivokavitzan maton jau vashiikin jato paranhai man jakun ¿Mato nai jahoo jahaa jau sharaavo inantiki Dioskainrokon ikiira manhkai? **12** Dios shinanyamahai jonivokavitzan maton jauuma jato inanhai man jakun ¿Maton jaukovin mato inantiki tzovahkainrokon ikiira manhkai?

13 Ninkaakanpu, patron ravuumun janovukon ravuu yonooxonyamataishkihnukanpu. Vutza patron zinaatan vutza kuuntimunrahki. Vutza patron jau yohihaito jumayamatan vutzarivi jau yohihaito jumatimunrahki. Ja jahaakinrivi jau nahan kuunhi jaki chipooxon Dios chivanyamatimun nonhnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohnu.

14 Ja jahaakin yohihaitomun fariseovaun Jesús mukanixohki, jatox koriikinin kuunyovaahaiton. **15** Mukahaitomun jato Jesusin:
Mato iinnovoruzmun Dios jau kuzaxonnox manhkinukanpu, fariseovau. Ninkaakanpu mai, Diosinrokonmun maton shinan iroma onanhaxkihnukanpu. ¿Jonivo jau parankin Diosrivi jau parantiki jahaxkara ikiitzi manhkai? Paranyamatimun manhkari. Ja sharaakovinki jauhkain yohihaivomun Diosin zinakuxkinukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Diosin jau kuzati jovirazi kunuuniivomun pishtakovin vunooyamakatzihkinu.

16 Unaamun jato Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Chipo jokatzi jato junumuran vuiimahai Juan jakunmun, Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun ja jahaakin jau kuzaxahinnovo jato kirika kunuuxonnikun ja jahaakin jau kuzahi japanhkannixohnu. Kanon joxonmun jato Juannun Jovi Sharaa yohinixohnu, nan jahaakin: Maton apo jan janonmun kuunhi Dioskihnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki. Ja jahaakin Juannun yohinikunmun nan rama nahan Dios chivanpaihihkankihnu.

17 Nutu zununhain maiya nairokon yamarizkatzi jakunmun, Diosin jau kuzati jovi xunivaun kunuuniimun pishtakovin vunooyamakatzihkinu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Ain junuyamatimun jonihnu.

18 Unaamun jan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Ninkaakanpu mai, maton ainkomun potayamajanhkanpu. Maton ain potaxon vutza xano vihaxmun iromanox manhkinukanpu. Xanovaunrivi jan vunu potaxo vihaxmun iromanox manhkihki, kinmun jato Jesusin ohinixohki.

Joni jau nahayahton Lazaro omizvoyamanii.

19 Unaamun jato Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Joni jau nahayakovinmun janixohnukanpu. Nan chopa sharaavo zauuxon, nutuztiirazi fiestaxon jato jirikihinjanhkin jau sharaavo jan jonivo jovamahaimun jan japanhnixohki. **20** Jaumahiz jonirivimun janixohnu, jan janumun Lazaro janixohki. Jan yoraki vutzuuhi chavaanikatoxmun jan ja joni jau nahayahton tapaz vuva kuxaa main tzahoopahonnixohnu. **21** Joni jau nahayahton jirikin ruoha ataiz ranovahin kahax tzahoohamun ino inakun chavaa taxojonpanhnixohki.

22 Ja jahaa jahaahimun Lazaro nanixohnu. Naxomun Diosin inaavaun jaton kaivo iyoonikaavo Abraham jari iyonixohki, javutan sharakun jaxahinnon. Lazaro nakunmun jau nahaya jonirivi nanixohnu.

23 Naxo maihaavomun jan yoshin chihimuran kanixohki. Kanon kohoohi inaahinaakin mananki iinkinmun jan Abraham vuchinixohnu, Lazaroya jaha.

24 Abraham vuchitanmun jan: Upa Abraham, iya omizvotan iya Lazaro nichinxonpu, vakohman jan muvi ruvo muchaavunhran iya jana matzixonhi jonon, nunohax kohoohi inaayovaahi unhkai, kin yohihaitomun, **25** Rainvahinmun Abraham yohinixohnu, nan jahaakin: Shinanmurokonpu, chamin, nutuhkax jahax sharaahi janox minhkiki, kaahirivi Lazaro inaahi jakun. Nan ramamun jan sharaahi jakun miyax inaahi minhkinupu. **26** Miya Lazaro nichinxonpanan jahori kuzkovinhax katimamun janhnupu, katimamunhki. Karakun nunohax mato jari kayamatimun janhki, ja jahaahirivi jarihax nuno joyamatimun minhki, kinmun Abraham yohinixohnu. **27,28** Ja jahaakin Abraham yohihainmun jan: Jaarokon miya yohinon ninkaapu, Upa Abraham. Upan tapazanrokon Lazaro nichinpu, jari un vutzavo cinco jahahki. Un jahaa jano inaahi vukatzi iromakanmiz iya jato yohixontannon, kin yohihaitomun Abraham rainvahin: **29** Ja Moisesvutan Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun Jovi kunuupanhniimun jahaxkihki, jaa yovankin koonhjahinnovonupu, kin Abraham yohihainmun jan: **30** Diosin Jovi ninkaati shinanhi inoxkankihnupu, Upa Abraham. Nokanixonmurokon kayahato jato vuchitan vutzakin shinanti kankihki, katomun Abraham: **31** Jaa Moisesvutan Diosin jau yohikun, jato yohihai jonivaun Jovi kunuunikun ninkaati shinanhi ikaitonmun, javihi nokanixon kayahavanrivi ninkaayamakatzihkankihnupu, kin Abraham yohinikunmun, jato Jesusin yohinixohki.

Javi noku iromamapaihaivaun tunuhax iromayamatimun nonhki.

17 **1** Nan jahaakinrivimun jaa chivanhai jonivo Jesusin yohinixohnu:
Iya chivanpananmun jato iromamapainoxkankihnukanpu. **2** Ninkaakanpu yohinon: Ja iya chivanhairazi jato iromamahaimun jato kastiikayovaakatzi Dioskihnukanpu. Ja jato iromamahai jato

maxax tohayavi tunuxtan junu naki nuhavo ja jahaayamakinmun vinotan jato kastiikayovaakatzi Dioskihki, tanmun jan unaa. **3** Miya iromamapaihaito iya chivanhai joni vuchitankomun, vachinxon unaa ja jahaayamanon jato yohijanhpu. Moha jan shinantzahaintzi ja jan miya iromamapaiha unaa jakiriviz shinanjanhnapu.

4 Ja jahaakinrivi miya javikin nutuztipan sietekin iromaxon unaamun miya iromayamakatzi janhkiki jan miya yohihi jokuntzi, unaa jakiriviz jan miya iromahaa shinanjanhnapu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Dios koonkovinhaitox shinanyovaayatimun nonhnu.

5 Jan jato katooni jonivaunmun Jesús yohinixohnu, nan jahaakin:
Dioski iruzkihi chipoononki noku onanmapu, Yovaku, katomun jan jato.

6 Dioski chipooxon jau yokaahaito mato jau kuzaxontimun janhnukanpu. Mato jau kuzaxonyamatimun janhki shinanyamakin jaurazi mato kuzaxontimun janhki shinanhax jaki chipoojanhkanpu. Ja jahaahi jaki chipooyovaaxon man jii vanaa ¡Muxuukahin jununhaki vanaatanpu! kin man yohihain mato jiin jumayamanon imaxontimun Diosnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Apomun jau kuzaxonyovaataishkihnu.

7 Unaamun jato Jesusin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
Apon inaamurokon shinankanpu. Yonooyovaayaavahiihaxmun yantanhain jatzanamuuyovaahax apon jatin jonox jonihkinukanpu. Javihi jatzanamuuyovaahax johaitomun jirinon jiriti jovaxonyamanox jan apohkiki.
8 Jirinonrokon jovaxonyamakinmun: Iyaxviz jirinon iya jau jovaxonpu, miyan chipo un chishtuha axanhkin, kinmun yohinox jan apohkiki. **9** Kanon jirijirihi zununtanmun, Mohamun un akainupu, kin yohiyamanox apohkinu, jan inaa jan jakun. Jan inaa jaxonmun, apon jau kuzaxonnon yohikun, jumayamakin ja jahaakin jau kuzaxonnox jan inaahkinu. **10** Ja jahaakinrivikomun mato Diosin jau kuzaxonnon yohikun, jumayamakin jau kuzaxonjanhkanpu. Arohtisharaatan-komun nan jahaakin yohijanhkanpu: Joni yovaamamun nonhnu.

Nomun nokun shinannun jau kuzatimun onanyamahax nonhkai, noku Diosin jau kuzaxonnon yohikunruzmun jau kuzaxonhi nonhkanu, kinkomun yohijanhkanpu. Ja jahaakin yohihamun sharaahki, kinmun jato Jesusin yohinixohnu.

Diez joni chavaani Jesusin aroni.

11 Jerusalen juman kakinmun Jesusin Samaria maiya Galilea mai vinovahinnixohnu. **12** Kanon kakahimun jan juma pishtan nokoonixohki. Janoxonmun diez joni chavaanikaton Jesús rananhi vutan jaki nokooyamahi vizma maponixohnu. Mapotanmun zaihkin yohikanixohki, nan jahaakin: **13** Yovaa Jesusi, noku omizvotanki noku aropu, kin yohihaito.

14 Jato ninkaatanmun jato Jesusin:
Voxon maton yora sacerdote iinmatankanpu, mato kuzatira janhki jan iinnon, kinmun jan jato yohinixohki. Ja jahaakin jan jato yohiha jumayamahi vovohaivaunmun jaton chavaa vohonixohnu. **15** Jan chavaa vohohaito vuchivuranmun, kanon joniztii vanuukirannixohki, mukumahax zaihkin sharaakin Dios yohivuhi. **16** Jotanmun jan Jesús vuzohri ranpitan main vupinixohnu. Judiovaun zinaahai Samaria juman jahaa jonimun jan janixohki.

17 Jotan sharaakin yohihaitomun Jesusin rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Diez jonixpara man irooyamahai? ¿Rakirokonra ja nueve joni mivuu jahaa jakanna? **18** ¿Miyaztitanrokonra min Judiomahan sharaakin Dios yohikatzi vanuuhai? kin yohitanmun jan:

19 Vuniitan, kanon katanpu, iya koonhaxmun min irookihki, kinmun Jesusin yohinixohki.

¿Kutzatiyan jokatzira nokun apokovinki?

20 Fariseovaunmun Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Kutzatiyan jokatzira apokovinhki? kinmun yokaakanixohki. Ja jahaakin yokaahaitomun Jesusin jato rainvahin: **21** Nan main jahaa apovokavizmun joyamakatzi maton apokovinhkinukanpu. Maton

vuronkovin iinyamatimun manhki, maton apokovin. Nan ramakovinmun matovutan jahax janhkiki.

22 Kin yohitanmun jaa chivanhai jonivo Jesusin:
Kuzkatzirahkiki yohinon ninkaakanpu: Koshimun iya iinyamakatzi manhkinukanpu, javikin iya nutuztii pishtakovin iinpaikinmun iya iinyamakatzi manhkiki. **23** Jaatiyanmun tuxun iyakovinki unhkain, Nan janhnukanpu okatzi ovaa ono janhnukanpu, kin yohikatzihkankihki. Koonkihkain ixontzi jaa jato chivanjanhkannapu. **24** Un johainmun, javikin tzovan mato yohiyamakun, iyamun unhki onankatzi manhkinukanpu. Kuzakin nai jotahaito kanaa iinnoxkama manhkamai, ja jahaakiran johaitomun iya iinkatzi manhkiki. **25** Chipotirokon nuku main unaa joxahinnonmun iya zinaakin nan iya januxon, nan iya muhuxonhkin, iya inaamayovaakatzihkankihki.

26 Kuzkama Noe jahaatiyan janikumai, ja jahaarivimunkatzihkinukanpu, un johain. **27** Dios shinanyamahi jahax, nan jirihax, nan ayahax, nan vihannaahaxki jajaahaivaun Noe nontinhan jikihain ovinha jokinmun jato kiyoo junumurannixohnu. **28** Ja jahaarivimun Lot jahaatiyan janixohnukanpu. Dios shinanyamahi jahax nan jirihax, nan ayahax, nan jau maroxon, nan jau vanaxon, nan tapazxonhki jajaahaivaun. **29** Lot Sodoma jumannohax kainhain, nai jahokuhax ovaa ovikaviz juruu ruohkookinmun jato kiyoo kohanixohki.

30 Ja jahaarivimunkatzihkinukanpu, iya shinanyamahi ja jahaahi jajaahaivaun un nuku main unaa johain. **31** Jaatiyan ja tapoho jajaahaivaun ikain jaton jau vihii ipaayamahi paxahi votanjahinnovonukanpu. Ja vain yonooyonoohaivaun ikainrivi jaton tapazan voyamahi jarivihax paxahi votanjahinnovonukanpu.
32 Shinanmurokonkanpu, kuzra Lot ain janixki. Juma kohoohain kachiiho iinyamahi katannon Diosin yohiha, kakin jan jau potavuranha shinankin kachiiho iinhimun, jan tashihi kuruxnaanixohnu. **33** Ninkaakanpu mai, jato rututivo shinankin iya chivanchivankin junuhaitoxmun Upa Diosvutan jayamakatzihkankihnukanpu. Iya chivanhaitorokon jato rutuhavomun Upa Diosvutan jakatzihkankihki.

34 Ja jahaajahinnonmun mato yohihi unhkai, ninkaakanpu. Jaa yamuumun tapon oxahax jakatzi joni ravuuhkinukanpu. Tii joni yamarizhamun, tiirivi jakatzihkiki. **35** Xanovo ravutan jau runurunuhi, tiirivi yamarizhamun, tii jakatzihkinu. **36** Joni ravuurivi vain yonooyonoohi, tii joni yamarizhamun, tii jakatzihkinukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

37 Ja jahaakin yohihaito ninkaatanmun Jesús yokaakanixohnu, nan jahaakin:
¿Rakihax ja jahaakatzirahki, Yovaku? katomun jan jato:
Janovirazihaxmun ikatzihkinukanpu. Yovaa xunivaun yohipahonni ja jahaakinmun jano yora nahaa jakun, ipaahaito xutu iinkatzi manhkiki, kinmun jan jato yohinixohnu.

Noku jaurazi kuzaxontimun Diosnu, yokaahaito.

18 **1** Jesusinmun junuuyamahi Diosvutan yovanjahinnon jato onanmaxanhkin jato jovitzan jau yohinixohnu, nan jahaakin:
2 Jumanmun jato iromakin jau kuzaxo yokaahai joni janixohnukanpu. Dios chivanyamakin jato noviyamahaimun jan japanhnixohki. **3** Jaa jumanrivimun xanovo jan vunu namani janixohnu. Jatovutan zinakananhimun jan japanhnixohki. Kanonmun jan unaa jato zinaayamanon jovi aroxonnon jau kuzaxo jato yokaahai joni yohijanhni kanixohnu. **4,5** Kaxon jau kuzaxonnon yohihaito ramaamakovin jumanix ihiikinmun, kanon jaa jonin yokaanixohki, nan jahaakin: Dios chivanyamakinmun pishtakovinrivi tzova noviyamanox unhkanu. Kaatiixonkovinpan iya junuyamakin iinkazmaz jau kuzaxonnon yohitanhkihkiki, nan xanovo unaa jotanhmaizkin iya rakuumiz jau kuzaxonnon iya yohipaihirahkiki axonyononhinyun, kin jonin yohinikunmun jato Jesusin yohinixohnu.

6 Ja jahaakin jovi yohitanmun jan jato unaa:
Ninkaakanpu yohinon: Xanovo omizvoyamahaito jan junuyamakin jau yokaayokaahain jatzanamuuxonmun, kanon jau yokaahaito jaa xano jau kuzaxo jato yokaahai jonin axonnixohnukanpu.
7 Jato kuunyovaakin ja jahaakinrivi jan jato katoonirazin junuyamakin nutun jau yokaaxon yamuutiya jau yokaahaitomun jato jau

kuzaxonkatzi Dioskihnukanpu. **8** Jan jato katoonirazin ja jahaakin jau yokaahaito jato vashikahanyamahi Dios jajaahain, main joxonkara jato jaaki chipoohax jajaahaito vuchikatzitzi unhkai, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Fariseoya jato apo koriiki yokaaxonai joni.

9 Nan jahaakinrivimun jato Jesusin yohinixohnu, sharaakovinki jaxon jato tuxu zinaahato:

10 Ravuu jonimun templo jari vonixohnukanpu, Dios yovankatzi. Tiirivi fariseo jakunmun, vutza apo Romano jato koriiki yokaaxonai joni janixohki.

11 Fariseomun nihax nan jahaahi Diosvutan yovannixohnu:
Sharaakovinmun minhnupu, Yovaa Diosi. Joni iromakavizmamun unhnupu. Tuxumun nan jau vihai jahax, iromahan janovi xanovo akai jahaxkankihki. Ovaa ono apo jato koriiki yokaaxonaikavizmarivimun unhki. **12** Iyamun un sharaahki min onannonmun Semanaztipan ravuu nutu vinonhi jiriti zamaahai unhnupu. Iya yonoohaito kopiihaavaunrivimun miya un jau mishtin minanon inanhai unhki, kinmun fariseon Dios yohinixohki.

13 Ja jahaakin Dios yohihi fariseo jakunmun, jaa jato apo koriiki yokaaxonai jonimun pishtakovinpan templomuran jikijanhkin shinanyamahimun jan ranoohax vuvan nihax nai jari iinyamahi jan itin ruvoohax xochakamuukin yohinixohnu, nan jahaakin:
Iya omizvopu, Upa Diosi, iromahai jonimun unhki, kin jan Dios yohinikun jato yohitanmun Jesusin:

14 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, shinantzahaito jan iromahai Diosin potaxonaamun jato koriiki yokaahai joni ranoyamahi jan tapazan kanixohki. Sharaakovinki jahax ikaitomun fariseo Diosin jan iromahai potaxonyamanixohnu. Ja sharaaki jahax ikaiya, ja yovaaki jahax ikaimun jato ranoomakatzi Dioskihnukanpu. Ja yovaaki jahax iyamahairokonmun jato omizvoxon jato yovaamakatzi Dioskihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jaton vakuvo jato Jesusin ramanxonnon iyunivo.

15 Jan jato ramanxonnonmun jaton vakuvo Jesús iyuxonkannixohnu. Iyuxonatomun jaa chivanhai jonivaun jato vachinnixohki. **16** Jato vachinhaito ninkaatan jato kunatanmun jan:
Iya jano vunon vakuvo vumamayamakanpu, jatokaviz jau ontzayamahaitoxmun Diosvutan jakatzi manhkiki. **17** Koonmun mato yohihi unhkainukanpu, vakuvokaviz ranoyamahi Dioski chipooyamahaitoxmun javutan jayamakatzi manhkinukanpu, mun jan janixohnu.

Joni jau nahaya Jesusvutan yovanni.

18 Kanonmun joxon Judiovaun apo yovakun Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin:
Yovaa sharaku, ¿Jau kuzatira un, naxo iya Diosin unaa nayamakatzi javutan jaxahinnon iya Diosin iyojahinnon? katomun, rainvahin Jesusin:

19 ¿Kuzanon iya Yovaa sharaku kin yohihira minhkai? Tzovamun sharaa yamahnupu, Diostiimun sharaahki, tanmun jan unaa. **20** Nanrazi jau kuzati Diosin yohipahonnikunmun onanhax minhkinupu: Nan jato rutuyamajanhpu, nan jato ain akanyamajanhpu, nan jato jau vihanyamaxanhpu, nan jau ontzayamaxanhpu, nan jato iromamaxanhkin jau paranyamaxanhpu, nan mipaya miha kuunyovaajanhpu, katomun.

21 Jesús jonin rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin: Maxo puxkookahinkin ja jahaakin jau kuzatiyanixon junuyamakin ja jahaakin jau kuzanox unhkainupu, kin yohihaito ninkaatanmun Jesusin.

22 Nanztiimun jau maxkaahax minhkinupu: Iya chivanjanhkin min jatin kayootan min jau kiyoo marotan koriiki vitan jaumahiz jahaa jato inantanpu. Ja jahaakin jato inanhaxmun, kanon nahax nai jahoo kahax jau nahayakatzi minhkiki, kinmun Jesusin yohinixohki.

23 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun jan jau naha shinanhi joni muronnixohnu.

24 Shinanhaito joni vuchitanmun jato Jesusin:
Joni jau nahaya jamun jan shinannun Diosvutan japananmun jatimakovinnixkihnukanpu. **25** Kini pishtan jikitikama yohinna tohahkamai, ja jahaahirivi Dios jari kayamatimun joni jau nahayahki, kinmun jan jato yohinixohnu.

26 Ja jahaakin jato yohihaito ninkaatanmun tuxun:
¿Tzovaxrokon Diosvutan jakatzirahki? kin yokaahaitomun

27 Jato Jesusin rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Joni jamun Dios jari kapanan katimamunhnukanpu. Jaki chipoohairo-konmun javutan jaxahinnon jato jan jatin iyokatzi Dioskiki, kin yohihaitomun,

28 Pedron rainvahin:
Yovaku, miya chivanjanhkinmun nokun jau kiyoo potavuranhax nonhkainupu, katomun Jesusin:

29 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, iya chivankin Jovi Sharaa jato ninkaamaxanhni vokin, nan maton jati potavuranxon, nan maton ainvo potavuranxon, nan maton vutzavo potavuranxon, nan maton Upa potavuranxon, nan maton vakuvo potavuranxonmun. **30** Nan man jau potavuranhakaviz jau viyamakin nahakovin jau vikatzi manhkinukanpu. Ja jahaayaahi nokaxomun mato jan jatin iyokatzi Dioskihki, unaa nokayamakatzi javutan janon, kinmun jan jato yohinixohki.

Koshikovin rutukatzi jahaavaun jato Jesusin yohini.

31 Jaa chivanhai jonivo doce taritzakin kunatanmun jato Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Jerusalen juma jarimun kahi nonhkainukanpu. Jarihaxmun ja Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun yohikin kirikanan kunuupanhniivo ja jahaakatzi unhkai.

32 Diosin Vakux Yorani iya jamavo inanhavanmun iya januxon, iya mukaaki jakin akinmun, iya vukoshtohkatzihkankihki. **33** Muhumuhukin iya rutushinaavomun, kimisha nutu vinootan kayakatzi unhkainukanpu, kinmun jan jato yohinixohnu.

34 Ja jahaakin jan jato yohihain ninkaavihaavomun onanpanavaun onantimayovaanixohki.

Joni vuta Jesusin aroni.

35 Jerico juman moha nokoohi Jesús jakunmun, joni vuta vahi kuxaa tzahooxon jato koriiki yokaahi janixohnu. **36** Naha vohochivanto jato ninkaatanmun jan kuzanon naha vohotanirahkannihki jato yokaanixohki.

37 Jato yokaahaito Nazaretin jahaa Jesusixmun kaanhihkiki yohihaivaunmun.
38 Jan mukumahax zaihnixohnu, nan jahaahi:
Iya omizvopu, Davin kaivo Jesusi, kiimun jan zaihnixohki.

39 Ja ruzoovahin vohaiton nishmaanon vachinhavomun, jan iruzkihi zaihnixohnu, nan jahaahi:
Iya omizvopu, Davin kaivo Jesusi, kinmun jan yohinixohki.

40 Junuuyamahi iruzkihi zaihkato ninkaatan vanuutanmun, jato Jesusin iyuxontannon yohinixohnu. Iyuxonavanmun jan joni vuta yokaanixohnu, nan jahaakin.

41 ¿Un miya jau kuzaxonnonkavihira minhkai? janhkainmun joni vuta: Iinnon iya vuroki aropu, Yovaku, katomun.

42 Jesusin rainvahin:
¡Iroopu! Tanmun jan:
Min iya koonhax irookihnupu, nixohki.

43 Jesusin yohihainmun vunaakovin joni vuta irootan jasharakin sharaakin Dios yohivohi Jesusvutan kanixohnu. Jaa iinharazinrivimun jasharakin sharaakin Dios yohikanixohki.

Shinantzaxon unaa iromayamaxanhkin
Zaqueon Jesús yohini.

19 **1** Kanonmun Jesusin Jerico juma vinovahinnixohnu. **2** Jaa jumanmun joni jau nahaya janixohki. Jan janumun Zaqueo janixohnu. Roman jahaa apo jato koriiki yokaaxonai jonivaun apomun jan japanhnixohki. **3** Zaqueonmun Jesús iinpaiyovaanixohnu. Jan iinpananmun jan maztoo pishtani kuzaxon iintimanixohki, nahankovin Jesús muchihavo. **4** Kanonmun jan koshi ruzookahin katan jiin inaanixohnu, vinoohaito Jesús iinkatzi.

5 Kaankaankin mananki iinkin inaahax tzahooha Zaqueo vuchitanmun Jesusin:
"Zaqueo, koshi jarihax votoopu, min jatinmun oxakatzi kahi unhkai, kin jan yohihainmun." **6** Jan koshikovin votootan jasharatan Jesús jan jatin iyonixohki. **7** Zaqueon Jesús jan jatin iyoha kahaito vuchitanmun, Joni iromahai jatinmun oxahi kahi janhkinukanpu, kin yohikanixoki.
8 Ja jahaakin yohihaivaunmun Zaqueon moha shinantzatan Jesús yohinixohnu, nan jahaakin:
Yohinon ninkaapu: Jaumahiz jahaa jonivo omizvoxonmun un jau inankatzi unhkainupu, Yovaku. Ja un jato koriiki pishta jonunnimun jato icha jakiriviz inankatzi unhkai, katomun.
9 Jesusin rainvahin:
Koonmunhnupu, iyoonikaavo Abraham kaivo jaxon iromakin shinankinmun min kaivo ranooyovaamanox minhkinupu. Nan rama shinantzatanmun min iromahai potatan sharaakin shinanhi minhkinupu, tanmun jan unaa.

10 Iromahaito jato vutzakin shinanmaxahinnon iya Diosin main nichinhamun un jonikuhkupu, kinmun Jesusin Zaqueo yohinixohki.

Apon jau kuzanon yohiha jumayamahaito
jato kopiiyovaatimun janhnu.

11 Kanon Jerusalen juman kakin, vunaakovin jaton apo jakatziki janhkain shinanhaitomun. **12** Jato Jesusin jovitzan yohinixohnu, nan jahaakin:
Joni yovaamun nututzan vizma kanixohnukanpu, jarixon apo jikimahaavo janoriviz jokatzi.

13 Chipotirokon katanjanhkinmun jan diez jan inaavo kunatan jato koriiki naha inannixohki, nan jahaakin yohitan:
Nan koriikininkovinmun jau maroxon iya koriiki naha vixonjanhkanpu, johaito man iya inanjahinnon, kin jato yohivahinmun jan kanixohki.

14 Jan kakunmun jaki zinaakin jaton apo jan janon apomayamanon nututzan jahaa apovo yohitannon jato nichinkanixohnu.

15 Javikin jaton apomayamanonvo yohihavanmun apomakannixohki. Kanon janoriviz jan nutu nokooxonmun jan jato koriiki inanvahinyantarazi jato kunaxontannon jato yohinixohnu, moha naha koriiki vixonnixrahkannihki jato yokaajanhkin.

16 Jan kunayoha jotanmun jonin yohinixohnu, nan jahaakin: Koriiki kuruxtii min iya inanvahinyankunmun, un miya unaa mukun kiyoohtin koriiki kurux vixonhahkinupu, Yovaku, katomun. **17** Apon rainvahin: Sharaakinmun iya jau kuzaxonhi minhkinupu. Un inaa sharaamun minhki. Ravuu pishta un miya koriiki inanvahinyankunmun, nahakovin iya koriiki vixonyantax minhkiki, karakunmun miya diez juma ivonon apomakatzi unhkai, mun janixohki.

18 Vutzatzinkan jotanmun: Koriiki kuruxtii min iya inanvahinyankunmun, un miya unaa mukun ramihohtin koriiki kurux vixonhahkinupu, Yovaku, **19** Katomun apon: Miyamun cinco juma ivonon apomakatzi unhkai, nixohki.

20 Chipomun vutza jotan nan jahaakin yohinixohnu: Nanmun min koriikihki, iinxanhpu, Yovaku. Jonuxonmun un miyahahkiki. Nan min koriiki naha vayamanii janovi vixon, nan min jau vanayamani janovi vixonhkin jato omizvoyamahai min jakun, **21** Miki rakuuxonmun un miya jonuxonahkinupu, katomun apon rainvahin: **22** Inaa iromakovinmun minhnupu. Javi jato omizvoyamakin nan un koriiki naha vayamanii janovi vixon, nan un jau vanayamani janovi vixonhkai un jakun onanxonkovinrokon.

23 ¿Iya koriiki orihavo jari vaxonyamanixra minhkai? Jarihax ichaxo min iya johaito inanjahinnon, kin joni yohitanmun.

24 Apon ja mapohatzin jato yohinixohnu, nan jahaakin: Kanon ja joni koriiki vihantan ja un inanha jakiriviz nahanon unaa inankanpu, kin jan yohihainmun: **25** Mohakovinpan min inanhahkinupu, Yovaku, mun kanixohki.

26 Ja jahaakin yohihaitomun jato apon: Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu. Jauyahamun jato naha inantaishkihki, apon jau kuzanon yohiha jumayamahaito. Jau pishtayahamun jan jaurazi jato vihantaishkihnu, apon jau kuzanon yohiha jumahaito, kin yohitanmun jan unaa. **27** Ja uki zinaakin un jaton aponon kuunyamahairazi jato vitanni vutan un iinnon jato rutukanpu, kin jato apon yohinikunmun, jato Jesusin jovitzan yohinixohki.

Jerusalen juman Jesús nokooni.

28 Ja jahaakin jato jau yohivahinmun moha Jerusalen juman nokoohi kahi Jesús janixohnu, jaa chivanhai jonivovutan. **29** Betfageya Betania juma vinohimun Olivo Manankin janunivo jano nokootanmun Jesusin jaa chivanhai jonivo ravuu juman votannon. **30** Yohinixohnu, nan jahaakin:
Ovaa juma pishtahki jari votankanpu. Nokootanmun tzovax jahon tzahooyamani burro nuxahavo vuchikatzi manhkiki. Pukatan iya vuxontankanpu. **31** Tzova pishtan mato ¿Kuzanon pukahira manhkai? Katokomun Nokun yovaa kuunhainmun voxonhi kahi nonhkainupu, kin yohijanhkanpu, kin yohitanmun jan jato nichinnixohki.

32 Voxonmun ja jan jato yohiha ja jahaakin vuchikanixohnu. **33** Vuchixon pukahaito jato ivan Kuzajanhkin pukahirahkannihki yokaahainmun.

34 Jato Jesusin yohiha ja jahaakin yohikanixohki.

35 Kanon burro katun jaton chopan kavuuvahin burro iyotanmun jahon Jesús tzahonvahinkanixohnu.

36 Jaton itinmun Jesús kahai jari chopan vahi navuuxonkannixohki. **37** Moha Olivo manan tunanma ipaahi vohimun jaa chivanvohai jonivo jasharahi kaxaavohi vonixohnu. Jesusin atima jau kuzahaito iinyantaxmun Dios sharaakin yohivohi vokannixohki. **38** Nan jahaakin yohihimun kaxaavokannixohnu:

> "Sharaakovinmun janhnukanpu. Diosin nichinhamun nokun Yovaa jakatzi johi janhkiki. Ranoyama sharaahi nai jahoo jahax, jarihax jasharanonvonukanpu, kin yohivohimun vahin vohi kaxaavokannixohki."

39 Kaxaahaito jato ninkaatanmun fariseovaun jatovutan joziihax jaxon Jesús yohikanixohnu, nan jahaakin:
Nishmaanon ja miya chivanvohi kaxaavohi vohai joni yohipu, Yovaku, katomun.

40 Jato Jesusin rainvahin:
Matomun yohihi unhkainukanpu, kaxaakaxaahi junuuhaivaun maxaxtzinkan kaxaatimunhki, kinmun jan jato yohinixohki.

41 Mohakovin nokoohi kakin Jerusalen juma vuchitanmun Jesús nan jahaahi jaa juman jahaa jonivoki murontan arahkin. **42** Yohinixohnu:
¿Onanyamarokonhaxra manhkai, man ranoyamahi janon un nuku main jonikun? Shinansharaayamakinmun tzovara unhki iya onanyamahax manhkinukanpu. **43** Man inaayovaanonmun nutu nokookatzihkiki. Maton juma muchikin kiyokin chikuutanmun mato ramikihaxrazi vuxon. **44** Muhukatzi matovutan zinaahai jonivohkinukanpu. Pishtakovin maton juman maxax rakaayamanonmun mato kiyoo rutukatzihkankihki, ranoyamahi janon mato jau yohihi joxo iya jumanixo, kinmun jan jato yohinixohki.

Diosin tapazanxon jau marohai jonivo Jesusin jokonvahinmanii.

45 Ja jahaakin jato yohitan Diosin tapaz templonon jikitanmun, jato Jesusin jau marohai jonivo jokonvahinmanixohnu. **46** Jatoki notzitanmun jan jato yohinixohki, nan jahaakin:

Diosvutanruz yovantimun jaa tapazki yohikin kirikanan kunuupanhniivomun jahaxkihnukanpu. Matonrokonmun jau vihai jonin jonuuti tapazkavizki templohkain janoxon jau marohi manhkiki, kinmun jan jato yohinixohki.

47 Jato templonnoha jokonvahinmaxonmun jan, kanon nutuztiirazin templononxon jato Jovi Sharaa ninkaamanixohnu. Jato Jovi ninkaamahaito, kuzaxon Jesús achixon rutunoxkavihimun nan sacerdotevaun apovo jakun, nan jato jau onanmahai jonivo jakun, jaton juman jahaa joni yovaavorivi janixohki. **48** Kuzaxon atimamun timakanixohnu, nahakovinnin Jovi Sharaa jato yohihaito Jesús ninkaahaivaun.

Shinanyovaayamun Jesusnu.

20 **1** Kanon jato Jesusin templononxon Jovi Sharaa ninkaamaahainmun, nan sacerdotevaun apovo vuhain, nan jato Diosin Jovi onanmahai jonivo vuhain, jaton juman jahaa joni yovaavorivi vunixohnu, **2** Jesús yokaajanhni, nan jahaakin:
¿Tzovan miya nichinha jonixon jau yohiyovaahira minhkai?

3 Katomun jan jato rainvahin:
Iyanrivi mato jau yokaanonkomun iya rainvahin yohikanpu. **4** ¿Diosin amakun jato junumuran vuiimahojanhkinra yoran amahavan jato Juannun junumuran vuiimapanhnix? kin jan jato yokaahainmun.

5 Yohinnaakannixohnu, nan jahaahi:
Diosinmun amakun jan jato anixohnupu, kin non yohihain, ¿Kuzanonra man koonyamani? kin noku yohitimun janhnukanpu. **6** Yoranmun amahavan jan jato anixohnukanpu, kinrivi non yohipanan noku maxaxan mataxkin rututimun jaa ninkaahai jonivohki. Kiyoovininmun Diosin nichinha jonixon jato Juannun Jovi Sharaa ninkaamanikun yohinoxkankihki. **7** Kanon jatoki rakuuxonmun tzovanra jato junumuran vuiimahi jonon Juan nichinnixki yohiyamakanixohnu.

8 Yohiyamahaitomun jato Jesusin: Iyanrivimun iya yokaahaito mato yohiyamahi unhkainukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

Vai ivon jonivoya jan vaku joni muhunnivo.

9 Ja jahaakin Judiovo yovaavo yohiyohikin junutanmun jato Jesusin jovitzantzinkan yohinixohnu, nan jahaakin:
Vaixon uva vanaxon jan jonivo chitunon yohivahinmun ivo vizma kanixohnukanpu. **10** Jan jato uva vai chitumati moha jovuuhaito onanxonmun jan jau vanaa vimi jato yokaaxon ravuurivi vixonxanhtannon jan joni nichinha kahax nokoohaito vuchitan, achixon muhutanmun jau vanaa vimi vomayamakin jaumahiz nichinkanixohnu.

11 Unaa jan jonitza nichinkunmun, jaarivi janutan koshatan jaumahiz nichinkanixohki.

12 Unaa jan vutzarivi nichinkunmun, jaarivi muhuxon potakanixohnu.

13 Kanon jan jonivo ja jahaahanyaahaivaunmun vai ivon yohinixohnukanpu, nan jahaakin:
Muhunpan iya un inaavohihkankihki, ¿Kuzvizkatzi un jakatzi? Un vaku joni un kuunyovaahaitzinkan nichinjahinnonnu, jaarokon iya kuzahanyamakamiz iinjanhkin, kin yohitanmun jan nichinnixohnu.

14 Kahax nokoohaito vuchitanmun ja vai chituha jonivo nan jahaahi yohinnaanixohki: Ja jari vai ivon vaku joni jokihki, iinkanpu. Jaaxmun vai ivokatzihkiki, rutunovokanpu. Non rutuhamun nokunnakatzi jau kiyoohkiki, kin yohivahin.

15 Votan achixon rututanmun vainnoha potakanixohki, kin yohitanmun jato Jesusin yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Kuza jatokatzira vai ivohki, jan vaku joni rutunxo? **16** Ninkaakanpu, yohinon. Jaakovinnix kaxonmun jato kiyoo rutuxon jonitzavo vai inankatzi janhkinukanpu, kinmun jan jato yohinixohki. Yohihaito ninkaatanmun: Ja jahaayama jan jaxahinnonnupu, kato,

17 Jato janoxon vuiztanmun jan jato yohinixohki, nan jahaakin:
Ninkaakanpu, nan jahaakin yohikinmun xunivaun kirikanan kunuunixohki:

"Diosin tapaz templokinmun maxax toha kuunyamakin
potakanixohnu. Jaa maxax potahavohtoxrokonmun
kurux sharaa janixohki, kin yohikinmun
kunuukannixohki."

Jaurokon yohipaihira nan jovihki, shinankanpu, kin yohitanmun jan unaa. **18** Tzova pishtax jaa maxaxki pakuuhi, tukuupakuutimunhnu. Maxaxaxrivi jatoki pakuukin, jato chanotimunhki, janhkainmun.

19 Sacerdotevaun apovovutan Diosin Jovi jato onanmahai jonivaun Jesús achipainixohnu, jatoki nokovahin ja jahaakin jau yohihaito ninkaatan. Achipanaxmun naha jahaavaun jatoki rakuuxon chivanyamakanixohki.

**Jau jato yokaahaito apo Cesar inanxon kaakinrivi
jato jau yokaahaito Dios inantimun sharaahnu,
kin jato Jesusin yohini.**

20 Kanonmun Judiovaun Jesús jau yokaajanhtannon tuxu joni nichinnixohnu. Iromakin yohihaito, kanon jaton apo yovaaki chanikahanxanhkin ninkaapaikinmun jato nichinhavo vokannixohki.

21 Voxonmun yohikanixohnu, nan jahaakin:
Onanmunax nonhkainupu, Yovaku, min jato jau yohikin onanmahaimun sharaahnupu. Ja jahaakovinki jahax ikaivo ja jahaayamakinmun, ja jahaahax janonvomun kuunhi Dioskihki jato yohihi minhkinupu. **22** Ninkaanon noku yohipu: ¿Sharaara non Roman jahaa apo koriiki Cesar inanha? kin yohihaivaun.

23 Iromamapaikin ja jahaakin yohihaito jato onantanmun jato Jesusin rainvahin.
24 Iinnon iya koriiki kurux inankanpu, kato inanhaivaun iintanmun jan jato:
¿Tzovan mapo nan jakun, tzovan janux nuhuuhaxrahki nan koriikinin? jato Jesusinhkainmun:
Roman jahaa apo Cesarnamunhnupu, katomun jato Jesusin rainvahin:

25 Cesarmun maton apo yovaahnukanpu, kanonkomun mato jau yokaahaito inanjanhkanpu. Diosrokon maton Upakovinhnukanpu, kanonkomun jau kuunhaito inanjanhkanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

26 Kanon jau yohihaito ninkaatan achijanhkin chanikahanpanavaunmun rato pishtakintirokon iromakin yohihaito ninkaaxon chanikahantimun jakannixohnu. Yohiyovaahaito ninkaatanmun, kanon kuzyamakannixohki.

Nokanivohton Diosma jahax,
jiriya jahaa jonivaun Diosmun Upa Diosnu.

27 Saduceovaunrivimun iromakin yohihaito Jesús ninkaapainixohnu. Jatonmun nokanixon kayayamanoxkihkavan yohipahonkanixohki. Jesús jari voxonmun yokaakanixohki, nan jahaakin: **28** Yovaku, nan jahaakinmun noku Moisesin kirikanan kunuuxonnixohnupu: Joni vakumahitzax nakin jan ain nuvanhkun jan vutza irookukantan jan ain vitimunhnukanpu, jan vutza vakujonxanhkin, kinmun Moisesin noku kunuuxonnixohki.

29 Kanon nan jahaakannixohki yohinon ninkaakanpu: Sietemun ja vakurazi jakannixohnu. Jaton vuvokahtonmun ain vinix jajaahi vakumahitzax nanixohki. **30,31** Jan vuvoka nakihahtonmun irookukantan jan ain vinixohnu. Jaaxrivimun jan vakuhaamahtox nanixohki. Jaa siete vakurazin jaa xanoztii ainnixon vakuhaamahtox nokanivanmun, **32** Kanon xanorivi nanixohnu.

33 Nokanix iikin, kanon kayahavan, ¿Tzovan ainkatzira jaa xanohki, jaa sietenmun jaa xano ainkannixohki?

34 Katomun, jato Jesusin rainvahin:
Nan nutun jahatoxmun vihannaanoxkankihnukanpu. **35** Ja jato Diosin katoonirazixmun nokanix iihi kayahavan jatovutan kayahax unaa nai jahokuhax vihannaayamakatzikankihki. **36** Kanon unaa nokayamahi jaxonmun vaku viyamakatzihkankihnu. Diosin inaavokaviztzaxmun jakatzihkankihki. Diosin joni jahaxmun jaavutan jakatzihkankihnu, jaanvi jan jato kayamani, tanmun jan unaa.

37 Ninkaakanpu mai, jii maxo kohoohaito yohikinmun, Moisesinrivi nokanivohtonmun kayakatzihkiki yohinixohnu. Ninkaakanpu jan noku kirikanan kunuuxonni yohinon: Nan Abraham Dios jahax, nan Isaacan Dios jahax, Jacobon Diosrivimun janhnukanpu, kin yohikinmun jan noku kirikanan kunuuxonnixohnukanpu.
38 Nokanivohton Diosmamun janhki, jiriya jahaa jonivaun Diosmun Upa Dioski. Jan jato kayamanimun jiriya javutan jahaxkankihki, kinmun jato Jesusin yohinixohnu.

39 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun Judiovo jau onanmahai jonivaun: Ja min jau yohihamun koonhnupu, Yovaku, mun kanixohki.
40 Ranooxonmun, kanon unaa Jesús jau yokaayamakanixohnu.

¿Tzovan vaku jonira Mesias?

41,42 Tziztokohooxo jato vuchitanmun jato Jesusin yokaanixohnu, nan jahaakin.
¿Kuzanon apo Davin vakuki Diosin Vakux Yorani Mesiaskain yohihirahkanni? Apo Davidkovinninmun vuati kirikanan nan jahaakin kunuunii jahaxkihnukanpu: Japa Diosinmun un Yovaa nan jahaakin yohinixohnu:

Un koon jahori tzahoopu.
43 Ja mivutan zinakananhai jonivomun miya jato
ranoomaxonkatzi unhkai, min jau yohihain
ninkaajahinnovo, kin apo Davin kirikanan kunuupanhnii
jato yohiyohikin zununtanmun jato Jesusin
yohinixohnu, nan jahaakintzinkan.

44 Jaton japanmun jaton vakuvo Yovaku kin yohiyamanoxkihnukanpu. ¿Kuzanon Davin vaku jonitira Mesias, javi jaanvikovinrokon Yovaku kin yohikin? mun Jesús janixohki.

Jato jau onanmahairazixmun jau ontzahihkankihki jato Jesusin yohini.

45 Jau yohihaito kiyopan ninkaahi jajaahaitomun jaa chivanhai jonivo Jesusin:
46 Mato jato jau onanmahai jonivaun paranmiz iinsharaajanhkanpu. Joni yovaavoki jahaxmun chopa sharaavo zauuhax

vohotanoxkankihki. Jamun vohotannaito jato ¿Matora man, iinkanpu? jatohnonvokavihimun vohotanoxkankihnu. Diosin Jovi ninkaati tapazan vuiixonmun tzahooti sharaavo katoohax maniixonmun jiriti sharaavorivi katoonoxkankihki. **47** Ja jahaakin jau kuzakinmun ranooyamakin jaton vunu nokani xanovo jau vihannoxkankihnu. Koonkovinkihkain jato imajanhkinmun chaiivokin Dios yovankin jato parannoxkankiki. Koonmunhnukanpu, nutu kiyoohainmun jato kastiikayovaakatzi Dioskihki, kinmun jan jato yohinixohki.

Xanovo vunu namanikaton Dios jan jau kiyoo inanni.

21 **1** Joni koriiki nahayahton Dios koriiki vopaxonti vonantinin koriiki vopahaito jato iinkinmun. **2** Jan xanovo vunu namani jaumahitzanrivi koriiki kurux ravuu vopahaito vuchinixohnu. **3** Vopahaito vuchitanmun jaa chivanhai jonivo Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, nan xanoztipanmun nan tuxun vahaavo vinotankovin jan koriiki kiyoo vakihki.
4 Kiyoovininmun koriiki nahayahton oripanavan raki vatimakun pishta Dios inankankihnu. Nan xanoztipanmun ja ravuu jakinhyaakin kiyoo Dios inankihki, kinmun jan jato yohinixohki.

Diosin tapaz templo muhukatzi jahaavaun jato Jesusin yohini.

5 Ja jahaakin jato jau yohihi Jesús jakunmun, Diosin templo maxax tapazkin sharaanivaun yohikanixohnu. Muchikin raoonivo sharaakovinmunhki yohihimun jakannixohki. Ja jahaahi yovanhaitomun jato Jesusin: **6** Ja man nanrazi sharaavo iinhai muhunovomun nutu nokookatzihkinukanpu. Pishtakovin jayamanon maxaxyavi muhukatzihkankihnu, kinmun jan jato yohinixohki.

Nutu kiyoohain ja mai tohaztipan jahaton jonivo inaayovaakatzi jahaavaun jato Jesusin yohini.

7 Ja jahaakin yohihaitomun yokaakanixohnu, nan jahaakin:
¿Kutzatiyan ja jahaakatzirahki, Yovaku? ¿Jaurazi kuzhaito iiniinkin kutzatiyan Diosin tapaz templo muhukatzirahkannihki onantira non? Katomun jan jato rainvahin.

8 Tzovan mato paranmiz iinsharaajanhkanpu. Iyakavitzax vuxonmun Iyamun un Cristohnukanpu, xonmun Mohamun un johainukanpu, kin yohikinmun mato paranpaikatzihkankihki. Ja jahaakin yohihaito jato ninkaatantzi koonkihkain ixanhkannapu. Koonkihkain ixontzi jato chivanvoxanhkannapu. **9** Nahax rutunnaahi zinakananhaito jato ninkaahitzi rakuujanhkannapu, mohakovin kiyoohiki nutuhkain, jauruzmun kakaayohihkari, chipo nutu kiyoonon, tanmun.

10,11 Jan jarivi jato yohivonixohnu, nan jahaakin: Xokotzarazixmun muhunnaakatzikankihnukanpu. Nututzannohaxrivimun rutunnaakatzikankihki. Rutunnaahi jahaavaunmun ramikirazihax kaankatzi miyanhkinu. Jiriti yamakunmun koshmahnokahi izinyovaakatzi yora nahahkankihki. Nai jahokuhaxmun rakuukovin jau kuzhaito iinkatzi manhkinukanpu.

12 Chipotirokon ja jahaahi jau kuznonmun mato achixon jaton apovo inanhavan, Diosin Jovi ninkaati tapazanxon mato jau yokaaxonmun, kalabozomuran mato ninonxon joni yovaavoya jaton koshi vuzohri mato maponkatzihkankihki, iya chivanhaito ninkaakin.

13 Kanonmun tzovara unhki jarixon jato yohikatzi manhkinukanpu. **14** Kuzaxon mato jau yokaahaito jato rainvahin yohitira manhkikomun shinanyamajanhkanpu, **15** Iyanmun mato jato jau yohinon yohiyovaamakatzi unhkai. Yohihaitomun mato rainvahin pishtakovin chanikahanyamakatzihkankihnu.

16 Ja jahaahi jajaahaito matorokon Diosin katoonikunmun, maton upan mato janovi jau chanikahanhain, maton vutzavovutan maton kaivotiyan mato zinaakatzi man jatovutan jahaihkankihki. Tuxumun mato rutukatzihkankihnu. **17,18** Kiyoovininmun mato zinaakatzihkankihnukanpu, iya chivanhaito ninkaakin. Javikin mato muhukinmun maton kayarokon mato kuzahanyamakatzihkan-kihnukanpu. **19** Diosvutanmun jakatzi manhkiki shinanhikomun javi inaahi tunuhax jajanhkanpu.

20 Jerusalen juma muchihaito zontarovo vuchitan, mohamun juma kiyoo muhukatzihkankihki onantimun manhnukanpu.

21 Ja Judea main jahatox mananun paxahi votimun kankihnu. Ja Jerusalen juman jahaa jonivorivi jokonvahin paxahi jumatzan votimun kankihki. Ja vain yonoohi jahaarazixrivi jaton juman janoriviz voyamahi paxahi jumatzan votimun kankihnu. **22** Jaatiyanmun jato muhuyovaakatzikankihki. Ja jahaajahinnon yohikin kirikanan kunuuniivo zununnon. **23** Xanovo tohoyarazixmun kuznoxkavikatzihkankihnukanpu. Ja vaku maxkoyahtoxrivimun vurovurokatzi xanovohkiki. Ja jumannohax inaayovaahaitomun jato kaztiikayovaakatzihkankihnu. **24** Tuxu jato janshin rutuhaivaunmun, tuxurivi jato achixon ja nututzarazin iyokatzihkankihki. Dios shinanyamahai jonivaunmun Jerusalen juma muhuyovaakatzihkinukanpu, ja jahaajahinnon yohikin kirikanan kunuuniivo nutu zununnon, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

25 Nan jahaakinrivimun jato Jesusin yohinixohnu:
Jaatiyanrivimun nan vari ramihax, nan oxu ramihax, nan vishi ramihax, kiyoo jau nai jahoo jahaa ramikatzihkinukanpu. Ja main jahaa juma kiyoomun onanpaikin janovirazi jau kuzahi jahax jununha korohkato ninkaahi ratuhkuuyovaakatzi jonihkiki.
26 Kuzkatzira nan nutuhkiki shinanhimun rakuuhi vuzanvihiihi kiyookatzi kankihnukanpu, nai ramizhaito ninkaatan.
27 Ja jahaahainmun yohiyovaayahtox nai kohinnin johaito Diosin Vakux Yorani iya iinkatzi nan main jahaa joni kiyoohkiki.
28 Moha ja jahaahaito jau vuchitan javikovin izin tunuhax jahax jasharajanhkanpu, unaamun izin tunuyamakatzi manhkiki shinanhi, kin yohitanmun

29,30 Jan jato unaa:
Yokanvinnix ihokatzi jiitzax puurohoohaito vuchitanmun moha vari xutuukatzihkiki onannox manhkinukanpu. **31** Ja jahaahaito jau iinkinkomun, mohamun maton apokovin jakatzi un Diosin Vakux Yoranikatox jotizhai shinanjanhkanpu. **32** Koonmun mato yohihi unhkainukanpu. Ruzohama nan main jahaa joni jahaavaunmun ikatzi un jau yohiharazihkiki. **33** Naiya mairokonmun ruzokatzihkinukanpu. Un Jovirokonmun vunooyamakatzihkiki.

34 Man iromakin jau kuzahai junutan maton shinannun mato iromamamiz sharaahi jajanhkanpu. Nan pahunhaxtzi, nan jaurazi kuzatirahki shinanhi jaxanhkannapu. Jokinki un mato iromakin jau kuzayaahaito vuchiyamanon. **35** Man shinanyamapishtahain un yohishma jomizkomun iinsharaajanhkanpu. **36** Manaahax jahax Diosvutan junuuyamahi yovanhi jajanhkanpu, nanrazi jau kuzhain ranoyamahi jakatzi. Ja jahaahi jajaahaito jotan mato vuchitanmun mato iyokatzi unhkai, kinmun jan jato yohinixohnu.

37 Nutun jato templononxon Diosin Jovi Sharaa ninkaamaavahiihaxmun jan yamuu Olivo manan matonkonon vanuupahonnixohnu, japa Diosvutan yovankatzi. **38** Ja jahaakin jato Jovi Sharaa yohihaito Jesús ninkaahimun joni naha Diosin tapaz templo jari voyaapahonnixohki, ninkaakatzi.

Kuzaxon Jesús achitiraki jato Judasin yohini.

22 **1** Pascua nutu inonmun ravuu oxaa maxkaanixohnu, pan novahyamahai akaivo nutu. **2** Sacerdotevaun apovovutan Judiovo jau onanmahai jonivaunmun Jesús rutupanax jaa ninkaahai jonivoki rakuuhax janixohki.

3 Kuzaxon Jesús rutukatzirahkannihki shinanhi jahaavaunmun, ja Jesús chivanhai joni Judasmun moha yoshinvutan ravukananhi jaxon jato Jesús achimaxanhkin shinannixohki. **4** Shinanshinanhimun jan, kanon sacerdotevaun apovoya templo chituhai jonivo jari kanixohnu, Jesús jato achimaxanhkin jato yohihi. **5** Jato yohihaito ninkaatan jasharatanmun, rainvahin Judas kopiijanhkin yohikanixohki **6** Kopiijanhkin yohihaivaunmun, kanon kuzaxon joni naha yamakun jato Jesús achimatira janhki shinanvahinmun jan kanixohnu.

Jaztiihi jaa chivanhai jonivovutan Jesús jirini.

7 Kanonmun carnero vaku rutukin pan novahkaama akaivo Pascua nutu ikain, **8** Jaa chivanhai joni ravuu Pedroya Juan kunaxon jato Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Yantan non Pascua nutun jirijanhkinhnon noku jiriti jovaxonxanhtankanpu, kin yohitan jato nichinhaitomun yokaakanixohnu, nan jahaakin.

9 ¿Rakixon jau jovatira non?

10 Katomun jato Jesusin:
Juman votankanpu. Vokinmun shomon vakonhma vohaito joni ranankatzi manhkiki. Jaakomun chivanvotanjanhkanpu. Javutan tapazan vuiitankomun tapaz ivo yohijanhkanpu, nan jahaakin. **11** ¿Rakixon jaa chivanhai jonivovutan Pascua nutun jirikatzira nokun Yovaahki? kin miya yokaanonmun jan noku nichinha johi nonhkainupu, kin yohihaitomun, **12** Mato manankiha tapaz vuxkuutza aroosharaaha mutonkatzi janhkiki. Jahonxonkomun jiriti jovajanhkanpu, kin yohitanmun Jesusin jaa chivanhai joni ravuu nichinnixohnu.

13 Jan jato nichinha voxonmun Jesusin jato yohiha ja jahaakin vuchixon jarixon jiriti jovakanixohki.

14 Jiriti jovahavanmun, kanon jaa chivanhai jonivo jan jirikihinjanhkin iyoha votan maniinixohnu. **15** Jato jirikihinyaakinmun jato Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin:
Matomun Pascua nutun jirikihinpaiyovaahi unhkainukanpu, chipotirokon naxanhkin. **16** Matomun yohihi unhkainukanpu, unaamun ja jahaahi matovutan Pascua nutun jiriti ayamakatzi unhkai, Diosin nutun non tziztokohoonon nutu zununnon.

17 Ja jahaakin yohitan vino ayati kuzpo vitan, graciaskin Dios yohitanmun jan jato:
Nan vino ayati mishtinrazi ayakanpu.

18 Koonmun mato yohihi unhkainukanpu, unaamun matovutan vino ayati ayayamakatzi unhkai, Diosin nutun non tziztokohoonon nutu zununnon kinmun jan jato yohinixohki.

19 Chipomun jan panrivi vitan graciaskin Dios yohitan, kaxkutan jato mishtinrazi inannixohki, anon, nan jahaakin yohitan:
Akanpu, un namikavizmun nan panhki. Iya shinanhi tziztokohooxonkomun, ja jahaakin pan ajanhkanpu, un mato naxonnikun shinanvunoyamakin, kinmun jan jato yohinixohnu.

20 Jirikin kiyotan vino ayati kuzporivi vitanmun jan jato:
Ja vino ayati man ayahaimun un jimikaviznukanpu. Mato naxonkinmun man iromahai mato potaxonjanhkin un jimi kiyoo potakatzi unhkai, tanmun jan unaa.

21 Iinkanpu, nan ramakovinmun uvutan tzahoohax ja iya jato achimakatzi jahaa jonihkinukanpu. **22** Uki kirika kunuupanhniivo ja jahaahimun nakatzi unhkai. Ja jahaa un janonmun kuunhi Upa Dioskihki. Ja iya jato achimakatzi jahaa jonimun iromakovinhnukanpu. Junuuyamahimun ranooyovaakatzi janhkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

23 Ja jahaakin jan jato yohihainmun tzovan jato Jesús achimakatzirahkiki yohinnaakannixohnu.

¿Tzovara joni yovaaztii?

24 Yovanhi jajaahimun rato jonira yovaaztiihki yohihitzin vachinnanankanixohnu. **25** Vachinnananhaito jato ninkaatanmun jato Jesusin:
Dios chivanyamahai apovaunmun jaton jonivo sharaaxon jakinhyamakin, jato jau naha kuzaxonjahinnon ramikirazi jato nichinnoxkihnukanpu. Jato sharaakin yohinovomun jato chituxonkovinki jato sharaakin jau kuzaxonhi inox joni yovaavohkiki.

26 Matoxrokontzi ja jahaajanhkannapu. Ja yovaapaihairazin matonrivi vakuvaun ranooyamakin janovi jau kuzahai ja jahaatimun manhnukanpu. Jato jakinhxon mato jau kuzaxonnon man jato yohikun mato axonhaivaun, matonrivi ja jahaakin jatovutan jau kuzatimun manhki, yovaaki jahax iyamakin.

27 Iinkanpu, ¿Ratora joni yovaa? ¿Ja jirikatzi tzahoohaihonon ja jato jiriti nuxuxonairokonra? ¿Ja jirikatzi tzahoohai joniimapara? Ja jahaakinkomun shinanyamajanhkanpu, iya chivanhai jonivau. Javikin man iya Yovaa yohiha jaxonmun, man jirinon ranoyamakin mato nuxuxoni unhkai. Ja jahaakinrivi ja yovaakovinki jahax ikaton jato jau kiyoo kuzaxontimun manhnukanpu, tanmun jan jato unaa.

28 Iya iromamapaihaito jato iinkinmun iya potayamanox manhkinukanpu, **29** Karakunmun un joni yovaavo jaxahinnon un mato katoohahkiki. Iya upan yovaamanikunmun ja jahaakinrivi mato yovaamakatzi unhkai. **30** Nutu kiyoohainmun nai jahoo Diosin nutun uvutan maniihax jirikatzi manhkinukanpu. Doce xokorazi Israel jonivo orinonmun mato apomakatzi unhkai, kinmun jan jato yohinixohki.

Jaakovinkin iinyamahaiton jato Simon Pedron yohijahinnon jato Jesusin yohini.

31 Jaa chivanhai jonivovutan yovankinmun, Jesusin Simon Pedro yohinixohnu, nan jahaakin:
Yoshinnin miya iromamamiz, iinsharaajanhpu, Simonma. **32** Miyarokonmun un miya chituyovaanon Upa Dios yohixonkuhnupu, min iya chivankin junuyamahi janon. Ninkaapu, Simonma, miya yohinon: Iyakovinki iinyamahaiton jato yohihax, kanon ranooxon shinantzaxonkomun mivuu jonivorivi yohijanhpu, iya chivankin junuyamanon, kinmun Jesusin yohinixohnu.

33 Ja jahaakin yohihaitomun Simonman Jesus:
Miya kalabozomuran ninonjanhkin iyohaivaun mivuu katimun unhnupu, Yovaku, miya rututan iyarivi rutunovo, katomun.

34 Jesusin rainvahin:
Yohinonkomun ninkaapu, Simonma. Nan yamuumun kuoohama atapa jakun, iyakovinki iinyamahaiton jato kimishakin paranjanhki minhkinupu, kinmun Jesusin Simon Pedro yohinixohnu.

Jaurazi jaki yohikin kunuuniivo zununkatzihkiki jato Jesusin yohini.

35 Ja jahaakin Simon Pedro yohitanmun Jesusin jaa chivanhai jonivorazi yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Diosin Jovi Sharaa jato ninkaamaxanhtannon mato nichinkin un nan pisha voyamaxon, nan koriiki voyamaxon, nan zapato voyamanon mato yohiha, vohaxrokonra man jau pishta maxkaayanta? kin jan jato yohihainmun rainvahin:
Pishtakovin jau maxkaahamamun nonhnupu, mun kanixohki.

36 Ja jahaahaitomun jan jato:
Nan ramakomun pishayahton vokanpu, koriikirivikomun vokanpu. Janshimahitzan jau pishta marotan koriiki vitan janshi vikanpu, jahon chipoojanhkin.

37 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu. Uki kirika kunuukin: Joni iromahaihkikavizkinmun Diosin Vakux Yorani muhukatzih-kankihnu, kin yohikin uki kirikanan kunuuniivomun zununkatzihkinukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

38 Ja jahaakin yohihaitomun jaa chivanhai jonivaun:
Nan janshi ravuuhnupu, Yovaku, kin yohihaivaunmun jan:
Kanon jaa pishtanonukanpu, nixohki.

Jau vanapahonnivo jarixon japa
Dios Jesusin yovanni.

39 Ja jahaakin jato yohivahin kainkahinmun Jesús jan ikai ja jahaahi japavutan yovanjanhni Olivo matonkonon kanixohnu. Kahaitomun jaa chivanhai jonivaun chivanvonixohki.

40 Olivo manannun nokootanmun jan jato:
Yoshinnin mato iromamamiz oxayamahi Diosvutan yovankanpu, kin.

41 Jato yohivahin, ori pishta katanmun jan main ranpinixohnu, japavutan yovankatzi. **42** Nan jahaakinmun jan japa Dios yohinixohnu:
Iya muhuyovaaxon rutukatzi jahaavaun onanxon, iya ja jahaakin muhuyamanon jato amamatimun minhnupu, Upa. Jaarokon un kuunnain ja jahaakin jau kuzayamakin, min kuunnai ja jahaakin iya jato rutumaxanhpu, un ja mai tohaztipan jahaavo naxonnon, kinmun jan japa Dios yohinixohki. **43** Ja jahaakin jan yohiyohihainmun Diosin inaa nai jahokuhax jonixohnu, javikovin tununon yohikatzi. **44** Moha iruzkiyovaahi jaxonmun Jesusin aruzkikin japa junuuyamakin yovannixohnu. Japa jan yovanhi nizkanhamun main tozoohi ovaa jimi tozoohikaviznixohki.

45 Japavutan yovanyovanhi, kanon vuniikahin jaa chivanhai jonivo jari katanmun jan jato oxaxo vuchinixohnu, muronhax jatzanamuuhax oxaxo. Oxaxo jato vuchitanmun jan jato: **46** ¿Kuzanon oxahaxra manhkai? Oxayamahi viniihax Diosvutan yovankanpu, mato yoshinnin iromamamiz, kinmun jan jato yohinixohki.

Jesús achinivo.

47 Jato yovankin junuhama Jesús jakunmun, nahakovin vukannixohnu. Ja Jesús chivanhai jonitza Judaskin janunivohtoxmun ruzookiran jokin jato iyutan koshikahin Jesús tantzohnixohki.
48 Tantzohkatomun Jesusin:
¿Tantzohtanrokon Diosin Vakux Yorani iya jato achimahira minhkai, Judas? kinmun Jesusin yohinixohki.

49 Jesús achihaito jato vuchitanmun jaa chivanhai jonivaun yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Non miya jato janshin kopixonnonki, iinpu, Yovaku, kin yohitanmun?

50 Joniztipan sacerdoten apovaun inaa paztunnixohnu.
51 Paztuhaitomun jato Jesusin:
Kanon ja jahaayamakanpu, kin yohitanmun, jan pavinki nutanxonnainmun joni iroonixohki.

52 Ichakovinninmun Jesús achihi vukannixohnu, nan sacerdotevaun apovo vuhain, nan templo chituhai jonivo vuhain, jaton joni yovaavauxrivimun vunixohki. Vuhaitomun jato Jesusin yohinixohnu, nan jahaakin: ¿Kuzanon iya jato jau vihanjanhkin rutuhaihkikavizkin vihii vukin jansiya jii tuku tohinvuran vuhira manhkai?
53 Nutuztiirazimun templononxon mato Jovi ninkaamanox unhkainukanpu. ¿Kuzanonrokon iya jarixon achiyamayantaxra manhkai? Nutun jatoki rakuukinmun iya yamuu achihi vuhii manhqinukanpu. Pishtakovinmun maton shinan sharaa yamahki, kinmun jato Jesusin yohinixohnu.

Jesuski iinyamahaitox Pedro ontzani.

54 Kanon Jesús achivahin Judiovaun apovo tapazan iyohaivaunmun, vizmaxon chipo kakin Pedron Jesús chivanvonixohnu.

55 Jumannanki chihi pimahax yohohi maniihavan, nokootanmun jatovutan yohohi Pedro tzahoonixohki. **56** Jan yohohi tzahootzahoohain, jotanmun xanon tzahooha vuchitan janoxon iintan: Nanrivimun jan javutan jahaihnukan, janhkainmun,

57 Pedro ontzahi:
Iinyamanox unhkanu-u, tzova yohihira minhkai, nixohki.
58 Zama pishtatanmun unaa vutzan vuchitan:
¿Miyarivimuntzi min javutan jahai? kavanmun Pedro unaa ontzahi:
Mato yohihi unhkainukanpu, iinyamanox unhkai, nixohki.
59 Ja jahaakin yohihaivaun zamatanmun vutzantzinkan:
Javutan jahai jonimun minhnupu. Galileavo yovanhai ja jahaahikovinpan yovanhi minhkiki, kin yohihaivaunmun Pedro, kanon notzitan:
60 Koon mato yohihi unhkainukanpu. Ja joni iinyamanox unhkai, tzova yohihira manhkai, mun jan janixohki. Ja jahaakin yohikin junuhama Pedro jakunmun atapa kuoonixohnu.
61 Atapa kuoohain iinhaitomun Jesús Pedron vuchinixohki. Jesusin iinhainmun Pedron shinanriznixohnu, jan yohikun, nan jahaakin: Nan yamuumun kuoohama atapa jakun, iyakovinki iinyamahaiton jato kimishakin paranjanhkin minhkinupu, kin jan yohikunmun jan shinanriznixohki.
62 Kanon ranooyovaakahin jumannanki kaintanmun Pedro arahnixohnu.

Jesús mukaaki jakin aniivo.

63 Ja chituhax jahaa zontarovaunmun Jesús mukaakin jakin muhunixohnu. **64,65** Vuvuuxonmun tanpazkin yokaakanixohki, nan jahaakin: Tzovanra miya tanpazhihkiki yohipu, kinmun mukaaki jakin Jesús akannixohnu.

Chanikahanpaikin tzovara janhki Jesús Judiovaun apo yovaavaun yokaani.

66 Jesús muhumuhushinkin nutuhavanmun, kanon Judiovaun yovaavo tziztokohoonixohnu, nan jaton apovo jahax, nan sacerdotevaun apovo jahax, jato jau onanmahai jonivorivimun jatovutan tziztokohoonixohki. Tziztokohoohaivo jarimun Jesús

iyokanixohnu, jaton yovaavaun jau yokaanon. Kanonmun yokaakanixohnu, nan jahaakin.

67 Noku yohipu, koonkovin Mesiasra minhki, katomun jan jato rainvahin:
Iyamun unhnukanpu, kin un mato yohihain iya koonyamatimun manhnukanpu. **68** Un mato jau yokaahain iya rainvahin yohiyamatirivimun manhki. **69** Nantiyanmun, kanon iyax Diosin Vakux Yoranikatox Upa Dios kutaxhax jan koon jahori tzahookatzi unhkainukanpu, janhkainmun.

70 Kiyoovinix:
¿Koon, Diosin Vaku Jonirokonra min? Katomun jan jato:
Matonmun yohihi manhkinukanpu, jaa un jakun, kinmun jan jato yohinixohki.

71 Ja jahaakin yohihaito ninkaatanmun:
Mohamun non ninkaahanukanpu, jan janakovinnin yohihaito. Dios januhaitomun non ninkaahai. Tzovan noku unaa ja jahaakin yohipaiyamatimunhki, kinmun yohikanixohki.

Apo Pilato jarimun Jesús iyokanixohnu, jaanrivi jan jau yokaanon.

23 Ja jahaakin yohitan kiyoovinix vuniitanmun, Roman jahaa apo Pilato jari Jesús iyokanixohnu, jaantzinkan jan jau yokaanon. **2** Pilato jari Jesús nokookihintanmun, jan ninkaanon Jesús jau ontzakannixohki, nan jahaakin:
Ranoyamakin non jau kuzajahinpananmun joni naha jato chivanmakin noku vuvonhi janhkinupu. Apo yovaa koriiki inanyamatikihkain yohihaitomun non ninkaayankuhku. Koonkara apokovin Mesiasmunkiha jan jaahki, kavanmun.

3 Pilaton Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Judiovaun apora min? katomun Jesusin rainvahin:
Miyanmun min yohikihnupu jaa un jakun, mun jan janixoki.

4,5 Ja jahaakin Jesusin yohihain ninkaatanmun, sacerdotevoya ja jano jahaa Jesús iyuha jonivo Pilaton yohinixohnu, nan jahaakin:
Pishtakovinmun jan iromakin jau kuzaha yamahnukanpu, kin jan jato yohihainmun, kanon iruzkikin yohikanixohnu, nan jahaakin:
Ranoyamahi japananmun jato jau yohikin ja juma kiyoo jato vurovurohmahi janhkinupu. Galileanxon jato vurovurohmayaahi nunotzinkan Judean joyanxonmun janoxontzin jato vurovurohmahi janhkiki, kinmun yohikanixohki.

Apo Herodes jari Jesús iyonivo.

6 Ja jahaakin yohihaito jato ninkaatanmun, Galilean jahaa Jesusraki Pilaton jato yokaanixohnu, apo Herodes jari Jesús iyotannon jato yohijanhkin shinankin. **7** Galilean jahaa Jesús ninkaatanmun, kanon apo Herodes jari Jesús iyotannonvo Pilaton jato nichinnixohki. Galilean main apomun Herodes japanhnixohnu. Jarikovin jayamahaitoxmun jan jaatiyanrokon Jerusalen juman janixohki.

8 Jesús iyoxonato jato vuchitanmun Herodes jasharayovaanixohnu. Ramaamakovin Jesusin atima jau kuzahaito ninkaanixonmun jan jaanrivi iinpaihi janixohki. **9** Jesús iyohaivaun, jan, kanon, naha jau yokaahainmun Jesusin rainvahin yohiyamanixohnu.

10 Janorivimun junuyamakin Jesús jau chanikahanhi sacerdotevaun apovoya jato jau onanmahai jonivo janixohki.

11 Kanonmun Herodesvutan jan zontarovaun Jesús noviyamakin apon chopa sharaavo zauumakannixohnu, mukaxanhkin.
Ja jahaaxon mukaaki jakin ahaakinmun, unaa jakiriviz Jesús Pilato jari Herodesin jato iyomanixohnu.

12 Zinakananhi jajaahimun, kanon ja nutun Pilatoya Herodes vuyannaanixohki.

Jesús rutunovo jato Pilaton nichinxonii.

13,14 Kanonmun Pilaton nan sacerdotevaun apovo tziztoxon, nan joni yovaavo tziztoxon, juman jahaa jonivorivi tziztonixohnu, nan jahaakin jato yohijanhkin:

Mato ranoyamakin jau kuzaxahinpanan joni naha chivanmakin mato vuvonyaahaito man iya iyuxonkun, un man ninkaanon koonrahki jau yokaahamun jan iromakin jau kuzaha yamahnukanpu. **15** Apo Herodesinrivimun iromakin jan jau kuzaha ninkaayamakin moha noku janoriviz nichinxonahkiki. Kuzajanhkin rututimamun nonhki. **16** Rutuyamarokonkinmun jato koshamatan katannon nichinjanhkin unhkai, kinmun Pilaton jato yohinixohki. **17** Pascua nutunmun jaton itin kalabozomuran jahaa joniztii Roman jahaa apon kainmapanhnixohnu. Rato joni kainmatirahki jato yokaahaito, jaa joni kainmanon yohihavanmun apon kainmapanhnixohki.

18 Pilaton Jesús kainmapanan jato rutuhai joni kalabozon ninonnivo Barrabas kainmanon yohihimun zaihkannixohnu, nan jahaakin yohihi: Barrabas kainmatan jaarokon rutukanpu, kiimun zaihkannixohki.
19 Jato rutuxon aporivi jau jumaxo kalabozomuran ninonnivomun Barrabas japanhnixohnu.**20** Jesús katannon junupaikin jato Pilaton unaa yohihainmun. **21** Kanon iruzkihi mukumahax jii joxkunxon tzakamakin rutukanpu, kiimun zaihkannixohki.

22 Kanonmun jato Pilaton unaa yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Ratorokon iromakin jau kuzahaxra janhki? Pishtakovinmun un iinkun, jan iromakin jau kuzaha yamahnukanpu. Kuzajanhkin rututimamun nonhki. Jatorokon koshamatanmun katannon nichinxanhki unhkai, kin Pilaton yohihainmun,

23 Junuyamakin jii joxkunxon tzakamakin rutujanhkin yohikanixohnu. **24** Ja jahaahaivaunmun, kanon jan jato Jesús inannixohnu, rutujanhkin iyotannonvo. **25** Ja jato rutuxo karavozomuran ninonnivo Barrabasrokonmun jan jato kainmaxonnixohki, katannon.

Jii joxkunxon Jesús tzakamanivo.

26 Muhumuhukinmun, Jesús kanon jii joxkunxon takamaxanhkin iyokanixohnu. Iyokinmun vain yonooxanhni kahax johaito Kirenen jahaa joni Simon ranantan jii joxkunhavo Jesús voxonnon vomakanixohki.

27 Nahakovinnin Jesús chivanvohimun joniya xanovo Jesús omizhi arahvohi vonixohnu. **28** Arahvohaito jato iintanmun jato Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Uki arahyamahi matoki arahkax, maton vakuvokirivi arahkanpu, Jerusalen juman jahaa xanovau. **29** Nutu ikainmun nan jahaakin yohikatzi manhkihnukanpu: Jasharamuni xanovo vaku vimizmahkinukanpu, kin yohitan, **30** Inaayovaahi vunaa nokanoxkavikinmun nan jahaakin manan yohikatzi manhkiki: Noku maikatzi maxarahaa-u, manannu, tanmun machi mishtinrivi, Noku jonu-u, machi mishtinni, kin yohikatzi manhkiki. **31** Jau iromakin kuzayamahaimurokon iya zinaakin iya inaamakin muhuhihkankihki, matorokonmun iya akaivo ja jahaayamakin vinotan mato aruzki vuiikin zinaakin inaamayovaakatzihkankihnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

32 Jesús iyokinmun jato rutuhai joni ravuurivi jaavutan jii joxkunhavohton tzakamaxanhkin iyokanixohnu. **33** Kanon mapo xaokin manan janunivo jano Jesús nokookihintanmun, ja joni rutuhai ravuuyavikin Jesús jii joxkunhavohton tzakamakannixohki. Tiirivi Jesusin koon jahori vunitanmun, vutza jan pokihri jahori atan vunikannixohnu.

34 Tzakamahi jahaavaunmun Jesusin japa Dios yohinixohnu, nan jahaakin:
Tzovara unhki onanyamaxonmun iya iromahihkankihki, jato kopiyamaxanhpu, Upa, kinmun jan japa yohinixohki. Kanon Jesús tzakamaxonmun, tzovan jan chopa vihirahkiki iinjanhkin maxax vaku potaxon jan chopa vikannixohnu. **35** Tzakamahavan Jesús iinhimun joni naha janixohki. Joni yovaavorivi jatovutan joziixonmun, nan jahaakin Jesús mukakin yohikanixohnu: Iinkanpu, jatomun jan atima jau kuzaxonyanxohnukanpu. Diosin katooni Mesias jonikovinra janki non onannon, jan jamun jii joxkunxon tzakamahavohtonnohax votoononnukanpu, kin yohimun povunkanixohki.

36,37 Ja Jesús tazakamaha zontarovaunrivimun mukaxanhkin vino ayati kacha ayanon inankanixohnu, nan jahaakin yohitan:

Judiovaun apokovinpankiha minhki jahonnohax votoopu, kinmun yohikanixohki.

38 Kiyoovinin yovannovomun jii kaxku Jesús maxkaa tzakamakannixohnu, nan jahaakin yohikin kunuuxon: Judiovaun apomun janhnu, kin kunuuxonmun vakannixohki.

39 Ja javutan jii joxkunhahton tzakamahavo jonitzanmun Jesús janunixohnu, nan jahaakin:
Diosin nichinha jonii jonikovinpankiha minhki, votootanki nokurivi votupu, katomun

40 Ovaa oku ronooha jonitzan javuu joni vachinnixohnu, nan jahaakin: Nishmaapu. ¿Dioskirokon rakuuyamahira minhkai? ¿Ja jahaahirivipan inaayamahira minhkai? **41** Non iromahai kopiipan noku nan jahaahavohkicho. Jaapan aruzkin muhuhavomurahkain, ranihax jan iromahai yamakun, kin yohitanmun,

42 Jan Jesús jahori vuzotan, kanon, yohinixohnu, nan jahaakin:
Min jatin kaxonkomun iya shinantanjanhpu, Jesusi, katomun jan rainvahin:

43 Koonkovinmun nan rama uvuu un jatin jahi kaxanhki minhkinupu, kinmun Jesusin yohinixohki.

Jesús nanii.

44 Moha vari mazpananan rakaahainmun, yohishma yamuunixohnu. **45** Kimisha oramun ja mai tohaztii varin jotayamanixohki. Yamuuhainmun, kanon Diosin tapaz toha templonnohax chopa kuztopan kuntunivo nakivukon kaxkuunixohnu. **46** Nahimun, kanon Jesús mukumahax zaihnixohki, nan jahaakin yohihi:
Mohamun nahi unhkai, iya un kaya vixonpu, Upa, mun jan janixohki.
Ja jahaakin yohitanmun jan nanixohnu.

47 Jan iinha jau kiyoo kuzhainmun, Romanovaun capitan ja jahaakin jau Kuzajanhkin Diosin yohinimunra moha jahon zununhainri

shinannixohki. Ja jahaakin shinantanmun jan sharaakin Dios yohinixohnu, nan jahaakin:
Koonmun non iromakin jau kuzayamahai joni rutuhanukanpu, mun jan janixohki.

48 Yora naha jano jaxon iinhavo jau kuzkunmun muronyovaaxon shinanvohi vokannixohnu. **49** Ja Jesús iinhairaziya ja Galileanxon chivanvoyantatoxrivimun vizmaxon iinhi mapokanixohki.

Jesús mainiivo.

50,51 Moha jii joxkunxon Jesús rutuhavo jan nakunmun, Judiovaun apotza Jesús maijanhkin shinanvuran jonixohnu. Jan janumun Jose janixohki. Judean main jahaa Arimatea juman jahaamun jan janixohnu. Dios chivanyovaahi jaxonmun jan Diosin katooni joni Judiovaun apokatzi jonon manahax japanhnixohki. Jesús jii joxkunxon rutuhavanmun jan kuunyamanixohnu.

52 Kanonmun jan Jesusin yora votuxon maijanhkin Pilato yokaahi kanixohki. **53** Yokaahaito Pilaton vitannon yohihamun jan votujanhni kanixohnu. Votuxonmun jan rakooti chopan rakoxon maxax kini vunaa, tzova jahon maiyamaniivohton, mainixohki. **54** Jovinhaivo nutu nokoohamakunmun, jan Jesús mainixohnu.

55 Jan Jesús maikunmun, kanon ja Galileanxon Jesús chivanvoyanta xanovomun Jesús maihavo jari vonixohnu, kuzaxon jan yora ratanhaavorahkiki iinjanhni. **56** Jishtanni jaririviz jaton jatin voxonmun, jarixon jaton itin raho jutuuya rahotzarazi vixon jozikanixohki, Jesusin yora jahon jutuutanjanhkin. Chipomun jovinkanixohnu, ja jahaakin yohikin kirikanan kunuuniivo jovinhaivo nutu ikain.

Jesusin kayani.

24 **1** Jovinhaivo nutu moha vinooshinkunmun, ja Jesús maishinnavo jari voyaakanixohnu, Jesusin yora rahon jutuuhi. **2** Maishinnavo jari nokootan iinhavomun ja maitan maxaxan kuvunshinaavo maxax jahonvi jayamanixohki. **3** Vuiitan iinkinmun Jesusin yora yopakannixohnu.

4 Kanon ratuhkuutan kuznoxkavikinmun yohishma jatohivaa mapoha shivi sharaa chopa zauuni joni ravuu vuchikanixohki.

5 Ratuhkuuyovaahax jaton itin jato vuzohri main ruvoohaitomun jato joni ravutan yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzajanhkin nokaxo jato maihavo jano Jesús vunahira manhkai, javi jiriya jan jakun? **6,7** Nunomun jan yamahnukanpu. Mohamun jan kayaxohki. Shinanmurokonkanpu, jan mato jau yohiyanta: Diosin Vakux Yorani iya iromahai jonivaun jato inankun, iya jii joxkunxon mutazxon rutuhavomun kimisha nutun kayakatzi unhkai, kinkovinpan jan mato yohiyanxohnukanpu, Galilea mainxon.

8 Ja jahaakin yohihaivaunmun jato Jesusin jau yohiyanta shinanrizkanixohnu. **9** Kanon jaririviz voxonmun jau iinhavorazi jaa Jesús chivanhai jonivoyavi jonitzavo yohikanixohki. **10** Nan xanovorazinmun jato Jesusin kayakun yohihi vokannixohnu: Nan Magdala juman jahaa Maria jakun, nan Juana jakun, Santiagon jaha Mariatza jakunmun, vutza xanovaunrivi jau iinhavorazi jato yohihi vonixohnu. **11** Jato yohihaitomun Jesusin katooni jonivaun jato koonyamanixohnu, xanovaun jovimunrahkari.

12 Jato koonyamahavanmun Pedroxrokon yohihaivaun ninkaavahin ja Jesús maishinnavo jari nirikinirikihkahi kanixohki. Nokootan jan iinhainmun ja Jesús rakoshinaavo choparuz janixohnu. Jaa chopa iinvahinmun jan jaririviz kanixohki, Jesús kuzharahkiki shinanvahin.

Emaus jari voniivo.

13 Jaa nutunrivimun Jesús chivanhai joni ravuu Emaus juma jari vohi jakannixohnu, once kilometrokara Jesusalen juma jakunmun janox Emaus jumahkiki.
14 Jau kuzharazi iinhavo yohivohimun vahin vokannixohnu. **15** Yohivohi vohaitomun jato Jesusin chivantan jatovutan kanixohki. **16** Javihi jatovutan kahaito iinvokinmun tzovara janhki onanyamahax vokannixohnu.**17** Jau yohivohi vovohaitomun jato Jesusin yokaanixohki, nan jahaakin:
¿Jau yohihi yovanvohira manhkai? kin jan jato yohihain, **18** Kanon murontan mapotanmun Cleofas januya jonin rainvahin yohinixohnu,

nan jahaakin: ¿Javi Jerusalen juman jahatonkovinrokon nan jaurazi kakaahaito ninkaayamahira minhkai? Katomun.

19 Jan jato rainvahin: ¿Jaurokonra kuzshinax? Nixohki. Jan jato yokaahainmun, jatonrivi yohikanixohnu, nan jahaakin:
Ja Nazaretin jahaa Jesusmun yohihi nonhkainupu. Diosin jau yohikun jato yohihai joni shinan yovaayahaimun janhnupu. Kiyoovininmun jau kuzayovaakin jau yohiyovaahaito onannivohkiki. **20** Jaamun sacerdotevaun apovovutan nokun yovaavaun achixon jato rutunon inankun rutushinkanxohnupu. **21** Jaankovinpan Israel main jahaa jonivo jato unaa inaayamanovo jato junumakatziki janhkain non jaa manamanahainmun rutushinkanxohki. Nantiyanmun kimisha nutuhki rutushinaavo.

22 Novuu jahaa xanovaunmun noku ratuxohnupu. Nuturohapanan maishinnavo jari voyaaxonkiha. **23** Jan yora yopatanni janoriviz vukanxohki. Vuxonmun Diosin inaavorokon vuchixo jato mohamun jan kayaxohki jato yohihavo vuxonmun yohihihkankihki. **24** Novuu jonivauxrivi voxon iinhavomunkiha ja jato xanovaun yohiha ja jahaamunkiha vuchikanxohnu. Jesusrokon iinhamamunkihah-kankihki, katomun.

25 Jato Jesusin:
¿Kutza onantimakovinrokonra man Diosin jau yohikun jato yohipahonni jonivaun kirikanan kunuupanhnii yovanxon man onanpanan? **26** ¿Chipotirokon nai jahoo inaatankatzi izin ninkaahi tunuyamatiki Mesiaskainrokon inoxra manhkai?

27 Ja jahaakin yohitanmun jan Moisesvutan Diosin jau yohikun jato yohipahonni jonivaun jaki kirikanan kunuupanhnii jato yohinixohnu, onannovo. **28** Moha Emaus juma jano nokootanmun Jesús vinoohiki janhkain jato imakatzi vinoohikaviznixohki. **29** Vinoohaito vuchitanmun vanukanixohnu, nan jahaakin yohitan: Janoki novutan vanuupu, mohamun yantankihki. Koshirivipan yamuuhihkicho, kin yohihaivaunmun jatovutan Jesús tapazan jikinixohnu. **30** Kanon jirikatzi maniihaivaun jatovutan tzahooxonmun Jesusin pan vitan graciaskin Dios yohitan kaxkupakutan jato inannixohki, jirinovo.

31 Jan jato pan inanhain, kanon shinanriztan jaamura janhkari onanhaivaunmun Jesús yamariznixohnu. **32** Jan yamarizhainmun yohinnaakanixohki, nan jahaahi:
"Iinpu, novutan jokin noku jaki kirika kunuupanhniivaun yohivuhaitomun non jasharakin ninkaavukuhku, mun kanixohki."

33 Ja yamuumun koshikovin Jerusalen juman jaririviz vokannixohnu, ja Jesús iinhavo jatovu jonivo yohikatzi. Ja Jesusin katooni once jonivoya jatovutan jahai jonivoya tziztokohoohax jahaavo jano nokoohaitomun jaa jano jahaton jato yohikanixohnu, nan jahaakin: **34** Koonmun moha kayahax nokun Yovaahkinukanpu. Simonmamun vuchixohki, kinmun yohikanixohki.

35 Yohihaivaunmun, kanon jatonrivi vahinnoha jato chivanxon jirijanhkin yantan pan kaxkuhaito Jesús onankanxohkimun jato yohikanixohnu.

Kayashinxo jaa chivanhai jonivaun Jesús vuchini.

36 Jaarazi jau yohihi yovanhi junuuhama jahaavaunmun, yohishma naki nitan jato Jesusin: Ranoyamahi jakanpu, nixohki.

37 Jesús vuchitanmun yoshinkihkain ratukuuyovaakanixohnu. **38** Ja jahaahaitomun jan jato:
¿Kuzanon ratuhkuuhira manhkai? ¿Iyaamaki unhkainrokon ikiira manhkai? kin jato yohitanmun jan unaa. **39** Iinmurokonkanpu, iyamun unhki. Varaya un mukunya un tahuhki, iya jii joxkunxon mutazshinaavo, iinkanpu. Iya ramankanpu. Yoshinmun nami mahiztan xao mahitzaxkihki. Ja jahaamamun unhki, iinkanpu,

40 Kin yohitanmun jan jato mukunyavi tahuki tzakamashinnavo jan vara iinmanixohnu. **41** Jasharahi shinanmahizkavizhaito jato vuchitanmun jan jato: ¿Jiritiyara man? nixohki.
42 Yoma xohii kaxku Jesús inanhaivaunmun, **43** Jan kanon iinnovo anixohnu. **44** Atanmun jan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Shinankanpu, un mato yohiyanta nan jahaakin: Uki kirikanan kunuupanhniivo zununnonmun iya jii joxkunxon mutazkatzihkankihnukanpu, kinmun un mato yohiyankuhnukanpu. Ja

Moisesin uki kirikanan kunuupanhnii jakun, ja Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun kunuupanhnii jakun, vuati kirikananrivi kunuuniivo zununnonmun iya rutushinkanxohki, kinmun jan jato yohinixohki.

45 Ja jau kirikanan kunuupanhniivo onansharaanovomun

46 Jan jato unaa:
Diosin nichinha main jonii joni rutuhavanmun kimisha nutu vinoohain kayakatzi janhkinukanpu, kin kirika kunuuniivomun jahaxkihnukanpu. **47** Ninkaakanpu, matomun nichinhi unhkai, nan jahaakin man ja mai tohaztipan jahaa jonivo ninkaamanon: Iya chivankinkomun shinantzajanhkanpu. Unaa iromayamakin sharaakin shinanxo, kanon unaa shinanyamajanhkin man iromahai mato potajonxontimun unhki, kinkomun jato yohijanhkanpu. Nan Jerusalenviz voxon, nan jumantza voxon, nan nututza voxon, ja mai tohaztipan jahaa jovitza yovanhai jonivorivikomun Jovi Sharaa inkaamaxanhni votanjanhkanpu. **48** Jaurazi kuzhaito iinyanxon jato yohixanhnikomun votanjanhkanpu, kin yohitanmun jan jato unaa. **49** Upan yohini ja jahaakinmun mato jakinhxanhni jonon jan Kaya mato nichinxonkatzi unhkainukanpu. Nuno Jerusalen jumanxonkomun Diosin Kaya jonon manajanhkanpu. Joxonmun mato yohiyovaamakatzi janhkiki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Jesús nai jahoo inaani.

50 Ja jahaakin jato jau yohiyohikinmun jan Betania jari jaa chivanhai jonivo iyonixohnu. Jarixonmun jan munshanatan Diosin jato sharaaxon jakinhnon yohinixohki. **51** Ja jahaakin yohitanmun jan nai jahoo inaahi yamariznixohnu. **52** Jesús nai jahoo inaahainmun main ranpixon sharaakin Jesús yovanhi vuakanixohki. Vuavuahimun, kanon, Jerusalen juman vokannixohnu. **53** Janohax junuuyamakin Diosin Jovi ninkaati tapaz toha templo jari voxon sharaakin Dios yohikatzi.

Juan

JUANUNMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU

Diosin Vaku Jonikovinnix Jesucristo yorahax nuku main jonii.

1 **1** Jau kuzahaamahtoxmun japa Diosvutan Jesucristo
japanhnixohnukanpu. Japavutan junuuyamahi
jahaitoxmun japakavizhax janhkiki. Dioskavitzaxmun
nokun Yovaa Diosrivihax janhkinu. Jaanmun noku
kutzara japahki onanmahi janhkinukanpu, karakunmun
Jesusin janurivimun Jovikovinhki.
2 Jayoohimun jan Diosvutan japanhnixohnu.
3 Javutan jajaahaitomun japa Diosin jau kiyoo jau
kuzajahinnon Jesucristo jau kuzamanixohki. Naiho
jahaa jauxonmun jan jaa main jahaa jaurivinixohnu. Jaa
non jau iinhairazimun jan kiyoo jau kuzanixohki.
4 Jaanvi nutunixmun jaaxvi jahax janhkinukanpu. Noku
yoráxonmun jan noku nutuhkax janon jamanixohnu.
Noku nutuhkax janon jamaxonmun, kanon jan noku
tzovara Dioski onannon Jovi Sharaa ninkaamanixohki.
5 Kuzakin noku ranpari yamuu juruuhahton jau
sharaaya jau iroma iinmanoxkamunhkamai ja
jahaakinrivimun noku ratora jau sharaahki onanmaxon

ratora jau iromahki onanmanox jan Jovihkinukanpu.
Noku Jovi Sharaa ninkaamahaito yoshin iromahan Jesús
junumapananmun junuyamanox janhkinukanpu.

6,7 Kanon tzovara Jesucristohki yohikin noku ninkaamahi jonon Diosin nichinhamun joni jonixohnu. Jan janumun Juan janixohki. Joxon Jesucristo chivannonmun jan noku Diosin Jovi Sharaa ninkaamanixohnu. **8,9** Cristomamun janhki noku yohixon jaa jato Diosin Jovikovin onanmahai Cristomun jokatzihkiki noku yohijanhnimun Juan jonixohki. Joxon jan noku Jesucristomun jokatzihkiki yohiyohihainmun, kanon Jesucristo jonixohnu, jaura koonkovinhki noku onanmaxahinni.

10 Diosin Vaku Jonix yoranixmun main jahaa jonivo jano
joxomun Jesucristo onanpaikanixohnu. Javikin jaan nan
maixon, nan jau kiyoopanhnix, mai jano nokooxomun
main jahaa jonivaun Jesucristo jakinhyamanixohki.
11 Jan kaivovutan jakatzi joxomun jakinhyamaxon jau
yohihaito jumakanixohki.
12 Joni ichax jaxonmun tuxun jau yohihaito
ninkaayamahaivaunmun, ravuu pishtarokon ninkaaxon
iromakin shinanshinankin junuxon shinantzakanixohki.
Jesucristo koonxon shinantzahaitomun, kanon jan
vakuvo janon jato Diosin jamanixohnu.
13 Ninkaakanpu yohihon, jonin jato iinmahavaunmun
tohoxon vaku vinox xanovohkinu. Ja jahaamamun Diosin
vakuvohki. Diosin Jovi Sharaa ninkaaxon
shinantzahaitomun jan vakuvo janon jato jamanox
Dioskihnukanpu.
14 Jaa Diosya jahaa “Jovikovin” januya Cristoxmun
yorahax noku jakinhjahinni jokin nan main jahaa noku
shinanvunixohnu. Noku shinanvunix nohon
kuunyovaakinmun jan noku Jovi Sharaa
ninkaamanixohki. Iromayamahi sharaakovin jahaa non
iinnonnoku Upa Diosin jan Vaku Joni yovaakovin janon
jamaxonixohnu.

15 Kanon Jesucristo joxo noku yohijanhnimun Juan johax kunaanixohnu, nan jahaakin yohihi:
Ninkaakanpu mai, jaa un mato yohiyanta jonimun janhnukanpu. Iya uhan vaku vihaamakunmun jan japa Diosvutan jayoopahonnixohki, karakun iya vinoni joni yovaamun janhnukanpu, kin yohihimun Juan kunaanixohki.

16 Juannun noku yohinimun koonkovinhnukanpu. Nohon kuunyovaakinmun noku junuyamakin jau kuzaxonnox Jesucristohkinu. **17** Ramaamamun Moisesin nokun xunivo kuzhax Jatiraki Jovi kunuuxonnixohnukanpu. Diosin Moises Jovi yohikunmun Moisesin jato kunuuxonnixohki, ninkaaxon ja jahaahax ranoyamahi janonvo. Ja jahaayamatikun ranoohaito jato vuchixonmun Diosin jan Vaku Joni Jesucristo main nichinnixohnukanpu, jan jato ranooyamahi jaxahinnon jamanon. Nuku main jonix jakiriviz kanixmun nan rama Diosvutan jahax janhkiki. **18** Diosmun iinyamanox tzovahkinukanpu. Jan Vaku Jonirokonmun non yoraha iinpahonnikuhku. Novutan jaxonmun jan noku kutzara Dioski onanmanixohki.

Tzovara Jesucristohki jato Juannun yohini.

19 Kanon Jesucristo jokatzi jakun Juannun jato yohihainmun Jerusalen juman jahaa nokun kaivo yovaavo tzovara janhki ninkaajanhkin Juan yokaajanhtannon jato Diosin Jovi ninkaamahai jonivoya xokotza Levita jonivo nichinnixohnu. Vohax nokootan yokaahaitomun, **20** Jan jato pishtakovin ontzayamakin nan jahaakin rainvahin yohinixohki:
Diosin katooni joni Cristomamun unhnukanpu, kin yohihaito ninkaatanmun.

21 Kanon jakiriviz yokaakanixohnu, nan jahaakin:
¿Kutza jonirokonra min? ¿Diosin jau yohikun jato yohihai Eliasrokonra min? katomun jato Juannun rainvahin:
Jaamamun unhnukanpu, nixohki. Tzovara janhki onannoxkavikinmun unaa nan jahaakin yokaakanixohnu:
¿Jaa Diosin jau yohikun jato yohihai jokatzi kakaahairokonra min? katomun jan jato unaa. Jaamamun unhnukanpu, nixohki.

22 Ja jahaakin yohihaitomun:
Tzovara minhki noku yohipu, jaa miya yokaahi jonon noku nichinha jonivo non yohitannon. ¿Miyanvi tzovara minhki noku yohitira min? mun kanixohnu. Kanonmun jan jato.

23 Mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jarihax kunaahai jonimun unhnukanpu. Diosin jau yohikun jato yohihai joni Isaían yohipahonni ja jahaakin yohihimun nan jahaahi kunaahai unhki: "Nokun Yovaa jokatzihkiki, iromayamahi jaxanhkin vutzakin shinanjanhkanpu" kin jato yohihai jonimun unhnukanpu, kinmun Juannun jato yohinixohki.

24 Kanon jato junuran vuiimatan jokanhai Juan vuchitanmun, unaa nan jahaakin yokaakanixohki: **25** Cristoma jahax, jaa Diosin jau yohikun jato yohihai joni Eliasma jaxon, ¿Kuzanonrokon jato junumuran vuiimahira minhkai? katomun jato Juannun rainvahin.

26 Ninkaakanpu yohinon:
Javi jato junumuran vuiimahaitox yovaamamun unhnukanpu, man iya tzovara unhki yokaajanhni vunon. Matovutanmun joziihax jahax man onanyamahai jonihkinukanpu, jaarokon onanjanhkanpu. **27** Maton Yovaakovin jokatzi jakunmun mato yohijanhni ruzookiranhi unhkai. Un ruzookirankunmun chipo johi janhkiki. Jaamun jan shinanyovaayahnukanpu. Sharaakovin jan jakun jaakavizmamun unhki. Janoviha kunan vivanhin katan tzahoonon ratanxonyamatimun unhki, jan iya timanmiz, kinmun jato Juannun yohinixohki.

28 Jordan pokutan Betania jarixonmun Juannun ja jahaakin jato yohinixohki, jan jato junumuran vuiimatan jokonha jarixon.

Noku iroma potaxonai jonimun Jesucristohnu.

29 Ja jahaakin jato yohishinxonmun jahiva johaito Juannun Jesús vuchinixohnu. Vuchitanmun jan jato:
Iinkanpu, mohamun Diosin Vaku Joni jokihki. Jaa mai tohaztipan jahaa jato iroma potaxonai jonimun janhnukanpu. Noku naxonkin noku japa Diosya vuyannaamaxanhnimun jan nuku main jonixohnu. **30** Jaa yohikinmun un mato nan jahaakin yohiyankuhnukanpu: "Iya uhan vaku vihaamakunmun jan japa Diosvutan japanhnixohnukanpu,

karakun iya vinoni joni yovaamun janhki," kinmun un mato yohiyankuhku. **31** Iinhamahtonmun un mato ja jahaakin yohiyankuhnu. Tzovara janhki man onanxahinnonmun mato junumuran vuiimahi johax unhkainukanpu, Israel jonivau, kinmun Juannun jato yohinixohki.

32 Ja jahaakin jato yohitan zamapishtatanmun jan jato unaa. Ninkaakanpu, ruiikavitzax naihokuhax votoohax jahon tzahoohamun un Diosin Kaya iinyankuhnukanpu. **33** Jaa junumuran jikimahaamahtonmun un tzovara janhki onanyamayankuhku. Onanyamahaitomun jaa iya jato junumuran vuiimahi jonon nichinni Diosinrokonmun iya nan jahaakin yohiyanxohnukanpu: "Min jato junuran vuiimakin iinha ruiikaviz un Kaya tzahooha iintanmun jaamun jan un Vaku Jonihki, iinjanhpu. Un Kaya Sharakun mato ivoxahinnonmun mato man iromhai potaxonkatzi janhkinu," kinmun iya Diosin yohiyanxohnu. Diosin iya yohiyankunmun un kanon ja jahaakin ruiikavitzax naihokuhax votoohax jan Vaku Jonin tzahooha jan Kaya iinyankuhku. **34** Ja jahaakin iinyanxonmun tzovara janhki onanyovaahax unhkai. Koonkovinmun mato yohihi unkanukanpu, jaamun jan Diosin Vaku Jonikovinhki, kinmun Juannun jato yohivahinnixohnukanpu.

Kimisha jonin ayookin Jesús chivanni.

35 Ja jahaakin yohishinaxmun Juan janoriviz jonixohnu, jaa mato nan kirika kunuuxonhai joni iya iyutan jonitzarivi iyuhi. **36,37** Joxon kaanhaito Jesús vuchitanmun jan noku:
Iinkanpu, Diosin katooni jonimun jokihki. Noku naxonjahinnonmun Diosin jan Vaku Joni nuku main nichinnixohnu, kinmun noku Juannun yohinixohki. Jan noku yohihain potavahinmun non Jesús chironvahinnikuhnu.

38 Chironvahinhaito kachiiki iinkin noku vuchitanmun noku Jesusin: ¿Tzova vunahira manhkai? kinmun jan noku yokaanixohki. Yokaahaitomun non rainvahin. ¿Raki jahaxra minhkai, Yovaku? nikuhku.

39 Ja jahaakin yokaahaitomun jan noku:
Iinhi vohokanpu, jan nokuhkain, javutan kaxon jan jati vuchihaxmun non moha yantanhain yamuu jokatzi jari janikuhku.

40 Uvutan Jesús chironvahinha jonimun Andres janixohnu, Simon Pedron vutza. **41** Jesusvutan kashinnax jotan jan vutza Simon vunatan vuchitanmun jan:
Mohamun non jato Diosya vuyannaamahai joni Mesias vuchihanupu, jochi, mun jan janixohki.

42 Ja jahaakin yohixonmun jan Jesús jari Simon iyonixohki. Jan iyohain vuchitanmun Jesusin:
Juannun vaku joni Simonmun minhnupu. Cefaskinmun miya janukatzihkankihki, kinmun Jesusin yohinixohki.

Jaa chivanjahinnon Felipeya Natanael Jesusin yohini.

43 Simon Pedro ja jahaakin yohishinax Galilea main kaxon Felipe vuchitanmun Jesusin nan jahaakin yohinixohki:
Iya chivankatzi uvutan jopu, kinmun jan Felipe yohinixohki. **44** Betsaida juman jahaamun Felipe janixohnu. Jaa juman jahaarivimun Andresya Pedro janixohki.

45 Jaa chivannon Jesusin Felipe yohikunmun jan kanon Natanael vunahi kanixohnukanpu. Kaxon vuchitanmun Felipen Natanael:
Mohamun non Diosin katooni joni vuchihanupu, jaa yohikin Moisesin kirikanan kunuuhai, Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaunrivi kunuupanhnikun. Nazaretin jahaa Josepan vaku jonimun janhki. Jan janumun Jesusnupu, katomun Natanaelin rainvahin yohinixohki, nan jahaakin.

46 ¿Juma yovaamamun Nazaretnupu? jaa jumannohax jotirokonra joni yovaa katomun Felipen rainvahin:
Iinkatzimurokon kohopukin, yohinixohki. Yohitanmun jan Natanael Jesús jari iyonixohki.

47 Johaito Natanael vuchitanmun Jesusin:
Iinkanpu, Israel jonikovin jokihki. Ontzayamahai jonimun janhnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

48,49 Ja jahaakin yohihaitomun Natanaelin Jesús nan jahaakin yokaanixohki:
¿Rakiha iya iinhaxra minhkai? Katomun Jesusin rainvahin:
Felipen miya kunahamakunmun un miya jau vanaa naman niha iinkuhnupu, katomun Natanaelin:
Diosin Vaku Jonikovinmun minhnupu, Yovaku. Noku Israel jonivaun apomun minhki, kinmun jan yohinixohki.

50 Ja jahaakin yohihaito Natanael ninkaatanmun Jesusin rainvahin:
¿Jau vanaa naman niha miya iinxon un miya yohihain koonhira minhkai? Koonkovinmun miya yohihi unhkainupu: uvuu jaxonmun un jau kuzayovaahain iya iinkatzi minhkinupu, tanmun jan nokutzinkan.

51 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu: Nai vuxnakuhuuhain iinkin iya jano vutan jakiriviz votankatomun Diosin inaavo iinkatzi manhkinukanpu, kinmun noku Jesusin yohinixohki. Ain vixanhkin jonin fiestaha ayati kiyoohain jato Jesusin vakohman vino ayatixonni.

2 **1,2** Noku iinxon yovanshinaxmun Galilea main jahaa Canan juman noku Jesusin iyonixohnu. Jari non jakunmun, kanon ain vixanhkin jonin fiestanixohki, jaton itin ja jahaakin. Jato jirikihinjanhkin jato naha kunakinmun jan Jesusin jaha kunaxon, Jesusrivi nokuyavikin kunanixohki.

3 Jato kunahavo vohax jari jahaavaunmun vino ayati maxkaanixohnu. Ayati maxkaaahaito vuchitanmun jahan Jesús yohinixohki, nan jahaakin: Mohamun vino ayati kiyookihnu-u, chamin, katomun jan rainvahin.
4 ¿Kuzanon iya ja jahaakin yohihira minhkai, uha? Upa Diosin iya jato jau kuzaxonnon yohihain jato axontimun unhnu-u. Jato axonpanan zununhamapan un nutucho, kin jan yohihainmun jahan jau kuzatira jan vakuhki onanyamaxon fiesta ivon jonivo nan jahaakin yohinixohki.

5 Jan mato jau kuzanon yohihainkomun ja jahaakin jau kuzajanhkan, kinmun jan jato yohinixohki. **6** Jan jato ja jahaakin yohihain iinkinmun Jesusin chokiiti maxax shomo vuva kuxaa zutuuha vuchinixohki. Seis shomo tohavomun jan vuchinixohnu, shomoztirazinmun cien litrorazi vakohma janixohki, Shomo vuchitanmun, kanon jato Jesusin yohinixohki, nan jahaakin. **7** Shomon vakohma vopakanpu, kin jan jato yohihainmun shomoztiirazi vopasharaakanixohki. Vopahaitomun jan jato.

8 Kanon vuhavahin jato jiriti umanhai joni voxontankanpu, jan jatohkainmun vuhavahin voxonkanixohnu. Jesusin jato vakohman vino ayatixonhainmun vuhavahin vokannixohki.

9 Kanon jaa ayati joni voxonhaivaun jan chivanhai sharaakovinkunmun jan ratukuunixohnu. Rakiha vino ayati vuhaavorahkiki jan onanyamahainmun ayati vuhai jonivaunruzmun onannixohnu. Kanon kuzanon jaa ayati sharaa orihaxra janhkiki yokaajanhkinmun jato jiriti umanhai jonin jaa ain vihai joni kunanixohki.

10 Jan kunaha johaitomun jan nan jahaakin yohinixohki:
Kiyoovininmun jaa ayati sharaaviz kiyotaishkihnupu. Kiyotan kanon jato jaa isho umantaishkiki. Miyan ayati sharaa orixon noku chipori umanhi minhkinupu, kinmun jan yohinixohki.

11 Ja jahaakinmun ayookin Galilean jahaa Canan jumanxon Jesusin atima jau kuzanixohnu. Shinanyovaayahton jau kuzahaito vuchitanmun non jaa chivanhai jonivaun Diosin katooni Mesias jonimura Jesuskari shinannikuhku.

12 Chipomun jan Capernaun juman kanixohnu, jahaya jan vutzavo iyokin, noku jaa chivanhai jonivorivi iyohi. Jari vohaxmun non kutzahtin nutukara jari janikuhku.

Diosin tapaz toha templononxon jau marohaito vuchitan jato Jesusin jokonvahinmanii.

13 Moha Judiovaun Pascua nutu sharaa itizhainmun non Jerusalen juma jari Jesusvutan kanikuhnu. **14** Diosin tapaz toha templononxon

nan vaca vunuya carnero maroxon, nan ruii maroxon, nan koriiki jato vutza inanhi jari maniihamun jato Jesusin vuchinixohki. **15** Ja jahaahaito jato vuchitanmun jan rizvii koshatitan jato templo janoha jokonvahinmanixohnu. Jaton vaca vunuya jaton carneroyavi jato jokonvahinmakinmun jan koriiki vutza inanhai jonivorivi koriiki naokahankin jato mesa vurannahannixohki. **16** Ruii marohai jonivo yohikinmun jan jato:
Nan jau kiyoo nunoha votankanpu. Upan tapazanxon jau maroyamajanhkanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

17 Ja jahaakin jau kuzahaito iintanmun non shinanriznikuhnu, nan jahaakin kirikanan Jesús yohikin kunuupanhniivo jakun:
“Kuunyovaakinmun min tapaz vashiiyovaahi unhkainupu,” kin kunuupanhniivaunmun non shinanriznikuhku.

18 Jau marohai jonivo vomahaito Jesús vuchitanmun, kanon nokun kaivo yovaavaun nan jahaakin yokaanixohnu:
Non onannon koonkovin miya Diosin nichinha jonixra minhkai noku iinnon atima jau kuzaxonpu, katomun jan jato rainvahin.

19 Nan templo muhujanhkanpu. Man muhukunmun jakiriviz vunikin kimisha nutun arohtikatzi unhkai, kin yohihaitomun rainvahin.

20 Cuarenta y seis varixutuu chivankin nan tapaz arohtinivan muhuhaivaun ¿Kuzaxon kimisha nutun arohtitira min? mun kanixohki.

21 Diosin tapaz toha templo yohihikavizkinmun jan jan yora yohikin jato ja jahaakin yohinixohki. Templokovin yohihiki janhkainmun ikannixohki, jan yoramurokon yohihi janhkari. **22** Ja jahaakin yohinix nashinxon kayahato Jesús vuchitanmun non shinanriznikuhnu. Kanon jaa Jesusin jau yohinikun shinanxonmun Diosin yohikun kirika kunuupanhniivo koonxonmun non Jesusin jau yohinirivi koonnikuhku.

Jau shinanhaivo kiyoomun onanhax Jesuskihnu.

23 Pascua nutu ikain, Jerusalen juman jaxon atima jau kuzahaito Jesús iinkinmun nokun kaivo nahan Diosin nichinni jonimura janhkari Jesús koonkanixohnu. **24** Jaa koonhavanmun Jesusinrokon iromakin shinanhai jahaavaun jato onanxon jato koonyamanixohki. **25** Tzova pishtakovinnin yohiyamahainmun jan jamun jan shinannun onannixohnu, joni kiyoopan iromakin shinanhaivaun.

Judiovaun joni yovaa Jesús jari kanii.

3 **1** Kanon Jerusalen juman Jesús jajaahainmun, Judiovaun joni yovaa Jesús jano jonixohnu, fariseo joni. Jan janumun Nicodemo janixohki. **2** Tzova pishtan iinti shinanni yamuu Jesús jari kaxonmun jan:

Yohinon ninkaapu, Yovaku. Diosin miya nichinnikunmun noku jau onanmahi jonix jahax minhkinupu, onanmunax nonhkai. Atima min jau kuzahai ja jahaakin jau kuzayamatikovinmun tzovahnupu, Diosin jato jakinhyamakun, katomun.

3 Jesusin rainvahin yohinixohki, nan jahaakin:

Koonkovinmun miya yohihi unhkainupu, Diosvutan jakatzi unaa vaku maxkokavizjanhpuu, janhkainmun Nicodemon.

4 ¿Kuzhax xunix unaa jakiriviz vakutira un? ¿Unaa uhan vakunantin jikihax jakiriviz kaintira un? kin yohihaitomun Jesusin rainvahin yohinixohki, nan jahaakin.

5 Koonkovinmun miya yohihi unhkainupu. Iromakin shinanshinankin junuhaitomun miya sharaakin shinanmakatzi Diosin Kayahkinupu. Jan miya shinantzamakun, kanon sharaakin shinanhaitomun miya jan vaku janon jamakatzi Dioskihnupu. **6** Nokun uhan noku vaku vinixon jaurazi onanmakun onanxonmun jau kuzataishkihnu. Nokun shinannunrivimun jau onanxon jau kuzataishkihki. Diosin Kayanrokon noku vutzakin shinanmakunmun, kanon jau non kuzanonkavihira janhkiki ja jahaakin jau kuzaxontaishkihki. **7** Unaa vakuhikaviztimun minhnupu, kin un miya yohiha ratuhkuuyamapu.

8 Ninkaapu jovitzan miya yohinon: Janovirazi puunhki niyuhkinupu. Niyu korohkato ninkaakin rakihax vuhirahkiki onanpaikin rakirivi vohirahkiki onanpananmun onantimahaxkihki. Jaakavizrivimun Diosin Kayan jato shinantzamaha jonivohki, kin Jesusin yohihainmun.

9 Nicodemon unaa yokaanixohnu, Nan jahaakin:
¿Kuzhax ja jahaatira non? katomun Jesusin rainvahin.

10 ¿Javi Israel jonivo jau onanmahai joni yovaakovinnixrokon naanrazi jau onanpaihira minhkai? **11** Koonkovinmun miya yohihi unhkainupu. Nokun vuron non iinhai onanxonmun miya yohihi unhkai. Jau yohihaito iya ninkaakinmun iya koonyamahi minhkiki. **12** Min iinhairazi un miya jau yohiha iya koonyamahi minhkinupu. Dios jahaa jariharivi min iinyamahai un miya jau yohihain iya koonyamatimun minhnupu. **13** Dios jahaa jari kahaamamun tzovahnupu. Iyaztipax Diosvutan jajaahimun un nuku main jonikuhku. Diosin Vakux javutan jajaahi yorahaxmun un jonikuhku.

14 Ramaamamun nokun kaivo iyoonikaavo mishpoo toha jari jahaa ronon tuxapahonnixohnupu. Nokativo shinankin Diosin Moises yami ronotan jiin rontannon yohinixohki. Diosin yohihain Moisesin yami ronotan jiin rontankun, kanon mananki ronooha iinhaxmun jaa jato ronon tuxaharazix irookanixohnupu. Ja jahaakinrivimun Diosin Vakux Yorahax nuku main jonixo iya jiin rontankatzihkankihki. **15** Jiin rontanhavo ronooha iya vuchitan iya koonhi jajaahi nokaxomun jato jan jatin iyokatzi Dioskihnupu, junuuyamahi javutan janon, kinmun Jesusin Nicodemo yohinixohki.

Joni kiyopanmun kuunyovaahi Dioskihnu.

16 Nicodemovutan jaxonmun Jesusin nan jahaakin yohinixohki: Joni kiyopan kuunyovaakinmun Upa Diosin jan Vaku Joniztii main jahaa jato nichinxonixohnu, jato javutan vuyannaamahi jonon. Jaki chipoohax jajaahi nokaxomun, junuuyamahi javutan jaxahinnon jato jan jatin iyokatzi Dioskihki. **17** Diosin Vaku jonimun unhnupu. Iromahaivo yokaakin jato ranoomaxanhni jonon iya nichinyamakinmun iromahaivo jato potajonxon jatoyavi vuyannaamaxanhni jonon iya Upa Diosin main nichinnixohnu.

18 Jaa uki chipoohairazi jato kastiikayamakinmun jaa uki chipooyamahairazirokon jato kastiikayovaakatzi Upa Dioskihki, iya jumanixo, kin yohitanmun jan unaa. **19** Ninkaapu, miya jovitzan yohinon: Ranpari juruhamurokon shinanpu. Yamuu juruhavomun ratora jau sharaaki iinxon, ratora jau iromaki iintaishkihnu. Ranparin juruhakavizmun Diosin Jovihnupu. Diosin Jovi Sharaa ninkaaxonmun tzovara iromakin jau kuzahaiki iinxon, tzovara sharaakin jau kuzahairiviki iintaishkihki. **20** Iromakin shinanhai jonivaunmun iya zinaakin Diosin Jovi ninkaapaiyamakin uvutan jatishinannihkikankihnu. **21** Jaa sharaakin shinanhi jahatonmun Diosin Jovi un jato yohihain jasharakin ninkaajanhni vunoxkankihki. Un jato jau kuzanon yohikun kiyoovinin iinnovomun ranooyamakin ja jahaakin jau kuzanoxkankihnu, kinmun Jesusin Nicodemo yohinixohki.

Jaa ninkaayamakin Jesús ninkaahi vohaito jato ninkaahax Juan jasharanii.

22 Kanonmun Jerusalen jumannohax juma papii Judea nutun Jesús kanixohnu, noku iyohi. Jarixonmun non Jesús ninkaahi vuhaito jato junumuran vuiimanikuhki. **23** Jarixon non jato junumuran vuiimanikunmun, Enon juma jarixonrivi jato junumuran vuiimahi Juan janixohki. Salim ori pishtamun Enon juma jahahnu. Iyan uhuha jakunmun Juannun jato junumuran vuiimanon naha vukannixohki. **24** Karavozomuran Juan ninonhama jahaavaunmun jato junumuran vuiimanonvo vukannixohnu.

25 Juannun jato junumuran vuiimahainmun, kanon Judio joniztipan Juan chivanhai jonivo kuzanon jato junumuran jikimahira janhkiki yokaajanhni jonixohnu. **26** Jan jato yokaahainmun Juan jari vokannixohki, nan jahaakin yohihi:
Iinpu mai, jaa Jordan pokutan mivuu jayantaa joninrivimun jato junumuran vuiimahikihakinupu, jaa min noku yohiyantaton. Kiyoovinixmun jari vohihkankihki, jan jato junumuran vuiimanon, katomun, rainvahin Juannun yohinixohki, nan jahaakin.

27 Diosin nichinkunmun jato ja jahaakin jau kuzaxonhi janhkinukanpu. **28** Ninkaakovinhi man jakunmun un “Diosin nichinni

Cristomamun unhnukanpu," kin mato yohiyankuhku. Jan johamakunmun un iyaxviz ruzookiran joyankuhku jan jokatzi jakun mato yohijanhni.

29 Ain vihai jonimurokon shinankanpu: Xano vixanhkin jan onantihamun jan ainkatzihkiki. Vihaananhax jasharahimun jan vunuki chipoonox jan ainhkinu. Ain vihai jonikavizmun Cristohnu. Jovi Sharaa jan yohihain ninkaahaxmun jasharahi jaki chipoonoxkankihki. Jaa ruzookiranha jonikahtoxmun jasharahi unhkanu. Joxo Cristo vuchitan jaki chipoohaivaun ninkaahaxmun jasharahi unhkai. **30** Cristomun Dios jahaa jarihax jonixkihnukanpu. Jaarokonmun jan iyakavizma yovaakovinhki. Karakunmun iya unaa ninkaayamakin jaa ninkaahi vohaito jato iinhimun jasharahi unhkai, kinmun jato Juannun yohinixohki.

Dios jarihax joniimun Cristohnu.

31 Kanonmun Juannun jaa chivanhai jonivo nan jahaakinrivi yohinixohki. Cristomun Dios jahaa jarihax jonixkihnukanpu. Karakunmun shinanyovaayahtox apokovinhax janhkiki. Iyamun un nuku main jahaahki. Karakunmun main jahaa jonivaun shinanhai ja jahaakin shinanhi unhkai. Main jahaa jauruz iinkinmun mato yohihi unhkai. **32** Jan Diosvutan jaxon jau iinni yohixonmun Diosin jau yohikun ninkaanixon yohinox janhkiki. Ninkaanon jan jato yohipananmun ninkaatishinannihkihkankihki. **33** Jau yohihaito Cristo ninkaakin jumayamahaito jato vuchitanmun koonkovinmun Diosin Jovihki onankatzihkanhkiki. **34** Jaa Diosin nichinha jonikahtonmun Diosin Jovi jato ninkaamahi janhkinukanpu. Javutan janonmun Diosin jan Kaya Sharaa nichinxonixohki.

35 Kuunyovaakinmun japa Diosin jan Vaku Joni jau kiyoo chitunon apomanixohnu. **36** Jau yohihaito Diosin Vaku Joni ninkaahax jaki chipoochipoohi nokaxomun jato iyokatzi Dioskihnu, javutan junuuyamahi janonvo. Diosin Vaku Joni jau yohihaito ninkaaxon jumahairazix nokaxo jato kastiikayovaakatzi Dioskihnukanpu, kinmun jato Juannun yohinixohki.

Samarian jahaa xano Jesusin vakohma yokaani.

4 **1** Kanonmun Juan vinotan ichakovinnin Jesús chivanhaito ninkaaxon jan jato junumuran vuiimahi jakunmun fariseovaun ninkaanixohnu. **2** Jesuskovinnin jato chokayamahain jan jonivaunmun non jato chokanikuhku. **3** Jau yohihaivaun onanvahinmun Judeannohax kahax unaa Galilean Jesús kanixohnu, noku iyohi. **4** Galilean vokin Samaria nutu vinovahinmun non kanikuhku. **5,6** Non kakahain vari mazpananan rakaahainmun non pozoniivo jano nokoonikuhnu, iyoonikaavo Jakobon pozopanhni. Jakobon jan vaku joni Jose vai toha inannikatonmun jaa pozo janixohki. Kanon vizmahax kahi jatzanamuuhaxmun pozon nokoohax Jesús pozo kuxaa tzahoonixohnu, jovinhi. Jan jovinhainmun non Sikar juma jari kanikuhku, jiriti maroxanhni.

7 Non kakun Jesús vakohma viti jano tzahootzahoohainmun Samaria juman jahaa xanon vakohma vixanhni jonixohnu. **8** Johaito vuchitanmun Jesusin:
Ayanon iya vakohma uman-u, chipi, nixohki.

9 Ja jahaakin yohihaitomun Samarian jahaa xanon rainvahin yohinixohki, nan jahaakin:
¿Judio jonin kuzanon iya vakohma yokaahira minhkai? Samaritano xanopan unhki, kinmun xanon Jesús rainvahin yohinixohki.

10 Rainvahinmun Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Diosin miya jau kuzaxontirahki onanpaikinmun tzovan miya vakohma yokaahirahkikirivi onanpaihi minhkinu. Tzovara unhki onanxon iya vakohma yokaahaito miya vakohma kiyooyamahai inantimun unhki, kinmun Jesusin yohinixohki.

11 Jau yohipaihira janhkiki onanyamaxonmun jaa xanon rainvahin yohinixohki, nan jahaakin:
Vakohma vuhatimahiz min jakunmun okumuran chaiimun junuhnu, Yovaku. ¿Rakiha kiyooyamahai vakohma vixon iya inantira min? **12** Iyoonikaavo Jakobon pozopanhnimun naanhnu. Jahonnoha vakohma vuhaxon jan ayahainmun jan vakuvaunrivi

ayapahonnixohki. Ayahaivaunmun jan yohinna inaavaunrivi ayapahonnixohki. ¿Nokun xunivo Jacobo vinotan shinan yovaanirokonra min? Katomun Jesusin rainvahin:
13 Nan vakohma ayahairazix unaa ayakatzan nokatimun kankihnu.
14 Vakohma un jato inankun ayahatoxrokon unaa ayakatzan nokayamatimun kankihki. Un jato vakohma ayamakun ayahax jasharakinmun jaton yoramurannohax poroporohkikavizhaito ninkaakatzihkankiki, kinmun xano Jesusin yohinixohki. Jau yohipaihira janhkiki onanyamaxonmun jaa xanon rainvahin yohinixohki, nan jahaakin.

15 Unaa ayakatzan nayamakin unaa vakohma vihi jakiriviz joyamaxahinnon iya jaa vakohma inan-u, Yovaku, katomun Jesusin rainvahin.

16 Min vunu kunayotan-u, janhkainmun jan: **17** Yamamun un vunuhnu, katomun Jesusin rainvahin: **18** Koonmun yohihi minhkinu, vunumahizmun minhki. Cinco vunuyamun min janikuhku. Jaa min rama jahiva jahaamun min vunuumahki, katomun xanon rainvahin:

19 Mohamun un miya onanhanu-u, Diosin jau yohikun noku yohihai jonimun minhki, tanmun jan unaa. **20** Iinyu, Yovaku: Samarian jaxon nokun xunivo nan matonkononxon sharaakin Dios yohipahonnixohki. Judiovo jaxon Jerusalen juma jarixon sharaakin Dios yohiti yohinox manhkiki, katomun Jesusin rainvahin.

21 Koonkovinmun miya yohihi unhkanu, koshimun ikatzi nutuhkiki, sharaakin Dios yohikatzi nan matonkonon voyamahi, Jerusalen jumanrivi voyamatimun kankiki. **22** Samarian jahatonmun Dios onanyamanox manhkiki. Dios onanyamaxon, ¿Kuzaxon sharaakin Dios yohitira man? Noku Judiovaunrokon onanyovaaxon sharaakin Dios yohitimun nonhki. Judiovomurannohamun jato Diosvutan vuyaannamahi jonon Diosin joniztii katoonixohnu. **23** Jan Kaya novutan jaxahinnonmun noku nichinxonkatzi Dioskihnu. Diosin nichinha joxon jan noku shinantzamakun kanon sharaakin Dios yohitimun nonhki. **24** Nokun vuron Dios iinyamakin nokun shinannunruzrivi Dios sharaakin yohiyamatimun nonhki. Diosin

Kayan novutan jaxon noku sharaakin shinanmakun Dios sharaakin yohitimun nonhki. Ja jahaakinrokon non sharaakin Dios yohihainmun, koonkovinmun jahon kuunhimura nonhkari onanhax janhkiki, kinmun xano Jesusin yohinixohki.

25 Ja jahaakin jan yohikunmun xanon rainvahin yohinixohki, nan jahaakin:
Jaa Cristo yohihaivo Mesias jokatzi jakunmun onanhax unhkanu. Joxonmun noku jau kiyoo onanmakatzi janhkiki, katomun Jesusin:

26 Iyamun un Mesiasnu, jaa mivutan yovanhai, kinmun jan yohinixohki.

27 Ja jahaakin jan yohihainmunnon jiriti maroxanhni kahax non jakiriviz jonikuhnu. Nokun itin xanovo yovanyamatikun xanovutan yovanhaito Jesús vuchitanmun non ratuhkuunikuhku. Javikin jau yohihi javutan yovanhira janhkiki onanjanhkin yokaapanax ranooxonmun non yokaayamanikuhnu.

28 Non johain, kanon shomo nuvanhin juman kaxonmun xanon jaa juman jahaa jonivo yohinixohki, nan jahaakin. **29** ¡Iinhi vohokan-u! Un jau kuzahai kiyoo iya jonin yohikihki. ¿Mesiasmara janhki? janhkainmun, **30** Kanon jumannohax Jesús jari vokannixohki.

31 Vuhi jahaavaunmun non Jesús jirikihinjanhkin nan jahaakin yohinikuhnu: Jau pishta jiripu, Yovaku, katomun jan noku rainvahin.

32 Vutza jiritiya unhnukanpu. Jaamun onanyamahax manhkiki, mun jan janixohki.

33 Ja jahaakin yohihaito ninkaatanmun non tzovanrokon jiriti vuxonkun akaxkira janhkiki shinanhi non yohinnaanikuhku. Yohihaito noku ninkaatanmun jan: **34** Moha jirihaxki unhkaintzi ixanhkannapu. Dios kuunhai ja jahaakinrokon jau kuzaxonhimun jasharahi unhkari. Vutzakin shinannon jato Jovi Sharaa ninkaamaxanhni jonon iya Upa Diosin nichinnikunrokonmun ja jahaakin axonpaihi unhkainukanpu, jirixanhkin shinanyamakin.

35 Mato yohinonkomun iya ninkaakanpu: Ramakovin vain xuki vanahavo jokonhaito iinkinmun “Ravuurivikun ravuurivi oxumun maxkaahaxkihnu xuki vinonvo.” Kinmun yohitaishkihnukanpu. Xuki viti shinanyamakinkomun Dios onanyamahai jonivo Jovi Sharaa ninkaamaxanhkin shinankanpu. Nahanmun Diosin Jovi ninkaakatzi manaahaxkankihki. **36** Kuzakin jaa yonooxonaito jato kopiinoxkamun jaton patronhkamai ja jahaakinrivi jato Jovi Sharaa ninkaamahaitomun mato kopiiyovaakatzi Dioskihnukanpu. Jato Diosin Jovi ninkaamahavanmun ninkaahax shinantzahaito jato vuchihaxmun jasharayovaanox Diosin Jovi jato onanmahai jonivohkinu. **37,38** Jaa Diosin Jovi mishtinkin ninkaayoni jato unaa ninkaamaxanhtannonmun mato nichinhi unhkainukanpu. Unaa man jato jaa Jovi Sharaa yohikun ninkaaxon, kanon vutzakin shinantimun kankihki. Ninkaakanpu, nan jahaakin yohinivomun koonkovinhnukanpu: “Jaa jau vanahaimun jonitzahnukanpu, jaa jau vanaa vimi vihaimun jonitzarivihki.” Ja jahaakin yohinivanmun Jesusin jato yohinixohki.

39 Jesusin jato yohikunmun Samarian jahaa jonivo vunixohnu, Jesús iinkatzi. Jan jau kiyoo kuzahai Jesusin yohikun jato xanon yohihaimun, Diosin Vaku Joni jan jakun joni nahan koonnixohnu. **40** Kanon Jesús jari voxon kayamahi jatovutan jano janon yohihavomun jan ravuu nutu jatovutan jano janixohki. **41** Janoxon jato Diosin Jovi ninkaamahaito Jesús ninkaatanmun, joni nahax jaki chipoonixohnu. **42** Jesusin jau yohihain ninkaatanmun, kanon jaa Jesusin vakohma yokaashina xano nan jahaakin yohikanixohnu:
Min noku yohikun ninkaashinxonmun nan rama nokun vuronkovinnin non iinhanu-u. Karakunmun Cristomun janhki onanhax nonhkai. Diosin nichinni noku Diosya vuyaanamahai jonimun janhki. Non iromahai noku potajonxahinnimun jan jonixohki, kinmun xano yohikanixohki.

Zontarovaun apo yovakun vaku joni Jesusin aroxonnii.

43 Samaria main vanuushinaxmun Jesús Galilea main kanixohnu, jaa chivanhai jonivo noku iyohi. **44** Janohax puxkoonixon jato jau yohihaito ninkaatishinannihtirakannihki shinanvahinmun jan janixohki.

45 Ja jahaakin shinanvohi kahax Galilean nokoohaito Jesús vuchitanmun jari jahaa jonivo jasharanixohnu. Nutu sharaa ikain Jerusalen juman voxon jarixon jaurazi kuzahaito Jesús iinyanxonmun, kanon nokoohaito vuchitan kuzayamahi jasharakannixohki.

46,47 Chipomun non Galilean jahaa Canan juman kanikuhnu, jaa jan vakohma vino ayatiyanta juma jari. Judeannohax Galilean nokoohaito Jesús ninkaavahin kaxonmun zontarovaun apo yovakun Capernaum juman javutan kaxon jan vaku joni napahaito aroxoni kanon Jesús yohinixohki. Yohihaitomun, Jesusin rainvahin:

48 Atima jau kuzahaito iya iinyamakinmun iya koonyamahi manhkinukanpu, mun jan janixohki. Ja jahaakin yohihaito ninkaatanmun jan unaa.

49 Un vaku joni namizmurokon koshi kohopu, Yovaku, katomun Jesusin rainvahin.

50 Mohamun min vaku irookihki, katanpu, janhkainmun, joni kanixohnu, koonmura Jesusin jau yohihainri shinanvahin. **51** Jan jati jari jan kahainmun jan jonivaun tuxun rananjanhni vonixohki. Ranantanmun:
Mohamun iroohax min vaku jonihkinupu, kinmun yohikanixohki.

52 Jan jato kutzatiyan iroohaxra janhkiki yokaahainmun,
Moha vari nantahainmun jan matzivokoshinxohnupu, mun janixohki.

53 Ja jahaakin yohihaitomun jan jahonrivi vari rakaahain, “Mohamun min vaku irookihnupu,” kin Jesusin yohishinkun shinantanmun jan jaa javutan jahaa jato yohinixohki, nan jahaakin:
“Koonmunhnukanpu, jaa iya un vaku joni iroohain yohishinaamun Diosin nichinni Jonikovinhnukanpu,” kin jan jato yohihainmun, jan jonivoya jan kaivo tapazan jahaarazin tzovara Jesuski koonkannixohki.

54 Ja jahaaxonmun Judeanohax johax Galilean kaxon Jesusin zontarovaun apo yovakun vaku joni aroxonixohnu. Ayookin vino ayatiyantax iikinmun jan jato unaa jakiriviz atima jau kuzaxonnixohki.

Vuniiyamahai joni Jesusin aroni.

5 **1** Chipo Judiovaun fiesta nutu ikainmun unaa Jerusalen juma jari Jesús kanixohnu, jaa chivanhai jonivo noku iyohi. **2** Jerusalen juman nokootanmun jan Carneron Vuvakin janunivo vuva jahori jikinixohki. Jikixonmun jan jaa vuva janoha pozo iinnixohki, Betzatakin jaton jovin pozo janunivo. **3** Jaa pozo jari kaxonmun jan pozo pataxhax jahaa joni izinya naha vuchinixohnu, cinco tuvannun maniiha: nan joni vuta vuchixonmun jan nan vohotanyamahai joni vuchixon, yukuuyamahai jonirivi vuchinixohki. **4** Diosin inakun junu chonkachonkamahi joxahinnon manahaxmun jakannixohnu. Diosin inakun junu chonkachonkamahain jaaxviz nanuuhax irootaiz shinanhimun pozo jano maniikanixohki. **5** Jatovutan jahaamun Jesusin treinta y ocho varixutuu chivanhi izinnix vuniiyamahai joni vuchinixohnu. **6** Joni rakaaha vuchitan ramaama izinnixo onantanmun Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
¿Iiroopaihira minhkai mai? Janhkainmun jan.

7 Iroopananmun iya tzovan pozon nanuyamahihkinupu, Yovaku. Diosin inakun joxon junu chonkachonkamahain muxokatan nanuupananmun jaa ruzovahinhahtoxvi vopahikankihki, katomun.

8 Vuniitan min rakaati iyaavahin katanpu, kin Jesusin: Yohihainmun.

9,10 Jan koshi irootan jan rakaati vakutan iyaahax kaannixohki. Kanon jovinhaivo nutun jan rakaati iyaahaito joni vuchitanmun nokun yovavaun vachinnixohnu, nan jahaakin:
Jovinti nutumunhki min rakaati iyaavahinyamapu, katomun jan jato rainvahin.

11 Jaa iya aroha joninmun iya, “Min rakaati iyaavahin katanpu,” kin yohikunmun iyaahax kaanhi unhkainukanpu, katomun.

12 ¿Rato joninra miya ja jahaakin yohihi? kin yokaahaivaun jan jato yihipanan.

13 Kanon naha jari jahaavaun moha Jesús jatovu joziikahin kakunmun jan tzovarahki onanpainixohnu.

14 Zamapishtatan templonon moha iroohax kaanhaito joni vuchitanmun Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Iinpu, mohamun min iroohainritzi unaa iromaxanhnapu, unaa isharatimun minhkari, kinmun jan joni yohinixohki.

15 Jan yohiha, kanon jari kaxonmun jan Judiovaun yovaavo nan jahaakin yohinixohki:
Jesusmun jaa iya aroha jonihnukanpu, mun jan janixohki.
16 Jovinhaivo nutun jan joni arokun notzixonmun, kanon Jesús rutujanhkin shinankanixohnu.

17 Ja jahaakin shinanhaivaun onantanmun jato Jesusin rainvahin nan jahaakin yohinixohki:
Junuuyamakin jato jau kuzaxonhi Upa Dios jakunmun ja jahaakinrivi jato jau kuzaxonhi unhkainukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

18 Ja jahaakin jato yohihaitomun aruzkikin zinaakin rutupaikanixohnu. Jovinhaivo nutun joni arohaito vuchixon Diosin vakuki jaxon yohihaitorivi ninkaaxonmun ontzavoxon rutupaikanixohki.

Shinan yovaayamun Diosin Vaku Jonihnu.

19 Rutupaihaito jato unaa yohikinmun jan:
Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu. Diosin Vaku Jonin umun un shinannun jau kuzayamatimun unhnu. Jau kuzahaito Upa iinkin ja jahaakin jau kuzatimun unhki. Upa Diosin jau kuzahai ja jahaakinmun jau kuzanox unhkainukanpu. **20** Uhon kuunyovaakinmun jan jau kuzahairazi iya iinmanox Upa Dioskihki. Jaan jan iya jau kuzamakun nan man iinha ja jahaayamakin jau kuzayovaahaito iya vuchihaxmun ratukuuyovaakatzi manhkinukanpu. **21** Nokaxo junuuyamahi javutan janonvo jato kayamayamanoxkamun Upa Dioskamai, ja jahaakinrivi

iya chivanchivanhai nokaxo jato kayamatimun unhki, jato Dios jari iyojanhkin. **22** Javutan jahax unaa nokayamajahinnonmun jato katooyamanox Upa Dioskihnukanpu. Jan Vaku Jonihamun jan iya nichinnihkinu, jaa iya chivanhairazi jato jan jatin iyotan, jaa iya chivanyamahairazirivi jato kastiikakatzi jonon. **23** Dios sharaakin shinanhaivo ja jahaakinrivi jan Vaku Joni iya sharaakin shinannovomun jan iya shinan yovaaya janon jamanixohki. Iya sharaakin shinanyamahairazinmun iya nichinni Uparivi sharaakin shinanyamanoxkankihnu, kin yohitanmun jan unaa.

24 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, un Jovi ninkaaxon Upa Diosin iya nichinni jaton jovintinin shinanhairazimun Diosvutan jakatzihkankihki. Nokanix iikin kayanixmun jahaxkankihki. **25** Ja jahaakinrivimun mato yohihi unhkainukanpu, nan ramamun jaa Dios shinanyamahairazin Jovi Sharaa un jato yohihain ninkaaxon shinantzanix jajaahi nokahaxmun Diosvutan jakatzihkankihki. **26** Janmun jan shinannunmun janox Upa Dioskihnu. Ja jahaahirivi mun un shinannun janonmun jan iya jamanixohki, tanmun jan: **27** Diosin Vakux Yoranixomun jan iya nichinnixohnu, ratora sharaakin shinanhaihki yohitan, ratora iromakin shinanhaihki yohihi jonon.

28,29 Ja jahaakin un mato yohihain ratuhkuuyamakanpu. Koshimun jato kunahaito iya ninkaahax vuniikatzi jaa nokanivorazi jonihkinu. Jaa sharaakin jau kuzahamun unaa nokayamanon jato kayamakatzi unhkai. Jaa iromakin jau kuzahairazirokonmun jato kastiikakatzi unhkainukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Diosin jau kuzanon nichinnikun ja jahaakin jau kuzahaito iinkin koonkovin Diosin Vaku Jonimun Jesuski onantimun nonhki.

30 Unaamun tzovara janhki onannovo jato Jesusin nan jahaakin yohinixohki:
Umun un shinannun jau kuzayamatimun unhnukanpu. Tzovan Upa Dios sharaakin shinanhain, tzovan iromakin shinanhirahkiki jato onanmaxahinnonmun iya upan nichinnihkinukanpu. Umun un shinannun ja jahaakin jau kuzayamakinmun, jaa iya nichinni Diosin iya

yohihai ja jahaakin jau kuzahi unhkainukanpu. Karakun un jau kuzahamun sharaahnu.

31 Ninkaakanpu yohinon: “Iyamun un sharaahnu,” kin un yohihain ontzamuniira unhkai shinantimun manhki. **32** Karakunmun umun un shinannun “Iyamun un sharaahki,” kin yohiyamahi unhkainukanpu. Jonitzanmun ontzayamakin ja jahaakin yohitaihki. **33** Tzovara unhki yokaajahinnonmun man maton jonivo jato chokahai joni Juan jari nichintaihnu. Man nichinha voxon yokaahaitomun jan mato ontzayamakin iya Upa Diosin nichinha joniimun unhki yohitaihki. **34** Iinkanpu, tzovara unhki mato yohiyamahaivaun jau kuzahaito iya iinkin tzovara unhki onantimun manhnukanpu. Janoviruzmun mato jau yohiyamahi unhkai, maton shinan iroma potaxon vutzakin shinanhax uki chipoojahinnonmun mato yohihi unhkai, tanmun jan unaa. **35** Ravuu pishtakinmun jato junumuran jikimahai Juannun mato Jovikovin yohiyanxohnu. Yohihaitomun man jasharakin ninkaayankuhku.

36 Tzovara unhki mato Juannun yohiyamayankun jau kuzahaito iya iinkin koonkovinmun iya upan nichinnimurakari onantimun manhnukanpu.

37 Iya nichinjanhkin upan jan Jovi vuhai jonivo yohikunmun kirikanan kunuukannixohnu. Ja jahaakinmun jan jaakovinnin tzovara unhki yohinixohkikanpu. Upa iinyamakinmun yovanhaitorivi ninkaayamanox manhkiki. Jan jato kunuumakun kunuuniivaun shinanyamakin janoviruz yovanxonmun, jaura upan yohinixki onanyamahax manhkinukanpu. **38** Yohihaito iya ninkaatishinannihki kirikanan kunuuniivaunmun man yovanxon shinanpanan maton mapomuran jikiyamahihkinukanpu.

39 Diosvutan sharaahi jaxanhkin jau kuzatirahki iyoonikaavaun kirikanan kunuunikun vunakinmun junuyamakin kirika yovannox manhkinukanpu. Iya yohikin kunuuniivaunmun aruzkin onanyamaxon yovannox manhkiki. **40** Mamun aruzkin kirika yovanxon iya koonyamahimun iyan mato Upa Diosvutan

jamayamatiki unhkain shinanhi manhkinukanpu, tanmun jan jato unaa.

41 Sharaamun unhki iya yohinovokavikinmun mato janovi jovi yohiyamahi unhkainukanpu. **42** Onanyovaamun matohax unhkai. Diosmun kuunyamahi manhkiki. **43** Upa Diosin iya nichinha jonixomun iya noviyamahi manhkinukanpu. Jamun jan shinannunrokon johaito jonitza jakinhtimun manhki. **44** Joni sharaamun manhki mato yohinovokavimuni manhkinukanpu. Ja jahaahi jahax uki chipooyamatimun manhki. Sharaamun manhki mato Diosin yohinonkomun vutzakin shinanhax uki chipoojanhkanpu.

45 Ninkaakanpu yohinon: Upa Dios yohikin mato chanikahantaiztzi iya ranoxanhkannapu. Moisesinmun mato chanikahankatzihkinukanpu, man jaki chipoohai jonin. **46** Jaa Moisesin jau yohipahonni koonhatonmun man iyarivi koonkanhkihnukanpu. Iya yohikinmun Moisesin mato kirikanan kunuuxonpahonnixohki. **47** Moisesin mato Jovi kirikanan kunuuxonpahonni ninkaayamakinmun, iyanrivi mato Jovi yohihaito iya ninkaatishinannihki manhkinukanpu, kinmun Jesusin jaa rutupaihai jonivo yohivahinnixohnu.

Cinco mil joni Jesusin jirini.

6 **1-4** Judiovaun Pascua nutu sharaa koshi ikatzi jakunmun Jesusin Galilea nutu jari kanixohnu, iiyan pokuvahinkatzi. Jaa iiyanmun Tiberiakin janunivo janixohki. Okupokutan nokootan jato Jovi Sharaa ninkaamakatzimun jan matonkonon mapuutan tzahoonixohki. Tzahootanmun jan jato naha vuhaito vuchinixohnu. Shinanyovaayahton izinya jato arohaito iinyantaxmun, joni nahax Jesusvutan vohotankannixohki. **5** Jato naha vuhaito vuchitanmun Jesusin Felipe nan jahaakin yohinixohki:
Iinpu, nahakovin vukankihki. Jato jirijanhkin ¿Rakiha jiriti vikatzira nonhkai? kinmun jan yohinixohki.

6 Jau kuzajanhkin onanxonmun jan rainvahin kutzahkin yohihira Felipehkiki ninkaajanhkin ja jahaakin yohinixohki. **7** Ja jahaakin yohihaitomun Felipen rainvahin:

Docientos koriiki kurux zunun pan vixon non jato jiripanan zununyamakatzihkinupu. Tuku mishtin vihaavomun maxkaayovaakatzihkiki, kin jan yohihaimun.

8 Kanon novuu jahaa jonitza Andresin nan jahaakin yohinixohki:
9 Yovaku, ovaa ono nihaa vaku jonihnupu, mukun ramiztii kiyoo panyatan yoma xohii ravuuyarivimun janhki. Jato jiripanan nahakovinmunhkankihki maxkaayovaatimun nan jiriti pishtahki, kinmun Andresin yohinixohki, Simon Pedron vutzan.

10 Ja jahaakin jan yohihainmun, kanon noku Jesusin:
Maniinon jato yohikanpu, mun jan nokunixohki. Jan noku yohihain non jato maniinon yohihainmun cinco mil jonikara xachin maniikanixohnu. **11** Maniihaivaun pan vitan graciaskin Dios yohitanmun jan noku jato umanmanixohki. Ja jahaakinrivimun jan noku jato yoma xohii umanmanixohnu.

12 Non jato umankun yanikin kiyohaivaunmun jan noku yohinixohki, nan jahaakin:
Pishtakovin muhuhkuuyamanon jiriti tuxuhaavo kiyoo vikanpu, kin.

13 Jan noku yohihain pan tuku mishtin tziztotanmun non doce kakan vopanikuhku, mukun ramiztii kiyoo pan axon tuxuhaavo. **14** Ja jahaakin atima jau kuzahaito Jesús vuchitanmun: Koonkovinmunhnu-kanpu, Diosin jau yohikun noku yohihai jonikovinmun janhki. Jaa johaito yohipahonnivo jonimun janhki, kin yohitanmun,

15 Kanon Jesús jaton aponon apomapakannixohki. Ja jahaakin apomapahaito jato onanvahinmun jan unaa karunnanan jaztii kanixohnu.

Vahin kaanhikavizhi junun kaanhaito Jesús vuchinivo.

16,17 Jesús kakunmun non moha yantanhi michuxhain Capernaum juman iiyan pokukatzi nontin vopavahin vokin vinavonikuhku.
18 Moha yamuuhain johaama Jesús jakunmun niyu tzukuuhain iiyan vuchonnixohnu.

19 Moha iiyan naki vinavohi kakinmun non junun johaito Jesús vuchinikuhku. Nonti jano johaito vuchitanmun non ratukuunikuhnu.
20 Ratukuuhaito vuchitanmun jan noku:
Iyamun unhki, ratukuuyamakanpu, nixohki.

21 Ja jahaakin yohihaito ninkaatan Jesús nanupanaxmun non iiyan pokutan koshi nokoonikuhnu.

Jesús vunanivo.

22 Kakin non jato potavuranshinatonmun, rakira Jesús jahahki shinankin vunakanixohnu. Jesús kayamahain non kashinkunmun rakira Jesús kashinnaxki yohikin vunakanixohki. **23,24** Vunakinmun Jesús vukiyamakanixohnu. Tiberia jumannohax nontin vuhaito jato vuchitan Jesús yopatanmun junuyamakin vunakanixohki. Jaa Jesusin graciaskin Dios yohitan jato pan jirishinna janoxonrivi Jesús yopatan kanon nonti johaito vuchitanmun vopavahin Capernaum juma jari vokannixohnu, jari jataiz Jesús ranovahin.

Jiriti sharaakavizmun janhki jato Jesusin yohini.

25 Vohax nokootan Jesús vuchitanmun:
¿Kutzatiyan nuno johaxra minhkai, Yovaku? Kinmun yokaakanixohki. Kuzhax kashinnaxra janhkiki jato yohiyamakinmun jan jato nan jahaakin yohinixohki.

26 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, kuzanonra un atima jau kuzashinnahki shinanyamakinmun, pan akin yanishinxon shinankin iya vunavuhi manhkinukanpu, tanmun jan jato unaa. **27** Ninkaakanpu mai, yohinon: Yoran jiritiruz vunayamajanhkanpu. Upa Diosin jiritikovin vunajanhkanpu. Naxo mato kayamatimun jan jiritikovinhki. Jaa mato kayamati Diosin jiritikovinmun mato inannon iya Upa Diosin nuku main nichinnixohnu. Jan Vaku Jonix Yoranixomun iya Diosin katoonixohnukanpu, mato jaa jiritikovin inanjahinnon. Karakunmun un mato “Yoran jiritiruz vunayamakin, jaa jiritikovin vunajanhkanpu” kin yohihanukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

28 Ja jahaakin jan jato yohihainmun rainvahin yokaakanixohnu, nan jahaakin:

¿Jau kuzatira non jaa jiritikovin vixanhkin? Katomun jan jato rainvahin.

29 Uki man chipoononkavimuni Upa Dioskihnukanpu. Jan nichinni jonimun unhki, mun jan jatonixohki.

30 Ja jahaakin yohihaitomun kanon rainvahin:
Nomun tavaaruz miki chipooyamatimun nonhnupu. Miki chipoonon noku atima jau kuzaxonpu. ¿Noku axontira min? kin yohitanmun ja jahaakinrivi yohikanixohki. **31** Nokun xunivo iyokin mishpoo toha pokuvahin vokinmun manankin janunivo jiriti jato Moisesin amanixohnu. Ninkaapu kirikanan kunuupanhniivo miya yohinon: "Naihokuhamun jan jato jiriti ruoxonkun akannixohnu," kin kunuupanhkannixohnupu mai, katomun jan jato rainvahin.

32 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu. Moisesinmun jato jiritikovin inanyamanixohnu. Upa Diosinrokonmun jato jaa jiritikovin naihokuha nichinxonpahonnixohki. Nan ramamun matorivi jaa jiritikovin inanpaihi Upa Dioskihnukanpu. **33** Ninkaakanpu yohinon: Naihokuha upan nichinni jonikahtoxmun jiritikovinhax unhkai. Iyamun unhnukanpu, jiriya janon mato jiritikovin inanhai.

34 Jau yohipaihira Jesuskihki onanayamaxonmun, nan jahaakin rainvahin yohikanixohnu:
Junuyamakin noku jaa jiritikovin inanjanhpu, Yovaku.

35 Katomun jan:
Mato jiriya janon jamahai jonimun unhnukanpu. Diosin jiritikovinmun unhki. Un Jovi yohihain ninkaahax uki chipoohairazi jato ranoyamahi janon jamakatzi unhkai. Iya koonhairazixmun un Jovi ninkaahi jatzanamuuyamakatzikankihki. **36** Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, javikin iya iinkinmun iya koonyamahai manhki, kinmun jato Jesusin yohinixohki. Zamapishtatanmun jan jato unaa. **37** Iya chivannon iya upan jato nichinxonaarazixmun iya chivanhi vuhihkankihnukanpu. Iya jano vuhaitomun jato potayamakatzi unhkai.

38 Umun un shinannun jau kuzajanhnimun joyamanix unhkainukanpu. Upa Diosin iya nichinha jonixon un jau kuzanonkavimuni janhkiki ja jahaakinmun jau kuzahi unhkai. **39** Iya chivannovo jan jato iya nichinxonaa jonivo chitunonkavimuni Upa Dioskihnukanpu. Karakunmun jato chituhi jonix jahax unhkai. Jato chituchitukinmun nutu zununhain kayamaxon jato Upa Dios jari iyokatzi unhkai. **40** Iya iinxon jan Vaku Jonimura unhkari shinanhax uki chipoohairazix junuuyamahi javutan janonvokavimuni Upa Dioskihnukanpu. Nutu zununhainmun unaa nokayamakatzi javutan janon jato kayamakatzi unhkai, kin yohihaitomun Jesús ninkaakanixohki.

41,42 Kanon "Naihokuha upan nichinha jonikahtoxmun jiritikovinhax unhkai" kin yohihaito ninkaatanmun notziyovaahax nan jahaahi yovannanankanixohki: ¿Jesusmara jan, Josepan vaku joni? Japaya jahamun onanhax nonhkai. ¿Kuzanon naihokuhax jonixon noku yohihira janhki? katomun jan jato rainvahin yohinixohki, nan jahaakin.

43 Notzihi mamun yovanyamakanpu. **44** Mamun tavaaruz iya chivanyamatimun manhki. Jaa iya nichinni upan mato iya chivannon nichinkun iya chivantimun manhki. Uki chipookin iya chivanhaitox nutu zununhain mato kayamakatzi unhkai. **45** Diosin jau yohikun jato yohihai xunivaunmun nan jahaakin kirikanan kunuupanhnixohnukanpu: "Diosinrokonmun jato jau kiyoo onanmakatzihkinu," kinmun kunuupanhkannixohki. Karakunmun Upa Diosin jau yohihain ninkaahairazix uki chipoohihkankihnu.

46 Pishtakovinmun tzovan Upa Dios iinyamanoxkihnukanpu. Iyaztipanmun un jaa jarihax jonikahton Upa Dios iinpahonnikuhku. **47** Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu: Iya koonhairazix jato Upan jatin iyokatzi unhkai, junuuyamahi janonvo, tanmun jan unaa.
48,49 Javikin mishpoo toha rakaani jarixon manan anixmun maton xunivo nokapahonnixohnukanpu. Jaa manan anivokavizmamun jaa un mato jiriti inanhaihki. **50** Jaa jiriti nuku main votoonmun Diosin jiritikovinhnu. Diosin jiritikovin jaxon mato junuuyamahi jiriya janon atimunhki.

51 Ninkaakanpu yohinon: Naihokuhax votooni jiritikovinmun unhnukanpu. Nan jiriti akaitoxmun junuuyamahi Diosvutan jakatzihkankihki. Jaa un mato jiriti inankatzi jahaamun un namimunhnukanpu. Junuuyamakin Diosvutan jaxahinnovomun jaa mai tohaztipan jahaa jato naxonkatzi unhkai, mun Jesús janixohki.

52 Ja jahaakin jan yohihainmun notzihax yokakananankanixohnu, nan jahaakin yohihi:
¿Kuzaxon noku jan nami pimakatzira janhki? katomun jan jato rainvahin yohinixohki, nan jahaakin.

53 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu. Diosin main nichinha jan Vaku Jonix Yorani un jakun un nami piyamaxon un jimirivi ayayamahaitoxmun Diosvutan jayamakatzihkankihnu. **54** Jaa un nami pixon un jimi ayahairazimun nutu zununhain jato kayamakatzi unhkai. Diosvutanmun jakatzihkankihnu. **55** Jiritikovinmun un namihnukanpu. Ayatikovinrivimun un jimihki. **56** Jaa un nami pixon un jimi ayahairazix uvutan jahaavaunmun junuuyamahi jatovutan jakatzi unhkai.

57 Jamun jan shinannunmun janox iya nichinni Upa Dioskihnu. Upanmun iyarivi janon jamanoxkihki. Ja jahaahirivi uki chipoohaitomun jato jamahi unhkai, tanmun jan unaa. **58** Maton xunivaun manan aniikavizmahaxmun naihokuhax votooni jiritikovinhax unhkainukanpu. Javi jaa manan anix ihiimun nokakanixohki. Nan un mato yohihai jiriti akaitoxmun junuuyamahi jakatzi manhkiki, mun jan janixohki.

59 Capernaum jarixon Diosin Jovi ninkaati tapazmuranxonmun Jesusin ja jahaakin jato Jovi Sharaa yohinixohki.

Diosin Jovi ninkaaxon ja jahaakin jau kuzahaitoxmun junuuyamahi Diosvutan jakatzi nonhkainu.

60 Jesusin yohihain ninkaatanmun, jaa javuu vohotanai jonivo nahax nan jahaahi yohinnaakanixohnu:

Onanti sharaamakovinmun noku jau yohihi janhkinukanpu. Karakun ninkaatishinannihki nonhkai, kiimun yohinnaakanixohnu.

61 Jaki notzihaito onantanmun jato Jesusin nan jahaakin yohinixohki: ¿Mato notzimahira un jau yohihahki? **62** Iinkanpu ¿Iya nai jahoo inaahaito iinhi kuztira man? kin yohitanmun jan jakiriviz yohivonixohki: **63** Jaurazi kuzatima jonin timahaivomun Diosin Kayanrokon atihnukanpu. Diosin Kayan iya yohimakunmun ja jahaakin yohihi unhkai. Jaa un jato Jovi yohikun ninkaaxon ja jahaakin jau kuzahaitomun jaton kaya jato vixonkatzi Upa Dioskihnukanpu, junuuyamahi javutan janon. **64** Javikin un mato Jovikovin yohihainmun, iya koonyamahi jaa matovutan jahaa tuxu jonihkankihnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki. Jaa chivanyonikahton koonyamahaito jato onanxon jaa jato achimakatzi jahaa jonirivi onannixonmun jato jan ja jahaakin yohinixohki.

65 Kanonmun jan jato unaa:
"Mamun tavaaruz iya chivanyamatimun manhnukanpu. Jaa iya nichinni upan mato iya chivannon nichinkun iya chivantimun manhki," kin un mato yohihakomun shinanjanhkanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

66 Ja jahaakin jan yohikunmun, kanon nahan potavahin vohax unaa javuu vohotanyamakanixohnu. **67** Nahan potavahinhaivaunmun jan kanon noku jaa chivanhai doce joni yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Matonrivi iya potavahin vohira manhkai? kin noku yohihaitomun Simon Pedron rainvahin yohinixohki, nan jahaakin.

68 ¿Tzova chivanjanhkin miya potatira non, Yovaku? Miyaztipanmun noku Diosin Jovi Sharaa yohikin noku junuuyamahi Diosvutan jaxahinnon jamahi minhkinupu. **69** Koonkovin Diosin Vaku Jonimun minhnupu onanhax nonhkai, kinmun Jesús Pedron yohinixohki.

70 Jan yohihainmun noku Jesusin rainvahin:
¿Koonmura? Iya chivanhai jonivo man jaxahinnonmun un mato katooyankuhnukanpu. Un mato doce joni katooyankunmun tii

joninrokonmun iya chivanyamakin yoshi chivannox janhkiki, kinmun jan noku yohinixohki.

71 Simon Iscarioten vaku joni Judas shinankinmun jan ja jahaakin yohinixohki. Javi novutan kaanhaitonmun Judasin Jesús rutujanhkin achinon jato achimakatzi janixohki.

Diosin Vaku Joniimaki Jesuskain jan vutzavo inii.

7 **1** Kanonmun Galilea main Jesús novutan kanixohnu, jato Diosin Jovi ninkaamaxanhni. Rutujanhkin nokun yovaavaun vunahainmun jan Judea main vanuupaiyamanixohki. **2** Koshimun nutu sharaa ikatzi janixohnu. Mahootatihax jahon jati nutu ikatzi jakunmun, jan vutzavaun Jesús nan jahaakin yohinixohki. **3** Nuno jayamahi Judea main jahaa miya chivanhai jonivaun jau kuzahaito miya iinjahinnon jari katanpu.

4 Iinnovomun jau kuzakin jonuu jau kuzayamataishkihki. Nan jaurazi kuzakin kiyoovi jato iinmaxanhtanpu, kinmun Jesús yohikanixohki.

5 Diosin Vaku Joniimaki Jesuskain ixonmun ja jahaakin yohikanixohki.
6 Yohihaitomun jato Jesusin rainvahin nan jahaakin yohinixohki:
Jau kuzanon iya nichinhamamun Upa Diosnukanpu. Karakun un jau kuzati nutu zununhamamunhnukanpu. Matonrokon janovi nuturazin jau kuzatimun manhki. **7** Matokaviz shinan iromaya jahaavaun mato zinaayamahihkankihnukanpu. Iyan jato Jovi Sharaa yohihaito ninkaaxon jato ranoomahikihkain iya zinaahihkankihki.
8 Matoxmurokon nutu sharaa ikain jari votankanpu. Kayamamun iyax jahi unhkai. Nichinyamayomun iyahi Upa Dioskihki.

9 Ja jahaakin jan jato yohiha vohavanmun Jesús Galilean vanuunixohnu.

Nutu sharaa ikain Jesús Jerusalen jari kanii.

10 Moha jan vutzavo vokun zamapishtahainmun jan jaaxrivi kanixohnu. Tzovan iinyamahamun jan chipo janixohki.

11 Jan kakun nutu sharaa ikain Jerusalen juma jarixon Jesús vunahaxmun nokun yovaavo: ¿Rakira jan jaha? nixohki.

12 Jarihaxmun joni nahax Jesuski yovanhi jakannixohnu. “Sharaamun janhnukanpu” kin tuxun yohihaivaunmun, “Hiromamun janhnukanpu, jatomun jau paranhi janhkiki,” kin yohihimun tuxu yovankanixohki.

13 Nokun yovaavoki rakuuxonmun ninkaayamanovo kiyoovinix jonuu yovankanixohnu.

14 Moha nutu sharaa vinookahain Diosin Jovi ninkaati tapaz templo jari kahax jikixonmun Jesusin jato Jovi Sharaa ninkaamanixohki.
15 Ninkaatan ratuhkuutanmun, nan jahaakin yohikanixohnu:
¿Kuzaxon kirikanan kunuupanhniivo onanyovaahaxra janhki, tzovan onanmayamanikun? mun janixohki.

16 Ja jahaakin yohihaito jato rainvahin yohikinmun jan:
Un joviimamun un mato jau yohihaihnukanpu. Jaa iya nichinni Upa Diosin Jovimunhki. **17** Jaa Dios jau jumayamahairazinmun onanhaxkankihnukanpu, umun un shinannun un jau yohiyamahai.
18 Tuxunmun jato sharaakin yohinovokavikin jamun jaton shinannun jau yohinoxkankihnukanpu. Iyaxrokonmun jaa iya nichinni Upa Dios sharaakin yohinovokavihi unhkai. Karakunmun jato jau paranyamakin jato koon jau yohihi unhkai. **19** Kuzhax Jatiraki Jovimun mato Moisesin kunuuxonpahonnixohnukanpu. ¿Koonmara? Man jau kuzajahinnon jan kunuupanhnikunmun ja jahaakin pishtakovin jau kuzayamahi manhkiki. ¿Kuzanonrokon kuzhax jatiraki Jovi jumahiki unhkai iya rutupaihira manhkai? jato Jesusinhkainmun.

20 Yoshin iromayamun minhnupu. ¿Tzovan miya rutupaihirahki? katomun jan jato rainvahin yohinixohki, nan jahaakin.

21 Ninkaakanpu mai: Jovinhaivo nutunmun nuno Jerusalen juma janoxon joni arohaito iya vuchitan ratuhkuuhax man notziyankuhnukanpu. ¿Kuzanonra man notziyanta? ¿Jovinhaivo nutunkovinrokon jau kuzahira manhkai?

22 Shinanmurokonkanpu, Diosinmun maton xunivo Abraham vakuvo maxko siete oxaayarazi voshkii ruxkaa xatujonxahinnon yohinixohki. Diosin Abraham yohinikunmun kanon Moisesintzinkan nokun xunivo yohinixohki. Karakunmun matonrivi javi jovinhaivo nutun jaton vaku maxko siete oxaayarazi voshkii ruxkaa xatuxonnox manhkiki, tanmun jan: **23** Iinkanpu, maton man jovinhaivo nutun jato voshkii ruxkaa xatuxonaiton ¿Kuzanon iya zinaahira manhkai, jovinhaivo nutun un jato arohain? **24** Janovi jau kuzahiki unhkai yohikin iya chanikahanyamaxanhkanpu. Iya chanikahanxanhkin un jau kuzanonkavihira Dioskihki shinanxanhkanpu.

Rakihax jonixra janhkiki jato Jesusin yohini.

25 Jaa Jerusalen juman jahaa jonivauxmun nan jahaahi yokakanannixohnu:
¿Jaa jonipan rutujanhkin vunayamahirahkanni? **26** Iinkanpu, kiyoovinin iinkin kuzayamahavan jato jau yohihi janhkiki. Moharivikara apovaun koonkovin Mesiasmun janhki shinanhatziki. **27** Mesias johainmun rakihax johira janhkiki onanyamakatzi nonhkainukanpu. Nazaretinnohax jonixra janhkikimun onanhax nonhkai, mun janixohki.

28 Ja jahaahi yovannananhaivaunmun templonxon jato Jovi Sharaa ninkaamakin Jesusin nan jahaakin mukumahax jato yohinixohki:
¿Iya onanxon rakihax jonixra unhkai onanhaxtziki manhkai? Ninkaakanpu yohinon: Umun un shinannunmun joyamanix unhkainukanpu. Upa Diosinmun iya nichinha jonix unhkai. Upa Dios onanyamahaxmun uki notzihi manhkinukanpu. **29** Jan iya nichinha jarihax jonixonmun jaa onanyovaahax unhkainukanpu, kinmun Jesusin jato mukumahax yohinixohki.

30 Ja jahaakin yohihaito achipanaxonmun achiyamakanixohki, jan nutu zununhamakun. **31** Joni naha tziztokohoohax jaa koonxonmun nan jahaakin yohikanixohnu:
“Mesiasmura janhnukanpu. Joxonmun atima jau kuzayamakatzi jonitzahkiki.”

Fariseovaun Jesús achipaini.

32 Ja jahaakin Jesús yohihi yovanhaito jato ninkaaxonmun fariseovovutan Diosin Jovi jato onanmahai joni yovaavaun templo chituhai jonivo nichinnixohnu, Jesús achitannon. **33** Kanon voxon achipaihaitomun jato Jesusin yohinixohki, nan jahaakin: Ravuu pishtamuni matovutan jahax unhkainukanpu, koshimun jaa iya nichinni jaririviz katankatzi unhkai. **34** Kaxo iya vunaxonmun iya vukiyamakatzi manhkinukanpu. Un kahai jari voyamatimun manhki, kinmun jan jato yohinixohki, ja jahaakin jau kuzakatzi jahaavaun onanxon.

35 Ja jahaahaito ninkaatanmun nokun yovaavo yokakanannixohnu, nan jahaahi:
¿Raki kahaito non vukiyamanon katanjanhkin yohihira janhki? ¿Nututzan vutzuunix Judiovo jahaa jari kaxon Diosin Jovi ninkaatishinanhi ikai jonivo Jovi ninkaamaxanhtankatzihkira janhki? **36** Iinkanpu mai, nan jahaakinmun jan noku yohikihki: "Kaxo iya vunaxonmun iya vukiyamakatzi manhkinukanpu. Un kahai jari voyamatimun manhki," kinmun jan noku yohihkiki, ¿Kuzanon noku ja jahaakin yohihira janhki? Ja jahaakin jan yohihainmun yohinnaakanixohnu.

Diosin Kaya jokatzi jakun jato Jesusin yohini.

37 Moha fiesta nutu yovaa ikainmun vuniitan nitan jato Jesusin mukumahax nan jahaakin yohinixohki: Ayakatzan nokaxon ayajanhkin vakohma vunahi voyamanoxkamunhkavanmai ja jahaakinrivikomun jaa koonkovin Dios onanpaikin iya junuyamakin vunajanhkanpu, jau yohihaito iya ninkaajanhkin. **38** Jaa iya yohikin kirikanan kunuupanhniivomun sharaahnukanpu. Jaa iya jau yohihaito ninkaahax uki chipooxon vutzakin shinanhaxmun sharaakin Dios yohihi jakatzihkankihnukanpu. Kuzhi pozonnohax junuuyamahi poroporohnoxkamun vakohmahkamai ja jahaakinrivimun uki chipoohax jaxon jato jasharakin junuyamakin Jovi Sharaa ninkaamakatzihkankihnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.
39 Ja jahaakin jato yohikinmun jan jaa jaki chipoohairazimun jato jakinhkatzi Diosin Kayahkiki onannovo jan jato yohinixohki. Jatovutan

yovanhi Jesús jakun jaatiyan jan Kaya nichinhama Dios jakunmun jan jato ja jahaakin yohinixohki. Cristorokon nashinxo kayamatan, kanon jan Kaya nichinkatzimun Dios janixohnu.

Tzovara Jesuski onanpainivo.

40 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaaxonmun tuxun:
Diosin jau yohikun noku yohihai jonikovinmun janhnukanpu, kin tuxun yohihaivaunmun tuxunrivi: **41** Jaa Diosin nichinjanhkin yohinikun Mesiasmun janhnukanpu, kin tuxun yohihaivaunmun tuxunrivi: Jaamamun janhnukanpu, Galilea jarihax joyamatimun Mesiaski. **42** Nan jahaakin kirikanan kunuupanhniivomun jahaxkihnukanpu: "Xunivo apo David japanhnikahton kaivomun Mesiaski. Jaa David japanhni Belen jarihax jotimun Mesiaski," kin kunuupanhniivomun yohikanixohki. **43** Ja jahaakin vutzarazikin shinanhaivaunmun. **44** Tuxun achipaihaivaun tzovan achiyamanixohki.

Apovaun Jesús koonyamanii.

45 Jaton yovaavaun Jesús achitannon templo chituhai joni nichinha voxonmun mohakovin Jesús achikin jau yohiyovaahaito ninkaatan achiyamakanixohnu. Jesús achihama vuhaito vuchitanmun jato yohikanixohki, nan jahaakin:
¿Kuzanonra man iyuyamahai? katomun jato rainvahin.

46 Jan yovanhai ja jahaahi yovanhaito tzova ninkaayamanox nonhkainukanpu, kinmun templo chituhai jonivaun yohinixohki.

47 Ja jahaakin yohihaitomun jato fariseovaun rainvahin:
¿Matorivirokon paranhaxra janhki? **48** Nokun apovovutan jaa koonyamanox nonhkainukanpu. **49** Kuzhax Jatiraki Jovi kunuupanhniivo onanyamaxonmun jaki chipoohihkankihnukanpu, mun janixohki.
50 Ja jahaakin yohihaivaunmun, fariseo joni Nicodemon, jaa Jesús jari kayantaa jonin jato nan jahaakin yohinixohki: **51** Jau kuzahaxrahkiki ninkaasharaahamahton janoviruz joni kuzayamatimun nonhnukanpu. Jan jau yohihai ninkaasharaayotimun nonhki, kinmun jan jato yohinixohki.

52 Rainvahin Nicodemo yohikinmun:
¿Miyarivira min Galilean jahaa joni? Sharaakin jau kunuuniivo yovanjanhpu. Galileannohax joyamatimun Diosin jau yohikun noku yohihai jonihki, mun janixohki. **53** Ja jahaahi vachinnananvahinmun jaton jatiztiirazi vokannixohnu.

Jan vunuuma jato amahai xano.

8 **1** Joni yovaavo jaton jatin vohainmun Jesús jau vanaa Olivokin janunivo jari kanixohnu, Diosvutan yovankatzi.

2 Kashinnaxmun jan moha nutuhain Diosin Jovi ninkaati tapaz templo jaririviz kayaanixohki. Jahiva vuhaitomun jan tzahooxon jato Diosin Jovi ninkaamanixohnu. **3** Jan jato Jovi Sharaa ninkaamaahainmun, kanon Diosin Jovi jato onanmahai jonivovutan fariseovaun jan vunuuma amahaito xano vuchixon achixon iyunixohki. Iyuxonmun Jesús ninkaahi naha jahaavaun xano naki nichinkanixohki, **4** Nan jahaakin yohijanhkin:
Jan vunuuma amahaito nan xano vuchixonmun non iyuhanupu, Yovaku. **5** Ja jahaahi iromahaito jato vuchixon maxaxan mataxkin jato rutujahinnonmun noku Moisesin Kuzhax Jatiraki kirikanan kunuuxonnixohnupu. ¿Miyan kuzakin yohitira min? kinmun Jesús yohikanixohnu.

6 Chanikahanjanhkin iromakin jau yohimapakin Jesús ja jahaakin yohihaivaunmun jan vuhooxon mukun ruvon main kunuunixohki. **7** Junuyamakin yokaahaivaun vuniikantanmun jato Jesusin:
Tzova iroma shinanmahitzanviz maxax vitan mataxkanpu.

8 Kin jato yohitan jakiriviz ruvootanmun unaa Jesusin main kunuunixohnu. **9** Ja jahaakin jan jato yohihain ninkaavahinmun ranootan tiirazi jokonvahinkanixohki. Xunixvi ruzoovahinhaivaun-mun maxovo chipo vonixohnu. Kanon vokin xanoya Jesús potavahinhaivaun.
10 Ruvoohax iihi vuniikantan jato yopatan xanoztii vuchitanmun Jesuin yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Rakira jakanna? ¿Tzovan miya jau chanikahanhamara? kin Jesusin yokaahainmun jan.

11 Tzovan iya jau chanikahanhamamunhnu-u, Yovaku, katomun Jesusin rainvahin:
Iyanrivimun miya jau chanikahanyamahi unhkai, unaa iromayamakatzi katan, kinmun jan jaa xano yohinixohki.

Jesusinmun noku kutzara Dioski onanmanoxkihnu.

12 Unaamun jato Jesusin jovitzan yohinixohki, nan jahaakin:
Ranpari yamuu juruuhatonmun ratora jau sharaaki iinxon ratora jau iromaki iintaishkihnu. Ja jahaakinrivimun Diosin Jovi ninkaaxon tzova iromahi jahaxkihki onanxon, tzova sharaahi jahaxrahkiki onantaishkiki. Jaa mai tohaztipan jahaa jato jotahaikavizmun unhnu. Jaa iya ninkaahaiton shinantzaxonmun kuzhax jatirahki onanhihkankihki, katomun fariseovaun rainvahin yohinixohki, nan jahaakin.

13 Mimun min shinannun tzovara minhki yohihi minhkinupu, karakunmun miya koonyamahi nonhkai, katomun, jato Jesusin.

14 Tzovan yohiyamahain, umun un mato tzovara unhki yohihaimun koonkovinhnukanpu. Maton man onanyamakunmun iyanrokon rakihax jonixra rakirivi katankatzira unhkai onanhax unhkainukanpu. **15** Joni iromahaiton shinanhai ja jahaakin shinankinmun Upa Diosinkovin iya nichinyamanikihkain yohihi manhkinukanpu. Ja jahaakinrivimun iya iromakin shinanhi uki iromahi yovanhi manhkiki. Umun iruzhimun janovi jatoki iromahi yovanyamahi unhkai. Umun un shinannun yovanyamahi unhkainukanpu. **16** Yohihaito Upa ninkaanixonmun ja jahaakin yohihi unhkai. Karakun un jau yohihaimun koonhki. **17** Maton Kuzhax Jatiraki Jovi kirikanan kunuukinmun nan jahaakin kunuukannixohnukanpu: “Jaa joni ravutan jau yohihaimun koonhki,” kinmun kunuupanhkannixohki.
18 Tzovara unhki un mato yohihainmun jaa iya nichinni upanrivi tzovara unhki mato yohihihkinukanpu, mun Jesús janixohnu. Ja jahaakin yohihaito.

19 ¿Rakira mipa jaha? kavanmun jan jato rainvahin yohinixohki, nan jahaakin:

Iya tzovara unhki onanyamaxonmun Uparivi onanyamahax manhkinukanpu. Iya onanxonmun man Uparivi onankahankihki, kinmun jan jato yohinixohki.

20 Koriiki Dios vaxonhaivo jarixon templononxon jan jato jonuyamakin Jovi ninkaamahainmun, tzovan jaa achiyamanixohki, achinovo nutu zununhamakun.

Jan kahai jari voyamatimun kankihki,
jato Jesusin yohini.

21 Unaa yohikinmun jan jato:
Kaxomun iya vunakatzi manhkinukanpu. Shinantzayamahi jaxon javinki iya vunakatzi manhkiki. Iromakin jau kuzayaahi nokaxomun mato potakatzi Dioskihki. Un kahai jari voyamatimun manhki, kin jan jato yohihainmun.

22 ¿Jamun rutuhkuukatzihkira janhkinukanpu? Karakunmun noku "Un kahai jari voyamatimun manhki," kin yohihi janhkiki, mun joni janixohki. Ja jahaahaitomun jato Jesusin rainvahin.

23 Nuku main jahaa man jakunmun, naihokuhax jonix jahax unhkainukanpu. Nan nutun jahaa man jakun nan nutun jahaamamun un iyahki. **24** Nuku main jahaton iromakin jau kuzahai jonimun manhnukanpu, karakunmun "Vutzakin shinanyamakio iromakin jau kuzayaahi nokaxomun, mato potakatzi Dioskihnu" kinmun un mato yohihai. Jaa tzovara unhki koonyamahaitonmun nokaxo jato potakatzi Dioskihnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

25 Ja jahaakin yohihaitomun notzitan rainvahin yohikanixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzakin miyanvi shinanhira minhkai? Katomun jan jato rainvahin:
Kuzajanhkin mato unaa yovantimamun unhnukanpu. Mohamun un mato yohikuhku. **26** Mato ranoomaxanhkin mato jau nahakovinkin yohitimun unhki. Kiyoovinin ninkaanovo matoki iromahi yovanyamakinmun, jaa iya nichinni ja jahaakin yohihaito ninkaanixon yohihi unhkainukanpu. Jaan jan jau yohihaimun koonkovinhki, kinmun jan jato yohinixohki.

27 Japa yohikin jan jato ja jahaakin yohihainmun onanpaikanixohnu.
28 Onanpaihaitomun jan jato yohinixohki, nan jahaakin:
Mananki Diosin Vaku Yorani korozin tzakamahavo ronooha iya iinkinmun tzovara unhki onankatzi manhkinukanpu. Iya rutuxonmun kanon, umun un shinannun jau yohiyamakinmun upan iya onanmanikun ja jahaakin jau yohinox unhkai onankatzi manhkiki.
29 Jaa iya nichinnikatonmun iya potayamahi janhkinukanpu. Jan iya yohikun ja jahaakin junuyamakin jau kuzahaitomun junuyamakinrivi iya jakinhnax janhkiki, kinmun jan jato yohinixohki.

30 Ja jahaakin yohihaito ninkaatanmun joni nahan Jesús koonkannixohnu, Judiovaun yovaa vaunrivi.

Diosin Jovi koonhaitoxmun ranoyamahi janox nonhkainu.

31 Kanonmun jaa koonharazi jato Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Un mato jau yohihain junuyamakin ja jahaakin jau kuzahaimun man un jonivokovinhnukanpu. **32** Ja jahaahi jaxonmun jaura koonkovinki onanxo mato ranoyamahi janon jamakatzi Diosin Jovihkiki. Un jonivo man jakun maton apokovinmun Diosnukanpu. Kanonrokon iromaahi junuuhax ranoyamahi jatimun manhki, tzovan mato inaayamaha.

33 Ja jahaakin yohihaitomun rainvahin Jesús yohikanixohnu:
Nokun Upa xuni xuni Abraham japanhnikahton kaivomun nonhnupu. Pishtakovinmun noku tzovan inaayamanoxkihki. ¿Kuzanon noku jahaakin yohihira minhkai? Katomun.

34 Jato Jesusin:
Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu: Jaa iromahai jonin jamun tavaaruz iromakin shinankin junuyamatimunhnukanpu.
35,36 Diosin Vaku Jonin un mato ranoyamahi janon jamaha ranoyamahi jatimun manhnukanpu. Ninkaakanpu jovitzan yohinon: Jan inaa jahax junuuyamahi jan ivohiva jayamatimun jonihnukanpu. Jan vakurokonmun junuuyamahi japahiva jatihki, tanmun jan jato unaa.

37 Maton Upa xuni xuni Abraham japanhnikunmun onanhax unhkainukanpu. Javi maton kaivo Abraham japanhnikunmun iya rutupaihi manhkiki. ¡Kuzanonrahki! Mato jau yohihaito ninkaatishinannihkinmun iya rutupaihi manhkinukanpu. **38** Upa Diosin iya jau iinmahai un mato yohihainmun kaakinrivi maton upan mato jau yohihai ja jahaakin jau kuzahi manhkiki, mun Jesús janixohnu.

39 Ja jahaakin jan jato yohihain, Abrahammun nokun Upa xuni xunihnupu, katomun jan jato rainvahin:
Koonkovin Abraham vakuvo jaxonmun man jan jau kuzapanhni ja jahaakin jau kuzakanhkihnukanpu. **40** Koonmun iya Diosin nichinnikun un mato yohihain iya rutupaihi manhkiki. Abrahammun ja jahaakin jau kuzajanhkin shinanyamapahonnixohki. **41** Maton Upakovinnin jau kuzahai ja jahaakinmun jau kuzahi manhkinukanpu, kin jan jato yohihainmun, rainvahin yohikanixohnu, nan jahaakin:
Janoviha jonin vakuumamun nonhnupu. Nokun Upakovinmun Dioski, katomun jato Jesusin rainvahin.

42 Dios jarihaxmun jonix jahax unhkainukanpu. Karakunmun maton Upa Dios jakun uhon man kuunkahankihnukanpu. ¿Koonmara? Umun joyamahaitomun jan iya nichinha un jonikuhku. **43** ¿Kuzanonrokon iya ninkaayamahira manhkai, un mato jau yohihain? Mamun ninkaatishinannihkinmun un mato jau yohihain ninkaayamahi manhkinukanpu. **44** Ninkaakanpu, maton Upakovinmun yoshin iromahnu. Karakunmun javutan jaxon jan mato jau yohiha jumayamahi manhkinukanpu. Jamun javipahonnixonmun joni rutunox janhkiki. Koonkovinmun jau yohiyamanox janhkiki. Jamun jan shinannunmun junuuyamahi ontzanox janhkinukanpu. Ontzakovinmun janhki.

45 Jovikovin mato yohipananmun yoshin iroma chivankin iya koonyamahi manhkinukanpu, tanmun jan unaa. **46** Tzova pishtanmun iya iromahaito iinyamanox manhkiki. Jovikovin mato yohihaito ¿Kuzanon iya koonyamahira manhkai? **47** Diosin vakurazinmun Jovi Sharaa ninkaanoxkankihnukanpu. Diosin vakuumahanmun jan Jovi ninkaatishinannihki manhkiki, mun jan janixohki.

Abraham vakuhamakunmun
Cristo japanhnixohnu.

48 Ja jahaakin yohihaitomun rainvahin Jesús nan jahaakin yohikanixohnu:
Koonkovinmun non yohihanupu. Dios shinanyamahai Samarian jahaa jonimun minhki. Yoshin iromavutanmun ravukananhi minhkiki, katomun jan jato rainvahin.

49 Yoshin iromamahizmun unhnukanpu. Upa Diosin kuunyovaakin sharaakovinmun janhki onannovomun mato ja jahaakin yohihi unhkai. Upa sharaakin yohihaitomun iya januhi manhkiki. **50** Shinanyovaya iya yohinonpan mato ja jahaakin yohiyamahi unhkainukanpu. Upanrokonmun iya shinanyovaaya yohihihkiki. Jaa iya januhairazirokonmun jato kastiikakatzi janhkinu. **51** Koonmun mato yohihi unhkainukanpu. Un Jovi ninkaasharaahairazixmun nokayamakatzi jahaxkankihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

52 Ja jahaakin jan jato yohihainmun, Mohamun non onansharaahanupu, yoshin iromahan miya yohimakunmun yohihi minhkiki. Abraham nanikunmun, Diosin jau yohikun jato yohihai jonivorivi nokakanixohki. Kuzanonrokon "Un Jovi ninkaasharaahai-razixmun nokayamakatzi jahaxkankihki" kin yohihira minhkai. **53** ¿Nokun Upa xuni xuni Abraham nanii vinotan yovaakovinrokonra min? Jan nanikunmun Diosin jau yohikun jato yohihai jonivorivi nokanixohnupu. ¿Tzovaki jahaxkara ikitzi minhkai? Katomun jato Jesuin rainvahin yohinixohki, nan jahaakin.

54 Umun un shinannun "Yovaamun unhnukanpu" kin un mato yohihain ontzahihki unhkain yohitimun manhki. Jaa man "Nokun Diosmun janhnu," kin yohihaitonrokonmun iya yovaamun unhki yohihihkiki, kanonkomun jan jau yohihai koonjanhkanpu. **55** Jaa man onanyamakunmun iyanrokon onanhax unhkai. "Dios onanyamahax unhkainukanpu." kin yohihaitox matokaviz ontzahai joni jatimun unhki. Jaa onanxon jan jau yohihain ninkaasharaakinmun, ja jahaakin jau kuzahi unhkai. **56** Iya yorahaito iinkatzi jahaxmun maton Upa xuni xunin Abraham jasharanixohki. Jasharanixonmun jan iya iinnixohki, kinmun Jesusin jato yohinixohki.

57 Ja jahaakin yohihaitomun nokun yovaavaun yohinixohki, nan jahaakin: ¿Javi cincuenta varixutuumahitzan Abraham iinhaiton yohihira minhkai? Katomun jan jato rainvahin.

58 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu. Abraham vakuhamakunmun un janikuhku. **59** Ja jahaakin yohihaito maxaxan mataxjanhkin maxax vihavanmun, Jesús jonuukahin templonnohax kainkahinnixohnu.

Vuta vaku joni viniivaun Jesusin aroni.

9 **1** Novutan kakinmun Jesusin joni vuta vuchinixohnu. Javi jahan vaku viniimun joni vuta janixohki. **2** Vuchitanmun non Jesús yokaanikuhnu, nan jahaakin: ¡Yovaku! ¿Kuzanon vuta vaku viniivorahki? Vuta vaku vinonvo ¿Tzovax iromanixrahki? ¿Jaaxvirokonra jan iromanix? ¿Japavutan jahaxrokonra iromanix? katomun noku Jesusin.

3 Vutakatzi iromahaamamun nan jonihnukanpu. Vuta jan janonmun japavutan jahaxrivi iromayamanixohki. Diosin jau kuzahain iinjahinnovomun jan vutax vakunixohki. **4** Iya nichinni upan iya jau kuzanon yohikun ja jahaakin nan rama jau kuzatimun unhnukanpu. Koshimun nutu zununkatzihkinu unaa un jato jau kuzaxonyamanon. **5** Matovutan jaxon un jau kuzanonkavihira Dioskiki ja jahaakin jau kuzanox unhkainukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

6 Ja jahaakin yohitan main koshtoohtan mai poto pakitanmun jan jahon joni vuta vuyokarahnixohki. **7** Vuyokarahtanmun jan:
Siloe iiyannun vuchokihiitanpu, kinmun jan joni vuta yohinixohki. “Diosin nichinni.” kinmun Siloehkin yohinoxkankihki. Jesusin yohiha kahax vuchokihiitanii janoriviz jokinmun jan kanon iinnixohki. **8** Jato koriiki yokaahi tzahota iinhaitonmun johaito vuchitan nan jahaahi yohinnaakanixohnu: ¿Jaa tzahooxon jato koriiki yokaahaimara nan? kavanmun tuxun: **9** Jaamun janhnukanpu, kin yohihaivaunmun, tuxunrivi: Jaakavitzax jaamamun janhnukanpu, kin yohikanixohki. Ja jahaakin yohihaivaunmun jan: Iyamun unhnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

10 Ja jahaakin yohihaito: ¿Kuzhax vuhirohoohaxra minhkai? kavanmun jan.
11 Jaa Jesús januyahton iya koshtoohtan mai poto kumon pakitan vuyokarahtan: “Siloe iiyannun kahax vuchokihiitanpu.” kin iya yohiha kahax vuchokihiitanmun un iinkuhnukanpu, katomun.

12 ¿Rakira jan jaha? kavanmun jan:
Tzaha, nixohki.

Joni vuta Jesusin arokun fariseovaun yokaani.

13 Jovinhaivo nutun koshtohtan mai poto kumon pakitan Jesusin joni vuta arokunmun, **14** Fariseovo jari jaa vutax irooha joni iyokanixohki. **15** Jari iyohaivaunmun kanon fariseovaun yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzhax vuhirohoohaxra minhkai? katomun jan jato.
Mai poto kumon pakitan jan iya vuyokarahkaamun vuchokihiixon iinhi unhkainukanpu, kin jan jato yohihainmun tuxu fariseovaun.

16 Non jovinhai nutunmun jan joni arokihnukanpu, karakun Diosin nichinha joniimamun janhki, kin tuxun yohihaivaunmun tuxunrivi:
¿Atimakovin jan jau kuzahai ja jahaakin jau kuzatirokonra iromahai joni? kinmun yohikanixohki. Ja jahaakin vutzakinrazi shinankinmun kanon. **17** Jakiriviz jaa vutax irooha joni unaa yokaakanixohnu, nan jahaakin:
Min shinanha ¿Tzovara jaa miya vuro aroxonaa joni? katomun jan jato rainvahin. Diosin jau yohikun jato yohihai jonimura janhki, mun jan jatonixohki.

18 Jan jato yohihain koonyamakinmun japaya jaha kunakanixohnu, jatotzinkan yokaajanhkin. **19** Jato kunahavo vuhaitomun jato nan jahaakin yokaakanixohki:
¿Maton vaku jonira jan? ¿Jaa vutax vakunixo yohinoxra manhkai? ¿Kuzanon rama iinhira janhki? kin jato yokaahaivaunmun jato japavutan jahan:

20 Nokun vakukovinmun janhnukanpu. Vutamun un vaku viniikiki, onanmunax nonhkai. **21** Kuzaxon iinhira janhkinukanpu onanyamamunax nonhkai, tzovan jaa vuro aroxonaarahkiki. Jaamurokon yokaakanpu, xunimun janhki, jaan mato yohitimun janhki, mun janixohki.

22 Jatoki rakuuxonmun ja jahaakin yohikanixohnu. "Mesiasmun Jesusnukanpu" kin yohihairazi jato Diosin Jovi ninkaati tapazanoha potaxanhkin yohihaivaun. **23** Karakunmun jatoki rakuuxon "Xunimun janhki jaa yokaakanpu." kin jahavutan japan yohinixohki.

24 Ja jahaakin yohihaivaun joni vutax irooha unaa kunaxonmun nan jahaakin yohikanixohnu:
Diosin miya ninkaahihkiki jonuuyamakin noku kuzara jan miyahaxki yohipu. Dios shinanyamahi iromahai jonimun janhnupu onanmunax nonhkai, kinmun yohikanixohki.

25 Yohihaitomun jan jato rainvahin nan jahaakin yohinixohki:
Iromahai jonira janhnukanpu onanyamamunax unhkai. Nan pishtarokonmun onanhax unhkainukanpu. Vuta jajaahaito jan iya arokunmun moha iinhi unhkai, kin jan jato yohihainmun jakiriviz.

26 ¿Kuzara jan miyahax? ¿Kuzaxon miya vuro aroxonaxra janhki? Kinmun yokaakanixohnu. Yokaatanhaahaitomun jan jato.
27 Mohamun un mato yohikun iya koonyamahi manhkinukanpu. ¿Kuzanon iya unaa yokaahira manhkai? ¿Matonrivi jaa chivanpaihira manhkai? mun jan jatonixohki.

28 Ja jahaakin jan jato yohihain notzitanmun:
Miyamun min jan jonikun nokumun non Moisesin jonivohnupu.
29 Diosin Moises jan joni janon katoonikun onanxonmun rakihax jonixra nan jonihkiki onanyamahax nonhkai, katomun, jan jato.

30 Koonkovinkatzi, javicincovinrokon iya arohaito iinxon ¿Rakihax jonixra janhkiki onanyamahaxra manhkai? Janhkainmun rainvahin yohikanixohnu, nan jahaakin. **31** Iromahai jonivomun ninkaayamanox Dioskihnukanpu onanmunax nonhkai. Dios sharaakin yohikin jau

kuzanovokavihira janhkiki jumayamahaitomun jato ninkaanox janhkiki, mun janixohki. **32** Ja jahaakin yohihaitomun jonin jato: Joni vuta vaku viniivo jato arohaitomun tzova ninkaayamataishkihnukanpu. **33** Diosinki jaa nichinyamanikun ja jahaakin jau kuzayamatimun jonihnukanpu, katomun fariseovaun.

34 Iromahaitox min vutax vakunikunmun onanhax nonhkainupu. ¿Javin noku jau onanmapaihira minhkai? Tanmun Diosin Jovi ninkaati tapazan unaa jikiyamanon joni potakanixohki.

Iromahairazimun vutakavizkankihnu.

35 Moha potahavan ninkaahax iikinmun Jesusin joni vuchinixohnu. Vuchitanmun jan:
¿Diosin nichinha Yorani Jonikovinki chipoohira minhkai? Katomun jan rainvahin.

36 Tzovara janhki iya yohipu, Yovaku, jaki chipoonon, katomun Jesusin rainvahin.
37 Iyakovinpan unhnupu, jaa mivutan yovanhai, Jesusinhkaimun jan.
38 Koonmuni unhkainupu, Yovaku, tanmun jan ramunkohootan sharaakin Jesús yohinixohki. Ramunkohoohaito vuchitanmun Jesusin:

39 Tzovan koonkovin Upa Dios onanhaxrahkiki iinkatzimun jonix unhkainukanpu. Jaa iya jato jau yohihaito ninkaakin Upakovinki onanhax ikin vutzakin shinanyamahairazimun joni vutakavizkankihnupu. Jaa iya jato jau yohihaito ninkaaxon vutzakin shinanhairazimun jaa vuta jajaakin jakiriviz iinhaikavizkankihnupu. Jatonrokonmun Dios onankatzihkankihki, kinmun Jesusin yohinixohki.

40 Joni jau yohihaito Jesús ninkaatanmun fariseovaun:
¿Nokurivi non jaa Dios onanyamahairazi vutakavizkun yohihira minhkai? kin yohihaitomun jan jato rainvahin.

41 Raki kaankin iinnoxkamun joni vutakamai ja jahaakinrivi Jovi ninkaayamahaiton Diosin yohihai ja jahaakin jau kuzayamatimun jonihkankihnu. Ja jajaayamahi manhkinukanpu. Diosin Jovi

ninkaapahonnixon iromakin shinanhaiton junuyamakin iromakin jau kuzanox manhkinukanpu. Karakunmun shinantzayamahaito mato kastiikayovaakatzi Dioskihki, kinmun Jesusin fariseovo yohinixohki.

Jaa chituhai jonimun chivanvonox carnerohkinu.

10 **1,2** Kanonmun jato Jesusin jovitzan yohinixohki, nan jahaakin:
Carnero chituhai jonimurokon shinankanpu. Carnero jaton chikuumurannoha jokonmaxanhnimun chikuu vuvan jikinox carnero chituhai jonihkiki. Jaa vuvaamahan jikihai jonimun jato carnero vihanhai jonihki. **3** Carnero jokonmanonmun johaito carnero chituhai joni vuchitan chikuu vuva vuxnaaxontan jikimanox vuva chituhai jonihkinu. Jikitanmun jan janurazin carnero kunanox carnero chituhai jonihkiki. Jan jato kunahainmun kiyoo jahiva koshivurannox carnerohkiki, jirijanhkin jan jato kunaha. **4** Kanon carnero jokontan jan ruzookahinnainmun chironvahinnox carnerohkinu. Jato kunahaito ninkaaxonmun chivannox carnerohkiki.

5 Jonitzan kunahainmun chivanvoyamahi paxahi vonox carnerohkinu, jan jovi onanyamahax, kinmun jato Jesusin yohinixohki.
6 Ja jahaakin Jesusin jato jovitzan jau yohihainmun onanpaikanixohnu. Jatomurokon yohikin ja jahaakin yohihi Jesuskarimun vutzakovin jau yohihiki janhkain ikannixohki. Carnero chituhai jonikavizmun Jesusnu.

7,8 Onanyamahirahkannihki shinantanmun jan jato yohinixohki, nan jahaakin:
Koonkovinmun un mato jau yohihahnukanpu. Jaa un johaamakun ruzoovurannixon jato “Iyamun un Cristohnukanpu,” kin yohikinmun jato paranpaipahonkanixohnu. Jatomun jau jonuu vihaikaviz japanhkannixohki. Jato parantivo shinankinmun jaa Diosin Jovi ninkaaxon koonhairazixmun jatovutan jayamakannixohnu, tanmun jan unaa. **9** Ninkaakanpu yohinon: Jaa carnero vuiihaikaviz vuvamun unhki. Iya chivanhairazix Upa jari votimun manhki. Kuzaxon carnero chitunoxkamum carnero chituhai jonihkamai ja jahaakinrivimun iya chivanhai jonivo chituyovaaxon jato jau maxkaamayamakatzi unhkai.

10 Rutujanhkinmun carnero vihii jonox jau vihai jonihkinukanpu. Ja jahaakinrivimun Dios onanhamahtox man nokanonkavikin mato jau parankatzi jonox jato jau paranhai jonihkiki. Uki chipoohairazix nokahax junuuyamahi Diosvutan jaxahinnonmun jato jamakatzi jonix unhkainukanpu. Nuno main jahaamun mato sharaakin Dios yohihi jasharahi janon jamahi unhkai. **11** Kuzakin omizvoxon jan carnero chitusharaanoxka-mun carnero chituhai jonihkamai ja jahaakinmun joni kiyoo jato omizvoxon jaa uki chipoohairazi jato chitusharaahi unhkai. Jaton kuunyovaakinmun jato naxonkatzi unhkainukanpu, jaa iromahaivo jato potajonxon jato Diosin kastiikayamanon, kin yohitanmun jan jato unaa. **12,13** Yohinon ninkaakanpu: Carnero omizvokin jato naxontimun jaa carnero chitu sharaahai jonihnukanpu. Koriikiruz vipahi yonoohai jonimun jato omizvoyamaakin jato naxonyamakatzi janhkiki. Inokoro johaito vuchivahin paxahi kakin jato potavahinnox jaa jonikihki. Jan potavahinkunmun kanon carnero kiyoonox inokorohkiki.

14,15 Carnero omizyovaahai jonikavizmun unhnukanpu. Kuzakin iya onanxon iyanrivi Upa onanhaxkamun unhkamai, ja jahaakin un jonivo un onanhainmun iya jatonrivi onanhaxkankihnu. Chituyovaayaakin un jonivo naxontimun unhki.

16 Jaa nututzan jahaa jonivorivimun uki chipoonon jato Jovi ninkaamakatzi unhkainukanpu. Jaa matovutan uki chipoohaitox nokaxo Dios jari voxahinnovomun jato naxonkatzi unhkai.

17,18 Jamun jaton shinannun iya rutuyamatimun tzovahnukanpu. Umun un shinannun jato iromahaivo kiyoo potaxonkatzimun nakatzi unhkai. Jato naxonkatzi un jakun onanhaxmun uhon kuunyovaahi Upa Dioskihnu, karakunmun jan iya kayamahamun javutan jakatzi unhkai, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

19 Ja jahaakin jan jato yohihainmun unaa vutzarazikin shinankanixohnu. **20** Vutzarazikin shinanhaivaunmun tuxun nan jahaakin yohikanixohki:

Yoshin iromahan ivoni ja jahaahi yovanhaito ¿Kuzanon jaa ninkaahira manhkai? kin yohihaivaunmun tuxunrivi. **21** Yoshin iromavutan ravukananhi jahax ja jahaahi yovankin joni vuta jakiriviz iinmayamatimun janhnukanpu, yoshinyahtox ja jahaahi yovanyamatimun tzovahki. ¿Joni vuta arotirokonra yoshin iroma? kin yohihimun vachinananankanixohki.

Judiovaun Jesús noviyamani.

22 Oviyahan matzihainmun nutu sharaa vinookatzi unaa Jerusalen juman nokun yovaavo tziztokohoonixohnu, Diosin Jovi ninkaati tapaz toha templo arohtipahonnivo shinankatzi. **23** Salomonkin janunivo chivuupohkamuranmun Jesús novutan kaannixohnu. **24** Kaankaan-haito Jesús vuchitanmun nokun yovaavaun nan jahaakin yohinixohki: ¿Kuztiyan noku tzovara minhki yohikatzira minhkai? Mesiasra minhki kin akaztiiki noku yohipu, katomun jan jato rainvahin.

25 Un mato yohikun iya koonyamahi manhkinukanpu. Upan iya jau kuzanon yohixon nichinnikun ja jahaakin jau kuzahaito iya iinkin tzovara unhki onantimun manhki. **26** Un jonivomaama jaxonmun iya koonyamahi manhkiki. **27** Uki chipoohaiton un jovi ninkaaxonmun iya chivannox un jonivohkinukanpu. **28** Jaa iya chivanhaitoxmun junuuyamahi uvutan jakatzihkankihnukanpu. Tzovan iya jato nininyamatimunhki. **29** Upa Diosinmun iya chivannon iya jato nichinxonixohnukanpu. Shinanyovaanikatonmun jato chituyovaahi janhkiki. Karakun tzovan jato nininyamatimunhki. **30** Upavutanmun janox unhkanu. Jaakaviz ravuu shinanyahtoxmun nonhkai, kin yohihaito.

31 Ninkaatan mataxjanhkin unaa maxax vihaitomun jato Jesusin:
32 Javi sharaakin jau kuzaxonhi jonon iya upan nichinnikun man iinnon un mato jau kuzaxonhain ¿Ratorokon man iinnon iromakin jau kuzahaito iya maxaxan mataxpahira manhkai? Katomun rainvahin.

33 Sharaakin jau kuzahaito miya maxaxan mataxpayamakinmun Dios januhaito miya mataxpahi nonhkainupu. Yorakovinninmun Dioski jaxon yohihi minhkiki, katomun jato Jesusin rainvahin.

34 Maton kuzhax Jatiraki Jovi kunuukinmun “Dioskavizmun manhnukanpu, kin mato yohihi unhkainukanpu,” kin Diosin yohikun kunuupanhniivomun jahaxkihnukanpu. **35** Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun kunuuniivo Jovimun koonkovin Jovihnu onanmunax unhkai. Jan Jovi jato yohihai jonivomun Diosin, dioskin jato janunixohki. **36** Javi jan jato ja jahaakin janunikun ¿Kuzanon Upa Dioski un januhain yohihira manhkai, Diosin Vaku Jonimun unhki kin un yohihain? iyamun unhnukanpu, jaa iya katooxon jan main nichinha jonii. **37** Upan jau kuzahai ja jahaakin jau kuzayamahaito iya iinkinkomun iya koonyamaxanhkanpu. **38** Javikin iya jau yohihaito koonyamakin, upan iya jau kuzaxonnon yohinikun ja jahaakin jau kuzaxonhaito iya iinkin Diosvutanmun jahaxmura unhkari onantimun manhnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

39 Ja jahaakin yohihaito unaa achipanavaunmun jato Jesusin potavahinnixohnu. **40** Kanon Jordan junu pokuvahin javutan kahaxmun non jato .Juannun junumuran vuiimayanta jari kanikuhku. **41** Jaa jano vuhaxmun nahax jaki nan jahaahi yohinnaakanixohnu:
Pishtakovinmun jaa Jesusin akai ja jahaakin atima jau kuzahaito Juan iinyamanox nonhkainukanpu. Jaa jan noku yohiyankunrokonmun ja jahaakin jau kuzahaito Jesús iinhi nonhkai kiimun yohinnaakanixohki.

42 Kanonmun nahax jarihax Jesuski chipookanixohki.

Lazaro nanii.

11 **1** Kanonmun jaa Jesusin jahon kuunyovaahai joni nahivukiinixohnu. Jan janumun Lazaro janixohki. Jan povivo Mariaya Martavutanmun Lazaro Betania juman japanhnixohnu.
2 Jaa Jesús xunin tavootan jan voon turuxonkatzimun Lazaron povi Maria janixohki. **3** Kanon nahivuchiihaito Lazaro vuchitanmun jan povivaun nan jahaakin Jesús yohitannon jato nichinnixohnu:
Mohamun izinshinax min jahon kuunyovaahai jonihkinupu, Yovaku, kin yohitannonmun jato nichinkanixohki.

4 Jato nichinhavo vohax Jesús jari nokootan yohihaivaun ninkaatanmun jan:

Nakatzipan izinyamahi janhkinukanpu. Sharaakovinmun Dioski man onanxon, koonkovinmun jan iya jato jau kuzaxonhi jonon nichinnihkiki man iinjahinnonmun ishinnax janhkiki, mun Jesús janixohki.

5,6 Javikin jan povivoya Lazaro kuunyovaahimun Jesús Lazaro nahivuchiihaito ninkaatan koshi kayamahi jan jahaa jari ravuuhi oxanixohnu. Oxashinxonmun jan noku. **7,8** Unaa Judea main vononvokanpu, katomun non rainvahin:
Javi miya maxaxan mataxjanhkin nokun yovaavaun vunahain ¿Unaa jaririviz kahira minhkai, Yovaku? Katomun.

9,10 Jan noku yohinixohki, nan jahaakin:
Nutun kaanhimun jotizyamataishkihnukanpu, varin mai jotakun. Yamuurokon kaanhimun jotiztaishkihki, non iinpanan yamuukun. ¿Koonmara? Ninkaakanpu, upan iya jau kuzaxonhi jonon nichinnikun jau kuzakin arohtixonaama iya rutuyamatimun tzovahnukanpu, tanmun jan unaa. **11** Mohamun oxanikohax Lazarohkinukanpu. Oxaxomun vuzonhi kahi unhkai, kin yohihaitomun non rainvahin.
12 Oxahaxmun vuzokatzi janhkinupu, Yovaku, nikuhku.

13 Lazaro nakun noku Jesusin ja jahaakin yohihainmun non oxakovinxo noku yohihiki janhkain shinannikuhnu. **14** Kanon ninkaasharaanonmun jan noku muztun sharaa nan jahaakin yohinixohki. Mohamun Lazaro nashinxohnukanpu, kin yohihax zamapishtatanmun jan unaa.

15 Jasharahaxmun non kayamashinkuhnukanpu jan nahaamakun. Atima jau kuzahaito iya iinhaxmun uki chipooyovaakatzi manhkinukanpu. Kanon jishnonvokanpu, kin jan noku yohihainmun, jaa vaku ravuu jahan vikin janunivo Tomasinmun noku. **16** Javutan nakatzi vononvokanpu, nixohnu.

Naxo Jesusin Lazaro kayamani.

17 Kanon noku iyohimun Jesús Betania juman kanixohnu. Kahax nokootanmun, moha maishinnavo ravuurivikun ravurivi nutu maxax kinimuran Lazaro jakun Jesús yohikanixohki. **18** Jerusalen juma

jarihax Betania juma jari kahaamun kimisha kilometrokara janixohnu.
19 Orama Betania jakunmun, kanon jaton povi Lazaro nakun Martaya Maria jakinhxanhni Jerusalen juma jarihax jaton kaivo naha vonixohki.

20 Kanon Jesús nokoohain yohihaivaun Jesús rananhi Marta kahainmun Maria jan tapazan tzahoonixohnu. Ranantanmun Martan Jesús yohinixohki, nan jahaakin: **21** Nuno min jakun un povi nayamakanhshinxohnu-u, Yovaku. **22** Javihi jan nashinkun, min jau yokaahairazi miya nan rama axonkatzi Dioskihnu, onanmunax unhkai, kin Martan Jesús yohihainmun jan.

23 Kayamunkatzi min povihkinu, katomun Martan rainvahin.

24 Nutu zununhain jaa nokanivorazin kayahavanmun kayakatzi janhkinu, onanmunax unhkai, kinmun Martan Jesús yohinixohki. Kaahaitomun Jesusin rainvahin.

25 Nokaxo jato kayamahaimun unhnu. Uki chipoohairazix javihi nokaxomun jato Diosvutan unaa nokayamakatzi janon jamakatzi unhkai. **26** Jaa iya jau yohihaito ninkaaxon iya chivanhairazimun jato uvutan janon potayamakatzi unhkanu, tanmun jan:
¿Jaa un jau yohihai koonhira minhkai, Marta? janhkainmun Martan.
27 Koonmun miyahi unhkanu-u, Yovaku. Diosin Vaku Joni Mesiasmun minhki, jaa joxahinnon yohipahonnivo, kinmun jan Jesús yohinixohki.

Lazaro maishinnavo janohax Jesús arahni.

28 Ja jahaakin yohivahin kaxonmun Martan jan vutza Maria kunanixohnu. Jonuu yohikinmun jan. Mohamun nokun Yovaa jokihnu-u, titi. Miyamun kunahi janhkiki, mun jan janixohki.
29 Ja jahaakin jan yohihain ninkaatan, koshi vuniikahinmun jan Jesús rananhi kanixohnu. **30** Juman jikihama jaa Martan vuchiha jano Jesús jakunmun jan jari janixohki.

31 Koshi vuniikahinhaito Maria iintanmun jaa jakinhxanhni vuhaa Judiovaun chivanvonixohnu. Maxax kinin Lazaro maishinnavo jari arahxanhni kahiiki janhkain shinankinmun Maria chivanvokannixohki.

32 Nokootan Jesús vuchitan jan vuzohri ranpitanmun jan:
Nuno min jakun un povi nayamakanhshinxohnu-u, Yovaku, mun jan janixohki.

33 Ja jahaakin yohitan Maria arahkamun javuu vuhaa jaton kaivorivi arahnixohnu. Arahkaito jato iintan yora shiihriztan murontanmun jato Jesusin.

34,35 ¿Rakira man jaa maishinna? katomun.
Iinhi kohovu, Yovaku, kavanmun kanon Jesusrivi arahnixohki. **36** Arahkaito Jesús iintanmun, nan jahaahi yohinnaakanixohnu:
Iinkanpu, jahon kuunyovaahaitox arahki janhkiki, kin tuxun yohihaivaunmun tuxunrivi: **37** ¿Javi joni vuta aroyanxon kuzanon nayamanon Lazaro aroyamatira jan jashinnax? kinmun yohikanixohki.

Jesusin Lazaro kayamani.

38 Ja jahaakin yohihaivaun unaa yora shiihriztanmun Lazaro maishinnavo jari Jesús nokoonixohnu. Maxax kinin maitan maxax tohaztipan kini kuvunshinavo vuchitanmun jato Jesusin: **39** Iinnon iya maxaxan kuvunshinavo vuxnaaxonkanpu, jan jatohkainmun jaa nashinnahton povi Martan Jesús yohinixohki, nan jahaakin. Ravuurivikun ravuurivi nutumun moha vinoohaxkihnu-u, maishinnavo. Mohamun pizihaxra janhkinu-u, Yovaku, katomun Marta Jesusin yohinixohki, nan jahaakin.

40 ¿Uki chipookinmun jau kuzayovaahaito Dios iinkatzi minhkinu, kin miya yohihamarokonra un? kinmun jan yohinixohki.

41 Kanon maxax toha vihavan mananki iintanmun Jesusin yohinixohki, nan jahaakin. Mohamun min iya ninkaakihnupu, Upa, karakunmun graciaskin miya yohihi unhkai. **42** Junuyamakin iya ninkaahi minhkinupu, onanhax unhkai. Jaa iya muchihax mapohahton miyanmun min iya nichinnihkiki onannovomun, miya ja jahaakin yohihi unhkainupu, kin yohitanmun jan mukumahax.

43 ¡Kainpu, Lazaro! kin yohihaimun jaa nashinna kainnixohnu.
44 Chopa kaxkun mutuxkuruhtan tatuxkuruhxon payonman vuvuuposhinnavo jayavi kainhaitomun, jato Jesusin pukanon yohinixohki. Jan jato yohihainmun Lazaro pukakanixohnu.

Jesús rutujanhkin yohinivo.

45 Pukahaivaun kainhaito Lazaro vuchitanmun, kanon Maria jakinhxanhni vuhaiton Jesús koonkanixohnu. **46** Naha Jesús koonhaivaunmun tuxuxrivi fariseovo jari voxon Jesusin jau kuzaha jato yohikanixohki. **47** Jato yohihavanmun, kanon fariseovovutan sacerdoten apovaun koshi joni yovaavorazi tziztonixohnu, Jesusin jau kuzaha jato yohijanhkin. Jato kunaxonmun jato:
¿Jau kuzatira non junumaxanhkin? Nahakinmun jato atima jau kuzaxonhi janhkinukanpu.

48 Jamun jan jau kuzahai non iinruzhainmun kiyoovinin koonkatzihkankihnukanpu. Ja jahaakin jan jau kuzahain noki notzixon noku nan templo muhuxon, nan noku rutuxonhkin noku kaztiikayovaatimun Roman jahaa apohnukanpu, kinmun yohikanixohki.

49 Ja jahaakin yohihaitomun jaton apo yovaa Caifasin jato yohinixohki, nan jahaakin:
Pishtakovinmun jau onanyamahax manhkinukanpu.
50 Kiyoovinixmurokon non nokamiz joniztipan noku naxonha sharaatimunhnukanpu. ¿Onanpairokonhira manhkai? mun jan jatonixohki.

51 Jesusin jan kaivo naxonkatzi jakun shinankinmun jan ja jahaakin yohinixohki. Jamun jan shinannun jan ja jahaakin yohiyamakinmun, jaton yovaa jaxonmun Diosin Kayan yohimakun jan ja jahaakin yohinixohki. **52** Jaton kaivoztii naxonyamakin jaa paxkaanirazi Diosin jonivo kiyoo tziztojanhkin jato naxonkatzimun Jesús janixohnu.

53 Caifasin ja jahaakin jato yohihainmun, kanon Jesús rutujanhkin shinankanixohki. **54** Kanonmun nokun yovaavo tziztokohooha jano

Jesús kaanyamanixohnu. Mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jari kahaxmun jan Efrain juman janixohki, jari novutan jakatzi.

55 Moha koshi nutu sharaa Pascua ikatzi jakunmun, nan jumaztiirazinnohax nahax Jerusalen juman vokannixohki, jaton itin ja jahaakin Pascua nutu nokootizhain raoojanhni. **56,57** Jerusalen juman nokootanmun Jesús achipaikin javipaiikin rakiha ninkaaxon achinon jato yohinon jato yohikanixohnu. Kanon Jesús vunavunahi templonnon tziztokohoohaxmun nan jahaahi yohinnaakanixohki:
¿Kuzakin shinanhira manhkai? ¿Nutu sharaa ikainkara joyamahitzi janhki? mun janixohki.

Raho jutupan Marian Jesús tavooni.

12 **1** Pascua nutu sharaa seis nutun ikatzi jakun Jerusalen juman nokoohamahtoxmun Jesús Betania juman nokoonixohnu. Naxo Jesusin kayamayanta Lazaromun Betania juman janixohki.

2 Jari kahax nokoohaito Jesús vuchitanmun nokuyavikin Jesús jirikihinjanhkin jiriti naha jovakanixohnu. Martan jiriti nuxuhainmun Lazaro novuu jirinixohki. **3** Non jirihi jakunmun raho jutuu Lazaron povi Marian vunixohnu, Jesús tavoojanhkin. Raho jutuukovinnixmun kopii yovaanixohki. Vuxon jahon Jesús tavootanmun jan jan voon Jesús tahu turuxonaamun jan jutuu tapazmuran navuutzuhuunixohnu.

4,5 Ja jahaahaito Maria vuchitanmun jaa jato Jesús achimakatzi jahaa joni Judas Iscarioten nan jahaakin yohinixohki:
¿Iinkanpu, jaa varixutuztii yonoxon raho viti zununmun jutuukovinnix kopiiyovaa muhuhi janhkiki? ¿Kuzanon jaa jaumahiz jahaa jato jau pishta inanjanhkin koriiki vixanhkin raho jutuu maroyamahaxrahkanni? mun jan janixohki.

6 Jaumahiz jahaakovin jato shinanyamakin jato jau vihanhai joninmun jan ja jahaakin yohinixohki. Koriiki oriti pisha jato vaxonxonmun jahon koriiki vahaavaun jato tuxu vihannox janhkiki. **7** Kanon ja jahaakin yohihaito Judas ninkaatanmun Jesusin. Ja janonnupu. Chipotirokon naxo iya maixanhkin iya ja jahaaxahinnovomun jan iya akihki.

8 Junuuyamahimun matovu jakatzi jaumahiz jahaa jonivohkinukanpu. Iyaxmun ravuu pishtahi matovutan jakatzi unhkai, mun Jesús janixohki. Lazaro rutupainivo.

9 Kanon Betania juman Jesús jakun ninkaahaxmun vunajanhni nokun kaivo Judiovo nahakovin vunixohnu. Jesustiikovin vunajanhni vuyamahimun jaa Jesusin kayamayanta Lazarorivi vunajanhni vukannixohki.

10,11 Jesusin Lazaro kayamakun iinyanxonmun jaton yovaavo potahikihkain Jesús chivanhaito ihiikinmun Jesusyavikin Lazaro rutupaikanixohnu.

Jerusalen juman Jesús nokooni.

12 Ja jahaakin shinanhi jahaavaunmun nahakovin Pascua nutu ikain Jerusalen juman vokannixohnu. Vohax oxashinxonmun moha johi Jesuskihki yohihaivaun jaa juman jahaa jonivaun ninkaanixohki. **13** Johaito ninkaavahinmun jupu puhikaviz jau puhi xatukin kiyovahin rananhi vohi mukumahax kaxaavokannixohnu, nan jahaakin yohihi:

> Sharaakovinmun minhnupu, Yovaku. Diosin miya nichinhamun johi minhkiki. Nokun apokovinmun minhnupu, Yovaku, kinmun yohivokannixohki.

14 Ja jahaakin yohivokinmun burro katun tzahookiran johaito Jesús vuchikanixohnu. Nan jahaakin kirikanan kunuupanhniivo jakun:

> **15** "Rakuuyamakanpu, Sion juman jahaa jonivau. Burro katun tzahookiranmun johi maton apohkiki, iinkanpu," kin kunuupanhniivomun janixohki.

16 Ja jahaahi burron katun tzahookiranhaito Jesús vuchitanmun non kuzanon ja jahaahira janhkiki onanyamanikuhnu. Onanyamayoyanxonmun non chipo shinanriznikuhku, ja jahaa jan jaxahinnon kirikanan kunuupanhniivaun. Jesús nashinxon kayahamun non kanon shinanriznikuhnu. **17** Lazaro Jesusin kayamakun iinyanxonmun jato kiyoovi yohikanixohnu.

18 Karakun ninkaaxon johaito Jesús ninkaavahinmun rananhi vokannixohki. **19** Jesús rananhi koshi vohaito jato vuchitanmun fariseovo nan jahaahi yohinnaanixohki:
Iinmurokonkanpu, kiyoovininmun jaa chivanvohihkankihki, pishtako-vinmun jato junuumayamakatzi nonhkai, kinmun yohikanixohnu.

Nututzan jahaa jonivaun
Jesús vunani.

20 Nutu sharaa ikain sharaakin Dios yohikatzi Jerusalen juma jano vuyantaa jonivovutan joziihaxmun Grecia nutun jahaa jonivo janixohnu. **21** Galilean nutun jahaa joni Felipe jakunmun Griegovo jaa jano vunixohnu, nan jahaakin yohijahinni. Jesusvutanmun yovanpaihi nonhkainupu, mun Felipe janixohki. **22** Kaahaavo kaxon Felipen Andres yohikunmun, kanon jaa ravutax voxon Jesús yohikanixohki. **23** Voxon yohihaitomun jato Jesusin: Mohamun un nutu nokootizkihnukanpu. Diosin Vakux Yoranix nuku main jonixmun, kanon kuzhaxkamun un javutan japanhnikumai jahaahimun unaa jakiriviz Upa jari katankatzi unhkainukanpu.

24 Jau juxumurokon shinankanpu. Jau juxu vanayamahavomun jamun jaruznox jau juxuhkinukanpu. Mainrokon vanahavomun ravuu pishtahi maimuran jatan jokonhax vimiyovaanox jau juxuhkiki. **25** Ja jahaarivimun jonihkankihnukanpu. Jamun jaruzxon iromakin jau kuzayaahi nokaxomun jato potakatzi Dioskihnukanpu. Jaa Diosin kuunhai ja jahaakin jau kuzayaahi nokaxorokonmun javutan junuuyamahi jaxahinnon jato jan jatin iyokatzi Upa Dioskihki. **26** Un jonivaunmun iya chivannoxkankihnu. Jari un jakunmun uvutanrivi jakatzihkankihki. Iya sharaakin jau kuzaxonhaito vuchixonmun jato shinanyovaakatzi Upa Dioskihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

Rutukatzi jahaavaun jato Jesusin yohini.

27 Ja jahaakin yohitanmun jan jato unaa:
Muronyovaakovinmuni unhkainukanpu. Kutzahkin yohitivizkatzi un. Iya chitunon Upa yohipananmun jan iya jato naxonhi jonon nichinnihkinu, kin yohitanmun jan japa Diostzinkan nan jahaakin yohinixohki: **28** Tzovara minhki jato onanmapu, Upa, janhkainmun, kanon nai jahokuhax yovanhaito ninkaakanixohnu, nan jahaakin

yohihi. Mohamun jau kuzahaito iya iinhihkankihnukanpu. Chipomun aruzkikin jau kuzahaito iya iinkatzihkankihki, kin yohihaitomun jovi ninkaakanixohki.

29 Jaa jari naha mapohahtonmun korohruzhaito ninkaatan nan jahaakin yohikanixohnu. Naixmun rinhkihnukanpu, kavanmun tuxuxrivi; Maki mai. Diosin inakuxmun yovankihnukanpu, mun tuxux jakannixohki.

30 Ja jahaakin yohihaitomun noku Jesusin:
Un ninkaanon iya ja jahaakin yohiyamakinmun, man ninkaanon mato ja jahaakin jovin yohikihnukanpu, kin yohitanmun jan jato unaa. **31** Nan ramamun jaa mai tohaztipan jahaa jonivo ranoomaxon, jaton apo yoshin iromarivi ranoomaxon potakatzi unhkainukanpu. **32** Iya korozin rontanhavan vuchixonmun, vutzakin shinankatzi jaa mai tohaztipan jahaa jonivohkihki. Kanon sharaakin shinanxonmun iya chivankatzihkankihki, kinmun jato Jesusin yohinixohki.

33 Ja jahaakin yohikinmun jan kuzhax nakatzira janhkiki jato onanmanixohki.

34 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun rainvahin yohikanixohnu, nan jahaakin:
Johaxmun nayamakatzi nokun apo jakatzi Cristohkinupu, kin noku kunuuxonpahonnivomun onanhax nonhkainupu. Javi miya Diosin main nichinha jonii Jonikatoxkovinrokon ¿Miya korozin rontanjahinnovo yohihira minhkai? ¿Jaa Diosin main nichinha jonii Jonikovinmara min? katomun jato Jesusin rainvahin nan jahaakin yohinixohki. **35** Ravuu pishtahimun matovutan jahax unhkainukanpu. Jaa mato jurupan yamuu jotahain raki votira manhki iinmahai ja jahaakinrivimun kuzhax sharaahax jatira manhki mato onanmahi unhkainukanpu. Un mato jau kuzanon yohikun ja jahaakin jau kuzajanhkanpu, mato parankamiz. Yamuu vohotankin vahi vuchinoxkamunhkavanmai ja jahaakinrivi jaa iya ninkaayamahaitoxmun sharaahi jayamakatzi manhkiki. **36** Un matovutan jakun uki chipooxon iya chivanjanhkanpu, kin yohivahinmun jan jonuuhax kaannixohnu.

Apovaun Jesús koonyamanii.

37 Javikin atima jau kuzahaito iinkinmun nokun yovaavaun Jesús koonyamanixohnu. **38** Jesús koonyamahaivaunmun Diosin jau yohikun jato yohihai joni Isaian kirikanan kunuuni zununnixohnukanpu. Nan jahaakinmun jan kunuunixohki:

> "Non jau yohihai koonyamahi tzovahkinupu, Yovaku.
> Shinan yovaayahton min jaurazi kuzahain iinyamahi
> tzovahkiki," kin Isaian kunuuniimun zununnixohnu,
> nokun yovaavaun Jesús koonyamaha.

> **39,40** Nan jahaakinrivimun Isaian kunuunixohnukanpu:
> "Iromakin shinanhaivo junupaiyamahi jahaavaun
> onanxonmun Diosin jato jau shinanyamanovo shinan
> vunomahizkavizmanixohki. Shinanyamahi jaxonmun iya
> ninkaatishinannihkihkankihki. Karakunmun jato jau
> kuzaxonyamahi unhkai," kin Diosin yohinikunmun Isaian
> kunuunixohki.

41 Jesusin jato naxonkatzi main jokatzi jakun onanxonmun Isaian Jesús yohikin ja jahaakin kirikanan kunuunixohki.
42 Nahan Jesús koonyamahaivaunmun tuxun koonkannixohki. Tuxu joni yovaavaunrivimun koonkannixohnu. Jesús koonhax fariseovoki rakuuxonmun tzovan yohiyamakanixohki. Diosin Jovi ninkaati tapazmurannoha jato potativo shinankinmun jato yohiyamakanixohnu. **43** Jonin jato sharaahi yovannovo ninkaapaikinmun Dios ninkaayamakanixohki. Jesusin noku jau yohiha jumanixon shinanhimun ranookatzi nonhkainu.

44 Kanonmun Jesusin kiyoovinin ninkaanovo mukumahax yohinixohki, nan jahaakin:
Jau yohihaito ninkaaxon iya koonhairazinmun jaa iya ninchinni Uparivi koonhax manhkinukanpu. **45** Upakavizmun unhnukanpu. Karakunmun tzovara unhki onanxon Uparivi onanhax manhkiki. **46** Diosin Jovi Sharaa jato yohihaimun unhnukanpu. Jovi ninkaaxon koonhairazixmun unaa iromahi jayamanon jato jamahi unhkai, tanmun jan unaa.

47 Ninkaakanpu yohinon: Un Jovi ninkaaxon ja jahaakin jau kuzayamahaito jato ranoomaxanhnimun un joyamanikuhnukanpu. Shinantzahaito jato Diosya vuyannaamakatzimun jonix unhkai. **48** Iya jumakin un Jovi ninkaatishinan niikairazimun ranookatzihkankihnu. Un jato jau yohiha jumanixon shinanrizhaxmun ranookatzihkankiki, nutu zununhain.

49 Umun un shinannun mato Jovi yohiyamakinmun Upa Diosin iya Jovi yohinon yohimakun mato yohihi unhkai. **50** Jan jau yohikun ninkaahairazix nokaxomun jato jan jatin iyokatzi Upahkinukanpu, onanmunax unhkai. Karakun jan iya Jovi yohihai ja jahaakinrivimun mato yohihi unhkai, mun jan janixohki.

Jaa chivanhai jonivo Jesusin tachooni.

13 **1** Pascua nutu sharaa inontukatzi jakun moha nan mainnohax japa jari kati nutu ikainmun Jesusin onannixohnu. Jaki chipoohairazi novutan jahaxmun jan nohon kuunyovaakin noku junuyamakin jau kuzaxonnixohki.

2 Kanon jan noku Pascua nutun jiriti jirikihinhainmun yoshin iromahan Simonman vaku joni Judas Iscariote Jesús jato achimanon shinanmanixohnu.

3 Jaurazi ikatzi jakun onanxonmun japa Diosinrivi shinanyovaamanikun Jesusin onannixohnu. Japa jarihax jonixon onanxonmun jan jaririviz katanjanhkin shinannixohki. **4** Kanonmun jan noku jirikihinyaakin noku tachookatzi vuniitan jan kavukuhuuha chopa nazirohootan turuuti vihax jahon chinuxuhuunixohnu. **5** Jan kunchakun vakohma manutan noku tachootanmun jan noku turuhnixohki.

6 Noku tachoovohi Simon Pedroki nokoohaitomun Pedron:
Yovaamamun unhnupu, Yovaku, min iya tachoonon, katomun Jesusin rainvahin.

7 Kuzanon mato tachoohira unhkaimun nan rama onanyamahax minhkinupu mai. Chipomun onankatzi minhkiki, kinmun Jesusin Pedro yohinixohki.

8 Yohihaitomun Pedron rainvahin:
Tachoomayamakovin miyahi unhkainupu, katomun Jesusin rainvahin:
Un miya tachooyamaha iya chivanhai joniimakatzi minhkinupu, kin jan yohihainmun Pedro.

9 Tachooruzyamakin iya muchooxon iya machoorivipu, katomun Jesusin.

10 Jaa nashiyovaahahtox kuzakatzi jakiriviz unaa nashitimamun manhnukanpu, kumooma maton yora jakun. Karakun tachokihiruztimun manhki. Man iromahai un mato potaxonai sharaakin shinanhi manhkinukanpu. Joniztipanmun iromakin shinanhihkiki, kinmun jan jato yohinixohki.

11 Rato jonin jaa jato achimakatzirahkiki onanxonmun jan; "Joniztipanmun iromakin shinanhihkiki," kin yohinixohki.

12 Noku tachookin arohtitan chopa zauutan unaa tzahooxonmun jan noku nan jahaakin yohinixohki: ¿Kuzanonra un mato tachoohai onanhaxra manhkai? Ninkaakanpu yohinon: **13** "Yovaku," kinmun iya yohihi manhkiki. Koonmun yohihi manhkinukanpu, maton Yovaamun unhki. **14** Maton Yovaa jaxonmun un mato tachoohanukanpu. Mato tachoohaito iya iinhax, kanon matoxrivi ja jahaatimun manhki.
15 Mohamun un mato onanmahaikomun, kanon matoxrivi ja jahaajanhkanpu. **16** Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, jan patron vinotan yovaaki jahax iyamatimun jan jonihki. Ja jahaakinrivi jaa jan nichinhai joni vinotan yovaaki jahax iyamatimun jaa jan nichinni jonihki. **17** Un mato jau yohiha jumayamakin ja jahaakin jau kuzahaitoxmun ranoyamahi jahax jasharakatzi manhkinukanpu, tanmun jan.

18 Iinkanpu, matoxmun ranoyamahi jakatzi manhkinukanpu, kiyoovinixmarokon. Un mato iya jau kuzakinhjahinnon

katoonirazimun mato tiirazi onanyovaahax unhkai. Karakunmun rato joniztipax ranooyovaakatzirahkiki onanhax unhkai. Jaa kirikanan kunuupanhniivomun zununkatzihkiki. Ninkaakanpu, kirikanan jau kunuupanhniivo yohinon:

> "Iya jakinhxon iya jirikihinhaitonmun iya zinaaxon iromapahi jonihkinu," kin yohikinmun kirikanan kunuupanhkannixohki.

19 Ja jahaahi ikatzi jakunmun mato ja jahaakin yohihi unhkainukanpu. Ja jahaahaito iinkin iyakovinmun unhki man koonjahinnon. **20** Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu: Un mato joni nichinxonkunkomun jakinhxanhkanpu. Joni jakinhxonmun iyarivi jakinhkatzi manhkiki. Iya jakinhxonmun iya nichinni Uparivi jakinhkatzi manhkinukanpu, kinmun jan noku yohinixohki.

Judasin jaa achimakatzi jakun jato Jesusin yohini.

21 Ja jahaakin noku yohitan muronyovaatanmun jan kanon onanti sharaakin noku muztun nan jahaakin yohinixohki:
Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, matovu jahaa joninmun iya jato achimakatzihkiki, kin jan noku yohihaimun.
22 Non iinnanannikuhnu, tzova yohihira janhkiki shinantan.

23,24 Ja jahaahi non iinnananhainmun Simon Pedron iya iinnixohki. Jaa jan uhon kuunyovaahaiton Jesús kutaxhax tzahooha iya iintanmun Pedron iya vuron yohinixohki, tzova yohihira janhkiki ninkaajanhkin yokaanon. **25** Vuron iya Simonman yohihainmun un kanon Jesús yokaanikuhnu, nan jahaakin: ¿Tzovara jan, Yovaku? Katomun.

26 Iya Jesusin rainvahin nan jahaakin yohinixohki:
Un ayatinin pan kaxku tototan inanhainmun jaa janhkikomun onanjanhpu, mun jan janixohki. Ja jahaakin yohitanmun jan pan kaxku ayatinin tototan Simon Iscarioten vaku joni Judas inannixohki.
27 Pan jan inanhain jan vitan tohinhain, kanon Judas yoshinnin ivohain onanxonmun Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Jau kuzajanhkin shinanhira minhkaikomun koshi axanhpu, janhkainmun.

28 Non jaa maniihahtox kuzanonra jan ja jahaakin yohihihki shinannikuhnu. **29** Koriiki vopati pisha chituhai Judas jakun onanxonmun non kanon, Pascua nutun jiriti pishta maxkaaxo vitannora jan yohihihki shinanxonmun non koriikimahiz jahaa jato koriiki pishta inannora jan nichinhihki shinannikuhnu.

30 Ja jahaakin non shinanhain Jesusin pan inanhain avanhinmun Judas kainkahinnixohnu, moha yamuuhain.

Kuunnananjahinnon jato Jesusin yohini.

31 Judas kainkahinhainmun noku Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Koshikovinmun iya achihi vuhihkankihnukanpu, rutujanhkin. Iya rutushinaavaunmun iya kayamakatzi Upa Dioskihki. Kayaxo iya vuchixonmun, kanon sharaakovinmun Upa Dioski onankatzi manhkinukanpu. **32** Diosin Vakux Yoranikaton un jato Upa Diosya vuyannaamakatzi jakunmun, koonkovin jan Vaku Jonimun unhki mato onanmakatzi janhkinukanpu, tanmun jan noku unaa.

33 Ninkaakanpu, un jonivau. Iya mato nininjahinnovomun ravuu pishtahi matovutan jayookatzi unhkainukanpu. Iya iyohavo jari man vopananmun votimakatzihkinukanpu. Un nokun yovaavo yohishina ja jahaakinmun mato yohihi unhkai: un kahai jari voyamatimun manhki, tanmun jan noku unaa.

34 Ninkankanpu mai, iya chivanhai jonivo manhki mato onannovokomun kuunnananjanhkanpu, jaa un mato junuyamakin kuunhai ja jahaahi. **35** Kanon kuunnananhaito mato iinkinmun un jonivomun manhki kiyoovinin onankatzihkankihki, mun jan janixohki.

Jaaki iinyamahaiton Pedro ontzakatzi jakun jato Jesusin yohini.

36 Ja jahaakin yohihaitomun Simon Pedron Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin ¿Raki kahira minhkai, Yovaku? Katomun jan rainvahin:
Raki kahaito iya rama chivanvoyamaxonmun iya chipo chivankatzi minhkinupu, katomun Pedron.

37 ¿Kuzanon miya chivanvoyamatira un, Yovaku? Miya naxontimun unhnupu, kin yohihaitomun.

38 Jesusin rainvahin yohinixohki, nan jahaakin:
¿Koonra, iya naxontirokora min? Koonkovinmun miya yohihi unhkainupu, nan rama kuoohama atapa jakunmun iyaki iinyamahaiton jato kimishakin parankatzi minhkinupu, kinmun Jesusin yohinixohki.

Jesús junuyamakin chivanhaitox
Dios jari katimun nonhnu.

14 **1** Noku jaa chivanhai jonivorazi tzahookihinxonmun noku Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Muronyamakanpu. Junuuyamahi Dioski chipoohax ukirivi chipoojanhkanpu. **2** Man uvutan jaxahinnonmun Upa Dios jahaa jari mato jati aroxonii kahi unhkai. Ichamun Dios jahaa jari jatihnu, jahonmun jakatzi manhkiki. Ja jahaamakunmun un mato jati aroxonii kakin yohiyamakahannai.
3 Mato jati aroxontannimun janoriviz jotan mato iihi jokatzi unhkainukanpu. **4** Kuzhax Upa jari katirahkimun onanhax manhkinukanpu, kinmun noku Jesusin yohinixohki.

5 Ja jahaakin yohihaitomun Tomasin:
Raki kahira minhkai onanyamaxonmun, kuzhax Upa Dios jari katirahki onanyamahax nonhkainupu, katomun Jesusin rainvahin.

6 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu, junuyamakin iya chivanhaitox Upa jari votimun manhnukanpu. Jonitzamun yamahki man jaa chivannon. **7** Upakavizmun unhnukanpu. Karakunmun tzovara unhki onanxon, Uparivi onanhax manhkiki. Iya iinkinmun tzovara Upa Dioski onanhax manhkinukanpu, janhkainmun Felipe:

8 Nokuki Upa Dios iinmapu, Yovaku. Jaa iinxonmun miya unaa, yokaayamakatzi nonhkai, katomun Jesusin rainvahin:
9 ¿Jau yohihaito iya ninkaayamahira minhkai, Felipe? Ramaama jonix matovutan jahax unhkainukanpu. Jaa iya iinhairazinmun Upa iinhihkankihki. ¿Kuzanon iya Upa mato iinmanon yohihira minhkai?

10 ¿Kaakin iya upan ivohainmun kaakinrivi Upa ivohaito iya koonyamahira minhkai, Filipe? Ninkaapu, jaa un mato jau yohihaimun un shinannun mato yohiyamahi unhkainupu. Upan iya ivoha jaxonmun jan jau kuzahairazi iya ja jahaakin jau kuzamahi janhkiki.

11 Iya Upan ivohain kaakinrivi Upa ivohax jahax unhkaikomun, koonjanhkanpu. Jaa iya jau yohihaito koonyamakinkomun jau kuzahaito iya iinkin iya koonjanhkanpu, tanmun jan unaa.
12 Koonkovimun mato yohihi unhkainukanpu. Uki chipoohax jaxonmun un jau kuzahai ja jahaakinrivi jau kuzakatzi manhkinukanpu. Upa jari kaxonmun mato jakinhjahinnon jan Kaya Sharaa mato nichinxonkatzi unhkai. Karakunmun un jau kuzahai vinotan jau kuzayovaakatzi mankihki.
13 Iya shinankin mato jau kuzaxonnon iya yohihaitomun ja jahaakin mato jau kuzaxonkatzi unhkainukanpu. Jau kuzahaito iya ninkaaxon Upa shinan yovaaya yohinovomun mato jau kuzaxonkatzi unhkai.
14 Uki chipookin iya jau sharaa mato kuzaxonnon yohihaitomun mato axonkatzi unhkainukanpu, kinmun jan noku yohinixohki.

Diosin Kaya jato jakinhjanhni jonon jato nichinxonjanhkin Jesusin yohini.

15 Unaamun jan noku yohinixohki, nan jahaakin:
Uhon kuunhaito un mato ja jahaakin jau kuzanon yohihaikunkomun ja jahaakin jau kuzajanhkanpu. **16** Upa jari kaxonmun mato Upa yohixonkatzi unhkai, jan Kaya Sharaa mato nichinxonnon junuuyamahi matovutan jakatzi jonon.
17 Mato jakinhxonmun jaurazira koonkovinhki mato onanmakatzi janhkinukanpu. Iya chivanyamahai jonivaun Diosin Kaya onanpanavaunmun onantimanoxkihnukanpu. Diosin Kaya iinyamakinmun onanyamanoxkankihki. Matonrokonmun Diosin Kaya onanyovaahax manhkinukanpu. Mato ivohaxmun junuuyamahi matovutan jakatzi janhkinukanpu, tanmun jan unaa.
18 Matokovinpan potavahinyamahi kahi unhkainukanpu. Unaamun janoriviz jokatzi kahikahi unhkai. **19** Ravuu pishtamuni matovutan jahax unhkainukanpu. Iya rutuhavanmun iya unaa iinyamakatzi iya chivanyamahai jonivohkiki. Matonrokon jaa iya chivanhai jonivorazin iya kayaxo vuchihaxmun uvutan jakatzi manhkiki.

20 Kayaxo iya vuchixonmun, iya Upan ivoha jaha iya onankatzi manhkinukanpu. Iya Upan ivokun onanxonmun un mato ivokunrivi onankatzi manhkiki.

21 Jaa un jato jau kuzanon yohikun ja jahaakin jau kuzahai jonimun jaa koonkovin uhon kuunhai jonihnukanpu. Jaa joni uhon kuunhairazinmun jaton kuunyovaakin jato jau yokaahaito jau kuzaxonkatzi Upa Dioskihnukanpu. Iyaxrivi jaton kuunkinmun jato iinmakatzi unhkai, nahax kayaxon, kinmun Jesusin yohinixohki.

22 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaaxonmun, Judasin, jaa Iscariote janumahan, vutza Judasin Jesús yohinixohki, nan jahaakin:
¿Kuzanon nokuztii iinmakatzira minhkai, Yovaku, jaa kiyoovi miya iinnon jato iinmayamakin? katomun Jesusin rainvahin.

23 Ninkaakanpu yohinon: Jaa uhon kuunhairazinmun un jato jau yohihain ninkaaxon ja jahaakin jau kuzanoxkankihnukanpu. Jaton kuunkinmun Upavutan jato jakinhkatzi unhkai. **24** Jaa uhon kuunyamahairazinmun un jato jau yohihain ninkaaxon ja jahaakin jau kuzayamanoxkankihnukanpu. Nan un Jovi yohihaimun un joviimamunhnukanpu, jaa iya nichinni upan Jovimunhki.

25 Matovutan jaxonmun mato ja jahaakin yohihi unhkainukanpu, man ninkaanon. **26** Un kakunmun, kanon jan Kaya Sharaa mato nichinxonkatzi Upa Dioskihnukanpu, un mato Jovi yohihai mato shinanmaxon mato jau kiyoo onanmahi jonon, tanmun Jesusin unaa.

27 Upa jari un kahain man ranoyamahi janonkavimuni unhkainukanpu. Iya chivanyamahai jonivaun jau yohihaito ninkaahax rakuuyamajanhkanpu. Jato ninkaayamakin un mato jau yohihai junuyamakin shinanhimun ranoyamahi jakatzi manhkinukanpu. Uki chipoohaxkomun rakuuyamaxanhkanpu. **28** Ninkaakanpu mai, “Kahaxmun janoriviz jokatzi unhkanu,” kin yohihaitomun man iya ninkaakuhnukanpu. Koonkovin uhon kuunhimun man Upa jari kahaito iya ninkaahax jasharakanhkihnukanpu. Iya vinotan yovaakovinmun janhki, karakunmun mato junuuyamahi jasharahi jaxahinnon jamakatzi janhkiki.

29 Ja jahaahi jau kuzkatzi jakunmun mato ja jahaakin yohihi unhkainukanpu. Ja jahaahaito iinkin iyakovinmun unhki man koonjahinnon, tanmun jan unaa. **30** Unaamun chaiihi matovutan yovanyamakatzi unhkainukanpu. Iyamun mato nininkatzi johi yoshin iromahkiki, iya chivanyamahai jonivaun apo. Jamun jan shinannun iya kuzayamatimun janhnukanpu. **31** Jaa mai tohaztipan jahaton upanmun kuunyovaahi unhkai iya onannovomun iya upan jau kuzanon yohinikun ja jahaakin jau kuzahi unhkainukanpu. Vuniikanpu, non nunohax kanon, kinmun jan noku yohinixohki.

Kuunnananhi jaxahinnon jato Jesusin yohini.

15 **1,2** Chipotirokon noku kainkihinjanhkinmun noku Jesusin jovitzan yohinixohki, nan jahaakin:
Uva vanaamurokon shinankanpu. Vimiyamahaito iinkinmun jan poyan poztunox vanaa chituhai jonihkiki. Ravuu pishta vimihaito iinkin vimiyovaaxahinnonmun jan poyan iromarazi poztunox jonihkiki. Uva yorakaviz un jakun uva vanaa chituhai jonikavizmun Upa Diosnukanpu.
3 Un mato Jovi yohihain ninkaahaitonmun man vutzakin shinanhax iromaahi junuunikuhnu. Iromaahi junuunixmun sharaa jahax manhkiki.

4 Jan yoranohax poyan jokonyamahahtox vimiyamatimun uvahki. Ja jahaahirivi uki chipooyamahaitox ranoyamasharaahi jayamakatzi manhkinukanpu. Mato un ivohain kaakinrivi iya ivohax jahax jaxanhkanpu. Ja jahaahaxmun ranoyamasharaahi jakatzi manhkiki.

5 Iya un uva yorakaviz jakun matomun man jan poyankaviznukanpu. Iya ivohaitomun mato shinanyovaamakatzi unhkai. Iya ivoyamahaton mamun jau kuzayamatimun manhnukanpu. **6** Iya chivanchivankin jununixomun mato potakatzi Upa Dioskihnukanpu, jaa jii poyan potaxon kohahaivo ja jahaakin.

7 Iya ivokinkomun un mato jau kuzanon yohihai ja jahaakin jau kuzahi jaxon jaurazi kuunhira manhkai iya yokaajanhkanpu, mato jau kuzaxonnon. **8** Iya ranoyamakin chivanhaito mato iinkinmun, “Jaki

chipoohaito jan jonivo chituyovaahi Dioskihki," kin yohikatzihkankihki. Ja jahaahi jahaxmun iya chivanhai jonivokovinkatzi manhkinukanpu. **9** Upa uhon kuunyovaahai ja jahaahimun maton kuunyovaahi unhkainukanpu. Karakunkomun jatzanamuuyamakin matovutanmun jahax unhkai shinanjanhkanpu.

10 Junuuyamahimun uhon kuunyovaahi Upa Dioskihki onanxonmun, Upan iya jau yohihai ja jahaakin jau kuzahi unhkainukanpu. Ja jahaakinrivi mato junuyamakin kuunyovaahaito iya onanxonkomun un mato jau yohihai ja jahaakin jau kuzajanhkanpu, tanmun jan noku unaa.

11 Ninkaakanpu, yohinon: Junuuyamahi jasharahi un jakun ja jahaahirivi man jasharayovaanonmun un mato ja jahaakin yohihanukanpu. **12** Un maton kuunyovaahai ja jahaahikomun kuunnananjanhkanpu: Junuuyamahi kuunnananhi jahax ranoyamahi jasharahi jakatzi manhkiki. **13** Tzova jonin jan jakinhnai joni naxontirakimurokon shinankanpu. Koonkovin jatovu jahaa jaton kuunyovaakin jato naxontimun jonihnu. Iyaxrivimun maton kuunyovaakin mato naxonkatzi unhkainukanpu.
14 Jau kuzanon un mato yohikun ja jahaakin jau kuzahaitox uvuu jahai jonivomun manhnukanpu. **15** Jan patronon jau kuzahairazimun onanyamanox jan yonohai jonivohkinu. Ja jahaama man jakunmun iya Upan jau kiyoo onanmanikun matorivi onanmanox unhkai. Karakunmun un yonohai jonivokavizmahax un maton kuunyovaahai jonivomun manhki.

16 Maton man iya katooyamahainmun un iyan mato katoonikuhnukanpu. Iya chivankin jato Jovi Sharaa ninkaamaxon, jatorivi jau kuzaxonjahinnonmun un mato katoonikuhku. Ja jahaakin iya jatzanamuuyamakin chivankin Upa jaurazi yokaahaitomun mato rainvahin jau kuzaxonkatzi janhkinukanpu, tanmun jan noku unaa. **17** Nanrokon mato unaa yohinon ninkaakanpu: Kuunnananhikomun jaxanhkanpu, kinmun noku Jesusin yohinixohki.

Jesús zinaakinmun jaa chivanhai jonivorivi zinaanoxkankihnu.

18 Novutan tzahooxonmun noku Jesusin unaa nan jahaakin yohinixohki: Mato zinaahato iya chivanyamahai jonivo ninkaakinkomun iyavizmun anixon matotzinkan zinaahihkankihki shinanjanhkanpu. **19** Jato ravukananhkihinyamahai jonivo man jakun mato zinaanoxkankihki. Jaton jonivo man jakunmun mato kuunkahankankihki. Jatovutan japanan un mato katoonikunmun, kanon notzikin mato zinaahihkankihki.

20 ¿Jaton patron vinotan yovaayamatimun jaton yonoti jonihnu? Kin un mato yohiyantaakomun shinanjanhkanpu. Iya zinaakin achipaihaitonmun matorivi zinaakin achipaikatzihkankihki. Ja jahaakinrivi un jato Jovi Sharaa yohihain ninkaahaitonmun matorivi ninkaakatzihkankihnukanpu. **21** Jaa iya nichinni Upa onanyamaxonmun iya chivanhaito mato iromakatzihkankihki.

22 Jaa un jato Jovi Sharaa yohijanhni joyamanikunmun Jovi Sharaa ninkaayamakahankanhkiki. Karakunmun iromayamahiki jahaton shinankahankankihki. Jovi Sharaa jato yohijanhni un jonikunmun ninkaaxon kanon iromahi jaxon onanhihkankihki. **23** Jaa iya zinaahairazinmun Uparivi zinaahihkankihnukanpu. **24** Atima un jau kuzanikun iinyamahairazinmun tzovara unhki onankahankankihki. Atima jau kuzahaito iya iinkinmun janovi iya Upayavi zinaakin noku jau ontzahihkankihki. **25** "Janovimun iya aruzkin zinaakannixohnukanpu," kin yohikin kunuupanhniivomun zununkihnukanpu, iya zinaahavo, kinmun Jesusin noku yohinixohki. Zamapishtanmun jan unaa.

26 Ninkaakanpu yohinon: Upa jariha un mato nichinxonaamun mato jakinhjahinni jokatzi Diosin Kayahkinukanpu. Joxon kiyoovinin onannovomun tzovara unhki mato onanmakatzi janhkiki. Pishtakovinmun jau ontzayamahi janox janhkiki, karakunkomun jaa koonjanhkanpu. **27** Matoxmun uvutan jayoonix jaxon tzovara unhki jato naha ninkaamakatzi manhkinukanpu, kinmun jan noku yohinixohki.

16 **1** Unaamun noku Jesusin nan jahaakin yohinixohki:
Man iya chivankin junuyamajahinnonmun nan kiyoo mato yohihi unhkainukanpu. **2** Iya chivanhaitomun Diosin Jovi ninkaati tapazanoha mato potakatzihkankihki. Mato potaxon mato aruzkikin zinaaxon rutuhimun, Dioskovinki sharaakin jau kuzaxonhi ikatzihkankihnu. **3** Upa Dios onanyamaxon iyarivi onanyamaxonmun mato ja jahaakin iromakatzihkankihki. **4** Nan ramamun mato jaurazi kuzkatzi jakun yohihi unhkainukanpu, ja jahaakin mato iromahavan man un mato jau yohiyantaa shinanjahinnon, kinmun jan noku yohinixohki.

Kuzakin shinanhira Dioskihki noku onanmahaimun jan Kayahnu.

5 "Upa jari kahikahi unhkai," kin yohihaito iya ninkaaxonmun, raki kahira unhkai iya pistakovin yokaayamahi manhkiki. **6** Un mato jaurazi kuzkatzi jakun yohihain shinanhimun kanon muronyovaahi manhkinukanpu. **7** Koonkovinmun mato yohihi unhkai: Upa jari kaxonmun mato jakinhjahinni jonon mato Diosin Kaya nichinxontankatzi unhkai. Karakun un kaxon mato Diosin Kaya nichinxonaa johainmun ranooyamahi jakatzi manhkiki. Un kayamahain mato jakinhjahinni joyamatimun Diosin Kayahnukanpu.

8 Joxon jaurazira iromahki jato onanmaxonmun, kuzhax sharaahi jatirahki jato onanmakatzi Diosin Kayahkinu. Shinantzayamahaito jato kastiikayovaakatzi Dioskihki onannovomun jato onanmakatzi janhkiki. **9** Jaa iya koonyamahairazimun iromahai jonivohki onannovomun jato onanmakatzi Diosin Kayahkiki. **10** Upa jari un kakunmun iya unaa iinyamakatzi manhkiki. Karakunmun joxon kuzhax sharaahi jatirahki mato onanmakatzi Diosin Kayahkinukanpu. Javikin iya iinyamahi uki chipoohaimun nutu zununhain mato kastiikayamakatzi Dioskihnu. **11** Dios shinanyamahai jonivaun apomun un ranoomanikuhnukanpu. Ranoomanixonmun aruzkikin ranoomakatzi unhkai, kinmun Jesusin noku yohinixohki.

12 Ja jahaakin noku yohitanmun jan unaa.
Unaa mato jau naha yohipanan nan rama ninkaayamatimun manhnukanpu.

13 Joxonmun Diosin Jovikovin mato onanmakatzi Diosin Kayahkiki. Jamun jan shinannun mato yohiyamakinmun Diosin jau yohihairazi ninkaaxon mato yohixonmun, jaurazi kuzkatzirahkiki mato onanmakatzi janhkiki.

14 Jau yohihaito iya ninkaakinmun jaariviz mato onanmakatzi janhkinu. Kaaxonmun tzovakovinra unhki mato onanmakatzi janhkiki.
15 Upakavitzanmun jan jau yohihai ja jahaakin yohihi unhkainukanpu. Karakunmun, "Un jau yohihairazimun mato onanmakatzi Diosin Kayahkinukanpu," kinmun un mato yohihai.

Muronyovaayaahimun jasharatzinkatzi Jesús chivanhai jonivohkinu.

16 Ravuu pishtakin iya iinxonmun iya yopakatzi manhkinukanpu. Zama pishtatanmun iya unaa iinkatzi manhkiki, kinmun noku Jesusin yohinixohki.

17 Kuzanonra jan noku ja jahaakin yohihihki onanyamahaxmun non tuxux yokakananninikuhnu, nan jahaahi:
¿Kuzanonra jan noku "Ravuu pishtakin iya iinxonmun iya yopakatzi manhkinukanpu," kin yohitan, "Zama pishtatanmun iya unaa iinkatzi manhkiki, Upajari un kakun," kin yohihi? **18** "Ravuu pishtakin" yohikin ¿Jau yohipaikinra jan ja jahaakin yohihi? Kuzakin yohihira janhkikimun onanyamahax nonhkainu, kinmun non yohinikuhku.

19 Jaa non yokaapaihain onantanmun jan noku:
Ninkaakanpu, nan jahaakinmun un mato yohihai, "Ravuu pishtakin iya iinxon iya yopakatzi manhkinukanpu," kin yohitan "Zama pishtatanmun iya unaa iinkatzi manhkiki," kin un mato yohihanukanpu. ¿Jaa onanpaihax yokakananhira manhkai? **20** Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu. Arahkax man muronyovaahi jakunmun jasharakatzi jaa main jahaa jonihkankihnukanpu. Muronyovaayaahimun, jasharatzinkatzi manhkiki.
21 Xanovaun vaku vinoxkikimurokon shinankanpu. Jaton vaku viti nutu zununhainmun vaku vikin izin ninkaahi arahnox xanovohkiki. Kanon vaku vitanmun unaa izin ninkaayamahi jasharanox xanovohkiki, vaku maxkoyahtox.

22 Ja jahaahirivimun nan rama muronyovaahi manhkinukanpu, katankatzi un jakun shinanhi. Ninkaakanpu mai, mato unaa shinanvuhi johaito iya vuchihaxmun jasharayovaakatzi manhkinukanpu. Jasharayovaahaitomun mato tzova pishtan junuumayamakatzihkiki.

23,24 Jaa nutu zununhainmun, kanon iya jau yokaayamakatzi manhkinukanpu. Ukimun chipoohi manhkiki Upa yohikin man jaurazi yokaakunmun mato axonkatzi janhkiki. Mamun maton shinannunruzmun Upa jau yokaanox manhkinukanpu. Kanonkomun ukimun chipoohax manhkiki shinankin jaurazi Upa yokaajanhkanpu. Ja jahaakin yokaahimun, jasharayovaakatzi manhkiki, man yokaakun jan mato axonhain, kinmun noku Jesusin yohinixohki.

Jaki zinaahai jonivo Jesusin ranoomanii.

25 Kanonmun jan noku unaa:
Ninkaanonmun mato jovitzan yohinox unhkainukanpu. Unaa joxonmun, unaa mato jovitzan yohiyamakin mato muztun tzovara Upa Dioski yohikatzi unhkai. **26** Nutu zununkatzi jakunmun mato Upa unaa yohixonyamakatzi unhkai. Jaatiyanmun uki chipoohai jonivo jaxon mamun maton shinannun Diosvutan yovankatzi manhkinukanpu. **27** Jan iya nichinha jonixo uhon kuunhaitomun uki chipoohai jonivorivi kuunhi Upa Dioskihnukanpu. **28** Upa jarihax main jonixmun jaririviz kahikahi unhkainukanpu, mun jan nokunixohki.

29 Ja jahaakin noku yohihaitomun, non rainvahin nan jahaakin yohinikuhnu:
Moha noku jovitzan yohiyamakin, muztun noku yohihi minhkinupu, Yovaku. **30** Koonmunhnupu, jau kiyoomun onannox minhkikimun onanhax nonhkai. Non miya yohihamakun onanhax minhkinupu. Karakun Diosinmun miya nichinha jonixmura minhkari onanxon miya koonhi nonhkai, kinmun non yohinikuhku.

31 Ja jahaahaitomun noku Jesusin rainvahin yohinixohki, nan jahaakin:
¿Rama iya koonhira manhkai? Tanmun jan noku unaa.

32 Iinkanpu, nan ramamun kiyoovinix pontazahaajanhki manhkinukanpu. Paxahi vokinmun iya potavahintanxanhki manhkiki. Javikin man iya potavahinhamun iyaztiikovin jayamaxanhki unhkainukanpu. Uvutanmun jaxanhki Dioskihki. **33** Uki chipoohaitox man ranoyamahi janonmun un mato ja jahaakin yohihahkinukanpu. Nan main jahaxmun inaayovaakatzi manhkiki. Rakuuyamahikomun javi tunuhax jaxanhkanpu. Nan ramamun iya zinaahai jonivo ranoomakatzi unhkai, kinmun jan noku yohinixohki.

Jaa chivanhai jonivo jato Jesusin Dios yohixonii.

17 **1** Ja jahaakin yohiyohikin junutan mananki iintanmun Jesusin Upa Dios nan jahaakin yohinixohki:
Mohamun nutu zununkihnupu, Upa. Shinan yovaayahtox un min Vaku Joni jakun onannovo jato onanmapu. Kanon tzovara unhki onanxonmun, Upa shinanyovaaya min jakun onankatzihkankihnupu.

2 Jato kiyoo naxonnonmun min iya nichinnihkiki. Ja jahaakin jato naxonkinmun jato vutzakin shinanmakatzi unhkai. Vutzakin shinanxon iromaakin jununix iihi nokaxomun, kanon junuuyamahi mivutan jakatzihkankihki.
3 Miyaztii min Dios jakun koonhax jato naxonkatzi main jonon min iya nichinnikun iyarivi koonhaitoxmun junuuyamahi mivutan jakatzihkankihnupu.

4 Min iya jau kuzanon yohinikun moha un arohtihahkinupu, Upa. Un arohtihainmun, kanon kuunnananmunimura nonhkari onanhaxkankihki. **5** Unaamun mivutan japahi unhkainupu, Upa, jaa un mivutan jau kuzahaamahtox japanhni ja jahaahi.

6 Jaa min iya chivannon jato katooni jonivomun tzovara minhki onannon jato un onanmahanupu. Min jonivohamun uki chipoojahinnon min jato nichinnikuhku. Uki chipookinmun min jaurazi iya yohihai un jato yohikun ja jahaakin jau kuzanoxkankihki. **7,8** Jovi Sharaa jato ninkaamaxahinnon min iya nichinnikun un jato ninkaamahanupu. Jovi ninkaahaxmun jumayamanoxkankihki. Koonkovinmun min iya nichinnihkikimun onanhaxkankihnu.

9 Kiyoovikovin miya jato yohixonyamakinmun jaa iya chivannon min jato katooniruzmun miya jato yohixoni unhkai. **10** Iya chivanhaitonmun miyarivi chivanhihkankihnupu. Mina jahaxmun unarivi jahaxkankihki. Ranoyamahi jaha jato iinkinmun shinanyovaayamura unhkari iya yohikatzihkankihki.

11 Miya jari kahaxmun, kanon unaa iromahai jonivomuran jayamakatzi unhkainupu, Upa. Mivutan jakatzi un jakunmun, jatoxrokon iromahai jonivomuran jakatzi jaa iya chivanhai jonivohkiki. Shinanyovaanikaton kiyoovi jato vinonimun minhnupu, Upa. Karakunmun jato iromamativo shinankin iya jato chituxonnon miya yohihi unhkai. Non kuunnananhai ja jahaa janonnkomun jato jamajanhpu. **12** Jato jakihnax jaxonmun min iya chivanmahairazi min shinannun jato chitunox unhkai. Min Jovi Sharaa jato ninkaamakin un jato chitukunmun iya junuyamakin chivannoxkankihnupu. Jaa iya jato achimakatzi jahaa joniztipaxmun iya chivanchivankin junuhaxkihki. Jan iya chivanchivankin junuhamun kirikanan kunuupanhniivo zununhaxkihki.

13 Ramamun miya jari kahi unhkainupu, Upa. Un jasharahai ja jahaahi jasharaxahinnovokavimuni unhkai. Karakun ninkaanovomun ja jahaakin miya jato yohixoni unhkainupu. **14** Min Jovi Sharaa un jato ninkaamakun shinantzahaitomun jato zinaanox iya chivanyamahai jonivohkinupu. Un shinanhai ja jahaakin shinanyamakinmun iya zinaaxon jatorivi zinaanoxkankihki.

15 Iya chivanyamahai joni iromahaimurannoha jato nininyamakin jato chitunonmun miya yohihi unhkai. **16** Iromahai jonivovutan ravukananyamahai un jakunmun ja jahaahirivi jatovutan ravukananyamanoxkankihki. **17** Karakun koonkovin min Jovi Sharaa jakun onanhaivaunmun jato katooxon tariikin noku jau kuzaxonjantannon jato nichinxanhpu, Upa. **18** Jovi ninkaayamahai jonivo jato min Jovi Sharaa ninkaamanon min iya nichinnikunmun ja jahaakinrivi jato jari nichinhi unhkainupu, jato Jovi Sharaa ninkaamanon. **19** Jaa min iya jau kuzanon yohini ja jahaakin jau kuzakinmun jato naxonkatzi unkanupu. Miya jau jumayamahaito iya

iinkin miya jatonrivi javihi inaakin jau jumayamaxahinnovomun jato naxonkatzi unhkainupu, Upa, tanmun jan unaa.

20 Jatoztiikovin miya jato yohixonyamahi unhkainupu. Jaa chipo Jovi Sharaa yohihaivaun ninkaahax uki chipookatzi jahaavorivimun miya jato yohixoni unhkai. **21** Vutzarazihi jayamahi ranoyamahi jakiztii janonvokavimuni unhkai. Jaa min iya ivohain kaakinrivi un miya ivoha jakiztii jahaamun nonhnupu. Ja jahaahi jahaa jatorivi iinkin miyanmun min iya nichinnihkiki onantimun jaa iya koonyamahai jonivohki. **22** Jovi Sharaa jato ninkaamakinmun tzovara minhki onannon jato onanmahai unhnupu, Upa. Tzovara minhki onanhax, kanon ranoyamahi jasharahi jatimun kankihnupu, jaa non ikaa ja jahaahi. **23** Miki chipoohi un jakunmun ja jahaahirivi uki chipoonoxkankihki. Iya ninkaaxonmun jaa vachinnananhairazi unaa shinanyamahi, kanon kuunnananhi ranooyamahi jakatzihkankihki. Ja jahaahax jahaa jato iinkinmun, jaa min iya kuunhai ja jahaakin jato kuunkinmun, min iya jato main nichinxonikun onankatzi iya koonyamahai jonivohkihnupu.

24 Miyanmun min iya chivanjahinnon iya jato katooxonihkinupu, Upa. Karakunmun un kahai jari jakatzi voxahinnovokavimuni unhkai. Uvutan jaxonmun kutzara unhki iinkatzihkankihki. Kuzhaxra non jau kuzahaamahtox non kuunnananhi japanhnihki iinnovokavimuni unhkai.

25 Sharaakovinmun minhnupu, Upa. Miki chipooyamahai jonivaunmun kutzara minhki onanyamahaxkankihnupu. Iyaxrokon mivutan japanhnixonmun kutzara minhki onanhax unhkai. Un jato kutzara minhki ninkaamakunmun, kanon miyanmun min iya nichinnikun onanhaxkankihki. **26** Tzovara minhki jato onanmaxonmun jakiriviz jato onanmakatzi unhkainupu, Upa. Tzovara minhki onanxonmun, kanon, min uhon kuunyovaahai ja jahaahirivi nohon kuunyovaakatzihkankihki. Ja jahaahi jahaavaunmun non shinanhai ja jahaakinrivi shinannovomun junuuyamahi jatovutan jakatzi unhkainupu, kinmun Upa Dios Jesusin yohinixohki.

Jesús achinivo.

18 **1** Ja jahaahi Diosvutan yovankahinmun noku iyokin Jesusin Cedro paxko pokuvahin jau vananivo jari kanixohnu.

2 Jan noku iyohain jari novutan kaankin jaanrivi jari onanhaxmun Judas janixohnu. Jariha noku vuchitaiz ranovahinmun jan jaa Jesús achipaihai jonivo jari iyonixohki. **3** Kanonmun jan jokin zontaro icha iyunixohki. Sacerdotevaun apovutan fariseovaun jato nichinhamun vukannixohnu. Judasin jato iyuha vukinmun chihi jotaxon tohinvurankanixohki. **4** Kuzahi vuhirahkannihki onanxonmun jato Jesusin vuhaito vuchivahin rananhi katan:
¿Tzova vunahira manhkai? mun jan janixohki. Jan jato kaahamun rainvahin.
5 Nazaret juman jahaa Jesusmun vunahi johi nonhkainupu, katomun jan jato rainvahin:
Iyamun unhnukanpu, nixohki. Judasrivimun jatovutan ninixohnu.

6 "Iyamun unhnukanpu," kin jato Jesusin yohihainmun kachiikiri jotuvotan main ruohkookanixohki.
7 Unaamun jato Jesusin yokaanixohnu: ¿Tzova vunahira manhkai? jan jatohkainmun, rainvahin: Nazaret juman jahaa Jesusmun vunahi nonhkainupu, mun jakannixohki. Ja jahaakin yohihaitomun jan jato:
8 Mohamun un mato yohihanukanpu, iyamun unhki. Iyaruz vunakin nanrokon jato achiyamakanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohki.
9 Jaa jan Dios "Jato jakinhnax jaxonmun min iya chivanmahairazi min shinannun jato chitunox unhkainupu, tiikovinnin iya chivankin junuyamanovo," kin jan Dios yohihaimun moha zununnixohki.

10 Kanon Jesús iyotivo shinankin vashiikinmun ovaa machito tohakaviz janshi tzukatan Simon Pedron jahon nokun yovaavaun inaa maruukin koon jahori paxtunixohnu. Dios jato jau yohixonai apo yovakun inaamun jan paxtunixohki. Jaa jonin janumun Malco janixohnu. **11** Joni paxtuhaitomun Pedro Jesusin yohinixohki, nan jahaakin: Janshi jakiriviz ninonpu. ¿Nanon iya upan yohiha jumatiki unhkainrokon ikira minhkai? Jumayamatimun unhnupu, mun jan janixohki.

Judiovaun apo yovaa Anas jari Jesús iyonivo.

12,13 Kanonmun nokun apo yovaa Anas jari iyojanhkin Jesús achikanixohnu. Jesús achihaivaunmun, nan zontarovo jakun, nan zontarovaun apo jakun, templo chituhai jonivorivimun janixohki. Kanon achixon mutuxkuruhxonmun nokun apo yovaa Caifasin yaroz Anas jari Jesús iyokanixohnu. Dios jato jau yohixonai joni yovaamun jaa varixutuztipan Caifas janixohki. **14** Jaa jato yovankin: "Kiyoovi non nokamiz joniztipan noku naxonhain sharaakatzihkinukanpu," kin yohiyantaamun Caifas janixohnu.

Jesuski iinyamahaitox Pedro ontzani.

15 Jesús achixon Anasin tapazan iyohaivaunmun non noku ravutan chivanvonikuhnu. Dios jato jau yohixonai joni yovakun iya iinhaitonmun jan iya jikimanixohki. **16** Un jatovutan jikihainmun Pedrorokon jumannanki vuva jano vanuunixohnu. Jumannanki vanuuhaito Pedro vuchitanmun un kanon Pedro jikimaxanhkin vuva chituhai xano yohinikuhku. **17** Jikihaito Pedro vuchitanmun jaa vuva chituhai xanon: ¿Nan joni chivanhai joniimara min? kin jan yokaahainmun Pedro: Jaamamun unhnu, nixohki.

18 Matzikovinkunmun kanon yohojanhkin templo chituhai jonivovutan jaton inaavaun chihi pimanixohnu. Yohohaivaun jatovutan yohohimun Pedro janixohki.

Judiovaun apo yovakun Jesús jau yokaani.

19 Kanonmun sacerdotevaun apon Jesús ratorazira jaa chivanhai jonivohki yokaaxon, jaurazi jato onanmahaira janhki yokaanixohki. **20** Yokaahaitomun Jesusin rainvahin yohinixohki, nan jahaakin: Kiyoovinin ninkaanovomun jato jau yohinox unhkainukanpu. Diosin Jovi ninkaakatzi tzitokohoohaivo janoxon jato jau yohixonmun templonnonxonrivi jato Diosin Jovi ninkaamahai unhki. Jonuumun jau yohiyamanox unhkai, tanmun jan unaa. **21** ¿Kuzanon iya jau yokaahira manhkai? Jaurazi jato yohinoxra unhkai ninkaajanhkin jaa iya ninkaahairazi jato yokaajanhkanpu. Un jato jau yohihairazimun onanhaxkankihki, kinmun Jesusin jato yohinixohki.

22 Ja jahaakin yohihaito Jesús vupaztanmun templo chituhai jonin nan jahaakin yohinixohki: ¿Ja jahaakin nokun apo yovaa rainvahin yohihira minhkai? kin yohihaitomun Jesusin rainvahin.

23 Iromakinra un jau yohihai iya yohipu. Javi sharaakin un jau yohihain ¿Kuzanon iya muhuhira minhkai?, mun jan janixohki.

24 Mutuxkuruhkaavo jaxon Jesusin ja jahaakin yohihainmun apo Caifas jari iyotannon Anasin jato yohinixohki. Dios jato jau yohixonai joni yovaamun Caifas janixohki.

Jesuski iinyamahaiton jato Pedron unaa yohini.

25 Jesús jau yokaahaivaun nihax yohohaito Pedro vuchitanmun, nan jahaakin yokaakanixohnu: ¿Jaa chivanhai joniimarivira min? kavanmun jan: Jaamamun unhnukanpu, nixohki.

26 Zama pishtatanmun, kanon jaton yovakun inakunrivi Pedro yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Jau vanaa jari jaa jonivutan jahaa miya iinhamara un? Kinmun jan yohinixohki. Pedron paztuhahton kaivomun jan janixohnu. Ja jahaakin yohihaitomun Pedron rainvahin.

27 Jaamamun unhnupu, nixohki. “Jaamamun unhnupu,” kin jan yohihainmun koshi atapa kuoonixohnu.

Roman jahaa apo Pilato jari Jesús iyonivo.

28 Caifasin tapazanviz iyoxonmun, Roman jahaa apo Pilaton palacio jaritzinkan Jesús iyokanixohnu, moha nututizhain. Jesús iyohaxmun palacion vuiiyamakanixohnu, nokun kaivomaama palacion jahaavaun. Nokun kaivo iyoonikaavaunmun Kuzhax Jatiraki Jovi kunuukin Pascua jiriti akatzi jahax jamavaun tapazan vuiiyamatimunhki yohikin kunuunixohnu. Karakunmun Pilaton palacion vuiiyamakanixohki.
29 Vuiiyamahi vuhaito jato vuchitanmun palacionnohax kaintan jato Pilaton yokaanixohnu, nan jahaakin: ¿Joni iyuxon jau chanikahanpai-hira manhkai? jan jatohkainmun. Jau sharaa kuzahai jan jakunmun non miya jano iyuyamakahanhanupu, mun janixohki.

30 Ja jahaakin yohihaitomun jato Pilaton:

31 Matonmurokon jaa iyoxon kopixanhkin jaa yokaatankanpu, maton Kuzhax Jatira Jovi kunuupanhniivo ja jahaakin, kin jato yohihaitomun, rainvahin: Judiovomun nonhnupu, tzova rutuyamatimun nonhki, mun janixohki.

32 Ja jahaakin yohihaivaunmun rutuhavo naxanhkin jato Jesusin yohiyantaa jovi zununnixohnu.

33 Jakiriviz palacion jikixon Jesús kunatanmun nan jahaakin Jesús Pilato yokaanixohki: ¿Judiovaun apora min? kin yokaahaitomun Jesusin.

34 ¿Mimun min shinannun ja jahaakin yohihira minhkai? ¿Tzovanrokon Judiovaun apo un jakun miya yohikun yohihira minhkai? kin rainvahin yohihaitomun Pilaton:

35 Judio joniimamun unhnupu. Min kaivovutan jaton yovaavaunmun iya jano miya iyukihnupu. ¿Jau kuzahaxra minhkai? katomun.

36 Rainvahin Jesusin yohinixohki, nan jahaakin:
Nan main jahaa apovokavizmamun unhnupu. Main jahaa apokaviz un jakunmun iya achiyamanon un jonivaun jato muhukahankihki. Apotzamun unhki, mun Jesús janixohnu.

37 Ja jahaakin yohihaito Pilaton:
¿Aporokonra min? kamun jan: Koonmunhnupu, apokovinmun unhki. Jovikovin jato ninkaamaxahinnonmun iya upan nichinha johax yoranix unhkai. Koonkovin Dios onanpaikinmun jau yohihaito iya ninkaahihkankihnupu, kin Jesusin yohihainmun Pilato. **38** Jaura Jovikovinhkimun onanyamahax tzovahkinupu, nixohki.

Jesús rutunovo jato Pilaton nichinxonii.

39 Ja jahaakin yohitan unaa nokun yovaavo jari kaintanmun jan:
Mohamun un yokaahanukanpu. Pishtakovinmun jan iromahai yamahki. Pascua nutu sharaaztiirazinmun kuvunnivo jahaa joniztii

mato kainmaxonnox unhkainukanpu. ¿Judiovaun apo un mato kainmaxonnonkavihira manhkai? jato Pilatonhkamun.

40 Kanon mukumahax zaihkannixohnu, nan jahaahi:
Nan joni kainmayamakin Barrabas kainmapu, mun jakannixohki. Jato jau vihanhai jonimun Barrabas japanhnixohnu.

19 **1** Kanonmun Jesús koshajanhkin iyotannon Pilaton jan zontarovo nichinnixohnu. **2** Jesús koshayovaaxonmun moxa maiti topixon zauumatan tari vinshinrivi zauumakannixohki, mukajanhkin. **3** Zauumaxonmun jahiva tahozohootan: ¿Miyara min, Judiovaun apo? kin yohikinmun Jesús vupazkanixohki.

4 Unaa jumannanki kaintanmun jato Pilaton yohinixohki, nan jahaakin: Pishtakovinmun jan iromahai yamahki. Man iinnonmun un mato iyuxonainukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

5 Jesús moxa matuxkuruhxon tari vinshinrivi zauumahaavo jaha Jesús kainmatanmun jato Pilaton:
Nanmun jonihki, iinkanpu, nixohki.

6 Jan yohihain Jesús vuchitanmun Dios jato jau yohixonai joni yovaavoya templo chituhai jonivo mukumahax zaihnixohnu, nan jahaakin yohihi: Korozin tzakamakin rutunon jato yohipu, kinmun yohikanixohki. Ja jahaahaitomun jato Pilaton:
Matonmunrokon iyoxon korozin tzakamakin rututankanpu. Un iinhamun jan iromahai pishtakovin yamahki, mun jan janixohki.

7 Ja jahaakin yohihaitomun rainvahin Pilato yohikanixohnu, nan jahaakin:
Kuxhax Jatiraki Jovi kirikanan noku kunuuxonpahonni jonivaunmun nan jahaakin yohinixohki. “Diosin Vaku Jonihki jahax ontzahaitomun jato rututaishkiki,” kin kirika kunuuniivomun jahaxkiki, mun janixohki.

8 Ja jahaakin yohihaivaun rakuuyovaatan. **9** Unaa palacion jikitanmun jan Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin ¿Rakihax jonixra minhkai?

Katomun Jesusin rainvahin yohiyamanixohki. **10** Yohiyamahaitomun Pilaton: ¿Rainvahin iya yohiyamahira minhkai? ¿Shinanyovaaya un jakun onanyamahaxra minhkai? Miya junuhoxanhkin miya korozin tzakamaxon rutunovo jato inanyamatihki unhkarokon ikira minhkai, katomun Jesusin rainvahin.

11 Diosinki miya yohiyovaamayamakunmun min iya ja jahaayamakanhkihnupu. Iinpu, jaa iya rutunovo jato achimaha jonimun miya vinotan iromakovinhi janhkinupu, kinmun Jesusin rainvahin yohinixohki.

12 Ja jahaakin yohihaito Jesús ninkaatanmun Pilaton kuzaxon Jesús kainmatira janhki shinannixohnu. Jesús kainmaxanhkin jan shinanhainmun jumannanki mapohahtox junuuyamahi nan jahaahi mukumahax zaihkannixohki. Jaa kainmahax apo Yovaa jakinhnai joniimakatzi minhkinupu. Jaa apopaihaitonmun apo zinakanankihinnoxkankihki, kinmun yohikanixohki.
13 Ja jahaakin yohihaivaun ninkaatan Jesús jumannanki kainmahavanmun Pilatorivi kainnixohki. Kaintanmun jan jato jau kuzakin kastiikatirahki yohikatzi maniihaivo tzahootinin tzahoonixohnu. Jumannanki Gabatahkin janunivo jano tzahooti jahatonmun jan tzahoonixohki.

14-16 Tzahootan, kanon nokun yovaavo yohikinmun jato Pilaton. Jaa maton apohki, iinkanpu, jan jatohkainmun mukumahax zaihkannixohnu, nan jahaahi:
¡Korozin tzakamakin rutukin, yamarizmakanpu! Mun janixohki. ¿Korozin tzakamakin maton apo mato rutuntira un? kin jato Pilaton yohihainmun kanon nokun yovaavaun rainvahin yohinixohki, nan jahaakin. Romanovaun apo yovaamun nokun apohnupu. Jaztiimun nokun apohki, kinmun rainvahin Pilato yohikanixohki. Ja jahaakin yohihaivaunmun korozin tzakamakin Jesús rutujanhkin iyotannon-mun Pilaton jan zontarovo nichinnixohnu. Vari mazpananan rakaahainmun Pilaton jato Jesús iyomanixohki, Pascua nutu sharaa inontukatzi jakun.

Korozin Jesús tzakamaniivo.

17 Iyotannon jato Pilaton yohihainmun kanon Jesús iyokanixohnu. Iyohaivaun kakin jii joxkunhavo iyavahinmun Jesús kanixohki, Mapo Xaokin manan janunivo jari. Nokun jovinmun Golgatahkin yohinox nonhkai. **18** Iyoxonmun, kanon jarixon korozin Jesús tzakamakannixohnu. Jesusyavikinmun joni ravuurivi korozin tzakamakannixohki. Okuvukonravuu joni nichintanmun naki Jesús nichinkanixohnu.

19 Moha Jesús korozin tzakamaxon jan mapo maxkaa nutannovomun Pilaton tabla kaxku "JESÚS NAZARETIN JAHAA - JUDIOVAUN APO," kin kunuuhaavo jato vomanixohki. **20** Jan jato vomakun nutanhavanmun nokun yovaavo nahan vohotankin jaa tabla kunuuhaavo yovankanixohnu. Jerusalen juma orama Jesús korozin tzakamahaa-vaunmun kanon, nahax vohotankin vinokanixohki. Vutzarazi jovi kunuuhaavaunmun nutankanixohnu. Nan nokun jovin kunuuxonmun, nan Griegovaun jovin kunuuxonmun, Romanovaun jovinrivi kunuuhaavaunmun nutankanixohki. **21** Romano apo Pilaton jato jau kunuumaxon vomakun yovantanmun Dios jato jau yohixonai joni yovaavaun Pilato nan jahaakin yohinixohki:
"Judiovaun apo," kin jato kunuumayamakin "Judiovaun apomun unhnukanpu, munnox janhkinu," kin jato kunuumaxanhpu, katomun Pilaton jato rainvahin.

22 Mohamun un jato kunuumahahkinukanpu, kuzajanhkin vutzahkin jato kunuumatimamun unhki, kinmun rainvahin jato Pilaton yohinixohki.

23 Korozin Jesús tzakamaxonmun jan chopa vixon ravuurivikun ravuurivi zontarovaun cuatrokin kaxkuxon jan chopa vinixohnu. Jan taririvi vixonmun, jaa chaiiztiikin tiihniivo kuxuumahiz vuchihaxmun nan jahaahi yohinnaakanixohki: **24** Oraxyamakin tzovan vihirahkiki iinjanhkin, maxax vaku potanonhkanpu, kiimun yohinnaakanixoki. Ja jahaahaavomun kirika kunuupanhniivo zununnixohki. Nan jahaakin-mun xunivaun kirikanan kunuupanhnixohnukanpu:

"Unchopa tiirazin vixon tzovan un tari vihirahkiki
iinjanhkinmun maxax vaku potakanixohnu." kin
kunuupanhniivaunmun ja jahaakannixohki.

25 Kanon korozin Jesús tzakamahaavo janomun xanovo janixohnu. Nan jaha jakun, nan jahatza jakun, nan Cleofasin ain Maria jakun, Magdala juman jahaa Mariarivimun jatovutan janixohki. **26** Jaha vuchitanmun jan iyarivi jahon jan kuunyovaahai jahahiva nihaa vuchitan nan jahaakin jaha yohinixohki:
Jaa min vaku jonihki, iinyu, uha, jahatanmun. **27** Jan iyatzinkan. Jaa mihahki, iinjanhpu, nixohki. Ja jahaakin iya Jesusin yohihainmun kanon jaha jakinhjonxanhkin iyonikuhnu.

Jesús nanii.

28 Mohamun japan jau kuzaxonhi jonon nichinnikun jau kuzaxonyaakin zununhahkiki onanhaxmun jan: "Hayapanan un," kin yohihainmun kirikanan kunuupanhniivo zununnixohki.

29 Ja jahaakin yohihaitomun kuzpo vopa ayati kacha vuchixon ayati juntzinti jonpotan jiin nutantan Jesús janpinkanixohnu.
30 Janpinhaivaun pishtakin atanmun jan: Mohamun un jau kuzayaakin zununhanu, kin yohitan tupoxohookahinmun jan nanixohki.

Jesús punaxnivo.

31 Korozin jato tzakamahaavo ronooha jato iinkinmun nokun apovaun Pilato nan jahaakin yohitannon jato nichinnixohnu:
Jato votujanhkin jato kishtuukukin kiyotannon jato nichinpu, kin Pilato yohitannonmun jato nichinkanixohki. Jovinhaivo nutu yovaa inontukatzi jakun jaa nutun jaton yora nahaa korozin jayamanonmun Pilato ja jahaakin yohitannon jato nichinkanixohki. Jato nichinhavo voxon Pilato yohihaito.

32 Jan jato nichinha voxonmun jaa Jesusya vutza korozin tzakamahaavo joniztii vituukutanmun jaa jonitzarivi zontarovaun vituukunixohnu. **33** Jesús jano vutan moha naxo vuchitanmun jaa vituukuyamakannixohki.

34 Naxo Jesús vuchitanmun zontaron chikaro taxon Jesús punaxnixohnu. Jan punaxkaamun jimiya junu ziihriznixohki.

35 Iyan nan kiyoo iinsharaanixonmun mato kunuuxonhi unhkainukanpu. Koonkovinmun un mato jau yohihaihki. Matonrivi man koonjahinnonmun ja jahaakin mato yohihi unhkai. **36** Kirika kunuupanhniivo zununnonmun ja jahaahi inixohnu. "Xaoztii jaa tukunyamakatzihkankihnu," kin kunuupanhniivomun ja jahaahavan zununnixohki. **37** Vutzakinrivi kirika kunuukinmun, "Kachihavanmun jaa iinkatzihkankihnu" kin kunuupanhkannixohki.

Jesús mainiivo.

38 Kanon Jesusin yora voxon maixanhkin shinankinmun Arimatean jahaa Josepan apo Pilato yokaaxahinni jari kanixohnu. Yokaahaito jan votannon yohiha kaxonmun jan Jesús maixanhkin vonixohki. Diosin Vaku Joni Jesuski koonhaimun Jose janixohnu. Nokun yovaavoki rakuuxonmun jan tzova pishta yohiyamakin Jesús junuu chivannixohki.
39 Jesusin yora Josepan vohainmun Nicodemorivi jonixohnu, jaa yamuu Jesús jari kanii joni. Jokinmun jan raho jutuu joziiha jii vupon jutuu vunixohki. Treinta kilokaramun jan jau jutuu vunixohnu. **40** Jesusin yora vixonmun raho jutupan chopa kaxku ravooxon jahon jan yora rakokanixohki. Nokun itin nokaxo jato maixanhkin akaivo ja jahaamunkanixohnu.

41 Jaa Jesús korozin tzakamahaavo jano oramamun jau vanahaivo mai janixohki. Janomun nokaxo jahon jato maihaavo maxax kini janixohnu. Tzova nokaxo maiyamaniivomun maxax kini janixohki. **42** Jesusin yora votanmun, kanon jaa kinimuran ratankanixohnu. Jovinhaivo nutu yovaa inontukatzi jakunmun koshikovin Jesusin yora jaa maxax kini orama jahaton maikannixohki.

Jesusin Kayanii.

20 **1** Kanon jovinhaivo nutu yovaa vinooshinkunmun jaa Jesús maxax kinin ratanshinaavo jari Magdala juman jahaa Maria kayaanixohnu, yamuukiri. Nokootan kuvunshinaavo maxax toha vuvannoha vuxnakuuhuha vuchivahinmun.

2 Jan jaririviz nirikinirikihkahi noku vunahi kanixohnu. Simon Pedroya iya Jesús jahon kuunyovaahai vuchitanmun jan noku nan jahaakin yohinixohki:
Mohamun maxax kinimurannoha nokun yovakun yora vixon noku rakikara vohanhavohkinuka-un, kinmun jan noku yohinixohki.

3 Ja jahaakin jan noku yohihainmun un Pedrovutan maxax kini jari kanikuhnu. **4** Jaa ravuuvimun non nirikinirikihkahi koshi kanikuhku. Iyaxrokon koshi kakin Pedro vinovahinmun un iyaxviz maxax kini jari nokoonikuhnu. **5** Nokootan kakotan kinimuran iinkin chopa kaxkuruz vuchitanmun un kinimuran jikiyamanikuhku. **6** Chipo nokootan maxax kinimuran jikitanmun Pedron jari maniiha chopa kaxku vuchinixohnu. **7** Chopa kaxku kapoosharaahax jaztii rakaahamun jan jahon Jesús vurakoshinnavo tarihi rakaaha payon vuchinixohki. **8** Kanonmun un jaa iyaxviz nokoohahtoxrivi jikinikuhnu. Jikitan Jesús yopatanmun un jan kayakun shinanxonmun kanon koonnikuhku.
9 Nashinxon kayakatzi janhkiki yohikin kirikanan kunuupanhniivaun koonyamashinxonmun non kanon Jesús yopatan koonnikuhnu. **10** Jesús yopatanmun non unaa nokun tapaz jari kanikuhku.

Magdala juman jahaa Maria Jesusin vuchimanii.

11 Non kahainmun Magdala juman jahaa Mariarivi Jesús maishinnavo jari kanixohnu. Maxax kinimuran jikiyamahi jumannankihax arahkimun jan janixohki. Arahiikinmun jan kakotan maxax kinimuran iinnixohnu. **12** Iinkinmun jan Diosin inaavo ravutan chopa joxo zauunixo vuchinixohki, Jesusin yora ratanshinaavo jari maniiha. Vutza jan mapo jashinna jari tzahookunmun vutza jan tahu jashinna jari tzahoonixohnu.
13 Kanon Maria vuchitanmun Diosin inaavaun nan jahaakin yokaanixohki: ¿Kuzanon arahkira minhkai? kin yokaahaivaunmun jan. Un yovakun yora iya vohanhavohkinuka-un. ¿Rakira vakannaxki? Mun jan janixohki.

14 Ja jahaakin jato yohitan vuzokukaantanmun jan jari nihaa Jesús vuchinixohnu. Vuchitanmun jan tzovakihkain inixohki.

15 Vuzokukaanhaito Maria vuchitanmun Jesusin:
¿Kuzanon arahkira minhkai, chipi? ¿Tzova vunahira minhkai? Janhkainmun, Maria jau vanaa chituhai joniki janhkain, miyan voxon raki jaa vahaxra minhkai vitannon iya yohiyu, mun jan janixohki.

16 Ja jahaakin jan yohihainmun, Jesusin ¡Maria! Kain vuzokukaantanmun jan nokun jovin ¡Raboni! Nixohki. Ja jahaakin yohihaitomun Jesusin.

17 Upa jari katanpanantzi iya kamamaxanhna, chipi. Kaxonmurokon iya chivanhai jonivo iya jato yohixontan-u: "Upa Dios jarimun kahikahi unhkanu. Upaztiimamun Diosnukanpu, maton Uparivimun janhki. Nokun Diosvutan jaxahinnimun kahi unhkaikomun iya jato yohixontanxan." kin jato yohitannonmun Jesusin Maria nichinnixohnu.
18 Jan nichinha kaxonmun jan kaaxon jan nokun Yovaa vuchixohki jato yohikin jaurazirivi jan yohihaxki jato yohinixohki.

Jaa chivanhai jonivo Jesusin vuchimanii.

19 Jaa nutunrivimun non moha yantanhain tapazan janikuhnu. Noku vunavutivo shinanhi rakuuhaxmun non tapaz vuva kiyoo kuvunhax janikuhku. Non kuvunha tapaz vuva jakun yohishma naki nitanmun noku Jesusin:
¿Matora man? Ranoyamahi jakanpu, kin yohinixohki.

20 Ja jahaakin noku yohitanmun jan jan mukun noku iinmatan jaa punaxkin tzakashinaavorivi noku iinmanixohnu. Nokun Yovaa iinhimun non kanon jasharanikuhku. **21** Ja jahaahaitomun noku Jesusin unaa yohinixohki, nan jahaakin: Ranoyamahi jakanpu. Upan iya nichinni ja jahaakinrivimun mato nichinhi unhkai, mun jan nokunixohki.
22 Ja jahaakin yohitan noku jari xoonhtanmun jan: Mato ivoxahinnon Diosin Kaya Sharaa vikanpu, kin yohitanmun jan: **23** Diosin Kayan ivoha jaxon man jato iromahaivorazi potaxonnainmun jatorivi iromahaivo potaxonkatzi Dioskihnukanpu. Man jato iromahaivo potaxonyamahainmun jatorivi iromahaivo potaxonyamakatzi Dioskihki, kinmun noku Jesusin yohivahinnixohki.

Jesusin Tomas vuchimanii.

24 Jesús johainmun novutan jaa chivanhai joni Tomas jayamanixohnu, jaa Vaku Ravuu Viniivokin janunivo. **25** Moha Jesús yamarizkun nokoohaitomun non Tomas yohinikuhnu, nan jahaakin: Nokun Yovaamun non iinkuhnupu, kin non yohihainmun, Tomasin noku koonyamakin rainvahin nan jahaakin yohinixohki: Jan mukun nataa ravon puuzka iintan jan puuzkaton un mukun ruvo ninontan jaa punaxshinnavohton un mukun ninonxonmun, kanon jaamun janhki onanxonmun koonkatzi unhkainukanpu. Ja jahaayamaxonmun koonyamakatzi unhkai, mun jan janixohki.

26 Kanon jan jovanyantaa moha ocho nutu zununhainmun Jesús unaa jonixohnu. Tapazan non tziztokoohax jakun Tomasrivi novutan jakun kuvunhavo tapaz vuva kiyoo jakunmun yohishma naki nitan noku Jesusin: ¿Matora man? Ranoyamahi jaxanhkanpu, nixohki.

27 Ja jahaakin yohitanmun jan Tomastzinkan yohinixohki, nan jahaakin: Min mukun ruvon ninontan un mukun iinpu. Iya punaxshinnavohtonrivi min mukun ninonpu. Kanon unaa koonyamahi jayamakin iya koonhi jaxanhpu, kin jan yohihainmun Tomas.

28 Un Yovaa jahax un Diosmun minhnupu, nixohki.

29 Ja jahaahaitonmun Jesusin rainvahin:
¿Iya iinxon rama iya koonhira minhkai? iinyamakin iya koonhairazixmun jasharakatzihkankihnupu, kinmun Jesusin Tomas yohinixohki.

¿Kuzanon nan kirika kunuunivorahki?

30 Non iinkunmun Jesusin nahakin jau kuzanixohnukanpu. Nan kirikanan kiyoo kunuuhaamamun unhki. **31** Man Jesús koonnonmun un mato Jesusin noku Jovi ninkaamaxon jau kuzaxonpahonnirivi kunuuxonnikuhnukanpu. Diosin Vaku Jonimun Jesuski koonhaitox nokaxo mato junuuyamahi javutan janon iyokatzi Dioskihki, man onannonmun un mato nan kirika kunuuxonnikuhku.

Jaa chivanhai siete joni Jesusin vuchimanii.

21 **1** Chipomun Jesusin noku Tiberiaskin janunivo iinyan kuxakunxon vuchimanixohnu. Nan jahaanixohki ninkaakanpu: **2** Nan Simon Pedro jakun, nan Tomas jaa Vaku Ravuu Viniivokin janunivo jakun, nan Galilea main jahaa Kana jumannnohax jonii Natanael jakun, Zebedeon vurunvo ravuu non jakun, vutza jaa chivanhai joni ravuurivimun jakannixohki. Yovanhi non jakunmun, kanon Pedron nan jahaakin yohinixohki.

3 Rikanxanhnimun kahi unhkainukanpu, janhkainmun,
Nokuxrivimun mivutan kahi nonhkainupu, kin yohivahin kahax nontin vopavahin kaxonmun non jaa yamuuztipan tiikovin yoma viyamanikuhku. **4** Nutuhainmun, kanon Jesús mishpopan ninixohnu. Jesusmunhkarimun non onanyamanikuhku. Rikanhaito noku vuchixonmun, jan noku:
5 ¿Tiikovin yoma vihaamara man mai? jan nokuhkamun non rainvahin: Vihaamamun nonhnupu, nikuhku. Kaahaitomun noku Jesusin.

6 Koon jahori rikankanpu. Koon jahori rika potaxon vikatzi manhkiki, kinmun jan yohinixohki. Jan noku yohihain potatan ichakovin yoma vitanmun non iyukovinkun rika vakuyamanikuhnu.

7 Ja jahaahaito vuchitanmun un Pedro yohinikuhnu, nan jahaakin: Nokun Yovaamunhnupu, unhkain ninkaatan chopamahiz jajaakin chopa zauutanmun Pedro junu naki poohrizkahinnixohki.
8 Tuxuxmun non nontin vukin yoma vopa rika xaravunikuhnu. Vizmahax joyamahimun non cien metrokara vinavurantan papii nokoonikuhku.

9 Nokoohax, kanon nontinnohax ipaatanmun non chihi rukunun jan yomaztii ratankun vuchitan panrivi vuchinikuhnu. **10** Vuchihaitomun jan noku:
Man yoma vihaa ravuurivi iya vuxonkanpu, kinmun jan noku yohinixohki.

11 Jan yohihainmun Simon Pedro nontin nanuutan rika mishpopan xaranixohnu. Rika vopamun ciento cincuenta y tres yoma tohavo janixohki. Javihi yoma naha jakunmun rika tarazyamanixohnu.

12 Kanonmun Jesusin noku:
Ti jirihi vukanpu, jan nokukamun non tzovara janhki yokaayamanikuhku, nokun Yovaakovin jan jakun onanxon. **13** Kanon pan vitan noku umantanmun Jesusin yoma xohiirivi noku umannixohki, jirinon.
14 Naxon kayayanxonmun noku Jesusin kimishakin iinmanixohnu.

Jesús Pedrovutan yovanni.

15 Jirijirikin zununtanmun Jesusin Simon Pedro yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Uhon kuunhaivo vinotan uhon kuunyovaahira minhkai, Juannun vaku joni Simonma? janhkainmun jan: Un mihon kuunhainmun onanhax minhkinupu, Yovaku, kin yohihaitomun Jesusin. Carnero chituhaivokavizkin iyakomun jato chitusharaajonjanhpu, nixohki.

16 Unaa yokaakinmun jan:
¿Uhon kuunhira minhkai, Juannun vaku joni Simonma? janhkainmun jan: Un mihon kuunhainmun onanhax minhkinupu, Yovaku, kin yohihaitomun jan unaa. Iyakomun jato chitusharaajonjanhpu, kin yohinixohki.

17 Kimishakin unaa yokaakinmun jan:
¿Uhon kuunhira minhkai? Juannun vaku joni Simonma mun Jesús janixohnu. Kimishakin jan jahon kuunhira janhkiki yokaahain kuzanon ja jahaakin yohihira janhkiki shinantanmun Pedron rainvahin: Kiyoomun jau onanhax minhkinupu, Yovaku. Un mihon kuunhainrivimun onanhax minhkiki, kin yohihaitomun Jesusin:
Jato Jovi Sharaa ninkaamakin iyakomun jaa uki chipoohai joni chituxonjanhpu, kin yohitanmun jan.

18,19 Koonkovinmun miya yohihi unhkainupu. Maxoxmun mimun chopa zauuvahin rakirazi kaanpaihi kaannox minhkinupu. Yovaa xunixomun ja jahaayamakin miya chopa zauumaxon jaa min jari

kaanpaiyamahai jari iyokatzihkankihnupu. Ninkaapu: iyakomun javikin izin ninkaakin junuyamakin chivanjanhpu, mun janixohki. Ja jahaakin yohikinmun kuzhax Dios naxonkatzira janhkiki Jesusin Pedro onanmanixohnu. Ja jahaakin yohitanmun jan: Iyarokonkomun chivanjanhpu, nixohki.

Jaa Jesús kuunyovaahai joni Juannun noku kirika kunuuxonni.

20,21 Ja jahaakin Jesusin Pedro yohihain kachiiki iinkinmun Pedron iya jaa Jesusin kuunyovaahai joni chironvuranhaito iinnixohnu. Jaa jaztiikin non jirikihinhain Jesús tzovan jato achimakatzirahkiki yokaayantahton chironvuranhaito iya vuchitanmun Pedron Jesús yokaanixohnu, nan jahaakin: ¿Kuzkatzira janhki, Yovaku? kin jan yokaahainmun Jesusin rainvahin.

22 Nanon miya muhutivo shinankin ¿"Kuzkatzira janhkiki," kin iya yokaahira minhkai, Pedro? Ja jahaakin shinanyamakinkomun iya junuyamakin chivanjanhpu. Iinpu, Juan un jau kuzanon yohihai ja jahaakin jumayamakin jau kuzakatzi janhkinupu. Ja jahaakinrivi min jau kuzanon un miya yohihaikunkomun jau kuzajanhpu, jau kuzakatzira janhkiki shinanyamakin. "Unaa joxahinkatzi katannon iya nuno mainxon manajanhpu," kinrokon un Juan yohihainmun, iya manakatzi jankanhkiki, kinmun Jesusin Pedro yohinixohki.

23 Yohihaito ninkaaxonmun, kanon nayamakatziki unhkain yohinnaakannixohnu, Jesús ninkaasharaayamahax.

24 Ja jahaakin jaa yohinivo jonimun unhnukanpu. Jaa kiyoo iinxon onanxonmun matonrivi man onannon nan kirikanan jaa jovirazi kunuuhi unhkai. Koonkovinmun nan jovihnu onanmunax unhkai.

25 Nahakinmun Jesusin jato jau kuzaxonpahonnixohnu. Jan jato jau kuzaxonni kiyoomun nan kirikanan kunuuyamahi unhkai. Tiirazi jan jato jau kuzaxonni kiyoo un kunuuhainmun jaa mai tohaztipan raki vanoxkavikahankankihki.

Hechos

LUCASINMUN CRISTON KATOONIKATON KUNUUNIVAUN KUNUUVAUN VIHIHKINUKANPU.

**Diosinmun jan Kaya Sharaa nichinnixohnu,
Jesusin yohini ja jahaakin.**

1 **1,2** Ramaamamun un Jesucriston jato jau kuzaxonkin jau onanmanii yohikin miya kirika kunuuxonnikuhnupu. Nai jahoo jan inaani jahon zununkinmun un miya jovi kunuuxonnikuhku. Ja jahaakin miya kiyoo jau kunuuxonnixonmun nan rama miya jan jato katooni jonivaun jau kuzanii kunuuxonhi unhkainupu, Yovaa Teofilo. Chipotirokon nai jahoo inaatanxanhkinmun Jesusin jaa chivanhai jonivo kunanixohnu, jato jaurazi kuzajahinnon yohijanhkin. Diosin Kayan Jesús onanmakunmun jan jatotzinkan onanmanixohnu. **3** Rutuhavo naxon kayayantax jaxonmun jan jato nahakin vuchimatanhnixohnu. Koonkovin jan kayayankun onannovomun jan jato cuarenta nutu chivankin vuchimatanhkin Diosin Jovi Sharaa ninkaamanixohki. **4** Jatovutan jaxonmun jan jato Jerusalen jumannohax raki voyamatannon nan jahaakin yohinixohnu:
Jerusalen juman votanjanhkanpu. Vohaxkomun jaa juman vanuujanhkanpu, raki voyooyamahi. Jan Kaya Sharaa mato nichinjonxanhkin mato upan yohipahonnikun un mato yohihai manakatzikomun Jerusalen vanuujanhkanpu.

5 Cristoki chipoohaitomun jato Juannun junumuran jikimanixohnu. Matorokon ivononmun koshi jan Kaya Sharaa mato nichinxonkatzi Upa Dioskihnukanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohnu.

Jesús nai jahoo inaani.

6 Ja jahaakin jan jato yohihainmun jaa javutan tziztokohoohahton Jesús yokaakanixohnu, nan jahaakin:
¿Unaa noku Israel jonivo Romanovaun inaayamanon noku nokun kaivokovin apotza jikimaxonkatzira minhkai, Yovaku, nan ramakovin? Kinmun Jesús yokaakanixohki.

7 Ja jahaakin yokaahaitomun jato Jesusin rainvahin:
Jamun jan shinannunmun nanrazi jau kuzakatzi Upa Dioskihnukanpu. Matonmun kutzatiyan jau kuzahoxanhkin rato nutun jau kuzatira janhki onanyamahax manhkiki. **8** Nan jahaaxonkomun jau onanjanhkanpu: Joxon mato ivoxonmun mato shinanyovaamakatzi Diosin Kayahkinukanpu. Kanon matovutan jaxonmun jaa mai tohaztipan vohotanhkin un jau kuzaniirazi jato ninkaamanon mato yohimakatzi Diosin Kayahkiki. Jan mato Jovi yohinon nichinha voxonkomun nan Jerusalen juman jahaavo jato yohixon, nan Judeaya Samaria main jahaavo jato yohixon, nututza vizma jari jahaavorivi jato un jau kuzanirazi yohitanxanhkanpu, kinmun jato Jesusin yohinixohnu.

9 Ja jahaakin jato yohivahinmun jan iinhaivaun vakuukahin naiho inaanixohki. Inaahaitomun unaa iinyamanovo nai kohinnin jotan vuponixohnu. **10** Jesús nai jahoo inaahaito iinhi jahaavaunmun, kanon yohishma joni chopa joxo zauuni ravuu jatohiva maponixohnu, mapoxonmun jato: **11** ¿Kuzanon junuyamakin nai jari iinhira manhkai, Galilean jahaa jonivau? Kuzaxonkamun jan javutan janon nai jahoo inaamahamai ja jahaakinrivimun unaa janoriviz jonon Jesús nichinkatzi Dioskihnukanpu, kinmun jato yohikanixohki.

Jatovutan janon Matias katoonivo.

12 Ja jahaakin jato yohihavomun, kanon Olivokin janunivo matonko jarihax Jerusalen juman vokannixohnu. Vizmakovin voyamahimun ja jovinhaivo nutun kati zununpishtamun vokannixohki.

13 Nokootanmun mananki tapaz vuxkuutzan mapuukanixohki, jari jahatox. Nanrazimun jari jakannixohnu, nan Pedro jakun, nan Jacobo jakun, nan Juan jakun, nan Andres jakun, nan Felipe jakun, nan Tomas jakun, nan Bartolome jakun, nan Mateo jakun, nan Alfeon vurun Jacobo jakun, nan Simon, xokotza joni Cananista jakunmun Santiagon vurun Judasrivi janixohnu. **14** Jaa kiyoovinix junuuyamahi Diosvutan yovankatzi tziztokohoohaivaunmun jatovutanrivi tziztokohoohax nan Jesusin vutzavo jakun, jaha Mariaya javuu xanovorivi janixohki. **15** Jaatiyan tziztokohoohax Dios chivanhai jonivo ciento veinte jonivokara jakun vuniitan naki nitanmun jato Pedron yohinixohnu, nan jahaakin.

16 Ninkaakanpu mai: Judasin Jesucristo jato achimahainmun jaa Diosin Kayan yohimakun nokun apo David yohipahonni zununkihnukanpu.

17 Nokuyavikin Jesusin katoonikunmun Judas novutan kaankin non jau kuzahain novutan jau kuzayaakin Jesustzinkan jato achimanixohnu. **18** Iromakin jato Jesús achimahaito kopiikin koriiki inanyantavo jahonmun Judasin mai xatu maronixohnu. Jato Jesús achimahax, kanon ranooyovaahaxmun jan tunuxuhuunixohki. Nahax pakuuhi jan potovahkainmun jan poko jokonnixohnu. **19** Judas nakun ninkaaxonmun Jerusalen juman jahaa jonivaun “Aceldama” kin jaa mai xatu janunixohki. “Jimi Mai” kinmun nokun jovin jaa mai xatu janukanixohnu. **20** Judas yohikinmun nan jahaakin vuati kirikanan kunuupanhkannixohnukanpu:

> “Tzovax jan tapazan jayamaxahinnonnukanpu,
> tzovanrivimun ivoyamakatzihkiki,” kin kunuuxonmun
> “Jan jau kuzapanhnimun jonitzantzinkan jantzin
> akatzihkinu,” kinrivimun kunuupanhkannixohnu.

21,22 Kanonkomun novuu jahaa joni katoononhjanhkanpu, jaax novutan kaxon jato Jovi Sharaa ninkaamaxahinnon. Nokun Yovaa novutan jakun noku jakinhtiyanixonmun junuyamakin noku jakinhnax novutan jahaa tuxu jonihkankihnukanpu. Tii jonikomun Jesusin jaurazi kuzahain iinni katoononhjanhkanpu. Jaa non Jesús

vuchiyohain novutan jayoonix naihorivi jan inaahain novutan jayantakomun jato katoononhjanhkanpu. Juannun Jesús junumuran jikimahaito iinxon, jaurazi kuzahatorivi non iinhaikomun jato katoononhjanhkanpu.

23 Ja jahaakin Pedron yohihainmun joni ravuu kunakanixohnu, rato katoohirahkannihki iinjanhkin. Ja Barsabas januyahtox vutza janutzayahi Justoki januni Jose kunatanmun Matiasrivi kunakanixohki. **24,25** Jato kunatanmun Dios yohikanixohnu, nan jahaakin:
Kiyoovinin shinanmun onanhax minhkinupu, Yovaku. Miyanmurokon noku rato joni min katoonirahkiki noku onanmapu, jaa min katooni joni Judasin jau kuzayaahi jan iromahaa kopii nakin potavahinyanxohki, jantzin irookukaantan novutan jau kuzakatzi jan janon, kinmun Dios yohikanixohnu.

26 Ja jahaakin Dios yohitan tzova Diosin katoonirahkiki iinjanhkinmun maxax vaku ravuu potakanixohki. Potatan iintanmun "Matiasmunhki" kin yohikanixohki. Kanonmun jan jaatiyanviz Jesucristo chivanhai once jonivovutan janixohki.

Jesús chivanhai jonivo ivononmun Diosin jan Kaya sharaa nichinnixohnu.

2 **1** Judiovaun nutu sharaa Pentecostes ikainmun Jesucristo chivanhairazix tapazan tziztokohoohax jakannixohnu. **2** Tziztokohoohax jahaavaunmun, kanon yohishma niyu tzukuuhikavizhi nai jarihax korohki ja jahaavo tapaz janorivi korohnixohki. **3** Niyu korohkainmun, kanon chihi juruukavizrazi jaton mapon janixohki. **4** Tzahootzahoohaivaun, kanon Diosin Kaya jaton shinanmuran jikihainmun, vutza jovirazin yovankanixohnu.

5 Jaatiyanmun nututzanohaxrazin vunix Judiovo naha Jerusalen juman vanuunixohnu, Moisesin jau Kuzati Jovi kunuunikun ja jahaakin jau kuzakatzi. **6** Kanon korohkato ninkaatan jizii votanmun jaton jovirazin yovanhaito jato ninkaakanixohki. Ninkaatanmun, kanon kuzanon ja jahaahirahkannihki shinanhax.

7 Ratuhkuutan nan jahaahi yokakanankanixohnu:
¿Galilea juman jahaamaparahkanni nan yovanhai jonivo?

8 ¿Kuzanonrokon nokun jovikovinnin yovanhaito jato ninkaahira nonhkai? **9** Nan nututzarazin jahatoxmun vunixkankihnukanpu. Nan Partos mainnohax vuhax, nan Media mainnohax vuhax, nan Elam mainnohax vuhax, nan Mesopotamia mainnohax vuhax, nan Judea mainnohax vuhax, nanaroocia mainnohax vuhax, nan Ponto mainnohax vuhax, **10** Nan Frigia mainnohax vuhax, nan Panfilia mainnohax vuhax, nan Egipto mainnohax vuhax, Cirene main jahaa Libia jumannohaxrivimun vunix jahaxkankihki. Roman jahaa jonivauxrivimun nuno jahaxkihnukanpu. **11** Tuxu Judiovokovin jahaavaunmun tuxurivi Judiovoomahan jaton itin Dios chivantiyanix jahaxkankihnu. Cretaya Arabia mainnohax vunix nokun jovikovinnin yovankin Diosin sharaakin jau kuzahai sharaakin yohihaitomun jato ninkaahi nonhkai, kin yohihimun yohinnakanixohki. **12** Ja jahaakin yohihaivaun kiyoovinix ratuhkuutanmun nan jahaahirivi yokakanan-kanixohnu:
¿Kuzvizkara jahax ja jahaahitzihkanni? katomun

13 Jato tuxun mukaaki jakin nan jahaakin yohikanixohnu:
Pahunmunax ja jahaahi yovanhirahkannihnukanpu, kinmun jato yohikanixohki.

Pedron jato Jovi Sharaa ninkaamanii.

14 Ja jahaakin yohihaito jato ninkaatan jaa Jesuscriston jato katooni once jonivoya vuniitan nitanmun jato Pedron mukumahax nan jahaakin yohinixohnu:
Jau yohinon iya ninkaakanpu, vizmahax vuhaya Jerusalen juman jahaa jonivau: Un mato jau yohihain ninkaasharaatan shinanyovaakanpu.

Ayookin jato Pedron Jovi Shara yohini.

15 Pahunhaxrahkannihki man shinanhai ja jahaamamun nan jonihkankihnukanpu. Pahunmunaxkankihki man jato yohipanan vari johaamakovinmunhki. **16** Diosin jau yohikun jato yohipahonni joni Joelin yohini ja jahaamuni kinukanpu. Nan jahaakinmun jan jato yohinixohki, ninkaakanpu:

17 Nutu kiyookatzi jakunmun un Kaya Sharaa joni kiyoo
nichinxonkatzi unhkainukanpu, jatovutan jaxanhkin jato
ivohi jonon. Jato ivoxonmun jaton vaku jonivoya jaton
vaku xanovo iya yohihi yovannon jato yohimakatzi
janhkinu. Jan maxovo namaamahikavizkinmun,
xunivorivi namaamakatzi janhkiki.
18 Jaa nutunmun un Kaya Sharaa iya chivanhai jonivoya
xanovorivi nichinxonkatzi unhkai, jato ivonon. Un
nichinha jatovutan jaxonmun iya yohikin Jovi Sharaa jato
ninkaamanon yohimakatzi janhkiki.
19 Nai jahooxon sharaakin jau kuzaxonmun mato
iinmakatzi unhkainukanpu. Man iinnonrivimun mainxon
nan jimi ziihmaxon, nan chihi juruumaxon, nan kohin
kainmakatzi unhkai.
20 Maton Yovaa jononmun vari nahain vinshinkatzi
oxuhkinu, ovaa jimikaviz. Jan johainmun
sharaakovinkatzi nutuhkiki.
21 Jaki chipoohaitomun jato iyokatzi janhkinukanpu,
junuuyamahi javutan janon, kin Diosin yohikunmun
Joelin jato kunuuxonpahonnixohnu. Ja jahaakin
yohitanmun unaa Pedron jato yohinixohki, nan jahaakin:

22 Yohinon iya ninkaakanpu, Israel main jahaa jonivau: Nazaretin janii Jesucristomun mato yohihi unhkainukanpu.

23 Diosin jaa nichinha joxonmun jan man iinnon atima jau kuzanixohnukanpu. Jau kuzahato vuchixon Dios javutan jakun onanxonmun man iromahai jonivaun jii joxkunxon tzakamakin rutunon jato inanyankuhnukanpu. Ja jahaakin jaa tzakamahavomun ja jahaajahinnon Diosin yohini zununnixohki. **24** Rutuhavanmun Diosin Jesús kayamanixohnukanpu, nokanivovutan jati shinankin.

25 Ninkaakanpu nan jahaakin Jesús yohikin iyoonikaavo
apo Davin yohinixohki: “Yovaku, kiyoo nutu uvutan
jahaamun miya iinhi unhkainupu. Un koon jahorimun
jahax minhkiki, chitu min iyaha jahaxmun jauki
rakuuyamahi unhkai.

26,27 Karakunmun jasharayovaahi jahax vuahi unhkai.
Javihi naxomun nokanivovutan janon iya jamayamakatzi
minhkinupu onanhax unhkai. Uhon kuunyovaakinmun un
yorarokon payoomayamakatzi minhkiki.
28 Kuzhax sharaahi jatirahkimun min iya
onanmanikuhnupu. Mivutan jahaxmun jasharayovaahi
unhkai," kin Davin yohipahonnikunmun jato Pedron
yohinixohki.

29 Ja jahaakin yohitanmun jan jaa tziztokohoohax jahaa jato unaa yohinixohnu, nan jahaakin:
Yohinon iya ninkaakanpu, un kaivau. Koonkovinmun nokun upa xuni xuni David naxo mainivaun onanhax manhkinukanpu. Nunomun mainivo jahax janhkiki. **30** Diosin jau yohikun jato yohihai jonimun David japanhnixohnukanpu. Koonkovin jaton apo janon jan kaivo apo jikimaxonkatzi janhkiki Diosin yohinikun onannimun David japanhnixohki.

31 Vakuhama Cristo jakunmun Davin jokatzi jan jakun yohinixohnu. Joxo rutuhavo naxon kayakatzi Cristo jakunmun jan yohipahonnixohki. Cristo yohikinmun jan nan jahaakin yohinixohnu: "Javihi naxo nokanivovutan janon jamayamakinmun jan yorarivi payoomayamakatzi Dioskihki," kin yohikinmun Davin kunuupanhnixohnu. **32** Diosin kayamaha nai jari inaahaito Jesuscristo iinyanxonmun mato yohihi nonhkai. **33** Jan kayamaha vuniihax kahax jan koon jahori tzahoohamun Diosin jan Kaya Sharaa javutan janon jamayanxohki, ja jahaajanhkin yohinixon. Javutan jahax novutanrivi janonmun jan Diosin Kaya Sharaa nan rama jamaxohnukanpu. Karakunmun Diosin Kayan mato iinmakun nanrazi jau iinkin ninkaahi manhkiki.

34 Dios jari kahamahtonmun Davin Jesús yohikin nan jahaakin kunuunixohnu:

"Japa Diosinmun un Yovaakovin nan jahaakin
yohinixohnu: Un koon jahori tzahoopu.

35 Jaa mivutan zinakananhai jonivomun miya jato
ranoomaxonkatzi unhkainupu, miyan min jau yohihain
ninkaati shinanhihkato," kin Davin kunuunikunmun jato
Pedron yohinixohki.

36 Ja jahaakin yohitanmun jan jato unaa:
Koonkovinmunhki man onannon yohinon iya ninkaakanpu, Israel main jahaa jonivau. Jaa man Jesús jii joxkunxon tzakamakin rutuyankunmun Diosin katoonixohnu, nokun apo jahax noku Diosya vuyaanamahai jaxahinnon, kinmun Pedron yohinixohnu.

37 Ja jahaakin yohihaito ninkaatan muronyovaatanmun jaa tziztokohoohax maniihahton Pedroya javuu jonivo yokaakanixohnu, nan jahaakin:
¿Jau kuzatira non mai?

38 Katomun jato Pedron yohinixohnu, nan jahaakin:
Man iromahai junutan vutzakin shinanjanhkanpu, man iromahai unaa shinanyamahaito mato Diosin potaxonnon. Vutzakin shinanxon Jesucristo chivankinkomun mato junuran vuiimanon noku yohijankanpu. Ja jahaahaitomun mato jan Kaya Sharaa matovutan jahi jonon nichinxonkatzi Dioskihki. **39** Mato jakinhnon mato jan Kaya nichinjonxanhkin yohixon, nan maton vakuvorivi nichinjonxanhkin yohixonmun jan jaa vizma jahaarivi jamun shinannun jan jato kunaxon jato jan Kaya Sharaa nichinjonxanhkin yohipahonnixohnukanpu, kinmun jato Pedron yohinixohki.

40 Ja jahaakin jato yohixonmun jan vutzarazikin jau yohikin jato shinanyovaanon yohinixohnu, nan jahaakin:
Iromahai jonivo jahai ja jahaahi jayamaxanhkanpu, jatoyavikin mato Diosin potamiz, kinmun jato Pedron yohinixohki.

41 Ja jahaakin jato Jovi Sharaa ninkaamakin jan jato jau yohikun koonharazinmun Jato junumuran vuiimanon Pedro yohikanixohki. Yohihaitomun jato chokanon Pedron javuu jonivo nichinnixohnu. Jaa nutunmun tres mil joninkara shinantzaxon Jesucristo chivankani-xohnu.

42 Jesusin jato katooni jonivaun jato jau yohikun ja jahaakin jau kuzahimun jakannixohnu. Dios sharaakin yohixon, javutan yovanhimun tziztokohoopahonkanixohki. Tziztokohooxonmun Jesusin jato jirikihinkin yohiyankunmun ja jahaakinrivi pan jirinon umankin vino ayatirivi ayanon jato umankanixohki.

Cristo chivanhai jonivo jayoopahonni.

43 Atimarazi jau kuzahato Criston jato katooni jonivo vuchihaxmun kiyoovinix ratuhkuukanixohnu.

44 Jesuscristo koonhairazixmun ravukananhi jahax jau inanananhi japanhkannixohki. **45** Nan jaton jaurazi maroxon koriiki vixonmun jaa jaumahizrazi jato inanhi japanhkannixohnu. **46** Nutuztiirazimun Diosvutan yovankatzi Diosin tapaz toha templonon tziztokohoo-pahonkanixohki. Jaton tapaztiirazinxon jato jirikihinhimun jasharapanhkannixohnu. **47** Sharaakin Dios yohihi jahaavaunmun kiyoovinix jatoki sharaahi yovanpahonkanixohki. Nutuztiirazinmun vutzakin shinanhaito jato Diosin jaa Cristo chivanhai jonivovutan janon jamapahonnixohnu.

Kaanyamahai joni Pedron aroni.

3 **1** Kanon yantan pishtahainmun Pedroya Juan Diosin tapaz templo jari vonixohnu, Diosvutan yovankatzi, ikaivo ja jahaahi. **2** Voxonmun tzahooha kaanyamahai joni javi jahan vaku vinii vuchikanixohnu. Nutuztiirazimun jari iyoxon Sharaakovinkin vuva janunivo jano tzahonpahonkanixohnu, vuiihaito jato koriiki yokaajahinnon. **3** Tzahonhavanmun Diosin tapaz templonon mohakovin vuiihaito Pedroya Juan vuchitanmun kaanyamahai jonin jato koriiki yokaanixohnukanpu. **4** Jato koriiki yokaahaito iintanmun Pedrovutan Juannun “Nokuki iinpu” nixohki.

5 Ja jahaakin yohihaivaunmun jan jau pishta inanhikihkavan jato janoxon iinnixohnu. **6** Jato janoxon iinhaitomun Pedron:
Koriikimahizmun unhnupu mai. Un jaurivimun yamahki, miya inanpanan. Ninkaapu yohinon: jau sharaa miya kuzaxontimun unhnupu. Nazaret juman janii Jesucristoki chipookinmun miya yohihi unhkai, vuniitan kaanpu, kinmun Pedron yohinixohki.

7 Ja jahaakin yohitan jan jan koon jahori mutzontan vunihainmun jan tahuya jan jopoxko kuruxnixohnu. **8** Vunaakovin vuniitanmun jan kaannixohki. Jamun jan tahukovinnin paraxparaxki kaankin sharaakin Dios yohihimun jan jatovutan Diosin tapaz templonon jikinixohnu.

9,10 Sharaakin Dios yohihi kaanhaito joni vuchitanmun kiyoovinix ratuhkuukanixohnu. Jato koriiki yokaahai joni Diosin tapaz templo Sharaakovinkin janunivo vuva jano tzahooha iinhaitox moha iroohax kaanhaito vuchitanmun ratuhkuuyovaakanixohki.

Tzovara Jesuski Pedron jato yohini.

11 Moha irooxon Pedroya Juan potayamahi jatovutan kaanhaito joni vuchitanmun ratukuutan Salomon Portikokin janunivo jari chivanvokannixohki. **12** Jato chivanvohaito vuchitanmun jato Pedron: ¿Kuzanon noku ratuhkuuxon janoxon inhira manhkai, un kaivau? ¿Nokun shinannun jaa joni arotaizrokon noku ranohira manhkai? Nomun nokun shinannun aroyamakinmun non sharaavo jaxonrivi joni aroyamahanukanpu.

13 Nokun Upa xuni xunivaun Diosinrokonmun jaa joni arokihnukanpu. Nan Abraham jaki chipoohain, Isaac ya Jacoborivi jaki chipoohai Diosinmun jaa arohahkiki. Ninkaakanpu yohinon: Jan Vaku Joni Jesucristo sharaakin shinanxon yovaamanox Dioskihnu. Matonmun man apo Pilato Jesús inanyankuhnukanpu, jan ovaa jato rutuhai jonihkikavizkin rutunon. Javikin Pilaton jununoxkavihainmun man rutujanhkin yohiyankuhku.

14 Jaa shinan yovaaya joni sharaa kainmayamakin jaa joni rutuhai kainmanonmun man Pilato yohiyankuhnu. **15** Ja jahaakinmun man unaa nayamakatzi Diosvutan jaxahinnon noku jamahai joni jato rutumayankuhku. Man jato rutumashikunmun Diosin kayamayanxohnukanpu. Nokukovinnin iinyanxonmun mato yohihi nonhkai.

16 Jaa koonhaitomun Jesucriston jaa man iinhai joni aroxohnu. Jan shinannun irooyamahax, nokun shinannunrivi irooyamahaitomun Diosin Vaku Jesucriston shinanyovaamahamun iroohax janhkihki.

17 Tzovara janhki onanyamaxon man maton apovovutan Jesús rutuyankunmun onanhax unhkainukanpu, un kaivau. **18** Nan jahaakin jau kuzajanhkin Diosin yohikun jato jau yohihai jonin kunuunikunmun man ja jahaakin Diosin katooni joni Mesias rutuyankuhnukanpu. **19** Man iromahai junutankomun vutzakin shinanjanhkanpu, mato Diosin man iromahai potaxonnon.
20 Ja jahaahi jahaa mato unaa Cristo nichinxonkatzi Dioskihki, iromayamahi janon mato jamaxahinni jonon, jan shinanpahonni ja jahaakin.
21 Ramamun naihokuhax zamayokatzi Jesucristohkinukanpu, Diosin jaurazi aroyonon, jan jau yohikun jato yohihai jonivaun yohipahonni ja jahaakin.

22 Ramaamakovinmun Moisesin nokun kaivo iyoonikaavo yohinixohnu, nan jahaakin:
Nokun Yovaa Diosinmun jaa jan iya nichinni ja jahaakin matomurannoha katooxon jonitza nichinkatzihkinukanpu. Joxon mato jaurazi yohihaitokomun ninkaasharaajanhkanpu. **23** Diosin jau yohikun jato yohihai joni ninkaayamahairazimun Israel jonivomuran jayamanonvo jato muhukatzi Dioskihnukanpu, kinmun jato Moisesin yohinixohki.

24 Ja jahaakatzi jauhkiki Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun yohipahonnimun nan rama zununyanxohnukanpu. Samuelinviz yohini zununtanmun chipo vutzanrivi yohinivo zununyanxohki. **25** Jaton kaivo man jakunmun Diosin jau jato yohipahonnixon mato nan rama jau kuzaxonhi janhkinukanpu. Mato shinankinmun Diosin maton upa xuni xuni Abraham nan jahaakin yohinixohnu:

> “Jaa mai tohaztipan jahaa jato ranoyamahi janon jamahi
> min kaivohkinupu,” kinmun Diosin Abraham yohinixohki.

26 Ninkaakanpu yohinon: Jaa kayamayantatonmun Diosin Jesucristo mato nichinxonyonixohnukanpu, jan matoviz jau sharaa kuzaxonjahinnon. Sharaakin mato shinanmaxon man iromahai mato junumaxonjahinnonmun Diosin mato Jesuristo nichinjonixohki.

Pedroya Juan karavozomuran ninonnivo.

4 **1** Jato yovankin junuhama Pedroya Juan jakunmun Judiovaun yovaavo vunixohnu: nan jato Dios yohixonai jonivo sacerdotevo jakun, nan Diosin tapaz templo chituhai joni yovaavo jakunmun Saduceovorivi vunixohki. **2** Vuhaitomun Pedrovutan Juannun jato naha Diosin Jovi ninkaamakin "Naxon Jesusin kayayankunmun ja jahaakinrivi kayakatzi ja nokanivohkinukanpu," kin jato yohihaito ninkaahax notziyovaaxonmun **3** Achixon jato karavozomuran ninonkanixohki, jato jau yokaahama. Jato jau yokaapanavaunmun yantannixohnu.

4 Javikin Pedroya Juan karavozomuran ninonhavanmun joni nahan jato ninkaaxon, jato koonxon shinantzahax Jesuski chipookanixohnu. Jonirazi jato toponhavomun cinco mil jonikara Jesucristoki chipookanixohki.

5 Kanon Pedroya Juan karavozomuran ninonshinavaunmun nuturohapanan Jerusalen juman jahaa Judiovaun yovaavorazi tziztokohoonixohnu: nan sacerdotevo jakun, nan jaton juma chituhai xunivo jakun, jato jau kuzati Jovi onanmahai jonivorivimun tziztokohoonixohki. **6** Jatovutanmun nanrazi joni yovaavo janixohnu: Nan sacerdotevaun apo Anas jakun, nan Caifas jakun, nan Juan jakun, nan Alejandro jakunmun sacerdotevaun apon kaivorivi janixohki. **7** Kiyoo tziztokohoohax jahaavaunmun Pedroya Juan iyutannon jaton jonivo nichinkanixohnu. Jato nichinhavo voxon jato iyuhaivaun jato nakitanmun jato jau yokaakanixohki, nan jahaakin:
¿Tzovan mato ja jahaakin jau kuzanon nichinkun ja jahaakin jau kuzahira manhkai? kavanmun.

8 Diosin Kaya Sharakun Pedro shinanyovaamahainmun jan jato rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin: Mato yohinon iya ninkaakanpu, nokun yovaavau. **9** Kaanyamahai joni non aroha jan irooshinkunmun kuzaxonra non aroshinnahki noku yokaahi manhkinukanpu. **10** Israel main jahaa joni kiyopan ninkaaxahinnovomun mato nan jahaakin yohihi nonkanu-kanpu: Jaa Nazaret juman jahai Jesucristo man rutuha naxo Diosin kayamayantaton noku amakun non iroonon yohiha irooshinxomun nan mato vuzohri nihaa joni iinhi manhkinukanpu.

11 Ninkaakanpu mai: Tapaz nichinti kuunyamakin potahaivokavizkinmun man maton apokovin Jesuscristo potayankuhnukanpu. **12** Jaarokonmun Diosin katooxon nuku main nichinnixohki, non iromahai noku potaxonxon noku Diosya vuyannamahi jonon. Jonitza noku nichinxonhamamun Diosnukanpu, noku naxonkin noku javutan vuyannamahi jonon, kinmun jato Pedron yohinixohki.

13 Rakuuyamakin shinanyovaayahton jato jau yohihaito Pedroya Juan ninkaatanmun ratuhkuukanixohnu. Kirika onanyamahavan Jesucristo jatovutan jaxon jato jau onanmayovaanikun yohiyovaahaitomun jato onankanixohki. **14** Jatovutan jaa joni aroshinaavo iinxon jato ontzavoyamatimun jakannixohki.

15 Kanonmun jamun yovanjanhkin jato jokonmakannixohnu. **16** Jato jokonmatanmun nan jahaahi yovannanankanixohki:
¿Kuzara non nan jatokatzi Jovi yohiyohikin jununon? Kaanyamahai joni aroshinaavaunmun moha ninkaahax Jerusalen juman jahaa jonivokihki. Karakun "Joni arohamamunhkankihnukanpu," kin yohiyamatimun nonhki, kin yohihimun yohinnakanixohki.

17 Ja jahaakin yohihaivaunmun jatovu jonin:
Jato jau yohihavan nahan ninkaakamiz Jesuski nokovahin unaa jato jau onanmayamanon jato yohinonhjanhkanpu, jato rutujanhkin, mun jan janixohki.

18 Kanon jato kunatanmun jato yohikanixohnu, nan jahaakin:
Unaatzi Jesús yohikin jato jovi ninkaamaxanhkannapu, katomun

19 Jato Pedrovutan Juannun rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Shinanmurokonkanpu. ¿Diosin noku jau kuzanon yohikun ninkaayamakin non matoruz ninkaanon noku yohihira manhkai? ¿Jaamun sharaahki yohikatzira Dioski? **20** Janonnukanpu! Sharaakin jau kuzahato Jesús iinxon non jau yohihaito ninkaahai pishtakovin jonuyamakin jato yohitimun nonhnukanpu, kinmun jato rainvahin yohikanixohnu.

21 Unaa jakiriviz yohihaito jato kaztiikakatzihkankihki jato yohitanmun jato junukanixohki. Jato koshapanaxonmun kaanyamahai joni aroshinavaun shinankin kiyoovinin Dios sharaakin yohihaivaunmun jato koshayamakanixohnu. **22** Jaa irooshina jonimun cuarenta varixutuuyakara janixohki.
Rakuuyamakin jato jan Jovi Sharaa yohijanhkinmun jato shinanyovaamanon Dios yohikanixohnu.

Jaki jato chipoomayovaatan javi tunuhax janon jato jamanon Dios yohinivo.

23 Jato junuhavo jatovu jahaavo jari voxonmun jato sacerdotevaun apovutan jaton xunivaun jato jau yohihaivorazi jato yohikanixohnu. **24** Yohihaito jato ninkaatanmun kiyoovinin nan jahaakin Dios yohikanixohki:
Miyanmun min nan naixon, nan maixon, nan junuxon, jaa jahon jahaa jau kiyoonikinupu, Yovaku. **25** Ramaamakovinmun min Kaya Sharaa min yohimakun nokun upa xuni xuni Davin yohinixohnupu, nan jahaakin:

¿Kuzanon vurovurohki notzipaihira jaa nuturazin
jahaahkanni? ¿Kuzanon aruzkin kiyoovinin iromakin
shinanhirahkanni?
26 Diosvutan zinakanantan jan Vaku Joni Jesús jan
katooni javutanrivi zinakanankatzimun jakiztii
tziztokohoonox main jahaa apovohkinukanpu, kin Davin
yohipahonnikunmun yohikanixohki.

27 Diosvutan yovankinmun nan jahaarivikin yohikanixohnu:
Koonkovinmun ja jahaakin nan jumanxon min katooni Mesias rutupaijanhkin apo Herodesvutan Pilaton jamavoya Israel main jahaa jonivo tziztonixohki.
28 Ja jahaaxon Cristo rutuhavomun ja jahaajahinnon min yohipahonni zununkihnupu.

29 Nokukara muhujanhkin yohihihkankihki ninkaapu, Yovaku. Rakuuyamakin jato min Jovi Sharaa yohinon noku shinanyovaamapu.

30 Min akai ja jahaakin izinya jahaa jato min shinannun aronon noku amaxanhpu. Atima jau jato kuzaxonjahinnon noku nichinjanhkin min Vaku Joni Jesús yohijanhpu, kinmun Dios yohikanixohnu.

31 Ja jahaakin Dios yohihaivaunmun miyan kaanhihkavizhi jaa tziztokohoohavo tapaz taritarihnixohki. Diosin Kaya Sharakun jato jakinhkatzi joxon jato shinanyovaamahamun, kanon rakuuyamakin Diosin Jovi jato yohijahinni vokannixohnu.

Jau kiyoomun jatonan janixohnu.

32 Diosin Jovi ninkaaxon shinantzahairazixmun ranoyamahi ravukananhi jakannixohnu. Jaton jau vashiiyamakinmun jato umankanixohki.

33 Junuyamakinmun Diosin shinan yovaayahton Jesucriston jato katooni jonivaun jato Jovi Sharaa ninkaamanixohnu, Jesucristo rutuhavo naxon jan kayayankun jato yohikin. Diosin jato jakinhyo-vaahamun kiyoovinix jasharakannixohki. **34,35** Jau nahayahtonmun jaton mai xatu jato maroxon, tapazrivi jato maroxon koriiki vixon Jesucriston jato katooni jonivo inankanixohki, jaa jau maxkaahairazi jato koriiki ravuurazi inannon. Karakunmun pishtakovin tzovax jau maxkaayamanixohki.

36 Jatovutanmun Chipre nazin jahaa joni janixohnu. Jan janumun Jose japanhnixohki. Jaamun Jesucristo katooni jonivaun vutzakin janunixohnu, Bernabekin. “Arahkaito jato junuumahai,” kinmun nokun jovin jaa joni janukanixohki. **37** Mai xatu pishtayamun Bernabe janixohnu. Kanon jato jaa mai marotan koriiki vixon vuxonmun jan jaa Jesucriston jato katooni jonivo inannixohnu, jaumahiz jahaa jato inanjahinnon.

Diosin Kaya jau paranpainivo.

5 **1** Jonitzarivimun janixohnu, jan janu Ananias jakunmun jan ainnin janu Safira janixohki. Ananiasinrivimun jan mai xatu pishta jato maronixohnu, Jesucriston jonivo koriiki inanjanhkin. **2** Jato marotan koriiki vixonmun jan ja jahaajanhkin jan ainvutan yohixon ravuurivi jonutan jato ravuurivi inanjanhkin yohinixohki. Ja kopii zununkovinkihkain inonvomun jan jato inannixohki.

3 Jato inanhaito-mun Pedron yohinixohnu, nan jahaakin:
Yoshin ninkaakinmun Diosin Kaya paranpaihi ontzahi minhkinupu, Ananias. ¿Kuzanon jaa mai kopii min koriiki vihaamun pishtarivi jonuhax minhkinupu? **4** Jaa min mai marohamatiyanmun ¿Matonna joxohnukanpu kanon man maroxon koriiki vihaamun matonnarivi jaxohki kuzanon kiyookovinki noku inanhira ikira minhkai? Iyamun min paranyamakihnupu, Diosmun min parankihki.

5 Kin yohihaito Pedro ninkaatanmun nakahin Ananias pakuunixohki. Jan nakunmun jaa ninkaaharazix ratuhkuuyovaakanixohki. **6** Kanon vuxonmun maxovaun rakotan voxon jan yora mainixohnu.

7 Jan vunu maihaavo kimisha orakara vinoohainmun ninkaahamahtox jan ain jikinixohki. **8** Jikihaitomun Pedron yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Jaahtin kopii maton mai marojanhkin man yohihai jaahtin kopii koriiki vihaxra manhkai? Pedronhkamun jan:
Junun jaahtin kopiimun non marokuhnu, nixohki.

9 Ja jahaahaitomun Pedron rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzanon min vunuvutan Diosin Kaya Sharaa parankixanhkin shinanhaxra minhkai? Min vunu naxo maihi vohaxmun moha vukankihnu, iinmurokonvu. Miyarivimun maijanhkin vihi vuhihkankihki.
10 Kin Pedron yohihainmun jan nakahin Pedrohivaa pakuunixohki. Vuiikin naxo vuchitan vivanhin voxonmun jan vunu pataxmakin maikannixohnu. **11** Yohihavan ninkaahaxmun kanon kiyoovinix ratukuuyovaakanixohki, nan Jesucristo chivanhi tziztokohoohairazix ratukuuhaivaunmun jaa ninkaahahtoxrivi ratukuukanixohki.

Diosin nahakin jau ramini.

12 Kanonmun Diosin jato amakun Jesucriston jato katooni jonivaun atima jau kuzanixohki. Salomon Portikokin janunivo jari tziztokohoohaivaunmun, atima jau kuzakannixohki. **13** Jaa juman jaha Jesús chivanyamahai jonivauxmun jatoki sharaahi yovannixohki. Javihi jatoki sharaahi yovanhimun jatovutan jayamakannixohnu, jatoki rakuuhi.

14 Jaatiyanmun naha Jesucristoki chipookanixohki, jonivovutan xanovo. **15** Joni izinya naharivimun iyukanixohnu, jato Pedron aronon. Vahi nakimun riziya oxati navuutinin jato manchinkanixohki, Pedro jato vinohain jan yoshinnin jato otaha iroonovo.

16 Jaa juma oramarazihax Jerusalen juman vukinmun izinhai jonivo iyuxon, yoshin iromahan jato ivoha jahaa jonivorivi iyuhavan jato Pedron aronixohki.

Achijanhkin Pedroya Juan vunanivo.

17,18 Jato naha Pedron arokun ninkaahaxmun Judiovaun apovo notzixon Pedroya Juan jato achimaxon karavozomuran ninonmanixohnu.

19 Jato ninonhavanmun, kanon yamuu naki Diosin inakun vuva vuxnaaxon jato jokonmatan jato yohinixohnu, nan jahaakin. **20** Diosin tapaz templo jari voxonkomun Jesusmun jaton apokovinhki jato yohitankanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

21 Jato jokonmahavo voxonmun moha nutuhain Diosin tapaz templonon vuiihnayaatan jato Diosin Jovi ninkaamakannixohnu. Diosin Jovi jato ninkaamahi jahaavaunmun sacerdotevoya jaa jatovutan jahaton jaton joni yovaavo kunakanixohnu, jatovutan tziztokohoohax janon. Jaa joni yovaavomun jaton juma chituhai xunivorazi janixohki. Jari tziztokohoohi jahaavaunmun jaa karavozomurankovinki Pedroya Juan jakun iitannon jato nichinkanixohki, jato jau chanikahanjanhkin. **22** Jato nichinhavo voxon karavozomurannoha jato yopavahin jaririviz voxonmun jato yohikanixohnu, nan jahaakin.

23 Jaa joni ravuumun yamahnukanpu. Nokootan karavozo vupooyovaakun vuva chituhax mapohamun non zontarovo vuchikuhnukanpu. Kanon vuxnaavahin jikitanrokon okumurannoha tzova pishatakovin vuchihamamun nonhki, mun kanixohki.

24 Kaakin yohihaito jato ninkaatanmun jaa tziztokohooha joni yovaavaun kuzkatzirahkannihki yokakanannixohki.

25 Yokakananhi jahaavaunmun jonitza nokootan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Jaa man jato karavozomuran ninonshina jonivaunmun Diosin tapaz templomuranxon jato jovi ninkaamahihkinukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

26 Jan jato yohihainmun zontarovoya Diosin tapaz templo chituhai jonivo koshi voxon jato ravuu iyunixohnu. Jato muhupanaxonmun jato pishtakovin muhuyamakanixohki, jato maxaxan mataxtivo shinankin.
27 Kanon jato joni yovaavo vuzohri maponhaivaunmun sacerdotevaun apon jato yohinixohnu, nan jahaakin.
28 Ninkaakanpu, Jesuski nokovahin unaa jato jau onanmayamanonmun non mato yohisharaayankunmun junuyamakin Jerusalen juman jahaa joni kiyoo maton jovi ninkaamahi manhkinukanpu. Nokunki non Jesús rutuyankunmun yohihi manhkiki, kinmun yohikanixohki.

29 Ja jahaakin yohihaitomun Pedrovutan Jesusin jato katooni jonivaun jato rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Upa Diosmun nokun Apokovinhnukanpu. Jaanmun jan noku jato Jovi Sharaa ninkaamanon nichinnixohki. Karakun jaan jan noku ja jahaakin jau kuzanon yohikun jaa jahaakin jau kuzatimun nonhki. Maton man noku jau yohikun ninkaajanhkin Jovi jato ninkaamakin junutimamun nonhki. **30** Ninkaakanpu yohinon: Matonmun man jii joxkunxon ravon tzakamakin Jesús rutuyankuhnukanpu. Nashinxomun, kanon nokun Upa xunivaun Diosin Jesús kayamayanxohnukanpu.
31 Kayamatanmun Diosin Jesús jan koon jahori tzahonyanxohki, nokun yovaa jahax unaa nayamakatzi javutan jaxahinnon noku jamahai joni janon. Shinantzahaito Israel jonivo iromahaivorazi potaxonjanhkinmun jan Jesús kayamayanxohki. **32** Jaa iinyanxon non yohihamun koonkovinhkimun onanhax nonhkainukanpu. Jaa Jesús chivanhaivovutan jakatzi joyantaa Diosin Kaya Sharakunrivimun non jau yohihamun koonhki jato onanmahihkinukanpu, **33** Kin yohihaito jato ninkaatanmun iruzkihi notziyovaatan jato rutujanhkin shinankanixohnu. **34** Ja jahaakin shinanhaivaunmun joni yovakun jato jokonmanon javuu jahaa jonivo yohinixohki. Jaa joni yovakun janumun Gamaliel janixohnu. Diosin kirika jato onanmahai joni sharaa jan jakun sharaakin yohihaivomun jan janixohki.

35 Jato jokonmahavanmun jan javuu yovaavo yohinixohnu, nan jahaakin:
Nan jonivo kuzapahira manhkaikovinmun shinanyovaakanpu, Israel main jahaa jonivau. **36** Shinanmurokonkanpu, kuzra Teudas janixki. Joni yovaamun janhki jan jato yohikunmun cuatrocientos joninkara jaa chivankanixohki. Jaa chivanyaahaivaun rutuhavanmun jan jonivorazi pontazahaanixohnu. **37** Chipo nan nutun jahaa jato toponhaivaunmun Galileannohax Judas jonixohnukanpu. Joxon jato jau parankinmun jan jato jaa chivannon chivanmanixohki. Jaarivi rutuhavanmun jaa jonivorazi pontazahaanixohnu.

38 Karakunmun mato yohihi unhkainukanpu: jato kuzayamanon. Jamun jaton shinannunruz jau kuzajanhkin shinanxon jau kuzahavomun zamahama yamarizkatzihkinukanpu. **39** Diosinrokon jato amakun jan kuzahato jato tzovakovinnin junuumayamatimun, ja jahaahi jahax Dios jau kuzahatoki amamakatzi itimun manhki.

40 Ja jahaakin jan jato yohihain kiyoovinin shinanhimun jakannixohki. Kanonmun unaa kunaxon jato yohikanixohnu, nan jahaakin:
Unaatzi nan Jesuski nokoovahin tzova pishtakovin jau yohijanh-kannapu, kin jato yohitan jato koshatanmun jato nichinkanixohki. **41** Jato nichinhaivaun vokinmun Jesucristoki chipoohaitomun jato koshahavomurahkari shinanhimun jasharavohi vokannixohnu.

42 Kanonmun nutuztiirazin Diosin tapaz templononxon jato Jovi ninkaamaxon jaton tapazanxonrivi junuyamakin jato tzovara Jesucristohki yohikanixohki.

Siete joni sharaavomun katookanixohnu, jaton vunu namani xanovo jau inanjahinnon.

6 **1** Chipomun Dios chivanhai jonivo ichavuiinixohnu. Jaatiyanmun Griegovaun jaton vunuvo nokani xanovo jiriti zunun inanyamahihkihkavan yohihax javuu Judio jovin yovanhai jonivoki notzinixohnu.
2 Karakunmun jaa doce joni jato Jesuscriston katoonikaton jaa Dios chivanhai jonivo kiyoo tziztonixohnu, nan jahaakin jato yohijanhkin:

Ninkaakanpu, novutan Jesucristo chivanhai jonivau: Diosin noku jan Jovi Sharaa jato yohijahinnon nichinnikun jato jau kuzaxonjanhkin jato Jovi yohiyohikin junuyamatimun nonhnukanpu. **3** Karakun matovutan jahaa siete joni sharaavo katoojanhkanpu, jaumahiz jahaa jato jau kuzaxonjahinnon. Diosin Kaya Sharakun ivoha jahaa shinan sharaahi jahaa jonivo katoojanhkanpu, nutuztiirazin jato jiriti inanjahinnon.

4 Jaumahiz jahaa jato jau kuzaxonhaito jato iinkinmun, kanon unaa junuyamakin Dios yovankin jan Jovi jato ninkaamakatzi nonhkai.

5 Ja jahaakin yohihaivaunmun kiyoovinin tzova katootirahki shinantan jaa Diosin Kaya Sharakun ivoyovaaha jahaa Esteban katookanixohnu. Esteban katooxonmun, kanon jato nanrazi katookanixohki: nan Felipe vitan, nan Procoro vitan, nan Nicanor vitan, nan Timon vitan, nan Parminas vitan, nan Antioquia juman jahaa Nicolastiyamun vikannixohki. Nicolasmun jaton kaivomaa-mahax vakunix chipo Judiovovutan ravukananhi janixohki. **6** Jaa siete joni katooxon Jesucriston jonivo jari jato iyuhaivaunmun mapoki ramantan sharaakin jato jakinhnon Dios yohikanixohki.

7 Diosin Jovi yohihaivaun ninkaaxonmun, kanon nahan shinantzahax Jesuski chipookanixohnu, Judiovaun yovaavo naharivi.

Esteban achinivo.

8 Tii joni maxomun Diosin innovo atima jau kuzaxon ramirazikin jau kuzajahinnon vanixohnukanpu.
9 Tuxu Judiovo jaa Cirene juman jahaamun Esteban vutan vachinnananhi janixohki tuxujudiovomun Diosin jovi ninkaati tapazmahiz japanhnixohki. Tuxurivimun jaa Cilicia maiya Asis mainnohax vuhatox Estebanvutan vachinnaahi janixohki. **10** Tzova pishtacovinninmun Esteban mishmaamayamanixohki Diosin kaya sharakun yohimakun yohihaito. **11** Kanon Esteban jau yohihai rainvahin yohipanavaun yohitima jajaahainmun iruzkihi notzikanixohnu. Notziyovaaxonmun, kanon jau ontzahiki Estabanhkain yohijahinnovo joni iromarazi koriiki inankanixohki.

“Iromakin Moisesya Dios yohihaito non jato ninkaakuhnukanpu”, kin yohixahinnomun jato koriiki inankanixohki.

12 Jaha jahaaxonmun jaa juma kiyoo jato notzimakannixohki, jaa juman jahaa apovo, jaa jau kuzati jato onanmahai jonivotiya. Kanonmun Esteban unaa achikanixohki, achixonmun jaton yovaavo jari iyotan. **13** Naki nichintanmun jato janovi jau chanikanhahi vunon jato kunakanixohki, jato kunahavo vutanmun tuxun nan jahaakin yohikanixohki: Nan janinmun nokun Diosin jovi minkaati tapazkain yohihi kanhihkinukanpu, jau kuzati Moisesin kunuunirivimun iromahi yovanhi janhkiki.

14 Nokunmun minkaahai nonhnukanpu Nazaretin jahaa Jesusin Diosin jovi ninkaati tapaz muhukatzikihahkiki, non jan kuzahairivi noku vutzakin jau kuzamatiyakatzikiha janhkiki, jaa noku Moisesin jau onanmani potatan.

15 Ja jahaakin yohihaivaunmun jaa maniihahton joni yovaavaun Esteban ovaa Diosin inakun vumannakaviz iinnixohki.

Jau yokaahaito jato Esteban rainvahin yohini.

7 **1** Jato Dios jau yohixonnai jonivaun aponmun Esteban yokaanixohnukanpu nan jahaakin.

2 ¿Konkovinra jaa miki jau yohihaivo? kin yokaahaitomin Esteban jato rainvahin oyohinixohnukanpu nan jahaakin:
Mato yohinon iya ninkaakanpu, uvuu jahaa jonivoya un kaivo xunivau: Nokun Dios jau kuzaoyovaahaitonmun nokun iyoonikaavo Abraham Mezopotanian mainxon vuchimanixohnukanpu, chipotirokon Haran juman jatankatzi jaha, vuchomatonmun Diosin nan jahaakin yohinixohki. **3** “Min jari jaxahinnon mutonnon min kaivoya min ain potavahintanpu” kin, Diosin yohinixohnukanpu.

4 Caldea nutunnohax kahaxmun jan aran juman kahax jahon janixohki. Kanon japa nakunmun Diosin Abraham nuno maton main jonon yohinixohnu.

5 Javikin nuno jomaxonmun Abraham Diosin mai ivomayamanixohnu. Jan kaivauxrokonmun mai ivokatzihkikimun Diosin Abraham yohinixohki. Ja jahaakin Diosin yohihainmun jaatiyan yovaa xunix Abraham vakumahiz janixohnu.

6 Unaa Abrahamvutan yovankinmun Diosin nan jahaakin yohinixohnu:
"Chipotirokon nan mai vukatzi jahaxmun maton nutuumahan jayookatzi min kaivohkinupu. Cuatrocientos varixutuu chivanhimun nututzan jakatzihkankihki. Jari jajaahaitomun, kanon jato inaaxon jato yonoyovaakatzi iya shinanyamahai jonivohkiki. **7** Inaayovaahaito jato iinkinmun jaa jato inaaha jonivo kastiikayovaaxonmun, kanon janoha min kaivo jokonmakatzi unhkai. Jato jokonmaxonmun jato nuno iyukatzi unhkainupu, iya jau kuzaxonnon," kinmun Diosin Abraham yohinixohki.

8 Jan kaivomun vahaamaxonkatzi janhkiki yohikinmun Diosin jato onantikin voshkii ruxkaa xatuxonnon Abraham yohinixohnu. Karakunmun jan jan ainnin Isaac vaku vishinna ocho nutu zununhain onantinixohki. Abraham jan vaku joni Isaac axonnikunmun, ja jahaakinrivi Isaac jan vaku joni Jacobo axonnikunmun, Jacobonrivi jan doce vaku joni axonnixohki, jaa nokun kaivo iyoonikaavaun upahvo.

9 Vuvokavanmun jaton anaaka Joseki notzixon jamavo maronixohki, Egipto main iyotannonvo. Javikin vutzavaun Jose noviyamaha jahaamun Diosin chituyovaanixohnu. **10** Egipto nutun jahaa apo Faraonnon sharaaxon Jose jakinhjahinnonmun, Diosin Jose shinanyovaamanixohki. Shinanyovaaya Jose iinkinmun, kanon Faraonnon jaa mai tohaztii chituxonjahinnon Jose yohitan, jan jau kiyoorivi chituxonjahinnon yohinixohki

11 Kanon Egipto nutu tohaztipannohax koshmahaivaunmun Kanaan nutunnohax nokun kaivo iyoonikaavorivi koshmahi vurovurohni-xohnu. **12** Egipto nutun jiriti jakun ninkaaxonmun nokun upa xuni xuni Jacobon jan vaku jonivo nichinnixohki, jiriti vixanhtannon.

13 Kanon ravuuhi Egipto nutun voxomun jan vutzavo Josepan tzovara janhki jan vutzavo onanmanixohnu. Kaaxonmun Faraonnon tzovara Josepan kaivohki onannixohki.

14 Kanonmun Josepan jan kaivo kiyooya japa Jacoborivi Egipto nutun vunon iitannon jan vutzavo nichinnixohnu. Jan jato nichinha voxonmun setenta y cinco jonivoya xanovo iyukanixohki, Josepan kaivo. **15** Kaahaxmun Jacobo Egipto main janixohnu. Egipto main jonix jajaahi Jacobo nanikunmun jarihaxrivi jan vakuvo kiyootzinkan nokanixohki. **16** Nokanivo varixutuu naha vinoonikunmun jaton xao voxon Siquen nutun jato maikannixohnu. Abraham maxax kini maroni jahonmun jaton xao maikannixohki. Jaa maxax kinimun Hamor kaivaun Abraham maronixohki.

17 Moha Abraham jau kuzaxonjanhkin Diosin yohipahonni ja jahaahi ikatzi nutu zununtizhainmun Egipto nutunnohax iruzkihi vahaahavomun ichakovin Israel jonivo janixohnu.

18 Ja jahaahi vahaavuiihi nahakovin jahaavaunmun tzovara Josehki onanyamahahtox apotza jikinixohki, Egipto nutun jahaa jonivaun apo jakatzi. **19** Jaa aponmun nokun kaivo iyoonikaavo paranxon iromanixohnu. Vahaayamanovomun jan jaton vaku maxko kiyoo nokanon potanon jato yohinixohki.

20 Jaatiyanmun Moises jahan vaku vinixohnu. Jahan vaku vikunmun Diosin sharaakovin vuchinixohnu. Kimisha oxumun potayamakin jaton tapazanxon jonuxon jakinhkannixohki. **21** Kanon jonutima ja jaahaito potahavanmun apon vaku xanon vuchixon vixon puxkonixohnu, jan vakuhkikavizkin. **22** Moha puxkookahi jan jakunmun apon vaku xanon jato jau onanmayovaahai jonivo kunanixohnu, jaton jau kuzahavorazi Moises onanmayovaajahinnovo. Karakunmun jan jau onanyovaani janixohki.

23 Moha xuninix cuarenta varixutuuyahtonmun jan jan kaivokovin Israel main jahaa jonivo shinanvohi kanixohnu. **24** Kakin jan kaivo muhunhaito Egipto joni vuchitan kopixonkinmun jan rutunixohnu.

25 Jan kaivo omizvotan kopixonkinmun jan Egipto joni rutunixohnu. Rutuxonmun jan "Nan jonimun noku unaa Egipciovaun inaayamanonvo noku jokonmahi jonon Diosin nichinnihkinukanpu," kin yohikatzira jan kaivohkikimun Moisesin shinannixohki. Ja jahaakin jan shinanhainmun jatonrokon ja jahaakin shinanyamakanixohnu. **26** Kanon joni rutushinxonmun Moisesin jan kaivo ravuutzinkan muunnaahaito vuchinixohnu. Vuchitanmun jan jato junuumapakin yohinixohki, nan jahaakin: "Javi kaivoravutaxko-vinrokon ¿Kuzanon muunnaahira manhkai?" kin yohitan jato junuumapahatomun

27 Jaa muunnaahai jonitzan vurantan Moises yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Tzovan miya nokun koshi jaxon noku jau aroxonai joni janon imaharahki? **28** ¿Jaa min Egipto joni rutushina ja jahaakin iyarivi rutupaihira minhkai? kin yohihaito

29 Ninkaatanmun Moises jonuukahin Madian nutun kanixohnu, aponrivi onanti shinanhi. Kanix jari jamavaux jajaakinmun jan jarixon ravuukin vakunixohki.

30 Cuarenta varixutuumun jan Madian main japanhnixohnu, mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jari. Jari jahamun jii manpa juruuhaimuranxon Diosin inakun vuchimanixohnu. **31** Jamun juruuhaito jii manpa vuchitan ratuhkuutan oramaxon iinhi tahozohookinmun jan juruumurannohax yovanhaito ninkaanixohki, nan jahaakin yohihi: **32** "Min kaivo iyoopahonnikaton Diosmun unhnupu. Abraham Dios jahax, Isaacan Dios jahax, Jacobon Diosmun unhki," kii yovanhaito ninkaatanmun jan rakuuhi pariparihkin iintira janhki jan shinannixohki.

33 Shinankinmun jan nan jahaakin yohihi yavanhaito ninkaanixohnu: "Zapato tatzukuhuupu. Nuno un jahaamun mai sharaamunhki min jamaapanan. **34** Egipto main jahax inaahi kuzanon inaahirakannihki yohihaito un jonivo ninkaaninkaahimun un jato jokonmaxanhni johanupu. Ti ninkaahipu, Egipto main jahaa min kaivo jokonmatannon nichinnon," kin yohihaitomun Moisesin ninkaanixohnu.

35 Jato jao yohihaito Moises jumakinmun jan kaivaun nan jahaakin yohinixohnukanpu: ¿Tzovan miya yohinirahki nokun apohax nokun juezjahinnon? Dioskovinnimun Moises apomaxon jan kaivo Israel mainnoha jokonmaxahinnon vanixohnukanpu, jaa Moises jukuumuranxon yovannikatonmun Diosin inakun amakunmun jan jahaanixohnukanpu.

36 Jaanmun jan nokun kaivo iyoonikaavo Egipto mainnoha jokonmanixohki. Cuarenta varixutuu chivankinmun jan jato atima jau kuzaxonnixohnukanpu. Ayookin Egipto mainxon anixonmun, jan Jununha Vinshinkin janunivo jarixon atan, mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jarixonrivi anixohki. **37** Jaa Diosin katooni Moisesinrivimun nokun iyoonikaavo joni yohinixohnukanpu, nan jahaakin: "Jaa iya katooni Diosinmun maton kaivomurannoha jan jau yohikun jato yohihai jonitza mato katooxonkatzihkinukanpu, matovutan janon nichinjanhkin," mun jan janixohki.

38 Nokun kaivo iyoonikaavovutan kaankinmun Moises jau jokonyamahai mishpoo toha rakaani pokuvahinnixohnu. Sinai manan jari nokoohax tziztokohoohax jahaavaunmun kanon manannun inaahax jahaa Diosin inakun Moises jau Kuzati Jovi ninkaamanixohnu, jan jatorivi Jovi yohijahinnon.

39 Javikin jato chitunon Diosin Moises nichinnikun jan jato jau yohihainmun notzixon jumakannixohnu. Egipto mairuz shinanhimun jaririviz vopakannixohki, jiriti icha jari jakun.

40 Jatovutan jajaahi manannun inaayantax Moises votooyamayaahainmun jan vutza Aaron yohikanixohnu, nan jahaakin: "Noku chitunonki noku yami yoraxonjanhpu." Jaa noku Egipto mainnoha kainmayanta Moisesmura moha kuzyantaxki yamamun janhki, kinmun Aaron yohikanixohnu.

41 Ja jahaakin yohihavanmun jato Aaronnon ovaa vaka vakukavizkin yami vaka vakuxonnixohki. Axonmun yohinna rutuxon kohaxonkin fiestaxonkanixohki, jamun jaton mukunnunmun akaavomunrahkari shinankin. **42** Ja jahaahaito jato vuchitanmun jatovutan jayamahi Dios

paxkaanixohnu, jamunkovinrokon sharaamun vishihki yohihi jaxon jaa jau kuzaxonnovo. Nan jahaakin Diosin jau yohikun jato yohihai jonin kunuuniimun kirikanan jahaxkihnukanpu:
¿Pishtakovinkinrokon iya ja jahaakin jaa cuarenta varixutuu chivanhi mishpoo toha rakaani jari jaxon yohinna rutuxon kohaxonoxra manhkai, Israel main jahaa jonivau? **43** Pishtakovin iya jau kuzaxonhamamun manhnukanpu. Moloc maton yovaa janon yohixonmun man jan karpa tapazxonnikuhku. Refanrivi mato chitunon jau sharaa kuzaxonnixohnukanpu. Maton mukunnun mapoo yoraxonmun man sharaamun janhki yohinikuhku. Karakunmun maton nutunnoha mato jokonmaxon Babilonia vinotan mato vizma potakatzi unhkai, kin Diosin yohikunmun kunuukannixohnu, kin jan kaivo yohitan zamapishtatanmun Esteban jato unaa.

44 Ninkaakanpu mai: Nokun kaivo iyoonikaavaun jau jokonyamahai mishpoo toha rakaani pokuvahinhi jahaavaunmun Diosin Moises nichinnixohnu, jato tohakin karpa tapazmatannon. Jaa karpa tapazmun ovaa chipre main jahaa tapazkavitzax zuviti japanhnixohnu. Jahonxon Dios sharaakin yohikinmun jahonrivi jau Kuzati Jovi kunuuniivaun maxax para ravuu oripanhkannixohnu. **45** Kanon ramaamakovin jato Diosin jaa main jakatzihkankihki yohinikun jato jahon jakatzi vonon Josuen iyoha vokinmun jaa karpa tapaz vokannixohki. Jaa main nokoohaivaun jano naha jahaamun jato Diosin potanixohnu. Jano jaxon jatovutan janon vahaavo karpa tapaz jajaahainmun jaton aponon Diosin David jato apomaxonnixohki.

46,47 David shinanyovaahimun Dios javutan japanhnixohnu. Ja jahaahato sharaakin yovankinmun Davin Dios nan jahaakin yohinixohki:
“Un kaivo iyoonikaavo Jacobon Dios jahaxmun un Diosrivihax minhkinupu, Yovaa Diosi. Miyamun tapazxonkatzi unhkai,” kin yohixon, jan jaankovin tapazxonyamahainmun jan vaku joni Salomonmun tapazxonkatzihkiki kinmun Diosin yohinixohki. Diosin yohinikunmun ja jahaakin Salomon Dios tapaz tohaxonnixohki.

48 Yoran mukunnun tapaznivohtonmun jayamanox Dioskihnukanpu. Ninkaakanpu nan jahaakin Diosin jau yohikun jato yohihai jonin kunuunixohki:

49 Naimun un tzahootihnukanpu, maimun un paiitihki
jovinkatzi.
50 Iyanmun un man jau kiyoo kuzanihkiki, kin Diosin
yohinikun yohitanmun Esteban jaa ninkaahai jonivo
unaa, yohinixohnukanpu, nan jahaakin.

51 Matomun man jau onanmakovinhnukanpu. Nokun kaivo iyoonikaavaun Dios jumanikunmun matoxrivi jaton vonixon Diosin Kaya jau jumahi manhkiki. **52** Ninkaakanpu, yohinon: Nokun kaivo iyoonikaavaunmun Diosin jau yohikun jato yohihai jonivo rutupahonnixohnukanpu, Diosinmun jaakaviz sharakux shinanyovaaya jan Vaku Joni jato nichinxonkatzihkiki jato jau yohihi vunixo. Kanon jonixomun Diosin Vaku Jonirivi rutumayantax manhkiki, jato Dios shinanyamahai jonivo achimaxon, rutunovo. **53** Diosin mato jau Kuzati Jovi onanmahi jonon jan inaa nichinxonnikunmun jumakin ja jahaakin jau kuzayamahi manhkinukanpu, kinmun Esteban jan kaivo yohinixohki.

Esteban rutunivo.

54 Ja jahaakin jato yohihaito Esteban ninkaatan, kanon notziyovaatanmun Esteban zinaakannixohnu. **55** Jaa zinaahavan Diosin Kaya Sharakun jakinhyovaahain naiho iinkinmun Esteban vishi jotahikavizhaito Dios iinnixohki. Iinkinmun jan Diosin koon jahori nihaa Jesusrivi iinnixohnu. **56** Iintanmun Esteban jato yohinixohnu, nan jahaakin: Iinkanpu. Nai vuxnakuhuuha iinkinmun Diosin koon jahori nihaa Diosin Vakux Yorani joni iinhi unhkainukanpu, mun jan janixohnu.

57 Ja jahaakin yohihaito ninkaatanmun ninkaati shinanhi pavuupohoovuranmun Esteban achikanixohki. **58** Esteban maxaxan mataxjanhkin juma papii xaravotanjanhkinmun jaton chopa nazirohootan joni maxo chitunon inankanixohki. Jan janumun Saulo janixohnu. Kanon juma papii xaravotanmun maxaxan mataxkin Esteban rutukanixohki.

59 Maxaxan Esteban mataxkavanmun jan: Un yoshin iya vixonpu, Yovaa Jesusi, nixohki. **60** Chipomun jan ramunkohootan mukumahax zaihkin yohinixohnu, nan jahaakin:
Iya rutuhi iromaxo jato kopixanhkin shinanyamajanhpu, Yovaku, kin yohitanmun jan nanixohki.

8 **1** Esteban rutuhaivaunmun ja jaton chopa chitumahavohton Saulonrivi sharaamunhki shinannixohnu. Cristo chivanhai jonivo zinaaxon Saulon muhupahonni Kanonmun jaa nutunvi Jesucristo chivanhai jonivo Jerusalen juman jahaa zinaaxon muhukanixohnu. Jato zinaaxon muhuhaivaunmun Jerusalen jumannohax jonuuvahin vohax Samaria nutuya Judea nutunnohax pontazahaakanixohki. Pontazahaahaivaunmun Jesucriston jato katooni jonivauxrokon pontazahaayamanixohki. **2** Tuxu joni shinan sharaayahtonmun Esteban maixon shinanhi arahkannixohnu.

3 Ja jahaahi jahaavaunmun junuyamakin Saulon Jesucristo chivanhai jonivo vunakatzi tapaztiirazin jikinixohnu. Jikixon xanovotiya joni achixonmun jan jato karavozomuran ninonnixohki.

Tzovara Cristohki jato Samarianxon Felipen yohini.

4 Jaa pontazahaaharazixmun jumatzarazin vohotankin jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamakannixohnu.

5 Samaria juma toha jari kaxonmun Felipen tzovara Cristohki jato yohinixohnukanpu.

6 Ja jahaakin Jovi Sharaa jato ninkaamahaito kiyoovinin sharaakin ninkaakatzi tziztokohooxonmun Diosin amakun atimarazi jau kuzahato Felipe iinkanixohnu. **7** Naha jato yoshin iromahan ivoni jajaahaito Diosin potamakun jato Felipen potaxonaamun zaihki kiyoovahin vonixohki. Yukuuyamahai joni naharivi. **8** Diosin amakun jato nahaarohaito Felipe vuchihaxmun jaa jumannohax jasharayovaakanixohki.

9 Ja jumanmun Simon januya joni janixohnu. Jato yovupan arokin joni yovaamun janhki yohikinmun jan Samaria juman jahaa joni naha parannixohki. **10** Jato jau paranhaito kiyoovinin vakuvotiyan xuninrivimun ninkaakanixohnu. Ninkaahaxmun:
Jaa Diosin shinan yovaaya joni yohihaivomun janhnukanpu, mun kanixohnu.

11 Varixutuu naha chivankin jan jato yovupan arokin paranyovaahaikunmun jau yohihaito ninkaasharaakanixohki. **12** Ja jahaahi jahaavaunmun jaton ivokovinmun Dioski jato yohixon, tzovara Jesucristohki jato Felipen yohihamun nahan shinantzahaxmun Jesuski chipookannixohnu. Joni nahaya xanovotiya Jesuski chipooxonmun jato junumuran vuimanon jato yohikanixohki.

13 Jato junumuran vuimahavanmun yovuu joninrivi Diosin Jovi ninkaaxon shinantzaxon jaarivi junumuran jikimanonmun jan jato yohinixohki. Jan janumun Simon janixohki. Jaatiyanmun jan Felipevutan kaantiyahax kaankin Diosin amakun shinanyovaayahton atima jau kuzahato Felipe iinhi jasharayovaanixohnu.

14 Samaria nutun jahaa jonivaun Diosin Jovi ninkaaxon vutzakin shinankun ninkaaxonmun Jerusalen juman jahaa Jesucriston jato katooni jonivaun Samaria jari Pedroya Juan nichinnixohki. **15** Jato nichinhavo vohax nokootanmun Samaria nutun jahaa Jesucristo chivanhai jonivo Dios yohixonkannixohki, jan Kaya Sharaa jan jato ivomanon. **16** Jato ivokatzi Diosin Kaya Sharaa jakunmun Jesús shinankin jato Felipen junumuran vuimaha jakannixohki. **17** Kanon jato Pedrovutan Juannun mapoki ramanhainmun Diosin Kaya Sharakun jato ivonixohnu jatovutan jaxanhkin.
18,19 Ja jahaahaito vuchitan chivanpaikinmun jato jaa yovuu Simonman nan jahaakin yohinixohnu:
Nan koriikiki vitan iya man akai ja jahaakinrivi jau kuzamaxanhkanpu, katomun Pedron:

20 Jaa min koriikiya maikatzi japu. Koriiki mahitzan jau kuzanon noku Diosin amahainmun miyarivi ja jahaamanon Dios kopiipahi minhkiki.
21 Ja jahaa shinanyahton non jau kuzahai ja jahaakin

ayamatikovinmun minhnupu. **22** Min iromahairazi junutan vutzakin shinantankomun min jau yohiha javipaiikin vunonon Dios yohijanhpu. Ja jahaakin yohihaito jan miya ninkaamiz iinjanhkin. **23** Onanmun miyahax unhkainupu yoshinnimun miya ivoxon nuxaha jahax minhkiki katomun jan Pedro.

24 Rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Iya Dios yohixonkanpu, iya castiikayamanon, kinmun Pedro Simonman yohinixohki.

25 Ja jahaakin jan yohikunmun, kanon jaa juman jahaa jonivo Jovi Sharaa ninkaamakannixohnu. Janoriviz Jerusalen juman vukinmun Samaria juma nahanxonrivi jato Pedrovutan Juannun Jovi Sharaa ninkaamanixohki.

Etiopian jahaa joni Felipen junumuran jikimatan kainmani.

26 Pedroya Juan jaririviz Jerusalen juman vohi jakunmun Felipe Samarian vanuunixohnu. Jari jan jajaahain jotanmun Diosin inakun yohinixohki, nan jahaakin:
Jerusalennohax Gazan kaha vahin katanpu. Jau jokonyamahai mishpoo toha rakaani jahon kahaamun nan vahihki, janhkain.

27 Kakakinmun Felipen Etiopian jahaa joni yovaa vahin jojohaito ranannixohnu. Sharaakin Dios yohijanhni Jerusalen juman joyantax jaririviz jan nutun kakahaitomun Felipen ranannixohki. Etiopian jahaa apo xano koriiki chituxonai jonimun jan janixohki.
28 Caballon carro xaravohahton tzahooxon Isaian kirika kunuuni jaa carron tzahooxon yovanvohaitomun Felipen ranannixohnu.
29 Rananhaitomun Diosin Kaya Sharakun Felipe yohinixohki, nan jahaakin:
Jari katan jaa carron kahai joniki tahozohootanpu, janhkain.

30 Katan carron tahozohootanmun jan kirika kunuunivo yovanhaito ninkaatan yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Jaa min kirika yovanhai onansharaahaxra minhkai? katomun jan rainvahin:

31 Onanpananmun onantimahaxkihnupu, tzovanmun iya onanmayamahihkiki, tanmun jan jan carron nanuutan javutan tzahoonon Felipe yohinixohnu. **32** Inaatan javuu tzahootanmun jan nan jahaakin yovanhaito ninkaanixohki:

> "Carnero jarixon rutujanhkin iyohaivo ja jahaakin
> iyoxonmun jaa rutukanixohnu." Carnero rani
> xatuxonaavo jan nishmaahai ja jahaahirivimun jan
> yovanyamanixohki.
> **33** "Ontzakinmun jau chanikahankanixohnu.
> Chanikahanxon muhuxon rutunovomun jato Dios
> shinanyamahai jonivo inankanixohki. Tzovan pishtan
> noku kuzaxonkovin yohitimamunhkankihnukanpu,
> iromakovinmun jakannixohki. Jato jau kuzaxonhi
> jonixomun kuunyamakin rutukanixohnu," kin kirikanan
> kunuunivaun yovanhaitomun Felipen ninkaanixohki.

34 Ninkaahaitomun jan Filipe:
¿Tzova yohikin kunuunivorahki? ¿Jamun jaton shinannun kunuuyamakinrokon jonitza yohikin kunuunivorahki? Kinmun jan Felipe yovaanixohki

35 Yokaahaitomun Felipen Diosin Jovi Sharaa yohikin tzovara Jesucristohki jaa joni onanmanixohnu. **36** Vahin vovohimun paxkoki nokookanixohnukanpu janoxonmun Eunucon Felipe nan jahaakin yohinixohnu: Nanmun vakonhmahki ¿Jaun iya imamatira iya junumuran jikimapanavan? **37** Kaahaitomun Felipe rainvahin Eunuco yohinixohnu nan jahaakin min shinan kiyoovinin konhax itimun minhnupu nixohki. Rainvahinmun jan Felipe: Konmunhi unhkanupu Jesucristomun Diosin vaku jonihki nixohki.

38 Kanon jan carro vanunon jato yohitan jaa ravuuvi paxko naki ipaahaitomun Felipe Eunuco junumuran jikimanixohnu. **39** Junnno-hax mapuuhaivaun Diosin Kayan Felipe iyohainmun jaa jonin unaa iinyamanixohnu. Kanonmun jan jasharakahin kanixohki.

40 Jan kakunmun Azoto juman Felipe janixohnu. Kanon kahax jumaztiirazi vinovohi kakinmun jan jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamavohi kanixohki, chipotirokon Cesarea juman nokoojanhkin.

Saulon vutzakin shinanni.

9 **1** Felipen jato Jovi Sharaa ninkaamavohi jakunmun Jesucristo chivanhai jonivo rutujanhkin vunahi Saulo kapanhnixohnu. **2** Damasco juman kaxon Judiovaun Jovi ninkaati tapazannoha Jesucristo chivanhai joniya xanovo Jerusalen juman iyujanhkin vunatanjanhkin shinanhimun Saulo janixohki. Ja jahaakin shinanshinanhimun jan sacerdotevaun apo yovaa jari kanixohnu, jato achinon yohikin kirika kunuutan inannon yohikatzi.

3 Jan jato yohikun kirika kunuuxonhavan vivanhin kahax mohakovin Damasco juman nokoohi kahaitomun naihokuha jurupan jaa jotanixohki. **4** Jurupan jotahain pakuutanmun jan jovi ninkaanixohki, nan jahaakin yohihaito:
¡Saulo! ¡Saulo! ¿Kuzanon iya chivanhai jonivo rutukin iya iromapahira minhkai? katomun jan jovi ninkaanixohki.

5 Ninkaatanmun jan:
¿Tzovara min Yovaku? Nixohnu. Ja jahaakin yohitanmun jan unaa jovi ninkaanixohnu, nan jahaakin yohihaito:
Jesusmun unhnupu, jato zinaakinmun mimun aruzkin iyayavikin jato zinaahi minhkiki. **6** Vuniikahin katan juman jikitanpu, jau kuzatira minhki miya yohinovo, kin yohihaitomun Saulon Jesús nikaanixohnu.

7 Kaakin jan yohihain tzova iinyamakin joviruz ninkaatanmun Sauloya vohaa jonivo ratuhkuunixohki.
8 Ratuhkuuhaivaun vuniitan jan iinpananmun iintimanixohnu. Iinyamahaitomun mutzonvahin Damasco juman iyokanixohki. **9** Jari iyohavomun jan kimisha nutu zamakin iinyamahi jahax, nan ayayamahax, nan jiriyamarivihi janixohnu.

10 Damasco juman Saulo jakunmun jaa jumanrivi Jesús chivanhai joni Ananias janixohki. Jaanmun jan namaahikavizkin iinkin ¡Ananias! kin kunahaito nokun Yovaa ninkaanixohnu.

Kunahaitomun jan rainvahin:
Naanmun unhnupu, Yovaku, nixohki.

11 Kaahaitomun nokun Yovakun rainvahin:
Vuniikahin jaa Muztunkin janunivo vahin katan Judasin tapazanxon jaa Tarso juman jahai joni Saulo vunatanpu, Diosvutanmun yovanhi janhkiki. **12** Vutashinxonmun jan namaahikavizkin tapazan jikitan unaa jan jakiriviz iinnon mapoki ramanhaito miya iinxohnupu, kaahaitomun.

13 Ananian rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Iromakovinmunkiha jaa jonihnupu, Yovaku. Miya chivanhai jonivo Jerusalen jarixon iromayantaxkiha janhkiki.

14 Kanonmun nunohatzin sacerdotevaun apon yohikun jaa miya konyamahairazi jaa miki chipoohairazi jato nuxaxon iyotanjanhkin vixanhni joshinnax janhkiki, mun Ananias janixohki.

15 Kaahaitomun nokun yovaa Jesusin rainvahin yohinixohnukanpu nan jahaakin:
“Maki, javi katanpu mohamun un jaa joni katoohahkiki jato jovi sharaa ninkaamaxahinnon, jaxmun apovovutan joni nahan iya ninkaayamanikaton iya ninkaanon jato yohikatzi janhkiki maton kaivotiyan. **16** Iya chivanhaito jaa iromahavomun inaayovaakatzi Saulohkikimun jaa onanmakatzi unhkai, kinmun Diosin Ananias yohinixohnu.”

17 Ja jahaakin jan yohiha Saulo jahaa jari kahax tapazan jikitanmun Ananian Saulo mapoki ramantan yohinixohnu, nan jahaakin:
Nokun Yovaa Jesusin jaa miya vuchimashinnahtonmun miya unaa iinmahi jonon iya nichinhamun un johanupu mai. Unaa jakiriviz iintan miya ivonon Diosin Kaya Sharaa yohipu, kinmun Ananian Saulo yohinixohnu.

18 Ja jahaakin jan yohihain Saulon vuronnohax jau rashpikaviz ruohkoohainmun jan unaa iinnixohki. Kanon vuniixon Jesuski chipooxon yohihaitomun Saulo junumuran jikimakannixohnu.

19 Junumuran jikimaahavomun jan kanon jirihax vuraanixohki. Kanonmun jan Damasco juman jahaa Jesucristo chivanhai jonivovutan ravuu nutu pishta janixohnu.

Damasco jumanxon jato Saulon Diosin Jovi Sharaa ninkaamanii.

20 Shinanyovaayahtoxmun Saulon Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapazanxon Jovi Sharaa jato yohikin Diosin Vaku Jonimun Jesuski jato yohinixohnu. **21** Ja jahaakin yohihaito ninkaatan ratuhkuutanmun nan jahaakin yohikanixohnu:
¿Jaa Jerusalen jarixon Jesuski chipoohai jonivo iromahaimara jan? ¿Jaa jato nunoxon achixon nuxaxon sacerdotevaun apo jari jato iyojanhkin vihi joyantaamarokora jan? Kinmun yohikanixohnu.

22 Ja jahaakin yohihaivaunmun jan aruzkikin Diosin Vaku Jonimun Jesuski jato yohikin jaa Damascon jahaa Judiovo onanpaimanixohki, Mesiasmun Jesuski yohikin.

Judiovaun rutupanan Saulo paxahi kanii.

23 Nutu naha vinonkin jato ja jahaakin yohihi jajaahaitomun Saulo rutujanhkin Judiovaun yovaavaun yohinixohnukanpu. **24** Rutujanhkin yohihavan ninkaahaxmun Saulo kuzhax paxahi katirahki shinannixohki. **25** Jumannohax jan kainti shinankinmun Judiovaun yamuutiyan nutun chikuu vuva chitunixohnu, kainhaito Pablo achixon rutujanhkin. Achipanavaunmun Dios chivanhai jonivaun kakan tohan nanutan juma muchikin chikuunivo maxkakunxon yamuu Pablo votunixohnu. Ja jahaahaxmun jan kakannun votuhavo paxahi kanixohki.

Jerusalen juman Saulo janii.

26 Kahax Jerusalen jari nokoohax jan Jesús chivanhai jonivovutan japananmun Jesús chivanhai joniimakovinki janhkain kiyoovinix jaki rakuukanixohnu.

27 Jaki rakuuhax jajaahaivaunmun Jesucriston jato katooni jonivo jari Saulo Bernaben iyonixohki, onannovo. Jari iyoxonmun jan jaurazi kuzyankun jato yohinixohki. Nan Jesusin Saulo vuchimaxon

yovanyanta jato yohixonmun jan, nan Damasco jumanxon Saulon rakuuyamakovinkin tzovara Jesuski jato yohiyantatiyamun Bernaben jato yohinixohki.

28 Ja jaa kin jan jato yohikunmun, kanon Jerusalen juman jahaa Jesucristo chivanhai jonivovutan jahax jatovutan kaankin Saulon rakuuyamakin Jovi Sharaa jato yohinixohnu, jaton apokovinmun Jesuski yohikin. **29** Griegovaun joviya Judiovo shinanyovaayahton tzovara Jesucristohki yohiyohihaitomun kanon rutupaikanixohki. **30** Jaa rutupaihaivaun ninkaaxonmun Cesarea juman iyoxon Tarso jumantzinkan Jesucristo chivanhai jonivaun Saulo nichinnixohnu.

31 Kanon jari nichinhavanmun Jesucristo chivanhai jonivo jumaztiirazin tziztokohoonixohnu, Dios sharaakin yohixon, jan Jovirivi ninkaakatzi. Nan Judea main jahaa jonivo jakun, nan Galilea main jahaa jonivo jakun, Samaria main jahaa jumarazin jahatoxrivimun tziztokohoohax ranoyamahi japanhkannixohki. Ja jahaahax jaxonmun aruzkikin Jesús chivanxon jan jato jau kuzanon yohikun jumayamakin ja jahaakin jau kuzahi jakannixohnu. Diosin Kaya Sharakun jato jakinhxon vahaamahaamun iruzkihi vahaakanixohki.

Eneas Pedron aroni.

32 Cristo chivanhai jonivo iinkuhi kaankaankinmun Pedron Lida juman jahaatzinkan jato jizii kanixohnu. **33** Jari kaxonmun jan Eneas januya vayonnahaani joni vuchinixohki. Moha ocho varixutuu chivanhi oxatinin rakaanixomun jan vuchinixohnu.

34 Vuchitanmun Pedron yohinixohki, nan jahaakin:
Jesucriston miya arotimunhki shinankovintan vuniitan min rakaati vipu, Eneas, kin jan yohihainmun jan vuniinixohki.
35 Lidaya Saron juman jahaa kiyoovinin jaton vuronkovin iinhavo vuniihaito joni vuchitanmun, kanon jaton itin jau kuzahavo junutan vutzakin shinantan nokun Yovaa koonkannixohnu.

Dorcan naxon kayani.

36 Jaatiyanmun Jope juman Cristo chivanhai xano janixohnu. Jan janumun Tabita janixohki, Griegovaun jovin Dorcaskin janunivomun jan janixohnu. Jaa xanonmun junuyamakin jato sharaakin jau kuzaxonkin jaa jaumahizrivi jato jau kuzaxonpahonnixohki. **37** Ja jahaaxon jato jau kuzaxonyaahi izinhaxmun jan nanixohnu. Naxo jaton itin rachootanmun mananki tapaz vuxkuutzan ratankanixohki.

38 Jope jumannohax orama Lida jakunmun, kanon Lidan jahaa Pedro iitannon joni ravuu nichinkanixohki. Voxonmun Pedro nan jahaakin yohikanixohnu: Zamayamahi novutan jopu, kin yohihavomun.

39 Pedro jatovutan kanixohki. Jatovutan kahax nokoohaitomun xanovo nashinna jari Pedro iyokanixohnu. Iyohaivaunmun xanovo vunu namanirazin Pedro muchitan arahkin jiriya jaxon jato Dorkan zayatiya koton kuxuxonyantamun Pedro iinmakannixohki.

40 Kanon jato kiyoo jokonmatan ranpitan Diosvutan yovankin jaa xano kayamanon Dios yohitanmun Pedron jaa nashinna xano nan jahaakin yohinixohki:
Vuniiyu, Tabita, janhkain vuzotan Pedro iintanmun jan vuniitan tzahoonixohki. **41** Tzahoohaito poyannun vitanmun jan vuninixohki. Vunitan nichintanmun jato Pedron vunu namani xanovoya Dios chivanhai jonivo kunahainmun, moha kayaxo jaa nahaa xano vuchikanixohki.

42 Tabitan kayakunmun Jope juman jahaarazin ninkaaxon nahan vutzakin shinanxon nokun Yovaa koonkanixohnu. **43** Ja jahaakin jau kuzahaxmun Pedro zamachaiihi jari Jope juman janixohki, jau xakaa arohai joni Simonman tapazan.

Cornelio Diosin inakun
Pedro kunamani.

10 **1** Cesarea jumanmun Cornelio januya Romano joni janixohnu. Zontarovo xokoztii Italianokin janunivohton capitanmun jan janixohki.

2 Joni sharaa jaxon jan ainya vakuvotiyan Dios chivanhaimun jan janixohnu. Jaumahiz jahaa Judiovo koriiki naha inanhimun Diosvutan yovannox janhkiki.

3 Kanon moha vari nantaahainmun jan namaahikavizkin ¡Cornelio! kin kunakatzi jan jahaa jari jikihaito Diosin inaa vuchinixohki, Kunahaito. **4** Ninkaatan janoxon Diosin inaa iintanmun jan ratuhkuuyovaatan javi rakuuvoyakovin: ¿Jaura Yovaku? nixohki. Ja jahaahaitomun Diosin inakun:
Jaa jau yohihaito miya ninkaaxonmun jaumahiz jahaa jato jau kuzaxonhaito miya iinhi Dioskihnupu. **5** Jau min kuzannonkavihira Dioskihki yohinon, ninkaapu. Nokun Yovakun katooni Simon jonon kunatanon jato Jope juma jari nichinpu. **6** Jaa Simon Pedrokinrivi janunivomun Jope juman jahaxkihnupu, Simontzan tapazan. Jununha kuxaamun jahax jaa jau xakaa arohai Simontzahkiki, kinmun Diosin inakun Cornelio yohinixohki.

7 Ja jahaakin yohivahin Diosin inaa kakunmun jan jaa jau kuzaxonnai joni ravuu kunatan zontaro Dios chivanhai jonirivi kunanixohki. **8** Jato kunatan Diosin inakun jau yohikun jato yohitanmun jan Jope jari jato nichinnixohki, Pedro iitannon.

9 Jan jato nichinha voshinnax mohakovin juma jari nokoohi jahaavaun vari matzakamuuhainmun Diosvutan yovankatzi tapaz maxkaa Pedro inaanixohnu. **10** Kanonmun koshmahnatan Pedro jiripainixohki. Jirinon jiriti jovaxoni jahaavaunmun namaahikavizkin jan jau iinnixohnu.

11 Namaahikavizkin jan iinhamun nai vuxnakuhuuhain zavaanon panuxkin kiyohavokavizmun naihokuhax main votoonixohki. **12** Jaa zavaanonmuranmun yohinna ramirazi janixohnu: Nan main vohotannai yohinna pitimarazi jahaxmun, nan ronorazi jahaxmun puhiyarazirivi janixohki.
13 Ja jahaahaito iintanmun jan nan jahaakin yohihaito jovi ninkaanixohki:
Vuniitan rututan pixanhpu, Pedro, kin yohihaitomun jan jovi ninkaanixohki.

14 Ja jahaahaito ninkaatanmun Pedron:
Janonnupu Yovaku. Pishtakovinmun pitima kumo jau piyamanox unhkai, mun Pedro janixohki.

15 Ja jahaahaitomun unaa jovin yohinixohnu, nan jahaakin:
Javi pixanhpu, piti jau Diosin kuzanikun pitima yohiyamaxanhpu, mun jovi janixohki.

16 Kimishakin Pedron jovi ninkaahainmun jakiriviz zavaanon naiho yamariznixohki. **17** Zavaanon yamarizhain jan kuzanonra jan jaarazi jau iinhihki shinanhi jakunmun Cornelion nichinshina jonivo rakira Simonman tapaz jahahki jato yokaavohi nokoonixohnu.

18 Nokootanmun mukumahax yohikanixohki, nan jahaakin:
¿Nan tapazan jahaxra Simonhki jaa Pedrokinrivi janunivo? kinmun jato yokaakanixohnu.

19 Jaa jan namaahikavizkin jau iinha jan junuyamakin shinanhi jakunmun Diosin Kayan Pedro yohinixohki, nan jahaakin:
Kimisha jonin miya vunahihkinupu. **20** Vuniitan votookahin jatovutan katanjanhpu, katira minhki shinanyamahi. Iyanmun un jato nichinha vushinnaxkankihki, kinmun Diosin Kaya Sharakun Pedro yohinixohnu.

21 Ja jahaakin jan yohihain votootan Cornelion nichinshina jonivo vuchitanmun jan:
Naanmun unhnukanpu, jaa man iya vunahai. ¿Kuzajanhkin iya vunahira manhkai? mun jan jatonixohki.

22 Jato ja jahaahatomun rainvahin yohikanixohnu, nan jahaakin:
Capitan Cornelion noku nichinha joshinnaxmun non nokoohanupu. Shinan sharaaya jaxonmun Dios sharaakin yohinox janhkiki. Jahon kuunyovaahi Judiovo jakunmun miya kunanon Diosin inakun jaa yohishinkunmun jan noku miya kunamakunmun miya kunahi johi nonhkai. Jau yohihaito miya ninkaapaikinmun jan noku miya kunamashinxohki, kinmun yohikanixohki.

23 Ja jahaakin yohihaito jan jato jano oxanon yohihamun jari oxakanixohnu. Oxashinax vohavan jatovutan Pedro kahainmun Jope jahaa Cristo chivanhai jonivorivi jatovutan vonixohki.

24 Jopennohax vohax naki sharaa ishinnaxmun Cesarean nokookanixohnu. Jan kaivoya jan jato jakinhnai jato kunaxon jato Cornelion manakihinyaahainmun nokookanixohki. **25** Nokoohaito ninkaavuran rananhi jan tapazmurannohax kainkiran jotan ranantanmun jan Pedro vuzohri ranpinixohnu sharaakin yohikatzi.
26 Ranpihaitomun Pedron:
Vuniipu. Diosmamun unhki, min un vuzohri ranpinon, kinmun jan yohinixohki.

27 Corneliovutan yovankahi tapazan jikitanmun jan tziztokohooxo joni naha vuchinixohki. **28** Vuchitanmun jan jato yohinixohki, nan jahaakin:
Xokotzavo joni jakinhyamahimun jaton tapazanrivi vuiiyamanox Judiovohkinukanpu, onanmunax manhkiki. Vutzakinrokonmun iya Diosin shinanmashinxohnukanpu. Nan kumokihkain yohixon, nan iromakihkain jato unaa yohiyamanonmun jan iya yohishinxohki.
29 Karakunmun iya kunahavo jamavomunra manhkari shinanyamahi un johai. Kuzajanhkinra man iya kunashinahki ninkaanon iya yohikanpu, katomun.

30 Cornelion rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Nan jahaahi moha vari nantaahainmun un tapazanxon yantan Dios yovanhi jashinkuhnupu. Diosvutan yovanyovanhaitomun iya joni chopa shivi sharaa zauunikaton vuchimashinxohki. Nantiyanmun cuatro nutuhki un iinshinna. **31** Vuchimatanmun jan iya yohishinxohnukanpu, nan jahaakin: Jaa jau yohihaito miya ninkaaxonmun jaumahiz jahaa jato jau kuzaxonhaito miya iinhi Dioskihnupu.
32 Nokun Yovakun katooni Simon jonon kunatannon jato Jope juma jari nichinpu. Jaa Simon Pedrokinrivi janunivomun Jope juman jahaxkihnupu, Simontzan tapazan. Jununha kuxaamun jahax jaa jau xakaa arohai Simontzahkiki, kinmun iya Diosin inakun yohishinxohnu.

33 Ja jahaakin jan iya yohihainmun un koshikovin miya vunatannon jato nichinshinkun miya iyuhavomun min jokihnupu. Diosin noku iinhamun min johain jasharahi nuno jahax nonhkanupu. Jau noku yohihi jonon miya nokun Yovakun nichinha johaxra minhkai ninkaanon noku yohipu, kinmun Cornelion yohinixohki.

Cornelion tapazanxon jato Pedron Jovi Sharaa yohini.

34 Ja jahaakin yohihaitomun jato Pedron:
Rama un onanhanukanpu, Judiovoruz shinansharaayamakinmun xokotza jonivorivi shinansharaahi Dioskihki. **35** Jan Jovi Sharaa ninkaakin sharaakin jau kuzakin jaa chivanhaitomun jatorazi shinansharaahi Dioskihki, Judiovoya Judiovomaama, tanmun jan unaa. **36** Ninkaakanpu yohinon: Kiyoovinin apokovinhamun Diosin Jesucristo un kaivo jari nichinnixohnukanpu, jato Jovi Sharaa ninkaamahi jonon.

37 Onanmunax manhkinukanpu kuzra nokun nutunohax janixki. Juannunmun jato Jovi Sharaa ninkaamayookin vutzakin shinanhaito junumuran vuimanixohki. Chipomun Jesuscristonrivi jato Jovi Sharaa Galilea mainxon ninkaamaxon, Judea mainxonrivi ninkaamanixohnu. **38** Ja jahaahaitomun Diosin Jesús Nazaretin jahaa jan Kaya Sharaa nichinjonixohki, javutan jaxanhni jonon. Diosin Kayan amakunmun Jesusin sharaakin jato jau kuzaxonjon yoshinnin ivoni kiyoorivi jato aronixohki. Ja jahaaxonmun jan jau kuzanixohnu, Dios javuu jaxon amakun. **39** Nokun non iinkunmun jan nan jau Judea main jahaa jato jau kuzaxonjon, Jerusalen juman jahaarivi jato sharaakin jau kuzaxonixohnukanpu. Javikin jato jau kuzaxonyaahaitomun zinaakin rutunovo jato inankanixohnu. Jato inanhavanmun jii xatuxon joxkunxon jahon tzakamakin rontanxon rutukanixohki. **40** Ja jahaaxon rutuhavo nashinxomun Diosin kayamanixohnu, kimisha nutu vinontan. Kayamaxonmun jan non iinnon noku vuchimanixohki. **41** Kiyoo jato vuchimayamakinmun jan jaa noku Diosin katooniruz noku vuchimanixohnu. Naxon kayashinnax jan jakun javutan jaxonmun non ayakihinxon jirikihinnikuhku.

42 Novutan jaxonmun jan noku nichinnixohnu, jato nan jahaakin yohitannon:
"Kiyoovinin ninkaanon jato yohijanhkanpu. Diosinmun iya katoonihkiki, jaa iya chivanhairazi jato jan jatin iyojanhkin jato vunahi jonon, jaa iya chivanyamahairokon jato kastiikatan," kin yohitanmun jan noku nichinnixohki.

43 Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaunrivimun Jesús yohikin nan jahaakin yohinixohnu: "Jaa jaki chipoohaito jato iromahaivo potaxontimun janhnu," kin yohinivanmun jato Pedron yohinixohki.

Judiovomaamarivi Diosin Kaya sharakun jato ivoni.

44 Pedron jato jau yohihaito ninkaahi jajaahaivaunmun Diosin Kaya Sharaa maniihavo jano jonixohnu, jato ivokatzi. **45,46** Jaa jahaa jovin yovanyamahaitox jovi ramirazin yovankin Dios sharaakin yohihaitomun jato ninkaakanixohki. Ja jahaahi jovi ramirazin yovanhaito jato ninkaatanmun Pedrovutan jahaa Jesús chivanhai Judiovo ratuhkuuyovaanixohnu, Judiovomaama jato Diosin Kaya Sharakun ivohain.

47 Kanonmun jato Pedron:
Kuzaxonkama noku Diosin Kaya Sharakun ivohamai ja jahaakinrivi jato jan Kayan ivohain ¿Tzovan iya jato junumuran jikimapanan amamatira? kinmun Pedron yohinixohnu.

48 Ja jahaakin yohitan jato Pedron jaa rama Jesuski chipoohairazi jato junumuran vuiimanon yohihainmun jato junumuran vuiimakannixohki. Jato junimuran vuiimaxomun katankatzi jatovutan kutzahtin nutu pista jatovutan janon Pedro yohikanoxohki.

Jerusalen juman jahaa Cristo chivanhai jonivo Pedron jaa jau kuzyantarazi yohini.

11 **1** Judiovomaamahan Jovi Sharaa ninkaaxon Jesuski chipooha kakaahaitomun Judea nutun jahaa Diosin jato katoonivovutan Jesucristo chivanhai jonivaun ninkaanixohnu. **2** Unaa Jerusalen juman janoriviz johaitomun Pedro yokaakanixohnu, nan jahaakin.

3 ¿Kuzanon nokun kaivomaama jizii kahaxra min jatovutan jiriyanta? kinmun yokaakanixohki.

4 Yokaahaitomun jan jato jaa jau kuzyantarazi yohivahin nan jahaakin yohinixohnu:
5 Jope jumannohaxmun Diosvutan yovanyovankinmun un namaahikavizkin zavaanon panuxkin kiyohavokavitzax naihokuhax iya jano votoohaito iinyankuhnukanpu. **6** Okumuran jaurazi jahaxrahkiki iinsharaakinmun un yohinnarazi vuchiyankuhku. Nan main vohotannai yohinna pitimarazi iinxonmun un, nan inanakaviz iinxonmun un, nan rono iinxonmun un jau puhiyarivi iinyankuhku.
7 Iinkinmun un vuniitan jau rututan pinon iya yohihaito jovi ninkaayankuhku.

8 Yohihaito ninkaatanmun un jumatan pishtakovin pitima jau kumo piyamahaiton yohiyankuhku.

9 Yohitanmun un unaa jovi ninkaayankuhnu, nan jahaakin yohihaito: Piti Diosin jau kuzanikun pitima yohiyamajanhpu, kin yohihaitomun un jovi ninkaayankuhku.

10 Kimishakin un jovi ninkaahainmun jakiriviz zavaanon naiho yamarizyanxohki. **11** Zavaanon naiho inaahi yamarizhainmun jaa zununkovin kimisha joni jamavo Cesareanohax un jahaa tapaz jano nokooyanxohki, javutan katannon iya yohijahinni. **12** Jatovutan kanon iya yohihaivaunmun un, kanon jumayamahi jatovutan kayankuhku. Diosin Kayan iya nichinhamun un jatovutan kayamajanhkin shinanyamahi kayankuhku. Un jatovutan kahainmun nan seis uvutan jahaton iya manahi vuyantaxkankihki. Cesarea juman nokootanmun non jaa iya kunatannon jato nichinshina jonin tapazan jikinikuhku.
13 Jikihax jahamun jan noku Diosin inaa jan tapazan nihaa iinshina yohinixohki. Nixonmunkiha nan jahaakin yohinixohnu: “Simon Pedro kunatannon jato Jope juma jari nichinpu. **14** Jaanmun miya min kaivoya Dioski chipoojanhkin jau kuzatira minhki yohikatzi janhkiki,” kin Diosin inakun yohikunmun iya Cornelion yohiyanxohki.

15 Kanon un jato Jovi Sharaa ninkaamahainmun jato ivonon Diosin jan Kaya nichinyanxohnukanpu. Kuzaxonkama noku Diosin Kayan ivonikumai ja jahaahi. **16** Ja jahaahaito vuchitanmun un nokun Yovakun noku nan jahaakin jokonnikun shinanrizyankuhnu: "Juannun jato junumuran vuiimatan chokakunmun iyan mato Diosin Kaya nichinxonkatzi unhkanu, mato ivokatzi jonon," kin noku Jesusin yohinikunmun un shinanrizyankuhku, kin yohitanmun Pedron jato unaa.

17 Ninkaakanpu, yohinon: Jaa non Jesuski chipooni ja jahaahirivi jatox Jesuski chipooxomun Diosin jato ivonon jan Kaya nichinyanxohnu, noku ivohi jonon jan nichinni ja jahaakin. Karakunmun Diosin iya jato jan Jovi Sharaa ninkaamanon nichinkunmun un jumayamakin jato Jovi ninkaamakatzi kayankuhku. Diosin Jovi jato ninkaamaxanhni kayamakinmun un Dios jumakanhnikuhnukanpu, kinmun jato Pedron yohinixohki.

18 Kaahi yovanhaito Pedro ninkaatan nishmaatanmun Jesucristo chivanhai jonivo Jerusalen juman jahaton sharaakin Dios yohinixohnu, nan jahaakin:
Koonmunhnukanpu, jaton shinanyovaakinmun vutzakin shinannon nokun kaivomaamarivi vutzakin shinanmahi Dioskihki, nokaxo jato jan jatin iyojahinnon, kinmun Dios sharaakin yohikanixohnu.

Antioquian jahaa Jesucristo chivanhai jonivaun jato jovi sharaa ninkaamaxon jaumahiz jahaarivi jato jau pishta vomani.

19 Pedroya jato Jesucriston katooni jonivo Jerusalen juman tziztokohoohax jahaavaunmun Cristo chivanhai jonitzavaun nutuztiirazinxon jato Jovi Sharaa ninkaamakannixohnu. Esteban rututivanmun jato zinaahaavo Fenicia nutun tuxu vohavanmun, Chipre nazin tuxu vohavanmun, Antioquia jumanrivi tuxux vokannixohki. Jari voxonmun Judiovoruz Jovi Sharaa ninkaamakannixohnu, Judiovomaamarokon jato ninkaamayamakin. **20** Jesucristo chivanhai jonivo tuxu Chipre nazinnohaxya Cirene jumannohax Antioquia juman voxonmun jatonrivi jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamakannixohnu, jaa Judiovomaama.

21 Diosin Kayan jato yohimakunmun jato Jovi Sharaa ninkaamakannixohki. Jovi ninkaaxonmun nahan jaton itin iromahaivo potatan vutzakin shinanhax, kanon Jesuski chipookanixohki.

22 Vutzakin shinanxon Jesucristo chivanhavo kakaahaito ninkaaxonmun Jesucristo chivanhi Jerusalen juman tziztokohoohai jonivaun Antioquia juman Bernabe nichinnixohnu. **23** Nichinhavo kahax nokootanmun jan Diosin jato jau kuzaxonnairazi vuchihax jasharanixohki. Junuyamakin Jesucristo shinanyovaaxon chivannonmun jan jato yohinixohnu. **24** Joni sharaaha Diosin Kayan Bernabe ivoyovaaha jaxon Diosin jau yohihairazi koonyovaahaimun jan janixohki. Ja jahaakin Dios chivanyovaahaito Bernabe iinkinmun jatonrivi joni nahan Dios chivankanixohnu.

25 Ja jahaahax jaxon jato Jovi Sharaa ninkaamaahimun Bernabe Tarso juman kanixohki, Saulo vunaxahinni. **26** Vunavunakin vuchixon Saulo iyohi Antioquian vohaxmun Jesús chivanhai jonivovutan jari tii varixutuu tziztokohootanhki jakannixohki, jato nahakovin Diosin Jovi ninkaamakatzi. Antioquia jarixonmun ayookin Cristianovokin Jesús chivanhai jonivo janukanixohki.

27 Jaatiyanrivimun Jerusalen jumannohax Diosin jau yohikun jato yohihai jonivo tuxu Antioquian vonixohnu. **28** Agabo januya joniztii jatovutan jahatoxmun vuniitan Diosin Kayan yohimakun jato yohinixohki, nan jahaakin:
Jaa mai tohaztipan jahaamun koshmayovaakatzihkankihnukanpu, kin jan yohitainmun Romanovaun apo Claudio jakun koshmayovaa-kanixohki.

29 Koshmajahinnovo jato yohihaito ninkaatanmun Antioquian jahaa Cristo chivanhai jonivaun Judean jahaa Cristianovo kutzahtin mishtin koriiki jato vomaxonjanhkin shinankanixohnu.
30 Ja jahaakin shinanxonmun kanon Bernabeya Saulo Judea nutu jari nichinkanixohnu, jato chituhai xunivo jato mishtinrazi koriiki inanhavan jato voxontannon.

Santiago rutuxon Pedro karavozomuran ninonnivo.

12 **1** Kanonmun apo Herodesin Jesucristo chivanhai jonivo zinaakin muhuyovaanixohnu. **2** Juannun vutza Santiagomun jan jato janshin rutumanixohki. **3** Santiago rutuhaivaunmun Herodesin Pedrotzinkan jato achimanijohnu, Judio yovaavo jaki sharaahi yovannonkavikin. Pan novahkaama akaivo nutu ikainmun jato Pedro achimakannixohki. **4** Jato Pedro achimaxon karavozomuran ninonmaxonmun Herodesin zontarovo naha nichinnixohnu, Pedro chituyovaanon. Nutu sharaa vinoohain kutzahkirahkannihki ninkaajanhkin Judio yovaavo Pedro iinmaxanhkin shinankinmun jan jato chituyovaamakannixohki.

5 Chitusharaahavo karavozomuran Pedro jakunmun Jesucristo chivanhai jonivaun junuyamakin Pedro Dios yohixonixohnu.

Karavozomurannoha Diosin inakun Pedro kainmanii.

6 Jaa innovo jato kainmaxonnontujanhkin shinanhax Herodes jakunmun jaa yamuu cadena ravuu kataxxon zontaroyavikin Pedro mutuxkuruhxon nakihavo oxahaxmun jan janixohki. Oxahax jan jakunmun tuxu zontarovo karavozo vuva chituhax janixohnu.

7 Karavozo vuva chituhax jahaavaunmun, kanon yohishma Diosin inaa jonixohki. Jan nokoohainmun karavozo jurupan jotanixohnu. Pedro pishtinkin vuzontanmun jan nan jahaakin yohinixohki:
Koshi vuniipu, kin Diosin inakun yohihainmun jan mukunnunohax cadena munuxhavo pukuutan ruohkoonixohnu. Cadena ruohkoohainmun unaa Diosin inakun yohinixohnu, nan jahaakin.
8 Chopa zauutan zapatorivi zauupu, janhkainmun Pedron ja jahaanixohnu. Kanonmun Diosin inakun unaa. Kanon tari zauutan iya chironvuranpu, nixohki.

9 Ja jahaakin jan yohihainmun Pedron koonkovin ja jahaakin jau kuzahato Diosin inaa iinhira janhkiki shinannixohnu. **10** Karavozo vuva chituxo zontaro vinovahin vutzarivi vinovahin votan vuva jano nokoohaivaunmun yami xao vuva jamun vuxnakuhuunixohki. Vuva

vuxnakuhuuhainmun jokonvahin chaii pishta votanmun, kanon jaztii janon vahi naki sharaa Pedro Diosin inakun nuvahin kanixohnu.
11 Jan kahainmun kanon Pedron onansharaatan jamun yohinixohki, nan jahaakin:
Koonmun un moha onanhanupu, nokun Yovaakovinninmun iya Herodesvutan nokun kaivaun apovaun iya muhukatzikihkain iihaito jan jan inaa nichinha jotan jan iya kainmakihki, kinmun Pedron jamun yohinixohki.

12 Diosin inakun Pedro karavozomurannoha kainmahainmun Dios chivanhai jonivo naha Pedro Dios yohixonkatzi tziztokohoohax janixohnu. Juan januya Marcos jahaa tapazan tziztokohoohaxmun jakannixohki. Jaa tapazanmun Pedro kanixohnu. **13** Nokootanmun Pedron vuva toontoonhkamun kainyamakin okumuranxon Rode januya xano xontakonon jan jovi ninkaanixohnu. **14** Pedron jovi ninkaatanmun jan jasharayovaatan vuxnaatimurokonhkari jaririviz nirikinirikihkahi kanixohki, vuva janomun Pedro jahahki jato yohijanhni.

15 Jato yohihaitomun rainvahin yohikanixohnu, nan jahaakin:
Raminnahaahikavizkinmun jau yohihi minhkinu, chipi, kavanmun jan:
Jaakovin janhnuka-un, katomun:
Jaa Pedro chituhai Diosin inaamurahnu, mun kanixohki.

16 Kaahi jahaavaunmun junuyamakin vuva toontoonhkato Pedro vuxnaatan vuchitan ratuhkuuyovaakanixohki.

17 Ratuhkuuhaito nishmaanon jato mukunnun yohitanmun jan kaaxon Diosin inakun karavozomurannoha kainmakihki jato yohinixohnu. Jato yohitanmun jan:
Kaaxon nanrazi jau kuzha Santiago yohixon novutan Cristo chivanhai jonivorivi yohijanhkanpu, kin jato yohivahinmun jan jumatzantzinkan kanixohki.
18 Jan kahain nutuhain Pedro yopatan rakuuyovaakinmun kuzhaxra jan kainhaxki shinankin vunakanixohnu.

19 Vunahi jahaavaunmun karavozomurankovinki jan jakun Pedro vunatannon jan jonivo Herodesin nichinha voxonmun yopakannixohki. Yopaxonmun karavozo chituhai zontarovo yokaaxonmun jan jan jonivo jato rutumanixohnu. Chipomun Herodes Judea mainnohax Cesarean kanixohki, kanon jaritzinkan jakatzi.

Apo Herodes nanii.

20 Tiroya Sidon jahaa jonivaunmun Herodesin jato jiriti inankun vipanhkannixohnu. Jatoki jan notzikun kakaahaito ninkaahaxmun unaa jan jato jiriti inanyamati shinanhi rakuukanixohki. Karakunmun Herodes jau chituxonai joni Blastoya ravukanankanixohnu, jatoki notziyamanon jato apo Herodes yohixonnon.

21 Jan jato yohixonkunmun Herodesin nututzan jato yovanjanhkin yohiha kanon nutu nokoohain apon chopa sharaa zauuhax apon tzahootinin tzahootanmun jan jato yovanyovaanixohki. **22** Yovanyovaahaito Herodes ninkaatanmun nan jahaakin yohikanixohnu:
¡Ninkaakanpu, jan yovanhaimun yoraamamun janhnukanpu! Dioskovinmun janhki, mun kanixohki.

23 Ja jahaakin yohihaivaun Diosrokonmun Yovaahki yohiyamakin jaamun yovaahki shinanhaito Diosin inakun izinmayantamun xunan piha Herodes nanixohki.

24 Jan nayankun kiyoovinin ninkaaxonmun jumatzarazinxon jato Diosin Jovi ninkaamakanixohnu. **25** Jau kuzanon jato nichinyantavaun ja jahaakin jau kuzayaakin arohtivahinmun Jerusalen jumannohax Bernabeya Saulo kanixohki. Vokinmun jaa Marcos januya Juan iyokanixohnu.

Bernabeya Saulon voyooni jaato Diosin Jovi voxonhi.

13 **1** Antioquia juman jahaa Jesucristo chivanhai jonivo tziztokohoohaivutanmun Diosin jau yohikun jato yohihaiya jato Jovi onanmahai jonivo janixohnu. Nan Bernabe jakunmun, nan Simon jaa chahokin janunivo jakun, nan Cirene juman jahaa Lucio

jakun, nan Manaen Galileannohax apo Herodesvutan puxkooni janixohki.

2 Kiyoo tziztokohoohax jiriyamahi jahax vuakin Dios shinanhi jajaahaitomun Diosin Kayan jato nan jahaakin yohinixohnu:
Jato Jovi Sharaa ninkaamaxahinnonmun un Bernabeya Saulo katoohahkinukanpu, karamunhki jato janovirazi vohotankin Jovi Sharaa yohijanhtannon jato ninchinkanpu, kinmun Diosin Kayan jato yohinixohki.

3 Kanon Diosvutan yovanyovanhimun jiriyamayaakin Pabloya Bernabe jato Diosin Jovi yohijanhtannon nichinjanhkinmun jaton itin jaa ravuu joni mapoki ramakannixohki.

Chipre nazin jahaa jato Bernabevutan Saulon Jovi Sharaa ninkaamanii.

4 Diosin Kayan jato yohiha ja jahaakinmun Bernabeya Saulo nichinkanixohnu. Seleucia juman nokoohaxmun jarihax nontinhan vopavahin Chipre januya nazin vokannixohki. **5** Chipre nazin nokoohaxmun Salamina juman ipaakanixohnu. Jarixonmun Judiovaun jovi ninkaati tapazan vuiixon jato Jovi Sharaa ninkaamakannixohki. Juan Marcosmun jato manahi kanixohnu.

6 Nazi kapohaton Pafos juman nokooxonmun Judio yovuu vuchikanixohki. Jan janumun BarJesús janixohnu. Diosin nichinhaki jonixon jato paranhimun jan janixohki. **7** Jaa jumanrivimun jau shinanyovaahai apo Sergio Paulokin janunivo janixohki. Jaavutan ravuuhaimun jaa yovuu janixohnu. Kanon Diosin Jovi jato ninkaamanonmun apon Sergion Bernabeya Saulo jato kunamanixohnu.
8 Jato kunahavo nokootan jato Diosin Jovi ninkaamapananmun jaa yovupan jato naki xatumanixohki, apo Sergion jato Jovi yohihaito ninkaaxon koonti shinankin. Elimaskin Griegovaun jovin janunivomun jaa yovuu janixohki.

9 Diosin Kayanmun jaa joni yovuu iromahki onannon Pablo onanmakun onantanmun jan iinchaiitan nan jahaakin yohinixohnu:

10 Yoshinnin vaku jonix jau kuzahi ontzahai jonimun minhnupu. Jau sharakun kuunyamahi minhkiki. ¿Kuzanon Diosin sharaakin jau kuzahain miyan iromahanpaihira minhkai? **11** Ramakovinmun miya kopihi Dioskihnupu, vutamuni minhkiki. Chaii pishtahi vutahax jakatzi minhkiki, kin Pablon yohihainmun jan vunaakovin vutanixohnu. Jan iinpananmun iintimakovinnixohki. Mutzonxon iyononmun jan jato vunanixohnu, moha vutatan.

12 Kanon Diosin Jovi Pablon yohihain ninkaaninkaakin vutahaito Elimas vuchitan shinantzakinmun apo Sergion Jesuski chipoonixohnu.

Antioquia jumanxon jato Pablon Jovi Sharaa ninkaamanii.

13 Pafos janohaxmun Pabloya jan jatovutan kaanhai jonivo nontinhan vopavahin Perge jari vokannixohnu. Panfilia nutunmun Perge janixohki. Juan Marcosmun jatovutan kayamanixohnu, vanuukiran-mun jan janoriviz Jerusalen juman jonixohki. **14** Pergenohaxmun Antioquian vokannixohnu, Pisidia nutun. Jovinhaivo nutu ikain Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapazan vuiihaxmun maniikanixohki.

15 Maniihaivaunmun Moisesvutan Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun kirika kunuupanhni yovanxon Judiovaun apovaun jato yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Noku jizii vuhaxra manhkai, nokun kaivau? Noku jau yohipaikinkomun noku yohikanpu mai, kin yohihaivaunmun

16 Pablo kanon vuniitan jato “Mishmaakanpuhkin” yohitan jato nan jahaakin yohinixohki:
¡Ninkaakanpu, un kaivau! Un kaivomaamahanrivi ninkaakanpu:
17 Nokun Diosinmun nokun kaivo iyoonikaavo jan jonivo jaxahinnon jato katoonixon vahaamayovaanixohki, jaton maiimahan Egipto main jayooha. Chipomun jan jato Egipciovaun inaavo jayamanon jaa mainnoha jokonmanixohki. **18** Jato jokonmanixonmun Diosin cuarenta varixutuu chivankin jato mishpoo toha rakaani jari jakinhxon javikin iromakin shinanhaito jato javi tunuxon jakinhnixohnu.

19 Kanaan main nokoohaivaunmun jaa nokun kaivomaamahan jaa jau jumahai jato Diosin rutumanixohnu, jaa main janon nokun kaivo iyoonikaavo jamaxanhkin.

20 Cuatrocientos cincuenta varixutuu jano jajaahaivaunmun jato chitunon jan jaton joni yovaavo katoonixohnu, jato ja jahaakin jau kuzanon jato yohijahinnon. Chipomun Diosin Samuel katoonixohnu, jan jau yohikun jato yohihai joni jaxahinnon. **21** Diosin jau yohikun jato yohihai joni Samuel jakunmun nokun kaivo iyoonikaavaun jaton apo janon jato apo jikimaxonnon Dios yohikanixohnu. Saulmun jato Diosin apomaxonnixohki. Xokotza jonivo Benjaminin kaivaun vaku joni Kisin vakumun Saul janixohki. Cuarenta varixutuu Diosin jamaha jaton aponixmun Saul janixohki. **22** Diosin jau yohikun jumayaahaitomun Saul potatan David jaton apo jaxahinnon Diosin jaatzinkan vanixohki. Vahaxmun Dios jasharakin nan jahaakin yohinixohnu: "Isain vaku joni Davidmun un katoohanu, jaton apo jaxahinnon. Un ja jahaakin jau kuzanon yohikunmun ja jahaakin iya jau kuzaxonkatzi janhkiki," kinmun Diosin yohinixohki.

23 Davin kaivo iyoonikaavaun vakumun Jesuscristo janixohnukanpu. Jaamun Diosin nokun kaivo vutzakin shinanmahi javutan vuyannanmahi jonon nichinnixohnu, ja jahaajanhkin yohinixon. **24** Johaama Jesús jakunmun Juannun nokun kaivo Diosin Jovi ninkaamapanhnixohnu, nan jahaakin yohikin:
Iromaahi junuutan vutzakin shinankanpu. Shinantzahaitomun mato junumuran vuiikatzi unhkai, kinmun jan jato yohinixohki. **25** Moha rutuxahinnovo ravuu pishtahi jaxonmun jato Juannun nan jahaakin yohinixohnu:
"Jaa man manahai joniimamun unhnukanpu. Chipomun jokatzi janhkiki, jaamun jan yovaakovinhki. Yovaakovin jan jakun jaakavizmahan ranookovinkun janoviha kunan vivahin katan tzahoonon ratanxonyamatimun unhki," kin Juannun jato Jesuscristo yohikin yohinikunmun jato Pablon yohinixohnu. Ja jahaakin yohitanmun jan jato unaa.
26 Iyoonikaavo Abraham kaivo uvutan Dios shinanhai jonin ninkaakanpu. Matonrivi ninkaakanpu, Dioski chipoohai jamavau. Jan Jovi Sharaa man ninkaanonkavimuni Dioskihnukanpu.

27 Jerusalen juman jahai jonivovutan jaton apovaunmun tzovara Jesucristoki onanyamakanixohnu. Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapazanxonmun jovinti nutu ikain Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun kunuunii yovankinmun tzova yohikin kunuuniivorahkiki onanpaikanixohki. Tzova yohikin Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun kirika kunuunirahkiki onanhamahtonmun Jesús jato rutumakannixohnu. Jesús jato rutumahavomun, kanon ja jahaakatzihkiki yohikin kirikanan kunuupanhnivomun zununnixohki. **28** Pishtakovin iromakin jau kuzayamahai jan jakunmun javi rutupaikin jato rutumanon Pilato yohikanixohki. **29** Rutuhavan kanon ja jahaakatzihkankihki yohikin kirikanan kunuuniivo zununhainmun naxo jii joxkunhavohtonnoha votutan iyotan maikannixohki. **30** Rutuhavo naxomun Diosin kayamanixohnu. **31** Kayashinnax jaxonmun jan Galileannohax Jerusalen javutan voyantaa jonivo nahakin vuchimanixohki. Jatonmun tzovara janhki, kanon jumaztiirazin voxon jato yohihihkankihki.

32,33 Nokunrivimun nan rama mato tzovara Jesucristoki ninkaamahi nonhkainukanpu. Nokun kaivo iyoonikaavo ja jahaajahinnon yohinimun moha Diosin jaton kaivo non jakun noku jahaaxonnihkinukanpu. Noki naxonmun Jesusin kayayanxohnu. Ninkaakanpu yohinon: Jesús yohikinmun Diosin Kayan nokun kaivo iyoonikaavo nan jahaakin Salmo dos kunuumanixohnukanpu:

> “Un Vaku Jonimun minhnupu, nan ramamun un miya un Vaku Joninon jamahahkiki.” Kinmun Diosin Kayan jato kunuumanixohki.
> **34,35** Ramaamamun Diosin Jesucriston yora payooti shinankin kayamajanhkin yohinikun kirikanan kunuukannixohnu, nan jahaakin:
> “Koonkovin ja jahaakin jau kuzajanhkin un David yohinimun ja jahaakatzi unhkanu,” kin Diosin yohinikunmun kunuukannixohki. Karakunmun apo Davin vutza kirikananrivi kunuunixohki, nan jahaakin yohikin:
> “Min joni sharakun yoratzi payoomaxanhnapu, Yovaa Diosi,” kinmun jan kunuunixohki, Jesús yohikin.

36 Koonkovin apo jajaahi naxomun David maikannixohnukanpu, jan kaivo iyoonikaavo mainiivo jano. Maihaavomun jan yora payoonixohki. **37** Davin yorarokon payoonikunmun Diosin kayamaha Jesusin yora payooyamanixohnu.

38 Ninkaakanpu yohinon uvutan Dios shivanhai jonivau: Man iromahai mato potaxontimun Jesusnukanpu. “Moisesin nokun iyoonikaavo jau kuzayamati yohikin iromahaivo jato junuumatimanixohnu. **39** Jesusinrokon noku naxonxonmun noku non iromahaivo potaxon noku non iromahai junuumatimun janhki”. **40** Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaunmun Jovi kunuupanhnixohki mato ja jahaamizkomun iinsharaahax jaxanhkanpu. Nan jahaakinmun kunuupanhkannixohnu:

> **41** “Ninkaakanpu, iromahai jonivau. Iya shinanyamahai jaxon un Jovi yohiha koonyamakin mukahi manhkiki iinsharaahax jaxanhkanpu. Kiyoovinixmun nokakatzi manhkiki. Iromakovin shinanhi man jakunmun sharaakin jau kuzakatzi unhkai. Javikin un jau kuzahakun mato tzovan yohikun jato koonyamatimun manhnukanpu, kin Diosin yohikun kunuuniivaunmun jato Pablon yohinixohki.”

42 Pabloya javutan jahaa jonivomun Jovi ninkaati tapazannohax jokonhaito jaa Judiovomaamahan jato nan jahaakin yohikanixohnu: Unaa noku nan jahaarazi jau yohikatzikomun jovinhaivo nutu ikain vuxanhkanpu, kinmun jato yohikanixohnu. **43** Ja jahaakin yohihavan, kanon vokinmun Judiovovutan jaa Judiovomaamahan Dios shinankin Pabloya Bernabe chivanvohi vokannixohki. Jato chivanvohaitomun Diosin jato shinanyovaahain jaki chipoonon jato Pablon yohinixohnu.

44 Kanon semanaztii vinoohain jovinhaivo nutu ikainmun Pablovutan Bernaben jato Diosin Jovi yohihain ninkaakatzi ichakovin tziztokohookanixohnu.
45 Ichakovin jato tziztokohooxo vuchitanmun Judio yovaavaun jato zinaaxon Pablo ontzavokin janunixohki.

46 Kanonmun Pablovutan Bernaben rakuuyamakovinkin jato rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Mato nokun kaivo Judiovovizmun mato Jovi Sharaa yohihi johax nonhkai, non mato yohipananmun ninkaati shinanhi iki manhkinukanpu. Jovi Sharaa koonxanhkin shinanyamakin nokahaxrivi Diosvutan jaxanhkin shinanyamahi manhkiki. Karakunmun maton kaivomaama jato Jovi ninkaamaxahinni kahi nonhkai, kin yohitanmun jan unaa.

47 Nan jahaakin yohitan iya Diosin nichinnixohki yohinon ninkaakanpu:

> "Jaa mai tohaztipan jahaa jato un Jovi Sharaa ninkaamaxanhinni vizmarazi kaanjahinnonmun un miya katoonihkinupu. Un Jovi ninkaaxon koonxon vutzakin shinannix iihi nokahaxmun uvutan jakatzihkankihnu," kin yohitanmun iya Diosin nichinnixohki.

48 Ja jahaakin yohihaito Pablo ninkaatanmun jaa Judiovomaamahax jasharakin nan jahaakin yohikanixohki:
Sharaamun nokun Yovakun Jovihnu, kin yohixon Jesús chivanjanhkin shinanhaitomun Diosin jato jan jonivonon katoonixohnu. **49** Ja jahaaxon jumaztiirazin vohotanhkinmun Pablovutan Bernaben jato Diosin Jovi ninkaamanixohki.

50 Ja jahaahaivaunmun, kanon Judiovaun kuzaxon jato potatirahki shinanxon jato vuchituhiikih-kavan ontzatan Dios sharaakin shinanhai xanovoya joni yovaavo yohikanixohki. Jato yohihavanmun, kanon jato potakanixohnu.

51 Jato potahavo vokinmun Pablovutan Bernaben jato yohivahinnixohnu, nan jahaakin:
Joni iromakovinmun manhnukanpu. Kanonmun matovutan jayamahi kahikahi nonhkai, kin yohivahinmun Iconio juman vokannixohki.

52 Javikin Pabloya Bernabe potahavanmun jaa vutzakin shinanhahtox Diosin Kayan jato jakinhyovaaha jasharaahi Cristoki chipookanixohki.

Iconio jumanxon Pabloya Bernabe zinaaniivo.

14 **1** Iconio jumannohaxmun Pabloya Bernabe Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapazan vuiixon jato Jovi Sharaa ninkaamakunmun Judiovoya Judiovomaamahan Jovi koonxon shinantzakanixohki. **2** Jovi ninkaaxon koonhaito jato naha vuchitanmun jaa Judiovo Jovi koonyamahaiton Judiovomaama jato notzimanixohki, Cristo chivanhai jonivoki iromahi yovankin.

3 Javihi jatoki nokovahin yovanhaivaunmun Cristoki chipooxon jato Jovi Sharaa ninkaamahi icha nutu jari jakannixohki. Diosin jato chitukun onanxonmun rakuuyamakin Diosin Jovi jato ninkaamakannixohnu. Jaa jau yohihavomun koonki onannnovomun Pabloya Bernabe Diosin atimarazikin jau kuzamanixohki.

4 Ja jahaahi jahaxmun jaa juman jahaa jonivo tuxu Judiovovutan jaxon jau yohihaito jato koonyamahi jahaavaunmun tuxux Dios chivanhai jonivovutan jaxon jau yohihaito jato koonhi jakannixohnu. **5** Karakunmun Cristo chivanyamahai jonivo Pabloya Bernabeki notzixon jato muhukin jato maxaxan mataxkin rutujanhkin jaton apo yohikanixohki. **6** Yohihaito jato ninkaahaxmun Likaonia main paxahi vokannixohnu, Listraya Derbe juman. **7** Jari jaxonmun jaa joni kiyoo ramikiharazi jato Jovi Sharaa ninkaamakannixohki.

Listra jumanxon Pablo maxaxan mataxniivo.

8 Listra jumanmun joni kaanyamahai janixohnu. Jamun jaa chanto vaku viniivo kaanyaamahaimun jan janixohki. **9** Diosin Jovi jato ninkaamahaito Pablo ninkaahimun jan tzahoonixohnu. Diosin Jovi ninkaakin koonyovaahaitomun Pablon kaanyamahai joni iinnixohki. **10** Iintanmun Pablon mukumahax yohinixohnu, nan jahaakin:
Vuniitan muztun nipu, janhkainmun jan vunakovin vuniikantan kaannixohki.

11 Ja jahaakin joni arohaito Pablo vuchitanmun jaton jovin zaihkannixohnu, nan jahaahi: “Iinkanpu mai, yoratanmun nuku main vuhax nokun yoshin Zeusya Hermeskihnukanpu,” kin yohitanmun.

12 Bernabe Zeuskin janutanmun Pablo Hermeskin janukanixohki, jaton yoshinki janukin. Pabloxmun yovanhai joni janixohnu, karakunmun Hermeskihkain ikannixohki. **13** Jaa juma vuva pataxkin Zeus tapazxonniivo tapaz chituhai joninmun vaka vunuvo jau jova sharaavaun raooxon vunixohnu, Zeusya Hermes rutuxonxanhkin shinankin. Pabloya Bernabeki Zeusya Hermeskainmun jato vaka vunu rutuxonpakannixohki.

14 Ja jahaakin jau kuzapahaito jato vuchitanmun iromamunhihkankihki onannovo jaton itin jaton chopa oraxtanmun ichamuran joziitan mukumahax zaihkin yohikanixohki, nan jahaakin:
15 Ja jahaakin jau kuzayamaxanhkanpu. Matokaviz yoramun nonhki. Jaa yoshin ravuu chivanyamakin man jiriya Dioskovin chivannonmun mato Jovi ninkaamaxanhni johax nonhkai. Jaanmun jan nan naixon, nan maixon, nan jununhaxon jaa jau kiyoo kuzanixohki. Karamunkikomun shinantzaxon yoshin shinanmahiz potaxon Dioskovin chivanxanhkanpu. **16,17** Javikinmun mato Diosin ramaama maton shinannun janon jamaxon Dioskovinmun janhki onannon mato junuyamakin jau kuzaxonpahonnixohki. Jaanmun mato nan ovi imaxonxon, nan jau vanaa jokonmaxonxon, nan mato jiriti maxkaamayamaxon mato anox janhkiki, jasharahi man janon. Jaamun jan Dioskovinhki. Jaarokon chivanxanhkanpu.

18 Javikin jato Pablon jovi yohikunmun ninkaayamakin vaca vunu jato rutuxonpakanixohnu, jato sharaakin yohijanhkin. **19** Ja jahaapaihi jahaavaunmun Antioquia jumannohax vuhax Iconio jumannohaxrivi Judivo vunixohki. Vuxon iromakovinki Pabloya Bernabekihkain ixonmun jato notzimakannixohki. Jato notzimahavanmun Pablo maxaxan mataxkin rutukixon xaravoxon juma papii nukannixohnu.
20 Rutukixon nuhaavaun Cristo chivanhai jonivaun muchihainmun jan vuniitan jakiriviz juman kanixohki. Oxashinaxmun jan kanon Bernabevutan Derbe juma jari kanixohnu.

21 Jarixon jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamahavan nahan Cristo chivanhavanmun, kanon jaririviz vokannixohki: nan Listran vohax, nan Iconionrivi vohaxmun kanon janohax Antioquian vokannixohnu.

22 Jaa jumarazinxonmun Cristo chivanhai jonivo junuuyamahi Cristoki chipoonon jato yohikanixohnu. Jato sharaakin yohitanmun jato nan jahaakinrivi yohikanixohki:
Diosvutan jakatzi katanJanhkin jaurazi kuzhain tunuhax jatimun nonhnukanpu, kinrivimun jato yohikanixohnu.

23 Jato yohixonmun, kanon joni xunivo katookanixohnu, Cristo chivanhai jonivo chituxahinnon. Jiriyamahi jahax Diosvutan yovanyovankin junutanmun jato jakinhsharaanon Dios yohikanixohnu, jaa jaki chipoohairazi.

Siria main jahaa Antioquia juman Pabloya Bernabe jakiriviz vonii.

24 Listra mainnohax Pisidia mai vinovahinhaxmun Panfilia main nokookanixohnu. **25** Panfilia main nokooxonmun Perge jumanxon Jovi Sharaa yohivahinmun Atalia juman nokookanixohki. **26** Jarihax nontinhan vopavahinmun Sirian main jahaa Antioquia juman janoriviz vukannixohnu. Jaa jato Dios yohixontan jato ninchinyantavotoxmun janoriviz vukannixohki.

27 Kanon Antioquian nokooxonmun Cristo chivanhai jonivo tziztoxon kaaxon jato Diosin jau kuzaxonyanxohki jato yohikanixohki. Judiovomaamahanrivi jan Jovi Sharaa ninkaanon jato Diosin ninkaamayanxohkimun jato yohikanixohnu. **28** Kanon jatovutan jano jahaxmun tziztokohooxon Diosin Jovi ninkaatanhmaizhi Pabloya Bernabe zamayovaanixohki.

Jerusalennohax tziztokohoonivo.

15 **1** Pabloya Bernabe Antioquian jahax zamahainmun Judiovo Judeannohax voxon Judiovomaama Diosin jonivo janon jato voshkii ruxkaa xatuxonxanhkin yohikanixohki, jaa Moisesin yohikin kunuupanhni ja jahaakin. **2** Karakunmun Pablovutan Bernaben ja jahaayamatimunhki shinankin jato vachinnanankihinnixohnu. Ja jahaahaivaunmun, kanon Cristo chivanhai jonivaun Pabloya Bernabe Jerusalen juman nichinnixohki, ninkaajanhkin Diosin jato katooni jonivoya jato chituhai xunivo yokaatannon. Tuxu jonivorivimun jatovutan vonixohki.

3 Jato nichinhavo voxonmun Feniciaya Samaria vinovahin vokannixohki. Jarixonmun Judiovomaamahan Dios chivanjanhkin iromakin shinanhaivo potatan vutzakin shinanhavan jato yohikanixohnu. Ninkaahaxmun Cristo chivanhai jonivo jasharayovaaknixohki.

4 Kanon Jerusalen juman nokooxonmun Diosin katooni jonivoya jato chituhai xunivo yohikanixohnu, Diosin jato amakun jau kuzayantaavo.
5 Jato yohihaivaunmun tuxu Cristo chivanhai fariseovo vuniitan yohinixohnu, nan jahaakin:
Jaa Judiovomaamarivi Diosin jonivo jaxanhinnon jato voshkii ruxkaa xatuxontimunhnukanpu, jaa Moisesin ja jahaakin yohikin kirikanan kunuupanhni ja jahaakin jau kuzanon jato yohijanhkin.

6 Ja jahaakin yohihaito jato ninkaahaxmun Diosin katooni jonivoya jato chituhai xunivo tziztokohoonixohnu, jau kuzatirahki yokakananankatzi. **7** Yokakananyaahi vuniitanmun jato Pedron yohinixohnu, nan jahaakin:
Ramaama iya Diosin nokun kaivomaama Jovi Sharaa yohijahinnon katoonikunmun onanhax manhkinukanpu, uvutan Cristo chivanhai jonivau. **8** Kuzakin shinanhirahkannihki onanxonmun Diosin jato ivonon jato jan Kaya Sharaa nichinjonixohki, jan noku axonni ja jahaakin. **9** Shinantzahaitomun jato iromahaivo kiyoo potaxonox Jesuskihnu onanmunax nonhkai. Noku non Judiovo jakun jatomun Judiovomaama xokotzahkankihki kinmun shinanyamahi Dioskihnukanpu. Karakunmun nokun kaivomaama Moisesin kuzhax jatiraki nokun iyoonikaavo yohikin kunuunikun ja jahaahi jayamatimun kankihnukanpu.
10 ¿Kuzanonra nokun kaivomaamaha ja jahaahax janon jato jamapaihira manhkai? Jato Moisesin jau kuzati kunuuxonpahonnikun iyoonikaavo japanhni ja jahaahi japanamun jatimanixohki. Nokuxrivi non ja jahaahi japanamun jatimahki.

11 Ninkaakanpu yohinon:
Nomun nokun shinannun non iromahai potayamatimun nonhnukanpu. Noku omizvoxonmun non iromahai noku potaxonox nokun Yovaa Jesuskihnu. Jatorivimun ja jahaakin axonpaihi janhkiki, kinmun Pedron jato yohinixohki.

12 Ja jahaakin yohihaito jato ninkaatan kiyoovinix nishmaahaivaunmun Bernabevutan Pablon jato ja jahaaxon jato Diosin amakun Judiovomaamavutan jaxon atimarazi jau kuzayankanxohki jato yohikanixohnu.

13 Jato yohiyohikin junuhaivaunmun Santiagontzinkan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Mato yohinon iya ninkaakanpu mai: **14** Nokun kaivomaamahan vutzakin shinanxo jato Diosin ayookin jan jonivo janon jamayanxohki, kin Simon Pedron.
15 Yohihamun koonkovinhnukanpu. Iyoonikaavaunrivimun Diosin yohikun nan jahaakin kunuupanhnixohki:

> **16-18** "Jaa un ramaamakovin jau kuzajanhkin yohini ja jahaakinmun jau kuzakatzi unhkainukanpu. Mato omizvoxonmun mato unaa jau sharaa kuzaxonkatzi unhkai. Apo iromahanmun Davin vakuvaun un jonivo iya iromahanhamun nokakanixohnukanpu. Ramamun apo Davin kaivo apokovin janon apomakatzi unhkai. Jaa mai tohaztipan jahaa jonivaun apokovin janonmun jaa apomakatzi unhkainukanpu, jaa Judiovomaamahaxrivi jaki chipooxon iya sharaakin yohinovo," kin Diosin yohikunmun kunuupanhkannixohnu.

19 Un shinanha nokun kaivomaamaha jato Cristoki chipoojanhkin jau Kuzati Jovi kunuuniivo ja jahaakin jau kuzahi janon yohiyamatimun nonhnukanpu. **20** Nahakin jato yohiyamakin, nan pishta non jato yohijahinnonnukanpu:
Yohinna rutuxon yoshin kohaxonaavo piyamatimun kankihki jato yohixon, jaton ainmahiva jayamahax jaton vunuumahivarivi jayamatimun xanovohki jato yohixon, jaa yohinna tunuxhavo nami piyamaxon, jau jintaa ayamanon jato yohitimun nonhnukanpu.
21 Ramaamakovin jovinhaivo nutu nokoohain ja jahaapahonnixonmun jumaztiirazinxon Moisesin jau Kuzati Jovi kunuunikun ja jahaakin jau kuzanon jato yohinoxkankihnukanpu. Karakunmun nokun kaivo Judiovo ranoyama sharaahi jaxahinnon jato ja jahaakin yohihi nonhkai.

Judiovomaama jato kirika kunuuxonxon nichinnivo.

22 Cristo chivanhai jonivovutan tziztokohoohax jaxonmun Criston jato katooni jonivovutan jato chituhai xunivaun joni yovaa ravuu katoonixohnu, Antioquian Pabloya Bernabe kahain jatovutan votannon jato nichinjanhkin. Nanrazimun jato katookanixohnu: Nan Judas jaa Barsabas janutzaya jakunmun Silasrivi janixohki. **23** Jato Antioquian jahaa Cristo chivanhai jonivo vomajanhkinmun nan jahaakin kirika kunuukannixohki:
"Noku Criston katoonikatonmun jato chituhai xunivovutan jari jahaxra manhkai ninkaajanhkin mato kirika kunuuxonhi nonhkainukanpu, novutan Cristo chivanhai jonivau." Javihi nokukaviz Judiovomaama man nan Antioquia juman jahaa jakun, nan Siriaya Cilicia juman jahaa jakunmun nokun vutzavokaviz mato shinanhi nonhkainukanpu, Cristo chivanhai jonivau.

24 Mato non yohinonki ninkaakanpu: Jaa voxon mato Moisesin jau kuzati Jovi kunuukin voshkii ruxkaa xatuxonnon yohini ja jahaakin jau kuzahi janon yohiyanta jonivomun jamun jaton shinannun mato yohiyankanxohnukanpu. Nokun jato nichinhamamun nonhki. Parankinmun mato ja jahaakin jau yohiyankanxohki. **25,26** Karakun mato jizii vokin mato kirika voxonnovomun mato jari Judasya Silas nichinxoni nonhkai. Nokun Yovaa Jesucristo chivanhi jaxon jaa jau kuzaxonhaito jato rutupaihaivaun javi junuyamakin Cristo jau kuzaxonhai Pabloya Bernabe mananonmun jato nichinhi nonhkai.
27 Man ninkaanonmun mato Jovi ninkaamakatzihkankihnukanpu.

28 Diosin Kayan noku onanmanikunmun onanhax nonhkainukanpu, mato Judiovomaamahan Moisesin kirika kunuupanhni ja jahaakin jau kuzayamatimun manhki. **29** Nan mishtinrokon jau kuzayamati manhki, iinkanpu. Yohinna rutuxon Dioskihkain ixanhkin maxax yoraniivo kohaxonaavo jaa nami piyamatimun manhnukanpu, jaa yohinna tunuxhavo namirivi piyamaxon, jau jintaa ayamaxanhkanpu. Maton ainmahivarivi jayamatimun manhnukanpu, ja jahaakinrivi jaton vunuumahiva jayamatimun xanovohki. Ja jahaahi jayamahi sharaahi jatimun manhnukanpu. Jaa pishtamun non mato yohihai kanonnukanpu, kin yohikinmun jato kunuuxonkanixohnu.

30 ¡Ja jahaaxon jato votannon nichinhavo Antioquian vokinmun Cristo chivanhai jonivo tziztoxon jato kirika inankanixohnu! **31** Jato inanhaivaun yovantanmun jasharakannixohnu, sharaahax janon jato kirika kunuuxon vomahaivaun. **32** Judasya Silasrivimun jato Diosin Jovi ninkaamahai joni japanhnixohnu. Karakunmun jatonrivi Jesús chivanyovaanon jato Jovi Sharaa onanmapanhkannixohki.

33 Vuyantax jajaahaitomun, kanon jaririviz votannon jato nichinkanixohnu, nan jahaakin yohitan:
Mato Diosin chituvonon votankanpu, kin yohitanmun jato nichinkanixohki. **34,35** Jato nichinhavo vohaavaunmun Bernabeya Pablorokon Antioquian vanuuxon Cristo chivanhai joni nahavutan jato Diosin Jovi ninkaamahi janixohnu.

Pablon Jesús chivanhai jonivo unaa jizii kanii.

36 Ramaama chaii pishta zamatanmun Pablon Bernabe yohinixohnu, nan jahaakin:
Nokun Yovakun Jovi Sharaa non jato yohiyanta jaririviz kaxon jaa jumaztiirazin kaankin novutan Cristo chivanhai jonivo jato iinxanhnon kapu kutza jahaxrahkannihki, kinmun Pablon yohinixohki.

37 Ja jahaakin Pablon yohikunmun Bernaben Juan jatovutan kanon iyopainixohnu, jaa Marcos janutzaya. **38** Bernaben Marcos iyopaihainmun iyoyamakin Pablon yohinixohki, jan jato Panfilianxon potatain.

39 Kanon Pablon Marcos iyopaiyamahainmun vachinnaayaahi paxkaakanixohnu. Bernabenmun Marcos iyohi Chipre nazin kanixohki.
40 Kaakinrivimun Pablon Silas jaa mananon iyonixohnu. Jato chitunon Cristo chivanhai jonivo jato Dios yohixonaavomun vokannixohki. **41** Vokinmun nan Siria juma vinovahinxon, nan Cilicia juma vinovahinrivi vokinmun Cristo chivanhai jonivo junuyamakin jaki chipoonon yohivohi vokannixohki.

Pabloya Silas kahain jatovutan Timoteo kanii.

16 **1** Vohimun kanon Listraya Derbe juman Pabloya Silas nokoonixohnu. Jarixonmun Timoteo januya Jesucristo chivanhai joni vuchikanixohki. Jesucristo chivanhai Judio xano jaha jakunmun Griegovo japa janixohnu. **2** Cristo chivanhai jonivo Iconio juman jahaa jonivovutan jaa Listra juman jahatonmun sharaakin Timoteo yohikanixohki. **3** Timoteorivi jatovutan kanonmun Pablon iyopainixohnu. Judiovaun kaivomaama Timoteon japa jakun onanxonmun Timoteo vakuha voshkii ruxkaa xatuxonyamanivaun-rivimun onankanixohki. Jaton Jovi ninkaati tapazan vuiihaito jato vuiimayamativo shinankinmun Pablon jato Timoteo voshkii ruxkaa xatumaxonnixohki. Judiovo notzimati shinankinmun jan jato Timoteo ja jahaakin amaxonnixohnu.

4 Timoteoya Silas iyokinmun Pablon juma naha vinovonixohki. Cristo chivanhai jonivo tziztoxonmun kuzhax Judiovomaamahax jatirahki jato ninkaamakannixohnu. Jerusalen juman Criston katooni jonivovutan jato chituhai xunivaun jato jau yohimakunmun jato yohikanixohki.
5 Jato yohihavanmun Jesucristo chivanhai jonivaun aruzkikin Cristo chivankanixohki. Ja jahaahi jahaxmun nutuztiirazin Cristo chivanhai jonivo nahavuiinixohnu.

Diosin Kayan Macedonian main jahaa jato jovi Sharaa ninkaamatannon Pablo nichinni.

6 Asia mainxon jato Jovi Sharaa ninkaamapanan jato Diosin Kayan kuunxonyamahamun Frigiaya Galacia mai vinovahin vokannixohki. **7** Vohaxmun kanon Misia mai zununha jano nokookanixohnu. Kanon janohax Bitinia main votanxanhkinmun shinankanixohki. Votanpananmun jato Jesusin Kayan vomamanixohki.

8 Kanon vokin Misia mai vinovahin vohaxmun Troas vahi votootinin ipaakanixohnu. **9** Nokoohavo moha yamuuhainmun ovaa namaahikavizkin Pablon Macedonia main jahaa joni iinnixohki. Jan vuzoha jahoo nixon nan jahaakin yohihaitomun jan ninkaanixohnu:

"Nuno Macedonia main jahaa noku Jovi Sharaa ninkaamakin noku jau kuzaxonkatzi jopu," kin yohihaitomun jan ninkaanixohnu. **10** Ja jahaakin yohihaito joni ninkaahaxmun Pablo javuu jonivovutan Macedonian votanxanhkin shinankanixohnu. Jovi Sharaa jato yohitannonmura jato Diosin ja jahaakin yohihaxki onanhaxmun jari votanxanhkin shinankanixohki. Vohavanmun iyanrivi kirika ahaahi jatovutan kanikuhku.

Pabloya Silas Filipon janii.

11 Troas jumannohax nontin napokohoovahinmun non muztunkahin Samotracia nazin kanikuhnu. Kashinnaxmun non oxaatzan Neapolis vahi votootinin nokoonikuhku. **12** Jarihax kakinmun non Macedonia nutu vinovahinnikuhnu. Kahaxmun non Filipos juman nokoonikuhku, Romanovoruz jahaa juman. Filiposmun Macedonian main juma yovaa japanhnixohki. Jarimun non oxaa ravuu pishtahi janikuhnu.

13 Jovinhaivo nutu ikain jumannohax kainhaxmun non junu papii Diosvutan yovankatzi tziztokohoohaivo jari kanikuhku. Jari kahax tzahooxonmun non tziztokohooxo xanovo Diosin Jovi Sharaa ninkaamanikuhnu. **14** Janomun Lidia januya xano janixohki. Tiatira juman jahaa xano jaxon jato chopa xatu vinshin marohaimun jan janixohnu. Dios sharaakin yohihai xano jaxonmun jan jau yohihaito Pablo ninkaasharaanixohki. Pablon jau yohihain ninkaaxon jan jau yohihamun sharaahki shinanhaitomun nokun Yovakun jan Jovikovinmunhki onannixohnu. **15** Ninkaaxon Cristoki chipoohaitomun non jan kaivoyavikin chokanikuhku. Chokahaitomun jan noku yohinixohnu, nan jahaakin:
Cristo chivanhaimura unhkari shinanhaxkomun un tapazan vuiihax jahon jaxanhkan, kin yohixonmun jan noku jan tapazan jikimanixohki.

16 Kanonmun non Diosvutan non yovanhai jari kaxon yoshin iromahan ivoni xano xontako vuchinikuhnu. Yoshinnin xano xontako jaurazi kuzakatzirakannihki yovanmahamun ja jahaahi yovannixohki. Ja jahaaxonmun koriiki naha vixon jan patron inannox janhkinu. **17** Noku chivanvokinmun jan mukumahax zaihkin yohivonixohnu, nan jahaakin:

Dioskovin sharaakin jau kuzaxonhaimun nan jonivohnu. Karakunmun mato nokaxo Diosin iyojahinnon jau kuzatira manhki onannon mato Jovi Sharaa yohihihkankihki, kin yohikinmun jan noku chivanvonixohki.

18 Ja jahaakin nutu naha chivankin noku chivanhimun jan junuuyamahi ja jahaahi yovanhi janixohnu. Ja jahaahi yovanhaito ninkaaninkaahi jatzanamuutanmun Pablon jaa yoshin iroma javutan jahaa nan jahaakin yohinixohki:
Jesucristo shinankinmun miya yohihi unhkai kanon jaa xano junupu, yoshinni, kinmun Pablon yohinixohki. Ja jahaakin jan yohihainmun yoshinnin junuvahinnixohnu.

19 Yoshinnin junuvahinkun unaa koriiki jato vixonyamati jaa xano jakun onanxonmun jan patronnon Pabloya Silas achixon iyoxon jaton yovaavo vuzohri maponkanixohki. **20** Iyoxonmun jaton yovaavo yohikanixohnu, nan jahaakin:
Nokun juman jahaa jonivomun notzimahi nan Judio jonihkinukanpu.
21 Non atima jau kuzanonmun noku yohihihkankihki. Ja jahaakin jau kuzanon noku yohihaivaun ayamatimun nonhnu, Romanovomun nonhki, kinmun yohikanixohki.

22 Ja jahaakin yohitan kiyoovinix notzihaivaunmun jaton yovaavaun chopa nazirotan Pabloya Silas jato koshanon yohinixohki.
23 Yohihaivaun nahakin jato koshatanmun karavozomuran jato ninontan jokonyamanon jato chituyovaanon karavozo chituhai joni yohikanixohnu. **24** Jato chituyovaanon yohihavanmun okumuran chaii yovaa karavozo chikuutzan jato vatanmun jan jato tavitaxnixohki.

25 Jato tavitaxkaavo jahaxmun yamuu nakikara Pabloya Silas Diosvutan yovanhi vuahi jakunmun jato ninkaahi tuxu presovo janixohnu. **26** Ja jahaahi jahaavaun yohishma miyan toha kaanhain karavozo mai yakoyakohkain karavozo vuva vuxnakuhuuhain presovo nuxayantavo cadena pukuuhi kiyoonixohki.

27 Vuzotan karavozo chituhai jonin iinhamun vuva vuxnakuhuuha jakun moha preso kiyoo vohaarahkiki shinantanmun jan jamun rutuhkuuxanhkin janshi vinixohki. **28** Rutuhkuupaihaitomun Pablon mukumahax:
Kiyoovimun nonhki rutuhkuuyamapu, nixohki.

29 Ja jahaakin yohihaivaun jato juruu yokaatan vivahinmun jan nirikinirikihkahi karavozomuran jikihimun jan pariparihkahi katan Silasya Pablo vuzohri ranpinixohki. **30** Kanon vuniitan jato jumannanki jokonmaxonmun jan jato yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Iromahai jonimun unhnukanpu. Nahax Diosvutan jaxanhkin jau kuzatira un? katomun.

31 Nokun Yovaa Jesús koonjanhpu, min kaivo min tapazan jahaatiyan, kinmun Pablovutan Silas yohinixohki.

32 Kanon jato Diosin Jovi jaa yamuu ninkaamahaavaunmun jaa tapazan jahaa kiyoovinin Jesús koonkannixohki. **33** Jaa yamuukiztiimun jato vara rahonxonkannixohnu. Moha Jesuski chipooxon chokanon yohihaitomun karavozo chituhai joni jan kaivoyavikin chokakanixohki. **34** Jato chokahaito kanon jato jan tapazan iyoxonmun jato karavozo chituhai jonin jarixon jirinixohnu. Kanonmun jan jan kaivo kiyooyavi jasharanixohki, moha Jesucristo chivanhax.

35 Nutukunmun jaton yovaavaun Pabloya Silas kainmanon yohitannon zontarovo nichinkanixohnu. **36** Voxonmun Pablo yohikanixohki, nan jahaakin:
Votannon mato jokonmanonmun noku nokun yovaavaun nichinkihnukanpu. Kanon ranoyamahi votimunkiha manhki, katomun.
37 Pablon jato rainvahin: Javi Romano jonivokovinrokon non jakun noku jau kuzahaxra nonhkai yokaayamakin nahan iinnovo noku koshatan karavozomuran ninonshinxon noku rama jonuu jokonnon yohihirahkanni. Ja jahaayamakin jatoxkovinrokon vutan noku jokonmahi vunonvo jato yohitankanpu, kinmun zontarovo Pablon yohinixohnu.

38 Ja jahaakin jato Pablon yohiha voxon jaton yovaavo yohihavomun ratuhkuuyvaakanixohki, Romano jahaavaun ninkaahax. **39** Kanonmun jaton yovaavo Pabloya Silas jari voxon jato:
Romano jonivomaamaki manhkainmun non mato ja jahaashinnahkinukanpu. Unaamun mato ja jahaayamakatzi nonhkainukanpu. Unaarokontzi nuno jaxanhkannapu, kanonkomun nunohax votankanpu, kinmun jato yohikanixohki.

40 Karavozomurannohax jokonvahin Lidian tapazan voxonmun Pabloya Silas Cristo chivanhai jonivo vuchixon junuyamakin Cristo chivannon jato yohivahin vonixohki.

Tesalonica jumannoha Cristo chivanhai jonivo zinaakin karavozomuran ninonnivo.

17 **1** Vokinmun Apoloniaya Anfipolis juma vinovahin Tesalonica juman nokookanixohnu. Jaa jumanmun Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapaz janixohki. **2** Jaton itin ikavo ja jahaahi Diosin Jovi Sharaa ninkaati tapazan jikitanhkinmun kimisha semana jato Pablon jovinhaivo nutuztiirazin Jovi Sharaa ninkaamanixohnu. **3** Kunuupanhniivo Jovi jato ninkaamakinmun jaa rutuhavomun naxon kayakatzi Mesias jakun jato Pablon yohinixohki. Nan jahaakinrivimun jan jato yohinixohnu:
Jaa un mato Jesús yohihai Mesiasmunhnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

4 Tuxu Judiovaunmun Jovi Sharaa yohihaito Pabloya Silas ninkaatan koonhax jatovutan jakannixohnu. Dios sharaakin yohihai Griegovo nahanrivimun Jesús koonkanixohki, xano yovaavo nahanrivi. **5** Ja jahaahaivaunmun jaa Cristo chivanyamahaitox Judiovo notzinixohnu. Notzixonmun joni iromarazi katookanixohki, jaa juman jahaavorivi jato notzimanon. Jato kiyoo Cristo chivanhai jonivoki notzimahavanmun joni naha jato Pabloya Silas achimaxanhkin vunahi Jasonman tapazan vokannixohki, jarikovinki jahaavaun. **6,7** Jari voxon jato yopaxonmun Jesucristo chivanhai jonivoya Jason achixon jaa juman jahaa apovo vuzohri jato xaravukanixohki, nan jahaakin mukumahax yohivokin:

Jaa mai tohaztipan jahaa jato iromamahai jonivomun naanhkankihnukanpu. Nuno nokoohaitomun jan tapazan jato vuiimaxon jato jakinhnax Jasonhkiki. Jau kuzanon noku apo Cesarin yohihaimun jumahihkankihnukanpu. Vutza apomun jahaxkihakihki. Jesusmunkiha jan januhki. Kaakinmun yohihihkankihki, mun kanixohnu.

8 Ja jahaakin yohihaito jato ninkaatanmun joni nahayavi jaton apo notzinixohki. **9** Notzikin jato jokonmaxanhkin yohihaivaunmun koriiki yokaahaito jato Jason inanhain jato jokonmakannixohnu.

Pabloya Silas Berea juman janii.

10 Jatorivi achitaiz ranoxonmun Pabloya Silas Berean juman yamuu votannon jato nichinkanixohnu. Jato nichinhavo vohax Berea juman nokootanmun Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapaz jari vohax vuiikanixohki. **11** Jaa Tesalonica juman jahaa jonivokavizmahan sharaakin shinanhaitonmun jaa Berean jahaa Judiovaun jasharaxon Diosin Jovi jato ninkaamahavan ninkaanixohnu. Ninkaaxonmun nutuztiirazin jaa jato yohihaivora koonhki iinjanhkin Diosin Jovi Sharaa yohikanixohki. **12** Yohihaito jato ninkaaxon Judiovovutan Griegovo nahan Jesucristo chivanhainmun xanovo yovaavaunrivi Cristo chivannixohnu.

13 Berea jarixonrivi Jovi Sharaa jato yohihavan ninkaavahinmun Tesalonica juman jahaa Judiovo jaritzinkan vonixohki, jato jaa juman jahaatzinkan notzimakatzi.
14 Jato notzimahaavaunmun zamayama-kin Jesucristo chivanhai jonivaun Pablo muhutivo shinankin jununha kuxaa jari nichinnixohki. Pablo nichinhavanmun Timoteoya Silasrokon Berea juman vanuunixohnu.

15 Timoteo Silasvutan Berean vanuuhainmun tuxun Cristo chivanhai jonivaun Pablo Atenas juman iyokanixohnu. Atenas juman nokootan janoriviz vuxon javutan jakatzi vunon Timoteoya Silas yohixontannonmun jan jato nichinnixohnu.

Atenas juman jahaa jonivo
Pablon Jovi Sharaa ninkaamanii.

16 Vohaavaun Timoteoya Silas manahax jaxonmun Pablon Atenas juma onanxanhkin jizii kanixohnu. Kaankaankinmun jan maxax yora naha vuchinixohki. Atenas juman jahaa jonivaun jaa maxax yora sharaakin yohihain shinanhimun, jan muronyovaanixohnu. **17** Karakunmun Judiovaun Jovi Sharaa ninkaati tapazanxon Judiovoya Griegovo Diosin Jovi jato yohixonmun jan nutuztiirazin plaza jano tziztokohooxo janoxonrivi jato yohinixohnu.

18 Jovi Sharaa jato Pablon yohihain jau onanyovaaya jonivaunrivi ninkaakanixohnu, epicureosya estoicoska xokotza jonivaun. Tuxun ninkaaninkaakin-mun rainvahin Pablovutan yovankanixohnu. Tuxurivimun nan jahaahi yohinnaakanixohki: ¿Jaurazi jato yohihira nan yovanyovaahai jonihki? kavan, nashinxon Jesusin kayanikun jato Pablon yohihain ninkaatanmun tuxunrivin:
Yoshin non iinyamahain kara jato yohihi janhkinukanpu, kinmun yohikanixohki.

19 Kanon jarixon jau yohikatzi tziztokohoohaivo Areopago jari Pablo iyoxonmun nan jahaakin yohikanixohnu:
¿Kutza jovi vunaa jato yohihira minhkai? Nokurivi ninkaanon yohipu. **20** Jovi ramikavizkovinpan yohihi minhkiki. Jau yohihira minhkamun onanpaihi nonhkai, kinmun yohikanixohnu. **21** Jaa Atenas juman jahaa jonivovutan jamavotiyanmun jau rami yohixon junuyamakin ninkaapaipahonkanixohnu.

22 Kanon vuniitanmun Pablon jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Iya ninkaakanpu, Atenas juman jahaa jonivau. Maxax yoraniivo Dioskihkainmun sharaakin yohinox manhkinukanpu, onanmunax unhkai. **23** Juman kaankinmun un maxax yoraniivo man sharaakin yohihai jano nan jahaakin maxaxan kunuuniivo iinshinkuhnukanpu: “Non onanyamani Diosmun naanhnu,” kin yohikin kunuuniivomun un iinshinkuhnukanpu. Ninkaakanpu, man onannon jaa man onanyamani Diosmun mato yohihi unhkainukanpu. **24** Jaanmun jan nan maixon nan jau kiyoo kuzanihkinukanpu. Nai ivo jahaxmun yoran mukunnun jau kuzahavohton jayamanox janhkiki.

25 Jaun maxkaahaivo ja jahaahi jayamahimun jaton mukunnun jaa jau kuzaxonnovokavihi jayamahi janhkiki. Jaanmun noku nutuhkax kiyoo janon jamaxon noku jovinmaxon jaurazirivi noku inanhi janhkinu. **26** Diosin joniyoonikaton vakuvomun jaa mai tohaztipan jahaavorazihkankihnukanpu. Jonixonmun jan jato raki jakatzirahkanniki yohitan kutzahtin varixutuu jakatzirahkannikirivi yohinixohki.

27 Vunaxon vuchinovokavimuni Dioshkinukanpu. Chaiipan matovutan jayamahax janhkiki. **28** Diosin noku yoranimun jahax nonhkainukanpu. Ninkaakanpu, nan jahaakin maton kaivaun shinanyovaayahton kirikanan kunuunixohki: “Nokurivimun non Diosin vakuvohnu” kinmun mato kunuuxonkanixohki.

29 Karakun Diosin jonivo jaxon nan oroya yami yoraniivomun Dioski yohixon, nan maxax yoraniivoriviki Dioskain ixon jaa chivanyamatimun jakun, nan yami yoraniivo jakun maxax yoraniivorivi Dioskihkain chivanyamatimun nonhnukanpu. **30** Onanpaihi jahax iromahaito jato shinanyamakinmun jaa mai tohaztipan jahaton vutzakin shinannovokavihi Dioshkinukanpu. **31** Joniztiimun jan katoonixohnu, jaa koonhairazi jato jan jatin iyojanhkin jato vunahi jonon, jaa koonyamahairokon jato kastiikatan. Jan janumun Jesucristohnu. Nutu kiyoohain jaurazi kuzaniivo jato yokaanonmun Jesús nichinkatzi janhkinu. Jan katooni joni sharaa Jesús jakun kiyoovinin onanxahinnovomun Diosin nashinxo kayamanixohnu, kinmun Pablon yohinixohki.

32 Nashinxon Jesucriston kayanikun jato Pablon yohihain ninkaatan tuxun ontzavokin mukahaivaunmun tuxunrivi nan jahaakin yohikanixohnu: Unaakomunki joxanhpu, noku jau yohijanhni, kinmun yohikanixohki.

33 Ja jahaakin yohihaivaunmun kanon Pablo kanixohnu.
34 Diosin Jovi Sharaa ninkaaxon koonhaxmun tuxux Pablovutan vokannixohki: Nan Areopagon jahaa joni Dionisio kahain, nan Damaris januya xanorivi kahainmun Jesucristo koonharazixmun javutan vokannixohnu.

Corinton jahaa jonivo
Pablon Jovi Sharaa ninkaamanii.

18 **1** Atenas juman jahaa jonivo Jovi Sharaa ninkaamaahimun Pablo Corinto jumantzinkan kanixohnu. **2** Jari nokooxonmun jan Ponto jumannohax Judio joni vuchinixohki. Jan janumun Aquila janixohnu. Aquilaya jan ain Pricilamun Italiannohax nokooyantax janixohki. Apo Claudion Roman jahaa Judiovorazi potanon jato yohihain Corinto juman voyantaxmun jakannixohnu. Jarihamun jato Pablon shinanvonixohki. **3** Chopa xatu tapazhai jonivo jahaavaun ja jahaahirivi yonoohaitoxmun jan jatovutan jahax yonookatzi jaton tapazan janixohnu.

4 Jovinhaivo nutuztiirazin Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapazan kaxonmun jan Cristo chivannovokavikin Judiovoya Judiovomaama Jovi Sharaa jato yohinixohki.

5 Corinto juman Pablo jakunmun, kanon Macedoniannohax Timoteoya Silasrivi nokookunmun, kanon yonooyamakin Diosin Joviruz jato yohikinmun Pablon “Mesiaskovinmun Jesusnukanpu, jaa man manahai,” kin ninkaasharaanovo Judiovo yohinixohnu. **6** Jan jato yohihain ninkaapaiyamakinmun janukanixohki. Moha iromaahaivaun kahikahi janhkiki onannovomun jan jaton itin jan chopa tahatahahtan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Matoxvi iromahaitox nokaxomun mato kopikatzi Dioskihnukanpu. Iyan mato Jovi Sharaa yohihima un mato Jovi yohiyamanikinhkaintzi ixanhkannapu. Kanonmun Judiovomaamaruz jato Jovi Sharaa yohijanhni kahi unhkai, kinmun jato Pablon yohinixohki.

7 Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapazanxon jato unaa Jovi ninkaamayamakinmun jan Ticio Justo, tapazanxon jato Jovi ninkaamanixohki. Dios shinanyovaahaitoxmun Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapaz kutaxhax Ticion tapaz janixohki.
8 Jovi Sharaa yohihaito Pablo ninkaaxonmun, kanon Crispon jan kaivovutan Jesús koonkanixohnu. Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapaz chituhai jonivaun apomun Crispo japanhnixohki. Corinto jahaa jonivo nahan Jovi Sharaa ninkaaxon Jesús koonhaitomun jato chokakanixohnu.

9 Jato chokahavan oxaxon namaahikavizhaitomun yamuu naki Diosin Pablo yohinixohki, nan jahaakin:
"Rakuuxanhkin shinanyamakin un Jovi Sharaa jato yohijanhpu. **10** Un miya jakinhkunmun tzova pishtan miya kuzayamakatzihkinupu. Ichaxmun nan juman jahax un jonivohkiki, kinmun Diosin Pablo yohinixohki."

11 Ja jahaakin Diosin yohihamun tii varixutuu vinontan seis oxu Corinton jaxonmun Pablon Diosin Jovi jato ninkaamanixohnu.

12 Corinto juman Pablo vanuukunmun Acaya main jahaa jonivaun aponon Roman jahaa joni Galion apomakannixohki. Pabloki notzihax jahaavaun nahax voxonmun Judiovaun iromahiki janhkain yohitan Pablo jaton apo Galio jari iyokanixohki. **13** Iyoxonmun jaton apo nan jahaakin yohikanixohnu:
Jau Kuzati Jovi kunuuniivo ja jahaakin jau kuzayamakinmun vutzakin Dios sharaakin yohinon jato shinanmahi nan jonihkinupu, kinmun yohikanixohki.

14 Ramarokon Pablon yovankatzi janpaakahinnainmun Galionviz nan jahaakin Judiovo yohinixohki:
Iromakin jau kuzahato jaa joni vuchixon jau kuzahaxra janhkiki man yohihain ninkaatimun unhnukanpu, Judio jonivau. Pishtakovin iromakin jau kuzahama jan jakunmun mato ninkaayamahi unhkai. **15** Jau iromakin kuzahaxra janhkiki yohiyamakinmun, nan jau yohihaivo joviruz jan mato ninkaamahai yohixon, nan jan maton jau Kuzati Jovi jumakun yohixon, man jau yohihain ninkaapanaxonmun jau onanyamahax unhkai. Karakun matonmurokon iinxanhkanpu, kinmun jan jato yohinixohnu.

16 Yohihaitomun jan jato votannon yohinixohki.
17 Jan jato potahainmun Griego jonivorazin Sostenes achixon apo vuzohrixon muhukanixohnu. Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapaz chituhai apomun Sostenes japanhnixohki. Javikin Sostenes muhuhaivaunmun jato iinyamahikavizhi Galion janixohnu.

Jaririviz Antioquian kaxon Pablon Cristo chivanhai jonivo jizii kani.

18 Ja jahaahi jahaavaunmun nutu naha Pablo Corinto juman vanuunixohnu, Jesús chivanhai jonivovutan jakatzi. Kanon Aquilaya jan ain Pricilavutan Siria main katanJanhkin shinankinmun jan jato kakin yohivahinnixohki. Cencreakin vahi votooti janunivo jano nokoohaxmun jan chipotirokon jatovutan Sirian katankatzi nontin nanuunon maxkohnon jato yohinixohnu. Jau kuzaxonjanhkin Dios yohinixon moha zununhainmun jan jato maxkohmanixohki.

19 Kanon vopavahin vohax Efeso juman nokooxon Pricilaya Aquila nuvanhinmun jan Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapazan tziztokohoohavan jikitan jato Diosin Jovi ninkaamanixohnu. **20** Jan jato Jovi Sharaa ninkaamakunmun chaiihi jatovutan janon yohihavomun jan jumanixohki. **21** Jumakinmun jan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Jaa iya Diosin nichinhamun janoriviz joxon mato unaa iinkatzi unhkainukanpu, kin jato yohivahin Efeso jumannohax kahaxmun jan Cesarea jumantzinkan kanixohnu.

22 Cesarean nokootan mapuuvahinmun jan Jerusalen juman kanixohki. Nokootan Jesucristo chivanhai jonivo kutzarahkannihki jato jizii kahaxmun jan jarihax Antioquia juman kanixohnu.

23 Antioquian nokooyantaxmun jan jarihax kanon jumaztiirazin kaankin nan Galacia main jahaa jumaviz vinovahinxonmun jan Frigia main jahaa jumatzinkan vinovahinnixohki. Jatzanamuuyamakin Cristo chivannon jato yohihimun jan kaannixohnu.

Efeso jumanxon jato Apolon Diosin Jovi Sharaa ninkaamanii.

24 Galaciaya Frigia main kaanhi Pablo jakunmun Efeso juman Alejandrian jahaa Judio nokoonixohnu, Diosin Jovi jato ninkaamakatzi. Jan janumun Apolos janixohki. Diosin Jovi kunuupanhniivo onanyovaahai joni jaxonmun jan jato rakuuyamakin jasharakin Jovi Sharaa ninkaamanixohki.

25 Tzovara Jesuski onanxon jato chokahai Juannun vutzakin shinanhaito jato chokakun ninkaaxonmun jan jato jasharakin Jovi ninkaamanixohnu. Dios chivanhai jonivo ivonon Diosin jan Kaya nichinnikunmun ninkaayamanox janhkiki.

26 Ranooyamakinmun jan Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapazanxon jato Jovi Sharaa ninkaamanixohnu. Jovi yohihaitomun Aquilavutan jan ainnin ninkaanixohki. Ninkaavixon Diosin Jovi kiyoo onanyamaxomun vutzakin iyoxon kuzhax Jesuski chipoosharaatirahki jato onanmakannixohki.

27 Kanon onanmahaavo Acaya main kapahatomun Jesucristo chivanhai jonivaun katannon Apolos nichinnixohnu. Acaya main nokoohaito jaa jakinhsharaaxahinnovomun kirika kunuuxon Acayan jahaa Jesucristo chivanhai jonivo vomaxonkannixohki. Kirika vomahavo kahax nokootanmun jan Jesuski chipoohairazivutan jaxon jato jatzanamuuyamakin javi inaakin Cristo chivanyovaanon yohinixohki. **28** Kiyoovinin ninkaahaivaunmun jan Judiovaun yovaavaun muztunsharaa yohiyamahain Diosin Jovi kunuuniivo yovanxon Mesiaskovinmun Jesucristohki jato yohinixohki, Diosin Jovi kunuuniivo ja jahaakin.

Efeso juman Pablo janii.

19 **1** Corinto juman Apolo jakunmun manannun jahaa juma naha vinovahin kahaxmun Efeso juman Pablo nokoonixohnu. Nokooxonmun jan jari jahaa Jesucristo chivanhai jonivo tuxu vuchinixohki. **2** Vuchixonmun jan jato yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Jesucristo man chivantiyahain mato ivoyantaxra Diosin Kaya Sharaahki? Katomun.
Diosin Kaya yohihaitomun tzova ninkaayamanox nonhkanupu, kinmun rainvahin yohikanixohnu. Yohihaitomun jato Pablon:
3 ¿Kuzaxonra mato junumuran vuiimakannix? jan jatohkamun rainvahin:
Juannunmun noku tiirazi junumuran vuiimatan jokonnixohnupu, katomun jato Pablon.

4 Shinantzaxon Dios chivanhi janonmun mato Juannun chokanixohnu. Mato chokakinmun jan mato jaa chipo jokatzi jahaa Jesuski koonxahinnon yohinixohki, kinmun jato Pablon yohinixohki.

5 Ja jahaakin yohihaito Pablo ninkaatan Jesucristoki chipoohaitomun jato chokakanixohnu. **6** Kanon jato Pablon mapoki ramanhainmun Diosin Kaya Sharaa jato ivokatzi joxon jato jovitzarazin yovanmanixohki. Diosin Kayan jato ivoxon yohimakun, kanon jaurazi jato Diosin yohimakunmun jato yohikanixohnu. **7** Doce jonikaramun jakannixohki, Diosin Kayan jato ivoha.

8 Chipomun kimisha oxu chivanhi Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapazan jikitanhki jaxon Pablon ranoyamasharaakin jato Jovi Sharaa ninkaamaxon jaton apokovinmun Jesuski jato yohinixohki. **9** Jato Jovi Sharaa yohihi jan jakunmun tuxun jaa jovi ninkaapaiyamakin janovi jau yohihiki Pablohkain joni nahan ninkaakin ontzavokannixohki. Ja jahaakin yohihavanmun unaa jato jakinhyamaxanhkin Pablon Jesusristo chivanhai jonivorazi Tiranonya jan shina jari iyonixohki. Jarixonmun jan jato nutuztiirazin Jovi Sharaa ninkaamanixohnu.

10 Varixutuu ravuu chivankinmun jan jato ja jahaakin Jovi Sharaa onanmakunmun Asia main jahaa joni kiyopan Diosin Jovi ninkaakanixohki. Judiovaun ninkaahainmun Judiovomaamahan-rivimun ninkaanixohnu.

11 Atima jau kuzanon Diosin amakunmun Pablon nahakin jau kuzanixohki. **12** Ja jahaakin Diosin jaa jau kuzamakunmun jan yora ramanha chopa kaxku vixon jaa izinya jahaavo jari jato voxonkanixohnu. Jato voxonhavanmun chopa kaxku ramanhax irookanixohki. Pablon chopa ramankinrivimun yoshin iroma vomakanixohnu.

13 Jato arohaito Pablo iinkinmun jaa chivana Judiovaun jato yoshin iroma potaxonpanixohnu. Tzovara Jesuski onanyamaxonmun jamun jaton shinannun yoshin iromavo nan jahaakin yohikanixohki:

Jaa jato Pablon Jesús yohihai jaa shinankinmun mato yohihi nonhkai kanon jato ivoyamakin jato potavahintankanpu, kinmun yoshinvo yohikanixohki.

14 Sacerdotevaun apo Escevan vakuvomun janixohnu. Sietemun jaa vakurazi jakannixohki. **15** Ja jahaakin jato yoshin iroma potaxoni jajaahaitomun yoshinnin jato rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Jesús onanxonmun Pablorivi tzovara janhki onanhax nonhkainu-kanpu. Tzovara manhkimun mato onanyamahax nonhkai, kin jato yohitan

16 Jato achitan jato yoshinnin muhuyovaahamun chopamahitzax tapazmurannohax paxahi jokonvahinkanixohki. **17** Efeso juman jahaa Judiovoya Judiovomaamahan jau kuzkun ninkaahaxmun rakuuyovaakanixohnu. Jesús shinankin jaurazi kuzahaavo kakaahaito ninkaakinmun sharaakin yohihi jakannixohki.

18 Nahan Jesucristo chivanhaxmun kiyoovinin ninkaanovo iromakin jau kuzahaavo unaa ja jahaayamaxanhkin yohikanixohnu. **19** Yovuu nahanrivimun shinantzaxon jaton kirika icha vuxon kohanixohki, kiyoovinin iinnovo. Kopiiyovaamun jaton kirika kohakanixohki.

20 Ja jahaaxonmun vizmarazixon Diosin Jovi Sharaa ninkaaxon shinantzakanixohnu. Jatima jau kuzahaavorivimun iinkanixohki.

21 Jau kuzayaahi kanon Macedoniaya Acaya juman jahaa Jesús chivanhai jonivo jiztanjanhkin shinanxonmun Pablo jarihax Jerusalen jumantzinkan kaxanhkin shinannixohki. Jerusalen jarihaxtzin Roman katanjanhkinmun jan javuu jonivo yohinixohnu. **22** Ja jahaakin yohixonmun jaa jau kuzakinhnai joni ravuu Timoteoya Erasto Macedonia nutun nichinhaxmun Pablo Asia main zamachaiihi janixohki.

Efeso jumanxon Cristo chivanhai jonivo zinaaniivo.

23 Kanon Efeso jumanxon Pablon jato Jovi Sharaa ninkaamahainmun joni jau marohai jaki notziyovaanixohnu.

24 Jonin janumun Demetrio janixohki. Yami yonoohai joni jaxonmun jan orokavitzan tapaz vaku mishtinpanhnixohnu, jato marojanhkin. Maxax yoraniivo chaiikovin Dianakin janunivo tapaz rarontamuunirazikinmun jau kuzapanhkannixohnu. Ja jahaakin jau kuzakinhnatomun jan jato kopiiyovaapanhnixohki. Unaa jaa tapaz mishtin orokaviz tzovan maroyamakatzirahkiki shinantanmun.

25 Javuu jonivo kunatan jan jato nan jahaakin yohinixohnu:
Onannimun manhnukanpu, uvuu jonivau. Nan jahaahi yonookinmun koriiki icha vihii ranoyamahi jahax nonhkainukanpu. **26,27** Non koriiki icha vipananmun jaa Pablo yohihaivohton jato vutzakin shinanmakun tzovan maroyamatimunhnukanpu. Shinanmahizmun mukunnun maxax yoraniivohki yohikinmun jan nuno Efeso jumannoha jato shinantzamaxon Asia nutun jahaa kiyoorivi jato nahakovin shinantzamahi janhkiki. Maxax yora Dianakin janunivo chivanyamanon yohikinmun sharaakin yohihaivo tapaz potatimunhki jato yohihi kankihki. Nan rama jaa Asia main jahaa joni kiyopan sharaakin yohihaivaunmun jaa mai tohaztipan jahaa joni kiyopanrivi maxax yora Dianakin janunivo sharaakin yohinoxkankihki, karakunmun unaa jau yohiyamanon Pablo potanovo jato yohikatzi nonhkai, kinmun jan jato yohinixohki.

28 Yohihaito ninkaatan notziyovaatanmun mukumahax zaihkin yohikanixohnu, nan jahaakin:
Shinan yovaanimun Efeso juman jahaa Dianahnukanpu, kin yohihimun zaihkannixohki. **29** Ja jahaakin yohihi zaihkavanmun jaa juma tohaztipan jahaa joni kiyopax notzihax vurovurohkin jano jayamanon jato potapaikannixohnu. Jaa Macedonian jahatox Pablovutan vohaa joni ravuu Aristarcoya Gayomun achixon xaravokin jaton zutuuti tapaz jari iyokanixohnu. **30** Xaravuxon jato vuiimahaavaun naha jahaavomuran jato yovankatzi jikipaihaitomun Jesucristo chivanhai jonivaun Pablo kamamanixohki, rututivo shinankin. **31** Jaa Pablo iinhai Asian jahaa joni yovaavaunrivimun jatovutan ivoyamanon Pablo yohinon jato nichinkanixohki.

32 Jikiyamahi jan jakunmun vutzarazikin yohihimun zutuuti tapazannohax mukumahax yovankanixohnu. Tuxux notzihax

vurovurohki tziztokohoohaivaunmun tuxunrivi kuzanon tziztokohoohaxrahkannihki onanpaikanixohki. **33** Ja jahaahi jahaavaunmun Judiovaun jaton kaivo Alejandro jatoki vurankanixohnu, jato junumanon. Jatoki vuranhavo katan jato vuzohri nitan mukunnun jan jato yohinixohki nishmaanon. **34** Jan jato nishmaamanoxkavihainmun Judiomun janhki onantan iruzkihi notzihax ravuu ora kara junuuyamahi zaihkannixohki nan jahaahi:
Shinan yovaanimun Efeso juman jahaa Dianahnukanpu, kin yohihimun zaihkannixohki.

35 Mukumahax zaihihaito jato nishmaamatanmun jaa kirika kunuuhai joni yovaa juman jahaton jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Kiyoovininmun onanhax manhkinukanpu, Efeso juman jahaa jonivau: Jaa maxax yora Dianakin janunivo chituhai jonimun nonhnukanpu. Naihokuhax pakuunixmun jahonvi jahaxkihki. **36** Kiyoovininmun koonmurahki shinanhihkankihnukanpu. Karamunhki kanon notzinotzihi junuukanpu, janoviruz jau kuzayamahi. **37** Jau kuzayamahi jahaamun man nan joni ravuu achixon iyuhahkinukanpu. Jaa maxax yora Diana januyamahaitomun man javinhkin jato iyuhahkiki, kin jato yohitanmun jan jaa yami yonohai Demetriotzinkan yohinixohnu, nan jahaakin: **38** Iinpu, miya Pablon iromaakin jau kuzahi jakun kanon jato jau yokaahai joni yovaavo jari iyotanpu, jan jau kuzahato Pablo yokaanon, kin yohitanmun jan jato kiyoo:
39 Jaurazi tzova pishta yohipaihira manhkai iinkatzi vutzatiyan tziztokohooxanhkanpu. Ja jahaakin jau kuzahi vurovurohyamaxanh-kanpu. **40** Notziyovaahax vurovurohki tziztokohooxo noku vuchitan kuzanon ja jahaahi tziztokohoohaxra nonhkai noku yokaahaito jato rainvahin yohiyamatimun nonhki. Karakun ja jahaahaito noku iinkin apo yovaa zinaahiki nonhkain noku kastiikatimun janki, kinmun jan jato yohinixoki.
41 Ja jahaakin jato yohivahinmun jan kanixohnu.

Macedoniaya Grecia main Pablo kanii.

20 **1** Vurovurohiihi junuuhaivaun Jesucristo chivanhai jonivo kunaxonmun Pablon jato junuuyamakin Cristo chivannon yohivahin kanon Macedonia main kanixohnu. **2** Macedonia main nokooxonmun jan jumaztiirazin kaankin Jesucristo chivanhai jonivo

jizii kanixohnu. Jato junuuyamakin Cristo chivannon yohivahinmun jan Grecia jaritzinkan kanixohki. **3** Nokoohaxmun jan kimisha oxu jari janixohnu. Janohax mohakovin nontin nanuukahin Siria main katankatzi jaxonmun jan Judiovaun zinaaxon achixanhkin yohikun ninkaanixohki. Ninkaatanmun jan vanuukahin jaririviz Macedonia vinovahin Jerusalen jari katanJanhkin shinannixohki.

4 Jaririviz kahaitomun Pablo nan jonirazin manahi vokannixohnu: nan Berea juman jahaa Pirron vaku joni Sopatro kahain, nan Tesalonica juman jahaa Aristarcoya Segundo kahain, nan Derbe juman jahaa Gayoya Timoteorivi kahain, nan Asia main jahaa Tiquicoya Trofimorivimun kanixohki. **5** Ruzoovahin voxonmun Troas juman voxon jarixon Pablo manakanixohnu.

6 Manamanahaivaun, kanon nutu sharaa vinooshinkunmun Filipos jumannohax Pablo nontin nanuukahin Troas juma jari kanixohki. Kaxonmun jan nan kirika kunuuhai joni iya iyonixohnu. Cinco oxaa nontin kahaxmun non Troas juman nokoonikuhku. Nokooxon jaa ruzoovahinyanta jato vuchihaxmun non jatovutan siete oxaa Troas juman janikuhnu.

Troas jumannoha Cristo chivanhai jonivo Pablon jizii kanii.

7 Domingo nutu ikain Jesucriston anii ja jahaakin pan kaxku mishtin akatzi tziztokohoohax jahamun Pablon jato Cristo chivanhaitox kuzhax jatirahki yohinixohnu. Katannontuxanhkin jato jau yohihimun jan zama chaiinixohki. Yamuu nakimun jan jau yohiyohikin jununixohnu. **8** Tapo mananki jahaton non jari tziztokohoohax jakunmun jari ranpari naha juruuhi janixohki. **9** Pablon jato chaiikin jau yohihain tapaz vuva pishtanivohton tzahoohax oxahaxmun joni maxo janixohnu. Jan janumun Eutico janixohki. Oxahaxmun jan mananki chaikunohax pakuunixohnu. Kimisha vuxkuukin mananki taponivohtonnohax pakuuhaxmun jan vanayamahi rakaanixohki. Vihii vutanmun moha naxo vuchikanixohnu. **10** Nahax jan rakaakun votootan kayamatimun Dioski shinantan ikootanmun jato Pablon nan jahaakin yohinixohnu:
Mohamun jan kayakihki ratuhkuuyamakanpu, kin jato yohitan

11 Unaa inaaxon jato pan kaxkuxon akinhyaakin zununtan jato jau yohiyohihimun jan nutuhain kanixohki.

12 Kayamavahin Pablo kakun jaa pakuuha joni maxo iyohaxmun kiyoovinix jasharayovaakanixohnu.

Troas jumannohax javuu jonivovutan Pablo Mileto juman kanii.

13 Troasnohaxmun non Mileto juman kanikuhnu. Pablo vahin kahainmun non nontin kanikuhku. Nontin kakinmun nonAson juman Pablo nanuhi taxnaanikuhnu. **14** Janoha vuchixon nanuvahin kahaxmun non Mitilene juman nokoonikuhnu. **15,16** Nokooshinax jarihax kaxonmun non Quio nazi vinovahinnikuhku. Quio vinovahinshinaxmun non Samos nazin nokoonikuhku. Nokooshinax jarihax kaxonmun non Mileton juman kanikuhnu, Efeso juman kayamahi. Pablo Jerusalen juman Judiovaun nutu yovaa Pentecostes jakatzi jakunmun non Efeso juman kayamanikuhku.

Cristo chivanhai jonivo chitunon jaton xunivo Pablon yohini.

17 Non Mileto juman nokoohainmun Pablon Efeso juman jahaa Cristo chivanhai jonivo chituhai xunivo vunon yohitannon jato nichinnixohnu. **18** Jan jato nichinha voxon jato iyuhaivaunmun Pablon jato yohinixohki, nan jahaakin:
Asia main nokoohax matovutan jahaxra un kuznihkimun onanhax manhkinukanpu.
19 Matovutan jaxonmun un junuyamakin Dios jau kuzaxonhi janikuhnukanpu. Umun un shinanyovakun yohiyamakinmun un mato arahxonnikuhnukanpu. Judiovaunrivi iya muhupaihainmun un javi tunuhax janikuhku.
20 Man ranooyamahi janonmun un junuyamakin kiyoovinin ninkaanovo mato Jovi ninkaati tapazanxon Diosin Jovi ninkaamakin, maton tapazanxonrivi mato Jovi ninkaamanikuhnukanpu.
21 Judiovoya Judiovomaamamun un vutzakin shinanxon nokun Yovaa Jesucristoki chipoonon jato yohitanhmaiznikuhku.

22 Moha iya Diosin Kayan nichinhamun Jerusalen jari kahikahi unhkainukanpu. Jarixon iya kuzakatzirakannihki onanyamahaxmun kahi unhkai. **23** Jumatzarazin kaanhaito iya muhukin karavozomuran ninonti jahaavaun Diosin Kayan yohikunmun onanhax unhkainukanpu. **24** Iya rututivo shinanhimun rakuuyamahi javi kahikahi unhkai. Diosin Jovi Sharaa jato yohijanhkin shinanruzhimun kahi unhkai. Kiyoovininmun kuunyovaahi Dioskihki jato yohinon nokun Yovaa Jesusin iya yohinikunmun jato junuyamakin yohipaihi unhkanu.

25 Koonkovinmun mato yohihi unhkainukanpu: Unaamun mato Jovi Sharaa ninkaamaxahinni joyamakatzi unhkai. Maton apokovin Cristo jakun yohihaito iya unaa ninkaayamakatzi manhkinukanpu.
26 Kiyoovinin ninkaanovomun mato yohihi unhkai: Un mato Diosin Jovi yohiyamanikihkain iya chanikahanyamatimun manhki. **27** Mato pishtakovin jonunyamakinmun un jau kuzajanhkin Diosin yohinikun mato yohinikuhnukanpu.

28 Noku naxonkinmun Jesucriston non iromahai noku jan jimin kopiixonnixohki. Karakun iromayamahi jaxon jaa chivanhai jonivo jakinhsharaaxanhkanpu. Unaa jakiriviz iromakanmizkomun jato Jovi Sharaa ninkaamakin chitusharaaxanhkanpu. Jaa chivanhai jonivo chituyovaanonmun mato Diosin Kayan katoonihkiki.

29 Onanmunax unhkainukanpu: Un kakunmun vuxon mato parankin Cristo chivanyamanon mato yohikatzihkankihki. Atapa pixanhkin maxopan paranhai ja jahaakinmun Cristo chivanyamanon mato parankatzi kankihnukanpu. **30** Jaa matovutan jahatonrivimun mato jau parankatzi jonihkinukanpu, Jesucristo chivanyamakin man jato chivannon.

31 Karamunhkikomun iinsharaajanhkanpu. Kimisha varixutuu chivanhi matovutan jaxonmun pishtakovin nutu vinonyamakin mato tiirazi jau yohikin mato omizvohi jahax arahnox unhkai.

32 Mato chitusharaanon mato Dios yohixonxonmun jan Jovi Sharaa man shinankin junuyamanon mato Dios yohixoni unhkainukanpu. Jan

mato aruzkikin jaa chivannon onanmaxon mato jaanrivi jaa chivanhai jonivo jau kuzaxonjanhkin jan yohini ja jahaakin mato jau kuzaxontimun janhnukanpu.

33 Koriikiya chopamun mato yokaayamanox unhkainukanpu, onanmunax manhkiki. **34** Un mukunkovinnin yonooxonmun un un jau maxkaaha vixon uvutan jahaa jonivorivi jato inanjanhkin jato jau kiyoo vixonnikuhku. **35** Ja jahaakin jau kuzakinmun mato onanmanox unhkainukanpu. Ja jahaahi yonooxon jau vixon jaumahiz jahaarazi jato jau inantimun manhki. Shinanmurokonkanpu nokun Yovaa Jesusin nan jahaakin yohini:
“Noku jau pishta inanhaivaun jashara pishtatan, jato jau inanhi jasharayovaatimun nonhnukanpu” kin Jesusin yohinikunmun jato Pablon yohinixohki.

36 Ja jahaakin yohitan jatovutan main ranpitanmun jan jato chitunon jato Dios yohixonnixohnu. **37** Kiyoovinix arahtanmun Pablo ikootan vutzohkannixohki. **38** “Unaa iya iinyamakatzi manhkinukanpu,” kin jan jato yohihainmun muronyovaakanixohnu. Novutan vahi votootinin votanmun nonti vopahaito noku iinkanixohki.

Jerusalen jari Pablo kanii.

21 **1** Nonti vopahaito noku iinhaivunmun non pokuvahin Cos nazin kanikuhnu. Jarihaxmun non Rodas nazi jari nokooshinax, kanon Patara juma jari nokoonikuhku. Jari nokooshinaxmun non nontitzan napokohoovahin kanikuhku. **2** Patara jumanxon Fenicia main kahaito nonti vuchitanmun non jahon vopavahinnikuhnu.

3 Kakin Chipre nazi vinovahinhaxmun non Siria main nokoonikuhku. Jau vuxon Tiro juman potakatzi nonti taxnaahainmun non nokuxrivi votoonikuhku. **4** Tiro jumanxon Cristo chivanhai jonivo vuchihaxmun non siete nutu jatovutan jano janikuhnu. Jatovutan non jakunmun Jerusalen jumanxon Pablo karavozomuran ninonkatzi jahaavaun jato Diosin Kayan yohinixohki. Karakunmun jari kayamanon Pablo yohikanixohnu.

5 Ja jahaakin yohishinavo moha siete nutu vinookunmun non janohax kanikuhnu. Kiyoovinin jaton ainvoya jaton vakuvo iyoxon noku jumannohax kainnon manahi vohaxmun jakannixohki. Jarihaxmun non kiyoovinix junu kuxaa mishpopan ranpinikuhku, noku chitusharaanon Dios yohikatzi. **6** Kakin non jato yohivahin nontin vopavahin kahainmun jatoxrivi jaton jatin vokannixohki.

7 Tiro jarihax kahaxmun non Tolemaida juman kanikuhnu. Nokooxon novutan Cristo chivanhai jonivo kutzarahkannihki jizii kahaxmun non tii oxaa jatovutan janikuhku.

8 Jano oxashinax kahaxmun non Cesarea juman nokoonikuhnu. Nokoohaxmun non Diosin Jovi jato yohihai joni Felipen tapazan jikihax janikuhku. Jaa jato jaumahiz jahaa jau kuzaxonjahinnon jato siete joni Jesusin jatoyavikin katoonimun Felipe janixohnu. **9** Ravuurivikun ravuurivimun jan vaku xano xontako janixohki. Jaa xanovaunmun Diosin jau yohikun jato yohipahonnixohnu.

10 Naha nutu pishta non Felipen tapazan jakunmun Judea jarihax Agabo jonixohnu. Jaaxrivimun Diosin jau yohikun jato yohihai joni janixohki. **11** Noku jizii johax nokootanmun jan Pablon zintoron vihantan jamun jahon mutuxkuruhtan tatuxkuruhtan, nan jahaakin yohinixohnu:
Iya Diosin Kayan yohixohki mato yohinon iya ninkaakanpu: “Jerusalen juman jahaa Judiovaunmun jaa zintoron ivo un nuxuuha ja jahaakin nuxaxon nokun kaivomaama inankatzihkankihnukanpu” mun jan janixohki.

12 Ja jahaakin jan yohihainmun non kiyoovinin jari kayamanon Pablo yohinikuhku. Non yohihamun jan:
13 ¿Kuzanon arahkin iya muronmapaihira manhkai? Iya nuxapaihaivaun rakuuyamakin Jerusalen jarixon nokun Yovaa Jesús naxontirivimun unhnukanpu, kinmun jan rainvahin noku yohinixohnu.

14 Non yohipanan jan yohitima jajaahainmun non jamun jau kuzapakin jau kuzajahinnon Dios yohinikuhku.

15 Dios yohixonmun non kanon nokun jau arovahin Jerusalen juman kanikuhnu. **16** Kahaitomun Cesarean jahaa Jesucristo chivanhai jonivo tuxun noku manahi vonixohnu. Chipre jahaa jonirivimun novutan kanixohnu. Jan janumun Mnason janixohki. Jaa jonimun ramaama Diosin Jovi ninkaaxon Cristo chivantiyanix janixohnu. Jerusalen juman nokootan jan jan tapazan noku jikikihinhamun non jari janikuhku.

Santiago jizii Pablo kanii.

17 Jerusalen juman nokoohaito noku iinhi vuhaxmun Cristo chivanhai jonivo jasharanixohnu. **18** Jano oxashinax novutan kaxonmun Pablon Santiago jizii kanixohki. Jarihamun non Jesucristo chivanhai jonivo chituhai xunivo tziztokohooxo vuchinikuhnu. **19** Tziztokooxo jato vuchixon kutza jahaxrahkannihki jato yokaatanmun jato Pablon jan nokun kaivomaama janoxon jau kuzayanxohki jato yohinixohki. Jaurazira kuzyantaxki yohitan, jaa mai tohaztipan jahaa Jovi Sharaa ninkaaxon Jesús koonyantaavaunmun jan jato yohinixohki.
20 Jan jato yohihain jasharakinmun "Sharaakovinmun nokun Diosnu," kin yohikanixohnu. Zamapishtatanmun tuxun Pablo nan jahaakin yohikanixohnu:
Iinpu mai. Nokun kaivo nahakovinnin Jesucristo chivankin jaa Moisesin jau kuzati yohikin kunuuni junuyamakin ja jahaakin jau kuzatimun nonhki yohihihkankihnupu.

21 Miyan min nututzan jahaa nokun kaivo ja jahaakin jau kuzayamanon jato yohihaikunmun yohihavan ninkaahaxkankihnupu. Jaton vakuvorivi voshkii ruxkaa xatuxonyamanon jato yohixon, noku nokun kaivaun itin non jau kuzahai ja jahaakin jau kuzayamanon jato yohihaikunmun ninkaahaxkankihki. **22** ¿Jau kuzakatzira nonhkai? Min nuno joshinkun ninkaahaxmun jau jato onanmahira minhkai ninkaajanhkinmun miya jau yokaahi vutimun kankihnupu. **23** Karakunmun non miya jau yohinonki axanhpu. Nunomun jahax ravuurivikun ravuurivi joni Dios jau kuzaxonjanhkin yohiyantah-kinupu. **24** Yohiyantaavo moha nutu zununkihnupu. Karahki jatovutan templo jari katanpu, jatoyavikin miya jau kuzaxonnovo. Miyanrivi kiyoovi jau kuzahavo ja jahaakin jau kuzajanpu. Jato maxkoohkavan jaton rivin jato kopiixonxanhpu. Ja jahaakin jau

kuzahato miya iinkinmun koonmun Moisesin Jau Kuzati Jovi kunuuni ja jahaakin jau kuzahi jahax minhkiki shinantimun kankihki.

25 Jau kuzayamatirahkannihki onannovomun non nokun kaivomaamahan Cristo chivannix kirika kunuuxon nichinnikuhnupu, nan jahaakin yohikin: "Yohinna rutuxon Dioskihkain ixanhkin maxax yoraniivo kohaxonaavo jaa nami piyamaxon, yohinna tunuxhavo nami piyamaxon, jau jimi ayamaxon, jaton ainma iva jayamatimun tzovahki. Jaton vunuuma ivarivi jayamatimun xanovohki. Ja jahaarazikin jau kuzayamahi jahax sharaahi jatimun kankihki," kin yohikinmun non jato kirika kunuuxon vomanikuhku, kinmun Pablo yohikanixohki.

Templomurannoha Pablo achinivo.

26 Ja jahaakin Pablo yohishinaavaunmun jaa ravuurivikun ravuurivi jonivutan kaxonmun Pablon Judiovaun jau kuzahai ja jahaakin jatovutan jau kuzanixohnu. Ja jahaakin jau kuzahaxmun templomuran vuiikanixohki, kutzatiyan jau kuzayaakin arohtikatzirakannihki jato yohikin, kutzatiyanrivi Dios kohaxonjahinnovo yohinna inaa vukatzirakannihki jato yohikatzi.

27 Moha siete nutu vinookatzi jakunmun Pablo jakiriviz templonmuran jikinixohki. Jikihaito Pablo vuchitanmun Asia mai jarihax vuyanta Judiovaun notzikin iromahiki janhkain templomuran jahaa jonivorivi yohikin jato notzikihinkannixohki. Kiyoovinix notzixonmun, kanon Pablo achihax mukumahax zaihkannixohnu, nan jahaahi: **28** Noku achikihinni vukanpu mai. Jaa joninmun jaa jumaztiirazin kaankin noku iromakin yohaihnukanpu. Janmun Moisesin jau kuzati Jovi kunuunikun ja jahaakin jau kuzapanan jato amamakin yohihi janhkiki. Jan yohihamun nan templonnon jayamahaxkiha Dioskihki. Mohamun jan nokun kaivomaama Griego jonivo templon jikikihinkihnukanpu, kin yohihimun zaihkannixohki.

29 Efeso juman jahaa joni Trofimovutan kaanhaito Pablo vuchixon templonon jikikihinhaxki janhkain ixonmun ja jahaakin yohikanixohnu.

30 Jato notzimahaavo notziyovaahax vurovurohvahin templomuran vuiitanmun Pablo achitan jahonnoha jumannanki xaratan koshi vuva vupokanixohnu, jan unaa jikiti shinankin. **31** Mohakovin Pablo rutukatzi ikavanmun Romano zontarovaun apo jari voxon yohikanixohnu, nan jahaakin:
Joni rutupaihimun vurovurohyovaahi nan juman jahaahkankihnupu mai, kinmun yohikanixohki. **32** Ninkaatan jan zontarovaun yovaavoya zontarovo iyohamun koshikovin nirikinirikihvohi vokannixohnu. Vuhato jato vuchitanmun Pablo muhumuhukin junukanixohki. **33** Muhumuhukin junuhaivaun jari katanmun zontarovaun koshin Pablo achixon cadena ravutan nuxatannon jato nichinnixohnu. Nuxahaivaunmun jan tzovara janhki yokaatan jaurivi kuzahaxra janhkiki yokaanixohki.

34 Nahaxon vutzarazikin jau yohihi kaxaakinmun jaton koshi ninkaamamakanixohnu. Karakunmun jan jaton tapaz jari Pablo iyonon zontarovo yohinixohki.
35 Jan jato yohihain tapati toha nokookihintanmun iyaavahin mapukihinkanixohnu, nahankovinnin zinaakin achipaihaivaun. **36** Zinaahimun: Rutukanpu, kin yohihimun junuuyamahi mukumahax zaihkannixohki.

Tzovara janhki jato Pablon yohini.

37 Mohakovin zontarovaun tapaz jari nokookihinhaivaunmun Pablon jaton koshi yohinixohnu, nan jahaakin: Pishtakin jato jau yohipaihi unhkainupu, katomun Egipcio joniki Pablohkain ixonmun nan jahaakin jan rainvahin yohinixohnu: ¿Jaton jovi onanhaxra minhkai?
38 ¿Jaa apo potapaikin cuatro mil joni jato rutuhai mishpoo toha rakaani jau jokonyamahai jari iyoyanta Egipcio joniimarokora min? katomun.

39 Pablon rainvahin:
Apo potapaihai joniimamun unhnupu. Cilician main jahaa Judiomun unhki. Kikilian main jahaa Tarso juma tohanohaxmun jonix unhkai. Un jau yohihain ninkaanovokavimuni unhkainupu, katomun.

40 Jan jato yovannon yohihainmun Pablo nixon jato mukunnun nishmaanon yohinixohki. Nishmaahaitomun jan jaton jovin kuzaxonra jan ramaama Cristo chivanhai jonivo achixon karavozomuran ninonpahonnixki jato yohinixohki.

22 **1** Nan jahaakinmun Pablon jaa rutupaihai jonivo yohinixohnu:
Tzovara unhki yohinon iya ninkaakanpu, un kaivau. **2** kin jato jaton jovin yohihaito ninkaatanmun ninkaakatzi nishmaayovaakanixohnu. Nishmaahaitomun jan jato nan jahaakin yohinixohki:

3 Judiomun unhnukanpu. Cilicia main jahaa Tarso jumanxonmun iya uhan vaku vinihkiki. Nuno Jerusalen jumannohax puxkooxomun iya Gamalielin nokun xunivaun jau kuzati Jovi onanmanixohki. Jaanmun jan iya onanmanikunmun onanyovaahax unhkai. Jaa man Dios chivanyovaakin jau kuzaxonhai ja jahaakinrivi shinanyovaaxonmun un Dios jau kuzaxonnikuhku. **4** Dios jau kuzaxonkin shinankinmun un Cristo chivanhai jonivo iromapahonnikuhnukanpu. Jato rutunovomun un cadenan nuxaxon xanovotiya joni icha karavozomuran ninonpahonnikuhku.
5 Sacerdotevaun apovovutan jato ituhai xunivaunmun onanhaxkihnukanpu, un jato ja jahaanikun. Sacerdotevaun iya Cristo chivanhai jonivo achixanhtannon kirika kunuuxonkun voxonmun un jato achixanhkin vunahi kapanhnikuhnu, Jerusalen juman jato iyuxon jato kastiikanovo jato inanjanhkin.

Kuzaxonra jan Jesucristo koonnixki jato Pablon yohini.

6 Moha Damascon vahin kahaitomun iya vari mazpananan rakaahainkara naihokuha jurupan jotahainmun un main pakuunikuhnu. **7** Jurupan iya jotaha main pakuutanmun un nan jahaakin iya yovanhaito jovi ninkaanikuhku: “Saulo, Saulo ¿Kuzanon iya iromapahira minhkai?” katomun un rainvahin:

8 “¿Tzovara min, Yovaku?” nikuhku. Kaahaitomun jan iya rainvahin: “Nazaret juman jahaa Jesusmun unhnupu. Iyakovinpan iromapahi minhkiki,” kinmun iya rainvahin yohinixohki.

9 Yohihaito un ninkaahain jaa uvuu vohaton juruu iinkinmun jovi ninkaayamakanixohnu. **10** Yovanhaito Jesús ninkaatanmun un rainvahin:
¿Jau kuzatira un, Yovaku? katomun jan iya. Vuniikahin Damasco juman katanpu. Miya jarixon jau kuzatira minhki yohinovo, kinmun jan iya yohinixohki.

11 Jan iya yohihain iya jurupan vutamaha iinyamahaitomun iya jakinhna jonivaun iya mutzonxon iyohamun un Damasco juman kanikuhnu. **12** Damasco jumanmun Ananias januya joni janixohki. Moisesin jau kuzati jovi kunuunikun ja jahaakin jau kuzahimun jan japanhnixohnu. Karakunmun Damascon jahaa Judiovo jaki sharaahi yovanpanhonnixohki. **13** Iya jizii johax nokootanmun jan iya nan jahaakin yohinixohki:
“Mohamun min vuhirohookihki jakiriviz iinpu mai” kin jan iya yohihainmun un vunaakovin jakiriviz iinnikuhku.

14 Iinhaitomun jan iya unaa nan jahaakin yohinixohnu:
“Nokun upahvan Diosinmun miya katoonixohnupu, jau jato kuzaxonkatzira janhkiki min onannon. Jan miya katoonikun min jan Vaku Joni Jesucristo iinxon ninkaanonkavimuni janhkinupu. **15** Min jaurazi iinxon ninkaahairazi jato kiyoo yohinonmun miya nichinkatzi janhkiki. **16** Kanon zamayamahi vuniitan miya chokanon jato yohipu. Min iromahai miya kiyoo potaxonnon nokun Yovaa yohitan min apokovinrivi jan janon yohipu,” kinmun jan iya yohinixohki.
Judiovomaama jari katannon Diosin nichinnikun jato Pablon yohini.
17 Janoriviz Jerusalen juman johaxmun un Diosin tapaz toha templonnon jikinikuhnu, Diosvutan yovankatzi. Jarixonmun un namaahikavizkin nokun Yovaa iinnikuhku. **18** Nokun Yovaa iinhaitomun jan iya nan jahaakin yohinixohnu:
“Koshikovin Jerusalen jumannohax katanpu. Tzovara unhki min jato yohihainmun miya ninkaayamakatzihkankihki,” kin iya yohihaitomun un rainvahin.

19 “Kiyoovininmun onanhaxkankihnupu, Yovaku, un jato miya chivanhaito Jovi Sharaa ninkaati tapaztiirazin jikikuukin jato vixon un karavozomuran ninonxon un jato koshahaikun.

20 Tzovara minhki jato yohihai Esteban rutuhaivaunmun un jasharahi jari ninikuhnupu. Iyanrivimun un rutuhaivaun jaton chopa jato chituxonax janikuhku," katomun iya nokun Yovakun yohinixohnu, nan jahaakin:

21 "Koshikovin katanpu. Vizma nututzan jahaavo jari miya nichinkatzi unhkai," kin Jesusin yohinikunmun Pablon jato yohinixohki.
Jan kaivomun janhki Pablon zontarovaun apo yohini.

22 Ja jahaakin yohihaito Pablo ninkaaninkaahimun, kanon unaa mukumahax zaihkannixohnu, nan jahaakin yohihi:
Iromakovinmun janhki, iyoxon rutuxanhkanpu, kinmun yohikanixohki.

23 Junuuyamahi zaihkinmun jaton itin chopa nazirohootan vishkovishkohkin mai poto mananki zaahkannixohnu, notziyovaakin.

24 Ja jahaahaito jato vuchitanmun zontarovaun tapaz jari Pablo iyoxon kuzanon jaa zinaahi zaihkirahkannihki ninkaajanhkinmun koshanon jato jaton koshin yohinixohnu. **25** Mohakovin koshaxanhkin nuxahaivaunmun Pablon jaton capitan yohinixohki, nan jahaakin:
¿Kuzanon jau kuzahaxra unhkai yokaahamahton iya koshatira man? Romano jonimun unhnukanpu.

26 Ja jahaakin yohihaito Pablo ninkaavahin katanmun jan jaton koshi yohinixohnu, nan jahaakin:
¿Kuzapahira minhkai nan joni? Romano jonimun janhnupu, janhkain,
27 Jari katanmun jan Pablo yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Koonkovin Romano jonikiha min? kin jan yokaahainmun Pablon:
Junun, Romano jonimun unhnupu, nixohki.

28 Kaahaitomun jan unaa:
Romano joni jaxanhkin kirika vikinmun un jato koriiki icha kopiinikuhnupu, katomun Pablon: Romano joninmun iya upan vakunihkinupu, karakunmun Romano jonihax unhkai, kin rainvahin yohinixohki.

29 Ja jahaakin jan yohihainmun jaa koshaxanhkin nuxahahton zontarovaun potavahin vonixohnu. Jaa jato Pablo nuxamaha koshirivimun rakuunixohki, Romano Pablo jakun ninkaatan.

Tzovara janhki Judio yovaavaun
Pablo yokaani.

30 Pablo achishinxonmun zontarovaun koshin jaukovinrokon Pablo chanikahanhira Judiovohkiki onanpaikin, kanon Pablo cadena pukaxontan Judiovaun yovaavoya sacerdotevaun yovaavo tziztonixohnu. Jato tziztotan Pablo kainmatanmun jan jato vuzohri nimanixohki.

23 **1** Nitan jato iintanmun Pablon jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Mato yohinon iya ninkaakanpu, un kaivau. Junuyamakin Dios sharaakin shinankin iromayamahimun ranoyamahi janox unhkainukanpu, kato.

2 Ninkaatanmun sacerdotevaun apo Ananian Pablo kupaznon jato yohinixohki. **3** Ja jahaahaitomun Pablon Ananias nan jahaakin yohinixohnu:
Diosintzinmun miya muhunonmanupu, ikonhki jahi ikai joni. Jau Kuzati Jovi kunuunivohton yohihai ja jahaakin jau kuzahaxra unhkai iya yokaakatzimun tzahoohax minhkinupu. ¿Kuzanonrokon iya jau Kuzati Jovi yohikin kunuunivohton ja jahaati yoiyamahain iya muhunon jato yohihira minhkai? kinmun Pablon sacerdotevaun apo yovaa yohinixohnu.
4 Ja jahaakin yohihaitomun jaa javutan jahaton nan jahaakin yohikanixohki:
¿Ja jahaakin sacerdotevaun apo yovaa Diosin katoonikun janunhira minhkai? katomun.

5 Pablon rainvahin:
Sacerdotevaun apo yovaamaki janhkaimun un ja jahaakin yohihanukanpu, un kaivau. Nan jahaakin kunuuniivaunmun ja jahaakin jau kuzanox unhkainukanpu: “Min yovaavotzi jato januxanhnapu,” kin yohikinmun kunuukannixohnu.

6 Jano tuxu saduceovo jakun tuxu fariseovorivi jakun onantanmun jato Pablon mukumahax nan jahaakin yohinixohki:
Fariseomun unhnukanpu. Uparivimun fariseo japanhnixohki. Nokanix kayahaxmun unaa nokayamakatzihkankihki kin shinanhaitomun iya chanikahanhi manhkiki, kinmun jan jato yohinixohki.

7 Ja jahaakin jan yohihainmun fariseovoya saduceovo kutzarahki yohihi vachinanankanixohnu. Kanonmun kaahirivi tariitzahi fariseovo janonmun tariitzahirivi saduceovo janixohki. **8** Saduceovaun yohihamun nokanixon kayayamanoxkihahkankihnu. Diosin inaavoya yoshinrivimunkiha yamahki kin yohinoxkankihki. Fariseovaunrokonmun nan jau kiyoo koonnoxkihki. **9** Kiyoovinix zaihkavanmun jato jau Kuzati Jovi onanmahai fariseovo vuniivohantan jato yohinixohnu, nan jahaakin:
Pishtakovin iromakin jau kuzahaamamun janhnukanpu. Yoshinnin jaa jau yohihononra Diosin inakun jau yohihaxki, kinmun yohikanixohki.

10 Junuuyamahi iruzkihi vurovurohkato jato vuchitanmun Pablo muhutivo shinankin zontarovo kunatan jaton koshin jaton tapaz jari iyotannon jato yohinixohnu, jarixon chituxanhkin.

11 Jari jahamun Diosin Pablo vuchimatan nan jahaakin yohinixohnu:
"Javikovin tunupu, Pablo. Kuzakin Jerusalen jumanxon iya jato yohixonikamun minhkamai ja jahaakinrivimun iya jato Romanxon yohixonkatzi minhkinupu," kinmun Diosin Pablo yohinixohki.

Pablo rutujanhkin shinannivo.

12 Diosin ja jahaakin Pablo yohiha moha nutuhainmun tuxu Judiovaun Pablo rutujanhkin shinannixohnu. Jaa rutuhamahtoxmun jiriyamatan ayayamaxanhkin yohikanixohki. **13** Cuarenta jonikaramun jiriyamakatzi janixohnu, Pablo rutuhamahtox. **14** Yohihaxmun sacerdotevaun apovoya jaton juma chituhai xunivo jari voxon jato nan jahaakin yohikanixohnu:
Jaa joni rutuyamahax jiriyamaxanhkinmun non yohishinkuhnukanpu.

15 Karakun kanon nokun yovaavoya zontarovaun apo yohikanpu, nutuhain mato jano jaa joni iyuhnayaanontunon. Iinsharaaxonkovinki jaurazi kuzahira janhkiki yokaaxanhkin paranxon iyunonkomun jato yohijanhkanpu. Johaitomun rutujanhkin mananontuhi nonhkai, kinmun yohikanixohki.

16 Ja jahaakin yohihaito jato ninkaavahinmun jan pihakun Pablo yohinixohnu. **17** Jan yohihain zontarovaun capitan kunatanmun Pablon yohinixohki, nan jahaakin:
Nan vakuvo zontarovaun koshi iyoxontanpu, jaukara yohihi johax janhkiki yohinon, kinmun Pablon yohinixohnu.
18 Ja jahaakin jan yohihain Pablon pihaa iyotanmun jan jan koshi yohinixohnu, nan jahaakin:
Miya jau yohihi jonon jan pihaa miya iyuxonnonmun iya Pablon yohikunmun un miya iyuxonanupu, kinmun jan yohinixohnu.

19 Ja jahaakin jan yohihain vakuvo mutzonvahin vutzakin iyotanmun zontarovaun koshin yokaanixohnu, nan jahaakin:
¿Jau iya yohipaihira minhkai, chami? Katomun.

20 Jan rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Pablo rutupaihaivaun ninkaaxonmun miya yohihi johi unhkai. Paranxon min jato Pablo jaton yovaavo tziztokohoohax jahaa jari iyohnayaaxonnon miya yohijanhnimun vukatzihkankihnupu.
21 Koonkovin miya yohihikihkavantzi ixanhnapu. Cuarenta joni vinotan nahakovinninmun Pablo jontanxon rutujanhkin mananontukatzihkankihnupu. Jaa rutuyamahax ayayamatan jiriyamaxanhkinmun yohihihkankihki. Pablo iyotannon min jato yohinonmun manaahaxkankihki, kinmun joni maxon zontarovaun koshi yohinixohki.
22 Ja jahaakin yohihaitomun koshin vakuvo katannon nichinnixohnu, jan jau yohiharokon tzova yohiyamatannon yohitan.

Joni yovaa Felix jari Pablo nichinnivo.

23 Vakuvo kahain zontarovaun capitan ravuu kunatanmun Pablo Cesarea juman iyotannon jaton koshin jato nichinnixohnu, nan jahaakin yohitan:

Nan yamuukomun Cesarea juman votanjanhkanpu, Felix jari Pablo iyohi. Iyokinkomun doscientos zontarovo tahun vonon jato yohixon, setenta zontarovo caballon vonon jato yohixon, doscientos jaa janshiya vonon yohijanhkanpu, kin. **24** Jato yohitanmun jan Pablo jahon tzahookahin katannon caballo ravuurivi vixonnon jato yohinixohki. Pablo chituxahinnonmun jan jato naha Cesarea jari nichinnixohnu.

25 Jato nichinkinmun jan kirika atan apo Felix vomanixohki, nan jahaakin yohitan:

26 "Iya Claudio Lisiasinmun miya jarira min jahahki ninkaajanhkin kirika kunuuxonhi unhkainupu, yovaa Felix."

27 Jaa joni Pablo januya Judiovaun achixon rutupaihainmun un Romano joni jan jakun onanxon un karavozomuran ninonyankuhnupu, chituxanhkin. **28** Jau jaa chanikahanhirahkannihki yokaahaito jato ninkaajanhkinmun un jaton joni yovaavo tziztokohoohax jahaa jari iyoshinkuhnupu. **29** Un iyokunmun jaton jau Kuzati Jovi kirikanan kunuuniivo ja jahaakin jau kuzayamahiki janhkainmun chanikahanyankanxohnupu. Ja jahaahaito jato rutuyamatimun nonhki. Kuzakatzi karavozomuranrivi jatimamun janhki. **30** Jontanxon jaa jonuu rutujanhkin Judiovaun yohikun ninkaaxonmun miya jari nichinxoni unhkai, iinxanhpu. Jaa jau chanikahanhai jonivorivimun un yohishinkuhnupu kuzanon jaa jau chanikahanhirahkannihki min ninkaanon miya yohisharaaxanhni vonon, kin kirika kunuuxonmun jan jato vomanixohki.

31 Jaton koshin jato yohiha ja jahaakinmun zontarovaun Pablo iyonixohnu. Antipatris juma jari yamuu nokootan. **32** Jaa tahun zontarovo jakiriviz vanuvuran vokannixohki. Jaa caballon vohatoxmun vinovahin Pablovutan vokannixohnu. **33** Vohax Cesarea juman nokootanmun, kanon Pablo apo Felix iva inankanixohki. Iyotanmun kirikarivi inankanixohnu.

34 Kirika yovantanmun apo Felixin rakihax vakunixra janhkiki Pablo yokaanixohnu. Yokaahaitomun Pablon Cilicia main jahaamun janhki

yohinixohki. Yohihaitomun apo Felixin: **35** Miya jau chanikahanhaivaun ninkaanon vunonvo manayoononhinpu, kin yohitanmun jan apo Herodesin tapaz tohamuran Pablo chituyovaanon jato nichinnixohnu.

Cristo koonhi jaxon Pablon Felix yohini.

24 **1** Herodesin tapazan Pablo chituhavo jan jakunmun moha cinco nutu zununhainmun sacerdotevaun apo Ananias Cesarea juma jari nokoonixohnu. Tuxu jonivo iyoxonmun jan Felix jari nokoonixohki. Nan juma chituhai xunivo iyotan, jato jau kuzatirahkannihki yokaahai jonirivi iyohimun jan nokoonixohnu. Jato jau kuzatirahkannihki yokaahai jonin janumun Tertulo janixohki. Felix jari nokootanmun, Pablo jau chanikahanjanhkin iyunovo yohikanixohnu. **2** Pablo jato iyuxonavanmun Tertulon Felix yohinixohnu, nan jahaakin:
Nokun apo min jakunmun ranoyama sharaahi jahax nonhkanupu, yovaa Felixi. Shinanyovaayahton min sharaakin noku jaurazi kuzaxonhainmun nan main jahaarazix sharakin miya yohihi nonhkanupu.

3 Min jau kuzaha non iinhamun sharaahnupu. Karakunmun junuyamakovinkin miya graciaskin yohihi nonhkanupu, yovaa Felixi. **4** Chaiikin jau yohikin non miya jatzanamuumamizmurokon pishtakin jau yohinon noku ninkaayopu.
5 Iromakovinhi jahaa nan joni iinhaimun nonhnupu. Jaa mai tohaztipan kaankinmun Judiovo notzimaxon jato muhunnaamahi kaanhi janhkiki. Nazaret juman japanhni joni chivannovokavimuni janhkiki. **6,7** Diosin tapaz toha templomuran Judiovomaama jato jikikihinhaito vuchitanmun non achiyankuhnupu. Ja jahaahaito jato kastiikatimunhki yohikin kunuuniivaun non kastiikapananmun noku zontarovaun koshi Lisian ninintan karavozomuran ninonyanxohki. **8** Kanon miya jaura kuzyantaxki yohinon Lisian noku nichinhamun johi nonkanupu. Miyakovinninmurokon jaurazi kuzahato ninkaajanhkin yokaaxanhpu, kinmun Tertulon Felix yohinixohki.

9 Ja jahaakin jan yohihainmun jaa jaavutan jano jahaa Judiovaunrivi jan jaurazi yohiha koonmunhki yohinixohki.

10 Yohihaivaunmun Felixin kanon yohiyamahikavizkin mukunnun jato rainvahin yohinon Pablo yohinixohnu. Ja jahaahaitomun Pablon jato nan jahaakin yohinixohki:
Varixutuu naha chivanhi min jato iromakin jau kuzaxo yokaakatzi jikinix jakunmun onanhax unhkainupu. Karakunmun ranoyamakin jaurazira kuzyantaxki miya yohihi unhkai, Yovaa Felixi.

11 Dios sharaakin yohijanhni un Jerusalen juman nokooyanta doce nutu pishtamunhnupu jato yokaaxon ninkaatimun minhki. **12** Dios sharaakin yohijanhni templonon jikixonmun tzovapishta vachinnananyamahi ranoyamahi un jayankuhku. Pishtakovin iya nan tzovavutan vachinnananhaito vuchixon, nan templomuranxon jato vurovurohmahaito vuchixon, nan Judiovaun Diosin Jovi ninkaati tapazanxonrivi jato vurovurohmahaito vuchixon, janovi jumarazinxon jato vurovurohmahaito iya vuchihamamun kankihnupu.
13 Ontzakinmun iya jau chanikahanhihkankiki.

14 Jaarokon miya yohihi unhkai, ninkaapu. Jatokaviz shinanyamakin Jesucristo Diosin Vaku Joni jakun shinanhimun jaki chipoohi unhkai. Javikin Jesucristoki chipoohimun nokun upahvan Diosrokonmun chivankin junuyamahi unhkai. Kirika kunuukinmun nokun kaivo iyoonikaavaun muztun kunuuniimurahkari shinanhaxmun jahax unhkainupu. **15** Jaton Dioski chipoohaivo ja jahaahirivimun Dioski chipoohi unhkanu. Joni sharaavotiya joni iromarazi nokaxo kayamakatzi Dios jakunmun ja jahaakin shinanhi jasharahi unhkai. **16** Ja jahaakin shinanhimun Diosin iya iinha jahax jonivaunrivi iya iinha ranoyamahi jaxanhkin shinanhi unhkai.

17 Varixutuu naha chivanhi maitzan janix iikinmun un Jerusalen juman jakiriviz vanuyankuhnu. Jiriti maxkaahaito un kaivo jakun ninkaaxonmun jato koriiki vuxonhi jokin Diosrivi jau kuzaxonxanhni un Jerusalen juman vanuyankuhku. **18** Kanon Jerusalen jahaxmun un Judiovaun itin ja jahaakin Dios jau kuzaxonxanhni templomuran jikiyankuhku. Asian jahaa Judiovaunmun jikihaito iya vuchiyanxohnu. Jikihaito iya vuchitan jamun notzixon iya achiyankanxohki. Jau kuzayamahi ranooyamahi un jakun iya achiyankanxohnupu. Naha jonivutan jaxon jato vurovurohmahi jahaa iya vuchihamamun

kankihki. **19** ¿Kuzanonrokon jatox nuno vutan iya jau chanikahanhi vuyamahirakanni jaura un jato kuzahanyantahki? **20** Jaa Jerusalen jumannohax vuhaamurokon jato yokaaxanhpu, tzova pishtanra iya Jerusalen juman tziztokohooxon iya jau yokaahaivaun iromakin jau yohihaito ninkaayantaxki. **21** Pishtakovin iromakin jau yohihaito iya ninkaahamamun kankihnu. Jatovutan jaxon un iya jau yokaahaito jato "Koonmun kayakatzi nokanivohkiki," kin un yohiyankun shinankinmun iya chanikahanhirakannihnu, kinmun Pablon yohinixohki.

22 Yohihaito Pablo ninkaaxon Jesús chivanhai jonivaun jau shinanhairazi onanyovaaxonmun Felixin oxaatzan jato unaa ninkaajanhkin nan jahaakin yohinixohki:
Ninkaakanpu yohinon: Zontarovaun koshi Lisias johain mato unaa ninkaaxahinnonnukanpu, kinmun jan jato yohinixohnu.

23 Ja jahaakin jan jato yohitan junuyamarokonkin Pablo chituxon jau kuzapahato amamayamanon jato yohitan javuu jahaavaunrivi jizii vuhato jato iinmanonmun Pablo chituhai joni Felixin yohivahin jumatzan kanixohnu.

24 Jan yohivahinshina kutzahtin nutu pishta kara vinoohainmun jan jan ain Drusilavutan janoriviz Cesarean jonixohnu. Judio xanomun jan ain janixohki. Joxon Pablo kunaxonmun jan kuzaxon Cristo chivantirahki Pablo yohinon yohinixohki.
25 Jan yohihainmun kanon Pablon nan jahaakin yohinixohnu:
Cristo chivanhi jaxon Diosin Jovi ninkaaxonmun jaa Jovin yohihai ja jahaakin jau kuzahi janoxkankihnu. Iromakin jau kuzahavo kanon junuhaxmun unaa iromayamahi janoxkankihki. Nutu kiyoohain jaa Cristo koonhairazimun jato javutan janon iyokatzi Dioskihnupu. Ja jahaakin shinanhimun ranoyamahi janox Cristo chivanhai jonivohkiki. Cristo koonyamahaitoxmun Diosvutan jayamatimun kankihki, kin yohihaito Pablo ninkaatan ratukuutanmun Felixin:
Kanon kayootanpu, unaa jau ninkaapaikin miya kunaxahinnon, kinmun Felixin Pablo yohinixohki.

26 Jan junuxahinnnon Pablon koriiki inannonkavikinmun jan kunatanhnixohnu. **27** Ja jahaahi Pablo jakunmun ravuu varixutuu

vinoonixohki. Kanon Felix kainmahavanmun Porcio Festotzinkan irokukannixohki. Sharaamun janhki Judiovaun yohinonkavihimun Felixin Pablo kainmayamakin karavozomuran janon yohivahinnixohki.

Feston Pablo jau kuzanixra janhkiki yokaani.

25 **1** Jaton apo jakatzi Cesarea juman nokooshinaxmun kimisha nutu vinoohain Cesarea jarihax Festo Jerusalen juman kanixohnu. **2,3** Nokoohax jahamun Judiovaun yovaavovutan sacerdotevaun apovaun Jerusalen jari Pablo nichinnon yohinixohki. Iyoxon Pablo nakisharakunxon rutunovokavikinmun ja jahaakin yohinixohnu. **4** Yohihaitomun jato Feston rainvahin:
Cesarea jumanmun karavozomuran jahax Pablohkinukanpu. Iyanmurokon kaxon jiztankatzi unhkai. **5** Karakun uvutan votimun maton yovaavohnukanpu, iromakin jau kuzanixo Pablo chanikahanxanhni, kinmun jan jato yohinixohnu.

6 Ocho oxaa karamun Jerusalen juman vanuuyantaxmun jan jaririviz Cesarea juman kanixohnu. Johax oxashinxonmun jan jau iromakin kuzaxo jato yokaahi tzahootinin tzahooxon Pablo iyuxontannon jato yohinixohki. **7** Iyuhavo jotan jikihaitomun jaa Jerusalen jarihax vushinna Judiovaun yovaavaunmun Pablo iromakin jau kuzanixki janhkain chanikahanixohnu. Javikin nahakin Pablo jau chanikahanhaivaunmun Feston koonmurahki shinanyamanixohki. **8** Jau chanikahanhaitomun jato Pablon rainvahin yohinixohnu, nan jahaakin:
Pishtakovin iromakin jau kuzahaamamun unhnukanpu. Nan Judiovaun jau Kuzati Jovi kunuuniivo ja jahaakin jau kuzahiima jumahax, nan templomuranxon iromakin jau kuzaxon, nan Romanovaun apo yovaa iromakin yohixonhkaamamun unhnukanpu, kinmun jan jato yohinixohki.

9 Ja jahaakin Pablon yohihain sharaamun janhki Judiovaun yohinonkavihimun Feston Pablo nan jahaakin yokaanixohnu:
¿Ninkaanon miya jau chanikahannovo unaa Jerusalen kayamahira minhkai?

10 Katomun Pablon rainvahin:
Unaa iya Jerusalen juman nichinpaiyamakin apo yovaa Roman jahaton iya jau yokaanon jarirokon iya nichinxanhpu. Onanyovaamunax minhkinupu pishtakovin Judiovaun jau kuzati jovi iromakin jau kuzahaama un jakun, karakun iya unaa Jerusalen jari nichinyamatimun minhki. **11** Iromaxo iya rututimun kankihnu. Iromakin jau kuzahaama un jakun iya jau janovi chanikahanyamatimun kankihki. Karakun iya jato inanyamatimun tzovahki. Romanovaun apo yovakun iya jau yokaanon iya nichinxanhpu, kinmun Pablon yohinixohnu.
12 Ja jahaakin jan yohihain javuu jonivovutan yovantanmun Feston Pablo yohinixohnu, nan jahaakin:
Romanovaun apo yovaa jari kapahi minhkiki jari katanpu, kinmun jan Pablo yohinixohki.

Apotza Agripan iinnon Pablo iyonivo.

13 Ja jahaakin jan yohiyanta kutzahtin nutu pishta kara vinoohainmun apotza Agripa Festo shinanvohi Cesarea juman kanixohnu, jan povi Berenicevutan. **14** Nokooyantax jari jajaahimun Pablo karavozomuran jakun Feston apotza Agripa yohinixohnu. Jau yohiyohikinmun Feston nan jahaakin Agripa yohinixohki:
Karavozomuran jato Felixin joni ninonmanii jahahnupu. Jan janumun Pablohki.

15 Jerusalen juman jahaamun iya Judiovaun yovaavaun rutuxahinnon jato nichinnon yohinixohki. **16** Iya yohihaitomun un jato:
“Romano jonixmun jovi arohama man jakun joni rutunovo nichinyamatimun unhki, kinmun un jato yohiyankuhku. **17** Nuno nokooyantavaunmun koshikovin jau yokaaxanhkin Pablo iyunon un nichinyankuhku. Un jato nichinha voxon iya iyuxonavan apon tzahootinin tzahootanmun un jato yokaanon yohiyankuhku. **18** Un jato yohihainmun kanon Judiovaun iromakin jau kuzahaki Pablohkain chanikahanyankanxohnu. Jatorokon rutunixo chanikahanhirakannihki ninkaakatzi un jakunmun chanikahanyamayankanxohki.
19 Ja jahaakinrokon chanikahanyamakinmun jaton itin iyamahiki janhkain ixon jaa Jesús yohihaivohton naxon kayayantax jahaxkihkain yohihi janhkikimun Pablo chanikahankinmun rutupaiyankanxohki.

20 Ja jahaakin chanikahankin rutupaikin yohihaito jato ninkaatan kuzakin jato yohitira unhki onanyamaxonmun un Pablo Jerusalen jarixon jau yokaanovo kapahira janhkiki yokaayankuhku. **21** Un yokaahain apo Romanon jovi yokaanon katannon nichinnon iya yohinixohki. Karakunmun nichinjanhkin un karavozomuran jato kuvunmayankuhnu, kinmun Feston apotza Agripa yohinixohki."

22 Ja jahaakin Feston yohihainmun Agripa:
Iyanrivipan jau yohihaito ninkaapaihi unhkacho, katomun Feston rainvahin: Min ninkaahnayaaxahinnonupu, nixohnu.

23 Ja jahaakin jan yohishinkunmun Agripa jan povi Berenicenvutan chopa sharaavo zauuvuran jau ninkaakatzi zutuuhaivo tapazan zontarovaun apovoya joni yovaavo juman jahaa vuiikihinnixohnu. Pablo iixontannon jato yohihaivaun iitannii vuhavanmun Feston nan jahaakin yohinixohki:
24 Apo Agripaya nuno novutan tziztokohoohax joni yovaavau, yohinon ninkaakanpu: Man iinnon un mato nan joni iyuxonai, iinkanpu. Jerusalenya Cesarea juman jahaa Judiovaun apovaunmun jaa junuyamakin jato vurovurohmahihki janhkain chanikahankin jato rutumanon iya yohihihkankihnukanpu.

25 Ninkaajanhkin un jaa jau kuzanixra janhkiki yokaakun pishtakovin iromakin jau kuzanixon iya yohiyamayanxohnukanpu. Apo Romanon jovi yokaanon katannon iya yohiyanxomun jari nichinxonkatzi unhkai.
26 Nokun apo kirika kunuuxonkin jaurazi kuzanixra janhkiki yohipanan onanyamaxonmun un mato nuno iyuxonanukanpu. Miyakovinnin min iinnonmun un miya iyuxonanupu, apo Agripa, min ninkaanon jau yokaaxon chipo Romanovaun apo Augusto kirika kunuuxonxanhkin.

27 Jau kuzanixrahkiki yokaahamahton nomun aruzkin jaa joni Roma juman jahaa apo Agripa jari nichinyamatimun nonhki, kinmun Feston yohinixohnu.

Jau kuzanixra janhkiki yohinon apo Agripan Pablo yokaani.

26 **1** Ja jahaakin Feston yohikunmun Agripan Pablo yohinixohnu, nan jahaakin:
Jau kuzanixra minhkai noku yohitimun minhnupu, janhkainmun Pablon mukun vakutan jato nan jahaakin yohinixohnu:

2 Judiovaun iya jau chanikahanharazi muztunkin yohinon min iya yohihain miya yohihimun jasharahi unhkainupu, apo Agripa. **3** Jaton itin Judiovaun jau kuzahairazi onanxonmun non jau yohihairazirivi onanhax minhkiki. Karakun yohinon iya ninkaapu.

Kutzara jan jayoonixki Pablon apo Agripa yohini.

4 Kutzara un vakux un vakuni main jahax Jerusalen jumanrivi jatovutan japanhnihkimun kiyoovinin onanhax Judiovohkinukanpu. **5** Jaton itin fariseovaun jau kuzahai ja jahaakin jau kuzahi un maxox japanhnikunrivimun onanhaxkankihnukanpu. Judiovaun akai ja jahaayamakinmun jato vinotankovin Moisesin jau kuzati Jovi kunuunii chivanyovaanox unhkai.

6 Nokun kaivo iyoonikaavo jau kuzaxonjanhkin Diosin yohinikunmun koonmun ja jahaakin jau kuzakatzi janhkiki junuyamakin jaa shinanhaitomun iya yokaaxanhkin iya nuno iyuhavo jahax unhkainukanpu. **7** Kiyoo Judiovo jaa doce xokotzarazimun Dioski chipoohax jahaahi nokanixo jato nutu zununhain kayamakatzi janhkiki shinanhi jaxon jaa sharaakin yohihi jaxon jau kuzaxonhi jahax nonhkanu. Javikin un shinanhaivo ja jahaakin shinanhainmun iya aruzkin janovi jau chanikahanhi un kaivaun apovohkinupu. Iyanrivi ja jahaakin shinanhaitomun iya ontzavohi Judiovohkinupu, apo Agripa. **8** ¿Kuzanonrokon nokanixomun jato kayamanox Dioskihki koonyamahira manhkai? Cristo chivanhai jonivo zinaapanhnixon Pablon yohini.

9 Iyakovinninmun un jaa Nazaretin jahaa Jesús chivanhai jonivo junumakixanhkin muhupahonnikuhnukanpu. **10** Jerusalen jarixonmun un jato ja jahaanikuhnukanpu. Sacerdotevaun apovaun

iya nichinkunmun un Cristo chivanhai jonivo karavozomuran ninonpahonnikuhnu. Jato rutujanhkin iya yohihaivaunmun un anonxanhkanpu kin un jato yohinikuhku. **11** Cristo chivanhaito jato junumaxanhkinmun un jato koshapahonnikuhnukanpu. Judiovaun jovi ninkaati tapaz kiyopanxon jato ja jahaahimun un zinaanahavuiikovintan nututzarazin pakuukuukin jato zinaapanhnikuhku.

Kuzaxonra jan Cristo chivantiyanixki jato Pablon yohini.

12 Jato ja jahaahatoxmun un iya sacerdotevaun apovaun jato vunaxanhtannon nichinha Damasco juman kahi janikuhnukanpu. **13** Vahin kakahaito iya vari mazpananan rakaahain nai jarixon varin jotahakavizmahan juruu sharaakovinnin iyayavikin jaa uvutan vohaa jato jotanixohnupu. **14** Iintanmun non kiyoovinix main ruohkoonikuhnupu. Pakuutanmun un iya Judiovaun jovin nan jahaakin yohihaito ninkaanikuhku: “Saulo, Saulo! ¿Kuzanon iya chivanhai jonivo rutukin iya iromapahira minhkai? Jato zinaakinmun iyarivi zinaahi minhkinupu,” kin.

15 Yohihaito ninkaatan:
“Tzovara min, Yovaku,” katomun iya rainvahin:
Jesuskovinpan unhnupu, jaa min iromapahai.

16 Kanon vuniipu. “Min jato tzovara unhki yohijanhtannonmun un miya vuchimahai. Miyamun un katoonihkikomun jato jari kaxon min rama jau iinha jato yohitanxanhpu. Unaamun miya jau iinmakatzi unhkainupu min jaa mai tohaztipan jahaa jato yohijahinnon. **17** Judiovoya Judiovomaama jarimun miya nichinkatzi unhkainupu. Miya rututivo shinankinmun miya chitukatzi unhkai. **18** Unaa iromahi jayamanonvo jato vutzakin shinanmanonmun miya jato jari nichinhi unhkainupu. Yoshinnin jato unaa ivoyamanon Diosrokon chivanhi jahax uki chipoohaito un jato iromahaivo potaxonaamun Diosin jonivo jakatzihkankihki jato yohijanhtannonmun miya nichinhi unhkai,” kin yohihaitomun un nokun Yovaa ninkaanikuhku.

Jesusin jau yohiha Pablo jumayamani.

19 Ja jahaakin iya nokun Yovakun jau yohihamun un jumayamanikuhnupu, apo Agripa. **20** Yohiyokinmun un jaa Damasco juman jahaavo jato Diosin Jovi Sharaa yohinikuhnupu, chipotirokon jato Jerusalennohaya Judea main jahaa yohijanhkin. Judiovomaamarivi jato vutzakin shinannon yohixonmun un koonkovin vutzakin shinanhaxrahkannihki iinnovo ja jahaakin jau kuzahi janon jato yohinikuhku.

21 Jato ja jahaayaahaitomun iya Diosin tapaz toha templomurannoha vuchixon Judiovaun achixon rutupainixohki. **22** Iya Diosin chituha jaxonmun joni yovaavoyavikin janovi jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamahi unhkai. Diosin jau yohikun jato yohihai jonivovutan Moisesin jau kuzkatzirahkiki yohikin kunuuniruzmun jato yohihai unhnukanpu, pishtakovin jovitza jato yohiyamakin. **23** "Cristo rutuhavo naxonmun jaanviz kayaxon Diosin Jovi Sharaa nokun kaivo ninkaamaxon nututzannoharivi jato ninkaamakatzi janhkiki," kin yohinivanmun un jato yohihai, kinmun Pablon jato yohinixohki.

Pablon apo Agripa Cristo chivanmapanii.

24 Ja jahaakin yohihaito Pablo ninkaatanmun Feston mukumahax zaihnixohnu, nan jahaakin yohihi: Mohamun min raminnahaakihnupu, Pablo. Aruzkikin kirika ahaahimun min raminnahaakihki, mun jan janixohki.

25 Ja jahaahaitomun Pablon rainvahin:
Raminnahaahamamun unhnupu, apo Festo, un muztun jau yohihamun koonkovinhnupu. **26** Un jau yohihairazimun onanhax minhkinupu, apo Agripa, karakunmun min iya ninkaanon ranoyamakin nanrazi jau yohihi unhkai. Pishtakovinmun min jau onanhama yohiyamahi unhkai. Jaa miya jau yohihaitomun iya joni nahan iinnixohnu.

27 Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun jau yohipahonni ¿Koonhira minhkai mai? Un shinanhamun koon shinanhi minhkinupu, katomun.

28 Apo Agripan Pablo rainvahin:
Jau yohihaito miya ninkaaninkaakinmun un iyanrivi Cristo chivankahanhanupu.

29 Jan yohihainmun kanon Pablon rainvahin:
“Cristomun un chivankahanhanupu” kin yohiyamakinmurokon. “Cristo chivanpaihi kin yohipu. Miyaztipankovin min ja jahaakin yohiyamahain jaa iya ninkaahairazinrivi ja jahaakin yohinovokavihi unhkainupu. Kiyoovinintimun man Cristo chivannomai un inaahai ja jahaayamarokonkin, kinmun Pablon yohinixohki.”

30 Ja jahaakin jan yohihainmun apo Agripa vuniihain, nan joni yovaa vuniihain, jan povi Bereniceya jaa jano maniihahtox vuniivahin jamunrivi votan nan jahaahi yohinnaakanixohnu: **31** Pishtakovin iromakin jau kuzahaamamun nan jonihnukanpu, kuzajanhkin rututimamun kankihki. Kuzakatzirivi karavozomuran jatimamun janhki, kinmun yohikanixohki.

32 Kanonmun apo Agripan Festo yohinixohnu, nan jahaakin:
Roman jahaa apo yovakun jau yokaanon yohiyamayanxomun min Pablo junukahankihnupu, kinmun jan yohinixohki.

Pablo Roma juman nichinnivo.

27 **1** Ja jahaakin Agripan yohihainmun Pablo Roma juma jari nichinkanixohnu. Pablo nichinhaivaunmun un iya Lucasisrivi jatovutan kanikuhnu. Novutan vononmun karavozomuran jahaa jato tuxu vahaavorivi nichinxon, zontarovaun capitan Juliorivi nichinkanixohnu, jato chituvonon. Apo Augusto janunivo batallon jahaamun capitan Julio janixohki. **2** Jan noku iyohamun non Andramikian jahaa nontinhan vopavahinnikuhnu. Asia main katankatzi nonti jakunmun non vopavahinnikuhku. Macedonia nutun jahaa Tesalonica juman jahaa jonirivimun novutan kanixohki. Jan janumun Aristarco janixohnu.
3 Kashinnaxmun non Sidon juman vahi votootinin nokoonikuhnu. Jarixonmun Pablo Julion kuzayamakin Cristo chivanhai jonivo jishtannon nichinnixohki. Jau kuzaxonjahinnovomun jan Pablo nichinnixohki.

4 Sidon janohax kahaxmun non ramikixon niyun puunhkain Chipre nazi paruxkuvahin kanikuhku. **5** Jununha pokuukin Ciliciaya Panfilia vinovahinhaxmun non Likia main jahaa Miran nokoonikuhnukanpu.

6 Janoha Italia jari kahi kahaito Alejandria votootinin jahaa nontinha vuchitanmun zontarovaun capitan jahon vopanon noku yohinixohki. **7** Miran janohax kayantax noku niyun tzukuukin kamamahamun non yanima kakakin Gnido juma vinovahinnikuhku. Gnido vinovahin kahaxmun Salmon jumatzinkan orama vinovahin kakinmun non Creta nazi paruxkuvohi kanikuhnu. **8** Katimakun Creta nazi paruxkuvohi kahaxmun non Lasea juma orama jahaa vahi votooti Sharaakin janunivo jano nokoonikuhku.

9 Chaiikovin non zamahain moha oviyatizhain niyu puunhkain rakuuxonmun Pablon jato nan jahaakin yohinixohki: **10** Moha non nunohax kapanan moha non nonti jikihan jau potahi junumurantimun nonhnukanpu kinmun jato Pablon yohinixohki.

11 Ja jahaakin yohihaitomun capitan Julion Pablo ninkaavixon koonyamanixohnu. Nonti ivo jau yohikun ninkaaxon, nonti chituha capitanrivi jan yohikun ninkaaxonmun Julion javi vononvokanpukin yohinixohki. **12** Oviya vinookatzi jahon japanavan vahi votooti iroma timahaxmun kiyoovinin Creta vahi votooti Fenice janunivo jari voxanhkin yohikanixohnu, jarihax oviya vinookatzi.

Jununha pokuhaito jato niyunha anii.

13 Oviya vinoohain pishtahi puunhkato niyu iinhimun non, kanon katira nonhki shinanvahin kanikuhnu, Creta nazi paruxkuvohi. **14,15** Kahax kakahaitomun noku nontiyavikin niyunhan anixohnu. Nontiyavikinmun noku niyun vonixohki. Niyun puunhkain non jaririviz nonti ori vozonpanan atimakunmun non jamun noku niyun vonon janikuhku. **16** Nazi pishta Claudakin janunivo vinovahinmun non niyun mukumahax puunhyamahai jahori kanikuhnu. Nonti pishta junu naki potaxon vipahimun non yonooyovaanikuhku. **17** Kanon nonti pishta nonti tohan nanutanmun non rizvii vixon nonti nuxasharaanikuhku, moshiiti shinankin. Kanon ja Sirtekin janunivo mishpoo tzakati shinankin niyun puunhkin nontin chopa putaaniivo

pukatan zuvitanmun jamun niyun vonon non nonti junuhainmun nonti niyun vonixohki. **18** Kanon iruzkihaito niyu vuchitamun non jikitishinankin nontin jau vohaavo junu naki potanikuhku. **19** Kimisha nutu junuuyamahaito niyu iinkinmun non nontin jahaa rizviiya jaurazi nontinnoha potanikuhnu, nonti toxvanon. **20** Nai chahokunmun naha nutukovin non vari iinyamaxon yamuu vishi iinyamanikuhku. Noku vuchoman muhuha jaxonmun non moha kiyoovi junumurankatzira nonhkai shinannikuhnu.

21 Non jiriyamaha moha nutu naha vinoohain vuniitan nitanmun noku Pablon yohinixohnu, nan jahaakin:
Creta nazinohax joyamati sharaamun joyantax nonhkainukanpu. Iyaki ninkaayanxonmun nokun niyun akamun non inaayamakahannai. **22** Javikin noku niyun akaa rakuuyamajanhkanpu. Tzova pishta junumuranyamahainmun, nontirokon muhuhkuukatzihkiki.

23 Ninkaakanpu yohinon: Un jaki chipoohai Diosinmun iya jan inaa yamuu naki nichinxonjohnukanpu, iya nan jahaakin yohinon: **24** "Junumuranyamamunkatzi minhkaritzi, rakuujanhnapu, Pablo. Roma juman jahaa apo yovakun miya jau yokaanonmun katankatzi minhkari. Mivutan nontin vohai joni kiyoorivimun miya chituxonkatzi Dioskihnupu, junumuranyamanovo," Kinmun iya Diosin inakun yohivahinxohki. **25** Karamunhki shinan sharaahax rakuuyamahi jaxanhkanpu, uvuu jonivau. Diosin inakun iya yohiha ja jahaakinrivi Diosin noku chitukatzihkiki. **26** Non kahain noku niyun nazin potakatzihkiki, iinxanhkanpu, kinmun jato Pablon yohinixohki.

27,28 Ravuu semana kahaito noku niyun puunhkin kamahamun non Adriatiko jununhan nokoonikuhnu. Yamuu naki vovokin maitiizti shinankinmun kanon vuxnaarahki iinjanhkin nohakanixohki. Nohahavomun treinta y seis metros janixohnu. Unaa ori chaii pishta votan nohahavomun kanon veintisiete metros janixohki. **29** Moha vuxnan jano nokoohi vokin maxax tzakati shinankinmun nonti chipaara jariha yami xao ravuurivikun ravuurivi nonti achiti votukanixohnu. Nuxakin arotitanmun nutunon manakanixohki.

30 Nutu sharaahamakunmun nontinhan yonohai jonivaun jonuuvahintanxanhkin shinankanixohki. Shinanshinankin kanon yami xao nonti nuxati votukihi panakinmun ruvo jariha nonti pishta votukanixohki, jahon jonuuvahintanxanhkin. **31,32** Jonuuvahin-paihaito jato vuchitanmun Pablon capitanya jan zontarovo nan jahaakin yohinixohnu:
Vohavanmun kiyoovinix junumurankatzi nonhkainukanpu, kin jan jato yohihainmun zontarovaun nonti nuxati rizvii pakuunon xatunixohnu.

33 Moha nututizhain jato Pablon jau pishta jirinon janhkin nan jahaakin yohinixohnu:
Ravuu semana ikainmun man jiriyamayankuhnukanpu. **34** Kanonro-kon jau pishta akanpu, kurux vixanhkin. Rakuuyamajanhkanpu, junumuranyamamunkatzi manhkiki, mun Pablo janixohnu.
35 Ja jahaakin yohitanmun Pablon pan vitan graciaskin Dios yohitan kiyoovinin iinhaivaun pan kaxkutan anixohki. **36** Kanonmun jirihaito Pablo vuchitan jatoxrivi jasharatan jirikanixohnu. **37** Jaa nontin kahaimun non doscientas setenta y seis joni janikuhku. **38** Moha jirihi yanitanmun nonti xatanon jiriti chishtuhavo jununaki potakanixohnu.

Nonti jikini.

39 Moha nutuhainmun jununha kuxaa mai iinyamahaivo vuchikanixohki. Vinovahin ori chaii pishta votanmun kanon junu kapuzni taxkanan mishipoo sharaa vuchitanmun jahon taxnahi vokin shinankanixohki. **40** Yami xao nuxati rizvii kiyoo xatutanmun junu naki potakanixohnu, mishpoo jari nonti kanon. Vinti xakatanmun kanon chopa xatu toha rontankin nuxakanixohnu, niyun puunhkain jahon nonti kamanon. **41** Mishpooki nokoohama vuxnan tzakatan ruvo jari jikihaitomun vuchoman nonti chipaara kaxkunixohki.

42 Nonti muhuhkuuhain junu naki ruokoovahin presovo votishinankin jato rutujanhkinmun zontarovaun yohinixohnu. **43** Yohihaito jato ninkaatan Pablorivi rututivo shinankinmun capitan Julion jato amamanixohki. Jato amamatanmun jaa tonpinti onanrazi junu naki ruohkootan tonpinvahin main nokootannon jan jato nichinnixohnu.

44 Jaa tonpinti onanmarazixrokon tuxux tablanan vohavan tuxux nonti kaxku mishtinin maniihax vohax main nokootanonmun jan jato nichinnixohki. Jan noku ja jahaanon nichinhamun non kiyoovinix pishatakovin junumuranyamahi main nokoonikuhnu.

Malta nazin Pablo janii.

28 **1** Moha main nokoohax sharaa jaxonmun non Malta januya jaa non jahaa nazi jakun ninkaanikuhku. **2** Kiyoovinix jaa nazin nokoohax jahaamun noku jano jahaa jonivaun nahakin jau kuzaxonnixohnu. Ovi ikaa matzikun yohoxanhkin chihi pimaxon juruuhainmun non jatovutan yohonon noku kunakanixohki.
3 Juruunon Pablon jii muzti vixon chihi naki potapotahain itzizin kamaha kainkahintanmun Pablo ronon mukunki anixohnu. **4** Atan mukunnun ronoohaito rono vuchitanmun jaa nazin jahaa jonivo nan jahaahi yovannanakanixohki:
Iinkanpu, junumuranyamashinxo, nunoxon ronon akinukanpu. Jato rutuhai jonimura janhnukanpu, kiimun yovannanankanixohnu.

5 Ja jahaakin yohihaivaun muishkohookin rono chihi naki potahaxmun jan kuzyamahi janixohki. **6** Koshi novahkahin nakahin pakuuhira janhkiki iinjanhkin manahavomun jan iyamanixohnu. Kuzyamahaito iiniinkinmun vutzakin shinantan Diosmura janhkari shinankanixohki.

7 Jaton koshimun Publio janixohnu. Mai tohayamun jan janixohki. Jaanmun jan noku jan tapazan kunaxon sharaaxon jakinhxon noku kimisha nutu jirikihinkin noku naha jau kuzaxonnixohnu.

8 Publion noku jakinhkunmun nahivuchiitan chixooyatax japa rakaanixohki. Yohihavan jizii kaxon Pablon Dios yohitan ramanhamun jan iroonixohnu. **9** Izinyarazin Pablo ninkaahax jahiva vuhaitomun Pablon aronixohki.

10 Jan jato arokun noku naha jau kuzaxonyaahaivaun, kanon katankatzi nontin nanuuhaitomun noku non jau maxkaaharazi votannon inankanixohnu.

Pablo Roma juman nokooni.

11 Moha kimisha oxu pakuuhainmun Malta nazinnohax non kanikuhku. Alejandria jarihax joyantax jano jajaahi oviya vinoohainmun non jaa nonti vuchihax kanikuhku. Maxax yoraxon janunivokinmun nonti janunkanixohki, Castorya Poluxkin janunivo.

12 Jaa nazinnohax kashinnaxmun non Siracusa juman nokoohax jano kimisha nutu janikuhnu. **13** Janohax kahimun non naponkovin kayamahi papii kakahi Regio juman nokoonikuhku. Non nokooshinkun yotanhain kashinnaxmun non oxaatzan Puteoli juman nokoonikuhnu. **14** Nokootanmun non kanon ipaanikuhku. Cristo chivanhai jonivo vuchihaito noku vanuhavomun non jatovutan tii semana janikuhnu. Jatovutan jano jajaahimun non kanon Roman jumantzinkan kanikuhku. **15** Roma jari kahaito noku ninkaaxonmun noku rananhi Cristo chivanhai jonivo vunixohki. Tuxun Apio marotikin janunivo janoxon noku rananhaivaunmun tuxunrivi Tres Tabernaskin janunivo janoxon noku ranankanixohnu. Noku rananhi voxo jato vuchitanmun Pablon graciaskin Dios yohitan jasharanixohki. **16** Non Roman nokoohainmun kanon capitan Julio prekovo jan koshi jari iyonixohki, jato karavozomuran vuiimanovo. Jan jato iyuhainmun Pablo karavozomuran ninonyamakin zontaroztipan chituha jan jamunrivi tapaztzan janixohki.

Pablon jato Roma juman jahaa jovi sharaa ninkaamanii

17 Roman nokooshinax kimishahi oxatanmun Pablon Judiovaun yovaavo jato kunamanixohnu. Jan jato kunaha vuhax tziztokohoohaitomun jan jato nan jahaakin yohinixohki:
Pishtakovinmun nokun kaivo iromayamaxon nokun xunivo iyoonikaavaun jaton itin jau kuzapanhnirivimun iromakin yohiyamanox unhkainukanpu, un kaivau. Javikin iromakin jau kuzayamahatomun iya Jerusalen jarixon achixon Romanovo inankanixohnu. **18** Iya jato inanhavan iya jau yokaaxonmun un pishtakovin iromakin jau kuzahai yamakun iya junupaikanixohki. **19** Iya junupanavaunmun nokun kaivo jumanixohnu. Iya rututivo shinankinmun un Romanovaun apo yovakun iya jau yokaajahinnon jari kapakin jato yohinikuhku.

20 Ja jahaakin mato jau yohijanhkinmun mato kunahax unhkainukanpu, un kaivau. Noku Judiovo jau kuzaxonjanhkin Diosin yohinikun jato ninkaamahaitomun iya cadenan nuxanivomun jahax unhkai, kinmun jato Pablon yohinixohnu.

21 Jan jato yohihainmun rainvahin nan jahaakin yohikanixohnu:
Tzova pishtakovinnin noku Judea jarixon miya yohikin kirika kunuuxon nichinxonaamamunhnupu. Jarihax vuhaa nokun kaivaunrivimun pishtakovin min iromakin jau kuzahai yohiyamanoxkankihki. **22** Jovi vunaa jato jumatzarazinnohax ninkaamahaivomun kuunyamahi nokun kaivohkinupu. Karakunmun kuzakin shinanhira minhkai ninkaapaihi nonhkai, kinmun Pablo yohikanixohnu.

23 Ja jahaakin yohixonmun, kanon vutza nutun ninkaajanhkin yohivahinkanixohki. Pablo jau yohihain ninkaajanhkin yohishinxonmun, kanon Pablo jano nahakovin tziztokohookanixohnu. Tziztokohooxonmun jan jato Diosin Jovi yantanvuiikin jato ninkaamanixohki. Tzovara Cristohki jato onanmanoxkavikinmun jan jau Kuzati Jovi Moisesin kunuupanhnii jato ninkaamaxonmun jan Diosin jau yohikun jato yohihain jonivaun kirika kunuupanhniirivi jato ninkaamanixohki. **24** Tuxun Pablo jato jau yohihaito ninkaaxon koonhavanmun tuxunrivi ninkaavikin koonyamakannixohnu.
25 Kiyoovinin jaakavizrazikin shinanyamayaahi jokonvahinhaitomun jato Pablon nan jahaakin yohinixohki:

Ninkaakanpu yohinon Isaian nokun xunivo jovi yohini.
Diosin Kayan Isaias yohimakunmun jan jato nan jahaakin
yohinixohnu:
26 Jato jari kaxon jato nan jahaakin yohijanhpu:
Ninkaavikinmun shinanyamahi manhkiki.
27 Shinantzayamakinmun Jovi ninkaati shinanniku
manhkinukanpu. Man iromahai mato potaxonnon man
yohiyamahainmun man iromahai mato potaxonyamahi
Dioskihki, kinmun Diosin Kayan Isaias yohimakunnmun
jan nokun xunivo yohinixohki. Iinkanpu, jan yohihamun
koonkovinhki.

28,29 Nan pishta onankanpu. Diosin Jovi Sharaa un mato yohihainmun ninkaatishinanniki manhkiki. Karakunmun, kanon nokun kaivomaama jato Jovi Sharaa ninkaamatankatzi unhkainukanpu. Iromakin shinanhaivo potatan vutzakin shinantan Jesucristo koontirakannihki shinanvahinmun jato jarixon Jovi ninkaamakatzi kahikahi unhkainukanpu, kinmun jato Pablon yohinixohnu.

30 Ja jahaakin jato yohiyantaxmun Pablo Roma juman ravuu varixutuu zunun janixohnu. Jano jaxonmun jan tapazan jan jahanha ivo kopiinixohki. Jahon jaxonmun jan jaa shinanvuhi vuhairazi jato Jovi Sharaa ninkaamapahonnixohnu. **31** Tzovan kuzayamaha rakuuyamahi jaxonmun jato Pablon jaton apokovinmun Dioski yohikinmun jan jatoki nahi jononmun Diosin jan Vaku Joni Jesucristo nichinnikunmun jan jato yohinixohki.

Romanos

PABLONMUN ROMANOVO DIOSIN JOVI VIXONHIKINUKANPU.

Roman jahaa jonivo Pablon kirika kunuuxonni.

1 **1** Iya Pablomun unhnukanpu, Criston inaamun unhki Diosinmun iya katoonihkiki jan jovi sharaa jato yohixahinnon iya nichinjanhkin.

2 Ramaamakovinmun Diosin jan jovi voxonhai jonivo yohipahonnixohnukanpu jan, vaku jonimun nichinkatzi janhkiki, jaamun kunuukannixohki. **3** Jan Vaku Jonimun noku yohihi jaa jovi sharaahkiki, main jahaxmun jan apo Davin kaivo janixohki. **4** Diosin Vaku Jonikovinmun janhki mun onankanixohki, nashinxon jan kayahain Diosin kayamaha jan kayahain, Jesucristomun janhnukanpu, nokun yovaamun jan jaahki.

5 Jesussinmun uhon kunyovaakin iya katoonixohnukanpu jau kuzaxonjahinnon, jaxmun kunyovaahi janhkinukanpu, jaa nan nutun jahaa kiyopan man jau jumayamahi jahon konnon.

6 Matomun man xokotzavohnukanpu Romannoha, Cristonnanon mun mato Diosin katoonihkiki.

7 Diosin mun mato katoonixohnukanpu jan jonivo jaxahinnon, nokun Upa Diosvutan nokun Yovaa Jesucriston mato ranoyamahi janon jamatan jan kunnun, mato jamanonukanpu.

Diosin jovi sharaa.

8 Un, Dios vizmun graciaskin yohiyohi unhkainukanpu mato tiirazikimun, Dios graciaski unhkanikanpu matoki Criston jau kuzahairivi. Janovirazihaxmun matoki sharaahi yovanhi kankihnukanpu, onnanrivimunnax nonhkainukanpu Dioski chipooxon man jau jumayamahain.

9 Diosmun jau kuzaxonhi unkainukanpu jovi sharaa jato ninkaamakin jan Vaku Joniki, kunuunivaun jaa mun shinanyovaaxon ja jahaahi unhkainukanpu. Onanmunax Dioskihnukanpu un mato jaa yohixonnai, **10** Mato jizii kanon iya nichinjahinnorivimun junuyamakin yohihi unhkai, jaa kunkin. **11** Matomun jizii kapayovaakovinhi unkainukanpu sharaahax jaxon Dios shinannon mato yohijanhkin, ja jahaahi jahaxmun sharaahi jakatzi manhkiki, **12** Kanon ja jahaahi jahax jau kuzakihnaatimun nonhki, jaa non inyamaxon konnikahtonmun noku jaki chipoomahikinukanpu jaamun graciaskin yohihi nonhkai.

13 Yohinon ninkaakanpu un vutzavau nahahimun mato jari kapahai unhnukanpu, kapanon iya karavozon kuvunnivomun katimahaxkihki. Jaxmun kunyovaahi janhkinukanpu, jaa nan nutun jahaa kiyopan jau jumayamahi jahon konnovo. **14,15** Nan jovi sharaamun jato mai kiyopan jahaa yohipaiihi unhkainukanpu, jaa jovi ninkaayovaahaihokatzi jaa ninkaayamahaitiya.

Jau kuzahaimun Diosin jovinukanpu.

16 Nan jovi sharaa jato yohihimun ranooyamahi unhkainukanpu, Jesucristo yohikin kunuunivaun jau kuzayovaahaimun Diosin jovihnukanpu, jaa jovi ninkaaxon Jesucristoki chipoohaimun jato vikatzi Dioskihki nokayamakatzi javutan janon, javi judiovohokatzi judiovomaama. **17** Nan Diosin jovi sharakunmun noku onanmahihkinukanpu Jesús konhatomun jan jonivonon jato katoohi Dioskihki. Nan jahaakimun yohihi Diosin jovihkinukanpu:

“Jaa jato Diosin vinikahtox jaki chipoohaitoxmun unaa nokayamakatzi javutan jakatzi kankihnukanpu”

Kiyoovinixmun iromanox nonhkainupu.

18 Nai jahooxonmun jaa iromahairazi joni inhi notziyovaahi Dioskihnukanpu, jatomun jau ontza yohikin Dios jau kon yohinimun ontzavonox kankihki. **19** Jatonmun onanhaxkankihnukanpu kutzara Dioski, jaakovinnimun jan jato inmanixohki.

20 Jaa Diosin nutuni jahonxonmun kiyoovinin naiya mai inkanixohnukanpu, jan jau kuzanirazi inkin kutzara Dioski, yohiyamatimun tzovahki: Karakun tzovan inyamanixon yohiyamatimunkin. **21** Kon vimun Dios onankanixohnukanpu, jaarokomun jaa kunyamakin graciaskin yohiyamanox kankihki, iromakin jau kuzatiruz shinankinmun janovirazi jau kuzanox kankihki. **22** Jau onanyovaanikaton yohihimun iruzkihi jau onanmakannixohki. **23** Jaztiimurokon Dios jaa jau kuzayovaahai jaa nayamahai, Dioskovin jau kuzaxonhimamun kanon vutzarazikin Dios shinankanixohki. Kanonmun jaton mapooyora muhuhkuuhaixon, nan puhiyaxon jaaruz sharaakin yohipanhokannixohki.

24 Karakunmun jato Diosin jaa iromakin jau kuzapahaivo ja jahaakin jau kuzanon jununixohnukanpu. Jaton shinan iromahanmun jaton yoran ranoorazinkovinkin iromakin jau kuzakannixohki. **25** Dioski konti potatanmun jovi ontzan konkannixohki, ja jahaaxonmun jaa Diosin jau kuzanirazi Dioskavizxon jau kuzaxonkanixohki, ja Dioskovinrokon junu yamakin sharaakin jan kuzaxontihkari. **26** Karakunmun jato Diosin janmun jau ranoorazi iromakin jau kuzahi janon potanixohki, xanovaunmun jaton vunu amayamanoxkihki javuu xanovuta japakin. **27** Ja jahatoxrivimun tuxu jonihkankihki jaton ainvutan jayamahimun jonivutan japanoxkankihki jonivutan ranookovin akannaakatzi, Nan jahaaxonmun ranoorazi yoratzavutan iromakannixohki, kanrakunmun rama jaton yoran izin ninkahhi kankihki jatonvi vunanix.

28 Jaton shinannun Dios jamapaiyamahaitomun jato Diosin janmun jaton shinanun iromakin jau kuzanon jamanixohki.

29 Joni sharaakin jau kuzayamahai, iroma jaton jau kunhai, jato rutuhai, muhunnaahaiya ja jahaakovinkinkavan yohihai. **30** Nan janovi jaton yovanhai, Dios zinaahai, jau yohihaito jato rainvahin kopihai, jato vinotanki yovaaxon shinanhai, yovaaki jahax ikai, iromakin jau kuzajanhkin janovi shinanhaiya jaton japa jau jumahai. **31** Diosmun konhki onanpaiyamahai, jatoki chipoopaiyamati, tzova kunyamahai, tzova omizvoyamahai. **32** Mohamun Diosin yohinikinukanpu onanmunnax kankihki, nanrazi jau kuzahatox nokatimun kankihki, javikin onanxonmun junuyamakin iromakin jau kuzahi kankihki, irommakin jau kuzahato jato inhimun jatovutan jasharahi kankihki.

Kuzakatira Dioski, yoravaun iroma.

2 **1** Tzova pishtan jato iromakin jau kuzahato chanikahanhaimun man jatokaviznukanpu, matoxrivimun ja jahaanox mankiki. Karakun jato jau chanikahanyamatimun manhki. **2** Kiyoovininmun onanhax nonhkainukanpu jato Diosin iromakin jau kuzaxo yokaahamun konhki.

3 Jaa maton jato iromakin jau kuzahato chanikahanxon yokaahaitonmun ja jahaakinrivi iromakin jau kuzanox manhkinukanpu, ¿Man shinanhaki mato Diosin yokaayama jahinnorokon ikira manhkai? **4** Sharaa kovinmun Diosnukanpu ¿Inyamarokonhira manhkai nahakin iromakin jau kuzahato mato inhi Dios tunuhain? Iroomaahi man junuunonmun mato manahx Dioskihnukanpu. **5** Jan mato jau yoiha jumakin vutzakin shinanyamahaitomun mato kastiikayovaakatzi Dioskihnukanpu. Moha jato Diosin jau kiyoo yokaanon nutu nokoohavinmun jato jau yokaaxon notziyoovaaxon mato kastiikayovaakatzi Dioskihnukanpu. **6** Tiirazimun mato man jaurazi kuzani yokaaxon kopiikatzi Dioskihnukanpu. **7** Jaa sharakin jau kuzakin Diosmun jau kuzaxonhi kankinhki shinankin jau kuzanixomun unaa nokayamakatzi javutan janon jato jamakatzi Dioskihki. **8,9** Jaa Dios shinanyamahi jaton shinannuruz jahaarokonmun jato muhuyovaakatzi Dioskihki. Diosin jovi ninkaayamahi iromaruzhi jahai Judean jahaa jonivoviz chipo Grecian jahaa jato axanhkin.

10 Jaa sharaakin jau kuzahairokon mun ranoyamahi jatiya, jati sharakun jakatzihkankihki Judiovoya Griegovo. **11** Tzovamun katooyamanox Dioskihnukanpu.

12,13 Jau kuzati kirika Moises Diosin inanni, ja jahaakin jau kuzahatomun, Diosin jato potayamakatzi Dioskihnukanpu jaa ninkaaruzkin jau jumahaimun, jaa jau kuzati onanhamun jato jaa jau kuzatininvi jau kuzaniivo yokaakatzi kinukanpu, jaa jau kuzati onanhamahtonrokon iromahaxmun kastiikamuukatzi kankihki jarikin nan jau kuzati onanyamahax. **14** Jaa judiomahanmun Diosin jau kuzati yohihi jau jumayamanox, kankihnukanpu, javikin onanyamaxon, jatonvimun onanhax kankihnukanpu, jaura sharaahki jaura iromahki. **15** Jau sharaakin kuzakinmun jaton shinannumun jahax jau kuzati kuuniivohkiki onanmakannixohki. Jau kuzahaavohtonmun yohihikiki kutzara kannihki, jau shinankimun sharaahokatzi iromarahki onannoxkankihki. **16** Jaa Jovi sharaa un jato yohihaimun Jesucristo jato iromahaivo kiyoo yokaakatzi kinukanpu nutu kiyoohain. Iromakin shinanhaivorivimun jato yokaakatzi Dioskihnukanpu.

Judiovoya jau kuzati kirika.

17 Matonmun Judiovoxon yohihi jasharahi manhkinukukanpu, ja jaki chipoohaxmun Dioski jasharahi manhkiki. **18** Jau man kuzanon kunhira Dioskihki mun shinanxon yohihi manhkinikanpu, jau kuzati kunuuxon Diosin Moises inanni onankinmun ratora sharaahki onanhi mankinukanpu. **19,20** Jashararivihi manhkinukanpu iromahai jonivomun unaa iromayamaxanhkin vutzakin shinannomun jato onanmahi manhkiki, joni jau onanmatimun manhkiki shinanon, vakuvorivi kuzaxon Dios vunatirahki onanmatimun manhki, Diosin javin miya javi konkovin onannon onanmatinupu.

21 Javi jato miyan jau onanmakin ¿Kuzanon miyanviz onanyamahira minhkai? Jau viyamatihki jato yohihi manhkiki inkanpu. ¿Kuzano jau vihaira man? **22** Kiyoovinin nokun ainyaztii jatikun yohihi manhkinukanpu ¿Kuzanon matox vutzarazi xanovoya japahira manhkai? Mapoo yoraniivo zinaakin javirokon jan tapazannoha jau vihannox manhkinukanpu.

23 Javi Diosin joviyahton yohihi jasharakin jaa jovin yohiha ja jahaakin jau kuzayamakin Dios ontzavonox manhkinukanpu.

24 Konmun yohihi nan jovihkinukanpu nan jahaakin yohikinmun kon yohihi nan jovihkinukanpu: Nututzan jahaa jonivaunmun Dioski iromahi yovannoxkankihnukanpu, matox man iromahain.
25 Javinkinruz voshki ruztutimun kankinuhkanpu, jaa jau kuzatinin yohihai ja jahaakin jau kuzayamakin. Jaa jau kuzatinin yohihai ja jahaakin jau kuzayamahaitox ovaa voshkii ruztuyamanikaviztimun kankihnukanpu. **26** Jaa voshkii ruztuhamahtonrokonmun, jatonmun jau kuzatinin yohihai ja jahaakin jau kuzahato jato vinox Dioskihki javikin voshkii ruztuhama. **27** Jaa jau kuzatinin yohikun ja jahaakin jau kuzahatonmun mato chanikahankatzi kankihnukanpu javihi voshkii ruztuhamahton, matonmun man javikin voshkii ruztuhamahton jau kuzatiyahton ja jahaakin jau kuzayamanikuhku.

28 Judioki jahaxtzi ixanhkanapu, judiovokaviz jahax judiovokaviz voshkii ruztunikatonrivi. **29** Judiovokovinmun jaa Dios jau jumayamahaikankihnukampu, jaa yoran jau kuzahavo jaama nan jahaa judiovomun jato vinox Dioskihki, javikin jato yoran timanovo.

Vutzakinmun shinanyamanox Dioskihnukannpu.

3 **1** Karakun ¿Sharaara non Judiovohokatzi judiomaha? ¿Sharaara non voshkii ruztuha? **2** ¡Ja jahaanukanpu! Diosin jovimun judiovoviz ninkaamayookanixohnukanpu. **3** Javihi konkunmun tuxu judiovaun jaa jovi konyamakannixohnukanpu, jato jau kuzaxonjanhkin jan yohinipan jato axon yamakatzi jankiki yohiyamahi nan jovihkiki. **4** ¡Ja jahaamamun nukanpu! Jaa main jahaa kiyopaxmun ontzanox kankihki, Diosinmun jau kon yohinoxkihki. Ja jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu:

“Kiyoovininmun onankatzi kankihnukanpu konmun jau yohinox minhkiki, korakunmun min jau yohini zununkatzihkinupu, kanonmun jato tanaztiirazin iromakin ahojanhkin sharaakin jau kuzaniivo inankatzi minhkiki.”

5 Non iromakin jau kuzahairazinmun noku onanmanox kihnukanpu Diosmun kon jau kuzahaihki, notzixonmun noku non iromakin jau kuzaha inmanox janhkiki. Ja jahaakun kuzajanhkin muztunmun jau kuzayamahi Dioskihki yohitimamun nonhki. **6** ¡Ja jahaamanmun nukanpu! Jau muztun kuzayamahai Dios jokun. ¿Kuzaxon onantira jan tzova sharakunra tzova iromahki? **7** Ja jahaakun, tzova pishtan junuyamakin shinantimunrahki, kastiikamuuyamatimun tzovahki, jau ontzahaivohtonmun Diosin konmahamun jato kanon onantisharaa inmanoxkihnukanpu karakun ¿Kuzanon iya chanikahaihira kanni iromakin jau kuzahaikaviz? **8** Tuxunmun yohihi kankihnukanpu konkara "Non Nahahi iromahamun sharaahnukanpu." Jaa jahaakin yohihaitox kastiikanmunntimun kankihnukanpu.

Tzovamun iromayamahai yamahnukanpu.

9 ¿Nokurokonra non sharaa jato vinotan? Ja jahaama kovinnmunhnukanpu. Mohamun non Judiovoya jamavo chanikahannikuhnukanpu kiyovinixmun iromanox kankihki. **10** Diosin jovinmun noku yohihihkinukanpu nan jahaakin:

Tiikovimun iromayamahai yamahkankihnukanpu.
11 Tzovakovinninmun jau onanyamakin Dios
vunayamahihkiki. **12** Kiyoovinixmun jahivakux
paxkaanixkankihki, kiyoovinixmun iromanixkankihki.
Tiikovinmun sharaakin jau kuzahai yamahki
yamakovinmunhki. **13** Jaa yovanhavomun ovaa yora
mainnixon vuviihahtza pizi povaanoxkihki ja jananmun
jato jau parannoxkankihki, ronon pahumun kuxakunnox
tozoohihkiki. **14** Zinaayavi yovankinmun jato janunox
kankihnukanpu. **15** Vunaakovin notzitanmun jato janovi
rutunox kankihki. **16** Rakirazi vohotankinmun jaurazi
vuchixon muhukin kiyonox kankihki. **17** Rakikovinhax
ranoyamahi jatimamun kankihki. **18** Dios
vuzohrixonmun iromakin jau kuzanoxkankihki.

19 Onanmunax nonhkainukanpu Diosin jau kuzati Moises inannimun sharaahnukanpu, jaa jau kuzatinin yohikun ja jaakin jau kuzahaitonna, jaa jau kuzatinin yohihamun tzovakovinnin yohitimamunhnukanpu

pishtakovinmun jau kuzayamanox kankihki, kiyoovininrokonmun Dios vuzohriixon iromakin jau kuzanox kankihki. **20** Tzovakovinnixmun iromakin jau kuzayamahai jayamakatzikinukanpu Dios vuzorikuhax jaa jau kuzatinin yohihai ja jahaakin jau kuzahatox, jau kuzatininmun noku onanmahikinukanpu iromahai jonivomun nonhki.

Non iromahaikimun noku
Criston inaaxonnixohnukanpu.

21 Diosin jovin mun noku onanmahikinukanpu ramamun noku vihi Dioskihki javi jau kuzatinin yohihai ja jahaakin jau kuzayamahaito. **22** Diosinmun noku Jesucristo konhaito sharaanon jamanoxkihnukanpu, jaamun konhnukanpu vutza yoratzarivi non Jesús konha. **23** Kiyoovinix iromaniivaunmun, Diosvutan japanax paxkaanix nonhkai. **24** Nohon kunyovaakinmun jan noku kutzaama jamanixohki jau yokaayamakin, non iromannii kopii kastiikanapa

nanmun jan noku Jesús namakin kopiimaxonnixohki. **25** Jaamun Diosin noku naxonhi main jonon nichinnixohnukanpu, noki Jesús nanikun konhaito noku non iromanii potaxontimun Dioski. **26** Nan jovinmun noku onanmahi kinukanpu jaamun jan iromakin jau kuzayamahaihki, onanmunax nonhkainukanpu vurovurohyamahaimun janhki, ramamun noku non iromahai kiyoo potaxonni jankiki. Iromakin jau kuzayamahaimun janhnukanpu, jaa Jesuski chipoohairuzmun jato vinox janhkiki.

27,28 Dios vuzohrixon non nokunvi jau kuzayovaahai yohitimun yamahnukanpu, Diosinmun noku vihikiki Jesucristoki chipoohaito, Diosin jau kuzati Moises inannikikovin chipoyamahaito. **29** Judiovoztipan Dios mamun Diosnukanpu kiyoovinin Diosmun janhki. Judiovohokatzi judiovomaamahannamun janhki. **30** Jaztiimun Diosnukanpu, jan jaa Jesucristoki chipoohaito jato vihaimun janhki, jaa judiovohokatzi jaamahaa. **31** Jesuski non chipoohainmun jau kuzatimun iromahki yohiyamahihkinukanpu, ja jahaayamarokonkinmun jau kuzatinin yohini jaa yohihi nonhkai.

Jau inyamakin Abraham konni.

4 **1** Shinannon ikanpu kuzra nokun iyoonikavo janixki. **2** Jaa jaurazi kuzanivo Diosin Abraham vinikunmun jan yovaaxon shinankahakihnukanpu, Diosin vuzohrixon yohiyamahojanhkin yovaakin jau kuzayamatiimin jan janixohnukanpu. **3** Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu:

"Kanonmun Diosin Abraham kunnixohnukanpu joni
sharaakux jaki chipoonixo."

4 Yonooxo non jato koriiki inanhamun inanruzhaamahnukanpu yonooxomuun non jato inanhahkiki. **5** Sharamunkankihki jato yohi yamatimun nonhnukanpu sharaakin jau kuzahato, kutzaamamun kankihnukanpu Dios konhatox, janmun iromahaivo jato potaxonnox jankiki. **6** Jaarivimun yohihi David yovannixohnukanpu jaa ronoyamahi jahaavaun, pishtakovin ja jahaahi jaxanhki jau kuzayamanix:

7 ¡Jasharakovinmunoxkankihnukanpu iromahaivo
jato Diosin potaxonna! ¡Mohamun unaa jaa
shinanyamahi Dioskihki!
8 ¡Jasharakovinmunoskankihnukanpu jaa jaurazi
iromahaivo jato Diosin kiyo potaxonna!

9 ¿Jaa voshkii ruxkaa xatuhahtoxruz jasharatirahkanni? ¿Jaa voshkii ruxkaa xatuhamahtoxrivirokonra? Diosinmun Abrahan vinixonukanpu jaki chipoonixo. **10** Ontzaamamunhnukanpu chipotirokon voshkii ruztu jahinnomun Diosin Abraham vinixohki. **11** Konmunnhnukanpu chipomun Abraham voshkiii ruztunixohki mohamun Diosin vinihkiki jahon konhaito jato onanmakatzi. Ja jahaahaxmun iyoonikaavaun upahvo Abraham Dioski chipoohai jonivaun Upa janixohki, javikin voshkii ruztuhamahtox. **12** Jaa voshkii ruztuhahton uparivimun Abrahamnukanpu, jatoxrivimun Dioski chipoonoxkankihki ja jahaakinmun Abraham inii tananoxkankihki.

Jaki chipoohaito jato jau kuzaxonjanhkin Diosin yohini.

13 Diosinmun jan kaivoya mai kiyoo Abraham inanjanhkin yohinixohnukanpu, voshkii ruztunixo mai kiyoo inanjankin yohihamamun Diosnukanpu jakiruz chipoonixo inanjanhkinmun Diosin yihinixohki, karakunmun Diosin vinixohki. **14** Jato jau kuzaxonjanhkin Diosin yohihi jaa jau kuzati jumayamahaiton nakun kanon Dioski chipooyamatimun nonhkanunkanpu, jan jau kuzajanhkin yohini kanon sharaayamatimunhnukanpu.

15 Jau kuzati jumahatomun jato kastiikanox Dioskihnukanpu, jau kuzatirokon yamakun tzovax iromayamatiimunhki. **16** Karakunmun Diosin Abraham kaivo jau kuzaxon janhkin jan yohini sharaahnukanpu, jato jau kuzaxon janhkinmun Diosin jato kopii yokaayamanixohnukanpu, jato jau kuzaxon janhkinmun jan yohinixohnukanpu non jaki chipoojahinnon, jaa jau kuzati viniiztiimahan, jaa Abraham kavitzanrivi. **17** Kunupan yohiha Diosinmun Abraham yohinixohnukanpu juma nahan upahvomun jakatzi janhkiki. Nanmun Diosin Abraham yohinixohnukanpu jaa konnixo, jaztiimun jan Dios jau kuzayovaahaihki janmun jato nokaxo kanyamanox janhkiki, janriviimun vunaakin jau kuzanox janhkiki.

18 Kaivo nahayamunkatzi jankiki Diosin Abraham yohihamun konrokon ja jahaatainmaz janixohnukanpu. Dioski chipooxon manahax jahamun Diosin Abraham juma nahan jahaa jonivaun upanon jamanixohnukanpu, jatoxrivimun Dioski chipoohi kankihki. **19** Moha yovaa xuninix cien varixutuuyatox koshi nakatzi jaxonmun Abraham pishtakovin Dioski chipookin junuyamanixohnukanpu. Unaamun vaku vixonyamakatzi jan ain sarahkiki onanhaxmun jan janixohki, **20** Pishtakovin Diosin jau kuzajanhkin yohini ayamamun-katzira janhkiki shinanhamamun Abrahamhki. Iruzkihimun jan Dioski chipooxon graciaskin yohipanhonixohki.
21 Jan jau kuzajanhkin yohinimun ja jahaakin jau kuzakatzi Dioskihki shinanhimun jan janixohki. **22** Karakunmun Diosin vinixohki. **23** Diosin jovinmun yohihikinukanpu, Diosin kiha Abraham kunnixohki jaztiima.

24 Nokurivimun jan vinixohki, Diosmun jaavihnukanpu jaa nokun yovaa Jesús kayamani, jaki chipoohaitomun noku vinox janhkiki. **25** Non iromahaikimun Diosin Jesucristo nanmanixohnukanpu namaxonmun jan kayamanixohki noku iromayamahia jamakatzi.

Ranoyamahimun Diosvutan jahaxnonhkainukanpu.

5 **1** Diosinmun noku vinixohnukanpu jaki chipoohaito nokun yovaa Jesucristonmun noku ja jahaaxonnixohki karakunmun Diosvutan jasharahi jahax nonhkai. **2** Jesucristoki chipoohaimun nonhki onanhaxmun rama jasharahi nonhkainukanpu, jan nohon kunhain, vutzatiyanmun javutan jan jatinnohax jasharakatzi nonhkai, **3** Inaahirivimun jasharahi nonhkainukanpu, ja jahaakinmun onanhi nonhkai inaahimun tunuhinonhkai. **4** Jaa inaahi tunuhaitomun noku Diosin vihainmun konmun Diosvutan jakatzi nonhkai shinankatzi nonhkai, jaamun konkovinhi nonhkai. Jan jau kuzajanhkin yohinimun ja jahaakatzi Dioskihki. **5** Nohon kunyovaakinmun jan noku jan Kaya inannixohki.

6 Nokux jaa iromahairaziz kuzhax mivutan jayamakatzi non jaahainmun noku Criston naxonnixohnukanpu. Jaatiyanmun nakatzi Cristohkiki Diosin yohinikunmun jan nanixohki. **7** Tzovakovinnin yoratza naxon paiyamatimunrahnukanpu javi sharaakovin jahaavaun, tzova pishtanrivi jato naxontiranhnukanpu jaa joni sharaakovin. **8** Noku naxonhi jonon Jesucristo nichinkinmun noku Diosin onanmanixohnukanpu nohonmun kunyovaahi janhkiki javi iromahi junuuhama non jakun.

9 Jesucriston noku naxonnikun noku Diosin iromayamahaimun nonhki yohinikun Jesucristorivi gracias yovaakin yohiti nonhnukanpu, janmun noku chihimuran kapanan kamamakatzi jankiki. **10** Jesucristo nahainmun noku Diosin javutan zinakananhi jaahaito vuyannakihinnixohnukanpu. Diosvutan vuyannanixmun nayamakatzi jakatzi nonhkai, Jesusin noku naxonnikun. **11** Mohamun noku Diosin jasharamatiyanihkinukanpu, ramamun javutan jasharahi jahax nonhkai, Criston noku Diosvutan jamatiyanikun.

Adanya Cristo.

12 Joniztii iromanikunmun kanon jaa nutu kiyoo iromatikannixohnukanpu, iromahaa vaunmun kanon nokatiyakanixohki. Nan jahaahaxmun kanon kiyoivinix nokatiyakanixohki, karakunmun kiyoovinix iromanox nonhkai. **13** Jau kuzati yamakunmun, iroma mai kiyopan janixohnukanpu, jau kuzati yamakun tzova janovi chanikahanyamatimunhki. **14** Karakunmun jaa Adan jahonnohax Moisés jahaatiyan janikahtox nokakanixohnukanpu, iromaahi, javikin jau kuzati jumahaamahtox, jaa Adan jumani ja jahaakin, jau mishtinnimun Adan Cristokaviznukanpu.

15 Karakun Adan iromaniiya noku Diosin jau sharaa inanni. Dios jau yohiha Adan jumanikunmun nahax noka kanixohki, Criston Sharaakin jau kuzanikunmun Diosin noku jau sharaakovin inannixohnukanpu, jaa mai kiyoo Diosvutan jaxahinnovo. **16** Adan iromanikahtonmun Diosinnoha joni paxkanixohnukanpu, sharaamunhnukanpu noku Diosin Jesucristo inanni, janmun noku iromayamahai yohinox janhkiki javi iromahai non jakun. **17** Adan iromanikunmun jaa nutu kiyo vutzuunix iromahaivohkinukanpu, karakunmun Jesucristovutanmun nututzan jakatzi nonhkai, Diosin noku jau inankun vinix, Nohon kunkinmun noku Diosin vinixohki jaa kopii jau yokaayamakin.

18 Adan iromanikunmun Diosin kiyoovinix natimun nonhki yohinixohnukanpu, sharaamunhnukanpu noku Jesucriston naxonni, noku Diosin yohiha iromayamahaitoxmun mayamakatzi jakatzikiha nonhkiki. **19** Nan yohinon, tii jonix jau jumanikunmun nahaxrivi jumakanixohnukanpu, Jesús jau jumayamanikanmun jato Diosin naha iromayamahainixohnukanpu.

20 Diosinmun jan jau kuzati Moises inannixohnukanpu, jaatiyanmun iruzkihi iroma kannixohki, konmunhnukanpu iruzkimunixohki, iruzkihimun nohon kunhi Dioskihki. **21** Kiyoovinin jaxonmun jato namanox iromahkinukampu, ramamun novutan jahax nohon Dios kunhaihkiki noku namayamakatzi, sharaamunhnukanpu Jesucristo non iromahaiki nannii.

Iromaahi nannixmun graciaskin Cristo yohihi nonhkai jan noku javutan kayamanikun.

6 **1** ¿Jau yohitira non? ¿Junuuyamahi iromatira non junuuyamahi nohon Dios kunnon? **2** ¡Maki, ja jahaamamunhnukanpu! Unaa mun iromaxanhkin shinanyamahi nonhkainukanpu, karakun unaa junuuyamahi iromahi jatimamun nonhki. **3** Onanmunax manhkinukanpu noku junumuran vuiimatan jokanmahaivanmun non javutan nahikaviznikuhku, **4** Noku junumuran viimahaivanmun non ovva Cristovutan nahikaviznikuhnukanpu ja jahaahaxmun non ovaa javutan nahikaviznikuhku. Ja jahaakimun non non iromahai potanikuhku. Ja jahaaxonrivimun non kuzhaxkama Cristo japan kayamaha jan kayanikunmai ja jahaahirivimun non kanon nokuxrivi sharaahi janikuhku.

5 Noku junumuran vuiimahaivanmun non ovaa Cristovutan nahikaviznikuhnukanpu, yora vunaaya jan jakun nokuxrivi ja jahaa yora vunnayatimun nonhki. **6** Nanztiimun onanti sharaahnukanpu: Ramaamamun non iromahai joni japanhnikuhnukanpu, kanon Cristo korozinnohax nahainmun non nokuxrivi javutan nanikuhku karakun noku unaa chituyamahi noku iromamahaikiki. **7** Non nahainmun noku iromamahaiton unaa noku iromamakatzi janixohki.

8 Noku junumuran vuiimatan jokonmahaivan Cristovutan nanixmun javutanrivi jakatzi nonhkaimun konhi nonhkai. **9** Onananmunax nonkainukanpu Jesucristonmun kayanixohki, unaa nayamakatzi, unaa namayamatimun noku namahaihki. **10** Jesucristo Nahainmun noku iromamahai nanixohnukanpu unaa namayakatzi, nan ramamun, Dios jasharamakatzi jahax janhkiki.

11 Ja jahaakinrivi mato unaa nokamayamatimun noku iromamahaihnukanpu, mohamun mato Criston namamatini kiki, ramamun Dios jasharamakatzi jahax manhkiki. **12** Unaatzi mato noku iromamahaiton inaanon jaxanhkanapu, unaa jan mato junuuyamahi iromanon jamapaiyamanon maton yoran jau iroma kunhairazi iromamayanon. **13** Unaa mun iromayakatzi nokanix manhkari, mohamun kayanix manhkari. Unaa noku iromamahaiton jankinhpanmiz injankanpu. Ja jahaayamarokonkin maton yora Dios

inanxon jaa jan kunhai ja jahaaxon jankanpu. **14** Kano mato iromamayamatimun noku iromamahaihki, kanonmun man jau kuzatinin innaavomaamahki. Ramamun mato kunhi Dioskihki.

Dios jau kuzaxonhi.

15 Tzova pishtan yohitimanukanpu nan jahaakin: ramamun non jau kuzatinin inaamahnukanpu, ramamun Dios nohon kunhai ja jahaahi jahax nonhkai, karakun junuuyamahi iromahi jatimamun nonhnukanpu. Ja jahaamamunhnukanpu. **16** Onanmunnax manhkinukanpu, tzova pishtan jau yohihavan jato jumayamahaimun jaton inaahnukanpu. Nokun yora kunhai ja jahaakin jau kuzaxonhaitox matimun nonhnukanpu, Diosrokon jau jumayamahaito non iromahai noku potaxontimun janhki. **17** Ramaamamun man noku iromamahaiton inaavo japanhnikuhku. Graciaskin Dios yohikanpu, shinan yovaaxonmun man non mato jan yohikun vinikuhku. **18** Mohamun iromaahi paxkaaninix manhkinukanpu, ramamun Dios jau kuzaxonhi manhkiki sharaakin.

19 Maton man jau onananmun onantimanukanpu mato mun jovi ninkaati sharaakun yohihi unhkai, man ninkaanikaton ramaamamun man noku iromamahaiton inaavo janikuhnukanpu, xanovo akinmun man jau iromarazi kuzapanhnikuhku. Ramarokomun Diosruz jau kuzaxonjanhkanpu.
20 Jau iromanhan mato inaani jahaxmun man jaa Dios kuzhax man janon kunhira Dioskihki ja jahaahi jayamapanhnikuhnukanpu.
21 ¿Jau Sharaara man vinii? Jaztiimun man vinikuhnukanpu Diosinnohax paxkaahax ranoohi junuu yamahi jakatzi.
22 Ja jahaayamarokonhimun unaa noku iromamahaiton inaamahax manhkiki, ramamun man Dios jau kuzaxonhaihki. Jaarokonmun sharaahnukanpu, Diosinnaruz man jahatomun mato yohihihkinukanpu nokayamakatzimun Diosvutan jakatzi manhkiki.
23 Jaa iromaruzkatzi jahatonmun jaton kastiiko nokaruzkatzi kankihnukanpu, Diosinrokonmun noku mayamatiruz inannihkiki nokuki nokun Yovaa Cristo namakin.

Ramamun non Cristonnahnukanpu.

7 **1** Un vutzavau, Cristo chivanhai jonivomun nonhnukanpu, matonmun onanhax manhkinukanpu Diosin jau kuzati Moises inanni. Onnanrivimunax nonhkainukanpu jaa jovin yohiha ja jaakin jau kuzatimun nonhki ja nutuhkaxruz jaxon. **2** Nan jahaakinmun yohihi jaa jovihkinukanpu. Jan vunu nahaa makun javutan jatimunkiha jan ainhki, moharokon jan vunu nakun kanon ranoyamahi jatimun jaa xanohki. **3** Jan vunu nahaamakun vunutzaya jahaito jonitza amahaimun jaa xanohki yohitimun nonhnukanpu, jan vunurokon nakun kanon vununamatimun jau kuzatihki. Kanon jaa kuunhi tzovavutan vihannatimun jaa xanohki.

4 Matoxrivimun ja jahaahi manhkinukanpu uvutan Cristo chivanhai un vutzavau. Unaamun jato jau kuzapanan mato omamayamahi jau kuzati kunuuniivohkinukanpu, ramamun man Cristonahki jaa Diosin Kayamani. Karakun jaa Diosin Kayamanikaton jonivomun manhki rama. Karakun jato sharaakin jau kuzaxonkin Dios sharaakin jau kuzaxontimun nonhki. **5** Ramaama Cristomahiz jaxon non nokun Shinan iroma amamapananmun kuzaxon onanmamatima janixohnukanpu, jau kuzatininmun noku aruzkikin iromakin jau kuzanon onanmanixohki. Ja jahaahimun non, non jau kuzahairazinmun noku Dioski aruzkikin paxkapanhonixohki. **6** Unaamun noku jau kuzamamayamahi jau kuzatihkinukanpu, ovaa naniikavizmun nonnhki, ranamun ranoyamahi jahax nonhkainukanpu, kanon Dios vutzakin jau kuzaxontimun nonhki, ramamun non jau kuzapanhnikavizkin jau kuzayamahi nonhkai, jaa non jau kuzati xunin yohihai ja jahaakin. Ramanun noku Diosin Kayan yohikunruz jau kuzahinonhkai.

Unaa iromapayamahi.

7 ¿Kuzakin nan yohitira non? ¿Jau kuzatira iroma? Ja jahaamamunhnukanpu, jaa kuzatininki "Jato jau kunnahanyamajanpu" yamani kunmun un onanyamakahannai, jato jau kunaahanhamun iromahki.

8 Jau kuzati yamakun, noku iromahanrokonmun jaa Satanazin jau kuzahaimun unaa sharaamahnukanpu, ramamun noku chanikahanhi

satanaskihki Moisesin jau kuzati, Diosin inannikaton, jahonmun iya jau iromarazi kuzamapaiihihkiki.

9 Jau kuzati kunuuniivo onanyamahaxmun un ranoyamahi japanhnikuhku, kanonrokon jau kuzati onanxonmun un iromahai jonimun unhki onannikuhku. **10** Karakunmun un Dioski paxkaahax japanhnikuhku. Ja jahaaxoonmun un onannikuhku, iyamurokon namayamahinmamun iya namanixohki. **11** Irommahanmun jau kuzatimin iya paranjanhkin Diosya iya paraxon iya paxkajanhkinmun iromahan jau kuzatinin yohihai ja jahaanixohki.

12 Kanon yohitimun nonhki, Diosinnohaxmun johi jau kuzati kinukanpu, tiirazi jan jau kuzati yohinimun sharakux muztunnukanpu. **13** Nan yohinon ¿Javi sharakun, noku namatira? Maki, ja jahaamamunnukanpu jaa nan iromaniimun nokun iromahnukanpu, jau kuzatinin onantimun nonkanukanpu ratora iromahax iromakovinmun iromahki. **14** Nokunmun onanhax nonhkainukanpu, Diosinnohaxmun johi jau kuzatikiki, iyamun un joniruzmunki, un shinan iroma amamatimamun unki iromahan inaamun unhki. **15** Iyanvimun onaayamahax unhkainukanpu jau kuzahira unkai, sharaakinmurokon jaa un sharaakin jau kuzapaha akimamun, jaa un jau iroma kunyamahai jaa anox unhkai. **16** Javikin jaa un kunyamahai jau kuzaxonmun sharaamun jau kuzatihki onanhax unhkai. **17** Iyaamamun unhnukanpu jaa iromakin jau kuzati, jaa iyamuran jahatomun iya iromamanoxkihki. **18** Iyanmun onanhax unhkainukanpu unmunruz shinanxon jau sharaakin kuzapanna atimamun nukanpu javikin jau kuzapannan atimamunhki. **19** Jau sharaa un kuzapahi jaa akimamun jau iroma un kunyamahai aki unhkai. **20** Jaa un jau kuzapayamahai jaarokon akin iyakovinnimun jau kuzayamahi unhkainukanpu iyamuran jahaa iromahahanmun akihkiki.

21 Mohamun onanhi unhkainukanpu, javikin un sharaakin jau kuzajanhkin yohixonmun iromakiinruz jau kuzahi unhkai. **22** Un shinannumun iya yohihihkiki Diosin jau kuzatimun kunyovaahi unhkainukanpu. **23** Kuzakarapani unhkacho: Iyamuran karapan jahax jauhkicho, jaxmun jumahihkiki jaa un sharaahi shinanhai, Diosin jau

kuzatimun jumapahiyamahi unhkainukanpu karavozomuran jahaakavizrokonpan unhcho, janohaxrokon iromaruztipancho. Konkovinmun Diosin jau kuzati kunuuni juma payamahi unhkainukanpu, iromaahi junuupanan junuutimarokonpanhchoun yorapan vayohcho jumayamapannan. **24** ¡Onmizpan unhcho! ¿Tzovan iya nan yorannoha junumatira jan iya iromamakin iya Diosya paxkahihkiki? **25** Diosmun graciaskin yohihi unhkainukanpu, Jesucriston iya napanan namamanikun.

Diosin Kayanmun noku
napanan namamahikinukanpu.

8 **1** Karakun jaa Jesucristo vutan jahatox unaa non iromahai kopiiyamatimun nonhki. **2** Kano rama javutan jahamun noku jaurazi kuzahato noku akinhkih noku namayamahi Diosin kayahkinukanpu, iromaahaito noku junumatanmun natirivi noku junumatanmun natirivi noku potaxonnixohki. **3** Diosinmun atisharaanixohnukanpu jaa Diosin jau kuzati Moises inannikaton joni kuzatima jaahain, tzovakovinnin iromakin jau kuzapahaito amamatimamun janixohki. Jan Vaku Jonikovinmun Diosin nichinnixohnukanpu, nokukaviz vayo. Non iromahaiki noku naxonhi jononmun jan nichinnixoki jaa namakinmun Diosin iroma muhunixohki. **4** Non unaa nokun shinan iromahan noku jau kuzamaha ja jahaahi jayamaxahinnomun jan jahaanixohki, ja jahaayamakin jau kuzatinin yohihai ja jahaakinruz, noku Diosin Kayan jakinkun.

5 Iromakinruz jau kuzati shinanhi jahatonmun jaaruz shinanhi janoxkankihnukanpu, Diosin Kaya jau jumayamahaiton rokonmun jaa Diosin Kaya jau kuzanonvo kunhai jaaruz jau kuzanox kankihki. **6** Jaa nokun yoran jau iromarazi jau kuzanox shinanhi jahaxmun Diosin Kaya, kunhairuz rokon shinanhi jahaxmun nayamakatzi jatan radoyamahi jakatzi nonhkai. **7** Iromakin jau kuzayamapanavan tunutimakunmun iromakiruz jau kuzajankinruz shinannoxkankihnukanpu, jatomun Diosin zinakuxkankihnukanpu, jatoxmun Diosin jau yohini jumahi kunyanmanoxkankihki. **8** Karakunmun jau iromahanruz kunhaiton Dios jasharamayamanox kankihki.

9 Diosin Kaya maton jakun, unaa man iromahai ja jahaahi jau iromahan kunyamajankanpu, Diosin Kayaruz jau kuzaxon janhkanpu. Yora Diosin Kayamahizmun Cristonnamaamahkankihnukanpu. **10** Man iromahai kopiimun nokakatzi maton yorahkinukanpu, matonrokon Cristo jakunnmun. Maton yoshinrivi jakatzikiki, Diosinmun mato yohinihkiki iromayamahaimun manhki. **11** Diosinmun Jesús kayamanixohnukanpu, janrivimun maton yora nokanixo kayamakatzi janhkiki, jaa Diosin kaya sharaa maton jakun.

12 Karahnukanpu un vutzavau, karakunmun rama non jau kunhai ja jahaahiruz jayamahax nonhkai. **13** Man jau kunhai ja jahaaruzhi jahaxmun, nokakatzi manhkinukanpu unaa kayayamakatzi: matonrokon Diosin Kaya sharaa jaxonmun man jau iromahan kunhai junuumakatzikiki, kanonmun nayamakatzi jakatzi manhkiki.

14 Jaa Diosin Kaya sharaa jau jumayamahai razimun Diosin vakuvohkankinukanpu. **15** Jan Kaya Sharaa jato Diosin inannikatonmun, jato inaayamakin jato rakuumayamanoxkihnukanpu. Ja jahaayamarokonkinmun noku jan vakuumakin noku upanikonvin yohimanox janhkiki. **16** Diosin Kaya sharaakunmun nokun yoshin yohihikinukanpu Diosin vakuvomun kiya nonhki.
17 Diosin vakuvo ixo jan noku jau kiyoo kuzaxonnimunkiha nokunnahnukanpu.

Nutu sharaavomun jokatzikinunkanpu.

18 Konkovinmun yohihi unhkainukanpu, nan nutunohax non inaahaimun kutzaamakovinhnukanpu, noku Diosin jan jahaa jarixon noku Diosin jau inanha. **19** Jaa Diosin jau kuzanni kiyopanmun manayovahaxkihnukanpu Diosin jato kiyo onanmanon tzovarazira Diosin vakuvohki. **20** Diosin jau kuzanii kiyoomun muronyovaahikinukanpu janmun jaton kopiipanmaama, ja jahaanon Dios kunnikun. Diosin jau kuzaniimun manaahaxkihnukanpu. **21** Unaa muhuyaakin junujahinnovo, Diosin vakuvoya. **22** Onanmunax nonhkainukanpu Diosin jau kuzaniimun izin ninkaahi ishihkihkinukanpu ovaa xanovaun vaku vihi ishihkai ja jahaahi.

23 Diosin jauniiruzmun inaayamahi kinukanpu, nokuxrivimun inaahi nonhkai, jaa Diosin Kaya sharaayahtox, jaamun noku inanyokatzi janhkiki chipo noku tuxu inan janhkin. Jan noku jan vakuvonon manaxon chipo noku nokun yora ivanhai potajonxanhkin. **24** Noku Diosin vinikunmun jaki chipoohi nonhkainukanpu ja jahaamunkatzi kiki. Jaa non inhairokon manaxoon manatimamun nonhnukanpu. ¿Tzovax manaahaxrahki javi jaa manahavoyahton? **25** Karakun, non jau inyamahai vixanhkin manahax jaxon mannaanon jankanpu vuro-vorohyamakin.

26 Ja jahaakinrivi Dioski non chipoohamun kuruxmahnukanpu, Diosin Kaya sharaakunmun noku kuruxmanoxkihki, onanmunax nonhkai kuzhax Diosvutan yohixonnoxkihki, jan yohihai ja jahaakin non yohipanamun rato jovin yohitimahki. **27** Nokun shinanmun onanhax Dioskihnukanpu, janmun onanhax janhkinukanpu jau yohipaiihira Diosin Kaya sharaakiki, Diosin Kaya sharakunmun jan inaavo jato jau yohixonnox kihki, jau yohikinmun jaa Diosin yohipaiihai yohinox janhkiki.

Joni kuruxya Cristo.

28 Onanmunnax nonhkainukanpu jaa jahon kunhaimun jato kiyoo jau aroxonni Dioskihki, jaa jan jau kuzajankin shinanni ja jahaakin. **29** Ayookin jau kuzaxonmun Diosin tzova katookatzira janhkiki onanhax janixohnukanpu, jan Vaku Jonikaviz jaxahinnovo shinanhaxmun jan janixohki. Jaton vuvoka jan janon. **30** Jan jato katooyoniiya jan jato kunanirivimun jan jato vinixohki, jaa jan jato vihaamun jan jato jati sharaa inannixohki.

31 Jaztiirokon yohiti nonhnukanpu, Dios novutan jakun tzovannoku kuzayamatimunhnukanpu. **32** Pishtakovinmun noku Diosin jau vashikahan yamanixohnukanpu, jan vakukovinrimun jan vashiiyamanixohki, noku naxonhi jonon, ja jahaakinrivimun jan vakuyavi kiyoo jau inankatzi Dioskihki. **33** ¿Tzovan jato chanikahantira jaa jato Diosin katooni? Dioskovinnin non iromahai noku potaxonnikun. **34** ¿Tzovan mato innaamatira? ¡Maki! Mohamun Jescristo noki nanixohnukanpu, mohamun Jesucriston naxon kayanixohnukanpu, ramamun Diosin tzahootinin kon jahori tzahoohax janhkiki, noku japa jau yokaaxonii.

35 ¿Tzovan noku paxkatira Criston kunhaito? Jaukovinnin noku paxkatimamunhnu-kanpu, tzovanrivi noku paxkatimamunhki, nan koshman, nan noku zinaahavohton jaa jaurazin noku Diosin kunhaito paxkayamatimunhnukanpu. **36** Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu:

"Min jovi sharaa jato ninkaamahaitomun noku rutuhi
kankihnupu, ovaa carnerokavizmun noku yohinna
rututi jari iyohi kankihnukpu."

37 Jau kuzatima non jakunmun, jaa noku kunyovaan Criston noku kurux inankatzikiki Diosin jatin nokoonon. **38** Iyanmun konkovinhi unkainukanpu jaukovinnin noku Diosin kunhaito jahivakuha paxkayamatimunhnukanpu. Nanrazin noku paxkayamatimunhki: Nan nutun, natirivin, Diosin inaavo, Yoshin iromahan, nan rama jahaton, nan ramaama jau kuzkatzi jahaton, jaa jaurazin noku Diosinnoha paxkatimamunhnukanpu. **39** Nai Jahoo jahaa jaunriviya, chihi nokayamahai jau jari jahatonrivi nan Diosin jau kuzanikahtonrivi noku Diosin kunhaito paxkatimamunhnukanpu, nokun yovakun jau kuzaxonnikun.

Diosin katooni jonivo.

9 **1** Jesucristo iyan konhi unhkainukanpu, karakunmun jau kon yohihi unhkai. Diosin Kaya sharakunmun iya muztun jau yohimahikiki, un yoramurankonvinxonmun ontzayamamunii unhkai yohikiki. **2** Konmunhnukanpu konkovinmun muronhax unhkai, un jovintimunranmun iya junuyamahaito izin ninkaahi unhkainukanpu. **3** Judiovo shinanhimun inaayovaahi unhkainukanpu, jatomun un kaivohkankihki jatomun jau kuzaxonpaihi unhkainukanpu. Iyan jaakovinki onanyamaxon Dios yohitimun unhnukanpu Cristokirivi paxkaahax jaxanhkin un kaivo jato kunyovaahi jaxanhkin. **4** Jatomun Diosin katoonihkiki, jatomun Diosin jan vakuvo jaxahinnon yohinihkiki, jatovutanmun Dios janixohki, jatomun jan jau kuzayovaatimun janhki inmanixohki, jato jau kuzaxon janhinjanhkin yohixonmun jan jato jau kuzati inanxon jau kuzaxonjanhkin yohinixohki.

5 Jatomun Diosin jonivokankihki, Mesiasmun yorakavitzax jatovutan janixohhki. Janmun jau kiyoo chituhax janhkinukanpu, Diosmun janhki. Junuuyamahi Dioski jasharaxanhinnovonukanpu.

6 Jan jonivo Israelitavo jau kuzaxon jankin yohinixon jato axónhamamun Dioskimun yohiyamahi unhkainukanpu. Jaa Judiovo kiyoomakovinpan Israel main jahahkankihnukanpu. **7** Abraham kaivo kiyoomakovinpan jan vakuvomaamahnukanpu. Nan jahaakin Diosin yohinimun jahaxkihnukanpu: "Min kaivomun Isaac nohax kainkatzihkinupu." **8** Nannon mun yohihi kinukanppu, Abraham vakuvo razikovin mamun Diosin vakuvomaamakankihki, jaa Isaac nohaxmun kainkatzi min kaivohkiki Diosin yohinikatox mun kainkatzi min kaivohkiki. **9** Nan jovimun Diosin Abraham jau kuzaxonjanhkin yohinihnukanpu "Tii varixutupanmun janoriviz jokatzi unhkanupu; jaatiyanmun vaku joniyakatzi Sarakihki."

10 Jaztiimamunki Rebekanrivimun vaku joni vikatzihkiki nokun upa Isaac. **11,12** Chipotitrokon jato jahan vaku vixahinnon jaxon pishtakovin iromakin jau kuzahojanhkin sharaakin jau kuzahaamamun jaa vakuvohnukanpu. Diosimun Rebeca yohinixohnukanpu nan jahakin: "Vuvokahtonmun anaaka jau kuzaxonkatzikinu". Nan jahaakin yohikinmun Diosin noku onanmanixohnukanpu ja jahaaxonmun jau kuzanox jankiki jan jovin yohihai ja jahaakin, jaurazi kuzahira nonhkai inxonmun noku katooyamanox Dioskihnukanpu. **13** Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu: "Jacobomun un katoonihkinu Isaumanmama"

14 ¿Karakun sharaakin jau yohiyamahaimun Dioski yohitira non? ¡Maki, ja jahaayamatimunnukanpu! **15** Diosin mun Moises yohinixohnukanpu nan jahaakin: "Iyanmun jato omizvokatzi unhkainukanpu jaa un jato kunhairuz." **16** Non kunhai ja jahaayamakin, non kuzhax kuznoxkavihai ja jahaayamahi jaa Diosin jato omizvohairuz shinanhi.

17 Diosin jovinmun yohihikinukanpu nan jahaakin faraon yohinixon: "Karakunmun un miya aponon vanniikinupu jau kuzayavaatimun unhki inmaxanhkinn un janu jato jaa mai kiyoovi yohijahinnovo."

18 Janruz jau kuzapakin atimun Diosnukanpu jaa jato omizvopakin jato omizvotimun janhnukanpu, jan kunmamun jato jovi sharaa ninkaamamanox jankiki.

Diosin jato omizvohai.

19 Tzova pishtan noku "¿Jau kazovo iromamunhi nonhkai yohitira kanni javi tzova pistankovinnin jaa nan jau kuzaxonnokavi jan jahai tzovan jumayamatikun?" **20** Iyan rainvahin nan jahaakin yohitimun unhnukanpu "Uvuu jahato, tzovaamamun minhnupu Diosin jau yohikun vutzakin yohikatzi" Mapoo kuntichin jaa kuntiini ivo yohiyamatimunnukanpu, kuzajanhkin jan ja jahaakin aniirahkiki. **21** Mapoo kuntiihai xanovaun jaa jan kuzapaihai ja jahaatimun xanohnukanpu mapopan. Jaa mapopanvi kuzpotimun janhki, nutu sharaa ikain jahon jau kuzajanhkin, vutza kuntiitza jaa nutuztiirazi jahon jau kuzajanhkin.

22 Ja jahaakavizkinmun Diosin jau kuzanixohnukanpu jan notziha jato inmapakin, jau kuzayovaatimun janhki jato inmaxanhkin, vorovuroh-yama yovaamun jan janixohnikanpu jatoxmurokon kastiikavuuhi muhuhkuuti kavanri. **23** Jaatiyanvizmun jan noku nohonmun kunhi janhkiki onanmatan jau kuzayovaatimun janhki onanmanixohki noku javutan janon vixanhkin. Ramaamakovinmun jan noku omizvoxon katoonixohnukanpu javutan jaxahinnon. **24** Judiovohokatzi jaamara nonhkimun jan inyamanixohnukanpu. **25** Jau kuzjahinnon yohihai Osean kunuunijakunmun yohihi Dioskihnukanpu:

> "Jaa yora unamamun kanon jato unamun kankihki
> yohikatzi unkainukanpu." Jaa yoravo un jato
> kunyamahaimun kanon jato onanmakatzi
> unhkainukanpu jatomun kunhi unhkai. **26** Jarixon un
> jato: "Un jonivomaamamun manhnukanpu" kin yohini
> jarixonmun kanon jato un jonivomun manhnukanpu
> katzi unhkai, iyamun un jato nokamayamahai Dioski.
> **27** Jau kuzjahinnon yohihai joni Isaianmun
> yohinixohnukanpu na jahaakin Israelitavo yohikin;
> Javi nahakovin ovaa mishpoo vuxkukaviz Israelitavo
> jakunmun ravuu pishta jato vikatzi unhkainukanpu.

28 Vunaakovinmun jato jau kuzahavo yokaakatzi
Dioskihnukanpu, jaa kiyoo main jahaa. **29**
Jaakovinnimun Isaian yohinixohnnukanpu nan
jahaakin: “Dios jau kuzayovaahaitonki kutzahtin pishta
jato viyamanikunmun non nan rama ovaa juma tohavo
Sodoma Gomorrakaviz” Jakanhnanukanpu.

Judiovaun Dios jumani.

30 ¿Jau mato yohitira un? Jumatzan jahaa jonivaunmun Diosin jato jau kuzaxahinnon yohinikunmun ja jahaayamakannixihnukanpu, javimun jan jato vinixohki jaki chipoonixo. **31** Israelitavorokonmun jato Diosin potanixohki jato Diosin vinonkavikin jau kuzatinin yohihai ja jahaakin jau kuzapahaito. **32** ¿Kuzanonra jato Diosin viyamanix? Jato jau kuzahato inxon jan jato vinonkavihaitomun jan jato viyamanixohnukanpu jakimurokon chipoohima, karakunmun jaton naxax kavizmun Cristo janixohnukanpu jahonmun jotiz kannixohki.
33 Kunuunivohtonmun yohihi Dioskihnukanpu nan jahaakin:

“Iyanmun Jerusalen jari maxax vakatzi
unhkainukanpu, nahaxmun jahon jotizvahin
ruokookatzi kankihki, jaa jaki chipoohairokonmun
jato jau kuzaxonkatzi Dioskihki.”

10 **1** Un vutzavo unvutan Cristo chivanhaito, un shinankovinnimun kunkin Dios yohihi unhkainukanpu kiyoovi Israelitavo kastiikayamakin vixahinnon. **2** Onanmunax unhkai jatonmun Dios jau kuzaxonpaiyovaahi kankihki, jaarokonmun onanyamahax kankihki kuzaxon anxontirahki. **3** Diosin muztun jau kuzati onanyamaxon jaton jau kuzahavo jaaruz vapakinmun jaa Dios kunhai vayamanox kankihki. **4** Jau kuzati Diosin Moises inannimun Cristo johain kiyoonixohnukanpu, Cristo johainmun jau kuzatinin jau kuzayaakin zununnixohki. **5** Diosin jato vixahinnomun jau kuzatinin yohihai ja jahaakin jau kuzanox kankihki yohihaiimun jato Moisesin yohinixohnukanpu: “Jaa joni jau kuzatinin yohihai ja jahaakin jau kuzahatoxmun unaa nayamakatzi jakatzikinukanpu, jaa jahaakin jau kuzahatox.”

6 Jaa jato Criston vinon jaki chipoohaimun jato yohihi nan jovikinukanpu: “Pishtakovintzi nan jahaahi yokakaajanhnapu: ¿Tzovax nai jahoo inaatira?” Nai jahoo inaahira votoonon Cristo yohikatzi. **7** Miyaxrivitzi nan jahaahi yokakaajanhnapu: ¿Tzovax votootira nokahax voniivo jari? Nan jahaakin yohikatzi: jari votooxon unaa kayanon Cristo yohijanpu.

8 Nan jahaayamakinmun nan jahaakin yohihi Diosin jovinkinukanpu: “Mihivamun jahax Diosin jovihkinupu, min janan jahaxmun min shinanun jahaxkihki” Jaa jovivimun mato vuxonhi nonhkainukanpu, Dioskiruz chipootimun nonhki. **9** Jaa maton janakovinnin nokun yovaamun Cristohki yohitan min shinannun Diosinmun kayamanixohki shinanhaitoxmun Diosvutan jakatzi minhkinupu.
10 Joninmun jan shinannun konxon Diosrivimun jan onannoxkihnukanpu, jananrokonmun jau yohitaishkihki noku Kaya Diosvutan jaxahinnon.

11 Diosin jovinmun yohihi kinukanpu nan jahaakin jaa jahon konhaimun noku ranoomayamakatzi Dioskihnukanpu.
12 Vutzaraziimamun kankihnukanpu Judioya Grioegovo, kiyoovinin yovaamun janhnukanpu, jaa nahayamun janhnukanpu jaa jakiruz chipoohaitonna. **13** Jaa nokun yovakun januruz yohihaitoxmun Diosvutan jakatzi kankihnukanpu. **14** ¿Kuzaxon “Iyavipu” tira non javi jaki chipooyamahaiton? ¿Kuzaxon jaa kontiri non javi jaa ninkaayamahaiton? ¿Kuzaxon onnantira non javi tzovan noku Jesucristo yohiyamanikun? **15** ¿Kuzaxon jato jovi sharaa yohitihkanni, tzovan jato nichinyamahain? Nan jahaakinmun yohihi kunuuniivokinukanpu: “Sharaavokovinmura jaa jovi sharaa vohai jonivaun tahu.”

16 Kiyoovikovinnimun jaa javi sharaa viyamakannixohnukanpu. Jaa jau kuzjahinnon yohihai joni Isaianmun yohinixohnukanpu nan jahaakin: “Yovaku, tzovakovinnin noku jato jovi sharaa yohiahito konhamamunhnupu” **17** Dioskimun chipoonoxkankihnupu Jesucristoki non jato jovi sharaa yohihain.

18 Iyan yohinon: ¿Jovi sharaarokon ninkaayamanoxrahkanni? ¡Ninkaamunox kankihnukanpu! Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu:

"Jaa mai vutzakinmun jato jaa jovi sharaa yohinox
kankihnukanpu nutu kiyoohain zununjanhkin".

19 Unaa yohinon:
¿Jovi ninkaahamarokonra Israelitavo?
¡Ninkaamunkannixohnukanpu! Yohiyokinmun Dios
jato Moises yohimanixohnukanpu.

20 Chipomun Isaian shinanriznixohnukanpu nan jahaakin Diosin yohinikun:
"Jaa iya vunayamahaitomun iya vuchikanixohnukanpu.
Iya jato yokaayamahai jonivomun un
vuchimanikuhnukanpu."

21 Israel juma yohikimun Diosin nan jahaakin Isaias yohimanixohnukanpu:
"Nutuztii tanakinmun un juma jau onanti shinanhi
ikai jau jumahai jau kuzaxonpainikuhnukanpu."

Jan jonivo Diosin potani.

11 **1,2** Yokakaanon: ¿Javi janvi katoonixonra Diosin jan jonivo potanix? ¡Jato potahanmamun janhnukanpu! Judiovo potahamamun Diosnukanpu jatoviz katooyonixon jaa jan jauni jahonxon jato katoonixon. Iyarivimun un Israelitahki, Abraham kaivomun unhki Benjamin kaivomun unhki. Onanmunaxmanhkinukanpu, Diosin jovinmun jahaxkinukanpu Elias notzini Israelitavoki. **3,4** Elianmun nan jahaakin Dios yohinixohnukanpu: "Yovaku, min jovi vohaimun rutunoxkankihnupu, miya jau kohaxontirivimun muhuhai kankihki. Iyaztimun un nutuhkax jahaxhunkai, iyarivimun rutupaiihi kankihki" Rainvahinmun Diosin yohinixohnukanpu nan jahaakin: "Siete mil israelitayamun unhnupu jaton janovi dios Baal sharaakin yohimamun kankihki."

5 Ja jahaarivimun ramahnukanpu. Sharaamun Dioski janmun jan ravuu pishta Judiovo katoonikun jaki chipoohi kankihki. **6** Sharakunmun jato Diosin katoonixohnukanpu, jatonkovin jan jato jau kuzaxonnon sharakin jau kuzayamaxo. Nanruz ja jahaatimun nukanpu konkovin sharaa Dios jakun.

7 Konkovinmun jaa ravuu pishta Diosin katoonikaton tuxun vuchinoxkavihaivo jau vuchinixohnukanpu. Jaa jau vunahaimun jau pishtakovin onanyamahai jakannixohki. **8** Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkiki:

> "Jaton shinan jato Diosin vuponnixohnukanpu jaton
> vuroya pavinki xoviiya vuponnixohki, nantiyanmun ja
> jahaa kankihki.".

9 Nan jahaakinrivimun Davin yohinixohnukanpu:

> ¡Jaton nutu Yovaa muhuhkuunon Dios kunmamakatzi
> jan jato kastiikanon! **10** ¡Vurokoronovo unaa
> inyamakatzi!
> ¡Unaa junuuyamakatzi kazpoonovonukanpu inaa
> yaahi!

Judiovonmaamamun jato vikatzi Dioskihnukanpu.

11 Javin Judiovaun Dios jau kuzaxonkin jasharamayamanikun jau kuzaxonkirivimun kiyoovi iromayamakannixohnukanpu, ja jahaayamarokonhimun Judiovo jau jumanikun jato Diosin vinixohki. Ja jahaakun Judiovokovinnix notzitimunkankihki. **12** Ramarokonki inkanpu jaa jodiovaun Jesús jumanikunmun jumatzan jahaa jonivo jaato Diosin jau kuzaxonnixohnnnukakanpu. Kanonmun jato vixon jau kuzaxon yovaakatzi Dioskihki.

13 Nanrokonmun mato yohihi unhkai ninkaakanpu jaa Judiovonmaama. Diosinmun iya nichinnihkinukanpu mato jovi sharaa yohijahinnon, jaa jau kuzatimun sharaakovinnukanpu.

14 Nan un mato jau yohiha tuxu un kaivo un nutun jahaavotzimun jatoxrivi matokavizmanukanpu ja jahaaxo jatorivi javutan jaxahinnon vitimun Dioski. **15** Nan jahaamun Diosinnixohnukanpu. Judiovo timakinmun jan nututzan jahaa jonivo vinixohki. Shinanmurokonkanpu kutzatirahki jakiriviz Jesusin jato vihaa. Jaa rama nokahakaviz jahatoxmun kanon unaa nokayamakatzi jakatzikankihki.
16 Tzova pishtan Dios jau inanyohaamun ovaa jau kiyoo Dios inanhakaviznukanpu. Jaa jan jahon panha arina kiyoo Diosrivi atza pozi inankin jan yorarivi inantimun nonhnukanpu janarivimun jan yorahki.

17 Tuxu Judiovo potatanmun mato Diosin vinixohnukanpu, tuxumun man matox jan jonivo janikuhku, ja jahaahaxmun man unaa nokayamakatzi javutan jakatzi janikuhku. **18** Matoxrokontzi jaa Judiovo Diosin potani vinotanki sharaahaxtzi ixanhkannapu, shinan murokonkanpu matonmun man jaa jau sharaa vinikuhku jaton matonnoha vihaamamun kankihki.

19 Matonmun shinanhara manhkainukanpu jatonmun Diosin potanixohnukanpu jan jonivo janon mato vixanhkin. **20** Konmunhnukanpu. Jatoki chipoohaito jato potahamamun Dioski, karamunhki yovaaki jahax iyamaxanhkanpu insharaarokon janhkanpu.
21 Kiyoovimun Diosin Judiovo potanixonukanpu, matorivi ja jahaatimun Diosnukanpu.

22 Inmurokonkanpu sharaakovinmun Dioski, javi sharakux sharaakin jau kuzahairivimun janhki. Jaa iromahaavo sharaanox janhkinukanpu, matovutanmun sharaanix janhkinukanpu. Junuuyamahimun jaasharaakatzi janhkinukanpu, matovutanmun sharaanix janhkinukanpu. Junuuyamahimun jaavikatzi jankihki, jan mato jau kuzaxonhain man rainvahin sharaakin, yohihimun man sharaahi jakunri ja jahaayamahi jahamun mato potakatzi.

23 Jaa Judiovaun vutzakin shinanxon jaki chipoohainmun jakiriviz jato vikatzi janhkinukanpu. Shinan yovaayahton ja jahaa yovaayahton atimun janhki. Ja jahaakiin.

24 Jau kuzayaakin arotitan non jau sharaa vitan jozihamun ja jahaamahnukapu. Jan jonivomaanma mato Diosin vinixohnukanpu, kononrokonmun kon Judiovo vikatzi Dioskihnukanpu jatorokonmun judiovo vikatzi Dioskihnukanpu, jatorokonmun judiovo kankihki.

Jan jonivomun vikatzi Dioskihnukanpu.

25 Uvutan Cristo chivanhai un vutzavau, jau nahamun jahaxkihnukanpu jaa man onanyamaha. Karakunmun mato yohisharaahi unhkainukanpu, kuzaxon jau jonunixra Dioskihki, jatonmun pishtakovin jau onanyamahaiton Jesucriston konyamahi kankihki. Nan jahaaruzmunhi kankihnukanpu Judiovo jaton juman jakiztii jaxonhinnon.

26,27 Jaa vinoohainmun Israelita jonivo vikatzi Dioskihki. Na jahaakinmun yohihi jaa kunuuniivo kinukanpu:

> "Jerusalennohaxmun jokatzi noku vihaihkinukanpu,
> joxonmun jau iroma kiyoo tovokatzi janhkiki
> Israelitavaunna. Iyanmun un jato yohinikuhku jaa
> mato jaa jahaaxon janhki, jaa maton iroma mato
> potaxonjanhkin."

28 Ramamun Judiovo jau kuzaxonhi Dioskihnukanpu, ovaa jan zinaavo akikavizkin. Ja jahaamun Diosnukanpu mato jan jovi sharaa konmaxanhkin. Junuyamakinmun Judiovo kunhi janhkinukanpu, jaton iyoonikavomun jan katoonixohnukanpu jan jonivo jaxahinnon.
29 Diosinmun jato jakiriviz vihan janhkin jau inanruzyamanox kihnukanpu, jan jato katoonirivimun jato shinan vunoyamanox janhkiki.

30 Ramaamamun man Dios jau jumanikuhnukanpu, Ramamun Judiovaun jau jumanikun, matotzinkan omizvonix Dioskihnukanpu.
31 Kuzakinmun mato Diosin onmizvokin inmanikumai ja jahaarivihimun jatokatzi janhkinukanpu.
32 Jau jumanonvokavimun Dios janixohnukanpu, ja jahaahaito jato kiyoovi omizvoxanhkin.

Non sharaakin jau kuzaxonnokavimuni Dioskihnukanpu.

33 ¡Jau nahayakovinmun Diosnukanpu! ¡Jan shinanya jan jau onanyovaahamun tohakovinhnukanpu! Tzovakovinnin kuzaxon shinanhira janhkiki onanyamatimun kankihki, jan jau kuzaharivi yohiyamatimun tzovahki. **34** Nan jahaakinmun yohikin kunuunivokinukanpu:

"¿Onanhaxra tzovahki kuzakin shinanhira Dioskihki?
¿Tzovan jau sharaa yohitira?
35 ¿Tzovakovinnin Dios jau inanruztira, jan rainvahin
jato jau inannon?"

36 Jaakovinnimun jan jau kiyo kuzanihkinukanpu, janmun jan jau jamanihkinukanpu jananon. Karakun Dios jasharaxonnon janhkanpu junuyamakin ja jahaanonukanpu.

Jiriyahton Dios inaaxonhi.

12 **1** Karakun, un vutzavau, sharakovin matovutan Dios jakun, mato yohihi unhkainukanpu, maton junuyamakin jau kuzaxonkin jaa jan kunhai jau kiyoo kuzaxon janhkanpu. Ja jahaakin sharaamun janhki yohitimun nonhki. **2** Unaatzi Dios vunayamahi jahaavo kaviz jaxanhkannupu. Ja jahaayamahi jaxon vutzakin shinanhi jaxanhkanpu. Ja Jahaahi jaxon jau man kuzanon kunhira Dioskihki onantimun manhki jau sharaarazi, sharaa, kutzaama, sharaa kunsharaavo, kutzaamarazi.

3 Janmun jan kunmamun iya Diosin jovi sharaa voxonjahinnon vanihkinukanpu, Karakunmun mato yohihi unhkai yovaakovinki jahaxtzi ixanhkannapu ja jahaamamun manhkari. Jahaayamarokonhi, matoxvi injanhkanpu kutza janon mato Diosin jaurazi inannirahkiki Cristo chivanhaitox. **4** Yora yoramun mishtinraziz joziihahnukanpu, kiyoovininmun jaztiiruz jau kuzayamahi kiki, yovaakovinki jahaxtzi ixanhkannapu ja jahaamamun manhkari. **5** Jaakavizrivimun nonhnukanpu jaa Cristo chivanhairaziz, javi nahavihaxmun Criston yorahax nonhkai.

6 Diosinmun noku vutzarazi jau kuzajahinnon kiyoovi jau kuzati inannikinukanpu jaa jan kunhairazi. Karakun jan ja noku yovannon yovanmakun yohinon janhkanpu Cristo chivanhai jonin yohihai ja jahakin. **7** Jan noku jato jau kuzaxonnon vakun, jato jau kuzaxon sharaanonhjankanpu. Jan noku jato jau onanmanon vakun jato jau onanmanon janhkanpu. **8** Jato aruzkikin jau onanmanon jan noku vanikun jato jau onanma yovaanon jankanpu. Nokun jauravi jato unmanon jan noku vanikun vashiiyamakin jato umannon jankanpu. Jato jau yohinon jan nooku vanikun, non jau onanha kiyoo jato yohinon jankanpu. Jato jaumahiz jau inanjahinon jan noku vanikun jato jasharaxon umannon jankanpu.

Kuzhax jatira Dios chivanhaitox.

9 Matovu yoravo jato konkovin kunjankanpu. Ja iromarazi potajankanpu, jau sharakunnox rokontzi paxkaajankannapu. **10** Vakurazizkikavizhi kunnanan jankanpu, junuuyamahi kunnanan janhkanpu.

11 Jasharahax yonoo jankanpu, chikishyamahi. Jasharaxon Dios yonoojonxanhkanpu.

12 Nokun yovaa jonon manahax jahax, inaahi jaxankanpu nokun yovaamun innaaxonni, manhkiki. Ranoyamahi jaxanhkanpu junuyamahi.

13 Dios chivanhai jonivo jau mahiz jau umanjankanpu. Nututzannohax vuhokatzi jumatzan nohax vuhaito jato maton jatin jamajankanpu.

14 Mato zinaahai jonivo januyamajankanpu, Diosrokonmurokon jato yohijonxankanpu jato sharaa jamayoni.

15 Tzova pishtax jasharahi jakun javutan ja sharaxan kanpu; tzova pishtax muronhi jakun javutan muron jankanpu.

16 Jakishtii jahax ranoyamahi jaxankanpu, yovaaki jahax iyamahi, joni jaumahiz sharaaxon jakinhjankanpu, shinan yovaayaki jahax iyamahi.

17 Tzovan mato kuzakin iromahaito jato rainvahi jaarivizyamaxankanpu. **18** Nokun kaivo kiyoovutan ranoyamasharaahi jaxankanpu. **19** Un vutzavau, mato kuzanivo jato kopipaiiyama jakanpu, Diosin jaa joni iroma jato kastiikaxahinnon. Ja jovi kunuunivohtonmun yohihi Dioskihnukanpu nan jahaakin: “Iyanmun jato kopiikatzi unhkainukanpu. Ratorazira jaton kopiihki” **20** Nan jahaakinrivimun yohihi Dioskihnukanpu: Miya zinaahai jonivo kosmahaito, jirijanpu ayakatzan nokahaito jato ayamaxanhpu. Jaa min ja jahaahamun ranoohi vumanna vinshinnaakatzi jonihkiki. **21** Noku iromamahaiton mato jaruz akini iromamamiz injanhkanpu, mato yoshinnin iromama paihain sharaakin jau kuzakin yoshin juma janhkanpu.

Diosya joni yovaavo.

13 **1** Diostipan jau kuzaxanhinnon jonin yovaavo vatimunhnukanpu, janmun jan joni yovaavo jaa noku chituhai vaniihkiki. Karakun jaa joni yovaavo Diosin vannii jau jumayamatimun nonhki. **2** Jaa jan joni yovaavo vanikun jumahaitomun Diosin vanikun jau jumanoxkankihnukanpu. Jaa jonii yovaa jau jumahai jato kastiikatimun kankihki, **3** Jato rakuumaxahinnomun jaa joni Yovaa Diosin vayamanihkiki jaa sharaakin jau kuzahai, iromakin jau kuzahairokon, jaa joni yovaavo Diosin vaniirokon rakuuyamakin sharaakin jau kuzaxonhaitomun matoki sharaahi yovankatzi jaa joni yovaavohkiki. **4** Jatonmun Dios jau kuzaxonkatzi jahax kankihki jatonrivi mato jau kuzaxonnovo. Maton iromakin jau kuzahi, jaa vino vohaavomun jaton raotimaa mamunhki. Dios jau kuzaxonjahinnomun jato Diosin vaniikiki, iromakin jau kuzahatorivi jato kastiikaxahinomun Diosin jato vanniikiki. **5** Kanonkomun maton apovo noku chitunon vaniivo mato kastiikatishinankin jau jumapayamakin jaarokonmun sharaahki jau kuzaxon jankanpu.

6 Jaa nokun apovaunrivimun Dios jau kuzaxonhi jahaxhkihki, Ja jahaaxonmun jaton jau kuzati ja jahaanoxkankihki, karakun nokun apovo kopiinox nonhkai. **7** Karakun jato tanaztiirazi kopiijanhkanpu kutzanhtinrazi jato kopiitira manhki, jaurazi kopiinon jato kopiitira mamnhki, nan apo kopiixon, nan jato shinan sharaaxonti.

Kunnananhi.

8 Tzovatzi jau pishta rivinjankannapu, jaarokonmun jato rivinhax manhkinukanpu, jaa jato kunnanankihinti, jaa jato kunhaitonmun moha jaa kuzahi kinukanpu. **9** Jau kuzatinin kunuunivomun jahaxkihnukanpu nan jahaakin: "Maton ainvotzi xanotzaya jaxon paranjankanapu, jatotzi rutujankannapu, jau jonuu viyamaxankanpu, maton shinannun mato jauya jahaavaun matoxrivi jamapaimiz injankanpu" Nan jau kuzatinin vanniivoya tuxu jahaa non jakiztii vakun nan jahaakin yohitimun nonukanpu: "Tiirazin matovu jonivo kuntimun kankihnukanpu kuzakin jaton yora kunhimahkari ja jahaakin"

10 Jato kunhaitomun noku kuzayamahi jaukinukanpu. Jato kunnanankihinkinmun jau kuzati kunnunivo kiyoo ja jahaakin kau kuzahi nonhkai.

Unaa jokatzi Cristokinukanpu.

11 Nutu sharakovinnimun jahax nonkainukanpu, matoxmun ovaa oxahakaviz jahax manhkiki. ¡Mohamun nutu nokookihki man vuzonon! Noku Diosin vinonmun ravuu pishtakovin maxkaahax nutuhkinukanpu: Karakunmun nokun apavo kopiinox nonhkai, ja jahaaxonmun jaton jau kuzati ja jahaanoxkankihki. Karakunmun nokun apavo kopiinox nonhkai, ramamun oramakovinhnukanpu, jaa non Cristo chivantiyani vinotan. **12** ¡Mohakovinmun nokoohi nutuhkinukanpu! Karahki iromaahi junuunonxankanpu, iromahai non jahaamun ovaa yamauumuran jahaakavizki. Sharaakin jau kuzanon jankanpu ja jahaakavizki, ja jahaahi non jahaamun ovaa nutun jahaakavizki.

13 Iromakin jau kuzajanhkin non shinanhai jankanpu, sharaahi janon jankanpu jaa non nutu kiyopan nutun kanhai ja jahaahi jasharakatzi, voyamanon jankanpu jaurazi iromakin kuzahavo jari, pahunyama nonxankanpu, janovirazi yovanyamanon jankanpu, pishtankovin nokun yoran junuyamahaiya jayamanon jankanpu. Muhunna paiyamanon jankanpu iromahi innananyama jankanpu.
14 Ja jahaayamarokonki Jasucriston noku orinon janon jankanpu.

Jatoki yovanyamanon jankanpu.

14 **1** Dios chivanhai jonivo jau onanyovaahamakomun sharaaxon jakinjabkanpu, namun yohihi unhkainukanpu jaa jau yohihira Dioskihki onanyovaa, Jau man yohihain ja jahaamanunki yohihaivaun jatovutan vachinnananyama jankanpu, **2** Nan jahaakaviz, tuxunmun shinanhi kankihnukanpu, kuruxon jiriti kiyoo atiminki, jaa vayon jau vayoruz atimunhki. **3** Jaa jau kiyoo akaiton jato timan yamatimunhnukanpu. Ja jahaakinrivi jaa jau vayo akaitonrivi jatoki yovantimamunki jaa kurux akai, Diosinmun jato jaakavizrazi viniihkiki.

4 Kuzajanhki yooratzan inaaki yovantira man. Jan ivonruz intimunhnukanpu, yonoo sharaahokatzi iromahi yonoohira jan inaahkiki. Ja jahaarivimun Diosnukanpu, jaztiimun janhki jau kuzayovaahaiya, jan tanaztiirazi jato sharaahi yonoomatimun janhki.

5 Ja jahaakinrivimun mato yohihi unhkai: Tuxunmun shinanhi kankinukanpu, tuxu nutu sharaakunkiha tuxunhinhavokiha nutu jaakavizrazihki. Tiiranzin shinanhi janonjankanpu sharaakimun shinanhi nonhkai. **6** Jaa vutza nutuztiirazimun sharaahki shinanhaitonmun Dios axonnoxkankihnukanpu. Jaa jau kiyoo jirihaitonrivimun Dios axonxon graciaskin yohinoxkankihki. Ja jahaarivimunkankihnukanpu jaa jau puhiyaruz akai, Diosrivimun graciaski yohinoxkankihki.

7 Nutuhkax jahokatzi non nahaamun nokunnamaamahnukanpu, Diosinnamunhki. **8** Jaa non nutuhkax jahokatzi non nahaamun nokun yovaa Jesucristo mun yovaahki yohikatzi nokun Yovaa Jesucristo. Nutuhkax jahokatzi non nahaamun non janahnukanpu. **9** Konmun Jesucriston nashinxon kayanixohnukanpu nutuhkax jahaaya jaa nokanivoki jau kuzayovaakatzi.

10 Karakun novutan Dios chivanhai jonivo jatoki yovanyama jankanpu, jatorivi tima yama janhkanpu kiyoovimun non jau kuzani noku yovaakatzi Dioskihki.

11 Jan javinmun yohihi Dioskihnukanpu:
"Iyanvimun yohihi unkainukanpu, un vuzohriimun,
kiyoovinix ramunkohooxon iya sharaakin yohikatzi
kankihki."

12 Kaahi kioovinix Dios vuzohri jakatzi nonkainukanpu jan noku non jau kuzanii yokaanon.

Jato tuxu iromayamaxankanpu.

13 Kanon jatoki yovanyamanon jankanpu. Ja jahaayamahi nokun ja jahaahato noku inhi Cristo chivanhai joni iromamiz Dioskirivi chipooyakamiz. **14** Iyamun nokun Yovaa Jesusin onanmanihkiki kiyoo jiritimun iromamaamahki. Tzova pishtan shinanha tuxu jiriti atimahki, yohihaivaun ayamanxankanpu. **15** Tzova maton vutza jau juriti akaito mato inhi notzihaito jato inhikomun jahon man kunyahainmun notzi janhki shinanjankanpu. Man jato jaa jiriti amapaihain akantox chihi nokayamahai jari vokanmiz jatokimun Cristo nanixihki. **16** Jato komun yovanmama janhkanpu ranoyamakin jau kuzajahinnonmun Cristo jato yohinixohki. **17** Diosin nutunxonmun jau jirihoxanhkin jau ayatirahki shinanyamakatzi kankihnukanpu. Jaarokonmun sharaahnukanpu sharaaki jau kuzati, ranoyamahi jahax jasharahi. Nanrazi jau kuzatimunhnukanpu Diosin Kaya sharakun noku amakun. **18** Ja jahaakinmun Dios jasharamakatzi nonkai kanonmun nokuki sharaahi yovankatzi kankihki.

19 Karakun ranoyamahi kiyoovinix janon jankanpu, Criston noku yora vunaahinanni jaa shinanhi janon jankanpu. **20** Jatokomun yovanmama jankanpu, yohikin jirihokatzi jau ayatirahki yohikin, Diosin nokun vutzan yoraki sharaakin kuzanii non muhumiz. Konkovinmunhnukanpu, kiyoo jiritimun sharaahki. Jaarokonnmun iromahki, jau non akain noku vutzan Diosin kunyaakin junumiz.

21 Namirokontzi axanhkannapu, vino ayati ayayamaxanhkanpu ma vutzavo iromama jankin. **22** Nan jauraziki kuzatira manhki, Diosvutan maton kuzatirahki intimun manhnukanpu. Jasharatimunhnukanpu jau zamaayamahaivaun, ja jahaahi zamaahi iromayamatimunki.

23 Tzova pishtan ahojakin ayamatirahki onanyovaayamanox jaa jiriti akax iroomatimunhnukanpu, jan sinanhai ja jahaayamakinmun javi jaa jiriti akikanhkiki. Onanyovaamun matonhax manhkinukanpu jaamun iromamahki, jaa man shinanha iromakun ayamaxanhkanpu.

Jau onanyovaama jato akinhtimun nonhnukanpu.

15 **1** Nokun non jau kuzanon onanhaxra Dioskihki onanxon nokunruz non jau kuzahamun sharaahki shinanyamanon janhkanpu. Ja jahaayamakin jaa jau onanyovaahama jato onanmanon janhkanpu. **2** Kiyoovimun jato jau kuzakinhnon jankanpu sharaahi jahax Dioski chipoonovo. **3** Cristonrivimun jan jau kuzaharuzmun sharaahi shinanyamapanhonixohnukanpu. Ja jovinmun yohiyama-panhonixoohnukanpu. Jan jovinmun yohihi Dioskihnukanpu: "Notzimunox unhkanupu miya notzimahavan" kin. **4** Jaa Disoin jovin kunuunivohtonmun noku jau onanmanoxkihnukanpu. Jaa jovinmun noku aruzkikin jau kuzanon amakin noku jaa non jahon konnikaton aruzkinon amanoxkihki jahon konyovaahi.

5 Diosinimun noku javi tunuxon jaukuzamaxon noku jau junumamanoxkihki. Jaamun yokaahi unhkainukanpu mato sharaahi janon kiyoovi jamanon Jesucristo japanhni ja jahaahi. **6** Ja jahaakin kiyoovinin jakiztiixon nokun Dios sharaakin yohitimun kankihki.

Diosin jovimun kiyopanahnukanpu.

7 Karakun jato kiyoovi jakin jankanpu kutzaraziha, jaa mato Criston jakinna jahaakin. Ja jahaaxon Dios sharaakin yohihi jatimunhkankihki. **8** Jonixonmun Criston Judiovo jau kuzaxonnixohnukanpu jato onanmaxanhkin, jau kuzajanhkin jato yohinoxonmun kon jau kuzanox janhkiki. Jaa jan nokun iyoonikaavo yohini ja jahaakin. **9** Jaa Judiovomaamahanrivi jato jau kuzanhaito Dios graciaskin yohijahinnovorivimun Cristo jonixohnukanpu. Ja jahaakinmun yohi Diosin jovihkiki:

"Karakun miya jaa nutu kiyopanxon sharaakin
yohikatzi unhkanupu, vuaxonrivi miyakatzi unhkai."

10 Nan jahaakinrivimun yovanhi nonhkainukanpu:

"Matorivi jasharakanpu jaa Diosin jonivovutan."

11 Nan jahaakinrivimun yohihi jovinkinukanpu:

"Mai kiyoo jumakiyopa, sharaakin Dios yohikanpu."

12 Nan jahaakinrivimun Diosin jau yohikun jato yohihai Isaian kunuunixohnukanpu:

"Josepan kaivomun jau kuzayovaahaitox
jakatzihkinukanpu, janmun jaa main jahaa juma
ivokatzi janhkinukanpu, kiyoovinixmun jaki
chipookatzi kankihki."

13 Jaa Dios noku kon jau yohihaiton mato jasharamanonukanpu. Mato jan ranoyamakin jamanonukanpu jaki. Diosin Kaya jau kuzatinin mato yovaanonukanpu.

Pablo Diosin nichinni yonono.

14 Uvutan Cristo chivanhai jonivau, matonmun koonkovin sharaakux jau konyovaamun manhki shinanhi unhkainukanpu, jatomun tuxu iromayamanon yohinox manhkiki. **15** Javimun un mato kirika, jau mishtin yohijanhkin kunuuxonhi unhkainukanpu man shinan vunoti shinankin. Uvutan sharaa Dios jakunmun mato axonhi unhkai. **16** Jesucristo jau kuzaxonjahinnon iya katooxon judiovomaamarivi jau kuzaxon jahinnomun jan iya katoonixohki. Jaton iya inhavo ovaa jato Dios jau yohixonnaikaviztimun unhnukanpu jato Diosin jovi yohihi, jato Dios jahaa jari iyojanhkin, Diostii inanjanhkin Diosin Kayan akinhkun.

17 Uki Jesucriston jau kuzanikunmun jasharahi unhkainukanpu Dios jau kuzaxonhaitox. **18** Nanruzmun yohihi unhkainukanpu Criston iya jau kuzamakun un jau kuzani kuzaxonra un Judiovo mahan Dios jau jumayamanon jato amanihki. Konmun un jato Dios jumayamanon onanmayamakinmun un innovorivi jau kuzanikuhku.

19 Diosin Kayan iya amakunmun un nahakin atima jau kuzaxon naharivi jau raminikuhku, Diosin Jovirivimun un janovirazi kankin jato ninkaamanikuhku, Jerusalen janoxon avanhin Iliria mai jano zununkin. **20** Iyanmun un tzovan jato Cristo ninkanon yohiyamani jarirazi Diosin jovi yohinikuhnukanpu. Ja jahaaxon jato jovi sharaa yohikinmun un jaa vuyoonikaton Jovi Sharaa yohinovo yohiyamanikuhnukapu. **21** Ja jahaayamakinmun un jaa Diosin jovin yihiha nan jahaanikuhku:

"Inkinmun onankatzi kankihnukanpu jaa yohihaito
jato ninkayamanikaton."

Roma juma jari katan janhkin
Pablon shinanni.

22,23 Un vutzavau, nahahimun Roman kapanox unhkainukanpu mato shinanvohi. Kapananxonmun Diosin jovi jato yohihi vuchituhuunix unhkai. Mohamun un nan main yonoyaakin arohtihahkiki, matorivimun moha shinanvopa yovaahi unhkai. **24** España kakin mato jahori kanxanhkinmun shinanhi unhkai. Matovutanmun chaiihi jayamakatzi unhkainukanpu, jaarokonmun matovutan jahax jasharakatzi unhkai, janohax kahaito man iya jau mishtin inannon.

25 Ramanun Jerusalen kahikahi unhkainukanpu jaa jari jahaa Jesucristo chivanhai jonivo koriiki voxonhi. **26** Jaa koriinhai onivaun Macedoniaya Acaya jahaa Dios chivahai jonivain viniihkiki Jerusalen jahaa jonivo Dios chivanhai jaumahiz jato vomajahkin. **27** Jamun jaton shinannumun jato ja jahaaxonkanixohnukanpu javi jato axontikun. Judiovo Dios chivanhaitonmun Diosin jovi jato ninkaamanixohnukanpu jaa Dios chivanyamahai, jaa Judiovomaamahanrivi jaton jau jato umantimun kankihnukanpu. **28** Nan un jau kuzahai arohtitan koriikiirivi jaa Dios chivanhai jonivo Jerusalen jahaa imantanmun kanon unaa Españan kahi unhkainukanpu, kakinmun mato unaa invohi kahi unhkai. **29** Konkovinmun mato yohihi unhkainukanpu Roman nokooxonmun ratorazira noku Criston jau kuzaxonnixki yohikatzi nonhkai.

30 Mato yohinon ninkaakanpu un vutzavau, nokunmun kunyovaahi Jesucristoya Dioskihnukanpu jan kayavutan, iya junuyamakin Dios yohixonjankanpu. **31** Iya Dios yohijonxanhkanpu jaa Judea main jahaa jahoon konyamahaiton iya kuzakanmiz. Jaa un jato koriiki voxonharivi Jerusalen main jahatonrivi jasharaxon vixanhinnovo. **32** Kanonrokonmun mato jasharakin shinanvokatzi unakai. Matovutan jahaxmun jovin kinmun jasharakatzi unhkai jaa Dios kunhain. **33** Dios Jaa nakun rannoyamahi janon jamahaiton mato tirazi jakinhnonukanpu "Kanon".

Pablonmun kunuuxon jato vomanixohnukanpu.

16 **1** Febekimun jau naha sharaavo mato yohihi unhkanunkanpu, jaamun jan joni yovaahki Dios chivanhai jonivovutan jahaa, Cencreas vahi votootininmun jahax janhkiki. **2** Nokun yovaamun jau kuzaxon yovaahi janhkiki jakinhsharaakomun jankanpu jaa non jato kiyoo Disin kaivo jakinnai ja jahaakin. Jaa jau maxkaaxo inan jankanpu, jatorivimun jau maxkaaxo inanhai jannhki, iyarivi.

3 Kutzara Pricilaya Aquilakimun mato yokaahi unhkainukanpu, janmun uvutan nokun Yovaa jau kuzaxonnox janhkiki. **4** Iya jau kuzaxonkinmun man maton yora rano jama nikuhnukanpu. Matomun man iya sharaakin jau kuzaxonnikun sharaakin yohihi unhkai. Jaa Dios chivanhai Judiovomaama jahaa ja jahaahi. **5** Iyakomun kutzarahkannihki jato yohi jonxanhkanpu jaa Dios chivanhai jonivo jaton tapazan tziztokohoohai. Iyakomun uvuu jahai Epeneto kutzara janhki yokaajonxanhkanpu, janmun juma toha Asianxon iyookin jaa vihai jaxainnon Cristo vinixohki.

6 Mariarivi kutzara janhki yokaajanhkanpu, janmun mato yonooyovaaxonixohki. **7** Andronicoya junia kutzara kannihki jato yokaajanhkanpu, jatomun Judiovo kankihki iyakaviz, uvutanmun karavozon jakannixohki. Jato onannivo Jovi Sharaa vahaitoxmun kankihki, jatonvizmun Cristo kontokanixohki chipotirokon un iyan konxahinnon.

8 Ampliatorivi kutzara janhki yokaa jankanpu kutzara janhki, graciaskin kinmun nokun Yovaa yohihi unhkai uvuu jahai joni sharaa jan jakun.

9 Urbanorivi kutzara janhki yokaajanhkanppu, jaxmun novutan Cristo yoniixonnox janhkiki, jaa uvutan jahai Estanquis.

10 Apelesrivi kutzara janhki yokaajanhkanpu nahakinmun nokun Cristomun chivanhai janhkiki inmanox janhkiki. Aristobulon ainirivi kutzara kannihki yokaajanhkanpu. **11** Herodionrivi jaa Judio iyakaviz, Narcison kaivorivi jatoxmun Dioski chipooyovanox kankihki.

12 Trifenaya Trifosa, jatonmun Dios yonooxonni kankihki. Uvuu jahai Persiderivi, janrivimun Dios yonooyovaaxonnox janhkiki.

13 Rufoya jahamun kutzara kannihki mato yokaamahi unhkainukanpu, Rufonmun Cristo jau kuzaxonyovaanoxkihnukanpu, jahanmun iya jan vakuhkikavizkin jakinhnixohki.

14 Nanrazi jato Kutzara kannihki yokaajankanpu Asincrito, Flegonte, Hermes, Patrobasya, Hermas, jaa nokun vutzavo jatovutan jahaa. **15** Kutzara kannihki jato yokaajankanpu manrazi, Filologo, Julia, Nereo; jan povi, Olimpasya jaa nookun vutzavo jatovutan jahaa.

16 Matoxvirivi kutzara manhki yokakananjanhkanpu, Cristo chivanhai ikaivo ja jahaahi jaztiikin. Jaa Dios chivanhai joni kiyoovininmun mato kutzara manhki jato yokaamahikinukanpu.

Pablon kunuuni jau sharaa yohikin.

17 Mato yohinon ninkaakanpu un vutzavau, insharaakonmun janhkanpu jaa Dios chivanhai jonivo iromamapaihai jonivo. Jaa non mato Jovi Sharaa yohiimun konyamahi kankihnukanpu jato ivakuhax paxkaa jankanpu. **18** Jaa jonivaumun Cristo jau kuzaxonyamahi kankihnukanpu nokun Yovaa, jaton jauruzmun shinanhi kankihki. Jovi sharakunmun jato yovannox kankihnukanpu, jau ontzanmun jaa jau onanyamahajato parannox kankihki.

19 Kiyoovininmun onanhax kankihnukanpu Dios man jau jumayamahain, janmun iya jasharamayovaahi kiki. Man jato jau kuzakin onanmanonkavimuni unhkainukanpu shinanyamun manhki sharaakin jau kuzakatzi iromakin jau kuzayamakin. **20** Ja jahaaxonmun noku ranoyamakin jamahai Diosin Satanas vunaakovi kanankatzi Dioskihki, kananxonmun mato iromanmapaihaito man matonruz axanhinnon vakatziDioskihki: ¡Nokun Yovaa Jesusin mato kunyovaamun maton jahijankiki onanmanonnukanpu!

21 Matonmun jato kutzara manhki yokaamahi kankihnukanpu manrazin: Nan Timoteo Jakun, Jaxmun uvutan yonoohi jankiki. Nanrazinrivimun mato yokaahi kankihki kutzara manhki Lucio jakun, Jasonya Sosipatro, jatomun Judiovo kankihki iyakaviz.

22-24 Gayonrivimun mato kutzara manhki yokaahikinukanpu, janmun iya tapazan jakinhnax jankiki, janomun tzitokohoohi jaa Dios chivanhai jonivohkiki. Erastonrivimun mato kutzaramanhki yokaahikiki. Jaamun jan jumanxon koriiki orihaihki, noku vutza cuartonrivi. Iyanrivimun mato kunuuxon vomahi unhkainukanpu, kutzara manhki yokaahi unhkainukanpu. Un janumun Terciohki, Pablonmun iya nan kirika yohikun kunuuhi unhkai.

Kanonnukanpu.

25 Diosin mato Jesucristo noku ja jahaahax janon jamani ja jaxon jamanonukanpu. ¡Jasharanonkanpu! Ja jahaakinmun un mato yohinikuhku mato jovi sharaa yohihi jaxonmun un mato Jesucristo yohinikuhku. Nan jahaakin jau kuzaxahinnonmun noku Diosin onanmanixohki, jaamun jonuuhax japanhnixohki Diosin jau kuzahamakun. **26** Nan ramamun jaa jau kuzaxanhkin Diosin jonuxon vapanhni Diosin jau yohikun jato yohihai jonivaun kunuunikun onanhax nonkai. Jaarivi, Dios nayamakatzi jahahaton, yihinixohki, jaa nutu kiyopan jahaton konxon Dios jau jumayamanonvo.

27 Rama Jesucristovutan jasharanon janhkanpu junuyamakin, jaztipax jau onanyovaani Dios. Ja jahaajahinonukanpu.

I Corintios

PABLOMUN DIOSIN JOVI CORINTIOVO VIXONHIHKINUKANPU VIYAMAHAITON.

Matora man.

1 **1-3** Un vutzavoya un povivo iglesia Corinton jahatononha:
Iya Pablonmun mato kuunyovaakin nokun Upa Diosvutan nokun Yovaa Jesucriston mato kunyovaakin mato ranoyamakin jamanonukanpu. Diosinmun iya katoonihkinukanpu Jesucristo ruzookahin kakin Jovi Sharaa voxon janhinnon, shinanjankanaapu. Jan katoonihkinukanpu javutan jaxahinnon janrivimun jan mato katoonihkinukanpu jan jonivo jan jato katooni jatovutan jaxahinnon. Ja jahaahax man novutan jakiztii jaxahinnon jaa nutu kiyopan.

Pablo Diosvutan yovanni.

4 Junuyamakinmun mato Dios graciaskin yohixonnii unhnukanpu, sharaanmun Dios janixohnukanpu Jesucristomun jan mato inannixohki. **5** Jan jovi onannonmun jan mato akinhini xohki kanon jato yohisharaa jahinnon. **6** Jesusin mato Jovi Sharaa yohihainmun man konyovaakovinnikuhnukanpu. **7** Karakun Jesucristo jonon manahax jahamun mato jau maxakaamayamakatzi Dioskihki. **8** Ja jahaahaxmun jaki chipoohi junuuyamakatzi manhkiki, Jesús nokoohainmun tzovakovinnin mato chanikahanyamakatzikiki man iromakin jau kuzanikun.

9 Diosinmun mato katoonihkinukanpu jan Vaku Jonivutan jau kuzajahinnon nokun yovaa, janmun jau kuzajanhkin yohihax ontzayamanox janhkiki.

Jakiztii janojankanpu.

10, 11 Un vutzavahu, iyan mato nokun yovaa Jesucriston yohimakun yohihi unhkainukanpu, mato kiyoovinix jaakavizrazikin shinanhax jaxanhkanpu vutzarazikin matonvi shinanyamahi. Ja jahayamarokonhi jakiztii jaxon jaakavizrazikin shinanhi jaxanhkanpu. Cloes kaivaun iya yohihaihki, jamunhax jau nahahkinukanpu jaa yohihimun vachinnannan yovaahai manhkiki.

12 Nan jahaakinmun yohihi manhkiki: Iyamun un Pablonahnu; Kiyamun un Apolonahnu, Iyamun un Cefasnahnu; iyamun un Criston mahki. **13** ¿Xatu mishtinrokonra Cristo? ¿Pablorokonra noku korozin mutazxonkannix? ¿Pablon janu yohixonrokonra mato junumura vuiimatan jokonkannix? **14** Diosmun graciaskin yohihi unhkainukanpu tiikovin mato junumuran jikimatan kainmahamamun unhki, Crispoya Gayoruzmun un jato, junuran vuiimatan jokonmayankuhku, **15** Mato un janu yohixon junumuran vuiimaxon jokonnivaun man yohitishinankin. **16** Estefanan kaivorivimun un jikimatan kainmanikuhku, tzaha onanyamamunnax unhkanu tzovarivira un junumuran vuiimanihki. **17** Jato junumuran vuiimaxahinnomun iya Jesusin nichinyamanihkinukanpu, Diosin Jovi jato yohijahinnomun jan iya nichinnihkiki. Jovi mutza sharakun jau yohijahinnon iya nichinhamamun janhnu. Jovi mutza jakun un jato yovanhain iyaruz inkin Cristo nanikun jaa shinanyamatimun kankihki.

Jau kuzayovahaimun Cristonukanpu.

18 Tuxunmun Cristo korozinnohax nayamanikun yohihikankihnukanpu. Ja jahaakin shinanhaitoxmun Diosvutan jayamakatzikankihki, jatoxmun iromakinruz jau kuzahi jahax kankihki. Jaa Diosvutan jakatzi jahaarokonmun nokukaviz, jaa javimun Diosin Jovi Yovaayahki.
19 Kunupanmun yohihi Dioskihnukanpu nan jahaakin:

“Jaukovinki onanhax inkaimun jato shinan
vunomakatzi unhkainukanpu.”

20 Diosinmun jato onanmanihkinukanpu nan nutun jahaa jonivomun shinan yovaayamahai kankihki, Onan yovaaki jaxonmun shinannox kankihki, konmun onanyamahax kankihki kunuumun onanyamahax kankihki kon yovaaki jahax ikai jonivomun jahax kihnukanpu.

21 Onanyovakovinmun Diosnukanpu Dios chivanyamahai jonivaun yoran shinannun onanyamanovo. Ja jahaayamarokonkinmun jan, jaarokon vayamakinmun Diosin jaa jan jovi ninkaaxon konni jato vixanhkin yohinixohki javi jaa jovi iromakavizkun. **22** Judiovaunmun non jato Jovi Sharaa yohikun konjanhkin yoran jau kuzatima Diosinruz ati jau yoran kuzatima Griegovaunmun yoran jau onanti vunanpanhonixohki. **23** Nokunrokonmun Jesús Diosin nichinha jonixmun jan korozinnohax nanixohki yohihi nonhkai. **24** Jaa jato Diosin katooni Judiovohokatzi judiovomaamamun, jato Diosin jau kuzayovaakin inmanixonukanpu jan jau onanyovaaharivi jan vaku joni Cristo jan nichinni namaxon kayamakin. **25** Jaa inhavo Diosin jau kuzaha janovi jau kuzahakavizizmun nan nutun jahaa jonivaun shinan vinoni sharaakovinmun nannukanpu. Shinantimun kankihki shinan vayomamun Dioski maki, jaarokonmun vutzarazi vinotan kuruxnukanpu.

26 Shinanmurokonkanpu kutzara man janihki mato Diosin katoohatiyan. Yohihavo ravuu pishtakiha man jau onanyovaani janikihnukanpu, ravuu pishtaxmun man joni yovavo janikuhku, man joni yovaavaun kaivo janikuhku. **27** Nan nutun jahaa jonivaun yohihakiha man jau kuzati onanmanuhkanpu jau onanyamahaxkiha mankiki. **28** Diosinmun jato jaa yora jau kuzatinma jato katoonixohnukanpu jaa yovaaki jahax ikatox yovaamamun kankihki onannovo.

29 Dios jarihax tzovakovinnix yovaaki jahax iyamatimunhki.
30 Diosinmun mato Cristovutan jamanihkinukanpu, Diosin noku Cristovutan jamanikunmun karakun jau onanyovaahax nonhkai.
31 Karakun Diosin Jovin yohiha ja jahaahi yovaaki jahax. Ipahi Jesucristoki yovatimunnonki.

Jonuu jau kuzajanhkin Diosin yohini.

2 **1** Uvutan Cristo chivanhaito, jau kuzajankin jununix Dios jakun mato yohijahinni mato jari kaxon jau yohikatzi Dios jakun mato jovi onantiman yohihamamun unhnukanpu, Matonrivi jau yohikin ratuhamamun unhki. **2** Ja jahaa yamarokonkinmun un Cristoruz mato yohinikuhku, jan korozinnoohax nanikun. **3** Diosin jovi yohikin mato jau onanmaxanhni kahaxmun un, shinanha yovaamakavitzax pari parihnikuhnukanpu rakuuhax. **4** Ovaa joni jau kiyoo onannikaviz mato jari kahaamamun unhnukanpu, jovi mutza sharakunrivi yovanhamamun unhki, jaztiimun un Diosin Kaya atima jau kuzanon jamayankuhku jato onanmaxanhkin vuyankin. **5** Ja jahaahaxmun man Diosin konnikuhku, yorakovinnin shinannun iyamahimun man Diosin shinanun inikuhku.

Jau kuzajanhkin jato Diosin yohini.

6 Ja jahaayamarokonkinmun jaa moha Diosin jovi onanhaito jato yohiyovaanox nonhkai. Yoran onannurokonmun yohiyamahi nonhkanukanpu jaa akaivo ja jahaakin. Jaa man nutu ivohaton akaivo ja jahaakinrivi. Jaa jau kuzayovaatiyahaivomun yamarizkatzi kinukanpu. **7** Nokunmun Diosin Jovi shinan yovaayahtox Dios jarihax johaton yohihi nonhkanukanpu. Jaa jovinmun yohihikinukanpu Diosin jau kuzajankin vaxon nan nutuhaamahton yohini, janmun jan noku onanmnixohki non jato yohinon kara sharaamun Dioski. **8** Jaa Diosin jau kuzati shinanyovaayamun nan nutun jahaa apon onanhamahnukanpu. Jaa onanxonmun nokun Yovaa korozin rontanxon rutuyamakahankanixohnukanpu nokun yoran ivo. **9** Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu:

> “Jaa Dios kunyovahai jonivomun jan tzovan jau
> inyamani jato jau kuzaxonnixohnukanpu,
> ninkaayamanorivi, shinanyamanovo
> inyamarivinovo.”

10 Nan jau kiyoomun noku Diosin jan kaya noku onanmanixohnukanpu, Diosin Kayanmun kiyoo inhihkiki, Diosinmun jau kiyoo onanhaxkihki.

11 Tzova pishtakovinnin jonitzan jau shinanha onantimamunhnukanpu. Jaa janin kayaztipan onantimunki jau shinanhira jaa jonihkiki. Ja jahaakinrivimun jau shinanhira Dioskihki onanhax jan Kayahkiki.
12 Diosin noku jan Kaya inannikun, onantimun nonhnukanpu nohon kunkin jan jaurazi noku kuzaxonnikunrivi.

13 Diosin noku jau kuzaxonnikun yohikinmun yoran shinannun yohiyamanox nonhkanukanpu nokun kayan jovinmun yohinox nonhkai noku Diosin Kayan yohimakun.

14 Jaa Diosin Kayamahitzanmun nokun Kayan jato jau yohikun nikaapaiyamanoxkankihnukanpu jaton yohihavomunkiha iromahki. Onanyamatirivimun kankihki Diosin Kayamahitzan. **15** Jaa Diosin Kayayahtonrokon kiyoo inxon onantimun kankihki. Jaa Diosin Kayamahitzamun kiyoo inyamaxon onanyamati kankihki. **16** Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu: "¿Tzovan onanhaxrahki jau shinanhira nokun yovaahki? ¿Tzovan ja jahaakin jau kuzanon yohitira?" Nokumun non Diosin Kayayahnukanpu, Karakunmun Criston shinanhai ja jahaakin shinanhi nonhkai.

Dios jau kuzaxonhai jonivo.

3 **1** Un vutzavau, ramaamamun un mato ovaa Diosin Kayan yovanhi kavizkin yovanyamanikuhnukanpu, nan nutun jahaa jonivokavizkinmun un mato yovannikuhku. Karakunmun un mato ramakovin Criston konhaito yohihikavizkin yohinikuhnukanpu. **2** Jau onantimarazi mato onanmayamakinmun un mato ninkaati sharaarazi jau ninkaamanikuhku, vakuvo mishtinin jiriti kurux ayamakin chochorux akai ja jahaaha. Jaatiyanmun man jau onantima ninkaatima janikuhku. Nantiyanrivimun ninkaa sharaayamahi manhkihki.
3,4 Nantiyanrivimun ovaa nan nutun jahaa jonivokaviz iromahi jahax mankinukanpu. Zinankananmunni mankihki muhunnaahi manhkiki matoraziz. Tuxun Pablo chivanhaimun iyahnukanpu, kato vutzan: "Iyamun Apolo chivanhaihnukanpu." Joni Diosmahizkavizmun manhki ja jahaahimun janox joni iromahaikiki.

5 Apoloya iyamun un Dios jau kuzaxonhairuznukanpu, mato Jesucristo konnon onanmahai. Nokuztiirazinmun non jau kuzanon noku nokun Yovakun yohinikun jau kuzaxonnikuhnukanpu.

6 Iyanmun un mato nokun Yovaa Jesucristo yohihainmun Apolonmun mato junuuyamahi jaki chipoonon onanmanixohnukanpu, Diosinmun mato Jesuski iruzkihi jaki chipoomanixohnukanpu. **7** Jaa Diosin jovi yohihai joniimamun jaa yovaahnukanpu, jaa jovi ninkaahaimarivimunhki; Jaztiimun Dios yovaahki janmun noku aruzkihi Cristoki chipoonon jamahijanhkiki. **8** Jaa jato jovi yohihaiya jaa jovi ninkaahaimun yovaavokankihnukanpu tanaztiirazimun jaton kopii vikatzi kankihki jaurazi yonoonivo. **9** Apoloya iya Pablomun non Dios jau kuzaxonhaihnukanpu, Matonmun nan.

10 Jamun jan kunmamun iya Diosin ovaa tapazhai jonihkikavizkin jau kuzanon amanixohnukanpu. Ovaa tapazhai jonin akikavizkinmun un nichinti maponyovaahikavizkin jato Diosin jovi yohinikuhnukanpu. Chipomun tuxun jaa nichintinin tapazhikavizkin jato Dios ninkaamakannixohki. **11** Tzovan vutza nichinti vatimamunhki. Man vanikun. Jaa nichintikavizmun Jesuski. **12** Kanon jahonxon nunoxon tapazxon, nan platan tapazxon, maxax sharaavaun, axón koti puhin axón atihkankihki. **13** Kanon nutu kiyoohain kuzakin jato jovi ninkaamanivorahkiki jato yokakatzi Dioskihki, ovaa non tapazjanhkin sharaavora tapaz xaohki iinhai ja jahaakin. **14** Jaa jato sharaakin jovi yohinivo sharaakunmun jaton kopii sharaa vikatzi kankihki. **15** Jaa jato iromakin jovi yohinihtoxrokonmun. Iroma kopii vikatzi kankihki. Chihi muranmun votankatzikankihki.

16 ¿Onanyamarokonhaxra manhkai maton yoraki Diosin jatiimahkain, Diosin Kaya maton yoran jayamahaxkihkain? **17** Maton yoramun Dios jahon jahaahnukanpu: Jaa jonin jan yora muhu aitomun jaarivi muhukatzi Dioskihnukanpu.

18 ¡Matoxvi jau parananaayamajankanpu! Tzova pishtax jaukovinki onanhax, nan nutun jahaa jaukovinki onanhax iyamaxanhkanpu, konmurokon jau onanxon yohikatzi ovaa joni jau onanmakaviz jaxanhkanpu.

19 Diosin nan nutun jahaa jonivaun jau onanha inhamun iromahnukanpu nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu: **20** Nan jahaakinrivimun yohihikinukanpu: Onan yovaamunax nokun Dioskihnukanpu jaa Joni Yovaavaun shinanxon yohihai. **21** Karakun kuzakatzi yovaaki jahax iyamatimun tzovahki janovi jonivaun jau kuzahain konkovin jaumun matonnahnukanpu.
22 Pablorivi, Apolorivi, Pedrorivi, nan nutu, nokun nutuhka, nati jahax, nan nuno jau jaha jahax, nan jau jokatzi jahax. Jaa kiyoomun matonmanukanpu. **23** Matomun man Cristonanukanpu Cristomun Diosinnahki.

Cristo jau kuzaxonhai jonivo.

4 **1** Matonkomun noku Cristo jau kuzaxonhairuzmun nonhki noku yohijanhkanpu, Diosin chipo jau kuzajanhkin jonuni jato yohihai jonimun nonhki. **2** Tzova pishtan jau chitumaniivohton noku onanmatimunhnukanpu, kon jatoki chipootimun nonhki. **3** Iyarokon un, javikin man iya nan nutun jahaton jau kuzakin sharaahojanhkin iromakin jau kuzahira unhkai yokaatinmun manhnukanpu. **4** Un shinanhamun un iromakin jau kuzani yamahnukanpu sharaaki jahaxmun iyamahi unhkai. **5** Karakun jato ontzayamaxanhkanpu Jesucristo janoriviz johaamakun. Jaxrokon janoriviz joxonmun jato jaa jau jonuuhax jahaarazi onanmaxon jaurazi tiirazin shinanhira nonhkai noku onanmakatzi janhkiki. Kanonmun noku nokun kopii inankatzi janhkiki.
6 Apoloki yovanhaxmun ukirivi yovanhai unhnukanpu non jau kazahai man onannon nan jovi man onannon: “Diosin jovin yohihai vinotan jau yohiyamajankanpu” karakun vutza sharaakunmun vutza iromahki yohihi vohotanyamaxanhkanpu. **7** Jaukovinnin mato jato vinotan yovaavomatimamunhnukanpu. Jaa man jauyahaamun mato Diosin inannihkiki. Javi jau kiyoo jan mato jan inannikun ¿Kuzanonrokon matonruzkovinki jau vinix ikira manhkai?
8 Ramamun man jau nahayahnukanpu, ovaa apokavizmun manhki non mato jau kuzaxonnokaviyamahikavizmuni manhkiki. ¡Kontimun man aponomanukanpu! ¡Ja jahaahax matovutan yovaavoti nonhki!
9 Un shinanhamun noku Criston katooni noku Diosin chipokovin vannihkiki. Nokanon noku karavozomuran vaniivokavizmun nonhki Diosin inaavovutan nan nutun jahaa jonivaun mukatimun nonhki.

10 Nokumun zinaahi kankihki Cristo chivanhaito, matomun man Criston chituhahnukanpu. Nokumun non vayohnukanpu, matomun man kuruxyovaahki. Matomun insharaanox kankihki, nokumun non noku zinaahavohhki. **11** Ramakovinmun koshmayahtox ayakatzan nahax nonhkai, chopanrivimun muronhi nonhkai, nokurivimun mukaaki jakin akihkankihki, raki jatimarivimun nonhki. **12** Nokun mukunnun yonoohimun jatzanamuuyovaahi nonhkai. Noku januhaitomun jato Dios yohixonni nonhkai. Inaahimun javi tunuhi nonhkai. **13** Noki iromahi yovanhaivaunmun jato rainvahin sharaakin yovanhi nonhkai. Nantiyanmun noku junuyamakin nan nutun jahaa mato kumokinhkain yohihi kankihki.

14 Ranoomaxanhkinmun nan mato kirika kunuuxonyamahi unhkainukanpu. Ja jahaayamarokonkinmun mato man jau onannonkavihi unhkai, matonmun kunyovaahi unhkainukanpu un vakuvo akikavizkin.
15 Matox diez mil mato jau onanmahaiyatimun manhnukanpu jaton mato Cristo yohikin onanmatimun kankihki, tuxumun japamahiz kankihki. Iyaztiimun unhnukanpu maton Upa, Jesucriston Jovi Sharaa un mato yohihamun man un vakuvo janikuhku.
16 Karakunmun mato yohihi unhkainukanpu un jau kuzani ja jahaakin jau kuzanon.

17 Karakunrivimun un mato timoteo nichixonikuhnukanpu, jaamun jan un vaku jonihki Dios shinanyovaahaimun janhki, janmun mato Cristo un jau kuzaxonhai mato yohikatzi janhkiki, jaarazimun jato Diosin Jovi ninkaati tapazanxon jato yohihai unhki. **18** Tuxunmun maton yorakovinnin shinanhi manhkinukanpu, mato jizi kayamakatziki unhkain.

19 Jaa Dios kunhainmun vunaakovin mato jizii kakatzi unhkainukanpu, kuxonmun onankatzi unhkai, jau yohihaivomaama, iromakin jau kuzahaivorokon. **20** Jaa Diosin nutun jahatonmun, innovo jau kuzanoxkankihnukanpu yohiruzyamakin. **21** ¿Kuzanon un mato jiziikanonkira manhkai? ¿Oku mukuntzan jii xatu tohinxonvahinra un mato omizvoyahton jizi kanonra?

Xanovo aahaito jato vuchinivo.

5 **1** Kiyoovininmun onanhaxkankihnukanpu tii. Joni matovutann jahaamunkiha japan ain inmahanhaxkihki, jan ain inmahakaviz iromakovinmun jaahnukanpu ¡Pishtakovinmun tzova Diosin innavomaamahax ja jahaahai yamahki! **2** Ja jahaakin jau kuzakimun jasharahi manhkiki, ravinmurokonax jahima jaa joni Diosin Jovi ninkaati tapazannoha jaa joni potahax.
3,4 Javihi vizma jaxon mato shinanhi unhkainukanpu. Kanon vutzatiyan unaa tziztokohooxonkomun matovutanmun jahaxmura unhkari shinanjanhkanpu, shinanrivikonmun janhkannpu, karakun mato iya Jesucriston yohimakun yohihi unhkai jaa jonimun jaa iromaniihki. **5** Kanonkomun yoshin iroma innanjanhkanpu. Ja jahaamankun yoshinin jan yora muhuhainmun jan Kaya vikatzi Dioskihki nokun Yovaa Jesús johain.

6 Sharaamamunhnukanpu man jaa inhi sharaa janon. Onanmunnaxra manhkainukanpu pishtakovin pan novahmatiya masaya jozihahin kiyoo zoomatimunhnukanpu. **7,8** Kanon iromaahi junuujanhkanpu. Jau Iromakin kuzahamun ovaa pan novahmatikaviznukanpu, kiyoo pan novahmatimunhki. Jaa iromaahi junuuhax jonitzakaviztimun manhnukanpu ovaa rama panhakaviz.

9 Jaa un mato kirika vomatihtonmun un mato yohitaiihnukanpu jaa janovi xanovovutan jahaivo vutan jayamanon. **10** Jatokovinki paxkanomun mato yohiyamahi unhkainukanpu, tzovavutan jayamanon yohikin. ja jahaahai jonivo vutan jayamahi jokon janhkanpu. Jaa jau nahayapaihai jonivoya, jau vihai jonivoya, jaa mapoo yora yoramunhki yohihaivoya jaya mahax, nan joni pahunhaivoya jayamahax, nan joni jatoki iromahi yovanhaivutan jayamahi. **11** Jaa Diosin vakuvo jaxon yohihi iromahi jahavutan jayamanon yohikinmun un mato kunuuxo yankuhnukanpu, iromakovinmun kankihki. Ja jahaa yoravutan jirihi javutan tzahoo timamunhki. **12,13** Jaa Diosya novutan jayamahaamun iyan jato kutzara kannihki yokaayamahi unhkai. Diosinmun jato jaa yokaakatzihkiki. Matonrokon jaa matovutan jahaa jato kutzara kannihki yokaatimun manhki. Jaa nan jahaakin Diosin jovin yohihai ja jahaakin “Jaa iromahi jahai mato ivakuha vizma potajankanpu.”

Nokurazin jau iroma arononxankanpu.

6 **1** Tzova pishtax matovutan jahatox vutza joniya kuzaxon jau arotimakun na main jahaa jau kuzaivo jato yokaahai kunayamajankanpu mato aroxonon. Jaarokon kunayamakin matokaviz Dios chivanhai joni kunajankanpu. **2** Nutu kiyoohainmun Diosin inaavaun jato jaa nutu kiyoopan jahaa jau kuzahavo yokaakatzi kiki javi nan nutun jahaa jonivo jau kuzahavo jato yokaakatzi jaxon jau kutzaama mishtin matonrivi arotimun manhnukanpu. **3** Diosin inaavo jau kuzaniivo yokaakatzi jaxon nan nutunahax jau kuzha arootimun nonhnukanpu. **4** ¿Kuzanon jaa Dios chivanyamahai jonivo mato kuzxo jau aroxonnon jato yohihira manhkai? **5** Nanmun mato yohihi unhkanukanpu jato ranoomaxanhkin. Matovutanmun jahax joni jau onan yovaakinukanpu jaton jau kuzahaavo jato yokaaxon arotimun kankihki. **6** Matoxmun jatovutan muhunnaruzyamahi manhkinukanpu mato jau aroxononmun Jesús konyamahai manhkinukanpu mato jau aroxononmun Jesús konyamahai jonivo iroma vunanox manhkiki mato jau aroxonnon.

7 Matoruzmun manhnukanpu jaa mato nunhunnakihin mato kananhaivo, jamun noku nuhunovo jahokatzi noku jau vihannovo jatirahki. **8** Matoxmun muhunnaatan matoxvi jau vihannaanox manhkiki.

9 Jato jau paranmayamaxanhkanpu. Onanmunax manhkinukanpu ja jahaakin iromakin jau kuzahatoxmun Diosvutan jayamakatzi kankihki. Nan jonivomun yohihi unhkanukanpu jaa akannahaimun. Nan jonivomun yohihi unhkainukanpu jaa akannahaimun jato yohihi unhkai. **10** Nan mapoo yora chivanxon, jaton ainvovutan jayamahai, jaa jonix xanopaihai, jato ponhinkinin akai, joni jau vihai, jaa jau naha kunhai, pahunhai joni, jato januhai, jatoxmun pishtakovin Diosvutan jayamakatzi kankihki.

11 Ja jahaarivimun man japanhnikunhnukanpu Diosinmun mato potaxonxonmun jan jan jonivo jaxahinnon mato katoonihkiki. Nanrazimun nokun Yovaa Jesucriston ayoonixohnukanpu nokun upan Kayavutan.

Graciaskin Dios yohinon janhkanpu jau kiyooki.

12 Tuxunmun nan jahaakin yohihi manhkinukanpu: “Jaa un kunhai ja jahaakin jau kuzatimun unhnukanpu.” ¡Konmunhnukanpu, atimun manhki! Jaa non jau kuzapahaikovin kiyoo jaa jahaayamatimun nonhnukanpu; karakunmun jau pishtakovini iya jaruz ayamanonmun jahax unhkainukanpu. **13** Nan jahaakinrivimun yohihi Diosin jovihkinukanpu: “Jiritimun jantopanahnukanpu, jantoomun jiritinninnahki.” ¡Konmunhnukanpu! Jaa jau ravuumun muhukatzi Dioskihnukanpu. Jaarokonmun nokun yora. Nokun yoramun jahon iromatiimahnukanpu. **14** Ja jahaahi jaa Diosin Jesucristo kayamani ja jahaakinrivimun noku nanixo kayamakatzi Dioskihnukanpu, jato nokanixo kayamatimun janhki.

15 Matonmun onanhax manhkinukanpu matoztimun Dios chivanhai jonivohax manhkiki jaamun Criston yorahki. **16** Jaa xanovo akax javutan yoraztiitimunkankihnukanpu. **17** Jaa nokun yovaavutan jahatoxrokomun jaakaviz jakatzi nonhkai.

18 Janoviruz jato ayamaanhkanpu janmun noku muhuyovaanoxkihki vutza iromakavizma. **19** Maton yoramun ovaa Diosin jan ninkaati tapazkaviznukanpu jahonmun jahax mato Diosin jan Kaya inannikiki. Matonmun man jaa ivoomahnukanpu. **20** Matomun Diosin vinihkinukanpu, maromun jan matonihkinukanpu. Kopiikovinmun jan mato vinihkiki. Karakunmun maton yoran Dios sharaakin jau kuzaxonjanhkanpu.

Ainhax kuzahax jatirahki yohinivo.

7 **1** Jaa man iya maton kirikanan nan yokaanimun sharaahnukanpu: “Tzova ayamahi non jahaamurokonmun sharaahnukanpu.” **2** Ja jahaahamunrokon sharaahnukanpu, jonivi xanovo atishinanhi joniztiirazi ainyatimunhnukanpu, ja jahaahirivi xanovaux jato vunuyatimunhki. **3** Jonin jan ainruz atimunkakihnukanpun, xanon jan vunurux amatimunhki. **4** Jonihoka xanomun jaton yoran ivoomahkankihnukanpu joninna xano jakunmun xanomun joninnahki. **5** Karakun apanan jaton vunu jumayamatimun xanovohki joninrivi amapanan jumayamatimun jan

ainhki jaa ravutaxrokon ja jahaayama janhkin jatihkankihki Diosvutan yovankatzi. Unaa nutu vinoohain kanon jan ain atimun jonihki, kanon xanovotza apatimun manhki. **6** Sharaakin shinannomun mato yohihi unhkainukanpu, ja jahaakin jau kuzanonmun mato yohiyamahi unhkai. **7** Iyakaviztimun man janonmanukanpu. Mato Diosin vutzarazikin jau kuzajahinnon inannihkinukanpu. **8** Jaa ainmahizya jaa xanovo vunu nayamani yohinon ninkaakanpu: Unaa vihannaayamahi jahaamurokon sharaahnukanpu, iyakaviz.

9 Jaa ainmahiz japanavan jatimakun aitimun kankihnukanpu. Akatzanmunrokon nayamahi aintimunhki. Jaamun sharaahki.

10 Nan jahayamarokonkin, ainyarokon jato yohinon, nanrokon mato yohinon, nanrokon mato yohinon jaarokoonmun unmun un shinannun mato yohiyamahi unhkai nokun yovakun yohiimunhki, jan ainnin jaton vunu potatimamunhnu kanpu; **11** Javikin vunu potahaxrokon unaa jonitzavutan vihannaayamatimunhki. Jan vunuyorokon vuyanaahax jatihki kanorokon jan ain junuyamatimun jonihki. **12** Kanonmun tuxu mato yohihi unhkainukanpu, jaarokonmun nokun yovakunkovin iya yohimahakiki. Tzova joni Diosin inakun xano Diosin inaama vinixon junutishinahi ikaito junuyamatimun jonihnukanpu. **13** Tzova xano Diosin inaku Diosin inaamaya vihannaanix jununnaaati shinanhi ikaito vunu junutimamun jonihnukanpu. **14** Jaa joni Cristo chivanhai yamahaiton xanovo Cristo chivanhai vinixon vitimun Diosnukanpu. Ja jahaakinrivi joni Cristo chivanhai xano vinixo vitimun Diosnukanpu. Jaton vakuvorivi vitimun Diosnukanpu jan jonivo janon, jato timayayamatimun Dioski jau kumohkikavizkiin.
15 Jaarokonhki inkanpu, jan vunuhokatzi jan ainnix Diosin innaamahax potannapaihaito jato jamun votannon injankanpu. Jaatiyanrokon xanon vunu Diosin inakux kanonrokon javutan jayamatimun jan vunuhki, kanonmun mato Diosin ranoyamahi janon jamanihkiki. **16** ¿Onanyamarokon matonhaxra manhkai ainvau maton vunuvo viyamatiki Dioskain, jau kuzaxonhaito mato inhi? ¿Matorivimun vunuvo? ¿Onanyamarokon matonhaxra manhkai maton ainvo, Dios jau kuzaxonhaito mato inhi?

Dios jau jumayamakin.

17 Matoztiirazitimun man jaa mato yovakun vanii ja jahaahax janonmanukanpu, kutza jahakamun mato ayookin yovakun kunanikunmai. Ja jahaakinmun Dios chivanhairazi jato yohihi unhkainukanpu. **18** Nan jahaaki ninkaakanpu, tzova jonin Dios chivanhamatiyan voshkii ruxkaa xatunix unaa jakiriviz voshkii ruxkaa xatuyamatimunhnukanpu, jaa joni voshkii ruxkaa xatuyamatimunhnukanpu. Jaa joni voshkii ruxkaa xatuhamahto Dios chivantiyanikaton voshkii ruxkaa xatuyamatimunhnukanpu.
19 Kutzaamamunhnukanpu jaa ahojanhkin jonin voshkii ruxtuyamaha. Jaarokonmun sharaahnukanpu Diosin noku jau kuzanon yohinikun non ja jahaakin jau kuzaha. **20** Nokuztiiraziztimun non kutza jajaahaitora noku Diosin kunanixki ja jahaamunukanpu. **21** ¿Inaara min? Shinanyamakanpu, tzovan inaavo japahiramihkai miyan vixanpu Criston mato jamahihkiki. **22** Shinanmurokonpu: Nokun yovakun miya kunahainra min innaa janiihki, ramamun min inanmahnupu nokun yovaakavizmun jaa miya nokun yovakun kunnahainmun min inaa janikuhnupu, ramamun min inaamahki. **23** Matomun Diosin nahakovin rivin kopiixonnixohnukanpu. Karakun nan nutun jahaa jonivaun mato inaanon jayamaxanhkanpu. **24** Un vutzavau, yoraztiiraziz timun man janonnmanukanpu kutzax jaahaitora mato nokun yovakun kunanixki ja jahaahikomun jaxahkanpu.

Maxovo jovi sharaa yohiti jovi.

25 Joni ainmahiz xanovo vunumahizrokon jato jau yohinon iya yohihamamun nokun Yovaa Jesucristohki. Jaarokonmun iya yovakun omizvoxon shinan Yovaa inannikun mato yohikatzi unhkai man jaki chipoonon. **26** Ja vinaanikatox nuhananyanvaxankanvu, ja ainmahitzax ainyamajankanpu. Nantiyanmun nutu iromakovinnin jahax nonhkainukanpu karakunmun shinanhi unhkainukanpu. Kutza jahaxkamun manhkamai ja jahaahax man janon. **27** Jaa ainyahton junupaiiyama janhkanpu. Jaa ainmahitzan ain vunayamajanhkanpu; **28** Javihi man ainhamun iromamaamahnukanpu, xanoxrivi vunuhamun iromamaamahnukanpu. Jaa ainyahtoxrokon ja jahaayamatimun kankihki, jaarokonmun jato amamanoxkavihi unhkai.

29 Nan yohinon iya ninkaakanpu, un vutzavau: Nan nutumun chaiihikovin jayamahaxkihnukanpu. Jaa ainyahtox ovaa ainmahizkaviz janonvonukanpu. **30** Jaa arahkatox, ovaa arahyamahikavizhi janonvonukanpu; jaa jasharahaitox, ovaa jasharayamahikavizhi janonvonukanpu; jaa jau marohaitox, ovaa jau maroyamahikavizhi janonvonukanpu, **31** Jaa nan nutun jahaa jau inhi jasharahaitox, ovaa jasharayamahikavizi janonvonukanpu, jaa non nan nutun jahaa jau inhaimun jayamakatzihkiki.
32 Muronyamahi man janonkavimuni unhkainukanpu. Jaa joni ainmahizinmun yovakun jau chituyovaaxonnoxkihnukanpu, noku Yovaa jasharamanoxkavikin. **33** Joni ainyahtonrokonmun nan nutun jahaa jau kuzanoxkavinoxkihnukanpu, jaton ain jasharamanoxkavikin. **34** Jaa vunuyarivi jaa xontakovo vunukatzi jahaarivimun nan nutun jahaa jaun shinannoxkinukanpu, jaton vuuvo sharakin jau kuzaxonpaihi. Karakunmun akaztiikin jaurazi shinannox kankihki.

35 Nanrazimun mato jau yohiyamahi unhkainukanpu mato jau mato jaurazi onanpaimaxanhkinma, nan sharaahi jaxon Dios kunnon jaurazi vinotan. **36** Tzova jonin xanovo vikatzi jaxon shinanha kanon xanovo vitaiz jakun aintimun jonihnunkanpu, vihannaatimun kankihnukanpu iromayamamunni kankihki.

37 Tzovax vuna vihannapaiyamahi jau shinanyamahi jaxon vunaa xanovo viyamatimun jonihnukanpu, sharaamunhki non xanovo viyamaha.
38 Sharaamunhnukanpu vihannahavo vihannayamahavomurokon sharaakovinhki.

39 Xanovomun jan vunnu nahaamakun jahiva janoxkihnukanpu, kanon jan vunu nahainrookon kutzaama ranoyamahi jamun jati xanovohki vutza joni vunakatzi, jaa jonirokon Diosin vaku jakun.

40 Un shinanhamun nan jahaahnukanpu: Unaamurokon vunuyamati janhnukanpu, nan mato yohikinmun iya Diosin Kayan yohimakun yohihi unhkai.

Jiriti mapoo yora jovaxonna.

8 **1** Rama yohinon ninkaakanpu, jaa man iya mapoo yora jiriti jovaxonti yokaani yohinon kiyoovininmun jaa jau kuzati onanhax nonhkainukanpu. Ja jahaakun nokun shinantininmun noku yovaaki jahax imanoxkinukanpu, kakinrivimun nokun kunnanantininmun noku aruzkikin Dios chivanmanox kihki. **2** Jaa jau onankovinki jahax ikai jonimun konkovin jau onanmahnukanpu. **3** Diosinrokonmun jaa jahon kunhai jato onanhaxkihnukanpu.

4 Jaa mapoo yora jiriti jova jonxon tuxu ati man iya yokaanimun kiyoovinin onanhax nonhkanukanpu, jaa mapoo yoramun shinanmahizki, jaztiimun Dioski. **5** Tuxunmun dios yohihoxanhkin yovaahkin janovi jaurazi yohinox kankihki nai jahoo jahaaya main jahaa. **6** Nokun non yohihamun tiimun Dioski, jaamun nokun Upahki. Janmun jaan jau kiyoonihkiki, nokuxmun jahax nonkai jana jakatzi.

7 Kiyoovininmun nan jau onanyamahax kihnukanpu. Tuxuxmun mapoo yora vutan jajaahi vuyanixkankihki tuxunmun jaa mapoo yora rutuxonaavo anonxkankihki, shinan yovaapanavaun shinanyovaa-timakunmun iromahaxra kannihki shinannoxkankihki.
8 Konmunhnukanpu Diosin noku jaa non jiriti akaamun sharahki yohiyamatimunhki. Non jaa jiriti akaa kutzaamatimunhnukanpu, jaa jiriti axon jaurivi viyamatimun nonhki. **9** Javihi nokun jau jiriti kiyoo akaiton Dios chivanhai jonivo iromamatimun nonhki jatomun jau onanyovaayamahax kankihki. **10** Shinanmurokonkanpu tzova pishtax matox jirihi voti manhki jaa mapoo yora chivanhai jonin chivantan Jesús junuha jaa noki nanixo. **11** Onan yovaamunax nonhkainukanpu mapoo yoramun yoran mukunun anikahtox jiriyamaamahnukanpu karakun jaa Dios chivantan Jesús junuha jaa noki nanixo.
12 Onanyamaha jau yohikinmun Cristorivi iromanox nonhkai.
13 Karakunmun pishtakovin Dios chivanhai jonivo iromamajanhki jau jiriyamatihunki.

Diosin katooni joniivaun jau.

9 **1** ¿Tuxun jau kuzahavo ja jahaakin ranoyamakin jau kuzayamatirokonra un? ¿Jovi sharaa jato yohijahinnon iya katooxon Diosin nichinnimaama rokonra un? ¿Un vurokovinnin

nokun Yovaa Jesús inhamarokonra un? Graciaskin Dios yohiyamatirokoora un mato yonooxonnikun man nokun yovakuhnikun. **2** Tuxun shinanhavo Diosin katooxon nichinnimaama un jakun, maton man shinanha jaakovinmun unhnukanpu, matokovinnimun onanhax manhkiki nokun yovakun katooxon nichinni un jakun.

3 Nanmun un jato rairvahin yohihahnukanpu jaa iya un jau kuzayovaati iromamapaihaito. **4** ¿Maton tapazan oxayamatirokora non matovutanrivi jirihi? **5** ¿Novutan nookun ain nokukaviz Dios chivanhai janon non jaa vutza jonivo Diosin Katooxon nichinni ja jahaakin nokun yovakun vutzavaun akai, Pedronrivi akai ja jahaakin? **6** ¿Bernabeya iyaztiirookonra un jaa jirikatzi yonoohai? **7** ¿Rato zontaron jan jau janruz kopiinoxrahki? ¿Tzovan uva vanaxon jan vimi ayamatira? ¿Tzovan jan carnero chituhaiton jan chocho apanan amamatira? **8** ¿Yoran yohiruzrokon yohihira unhkai ja jahaakinrivirokon yohihira ja jau kazati kunuuniivohki? **9** Nan jahaakinmun Moisesin jau kuzati kunuunihkinukanpu: “Ruxootzi vaca vunu vaxanhkannapu jirimamajanhkin jau juxu xumuhaito.” ¿Ja jahaakin vaca vunuruz shinanxonrokonra Diosin yohinix?
10 ¿Nokurivipan yohikinra jan ja jahaakin yohiyamanix? **11** Mohamun non Diosin jovi mato ninkaamanihkiki ¿Kanon noku jiritiya ayati maxkaamayamatimun manhnukanpu? **12** Javi mato Diosin Jovi yohihaito man jato jirihain ¿Nokurivi jato vinotan noku jiriyovaayamatira man? Pishtakovinmun man noku jirinonkaviya-manox nonhkanukanpu. Jaurazi kuzhimun javi tunuhi nonhkainukanpu Diosin Jovi Sharaa jato yohipannaxon jiriti vunakin jaa jovi vuchituti shinankin.

13 ¿Onanyamarokonhaxra manhkai jaa Diosin tapazan yonoohaitoxmun Dios koriiki inanhaiivohtonmun jiriti vihax jirinoxkankihki? Jaa Dios jau kohaxonnaivoton yonoohaitonmun Jaa Diosin jau kohaxonnaivomun pishtarivi vinoxkankihki jirixahkin. **14** Ja jahaakinrivimun nokun yovakun yohinixohnukanpu jaa jovi sharaa yohihaiton jato koriiki inankunmun jahon jiriti vinoxkankihki.

15 Iyanrokonmun pishtakonvin jaarazi jau vihax jahon jiriyamanox unhkai. ¡Un shinannun mato nan jahaakin yohijanhkanukanpu, yohijanhkinmun mato nan kunuuxonyamahi unhkanukanpu!

16 Yovaamun unhki iya yohinovokavikinpan jato Diosin Jovi yohiyamahi unhkanukanpu Diosinmun iya jato yohimanikunmun jato yohihi unhkai jato ¿Kuztira un jaa jato yohiyamahax? **17** Jato jovi sharaa yohihaito iya kopiiyoonovo manaayamatimun unhnukanpu. Tzovan iya yokaahamamunhnukanpu jato jovi minkaamatira unhki jato yohitimun un janikuhnukanpu ja jahaatihton. **18** ¿Ratora un kopii viti? Jaa tzova kopii yokaayamakin un jato jovi sharaa yohihamun un kopiihnukanpu, karakunmun pishtakovin jato kopii yokaayamanox unhkai jato jovi sharaa yohikin.
19 Javihi tzovan inaamahax ivomahitzaxmun unmun kiyoovinin inaanix unhkai jato Cristo jano iyukatzi. **20** Judiovovutan jahaxmun un ovaa judiovokaviz japanhnikuhnukanpu jaa judiovo Cristo jari iyokatzi. Jaa jau kuzati kirika kunuuniivo ja jahaaki jau kuzahavanmun un iyanrivi ja jahaakin jau kuzahi japanhnikuhnukanpu. **21** Jaa Diosin Moises jau kuzati inanni ja jahaakin jau kuzayamahai jonivovutan jahaxmun jatokaviz, jatovutan janox unhkanukanpu Cristo chivannon jato onanmakatzi. Ja jahaa un jahaamun jau kuzati kirika junuyamahi unhkanukanpu ja jahaayamakinmun Criston jau yohini ja jahaakin jau kuzanox unhkai. **22** Jaa ramakovin Cristo chivahai jonivovutan jahaxmun jatokaviz janox unhkanukanpu jato iyanrivi Cristo chivannon onanmakatzi. Jatokaviznixonmun yohihi unhkanukanpu tuxu jato Diosin vixahinnon. **23** Nanrazimun kiyoo jau kuzahi unhkainukanpu nan jovi sharaa kuunyovaakin. Iya Diosin nutu kiyoohain timati shinankin.

24 ¿Inyamarokonnoxra manhkai tzovaxviz nokooti jari nokooyohirahkiki inkatzimun kiyoovinix koshi vonnoxkankihki tii joninrookonmun jan kopii vinnoxkari? Ja jahaahi koshi voxanhkanpu maton kopii vikatzi. **25** Jaa koshi vohai jonirazimun jato onanmayovaanox kankihnukanpu, jaton kopii vikatzimun ja jahaanox kankihki, nokunrokonmun muhuhkuuyamahai kopii vikatzi inkii nonhkai. **26** Karakunmun iyax koshikahi unhkai jau vihira unhkai inkatzi. Umun karuzhimun koshi kayamahi unhkai. **27** Ja

jahaayamahimun jau kiyoo muztun kuzahi jahax unhkai un yoran jaurazi kunhain jaa inxonyamahi. Diosin Jovi un jato yohiyaahain nutu kiyoohain iya Diosin timati shinankin.

Dios jau jumayamakin jaztii sharaanoxankanpu.

10 **1** Uvutan Cristo chivanhaito shinanyamatzixanhkannapu kuzra nokun iyoonikaavo ramaama janikuri mishpoo toha rakaani jarihax. Jarixonmun vohaivan ruzookahin kakin jato nai kohinnin iyonixohnukanpu, kiyoovininmun jununha pokukanixohki mai shinannun. **2** Moisesyamun jato jununhanya nishvunun vuiimakannixohnukanpu ja jahaahaiton ja jahaaxonmun Moises chivantiyakanixohki kanon jaa chivantiya janhkin. **3** Kiyoovininmun jaa jiritikaviz jato Diosin inankun akannixohnukanpu jan jovi ninkaakin. **4** Cristonmun jato manavonixohnukanpu jaa mishpoo toha kapakuhaito janmun jan jato vakonhma umannixohki ayakatzan nokaxo. Kiyoovininmuun jaa vokonma akannixohki. **5** Javihi ja jahaahaivaunmun Dios joni nahaki kunyamanixohnukanpu, nokahavomun jaton yora mishpoo toha rakaanikaton pontazahaani janixohki.

6 Non onannomun nanrazi jau kuznixohnukanpu non jaa jau iromarazi kuzaniivo non jaariviz kunyamanon, **7** Mapoo yorarivi non Diosmun janhki yohiyamanon ja tuxun anniivo ja jahaakin. Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu: “Jaa juman jahaa jonivomun maniinixohnukanpu jirixon ayakatzi, joni Dios mahitzan iromakin jau kuzahai ja jahaakin jau kuzakatzi.” **8** Jaa iniivo ja jahaakintzi xanovo anonhjankannapu, ja jahaahavanmun veintitres mil joni nokakannixohki tii nutun. **9** Noku Criston kastiikayamahain kutzahtinhi iromatira nonhki inyamanon janhkanpu tuxuxmun ja jahaahax nokakanixohki jato ronon tuxaha. **10** Jaa tuxux jaton shinanmuran yovanyovankaxmun kiyoo Diosin jato nokanixoxki. Ja jahaakatziitzi iromakin shinanxankanaapu.

11 Non onannomun nanrazi jato kuzxonnixohnukanpu. Jaamun kunuuniivohkinukanpu non onannon nutu kiyootizhaiton jahaton. **12** Man shinanha sharaahi jahaxkomun ja jahaahax jaxanhkanpu man

jakiriviz iromanviz. **13** Jaa maton shinan iromahan mato iromanma paihaikavizinrivimun jato iromanmapaihikinukanpu vutzaama-munhki. Jau yohinixonmun ja jahaakin jau kuzanox Dioskihnukanpu. Karakun mato javikovin tununon onanmatimun Dioski.

14 Karakun mapoo yora sharaakin yohiyamajanhkanpu uvuu jahaito. **15** Matonmun man yora shinanxon jau kuzahaihki. Matonmurokon shinankanpu jaa un jau yohihamunra konhki. **16** Noku Criston yatan jirikin onannmanii ja jahaakinmun kuzpo vitan noku sharaaxonnon Dios yohinox nonhkainukanpu. Kaakinmun Jesusin jimi akikavizhi nonhkai. Panrivi kaxkukinmun Criston yora kaxkuhi kavizrivihi nonhkai.
17 Javi nahanmun kiyoovinin jaztii pan akii nonhkanukanpu, jahonmun yoraztiimun nonhki jato onanmahi nonhkanukanpu.

18 Israel mainxonmun Diosin Jovi ninkaati tapazanxon yohinna Dios kohaxonaavo nami pinoxkankihnukanpu jaa Dios jau kohaxonnai-votiyan. **19** Ja jahaakin yohihimun sharaamun mapoo yorahki yohiyamahi unhkanukanpu. Jaa jumatzan jahaton akaivo ja jahaakin. **20** Jaa Cristo konyamahaiton jau kuzakinmun yoshin iromaxonnox kankihnukanpu Dios inanyamakin, iyaxmun kunyamahi unhkainu-kanpu man yoshin iroma jau kuzaxonnon. **21** Maton nokun yovakun yantan jiritiinxon jaa kopan ayayamatimun manhnukanpu, jaa man yoshin iroma onrakin jahon ayahai jahonriviz nokun yovaavutan ayayamatimun manhnukanpu, nokun yovaavutan jirikin yoshin vutanrivi jiriyamatimun manhnukanpu. **22** ¿Jaura? ¿Dios notzimapatirokonra non? ¿Man shinanhara non jaa vinotan kurux?

Jatovutan sharaanon janhkanpu.

23 "Miya janovi jau kuzanon amatira min" Kinmun yohihi manhkinukanpu, kiyoo jaa kuzayamatimun manhnukanpu. "Iya janovi jau kuzanon amatira min" kinmun yohihi manhkinukanpu kiyoovi jau sharaayamatimunhnukanpu. **24** Maton jauruz shinanyamahi yoratzan jau jato shinanjonxanhkanpu.

25 Jaa nami marohaivo jariha nami maroxon axanhkanpu kuzanon ayamatira nonhki jato yokaayamakin. **26** Maimun nokun yovakunnahnukanpu, jaa jau jahon jahaa kiyoorivi.

27 Tzova Dios chivanyamahaiton mato jaton japazanxon jirikihinjanhkin kunahakomun votanjanhkanpu jaa vopahi. Jaurazi mato umanhavankomun axanhkanpu jaa jiriti atirahki jato yokaayamakin. **28, 29** Tzova pishtan mato nan namimun mapoo yora rutuxonaavokinupuu kavan ayamaxanhkanpu man iromamiz. Miyan akax iromayamatira minhnupu tuxuxrokon iromatimun kankihki. Un shinanhamun jau yohipanan akazmahaxnupu vutzan shinanhavomun iromahki. **30** Javi iya jiriti inanhaito un graciaskin Dios yohihain ¿Kuzanon uki yovantirahkanni un jirihain?

31 Jaa matox jirihokatzi janovi jau kuzakin Dios. Jaa matox jirihokatzi nan ayahaxkin jaurazi kuzakin Dios oranonjankanpu. **32** Judiovo notzimayamakin, jaa judiovoma marivi notzimayamakin, Diosin inaavorivi. **33** Jau kiyoo kuzakin jato jasharamajanhkin jau kuzanox unhkainukanpu.

Kuzhax Dios chivanhaivovutan tziztokohootira.

11 **1** Un jau kuzahai ja jahaakin jau kuzahi jaxanhkanpu, jaa un Criston jau kuzahai tanahai ja jahaakin.

2 Sharaamunhnukanpu junuyamakinmun iya shinnahi manhkiki. Un mato jau yohihaimun jumayamahi manhkiki. **3** Rama man nan onannonkavimuni unhkanukanpu: Joninnohaxmun Cristo jonixohnukanpu, jonimun xanon vaku vinixohki Cristomun Dios nohax vakunixohki.

4 Jonix Diosvutan yovankatzi maraakohoohax javutan yovahamun Cristo shinanyamahaihnukanpu. **5** Xano Diosvutan yovankatzi maraakohooyamahi javutan yovanhamun joni kunyovaayamatihnukanpu. Ovaa maxkokaakaviztimunki. **6** Jaa xano maraakohooyamakin jato maxkohmanokanpu. Jan maxkohkaa ranookun maraakohoonon yohikanpu.

7 Jonix maraakohooyamatimunhnukanpu ja jahaakin tohakovinmun Dioski jato onammatimun jonihnukanpu. Xanonrokon yovaakovinmun jonihki onantimun kankihki. **8** Xanonnohamun Diosin joni viyamaniihkinukanpu joninnohamun Diosin xano vinnihkiki. **9** Diosinmun jonin xanoxonyamanixohnukanpu, jonimun Diosin xanoxonnihkiki. **10** Karakun jan mapo oriyovaaimun xanovohnukanpu Diosin inaavo kun yovaajanhkin.

11 Nokun Dios Chivanhaiton non inhamun yamatimun xanovohnukanpu, jonirivi jayamatimunki xanovo yamakun. **12** Konmunhnukanpu jaa ayookin xano yorakinmun Diosin ja ayookin joni yorahaanoha viyookin xanoyoonixohki. Nanrivimun konhnukanpu, kiyoo jonirivimun xanonohax vakunoxkihnukanpu: Xanovoya joni jaa jau kiyooo jahaamun Diosin jau kuzanikiki.

13 Matokovinnin shinankanpu sharaarahki xanovo Diosvutan yovanhi mavukuhuuha. **14** Noku itin non ikaamun ranoohnukanpu non voo chizkomaha. **15** Sharaamunhnukanpu xanovaun voo chaii jokonmaha, Diosinmun voo chaii inannihkiki jan mapo vuponon.

16 Tzova pishtan shinanha ja jahaayamatikun javi yokakananankatzi jaha mato yohipananmun pishtakovin nan non onanyamahain Dios chivanhai jonivaunrivi onanyamahax kankihnukanpu.

Jaztiikin nokun yovakun jan jonivo jirikihinni.

17 Nan mato rama yohihirokonmun jasharayamahi unhkainukanpu sharaakin jau kuzakatzimun tziztokohooyamahi manhkiki, iromakin jau kuzakatzimun tziztokohoohi manhkiki. **18** Nanmun mato yohihi unhkainukanpu, jaa man Dios chivanhai jonivo ikai ja jahaahi jakiztii tziztokohoohai jaa ninkaakinmun mato yohihi unhkai jakiztii jayamahimun xokoztiirazi jahai manhkiki un shinanhamun konhnukanpu. **19** Kon ja jahaatimunhnukanpu xokoztiirazi tziztokohoohi ratora konkovin janahki Diosin onannon.

20 Tziztokohooxonmun pishtakovin nokun yovakun anii ja jahaakin shinanyamahi manhkinukanpu. **21** Tuxunmun vurovurohkin jato manayamakin jaton jiriti anoxkankihki. Ja jahaahimun tuxux koshmanokahikankinukanpu tuxux pahunhi jahaavaun.

22 Kumovorokon Diosin vakuvo yohipaihiramahkai jato ravinmahai manhkiki. ¿Jau jato yohitira un? ¿Sharaamunhki jato yohitira un? Kuzajanhkin jato yohitimamun unhnukanpu.

23 Iyanmun mato yihihi unhkainukanpu jaa kovinnin iya nokun yovakun yohinikun jaa yamuu achinovo yamuutiyan. Jaa yamuumun nokun. **24** Yovakun pan vitan Dios graciaskin yohinixohki kanonmun jan pan mishtinrazikin kaxkukin kiyoonixohki. Kanonmun jan nan jahaakin yohinixohnukanpu: “Un yoramun manhnukanpu, matomun inanhi unhkai, nan pan akin iya shinan janhkanpu” **25** Jirikin kiyotanmun Jesusin jan mukunnun ayati vitan nan jahaakin yohinixohnukanpu: “Nan ayatimun vinohnukanpu un jimimunhki, jahonmun matovutan vunaakin jau kuzakatzi Dioskihki. Vutzatiyanrazi ja jahaakin nan ayatii ayahaztiirazikomun un annikun iya shinanjankanpu.”
26 Jaa nan jahaa pan ahojanhkin nan ayati vino ayakinmun nokun Yovaa Jesús nanikun jato yohikatzi kankihnukanpu, jan jonon manaxon.

Non ja jahaajahinnon Cristo yohini.

27 Karakun tzovan nokun yovakun panhokatzi vino noku shinan aroyovaahamahton akax iromatimun kankihnukanpu. **28** Karakun chipotirokon panya vino ayatii axanhkin tanaztiirazin sharaakun akira nonhkai nokuxvi yokakaatimunnonhnukanpu.

29 Diosinmun jato kaztiikakatzi kinukanpu jaa panya vino ayati Criston namiya jan jimiimakihkain ixon axo. **30** Karakunmun tuxux matox izinyahax vayohax manhkinukanpu moha tuxux nokanivan.

31 Jaa kutzan akira nonhkai akaitomun noku kopii yokaayamakatzi Dioskihki. **32** Karakunmun noku kopii yokaakinmun noku onan yovaamahi Dioskihnukanpu non nan nutun jahaavoya kastiikama tishinnankkin.

33 Ja jahaamunhki un vutzavau, nukun yovakun jiriti akatzi tiztokohooxon jato tuxu manajanhkanpu. **34** Konkovin koshma yovaa nokakaxon maton tapazannohax jiriyoxanhkanpu, matoxvi man iromamiz jatovutan tziztokohoohax. Vutzarazi jau yohijahinnon mato inxahni nokooxon.

Jaurazi noku onanmatira Diosin Kaya.

12 **1** Un vutzavau, jaurazi noku onanmatira Diosin Kayahki man onannonkavimuni unhkainukanpu. **2** Criston konhamahtonmun man, ayookin mapoo yoravutan jashara panhnixohnukanpu pishtakovin mato ninkayamahotan, mato yovanyamahaito. **3** Jaa jato Diosin Kayan jau onanmahatonmun Jesusmun nokun yovaahki onanhax kankihki. Karakunmun Jesusmun nokun yovaahki onannovokavihi unhkai, tzovakovinnin Jesús janutimamunhki Diosin Kaya javuta jakun.

4 Jaa Dios tanahairaziz vutzarazi jato Diosin onanmaniimun janox kankihnukanpu, jaa Diosin kayaztipanmun jato onanmanihkiki.
5 Vutzarazikin nokun Yovaa Jesús jau kuzaxontimunhki, jaaztinruz jau kuzaxontimunhki. **6** Vutzarazi jau kuzatimunhnukanpu, jaztipanmun vutzarazikin jato jau kuzamanox Dioskihki. **7** Jan Kayanmun nooku jaurazi kuzanon amahainmun noku onanmanox Dioskihnukanpu jato non shaarahi janon axonhain. **8** Tuxumun jato jau onanyovaanikatox yovannon yovanmanox janhkiki, tuxurivimun jato jau yohiyovaahai, tuxumun jato jau onan yovaaxon yohinon yohimanox janhkiki. **9** Tuxumun jato Dioski chipooyovaamanox janhkiki tuxumun jato joni izinya aronon amanox janhkiki. **10** Tuxumun jau atima kuzanon amanox janhkiki, tuxunmun Diosin jato yovanmaha vutza jovin yovanmanox jankiki, tuxumun Diosin Kaya onanhai jakanahki. **11** Tuxumun Diosin Kayaamarivi onanhai jakanahki. Tuxumun jovi ramin yovanmun yovanhai jakanahki, tuxurivimun jakanahki ja jovi rami ninkaahai.

Yoraztii.

12 Cristo chivanhai jonivomun ovaa yorakavizkankihnukanpu. Xatu vutzarazimunhki. Jaa movaamaztiimunhki yoraztii. **13** Nokurazizmun nan Judiovohax tuxu Judiovooma jahax. Tuxumun inaavohkankihki, tuxu inaama jahaama jahaavaun, kiyoovimun noku Diosin Kayan junumuran jikimahizkaviznikiki Diosin inaavokatzi.

14 Ja jahaamun nokun yoranukanpu, mishtinraziz vutzaraziz iniimunhki. Ja jahaamun nokun yorahnukanpu, nahax vutzaraziz iniimunhki tiipax ikaamamunki.

15 Javi pavikin nokun tahun nan jahaakin nokun yohihain: Un yoraamamun minhnupu mukunmamun minhki jan akain yoranohaamamunminhki nokun. **16** Pavinkininrivi nan jahaakin yohihain: “Yoranohaamamun unhnu vuroomamun unhki” Jan akaii yorannohaamatirokonra. **17** Kiyoo vurokun ninkaayamatimun nonhnukanpu, yora kiyoo pavinkikun xutuyamatimun nonhnukanpu. **18** Nokun yoramun xatu mishtinnix inniihnukanpu, Diosinmun ranirazi vapakin vaniihkiki. **19** Jamun ramira nokun yora jakanhni xatu pishtaxtipax. **20** Ja jahaamunhnukanpu xatu mishtinnix ikatoxmun tiihax nokun yorahkiki.

21 Nokun vuron nokun mukun “Miyamun kunyamahihunhkanupu,” yamatimunhki. Maponrivi nokun mukun tahu “Miyamun kunyamahi unhkanupu.” Yamatimunhki. **22** Tuxu nokun yora xatu mishtinmun jaa non kunyovayamahaikavitzax nokun kunkovinhnukanpu.
23 Nokun yora xatu mishtin non kuzanoxkaviyamahairokonmun raoopunox nonhkai ja jahaarivimunox nonhkai jaa non jato nokun yora xatu mishtin jato inmayamahai. **24** Nokun yora non jato iinmahaimun oriiyovaayamanox nonhkainukanpu. Diosinmun noku yoranihkinukanpu jaa non iroma mishtiniinhai jaamun oriyovaanox nonkai. **25** Ja jahaahi ruchiinirazizmun nokun yorahkinukanpu, karakunmun orinananox nokun yorahkiki. **26** Nokun yora xatu pishta izinhainmun kiyoovinix izinnox nokun yorahkinukanpu. Nokun yora xatu pishta izinhainmun kiyoovinix izinnox jan xatutzarazihkiki. Yora xatuztii kutzaamakunmun kiyoovi sharaa janox nokun yorahkiki.

27 Yorahnukanpu tiirazimun man Dios chivanhaihnukanpu, kiyoovi-ninmun Criston yorahi nonhkai. **28** Dios chivanhai jonivomuranmun Diosin jato vutzarazi jau kuzajahinnon inannixohnukapu, chipo jau kuzjahinnon onanhai vanixohki: Nan Diosin Jovi vohai vaxon, nan jau kuzajahinnon onanhai vaxon, nan jato jau onanmahai jonivo vaxon, Nan jato jau kuzatima jau kuzahai vaxon, nan jato joni izinya arohai vaxon, nan jato jau kuzaxonhai vaxon, Nan jato jau yohi yovaahai vaxon, Jovi ramin yovanhai vaxonhnixohki. **29** ¿Kiyoo rokonra non jaa jovi vohai? Kiyoo rokonra non jaa jau kuxjahinnin jato yohihai ¿Kiyoovirahkanni jato jau onanmahai? ¿Kiyoovirokora non jaa atima jau kuzahai?

30 ¿Kiyoovirahkanni jato izinya arohai? ¿Jovi rami kiyoovinnix yovanhirahkanni? Kiyoovininmun jovi ramin yovanhaivaun ninkaayamahi kankihnukanpu. ¡Maki, ninkaayama-munni kanhnukanpu! **31** Sharaamunhnukanpu mato Diosin Kayan jau kuza sharaxahinnon jau kuzati inannonkavi man jahaa. Iyanrokonmun mato vahi muztun mutonhi unhkai.

Non kunnananhamun sharaakovinhnukapu.

13 **1** Javihi yoran joviya Diosin inaavaun jovin yovanhi jahax tzova kunyamahi jahatox ovaa tanporakaviztimun unhnukanpu.

2 Tzova kunyamahi jaxon un jato Diosinmun iya jau jato yohimahikiki yohixon jan jau kuzakatzi jahaatiya yohiha javinhkinruz yohitimun unhnukanpu.

3 Jato kunyamahi jaxon un jaumahiz jahaa jato un jau kiyoo inanhoxanhkin un yorarivi jato kohanon inanha umun janovi ja jahaatimun unhnukanpu.
4 Jatovu non kunnananhamun inaatihnukanpu, sharaarivimunhnukanpu, jau jumayamaha. Jato kunkinmun jato kiyoovi jaakavizrazikin kuntihnukanpu, kunnananhamun jato vinotan yovaapai yamahaihnukanpu, kunnanan yovaahi jahax pishtakovin yovakijahax iyamahi.

5 Iromahi janovirazi yovanyamai, jaxruz jauyapahai jau pishtaki notziyamahai. Jaa tzovan kuzapishtanivan jaaruz shinanhi jahaima.

6 Iromakin jau kuzahavo jato jasharaxonyamanox kihnukanpu, jaa sharaakin jau kuzahaavo. Jatokirokon jasharannoxjanhkiki.

7 Jato kunnankihinhai yoramun jau kiyoo kuzhain javi tununoxkihnukanpu, nan jau konhax, nan jau manaxon, jau kiyoo tunuhaxki.

8 Jaa kunnanantiruxmun janoxkihnukanpu vutzatiyanmun kiyookatzihkinukapu Diosin jato jau yohimakunmun yohihi kankihki yohiyamanovo: Jovi raminrivi yovanyamanovo. **9** Jaa kuzjahinnon yohipanhonivoya nan non rama jau onanhamun sharaamahnukanpu. **10** Jaa sharaakovin jahoirokonmun kanon jaa jau tuxu jahaa yamarizkatzi kiki.

11 Ramaamamun un vaku janikuhnukanpu, karakunmun un vakuvo yovanhai ja jahaahax, nan vakuvaun shinanhai ja jahaahax nikuhku.

12 Ramamun ovaa vuizihitinin inhakaviz inhi nonhkai koro chipomun vuizinankatzi onanhax unhkai ramamun mishtinkin onanhax unhkai chipomun un yora kiyoo onankatzi kankihki.

13 Kimisha jaumun yamarizyamakatzi kinukanpu, nan Dioski chipooti jakun, nan jau kuzajanhkin Diosin yohiha jakun. Nan kiyovinnix kunnananti.

Vutza jovinrazi yovanti.

14 **1** Konkovin jato kunjanhkanpu, Diosin Kayarivi yokaa janhkanpu ramaama jau kuzjanhinnon mato onanmanon. **2** Jaa jovi ramin yovanhai jonivomun yoran ninkaanovo yovanyamanoxkihnukanpu, Diosin ninkaanomun yovannoxkankihki, tzovan ninkaatimamunhki jaa jovi javikin Diosin Kayan jau jonuuni yohihain. **3** Vutzanrokon, jaa jau kuzjahinnon yohihaitonmun jato vutza jau onanmanoxkihnukanpu aruzkikin jau kuzanon, inaahaitomun jato vuyannoxkankihki. **4** Jaa joni jovi ramin yovanhaimun jaxvimun jununox jonihkinukanpu; jaa ramaama jau kuzajahinnon yohihaitonrokonmun Dios chivanhai jonivo xuninox kihki.

5 Kiyoovinix man vutza jovin yovannon kunpananpan man ramaama jau kuzajahinnon yohinonokavihi unhkaicho; jaa ramaama jau kuzajahinnon yihihairokonra vutza jovin yovanhai vinotan yovaanhi, tzova pishtantimun jaa jovi ramini yovanhaivohkiki, Dios chivanhai jonivaun jan jovi onan yovaanon.

6 Un vutzavau, mato shinanvoxon un mato vutza jovin yovanha ¿Sharaatira? Jaaruz onantimun manhnukanpu jau vunaaruz jakun un mato yohihain, mato yohinon iya Diosin yohihain.

7 ¿Kuzaxon onantira non ratora ruuhki, ratora arpaki ratora tamporahki? Onantira non javi kiyoovinin jakiztipan jaarazi musica akavan. **8** Rutunnaahi jaxon trompeta akavan tzovan onanyamatimunhnukanpu, karakun arooyamatimun kankihki rutunnaakatzi. **9** Ja jahaatirivimun kankihnukanpu man jato jovi ninkayamanivohton yovanha ¿Kuzaxon onantirahkanni jau yohihira mahkai? Janoviruz yovanhikaviztimun manhnukanpu.

10 Ja nutu kiyopanmun jovi naha jahaxkihnukanpu vutzarazi yovanti. **11** Tzova pishtan iya yovanhain un jau yohihirahkannihki ninkaayamahain jamavora unhki shinantimunkankihnukanpu. Ja jahaakinrivi shinantimun unhnukanpu jaa yoran iya ninkaayamahain. **12** Karakun jau kuzatirazi mato Diosin Kayan inannonkavihi manhkiki jaa Dios chivanhai jonivo sharaakin jau kuzakinhnai vixanhkanpu.

13 Karakun matox man jovi ninkaayamanikaton yovankin Dios yokaajanhkanpu mato jau yohihira manhkai mato onanmanon. **14** Jovi un minkaayamanikaton un Diosvutan yovanhain un kayaxmun Diosvutan yovanhihkinukanpu, iyanmun onanyamahax unhkai jau yohihira unhkai. **15** ¿Jau kuzatirokonra un? Nan Diosvutan yovanhax, nan un kayavutan vuahaxki jatimunhnukanpu, un onannikatonrivi Dios yovanhax nan vuahaxki jatimunhki. **16** Graciaskin min Kayan Dios yohihaito miya min joni iinyamanikaton ninkaahax mivutan Dios yovan yamatimunhnupu, jau yohihira minhkai onanpaihax, **17** Javi sharakux iromatimunhnupu jatomun jau onanmayamahihkiki.

18 Iyanmun mato vinotan jovi ramin yovankin Dios Graciaski unhkainukanpu. **19** Naha tziztokohooxonrokon cinco jovi ninkaati sharaa yovanti unhnukanpu, diez mil jovi raminrokon yovanyamahi. **20** Un vutzavau, vakuvaun shinanhai ja jahaayamaxanhkanpu, xunin shinanhaivo ja jahaajanhkanpu. **21** Kirikananmun nan jahaakin yohihi Dioskihnukanpu:

"Vutza jovin yovankinmun kuxaatzan nan jonivo
yovankatzi unhkainukanpu. ¡Javimun iya
ninkaayamakatzi kankihki!"

22 Dios chivanhai jonivo jovi ramin yovanyamatimunhnukanpu, Dios chivanyamahai jato jaa jovin yovanntimunhki. Diosin jau yohiharokonmun Dios chivanhai jonivaun nahki, Dios chivanhai jonivaunnamaama.

23 Ja jahaamunhnukanpu, Dios chivanhairazizmun janoztii tziztokohoonox kankihki kiyoovinixmun jovi ramin yovannoxkankihki, man jovi ramin yovanhi jakun jikitan mato rokotan ¿Panhunhaxrokon janovirazi yovanhiramankai kin mato yohiyamatira Dios chivanyamahaihkanni?

24 Mato kiyovinix man Diosin mato yovanmaha man yovanhain kanon onantimun jaa jonivohnukanpu iromahai jonivomun kankihki kin shinantimuhkankihki.
25 Kanonmun mato jaki chipoomakatzi janhkinukanpu kanonmun mato Dios vuzohri main ranpimakatzi jankinukanpu kanonmun onankatzi kankihnukanpu mato vutanmun jahax Dioskihki.

Cristo chivanhairazizmun jakiztii janoxkihnukanpu.

26 Un vutzavau, tziztokohooxonkomun jato kiyoo jaurazi kuzaxon janhkanpu, tuxux vuahain, tuxu mato Diosin jau onanmani jato onanmaxon, tuxux jovi ramin yovahain, tuxun jau yohihira jovi ramihkiki yohihain, javuu zinakananhainmun kunakatzi Jesuskihnukanpu jamun noku namahaihki. **27** Jan tahu namanmun jan jau kiyoo vanixohnukanpu. "Janmun jan jau kiyoo vanixohnukanpu" **28** Matomara man Dios chivanhai jonivo vutan jovitzan yovanhaivaun jovi mushtunhai joni yamakun nishmaa janhkanpu matoxvi yovanhi Diosvutanruz yovanjanhkanpu.

29 Jaa tzovax Diosin yovanmaha yovanhi kimishanax yovantimun kankihnukapu, tuxun ninkaahi jatimun konkihki kon jato Diosin yohimahaarahkiki.

30 Tzovax tzahoohahton Diosin jau yohihain kanon nishmaatimun jaa yovanhainukanpu jantzin vutzan yohinon. **31** Kaahax kiyoovinix yovantimunkankihki jato Diosin yovanmaha. Jaa ninkaahaiton kanon onanxon aruzkikin onantimun kankihki. **32** Jaa joni Diosin yovanmaha yovanhaitox shinantimunnukanpu kuztiyan yovantan kuztuyan mishmmaatirahki. **33** Diosin kunmamun janovirazi jau kuzahaavohki kaxaaharivi.

34 Jau yohihi jahaavaun yovanyamatimun xanovohnukanpu. Mohamun jato yovanmamanivohkinukanpu. Jaa yovanhai joni kunyovaakatzi Moisesin jau kuzati kunuu vinii ja jahaakin. **35** Jaa jau onanpaiikin jaton vunuvo jaton tapazaxon yokaatimun xanovohki. Iromamunhnukanpu xanovo Dios, tapaz murannohax yovanha.
36 Maton shinannumun man Diosin Jovi vayamaniikinukapu matoxtipanrivimun man ninkaayamanikuhku. **37** Tzovan Diosinmun jato yovanmahimunrahkari ihokatzi, Diosin Kayan jau yohikun kiyoo jau kuzakin onantimun manhnukanpu nan un mato kunuuxonhamun Diosin yohikunmun mato axonhi unhkai onantimun manhki. **38** Jau un mato kunuuxonhai Diosinmun yohihahkiki kanyamahaito ninkaayama janhkanpu.
39 Un kunhai un vuutzavau matoxkomun mato Diosin yovanmoha yovan jankanpu, jovi ramin yovanhaitotzi jato yovanmamajan-kannapu. **40** Kiyoo yovanti sharaahi muzhtun sharaa.

Nokanixon kayahavo.

15 **1** Nanrivimun mato yohihi unhkainukanpu un vutzavau, Diosin jovi un mato yohini, un mato yohikunmun man vinikuhku, vinixmun ja jahaahi jahax manhkiki. **2** Jaa junuuyamahi jaa jovi sharaaki chipoohaimun mato vikatzi Dioskihnukanpu. Ja jahaayamarokonhaiton man kuzajanhkin viniirahkiki.

3 Jaa onanyonikuhnukanpu: Cristonmun noku naxonnixohnukapu, iromahai non jakun. Ja jahaakinmun noku onanmahi Diosi jovihkiki.
4 Maihavo unmun kimisha nutun Diosin Kayamanixohki.

5 Pedrovizmun jan vuchimayoonixohki, chipomun jan jaa chivanhai doce jato vuchimanixohki.

6 Chipomun jan jaa chivanhai jonivo jaatiyanviz quiniento vinotankara vuchimannixohki. Nantiyanmun tuxux jahaxkankihki, moha tuxux nokanivan. **7** Zamatan Santiago vuchimaxonmun jan kanon jaa jan jato katooni kiyoo vuchimaxohki. **8** Chipokovinmun jan iya vuchimanixohki; javikin un moha onannikun, jan jato katoonikatonviz onannivan.
9 Iyamun un iya Jesusin katooni namankovinhki, karakun iyax Jesusin katoonikun iya yohihamamun kankihki. Iyanmun un Dios. Chivanhai jonivo rutupanhonikuhku. **10** Jamun jan kunman iya Diosin viniimun jahaax unhkai: jan iya kunhamun, jamun jaruz yamanixohki ramaamamun un jato vinotankovin yonoopanhonikuhku; iyakovinni maamaha iya Diosin graciaskin unmaha. **11** Iyaya vutza jonivo jovi sharaa vohaimun non kutzaamahnukanpu, jaarokonmun sharahki jaa jovi sharaanon mato yohikun man jahon konni.

Nokunrivimun kayakatzi nonhkanukanpu.

12 Jaa non mato jovi sharaa yohihaimun Diosin Cristo kayamanikun mato yohihi nonhkanukanpu. Ja jahaakun ¿Kuzanon tuxun maton kayayamatikihkain yohinoxra manhkai? **13** Nokanixon kayayamahaivan Cristonrivimura kayayamanixnukanpu. **14** Nan non mato Criston kayanikun yohihai ¿Javinhkinrokonra non mato yohini? Javinkinrivimurahnukanpu man Criston konnon. **15** Kon ja jahaa nokanixonmun kayayamanox kankihki yohiha ontzamun nonhnukapu katzara Dioski yohiha, konmun jan Jesús kayamanikun yohihi nonhkanukanpu.

16 Kon nokanixon kayayamahaivan, Cristonrivimura kayayamanixnukanpu. **17** Criston kayayamanikun javinhkinruz jaa kontimun manhnukanpu, man iromahai mato tovoxonnamamun janhki. **18** Jaa ramaama Criston konnix nokanixmun vunooyovaakanixohnukanpu. **19** Nan nutunxon noku Cristo jau kuzaxonnokavi non jahai ja jahaakin noku omizvoyamatimun jauhnukanpu.
20 Karakun ¡Cristonmun kayanixohnukanpu! Janmun noku onanmahihkiki jaa nokanikatonrivimun kayakatzi kankihki. **21** Adan iromanikunmun non kiyoovinix natinikuhnukanpu, kanonmun Cristo graciaskin yohihi nonhkainukanpu rama kanon jakiriviz kayatimun nonhki.

22 Tiirazizmun kayakatzi nonhkai nokun nutu zununhain Cristonviz Kayahain, unaa jan johainmun vokatzi jaa jahon konnikankihki. **23** Kanonmun nutu kiyookatzi kiki, jaxvizmun Cristo jonixohnukanpu. Chipomun kayakatzi jaa Cristo konnirazihkankihki. **24** Kanonmun jan nutu orikatzi Cristokinukanpu jaa javutan zinankananhai kiyoo jato kanantan.

25 Cristonmun ovaa, non nutun jahaa apo Yovaakavizkatzihkiki, javutan zinakananhai jonivo jaruz okax. **26** Chipookovinmun jaa noku namahai kanankatzi Cristokinukanpu jaa noku namahai. **27** Jau kiyoomun Diosin chitujanhkin vanixohnukanpu jaa kiyoo yohikinmun Diosrivi yohiyamahihkinukanpu jaxvi jan Dioskun. **28** Kanon Criston jau kiyoo chituhainmun jaxvizmun Diosin chituha jakatzi Cristokinukanpu, ja jahaahaxmun jau kiyoo Diosinakatzi jau kiyoohkiki. Janmun jan Criston chitunon vahaakiki.

29 Tuxunmun jato junumuran viimanon jato yohinox kankihnukanpu shinanhavo ja jahaahaavo nayamatiki tzovahkain konkovinmunhnukanpu nokaxon unaa kayayamanox nookaavohkiki. **30** ¿Kutzajanhkin nokun yora namapaitira non vunaakovin? **31** Onanyovaamunax manhkinukanpu vunaakovin natimun unhki. Konkovinmun yohihi unhkanukanpu jashararivimunhi unhkai man Cristo konhain.

32 Efeson nohaxmun un jonivovutan muhunmaanikuhnukanpu jaa jonivomun ovaa yohinna povunkaviz jakannixohki. Konmunhnukanpu nokanixonmun kayayamanox kankihnukanpu. ¿Jaura un nanrazi jau kuzakin kananni? Jaa tuxun nan jahaakin yohihaivo ja jahaatimurahnukanpu: “Jirixon ayanonkanpu nayaapankatzi nonhkaicho”

33 Mato parankamiz injankanpu. Yohinivomun sharaahnukanpu “Novuu jahaavo iromahanmun non sharaahi jahai noku nuhunnoxkihnukanpu.” **34** Shinan yovaakanpu jau kuzakin Dios jau jumahira manhkai tuxun maton shinantimun manhki kutzara Dioski onanyovaavixon.

Kuzxon kayakatzira nokunivohki.

35 Tzova pistan iya yokaatira nan jahaakin: ¿Kuzahax jakiriviz kayakatzira jaa nokani kanni? ¿Kutza yoraya jakatzira? **36** Janoviko-vinmun jau yokaahira kani. Jau vanaa jokonnomun payooyonox jau juxuhkinukanpu. **37** Jaa vanahavomun jau juxuruzmunhnukanpu, vutzarivimunhki, jaa jahonnohax jii jokonha. 38 Jaa jau juxuztiirazimun ramirazikin jaa jan kunhai ja jahaapakin ja jahaamanox Dios kihnukanpu. **39** Jau yorarazimun jaakavizrazii mahnukanpu. Noku yoran yoramun vutzarivihki, yohinnakan yoramun vutzarivihki. Ja jahaarivimun puhiyahton yoraya junu yohinakan yorahki. **40** Yorarivimun nai jahoo jahaxkihnukanpu, mainrivimun jahax yorahkiki. Nai jahaa jahaton yoramun main jahaton yorakavizmahnukanpu shivi sharaavomunhki. **41** Varin jotahamun oxuvutan, vishin jotahakavizmahnukanpu vishishitiirazi-mun vutzarazikin jotanoxkihnukanpu.

42 Ja jahaamunkatzi kinukanpu jaa nokanikaton jakiriviz kayahavan. **43** Tzova pishtax nokaxomun jaton yora mainox kankihnukanpu, kumoxmun. Jaa joni nanikahton kayahamun, sharaakovinnix kuruxyovaakatzi kinukanpu, kanonmun unaa nokayamakatzi kankihki. **44** Nokun yora maihaavamun chipo kayanox nokun kayakiki. Kuzhi jahaxkama nokun yorahkamai ja jahaahirivimun jahax nokun Kayahkinukanpu.

45 Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu: Diosinmun Adan yoranixohnukanpu, Adanmun joni jayaanxonhki. Adanmun joni jayooni kayaya janixohki, Cristonmun noku nutuhkax janonjamahaxkihnukanpu. **46** Nokun yorakovinmun jayoonixohnu-kanpu chipomun nokun Kaya janixohki. **47** Jaa Diosin joniyoonimun mai potox ikaa janixohnukanpu, jaa chiyatan johaa jonimun nai jahokuhax jonixohnukanpu. **48** Jaa nan main jahaarazimun non Adan yorakaviz yorayahnukanpu, jaa Diosin mai poto vixon yorani. Jaa nai jahoo jahaton yoramun ovaa Criston yorakaviz yorayakankihki. **49** Jaa Diosin ayookin mai potononha joniyooni kavizmakama nonhkaknmai-rivimun Cristokavizkatzi nonhkainukanpu, jaa nai jahoo ja haa.

50 Un vutzavau, jau namiya jimi aniivomun Diosvutan jayamakatzikinukanpu jau jari jahaamun kiyooyamakatzi jahaahki. **51** Nan Diosin jau jonuxon vanii janixohki yohinon ninkaakanpu: kiyoovinixmun nokayamakatzi nonkanukanpu, kiyoovinixrokonmun yoratzayakatzi nonhkanukanpu. **52** Cristo johainmun ovaa vuztihki kavizkinmun kanon jaztiikin corneta akaito Diosin inaavo ninkaakatzi kankihnukanpu. Kanonmun jaa nokanikaton jakiriviz kayakatzi jaa nokani kankihnukanpu, unaa nokayamakatzi. Kanonmun nokux yoratzayakatzi nonhkanukanpu. **53** Diosinmun nokun yora vutzamakatzihkinukanpu jaa nahax payaoohai, kanonmun noku yora vunaa inankatzi janhkiki unaa payooyamajahinnon. **54** Kanon ja jahaahainmun Diosin ja jahaaxahinnon yohini zununkatzihkinukanpu:

"Nahamun Diosin jaa noku namahi
muhunihkinukanpu."
55 ¿Rakira jan kananha jaha? ¿Rakira jan jau
kuzayovaati jaha noku muhukatzi?

56 Non iromahaitonmun noku namanoxkihnukanpu, jamunhaxkihnukanpu, ja yohihi jau kuzati kunuuniivohkiki. **57** Graciaskin Dios yohihinonhkainukanpu karakun nokun Yovaa Jesucriston noku amakun noruz yoshin iroma muhutimun nonhki. **58** Karahki un vutzavau, javi tunuhax jaxon junuyamakin aruzkikin nokun Yovaa Jesús yonoojonxanhkanpu. Aruzkinmun Dios yonooxonyamahi manhkiki onanjanhkanpu.

Nokun vutzavo jau inankin.

16 **1** Ramamun mato yohipaiihi unhkainukanpu man koriiki Diosin inaavo Jerusalen juman jahaa jato vomajonxanhinnon. Jaa un Galacian jahaa Diosin inaavo yohini ja jahaakomun janhkanpu. **2** Domingoztiirazinkomun maton, koriiki ravuurivi vutzakin vaxonn orijanhkanpu man yonooxon viha. Ja jahaaxon vihaxmun un mato jizii kahaatiyan koriiki maxkaayamakatzi manhkiki. **3** Tzova mishtin nokun kutzavo katoojanhkanpu koriiki Jerusalen vomajanhkin. Nokooxonmun jato iyan nichinhi kakatzi

unhkai jaa man koriiki vomaayavi, kirika kunuuxonrivi non nokun vutzavo vomanon jato nokoohaito sharaaxon jato jakiinhnonvo.
4 Javihi man iyaxrivi un jato vutan katonnon kunhainmun jatovutan kahi kakatzi unhkai.

Pablon jau kuzajanhkin shinanni.

5 Mato jari kankinmun macedonia mai vinovahainhi kakatzi unhkainukanpu. **6** Matovutan un vanuumizmun inhi kakatzi unhkai johax oviya vinookatzi, janon man iya raki katira unhki yohinon.
7 Vinookinruzmun mato inpaiyamahi unhkai, jaa nokun yovaa kunhaimun chaii pishtahi matovutan japahi unhkai. **8** Efeso jumanmun vanuuhi kakatzi unhkai, pentecostes nutun zununnonukanpu. **9** Janoxonmun iya tuxun zinaahi kankihnukanpu, javimun Dios sharaakin Jau kuzaxonhi unhkai jovi sharaa vohai ono Efesoxon un jari kahai jarixon.

10 Javi paihi nokoohaitokomun Timoteo matovutan ranoyamahi joinon yohijanhkanpu, janrivimun Dios jau kuzaxonhi janhkiki un akai ja jahaakin.
11 Iromasharaatzixanhkannapu, ronoyamahi joxon iya jizii jonon jau kuzaxonjanhkanpu, manamunax unhkai nokun vutzavo Dios chivanhaivo vutan.

12 Nahakinmun mato jizi kanon Apolo yohinox unkainukanpu, nokun vutzavovutan. Javikin un yohihamun jumanox janhkiki. Jamun iihi kaxon jan mato injahinnonukanpu.

Jau sharaavo noku Pablon yohini.

13 Nan ramamun mato jovi onanti sharaakun kunuuxonhi nonhkainukanpu karakunmun, karakunmun man onanonkavihi unkai. **14** Jaa man nan rama onanyovaayamahai.

15 Un vutzavau, matonmun onanhax manhkinukanpu, Estefanaya jahatonvizmun Acayanxon Diosin Jovi ninkaaxon viyookannixohnukanpu Grecianxon. **16** Matomun yohihi unhkainukanpu, mato jau yohihaitotzi Estefanas jumajanhkannapu, jaa javutan Dios yonooxonnai jan akai ja jahaakin.

17 Jasharakovinmunni unhkainukanpu Estefana jakun nan Fortunatoya Acaiko nokookun. Un jatovutan jahaamun ovaa matovutan jahaakavizkovinhnukanpu. **18** Iyanmun jasharamayovaayankanxohnukanpu jaa mato ayantaavo ja jahaakin. Jaa joni jatokaviz sharaajankanpu.

Kakin jato Pablom yohivahinni.

19 Dios chivanhai jonivo Asian jahatonmun mato jovi vomahihkinukanpu. Aquilavutan Priscilanrivimun mato jovi vomahi kankihnukanpu nokun yovaa kun janu shinankin. **20** Nokun vutzavo kiyopanmun mato jovi vomahikinukanpu. Tanaztiirazi jato mushakoxanhkanpu ravukananhai sharaavomumanhki.

21 Iya pablomun mato nan kirika un mukunkovinnin kunuuxonhi unhkainukanpu.
22 Tzova pishtan nokun Yovaa Jesucristo kunyamahai iroma jaxahinnonukanpu. Mohamun johi nokun yovaahkinukanpu.

23 Nokun Yovaa Jesucristo mato kunhaiton mato junuyamakin mato jakinhnonnukanpu junuyamakin. **24** Matomun kuyovaahi unhkainukanpu, jaa mato nokun Yovakun akai ja jahaakin.

II Corintios

PABLOMUN DIOSIN JOVI CORINTIOVO VIXONHIHKINUKANPU KANON RAVUUKIN.

Matora man.

1 **1,2** Iyamun un Pablonukanpu jamun jan kunman Jesucristo jovi voxonjanhinnon iya Diosin katooni, Dios chivanhai jonivo Corinton jahaya Acayan:
Noku ravuu Pabloya Timoteonmun mato jarira man jahahki ninkaajanhkin yokaahinonhkainukanpu. Nokun upan nokun Yovaa Jesucriston jaa iya jaa chivanjainnon katonikaton mato kunnkin ranoyamakin jamanonukanpu.

Jatomun kiyoo vuyamanox Dioskihnukanpu.

3 Nokun Yovaa Jesucriston japa graciaskin yohinon jankanpu. Nokun Upa sharaamun janhki, nohon kunyovaahaimun janki, nokumun jau kuzakinhnai janhki. **4** Inaahokatzi jau kuzahi onanpaihaitomun, noku jau kuzakinhnox Dioskihnukanpu; Nokunrivinon jato innahi jau kuzapananxon atima timahaito jato akinhnon.

5 Innayovaamuni nonhkainukapu jaa Cristo inii ja jahaahi. Inaahaitorivimun noku vuyanhi Dioskihnukanpu.

6 Inaamuni nonhkainukanpu man matox vuyahax man Diosvutan jaxahinnon Diosinmun noku jau kuzakinnikinukanpu matonrivi man jato jau kuzapahaito man jato akinjahinnon inaa aitorivi jaa non jaayarivimun nonhki. **7** Matoki chipookinmun onanhax nonhkainukanpu, rama inaahaitomun mato vuyamakatzi Dioskihki.

8 Uvutan Cristo chivanhai un vutzavau juma toha Asiannohax non jau kuzhain tunukahanyamanikuhnukanpu naki jakatzimun non inikuhku. **9** Konkovinmun non ovaa jato rutujanhkin vahaavokaviz janikuhku. Janmun noku Dioski chipoomanixohki, jaamun jato jakiriz kayamahaihki, nokukiruz chipooyamahi. **10** Diosinmun noku orinixohnukanpu nokuki jau rakuurazi vinoohaito, junuuyamakinmun noku orixon noku chitukatzimura janhkari. **11** Noku Dios yohijoxanhkanpu. Nahan noku Dios yohixonnaivanmun jan noku jau kuzakin kin jan noku jau sharaavo inanhain.

Corinton katanjanhkin Pablon shinanni.

12 Sharaahi matovutan janixon ninkaahimun jasharahi nonhkainukanpu, kiyoovimun non jato konkovin jau kuzaxonni-kuhnukanpu, matomun non jau kuzaxoyovaanikuhnukanpu. **13,14** Ramamun mato ninkaati sharaa jovin kunuuxoonhi nonhkainu-kanpu. Ramamun man ninkaanonkavihi unhkainukanpu jaa man nantiyan onanyamaha, Ja jahaahimun nokun Yovaa unaa johain noki jasharakatzi manhkinukanpu nokuxrivimun matoki jasharahi rama jahax nonhkai.

15 Non jahaahi matoki chipooxonmun un shinanyanhkuhnukanpu matoviz jizii kaxanhkin ja jahaaxon mato ravuukin jizii kaxanhkin. **16** Macedonia jari kakin mato invahinjanhkinmun shinanhi unkainukanpu, janoriviz jarixon man iya Judean tzinkan katannon man iya akinhnon. **17** ¿Man shinanhara un umun shinanhamahton aruzkin jato shinanvoxanhkin shinanhaxtzi unhkai? Man shinanhara un tuxu jonikaviz jau kuzajanhkin yohiyoxon chipo jau kuzayamaxanhkin yohikatzi. **18** Diosinmun onanhaxkihnukanpu, jau kuzajanhkin yohixon jau kuzahai non jakun. **19** Nan Timoteo jakun, nan Silas jakun iyatiyanmun Diosin Vaku Jonin jovi jato yohihai nonhnukanpu, Jesucristonmun jau yohiyoxon chipo vutza

yohiyamapanhonixohnukapu. Ja jahaayamakinmun jan jau yohixon ja jahaakin jau kuzapanhnixohki. **20** Jaa Diosin jau kuzajanhkin yohinimun Jesucriston imaha ja jahaa jahaanoxkihnukanpu. Karakunmun Dios vuaxonkinmun ja jahaanonupu kin yohihi nonhkai.

21 Iyayavimun mato jakiztii Cristovutan janon jamahax Dioskihnukanpu. Janmun jan noku katoonihkiki, janamun jan noku onannovo jan noku onantinixohki jaa onantimun Diosin kayahki. **22** Janamun nonhki noku onannovomun jan noku jan Kayan inannnihkiki.

23 Un mato jizii Kayamakunkumun shinanjanhkanpu matomun kunyovaahi unhkai. ¡Iya Diosin namanonukanpu javihi ontzahaito! **24** Matomun yohi paiiyamahi nonhkainukanpu jaun kontira manhki, nanmun onanyovaanix manhkinukanpu jaarokonmun mato akinhpahii nonhkai man jasharanon.

2 **1** Iyan mato shinanmakin muronmatishinanhimun un, mato shinanvohi kayamaxanhkin shinanyankuhnukanpu. **2** Un mato muronmakun ¿Tzovan iya chipo jasharamatira? Matonruz un.
3 Iyanmun onanhax unkainukanpu mato kiyopan iya jasharakintimun manhki. Matonrivi iya muronmayamatimun manhki, iyamurokon jasharamahinma. Karakunmun mato kunuuxonhi unhkai matorokon jizii kayamakin. **4** Mato kunuuxonhimun un muronyovaahax murotan murontanki jayankuhku arahrivihi. Mato muronmayamanox-kavihimun un jayankuhku, matomun kunhi unhkai man onannonkavihirokonmun un jayankuhku.

Pablonmun vuyanhihkinu jaa jau iromakin yohihai.

5 Nanmun shinanyovaapaiyamahi unhkaimukanpu jaa iya kuzaha joninmun matorivi muronmaxohnukanpu. **6** Unaa jaa shinanyama janhkanpu mohamun man jaa kiyoovinin kastiikahahkiki. **7** Kanon jan iromaha shinanyamakin sharaakin shinankihinnon janhkanpu jan izinmix muronkin shinanyaahi. **8** Matomun yohihi unkainukanpu, unaa man jaa kunyovaahi manhkiki jan onannon.

9 Jaa un mato kunuuxon yantatonmun un mato yohiyankuhnukanpu konkovin iya jau jumayamahira manhkai injanhkin. **10** Iyanrivimun jaa mato kuzaxo man jato jaa shinannahanyavaahain jato iyanrivi shinannahanyamakatzi unhkai, jau pishta jaa shinanti jakun. Mato shinankinmun yohihi unkainukanpu, nikaamuni Cristohkiki. **11** Kanon noku iromamayamatimun Satanaski ¡Jan shinan iromanmun onanhax nonhkai!

12 Troade juman Criston jovi jato ninkaamaxanhni kaxonmun un nokun Yovaa jaa jamunxon yonooxonnikuhnukanpu. **13** nokun vutza Tito jariha vuchitishinanhimu un rakuunikuhnukanpu nokun vutza Tito vuchiyamahax. Karakunmun un Troade naha Dios chivanhai jonivo kakin yohivahin Macedonia main kanikuhku.

Pablon graciaskin Dios yohini.

14 Diosmun graciaskin yohihi unhkainukanpu nokumun Criston Kayanikun Javutan jahax nonhkai, Janmun noku janovirazi kankin jan jovi yohimahi janhkiki, ja jahaaxon kiyoovinin onannovo. **15** Jato non jovi sharaa yohihamun ovaaa raho jutuu sharaa rahohakaviznukanpu. Nokumun non jaa raho jutuu Criston nakin Dios inannixohki.
16 Nanrokonmun vutzarivihki, jaa Dios konyamahaimun non ovaa rahotza xutuhax natikaviznukanpu. ¿Tzovan jaa noku Diosin jau kuzaxonnon vaxonni kiyoo atira?

17 Tuxunmun jato Diosin jovi sharaa yohinoxkankinuhkanpu jau sharavoyaxankin, koriikiruz kunkin, nokunrokonmun ja jahaayamahi nonhkai. Onanmunax Dioskihnukanpu konmun jau kuzahi nonhkai jato paranyamakin, Diosinmun noku nichinnihkiki junuuyamahi Cristo vutan jaha.

Kuzhax Diosvutan sharaahax jatira.

3 **1** Nokuxvi sharaahi yovankinmun nanrazi jau yohiyamahi nonhkainukanpu. Nokirivi sharaahi yovannon yohikinmun mato kunuuxonyamahi nonkainukanpu. **2,3** Kiyoovinin intimun kankihnukanpu kaakin mato Criston sharaakin jau kuzaxonnikun. Noki sharaahai yovanjanhkin matoruz intimun kankihnukanpu. Matomun man ovaa kirika kunuuha noki yovanhaikavizki. Nokun

jovintininmun Cristokovinnin jaa kunuunixohki, nokun non jato onanmaxahinnon. Maxaxan kunuuhamamun janhki, tintan marivi, Dios jiriyahton Kayanmun jan kunuunixohki. Jaa kunuumun inti sharaa jahaxkihki jaa yovanpaikin yovannovo.

4 Nokumun yohihi Dioskihnukanpu, jaa jau kiyoomun konhki. **5** Nomun nokun shinannun jau kuzapakin ayamatimun nonhnukanpu; Diosinmun noku jau kuzapahaito amahihkiki. **6** Diosinmun noku rama onanmaihkinukanpu nokun jato jovi vunaa yohijahinnon. Nan jovi vunaamun jau kuzatinin yohikun ja jahaakiin jau kuzayamahihkiki.

7 Diosinmun maxax tablanan jau kuzati jovi kunuunixohnukanpu, axonmun jan moisés inannixohki. Jaatiyanmun ramikovin janixohnukanpu, Moisesin vunmanamun shivikovin janixohki, jaa vishinmun Moises vuizinankihinpanan Israelitavo inmamanixohki. Chaiihi jayamahirokonmun yamarizkatzi janixohki. **8** Jaa jau kuzati Diosin Moises inanhaintiyanmun tohakovin janixohki jaa vinotanmun yovaakovinkatzi noku vixanhkin Diosin yohihainkinukanpu. **9** Jaa jau kuzatininmun yohihihkinukanpu iromakin jau kuzahatox natimunkiha nonhki. Diosin Kayan nohon jau kuzanikunmun graciaskin Dios yohihi nonhkai, Diosin noku yohiha iromakinmun jau kuzayamanox nonhkai.

10 Jaa jau kuzatinmun jau kuzaha vinotan yovaakovinmun jaahki. **11** Jaa jau kuzati yovaakovinnix jayamakatzi janikun yovaakovinmun jaa jovi sharaa noku unaa maxkayamakatzi jaxahinnon yohihaivohkinukanpu.

12 Konkovinmun nanrazi jau inhinonkainukanpu, karakunmun yovanhi rakuuyamahi nonhkai. **13** Moises ipanhni ja jahaayamamuni nokux jahi nonhkai ja jan chopa kaxku tohan vuvuupoopanhoni ja Israelitavaun jan vumanna vishi jaahi jarivi nokakahaito inii ja jahaati shinanni. **14,15** Pistankovinmun nan jau kuzha onanyamakani xohnukanpu. Karakunmun nantiyanrivi onanyammahax kankihki, Moises kunuuni yovanxonmun onanyamanoxkankihki, Jaton mapomun ovaa chopa kaxkun vupohakavizki. Cristo jato onanmatimunhki.

16 Jaa joni iromaakin vutzakin shinanhaton onantimunhnukanpu Dios jan iromahai potaxonon yohixo jan potaxonkun. **17** Nokun yovaaya kayamun tiihnukanpu jaa nokun Yovakun Kaya jahaa jarimun ranoyamakin jau kuzati sharaahnukanpu. Nokun kuzakatzi maraakootimamun nonhki. **18** Kanon noku kiyopan vuizihiitinin inhaitomun noku ka sharaamun Dioski inmahikinukanpu, nutuztiimun iruzkiki jaa kavizhi nonhkainukanpu, Diosin Kayamun graciaskin yohihi nonhkai.

Koriiki kunti moshihaiton vaniivo.

4 **1** Sharaamun Diosnukanpu, janmun noku jau kuzaxonnon amahi jankiki. Karakunmun jaa kuzaxonyaakin junuyamahi nonhkai. **2** Pishtakovinmun jauki ranooyamahi nonhkai, pishtakovinrivimun jonuu jau kuzayamahi nonhkai tzovarivimun jau paranyamahi nonhkai, Diosin jau yohinirivimun vutzakin yohiyamahi nonhkai ja jahaayamarokonmuni nonhkai, Diosinmun onanhaxkihnukanpu konkovinruz jau yohihi nonkai. Karakun kiyoovinnix nokiruz chipootimun kankihki. **3** Jaa non jato Diosin jovi yohikun minkaa yamahi jumahaitoxrokonmun Diosvutan jayamakatzi kankihnukanpu.

4 Diosin jovi sharakunmun nooku yohihi kinukanpu yovaamun Cristohki, janrivimun noku yohihi Cristokinukanpu yovaakovinmun Dioski. Jaa jovi sharaamun ovaa juruukaviz jotahikinukanpu; nan jovi konyamahaitonrokon inpannavaunmun intimahki, jato yoshin iromahan inmanmaha.
5 Nokunvi non jau kuzahainmun yohiyamahi nohkainukanpu jahaayamarokonkinmun Jesucristomun nokun yovaahki jato yohihi nonhkai, nokumun non mato jau kuzaxonhaiki, nokumun nan Jesucristo chivanhaihki.

6 Moha nutukinmun Diosin yohinixohnukanpu nan jahaakin: “Jurupan jotanonukanpu jaa rama yamuu jahaa jari” Jan jovi sharaa onannon noku onanmakinrivimun jan noku shinan noku jotaxonnixohki, Criston noku jau onanmanikahton non yovaakovinmun janhki non onannon.

7 Jovi sharaa noku inankinmun Diosin ovaa jau moshiihaiton jau sharaa vahikaviznixohnukanpu. Jaa jovi sharaa non jato yohihaimun Diosinmun jaa jovi sharaa jomahihkiki onannoxkankihnukanpu nokun joviimamunhki. Vayomun nonhki ovaa mapookaviz. **8** Javi non jau kuzapanan atiimakunmun javi junuyamanox nonhkai.

9 Javikin noku Dios jau kuzaxonhaito junumapanavamun noku potayamahi Dioskihki. Javi noku pakukimun nokurokon muhuyamahi kankihki. **10,11** Rakirazi kahaitomun noku innoxkankihnukanpu inaahaito Cristo inii ja jahaahi. Cristo jau kuzaxonhi napahi janox nonhkainukanpu. Jaarivi intimun kankihnukanpu Jesusin noku amakun nokaxo jato kayamatimun nonhki. **12** Ja jahaahi non tuxux nokavohainmun maton jato tuxu kayamanox manhkiki.

13 Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu: “Dioskimun un chipoonikuhnukanpu, karakunmun un yovannikuhku” nokuxrivimun Dioski chipoohi nonhkai, karakunmun Diosin jovi sharaa jato yohihi nonhkai. **14** Onanmunnax nonhkainukanpu, nahaitomun noku unaa nayamakatzi javutan janon jamakatzi Dioskihki, kuzakamun jan Jesús nikumai ja jahaakin, chipo noku javutan iyojanhkin. **15** Mato jasharamaxanhkinmun nan jahaahi nonkainukanpu. Jaa jato Diosin kunhai naha jahaavaun Diosin jato jau kuzaxonhai jahaavaunmun nahanrivi graciaskin yohihi jaxon yovaamun janhki yohikatzi kankiki.

16 Karakunmun nokux junuupahiyamahi nohkai. Javihi nokun yora xuni kahain nokun kayamun jarivi kuruxnaahakanox kihki. **17** Jaa non jahon vuchituuhai jaamun mishtinhnukanpu, chaiihimun jayamakatzikiki, graciaskin Dios yohinon janhkanpu jan nutun noku iyokatzi janhkiki unaa junuuyamakatzi. Juma tohax sharaakovin.

18 Nan nutunohax non jaurazi kuzhaimun shinanyamahi nonhkainukanpu, jaamun vunaa kiyookatzikiki. Jaarokonmun shinanhi nonhkai kuzkatzira nonhkai nai jahoo jahax. Ramamun onanyamahax nonhkai kutzakatira jaa nutuhkiki. Jaarokonmun onanhax nonhkai pishtakovinmun kiyooyamakatzikiki.

Diosin noku naimuran tapazxonniikinukanpu.

5 **1** Onanmunax nonhkainukanpu nan nutunmun ovaa tuvannun jahikavizhi jahax nonhkainukanpu, zamahamamun muhuhkuukatzikiki. Nai jarimun nokun tapaz jahahnukanpu jaamun muhuhkuuyamahaihki, Diosinmun sharaakin aniikiki yoran akaamamunhki. **2,3** Nan nutun jahaxmun noku Diosin axonnikaton jaxanhkin shinanhi nonhkainukanpu unaa jahonnohax jayamakatzi. Onanmunax nonhkainukanpu jaa tapazan jahaxmun oriyovaahax jakatzi nonhkai. **4** Nan nokun tuvannun jahaxmun muronhi janox nonhkainukanpu, jaamun nokun yorahki. Naxanhkinmun shinanyamahi nonhkai. Ja jahaayamarokonhi nokun yora vutzanonkavimunii nonhkai, jaa nahaitzikan unaa nayamakatzi janon. **5** Diosinmun noku arohikinukanpu vutzajahinnon ja jahaamunkatzi janhkiki non onannomun jan noku jan Kaya inannixohki.

6 Karakunmun junuuyamahi jasharahi jahax nonhkai. Onanmunax nonhkainukanpu nahaamamun nokun yovaaki paxkaahax janox nonkainukanpu. **7** Javikin inyamahinmun jaki chipoohi nonhkai. **8** Muroonkinmun shinanyamahi nonhkainukanpu, javi nokun yora potavahinpaihi nonhkainukanpu nokun yovaavutan jakatzi jari katanjanhkin. **9** Karakunmun jau jumuyamahi nonhkai, nan mainxon ahojanhkin nai jahooxon. **10** Noku kiyoovinixmun Cristo vuzohri jakatzi nonhkainukanpu, janmun nokun mushtun kanmanox janhkiki. Janmun noku nan nutun jaxon non jaurazi kuzani yokaakatzi janhkinukanpu. Janmun yohikatzi janhkiki noku kopiihojanhki noku kastiikatira janhki.

Diosvutan jahaa.

11 Onanmunax nonhkainukanpu, Diosin jau yohikun jumayamakin Dios. Sharaamun janhki yohitimunhki karakunmun jato yohihi nonhkai jaa konnon. Onanyovaamun nokuhax Dioskihnukanpu. Nokurivi man kunnonmun manahax unhkai.

12 Matomun janoxon inmapayamahi nonhkai nokuxvi sharaahi yovankin jaarokonmun kunhinonkai jaa rokonmun mato yohipaiihi nonhkai man nokuki man jasharanon. Ja jahatonmun onankatzi

mankiki jato rainvahin yohijanhkin jaa yovaakovinki jahax ikai jonivo konkovin ja jahaamahki.

13 Javipaikin non janovi jau kuzahain, locomun nonhnukanpu Dios jau kuzaxonpaiihi. Locoma non jakun, man jasharanonmun janovi jau kuzahi nonhkainukanpu.
14 Cristo nohon kunhaitonmun nokun yora ivonixohnukanpu. Onanmunax nonhkainukanpu, noku kiyookimun Criston noku naxonnixohki, karakunmun non kiyoon nanikuhku. **15** Karakun noku Criston naxonnikun, unaa nokunvi nokun yora chituhax jayamanon jankanpu, Cristo nanmun nonhki, jaxmun jan naaxon kayanixohki noku nutuhxon jamakatzi.

16 Nan ramamun jato unaa yoran shinannun sharaavomun kankihki yohiyamakatzi nohkainukanpu: Cristo sharaamun janhki yohipanhonikuhnukanpu. **17** Ramamun Cristovutan jahax nonhkainukanpu. Ramamun non yora vunaahahki. Ramamun kuzhaxra non japanhniihki iyamahi Dioskihki. Mohamun jan noku yora vunaaya jamanihkiki. **18** Jaa kiyoomun Diosinmun imanihkinukanpu. Ramaamamun non javutan zinakananhai japanhnikuhku, ramamun noku Jesucristo javuu jamatiyanihkiki. **19** Janmun jan noku jaa nutu kiyoopan jahaa jato jovi sharaa yohijahinnon: Yohimaniikiki, Criston amakunmun jato iromahaivo shinannahanyamakin kiyoovi jakinhnox Dioskihki. **20** Cristonmun noku nichinnixohnukanpu jan jan noku yohimakun jato jan jovi yohijahinnon, Dioskovinmun mato yohihikinukanpu jovi sharaa mato yohihaito noku ninkaanon, karakun noku Criston yohimakunmun mato yohihi nonkai man Diosvutan vuyannanon.

21 Pishtakovinmun Cristo iromayamanixohnukanpu, Diosinrokonmun ovaa jan iromahaakavizmanixohnukanpu, nokun iromakin jau kuzahai nonhki. Kuzaxonran Criston noku jau kiyoo iromahai aroxonnixki jato yohijankin.

6 **1** Nokunmun Dios yonooxonni nonhkainukanpu karakunmun mato yohihi nonkanukanpu mato Diosin kunyovaani man timayamanon. **2** Nan jahaakinmun yohihi Dioskihnukanpu:

"Un mato jau inmanon nutu nokoohainmun un mato
jau kuzaxon yovaanikuhnukanpu, mato vipayovaakin,
iyanmun un mato ranoyamakin jamanikuhku."

¡Ninkaakanpu! Mohamun jau kuzati nokookihnukanpu nan nutun mato vitimun Diosnukanpu.

Dios jau kuzaxonni Pablo inaani.

3 Non yonoohain jonovi yovannovomun kunyamahi nonkainukanpu. Karakunmun iromapayamahi nonhkai. **4** Jaa non jau kuzahairazinmun jau kuzakin jato onanmahi nonhkainukanpu Dios jau kuzaxonhai jonivomun nonhki, jau kuzatimayahai nonhki, jaurazi kuzhimun javi tunuhai nonhki. Inaahimun jahai nonhki, jaurazirivi maxkaahaimun nonhki nokumun koshayankanxohki.

5 Karavozomuranmun noku ninonyankanxohki, joni nahamuranxonmun noku muhuyankanxohki. Nokumun muhuyovaayankanxohki. Vutzatiyanmun non nan oxayamahax, nan jiriyamahaxyankuhku. **6** Javihi ja jahaahi jahaxmun non jau kuzahai kutzaama sharaa jayanxohki. Javimun jovi kon onanhax nonhkainukanpu, vurovurohyamahaimun nonhki, jato kunnanankihinhaimun nonhki, Diosin Kaya sharaamun nokun yora jiriyahton jahaxkihki jahaxkihnukanpu, jatomun konkovin kunnanankihinnox nonhkai. **7** Diosin noku jau kuzayovaati inankunmun jato konkovin jovi yohihai nonhki. Non jau kuzapanan atimakun rainvahin axonmun orinox nonhkai, jau kuzaxon jaurivi jaa muztunrazi jau yohinox nonhkai.
8 Vutzatiyanmun noku kunyovaaxon noku sharaaxon jakinhnox kankihnukanpu, vutzatiyanrivimun noku timaxon noku muhunox kankihki. Vutzatiyanrazirivimun noki sharaahi yovahax vutzatiyan iromahi yovannox kankihki. Javikin kon jau yohihaitomun noku "Jau ontzahaikihkain yohihi kankihki." **9** Javikin noku onanxonnmun noku ovaa onanyamaxon okiikavizhi kankihnukanpu. Natikovinnixmun javi nutuhkax jahax nonhkainukanpu. Javikin noku kastiikakinmun noku rutuyamahi kankihnukanpu. **10** Muhuhakavitzaxmun jasharahi jahax nonhkainukanpu. Jaumahitzanmun jato naha jau nahaayamahi nonhkainukanpu. Jaumahizkavitzax jau nahayamun nonhnukanpu.

11 Un vutzavo Corinton jahato, konkovinmun mato jau yohihai nonhnukanpu, shinan muztunyahton. **12** Nokunmun mato kunyovaahi nonhkainukanpu, matonrokonmun noku ja jahaayamahi manhkiki non mato kunhai jahaakin.

13 Miya sharaahato jato sharaarivi janhpu, Karakunmun, maton Upa akiikavizkin yohihi unhkainukanpu: Kunnanan janhkanpu un mato akai ja jahaakin.

Nokun yora kiyoomun Diosin jatihnu.

14 Cristo chivanyamahaiton jaurazi kuzahavan pishtakovin jatovutan ivoyama jankanpu. Jau sharaamun jau iromaya jozziyamanoxkihki, jakiztiirivimun joziihax jayamanox yamuuya nutuhkiki. **15** Yoshin iromaya ravuuyamatirivimun Cristohki jaa Cristo chivanhaiton jato "Un vutza" yamatimunhnukanpu jaa Cristo chivanyamahai.

16 Nokumun non Dios jiriyahton jatihnukanpu. Nohon Dios jakun kuzajanhkin mapoo yora intimamun nonhnukanpu. Nan jahaakinmun Diosin yohinixohki:

"Nan jonivovutanmun jakatzi unhkainukanpu,
Jatovutanmun kankatzi unhkai. Jaton Diosmunkatzi
unhkai un innaavomun jatox jakatzi kankihki".
17 Nan jahaakinrivimun yohihi Dioskihnukanpu:
"Jatovutan jayamaxanhkanpu. Jau kunmo ramanyama
janhkanpu. Jahahi jahaahaitomun mato vikatzi
unhkai."
18 Iyaxmun maton Upakavizkatzi unhkai, matoxmun
un vaku joniya vaku xanokavizkatzi manhkiki.
"Iya Dios jau kuzayovaahaitonmun yohihi
unkainukanpu."

7 **1** Criston un kunhai un vutzavoya un povivaux, Diosinmun noku jaa jovi yohinixohnukanpu. Karakun, noku Diosin vixahinnon iromakin jau kuzayamanon jankanpu, iromayamahi janonjankanpu.

Corintiovaun vutzakin shinanhain
Pablo jasharanii.

2 Vinon janhkanpu: Tzova pishta kuzahamamun nonhnukanpu, nan iromamaxon, nan jau paranxonhkamamun nonhki. **3** ¿Matomun yohiyamahi unkainukanpu vutzakin shinanmaxanhkin? Mohamun mato yohinox nonhkainukanpu jiriya jahokatzi nahaton noku amamatimamunki non mato kunyamanon.
4 Matokimun jasharahi unkainukanpu, matokimun chipoohi unkainukanpu. Jasharamunhi unkai, javihi jau kuzatimarazimun non vinoonikuhku.

5 Jaa non Macedonian nokoonitiyannohaxmun jovinnyamahi nonhkainukanpu. Jovinyamahimun inaahai nonhki. Novuu zinakananhai jonivoyamun muhunnahai nonhki non jaki rakuuhayarivi. **6** Jaa innahaito jato vuyanhai Diosinmun noku vuyannixohnukanpu noku Tito nichinxonhkin. **7** Johaito Tito vuchihaxmun non jasharayankuhnukanpu jashararivimun non janikuhku matuvutan jahax. Titonmun noku yohinixohnukanpu noku man inpaihain, muronhi man jakun nanrazi non jau kuzayantaa ninkaahax, Iya shinanhimun muronhi manhkiki. Jaa jaurazi yohihaito ninkaahimun un iruzkihi jasharanikuhku.

8 Kirika kunuuxon un mato nichinxonkun yovanhaxmun man muronnikuhku. Kuzajankinra un kunuunihki shinanyamahi unhkai. Iyookinmun un shinannikuhnukanpu, zamapishtatanmun un jaa kirikanan mato muronmakun ninkaanikuhku. **9** Ramamun jasharahi unkainukanpu, jaa man muronhahton mato vutzakin shinanmakun man Dios maton shinan iroma mato potaxonnon yohijahinnon. Konmun Diosin ja jahaajanhkin shinannixohnukanpu. Karakunun shinanhamun non iromayamanikuhnukanpu, mato kunuuxonkin. **10** Diosin mato muronmahain, kuzanon mato ja jahaahira janhkiki shinanyamajankanpu, jaa man muronhahtonmun mato vutzakin shinanmakatzikiki, man iromahai mato potaxonnon man Dios yohixonkun man javutan jaxahinnon. Nan nutun jahaa muromamun mato rututihnukanpu.

11 Sharaakovinmunhnukanpu mato Diosin muronmaha. Ja jahaaxonmun man onannikuhnukanpu iromakin jau kuzayamahaimun unhki iya kuzapannavanmun man jato amamanikuhku. Notzirivimun un janikuhku. Iyamun iinpaikanixohki, jaa iromaniirivimun kastiikakannixohki. Ja jahaa aivaunmun man maton jau kuzatima janikuhnukanpu. **12** Iyanrokonmun un mato jaa kunuuxonkin jaa joni mato iromani joni shinanyamakin, tzovarivira jan iromanixki shinanyamakin anikuhnukanpu. Jaarokonmun un kunyovaanikuhku Diosinmun man nohon kunhainmun inhi Dioskihki shinanhi. **13** Nanrazi jaumun noku jasharamahikinukanpu jasharamunhi Titohkinukanpu man junuyamahi jau kuzahato akinhnikun. Jaa shinanhimun non iruzkiki jasharanikuhku.

14 Mohamun un Tito yohiha jan jayanxohki jasharayovaa un matoki jayankuhku. ¡Iya ranoomahamamun kankihki! Ja jahaayamakinrokonmun jaa non Tito jau yohiyantaamun kon jayanxohki, matorivi non yohiyantaamun kon jayanxohki. **15** Yohimunii Titohkinukanpu man kiyoovinin jau jumayamakin kunyovaahaikun. Karakunmun aruzkikin mato kunyovaahi janhkiki. **16** Matoki chipoo tikatoxmun jashara yovaahi unkainukanpu.

Nokun vutzavo jau inannon jankanpu.

8 **1** Un vutzavau, mato yohipaihi nonkanukanpu kaaxon Diosin jan nohon kunhaiya jaamun Diosin jato sharaakin jau kuzaxonnixohki, jaa Macedonian jahaa Dios chivanhai jonivonixohki. **2** Nan jonivo Dios chivanhai jonivomun inaayovaahaihnukanpu, javimun jasharahi jahaxkankihki. Jaumahizkovinmun kankihki, javinmun jaton jau Dios inanhai kankihki, jau nahayahton akikavizkin. **3** Matomun kon yohihi unkanukanpu, javi jaumahitzanmun jaa pishta Dios inanhai kankihki, jaa jato inanhaivo vinotan. Jamun jato shinannunmun Dios inanhai kankihki. **4** Noku yohikanixohki jatonrivi Diosin jonivo koriiki inannon jato inanmanon. **5** Jato inanjanhkin non shinanhai vinotanmun jato inankanixohki. Ayookinmun jaton yoraviz Dios inankanixohki, chipomun noku jaton yoratzinkan inankanixohki. Ja jahaahi Dios kunhaimun, ja jahaakin jau kuzakannixohki.

6 Titonmun man koriiki Dios vaxonha tziztonixohki jaa man maton shinanun Dios vaxonha. Karakunmun mato junuyamakin ja jahaanon yohihi nonhkai. **7** Kiyoovininmun onanhax kankihnukanpu sharaavo man jakun: Dioski man chipoohamun sharaahki, nan jato jashararaxon jau inanhaxkinmun nohon kunyovaahi manhkiki. Ramamun matontzinkan Dios koriiki jasharaxon jato koriiki inankatzi.

8 Jau kuzaxahinnonmun mato yohiyamahi unkainukanpu. Nan pishta man onannomun kunhi unhkai, kuzaxon Dios chivanhai nokun vutzavo koriiki inannoxra Dios chivanhaihkannihki man onannon. **9** Onanmunnax manhkinukanpu jau nahayamun nokun Yovaa Jesucristo janixohki, karakunmun jan mato kunyovaanixohki, karakunmun nan nutun jahax jaumahiznixohki, jan jaumahizkun man jau nahayaxanhinnon.

10 Man jasharaxahinnomun mato un shinan muztun yohihi unhkainukanpu, jaarazi kuzni, nan varixutuu vinoohatonmun man matonviz Dios jau inankin jasharakin inannikuhnukapu. **11** Kiyokonmun janhkanpu jaa man jau kuzayooni, jaa man jasharaxon anii ja jahahaxkomun jaxanhkanpu jau mishtin jato inanpaiikin. **12** Jaa jato konkovin jau inanpaiikin, jasharaxonmun vikatzi Dioskihki jaumahitzan non rato inannonmun kunyamahi janhkiki.**13** Jato jau inanhirivi man matox jau maxkaanonmun kunyamahi nonhkainukanpu. Jaarokonmun kunhi nohkai man ja kiyoo jaakavizrazinon. **14** Ramamun man jau nahayahnukanpu, ramakomun jaa jaumahizya jato jau inanjankanpu, vutzatiyanmun mato jauya jaxon jatontzinkan jau inankatzikankihki. Ja jahaakin jau kuzahimun jaakavizrazikatzi manhkiki.

15 Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu: “Jaa naha vinikaiton tuxu jamahamahnukanpu, jaa pishta vihatoxrivi maxkaahamamun janhki.”

Kuzaxon noku Diosin jau inankun vitira.

16 Graciaskinmun Dios yohihi unkainukanpu Titon mato jau inanpaihi kuznoxkavihain, un ikai jahaahirivi.

17 Kapayovaakovinmun jan janixohnukanpu mato jizii kapahi, karakunmun jan un jau yohiha jumayamanixohki mato jizii kapahi.

18 Titovutanmun non novutan Cristo chivanhai nokun vutza nichinnikuhnukanpu, janmun Diosin Jovi Sharaa jato yohihi yonooyovaahai janhki. Jaa yohihimun sharaahi jaki yovanhai jaa Dios chiavanhai joni kiyoo kankihki. **19** Jaamun katoohavohkinukanpu novutan kanon jaa koriiki vahaavo vohi kanon. Nanrazimun jau kuzahi nonhkainukanpu kutzara Dioski onanvuii janhkiki, Jato inmaxanhkin jatomun jau kuzaxonpaihi nonhkai innovo.

20 Tzovan noku kuzanon jato jau kuzaxonhira nonhkai kutzahnonvomun kunyamahi nonhkainukanpu nan jato koriiki voxonhaito. **21** Kiyovininmun sharakin jato jau kuzaxonhi nonkainukanpu, Diosin noku inhain yoranrivi noku innovo.

22 Jaa jato ravuu jahaavaunmun vutza joni Dios chivanhairivi nichinhi nonkai, vutzarazixonmun jato jau kuzaxonpainox kanhkiki. Ramamun jaa akai vinotan jato jau kuzaxonpaihi janhkiki, matokimun chipoohi janhkiki. **23** Shinankomun jankanpu Titomun uvuu kanhaihki, javutanmun mato jau kuzaxonnox nonhkai. Shinankomun janhkanpu jaa Titovutan vohai joni ravuumun jato Dios chivanhai jonivaun nichinha vohikankihki jatonmun Cristo kunyovaahi kankihki.
24 Karakun jatonmun kunhi manhkiki jato inmaxanhkanpu, Jaa Dios chivanhai jonivaun jaa jato nichinhaiton onannovo konmun non matoki jasharanikuhku.

Nokun vutzavo Corintion jahaton Jerusalen juman jahaa nokun vutzavo koriiki vomani.

9 **1** Konvi mato junuyamakin kunuuxontimamun unhnukanpu Judean jahaa Dios chivanhai jonivo vomajonxanhkin yohikin. **2** Onanmunax unkainukanpu jatomun jau kuzaxonpaihi manhkiki, karakunmun jasharakin nokun vutzavo Macedonian jahaa maton man Acayan jahatonmun jato jau inankatzi manhkiki yohinikuhku, nan varixutu vinoohahtonxonmun man jato inantiyanikuhku. Jaa Macedonian jahaton ninkaahaxmun, nahan jato jau inankatzi jasharakannixohki.

3 Javikunmun, Titoya mato nokun vutza ravuu nichinxoni unkainukanpu mato. Jaurazi arokihinnon Dios maton jau inanjanhkin ja jahaakinmun onankatzi manhkiki matoki non jasharayankun. **4** Shinanmurokonkanpu kuzhira non ranookahannai, tzova Macedonian jahaa Dios chivanhaiton iya chivanvoxon Dios man jau inanha yamakun ¿Kuzhax unaa matoki chipootira non?

5 Karakunmun un nan nokun vutzavo nichinjanhkin shinanyankuhku, chipotirokon mato jizii kaxanhkin jaton mato koriiki tziztokihintimun kankihnukanpu jaa man yohini. Ja jahaakinmun jato jasharaxon jato jau inanhi manhkiki onankatzi kankihki maton man amakun.

Jasharaxon jato jau inannon jankanpu.

6 Nankonmun shinanjankanpu: "Jaa jato jau pishta inanhaitonmun pishtarivi jau vinoxkankihnukanpu; jaa jato naha jau inanhaitonmun naharivi jau vonoxkankihki." **7** Tanaztiirazin jato jau inanjankanpu rato jato jau inanpaikin. Jato inantira unhki shinanyamakin, noku yohihavan ruzrivi jato inanyamakin. Jasharaxon jato jau inanhaitomun jato kunyovaanox Dioskihnukanpu. **8** Jau naha mato inantimun Diosnukanpu, jau man maxkaayamanon, tuxu janon. Ja jahaakin jato jau kuzaxontimun manhnukanpu. **9** Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu: Jasharaxon jato jau inanhai yohikin:

"Jaumahiz jato jau kuzaxon kinmun jamun jaton
shinannun jato inannoxkankihnukapu sharaakin jato
jau kuzaxon aivomun shinan vunoyamakatzi
kankihnukanpu."

10 Diosinmun noku jau juxu jaa non vanahai inannoxkihnukanpu jaa non jirihai, ja jahaakinrivimun mato jau naha inankatzi Dioskihki, janmun mato aruzkikin jau nahayamakatzi janhkiki jatorivi jau kuzaxon jahinnon. **11** Matomun jau nahamayakatzi Dioskihnukanpu jatorivi jau naha inanjahinnon. Jaa Dios graciaskin yohihai jonivorivimun nahayovaakatzi kankihnukanpu jaa man koriiki Dios voxonhaiki jaamun nokun jato voxonkatzi nonhkai. **12** Jaa man nokun vutzavo koriiki inanhaimun jatonnaruz jayamakatzi kinukanpu, jahonrivimun Dios graciaskin yohikatzi kankihki.

13 Nan koriiki man jato vomahahtonmun jato onanmakatzi kinukanpu jaa jovi sharaaki chipoonixonmun ja jovin yohini jumayamahi manhkiki. Karakunmun jato nan sharaamun janhki yohixon kunyovaamun jahihkankihki. **14** Matorivimun omizvoxon Dios yohixonkatzi kankihki, Diosin jato jau kuzaxon yovaakin onanmanihkiki. **15** Noku jan jau inannikun Dios graciaskin yohinon jankanpu sharaakovinmunhki ja jaakin non yohipananmun jaa yohiti jovi yamahki.

Diosinmun jau kuzayovaa jahinnon Pablo inannixohnukanpu.

10 **1,2** Yohihavo matovutan jahax vayomunkiha unhnukanpu, vizma jahaxrokonmunkiha un kuruxki. Matomun yohihi unkainukanpu, Criston noku omizvohai shinankin, mato jizii kahaito man iya jaa noku chanikahanhai jato vachimama jankanpu. Jaton yohihavo koriikiruz vipakin jau kuzahikiha nonhkiki, nan nutun jahaa jonivaun akai ja jahaakin. **3** Konmunhnukanpu, nan nutunmun jahax nonhkai. Javi jaxonmun jaa kiyoovinin jau kuzahavo ja jahaayamahi nonhkainukanpu. **4** Nan nutun jahaa rutuutininmun rutunnaayamahi nonhkai. Ja jahaayamarokonhimun Diosin jau kuzati Yovaa jakinnax nonhkai jahon jau iromahan kurux muhujanhkin, jaa noku chanikahanhai. **5** Jaa jau kuzayovaatininmun jaa iromahairazin vutzakin shinanxon Cristo jau jumayamanonvo jato yohihi nonhkainukanpu. **6** Cristo jau jumahato jato kastiikakatzimun jahax nonhkainukanpu, matoviz ayookin, nutu nookoojahinnon man kiyoovinin Cristo jau jumayamaha.

7 Matonmun jau inxonruz vonox manhkinukanpu, jaa konkovin Cristonnamunkankihki, shinanhaimun jato yohihi unhkainukanpu, iyarivimun un Cristonnahki. **8** Javi iyan mato jovi koshin jau yohihi unhkainukanpu, javimun ranooyamahi unhkai. Nokun Yovaa Jesusinmun iya mato javi coshin jau yohijanhinnon yohinihkiki man iruzkihi jaki chipoojahinnon onanmanon. Mato muhunon iya nichinyamakin. **9** Mato ratujanhkin mato kunnuxonhira unhkai man shinannomun kunyamahi unkainukanpu. **10** Tuxun yohihavokiha un mato kirika vomaha kiha ninkaakazmaxki, iyaxvi un yovanhamun un vayohnukanpu yovan sharaayamahaimun unhki, jatorivimun ratuhikavizyamahi unhkai

11 Jaa jonin onanjahinnovonukanpu, un mato jizii kahain, jaatiyanmun jato mukumahax jau yohikatzi unhkai un mato kirikanan yohihai ja jahaakin, un mato vizmaxon kirika vomaha.

12 Pishtankovinmun jatokiruz sharaahi yovanhaivo ja jahaayamakatzi unkainukanpu. Iromakovinmunhki non nokuxvi kutzara nonhki yohiha. **13** Jaukovinki kuzanixonrivimun yohiyamakatzi unhkai jau kuzayamanixon. Jau pishta kuzanixrokon un jasharanikun konmun jasharanikuhnukanpu iya Diosin yonoo inankun jahon yononix, matomun manhki jaa iya Diosin inanni.

14 Nahakovinki jau kuzanixonmun yohiyamahi unhkainukanpu, un jau kuzaniiruzmun yohihi unhkai, iyaxvizrokonmun un korinton nokoonikuhnukanpu, nokooxonmun un mato Jesucriston jovi sharaa yohinikuhku. **15** Vutzarazin jau kuzanivaunrivimun Iyakovin min jau kuzanikaviz jayamakatzi unhkai. Ja jahaayamarokomkinmun, matovutan yonoojanhkin shinanhi unhkai, iruzkihi Dioski chipoohaito mato inkin. Ja jahaahi yonoojanhkinmun shinanhi unhkai. **16** Corinto vinotanrivi jato jovi sharaa yohijankinmun, tzovan jato jovi sharaa yohiyamani jari, ja jahaa yoratzan jato jovi sharaa yohinivan iyankovin jato yohinixon yohihiki unhkain yohiyamatimun kankihki.

17 Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovikinukanpu: “Tzova pishtax jauki jasharapakin Dioski chipoohi jasharanonvonukanpu” **18** Tzovax jatokiruz sharaahi yovanhaimamunhnukanpu jaa jato jasharamahai, jan jaki nokun Yovaa jaki sharaahi yovanhaimun jaa jato jasharamahihki.

Pabloya Diosin joviki vohi ontzahai.

11 **1** Javi iya tunukanpu, shinan vunohakavizmun unhki. **2** Mato un jau kuzaxonnokavimuni Dioskihnukanpu, junuyamakin man Cristo chivannomun kunhi unkainukanpu, ovaa xanovo vunukatzi jahaakaviz man janonmun kunhi unhkainukanpu kutzaamasharaa. **3** Eva innii ja jahaa man jatishinannimun rakuuhi unhkainukapu, jaa ronon paranni ja jahaahi. Matorivi parantimun yoshinnukanpu kanon konkovin sharakun Cristo shinanyaakin junutimun manhki.

4 Matonmun janovirazi rakihax vuxon mato vutza Jesús jaa non mato yohihaima yohihaito jato jasharatan vinox manhkinukanpu, vutza kayamun vinox manhkinukanpu jaa man viyooni ja jahaama, jovitzarivimun vinox manhkiki jaa man viyooni ja jahaama. **5** Jato vinotan naman pishtaamamun unhnukanpu jaa chipo vuniivo jatoxmun Diosin jovi vohai yovaavokovinki jahax inoxkankihki. **6** Jatokavizmun yovan sharayamahi unkainukanpu, javinmun jaurokon onanyovaahax unhkai jato vinotan nahakinmun jato inmanox unhkai.

7 ¿Ratora un iromani? Jashtiirokonmun un jato Diosin jovi sharaa yohinikuhnukanpu, Pishtakovin jato kopii yokaayamakin; yovaakuxmun un yovaamakaviz janikuhnukanpu mato onanmakatzi. **8** Mato inanjanhkinmun un koriiki vinikuhnukanpu, Dios chivanhai jonivaun iya vumakun. **9** Matovutan jahaxmun un jau pishta maxkaanikuhnukanpu, pishtakovin iya jau inannon mato yohihamamun unhki. Dios chivanhai jonivo Macedonian jahatox nokooxonmun iya jaa un jau maxkaaharazi inankanixohki. Uki man vuchitiuti shinanhimun un inikuhku, junuuyamahimun ja jahaakatzi unhkai. **10** Kuzaxon Cristo konkun onanhaxkama unhkaimai ja jahaakinrivimun iya Acaya mainxon iya junuumayamakatzi kankihnukanpu un jasharahai. **11** Matopan kunyamakin nan jahaakin yohiyamahi unkainukanpu. ¡Onanmunax Dioskihnukanpu mato un kunyovaahain!

12,13 Kuzhax jahaxkama unhkaimai ja jahaamunax jakatzi unkainukanpu, man iya koriiki nichinxoyamanon. Ja jahaakunmun jaa ramaama jau kuzjahinnon jau yohihaiki jahax ikaitoxmun yovaaki jahax iyamakatzi kankihki. Jatonmun vohotankin jato Criston jovi yohijahinnon jan jato nichinnikunmun yonoohikankihki. Ja jahaxonmun Jato parannox kankihki noku kavizrivimun Dios jau kuzaxonhi kankihki kin yohikin. **14** Jau ramiimamunnukanpu, yoshin rivimun ovaa Diosin inaakaviz vishisharaanoxkihki.

15 Jan inaavorivimun yoraxon jato sharaakin jau kuzaxonnoxkihki. Jatonmun nutu kiyoohain jaton kopii vikatzi kankihki iromakin jau kuzahavo kopii.

Pablo inaani Jesusin jovi vohaitox.

16 Unaa mato yohinon inkanpu: shinan vunohaxki unhkain iya yohiyama jankanpu. Javikin shinan vonoha iya javi mato vutan jamajankanpu. Javin pishtakin iyaanki jau kuzanix inon. **17** Nan pishta yohinon ninkaakanpu, Diosinrokon iya yohimayamakun. Onanmunax unkainukanpu uhkiruz un yovanhamun shinan vunohakaviz. **18** Nahamun jahaxkankihnukanpu jaa jatokiruz sharaahi yovanhai, ¿Kuzano iyaxrivi ukiruz sharaahi yovanyamatira un? **19** ¡Shinan yovaahaimun mannhnukanpu, javi tunuxonmun shinan vunoha jonivo ninkaahai manhki!

20 Ovaa inaankavizxon mato jakinhxon mato parankin mato timankin mato muhukin mato vupaznoxkankihnukanpu.

21 Jaa yohihimun ranoohi unkainukanpu, nokunmun non mato ja jahaayamanikuhnukanpu. Tuxunmun ja jahaakin jau kuzakin yohihikankihki iyanrivimun ja jahaakatzi unhkai javi ranookun. **22** Hebreovo jato jahaavaun, iyarivimun unhnukanpu ¿Israelitarahkanni? Iyarivimun unhnukanpu. ¿Abraham kaivorahkanni? Iyarivimun unhnukanpu. **23** ¿Cristo jau kuzaxonhairamin? Iyamun un jaakovinnukanpu, javi un yohiha vutzarivi. Iyaxmun un yonooyovaanikuhnukanpu jato vinotan, iyaxrivimun un karavozon nahahi jato vinotan janikuhku, jarixonmun iya koshatinin nahakin koshakanixohki jato vinotan, jato vinotanmun un nahahi nataizkovin janikuhku. **24** Mukun ramishtikinmun iya judiovaun apovaun treinta y nuevekin koshatinin koshanixohki.

25 Romanovaun apovaunmun iya koshanixohki yami xaon. Vutzatiyanmun iya maxaxan mataxkannixohki. Kimishahirivimun notinha jikinixohki un jahon kakahain. Tiihimun un jununha naki tii nutuya tii yamuu oxanikuhnukanpu, chipotirokon iya vuchixon vinonvo. **26** Nahahimun un kannikuhnukanpu. Junu pokuhimun kannox unhkai, un kaivaunmun iya rutupaikin ranoomanixohki jato Diosin jovi yohipanan jaa yovaahaimun unhnukanpu, Jumanxon, tzova yama jarixon, jununha jarixon, Cristokovinki chivanhi ikai jonivo tiya Diosin tapazanxon. **27** Yonooyovaamunox unkainukanpu, inaa yovaamun un janikuhku, yamuu nahamun oxayamahai unhki, nan koshnahnahax, nan ayakatzannahax. Choparivi maxkaahaxmun un xukiinikuhku.

28 Ja jahaamakun ikikavizkinmun pishtakovin junuyamakin Dios chivanhai jonivo shinankin junuyamahai unhnukanpu. **29** Tzova izinhain kuzanon iyax izinyamatira un. Notzihimun ranoonox unkainukanpu jato iromamahaito jato inhi.

30 Jau pishta kuzanix yovaaki jahax itimun unhnukanpu jaarokonmun un vayohki. **31** Nokun Yovaa Jesusin japan junuuyamakin non vuaxonnaitonmun onanhaxkihnukanpu ontzayamamuni unhkai.
32 Damascon un jakun apo Aretan aponon vanikahtonmun zontarovo vanixohnukanpu iya achinon. **33** Javimun un paxahi kanikihnukanpu uvuu jahaavaun iya kakanun nanutan tapaz ishtorohkaa jahorixon juma chikuunivohtonxon jahori votuhavo.

12 **1** Konkovinmun iyaxvi jaukonviki kuzanix iyamahi unhkainukanpu. **2,3** Tii jonimun onanhax unhkainukanpu jaa Criston konhai, catorce varixutuumunhnukanpu nai vinotankovin iyonivo. Tzaha jiriyara iyokannixnukanpu, Diosinruzmun onanhaxkihnukanpu. **4** Jaarokonmun onanhax unkainukanpu jan tapazan Diosin iyonikun, jarixonmun jan jau jonuunirazi ninkaanixohnukanpu, tzova pishtakovinnin jaa jau jonuuniyohinon yohimayamatimunki. **5** Iyax jaha joni onanhax jasharatimunhunukanpu, iyaxvirokon ukiruz yovanyamahi. Iyanrokon un jau kuzayovaayamahai yohitimun unhki. **6** Iyaxvi un uki yovanha iromamaamatimunhnukanpu kon un jau yohiha. Yohiyamamunkatzi, unhkainukanpu un jau kuzahaya iya Diosin jau sharaavo mutonha tzova pishtan yovaakovinmura unhkari yohiti shinankin ja jahaama un jakun. **7** Karakun yovaaki jahax un itishinankin iya yoshin nikara ovaa moxan un yora chachinhakaviznukanpu. Iya izin ninkaamaxanhkin. **8** Kimishakinmun un Dios yohinikuhnukanpu nan un inaahai iya potaxonnon.
9 Yokaahaitomun iya Diosin rainvahin yohinixohki nan jahaakin: “Un mihon kunnoruzmun kunhi minhkinupu” karakunmun vayon shinahi unhkainukanpu Criston jau kuzahain uhon innovo. **10** Jasharamunhi unhkainukanpu vayoha iya januhavo iya zinaahavo, jau maxkaahi junuyamakin Cristo chivanhi. Vayomun unhki onanhaitomun iya kuruxmahijahkinukanpu.

Pablomun kimishahi kaxanhkin yohihikinukanpu.

11 Ukiruz sharaahi yovanpananmun vutza rivihnukanpu, matonmun man iya yohimaniikinukanpu jaa Jesusin katooxon nichinni vinotankavizkovinmun unhnukanpu matoxmurokon uki sharaahi yovanti manhnukanpu. **12** Vurovuroyamahi un mato yonooxonni, atimatiya un jau kuzakin jau sharaavonikahtonmun yohihikinukanpu Diosin jau kuzatinin jaarazi jau kuzanikahtonmun yohihi kinukanpu konkovin Diosin katooxon nichinnimun unhki.

13 Jau sharaaztiimun maxkaakanixohnukanpu, Tuxu Dios chivanhai jonivomun jayanixohki: ¿Jaarokon man iya inanyamanikuhku inkanpu? ¡Un iromanii unaa shinanyama janhkanpu! Iyaxvira un iromaniihnukanpu mato iya inannon yokaahinma.

14 Mohamun mato jizii kaxanhkin jau arohax unhkakanpu, kimishaakinmun kanon jizii kakatzi unhkai ramarivimun mato iya koriiki inannon yokaayamakatzi unkainukanpu. Matoruzmun kunhi unkainukanpu, maton koriiki kunyamakin.

Matomun man un vakuvohnukanpu.

15 Iyanmun jasharaxon jaa un vahaa tuxu kiyokatzi unhkainukanpu, iyaxvizmun yonooyovaakatzi unhkai mato jau kuzakinkatzi. Matomun kunyovaahi unhkainukanpu ¿Kuzanon iya maton kunyovaamahira manhkai? **16** Onanmunax manhkinukanpu iyaxmun un kunyamanikuhku man vuchituhuuti shinanhi iya koriiki inannoxkavihi. Tuxunmun yohihi kankihnukanpu, matokiha un paranxon jau ontzan pakunikuhku. **17** Matomun un paranyamanikuhnukanpu, jonitza mato nichinxonkin. **18** Titoya jaa nokun vutzatza Dios chivanhaiton mato jizii voxon mato jau paranhamamun kankihnukanpu. ¿Kon mara Titoya un mato vutanrivi sharaahi janii? ¿Ramarivimun ja jahaahi nonhkainukanpu?

19 Non kuzha mato unaa ja jahaayamaxanhkin yokaahiki nonkaihtzi ixanhkannapu, ja jahaamamun nukanpu, nokumun non Cristonahki, Diosinmun onanhaxkihki non yovanhai kiyoo. Non jau kuzahai kiyoorivi un vutzavau, jaarazimun non jau kuzanikuhnukanpu mato Cristoki aruzkikin chipoomaxanhkin.

20 Shinanhimun rakuuhi unkainukanpu mato jizii kaxon un kunhai ja jahaama mato vuchitishinanhimun ikii unkainukanpu iyaxrivi un matokaviz jamiz. **21** Shinanhimun rakuuhi unkainukanpu, mato jizii kaxo iyan un Dios ranoomakin arahmatishinanhi, tuxu nahan iromaakin junuhamamun manhki, iromakin jau kuzayaakinrivi junuhamamun manhki, junuyamakinmun xanovo janovi akai manhki.

Jaztiikin jato Pablon jau yohini.

13 **1** Nantiyanmun kanon kimishakin mato jizii kakatzi unkainukanpu. Shinankomun janhkanpu Diosin jovin nan jahaakin yohihai: "Tzova chanikahanjankin komun ravuu okatzi kimisha jaa inha joni kunajanhkanpu" **2** Ravuukin mato jizii kaxonmun un mato yohiniyankuhnukanpu jaa iromahai jato vachinjanhkin, jaa chipo iromahai jato vachinjanhkin un mato yohinikuhku. Ramamun man vizma jakun iyaxrivi vizma jaxon jaariviz yohihi unkainukanpu. **3** Jaa Diosin iya yohimanii yohihunkanukanpu Cristomun vayomahki, janmun noku aropahikin jan koshin noku arotinjanhki matonrivimun jahax jan kayahkiki **4** Korozin mutazhavotiyanmun Jesús vayonixohnukanpu, ramamun Diosin itin kuruxmani jahax janhkiki.

5 Kuzhax jahaxra manhkaikomun shinankanpu, konkovin Cristoki chipoohira manhkaikomun injanhkanpu. Jaa konkun Criston Kayamun maton jahaxkihki shinan janhkanpu, jaa Cristoki konkovin chipooyamaha jaamun matovutan jayamahaxjanhkiki shinan janhkanpu. **6** Man onannonkavimuni unhkainukanpu konmun non nokux jau maxkaayovaanikuhku. **7** Kuzyamamuni nonhkainukanpu sharaakin jau kuzahamara nonhki. Diosmun mato yohixonni nonhkainukanpu man iromakin jau kuzati shinankin. Karakun man sharaakin jau kuzanonruzmun yohihai nonhki.

8 Jaa noku jau kon yohihairuzmun jau kuzanox nonhkainukanpu. Jaa noku jau konma yohiyamahai yohiyamakin. **9** Karakun javipaihi man kuruxkunmun jasharahi nonhkainukanpu noku non vayokavizkun. Aruzkikin man Cristo chivannonmun yohihi nonhkainukanpu.

10 Chipotirokon mato jizii kaxanhkinmun mato kunuuxonhi unhkainukanpu, man vutzakin shinannon, kaxon un mato vachinti shinankin. Jau kuzanon iya Diosin yohihamun mato sharaaxon jau kuzakinjahinnon iya Diosin inanhakinukanpu nan iruzkihi jaki chipoonon muhuhkuyamahi.

Kakin Pablon jato yohini.

11 Jaztiimun un mato yohihanukanpu un vutzavau. Mohamun kakin mato yohihi unkanukanpu man jasharahax janon. Jasharahaxkomun jaxanhkanpu. Un mato jau yohihai ja jahaakin jau kuzajankanpu ja jahaakin jau kuzajanhki kiyoovinin yohihax ranoyamahi jaxonhkanpu. Jaa Dios nohon kunhaiton noku ranoyamahi janon jamahaitoxmun matovutan jakatzikinukanpu. **12** Tiirazi jato mushakokin jato vutzohjankanpu maton vutzavomun kankihki. Dios chivanhaitonmun mato kunuu vomahi kankihnukanpu.

13,14 ¡Nokun Yovaa Criston mato jama sharaanonukanpu!
¡Diosin mato onanmanonnukanpu matonmun kunhi jankiki!
¡Junuuyamahi matovutan Diosin Kaya janonnukanpu!

Gálatas

PABLONMUN GALATASVOYA DIOSIN JOVI VIXONHIKINUKANPU.

Jari jahaxrahkannihki jato Pablon yokaani chivan.

1 **1,2** ¿Jari jahaxra manhkai, Galacia main jaxon Jesucristo chivanhai jonivau? Jesucristo chivanhai jonivovutan jaxonmun, Diosin Jovi Sharaa jato yohihai joni, iya Pablon mato kirika kunuuxonhi unhkanukanpu. Diosin apostolmun unhki. Yoranmun iya jato Jovi Sharaa yohixahinnon katooxon nichinyamanivohkinukanpu. Janvimun iya Jesucriston nichinnihkiki. Jesucristo naxo kayamani japa Diosvutanmun iya nichinnivohkiki, karakun iya ninkaakanpu.
3 Maton kuunyovaakinmun man ranoyamasharaahi janon mato jau sharaavo kuzaxonpaihi nokun Upa Diosya nokun Yovaa Jesucristohkinukanpu.

4 Rutupaihaivaunrokon paxahi kapayamahimun Cristo jamun rutuxanhkin iyonovo janixohnu. Yoshin iromahan noku inaani jajahaito noku yoshin nininkatzimun jan noki nanixohnu.
5 Karakunmun: ¡Shinanyovaayahtox sharaakovinmun minhnupu, Upa Dios! kin. ¡Dios yohinonhxankanpu!

Criston jovi sharaakavizmun vutza jovi yamahnu.

6 Javi mato kuunyovaahi matoki Cristo nakun jan jonivo jaxahinnon mato Diosin katoonikun onanxon, kuzanonvizkara koshikovin Dios paxkanixtzi manhkai, jovitzaki tukiikatzi. **7** Koonmun mato yohihi unhkanukanpu: Criston Jovikaviz sharaamun vutza jovi yamahki. Tuxux mato jano vuxonmun mato jovitza jozixon jau yohikin man Criston Jovi ninkaayoni vunomapahihkankihki. **8** Iyan un mato yohihonon Diosin inaavaux nai jahorihax vuxon yohihonon tzova pishtan non mato Jovi Sharaa ninkaamayooni ja jahaama jovitza mato yohihaito javutan jayamanon Diosin potaxahinnonnukanpu. **9** Unaa mato jakiriviz yohinon iya ninkaakanpu: Tzova pishtan non mato Jovi Sharaa ninkaamayooni ja jahaama jovitza mato yohihaito javutan jayamanon Diosin potaxahinnonnukanpu.

Jesucristokovinninmun Pablo jovi sharaa onanmanixohnu.

10 Yoran iya: Ja min jau yohihairazimun sharaahnupu, kin yohinovokaviyamamuni unhkanukanpu. Diosinrokon iya jahaakin yohinonkavimuni unhkai. Criston inaamatimun unhki sharaahi jatovutan janoxkavikin jato yoraruz jau kuzaxonhi.

11 Uvutan Jesucristo chivanhaiton, ninkaakanpu. Man iromahai mato tovoxonkatzi Cristo nanikun un mato Jovi Sharaa yohikin ninkaamaniimun un mato yoran shinannivan yohiyamanikuhnu-kanpu. **12** Umun onanyamahaitomun iya tzovanrivi onanmayamanixohki. Jaakovinninmun iya Cristo onanmanixohki.

13 Uvu judiovaun jau kuzapanhni ja jahaakin jau kuzahira un kutza japanhniki yohihaivaunmun ninkaanoxra manhkanukanpu. Ja jahaakin jau kuzahi jaxonmun un Dios chivanhai jonivo kiyonoxkavikin muhuyovaapahonnikuhku. **14** Maxonmun un uvu maxovo jau kuzaxahinnon noku xunivaun yohipahonni ja jahaakin jumayamakin jau kuzakin jato vinonikuhku. **15,16** Uhon kuunyovaakinmun iya Diosin chipotirokon vakuxahinnon onantinixon kunapaikin kunanixohki. Judiovomaama jato Jovi Sharaa yohixahinnonmun iya Diosin jan Vaku Joni Jesucristo

vuchimanixohnu. Jan iya vuchimakunmun un jaurazi kuzakatzira unhkai tzova pishta yokaaxanhni kayamanikuhku. **17** Un apostolhamakun jatoxvi apostolyonii jato jau yokaaxanhni Jerusalen jahaavo jari kayamahimun un Arabia nutunviz kayoonikuhnu. Jari jajaahimun un jakiriviz Damaskon juman jonikuhku. **18,19** Kimisha vari xutuu vinookahinmun un Jerusalen juman kanikuhnu, kutzara janhki Pedro onanxanhni. Jari quince nutu javutan jaxonmun un apostoltza iinyamakin nokun Yovaa Jesusin vutza Santiagorokon iinnikuhku. **20** Ninkaakanpu, matomun paranyamahi unhkai. Jaurazi yohikin un mato kirika kunuuxonhamun koonkin onanhax Dioskihnukanpu.

21 Jerusalen juman jajahimun un kanon Siriaya Cilicia nutun kanikuhnu. **22** Siriaya Cilicia nutun jaha Cristo chivanhai jonivo jizi kahax un jakunmun iya iinyamahaitox Judean nutu jaha Cristo chivanhai jonivo japanhnixohnu. **23, 24** Iya iinyamahaitonmun nan jahaakinrokon yohihaito jato ninkaahi jakannixohki: Jovi Sharaa ninkaahaito junumapakin noku muhuhaitonmun jantzin jaa Joviriviz yohihi janhkinukanpu, kin yohihaito jato ninkaakinmun Dios graciaskin yohikanixohki, jan iya vutzakin shinanmanikun.

Pabloya Bernabe Jerusalen juman janii.

2 **1** Catorce varixutuu vinookahinmun un Bernabevutan unaa Jerusalen juman kanikuhnu, Tito iyohi. **2** Jari katannon iya Diosin onanmahamun un kanikuhku. Jerusalen juman jaxonmun un Cristo chivanhai joni yovaavovutan tziztokooxon jato yohinikuhnu, un judiovomaama jato Jovi Sharaa ninkaamahai. Tzova jonitza yamakunmun un jatoruz vuchixon jato jau yohinikuhnu. Umun aruzkin un judiovomaama Jovi Sharaa ninkaamaha iti shinankinmun un onannon Criston chivanhai joni yovaavo yohinikuhku.

3 Ja uvutan joha Titomun judioma japanhnixohnu. Javi judiomahamun jatovutan Cristo chivankatzi voshkii ruxkaa ruztunon yohiyamakanixohki. **4** Tuxuxmun noku Jerusalennohax vuxon Cristomun chivanhi kankihki yohikanixohnu, parankin. Xunivaun noku jau kuzanon yohipahonnikun kunuunivo ja jahaakin jato voshkii ruxkaa ruztuxonxon jaurazi kuzahira nonhkai noku iinkatzimun

jonuunovutan joziihax jakannixohnu. Noku iinhavan ja jahaakin jau kuzayamahaito noku: ¿Kuzanon xunivaun ja jahaakin jau kuzati yohikun kunuunivo ja jahaakin jau kuzayamahira manhkai? Kanonkomun ja jahaakin jau kuzaxanhkanpu, kin noku yohikakatzimun jakannixohki. **5** Diosin Jovi Sharaakovin non mato yohiha man junuyamanonkavikinmun non noku paranpanan jato ja ixonyamanikuhku. Mohamun man xunivaun jau kuzati yohipahonni ja jahaakin jau kuzayamakin Criston mato naxonhain Diosya vuyannanikuhku, man onannokavimun non janikuhnukanpu.

6 Dios chivanhai jonivaun joni yovaavutan tziztokoohax jaxon jato jau yohihaitomun iya nan jahaakin yohikanixohnu: Ja min jau yohihairazimun sharaahnupu, kinmun iya yohikanixohki. Dios chivanhai jonivaun joniyovaavora jakannixkimun onanpaiyamahi unhkanu. Janmun jato ja jahakovinki jaxon yohihaito, koonmunhnukanpu, ja jahaamun manhki, kin jato yohiyamanox Dioskihki. **7** Jaurzi kuzatirahkirokon iya yohiyamakinmun iya Diosin judiovomaama jato Jovi Sharaa yohixahinnon nichinnikun onankanixohnu, ja Diosin Pedro judiovo Jovi Sharaa yohixahinnon nichinni ja jahaakin. **8** Ja judiovo Jovi Sharaa yohixahinnon Pedro apostolmaxon nichinni ja Diosinrivimun iya judiovomaama Jovi Sharaa yohixahinnon apostolmaxon nichinnixohnu.

9 Kanonmun iya Santiago jakun, Pedro jakun, Juannun ja jato Dios chivanhai jonivaun joni yovaavo yohihaivohton onannixohnu, kuunyovaakinmun iya Diosin apostolxahinnon katoonikun. Karakunmun iya nan jahaakin yohikanixohnu: Koonmunhnukanpu, moha noku Diosin katoonikatox jaakavizrazimun nonhki. Ja non nokun kaivo judiovo Diosin Jovi Sharaa ninkaamahai, ja jahaakinrivi maton jato judiovomaama Jovi Sharaa ninkaamaxanhkanpu, kin yohitanmun noku Bernabeya mushakokannixohki. **10** Ja jahaxon judiovomaama jato Jovi Sharaa ninkaamaxanhtannon noku nichinkinmun Dios chivanhai jonivo jaumahiz jau mishtin noku Dios chivanhai jonivaun inankun jatorivi inanxahinnonmun noku yohikanixohnu. Ja jahaakin yohinivanmun junuyamakin jato jau mishtin inannox unhkai.

Antioquiaxon Pablon Pedro vachinni.

11 Antioquia juman jahaxmun Pedro iromanixohnu. Jarihamun un iromaahaito ninkaamakin vachinnikuhku. **12** Nan jahaarazimun Pedro janixohki, ninkaakanpu: Jerusalen juman jaha Dios chivanhai judiovo Santiagon nichinha vohax Antioquia nokoohama jahavaunmun javi judiox Pedro judiovomaamavutan jirihi japanhnixohnu. Nokoohaito jato vuchihaxmun jan jatoki rakuuhax unaa jatovutan jiriyamanixohki kutzahkatzira jan kaivo judiovohkiki shinanhax. **13** Antioquia jumanmun Pedrokaviz Jesús chivanhai judio jonivo japanhnixohnu. Jatoxrivimun judiovomaamavutan jiripahokanixohki ja jahaatikihkain. Kanon judiovomaamavutan jiriyamahi paxkaahaito Pedro vuchihaxmun jatoxrivi paxkaahaivaunmun Bernabe jatovutan paxkaanixohki. Ja jahaarokonhavomun iromanixohnu.

14 Un iinha Dios chivanhai jaxon jan Jovin jau yohiha ja jahaakin jau kuzayamahaito jato vuchitanmun un Dios chivanhai joni kiyoovinin ninkaahaivaun Pedro yohinikuhnu nan jahaakin: Javi miyakovinnixrokon judiox judiomahaxkikavizhi jatovutan jaxon xunivaun jau kuzati yohipahonni ja jahaakin jau kuzayamahaiton ¿Kuzanon jato judiovomaama xunivaun jau kuzapanhni ja jahaakin jaukuzahi janon yohihira minhkai?

Cristoki chipoohaitomun noku vinox Dioskihnukanpu.

15 Judiomun noku vaku viniivohkinu. Ja jahaitoxmun joni Dios ninkaayamahai ja jahaahi jayamahax nonkai. **16** Onanmunax nonhkanukanpu, Moisesin jau kuzati yohikun kunuupanhnivo ja jahaakin jau kuzahaitox Diosya vuyannayamatimun nonhki. Non iromanii noku potaxonkatzi Cristo nanikun jaarokon shinanhi jahax Diosya vuyannatimun nonhki. Karakunmun non nokunrivi jau kuzati Moisesin yohini ja jahaakin jau kuzayamahi jahax Criston noku naxonnikun Diosya vuyannanikuhku. Moisesin jau kuzati yohikun kunuupanhnivo ja jahaakin jau kuzahamun pishtakovin tzova iromayamahax yamahnukanpu.

17 Un shinanhai ja jahaakinmun tuxun shinanyamanoxkankihnukanpu, onanmunax unhkai. Karakunmun nan jahaakin yohinoxkankihki: Ja Jesús chivanhaitoxmun Diosya vuyannakatzi nonhkanu kin shinankin Moisesin jau yohini ja jahaakin jau kuzayamakinmun Dios jau jumanoxkankihnu. Kinmun yohinoxkankihki. ¿Cristorokon mato iromamahirahki? ¡Maki! **18** Cristo chivanxanhkinmun Moisesin jau yohini ja jahayaakin junukatzi unhkanu, kin yohixon, unaa Moisesin jau yohini ja jahaamun jakiriviz jau kuzakatzi unhkanu, kin un yohiha ¿Sharaatira?

19 Moisesin jau kuzati yohikun kunuupanhnivo ja jahaakinmun jau kuzapayamahi unhkanu. Mohamun jununix unhkai. Diosin iya jau kuzanon kuunxonkun ja jahaakin jau kuzaxanhkinmun Moisesin jau yohini moha jununix unhkanu. Moisesin jau kuzati yohikun kunuupanhnivo ja jahaakin jau kuzayamahira janhkiki shinankinmun joni iromahkikavizkin korozin mutazkin Jesucristo rutukanixohnu. Jan nanikun un shinanhamun un javutan naniikaviznukanpu.

Jan korozin mutazkin jayavi iya mutaznivokavizmun unhnukanpu.

20 Naniikaviz jaxonmun kanon un shinanunruz jau kuzayamahi jahax unkanukanpu. Diosin Joni Vaku Jesucristonmun iya jau kuzamakunmun jau kuzahi unhkai. uhon kuunyovaakin jan iya naxonnikun chivanyovaakinmun pishtakovin jau jumayamahi unhkai. **21** Noku Diosin jau kuzaxonnimun timayamahi unhkanukanpu. Karakunmun jau kuzati yohihavan kunuupanhnivo ja jahaakin jau kuzanonhjankanpu, Diosvutan vuyannaxanhkin, kin yohiyamahi unhkai. Ja jahaakin non yohipananmun janoviruz Cristo naniiki.

Diosin Kayamun novutan jamataishkihnu jau iyamakin kovin.

3 **1** ¿Kuzanon ja jahaahaxra manhkai, Galacia nutun jaha jonivau? ¿Tzovanrokon mato jau paranyantaxrahki? Kuzanonra Cristo nanixki non mato yohikunmun onanyovaahai manhnukanpu. **2** Nan pishta mato yohinon iya ninkaakanpu. ¿Moisesin jau kuzati yohini ja jahaakin man jau kuzahainrokonra matovu jaxanhni Diosin Yoshin

Sharaa jonix? ¡Maki! Jan Jovi Sharaa ninkaaxon man Cristo chivanhainmun jan matovutan jaxanhi jonixohnukanpu. **3** ¿Kutzakovinrokonra man Diosin Jovi Sharaa ninkaaxon jaa chivanhaito mato jan Yoshin Sharakun ranoyamasharaahi janon jakinhyaahainpan kanon ja junutan ranoyamahiki jaxanhkin Moisesin jau kuzatiyohini ja jahaakin jau kuzapahi manhkiki? **4** ¿Janovirokonra mato Diosin Yoshin Sharakun jau kuzamanix? ¡Maki! Janoviruz mato amahamamun janhnukanpu. **5** ¿Jan Yoshin Sharaa matovu janon Diosin jamaha jaxonrokon Moisesin jau kuzati yohini ja jahaakin jau kuzahaito mato atima jau kuzaxonhira janhki? ¡Maki! Ja jahahaitomun mato axonyamanox janhkinukanpu. Jan Jovi Sharaa ninkaaxon jaa chivanyovaahaitomun mato atima jau kuzaxonnox janhkiki.

Jau kuzaxonjahinkatzira jahkiki Diosin Abraham yohini.

6 Kutzara Abraham japanhnixki yohinon, ninkaakanpu: Dios chivanyovaakinmun junuyamakin Dios jumayamahi jan japanhnixohnukanpu. Dios chivanyovaakinmun jan nan jahaakin yohinixohnu: Sharaakovinmun minhnupu, Yovaa Dios. Ja min iya jau yohihaimun koonhnupu, katomun, Diosin rainvahin Abraham yohinixohnu, nan jahaakin: Iromayamahai jonikavizmun minhnupu, kinmun jan yohinixohki. **7** Ja Abraham Dios jumayamapanhni ja jahaakinrivi Dios jumayamakin Cristo chivanhai jahaxmun ja Abraham japanhni ja jahaahi iromayamahai jonikaviz janoxkankihnu. Jatoxrokonmun Abraham nami xatuunikaviz janoxkankihki, onanxanhkanpu.

8 Ninkaakanpu kunuupanhnivo. Nokun xunivo Abraham yovankinmun Diosin nan jahaakin yohinixohnu: Un jau yohiharazimun koonhkimun shinanhi minhkinupu. Karakunmun iya miya jau yohihaito jumayamahi minhkiki. Sharaamun minhnupu. Iya jau jumayamahaito miya iinkinmun miyaztiikovin sharaakin jau kuzaxonyamakin, joni kiyoorivi sharaakin jau kuzaxonkatzi unhkanupu, iya jau jumayamahaito, kinmun kunuupanhnivaun Diosin Abraham yohinixohnu. Judiovomaamahan Cristo chivanhaivaunmun jatovutan vuyannakatzi janhkiki onanxonmun Abraham Diosin ja jahaakin yohinixohnu.

9 Ja jahaakin Diosin Abraham yohinimun ja jahaahihkinukanpu. Jesucristo chivanhaito jato omizvokinmun ja jan Abraham sharaaxon jakinhpanhni ja jahaakin jato sharaaxon jakinhnax Dioskihki.

10 Moisesin jau yohini ja jahaakin jau kuzahaitoxmun Diosvutan jakatzi unhkanu, kin yohihairazimun jato kastiikakatzi Dioskihnukanpu. Jaakovinninmun Diosin yohinixohki, Moisesin jau yohini ja jahaakovinkin jau kuzayamahaito jato kastiikaxanhkin. Nan jahaakin yohihi Diosin Jovi kirikanan kunuunivohkinu, ninkaakanpu: Pishtakovinmun Diosvutan jayamakatzihkankihnukanpu, ja Moisesin jau yohini ja jahaakovinkin jau kuzayamahaitox, kinmun kunuunivohkiki. **11** Tzovax Dios vuzohrikuhax sharaayamatimunhnukanpu jau kuzati jovi kunnuuniivo ja jahaakin jau kuzahaitox, nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu: Jau inyamakin konhaitox nutuhkax jatimun jonihnukanpu.

12 Jau kuzatimun inyamakin kontimahnukanpu, mohamun kunuunivohkiki. Jaa nan jau kuzatinin yohihai ja jahaakin jau kuzahaitox nutuhkax jatimunhkankihnukanpu. **13** Cristonmun noku vinixohnukanpu, noku jau kuzatinin iromamanikun, non iromaniimun jan noku voxonnixohki, nan jahaakinmun kunuuniivohkiki: Iromakovinmunhnukanpu tzova pishtax jin ronoohax naha. **14** Cristovutanmun Diosin juma naha jasharamanixohki, jaa jan Abraham jasharamani ja jahaakin, ramamun inyamakin konxon Diosin Kaya vinox nonhkai.

Jau kuzatiya Diosin jau kuzajanhkin yohini.

15 Un vutzavau, nan pishta mato yohinon iya ninkaakanpu, janovi tzova pishtankovin onantimunhki. Tzova Pishtan ravutan jau kuzaxanhkin yohixon jaton janu kirikanan kukuunikun tzovakovinninn iromamunhki yohihoxanhki vutza kunuuyamatimunhnukanpu. **16** Diosin Abraham jau kuzaxon jannhkin yohinimun jaaya jan vakuvo axon janhkin Diosin yohinixohnukanpu. Diosin jovinmun yohiyamahihkinukanpu jan kaivo jau kuzaxonjanhkin Diosin yohini, jan vakuvoya jaa jau kuzaxonjanhkinmun jan yohinixohki. Jan vakuvaunnohaxmun Cristo vakunixohki.

17 Nanmun mato yohipaiihi unhkanukanpu: Abraham jau kuzaxonjanhkin yohinixon vutzakin shinanyamatimun Diosnukanpu, iromamunhki yohiyamatirivimun janhki, cuatrocientos treinta varixutuu vinotanmun jato Diosin nan jau kuzati inannihkiki. **18** Jato jau kuzaxonjanhkin yohinixon jan jaa jau kuzatinin yohihai ja jahaakinruz jau kuzahaikun kanon jato jan yohini ja jahaayamatimun Diosnukanpu, Diosin vaku joniztiiya juma toha inan janhkin yohinixohki, rainvahin jau yokaahamamun Dioski.

Jau kuzatira jaa Diosin jau kuzati Moises inanni.

19 Iyan yohinon, ¿Jau kuzatira jaa Diosin jau kuzati moises inanni? Diosinmun jau kuzati nahanixohnukanpu jan jau Abraham yohini, jaa joni iromanikun, joni vaku jan nichijanhkin yohini nokoojahinnon, Diosin inaavaunmun jau kuzati moises inannixohnukanpu, jaamun jan jato Dios jau yohixonnai janixohki. **20** Abraham jau kuzaxon janhkin yohikinmun Diosin jan inaavo yohimayamanixohnukanpu, jaakovinnimun jan yohinixohki.

¿Kuzatira jaa jau kuzati janix?

21 Diosin jau kuzaxonjanhkin Abraham yohinimun konmahkimun yohiyamahi nan jau kuzatihkinukanpu. ¡Ja jahaamakovinmunhnukanpu! Jau kuzatinin noku nayamakatzi janon viyamahai jakun ja jahaakun noku jau kuzati jau jumayamaito noku nayamaxahinnon vitimun Diosnukanpu. **22** Diosin jovin yohiha kiyoovimun noku ivonoxkiha non iromahaikinukanpu, jaa Diosin jato jau inanruz janhakin yohinimun jaa Jesucristoki chipoohaitonnahnukanpu. **23** Chipotirokon jau inyamakin kontihonankatzi jahaxmun non noku jau kuzatinin karavozon vanni japanhikuhnikanpu, chipomun non Jesucristoki chipooti onannikuhku.

24 Jau kuzatimun ovaa noku jau onanmahaikaviz janmun noku Cristo jari iyonixohki, javutanrivi konhax vuyannanon. **25** Mohamun nutu zununkihnukanpu non Cristoki chipoonon, jau kuzatinin noku unaa jau onanmaxon noku jau kuzamanon.

26 Mohamun Jesucristoki chipootiyanix manhkinukanpu, karakunmun man rama Diosin vakuvohki. **27** Junumurann vuiihaxmun, man kanon Cristoya janikuhku ramamun jan kanhai ja jahaahi vohotani manhkiki. **28** Ramamun kutzaamahnukanpu, non judiovohokatzi Griegovaha yamamun inaavoya vai ivohki, xanovohokatzi joni jaamun rama kutzaamahnukanpu. Ramamun kiyoovinix Cristovutan jahax nonhkai jaa konnix. **29** Ramamun man Cristonnahnukanpu, karakunmun Diosin Abraham jau kuzaxonjanhkin yohinikaton ivorivimun manhki.

Ramamun non Diosin vakuvohnukanpu.

4 **1** Nanrivimun mato yohihi unhkanukanpu: Tzova joni jauyahtox nakin jan vakuvo jan jau inanvahinkun jau chitu sharaayamatimun jan vakuvohki, Jaa jau vikatzi jahaa vaku pishtahamun inaa kaviznukanpu javi janna jau kiyoo jakun. **2** Jaa jato puxkohaivo jau jumayamatimun kankihnukanpu jato jau yohihaito, jaahtin varixutuyaxahinnon jato japan yohini zununnon. **3** Ja jahaahirivimun non japanhnikuhnukanpu Cristo johaamakun. Vakuvokavizrivimun non japanhnikuhku noku yoshin nan nutu ivohaiton inaaha. **4** Ja jahaayaa non jahain nutu zununhainmun Diosin jan Vaku joni nichinnixohnukanpu, xanonnohax vakuxon nan nutunxon jau kuzati kirika kunnunivo ja jahaakatzi jonon. **5** Diosinmun Jesús nichinnixohnikanpu, jau kuzatinin noku chituni ja jaahaito noku kainmahi jonon. Chipomun jan noku jan vakumun nonhki yohinixohki. **6** Kanon man jan vakuvokunmun Diosin jan Vaku jonin Kaya matovutan jahi jonon nichinnixohki, kanon Diosvutan yovanhaitomun “Upa niko” kin mato yohimahihkiki. **7** Ramamun man inaavomaamanhnukanpu, ramamun man Diosin Vakuvohki, karakun jan miya jan vaku jaxahinnon jamanihkinukanpu.

Galatavomun jau kuzaxonyovaapaihi Pablokinukanpu.

8 Ramaamamun man Dioskovin onanyamaxon, mapooyoraniivo chivanhi jan inaavo vutan japanhnikunukanpu. **9** Nan ramamun Dioskovin onanhax manhkiki, janrivi jan mato onankun. ¿Karakun onantimahaxkihki, kuzanon jakiriviz jaa yoshin jaa mai chituha chivanpaihira manhkai? Jau kuzayamatimun jaa yoshinhukanpu.

10 Diosin mato jau kuzaxonnonkavimuni manhkinunkanpu, junuyamakinrivimun nan nutu orixon, nan oxu orixon, nan varixutuuya oviya orinox manhkiki, jaamun iromanukanpu. **11** Matovutan jaxon javinhkinruz mato jau kuzaxonnix iti shinannimun iki unhkanukanpu.

12,13 Un vutzavau, mato yohinon iya ninkaakanpu: Un jahaa ja jahaahax jaxanhkanpu, unaa nanrazi jau shinanyamahi. Uvuu jahax uvutan vuyannajanhkanpu jaa un matovutan jahax vuyannani ja jahaahi. Pishtakovin iya kuzahamamun manhnukanpu izinrokonhaxmun un Galacia main jaxon mato jovi sharaa yohihi janikuhku. **14** Un izinnirokon mato vuchituhain iya iromakin inhamamun mahki, iya paxkahamamun mahki, ja jahaayamarokonkinmun man iya maton jatin jakinhkuhnukanpu ovaa Diosin inaakavizxon, Jesucristokavizxonrivi.

15 Onanyovaamunax unhkanukanpu atisharakunmun man maton vuro vutzukuhuutan iya inankahannikuhku ¿Kuztzinkanrokonra man janii iya jasharaxon jakinhyaahi? **16** ¡Mato jovi kon yohiyaahimun un maton zinaatzikanhai!

17 Jaa mato judiovaun itin imapaihaitoxmun man jatovutan janonkavinhi jankihnukanpu, sharaakovinkinpan shinanyamakinmun, uvutan jahamun mato paxkapaiihi kankihki jatoztii jau kuzaxonkatzi. **18** Tzova pistan mato sharaakin jau kuzaxonpaihamun kutzaamahnukampu, un matovutan jakunmaruz un yamakunrivi jau jato kuzaxontimunhki. **19** Matomun kunyovaahi unhhkanukanpu un vakuvo akikavizkin. Matorokon Cristokavizyamahaito inhimun ranoyamahi jayamakatzi unhkai ovaa xanovaun vaku vikin izin ninkaahai ja jahaamunkatzi unhkai. Jununyamahimun ja jahaakatzi mankinukanpu Cristokaviz.

20 Nan ramakovinmun un matovutan janonmanukanpu vutzakin mato yovankatzi, vizmakovinmun jahax unhkanukanpu, jau kuzatira unhki mato jau kuzaxonjanhkin.

Abraham vaku ravuu.

21 Jau kuzati kirika kunuunivo ja jahaakin jau kuzapahi jahaiton iya yohikanpu: ¿Yovanyamarokonnoxra manhkai Abraham yohikin Diosin jovi kunuunivaun? **22** Vaku joni ravuuyamun jan janixohnukanpu, tiimun jan inaaki jan anii janixohki, vutzamun jan ainki jaa inaamaki jan anii janixohki. **23** Abraham inakun vakumun jaa non nokux vakuhai ja jahaa vakunixohnukanpu, ovaa jan ainkovinnin vakumun Diosin yohinikatox vakunixohki. **24** Jaa xano ravuumun Diosin vanixohnukanpu non jau kuzatira Dioski non onannon, Agarmun jaa xano jayoonixohki, janmun noku manan Sinai onanmahi kiki, jaa jau kuzati vixo jato janvi jato inaani. **25** Ramamun Jerusalen ovaa manan Sinaikaviznukanpu Arabian, jaa inaahaavo jahax kankihki jaa jau kuzatinin. **26** Ovaa vutza xano Saranrokonmun noku nai jahoo jahaa onanmahikiki, jaamun jan inna jayamanixohki, jaamun jan nokun uhahki. **27** Sara yohikinmun nan jahaakin yohihi Diosin jovihkinukanpu:

¡Jasharau xano, vaku vitimahax minhkiki! ¡Jasharahi
zaihiyu xano vaku vitimahax minhkiki! Xanovo
potanivohton kanon naha vaku vikatzi minhkinu-u
jaa xano vunuya vinotan.

28 Un vutzavau, matomun man Isaac, kaviznukanpu jaa Diosin Abraham inanjanhkin yohinikaviz. Jaakavizmun janhkin yohihi unhkanukanpu, jan vakuvomun kankiki jaa inanjanhkin Diosin yohini. **29** Jaatiyanmun jaa Abraham inmakun Agarin vaku vinikahton Isaac muhupanhonixohnukanpu, jaa Diosin yohini ja jahaahi, ja jahaakinrivimun jato muhuhi kankihnukanpu jaa jau kuzati kirikan yohini ja jahaakin jau kuzanonvokavikin jaa Ismael ipanhni ja jahaahi. **30** ¿Kuzakin yohihira jaa kunuunivohki kirikanan? “Jumannanki jan vakuyavi jaa inaa potajanhkanpu; jaa inakun vaku jonivutanmun pishtakovin japan jau viyamakatzi jaa inaamahan vaku jonihkiki.”

31 Un vutzavau, nokunmun jau kuzati kirikanan kunuunivaun ja jahaakin jau kuzayamahi nonhkanukanpu inaamamun nonhki, ovaa inakun vakukavizmamun nonhki, ovaa xano inaamahan vakukavizmun monhki.

Jesucristonmun noku inaamanmanixohnukanpu.

5 **1** ¡Jesucriston noku inaamanmanixohnukanpu! ¡Jan jan noku konkovin inaamanmanixohnukanpu! Karahki jaa inaama ja jaakin junuyamajanhkanpu, unaarivi jakiriviz jau kuzatinin inaa jayamaxankanpu.

2 Iya Pablonmun mato yohihi unhkanukanpu: Man voshkii ruztuhamun jaa Criston jau kuzanimun iromahnukanpu. **3** Unaa mato yohihi unhkanukanpu: Tzova Pishtan voshki ruztuhaiton jau kuzati kirika kunuunivo ja jahaaki jau kuzahai jonihnukanpu. **4** Jaa jato Diosin onanonkavikin voshkii ruztuhaitonmun, Dios jaton kunhai timatan Cristovutan jajaakin jununoxkankihnukanpu. **5** Nokurokonmun jaa konhahton Diosin Kayan yohihikinukanpu manaatikihanonhki jaa Cristoki chipoohahton. **6** Graciaskinmun Cristo yohihi nonkanukanpu jan noku jau kuzaxonnikun, voshki ruztuhahokatzi akaamahokatzi akaara nonhki. Jaarokonhki inkanpu non Cristoki chipooha, Cristoki non chipoohahton noku jato kunnannmahihkiki.

7 ¡Iyookinmun man jovi konman jau yohiha ja jahaakin jau kuzahi janikuhnukanpu! ¿Tzovanra mato jovi kon tanapanan amamannix? **8** Konkovin Diosin mato amahamamunhnukanpu, jaakovinninmun jan mato jan jau yohiha ja jahaakin jau kuzanon amanixohki. **9** Jato jau onanmahi ontza jaxon jato jau yohikin jaa jato jau sharaa yohihavo muhutimunhnukanpu. **10** Cristo chivanhai jonivomun nonhnukanpu, uvutan Cristo chivanhaimun mahki Shinanhi inhkanukanpu. Dioskimun chipoohi unhkanukanpu jovi ontza mato yohiyamanovo mato Diosin chitunon. Diosinmun jaa mato jovitza yohikin vutzarakin shinanmahai kopii yokaakatzihkinukanpu tzovarahki.

11 Un vutzavau, junuyamakin un mato voshkii ruztutimunhki yohihainmun jaa iya zinaahaiton iya unaa zinaayamakanhkankihnukanpu, Cristo korozinnohax nanikun yohikin mato unaa notzimayamatimun kanhkihnukanpu. **12** ¡Jaa mato voshki ruztunon yohihaito komun kiyoo jishtuhkuunovonukanpu!

13 Un vutzavau, inaama jaxahinnomun mato Diosin kunanixohnukanpu, inaama jaxonrokomtzi jaki panaaxon iromakin jau kuzajankannapu, ja jahaayamarokonkin kunnanankin jato jau kuzakinjankanpu. **14** Diosin jau kuzati kiyoomun tii jau kuzatinin jahaxkihnukanpu "Jaa min mihonvi kunhai ja jahaakin jato kunjanhpu" **15** Matomun yohihi unhkanukanpu, jaa muhunnaahi izin kuzkintzi matomurannoha jato iromamajanhkanapu.

Diosin Kaya jau jumayamakin.

16 Mato yohinon: Diosin Kayan mato jau kuzanon yohihain jumayamakin axanhkanpu, ja jahaakin jau kuzakinmun iromakin jau kuzayamakatzi manhkiki. **17** Diosin Kayan jau kuzanonmun kunyamahi jaa no iromakin jau kuzahaikiki. Diosin Kayamun kunyamahihkiki non iromankin jau kuzanon. Karakun ja man jau kuzapakin jau kuzahai ja jahaakin jau kuzayamatimun manhki. **18** Diosin Kayanrokon mato jau yohain, ja jahaakin unaa voshki ruztuyamatimun manhki.

19 Kiyovininmun onanhax manhkinukanpu jaa iromahairazin jau kuzanoxrakannihki: Jaton ainvoruzmun inmayamanoxkankihnukanpu, xanovo aihamahton akin, iromakovin jau kuzakin, iromakin shinankin. **20** Dioskovín mamun sharaamun janhki yohinox kankihki, yovupanmun jau kuzanox kankihki, yoratzamun jato zinaanoxkankihki, Jato vutanmun muhunnaa noxkankihki, Jaton aimun jato yohinnox kankihki, janovimun notzinoxkankihki, jatonnaruz jau janonmun kunnoxkankihki, vachinnaakinmun jato paxkanoxkankihki.
21 Tuxu jauyahavaunmun jatoxrivi jauyapanox kankihki, pahunmunox kankihki jaton nutu toha nokoohain Janovirazi jau kuzanox kankihki, jau iromatiya, un mato yohihai ja jahaakinmun mato unaa yohinon, ja jahaakin jau kuzahairazizmun Diosvutan jayamakatzi kankihki.

22 Diosin Kayanrokonmun noku kunnanamanoxkihki, nan jasharamaxon, nan novuu jonivoya jamaxon, nan ranoyamahi jahax, nan jato omizvohax, nan jato sharaaxon jakinhnax nan Dioski chipoohaxki.

23 Yora jato kuzayamahai, nan nokun yoran noku iromamapaihain jumahaxkirivi. Manrazi jau kuzahaitonnamun jau kuzati yamahnukanpu. **24** Jaa nokux Jesucristonahtonmun non moha jan korozinohax nahain noku iromamahairazi kiyoo nokanixonukanpu.

25 Moha noku Diosin Kayan kanon sharaahax janon vutzakin shinanmanikun jaaruz shinankin jau, jumayamatimun nonhnukanpu. **26** Tzova notzimayamanon janhkanpu jato vinotanki nokux sharaavoxon.

Jato jau kuzakinjankanpu.

6 **1** Un vutzavau, Diosin Kayanmun mato jau kuzamahikinukanpu. Karakun tzova pishtax iromaxo vuchixon jovi sharaakun yovanxon unaa ja jahaayamajahinnon yohijanhkanpu. Matoxrivi man ja jahaahirivi iromamiz. **2** Matoztipan man jau kuzapanan atimakun mato akinhnon jato yohijanhkanu. Ja jahaahi jaxon Criston jau kuzati yohini ja jahaakin jau kuzahi jatimun manhki.

3 Jato jau kuzaxonpanax yovaakovinki jahax ikimun, miyaxvi ontzahi minhkinupu yovaamamun ninhkari, tzova pishtan yovaamahax. **4** Chivanztiirazin jau kuzaxon sharaakin man akarahkiki iin janhkanpu, sharaakin jau kuzahax jasharatimun manhki, jatokavizpaiirokontzi jaxanhkannapu. **5** Chivanztiirazimun noku inhi Dioskihnukanpu kutzara nonhki.

6 Jaa Diosin jovinnoha jau onannixon, jaa onanmanniivutan onantimun kankihnukanpu jau sharaavo onanhaivo.
7 Dioski jau parankatzitzi ixanhkannapu. Jau vananixonmun jaarivizmun vikatzi manhkari. **8** Jaa jaton yoran iromaruz kunhai jaaruz kunhaitoxmun muhuhkuu yovaahax nokakatzi kankihki, jaa Diosin Kaya jasharamahaitoxrokomun Diosin Kayan jato inanha unaa nokayamakatzi Diosvutan jakajzi kankihki. **9** Jatzanamuuyamakin jato jau kuzaxon nonhxankanpu. Nutu nokoohainmun noku Diosin jau inankun vikatzi nonhkai jaa jatzanamuuyamaxon. **10** Tzova jau kuzaxoontikunkomun jato axonnonhxankanpu, jato vinotan jaa Cristo chivanhai jonivo jau kuzaxonyovaa janhkanpu.

Kakin jato Pablon yohini.

11 Un mukunnunkovinmun mato kunuuxonkin kunuu tohavaun mato axonhi unhkanukanpu, unaa mato kunuuxonyama janhkin. **12** Jaa mato voshkii ruztumapahai jonivomun jatoki sharaahi yovannovokavihi kankihnukanpu. Jatoki Cristo korozinnohax nanikun jato yohihi inaati shinanhimun iki kankihnukanpu. **13** Javikin jato voshkii ruztunikatonmun, Moiseisen jau kuzati kunuuni ja jahaakin jau kuzayamanox kankihnukanpu, jaztiirokonmun kunhi kankihki man voshkii ruztunon, chipo yovaaxon jato jatonmun mato voshki ruztumanix kankihki jato yohixanhkin. **14** Iyaxrokonmun jasharahi unhkai uki Jesucristo nanikun konnix. Jan nanikunmun graciaskin yohihi unhkai, javikin iya nan nutu iromahan jaa jonivaun shinannon, nan nutu jau kuzaxonyaahi un naniikavizmun unhnukanpu.

15 Ja jahaamunhnukanpu, voshkii ruztuuhahokatzi akaama, jaarokonmu sharaahnukanpu joni vutzakin shinanni. **16** Diosiin jato sharaakin jau kuzaxonnonnukanpu ja jahaahi jaha, jan jato jaa chivanhairazimun jato omizvohi janhkiki jato onanmanonnukanpu.

17 Nantiyanxonmun iya kutzara un yorahki chanikahanyamakatzi kankihki, un yoranmun jahax un varahkinukanpu Jesucristo chivanhaitox un jaki inaani.

18 Un vutzavau, nokun yovaa Jesucriston mato onanmanonnukanpu matomun kunhi janhkiki. Ja jahaanonukanpu.

Efesios

PABLONMUN EFESIOVOYA DIOSIN JOVI VIXONHIKINUKANPU.

Matoran man.

1 **1** Jari jahaxra manhkai, Jesucristo chivanhai Diosin jonivau, iyamun un Pablohnukanpu. Jesucristo chivankin jato jan Jovi Sharaa ninkaamaxahinnon iya Diosin Katooni. Mato shinanshinankinmun Efeso juman jahaa jonivo mato kirika kunuuxonhi unhkai.

2 Maton kuunyovaakinmun japa Diosvutan jaxon mato Jesucriston kuzyamahi ranoyamahi janon jamanonkavihi unhkanukanpu.

Nohon kuunyovaakin janaruz jaxahinnon noku Diosin katooni.

3 Nokun Yovaa Jesucriston Upamun Diosnukanpu. Noku shinantzamaxahinnonmun jan ja Vaku Jonitztii nuku main nichinnixohnu. Moha Jesucristo chivantiyaxon, shinansharaahaito noku vuchihaxmun, non nai jahoo javutan janonkavihi nokun Upa Dioskihki. Karakunkomun nokun Upa Dios kiyoovinin sharaamun janhki yohinonhxanhkanpu.

4 Jau kiyoo kuzahamahtonmun Diosin yohinixohnu, nan jahaakin: Yora xonmun tuxu jato katookatzi unhkanu, un jonivo jaxahinnon. Jesucriston jau yohihain, jumayamakin jau Kuzahimun un jonivo jakatzihkankihki, kin yohixonmun jan ja jahaakin yora nixohki. Nohon kuunyovaakinmun jan iromayamahi janaruz jaxahinnon noku katoonixohnu.

5 Javutan non vuyannaahaanonkavikinmun, Dios nohon kuunyovaakin jan Vaku Joni main nichinnixohnu, noku naxonhi jonon, ja jahaaxanhkin shinannixon. **6** Jan Vaku Jonin kuunyovaakinmun jan javuu jahaa noku sharaakin jau kuzaxonnikunmun, karakun junuyamakin graciaskin Dios yohihi nonhkai. **7** Nohon kuunyovaakinmun Diosin jan Vaku Joni main nichinnixohnu, jimihkahin nakin non iromahai noku potaxonnon. **8** Nohon kuunyovaakinmun, Diosin jaurazi kuzaxanhkinra jan shinannixki onannon, noku onanmanixohnu.
9 Ja jahaakin jau kuzaxanhkin shinanxon, jato yohiyamapahonni-xonmun jan nokurokon onanmanixohnukanpu. **10** Ja jahaakin jau kuzaxanhkin jan yohini nutu zununhainmun, jan jato nai jahoo jahaaya main jahaa yorani jato tziztoxonmun, jaton apo janon Cristo apomakatzi Dioskihki.

11 Javutan jaxahinnon noku katooxanhkin yohinixonmun noku Diosin katoonixohnu. Criston noku naxonnikunmun non, kanon Diosinahki. Karakun nokun ivokovinmun janhki. Jamun jan shinannun jau kuzapakinmun ja jahaakin jau kuzanox janhkiki. **12** Jan jonivaun Cristo chivanyonikahtox jaxon, jan Jovi jumayamakin jaki chipoohaito noku iinkin, jatonrivi yovaakovinmun Dioski yohihi jaxahinnovomun, jan noku katoonixohki.

13 Matonrivi Jovi Sharaa yohihavan ninkaaxon, jumayamakin shinantzaxonmun jaatiyan Cristo chivantiyanixon chivanhi manhkinukanpu. Karakunmun Diosin jan yohini ja jahaakin jan Kaya nichinnixohnukanpu, jana man janon mato onantihi jonon.
14 Jan noku katoonirazi Diosin tziztohainmun jaa Diosin Kayavutan jahatoxmun javutan jakatzi nonhkanu, sharaamun janhki kiyoovinin yohikatzi.

Junuyamakin Pablon Cristo chivanhai jonivo jato Dios yohixonnii.

15,16 Nokun Yovaa Jesucristo chivanyovaahi jahax Diosin jonivoya kuunnananhi kakaahaito mato ninkaakinmun, junuyamakin mato shinankin graciaskin Dios yohihi unhkanukanpu. **17** Shinanyovaa-yamun Diosnukanpu. Jau kiyoorivimun onanhax janhkiki. Jaa man onansharaanon tzovara janhki mato onanmanonmun, Dios yohihi unhkanukanpu. **18** Kuzanon jan javutan jaxahinnon mato katoonirahkiki onannon mato shinanyovaaamanonmun, mato Dios yohixonni unhkanukanpu. Jan jonivo jahaamun noku javuu janon kunakatzi janhkiki. **19,20** Naxon kayanixmun shinanyovaayahtox Diosin koon jahori Jesús tzahoohahki. Shinanyovaayahtonrivi junuyamakin jau kuzakinmun noku Cristo chivanhaito kiyoo jau onanmahi janhkiki. Jaa chivanhaitomun novutan jaxon noku jau kuzamahi janhkinu.

21 Jan koon jahori tzahonxonmun Diosin Jesús jaa jau jahaaya jaa jau jakatzi jahaa ivomanixohki. Karakunmun janutzarazi vinonikatox yohiyovaayahax janhkiki. **22** Jaurazin ivokovin Cristo jakun, jaa ninkaasharaaxahinnonmun Diosin jan jaunirazi vanixohnu. Ja jahaakinrivimun Diosin Cristo apomanixohnu, jaa Dios jumayamakin jau kuzaxonhaiton apo jan jaxahinnon. Karakunmun nokun ivorivihax janhkiki. **23** Mapomahitzax nutuhkax jatikamun nokun yorahkamai, ja jahaahirivi Cristo novutan jayamakun, nutuhkax jayamatimun nokun kayanukanpu. Cristonmun noku nutuhkax janon jan shinan sharakun jamahihkiki.

Noku naxonkin Criston noku Diosya vuyaannaamanii.

2 **1,2** Cristo shinanyamahaiton iromakin jau kuzahato jato iinkin, matonrivi iromakin jau kuzahi man jakunmun, naniikaviz maton Kaya japanhnixohnukanpu. Jaa nan nutun jahaa yoshin iroma apopaihai chivanhi jahaamun, mato jaa yoshinnin Cristo chivanyamanon amamanixohki. **3** Ja jahaahirivimun non nokux kiyoovinix iromahi japanhnikuhnukanpu. Cristomahiz jaxon nomun nokun shinannun iromakin jau kuzahimun non japanhnikuhku. Karakun nokurivi kopiikatzimun Dios japanhnixohki.

4 Noku kopipanax nohon kuunyovakinmun noku Diosin omizvonixohnu. **5** Javikin non iromakin jau kuzahi jajaahainmun Diosin nohon kuunyovaakin Jesucristo nuku main nichinnixohki, noku japavutan vuyaannaamakatzi nahi jonon. Ninkaakanpu, sharaakovinninmun jan noku unaa iromahi jayamanon junuumanixohnu. **6** Diosinmun noku naniikaviz jajaahaito Cristoya kayamahikaviznixohnukanpu. Karakunmun rama, javikin iinyamahi, Cristovutan jahax nonhkai, shinannonhxanhkanpu. **7** Jana non jakun nohon kuunyovaahi janhkiki, kiyoovinin onanxahinnovomun Diosin Cristo main nichinnixohnu, noku naxonhi jonon.
8 Karakun Jesucristo shinanyovaahaito mato iinkinmun, Diosin jamun jan shinansharakun shinanxon mato vuyannaakihinnixohnukanpu. Mamun maton shinannunmun man Diosvutan vuyannaayamakahannikuhku. **9** Nan jahaakin yohinon ninkaakanpu: Nomun nokun shinannun sharaakin jau kuzahatomun noku Diosin vuyannaakihinnixohnukanpu, kintzi yohijanhkaannapu. Ja jahaakin yohihi ontzatimun manhkari. **10** Noku Criston naxonnikun, kanon, vutzakin shinannixonmun, ja jahaakin shinanhi nonhkanukanpu. Jana jaxon sharaakin jau kuzaxahinnon noku Diosin katoonihkikomun shinannonhjanhkanpu. Karakunmun Diosin akai, ja jahaakin sharaakin jau kuzahi nonhkai.

Ranoyamahi janon noku Criston jatovutan ravukananmanii.

11 Diosin jonivomaamahaxmun man Diosin jonivovutan jayamapanhnikuritzi shinanyamajanhkannapu. Karakunmun man jamavokaviz japanhnikuhku. Jaton itin jato voshkii ruxkaa xatuxonniivaunmun judiovo jatoruzkovinki Diosin jonivo jahax ipanhnixohnu. **12** Karakunmun mato voshkii ruxkaa xatuxonyamaniivaun Diosin jonivomaamamun manhki yohipahonkanixohki. Jan jonivo jau kuzaxonjanhkin yohinixon, jato jau kuzaxonkinmun mato ja jahaakinrivi Diosin axonyamakahannixohnukanpu, jan jonivomaama man jakun. Karakunmun man Cristo onanhamahtox Diosvutan vuyannaaxanhkin shinanyamahi japanhnikuhnukanpu.

13 Mato Criston naxonnikunmun ja jahaahi jayamahax manhkinukanpu. Vutzakin shinannixon man Cristo chivanyovaahainmun jaatiyan maton ivonix janhkiki. Javi maton vuron iinyamakinmun, junuuyamahi jan matohivaa jakun, onanhax manhkinukanpu.

14 Criston noku Diosya vuyannaamanii ja jahaakinrivimun jan Diosin jonivoya Diosin jonivomaama vuyannaamanixohnu. Kiyoo jato naxonkinmun jan jato jakiztii jamanixohki. **15** Sharaahi jaxanhkin jaurazi kuzatirahki Moisesin kunuunikunmun, ja jahaakin jau kuzahimun ranoyamahi jayamapanhkannnixohnu. Javikin jau kuzati kunuuniivo ja jahaakin jau kuzahi ranoyamahi jayamahi zinakananhaito jato iinhiinhimun, Cristo nuku main jonixohnu. **16** Jau kuzati kunuuniivo ja jahaama jovitza jato ninkaamaxanhni. Kaaxon jii joxkunxon Jesucristo mutazhavo nakinmun, jan jato Diosya vuyannaamakin, jatovu jonivoyarivi zinakananyaahaito jato vuyannaamanixohki, ravukananhi janon.

17 Nan main jahaa joni kiyoo Jovi Sharaa yohixanhnimun Jesucristo main jonixohnu. Joxonmun jan nan jahaakin yohinixohki: Kanonkomun zinakananyamahi ranoyamasharaahi jakiztii jaxanhkanpu, kinmun jan yohinixohki. Judiovovutan judiovomaamahan ninkaanovomun jan ja jahaakin yohinixohnu. **18** Noku kiyoo Criston naxonnikun, kanon, judiovoya judiovomaamahax jakiztii jaxon, novutanmun jahax Dioskihki shinanhi, javutan yovantimun nonhukanpu. Jan Kayanmun javutan yovannon noku yovankihinnoxkihki. **19** Jamavo rakihax jokonhax jatimahiz vohotanruzhaikavizmamun manhnukanpu, Cristo chivanhairazi. Dios jahaa jarimun maton jati jahahki, Diosin jonirazi jahaa jari.

20 Criston jato katooni jonivutan Diosin Jovi vuhai jonivaunmun mato Diosin Jovi ninkaamanixohnukanpu. Sharaahi jaxanhkin jaa Jovi Sharaa kunuuniivo yovanxon jaa man yovanha shinanhi jatimun manhki. Mato Jovi Sharaa ninkaamakinmun Jesucristo Diosin Vakux ikax japakaviz shinanyovaayamun janhki yohikanixohnukanpu. Jaa vinotan jaton shinanyovakun jau kuzahaimun tzova yamahki.

21 Jovitzan mato yohinon iya ninkaakanpu. Jii yorannohax jokonyamanox jan poyanhkama ja jahaarivimun manhnukanpu, man Cristoya ravukananhi jahaa. Ja jii iruzkihi puxkoohai ja jahaahirivimun iruzkihi vahaanox Cristo chivanhai jonivohkinukanpu. **22** Diosin Kayan mato ravukananhi janon jamakunmun, ja jahaahi jaxon Cristo chivanhi manhkiki. Ja jahaakin man Cristo chivanhi jakunmun Diosrivi matovutan jahaxkihki.

Jovi sharaa Judiovomaama yohixahinnon Diosin Pablo nichinni.

3 **1** Nuno tapazan jahaamun iya zontarovaun kainmamahamun jahax unhkanukanpu. Mato judiovomaama Jovi Sharaa ninkaamahaito iya zinaaxon iya kuvunnixonmun iya kainmamahihkankihki. Iya ja jahaanivo jaxonmun mato kirika kunuuxonhi unhkai. **2** Jovi Sharaa mato yohixahinnon iya Dios sharaakovinnin katoonikunmun, un mato jovi ravuu pishta kirikanan kunuuxonyankun onanhax manhkiki. **3** Jau kuzaxanhkin yohinixon mato judiovomaamarivi jau kuzaxonxanhkinmun iya Diosin onanmanixohnu. Yoran iya yohiyamahaivaunmun Dioskovinnin iya yohinixohki.

4,5 Un mato kirika vomaha nokoohaito yovankinmun ninkaakatzi manhkinukanpu, kuzaxonra iyaviz Diosin jau kiyoo onanmanixki. Tzova yohiyamapahonnixonmun Diosin Kayan noku Criston katooni jonivoya Diosin Jovi vuhai jonivorivi onanmanixohki. **6** Nanmun jan noku onanmanixohki, yohinon ninkaakanpu: Jaa mai tohaztipan jahaa kiyoo jato naxonhi jononmun Diosin Jesucristo main nichinnixohnu. Naxon kai akinmun judiovoya judiovomaama Jesucriston Diosya vuyannaamanixohki. Judiovo jau kuzaxonxanhkin yohipahonnixon, jato ja jahaakin jau kuzaxonkinmun, judiovomaama Cristo chivanhaito matorivi rama ja jahaakin jau kuzaxonhi Dioskihnukanpu. Moha Cristo chivanhai jonivoya namiztiinixomun mato axonhi janhkiki.

7 Umun un shinannunkovinpan mato Jovi Sharaa ninkaamayamahi unhkanukanpu. Jamun jan shinan sharakunmun iya Diosin mato Jovi Sharaa ninkaamaxahinnon vanikunmun, mato ninkaamahi unhkai.

8 Javikin un Jesús chivanhai jonivo iromapanhnikun, jaa shinanyamakinmun, iya Diosin uhon kuunyovaakin katoonixohnu, judiovomaamarazi Jovi Sharaa yohixahinnon. **9** Yohinon ninkaakanpu: Ayookinmun Diosin jau kiyoonixohnu. Jaatiyanrivimun jan nan jahaakin yohinixohki: "Javikin iya jumahi jahaavaunmun jatovutan vuyannaakatzi unhkanu" kinmun jan yohinixohki. Chipo jaurazi kuzakatzira janhkikirokonmun tzova yohiyamapahonixonmun jan iyarokon onanmanixohnukanpu, matorivi yohinon.

10,11 Jaa main jahaa joni kiyoo naxonkin iromahaivo jato potaxonkatzi main jonon jan Vaku Joni nichinxanhkin shinanpahonixonmun jan, kanon Jesucristo nuku main nichinnixohnu. Joxon joni kiyoo naxonkinmun Jesucriston noku Diosvutan vuyannaamanixohnu, jaa Diosin yohipahonnikun ja jahaakin. Jesucristo chivanhairazi ranoyamahi kuunnananhaito noku iinkinmun, "sharaakovinnixmun Dioskihnukanpu, jan Vaku Joniztii Jesucristo jato nichinxonkinmun jan jato javutan vuyannaamanixohnu," kin yohihi nai jahoo Diosin inaavo jakunmun, jaa Dios zinaahai yoshin iromahanrivi ja jahaakin yohihihkiki. **12** Javi nokun vuron iinyamakin, Cristo chivanhi jahax, ranoyamasharaahi Diosvutan yovantimun nonhki. Diosin noku junuyamakin ninkaahi jakunmun, onanhax nonhkai.

13 Diosin Jovi Sharaa mato ninkaamahaito iya kuvunnivan, kuzanon iya aniivorahkiki shinankin, Cristo chivankin junuyamaxanhkanpu. Aruzkikin man jaa chivanxahinnonmun mato inaaxoni unhkaikomun jashraraxanhkanpu.

Nohonmun kuunyovaahi Cristohkinu.

14,15 Nuku main jahaton Upa jahax, nai jahoo jahaton uparivi jan jakunmun, ranpitan nan jahaakin Dios yohihi unhkanu: Shinan yovaayahtox sharaakovinmun minhnupu, Upa Dios, kinmun mato yohixoni unhkai. **16** Matovutan jan jakun maton yovaakovinnixmun janhkiki, onanxahinnon, mato jan Kaya nichinxonnonmun Dios yohihi unhkanukanpu. **17** Maton ivokovin janon man Cristo yohinonkavimuni unhkanukanpu. Kanonrokon Cristo maton ivokun ranoyamakin Dios kuunhi matoxrivi kuunnananhi jatimun manhki.

18 Jovitzan mato yohinon iya ninkaakanpu: Raki runtohakamun junuhkamai ja jahaakinrivimun nan pishtan zununkinmun mato kuunhi unhkanukanpu, yamakin, jaa chivanhairazi nohon kuunyovaahi Cristohkinukanpu. **19** Jan maton kuunyovaahain zununkin shinanyamati tzova jakunmun, matorokon onanmanon mato Dios yohixoni unhkanukanpu. Dios onansharaahaitomun mato ivomakatzi janhkinu.

20 Non jau yokaaha vinotan noku jau kuzaxonyovaatimun Diosnukanpu. Pishtakovinmun zununyamahax nokun shinankinu-kanpu non jaurazi noku kuzaxontira Dioski non onananon jan jau kuzatinin. **21** Jaa Cristo chivanhairazin junuyamaki yovaakovinmun janhki Dios yohinovonukanpu. Kanonnukanpu.

Diosin Kayan noku jakiztii jamahamun ranoyamasharaahi jahax nonhkanu.

4 **1** Nokun Yovaa Jesucriston Jovi Sharaa jato ninkaamaxonhaito iya kuvunnivo jaxon, mato jau kuzanon yohinon iya ninkaakanpu. Diosin jato katooni jahax, sharaahi jatimun jan jonivohnukanpu. Matorivi jan jonivo jaxahinnonmun jan mato kunanixohki, kanon kuzyamahi sharaahi jaxanhkanpu. **2** Dios chivanyamahai jonivaun mato yovaamaki manhkain, yohihain, ranooyamajanhkanpu. Kuzaxon jato sharaakin jau kuzaxontira manhki shinanhi, jatovutan jahax jatzanamuuyamahi kuunnnananhi jaxanhkanpu. **3** Diosin Kayanmun mato ravukananhi janon jamanihkiki, kanon ja jahaahi ranoyamasharaahi jakiztii jaxanhkanpu. **4,5** Diosin Kayan mato jakinhna namiztiikavitzax, junuuyamahi ranooyamahi Cristo chivanhai jonivovutan jaxanhkanpu. Ja jahaahi jaxonkomun koshimun jokatzi Cristohkiki shinanhi jaxanhkanpu. Kiyoovininmun Yovaztii Jesús chivanhi jahax nonhkanukanpu. Nokun Yovaatzamun yamahki. Kiyoovininmun jaa Diosin Jovin noku jau kuzanon yohikun, jumayamakin jau kuzahi jahax nonhkanukanpu. Jaa Dioski chipoohairazimun noku junumuran jikimatan kainmakannixohnu, Diosin jonivomun nonhki onannovo. **6** Jazztiimun Diosnukanpu, jaamun jan kiyoovinin Upahki janmun jaa jau jahaa kiyoo orihax janhkiki jahonmun jau kuzapakin kuzanox janhkiki, janmun jau kiyoo orihax janhkiki.

7 Tanaztiirazimun noku Criston, jaa inanpaiikin nokun jau kuzatirazi inannixohnukanpu. **8** Nan jahaakinmun yohihi Diosin jovihkinukanpu:

"Nai jahoo inaakinmun jan karavozomuran jahaa joni
naha javutan iyonixohnukanpu jaa main
jahaarokonmun jan jato jovi onanmanixohki jato jovi
onanmanon."

9 ¿Tzovakara yohikin kunuuniivotzihki? Ja main votoonix iihi jakiriviz nai jahoo inaani yohikin kunuuniivorahkinu. **10** Cristomun yohikin kunuuniivohkinu. Jaamun jan main votoonix iihi naxon kayavahin nai jahoo kanixohki. Nai jahoo jahaa Diosin inaavoya main jahaa jonivaun apokatzimun japa Dios jari kanixmun jahax janhkinu. **11** Cristomun jato tanaztiirazin jau kuzajahinnon jamanixohnukanpu, tuxu jato Diosin jovi voxahinnon jamaxonmun jan, tuxu jato Diosin jau yohikun jato yohijahinnon jato jamatanmun jan tuxu jato Diosin jovi jato yohijahinnon jato jamatan jato tuxu Criston jonivo orijahinnon jamatan jato jau onanmahai jaxahinnon jamanixohki. **12** Ja jahaaxonmun jan jan jonivo nichinnixohnu, noku Jovi ninkaamaxanhni votannon, Cristo chivanhairaziz non iruzkihi ichanon. **13** Moha Diosin Jovi Sharaa ninkaakin, vutzakin shinanxon aruzkikin onanyovaaxon Dios chivanyovaanox nonhkanukanpu. Moha nahax ravukananhi jakiztii jaxonmun, Diosin shinanhai ja jahaakin kiyoovinin shinannox nonhkai. **14** Unaatzi vakuvaun shinanhai ja jahaakin shinannonhxanhkannapu. Koshimun jau shinanshinankin vutzakintzinkan shinannox vakuvohkari. Iromakin jato shinanmapakin jato joni iromahan koonkaviz jau yohihain ninkaatanmun jakitzinkan tukiinoxkankihki, jaa ninkaakatzi. Vakuvokaviz non jamiz shinanyovaahax janonhxanhkanpu. Jato kuunnanankihinkin noku jau onanmaniivo jato shinankihinhi janonhxanhkanpu. Cristo chivanhairazimun non namiztiihnukanpu. **15** Nokun maponmun noku jaurazi kuzatirahki shinanmanoxkihki, ja jahaakinrivimun jaa chivanhi jahaa noku jaurazi kuzatirahki shinanmahi Cristohkinukanpu. Nokun yoramun nan mapoyahax, nan poyanyahax, nan kishiyahnukanpu. Vutzarazikin jau kuzatimun jaarazihki.

16 Mapomun shinantihki, poyanmun jaurazi kuzatihki, kishimun kaantihki. Ja jahaakinrivi nokun Cristo chivanhairazin vutzarazikin jau kuzatimun nonhnukanpu. Tanaztiirazin vutzarazikin jau kuzatimun nonhki.

Non iromahai kiyoo potatanmun Cristo chivanhi ranoyamahi jakatzi nonhkanukanpu.

17 Nokun Yovakun iya yohimakun mato nan pishta jau yohihi unhkai, iya ninkaakanpu: Unaatzi joni Dios chivanyamahi jahai ja jahaahi jaxanhkannapu. Jatoxmun Dios shinanyamahi jaton shinannunruz shinanhi jahaxkavanri. **18** Jatoxmun tzovara Dioskovinhki onanpaiyamahi jahaxkankihki. Karakunmun jato ranoyamahi jasharahi janon jamayamahi Cristohkiki. **19** Moha itinix iromahi jaxonmun, jaton shinan xuni potati shinanhi inoxkankihnu. Karakunmun junuuyamahi iruzkihi iromahi janoxkankihki.

20 Ja jahaahi jahaavaunmun matoxrivi ja jahaahi janon, mato yohiyamahi Cristohkinukanpu. **21** Koonkovin Diosin Jovi Sharaa ninkaaxon jau mato yohipaihira jan Jovihkiki shinanxon, unaa iromakin jau kuzayamaxanhkanpu. **22** Nan ramamun sharaahi jahax manhkiki, man iromahi japanhni ja jahaahi unaa jayamaxanhkin maton shinan xunirivi potaxanhkanpu. **23,24** Kanonkomun maton man shinanhai jaa konkovin kiyookovin potajanhkanpu junuhax kanon pishtakovin unaa iromakin jau kuzayamahi jaxanhkanpu ovaa Diosin jaakaviz jaxahinnon yoranikaviz.

Kuzhax jatiranon rama.

25 Unaatzi jau ontzajanhkanapu. Cristo chivanhairazizmun moha namiztiinix jahax manhkari. Karakun ontzayamakin jato kon jau yohijanhkanpu.

26 Notzihax iromayamaxanhkanpu. Notzihax zamayamahi vari jikihamakun vuyannaajanhkanpu. **27** Notzixo mato iromamapaihaito yoshin iroma junhxonyamajanhkanpu.
28 Jato jau vihanhaiton unaa tzova jau vihanyamajanhkanpu. Jato jau vihanyamakin jaumahiz jahaa jato jau inanjanhkin maton yonopan jau vikatzi sharaahi yonoojanhkanpu.

29 Iromakin jau yohiyamahi sharaahi yovanjanhkanpu. Yovansharaahaito mato ninkaakin Dios shinanyovaahi jasharanonvo sharaahi yovanjanhkanpu. **30** Diosin Kaya man ranoomamiz iromakin jau kuzayamaxanhkanpu. Jaanmun jan mato onantinixohki, nutu kiyoohain Diosvutan jaxahinnon iyojanhkin. **31,32** Nanrazi man iromakin jau kuzahai junujanhkanpu. Man notzihai junuxon, man zinaahai junuxon, man vachinnananhai junujanhkanpu. Janunnaahaxrivi iinnananyamanoxkavihi rainnanayamaxanhkanpu. Sharaahi jaxon jato jau kuzaxonhaito mato iromahaito jato matoyavi vuyannaakihinmanon Dios yohijanhkanpu, jan mato vuyannaakihinni ja jahaakin.

Criston jonivo jahaxmun, unaa non iromahi japanhni ja jahaahi jayamahax nonhkainu.

5 **1** Jan vakuvo man jakunmun mato kunyovaahi Dioskihnukanpu karahkikomun kanon jaakavizpaijanhkanpu. **2** Matomun man Diosin Vakuvohnukanpu, matomun kunyovaahi janhkiki. Karakun kutzakama janhkamai ja jahaatimun manhki.

3 Matomun man Diosin jonivovutan jahaahnukanpu, karakun pishtakovin maton ainmavo ivaa jaxahkin shinanyamajanhkanpu. **4** Unaatzi jovi iromahi yovanjanhkannapu. Unaarivitzi janivo jau kuzajanhkannapu, unaatzi raooki jahi iromahi raoojanhkannapu. Jaamun sharaamahnukanpu, Dios sharaakin yohijanhkinrokon maton jana orijanhkanpu sharaakin Dios yohijanhkin. **5** Shinankomunkanpu, Diosya Cristovutan man jayamamiz ja jahaakin shinanyamaxanhkanpu.

Dios jau jumayamahi jahi.

6 Iromakin man jau kuzahaki sharaahkain yohikin mato parankamiz iinxanhkanpu. Ja jahaakin jato jau paranhaitomun jaa ninkaaxon koonhaiyavikin jato kopiikatzi Dioskihki. **7** Karakun pishtakovinkin jato jakinhyamaxanhkanpu.

8,9 Cristo chivantiyahamahtonmun man iromakin jau kuzahi japanhnikuhnukanpu. Nan ramamun nokun Yovaa chivanhi jaxon iromakin jau kuzayamahi manhkiki. Joni iromakin jau kuzahi

jahaamun yamuumuran jahaakavizkankihnu. Nutumahizmun kankihki. Matorokonmun man Cristo chivanhaitox yamuumurankaviz jahaamahnukanpu, nutukavitzanrokonmun jahax manhkiki. Nutu sharakun mato sharaamaha jahaxkomun, nan sharaahi jahax, nan muztunkin shinanhi jahax, nan koon yohihi jaxanhkanpu. **10** Ja jahaahi jaxon, man jau kuzanon kunhira maton Yovaakiki, ja jahaakin jau kuzajanhkanpu. **11** Yamuumuran jahaakavitzan jamun aruzkin jau kuzahato jato iinkin matonrivi jatovutan iromakin jau kuzayamaxanhkanpu. Iromakin jau kuzahato jato iinkin jato yohixanhkanpu. Iromamunhki ja jahaakin jau kuzahaavo.
12 Konkovin ranoomunhnukanpu ja jahaakin jonuu jau kuzahavan non yohiha. **13** Nutun jotahainmun jaa jau yamuumuran jahaa jiztisharaa janoxkihnukanpu, kanon kutzakovinra jauhki intimun nonhki. **14** Karakunmun tzovankara nan jahaakin kunuunihkiki:

"Oxahax minhkiki kanon vuzopu nokanivovutan
jayamahi vuniipu vuniihaito miya jotakatzi Cristokiki."

15 Kuzhax jaxon jau kuzahira manhkaikovinmun insharaahax jaxanhkanpu. Jaurazi kuzakin jaurazimun kuzahikankihki onanhax jahaivo ja jahaahax jaxanhkanpu janoviruz jau kuzayamahi. **16,17** Yohishma nokatimun manhki shinankin, mamun aruzkin jau kuzayamakin jau man kuzanon kuunhira Dioskihki, shinankin nutu vinoomayamajanhkanpu.

18 Pahunyamajanhkanpu maton shinan vunoxon janovirazi jau kuzati manhki. Ja jahaayamarokonhi mato jau onanmayovaanon Diosin Kaya yohijnhkanpu. **19** Maton Jesucristo chivanhairaziz yovannananhi jaxon, sharaakovinninmun nokun Upa Diosin noku jau kuzaxonnihkiki, jato yohihi jaxanhkanpu. Sharaakovinmun Dioski jato yohihi jahaxkomun nan Diosin Jovin vuahax, nan Diosin vuatinin vuahaxki, jasharahi jaxanhkanpu. Ja jahaahi vuahi yovanhaito mato ninkaahimun jasharakatzi Dioskihki.
20 Maton vuronkovin iinyamakinmun matovutan Dios jakun onanhax manhkinu. Matovutan jan vuyannaanon mato naxonhi jonon jan Jesucristo main nichinnikun shinankinkomun, javihi matoki jau iroma kuzhain, graciaskin Dios yohijanhkanpu. Sharaakovinnixmun janhkiki, junuyamakin yohijanhkanpu.

**Ainyahton nokun ain kuunnanankihinkin,
jau jumananyamahi jatimun nonhnu.**

21 Cristoztiimun maton Apohki shinanhi jaxon mato jau yohihaito matovu jonivo ninkaasharaajanhkanpu. **22** Mato yohinon iya ninkaakanpu, xanovau: Maton Cristo chivanhairazinmun jan jau yohinikun jumayamakin jau kuzanox mankihki, ja jahaakinrivi jau yohihaito maton vunuvo jumayamatimun manhnukanpu, xanovau. Maton vunuvaun mato jau kuzanon yohikun ja jahaakin jau kuzahato mato iinkinmun, koonmun Cristo chivanhai manhki onankatzihkankihnukanpu. **23** Xanon vunumun jan apokaviznukanpu Jesucristorivimun jaa Dios chivanhai jonivaun apohki jaa noku vihairivi. Cristomun Dios chivanhai jonivaun apohnukanpu. **24** Karakun jato jau yohihaito jato jumayamatimun jaton ainhki, kuzakin Cristo chivanhikama Dios chivanhai jonivohkamai. Vuiimakannixohki jahon konnixo.

25 Jaton ain kunyovaatimun jonihnukanpu, kuzakinkaman Criston jaa chivanhaivo kunkin jato naxonnikunmai ja jahaakin. **26** Janaruz jaxahinnovomun jan jato vinixohki. Jan jovin noku vutzakin shinanmanikunmun noku junumuran. **27** Nutu kiyoohain, javutan janon mato iyotanxanhkin yora xoko pishta pishtakovin iromayamahi shinan sharaaya jahaimun, mato japa Dios iinmapahi Cristohkinukanpu. **28** Jaa chivanhai jonivo kuunyovaakin Criston chituyovaahai ja jahaakinrivikomun maton ainvo kuunyovaakin chituyovaajanhkanpu. Matox man oriihai ja jahaakinrivi maton ainvo oriyovaajanhkanpu.

29,30 Nomun non nokun yora zinaahaimun yamahnukanpu, orimun nokun yorataishkihki. Ja jahaakinrivimun jaki chipoohai jonirazi orinox Cristohkinu, nomun non oriihaikavizkin. **31** Ninkaakanpu, nan jahaakinmun xunivaun kunuupanhnixohki: “Ainkatzimun paxkaanox jonihkinu, kanon japaya jahavutan jayamakatzi. Vihannaahaxmun, kanon ja ravuuvi yoraztiikaviz janoxkankihki, jaa ravuuvinin janovukon shinankatzi,” kinmun kunuupanhkannixohki. **32** Jaa jovimun kon yovaa kovinhnukanpu, jaa jovimun iyan yohihai unhki Cristoya jaa chivanhai joni jato yohixanhkin.

33 Mamun man maton yora orisharaahai ja jahaakinkomun maton ainvo kuunyovaakin orisharaajanhkanpu, jonivau. Maton vunuvorivi shinansharaakin mato jau yohihaito, jato ninkaasharaajanhkanpu, xanovau.

Kuzhax jatira jaton Upaya jaton vakuvo.

6 **1** Nokun Yovaa kuunyovaakin maton upavutan maton uhan mato jau yohihaito ninkaasharaajanhkanpu, vakuvau. Ja jahaa man janonmun kuunhi Dioskihki. **2,3** Jovi yovaatza non onannon Diosin yohikun kunuuniivo nanhki ninkaakanpu: “Maton upaya maton uha kuunyovaahi sharaahi jaxanhkanpu. Ja jahaahaitoxmun jasharahi chaiihi nan main nutuhkax jakatzi manhkiki,” kinmun kunuupanhkannixohnu.

4 Vakuyarazitzinkan mato yohinon ninkaakanpu: Mamun aruzkin maton vakuvo notzimayamaxanhkanpu. Notzimayamarokonkin jato jau yohiyovaaxon nokun Yovaa shinannon jato onanmaxanhkanpu.

Jaton apoya jaton inaavo.

5 Joniya xanovo inaku, nan mainxon mato inaaxon mato jau yohihaito jato jumayamaxanhkanpu. Cristo mato jau yohihaito atimanhki shinankin. **6** Sharaahimun yonoohi manhkiki mato yohinovokavikin iinhaivaunruz jato yonooxonyamakin mato iinyamahaivaunrivi jato yonoojonxanhkanpu. Criston jonivomun manhki shinankin, Dios kuunhai ja jahaahi yonoojanhkanpu.

7 Jonivoruz yonooxonyamakinmun nokun Yovaa Jesucristorivi yonooxoni manhkiki, shinankin jato yonoojonxanhkanpu. **8** Nokun yovakunmun mato man sharaakin jau kuzaha kopiiyovaakatzihkiki shinanyovaahaxkomun jaxanhkanpu inaavohokatzi inaamaramanhki inyamakin.

9 Matotzinkan yohinon ninkaakanpu, yonoo ivovau: Maton yonoti jonivoya sharaahi jaxanhkanpu. Matoki rakuumanoxkavikin jato aruzkin rakuumayamaxanhkanpu. Shinanmurokonkanpu, jaton ivo jahax maton ivorivimun Jesucristohki.

Kuzaxon noku chituhira Dioski noku yoshinnin iromamayamanon.

10 Nan pishtarivi mato unaa yohinon, ninkaakanpu. Muztunkin shinankatzi Cristoki chipooxanhkanpu. **11** Yoshin iromahan mato jau paranmiz ranohax jaxon, nokun Yovaa Jesús junuyamakin aruzkikin chivanjanhkanpu, jan mato yoshinnin paranmiz chitunon. Diosin Jovi yovanxon, jau kuzanon mato yohihira jan Jovihkiki ja jahaakin jau kuzajanhkanpu. Junuuyamahirivi Diosvutan yovanjanhkanpu. Ja jahaahi jaha mato jau paranyamatimun yoshin iromahki. **12** Cristo chivanhai jonivaun zinaakovinmun nokun vuron iinyamanox nonhkanukanpu, yoraamamun kankihki. Yoshin iromahax nain vutzuunikatoxmun iintimahaxkankihki. Nan nutun jahaa apovaux jaxonmun noku kiyoo iromakin shinanmakin muhukin noku inaamanoxkankihki. **13** Nan zontaro iintan shinankanpu. Rutunnaahimun jamun voruzyamanox zontarovohkiki. Votanjanhkinmun yami chopa zauutan, jaton chinuxuti chinuxuhuutan, zapatorivi zauukin arohtitanmun jaton piya vivanhin vonoxkankihnu, jatovu jonivaun jato rututi shinankin. Matorivi jaun kuzati shinankin man jaki chipooxanhkin piya arohax jahai ja jahaahirivi mato yoshinnin iromamamiz, Diosin Joviki chipoohax jaxanhkanpu. Jau parankin mato jaruz akaito onantan jaurazi kuzanon Diosin jan jonivo yohinikun shinankin ja jahaakin jau kuzajanhkanpu. Ja jahaakin jau kuzahato mato vuchivahinmun koshi paxahi kakatzi yoshin iromahkiki.

14 Jau man kuzanon kuunhira Dioskihki onanjanhkanpu. Jaurokon ontzayamakin jau koon yohijanhkanpu. Pishtakovinkinrivi jato jau paranyamahi, iromayamarivihi jatovutan sharaahi jaxanhkanpu. Ja jahaahi jaha matorivi jau paranyamatimun yoshinhki. **15** Criston Jovi sharaa jato yohijanhni votankatzi manaayovaahax jaxanhkanpu. Voxon jato nan jahaakin yohixanhkanpu: Ranoyamasharaahi man janonmun kuunhi Dioskihnukanpu. Matovutan jan vuyannaanonmun Criston mato naxonnixohki, jaa man onannonrivimun kuunhi Dioskihki, kinkomun jato yohijanhkanpu. **16** Shinanyamatzixanhkannapu: Javikin man maton vuron iinyamahaimun matonvutan jahax Cristohkari. Ja jahaahi jaha mato pishtakovin kuzayamatimun yoshin iromahnukanpu.

17 Mato naxonkinmun Criston mato Upa Diosya vuyannaamanixohki. Karakunmun mato nan rama jaanvi orihax Dioskihki. Ja jahaakinrivi Diosin jan Kaya matovutan jahii jonon nichinni jaxonmun mato Diosin Jovi sharaa shinanmahi janhkinukanpu. Jovitzan mato yohinon ninkaakanpu: Piyakavizmun Diosin Jovihnukanpu. Piyan jato rututivo shinannimun rakuunoxkankihki, ja jahaahirivimun Diosin Joviki rakuunox yoshin iromahkiki.

18 Diosin Kayan mato jakinhna jaxon junuyamakin Dios shinanhi jaxon jaa chivanhai jonivorivi Dios yohixonxanhkanpu. **19** Iyarivi Dios yohixonxanhkanpu, jaurazi yohitira unhki iya onanmanon. Diosya jato kiyoo vuyannaamakatzimun Cristo nanixohki jato yohinon iya yohimanon Dios yohixanhkanpu. **20** Jan Jovi Sharaa jato yohixahinnon iya Diosin nichinha, jonixon jato yohihaito junumapakin iya tapazannoha kaanmamaxanhkin vaniivomun jahax unhkanukanpu. Javi ja jahaahi jaxon jato junuyamakin Diosin Jovi Sharaa ninkaamapahi unhkanukanpu. Iya Dios yohixonxanhkanpu, jato rakuuyamakin aruzkikin Jovi Sharaa yohixahinnon iya muztunkin shinanmanon.

Pablon kunuuni kakin jato yohikin.

21 Uvutan jaxonmun iya jau kuzahato akinhni jahax Tiquicohkinukanpu. Jaamun mato jari nichinxoni unhkanukanpu, kuzhi jaxon jaurazi kuzahira unhkai, mato yohixanhni kanon. **22** Mato jau yohihaito ninkaaxontzinmun man aruzkikin Dios chivan yovaahinmahkinukanpu.

23,24 Nokun Yovaa Jesucristo man chivannomun maton kuunyovaahi jahax unhkanukanpu, un vutzavokovinhkikavizkin. Karakunmun nokun Upa Diosvutan nokun Yovaa Jesucriston mato kuunnananhi ranoyamasharaahi janon jamanon kuunhi unhkai. Matovutan jaxon mato Jesucristo junuyamakin kuunyovaahaito chituyovaahax Dioskaritzi shinanyamaxanhkannapu. Kanon ja pishtanonnukanpu.

Filipenses

PABLONMUN FILLIPENSIVOYA DIOSIN JOVI VIXONHIKINUKANPU.

Filipense jahaa jovi vomakin.

1 **1** Matora man un vutzavoya un povivo Filipon jahato:
Nokumun nonhnukanpu Pabloya Timoteo, Jesucristo jau kuzaxonhaimun nonhki matomun kiyoovi nan jovi vomaxonni nonhkainukanpu jaa mato Diosin katooni jonivo jahax Jesucristovutan jahaa. Sharaakin jau kuzanon jato amahai joniya xano Diosin tapaznxon jau kuzaxonhai, jovi vomahi nonhkai.

2 Nokun Upa Diosvutan nokun Yovaa Jesucriston mato kunyovaaxon ranoyamakin jamanokukanpu.

Dios chivanhai jonivo Pablon jato Dios yohixonni.

3 Junuyamakinmun mato Dios graciaskin yohixonnai unhnukanpu mato shinanhaztiirazi. **4** Diosvutan yovankin jasharaxon yohihai unhnukanpu mato kiyooviki. **5** Man iya Diosin jovi jato yohihaito man iya jato yohikihinnixon man junuyamahain. **6** Yonoo sharaamun maton Diosin anixohnukanpu, un shinanhamun aruzkikin arokatzi janhkiki Jesús jonon manaxon.

7 Sharaamunhnukanpu un mato ja jahaakin shinanha, matomun kunyovaahi unhkai, uvutanmun iya Diosin kunyovaakin jau kuzanon inanniku. Karavozomuranxohojankin apovo vuzohrixohojanhkin iya yohikihinnox manhkiki jato jovi sharaa yohihaito. **8** Onanmuhax Dioskihnukanpu ontzayamakin un mato shinankin un mato kunhain Jesusin iya amakun. **9** Iruzkihi man kunnanan nomun mato Dios yohinixohnu inhkainukanpu, man jau kiyoo onanyovaanon, onanxon man sharaamunhki yohinon. **10** Ratora sharaahki injankin man onannon. Ja jahaahirivi Cristo unaa johain iromahi jaha mato tzovan chanikanhanyamatimunki. **11** Jesusin mato jakinkunmun sharaakin jaurazi kuzakatzi mankinukanpu sharaakin Dios yohinovo.

Cristonmun iya jamahaxkihnukanpu.

12 Un vutzavau, kuzra un janiihki man onannonkavimunni unhkainukanpu, Diosin jovi jato yohinonmunrokon iya sharaakin shinanmanixohnukanpu. **13** Jaa policiavo apon tapaz chituha tuxu jonivaunmun onanhaxkihnukanpu Cristo chivanhaito iya karavozomuran vaniivo un jakun. **14** Jaarivi, karavozomuran un jakun ninkaahaxmun un vutzavo aruzkikin jato Diosin jovi ninkaamahi kankihnukanpu, rakuuyamakin Jesuski chipooxon.

15,16 Konmunhnukanpu tuxunmun jato Diosin Jovi sharaa yohihi kankihki, Jesús kunnon iyarivi Diosin jan jovi sharaa junuyamakin jato yohinon yohinikun junuyamanon. Tuxurivimun jahaxkankihnukanpu jaa uvutan tzovan yohiyovaahirahkiki injankin jato jau yohihai. **17** Un jau kuzahai ja jahaa pakinmun maton jato muztun jovi yohiyamanox manhkinukanpu, jatoxruzmun jauyapanoxkankihki.

18 Kutzaamamunhnukanpu; ontzahokatzi konmamun Diosin jovimun jato yohihi kankihki jaa ninkaahimun jasharahihunhkai. **19** Jashara yovaamunkatzi unhkai man iya Dios yohixonkun iya Jesucriston Kayan karavozomurannoha kainmakatzi jakun onanhax.
20 Pishtakovinmun iromakin jau kuzapayamahi unhkainukanpu iya ranoomanon. Ja jahaayamarokonhimun nahokatzi nutuhkax jaxon sharaakin jau kuzakatzi unhkai sharaakovinmun Cristohki onannovo.

21 Jaa nutuhkax jaxonmun Cristo jau kuzaxonkatzi unhkai jaa nakinmun mohamun un Jesús kiyoo jau kuzaxonhamunrahkari ranoyamahi jakatzi unhkai. **22,23** Rato vitira unhnukanpu, onantimakovinpanhcho rato vitira unhki. Javipaihi nutuhkax jaxon sharaakin Dios jau kuzaxonhi nan main jatimun unhnukanpu; javihi nahax Jesucristovutan jahi katimun unhnukanpu jaamurokon sharaakovinhki. **24,25** Onanmunax manhkinukanpu un vunaa nanonmun kunyamayohi manhkiki. Karakunmun matovutan jakatzi unhkainukanpu Dioski iruzkihi Dioski chipoonon maton onanmakatzi, jasharahirivi jahi. **26** Unaa un jakiriviz matovutan jahainmun jasharakatzi manhkinukanpu sharaakin Jesucristo vuaxonkatzi.

Cristoki chipoohax jahi.

27 Jaztiirokonmun mato yohihi unhkainukanpu, man sharaahax janon, jaa Criston jovi sharakun yohihai ja jahaahi. Javihi un mato jizii kahokatzi kayamamimun kiyoovinixmun jakiztiihax jahax manhkiki onanpaihi unhkainukanpu, jau kuzajanhkin yohixonmun ja jahaakin jau kuzahi manhkii, junuyamakinrivimun kiyoovimin Diosin javi jato yohihi manhkiki.
28 Jato mato zinaahaiki rakuuyama jankanpu. Javi tunuxon jato jovi yohikinmun matonvi inkatzi manhkinukanpu, jatoxvizmun yamarizkatzi kankihki, Diosinmun mato vikatzikiki, Diosinmun mato kananmakatzi kiki. **29** Diosinmun mato Cristoki chipoonon inannihkinukanpu, jakirivi inaahi. **30** Jaa un atima jau kuzani ja jahaarivimunkatzi manhkinukanpu, onanyovaamunax manhkinukanpu un inaanix unaa inaahain.

Cristocavizhi.

2 **1** Criston mato jau kuzamatiyanikun jato yoratzarivi maton jato jau kuzamatiyamun manhnukanpu, jaa maton kunnanti maton shinannun jaxon jatorivi muronhaito maronmamatimun manhnukanpu, maton shinannurivi mato kaya jakun jato omizvohaimun mato. **2** Yohihi unhkainukanpu man ranoyama sharaahi jaxon man ja kunnanan kihinnon. Ja jahaa man jahainmun jasharakovinkatzi unhkainukanpu. Kiyoovinin ja jahakin jau kuzajanhkin shinanjanhkanpu.

3 Yovaakovininki jau Kuzahi iyamaxanhkanpu, tzovan sharaakin jau Kuzahirakiki inajankinrivi jau kuzayamaxanhkanpu. Ja jahaayamarokonkin mato vinotan sharaamun kankihki jato injankanpu. **4** Tzova pishtax jatoxtiikovinki yovaajanhkin jau kuzapakanmin injakanpu, kiyoo jaakavizrazihina. **5** Jesucriston shinanni ja jahaakinrivi shinanjankanpu.

6 Jesucristomun javi Diosikax
Diospaiyamanixohnukanpu.
7 Ja jahaayamarokonhimun jan Dioscavizyamahi
nokukaviznixohki kiyoovinin inaanmun jan janixoohki.
8 Yorakavizmun yovaakovinki jahax iyamakin jan Dios
jumayamakin naxonnixohnukanpu. Korozin
tzakamahavomun jan nanixohki.

9 Karakunmun Diosin yovaakovinmaton tzova jaa
januyayamanikun janu yovaakovin inannixohki.
10 Jaki jaa vuzohri jaa nai jahoo jahaa jakun, jaa main
jahaa jakun, jaa mai naman jahaa jakun.
11 Jesucriston mato akinkunmun sharaakin jau
kuzakatzi manhkinukanpu yoravo jasharakin jaamun
jan Dioski omannovo.

Kuzhax nan nutun jatira non.

12 Un vutzavau, matovutan jahamun man iya jau jumayamapanhnikuhnukanpu. Romamun vizma jahax unhkainukanpu, karakun Dios kunyoova jaarux chivanjanhkanpu, junuyamakin jau yohipaihira noku Diosin nayamakatzi javutan jaxahinnon, Diosin viniihkiki shinanhi jaxanhkanpu.
13 Diosinmun mato amahihkinukanpu jaa jau sharaavo kuzanon janrivimun mato akinhni janhkiki ja jahaa Dios kunhain.

14 Tzovaki iromahi yovanyamakin jau kuzajankanpu ja aman jau kuzahaaki vachinananyamakin, man iromamiz tzovanrivi mato jau chanikahanmiz. **15** Nan nutun jaa joni iromavo jahaa janohax vutzahirivi jaxankanpu Diosin inaavo jahai ja jahaahi man jau kuzaha sharaa innovo.

16 Pishtakovintzi Diosin jovi kunuyaakin junu jankanpu. Ja jahaahaxmun Jesucristo johain jasharakatzi sharaahi jaha mato inhi, ja jahaanaxmun jashakatzi unhkanukanpu umun iruzhimun un yonooyamanimunrahkari.

17 Dioski chipooxonmun jau kuzaxonhi unhkainukanpu, jaamun ovaa Dios nokun jau inanhakavizki. Javipaiikin iya rutuhavomun un yora Dios nokun jau inanhakavizki unhkainukanpu. Javihi ja jahaahainmun jasharakatzi matoxrivi man jasharanon. **18** ¡Uvutan jasharakanpu!

Timoteo.

19 Vunaa iya nokun yovakun mato jari Timoteo michinmaxonno manahax unhkainukanpu. Jashaaramunkatzi unhkainukanpu kutza jari jahaxra manhkai jan iya yohikun ninkaahi. **20** Jaztiimun Timoteonukanpu jaa mato shinankin junuyamahai, janrivimun mato kunyovaahi janhkinukanpu jaa un mato kunhai ja jahaakin.
21 Tuxuxmun jaton jaunruz shinanhi kankihki jaa nokun yovaa kunhai jaama. **22** Matonmun sharaakin Timoteon jau kuzahai onanhaxmanhkinukanpu. Janmun jan iya jau kuzahaito akinhnixohki un vaku kavizxon. Javutanmun non jato jovi sharaa yohinikuhku.
23 Vunaakovin mato nichinjonxanhkinmun shinanhi unhkainukanpu javipaikin iya kainmahoxankin iya kainmayamahaivan. **24** Javikinrivimun, mato jizii kanon iya Diosin kainmaxahinnon jaki chipoohi unhkainukanpu.

Epafrodito.

25 Ramaama pishtamun man iya un vutza Epafrodito iya jau kuzakinxonhinnon jau mishtin kuzahato jaxon jan uvutan yonookin jato Diosin jovi yohinixohnukanpu. Sharaamunhnukanpu jan unaa jakiriviz mato jari kaha. **26** Unaamun mato innoxkavihi janhkinukanpu. Jan izinkun ninkaahax man kuzanoxkaviyankun shinanhimun jahax janhkinukanpu. **27** Kovimun jan izinyovaayanxonukanpu, nakankovinmun jan jayanxohki. Sharaakovinmun Dios javutan jayanxohnukanpu uvutanrivi, iya aruzkikin muronmatishinankin. **28** Karakunmun vunaakovin nichinkatzi unhkai man inhi jasharanon, iyanrivi un kanon mato shinanhi muronyamanon.

29 Jasharaxon nokoohaito vixankanpu ovaa nokun Yovaa Jesusin aki kavizkin. Dios jau kuzaxonhai jonivo kiyoo jato omizvoxanhkanpu. **30** Cristo yonooxonniimun jan nakanhyanxohnukanpu: Iya yonnokihinhimun jan nakanyanxohnukanpu, iya maton jau kuzakinpanax man vizma jakun.

Cristo non onanhamun yovaakovinhnukanpu.

3 **1** Jaarivi un, un vutzavaun nokun yovaavutan jahax jasharakanpu, jaa un mato yohihai jakiriviz mato jaa un mato kunuuxonhai mato kunuuxonhimun jatzanammuuyamahi unhkainukanpu, sharaamunhnukanpu un mato unaa kunuuxonha.

2 ¡Jaa jato kunmuvohai jonin iromaki oriiyovaajankanpu jaa jonivaunmun mato voshkii ruztakahanpahihihkiki! **3, 4** Jaa konkovin voshkii ruztaanimun non nokuhnukanpu jaa Diosin Kayan amakun Dios sharaakin yohihaimun nonhki, Jesucristonanhtoxmun jasharahi nonhkai. Nomun nokun shinannun jau kuzahax Diosvutan jayamatimun nonhnukanpu. Jaa voshki rushtunikatos Diosvutan jati inkunmura un iyazvikovin jasharakannain: **5** Iyamun un vakushinnaa ocho nutu inkain voshkii ruztaaxonkannixohki, Israelitavaun main jahaamun unhki, Benjamin kaivomun unhki, Hebreovo vinotan Hebreokovinmun unki. Jau kuzati kirika kunuuniivo ja jahaakin jau kuzakatzimun un fariseovokovin janikuhnukanpu. **6** Jasharakovinkin jau kuzati kirika kunnunivo ja jahaakinmun un Dios chivanhai jonivo chivanxon rutupanhonikuhnukanpu. Tzovakovinnin iya jaa kirika kunuuniivo ja jahaakin jau kuzahamaki unhkain iyan ayamatimun jakannixohnukanpu. **7** Jaarokonhnukanpu uki Criston jau kuzani, nan ramamun vutzakin shinanhi unhkainukanpu, jaa un sharaakinhkain inniimun nan rama iromakovinki. **8,9** Jaa un jau kiyoo sharaakinhkain iniihun moha potanikuhku ramamun jaarazi jau iromakovinki Cristorokon onanyovaajanhkin, vutza jau onanyovaatimun yamahki. Diosin iya jau kuzati ja jahaakin jau kuzanixo iya vinonkaviyamamuni unkai Cristoki chipoohaito jan iya vinonkavimun unkai, ja jahaahaitomun noku vipai Dioskihki. **10** Karakunmun jaa onanpaiyovaakovinhi unhkainukanpu Cristo, jan kayani ja jahaahi, jan inaani ja jahaahi jaa jan nanii ja jahaahirivi nahi.

11 ¡Nokanixon kayahavan jatovutan kayanon iya Diosin kayamajahinnomun manahax unhkainukanpu!

Nokun nokooti.

12 Jaa un mato yohihai kiyoo jau kuzakin arohtihamanhtonkovinpan mato yohiyamahi unhkainukanpu, pishtankovinpan mato yohiyamahi unhkainukanpu, Jaarokonki inkanpu, un nokooti jari nokookatzirokon vanuuhamamun unhki, ja jahaajahinnonmun iya Jesusin viniikiki.
13 Un vutzavau, onanyovaamunax unhkainukanpu, un nokooti jari zununhamamun unhki; jaarokonmun onanpaiyamahi unhkainukanpu kutzatixonra un kaniihki. **14** Vanunyamahimun un nokooti jari kahi unhkainukanpu noku Diosin nokun kopii Jesucristo inanmaxanhkiin yohini vikatzi.

15 Noku kiyoo ja Dios chivankin aruzkinki yonirazin ja jahaakin shinantimun nonhnukanpu. Javi mato tuxun vutzakin shinanhaitomun jaarivi mato insharaamakatzi Dioskihnukanpu. **16** Jaztii tanakin jau kuzati kunuuniivo non jaa tanahamun sharaahnukanpu.

17 Un vutzavau, un mato jau yohihai ja jahaakin jau kuzajankanpu. Ja jahaakin jau kuzahato jato injankanpu. **18** Tuxuxmun Criston jato korozinxon naxonniki kutzaamahkain ikax janoxkankihnukanpu. Mohamun un mato nahakin nanrazi yohihaikinukanpu, nantiyanrokonmun mato nahakin nanrazi yohihaikinukanpu, nantiyanrokonmun mato vunhonyahton yohihi unhkai.
19 Jaa jonivomun chihimuran votankatzi kankihnukanpu jaruzmunnax kankihnukanpu jiriruzkatzi, jaa jau kuzahavorazi jau kuzahimun jasharahi kankihki ranoomurokonniima. Nan nutun jahaa jauruzmun shinannoxkankihki.

20 Nokumun non nai jahoo jahaa jonivomun nonhki jarihax joxahinnomun noku Yovaa noku vihai Jesucristo manahax nonhkai. **21** Nokun yora vayomun muhuhkukatzi kinukanpu, janmun nokun yora vutzamakatzi janhkiki jan yorakaviznon. Nan jau kuzakinmun jaa jan nan nutu chituxon oriha jahonvimun jau kuzakatzi Dioskihnukkanpu.

Jau kuzatira, Dios chivanhai jonivo.

4 **1** Un vutzavoya uvuu jahaavau, mato shinanhimun mato shinanhi jashararivihi unhkanukanpu. ¡Konkovimun mato shinanyovaahi unhkainukanpu! ¡Nokun Yovaaki chipookintzi junujankannapu!
2 Evodiaya Sintiquimun jato yohihi unhkainukanpu jaa ravuumun Dios chivanhaimun kankihki karakun jaa ravutan jaakaviz ravuukin shinantimun kankihki. **3** Miya yohinon un iya yonookihinhaito, jato muztunkin shinannon akinhjanpu. Jatonmun iya jato jovi yohihaito yohikihinnixkankihki, Clemente jakun vutzarazi uvutan yonoohai jonivo jaton junurazimun moha nayamati kirikanan kunuunivo jahaxkihnukanpu.

4 ¡Dios chivanhairazimun manhki shinanhi jasharahax jaxankanpu! Moha yohihaitonmun jakiriviz yohihi unhkai: ¡Dios chivanhaimun manhki shinanhi jasharahi jaxanhkanpu! **5** Kiyoovinin mato sharaahax kunnananhaimun manhkiki mato onannovo. Koshikovinmun jokatzi nokun Yovaa Jesuskihnukanpu. **6** Jaunki maxkahaxtzi ixanhkannapu. Diosmurokon jaa man jau maxkaaha yovankin yokaahima junuyamakin Dios graciaskin yohijankanpu. **7** Ja jahaahaitomun mato ranoyamakin jamakatzi Dioshnukanpu, jaa ranoyamahi jati nan nutun jahaa jonivaun onanyamaha jaa ranoyamahi jatimun jaa Cristonnarazi jato jovinti orixonnoxkihki.

8 Kanon jaztiikin yohinon ninkaakanpu un vutzavau, jau konrazi shinanjanhkanpu, jaa kunyovaati, sharaakin jau kuzahai ¡Shinanjanhkanpu, jaa jau kunrazi sharaa yovanti!
9 Jaa un mato jau onanmahi jaarazi tanajankanpu jaa man iya jaurazi kuzahato inxon jaurazirivi yohihaito ninkaani ja jahaakin jaa kuzajankanpu, jaa Dios nokun ranoyamahi jato inanhaitonmun junuuyamahi matovutan jaxahinnonukanpu.

Pablon Felipon jahaa jonivo graciaskin yohini.

10 Jasharamunhi unhkainukanpu, Cristo chivanhairazin man iya jakiriviz shinanhain, pishtankovin mohamura man iya vunonikunri shinanhamamun unhnukanpu, jaztiirokonmun man iya un jau maxkaaharazi vomapanan kuzaxon vomatimanixohki.

11 Jaunkovinpan muronkin yohiyamahi unhkainukanpu, mohamun jau mishtinya jaahi vuyanix unhkai. **12** Mohamun onannix unhkai kutzara non jaun muronhahki, kutzarivira non jau nahayahaaki. Mahamun onannix unhkai kutzara non jau nahayahokatzi jaun muronhahki. **13** Cristonmun iya kurux inanhihkiki jaarazi jau tunujahinnon. **14** Sharaakovinmunhnukanpu man iya jau maxkaamayamani ja jahaarazihi jaha.

15 Jaa ayookin jato jovi sharaa yohikatzi Macedonian nohax kainxomun man iya matoztipan jau maxkaamayamanikuhnukanpu jaa Felipos main jahaton. Pishtakovin vutza tapaz Diosin jovi ninkaatinin jahaton iya jau vomahamamun kankihki. **16** Tesalonican jahaxmun un jau maxkaa yovaanikuhku, jaatiyanmun man iya jaa un maxakaaharazi vinotan jau vomanikuhku. **17** Jau man iya inannonkavikinmun mato yohiyamahi unahkanukanpu, Diosin mato jaurarazi iya kuzaxonhira manhkai innomun mato yohihi unhkai.

18 Epafroditonmun jaa man iya vumaha kiyoo inanyaxohnukanpu nahakovinmun jayanxohki. Jaa man iya jau nichinjoyantaamun ovaa non Dios, nokun jau Dios inanha kavizkovinmun jayanxohnukanpu ja jahaamun jasharatan Diosin vihai ja jahaa. **19** Karakunmun jan jau sharaavo mato inankatzi un Dioskihki, Jesucriston mato inanmakun jaa man jau maxkaahairazi. **20** Kiyoovinin Dios nokun Upa jasharamanovonukanpu kononnukanpu.

Jaztiikin yohinon.

21 Uvutan Cristo chivanhai un vutzavo iya jovi miyarami jankanpu, Jatomun Diosin jonivomun kankihki. Un vutzavo uvutan jahatonmun mato jovi miyaraminki vomahikankihnukanpu. Jarira man jahahki jato yokaamahikinukanpu.

22 Diosin jonivo nuno jahatonrivimun mato yokaamahi kankihnukanpu jaa Romano joni yovaa yonooxonnai. **23** Nokun Yovaa Jesucriston maton yora mato kunnananmaha yovaamanonnukanpu.

Colosenses

PABLONMUN COLOSENSEVO DIOSIN JOVI VIXONHIKINUKANPU.

Colosa jonivo Pablon kirika kunuuxoni.

1 **1,2** ¿Jari jahaxra manhkai, Jesucristo chivanhai Diosin jonivau? Iyamun un Pablohnukanpu. Jesucristo chivankin jato jan Jovi Sharaa ninkaamaxahinnonmun iya Diosin katoonixohnu. Timoteovutan jaxon mato shinanshinankinmun mato kirika kunuuxonhi nonhkainukanpu, Colosa juman jahaa jonivau. Jesucristo chivanhaitomun, kanon nokun vutzavokaviz mato shinanhi nonhkainukanpu.

Maton kuunyovaakinmun mato Upa Diosin kuzyamahi janon jamanonkavihi nonhkai.

Junuyamakin Pablon Cristo chivanhai jonivo Dios yohixonii.

3,4 Nokun Yovaa Jesucristoki chipoohi jahax Diosin jonivoya kuunananhi kakaahaito mato ninkaaxonmun, graciaskin nokun Yovaa Jesucriston Upa Dios yohihi nonhkainukanpu. **5** Diosin Jovikovin yohihavanmun man ninkaaxon jumayamakin vutzakin

shinannikuhku. Moha shinantzanix nokaxomun mato jan jatin iyokatzi Dioskihki shinanhi jasharahi jatimun manhnukanpu. **6** Koonkovin yora kiyoo kuunkin joni iromahai omizhi Dios jakun ninkaaxonmun man jumayamakin man iromahai junutan shinantzanikuhnu. Jaa man Jovi Sharaa ninkaayonii jaa Jovi jato jaa mai tohaztipan jahaa jonitzavorivi ninkaamahavaunmun jato vutzakin shinanmahi Diosin Jovihkinukanpu. **7** Jaa nokukaviz jato Jovi sharaa ninkaamahai Epafrasinmun mato Jovi Sharaa ninkaamayoonixohnukanpu. Jesucristo yovanyovaahaiton Jovikovin mato yohihai jan jakunmun, jahon kuunyovaahi unhkai. **8** Jaanmun jan iya Cristo chivanhai jonivo mato Diosin Kayan kuunnananmahain yohinixohki.

Pablon Colosensesvo Dios jau yokaaxoni.

9 Ja jahaahi kakaahaito mato ninkaakinmun junuyamakin mato Dios yohixoni nonhkainukanpu. Mato Dios yohixonkinmun, jaurazi man kuzanon kuunhira janhkiki mato onanmanon yohihi nonhkai. Mato junuyamakin jaki chipoomanonrivimun Dios yohihi nonhkainukanpu. **10** Ja jahaahi jaki chipoohax jaxon, kanon ja Dios kuunhai ja jahaakin jato sharaakin jau kuzaxonhi jahaxmun, ranoyama sharaahi jakatzi manhkiki. Ja jahaahi jaxonmun matomun kuunyovaahi Dioskihki onankatzi manhkinu. **11** Mato ranoyamahi janon jamanonmun mato Dios yohixoni nonhkainukanpu. Javihi inaahokatzi jaun muronhi jaxon man Jesucristo chivankin junuyamaxahinnonmun mato Dios yohixoni nonhkai. Dios shinanhi jasharahi jaxon. **12** Graciaskin nokun Upa Dios yohihi jaxanhkanpu, jan mato jau kuzaxonnikun shinankin. Maton kuunyovaakinmun jan mato vutzakin shinanmanixohnukanpu, jan jato katoonivutan man pishtakovin jau iromayamahi jatovutan nai jahori jaxahinnon. **13,14** Jan Vaku Joni jan kuunyovaahaimun noku Diosin nichinxonixohnukanpu, noku naxonkin non iromahai noku potaxonxon, noku ivoyaahaito yoshin iromarivi noku potaxoni jonon.

Diosya noku vuyannaamaxanhkinmun noku Criston naxonnixohnu.

15 Pishtakovinmun tzovan Dios iinyamanoxkihnukanpu, jan Vaku Joni main johax yoraniruzmun iinkanixohki. Jaaxmun jan jaurazi ikatzi jakun ayoopahonnixohnukanpu.

16 Diosinmun jan Vaku Joni katoonixohnu, ja non jau iinhaiya ja non jau iinyamahairivi jan jau kuzanon. Jaanmun jan ja nai jahoo jahaa jauya ja main jahaa jaurivinixohki. Jaanrivimun jan Diosin inaa sharaavoya ja chipo yoshin iromaniinixohki. Kiyoovinin Yovaakovinnin jan jau kuunkin jato jaa jau kuzaxonnon yohitimun janhki. Ja main jahaa apovoya yoshinrivi jaa jau kuzaxonnon yohitimun janhnukanpu.

17 Yamakovin jau jakunmun jan jaaxviz japanhnixohnu. Jaan kiyoo jau kuzanixonmun chituhax janhkiki. **18** Jaa chivanhai jonivorazin Yovaa jakatzimun jan rutuhavo naxon kayanixohnukanpu. Jaanviz kayanixmun koonkovin nokun Yovaahax janhkiki. **19** Jaakaviz jaxahinnonmun Diosin jan Vaku Joni Jesús katoonixohnukanpu.

20 Ja nai jahoo jahaaya main jahaa jau kiyoo japayavi vuyannaamaxanhni jononmun jan jan Vaku Joni Jesús main nichinnixohnu. Ja jahaacatzi jonixo jii joxkunxon tzakamahavomun jan jimihkahin nanixohnu. Kiyoovinix ranoyamahi jaxahinnon jato jamajanhkinmun jan jato ja jahaakin naxonnixohki.

21,22 Jesucristo chivanhamahtonmun man Dios shinanyamakin iromakin jau kuzahi japanhnikuhnukanpu. Ja jahaahi iromahaito mato iinkinmun mato Diosin omizvonixohki. Kanon yoranixon mato Criston naxonkunmun, Diosin man iromahai unaa shinanyamajanhkin mato vuyannixohnukanpu. Pishtakovin ranooyamakin man shinanyovaahax jan jonivo janonmun kuunhi Dioskihnukanpu.

23 Jan jonimun manhkaritzi unaa Diosin Jovi Sharaa man ninkaahai ja jahaakin jau kuzahiima jumajanhkannapu. Jan Jovi Sharaaki chipoohax jahaxmun, kanon javuu jakatzi manhkikikomun junuyamakin shinanjanhkanpu. Ja Jovi Sharaa ja mai tohaztipan jahaa jato ninkaamahavo jaa Jovirivimun mato ninkaamahi jonon iya Diosin nichinnixohnukanpu.

Jesús chivanhai jonivo jovi sharaa ninkaamanon Diosin Pablo nichinni.

24 Diosin Jovi Sharaa jato ninkaamahaito iya kuvunnivomun jahax unhkainukanpu. Jesusinahtonmun jan jonivo izin ninkaaxoni jasharahi unhkainukanpu. Jato kuunyovaakin Jesucriston jaa chivanhai jonivo izin ninkaaxonikunmun, ja jahaakinrivi iyan mato kuunyovaakin mato izin ninkaaxoni unhkai. **25** Jaurazi Diosin yohikun kirikanan kunuuniivaun jan jonivo jato kiyoo yohixonnonmun iya Diosin katoonixohnukanpu. **26** Diosin inaavovutan nokun kaivo iyoonikaavaun jaa Jovi ninkaayamapahonnikunmun, matorokon jaa Jovi ninkaamaxahinnon iya Diosin nichinnixohki. **27** Nan jahaakin man onannonkavimuni Dioskihki ninkaakanpu mai: Javihi man Judiovomaamakunmun matovutan jahax Jesucristohkinukanpu. Jan matovutan jajaahain nokaxomun jan jatin mato iyokatzi janhkiki, junuuyamahi javutan jaxahinnon.

28 Ja jahaakin yohikinmun kiyoovinin jato tzovara Jesucristohki yohinox nonhkai. Jan Jovin jato ja jahaahax jaxon jau kuzahi janon yohihain jumahatomun jato kastiikakatzi Dioskihki onannonmun jato ninkaamahi nonhkanu. Kuzhax jatirahkannihkirivimun jato onanmahi nonhkai. Jau kiyoo noku Diosin onanmakunmun nokunrivi jato onanmahi nonhkainukanpu, sharaakin shinanhi janonvo.
29 Junuyamakinmun tzovara Cristohki jato onanmahi unhkanu. Criston iya kuzaxon atirahki shinanmakunmun jato onanmahi unhkai.

2 **1** Ninkaakanpu yohinon, nan Colosa juman jahaaya Laodicean jahaa jonivoya jaa iya iinyamahai jonivau: Mato jau parantirahkannihki shinankinmun mato junuyamakin Dios yohixoni unhkainukanpu, mato chitunon. Ja jahaakin mato shinankinmun mato inaayovaaxoni unhkai. **2** Mato aruzkikin Jesús chivannon onanmanon mato yohixonxonmun jakiztiirivi jahax kuunnanannon mato onanmanon mato Dios yohixoni unhkainukanpu. Javikin Cristo iinyamakin man jaura jan mato kuzaxonnixki onanxon, man jaa onanyovaaxon shinanhi jasharahi janonmun kuunhi unhkainukanpu. Ramaamamun man Diosin katoonimaamaki CristohKain ikax janikuhnukanpu, ramamun mato Diosin onanmakun onanhax manhkiki.

3 Diosin Vaku Joninmun jau kiyoo onanhax Cristohkinukanpu. Jan jau onantimamun yamahki. Jau kiyoo onanxon nokurivi onanmatimun janhnukanpu, jaki chipooyovaahaito. **4** Mato jau sharaakovinki yohikin parantirahcannihki shinankinmun mato ja jahaakin yohihi unhkainukanpu. **5** Javihi matovutan jayamaxonmun mato junuyamakin shinanhi unhckai. Jesucristoki chipoohax jaha mato ninkaahimun jasharahi unhkainukanpu.

Vutzamun nonhnu jaa Cristo chivanhaitox.

6 Maton apo janon man Jesuscristo yohinikuhku komun javikin iinyamakin matovutanmun jahax janhkiki shinanhi jaxanhkanpu.
7 Mato jau yohinivan shinan vunoyamakinkomun, matokimun Cristo nanixohki shinankin nokun Upa Dios graciaskin yohijanhkanpu.

8 Cristoki chipooyamahai jonivaunrokon mato paranmizkomun iinsharaajanhkanpu. Diosin Jovi Sharaakovin mato ninkaamayamakinmun, nan apo iromavan jovi mato ninkaamaxon, nan xunivaun jau yohikun kunuupanhnivo joviruz mato ninkaamanoxkankihki. Ja mato jau yohihaivomun koonmahnukanpu.

9 Koonmun mato yohihi unhkainukanpu, Diosin Vakux jan yoranikunmun javutan jahax Dioskihki. **10** Man Jesusvutan ravukananhi jakunmun, matovutan jahax Dioskihnukanpu. Nokun Yovaakovinnix jaxon Diosin inaavo mato nichinxontimun Jesuscristohki, mato chituhi vunon. Jan amamakun mato kuzayamatimun yoshin iromahki.

11 Mato yohinon iya ninkaakanpu: Diosin jaxanhkinmun Judiovaun voshki ruztaapahonnixohnukanpu. Matonkomun Diosin jaxanhkin ja jahaayamakin man iromakin shinanhairazi unaa shinanyamakin, unaarivi iromakin jau kuzayamakin Jesús chivanxanhkanpu.

12 Diosinmun Cristo naxo kayamanixohki shinanhaxmun man jan Jovin jau yohihain koonhax mato junumuran vuiimanonvo vonikuhnukanpu. Ninkaakanpu, kayakatzimun Cristo nayoonixohki. Ja jahaahirivimun man nokahakaviz janikuhnuckanpu, Cristo

chivantiyahamahtox. Naxon Criston kayahamun man matorivi junumuran vuiimatan jokonmahavan ovaa nokaxon kayahikaviznikuhnukanpu. **13** Cristo chivantiyahamahton Dios shinanyamahi jaxonmun man iromakin jau kuzahi janikuhnukanpu. Ja jahaahi jahaxmun man nokanikaviz japanhnikuhku. Moha shinantzaxon Dios jau jumayamahi jahaxmun Diosin mato Cristoya kayamahikavizni javutan ravukananhi jahax manhkinukanpu. **14** Ninkaakanpu yohinon: Kuzhax jatira nonhki yohikinmun Moisesin kunuunixohnukanpu. Jau yohikinra Moisesin kunuunixki shinanyamahimun non japanhnikuhku. Ja jahaakin jau kuzati jovi yohikin jan kunuunikun ja jahaakin jau kuzayamahimun non iromahikovin japanhnikuhnu. Jii joxkunxon tzakamahaavo noku naxonkinmun Criston non iromahai kiyoo noku potaxonixohnukanpu. Mohamun jan noku non iromahai kiyookovin potaxonixohki. **15** Ja jahaaxon noku naxonkinmun kiyoovinin iinnovo Jesusin yoshin iromaya jan inaavo ranoomanixohnu.

Cristoruz chivanhimun sharaahi jataishkihnu.

16 Jau kuzati jovi yohikin iyoonikaavaun cunuupanhnimun moha Criston potanixohki shinankinkomun mato: Jaa jirititzi axanhkannapu, jaa ayatitzi ayaxanhkannapu, jaa nutunkomun jashaarati axanhkanpu vutza nutunkomun jovinxanhkanpu, matohkatokomun jato ninkaayamaxanhkanpu. **17** Moha Cristo main jonikunmun ja jahaahi jayamahax nonhkainukanpu. Jau kuzati jovi yohikin kunuuniivo ja jahaakin jau kuzahi jaxon Dios jau jumatimun nonhki. Criston noku ja jahaahax janon yohini ja jahaahirokon jaxonmun Dios jau jumayamahi nonhkai.

18 Diosin inaavo sharaakin yohinon mato yohihaitotzi jato ninkaajanhkannapu. Diosin inaavaunkovin jato yovanxanhkin vuchimahikihkainmun mato parannoxkankihnukanpu. Matorivi man jatokaviznonkavimunox-kankihki. Kiyookovinki jau onanhaxmun inoxkankihnu. Dioskikovinki chipoohaxmun inoxkankihki. **19** Jatonmun Cristo shinanyamahi janoxkankihnukanpu. Nokunrokonmun Cristo chivanhaiton jaa shinanhi jahax nonhkai. Mapomahitzax sharaa jatikamun nonhkamai, ja jahaahirivi

Cristomahitzax sharaahi jayamatimun nonhnukanpu. Nokun mapokavitzanmun jaurazi kuzatirahki noku onanmahi janhkinukanpu. Jaanrivimun noku javi tunuhax sharaa janon jamahi janhkiki.

Kuzhax non janon kunhira Dioski.

20 Ninkaakanpu mai, yohinon: Jaa man vutzakin shinanhatiyanvizmun mato yoshin iromahan inaayaakin jununixohnukanpu. Javikin moha vutzakin shinannixo mato ja Cristo chivanyamahai jonivaun **21** Jau jiritirazi axanhkanpu, ja nami piyamaxanhkanpu, ja jirititzi axanhkin vixanhkannapu, kin mato yohihaito, Kuzajanhkin jato junhtira man **22** Jirinonmun noku jiriti inanhi Dioskihnukanpu. Non ahaahainmun kiyoonox jiritihkiki. Jaa mato jovi ninkaamahaivomun Diosin Joviimahnukanpu jaton joviruzmunhki. **23** Janovimun nan Diosin inaavo sharaakin yohixonhtikihkain mato yohixon, nan mato joni yovaamamun manhki shinannon mato yohixon, nan mato yora izin ninkaamakatzi rakoshihiitikihkain mato yohinoxkankihki. Jaa jau kuzati jovi yohikin kunuuniivomun sharaakavitzanvi jato vutzakin shinannon shinanmayamanoxkihnukanpu. Diosrivimun jato shinanmayamanox jaa jau kuzati jovi kunuuniivohkiki.

3 **1,2** Diosinmun mato nokanikaviz jajaahaito Cristoya kayamahikaviznixohnukanpu. Nokun Upa Dios jari Cristo jakunmun matoxrivi javutan jari jakatzi manhkiki shinankin, man jaurazin muronhai shinanyamakin, jau man kuzanon kuunhira Dioskihki shinanjanhkanpu. **3** Nokakin jaton jau potavahinxon jahon vuchituhuunoxcamun nokanivohkamai, ja jahaakinrivi maton jau potavahinhax jaki vuchituhuuyamajanhkanpu. Jana jahamun mato oriyovaahi Jesuskihki. Ja jahaaxon mato oriyaakinmun mato Japa Dios jari javuu jan jatin janon iyokatzi janhkiki.

4 Kanonkomun jau man kuzanon kuunhira janhkiki, ja jahaakin jau kuzahi jaxanhkanpu. Ja jahaahi man jajaahain Jesucristo unaa main johain jahiva vuhatomun mato iinkatzihkankihnukanpu. Sharaakovinnix Cristovutan ravuuhi jahamun mato iinkatzihkankihki.

Non iromapanhni potanix ranooyamahi sharaahi jatimun nonhnu.

5 Ninkaakanpu, man iromahai kiyoo potanon mato yohinon. Jonixtzi maton ainmahivaa jaxanhkin shinanjanhkannapu. Xanoxrivitzi maton vunuumahivaa jaxanhkin shinanjanhkannapu. Pishtakovinkin iromakin shinanyamajanhkanpu, ranoomunhki. Jau naha vipayamaxanhkanpu, jan mato Dios shinanmamatimunhki. **6** Ja jahaakin jau kuzakin Dios notzimahaitomun jato kastiikakatzi janhkiki. **7** Cristo chivantiyahama jaxonmun man iromakin jau kuzahi janikuhnukanpu. **8** Ramamun man jan jonivohkikomun, kanon man iromahai kiyoo potaxanhkanpu. Unaatzi notzixon jato noviyamaxanhkannapu. Unaarivitzi nan jato jau parankin jato januxon iromakihkain jato yohijanhkannapu. **9** Jau ontzannaayamajanh-kanapu. Man iromahi japanhni ja jahaakin jato rainvahin unaa jau ontzayamaxanhkanpu. **10** Chopa payo potatan jan vunaa zauuhaivo ja jahaakinrivi maton shinan xuni potatan, kanon sharaakin shinanjanhkanpu. Kuzhax jatirahki onanjanhkin Diosin Jovi Sharaa ninkaajanhkanpu. Jaakavizjahinnnonmun jan mato yoranihkiki.

11 Cristo chivanhaitonmun, kanon nan jahaakin shinanyamahi nonhkainukanpu: Jaamun jan Judiohnukanpu, ovaarokonmun jan Judiomahki, ovaamun jan jamavohnukanpu, ovaarokonmun jan yora iinyamahi vizma jahaahki, ovaamun jan inaahnukanpu, ovaarokonmun jan yonoo ivo, kinmun shinanyamahi nonhkai. Ja kiyoovi jan jato naxonnikun javutan japakin yohihaitomun jato potayamahi Cristohkinukanpu.

12 Maton kuunkinmun mato Diosin katoonixohnukanpu, jan jonivo janon. Cristo chivanhi, kanon jaakaviz jaxanhkanpu. Inaahaitokomun jato omizvoxanhkanpu. Jato ranoomatimura manhkari shinankin, jato vinotan kovinki jau onanyovaahax iyamaxanhkanpu. Mato mukaaki jakin akaavotzi notzijanhkannapu. **13** Jatovutankomun sharaahi jaxanhkanpu. Tzova pishtan mato iromakun jaztii shinanyamajanhkanpu. Man ja jahaahainmun man iromahairivi shinanyamakatzi Dioskihki. **14** Kiyoovinix kuunnananhimun ranoyama sharaahi jakiztii jakatzi manhkinukanpu.

15 Jan jonivo jaxahinnonmun mato Diosin kunanixohki, kanon kuzyamahi sharaahi jaxanhkanpu. Diosinmun mato ravukananhi janon jamanihkiki, kanon ja jahaahi ranoyamasharaahi jakiztii jaxanhkanpu. Ja jahaahi jaxonkomun sharaakovinmun janhki nokun Upa Dios yohihi jaxanhkanpu. **16** Junuyamakin jaura Jesucriston yohinixki shinankin jato Diosin Jovi Sharaa ninkaakihinjanhkanpu, jau man kuzanon kuunhira janhkiki onanjanhkin. Sharaakovinmun Dioski yohihi jahaxkomun nan Diosin Jovin vuahax, nan Diosin vuatinin vuahaxki jasharahi jaxanhkanpu.
17 Maniihax yovanhokatzi jau kuzajanhni vohotankin, jatorivi shinanvohi vohotankinkomun Jesús shinanhi vohotanxanhkanpu. Jesús shinankinkomun graciaskin Dios yohijanhkanpu.

Cristo chivanhaitox sharaahi jatimun nonhnu.

18 Mato yohinon iya ninkaakanpu, Cristo chivanhai xanovau: Maton vunuvaun mato jau kuzanon yohikun ja jahaakin jau kuzajanhkanpu. Ja jahaa man janonmun kuunhi Dioskihki. **19** Matonrivi iya ninkaakanpu, Cristo chivanhai jonivau: Maton ainvo kuunkin inaamayamaxanhkanpu.

20 Ninkaakanpu, vakuvau: Mipavutan maton mihan mato jau yohihaito ninkaasharaajanhkanpu. Ja jahaa man janonkavimuni Dioskihki. **21** Vakuyarazitzinkan mato yohinon iya ninkaakanpu, jonivau: Maton vakuvo vachinkin notzimayamaxanhkanpu, kanon jaton shinannun jau kuzayamatikihcain ikanmiz.
22 Matotzinkan yohinon iya ninkaakanpu, yonoohai jonivau: Jaa mato yonoomahai jonivaun mato jau yohihain jato jumayamaxanhkanpu. Sharaahimun yonoohi manhkiki mato yohinovocavikin iinhaivaunruz jato yonooxonyamakin, mato iinyamahaivaunrivi jato yonooxonjanh-kanpu. Criston jonivomun manhki, jato sharaakin shinankinkomun jato sharaakin yonooxonjanhkanpu. **23** Cristo axonhikavizkincomun jato sharaakin jau kuzaxonjanhkanpu. **24** Onankomunjanhkanpu, sharaakin jau kuzahatomun, sharaakinrivi mato kopiikatzi Dioskihki. Javutan nai jahoo jaxahinnonmun nokaxo mato jan jatin iyokatzi janhkinukanpu. Criston yonohai jonivomun manhnukanpu, maton Yovaamun janhki.

25 Iromahairazimun jato kastikayovaakatzi Dioskihnukanpu. Jato yonohai jonivo iromahaito vuchixon jato kastikaxonmun, yonoo ivo iromahaito vuchixon jaarivizkatzi janhkiki.

4 **1** Matotzinkan yohinon iya ninkaakanpu, yonoo ivovau: Maton yonoti jonivoya sharaahi jaxanhkanpu. Shinanmurokonkanpu, jaton ivo jahax maton ivorivimun nai jahoo jahaa nokun Yovaahki.

Diosvutan yonvanonhkanpu.

2 Ninkaakanpu, Cristo chivanhai jonivau: Jatzanamuuyamahikomun Diosvutan yovanjanhkanpu. Dios shinankinkomun graciaskin yohijanhkanpu. **3** Nokurivikomun Dios yohixonjanhkanpu. Javikin iya Diosin Jovi Sharaa jato ninkaamahaito iya kuvunnivo jaxon junuyamakin jato Jovi Sharaa ninkaamapahi unhkainukanpu, Diosin katooni jonimun Cristohki ninkaanovo. **4** Iya Dios yohixonjanhkanpu, jan iya muztun sharaakin jato Jovi Sharaa yohimaxahinnon.

5 Ja Jesús chivanyamahai jonivovutan sharaahi jaxonkomun jato jatovutanrivimun vuyannaapaihi Dioskihki yohijanhkanpu. **6** Janovi iromahi yovanyamahi sharaahi yovanjanhkanpu. Yovan sharaahaito mato ninkaakinmun jasharaxon mato ninkaakatzihkankihki. Mato jau ninkaapaixon yokaahaitokomun muztun sharaa jato rainvahin yohijanhkanpu.

Kakin jato Pablon yohini.

7,8 Mato shinanshinankinmun mato jari Tiquico nichinxoni unhkainukanpu, kuzhi jaxon jaurazi kuzahira unhkai mato yohijanhni kanon. Mato jau yohihaito ninkaaxon man aruzkikin Dios chivanyovaanonmun mato Tiquico nichinxoni unhkai. Uvutan jaxonmun iya jau kuzahato akinhni jahax janhkinukanpu. Cristo jan junuyamakin chivanhainmun jahon kuunyovaahi unhkai, un vutzakovinhkikavizkin. **9** Tiquico manavohi kanonmun maton kaivo Onesimorivi nichinhi unhkainukanpu. Jahonrivimun kuunyovaahi unhkai, un vutzakaviz jan jakun. Voxonmun mato jaurazi nunohax kuzhirahkiki yohikatzihkankihnukanpu.

10,11 Uvutanmun jahax nanrazi jonihkankihnukanpu, nan Aristarco jakun, nan Marcos jakun, nan Jesús ja Justo janutzayarivimun jahaxkihki. Ja kimisha Judiovo Cristo chivanhaitonmun uvutan jato

Diosin Jovi Sharaa ninkaamahihkankihnukanpu. Uhon kuunyovaakin iya jau kuzaxonhaivaunmun jasharahi unhkai. Aristarcomun iyayavikin kuvunnivo jahax janhkinukanpu. Non jahaa janohax kuzkovinhax kaintimamun nonhki. Bernaben janhramun Marcosnukanpu. Mohamun un mato kirika kunuuxon nichinxonyankuhnukanpu, javipaikin mato shinanvohaito man jaa sharaaxon jakinhxahinnon. Mato shinankinmun jari jahaxra manhkai mato jato yohimahihkankihnukanpu.

12-14 Nanrazirivimun uvutan jahaxkankihnukanpu, nan Epafras jakun, nan Demas jakun, jaa un kuunyovaahai Lucastiyamun jahaxkihki, ja yora arohai. Nokun Yovaa chivanyovaahaitonmun mato junuyamakin Dios yohixoni maton kaivo Epafraskihnukanpu. Jesucristo chivankin junuyamanonmun mato Dios yohixoni janhkiki. Jau man kuzanon kuunhira janhkikirivi man ja jahaakin jau kuzanonmun mato Dios yohixoni janhkinukanpu. Mato junuyamakin shinankinmun Laodiceaya ja Hierapolis juman jahaa Cristo chivanhai jonivo shinanhi janhkinukanpu. Jaa kiyoovininmun jari jahaxra manhkai mato jato yohimahihkankihki.

15 Uvutan Cristo chivanhai jonivo Laodicea juman jahaamun shinanhi unhkakomun, iya jato yohixonjanhkanpu. Ninfarivimun shinanhi unhkai iya yohixonxonkomun, ja jan tapazan tziztokohoohai jonivorivi iya jato yohixonjanhkanpu. **16** Nan kirika yovanxonkomun Laodicea juman jahaa Cristo chivanhai jonivotzin nichinxonxanhkanpu, jatonrivi yovanxon ninkaanovo. Kaakinrivi mato ja un jato kunuuxonyanta man yovanxon ninkaanon mato nichinxonnonkomun jato yohijanhkanpu. **17** Nan jahaakincomun Arquipo yohijanhkanpu: Jaa miya Diosin ja jahaakin jau kuzanon yohini ja jahaakinkomun jau kuzaxanhpu, kinkomun yohijanhkanpu.

18 Iya kirika kunuuxonhavanmun nan pishtarivi un mukunkovinnin kunuuhi unhkainukanpu. Mato shinankinmun jari jahaxra manhkai mato kirikanan yokaahi unhkainukanpu. Iya zontaron chituhamun jahax unhkaritzi shinanyamaxanhkannapu. Mato Diosin jakinhnonkavimuni unhkainukanpu.

I Tesalonicenses

PABLOMUN DIOSIN JOVI TESALONISENSIVO VIXONHIHKINUKANPU VIYAMAHAITON.

Matora man.

1 **1** Nokurazin nan un jakun, nan Silvano jakun, Timoteovutanmun mato jarira man jahaaki yokaahi nonhkanukampu, nokun Upa Diosya Jesucristonna man jakun. Shinan yovaamuni nonhkainukanpu mato Diosin jakinsharaaxon ranoyamakin jamanonukanpu.

Sharaahi Tesalonicensesvo jahai.

2,3 Junuyamakinmun matoki graciaskin Dios Yohihai nonhnukanpu. Onanmunax nonhkainukanpu jaa man kiyoo jau kuzahaimun Dioskimun chipoohi manhkiki onannon jato onanmahi manhkiki jahonrivi kunkin. Javi inaahiman javirivi tunuhi manhkiki, nokun Yovaakun naito javutan janon vixahinnon manahax. **4** Mato kunyovaahi Dioskihnukanpu un vutzavau, nokunmun onanhax nonhkainukanpu janmun jan mato katoonihkiki jan jonivo jaxahinnon.

5 Diosin Jovi sharaa mato yohikinmun non nokun javinrux mato yohiyamanixon nukanpu. Jajahaayamarokonkinmun non matovutan jaxonmun non mato jau kuzaxonyovaahai Dioski onanmanikuhku, Diosin Kayanmun noku jau kuzamahihkiki mato jau kuzaxon sharaanon.

6 Non jau kuzahai ja jahaakinmun man jau kuzanikuhnukanpu nokun yovakun akai ja jahaakin javihi inaayovaakinmun man nan jovi sharaa vinix manhkinukanpu jasharaxon mato Diosin Kayan inankun. **7** Karakunmun iyakaviz jakannixohki jaa Jesucristo chivanhairazin jaton onannovo jaa Macedoniaya Acayan jahaton. **8** Matonmun man Jesucriston jovi sharaa jato yohinikuhnukanpu, jaa maiztiimahan, vutza maitzanrivimun man jato jovi sharaa yohinikuhku. Jaa juman jahaa jonivaunmun onanhax kankihnukanpu Dioski man chipooyovaahain, karakun kuzajanhkin jato jakiriviz unaa yohihamamun nonhki.

9 Kiyoovininmun yohihi kankihnukanpu man noku sharaaxon jakinhnikun, jatonrivimun yohihi kankihki man mapoo yora potani Dioskovin sharaakin jau kuzaxonjanhkin. **10** Jatonmun onanhax kankihnukanpu Jesucristo nai jahokuhax jokatzi jakun man manakun Diosinmun kayamanixohnukanpu moku chihimuran kapaman kamamakatzi kayanon, jaa iromahairazirokonmun jato inankatzi janhkiki nutu kiyoohain.

Tesalónicanohax Pablo yonooni.

2 **1** Un vutzavo uvutan Cristo chivanhaito, jaa un mato jizii katanti umun kuruxhi kanhaamamun unhnukanpu. **2** Jaarivimun onanhax manhkinukanpu Felipo jumanxonrivimun noku januxon noku muhukanixohki. Javi naha jau kuzatima yahamun noku Diosin kurux inannixohki javi jununyamakin jato jovi sharaa yahinon, **3** Jato yohikin jato paranpaihamamun nonhki, konruz jato yohihaimun nonhki. Non jau kuzahamun sharaahnukanpu pishtakovin tzova jau paranpaihamamun nonhki. **4** Sharaamunhki yohixonmun noku Diosin jato jovi yohimanixohki. Jaaruzmun jovi jato yohihi nonhkai tzovamun jasharamapaiiyamahi nonhkai, Diostii jasharamatimun nonhki, janmun inhi, janhkiki jaurazi ninkaahoxanhkin jau shinanhira nonhkaimun inhi janhkiki. **5** Motonmun onanhax manhkinukanpu, pishtakavin mato jau sharaa konkuvinkihkain imajanhkin yohiyamanox nonhkai. Koriiki vipakinrivimun mato jau yohiyamanox nonhkai. Onanmunax Dios kihnukanpu jaamun konhki. **6** Pishtakovinmun man noku ovaa joni yovaavo akikavizkin sharaaxon jakihnonkaviyamanox nonhkainukanpu.

7 Javi Criston jovi voxonhai ixonmun non mato noku jau inanxon noku jirinon mato yohikahannikuhnukanpu, mato ja jahaahamamun nonhki. Ja jahaa yamaronkonkimun non matovutan jaxon omizvoxon ovaa jaton jahan jan vakuvo orixon puxkohai ja jahaayaanikuhku.
8 Matomun kunyovaahi nonhkainukanpu, Diosin Jovi sharaaztiimun non mato yohiyama kanhai, javipaikin mato naxontirivimun non jakanhnikuhku.

9 Un Vutzavau, onanmunaxra manhkainukanpu kaahi non yomooyovaahain jau maxkaayamakatzi, mato Diosin Jovi yohihi jahaxmun nutun yonoohax yamuurivi yonoohai nonhki, maton man noku pishtakovin koriiki inanti shinankin. **10** Dioskimun chipoohi manhkinukanpu, nokuxmun sharaahi matovutan jahaimonhnukanpu. Diosinmun onanhaxkihki jaamun konhki matonrivimun manhki. Tzovakovinnin noku ontzavoyamatimunhki.
11 Onanmunax manhkinukanpu tiirazimun non mato ovaa jaton japan jan vakuvo akai ja jahaanikuhnukanpu matomun non junuyamakin jau kuzamaxon junuyamakin jau kuzamaxon junuyamanon akinhnikunukanpu. **12** Jaarivimun mato yohihi nonhkainukanpu Diosinahtoxman Diosin inaavo jahai jahaahax janon, jan mutu sharakun jakinhxon mato jan jau kuzayovaati akinhjanhkin.

13 Jarivimun junuyamakin Dios graciaskin yohihi nonhkainukanpu, jan jovi non mato voxonkumun man Diosin mato voxonhakavizkin vinikuhnukanpu, yoran vokun vihakavizma, konmunhnukanpu, jaa jovi man vonniimun Diosinahnukanpu, janmun jaki chipoohaito jato kuzhax jatirahki onanmahihkiki. **14** Mato yohinon un vutzavau, ja jahaarivimun Dios chivanhai jonivo Judea jahaavo janixohnukanpu, jatovutan jahaa jonivaunmun janutan muhukanixohki. Matorivimun ja jahaakannixohki matovutan jaa main jahatonmun mato vunakanixohki mato muhujanhkin. **15** Judiovaunmun noku Yovaa yovaayavi jan jato jovi vomahaitovikin rutunixohnukanpu. Chipomun noku jaton mainnoha potakanixohki. Jaton jaa Dios kunhai ja jahaakin jau kuzayamahi kankihnukanpu, kiyoovimun jato zinaahi kankihki, **16** Judiovomaama jato jovi sharaa yohipananmun noku yohimamahi kankihki. Ja jahaahimun iruzkihi iromahi kankihki. Moha nutu zununhainomun jato inaayovaanon kastiikatzi Dioskiki.

Pablo Tesalonican jahaa jonivo jiziikapani.

17 Un vutzavau, javihi matokihax chaii pishtahi zamahi paxkaanixon, mato omizvoyaton shinankinmun mato unaa jizii kaxanhkin shinanhi nonhkainukanpu. **18** Matomun non jizii kapataihnukanpu, iyakovinnixmun un kapataiki, kapananmun noku yoshin iromahan kamamataihki. **19** Matomun non inyovaapaikovintaihki. Nokun Yovaa Jesucriston unaa janoriviz joxon jan noku non jau kuzanirazi yokaahainmun. Jasharakatzi nonhkainukanpu mato yonooxonnix.
20 I mato jau kuzonnixmun jasharahi nonhkanunkanpu.

3 **1** Tunutimakovin non mato inpaiha jukunmun non kanon nokuztii Atenas juman vanuunikuhnukanpu. **2** Timoteoruzmun non, mato nichinxonikuhku, notuvan jahaa jonikovin. Janmun noku jovi yohikihinhi janhkiki Diosin Jovi sharaa jato yohihaito. **3** Jaa man jau kuzatimarazi vinnooha jaarazinmun mato vutzakin shinanmayamakatzihkinukanpu, matonmun onanhax manhkinukanpu jaa noku vutzakin shinanmapahai noruz ati nonhki.
4 Matovutan jaxonmun non mato yohinikuhnukanpu, jau iromaraziyamunkatzi nonhkai. Onanyovaamunax manhkinukanpu ja jahaamunhki. **5** Karakun moha tunuyumakinmun un mato Timoteo nichinxonyankuhnukanpu Dioski junuuyamahi chipoohira manhkai ninkaajanhkin. Yoshin iromahan mato non mato jau onanmani jan shinan iromahan pakuti shinanhi.

6 Mohamun Tesalonica mainnohax Timoteo janoriviz joyanxohnukanpu, janmun jan noku kunnanaanhi jahaxmun Dioski chipoohi manhkiki. Nokurivimun jan yohiyanxohnukanpu junuyamakin man noku shinankin unaa noku innoxkavihain, jaa non mato innoxkavihai ja jahaakin. **7** Javi Criston Jovi voxonhai ixonmun non mato noku jau inanxon noku jirinon mato yohikahannikuhnukanpu, mato ja jahaahamamun nonhki. Ja jaayamarokonkinmun non matovutan jaxon omizvoxon ovaa jaton jahan jan vakuvo orixon puxkohai ja jahaayaanikuhku.

8 Matomunin kapai nonhkainukanpu, Diosin Jovi sharaaztiimun non mato yohiyamakanhai, javipaikin mato naxontirivimun non jakanhnikuhku.

9 Un vutzavau, onanmunaxra manhkainukanpu kaahi non yonooyovaahain jau maxkaayamakatzi. Mato Diosin Jovi yohihi jahaxmun nutun yonoohax yamuurivi yonoohai nonhki, maton man noku pishtakovin koriiki inanti shinankin. **10** Dioskimun chipoohi manhkinukanpu, nokuxmun sharaahi matovutan jahainonhnukanpu. Diosinmun onanhaxkihki jaamun konhki matonrivimun manhkiki. Tzovakovinnin noku ontzavoyamatimunhki.

11 Nokun Upaya Diosya nokun Yovaa Jesucristo, Yokaahi nonhkanukanpu noku mato jizii koshi kamajahinnon. **12** Nokun yovaamun yokaahi nonhkainukanpu mato iruzkikin kunnanaamanon, jaakavizrazikin jato kunnanankihinnon. Ja jahaakinrivimun mato kunhinonhkai. **13** Jaarivimun nokun yovaa Jesús yohihi nonhkainukanpu mato kurux inannon man iruzkihi Dioski chipoonon maton jovinti iromamamiz sharaa mato inannonmun yohihi nonhkai. Ja jahaahi jan inaavoya jahainmun mato tzovan jaa vuzohrixon jau chanikahanyamakatzi kiki.

Jaa Dios kunhai ja jahaahax janonhjankanpu.

4 **1** Uvutan Cristo chivanhai un vutzavau, nokunmun non mato jaa Dios kunhai ja jahaax janon onanmanikinukanpu, konvimun ja jaahax jahax manhkiki. Kanonmun noku nokun yovakun amakun aruzkimahi nonkai iruzkikin man Jesús junuyamahi Jesús chivanhai janon. **2** Onamunax manhkinukanpu non mato jaurazi kuzatirahki non mato onanmanikun noku. Nokun yovakun onanmanikun. **3** Jana man janonmun kunhi Dioskihnukanpu, janoviha man jato anonmun kunyamahi janhkinukanpu. **4** Matoztiirazin maton ainvo shinan sharaamaxanhkanpu sharaahi jaxanhkin ovaa katooxon vutzakin Dios vaxonha kaviz mato sharaakin shinannovo.
5 Xanovo atiruz shinanyamakin maton yora tunumahax jaxankanpu Diosin vakuvomaamakaviz jayamahi. **6** Dios chivanhai jonivo jau paranyama janhkanpu jatorivitzi jau paranjanhkannapu. Mohamun non mato yohihaihkari ja jahaahai jonivomun jato kastikayovaakatzi Dioskihki. **7** Iromahiruz ja xahinnonmun noku Diosin kunayamanikinukanpu jaakaviz jaxahinnonmun jan noku katoonihkiki.

8 Jaa non nan jovi jato yohikun noku ninkaati shinanhi ikaitonmun noku ninkaati shinanhi iyamahi kankihnukanpu Dioskovinmun ninkaati shinanhi ikikankihki, jaa mato jan Kaya inanni.

9 Unaamun mato kunnanannon yohikin kirika kunuuxonyamahi unhkanukanpu jaa Dios chivanhairazi. Dioskovinnimun mato kunnanannon onanmanixohki. **10** Jaa man Jesucristo chivanhai jinivo Macedonia mainxonni ja jahaakin. Iruzkihi man kunnanannonkavimuni nonhkainukanpu. **11** Ranoyamahikomun jaxankanpu, jaa man jau kuzahai inxon man yonootirazi inhi, jaa non mato ramama yohini ja jahaakin. **12** Ja jahaahaito inkin mato sharaakin shinanati jaa Dioski chipooyamahai kankihnukanpu, ja jahaaxon kanon tzova jau yokaayamatimun kankihki.

Unaa jokatzi nokun Yovaakinukanpu.

13 Un vutzavau, man onannonkavimuni nonhkainukanpu kuzhira jaa nokahahkannihki, man muronti shinankin jaa nokani jato unaa inyamakatzira kannihki shinanhi. **14** Nokunmun konhi nonhkainukanpu Jesucriston naxon kayanikun. Ja jahaahirivimun jato Diosin Kayamaha kayakatzi jaa jaki chipooyaahi. **15** Karakunmun mato yohihi nonhkainukanpu, jaa nokun yovakun onanmani ja jahaakin, jaa jan noku tuxux nokahamahtoxmun javutan tziztokohookatzi nonhkai. Jatoxvi jaa nokanikatox iyoohi tziztokohoohavan. **16** Diosin jan inaavo corneta anon yohihain akaivan ninkaatanmun Jesusismun nai jahokuhax, johikiki onantanmun jaa nokahamahton jaki chipoonikatox kaya yookatzi kankihki. **17** Chipomun noku jaa nokahama javutan iyokatzi Dioskihnukanpu, nai kohinnin noku tziztojanhkin kanonmun jarixon kiyoovinin nokun Yovaa Jesús inkatzinonhkai, kanonmun javutan jari jakatzi nonkai unaa nayamakatzi. **18** Karahki jato kiyoovi junuyamakin jaa non jau onanni jaa jau kuzajankanpu.

5 **1** Un vutzavau, kuzajanhkin mato kuztiyan nanrazi jau kuzakatzirahkiki unaa yohitimamun unhnukanpu. **2** Matonmun onanyovaahax manhkinukanpu, man shinanyamapishtahainmun jokatzi nokun Yovaa Jesuskihnukanpu, ovaa joni jau vihai yamuu johikavizhi.

3 "Ranoyama sharaamunikinukanpu jaumun kakaayamahihkiki kuzanon rakuutimamun nonhki." kanonmun yohishma muhuhkuukatzi jauhkiki. Ovaa xanovo tohoya yohishma vakun izinnhai ja jahaahi pishtakovin kuzhax paxahi kayamatannon.
4 Matoxmun onanyamahax jayamahax manhkinukanpu un vutzavau, jokin mato yohiyamavuran nokun yovaa jomiz inhax jaxanhkanpu ovaa joni jau vihai johikavizkin. **5** Mato kiyopaxmun nokun Yovaa Jesuski chipoohi manhkinukanpu, ja jahaahi man jahaamun ovaa nutun jahaakavizki yamuuran jahaakavizma. **6** Karahkikomun manaahax sharaahi janon jankanpu, nomun vutzarazi jau shinanhi jayamahi, jaa tuxuxhikaivo ja jahaahi. **7** Jaa iromakin jau kuzahi jahax pahunhirivi johax kuztiyan jokatzira nokun yovaahkiki shinanyamahi jahatoxmun yamuumurankovin jahax kankihnukanpu.

8 Nokuxrokonmun yamuumuran jayamahax nonhkainukanpu nutunmun jahax nonhkai. Karahki manaahax janon jankanpu, Dioski chipoohax jaxon novuu jonivo kunnanankihinhi. Dioski non chipoohaiya non jato kunnanaakihinhaiton noku iromapanan amamatimunhnukanpu. Jaa nookun Diosvutan jati konmurahki shinanyovaahaiton noku ovaa maiitikavitzan oriyovaatimunhki.
9 Noku kastiikaxanhkinmun noku Diosin kunayamanikinukanpu. Jesucriston noku naxonnikun javutan jaxahinnon noku vixanhkinmun jan noku kunanihkiki. **10** Non javutan jaxahinnomun noku Jesusin naxonnixohnukapu, jan johain non nokanix jahokatzi non jiriya jaxahinnon ja jahahain. **11** Kanon jato jaa tiirazi junuyamakin aruzkikin Dios chivannon akinhjankanpu ja jahaamunhi manhkiki.

Jaztiikin jato Pablon jau yohini.

12 Un vutzavau, joni yovaavo mato Diosin Jovi yohihai jato shraakin shinan sharaajankanpu. Jatoxmun yonooyavaahi kankihnukanpu mato Diosinna jaxahinnon onanmakatzi. **13** Karahki jato shinan sharaaxon jato kun jankanpu jaa mato jau kuzaxonhaito, jatovutanrivi ranoyamahi jaxankanpu. **14** Jaarivimun mato yohihi nonhkainukanpu un vutzavau jaa yonooti shinanhi ikai jato vachin jankanpu. Jato arokimaxanhkanpu jaa rakuuhai, jaa Jesús chivanyovaayamahi jato onanmaxanhkanpu, vurovuroyamakin jato jau yohijankanpu.

15 Tzovan jato iromakin kuzaxo jato ja jahaarivizkanmiz injankanpu. Ja jahaayamarokonkin jato sharaaxon jau kuzaxonnon jato injanhkanpu. **16** Junuuyamahi jasharahi jaxanhkanpu.
17 Junuuyamahi Diosvutan yovanhi jaxanhkanpu. **18** Janovi mishtinxon Dios graciaskin yohijankanpu. Ja jahaa man janonmun kunhi Dioskihki, jaa Cristo chivanhaitox. **19** Diosin Kaya paxkayamajankanpu. **20** Diosin Kayan mato jau kuzkatzi jakun yohimakun jumapaiyamajankanpu. **21** Ratorazira sharaahki inyoxanhkanpu, jaa sharavoruz voxonkanpu. **22** Jaa iromarazirokon potajankanpu.

23 Noku Ranoyamakin jamahai Diosin mato jau kuzaxonjahinnon jakinhnonnukanpu. Iromakin jau kuzayamano jan mato jakinhnonnukanpu, nokun yovaa jonon manaxon, Diosin yoshin sharaaya, yoshin jiriyaya, nan nokun Diosin vuzohri jayamaxahin non. **24** Janmun jan mato katoonihkinukanpu jan jonivo jaxahinnon, jaa jan yohihaimun kiyoo ja jahaakatzi janhkinukanpu ontzayamakinmun jau yohixon ja jahaanox janhkiki.

Moha kakin Pablon yohini.

25 Un vutzavau noku Dios yovanjonxanhkanpu. **26** Nokun vutzavo Diosin Jovi ninkaati tapazan jahaa tamoki tantzo jankanpu **27** Nokun Yovaa Jesusin iya yohimakun mato yohihi unhkai nan kirika jato Dios chivanhai jonivo yovan jonxanhkanpu. **28** Nokun Yovaa Jesucristomun yohihi unhkanukanpu matomun kunhi janhkiki mato onanmanon.

II Tesalonicenses

PABLOMUN DIOSIN JOVI TESALINISENSIVO VIXONHIHKINUKANPU KANON RAVUUKIN.

Matora man.

1 **1,2** Un vutzavoya un povivo Dios chivanhai Tesalonican jahato: Noku, Pablo, Silvanoya, Timoteonmun mato jato vomaxonni nonhkainukanpu, nokun Upa Diosinna man jakun nokun Yovaa Jesucriston naravi man jakun, jatomun yohihi unhkai mato kunyovaakiin mato ranoyamasharaakin jamanon.

Pablon Tesalonica main jahaavo jato Dios yohixonnii.

3 Un vutzavau, pishtakovinmun nutu vinonyamakin graciaskin mato Dios yohixonni nonhkainukanpu. Ja jahaamunhnukanpu, matoxmun aruzkihi Dioski chipoohi manhkinukanpu, kunnananhirivimunni mankihki iruzkihi. **4** Karakunmun jasharahi nonhkai Dios chivanhai jonivovutan mato yohihi. Javihi man jau kuzatimaya jahax man jau onantimaya jahax junuuyamahi Dioski chipoohain.

5 Janmun noku onanmahikinukanpu Diosmun kon sharaahki, janmun mato inmahi janhkiki jan nutun jaxahinnon, karakunmun inaahi manhkiki. **6** Diosmun jamun arazkin jato kuzayamahainukanpu janmun jaa mato nantiya inaamahai jato kastikakatzi janhkiki.

7 Nokun Yovaa Jesús nai jahokuhax juruu nakihax jan inaa yovaavoya jatonmun mato tunuti inankatzi janhkinukanpu. Jan noku inanni ja jahaakin; **8** Joxonmun jaa jan jovi ninkaatishnanhi ikaiya jaa Diosmamun janhki yoyihairazi jato, **9** Muhukatzi janhkinukanpu. Jarixonmun jato vizma potakatzi janhkiki unaa javutan jayamanon, Jari javutan jayamaxonmun kutzara janhki inyamakatzi kankihki jan jatira kutzahki inyamakatzi kankihki. **10** Nokun jan jato katooni joni kiyoopan janoxon iixon vuaxononvo. Matorivimun jan katooni mankinukanpu, jan jovi non mato yohikunmun man konnikuhku. **11** Karakunmun mato Dios yohixonnox nonhkainukanpu junuyamakin. Jan mato jan jonivo jaxahinnon jan mato katoonikunmun Dios mato yohixonnox nonhkainukanpu. Jaarivimun yokaahi nonhkainukanpu jan jau kuzatinin jaa jau sharaavo man kunhai jan mato axonnon. Jaa man moha anii mato arohtixonon jaki chipooxon man anii. **12** Ja jahaaxonmun nokun Yovaaki yovankatzi mankiki janrivimun mato kun yovaankatsi janhkiki, kuzaxonra noku Diosin noku kunnixki, nokun Yovaa Jesucristovutan.

Joni iroma.

2 **1** Nokun Yovaa Jesucristo johainmun javutan tziztokohookatzi nonhkainukanpu. Karakunmun mato yohhi unhkainukanpu un vutzavau, **2** Mato onanpaimakanmiz injankanpu. Rutuhkuutzi jaxahkannapu tzovan mato “Mohamun nokun yovaa jonon nutu nokookihnukanpu” kin mato yohihain. Tzova pishtan mato parantimunnukanpu Diosin kayankovinki jato yohimahain, nokunriviki non mato yohinikun, kirikananriviki non mato kunuuxonnikun. **3** Mato jau paranpaihaito jato amamaxanhkanpu. Jaa nutumun nokooyamakatzihkinukanpu jaa Dios zinaahai javutan zinakananyovahai jaa joni iroma kainyonon, jaa jaruz muhukatzi Dioskihki. **4** Jaa jonimun Diosya zinakananhikinukanpu, jaa Dios jau kuzaxonti tiyamun kunyamahi jaa jonihkiki. Diosin Jovi ninkaati tapazanmun jan tzahooti vakatzi jaa jonihkinukanpu, jahonxonmun jato yohikatzi janhkinukanpu jaamun jan dioski. **5** Shinankommun janhkanpu mohamun un mato yohihaihkiki matovutan jaxon.
6 Onanyovaamunax manhkinukanpu jaun jaa joni iroma jamahirakiki nutu zununhakun jopanan.

7 Mohamun jaa joni iromahan jonuu iromakin jau kuzati nutu zununhaxkihki jaa jopanan jomamahai pishtamun nokiha jaa joni potanon jato yohijanhkanpu jaa joni japanan chituha. **8** Kanonmun innovo jakatzi joni iromakinukanpu jaamun jan yovannuruz rutukatzi nokun yovaahkiki jan jotapan. **9** Jaa joni iroma jahoomun Satanazin jomaha ikaatzikinukanpu joxonmun jau kuzayovaakatzi janhkiki, jau kuzatimarivimun akatzi janhkiki jato jahon paranjanhkin.

10 Jaa jan jato parankin iromamaha jaa konhaito jaa konkin. Jatonmun jovi konkovin viyamakannixohki jato Diosin vixahinnon javutan janon. **11** Karakunmun jato Diosin shinan iroma nichinxonixohki jaa shinannmun Jau ontza konnonvo. **12** Jaa jovi sharaa konyamahax koyoovinix chihi nokayamahai jari votan jahinnovo jaa jovi sharaa konyamahi jasharanix.

Dioski chipoohi.

13 Ma junuyamakin graciaskin Dios yohixontimun nonhnukanpu matomun kunhi Dioskihnukanpu, ayookinmun jan mato katoonixohki kastiikamuuti shinankin. Matomun jan katoonixohnukanpu jan kayamun jan mato vimanixohki jana jaxahinnon, jan jovi sharaarivi vinixomun jan mato vinixohki.

14 Diosinmun mato kunanixohnukanpu jan jovi sharaa non mato yohikun ninkaaxo, Matonrivi man jau kuzayovaatiya sharaahi janon nokun Yovaa Jesucristo yohini. **15** Karahki un vutzavau, junuuyamahi Dioski chipoo jankanpu, vunotzijankannapu non mato nokukovinnin yohihoxanhkin non mato kirikanan.

16 Sharaakovinmun nokun Upa Diosnukanpu, karakunmun jan nohon kunnixohki karakunmun jan noku unaa junuuyama jahinnon vuyannixohki, nokurivimun vikatzi janhkiki janmun ja noku onan manixohki. kon Yovaa Jesucristo japamun yokaahi unhkainukanpu.

17 Mato kurux inanno yohixon ja jahaakin jau sharaakin jau kuzajahinnon.

Diosvutan yova jahinnon jato Pablon yohini.

3 **1** Kanon jaztiikin yohinon un vutzavau, jaztiikinmun mato yohihi nonhkainukanpu, noku Dios yohixonon, non Diosin Jovi rakirazi nokoomanon, ninkaaxon jasharaxon vinonvo, jaa man vinii ja jahaakin. **2** Joni iromahan noku iromayamanonrivi noku orinon Dios yohijonxankanpu, kiyoovinixmun Dioski chipoopaiyamahi kankihki. **3** Nokun Yovaa Jesusinmun mato jaki chipooyovaamakatzikinukanpu, jaki chipoohaitomun mato iromatishinankin orikatzi janhkiki, jan jau yohihamun ja jahaakin jau kuzanox janhkiki. **4** Nokun yovaa Jesucristomun graciaskin yohihi nonhkainukanpu, non mato jau onanmaniimun junuyamakin ja jahaahira manhkaimun shinanhi nonkainukanpu. **5** Nokun yovaa Jesusin mato jato kunnanankihinnomun kunhi nonhkainukanpu, jaa jato Diosin kiyoo kunhai ja jahaakin, jan kuruxrivi jan mato inannon inaahi man javi tunuhax janon.

Kiyoovinix yonootimun kankihnukanpu.

6 Un vutzavau, nokun Yovaakun noku yohimakunmun mato yohihi nonhkainukanpu, Dios chivanhai jonivo yonooti shinanhi ikavotzi jaxankannapu, jau kuzati non mato onanmannii ja jahaahirivi jayamaha. **7** Matonmun onanhax manhkinukanpu kuzhax jatirahki non jahaa jahaahi jaxanhkin: Pishtakovinmun matovutan jahax jau kuzayamahi jayamanox nonhkainukanpu, **8** Pishtakovinrivimun mato kopiihama man noku jiriti umankun ayamanox nonhkai. Ja jahaayamarokonkinmun nutun yonoohax yamuurivi yonoonox nonhkai pishtakovin man noku jiriti kopiixonti shinankin. **9** Konvimun non mato noku jirinon yohikahannikuhnukanpu, javimun non nokun mukunnunkovin yonoonikuhku koriiki vixon jahon jirikatzi, matoxrivi man ja jahaajahinnon. **10** Natovutan jaxonmun non mato jaa yonootishinanhi ikaitoxrivi jiriyamajahinnon yohinikuhnukanpu.

11 Yohihavanmun ninkaahi nonhkainukanpu matovutanmun jahaxkiha joni yonootishinanhi ikaihkinukanpu yoratzan jau yohihaivaun rokonmun jatoxrivi yovanhi kankihki.

12 Jaa jonivomun yohi nonhkainukanpu, nokun Yovaa Jesusin noku yohimakun, yonootimun kankihnukanpu jirikatzi, yoratzavutanruz janovi yovanyamahi. **13** Matorokon un vutzavau, jatzanamuuyamakin jato sharaakin jau kuzaxonjankanpu.

14 Tzova pishta non mato jau yohikun ja jahaayamahaito paxka jankanpu nan kirikanan non mato yohiha ja jahaakin, ravinmaxanhkin. **15** Matovu zinakananhai akikavizyamarokonkin, vachinrokkonjankanpu mato vutzavo man akai ja jahaakin.

Mohamun un kahainukanpu.

16 Nokun Yovaa noku ranoyamahi janon jamahaiton mato ranoyamakin jamanonukanpu rakirazi jaha, jan mato jakinhnonnukanpu.

17 Iya Pablonmun un mukunun kunuukin mato moha kakin yohihi unhkainukanpu. Ja jahaakinmun kirika kunuuhi unhkanukanpu. Ja jahaakinmun kirika kunnuxon un janu vanox unhkainukanpu; nanmun un kunuuhki. **18** Nokun Yovakun mato sharaaxon jakinhnonmun kunhi unhkainukanpu.

I Timoteo

PABLONMUN VIIYAMAHAITON DIOSIN JOVI TIMOTEO VIXONHIKINHKANPU.

Matora man.

1 **1,2** Miyara min Timoteo:
Iyamun un Pablohnupu, Jesucristo jovi voxonhaimun unhki Dios noku vihaiya nokun Yovaa Jesucristonmun iya jan jovi sharaa jato yohi jahinnon nichinnihkinupu. Miyamun min un vaku jonikaviznupu karakunmun nokun Upa Diosya nokun Yovaa Jesucristo yohihi unhkainupu miya chitoxon miya jau kuzakinhxon miya ranoyamakin jama non.

Jau ontzarazi mato parankamiz injanhkanpu.

3 Macedonia main kankinmun un miya Efeso main vanuunon yohinikuhnupu, unaa miya jakiriviz yokaahi unhkai. Jano jahax jato jovitza yohihai jonitza kankihki. Unaa jato jovitza yohiyamanon jato yohijanhpu. **4** Jamun aruzkin jovi ontza onanpaiyamanon jato yohijanhpu, jaa jau onanpaikinmun iyoonikoavaun janu naha kunuunoxkankihki, jaa jau onanpaihimun jamun iruzhi vachinnaanoxkankihki. Janmun jato Diosin jau yohini onanpanan onannamaxkihki. Jaa onantimun nonhki Dioskiruz chipookin.

5 Miya yohinon jato konkovin kunnanannon yohijanpu, jaa jaton shinan, sharakun jakun Dioski chipoohaiton ja jahaahi kunnanantimun kankihnukanpu.

6 Tuxunmun ja jahaa kunnananti jununixon jamun iruzhi janovi vachinnanannoxkankihnukanpu. **7** jau kuzati kunuunivo jato onanmapahaitiyamunox kankihki. Konkovinmun jato jau yohikin jato jau onanmahavohki shinanhimun janoxkankihki. Javi jatonvimun jau yohikinmun jau yohihirahkannihki onanyamanox kankihki.

8 Kiyoovininmun onanhax nonhkainukanpu jau kuzati kunuunivo. Sharaakin non ja jahaakin jau kuzaha. **9** Jaarivimun onanhax nonhkainukanpu, jaa jau kuzatirivimun jaa sharaakin jau kuzahai jato axonyamanivohkiki, jau iromahaimun jato axonnivohkiki. Nan jau jumahai axonjomun, nan iromahai axonjomun nan Dios shinanyamahai shinan yora xokotza Dios chivanhairivimun shinan sharaayamanox kankihki, jato axonnivohkiki nan jato rutuhairivi jato axonjomun, nan jaton japaya, jaton jahaavo rutuxon. **10** Nan jato xanovo jonivo akai axonjon. Nan pohinkinin akannahai axonjon nan jato januhai axonnjon, nan jau ontzahai axonjon, nan Jau kuzatimun kunuuniivohkinukanpu jaa jovi sharaa konyamakin ninkaati shinanhi ikai jonivo arojanhkin. **11** Junu yamakin vuaxonkin sharaamun janhki junuyamakin nokun apo nayamahi jahai Diosmun janhki yohinon janhkanpu itimamun janhki nayamakatzimun jahax janhkiki.

Pablon graciaskin Jesucristo yohini.

12 Graciaskinmun nokun Yovaa Jesucristo yohihi unhkainukanpu, iyamun jan kurux inannihkiki yonooxonon, ukirivimun jan chipoonixohki. **13** Ramaamamun un Jesucristonotzimapanhnikuhnukanpu chivankinmun un janupanhonnikuhku. Javikin un ja jahaahamun uki chipoonox jankiki. Sharaamun uvuu Dios janixohnukanpu karakunmun jan iya un iromahai potaxonnixohki. Jaatiyanmun un Cristo konyamakin jau kuzahira unhkai onanyamaxon ja jahaapanhnikuhku. **14** Uhon kunyovaakinmun iya Diosin un iroma kiyoo potaxonnixohnukanpu, jaa nakin Jesucristo jau kiyoo kuzanikahtonmun iya jaa konmaxon iya jahon kunnon onanmanixohnukanpu.

15,16 Konkovinmun nan jauhnukanpu, kiyoon pantzinmun man konnonmai: Jesucristonmun nan nutun jonixohnukanpu iromahai jonivo chihimuran voyamanon jato vikatzimun jan jonixohki, iyamun un jato vinotan Dios janixohnukanpu iyamun jan vinixohki. Ja jahaaxonmun iya Diosin onanmanixohki Cristomun vurovuroyamanixohki uvutan. Un inii tanaxoon Cristoki chipoohax nai jahoo voxanhinnovo unaa nokayamakatzi. **17** Junuyamakin vuaxonhkin apo nayamahai kunyovaa nonjankanpu jaztiimun jan Dios intimahki naya mahaiki ja jahaanonukanpu.

18 Vaku joni Timoteo, jaa jaurazi kuzanon un miya yohihamun ja jahaajahinon yohipanhonivohkinupu, miya yohikinmun anivohkiki. Jaa kiyoo jau kuzahaxmun ovaa zontaro rutunnaati onanyovaakavizkatzi minhkinupu. **19,20** Zontaro Dioski chipoohaimunkatzi minhkinupu, iromakin jau kuzahi kinhkain yohiyamatimunkatzi minhkiki. Tuxu yoranmun ovaa Himeneoovutan Aleandronmun Dioski chipooyaakin junukanixohnukanpu. Karakunmun un jato Diosin jovi ninkaati tapazan tziztikohoonon kunxoyamanikuhku jato yoshin iromahain jau kuzapakin jau kuzanon jaton yoran, ja jahaaxon onannovo Dios januyamajanhkin.

¿Kuzhax Diosvutan yovantira non jan jatinnohax?

2 **1** Nan yohiyonon nikaakanpu, matomun yohihi unhkainukanpu jato graciaskin Dios yohinon jatomun jau kuzaxonhi janhkiki mato onanmaxon jato jau kuzakinhnon. **2** Apovorivi jato Dios yohixonon mato yohihi unhkainukanpu non ranoyamahi jaxon Diosin noku jau kuzanon yohikun ja jahaakin jau kuzakin, jatovutanrivi non sharaahi janon. **3** Nan jahaakin non Dios yovanhamun sharaahnukanpu jaamun kunhi noku vihai Dioskihki; **4** Kiyoovi javutan jaxanhinnovomun kunhi janhkiki, nan jahaamun kunhi janhkiki:

5 Tiimun Diosnukanpu jaa tiipan noku Diosya
vuyannaamatinmun kanhki Jesucristox jonimun
janhki.

6 Jesusinmun jan yorakovin jaa mai tohaztipan jahaa
jato namaxonixohnukanpu jato kiyoo nai jahori
vomajanhkin. Jaatiyankovinmun noku Diosin
inmanixohki kiyoomun jato vipahi janhkiki.

7 Jaa Judiosvomaama nan jovi sharaa jato yohijanhinnomun iya Diosin nichinnixohnukanpu. Nan jovi konkovin yohixon jau yohihira Dioski chipoohihkikirivi yohihi jononmun jan iya nichinnixohki. Konkovinmun mato yohihi unhkainukanpu ontzamamuni unhkai.

8 Maxovo rakirazihax vachinaahi notziyaahi junuunonmun kunhi unhkainukanpu, ja jahaayamarokonhi Cristo chivanpaihax Diosvutan yovanjanhkanpu.

9 Xanonrivimun yohihi unhkai chopa zauuhirivi raoopaiyamahi janovi chopa zauunon. Vohuxuhuukinrivi voo vutzakin aropaiyamahi, chopa kopii yovaarivi zauuyamaxon, kakuuti kopiiyovaavori oro aniivo perlarivi.

10 Ja jahaayamamurokonni sharaakin jau kuzapahi jaxanhkanpu, ja jahaakin xanovaunrivi Dios kunyovaanonmun kunhi nonhkainukanpu.

11 Jato jau yohihaivaun xanovaun mishmaxon ninkaaxon onannonmun kunhi unhkainukanpu, jaurivi jumayamakin. **12** Xanovaunrivi Diosin tapazan tziztokohooxon jato jovi ninkaamanonmun kunyamahi unhkainukanpu, jau kuzanonrivi jato amanovomun kunyamahi unhkai. **13** Adanvizmun Dios yorayoonixohnukanpu, chipomun jan Eva anixohki. **14** Adanmun Satanasin paranyamanixohnukanpu, Evamun jan parannixohki. Satanasin paranhamun Eva iromanixohki. **15** Xanovorokon javutan jaxahinnon vitimun Diosnukanpu javutan jaxahinno jato vakuvo Jesucristoki chipoohain yoratzarivi jato kunnanankihinhaito, yovaanoxkaviyamahirivi pishtakovin iromayamahi jahai.

3 **1** Tzova pishtan Dios chivanhai jonivo oripahi yonoo sharaamun kunhi manhkinukanpu. **2** Pishtakovin tzovax iromahikihkain jato yohiyamati jonin jaa yonoo vitimunhnukanpu. Tii ainya jatimun jaa jonihnukanpu, jan jau kiyookinhai jaa unaa shinanyamahai, akashtii jau kuzayamakin ravuukin shinanxon jau kuzahai, innovo iromakin jau kuzayamahai. Jasharaxon shinanvuhato jato jakinhnai jaton tapazan, jato jau sharaa onanmahai. **3** Pahunhai joniimahax vurovuroyamaha jonix muhunnahai jonimarivihax ja jahaayamarokonhitzimun sharaahi jatovutan jahaihaxrokon jatokunhi ranoyamahi javutanjahax korikiruz shinanhi jayamahai.

4 Jaton ainvoya jaton vakuvokovin orijanhkanpu, maton vakuvorivi jau onanmayovaajankanpu jato jau jumayamakatzi jaxon jato kunyovaajahiinon. **5** Jaton ainya jaton vakuvo oriyovaayamahaiton Dios chivanhai jonivorivi oriyovaa yamatimun kankihnukanpu. **6** Joni ramakovin Jesucristo konhatox iyamatimunhnukapu, onankovinki jahax itimunhkankihki, Kanon Satanas kastiikamuuhain jazrivi kastiikkamuutimun jonihki. **7** Kanon jaztii yohinon, jaa jonitimun jaa jonivo Jesucristo konyamahai jonivaun kunyoovaahai janonmanukanpu, jaa Jesucristo konyamahai jonivoki jan ravinmiz, yoshin iromahanrivi jan parantinin pakumiz.

Jan tapazanxon Dios jau kuzaxonha jonivo.

8 Joni kiyopan shinan sharaahaivohtox Dios jau kuzaxon aitimun kankihnukanpu, jau ontzayamahai, vino ayayamahai, koriiki naaha vipakin jaaruz shinanhi jayamahai. **9** Jaarivihki injahkanpu mato Diosin jovi minkaamahaivan jahon konyovaajanhkanpu janmun jan noku inannihkiki nokun shinan ranoyamahi janon.

10-12 Tii ainyatimun kankihki, jaton vakuvorivi sharaakin jau yohikin jaton kaivo kiyoo onanmakin. Janoviruz jau yohihamatimun kankihnukanpu. Kon jau yohihaitimun kankihki. Jaa Diosin tapazanox yonoopaihaitox jato kutzarakannihki onantimun kankihki. Jaa jato jau chanikahanti yamakun Diosin tapazannox yonootimun kankihki.

13 Jaa Diosin tapaznnox yonoo sharaahaitomun jatoki sharaahi yovankatzi kankihnukanpu kanonmun jato kunyovaakatzikankihki kanonmun matoki chipookatzi kankihki Cristo chivanhai jonivo.

Konyovaakovin.

14,15 Koshikovinimun miya inhi kakatzi unhkainupu, nanrokonmun miya kunuuxonhi unhkai un jaa nutun nokooyamamiz. Kanon min onannon kuzhax jatira nonhki jaa Cristo chivanhairaziz jaamun non Diosin vakuvohki. Jaa Cristo chivanhairaziinmun jovi kon orihihkinukanpu.

16 Ontzaamakovinmunhnukanpu nan jovi konkovin sharaa jato Cristo chivanhai jonivaun yohiha:

"Cristomun yorakiran nan nutun jonixonukanpu
Diosin Kayanmun iromakin jau kuzayamahaimun
janhki yohinixohki, Diosin inaavaunmun innixohki. Jaa
mai kiyopanmun jan jovi ninkaakanixohki ninkaaxon
jaamun konkannixohki. Nai jahoo iyoxonmun Diosin
jaztipanmun jan sharaakin jau kuzanivohki
yohinixohki."

Jovi ontza jato onanmahaivo.

4 **1** Diosin Kayanmun onanti sharaa yohinixohnukanpu, moha nutu kiyootizhainmun Dioski chipooyaakin junukatzi kankihnukanpu. Yoshin iroma ontzan jato parankunmun jau ontza konkatzi kankihki. **2** Jatomun jau jumayamakatzi kankihnukanpu jaa joni nan vumana ravuuya nan ranooyamahi jau ontza ai jatomun ninkaatzi kankihki. **3** Jaa jonivaunmun jato vihannaapanan vimamaxon tuxu jiriti zamaamakatzihkiki. Diosinmun jaa jiriti kiyoonikinukanpu non jaa jirinon. Jaa jaki chipoohaitox Jovi sharaa onanhahtonnon axahinnonun jan jiritiniihkiki.
4 Sharaamunhnukanpu Diosin jiritinni, kiyoo atimunnonhki pishtankovin kumovoyamakin, jaarokoon graciaskin yohixon.
5 Karakun kiyoo jiriti atimun nonhki, ja jahaakin Diosin yohinikunmun jiriti Dios yokaaxon aki nonhkai.

Jesusin inaa Yovaa.

6 Timoteo, nokun vutzavo nanrazi, jau yohihaxmun Jesusin inaa yovaakatzi minhkinupu. Ovaa jiriyovaahakavizmunhki min jaa Jovi sharaa onanxon jaa chivanha. **7** Janovi jau yohihaito jato ninkaayamajanhpu, jamun jau shinanxonmun yohihi kankihki. Jaarokonhki javikovin tunuhax Cristovutan kanxahaijanhpu.
8,9 Konmunukanpu nokun yora non jovinruzmayamakin kanmakin jaurazi kuzamaha, iruzkihi non Dioski chipooha. Nuno mainnohax non nan jahaaha, nai jahoo non jahaarivimun sharaakatzihkiki non jahaahai. Nan jovimun konhnukanpu koshi kanhaiton non konha. **10** Karakunmun javikovin tunuhax Dioski chipoohi nonhkainukanpu. Pishtakovin nayamakatzimun jahax janhkinukanpu, jaamun jan unaa nokayamajahinnon jato kiyoo vihaimun janhki, jaa jatoxkaviz jaki chipooni.

11 Nanrazi jato jau onanmaxanhpu, jumayamakin ja jahaakin kiyoovinin jau kuzanon jato yohijanhpu. **12** Tzovan miya maxo inkin kunyama miz injanhpu. Ja jahaayamarokonkin jaa Dios chivanhai jonivo jau sharaavo onanmaxanhpu. Kutzara min yovanhahki ninkaakin, kuzhax jahaxra minhkairivi miya inkin jatoxrivi miyakaviznovo. Min jahaa inhax jatorivi miyakaviznovo jaton kunhi Dioski chipoohai.

13 Miya jizi kahi un nokootizhain jato Diosin jovi yovanjon xanhpu tziztokohoohairazi. Jaa min jato jau yohihai junuyamakin shinannon jato yohijanpu, jatorivi jau onanmaxanhpu. **14** Diosvutan jahaa joni Yovaavaun mamankanixohki miya Diosin jau kuzayovaati inannitzi oriruzjanhnapu, jaaravi jato onan mahiiima. Diosin Kayamun javutan yovankin jato jahaanon yohinixohki. **15** Jaarazikonmun jau kuzajanhpu, aruzkikonmun jau kuzahi minhkiki miya innovo.

16 Kuzhax jatirahkikonmun ja jahaahax jaxanhpu Timoteo. Jaurazi jato onanmahira minhkaikoviinmun insharaahax jaxanhpu. Jaarazi jau kuzahi miyaztiikovinnix Diosvutan jayamatimun minhki, jaa miya ninkaahaitoxrivi Diosvutan jatimunhkankihki.

Jato kuzatira non.

5 **1,2** Xunivo sharaakin jau kuzanon yohikin vachinkin yohiyamajanhpu, ja jahaayamakinrokon ovaa mipa akikavizkin jau yohijanhpu. Xano xunivo jau yohikin ovaa min miha jau yohihai ja jahaakin jato jau yohijanhpu, maxovorivi jato ovaa min vutzavo min akaikaviz jato janhpu, xanovorivi jato ovaa min povivokaviz jato janhpu, jasharayahton.

3 Xanovo vunu namanirokon jaun muronhaitorivi jau mishtin inanjanhpu. **4** Xanovo vunu namarirokon nan vakuyatan, nan vavavoyatankaa jatonrokonmun jau inantihkankihki, jaa jan jato anii ja jahaakin. Ja jahaanonvomun kunhi Dioskihki.

5 Xanovo vunu namani konkovin jaztii jaxonmun Dios jau yamun yokaaxon nututiyan yokaanoxkihnukanpu. **6** Xanovo vunu namanirokon jaa jan yoran kunhairazi jau kuzapaxanhkin shinanhaimun ovaa jiriyahtox nahaakaviznukanpu. **7** Karahki jato kiyoyoo jaa un miya yohini jaa kiyoo jau kuzanon jato yohijanhpu tzovan jato iromakin yohiyamanon. **8** Jaton kaivo oriyamahai joni, jaton kaivorivimun ovaa kon Cristo chivanhai jonikaviz jayamahax kankihki, ja jahaa jonimun Dios konyamahai joni vinotan iromakovin kankihnukanpu.

9 Xano vunu namanikaton jau inanhavan vikatzi jahaamun sesenta varixutuuyatihnukanpu, tiihi vununiriivi. **10** Sharaakin jau kuzahaito inhaivorivi. Nan jahaa, jan vaku joniya vaku xanovo sharaaxon puxkoni, shinanvuhi vuhaito jato sharaaxon jakinhnai, jaa jasharaxon nokuun vutzavo jakinhnai, jaa inaahai jato kuzaxonhai. Jaa jaton janu jahaton jatimun jaton januhnukanpu jaa sharaakin jau kuzaniivaunna.

11,12 Jaa jaton janu jahaa janotzi jaa xanovo sesenta vari xutuumahiz vaxanhkannapu, chipomun unaa vunupaikatzikaanri, jatoxmun Criston kunyamakatzikavanri. **13** Chikishnahamunox kankihki, tapaztzaraziinrivi vohtankinmun jovi ontza voxon jatonriviz jakiriviz vutanhnoxkankihki, yoratzan jau yohihaivaun jatoxrivi janovi jatovutan jau yohikatzi.

14 Karakunmun xontakonon vunu namanix, jakiriviz vununovokavihi unhkai vaku vixon puxkoxon jaton vakuvo orikatzi. Jaa Jesucristo konyamahaiton noku janovi ontzayamatimun kankihki. **15** Tuxunmun moha Cristoki chipooyaakin jununixon Satanaxtzin jau kuzaxonhi kankihki.

16 Tzova xanovo pishtan Jesucristo konhai jakun javutan xanovo vunu namani jahakonmun jau inanjankanpu. Man ja jahaahain kanon vuchituhuyamatimun Dios chivanhai jonivohki. Kanon jato jaa konkovin jau muronyovaahai jau inantimun Diosin inaavohki.

17 Dios chivanhai joni yovaavauxmun yonooyovaanoxkihnukanpu, jato kopiiyovaatimun kankihnukanpu, jaa jato jaa Diosin jovi sharaa ninkaamakin jato onanmahai. **18** Diosin jovin yohiha "Toro yonookin trigo xumuhaito vuchituyamaxanhkanpu." kin, nan jahaakinrivivimun yohihikinukanpu: "Tzova yonoohaito jato kopiitimunhnukanpu." kin.

19 Tzova pishtan Dios chivanhai joni yovaa jau chanikahanhaivaun jato ninkaayama jankanpu ravuu okatzi kimisha joninrokon kon yohihaivaun konmunhki shinanti manhki. Ja jahaayamahaivan jato ninkaayamajankanpu. **20** Dios chivanhai joni yovaa junuuyamahi iromahaito Dios chivanhai joni kiyoovinin ninkaanoovo unaa iromayamanon yohijanhpu, jaa ninkaaharaziz rakuuhax jatoxrivi unaa ja jahaayama jahinnovo.

21 Diosya Jesucristo, jaa Diosin katooni jan inaavaumun ninkaahikinupu nan un miya jau yohihai, yohinon ninkaapu: Jaa un miya jau yohinirazi jumayamakin jato kiyoo sharaakin jau kuzaxonjanhpu katooxon tiirazi jato jau kuzaxon yamakin.
22 Chipotirokon Dios jau kuzaxon jahinnon jato vaxanhkin shinan sharaayoxanhpu. Jaa joni min Dios jau kuzaxonjahinnon min vahaa iromahain miyaxrivi iromatimun jan iromahain jahivakuxkomun paxkaajanhpu.

23 Unaatzi vakohmaztii ayajanhnapu, kanonkomun min jan too iroomiz injanhkin, vinorivi axanhpu, junuuyamahikovinpan jantoo ivanhi minhkiki injanhkin.

24 Tiirazikinmun joni iromahaito innox nonhkainukanpu, chipotirokon chanikahannovo. Vutzatiyanrivimun iromahaito vunaa inyamanox nonnhka, chipotiyan non injahinnon. **25** Ja jahaarivimunoxkihnukanpu non sharaaki jau kuzaha. Tuxumun vunaa inti sharaakuxkihki tuxumun vunaa inyamataishkahri. Javixmun pishtakovin jonuuhax jayamakatzi kinukanpu.

6 **1** Javi Diosin jonivohax mato inaahaavo jaxon jaa mato inaaha joni shinan sharaajanhkanpu. Tzova pishtax iromahi yovanyamano Dioski. Jan noku jovi sharaa yohihaikirivi iromahi yovankamiz. **2** Jaa mato inaaha joni Dios chivanhaiyoxontzi jau jumayamaakin junu janhkanapu matoyavi Dios chivanhaimun janhkari, sharaahikomun yonooxonxanhkanpu, tzova man kunhaimun axonhi manhkiki jaxrivimun Dioski chipoohi janhkiki. Jaa Dios chivanhai jonivoya jaton apovorivi jato onanmaxanhkanpu nan yohino:

Jonivo jato jau yohinivoya koriiki.

3 Tzova pishtan mato jaa noku yovaa Jesucriston onanmaniima. Jaa konkovin jovi non jato yohihaiton marivi. **4** Yohihaimun jau onanki jahax ikaihnukanpu, jatoxmun jau yohipaihira tuxu jovihkiki yohihi vachinnaanoxkankihki. Jaarazi yohikinmun jato nan notzimaxon, nan janunnamaxon, nan jato konyamaxon jatoxrivi jauyanonvo kunyamanoxkankihki. Nan junuuyamahi muhunnaamanox kankihki. **5** Jaa jahaakin jau kuzahai jonivomun pishtakovin sharaakin shinanyamahaiton jovi kon onanyamahaxkankihki, jaaruzmun shinannoxkankihki jaa jovi ninkaakin naha koriiki vitirahki. **6** Ja jahaamunhnukanpu, jaa Cristo chivanhai jovin noku sharaahi janon jamatimunki, jau nahayapayamahi jasharaahi jatimunhki javi jau pishtayahtox. **7** Vakukinmun non pishtakovin jau tohinvuran pakuuyamaniku nukanpu nan nutun, nakinrivimun pishtakovin jau voyamakatzi nonhkai. **8** Karakun chopayatan, jiritiyahtox jasharahax jatimun nonhki. **9** Jaa jau nahayaxanhkinruz shinanhairokonmun jato yoshinnin paranhamun ruohkoonoxkankihki. Karakunmun iromanoxkankihki chipo isharahi muhuhkuuyovaanox kankihki.

10 Koriikiruz shinanhavohtonmun vutzarazi shinan muhunnoxkihki. Jau nahapakinmun nahan Dios shinanyaakin jununox kankihki, karakunmun nahax jau kuzayamatiyahtox inaanoxkankihki.

Joni konkavin Dios chivanhaiton konti.

11 Miyarokon minhnupu Timoteo Diosmun jau kuzaxonhi minhkiki, karahki iromakin jau kuzatinnohax paxkaajanhpu, junuyamakin Dios jau kuzaxonhax Jesucristoya kanhai joni sharaajanhpu. Junuyamahi jaki chipoohax jaxon non nivutan Dios chivanhai jonivo kunjanhpu, min jau kuzapanan atimakun vurovuroyamaxanhpu jau jato sharaaxonjanhpu. **12** Jaa joni mukaahaikavizjanhpu, jaxmun tununox janhkiki javi tunujanhpu Cristo sharaakin jau kuzaxonkatzi ja jahaaxonmun nayamakatzi Diosvutan jakatzi minhkiki. Diosinmun miya kunaxon nayamahi javutan janon jamajanhkin yohinixohnupu, joni naha vuzohriixon jato Dioskimun chipoonix minhki jato yokaahaito.

13 Jaa Dios jau kiyoo nan rama non inhai jahaaya jaa Pilato vuzohriixon jan Dioskimun chipoohi janhkiki, **14** Miya yohihi unhkainukanpu jaa un miya jau yohihai min kiyoo jau kuzanon, tzovan miya janovi jau chanikahanyamanon. Jaa jau kiyoo un miya yohihai min ja jahaanon miya yohihi unhkainupu, tzovan miya aruzkin jonovi jau chanikahanyamanon. Jaa jau kiyoo kuzajanhpu nokun yovaa Jesucristo jonon manahax jaxon. **15** Jaxmun jokatzi janhkiki nutu zununhai nokun Yovaa Diosin kunxonnaa. Jaztitanmun jau kiyoo chituhax janhkiki; Diosmun vutza apovo vinota yovaakovinhnukanpu jau kuzayovaahainmun janhki.

16 Jaztiimun Dioski jaa nayamakatzi jahaa jau shivisharakunkovinmun jahax janhkiki, pishtakovin jaki nokooyamatimun tzovahki. Tzovanmun inyamanoxkihki, tzovakovinnin intimamunhki. Yovakun junuyamakin jau kuzatimun jahnukanpu jaamun jau ivohki. Kononnukanpu. **17** Nan nutun jahaa joni jau nahaya yohijanhpu, yovaaki jahax jaton, jau nahaki chipooyamanon, vunaakovin kiyoo jaa jaton jau nahaki vunotimon kankihki. Jaarokonhki jato yohijanhpu Dioski chipoonon jaamun jan sharaahki janmun jaa non kunhairazi imanhi janhkiki non jahhon jasharanon.

18 Sharaakin jau kuzanon jato yohijanhpu, sharaakin nahakin jau kuzahi jau nahayatimunkankihki. Jato yohijanhpu jato jau umannon jauyahton. **19** Ja jahaahi jahaxmun ramaama nayamakatzi Diosvutan jakatzi manhkinukanpu.

20 Timoteo ¡Jaa min jau kuzahaikomun sharaakin axanhpu! jaa Dios konyamahaiton jau yohihaito jato ninkaayama janhpu, non jovi sharaa jato yohihairivi noku ontzavoki jatonkovinki kon joviyahtonmun yohinoxkankihki. **21** Tuxunmun jaa jato jau yohihaiton ninkaahaiton moha Dioski chipooyaakin jununix kankihki, Diosmun yohihi unhkainukanpu mato aruzkikin kunyovaa non.

II Timoteo

PABLONMUN KANON RAVUUKIN DIOSIN JOVI TIMOTEO VIXONHIKINHKANPU.

Matora man.

1 **1,2** Vaku joni Timoteo: Miya mushakutii nichinjoni unhkanupu un shinanyavakun nokun Upa Diosya nokun yovaa Jesucristo ihi unhkainukanpu miya kunyovaanon, jau kuzahatorivi miya akinhxon miya ranoyamakin jamanon miya. Jaa un miya yohini ja jahaa Cristo jovi voxonhai jonimun unhnupu. Diosinmun iya jan jovi voxontanon nichinni unhkanupu, unaa nayamakatzi javutan jaxahinnon iya vixanhkinmun jan yohinixohki Cristo noki nanikun.

Criston jau kuzani Pablon yohini.

3 Un kaivovutanmun Dios jau kuzaxonnox unhkanupu, pishtakovin nuku tzovan iromakin jau kuzahikihkain onanyamatimun tzovahki. Diosvutan nutun yovanhokatzi yamuu yovankinmun miya shinankin Dios graciaskin yohihai unhnupu. **4** Jaa min arahniya min muronni shinankin miya innoxkavikovinhi unhkanupu. ¡Miya inhax jasharakovinti unhnupu!

5 Miha xunni Loidaya miha Eunicimun konkovin Dioski chipoonixohnupu; miyarivi shinanhimun ja jahaahirivimun miyax Dioski chipoohi minhkiki shinanhi unhkanupu.

Ranooyamajankanpu.

6 Karakunmun miya yohihi unhkanupu jaa un miya mapoki ramanhai miya Diosin jau kuzati sharaa inanni. **7** Diosin Kayanmun noku joni vayoyamanixkihnukanpu, ja jahaayamarokonkinmun noku jato kunnanan kihinmanoxkihki. Nokurivimun kuruxmanoxkihki Dios chivanhai non jaxahinnon.

8 Karahkaritzi nokun Yovaa Jesús jato yohipanax ranoojanhnapu. Ukirivitzi ranoojanhnapu, Jesucristo jau kuzanxonhaito iya Karavozomuran vaniivo un jakun. Ja jahaayamarokonhi inaahi jaxanhpu jato jovi sharaa ninkaamahi ¡Diosinmun miya min koshi inankatzihkiki javi inaahi tununon!

9 Diosinmun noku javutan jaxahinnon vinixon jan inaavo janon katoonihkiki. Diosvutan jaxanhkin jau nokun kuzahamamun nonhki, nohon kunyovaakinmun jan ja jahaanixohki. Chipotirokon nutukatzi jaxonmun jan nohon kunyovaanixohki, jaatiyanmun Cristona janix nonhkai. **10** Diosmun noku onanmanixoohnukanpu nohonmun kunyovaahi janhkiki non onannon nokuki nokun Yovaa Jesús namakin. Janmun jan jaa noku namahai namanixohki, sharaarivi noku vuxonkinmun jan noku javutan jaxahinnon vinixohki.

11 Jaa jumaztiirazin kankin jato jovi sharaa ninkaa makin jato jau onanmaxahinnomun iya Diosin vannihkinukanpu. **12** Jaa jovi jato yohihimun nantiyan inaahi unhkainukanpu. Jaa jaurazi iya kuzahavanmun ranooya mahi unhkainukanpu mohamun tzovaki chipoonixmunra unhkari. Konkovin jan jato junuyamakin jovi sharaa yohinon yohimatimun janhnukanpu jan jahaatiyan zununjanhkin. **13** Jaa jaurazi un miya onanmaniimun sharaahnupu ja jahaakin jau kuzatimun minhki Dioski chipoohimatzi junuujanhnapu, Jesucristo chivanhai jahax non jakiztii. **14** Tzova miya ontzavomiz injanhpu min jau sharaa onanni. Diosinmun miya jaa yonoo inannihkiki Diosin Kayanmun miya jaarazi jau kuzanon akinhkatzihkiki.

15 Onanmunaxra minhkai Asia main jahaa Dios chivanhai jonivaun iya potanivan, Figelovutan Hermogenesmun hiya potanixohki.

16 Onesiforon kaivo jau kuzahato akinhnonmun Dios yohihi unhkanupu, janmun jan iya junuyamakin jato jovi sharaa yohinon yohinixohnupu karavozon un jakun ravinnimamamun janhki.
17 Jaarokonmun jan iya Roman nokootan janovirazi vunavunakin vuchinixohki. **18** Nokun Yovaa Jesucriston mato sharaaxon jakinhjanhinnonukanpu, Diosin jato jaa nutu kiyopan jahaa jau kuzaniivo yokaahain. Onesiforonmun noku Efeso jumanxon jau kuzakinhyovaanixohnukanpu.

Jesusin zontaro sharaa.

2 **1** Un vaku joni, mihon kunyovaahi Dioskihnupu Jesucristo konnixo. Kurux yokaajanhpu jau mishtin javi tunuhax jaxanhkin.
2 Jovi sharaa jato noha yohihaitomun min hiya ninkaanikuhnupu. Jaa min ninkaani min Jesús chivanhai jonivo yohinokavii unkanupu jatoki chipoojanhkin, jatonrivi jonitzavo yohijanhkin:

3 Miya Jesucriston zontaro sharaakavitzan jaa inaaxonni jaxanhpu. **4** Zontaro jan apo jau kuzaxonyovaapaihaimun pishtakovin vutzarazikin jau kuzayamanoxkihnukanpu, jaa jato apon yohiharuzmun jau kuzanoxkankihki. **5** Ja jahaakinrivi joni koshi kahaiton jan kopii viyamatimunhnukanpu kuzarazihax koshi katirahki ja jahaayamaxon. **6** Jaa vaihai jonixrivi yonooyotimunhnukanpu, chipo jan pozi vikatzi. **7** Nanrazi jau shinanjanpu nokun yovaa Jesusinmun miya jaarazi jau onannon onanmakatzihkiki.

8 ¡Jesucristo shinanjanhpu! Jaa un mato jovi sharaa yohihaiton, apo Davin kaivomun Jesús janixohnukanpu javihi naxonmun jan kayanixohki. **9** Nan jovi sharaa jato yohihi hinaayovaahi karavozon jahax unhkanukanpu; jato rutuhai akikavizkin iya cadenan nuxanivomun jahax unhkai.

Diosin jovirokonmun cadenan nuxuuhamahki.

10 Karakunmun vutzarazihi inaahi tunnuhi unhkai, Diosin jato katooniraziz unaa nokayamakatzi Dios jahaa jari jaxahinnovo jato Jesusin iyoha:

11 Konkovinmun nan jovihnukanpu jaa javutan
nanixmun, javutanrivi jakatzi nonhkai;
12 Jaa inahi javi tununixmun sharaa javutan jakatzi
nonhkai jaa onanyamaxon yohinixomun nokurivi
onanyamaxon yohikatzi janhkiki.
13 Jaa chivanyamahai non jakunmun jaxrokon
novutan jahax janhkiki; jau kuzajanhkin yohixonmun
ayamayamanox Dioskihnukanpu.

Jau kuzahai joni sharaa.

14 Nanrazi jau vunokanmiz injanhpu. Diosviz ruzoo vaxanpu, Dios chivanhai jonivo unaa vachinnaayamanon jato yohijanhpu. Vachinmaaruzhi jaxon jau onanyamatimun nonhnukapu, jaa ninkaahairazin vutzakin shinantimun kankihki. **15** Jaumun kuzaxonyovaahi minhkiki miya Diosin onannonupu, ja jahaahaito miya onankatzi Dioskihki ovaa joni yonoo yovaahaitox ranooyamatimunhki, ja jahaakin jato Diosin jovi kon ninkaamahaitox.

16 Dios konyamahai jonivo vachinnaahaito ninkaayamajanhpu, iromakovinnmun jaahki. Ja jahaahi vachinnaahaimun iruzkihi iromahi kankihki. **17** Ja jahaahi yovanhavomun jarivi iruzkihi vutzuunoxkihki ovaa vonokaviz ja jahaamun Himeneoya, Filetoya janixohki. **18** Jaton yohihavo mohamun kayanixkiha nonhkiki, jaamun konmahki, vutzakinruzmun Dios chivahai jonivo shinanmanox kankihki.
19 Mohamun jau konnixmura nonkari ranoyamahi jatimun nonhnukanpu, noku Diosin jau onanmanii.

20 Joni jau nahayahton tapazanmun jau ororaziya platayahnukanpu, tuxu jaumun konxan kaxkuya mapo aniivohkiki. **21** Ja jahaakarivi-munox nonhkanukanpu: Iromakin jau kuzayaakin junuxon non jovi ontza ninkaahai junuha, kanon ovaa sharaakin jau kuzatikaviztimun nonhnukanpu. Kanon junuuyamahi Dios jau kuzaxonhaitimun nonhki, kuzakatzi jatimun nonhki.
22 Maxoha maton shinanun mato iromamapaihaintzi jaa ixonjankannapu. Maxomun manhki iromayamakin sharaakinruz jau kuzajankanpu. Jau kon yohixon kunananti vunaxon ranoyamahi jatirivi vunajanhkanpu, Diosrivi kunxon jaki chipoojanpu.

23 Vachinnaahaito jato ninkaayama janhkanpu jan mato pishtakovin jau sharaa onanmayamahikiki. Ja jahaahi vachinnaahimun muhunnaatzinkannox kankihki. **24** Dios jau kuzaxonhai jonimun muhunnaaruzhi jayamanoxkihnukanpu. Ja jahaa yamarokonhi kiyooyavi sharaahi jatimun kankihki, jato sharaakin jau onanmahi jahax jau kuzahi vunaa jatzanamuuyamahai.

25 Mivuu zinanhai jonivo jau yohisharaakinkomun, omizvoxon jato jau onanmakanpu, Diosin jato vutzakin shinanmakun shinanxon jovi kon konkamiz injanhkin. **26** Kanonmun onanxon yoshinnin parantiininmun ruohkoonixkankihki onankatzi kankihki, onanhaxmun yoshinvuutan jayamakatzi kankihki. Nantiyanmun jato nuxahax jaxon jatoki jaurazi kuzahi yoshin iromahkiki.

Nutu kiyootizhain jakatzi joni jato jau paranhaikinukanpu.

3 **1** Jaarivimun onanjanhpu nutu kiyooztiihaimun nahahi inaayovaakatzi kankihki. **2** Jamunkatzi koriiki naha vipahai jonivohkinukanpu koriiki viruzpaiihai nahapakin. Jato vinotan yovaakovinki jahax ikai jonivorivimun jakatzihkiki. Yovaamamun Dioski yohihai rainvahin jato jau inanyamahai, jato kiyoo notzimahaimun jakatzi kankihki. **3** Iromakovinixmun kankihki, iromaahi junuuyamatihtoxmunkankihki, iruzkikinmun jato zinaakatzi kankihki, jatomun jau ontzakatzi kankihki, jaa jau sharaarazimun zinaakatzi kankihki. **4** Jaa yovaakonrinki jahax ikai jatoki chipootimamun jakatzi kankihki. Diosin jato jau kuzanon yohikun ja jahaakin ayamakinmun jaa jaton jau kuzapahaivo ja jahaakatzi kankihki. **5** Jatonmun yohikatzi kankihnukanpu, Dios kunyovaakinmun yovaakonvinmun Dioski yohihikankihki ja jahaayamakinmun jaa jaton jau kuzapahaivo ja jahaahi kankihki. Nan jahaa jonivovutantzi ravuupaijanhnapu.

6 Mohamun itinix jaton itin tapaztiirazin vuiinox kankihki xanovo jau onama iromahai jau parakatzi, jaa xanovomun jato jau yohihavan jumayamakin iromakinn jau kuzanoxkankihki. **7** Javikin jau vunaa onanpanavaunmun jovi vunaa onanyamanox kankihnukanpu.

8 Jaa Janesvutan Jambrezin Moises jau yohihaito ninkaati shinanhi inii ja jahaarivimuni kankihnukanpu jovi sharaa ninkaati shinanhi. **9** Ja jahaa jonimun Diosin jovi jato ninkaamapanavan kunyamahaiihnukanpu. Mohamun muhuukuunix jaton mapohkiki, karakun Dioski chipooti onanhamamun kankihki. Chaiihimun ja jahaahi jayamakatzi kankihnukanpu. Kiyoovininmun onankatzi kankihki nan jonimun jaa Janesya Jambreski, nan jau onanhai Moises zinaahi jakannixohki.

Pablon Timoteo jau yohini.

10 Miyanmun iya onanyovaahax minhkinupu, jaurazi jato onanmanoxra unhkai, kuzax janoxra unhkai, kuzakinrivi shinannoxra unhkai, Dioski un chipoohairivi onanhax minkinupu, Miyanrivi innox minhkinupu vurovurohyamakin un jau kuzahai, un jato Kunnanankinhai, jau arokatzi un vuruvurohyamahai. **11** Onanhax minhkinupu kuzakinra iya muhukanixki, kuzahira un inaanihki nanrazi jumannohax, Antioquia, Iconioya, Listra. Nokun yovaa Jesucristonmun iya jato amamnixohki. **12** Ja jahaahirrivimun Jesucristo chivanhai jahaitoxmun innaakatzi kankihnukanpu. **13** Jaa jano iromaya jato jau paranhaitomun iruzkihi iromakatzi kankihki, tuxu jato paranhaitomun jatorivi parankatzi tuxuhkankihki.

14 Miyanrokonkomun jaa min jau onanni konhi jaxanhpu onanmunax minhkiki jaamun jovi konhki. Jaa min jau onanmanimun onanyovaahax minhkinupu. **15** Shinankomun janhpu vakukovinnimun min jovi sharaa yovannikuhku, jan miya joni jau onanni yovaamatimunhki, iruzkihi min Jesucristoki chipoojahinnon ja jahaahimun Diosvutan jakatzi minhkiki. **16** Diosinmun jato shinanmakun aniivohkinukanpu, jato onanmati sharaamunhnukanpu, kuzhax jatirahki onanmaxon, jau kuzakinxon. **17** Ja jahaahaxmun jakatzi jaa Dios chivanhai jonivohkiki sharaakin jau kuzakatzi.

Diosin jovi jato minkaamaxanpu.

4 **1** Apokaviz joxonmun jau kuzaniivo jato yokaakatzi Jesucristohkinukanpu, nan nokani jato yokaaxon jaa jiriya jahaarivimun jato yokaakatzi janhkiki. Karakunmun Diosya Jesucristo miya un miya yohiha jaa jau kuzahato miya injahinnon vahi unhkainukanpu.

2 Miyankomun junuyamakin jato Diosin jovi yohijanhpu jato jovi ninkaamaxanhpu, javi yohitimakaviz jaa nutu jakun. Jaa iromahaivo jato ratorahki onanmaxanhpu yohisharaaxon jato onanmaxanhpu vurovurohyamakin. **3** Diosin jovi ninkaapaiyamanovomun nutu nokookatzihkinukanpu. Jaarokonmun jovitza jato yohihaivaun jaarokon jato yohinovokavikatzi kankihki. Karakunmun jato jau onanmahai vunakatzi kankihki jaa jau kunhaivorazi jato yohinon.
4 Diosin jovimun ninkaapai yamakatzi kankihki, jau yohipanhonivorokonmun ninkaapaikatzi kankihki. **5** Miyarokon un Timoteo, miyaxrokon ranoyamahi jaxanhpu, javihi tunuxon jato jovi sharaa yohijanpu. Sharaahi yonoojanhpu.

6 Ravuu pistamun maxkaahaxkihnukanpu un nati, nakinmun Dios naxonkatzi unhkainukanpu. **7** Pishtakovinmun Dios jau jumayamanox unhkainukanpu, jau kiyoo kuzaxonpaihi, mohamun un jaa kiyoo onannihkiki, mohamun un jahon nokootikun zununhakiki, pishtakovin Dioski chipoohi junuuhamamun unhnukanpu.
8 Onanmunax unhkainukanpu, Diosmun jau kuzaxo jato muztun sharaa jau yokaahaihnukanpu, jato jau kuzaniivo yokaaxonmun iya maiiti inankatzi janhkiki un jau jumayamanikun. Iyaztiimun inanyamakatzi jankiki jaa jan janon manahairivimun jato inankatzi janhkiki.

Iya Pablon miya jau yohivahintanon injanpu.

9 Iyakonmun koshi joxon jizii joxanhpu. **10** Demasmun iya jau kuzakinhyamahi kinupu main jahaa jauruzmun kunhi janhkiki, mohamun jan Tesalonican kayanxohki. Crescenterivi Galacian kahainmun Titorivi Dalmacian kataihki. **11** Jaztiimun uvutan jahax Lucaskihki. Marcon iya jau kuzahato akinhtimunhnupu vunaxon hiya nuri jokin iyujonxanhpu. **12** Tiquicorokonmun un Efeso juman nichinyankuhku.
13 Jokinkomun iya rakooti un Troade juman shinanyamavuranyankuhku vuxonjanhpu Carpon tapazan jahahki. Jokinkomun kirikarivi vuxanhpu pergaminorivi.

14,15 Alejandro chituu yovaa janhpu jaa yami xao kohahai, iya iromayovanix janhkiki. Non sharaa yohihain noku amamahi janhkiki. Onanmunax unhkanupu nokun Yovaa Jesucristonmun jan kopii inankatzi kiki.

16 Ayookin iya Roman jahaa apovo iya kuzayamanovo yokaahaitomun iya jato yohikihinyamanixohnukanpu, kiyoovininmun iya potavahin vokannixohki jato kastiikayamanonmun Dios yohihi unhkai iya jahaanixo. **17** Nokun Yovaa Jesucristonrokonmun jato yohinon iya yohimaxo iya kurux inannixohki jan jovi sharaa jato jumatzarazinnoha jovi shara yohijahinnon. Ja jahaaxonmun iya Diosin napanan namamanixohki, ovaa león jan kushmaha kavizkin.
18 Onanmunax unhkainukanpu iyamun orixon chitukatzi Dioskihki jau iromarazin iya kuzayamanon, chipo iya jan jatin navaa sharakun iyotanxanhkin. Non jasharanon kavimuni janhkiki junuyamakin.

Mohamun un kahainuhkanpu.

19 Pricilaya Aquilaya iya mushakoxon janhpu, jaa Onisiforon kaivo kiyoorivi.
20 Erasmomun Corinto juma vanuuyanxohnupu, Trofimorokonmun un Mileto juman vanuvuranyankuhku izinnixo.

21,22 Jesucristo vutankonmun jaxankanmu, koshikomun joxanhpu chipotiron oviya pakuunon Eubulovutan, Pudente, Lino, Claudia nokun vutzavaunrivi. Matovutan nokun Kayaya jan mato chituhax matovutan janonnukanpu.

Tito

PABLOMUN DIOSIN JOVI TITO VIXONHIHKINUKANPU.

Un kunhai Tito.

1 **1-4** Iyanmun un miya Jesucristoki chipoonon akinhnikuhnupu, karakumun un vaku joni kavizkovinhax minhkiki. Mivutanmun Dioski chipoohi nonhkai; karakunmun jaa yokaahi unhkai nokun upa jan jakun noku vihai Jecucristorivi miya, man jau kiyoo kuzaha sharaanonnukanpu. Onan yovaamunax minhkinupu Dios jau kuzaxonhaitox un Jesucriston katooxon nichinni un jakun. Janmun jan iya nichinnihkiki jaa Diosin katooniraziz non jaki chipoohax jaxon nokun konti onanmahai non onannon. Ja jahaahax jahaxmun konkovinmun unaa nokayamakatzi jakatzi manhkiki onankatzi mankiki, jaa Dios noku vihaiton ramaama yohini. Onanmunax nonkainupu ontzayamamunox Dioskihki. Jan inha atikunmun jan iya jaa jovi inan kinmun jan iya jato yohixahinnon yohinixohki.

Cretanxon Titon jau cuzani.

5 Creta nazinmun un miya nichinvurannikuhnupu jau iroma mishtin arohama min arohi jaxon joni yovaavo jumaztiirazin Dios chivanhaivo jonivo vanon. Jaa un miya yohihai ja jahaakin.

6 Joni Dios chivanyovaahaitox yovaatimunhnukanpu, janovi aruzkin iromakin jau kuzahi kihkain chanikahanyamati. Xanoztipan vunu, jan vakuvau Jesucristo kuntimunhki, iromayamahai jau jumayamahairivi.
7 Dios chivanhai joni yovaavomun Diosin yohinixohnukanpu jau kiyoovinin kuzahaavo innon. Karakun nan iromahax, nan vunaa notzihax, nan pahunhax iyamatimun kankihki. Vunaa jau iromahkin kutza, nan jau marokin jato paranyamahairivi.
8 Ja jahaayamarokonkin sharaakin jau kuzatimunhki. Jato shinanvuhaito jato sharaaxon jakinjankanpu. Chipotirokon jau kuzajanhkin shinan sharaayoxanhkanpu, kon jau kuzahax, muztun jaxanhkanpu junnuyamahi maton itin jau kiyopan jasharahi jaxanhkanpu. **9** Vutza jovitzi konjankannapu jaa man mato Disoin ninkaamakun konni jaamaha, jatokovintzi onanmaxanhkannapu. Ja jahaakin jato aruzkikin jovi sharaa jato onanmaxanhkanpu jaa jumahairazi.

10 Janorazi vohotanni naha jaa jovi konkovin jumahai kankihki, jatonmun jato parannox kankihki jato jovi ontza yohikin. Tuxumun mato ja jahaahi kankihnukanpu jaa junuyamakin voshkiiruxkaa xatuhai. **11** Jatokomun mishmaa maxanhkanpu jau ontza jato yohikinmun joni hainyahtox vakuyaha jato paxkanox kankihki, koriikiruz vipakinmun jato ja jahaanox kankihki.

12 Jaa Diosin jau yohiikun jato yohihai jonikovin Cretan jahatonmun yohinixohnukanpu nan jahaakin:

> “Cretan jahaa jonivomun jau onantzahainukanpu,
> chikishish jirinhahaitox ovaa yohinna
> kavizmunkankihki.”

13 ¡Konmunhnukanpu! Karakun nan jahaakaviz jonivo jato vachinyovaatimun manhki, jakiriviz vutzakin shinannon Jesucristoki chipoojanhkin ja jahaakun. **14** Jau ontzahai jonivaun jato jau yohikun konyamanon jato omamaxanhkanpu, jamun jaton shinanun shinanxon Judiovaun yohikun.

15 Jaa konkovin Jesucristo jau jumayamahaitomun jaa jau kuzahavomun sharaahki yohinox kankihki. Jaa Jesucristo jau jumakin jaki chipooyamahaitonrokonmun jau kiyoo kuzahaavomun iromahki yohinox kankihki; Jau iromaruzmun shinannox kankihki, unaamun iromakin jau kuzahi ranooyamanoxkankihki. **16** Jatonmun Dios onanxon yohinox kankihki mohamun innox nonhkai iromakin jau kuzahavan, onanmunax nonhkai jaamun konmahki. Jato zinaahatox jau jumahaitoxmun kankihki, pishtakovin sharaakin jau kuzayamatihtoxmunkankihki.

Jovi konkovin onanmakin.

2 **1** Miyarokon un Tito, Jau sharaavokomun jato onanmaxanpu. **2** Ja Diosin Jovi jato yohihai jonivokonmun jato yohijanpu, jau kuzayovaa jahinnon, Shinan yovaa jankanpu man jau iromaxanhkin shinanha, jaa jau kuzajanhkin shinanhaivo shinanyovaanon jau kuzajankin. Dioskirivi chipooxon, jato kunnanankihinkin vurovurohyamakin.

3 Xanovo jato jau yohihai sharaakin shinanmaxanhkanpu konmun Dios kunhi kankihki innovo. Janovi jau yohihaima, pahunhaima, xanovo xontakonon onannovo jatorivi ja jahaahi jaxanhkin. **4** Jato onanmaxahinnon jaton ainvoya jaton vakuvo kunjanhkin. **5** Jaarivi jato onannmatimun manhnukanpu shinan sharaanon jau kuzajanhkin, Matoxvi oriijanhkin jaurivi jaton vunuvoki paxkaayamahi. Man ja jahaahain tzovax iromahi Dioski yovan yamatimunhki.

6 Maxovorivikonmun yohijanpu iromakin jau kuzapakin shinanhaivo shinanyovaanon. **7** Miyakonvinnin jato onanmaxanhpu sharaakin jau kiyoo kuzakin, sharaakin jau kuzanon jato onanmaxanpu, jato jau onanmakin kon jau yohikin. **8** Jau sharaaruz yohijanpu ja jahaahaito miya tzovakovinnin iromakin jau kuzahikihkain ayamakatzi kiki. Jaa un miya yohihai ja jahaakin jau kuzahaito noku inhi ranoohimun nokuki iromahi yovanyamakatzi kankihki.

9 Jaa Dios chivanhai jonivorivi inakux jaha jato yohijanhkanpu jaa jato inaaha jau jumayamakin jau kuzaxonnon kunnananhaitox vachinananyamanon.

10 Jautzi jonuu vixanhkannapu jato yokaahanma, sharaamun maton Dioski jaa noku vihax jau onanhahki innovo.

Diosinmun noku unaa nutuhmanoxkinukanpu.

11 Diosinmun jato onanmanixohnukanpu kaakin jato kunhi janhkiki kiyoovinin onannovo, jatonmun jan kastiikamuukatzi ja jaahaito jato vixonki yohinixohki. **12** Jaa noku Diosin kunhaitonmun noku onanmahi kinukanpu iromakin jau kuzayaakin junutimun nonhki, nan nutun jahaa jau iroma junutimun nonhki unaa jau iromahan nan nutun jahaa kunyama janhkin. Jaarivimun noku onanmahikiki nan nutunxon kon Dios jau kuzaxonhi jahax Dios chivanyovaatimun nonhki, jau kuzahira nonhkai shinanyovaahai. **13** Ja Jahaahax jatimun nonhnukanpu, jaa nutu sharaa non kiyoovinin manaha nokoonon, jaatiyanmun noku vuchimakatzi noku vihai nokun Yovaa Jesucristo kiki. **14** Non iromahai kiyoo noku potaxonkatzimun jan nanixohnukanpu, non iromahai pishtakovin nokun yoran jayamanon. Ja jahaakinmun jan nokun jan jonivo jano jamanixoohki. Jan jonivo sharaakinruz jau kuzahai.

15 Nanruz jato jau onanmaxanhpu yohiyovaayahton, aruzkikin jau sharaa onannon. Miya mukaaki jakin apanan jato amamaxanhpu.

Jau sharaarazi kuzajankanpu.

3 **1** Nokun vutzavokonmun Sinan maxanhpu mai ivoha apo yovaavoya joni yovaavo jaa main jahaa jau jumayamanon jaarivikomun jato shinanmaxanhpu pishtakovinrivi jau jumayamakin jau sharaakin kuzakatzi janon. **2** Pishtakovintzi tzovaki janovi yovanhi jotovutan vachinnanan jankannapu, kiyoovutan jahaxkomun jatovutan kunnananhi jahaxkomun yovaaki jaxon jato inyamahihikavizyamahi.

3 Ramaamamun non nokuxrivi jau onanyamahax jau jumahaijahax ovaa vunoonikaviz kanhi japanhnikuhnukanpu. Mukaajanhkinmun non, jau iromarazi nokun shinannun johai ja jahaakin jau kuzapanhnikuhku. Iromakovinnixmun non jauyahaavaun nokuxrivi jauya paiipanhonikuhku, nokun shinan ikomahan noku inaani. Kiyoovinin noku zinaahavanmun non nokunrivi jato

zinaapanhnikuhku. **4** Nokun Yovaa noku vihaitonmun noku onanmanixohki jaamun jan sharaahki, kiyoovimun jato kunhi janhkiki. **5** Janmun jan noku vinixohki. Nokun non sharaakin jau kuzakun noku vihaama, nohon kunkin nokurivi jau kuzaxon paiikin. Diosin Kayanmun jaa kiyoo jau kuzamanixohki. Jan noku vinixohki, non iromahai pishtakovin non iromahai nokun yoran jayamanon, nokumun jan yoratza vunaa inannixohki. ¡Ovaa rama vakuhakavizmun non janikuhku! **6** Graciaskin Jesucristo yohihi monhkainukanpu jaa noku kunhai, Diosinmun noku jan kaya inannixohki. **7** Nohon kunyovaakinmun noku Diosin vixon konkovinmun unaa iromayamakatzi javuta jakatzi nonhkai, jaamun manaayovaahax nonhkai.

8 Nanmun konnukanpu, nan min jato kunuyamakin onanmanonkavimuni unhkai, jaa Dioski chipoohaiton sharaakin jau kuzanonvo. Nan jaurazimun sharaahnukanpu janmun noku jau onanmanxohki. **9** Jonovi mishtin jau yohihitzi vachinnaa janhnapu, iyoonikaavo kuzpanhoni yohihaivaunrivitzi ninkaajanhnapu. Tzovayavi notzihaxtzi munhunnaa janhnapu Moisesin jau kuzati vinii pishta yovanhax, Jaa jau yokakananhamun iromahnukanpu, jau sharaakimun noku kananyamahihkiki.

10 Jaa Dios chivanhai jonivomurannohax muhunnaahai jato tiikiin kunahoxanhkin jato ravuukin kunajankanpu. Jato yokaajanhkin kuzanon muhunnaahira kannihki. Miya ninkaa yamahaivaun jatovutan jayamahi paxcaajankanpu. **11** Konkovin onantimun manhnukanpu man jonivaun moha nan jovi sharaa shinanyamahi kiki, jau kuzahaavo inkin onantimun manhkukanpu jatonmun jato jau iroma onanmahikankihki.

Jau kuzajahinnon Pablon Tito yohini.

12 Miya Artemas nichinhohoxanhkin miya Tiquico nichinxonnii unhkai injanpu. Jaa vunaakonvi ratox nokooyohain kovinmun iya jizii joxanhpu Nicopolis kano, janohaxmun oviya vinoopaihi unhkai.

13 Zenaskomun jau kuzahato akinjanpu Apolorivi. Jaa jaurazi kunhavokomun jato inanjanpu, jau maxkaakamiz vohi, jau maxkaakamizkomun injanpu.

14 Nokun jonivonmun sharaakinruz jau kuzati onanmainukanpu, vutzarivi jato onanmaxanhkin. Ja jahaahi jahax jau kuzahai joni jatimunmanhki.

15 Jaa uvutan jahatonmun miya jarira min jahahki yokaahi kankihnukanpu. Dios chivanhai jonivovutan jahai jonivokomun mushakoxanhpu.
Un shinan kiyopanmun mato Diosin januyamakin jakinhnon kunhi unhkainukanpu.

Filemón

PABLOMUN DIOSIN JOVI FILEMON VIXONHIHKINUKANPU.

Matora man.

1 **1** Pablo, Jesucriston jovi jato yohiyaahaito iya karavozomuran vanniivohtonmun, un vutza Timoteovutan jarira man jahahki minkaajanhkin, mato kunuuxonhi nonhkanupu noku jau kuzakinhnai Filemon.

2 Nokun povi Apia, Arquiporivi, novutan jau kuzahi inaahai, jaa yora kiyoo jan tapazan tziztokohoohai. **3** Nokun Upa Diosya nokun Yovaa Jesucriston japan mato jasharamatan ranoyamakin jamanonukanpu.

Nokun vutza sharaa Filemon.

4 Junuyamakin un Dios graciaskin yohihi unhkanukanpu miya shinankin, **5** Junuyamakin Jesús chivanhaito miya ninkaakin Diosin inaavaunrivi kuunhaito miya ninkaahi unhkanupu.
6 Dios yokaahi unhkanupu jaa min jato jau maxkaakinhinyamahai min ja jahaanonmun kuunhi Dioskihki, jaa jaurazi onanvokin jau sharaavo noku Criston onanmaikihki.

Pablon Filemon yohini Onesimo jishtannon.

7 Un vutza, jato kunnanankihinhaito miya ninkaahimun jasharahi vuyahi unhkanupu, nahakinmun jato iromakin shinanpaihaito shinan muztunxonnox minhkiki. **8** Miya jau yokaanon iya yokaamapu, atira min un miya Jesús kunkin jishtannon yohihain, sharaamunnupu min jistannon. **9** Mihon kuunkin miya yohihi unhkanupu, kutzakama unhkamai ja jahaton Pablon, yovaaxunimun unhki, Cristoruzmun jau kuzaxonhi jahax unhkai. **10** Miya yihihi unhkanupu un vaku joni Onésimo iya omizvoxonnon, jaamun un karavozomuranxon Jesucristo katooxonnihkiki.

11 Jaamun jan vutzatiyan miya jau kuzakinhyamahai janixohnupu, ramarokonmun miya jau kuzakinhkin iyarivi jau kuzakinhni janhkiki. **12** Jaamun miya jakiriviz nichinxonni unhkainupu, nokoohaitokomun kuzaxon min iya vitaihkama ja jahaaxon vixon jakinhjanhpu. **13** Uvutan jan janonkavimuni unhkanupu, iya jau kuzakinkatzi ja min akai ja jaakin, Jato jovi sharaa yohihaito, iya karavozon vaniivo jaxon. **14** Ja jahaapanaxon akaamamun unhnupu miya yohihamahton, Jasharaxon min iya akinhnon, iromasharaayamakin.

15 Ja jahaakatzira jan zamapishtahi mivutan jaahi paxkaanixnupu jakiriviz johax unaa kayamatankatzi; **16** Unaarokon inaakavizma, kanonrokon inaa vinotan, nokun vutza non kuunyovaahai ja jahaakatzi jakatzi, miyaxrivi min kuunyovaanon un kunhai vinotan min kuunyovaanon, kutzara jan yorahki inyamajanhpu javimun kunhi nokun yovaahkiki.

17 Jaa un mivutan jahaikun, jaarivi jakinjanhkin vixanhpu, jaa min iya jakinhnai ja jahaakin. **18** Javipaiikin miya pishtakin iromahojanhkin miya jan rivinkun uki, jan rivin vaxanhpu. **19** Iya Pablon un mukunnun kunuuhi unkai, iyan miya kopiikatzi unhkai, miyanrivimun iya rivinhax minhkiki.

20 Junhun un vutza, miya yokaahi unhkainupu nan pishta min iya jau kuzaxonnon, nokun Yovaa kuuyovaakin ranoyamakin iya jamapu un vutza.

21 Nan kirika kunnuukin shinanhi, unhkanupu jaa un miya jau yokaahairazi ja jahaakin jau kuzakatzi minhkiki, “Jaarazi vinotan jau kuzakatzi minhkinupu.” **22** Nanrivi un mai, rakihax vuhaito jato oxamatikin iya oxati arojonxanhpu, mato un jiziikanonkavikin non Dios yokaakunmun ja jahaakatzi janhkiki.

Kakin jato Pablon yohini.

23,24 Nanrazin mato jaa jari jahaarazi jovi vomahihkankihnukanpu, nan Epafras jaa Cristo chivanhaito iyayavikin karavozomuran kuvunnivo jakun, Marcosrivi jakun, Aristarco jakun, Demasya Lucas ja iya jau kuzakinhnairazi.

25 Un shinan kiyopanmun kunhi unhkainukanpu nokun Yovaa Jesucriston kuntinin mato junuyamakin jakinhnon.

Hebreos

DIOSIN JOVIMUN HEBREO VAUNNAHNUKANPU.

Jesucristo Diosin Vaku Jonihnukanpu.

1 **1** Ramaamamun Diosin nokun iyoonikaavo nahakin vutzarazikin Diosin jovi vuhai jonivo yohimapanhnixohnukanpu. **2** Nan varixutuu vinooharazinmun Diosin ja Vaku Joni yohimanixohnukanpu. Javutanmun Diosin nainixohki, Jaamun Diosin jau kiyoo ivomanixohki.

3 Diosin Vaku Joninmun noku jau kuzayovaahaitox jau kuzayovaanimun japahki onanmahikinukanpu. Diosin Vaku Jonimun japakaviz kiyoo jau kuzahainukanpu, jan shinan yovakunmun jayoonon nutu jamayohax janhkiki. Diosin Vaku Joninmun japan noku non iromahai tovomanixohnukanpu, chipomun jan nai jahoo inaanixohki japan tzahootinin kon jahori tzahookatzi.

Diosin Vaku Jonimun jan inaavo vinotankovinhnukanpu.

4 Onanmunax nonhkainukanpu Diosin Vaku Jonimun Diosin inaavo vinotan yovaakovinhnukanpu, jan janu japan inannimun Diosin inaavo vinotankovinhki. **5** Ja jahaamunhnukanpu, pishtakovin jan inaavo jan Vaku Joni jan nan jahaakin yohini ja jahaakin:

“Miyamun min un Vaku Jonihnupu, ramamun un
mipahki, un vakumun minhki.” “Unaamun jan iyamun
un japahnukanpu, jaamun jan un Vaku Jonihki”
6 Jan Vaku Joni nan nutun iyukinrivimun Diosin
yohinixohnukanpu nan jahaakin: “Diosin inaavaun
kiyoovinin Diosin inaavaun sharaakin Dios yohi
jahinnovonukanpu”
7 Jan inaavo yohikinmun nan jahaakin yohihi
Dioskihnukanpu: Ovaa niyuhkikavizkinmun jan
inaavo nichinnox Dioskihnukanpu, jaa jau
kuzaxonhaimun ovaa juruukaviz jato nichinnox
jankiki.
8 Jan vaku rokonmun nan jahaakin yohinox janhkiki:
Min tzahootirokonmun ramaama jamaama
junuuyamahi jakatzihkiki. Muztun sharaamun jau
kuzanox minhkinupu.
9 Muztun jau kuzahavomun kuunox minhkinupu
iromakin jau kuzahavomun kunyamanox minhkiki.
Karakun un Diosi, min Diosin miya xuni
mavoonixohnupu, mivuu jahaavo vinotan. ¡Miyamun
min apo main jahaa sharaakovinupu!
10 Jan vakurivimun yohihi Dioskihnukanpu nan
jahaakin: ¡Miya un Yovaku, ayookinmun min
mainikuhnupu, naimun min min mukunnun
aniihkinupu!
11 Min jau kuzaniimun yamarizkatzihkinupu,
miyaxrokonmun jakatzi minhkiki, jaa jaurazizmun
xunikatzihkiki ovaa chopakavizhi,
12 Jaavimunkatzi minhkinupu miya min vari
xutuumun kiyooyamakatzihkiki.
13 Pishtakovinmun jan inaa nan jahaaki
yohiyamanox Dioskihnukanpu “Un tzahootimun un
konjahori tzahoopu” kin. Iyanruz mivuu zinaahai jato
muhuyonon.

14 Diosin inaavomun jan kayaruzmunhkankihki jatonmun Dios jau kuzaxonhi kankihki. Janmun jan inaavo nichinnox janhkiki jato jau kuzakinhnon jaa Diosvutan jakatzi jahaarazi.

Diosinmun noku iromaahaito vinixohnukanpu.

2 **1** Karakunkomun jaa non jovi ninkaahai ninkaayovaa janhkanpu, non ninkaaharazi non vunomiz. **2** Jaa Diosin inaavaun jovi yohinimun kon janixohnukanpu, jaa jovi ninkaatishinanhi inikahtonmun, jato kastiiko vikannixohnukanpu. Jaa vipahaton. **3** Diosin noku javutan unaa nayamakatzi jaxahinnon vipahain jumanixkonmun nokux kastiikamuu yovaakatzi nonhkainukanpu, nokun yovaa Jesucristonvizmun jaa unaa, mayamakatzi jati yohiyonixohki, chipomun jaa ninkaanikaton yohikanixohki konmunhki. **4** Diosinrivimun noku inmanixohki ramirazi jau sharaavo kuzakin, atimarivimun jan jau kuzanixohki. Ja jahaakin jau kuzakinmun jan jato Diosin kayarivi jato inannixohki tzova inanpainkin.

Diosimun noku vihainukanpu.

5 Diosin inaavaunmun nan nutu johai ivoyamakatzi kinukanpu jaa non yohihai, **6** Tzovankaramun yohinixohnukanpu nan jahaakin:

¿Tzova yora min jaa shinannon, yoran vaku jonirivi
min jaarivi shinannon?
7 ¡Pishtakinmun min min inaavo kavizma naman
pishta vaxon chipo kanon yovaamakovinnikuhnupu
sharaakin yohinovo! Min jau kiyoo kuzaniimun min
ivomanikuhku.
8 Jaamun min jau kiyoo ivomanikuhku, kanon min jaa
jau chitumahaamun tiikovin jau jan chituhama
jayamanixohki jaarokon inhamamun nonhnukanpu jau
kiyoo jan chituha.

9 Jesusmun iinhi nonhkainukanpu jaa japan jan inaavo kavizma naman pishta vanixon chipo yovaakovinnixohki, Diosimun noku Jesús inannixohnukanpu noku kiyoo naxonhi janon.

10 Jananonmun Diosin jau kiyoo kuzanixohnukanpu, kunrivimunii janhkinukanpu jan jau kuzani jan jau sharaakovin jato inannon jaa Dios kunkin jau kunayamahaivutan. Ja jahaaxahinnonmun Diosin Jesucristo kutzaama sharaa jamanixonukanpu, Jesucristomun jato nokayamai jaxahinnon vihaihnukanpu.

11 Jaa Dios kunkin jau jumayamahaimun Diosin vakuvo kankihnukanpu, Diosmun jaa kiyoovinin japahki. Jesusrivi Diosin vakukunmun ranooyamakin vakurazikavizxon jato jakinhnax Dioskihki. **12** Nan jahaakinmun Jesusin japa yohinixohki ninkaakanpu:

"Un Jonivo miya jasharakatzi min tapazan
tziztokohoohaito jato miya yohikatzi unhkainupu,
miyarivi vuaxonkatzi nonhkai."

13 Nan jahaakinrivimun yohihikinukanpu:

"Dioskimun chipookatzi unhkanu."
"Nanmun unhnu Diosin iya vakuvo inanniya."

14 Nokumun Diosin namiya xaonihkinukanpu karakunmun Jesusrivi nokukaviznixohki. Ja jahatox natimun Jesús jonixohki yoshin iroma muhukatzi, joniya xanovo nokakatzi shiannyovaayamun yoshin janixohki. **15** Nankinmun jato Jesusin nokatishinanhi rakuuhi jaahaito rakuumamanixohonukanpu. **16** Jan inaavo jau kuzaxonjanhnimun Jesús joyamanixohnukanpu, Abraham kaivo jau kuzaxon janhnimun jan jonixohki.

17 Karakunmun jan nokukaviz jan vutzavo janixohki, Dios jau kohaxonnai jonivaun apo, Yovaa jahax jumayamakin Dios jau kuzaxonhairimun jan janixohki **18** Jaa kovinnixmun jan inaayovaanixohnukanpu yoshinnimun jato jau paranmapanixohnukanpu, rama noku yoshinnin iromamahain noku norii anon akinhtimun Jesusnukanpu.

Moises kavizmamun Jesusnukanpu yovaakovinmun janhki.

3 **1** Un vutzavo un kuunhaito, Diosinnamun manhnukanpu, jato nai jahaa kunakimun Diosin matorivi kunani manhkinukanpu, jaa Jesús shinan Yovaakanpu ¡Dios jau kuhaxonnai jonivaun apoki! jaa Diosin Jovi Sharaa vuhaiya nokun nokun sacerdotevaun janhki. **2** Jaamun jan Diosin jau kuzanon yohikun ja jahaakin jau kuzahai janixohnukanpu, jaa Moisés Diosin yohikun jan jau kuzani ja ja jahaa.

3 Moisés vinotan yovaakovinmun Jesusnukanpu jau kuzayovaahaimun Jesús nukanpu, ovaa joni tapazhaikaviz yohiyovaatimun kankihki tapazkirokon yovanyamakin. Ovaa tapaz vunaakavizmun jaa tapazhaimun tapaz vinotan yovaahnukanpu. **4** Tapaztiirazimun jaa tapazni jahaxkihnukanpu, jaa jau kiyoo kuzanirokonmun Dioski. **5** Koonmun Moises ivo jau kuzaxonyovaahai janixohnukanpu Diosin tapazanxon, konmun Moises Diosin tapazanxon jau jumayamakin jau kuzaxonnixohnukanpu, ovaa inaakavitzan, ramaama jau kuzahaito injahinno. **6** Cristomun Diosin vaku jonimurokon jahax jau jumayamakin nan Diosin jonivo jau kuzakinnos jankinukanpu jaamun non nokuhki Diosin jonivo, junuyamakin Dios konkin jasharaanon janhkanpu noku vikatzi Dioskihki.

Jau jumayamai.

7 Karakun nan jahaakin jau kuzanonjankanpu Diosin Kayan yohihai ja jahaakin:

"Diosin jovi rama ninkaakin."
8 Jau jummahaimaya maxanhkanpu, jaa Israelitavaun
mishpoo toha rakaani jarixon Diosin jovi
ninkaatishinanhi innii ja jahaahi. "Raki zununkin jau
jumahato jato inruzkatzira Dioskihki inpaihimun
jakanixohki." "Karakunmun jato Diosin nan jahaakin
yohinixohki."
9 Javikin cuarenta varixutuu tanakin jato sharaakin
jakinhnamun iya maton xunivaun iromakin jau
kuzaxonnpahonnixohnukanpu.

10 Kanon notzixonmun un jato iromahimun jahax
kankihki jato inmanikuhku, jato jau yohihaitomun iya
jumakannixohki.
11 Karakunmun un notzixon jato nan jahaakin
yohinikuhku: “Kanonmun un mato mai inanjanhkin
yohini jari vuiimayamakatzi unhkanukanpu, jaa un
mato jovinmakanhni jari.”

12 ¡Insharaahax jaxankanpu un vutzavau! Jau iromatzi shinan jan kannapu, pishtankovinrivitzi jaa Dios nayamakatzi jahaa jaki chipoohina junujankannapu, Jakihax paxkaakatzi. **13** Ja jahaayamarokonkin nutuxkax jayooxon novutan jahaavo jato Dioski chipoonon yohinonjankanpu. Ja jahaakin pishtakovin tzovan Dios jau jumatimamunki, iromakin jau kuzakinrivi sharaakin kovinki jau kuzahi iyamatimun kankihki. **14** Iyoohimun non Cristoki chipoohi javuu jahai janikuhnukanpu, jaa jaki chipoohi junuuyamahi jahatoxmun javuu jahaikatzi nonhkai: **15** Karakunmun nan jaakin yohihi Diosin jovihkiki:

“Diosin Jovi rama ninkaakin jumayamaxanhkanpu, jaa
Israelitavaun ninkaati shinanhi irii ja jahaahi.”

16 ¿Tzovarazinra Diosin jovi ninkaaxon jumakannix? ¡Jaa kiyoo jato Moisesin Egiptonnoha jokonmanikanton un! **17** ¿Tzovavutanra Dios notzihax cuarenta varixutuu jannix? ¡Jaa iromahax chipo mishpoo toha rakaani jarihax nokahax ruohkoohi un! **18** ¿Tzovara Diosin jato jahonnohax jovinnon Canaan mai inanyamajanhkin yohinix? ¡Jaa jau jumaniirazi un! **19** Koonkovinmun Cannan main vuiiyamakanixohnukanpu jovinkatzi Dioski chipooyamahax.

Jan inaavo jovinnon mai inanjankin Diosin yohini.

4 **1** Karakun, junuuhama javutan jato jovin maxanhkin Diosin yohini jakun insharaahax jatimun nonhnukanpu. Iromatimunhnukanpu tzova pishtan jaa jovinti mai jato. Inanjankin Diosin yohini man viyamaha.

2 Nokunrivimun non Diosin jovi sharaa ninkaanikuhku jaa Israelitavo Egiptonohax jokonhahton ninkani ja jahaakin. Jatonmun ninkaruzkannixohki Konyamarokonjankin jaa jovi sharakun yohihai.
3 Nokurokonmun jaa javi sharaa ninkaaxon konnikahtox jasharahi ranoyamasharaahi jakatzi nonhkai jaa noku Diosin yohini ja jahaahi. Jaa jumaniimun jato yohikatzi Dioskihki nan jahaahi. Jaa jumaniimun jato yohikatzi Dioskihki nan jahaakin karakunmun un notzixon jato nan jahaakin yohinikuhku:

"Kanonmun un mato mai inanjanhkin yohini jari
vuiimayamakatzi unhkanukanpu jarixon mato jovin
maxanhkin."

Karakunmun Diosin yohinixohnukanpu nan jahaakin, nutujaakin arohtitan.
4 Diosin Jovi janomun yohinivo jahaxkihnukanpu septimo nutu yohipaiihihkiki.

"Jan yonooyaahain siete nutu inkainmun
nokoohainmun Dios jovinnixohnukanpu."

5 Unaamun jakiriviz yohinivokinukanpu nan:

"Pishtakovinmun un jovinhai jari matox vuiiyakatzi
manhkinukanpu."

6 Jaa Diosin Jovi Sharaa yohihaito jato ninkaahahtonmun Dios Jukanni xohnukanpu, karakunmun jaton jovinti mai viyamakannixohnukanpu. Diosin jato jovinti inanjanhkin yohinimun jahaxkihki. **7** Janmun jan noku unaa jau kuzati sharaa inannixohnukanpu, jan David yohimakun jan yohinimun jan yohinimun nan jan jovin jahaxkihki:

"Diosin Jovi rama ninkaahi jumayama jankanpu."

8 Javikin Josuen Israelitavo konkovin jauki vuchituhuuyamahi ranoyamahi jamanikunmun Dios unaa jau kuzati yohiyamakahannixohnukanpu.

9 Diosin jonivauxmun manaayohax nonhkai jan jonivo noku nutu inanjanhkin jan yohini vixanhkin. **10** Jaatiyanrokonmun jovinkatzi Diosin jonivohkiki yonoohaivo, ja jan jana yonooyaahi jarivi yonooyaahi jovinni ja jahaahi. **11** Karakun Diosin noku jau kuzanon yohiha jumayamakin ja jahaanonjankanpu, jaatiyan nokun jovinti vixanhkin. Jovi sharaa yohihaito jato konyamaniivo ja jahaatzi janonjankannapu.

12 Joviztiirazi Diosin yohihamun jau kuzayovaatihton noku namayamatihnukanpu. Diosin jovimun janshi jahoovukon ravuu kunooni vinohakovinnukanpu, janmun noku okumurakovin innoxkihki. Jarixonmun jaurazi inxon, non jau kunhairazi inxon sharaahokatzi iromarahki noku onanmanoxkihki. **13** Jaa Disoin jau kuzanirazi jan inanyamano jonuuyamatimunki, jonuuyamanon inyovaakovintimun Dioski, jan vuzohrixonmun jaurazi non kuzani yohikatzinonhkai.

Jato Dios jau yohixonna jonivaun apomun Jesusnukanpu.

14 Jesusmun Diosin Vaku Jonihnukanpu, nokun jato Dios jau yohixonnnai jonivaun apomun janhki, jaxmun nai jahoo inaanix jankiki. Karakun junuuyamahi jaki chipootimun nonhki. **15** Jaa jan noku iromamajankin jau paranhai ja jahaakinrivimun yoshin iromahan Jesús parannixohnukanpu, jaarokonmun Jesusin jau paranhaito axonyamanixohki. Karakun onanhax Jesuskihnukanpu Dios non jau jumayamapananmun atimahki. **16** Karakun jau maxkaatan Dioski chipookahin jan tzahooti jari vononjankanpu. Jan noku akintimun janhki sharakux nohon kunhaimun janhki.

5 **1** Jato jau yohixonnai jonivomun katoonox Dioskihnukanpu jan jonivo jau kuzakinxahinnon, koriiki vixonrivi jau jato kohajonxahinnon jato Diosin iromahaivo potaxonon. **2** Jaa jato Dios jau yohixonnai jonivaunrivi jau kuzaxonpananmun atimahaxkihki, karakun jaa jonivo jau onanyovaayamahavutan jaa iromakin jau kuzahai jonivo sharaaxon jakinhjankanpu.

3 Karakunmun jaton jau vixon jaurivi Dios kohaxonnox kankihki jan innaavo Dios iromahaivo jato potaxontan jatonnarivi jato potaxonon. **4** Tzova pishtakovinnix Dios jau yohixonnaiton apoyamatimun nukanpu jamun jan kunman, Diosinruz imaxon jaa yovaamatimun Dioski, ja jahaamun Diosin Aaron katooxonnixohki jato Dios jau yohixonnai janon vaxanhkin.

5 Jamun jan shinannun jau jato Dios yohixonnai jonivaun apoamamun Aaronnukanpu, Diosinmun katooxon jao yovaamanixohki. Dioskovinnimun nan jahaakin yohinixohki:

"Miyamun min un Vaku Jonihnupu ramamun un
mipahki."

6 Diosin jovinrivimun jahaxkihki Diosin yohini:

"Miyamun min junuyamakin noku Dios jau
yohixonnaihnupu junuuyamakatzi Melquisedec kaviz."

7 Nan nutun nuno main jahaxmun Jesús japavutan yovanpanhonixohnukanpu, vuhonyahtonmun jan namayamanon japa Dios yohinixohki, namayamapaiikin namayamatimun jan janixohki. Diosin jau yohihamun Cristo jumayamapanhonixohnukanpu, karakunmun Diosin rainvahin yohinixohki yovanhaito. **8** Javihi Diosin Vaku Jonixonmun jan onannixohnukanpu kuzaxon Dios jau jumayamatirahki. **9** Diosin jau kuzanon yohini arohtitanmun jan kanon jax noku vihai jani xohnukanpu jaa noku namayamahai, jaa jau jumayamahairazi. **10** Karakunmun Diosin noku Dios jau orixonnainon vanixohki, jaa Melquisedec janii ja jahaahi.

Dios onanyovaanonjankanpu.

11 Nanrazi non jau naha yohipananmun yohiyovaatimahaxkihnukanpu, vunaa ninkaatimamun manhki. **12** Ramaamakovin Diosin jovi ninkaanixmun man nantiyan jato jau onanmahai jakainhkihnukanpu. Ja jahaahimamun tzova pishtan mato jaa ninkaatisharaa mishtin Diosin jovi yohinonkavihi manhkiki. Ovaa vaku maxkokavizmun manhnukanpu chochoruz akii jiriti ayamakin.

13 Jaa chochoruz akaimun vokuvo xunihamahnukanpu, kuzaxon xunin jiriti atimahaxmunhkiki. **14** Xunivaun atimun jiritihnukanpu, moha jaaruz aahi vuyanixon, ratora sharaahki, ratora iromahki injanhkin.

6 **1** Konrahki aruzkikin onannonxankanpu, Cristo chivanyovaahai jaxanhkin. Cristoki noku jau onanmayoonivo jununonxankanpu, unaa jau mishtin noku yohi aivo shinanyamanonxankanpu. Non iromakin jau kuzahai jununonxankanpu, Cristo chivannonjankanpu, iromaahi junuunon jankanpu non namiz. Onanmunax nonkainukanpu Dioski chipootimun nonhki, **2** Non junumuran vuiinonmun yohihi kankihnukanpu; Cristo konhaton Diosin Kaya vitimunkankihki, jaa nokanikatonmun jakiriviz kayakatzi kankihki, kanonmun jaztiikin jau jaton kuzaniivo yokaakatzi Cristokinukanpu. **3** Nan jaurazimun jato onanmavokatzi nonhkai, javikin noku Diosin kunxonnain.

4-6 Jaa Cristo konyaakin junuhahtoxrokonmun Diosvutan ravuuyamakatzi kankihki, javipaiikin unaa tiikovinkin Diosin jovimura konkari konhix, Jasharaton vinix Diosin inanruzhakaviz. Jaa Cristo konyaakin junuhamun unaa jankiriviz Cristo korazin jakiriviz mutazxon jaa mai kiyopan jahaa jato mukakihinhaikankihnukanpu. Javikin jatovutan Diosin Kaya vinikahton, Diosin jovi sharaamun man ninkaayamanikuhnukanpu, nan nutu vunakuhaxrivimun jau kuzayovaahaikatzi janhkihki, Cristo chivanyaakin junuhaxmun unaa jahiva vuyamakatzi manhkinukanpu.

7 Maikavizmun kankihnukanpu jaa Criston konhairazimun ovaa main ovi junu visharahax jau vanaa jokonmaxon vai ivo vimimaxonyo-vaahaikavizki, jaa jonimun jasharamanox Dioskihki. **8** Jaa Cristo konyaakin junuharokonmun ovaa jau vanaa moxaya jokonhaikaviz kankihki jatomun iromahkankihki jaamun timanox Dioskihki. Juruunox kankihki.

9 Un vutzavau, javikin non mato nanrazi jau yohinnon, nokunmun mato konhi nonkanukanpu, Diosin jovi junuhamamun manhki, junuyamakinmun Dioski chipoohi mankiki. Janmun mato sharaahikinukanpu ja jahaahimun mato Diosin vihaa jakatzi manhkiki.

10 Aruzkin jau kuzayamatimun Diosnukanpu, man jau kuzahaimun pishtakovin vunoyamanox janhkinukanpu man jau kuzaxon jau kuzahairivi jan jato katooni. Ja jahaakin jau kuzakinmun Diosmun kunhi manhkiki jato onanmahi mankiki.

11 Junuyamakin man nan man jau kuzahai ja jahaakin jau kuzanonmun kunhi nonhkai arohtijanhkin, arohtixon jau sharaavo vixanhkin jaa man manaaha. **12** Man chikishnonmun kunyamahi nonhkkanukanpu. Pishtakovinkin shinanyamahi jaa Dioski chipoohaivo ja jahaajankanpu, ja jahaakinmun jaa mato Diosin onanmanhkin yohini vikatzi manhkiki.

Abraham inanjanhkin Diosin yohini.

13,14 Nanmum Diosin Abraham jau inanjanhkin yohinihnukanpu: “Miya jau kuzaxonyovaakatzi unhkanupu, kaivo nahaya miyakatzi unhkai” Diosin ontzayamakin jau kuzaxonkatzi janhkiki Abraham yohinixonmun, jan janvi ontzayamakin jau kuzaxonkatzi janhkiki Abraham yohinixohnukanapu, vutza joni yovaakovin yamakun.
15 Vurovuroyamakinmun Abraham Diosin jau yohini mannanixohnukanpu, manayaahaitomun jan yohini Diosin axonnixohki. **16** Tzovan jato jau inanjanhkin yohikinmun tzova joni yovaakunaxon jau kuzajanhkin yohinoxkankihnukanpu. **17** Karakunmun Diosinkovinmun jan jau kuzaxonjanhkin yohini Abraham inankatzi janhkiki yohinixohnukapu pishtakovin vutza jau vahaama.

18 Ontzanoxkama Dioskamai jato jau kuzaxonjanhkin jan yohiniya ja jahaakin jan kuzajanhkin vutzakintzinkan yohitimamun Diosnukanpu. Janmun noku vuyanmanoxkihnukanpu, Diosin noku vuyanmanoxkihnukanpu, Diosin noku orinonkavimunox nonhkainukanpu jakimun chipoonox nonhkai jan noku yohini noku inankatzi jan jakun. **19** Jaa non jaki chipoohaitonmun noku ranoyamakin jamanoxkihnukanpu, janmun noku ovaa nonti jii kuruxon nuxaha kavitzan ranoyamakin jamanoxkihnukanpu, jahonvimun nonti jamnoxkihki. Nan non jaki chipoohaimun noku inannox Jesucristohkiki jaxomun jan chopa kaxku kachiiho jikinixohki.

20 Noku Dios jari kahaito vuchituyamaxahinno-mun jan noku axonnixohnukanpu, Cristomun rama jato Dios jau yohixonnai jonivaun apohnukanpu, jaa Melquisedec janii jahaa.

Melquisedec jato Dios jau yohixoonii.

7 **1** Melquisedecmun Salem main jahaa apo janixohnukanpu Dios nai jahoo jahaton jato jau yohimatimun jan janixohki. Jato rutunnakihinkin javuu apovo jaruz atanni johaitomun rananhi kaxonmun Melquisedec Abrahamn jasharamanixohki, **2** Kanonmun Abraham jan rutunnaakin vihaa pishtarivi Melquisedec inannixohki "Apo kon jau kuzahai" kinmun yohihi Melquisedec kiki, jan janutzarivimun apo Salemnoha, "Apo ranoyamahi jahai" kinrivimun yohipaihi apo Salemmohakiki.

3 Tzovanmun onanyamaxkihki tzovara japahvo janixki, jan iyoonikaavorivia, rakihaxra jan vakunixkirivi onanyamaxonmun raquihaxra jan nanixki onanyamahaxkankihki. Karakunmun jato Dios jau yohixonnaitox Diosin Vaku Joni Jesús kavizhax janhkiki, jaamun jan unaa junuuyamajanhkin jato Dios jau yohixonnaihki. **4** Inkanpu, Melquisedecmun yovaakovin japanhnixohnukanpu, karakunmun nokun iyoonikaavo Abraham pishtarivi jan jato rutukin kananxon jau viihia tuxu Melquisedec inannixohki.

5 Jau kuzati kirika Moisesin kunuunikahton yohiha ja jahaakin, Levin kaivo jato Dios jau yohixonnai jaha jaa joni pishtarivi juman vihaa inantimunki. Javi jaa jato Dios jau yohixonnai jaa juman jahaa okatzi jaton kaivokun. Kiyoovinin pishtarivi inantimun kankihki. **6** Javihi Levin kaivohaamahanmun Melquisedec pishtarivi Abraham vihaa vinixohnu Dios inanjanhkin yohinikun Melquisedecmun Abraham sharaakin yohinixohki.

7 Kiyoovininmun onanhax nonhkai, jaa jato sharaakin yohihai jonimun yovaakovinnukanpu, jaa sharaakin yohihai vinotan. **8** Jaa jato Dios jau yohixonnai jonivo non vihaa tuxu vihaitoxmun vutzatiyan nokakatzi kankihnukanpu Melquisedec rokonmun nutuhkax jahaxkihnukanpu, Diosin jovinmun yohiyamahikiki jan nanikun.

9 Karakun yohitimun nonhki nan kama jato Dios jau yohixonnai jonivo Levin kaivaunrivimun pishtarivi Melquisedec inannixohki, Abrahamun Melquisedec kaviz janixohki. **10** Nanmun ja jahaanixohnukapu jato kiyoomun Abraham kaivo jakannixohki. Jato vaku vihaama jahaavaunmun Abrahamvutan Melquisedec vuchinnaanixohki, jato kiyoorivixmun Abraham kaivo jokannixohki.

Jato Dios jau yohixonnai
joni vutza ravuu.

11 Israelmun Diosin jau kuzati jovi kunnuniivo inannixohnukanpu. Jaa jau kuzati kirikamun kunuukannixohnukanpu jato Dios jua yohixonnai jonivo Levin kaivaun jato sharaanon jau kuzaxonjahinnon. Jaa jato Dios jau yohixonnai jonivo, Levin kaivaun jau kuzatimamun jakannixohnukanpu. Karakunmun jato jovi voxonhai jonitza janonkavikanixohki, Aaronon kaivomaama Melquisedec kavizrokon. **12** Jato Dios jau yohixonnai jonivo vutzatzinkanhain vutzatzinkantimun jau kuzati kirikarivi janixohki.

13,14 Jaa jato Dios jau yohixonnai vutzarivimun mato yohihi nonhkainukanpu, nokun Yovaa Jesucristomun yohihi nonhkainukanpu. Onanmunax nonhkainukanpu kiyoovinin Aaron kaivomaamamun janhki, Judan kaivonmun janhki. Moisesin jau kuzati kunuunikahtonmun yohihikinukanpu tzova pishtankovinnix janohax jato Dios jau yohixonnai jayamatimunki, pishtakovin janohax jato Dios jau yohixonnai kainyamanixohki.

15 Nan kiyoomun onanti sharaahnukanpu non insharaaha jaa jato Dios jau yohixonnai non inhamun vutzarivihnukanpu jaamun Melquisedec kavizki. **16** Vutzakovinmun janhnukanpu pishtakovin jan kaivaun katoohamamunhki jaton kaivoha pishtakovin nayamakatzi jahaamun janhki. **17** Diosin jovinmun yohihikinukanpu nan jahaakin:

“Junnuyamakatzimun jato Dios jau yohixonnahai
minhkinupu Melquisedec japanhni ja jahaahi.”

18 Moisesin jau kutzati kunuunimun unaa jahon jau kuzatima jonixohnukanpu iromamun janixohki.

19 Jaa jau kuzati kunuunivomun jato kutzaajamayamahai janixohnukanpu. Kanonmun rama manaahax nonhkai noku Diosin jau sharaa inannon, janmun noku Diosvutan ravuuhai makatzikiki.

Jato jau Dios yohixonnai joni sharaakovinmun Melquisedec.

20 Jato Dios jau yohixonnai vutzaya non jaxahinnomun Diosin ja jahaa janhkin yoohiyamahain. Jaa jato jau yohixonnai jonivomun Diosin ja jahaa janhkin yohiyamahain apomakannixohki. **21** Cristo yohikinmun Diosin kon jau kuzajanhkin yohinixohnukanpu, Diosin jovinmun yohihikinukanpu nan jahaakin:

> "Miyamun min jato Dios jau yohixonnainupu unaa junuuyamakatzi." Kin vutzakinmun shinanyamanox Dioskihnukanpu.

22 Karakunmun noku yohiyovaahi Jesuskihnukanpu ramakiha non Diosvutan jau kuzajanhkin yohiha sharaahki. **23** Ramaamamun non jato Dios jau yohixonnai nahaya japanhnijohnukanpu, tiikovinmun pishtai nayamakatzi jayamapanhinixohki. **24** Nayamakatzi jahaton tzova pishta jonitza jato Dios jau yohijonxahinnon vayamatimun Jesusnukanpu. **25** Unaa nokayamakatzi janon jato vitimun Jesusnukanpu jan jan jato vomaha Diosvutan janoxkavihaito. Unaa nayamakatzimun jahax janhkinukanpu, junuyamakinmun jato Dios jau yohixonni jankiki.

26 Jaa jato Dios jau yohixonnai jonivaun apo non kunhaimun Jesusnukanpu, Diosin katoonimun janhnukanpu, jahonmun jan iromati yamahki, pishtakovinimun iromayamanox janhkiki. Jonivo iromahai murannohamun Diosin paxkani janhkiki, nai jahoomun jan inaamanixohki, inaamaxoonmun jan jati sharaakovinnin vanixohki.

27 Jesusmun ovaa jato Dios jau yohixonpahni jonivo japanhni kavizmahnukanpu, jaa nutuztiirazi yohinna rutuhai Dios kohajonxanhkin, jan iromahai potaxonon yohijanhkin, chipotzinkan jaa juman jahaavaun iromarivi jato yohijonxanhkin. Ja jahaayamarokonnimun Jesús tiihi no iroma aiki nanixonhnukanpu.

28 Jaa Moisesin jau kuzati kirika kunuunikahton yohihai ja jahaakin jato Dios jau yohi jonxahinnon vahaavomun kiyoovicovin Dios jau kuzaxontima janixohki. Chipo noku jan jau kuzati inanxontima janixohki. Chipo noku jan Vaku Joni inanjanhkin yohinixohnukanpu, jato Dios jau yohixonnavaun aponon jaamun jan pishtakovin iromayamakatzi janon jamanixohki.

Noku Dios jau yohixonnai jonivaun apo Jesusmun sharaakovinhnukanpu.

8 **1** Jaarokonmun sharanukanpu, jato Dios jau yohixonnainon apovaun apoyamun nonhki nai jahoomun jahax janhkiki, Dios kutaxhaxmun jan konjahori tzahoohax janhkiki. **2** Jaa jato Dios jau yohixonnai jonimun Juesucristohnukanpu. Janmun jato Dios jau yohixonnaiton akai ja jahaakin jau kuzahai ja jahaahi janhkiki jaa konkovin Diosin tapazanxon jaa Dioskovinnin anii tapazanxon noku yoran non aniimahanxon.

3 Nuno mainxonmun jato Dios jau yohixonnai jonivau aponon jato vuiimanoxkankihnukanpu Dios jau inanhaivo jan jau Dios konhax janovo Dios chivanhai jonivaun. Karakun Jesucristonrivi Dios jau inantimunhki. **4** Jax nuno jahaxmun jan jato Dios jau yohixonnai mahkanhkihnukanpu, ramamun non Dios jato jau yohixonnaiyahki, jahaakinmun Dios jau inanpanhokanixohki ja jahaakin Moisesin yohinikun.

5 Jaa jato jau Dios yohixonnaiton jau kuzahatonmun noku pishtakovin shinanmanoxkihnukanpu kuzhira jauhkiki nai jahorihax. Karakunmun Moisesin Diosin jovi ninkaati tapazhaitomun Diosin yohinixohnukanpu nan jahaakin: “Insharaaxonkomun axanhpu jaa un miya ja jahaakin anon tanaxon miya mamannunxon inmani jaa tanakin.” **6** Jaa yonoo Diosin Jesucristo nokun jau yohixonnai jonivaun apomun jato vinotan sharaahnukanpu javutanrivimun jau kuzasharaajanhkin yohinox nonhkai, jaamun jan Dioski karakunmun noku sharaakin jau kuzaxonjanhkin yohinox janhkiki.

Ramaama jau kuzajanhkin yohinivo.

7 Jaa jato Diosin Israelitavo ramaama jau kuzaxonjanhkin yohini sharaakunmun uvaa jato Diosin jau kuzaxonjanhkin yohini sharaakunmun unaa jato Diosin jau kuzaxon jankin yohiyamakahankihnukanpu. **8** Jaa jan kunhai jahaayamakin jumahato jato innanmun jan nan jahaahi yovannixohnukanpu:

"Mohamun nokoohi nutuhkinukanpu jato unaa ja
kuzaxonjanhkin yohinon Israelvutan Jada."
9 Ramaamakovinmun un maton iyoonikaavo
mutzonxon Egiptonnoha jokonmanikuhnukanpu,
jato jokonmaxonmun un jato jau kuzaxon janhkin
yohinikuhku, Un jato jau kuzaxonjanhkin yohikunmun
jaton ja jahaakin jau kuzayamakannixohki
karakunmun un unaa jato shinanyamanikuhku.
10 Karakun manmun un Israel jau kuzaxonjanhkin
yohiha vunaahnukanpu: Un jato jau onanmmaha mato
mapon shinannuruz vaxanhkanpu jan mato muztun
kanmakatzi kiki. Iyaxmun jaton Dioskatzi unhkai,
jatoxmun un jonivo jakatzi kankihki konmun yohihi
unhkainukanpu ja jahaamunkatzikiki.
11 Kanonmun tuxu jato jau onanmahai jahaavaun
tuxux jaamakatzikankihki, jatonmun iya jato
onanmakatzi kankihki, kiyoovininmun iya onankatzi
kankihki maxovovutan yovaaxunivaun.
12 Iyanmun jato iromahaivo kiyoo potaxonkatzi
unhkai jato potaxonxonmun iromahaivo jato unaa
shinannahan yamakatzi unhkai.

13 Unaa noku jau kuzaxon janhkin Diosin yohihainmun jaa jan yohiyonii noha xunihain yohihi Dioskihnukanpu. Jaa jan xunix unaa jahon jau kuzatima Diosin yohihamun moha jayamakatzikinukanpu.

9 **1** Jaa jan noku jau kuzaxonjanhkin yohiyoniimun jan noku jaurazi onanxon sharaakin yohitirahki onanjahinno. Jaa jaurazi nuno mainxon onantimun nanhnukanpu nuno mainxon sharaakin Dios yohiti.

2 Nan jahaaxonmun Diosvutan tziztokohoojanhkin tapazkanixohnukanpu, Jaa ruzoo jahaamun jato Dios jau yohixonnai jonivaunna jonixohnukanpu, janomun vela vati jakun mesa pan vati janixohki. **3** Vuxkuutzanmun jaa jau katooxoon Dios vaxonhavo janixoohki. **4** Janomun oro jau kohatiniivo janixohki jau jutuu kohati, janorivimun kajon jau kuzajanhkin Diosin yohini vaniivo janixohkii oron ravonhni janorivimun kuzpon jaa kuz ponmun mana janixohki, Aaronon kukootimun javahax janixohki, janorivimun maxax tabla jau kuzatiya jaa Diez jau kuzatiya. **5** Kajon maxkaamun Diosin inaa ravuu puhiya janixohki, jaton puhinmun kajoman vupoti chituhax jakannixohki jano Dios jakun.

6 Ja jahaahaxmun jau kiyoo jaa tziztokohootin japanhnixohnukanpu. Nutuztiirazimun jato Dios jau yohixonnai jonivaun apovo vuiipanhonixohnukanpu jaa tzova vuiiyamahai jari jato jovi ninkaamakatzi. **7** Jaa tzova vuiiyamati jari jato Dios jau yohixonnai jonivaun apovauzruz vuiipanhonixohnukapu vari xutuuztirazi tiihi. Yohinnakan jimi vohi, javutan jaa juman jahaa jonivaun Dios rutuxonnaavo iromahaivo Jato potaxonon Dios yohijanhkin onanyamahax iromahaivo. **8** Ja jahaaxonmun noku onanmahi Diosin Kayahkinukanpu, jaatiyan tziztokohooti jakunmun Tzova janovihax vuiiyamati japanhinixohki. **9** Ja jau kiyoomun ja jahaanixohki ratora nan rama sharaahki noku onanmakatzi non iromahai noku moha potaxonnaakin kaintzi inonjankannapu Diosin Jovi ninkaahi voxon maton jau vaxonxon jau konhai. **10** Nan jaurazimun kuzaxon nan jirihax nan ayaxon nan jautiya kuzatirahki inxon jau kuzatihnukanpu, onantihnukanpu Diosin jovi ninkaakatzi, janmun noku kuzhax jatirahki onanmayamanoxkihnukanpu. Junuutihki vutzakin Diosin januhain.

Non iromahaikimun Cristo nanixohnukanpu.

11 Mohamun Cristo johax jato Dios jau yohixonnai jonivaun aponixkihnukanpu graciaskinmun jaa yohihi nonhkainukanpu jan noku jau kuzaxonni ja jahaahain. Jaa tziztokohooti tapazan jaa Jesús rama jato Dios jau yohixonnaiton apohax jahaa jaarokonmun sharaahnukanpu. Pishtakovinmun tzova yoran ayamaniivohkiki, karakun nan nutunnamaamamunhki.

12 Cristomun jaa tziztokohooti tapazan jiki yamanixohnukanpu yohinaakan jimi Dios inanyamakatzi, jan jimikovinrokon Dios inankatzi, ki. Unaa kaniyamakatzimun jan akazti jikinixohki, ja jahaaxonmun jan noku non iromahai kiyoo potaxonnixohki.

13 Joni xokotza Dios chivanhaiton yohiha jaa joni xokotza Dios chivanhai jaton yoraya jaton yoshin izinyahton Dios jovi jato yohiyamatimunhnukanpu. Jaarokon kutzaamatihkankihki jato chivoya toro jimiin jato ravoohavo, vaca vakurivi kohaxon jan chihi mapon jato nashimahaavo. **14** Jaa jaurazi jau kuzatiyovaayakun, Criston jimimun jaarazi vinotan jau kuzayovaatihnukanpu, Diosin Kaya jaa mayamakitzi johatoxmun Criston Dios jan yora inannixohnukanpu kutzaama sharakux iromayamahai. Jan jiminmun noku non iromahai kiyoo tovoxonnoxkihnukanpu konmun noku Diosin non iromahai potaxonnaahkiki non shinanxon Dios jau kuzaxonnon, jaxmun nayamakatzi jahax janhkiki.

Vunaakin jau kuzajanhkin yohinivo.

15 Jesucristovutanmun non Diosin jau kuzajanhkin yohini vunaaki jikihahkinukanpu. Jesucristomun nanixohki jaa noku Diosin katoonikatonmun unaa nayamakatzi Diosvutan jakatzi nonhkai jaa jan noku yohini.

16,17 Nan vunaa jau kuzajanhkin Diosin yohinimun ovaa kunuuha kavixmukanpu, jaa joni kunuuhatox nahaamakunmun jaa kirika iromahnukanpu. **18** Karakunmun yohinna naha rutukanixohnukanpu jato Diosin jau kuzaxon janhkin yohiyohain. **19** Ayookinmun Moisesin jau Diosin jau kuzati inanni jaa juma kiyopan jahaa yohinixohnukanpu. Chipomun jan yohinna rani vinshin vitan hisopo poyan vinixohki, vutanmun jan jimiya vakonhma joziihahto jonponixohki, chipomun jan jaa jimin joziihahton jau kuzati kirika jahon ravoonixhki jahonrivimun jan joni kiyoo ravoonixohki. **20** Arohtitanmun jan jaa jonivo kiyoo nan jahaakin yohinixohnukanpu: “Nan jiminmun jaa mato Diosin jau kuzaxonjanhkin yohiha Onanmahihkinukanpu.”

21 Tziztokohooti tapazrivimun Moisesin jimin ravoonixohnukanpu jaa jau kiyopan jau kuzahavo jaa Diosin jovi ninkaahi jaxon.

22 Jau kuzati kirikananmun yohihihkinukanpu jaa jiminmun iromahaivo kiyoo potanoxkihakinukanpu, Diosrivi jimi inantimunkiha nonhki jan noku non iromanii potaxonon. **23** Karakunmun yohinna rututi janixohki, jaa tziztokohootinin jahaa jau iroma tovojanhkin, ja jahaarivimun nai jahoo jahaxkihki. Jaa nai jahoo jahatoxmun jau sharaa kunhihkinukanpu yohinna kohooma

Cristomun innakin non iromahai noku kiyoo potaxonixohnukanpu.

24 Cristomun yoran aniivo tapazan jikiyamanixohnukanpu, jaamun jaa nai jahoo jahaa tananivo janixohki. Cristomun nai kovinnin jikinixohki, jarixonmun noku non iromahai noku potaxonnon Dios yohihi janhkiki. **25** Janomun Cristo, jiki yamanixohnukanpu nahakin jau kuzakatzi nahakin jaa nuno mainxon jato Dios jau yohixonnai jonivaun apon akai ja jahaakin, janomun vari xutuuztiirazi tiihi vuiinoxkankihki jaton jimiima kohakatzi. **26** Ja jahaarivihimun Cristo nahahi nakanhnixohki jaa Diosin nutunitiyan nohax. Jaarokonmun konhnukanpu ramamun nutu kiyoootizhainmun Cristo jonixohnukanpu junuuyamakatzi. Jaxvizmun jan rutunovo jato inannixohnukanpu muhukin inaamanonvo, karakunmun noku Diosin non iromahai potaxonixohki. **27** Noku kiyopaxmun jaztiihi nakatzi nonhkainukanpu chipoo noku Diosin non jau kuzani yokaanon. **28** Ja johaahirivimun Cristo tiihi nanixohnukanpu nokurivi nahan non iromahai potakatzi. Chipomun unaa nan nutun jakatzi janhkinukanpu, non iromahaikirokon noku naxon yamakatzi, jaa manaharazi noku vixonhnimun jokatzi janhkinukanpu.

10 **1** Jaa Moisesin jau kuzatimun jau sharaavo noku inankatzi Dioskihki noku onannatiruz janixohnukanpu ja jahaakin jau kuzayamatimun jakannixohki onanxonmun jan yohinixohki. **2** Jau kuzati kunuunivohton jato kon iromahaivo potaxonhaikunmun iromayamamunnimunrakavanri shinanhi jaxon kanon Dios jau kohaxonyamatii kankihnukanpu. **3** Ja jahaamamunhnukanpu, vari xutuuztiirazin Dios jau kohaxonkinmun jaaruz shinannox kankihki iromahaivo. **4** Chivoya toro rutuhavohton jimin iromahaivo jato potaxonyamatimunhnukanpu.

5,6 Karakunmun Cristo nan nutun jokin nan jahaakin Dios yohinixohnukanpu:

"Miyanmun iromahaivo min jato potaxonnon miya
yohinna kohaxonnon jato yokaayamanox minhkinupu,
karakunmun min iya yora innannihkiki."
7 Karakunmun un miya yohinikuhnupu: "Nan inmu, un
miya jau kuzaxonnon min kunhai miya axonkatzi. Ja
jahaakin iya onanmahi Moisesin jau kuzati
kunuunihkiki."

8 Nan jahaakinmun yohiyohi nan vuahkinukanpu nanrazimun kunyamahi Dioskihnukanpu nan jau koha jonxon nan maton jau inanyamaxon nan yohinna jau kohatininxon kohaxon inanxonhyamatikihahki, jau kuzati kunuunivohtonrokon yohiha jaarazi jau kuzatimunkihahki. **9** Chipomun yohii jaa vauhkinukanpu, Cristokiha jonixohki Diosin jau yohini ja jahaakin jau kuzajanhni. Nanmun yohiihkinukanpu, Cristonmun ramaama jau kohapanhonivo xuni potatan vutza vunaa vanixohki. **10** Nokumun Diosin katoonixohnukanpu Jesucriston jan korozinnohax nanon yohiha jumayamani kun. Nakinmun jan jan yora Dios inannixohki ovaa jau kohahikavizkin unaa ja jahaayamaxanhin janhkin.

11 Javikin yohinna kohahavomun iromahai jato potaxonyamanos Dioskihnukanpu, jato Dios jau yohixonnai jonivaunmun junuyamakin kiyoo nutun jau kohanoxkihnukanpu. **12** Jesucristonmun tiikin Dios naxonnixohnukanpu unaa nayamaxanhinjanhkin, ja jahaaxonmun jan non iromanii kiyoo potaxonnixohki. Chipomun jan Dios kutaxhax jan kon jahori tzahoonixohki, **13** Jarixonmun noku manahax janhkiki Diosin javutan zinakananhai joni muhuyoxahinnon. **14** Tiihi nakinmun Jesucriston jaa jan jato katooharazi jato sharaama non Dios yohinixohnukanpu jan jonivo jakatzi. **15** Ja jahaakinmun kon yohihi Diosin Kayahkinukanpu nan jahaakin yohikin:

16 "Karakun nanmun un jato jau kuzaxon janhkin
yohiha vunaahnukanpu Israelitavo: jatomun jaa un

jato ja yohiha jato maponruz vanon onanmakatzi
unhkainukanpu, janmun jato muztun kanmakatzikiki.
17 Unaamun pishtakovin jaa iromahaivo shinannahan
yamaxon, jaton jumahaivo shinannahan yamakatzi
unhkai."

18 Karakun, moha noku Diosin non iromahai potaxonnikun, kanon Dios nokun jau inanyamatimun nonhnukanpu jan noku non iromahai potaxonnon.

Dios vutan jashaarahi.

19 Un vutzavau, nakin Jesucriston jimi potanikatonmun noku Diosvutan ravuumahihkinukanpu jaa tzova vuiiyamahai jaririvi ranoyamahi jikitimun nonhki. **20** Jesús nahainmun jaa chopa kaxku noku kuntuhai vupunnahaanixohnukanpu jaa noku jikimamahai. Ramamun Jesús jiriyahnukanpu, jan noku Dios jari kamatimun janhki vutzax. **21** Jaamun jan noku Dios jau yohixonnai yovaahnukanpu, janmun tziztokohooti nai jahoo tapaz jahaa chituhax janhkiki.
22 Karaku konkovinmun Diosvutan ravuuhi nonhkai janon janhkanpu, kanon konkovin jakimun chipoohi nonhkai shinanhi. Cristonmun noku kutzaama vaniihkiki, ovaa vakohma vuxnupan chokahakaviznon, ramamun non iromayamahaihki. **23** Junuuyamahi Dioski chipoonon janhkanpu nokumun vikatzi Dioskihki shinanhi. Noku vikatzira Dioskihki shinanyamanon janhkanpu pishtakovin noku viyamatira janhki shinanyamanon janhkanpu jau kuzajanhkin yohinixonmun vunoyamanox janhkiki. **24** Jato jau kuzakinpanon janhkanpu, jatorivi kunkin jaurivi kuzanon janhkanpu sharaakin kuzanon jankanpu. **25** Jaa tuxux ikaivo ja jahaahitzi tziztokohooyaahi junuunono janhkannapu. Ja jahaayamahi junuuyamahirokon Dioski chipooyovaavuii janhkanpu, inmurokonkanpu mohakovinmun jato Diosin nan nutun jahaton jau kuzaniivo yokaanon nutu nokoohikiki.

26 Jovi sharaa noku Diosin minkaamakun onannixon junuuyamahi iromahaimun pishtakovin jau kohati yamahnukanpu jato Dios iromahaivo potaxonnon. **27** Pishtakovin unaa vutza jau yamahnukanpu, karakun rakuu yovaayahtonruz manaahax jatinonhki

jaatiyanmun jaa Diosvutan zinakananhai jato muhukatzi Dioskihnkanpu chihi juruuhaiton.

28 Jau kuzanixo joni ravutan Moisesin jau kuzatinin yohihai ja jahaakin jau kuzayamakannixohki yohihain pishtakovin onvizvoyamatimun jato jau yokaahaihnukanpu, jaa joni kanon jato rutumatimun kankihki. **29** Shinanmurokonkanpu jaa Diosn Vaku Joni zinaahaton iromakovinmun jaton kastiika vikatzi kankihki. Jaa Jesús nanniikovinki iromahkain yohihaiton. Ja jahhaakin jau kuzahatonmun Diosin kaya janunoxkankihki. Janmurokon jato kunhi janhkari Cristo nanii timanox kankihnukanpu, jaton jau kuzaxonjanhkin vunaakin Diosin yohini, jaa jovinmun iromahaivo jato potaxonox janhkiki. **30** Jaarivimun kiyoovinin onanhax nonhkainukanpu, janvikovinmun jato kopikatzikiha janhkiki janmun jato kastiikakatzi janhkiki jaa iromakin kuzanirazi. Janrivimun jan yohinixohnukanpu jan jonivorivimun jau kuzaniivo jato yokaakatzi janhkiki. **31** ¡Iromakovinmuntzi jaa noku namayamahai Diosin noku kastiikaha!

32 Shinanmurokonkanpu jau iromarazi man vinoohi mai jaa jovi sharaa ninkaahi javi inaani jahamun man Cristoki chipooyaakin junuyamanikuhkukanpu. **33** Nahamun mato zinaahai jonivaun mato janukanixohnukanpu jato vuzohrixon mato noha muhukanixohnu kanpu. Vutzatiyanrivimun man inaanikuhku ja man jatovutan jahato mato zinaahavo. **34** Jaa Karavozomuran jahaamun man jato omizvonikuhnukanpu, o mato apovaun jau nininhain, mato jau nininhaivaunmun man vurovurohyamanikuhnukanpu nai jahorimunrokonra jau sharaavo muhuhkuuyamahai jakunri shinanhi.

35 Karahki junuuyamahi Dioski chipoojanhkanpu ja jahaakinmun maton kopii yovaa vikatzi manhkiki. **36** Kuruxyovaahax jaxanhkanpu pishtakovintzi jaki chipooyaahi junuujanhkannapu jau mishtin inaahi, ja jahaakinmun jaa man jau kuzanon Dios kunhai ja jahaaxonmun mato jau inanjanhkin Diosin yohini mato inankatzi janhkihki. **37** Jan jovinmun nan jahaakin yohihi Dioskihnukanpu:

“Koshikovinmun nokookatzi jaa jokatzi
kakaahaihkinukanpu, zamayamakovinmuni janhkiki.”

38 Jaa iya chivanyovaakin uki chipoohai toxmun nokayamakatzi uvutan jakatzi kankihnukanpu. Jaa iya chivanyaakin junuhaitomun jato vutanrokon jasharayamakatzi unkai.

39 Graciaskinmun Dios yohihi nonhkainukanpu, nokunmun non Dios jau kuzaxonyaakin junuhax kastiikamuhaimahnukanpu, nokumun non jaa Diosvutan jahax nayamakatzi jahaahki jaki chipoohax.

Dioski chipoohi.

11 **1** Dioski chipoohamun, konkovinmun noku Diosin jau inankun vikatzi nonhkai shinanhi manaahahnukanpu. Konmura jau jakunri shinankin javikin inyamakin. **2** Diosinmun mokun iyoonikaavo vinixohnukanpu jaki chipoonixo. **3** Nokunmun konhi nonhkainukanpu Diosin nutunikun jan joviztipan yohixon. Jaa non rama jaurazi inhaimun Diosin jaurazinihkiki non inyamaha jajaahaito.

4 Abelmun Dioski chipoonixohnukanpu, karakunmun jan Dios jau sharaa Dios kohaxonnixohki Cainna vinotan. Karakunmun Diosin sharaamun janhki Abel yohixon jan jau kohaxonnaa voxonnixohki. Javi moha Abel nanikunmun, jan Dioski chipoopanhonikun jaarazii jau onanhi nonhkai.

5 Enocmun Dioski chipooyovaapanhonixohnukanpu karakunmun Diosin nahaama jiriya nan mainnoha iyonixohki, unaa vuchihamamun kankihki. Diosin jovinmun yohihkiki chipotirokon Diosin iyotanonmun Enoc Dios jau jumayamahai japanhnixohnu-kanpu, ja jahaahaito Enoc inhimun Dios jahon kunnixohki. **6** Diosmun kunyamahihkinukanpu non jaki chipooyamahi jayamanon. Diosvutan jahaikatzijankinkomun jamunhax janhkiki jaxonrivimun jau inannox jankiki javutan japahai jonivo.

7 Noemun Dioski chipoopanhonixohnukanpu karakunmun jan Diosin jau non inyamani kuzkatzirahkiki yohikunmun jan Dios jumayamakin nontinhanixohki, jan kaivo jahon vopa janhkin. Noemun Diosiinmun

jau sharaavo vinixohki inannixohnukanpu ja jau jumayamahairazi jan jato inanhai. Karakunmun Noe kiyoo nokahaivaun jan kaivoya nayamanixohki.

8 Abrahanmun Dioski chipoopahonnixohnukanpu Karakunmun jan Dios jumayamanixohki. Jan mainnohax kainkahin maitza jan inannon jari katonnon, raki kaatirahki onanyamaha. **9** Abraham-mun chipooyovakovin Dioski jahax ovaa jamatzavo nututzan jahaakaviz janixohki jaa Diosin mai inanjanhkin yohinikaton chopa tapaznixmun jan janhnixohki, Jacoboya Israel kavizrivi, jatorivi Diosin mai inanjanhkin yohinikun. **10** Diosin yohinikun ja jahaahi jahaito juma injanhkin manahaxmun Abraham janixohnukanpu, kuzhax yakooyamano annivo.

11 Dioski chipooyovaahaxmun Abraham japanhnixohnukanpu, javikin vaku vixontima ja ain Sara jakunmun jaarivi jan yovaa xunikovin janixohki, javimun Diosin vakumanixohki. **12** Karakunmun Abraham, moha nakatzi jahax nahakovin kaivoyanixohki, ovaakovin non vishi nai jahokuha inhaikaviz jatan, ovaakovin jununha kuxakuha non mishpoo inhai ja jahaamun jakannixohki kuzaxonkovin topontima.

13 Jaa non jato yohiharazimun nokakanixohnukanpu, jaa jato jau inanjanhkin yohini vihaamahtox. Dioski chipoohairazizmun vizmaxon inhi jasharakannixohki nan nutunmura non vinooruzhi jahakari ovaa maitza jahaakaviz. **14** Karakunmun onanhax nonhkainupu jaa jatokavizmun jatonnanon juma vunanoxkankihnukanpu. **15** Jaa mainnohax jokonnivo jahonrivizmun vuxanhkin shinanyamahi kankihnukanpu, mohamun jari vopahi jaririviz vonix jakanhkankihki. **16** Jaarokonmun kunhi kankihnukanpu, nai jahoo juma sharaa. Karakunmun jato Diosin nan jumaxonnihkiki ranooyamatimun janhki “Jaton Dios” yohihaivo.

17 Dioskimun Abraham chipooyovaanixohnukanpu, Diosin kunahojanhkin jumatira janhki injanhkin jau yohiha. Karakunmun Abraham jan vaku joni Isaac rututan Dios kohajonxanhkin iyonixohki javi jaxtii jan vaku Isaac jakun.

18 Diosin Isaac kaivo vahaahax nahakatzikihkain yohihamakaviz.
19 Onanyovaamun Abraham japanhnixohnukanpu jamun jan shinannuruz nokanixo jato kayamati Dios jakun. Jaa Abraham Dioski chipoohaitonmun vaku rutupanan, ovaa naxoon kayahakavizmun Isaac janixohki.

20 Dioskirivimun Isaac chipoonixoki, Karakunmun jan jan vakuvo yohinixohki Diosin jato jau sharaaxonnixohki. Jacoboya Isau.
21 Dioskimun Jacobo chipoonixohnukanpu, moha nakatzi jaxonmun Jacobon Josepan vakuvo Diosinmun jato jau sharaaxonkatzikiki yohinixohki. Jan kukooti taxon kukootanmun jan Diosvutan yovannixohki. **22** Josemun Dioski chipooyovaanixohnukanpu, karakunmun jan moha nakatzi jaxon yohinixohki mohamun Egiptonnohax jokonkatzi kankihki, vokin jan nanikun jan xaoo kuzatira kannihkimun jan jato yohinixohki.

23 Moisesin Upahvomun Dioski chipooyovaapanhonixohnukanpu karakunmun Moises vaku vixon kimisha oxu jonukanixohki, omizniko vuchixonmun jonukanixohki apoki rakuuyamakin jan kirika vakun.

24 Moisesmun Dioski chipooyovaanixohnukanpu karakunmun jan moha xuninix apon vaku xanon puxkoo japayamanixohki. **25** Jau sharaavomuranmun Moises japayamanixohnukanpu Egipciovokaviz, jan jahaahaimun iromatinixohki. Karakunmun jan Egipciovaun muhuninkavinixohki, jaa Diosin Inaavo akaivo ja jahaakin. **26** Jau sharaavo Egipton jahaayamunrokonhimamun Moises inanjanhkin shinannixohnukanpu jaa Jesús ikatzi jahaa ja jahaahi, Diosin jau inankatzi jakun onanxon.

27 Dioski chipoohi jahatoxmun Moises apoki rakuuyamanixohnukanpu rakuumahamamun apohki. Egiptonohax kainxonmun jan ovaa Dios inhikavizkin jau kuzanixohki, javi intima Dios jakun. **28** Dioski chipoohaimun Moises japanhnixohnukanpu, karakunmun jan pascua nutu vinoonihki. Janrivimun jan jimin Israelitavaun tapazan muran jatoravoomanixohki. Jan jahaakunmun jato rutuhi vunun michinha vovuxoon Diosin inaavaun Israelitavaun vaku vuvokarazi pishtakovin kuzayamakannixohki.

29 Israelitavomun Dioski chipoohai japanhkannixohnukanpu karakunmun Juncos inyannuha ovaa junumahitzan vohikavizhi. Chipoo jato chivanvuhimun Egipciovo kiyoo junumurannixoohki.

30 Dioski chipoohaimun Israelitavo japanhinixohnukanpu, karakunmun Jericó juma raronkukin moha siete nutu nokohaivaunmun jaa juman chikun poxoonixohki.

31 Dios chipoohaxmun xano iroma jan kaivovutan nayamanixohnukanpu, javikin Israelitavo jonnu jau kuzahai sharaaxon jakinhnax.

32 ¿Jaurazi mato yohitira un? Yohipanan kuzaxonkovin mato kiyoo yohitimamun unhnukanpu nanraziz Dioski chipoonivo: Gedeon, Barac, Sanson, Jefte, David, Samuelya jovi vihai jonivaun yohini. **33** Jatoxmun Dioski chipookanixohnukanpu, karakunmun jumatzarazi jato nininpanhokanixohki, kon sharaa jau kuzaxomun jato Diosin jau yohinixon inanpanhonixohki. **34** Inanha kokuruxmaxonmun jau kohoyovaahaiti nokapankannixohki. Jato janshin rutupanavaunmun paxahi vopankannixohki, vuxo kurux jakiriviz vipankannixohki, rutunnaahi voxonmun jatonruz jato rutupanhokanixohki.

35 Tuxumun xano Dioski chipooyovaapanhonixohnukanpu, karakunmun jato Diosin jaton kaivo nokaxo kayamaxoonpanhonixohki. Tuxuxmun jumakanixohnu jato ranoyamahi jakatzi votannon jato ninchinpanavaun. Jatorokon nichin yamakin jato rutunonmun jato yohipanhokannixohki, jakirivizmun kayakatzi kankihki onanxon sharaakun onanxon.

36 Naha joninmun jato mukaaki jakin axón jato muhukanixohki, karavozomuranrivimun jato ninonkanixohki. **37** Tuxumun jato maxaxan mataxkin rutuxon jato tuxu nakivukon xatuhoxanhkin jato janshin rutupanhokanixohki. Tuxuxmun vohotaanni carnero xakaa chopaxon zauuhax vohotanhokatzi cabra xacaa chopaxon zauuhax vohotanpanhnixohki. Jaumahizmun japanhkannixohnukanpu, muronhi jahaxmun jatorivi muhuhavo japanhkanixohki. **38** Nan nutun jahaa jonivaunmun joni sharaavokovin jato jakinhyamati

jakannixohnukanpu, jatoxmun mispoo toha jari vohotanpanhkannixohki, raki vohirahkannihki onanyamahax nan jau kinin jahax, nan mananun jahax, nan mai kinin jahaxkimun japanhkannixohki.

39 Nan jonivoyamun Dios jasharahi jatovutan japanhnixohnukanpu, jaki chipoohai jahaavaun. Javihi Dioski chipoohaiton jan jato jau inanjanhkin yohini vihamamun kankihki. **40** Jau kuzakin sharaakin axamhkin shinannixmun Dios janixohnukanpu, nokunrivi non noku jau inanjanhkin Diosin yohinirivi vixanhinnon. Jaa yoravo kutzaama razitimun Diosnukanpu nokuviz ayookin sharaaxon.

Jesús innonhjankanpu jaamun jan nokun apohki.

12 **1** ¡Nan novutan jahaarazimun jaa noku jau kuzahato inhaikankihnukanpu! Karakun non iromahairazi jununonjankanpu jan noku iromanmahikiki, jan noku vuchituhihkiki. Nan nutunmun jahax nonhkainkanpu koshi kakatzi vuzanvihiyamahi.

2 Jesustii junuyamakin innonhjankanpu jahonnohax johi non jaki chipoohaikiki, janrivimun noku aruzkihi jaki chipoonon onanmahi janhkiki javi ranoovinmun Jesús korozinnohax nahi tununixohnukanpu, unaa kayahaxmun kanon jasharakatzimunra janhkari onanhax. Ramamun Diosin tzahooti jano tzahoohax janhkiki Dios kutaxhax jan kon jahori.

3 Jesusruz innonjankanpu. Joni naha iromahaitonmun zinaakin inaamakannixohki, javimun jan junuuyamakin jau kuzanixohki. Karakun matorivitzi jau kuzayaahi junujanhkannapu. **4** Man iromahai potapaihi jan inii ja jahaahi nokahamamun manhnukanpu jan nanii ja jahaahi.

5 Mohakarapan Diosin jan vakuvo jan jovin nan jahaakin jau yohini vunonix manhkinukanpu:

"Un kunhai maxovau, mato Diosin jau yohinitzi ovaa jau
iromakaviz jaxankannapu. Jan miya vachinhatzi
muronhi jaxanhnapu."
6 "Jaa jan jato kunhairazimun jato jovi muztunxonnox
janhkari jan vaku yohixon."

7 Javipaihi inaahitzi kuzanon izinhira manhkari shinanjanhkannapu Diosinmun mato kunkin vutzakin shinnanmahikari jan vakuvo akikavizkin. Tzovamun yamahnukanpu jaton vakuvo shinnanmayahai. **8** Jaa mato Diosin shinnanmayahai jaa jan vakuvo akai ja jahaahain konkovin jan vakuumamun manhnukanpu. **9** Vaku mishtinmun nokun Upan noku mainxon mushtunpanhnixohnukanpu, karakunmun jato jatoki sharaahi yovannox nonhkai. Karakun Dios jau jumayamatimun nonhnukanpu jaa nai jahoo jahaa, ja jahaahi jahax nayamakatzi javutan jatimun nonhki.

10 Vaku mishtinhamun nokun upan noku mushtunpanhnixohnukanpu noku ja jahaahavonra sharaahkari shinanxon. Diosinrokonmun noku mushtunnoxkihki konrokon sharaahi jaxahinnon, jaakaviz. **11** Jaarokon noku kastiikahavomun nokun kunmahki izinmunhki. Diosinmun noku onanmahimurahkari onanhax kanon ranoyamahi jaxon sharaakin jau kuzahi jatin nonhki.

12 Jaarazi kuzhi jahax Dioski chipoohi junuuyamahi jatimun nonhnukanpu. Jaa kiyoo jau kuzahain pishtakovin Dioski chipooyaakin junuyamanon janhkanpu. **13** Koshi vahi muztunun voxanhkanpu, vahi zapasharakun ratora tahu izinyahki jan iroonon unaa jakiriviz vukiyamakatzi.

Dios minkaajanhkanpu.

14 Jatovutan kiyoovi sharaahax jaxanhkanpu Diosrivi jau jumayamahi; ja jahaayamahaitonmun unaa Dios vuizinankihinkatzi manhkiki. **15** Tzova pishtax paxkaamiz injanhkanpu Diosvutan kunnananyaahi. Tzova pishtanrivi matomuranxon mato iromamamiz linsharaajajnhkanpu. Jan mato iromamatimunhki ovaa raho vanaakavitzan mato yopoohikaviztimunkari.

16 Tzova pishtaxtzi xanavo akatzi jatovutan jaxanhkannapu Diosrivitzi timajanhkannapu. Ja jahaamun Esau janikuri, jaa vuvokahton jan jau vihimamun jan jiritiruz vinicunri. **17** Jan jau japan inannon joxomun japan inanyamanixohnukanpu. Arayovaamun Esau janixohki unaa jau kuzatimamun japa janixohki.

18 Sinai manan tahozoohamamun manhnukanpu, inxon ramantimun jaa manan janixohki; jahonmun nan chihi jahax, yamuu jahax nishvunya kanaa janixohki. **19** Trompeta akaito tzova ninkaahamamun kankihki, Diosrivi jato jau kuzati maxaxan kunuuxon inanhi yovanhaito ninkaahamamun tzovahki jaa Sinai mananuxon jovi ninkaahatomun jato nishmano yohikanixohki. **20** Nan jahaakin Diosin yohiha ja jahaakin axonyamatimun jakannixohnukanpu "Jatokomun maxaxan mataxkin rutuhoxanhkin jato chikaron rutujanhkanpu, yohinna ahojankin yora rutujankanpu tzova pishtan nan mai jamaajaito" **21** Rakuukovinmun nan mananunxon inkanixohnukanpu, Moisesin kovinnimun "Rakuuhaxmun pariparihki unhkanukanpu" kin yohinixohki.

22 Ja jahaayamarokonhimun man matox Sion manan jari Diosin juman tahozohoonikuhnukanpu, jaxmun nayamakatzi jahax janhkiki. Jaamun Jerusalen kumahnukanpu, jaa nai jahoo jahaa. Jarimun nahakovin jahax Diosin inaavohkiki jarixonmun Dios jasharamahi jahaxkankihki. **23** Jarimun jahax kankihnukanpu, jaa jato Diosin sharaaxon ova jan vakuhkikavizxon jakinhni, nai jahoorivi jaxahinnon jan jato yohini. Dioskimun man tahozohoonikuhnukanpu, janmun jato jau kuzanivo yokaakatzi janhkiki. Jaa joni sharaavo nokani jaton Kaya jaririvimun vonikuhku jaa jato Diosin sharaani.

24 Jesús kirivimun man tahozohoonikuhnukanpu, shinankonmun jankanpu, ja jan amakuumun Jesusin Dios vitan mato jau vunaakin kuzaxonjanhkin yonixohki vunaaxonnixohki. Jesús nakin jan jimi potanikatonmun non iromahai potanikuhku. Karakun Abel nanii vinotan sharaakovinmun Jesusnukanpu Abel kimunmun non iromahai noku potaxonyamahikiki nokimun kopipaiinoxkihki.

25,26 Insharaakomun jankanpu mato Diosin jau yokaahain, ninkaati shinanhitzi ixankannapu vutzatiyanmun Israelitavaun jumanix jonuuhamamun kankihki jato Diosin kastiikahain. Jaatiyanmun jato Diosin yovanhain jan jovin mai yakoomanixohnukanpu. Noku nai jahokuxon kunhaito Dios jumahax nokuxrivi jonuutimammun nonnukanpu jan noku kastiikapanan. Ramamun nan jahaakinn yohihi jankinukanpu: "Unaamun mai yakoomakatzi unkanukanpu, maizti yakoomayamakin naitiya." **27** Diosin "Unaa" kin yohihainmun onanhax nonhkainukanpu janmun jan jau kuzani vikatzi jankiki jaa vitisharaa, jaa vitimarokon jahonvi janon. **28** Gracias Diosi, jaa min noku min nutu inannimun tzovan vanatimahnupu karakun Dios sharaamun janhki yohitimun nonhki jan noku kunhai non ja jahaanonmun kunnox janhkiki. **29** Nokun Diosmun ovaa chihin jau kohayovaahaikavizmukanpu.

¿Kuzhax jatira non Cristo chivanhaitox?

13 **1** Junuuyamahikomun jatovutan kunnanan jankanpu Criston vutzakaviz. **2** Maton jatin vuhahitokomun jato jakinsharaajankanpu, ja jahaakinmun onanyamaxon Diosin inaavo vinoxkankihki.

3 Nokun vutzavo karavozomuran jahaakomun shinayovaajankanpu, jaa jato muhuhavorivi. Matoxrivi ja jahaahi jaxon kuzakin shinantira manhki.

4 Kiyoovininkonmun sharaakovin joni ainyahki shinanhax jaxankanpu. Jaa ravutaxkomun kunnananhi jaxankanpu, jaa jonix xanotzaya jahonon xanox jonitza jahaimun jato kastiikakatzi Dioskihki jaa vihannani ravuu jayamahaito.

5 Koriikiruz shinanhhi jayamaxankanpu. Jaa man jaya ahton jahon jasharahax jaxankanpu. Jan jovinmun moha yohinihkiki nan jahaakin:

"Pishatovinmun miya jaun muronmayamakatzi unkanupu."

6 Karakun Dioski chipooxon jan jovin yohihai jahakin yohitimun nonhki:

"Rakuuyamamuni unkanupu. Tzovanmun iya
kuzayamahi kiki Diosinmun iya akinhni kiki."

7 Diosin jovi vuhai jonivokomun shinanjankanpu, jatoxmun Dioski chipookanixohki. Jato shinankinkomun jaa jau kuzapanhnivo ja jahaakin jau kuzajankanpu.

8 Pishtakovinmun vutzayamanox Cristokihki: Jaavinixmun jankiki, jaamun jan jashinxohki, ramarivi, jaavimunkatzi jankiki. **9** Karahkaritzi jovitzarazi mato yohihaito jato ninkaajankannapu, noku Jesucriston onanmani kavizmamunkari. Jaa jaurazi jiri yamati yohikin kunuunivohtonmun pishtakovin jato jau jau kuzakin yamanoxkihnukanpu. Nokun kuruztimunrokon Dios nohon kunhanohax janonmai.

10 Jaa Diosin jovi ninkaati tapazan jaha pishtakovin jau ayamatimun jaa jato Dios jau yohixonnai jonivohnukanpu. **11** Jato Dios jau yohixonnai jonivaunmun Diosin jovi ninkati tapaz xuni jari yohinakan jimi vonoxkihnukanpu Dios kohajonxankin iromahaivo jato potaxonon Dios yohijanhkin. Ja jahaayamarokonkinmun juma papikunxon tzova yama jarixon yohinna kohanoxkankihki.
12 Ja jahaahirivimun Jesús Jerusalen juma papikahax nanixohki jan jimin Diosin iromahaivo jato potaxonon **13** Karakun nokuxrivi Jesusvutan kaintimun nonhnukanpu jaa korozin tzakamakin ranoomaniivo ja jahaakatzi. **14** Nan nutun chaiihi jakatzi janon jaamahizmun nonhki, vutzamun johait rananhi kahi nonhkai. **15** Jaarokonki inkanpu graciaskin Dios yohikin Dios yohikin junuyamakin noku Jesucriston amakun, mohamun non yohinikuhku jaamun jan nokun yovaahki.

16 Sharaakin jau kuzahimatzi shinanyamajankannapu, jaumahizharivi jato unmahima jaa non Dios jau kuzaxonhamun kunhi Dioskihki.
17 Maton apovo jau jumayamaxankanpu jatonmun mato joovinyamakin chituuhikankihki, jatonrivimun onanhaxkankihki kuztira kannihki Diosin inha man kuzhain. Jato iromamapaiyama jankanpu, jaa jaurazi kuzahavo kutzaama sharaanon matonrivi man jato akinna.

18 Nokukomun Dios yohijonxankanpu. Konkovinmun shinanhi nonhkainukanpu pishtakovinmun noku kuzayamahi Dioskihki, nokunmun sharaakinruz jau kuzaxonpaihi nonhkai. **19** Iyakomun Dios yohijonxankanpu, mato koshi jizii kaxahinnon.

Kakin jato Pablon yohini.

20,21 Jaa Dios noku ranoyamahi janon jamahaitonmun nokun yovaa Jesucristo kayamanixohnukanpu, jaa jan nakin jimi potahahtonmun noku junuyamakin jau kuzaxonjanhkin, Jesusin inaamun nonhnukanpu, jaamun jan noku chituhai yovaahki. Karakunmun jaa Dios noku ranoyamahi janon jamahai Dios mato yohixonni unhkai mato sharaamaxon kutzaama jamanon yohihi unhkai, Jesucristo mato jau jumayamajankin Jesusin jaa Yovaa vinonnukanpu junuyamajanhkin kanon.

22 Un vutzavau, nan pishtamun mato un jovi kununxonhi unhkanukanpu mato junumama janhkin. Yovanjankanpu insharaaxon. **23** Matonmun yohipaihi unhkanukanpu, nokun vutza Timoteomun moha karavozomurannoha moha kain mahavohkinukanpu, javihi koshi nokoohaxmun uvutan mato jizi kakatzi jankihki.

24 Iya maton apovoya nokun vutzavo miyaramijanhkanpu, jatomun Diosin jumakankihki. Nokun vutzavo Italian jahaton mato kunuu vomahikinukanpu.

25 Un jovintininkovin shinankinmun Dios yohihi unhkanukanpu mato kunyovaanon. Ja jahaanon nukanpu.

Santiago

SANTIAGONMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU.

Paxkaanivo jonivo jato Santiagon kirika kunuuxonni.

1 **1** Jari jahaxra manhkai, un kaivau iyamun un Santiagohnukanpu. Jesucristo chivankinmun iya Diosin jau kuzanon yohihai ja jahaakin jau kuzahi unhkai. Mato Judiovo doce xokotzax paxkaanix jaa mai tohaztipan vutzuunix jahamun mato kirika kunuuxonhi unhkanukanpu.

Jau kiyoo noku onanmatimun Diosnu.

2 Uvutan Jesucristo chivanhaitomun un vutzavokaviz mato shinanhi unhkai. Karakun mato jau yohinon ninkaakanpu: Javi inaahikomun jasharaxanhkanpu. **3** Inaahi javi tunuhi jaxonmun koonkovin Jesucristoki chipoohira manhkai onankatzi manhkinukanpu. Inaahi jahax iruzkihi tunutimun manhki. **4** Sharaakin shinanhax man ranoyamahi jaxahinnonkomun kuzhax nokun Yovaaki chipoohax inaahi javi tunuhax jatirahki onanyovaaxanhkanpu.

5 Shinan sharaamahitzankomun mato shinan sharaamanon Dios yohixanhkanpu. Yokaahaito mato sharaakin shinanmatimun janhki. Jaanmun jato sharaakin shinanmanon yohihaito ranoyamakin sharaakin shinanmanox janhkinu.

6 Man shinanha jaan mato sharaakin shinanmataiz jan jakunkomun jaa yohixanhkanpu, mato sharaakin shinanmanon. Mato sharaakin shinannon shinanmayamatiki janhkaintzi ixanhkannapu. Ja jahaakin shinankin janovi jau kuzaxonyamatiki Dioskain ikai jonimun ramikiririzixon puunhkin junu vuchonmayamanoxkamun niyuhkamai ja jahaamunhnukanpu, akaztiimun shinanyamanoxkan-kihki. **7** Jaki chipooyamahaiton aruzkin jau yokaahaitomun jato ninkaayamanox Dioskihnukanpu. **8** Jaa jonivomun janovi vohotanai jonivokavizkankihnukanpu. Jau yohihaito jato tzovan koonyamatimunhki.

Joni jaumahizya joni jau nahaya.

9 Jaton jau naha yamakun ravuu pishta jauyahton Cristo chivanhi jahax jasharakovintimun kankihnukanpu. Jaton jau naha jato iinnahanyamakinmun jaton shinanruz kuzakin shinanhirakannihki onannox Upa Dioskiki. **10** Jau nahaya jajaakin jau kiyoo potahaxrivi ranoyamahi jatimun kankihnukanpu. Joni jau nahayovaanimun ovaa jau jovakaviz kankihki, chaiihi janoxkamun jau jovahkamai ja jahaamun kankihnu. **11** Vari kaintan jotahain choshitanmun ruohkoonox jau jovahkinukanpu, unaapan non sharaavo iinyamanon. Ja jahaahirivi joni jau nahayahtox nahain muhuhkutimun jan jauhnukanpu.

Noku iromamapaihaito joni ninkaayamatimun nonhnu.

12 Jau rakuu johain vurovurohyamahi jasharahax jatimun jonihnukanpu. Vurovurohyamahatomun sharaakin jato iinkatzi Dioskihki. Unaa junuuyamahi javutan jaxahinnonmun jato vikatzi janhkiki. Jaa jan ramaamakovin jahon kuunyovaahaito jato vixanhkin yohini ja jahaakinmun jato vikatzi Dioskihnukanpu.

13 Mato tzova pishtan iromamapaihaintzi Diosinkovin mato iromamapaihikihkain ixanhkannapu, pishtakovinmun tzova iromamapaiyamanox Dioskari. Pishtakovinrivimun iromakin jau kuzajanhkin shinanyamanox janhkiki. **14** Iromakin shinanhai non jakun noku iromamapaihaivaun jumayamahi koshikovin iromatimun nonhnukanpu.

15 Iromakin shinanxon ja jahaakin jau kuzahimun iromanox nonhkanukanpu. Aruzkikin non jau kuzakin junuyamayaahain nokun nati zununhainmun nahax Diosvutan jayamakatzi nonhkai.

16 Mato parankamizkomun shinansharaajanhkanpu, Cristo chivanhai jonivau. **17** Diosinmun noku jotaxahinnon varixonnihkinukanpu. Jaanrivimun noku muztun sharaakin shinannon shinanmanox janhkiki. Sharaakinruzmun shinannox Dioskihnukanpu, pishtakovinmun noku iromakin shinannon shinanmayamanox janhkiki. **18** Ranoyamahi non janonkavikinmun jan noku jan Jovi Sharaa ninkaanon ninkaamanixohnukanpu. Jaa Jovi ninkaaxon vutzakin shinanhimun, kanon ranoyamahi jahax nonhkai. Nokuxvizmun jan vakuvo jayoonix jahax nonhkai.

Dios jasharamakatzi kuzhax jatira non.

19 Yohinon ninkaakanpu, Cristo chivanhai jonivau: Jau yohihaitokomun iya ninkaasharaajanhkanpu. Chaiikin ninkaaxon sharaakin shinanxonkomun, kanon jau yohipaihira manhkai jato yohijankanpu. Mato jau yohihaivauntzi koshi notzixanhkannapu.
20 Notzihaiton non jau kuzanonkavihira Dioskihki onanyamatimun nonhki. **21** Man iromakin jau kuzahairazi kanon junujanhkanpu. Maton shinannunkovinki yovaanixtzi ixanhkannapu. Man Diosin Jovi Sharaa ninkaahai jaa shinanxon ja jahaakin jau kuzahi jaxanhkanpu. Diosin Jovi Sharakun maton kaya mato orixonnonnukanpu, man iromahai kopii mato Diosin kaastiikanmiz.

22 Diosin Jovi Sharaa ninkaaxonkomun ja jahaakin jau kuzahi jaxanhkanpu. Jan Jovi ninkaaxon ja jahaakin jau kuzayamahimun ja jahaakinkovinki jau kuzahi inox manhkiki. **23** Diosin Jovi ninkaaxon jaura ninkaakanaxki jaa shinankin ja jahaakin jau kuzahimamun Diosin Jovi vunoxon, kanon ja jahaakin jau kuzayamanoxkankihnu.
24 Espejokavizmun Diosin Jovihnukanpu. Diosin Jovi ninkaaxon jau kuzanon jan jato yohikun ja jahaakin jau kuzayamahi jahaa jonimun iinruzkin espejo iinhaikavizki. **25** Jaa Diosin Jovi ninkaaxon shinantzaxon junuyamakin kuzhax jatirahki shinanhai joninmun Dios kuunhai ja jahaakin jau kuzahi jasharahi jakatzihkinukanpu. Iromakin shinanpanavaunmun jato amamanox Diosin Jovihkiki.

26 Jaa tzova pishtan Dioskovinki chivankin jato junuyamakin januhaitoxmun Dioskovinki chivanhi inoxkankihnukanpu. **27** Joni koonkovin Dios kuunyovaahaitonmun vakuvo ivonma omizvoxon xanovo jaton vunuvo nokanikun inaahaito iinkin jato omizvoxon jato jakinhnoxkankihnukanpu. Joni koonkovin Dios kuunyovaahaitoxmun joni iromahaivutan ravukananyamanoxkankihnukanpu.

Jaa man joni jau nahaya kuunhai ja jahaakinrivikomun joni jaumahiz kuunjanhkanpu.

2 **1** Yohinon ninkaakanpu, Cristo chivanhai jonivau: Sharaakovinmun nokun Yovaa Jesucristohnukanpu. Jaki chipoohaiton joni jau nahaya sharaakin shinantan joni jaumahizrivi sharaakin shinantimun nonhnukanpu. **2,3** Joni chopa sharaa zautan oro muhozoti kopiiyovaa zauhax Diosin Jovi ninkaati tapazan jikihain javutan joni jaumahiz chopa payo pishta zauvahin javutan jikihaito vuchitanmun joni jau nahaya nan jahaakin yohinox manhkinukanpu: "Ovaa ono tzahooti sharakunkomun miyax tzahootanpu," kin joni jauya yohitanmun joni jaumahizrokon "Miyaxkomun jari nipuhojanhkin jarikomun main tzahoopu," nox manhkiki. **4** ¿Ja jahaakin yohikinki jato notzimayamahikara ikitzi manhkai? iromamunhnukanpu man ja jahaakin shinanha.

5 Yohinon iya ninkaakanpu, un kuunyovaahai un kaivau: Jaki chipooyovaaxahinnonmun Diosin joni jaumahiz katoonihkinukanpu. Jahon kuunyovaahaito jato javutan janon vixanhkin yohinixonmun jato vikatzi janhkinu. **6** Javikin jan jonivo janon jato Diosin katoonikunmun jonivo jaumahiz zinahikavizkin ranoomanox manhkinukanpu. Shinanmurokonkanpu. Joni jau nahayahton mato iromakin jau kuzaxo mato chanikahanxanhkin jato yokaahaivo jari iyoyamanoxkamun kavanmai. **7** Jatonrokon nokun Yovaa Jesucristo januyamanoxrahkanni. Jan jonivo jaxahinnon jan mato katoonihkikomun shinanjanhkanpu.

8 Nan jahaakinmun yohihi Diosin Jovihkikomun ninkaaxon ja jahaakin jau kuzajanhkanpu: "Mivuu jahaa jonivokomun kuunyovaakin jaa min min yora oriyovaahai ja jahaaxon jakinhjanhpu," kinmun yohihi Diosin Jovihkinu.

9 Tuxu jato sharaakin shinantan non jato tuxu iromakin shinannonmun kuunyamahi Dioskihnukanpu. Ja jahaakin jau kuzakinmun kuzhax Jatirahki yohikin kunuuniivo Jovi jumanox manhkiki.

10 Kuzhax jatirahki kunuupanhnivo ja jahaakin jau kuzahi jaxanhkanpu, pishtakovin jumahi jayamahi. Pishtahi jumahi jahaxmun kuzhax Jatirahki yohikin kunuuniivo Jovi kiyoo jumahi jahax manhkiki. **11** "Jaton ainmaha xanovo ayamatimun jonihnukanpu" kinruz yohiyamakinmun Diosin: "Jatotzi rutujanhkannapu" kinrivi yohinixohki. Jaa jaton ainma xanovo ayamahi jaxon jatorokon rutuhax kuzhax Jatirahki Jovi yohikin kunuuniivo jumahi iromahi janoxkankihnukanpu.

12 Nutu kiyootizhain mato jaurazi man kuzanirahkiki yokaativo shinankinmun iromakin jau kuzayamakii sharaahi jaxanhkanpu. Jato omizvoxonkomun jato jakinhxanhkanpu. Ja jahaahi jahaxrokon ranooyamahi jatimun manhki. **13** Tzova pishtan jato omizvoyamanixomun Diosinrivi jato omizvoyamakatzihkinukanpu, kuzhaxra jakannixki jato yokaaxon. Jatorokon omizvonixomun jatorivi omizvokatzi Dioskihnu, kuzhaxra jakannixki jato yokaaxon.

Dioski chipoohaitonmun non jan kuzahamun iromahnukanpu.

14 Yohinon iya ninkaakanpu, Cristo chivanhai jonivau:
¿Sharaakin jau kuzayamahi jaxon Jesús koonhi jaxon yohitira man? Jesús koonhi jaxon yohiruzhi sharaahi jayamahaito ¿Iromahaivo mato potaxontira Jesus?

15,16 Jesús chivanhai joni nan chopamahiz jaha, nan jiritimahiz jaha, jaun muronhaito iinkin jau pishta inanyamakin rakoosharaahax oxanon jato yohiyamatimun manhnukanpu. Jato jiriti inanyamaxon jirisharaanon jato yohiyamatirivimun manhki. **17** Sharaakin jau kuzayamakin "Jesusmun koonhi unhkai," kin yohikinmun janovi yohihi manhkinukanpu.

18 Ninkaasharaakanpu nan jahaakin yohitimun jonihnukanpu: "Miyaxmun Cristoki chipoohi minhkinupu, iyan sharaakin jau kuzahi unhkai. Sharaakin jau kuzayamahi jaxon kuzhax Cristohki chipoohira minhkai iya onanmaxanhpu ¿Iya onanmatira min?" Kin yohitimun jonihki. Nan jonin jau yohiha shinankin iya yohikanpu, ¿Ratora Jesucristoki chipookovinhai joni? Koonkovinmun mato yohihi unhkai: Jesucristo koonhi jaki chipookinmun sharaakin jau kuzataishkiki. Ja jahaahaitox Criston jonivotimun manhnukanpu. **19** Tiimun Dioski shinanhi manhkinukanpu. Ja jahaakin shinanhaitonmun muztunsharaakin shinantaishkiki. Yoshin iromahanrivimun ja jahaakin shinanhi pariparihnoxkihnu, Dioski rakuuhi. Javikin "Tiimun Dioski," kin shinankin Dios zinaahai iromakovinmun janhki. **20** Ja jahaatzi jaxanhkannapu. ¿Onanyamarokonhaxra manhkai Dios koonhi manhkiki yohihaito jan mato ja jahaakin jau kuzanon yohiha jumahimun janovi koonhi manhkiki? **21** Shinanmurokonkanpu kuzra nokun kaivo iyoonikavo Abraham janixki. Dios koonyovaahax jaki chipooxonmun jan maxax janoztii manchintan machito vinixohnu, jan vaku joni Isaac vitan rututan kohaxanhkin, ja jahaanon Diosin yohikun. Diosin inakunhki amamayamakunmun Abraham jan vaku joni rututan Dios kohaxonkanhnixohnu. **22** Dioski chipooyovaaxonmun Abraham ja jahaakin jau kuzanon Diosin yohikun jumayamakin anixohki. Koonkovinmun Dioski chipoohi janhkikimun jan noku onanmanixohki.

23 Karakunmun iyoonikavaun nan jahaakin kirikanan kunuunixohnukanpu: "Abrahammun Dioski chipooyovaanixohnu. Karakunmun Diosin jaa koonkovin chivanyovaahaimura janhkari yohinixohki," kinmun kunuukannixohki jan kuunyovaahai jonimun janhkirivimun Diosin Abraham yohinixohki.

24 Kanonkomun onanjanhkanpu, Diosin joni jaxanhkin jaki chipookin jan jau yohikun jumayamakin jau kuzatimun nonhki. Ja jahaayamarokonkin nomun yohiruztimun nonhki.
25 Xano ninkaatimarivimun janixohnukanpu. Jan janumun Rahab janixohki. Javi xano ninkaatima jaxonmun jan Diosin jonivo chituxon rututivo shinankin jato vahitzan nichinnixohki. Karakunmun Diosin jaa xano sharaakin shinannixohnu.

26 Kanonkomun ninkaasharaakanpu. Non nahain nokun yoranohax nokun kaya kainkahinha unaa sharaa jayamatimun nokun yorahnu. Ja jahaarivitimun kankihnukanpu, sharaakin jau kuzayamahaton Dioskikovinki chipoohax iki.

Jau yohitira nonhki shinanyotimun nonhnu.

3 **1** Kanonkomun ninkaasharaakanpu, Cristo chivanhai jonivau: Diosin Jovi jato ninkaamahaiton jaa Jovin jau yohihai ja jahaakin jau kuzahi jahax sharaahi jatimun kankihnukanpu. Sharaahi jayamahaitomun jato nutu kiyoohain kaastiikayovaakatzi Dioskihnukanpu. Chipotirokon "Diosin Jovimun jato ninkaamakatzi unhkanu," kin yohixanhkinkomun shinanyojanhkanpu. Ravuu pishtakovinmun manhnukanpu, jaa sharaahi jaxon jato Diosin Jovi ninkaamahai joni. **2** Kiyoovinixmun iromahi jaxon tiivokin iromakin jau yohinox nonhkanukanpu. Jaa tzova pishtan iromakin jau yohiyamakin sharaakinruz jau yohihai jakunmun jaa jonin shinan iroma yamahnukanpu. Iromakin shinanyamahai joni jakun tzovan jato iromamapaiyamatimunhki.

3 Caballomurokon shinankanpu. Nokunmun rakirazi kaankihinpaikin non caballo kaankihinha kaannoxkihnukanpu. Rizvichin runuxxon non iyohamun kaannoxkihki, jamun jan shinannunkovin kaanyamahi. **4** Nontiirivimurokon shinankanpu. Tohakovinvauxmun nontiihkinu. Javi tohavo niyunha puunhkin janovi kamapananmun timon pishtan muztun kamanoxkinukanpu. **5** Timonkaviz pishtakovinrivimun nokun janahnukanpu. Javi pishta nokun jana jakun jaurazi yohihi jahon yovanyovaatimun nonhki. Non shinanhairazi yohitimun nokun janahki. Shinanmuronkanpu, chihi pishtan juruuyovaakin vunakovin vai toha kohatimunhki.

6 Ja jahaarivimun nokun janahnukanpu. Jovi iroma yohikin noku iromamatimun nokun janahki. Chihi juruuyovaakin jau kiyotimun chihihki. Jahaarivikin jovi iroma yohikin parankin jato iromamatimun nokun janahki. Yoshin iromahan noku jau parankun vurovurokin non jato iromahain nokutzinkan rainvahin kopiitimun kankihki.

7 Jonin vutzarazi yohinna inaaxon rauutimunhnukanpu, nan inanha rauuxon, nan yohinna puhiya rauuxon, nan rono rauuxon, nan yohinna jununhan jahaa rauutimun jonihki. Rauuxon yohinna jaurazi kuzamatimun jonihki. **8** Javikin non yohinna rauuxon kuzaxon nokun jana imamayamatimun nonhki. Iromakovinmun nokun janahki. Rahon jato namayamanoxkamunhkavanmai ja jahaakinrivi yovankin jato namatimun nokun janahki.

9 Jaa jananvi sharaakin Dios yohikinmun jaa jananriviz jaakaviz jaxahinnon jato Diosin yoranikun jato janunox nonhkai. **10** Oku sharaakin Dios yohitan oku jato janutanhmunnoxkankihnu. Ja jahaatzi jaxanhkannapu, Jesús chivanhai jonivau.

11 Vakohma vitimurokon shinankanpu. ¿Vakohma vitin jakiztii jatirokonra vakohma sharaavutan vakohma iroma?
12 ¿Shinanmurokonkanpu, maninha vanahavorokon navinmikaviz viminoxrahki? ¿Xunan vanahavorokon kaimitokaviz vimitira? Kanonkomun onanjanhkanpu, vakohma vitinrokonmun jakiztii jayamanox vakonhma sharaavutan vakohma irmahkiki.
Jaki chipoohaitomun jato sharaakin shinanmanox Dioskihnu

Shinan sharaa noku Diosin inanhai.

13 Shinankanpu. ¿Kuzaxon onantira non ratora shinanyovaahai jonihki? Shinanyovaahai jonimun ranoyamahi jahax jato omizvohi janoxkihnu. **14** Jaton jau jato kuunnahanhi jaxonmun sharaahihkovinki jahax paraakin jato Diosin Jovi yohihaivaun ninkaahax koonmaki Diosin Jovihkain ikihkankihnukanpu. **15** Ja jahaakinmun mato shinanmayamanox Dioskihnukanpu. Dios shinanyamahaiton ja jahaakin shinanhaivaunmun, yoshinninrivi ja jahaakin mato shinanmanoxkinu. **16** Zinakananhai jonivo jakunmun jatovutan jayamanoxkankihnu. Jato jau kuunnahanhai jonivo jakunrivi ranoyamahi jayamatimun tzovahnukanpu. Janovi jau kuzahi jonivovutan ravukananyamatimun nonhki.

17 Jaki chipoohaitomun jato sharaakin shinanmanox Dioskihnukanpu. Iromakin jau kuzayamahi jahaxmun jatoxrivi zinakananhi jayamanoxkankihki. Jato omizvoxonmun jato jau

sharaakin kuzaxonnoxkankihki. Diosin jato jau kuzanon yohikunmun jumayamakin ninkaanoxkankihki. Jato kuunkinmun sharaakin jato jakinhnoxkankihnu. Jau kuzajanhkin yohixonmun jau kuzanoxkankihki, janoviruz yohiyamakin.

18 Jaa jato ranoyamahi janon jamahaitoxmun jatoxrivi ranoyamahi janoxkankihnukanpu.

Joni Dioski chipoohaitoxmun joni Dioski chipooyamahaivutan ravukanayamanoxkankihnu.

4 **1** ¿Kuzanon muhunnaahi rutunnanhira manhkai? ¿Jau nahayaxanhkin jau vinoxkavihi muhunnaahira manhkai? **2** Jaton jau jato vihanjanhkinmun jato rutunox manhkinukanpu. Maton jauma yoratzan jau jato vihanpaihimun nininanaahi muhunnaanox manhkiki. Jau maxkaahaxra manhkai Dios yokaahima yokaayamaxonmun jau viyamanox manhkinukanpu.

3 Yokaakin mato sharaakin jamanon jau sharaa Dios yokaahima jau iroma yokaahaitomun mato inanyamanox janhkinukanpu, mamun janoviruzmun yokaanox manhkiki. **4** Shinanmahizmun manhnukanpu. ¿Onanyamarokonhaxra manhkai Dioski chipooyamahaiton jau iromakin kuzahai ja jahaakinrivi jau kuzahax Diosin jonivomaamatimun manhki? Unaa yohinonkomun iya ninkaakanpu: Dioski chipooyamahai jonivovutan ravukananhi jahax Dios chivanyamatimun manhnukanpu. **5** Nan jahaakin Diosin nokun kaivo iyoonikavo kunuunon yohinixohkikomun ninkaakanpu: "Jan Kaya Sharaa novutan janon nichinxonmun nohon kuunyovaakin non joni iromavutan jatishinankin non jakirokon chipoonon kuunhi Dioskihnukanpu. **6** Jaki chipoohaitomun noku omizvohi Dioskihki," kin kunuuxonmun nan jahaakinrivi kunuukannixohnukanpu:

"Yovaavoki jahaxkatomun jato shinanyovaayamanox
Dioskihnukanpu. Jaa yovaaki jahax
iyamahairokonmun jato omizvonox janhkiki," kinmun
kunuukannixohki.

7 Kanonkomun Dios ivomaxanhkanpu. Matovutan Dios jakunmun matoki rakuuhi yoshinhkinu. Mato iromamakatzi johaito man katannon yohihainmun paxahi katankatzi yoshin iromahkinukanpu.
8 Jaa vunahaitomun mato jakinhkatzi Dioskihki. Karakunkomun iromakin jau kuzayaakin junuhax jaxanhkanpu. Dios shinanyamahaivovutan ravukananyaakin junuxonkomun man iromakin shinanhairivi junujanhkanpu.

9 Man iromakin jaurazi kuzahai shinanhaxkomun kuzanon man anirahkiki shinanhax ranoohax arahjanhkanpu. Mukaatzi jaxanhkannapu shinanruzhi jahima. Jasharahi jayamahikomun muronyovaahax jaxanhkanpu. **10** Main ranpitan man iromahairazi mato potaxonnon Dios yohixanhkanpu. Ja jahaakin yohihaitomun man iromahai mato potaxontan mato shinanyovaamakatzi janhkiki.

Dios chivanhai jonivotzi januxanhkannapu.

11 Ninkaakanpu Jesucristo chivanhai jonivau: Janunnaantzi jaxanhkannapu. Cristo chivanhai jonivo tiikovin januyamakinmun kuzhax Jatirahki Jovi kunuuniivohton noku yohinikunrivimun januhi manhkinukanpu. Ja jahaakin man januhamun iromakovinhki. **12** ¿Kuzanon novutan Cristo chivanhai jonivo onantira man, ratox iromahi jakun ratoxrivi sharaahi jahaxrahkiki? Diostipanrokon yohikun onantimun nonhnukanpu. Jaanmun jan nokun kaivo iyoonikavo kuzhax Jatirahki Jovi yohikin kunuumanixohnu. Jaanrivi mato javutan jaxahinnon iyohoxanhkin, mato naxo chihimuran potatimun janhnukanpu.

Oxaatzan kuztira nonhkimun onanyamahax nonhkanu.

13 Nan jahaakinmun yohinox manhkiki, yohinonkomun iya ninkaasharaakanpu: "Rama kahokatzimun non kayaahi juman kahaihnu, jari tii varixutuu jahax yonooxon koriiki vikatzi," kinmun yohinox manhkiki. Shinanmahitzanmun ja jahaakin yohinox manhkinukanpu. **14** Matonmun onanyamahax manhkinukanpu, oxaatzan kuztira manhki. ¿Onanrokonhaxra manhkai kutzahtin varixutuu nutuhkax jakatzira manhkai? Nishvunmurokon

shinankanpu: Non nishvun iinhain yamarizyamanoxkamun nishvunhkamai ja jahaarivimun nonhnukanpu, vunaa yamarizhai. **15** "Kayaamuntankatzi nonhkanu," kin yohiyamakinkomun kanon "Jau non kuzanonkavihira Dioskihkimun ja jahaakin jau kuzakatzi nonhkanu," kin yohijanhkanpu. **16** Ja jahaakinrokon yohiyamakinpan mamun maton shinannun jau kuzatiki jaxon yohinox manhkicho. Ja jahaakin man shinanhamun iromahnukanpu. **17** Kuzakin sharaakin jau kuzatirahki onanxon ja jahaakin jau kuzayamahi jahaxmun iromanox manhkinukanpu.

Jaton jau vashiyovaahaitomun jau nahaya jonivo kaastiikakatzi Dioskihnu.

5 **1** Jau yohinon iya ninkaakanpu, jau nahaya jonivau. Jau nahayaki jahax jasharayamahikomun arahjanhkanpu, chipomun inaayovaakatzi manhkiki shinanhi. **2** Maton jau pishtakovin jato inanyamakin man vashiixon oriruzha moha payoohaitomun maton chopa sharaavo pihi manzanhkinukanpu.

3 Pishtakovin jato jaumahiz ravuurivi inanyamakin man oriruzhamun pohinox oroya koriikihkinukanpu. Janovi jau ichapanox manhkinukanpu. Karakunmun mato moha nutu kiyoohain jarihax kohohi nokayamanon chihi nokayamahai jari potakatzi Dioskihki.

4 Mato yonooxonai jonivomun pishta kopiinox manhkinukanpu. Jaahtin jato kopiixanhkin yohixon man jato maton vain yonoha yonooxo jato kiyoo kopiiyamakin man jato tuxu koriiki vihanhamun arahnox yonoohai jonivohkiki. Kuzanon jato ja jahaahira manhkai yohihaitomun jato ninkaahi Dioskihnukanpu.

5 Jau nahayahtox nan main jahaxmun pishtakovin jau maxkaayamahi jahax jasharanox manhkinukanpu. Jiriyovaahi jahaxmun ovaa yohinna xovaahai ja jahaahi xovaanox manhkiki. Xovaanixo mato rutunovomun nutu zununkatzihkinukanpu. **6** Maton jauruz vashiiyamakin iromakin jau kuzayamahairivi jato rutunixomun mato kastiikayovaakatzi Dioskihnukanpu.

Manaahaxkomun Diosvutanruz yovanhi janonhxanhkanpu.

7 Yohinon ninkaakanpu, Jesús chivanhai jonivau: Junuyamakinkomun unaamun jokatzi Jesuskihki manahax jaxanhkanpu. Vaihai jonimurokon shinankanpu, jau vananixon jan jan vimi vinon viminon oviyanon manahax jatzannamuuyamanox jonihkinukanpu. **8** Ja jahaakinrivikomun jatzannamuuyamakin Jesús jonon manahax jaxanhkanpu. Joyamahiki janhkaritzi shinanxanhkannapu, koonkovinmun unaa jokatzi nokun yovaahkari. **9** Nutu kiyoohain mato Diosin yokaanontzi janunnaanhi jaxanhkannapu. Iinmurokonkanpu, man janunnaanhai mato nokun Yovakun yokaahi jononmun moha nutu nokootizkihki.

10 Shinanmurokonkanpu Diosin jau yohikun jato yohihai jonivomun jato Jovi ninkaamahi jahax inaayovaapahonkanixohnukanpu. **11** Javi inaahi tunuhaxmun Dioski chipoohi junuuyamakanixohnu. Karakunmun moha Diosvutan jahaxmun jasharayovaahihkankihnukanpu. Onanmunax manhkinukanpu, chaiikovin zamahimun Job inaanixohki. Javi inaahi tunuhax vurovurohyamahaito iinkinmun Diosin sharaakin jau kuzaxonnixohnukanpu. Kiyoovi jato kuunyovaakinmun jato omizvohi Dioskihnukanpu.

Pablon jovi sharaa kunuuni.

12 Ninkaakanpu, un kaivau: Jato jau paranpaihimun jau ontzanox kankihnukanpu. Cristokimun chipoohi manhkaritzi jau ontzahaivo ja jahaahi ontzajanhkannapu. Jau kuzajanhkin yohixonkomun ayamayamakin jau kuzajanhkanpu. Jau kuzayamaxanhkinrivi yohixontzi jau kuzajanhkannapu. Ja jahaakin jato jau paranyamahaitomun mato kastiikayamakatzi Dioskihki. Junuuyamahi Diosvutan yovanhi jatimun nonhnu

13 Inaahi jahaxkomun Diosvutan yovanhi jaxanhkanpu. Jasharahirivi jahaxkomun Dios sharaakin yohihi vuahi jaxanhkanpu. **14** Tzova pishta izinyovaaya jakunkomun jato chituhai jonivo kunaxon jato Dios yohixonnon jato yohijanhkanpu. Jesusin arononkomun jaa joni izinya xunin axanhkanpu.

15 Ja jahaahavan koon arotimun Jesuski shinanhi vunaakovin irootimun joni izinyahnukanpu, Jesusin aroha, iromaxonrivi jan iromaha potaxonnon yohihaito jato potaxontimun Jesuski.

16 Iromakin jau kuzahaxtzi jonuuxanhkannapu. Matovu jonivo man iromaha yohixonkomun jatorivi Dios yohixonxanhkanpu. Ja jahaahaito mato iroomatimun Jesuski. Jesusin jan iromahai joni potaxonkun jaatzinkan jato kanon Dios yohixonaito ninkaatimun Diosnukanpu. **17** Kuzra Diosin jau yohikun jato yohihai joni Elias Diosvutan yovanhain janixki yohinon ninkaakanpu: Nokukaviz Dioski chipookin jan ovi imayamanon Dios yohikunmun Diosin chaiikovin zamakin ovi imayamanixohnu. Kimisha varixutuu vinotanmun mohakovin ravuurivikun ravuurivi varixutuu ikii kahain kanon ovi inixohki.

18 Kanon jan unaa ovi imanon Dios yohikun jan imahamun jau vanaa jokonnon ovi inixohki.

19 Mato yohinon iya ninkaakanpu, iyakaviz Jesús chivanhai jonivau: Tzova pishta matovu jahaa jonivo Jesuski chipoochipookin junuhaitokomun man vutzakin shinanmakun jan vutzakin shinanxon iromaakin junumiz iinxanhkin yovanxanhkanpu. **20** Man matovu jahaavo yovankin vutzakin shinanmakun iromaakin junuxo joni vikatzi Dioskiki, yoshinnin iromamapanan. Kanon jan iromahai potaxonxon unaa jan iromanii shinannahanyamatimun Dioski.

I Pedro

PEDRONMUN DIOSIN JOVI KANON RAVUUKIN VIHIHKINUKANPU.

Matora man.

1 **1** Iyamun unhkanukanpu, Simon Pedronmun unhki, Jesucristomun jau kuzaxonhi jahax unhkai, janmun jan iya jovi sharaa jato yohixahinnon nichinnihkiki jarira man jaha. Jesucristo, nokun Dioshax, noku vihai sharakun mato jakinhnax kihnukanpu, jakimun jan mato chipoomanixohnukanpu, jaa jan noku jaki chipoomani ja jahaakin. **2** Diosmun yohihi unhkainukanpu mato kunyovaakin mato ranoyamakin jamanon, matonrivi man aruzkikin Dios onanoyovaapaiihi janon nokun Yovaa Jesusrivi.

Dios kuunhai ja jahaahi jaxankanpu.

3 Jan jau kuzatiyovaamun Diosin noku inanjanhkin vanixohnukanpu, jaa non maxkaaharazi noku inanjanhkin, jaa jan kunhai ja jahaahirivi non janon. Jaa jaurazimun noku Diosin inannixohnukanpu noku Jesús onanmaxon. Diosinmun noku Jesús nichin jonixohnukanpu noku katooxonmun jan noku jan nutun javutan jaxahinnon jamanixohki.
4 Jaa jan noku jau yovaavoya jau sharaavo inanjanhkin yohinimun jan noku inannixohnukanpu. Jahonmun ovaa Dioskavizkatzi manhkinu-kanpu, nan nutun jahaa joni iromahai ja jahaamai nan joni iromahaitonmun jato tuxu muhunoxkihki.

5 Karakunmun mato yohihi hunhkai nanrazi jau kuza jankanpu:

Dioskimun chipoohi manhkiki,
yohixon, nan sharaakin jau kuzapaxon,
nan Dios onanpaiyovaaxon.

6 Man iromaxanhkin shinanhai jaa unaa ja jahaayama jankanpu, vurovurohkin jau kuzayamahaitox Dios chivanhai joni sharaavoxankanpu.
7 Novutan Cristo chivanhaiya jaa kiyoovi jato jaakavizrazikin kiyoovi kunkin.

8 Jaa mato Jesucristo onanxon jaarazi jau kuzatimun manhnukanpu, aruzkikin sharaakin jau kuzatimun manhki, ja jahaahax jaxon sharaakin jau kuzahi jatimun manhnukanpu **9** Ja jahaakin jau kuzayamahaimun ovaa joni vutakaviznukapu, Diosin jan iromahai kiyoo potaxonnikumun shinanyamanox kankihki. **10** Un vutzavau, Diosinmun mato katooniihkinukanpu jan jonivo jaxahinnon, unaa junuuyamakatzi jan jonivo jaxanhkinko, mun nanrazi jau kuzajankanpu. Nan jahaajaxmun nan nutunnohax Dios chivanhai iromayamakatzi minhkiki. **11** Ja jahaahaitomun mato jasharakin nuri vukanpukatzi Jesucristo kiki jan jaahaxmun unaa nayamaxanhkin nutu ivohax janhkiki.

Konkovin jovi yohinivo.

12 Karakunmun mato junuyamakin jaa shinanmakatzi unhkainukanpu, javikin onanxo, junuyamakinmun javi shara mato yohinivan konhi manhkiki. **13** Javipaiihi nayamaxonmun mato junuyamakin jaa yohikatzi unhkainukanpu. **14** Nokun yovaa Jesucristonmun iya yohinihkinukanpu vunaamun nakatzi unhhkai;
15 Inyanroconmun jaa un mato jau yohihai man vunotishinankin moha un nanikun.
16 Jaa non mato nokun yovakun jau kuzayovaahaiya jan unaa jokatzi janhkiki yohikinmun non mato nomun shinanxon yohiyamakinmun non nokun vuronkovin jau kuzayovaahaito noku yovaa innixon yohinikuhnukanpu.

17,18 Nokuxmun non jano jonikuhnukanpu, Diosin Jesús jau yohihain. Jasharakinmun, jan noku inmanixohnukanpu ka sharaamun janhki, jaa Diosinna manannunohax, Dios tohax nan jahaakin yohihaito ninkaanikuhnukanpu: “Nanmun un vaku jonihnukanpu, jaamun kunyovaahi unhkai, javutanmun jasharahi unhkai.”

19 Karakunmun konkovinhi unhkainukanpu jaa Diosin Jovi sharaa vohai jonivaun jato yohipanhonimun konhki. Ninkaayovaakomun jaa jovi sharaa jankanpu janmun mato kuzhax jatirahki yohihikiki jaa Jesucristo johai chaiiki vutzakin shinan jankanpu. **20** Chipotirokon jau kuzajanhkin, Diosin jovi jaa kirikanan jahaa nomun nokun shinannun yohipaiikin yohitimamunhnu kanpu. **21** Rato joni Diosin jovi vohaitoxmun pishtakovin jamun jaton shinannun. Yovanyama-panhonixohnukanpu. Ja jahaayamahimun Diosin jato yovanmaha yovanpahonKanixohki Diosin Kayan jato inmaha.

22 Diosin Jovin jau yohikun ninkaaxonmun jumayamakin ja jahaakin jau kuzanox manhkinukanpu. Ja jahaahaitomun mato sharaakin shinanmahi Diosin Kayahkiki. Karakunmun Cristo tanahai jonivo kuunyovaahi manhkinukanpu, jaamun sharaahki. Ja jahaahi jaxonkomun jato jau sharaa kuzakinhni jaxanhkanpu.
23 Diosin Jovi ninkaahaitomun mato Diosin Kayan vutzakin shinannon shinanmanixohnukanpu. Karakunmun maton Upakovinhax Dioskiki. Maton shinannun man muztunkin shinanyamahain jaa kiyoyamahai Jovirokonmun mato muztunkin shinanmahihkinu. **24** Kanonkomun jaa nan jahaakin kunuuniivo Jovi shinanxanhkanpu:

> “Ovaa xachikavizmun jonihnukanpu. Xakhi yora choshihainmun kanon ruohkoonox jan jovahkiki. Ja jahaarivimunkatzi jonin jamun jan shinannun jau kuzahahkinukanpu. Ja jahaahaxmun yamarizkatzihkiki,” kin yohikinmun Kunuupanhkannixohki.

25 Jau kiyoo junuuhainmun Jovi Sharaarokon junuuyamakatzihkiki. Jaa Jovi mato yohihaivaunmun man ninkaanikuhku.

Jovi ontza jato yohinivo.

2 **1** Israel jumanrivimun tuxu japanhkannixohnukanpu jatomun Diosin nichinnihkiki yohihai, konmamun japanhkannixohki. Ja jahaahirivimun jakatzi mato jau onanmahaiki jahax ikai kankihki, Diosin jato nichinnikihkainmun yohikatzi kankihki jaamahan. Jatonmun mato jau ontza yohikatzi kankihki iromarazi, onanmanmaxon jatonmun mato viyamatiki Jesucristokain yohikatzi kankihki. Karakunmun shinanyama pishtahaito jato muhuyovaakatzi Dioskihki. **2** Nahaxmun jakatzi kankihnukanpu jaa jato jau onanmahaiki jaxon jato yohihai. Jaa janivoki paranxonmun jato jau parankatzikankihki. **3** Jaa jato jau onanmahaiki jahax ikaitonmun koriiki naha vipakatzi kankihki, vimunkatzi kankihki jato jau paranxon. Mohamun jato kastiikaxanhkin Diosin ramaama yohinikinukanpu, rakikonmun jonuuyamaktzi kankihki jato Diosin kastiikahain.

4 Iromaxomun Diosin jan inaavo jaa iromahaavo potaxonyamanixohnukanpu, chihi nokayamahai jarimun jan jato potanixohki. Jarimun jakannahki yamuumuran cadenan nuxuuhax jato Diosin jau kuzaniivo jaa kiyoo yokaanon nutu nokoojahinnon.
5 Jatorivimun Diosi iromahaivo potaxonyamanixohnukanpu jaa Noé jahaatiyan japanhni. Ovinha jan jato nichinxonnaamun kiyoovi nokakanixohki. Noeztiimun Diosin namayamanixohki jato jau sharaaruz jato onanmahaito, Noeyamun Diosin siete yora namayamanixohki. **6** Diosinrivimun jaa Sodomaya Gomorra juman jahaa jonivo kastiikanixohnukanpu: Jatomun jan kohanixohki kororuz janon, jaa iromahaitox kuztira kannihki onannovo.
7,8 Lot rokon kohahamamun janhki, joni sharaamun Lot janixohki. Jaa jumanrivimun Lot japanhnixohki, nutuztiirazimun Lot inaapanhonixohnukanpu nutu kiyoztiirazi iromahaito jato inhi.

9 Janmun noku onanmahikinukanpu Diosinmun onanhaxkihki jaa jau iromarazi jaa Dios chivanhairaziz vinoohaivoo. Janorivimun jahax jaa iromakin jau kuzahaikankihki jatonmun jato kastiiko vikatzi kankihki, jaa nutu nokoohainmun jato yokaakatzi Dioskihki jaa jato kiyoo jau kuzaniivo yokaati nutu nokoohain. **10** Jato Diosin jau yohikun jumakin iromakinruz jau kuzahainmun jato kastiikakatzi Dioskihnukanupu.

Jaa jato jau onanmahaiki jahax ikaimun jato jau onanmahai jonivomun jau onanyamahaxkankihnukanpu, onanki jahaxmun inoxkankihki, rakuuyamakinmun Diosin inaa sharaavo janunox kankihki.

11 Jan jato onanmahaivo javi jaa jato jau onanmaki jahax ontzahai vinotan jau kuzayovaahaitonmun jato januyamanox kankihnukanpu Dios vuzohrixon.

12 Onanyamakovinmun jauhax kankihnukanpu jamun jaton shinannuruz jau kuzapahaitoxmun yovaaki jahax inoxkankihki, jau onanyamaxon jamun yohikuhimun vachin naanox kankihki; ovaa yohinna kavitzaxmun kankihki, vakuhax puxkooxo yohinna achihaivo ja jahaamun jatonox kankihki. **13** Inaamunkatzi kankihki jato inanaamahaitox, shinanhavoki nutun jau kuzahavo sharahkaimun, inoxkankihki. Ranoomunhnukanpu non jato iromahaito inha matovutan jasharahi vuhax kaxaahavonun Diosin jovi ninkaati nohax.

14 Jaa jonivaun pishtakovin xanovo sharaaxon inruzyamanoxkihnukanpu, jaa xanomun axanhkin shinannox kankihki; ¡Jaa Cristoki chipooyovaayamahaimun jato parannox kankihki, sharaaki jaxonmun jato imanoxkankihki jaa jau kunhaivo vinoxkavikin. Jatomun kaztiikakatzi Dioskihnukanpu. ¡Jaamun ontzaamahki! **15** Vunoonirazimun vohotanox kankihnukanpu, mohamun Dios jau kuzaxonyaakin jununixon Balaam ipanni, ja jahaa jankin Beoron, vaku joni, janmun koriiki nahakovin vipanixohki jau kiyoo iromarazikin. **16** Ja jahaakin iromakin jau kuzayaahaitomun yohinna burra yovannixohki yoran javin kanonmun unna iromakin kuzapanan amamanixhki.

17 Jaa jato jau onanmahaiki jahax ikaimun ovaa paxko vakonma viti junumahizkaviz kankihnukanpu; ¡Ovaa nai kohin niyu koshin vohaicaviz kankihki! Diosinmun jato jaa castiikakatzi kinukanpu unaa jokonyamakatzi jari janonmun okumuran yamuumuran potakatzi Dioskihki. **18** Jatonmun jato konkinhkain imajanhkin konkaviz sharaa jau yohinox kankihki konkovinmakun. Jatonmun jato jaa iromakin jau kuzahaivo ja jahaakinrivi jato iromamapaiinox kankihki, jaa jatox iromahaivo ja jahaanon. **19** Jatomun yohinox kankihnukanpu jaa jau

kuzapahaivvomun tzovan jato amamayamanon jau kuzakatzi kankihki, jatonvimun iromakin jau kuzayaakin junuyamahi kankihki.jaa iromahaivohtonmun jato muhukin kiyokatzi kinukanpu. Jaa iromaakin junuyamahai jonimun iromahan inaahnukanpu. **20** Jaa moha nokun Yovaa nokun vihai Jesucristo onannixonmun unaa nan nutun jahaa jonivo iromahaiton jau kuzahai ja jahaayamanox kankihnukanpu; jaa jaurazi yohikin mato paranhaivaun, man iromahaiton mato junuyamahain, jaa man jayoopanhonni ja jaayamahi jaa vinota iruzkikatzi manhkinukanpu.

21 Nan jau kuzati jovi sharaamurokon onanyamahima, kuzhax janonvokavihira Dioskihkirivi onanyamahima ¿Kuzanon jaarazi onanxon ja jahaakin jau kuzayamatira non?

22 Konmun nan jahaakin yohinivan yohinox kankihnukanpu "Jakirivizmun jananxon anox inohkinukanpu." Nan jahaakinrivimun yohihi nan vutzahkinukanpu: "Kochi non ramakoviin nashimahaimun, jakiriviz nuon taramunnoxkihnukanpu."

23 Januhaitomun jan jato rainvahin januyamanixohnu. Muhukin inaamahaitomun jan jato rainvahin ja jahaakinrivi kopixanhkin shinanyamanixohki. Diosin kopiti shinankinmun jan jato kuzayamanixohnu.

24 Non iromahai kopiimun Jesús korozin tzakamahavo jan nanixohnukanpu. Karakunmun iromakin jau kuzayaakin junuxon unaa ja jahaayamakin sharaahi janox nonhkai. Tzakamahaavo jaa varanmun non izinhai noku aronox janhkiki.

25 Ovaa carnero vahi vunohax kaanhaikavizmun man japanhnikuhnukanpu. Ramamun ja jahaayamahi manhkiki. Shinantzahax moha jaki chipoohaitomun mato ovaa carnero chituhai jonihkaviz mato chitunox Jesuskihnu. Maton kayarivimun mato chituxoni janhkiki.

Unaa jokatzi nokun
Yovaa Jesuskihnukanpu.

3 **1** Un maton kunhai un vutzavau, nantiyanmun mato ravuukin kunuuxonhi unhkainukanpu. Jaa kunuu ravuukin kunuuxonhi unhkainukanpu. Ja kunuu ravutan mato yohipaihi unhkainukanpu man shinan yovaanon. **2** Shinankanpu Diosin jovi vohai jonivaun noku ramaamakovin inannixohki Vunotzixankannapu jau kuzati jovi noku nokun yovakun noku vihai Jescriston noku inannikun mato jovi vohai jonivaun mato onanmakannixohki. **3** Shinan yokomun jankanpu, moha nutu kiyootizhainmun vukatzi tuxu kankihki, vuxonmun jaton iromakin jau kuzatiruz shinankatzi kankihki. Maton mukaaki jakin axon mukakatzi kankihki. **4** Vuxonmun mato yokaakatzi kankihki nan jahaakin: "¿Kuzra janix jaa janoriviz joxanhkin Jesucriston yohini?" Moha nokun Upahvo nokanikun kutzaamamunhki jaavimunhki jaa Diosin jau kiyoo kuzanitiyankavizmunhki. **5** Jaa jonivomun onanpaiyamahihkinukanpu ramaamamun Diosin nan naixon akinmun jan yohihaztipan maiya jununha paxkaanixkinukanpu.
6 Diosinrivinmun ovinhaya junuha vanixohnu kanpu jaa ramaama jayooni nutu muhujanhkin. **7** Jaa jan jau kuzayovaatininrivimun Diosin maiya mai man rama jahaa jan inon nutu nokoohai ixahinnon Diosin yohinixohnukanpu kohochi. Kohoomunkatzi kankihnu kanpu, jato Diosin nutu kiyoohain jau kuzaniivo yokaaxon muhuhain iromakin jau kuzanixo.

8 Jaarivitzi shinanyama jankannapu un vutzavau, nokun yovakun inhamun tii nutu mil varixutuucaviznukanpu, mil varixutuumun tii nutukavizki. **9** Vunaa jau kuzayamahaimamun Diosnukanpu jan jau kuzajanhkin yohini jaa jau kuzakatzi jaa tuxun shinanhaivo ja jahaa. Mato manahaxmun zamanox janhkinukanpu, kunyamamunii janhkinukanpu tzova pishta natishinanhi, kiyoovinin jakiriviz kiyoovinin jau jumayamanonvo.

10 Unaa jakiriviz johirokonmun ovaa jau jonuu vihai joni jau vikatzi tapazan jikihai ja jahaakiran jokatzi janhkinukanpu. Jaatiyanmun yomarizkatzi naihkiki rakuukovin korohtan, vishimun muhukatzi juruukiki, maiya jaa jau kiyoo jahaan jahaamun yamarizkatzi kiki.

11 Ja jahaahaxmun kiyoo muhuhkuukatzi jauhkinukanpu, matonkomun jaztii Dios jau jumayanakin jau kuzaxonjanhkanpu sharaakin jau kuzaxonquin. **12** Ja jahahax kunyovaaxon Diosin jato jau kuzaniivo jaa mai kiyoo yokaanon mananon jakanpu, jaa nutunmun nai muhuxon vishi chavaamakatzi chihi juruukiki. **13** Nokunrokonmun nai vunaaya mai vunaa manahax nonhkai jaa Diosin yohini noku inanjanhkin, yohini, janomun sharaakatzi kiki.

14 Karakun mato yohinon uvuu jahai jonivau, nan jau kuzanon manahax jaxon Diosvutann vuyannapai jankanpu jokin jan mato iromamahi vuchihi jonon. **15** Shinankanpu nokun Yovaa Jesucriston noku vurovurohyamakin noku chituhkinukanpu, javutan janon noku vixanhkin. Jaa non kunyovaahai novutan jau kuzahai Pablonmun mato nan jovi kunuuxonnixohnukanpu, Dioskovinnimun kunuumanixohnukanpu. **16** Jaa jan kunuuharazinmun jan nan mato yohinixohnukanpu, jaa jan kunuuhatonmun tuxu onanti sharaamahnukanpu karakunmun jato jau yohihaivaun onanpaihi kankihki, ja joni jau onan jaa Cristoki chipooyamahaitonmun iromakin yohinoxkankihki, ja jahaarivimunox kankihki jaa Diosin jovi kiyoo.

Kiyojanhkin.

17 Uvuu jahaivau, nantonmun un mato moha yohihanukanpu. Inyovaakomun jankanpu mato iromahai jonivaun paranmiz mato paranhavan konkovin Dios konyaakin junutimun manhki. **18** Nokun Yovaa Jesucristo noku vihaiton mato Dios chivanhai jonivo jamajahinnonukanpu, Jesucristo vuaxonnon kanpu junnuyamakin.

19 Kayahaxmun jan nokaxo yoshin iromahan jaton kaya iyonhnikun jato Diosin Jovi Sharaa ninkaamaxanhni kanixohnu. **20** No, jakun japanhni jonivo nokaxo yoshinnin jaton kaya iyonhnikunmun Jesucriston moha kayaxon jato Jovi Sharaa ninkaamahi kanixohnu. Dios jau jumahimun jonivo japanhkannixohki. Noen nontinhahi jakunmun jato iromahi jahaa iinkinmun vutzakin shinannon jato Diosin manahi japanhnixohki. Vutzakin shinayamayahaivaun, kanon Diosin ovi naha imahainmun junun mapohain joni kiyoo junumurankanixohki. Joni kiyoo junumuranhainmun ocho jonivo

junumuranyamakanixohki, Noe jan ainya jan vakuvotiya. Diosin Noe nontinhannon yohinikun jan nontikun vopahaxmun junumuranyamakanixohnu.
21 Ninkaakanpu, jaa jununha maihamun ovaa noku chokahavokaviznukanpu. Noku chokaxanhkinmun noku junumuran jikimanoxkankihki. Avo non jikihamun ovaa nashihakavizmahnukanpu. Noku junumuran jikimahaavaun nashiki jaxon yohiyamatimunhnukanpu. Noku sharaakin shinanxahinnon vutzakin shinanmanon Dios yohikatzi junumuran jikitimun nonhnukanpu. Ja jahaakin sharaakin shinanhaitomun noku non iromahairazi tovoxonox Cristohkiki. Rutuhavan kayanixon non iromahairazi noku tovoxontimun janhki. **22** Nai jahoo inaanixmun Diosin koon jahori tzahoohax janhkinukanpu. Kiyoovininmun Jesuscristo jau yohihain ninkaanoxkankihnukanpu, Diosin inaavaun jaa ninkaahi jakun, yoshin iromahanrivimun ninkaahihkiki.

Noku jau kuzaxonhaito jato rainvahin jau kuzaxonhi jatimun nonhnu

4 **1** Cristo muhuhaivaun jan izin ninkaanikunmun matorivi muhuhaivaun inzin ninkaakatzi manhkinukanpu. Inaahaitonmun iromaakin junutaishkinu. **2** Karakunkomun jaa man iromakin jau kuzayakin junuxanhkanpu. Jiriya jaxonkomum man jau kuzanonkavihira Dioskihki jumayamakin ja jahaakin jau kuzaxanhkanpu. **3** Cristo tanahamahtoxmun Dios shinanhi janoxkamun jonivohkamai ja jahaahi man japanhnikuhnukanpu. Iromakinkovinmun man jau kuzapanhnikuhku. Nan maton ainmahiva jahax, nan jatovutan pahunhax, nan fiestahax, nan jatovutan mukaahi kaxaahaxmun, man aruzkikin ayahi japanhnikuhku. Dios shinanyamakinmun man mapoyoranivo Dioskihkain shinanpahonnikuhku. **4** Moha Cristo tanakin jatovutan ravuukananyamahaitomun kanon notzixon mato januhihkankihnukanpu.
5 Shinanmurokonkanpu, nutu kiyoohain Diosin mato jaurazira man kuzaniihki yokaahainmun man jau kuzani yohikatzi manhkiki. Iinxanhkanpu, ratora jaa nutuhkax jahaa joni sharaavo jakun onanxon ratora joni iromakin onannox Dioskihki. Jaa nokanivo jonirivimun ratora joni sharaavo japanhnixki onanxon ratora joni iromakin onannox janhkiki.

6 Karakunmun jato Jesucriston jaa nokaani jonivaun kayarivi Diosin Jovi Sharaa ninkaamanixohki. Jaa vuzohri tziztokohamun jan jato tzova iromakunra tzovara sharaahki onannixohki. Jaa joni sharaavo katooxonmun jan jato jaa jan jahaakavizhi javutan janon iyonixohnu.

7 Moha nutu kiyootizhain mato yoshinnin parannontzi iromakin shinanxanhkannapu. Junuyamahikomun Diosvutan yovanhi jaxanhkanpu. **8** Sharaakinkomun jato kuunnanankihinhi jaxanhkanpu. Jaa kuunnananhaitoxmun jato iromakin shinanyamataishkihki. **9** Jatzanamuuyamakin maton jatin jato jirikihinxanhkin jato iyuxanhkanpu. **10** Tanaztiirazinkomun jato sharaakin jau kuzaxonpaikin jato axonxanhkanpu. Kuzakin mato sharaakin jau kuzaxonhikamun Dioskamai ja jahaakinkomun jato jau kuzaxonxanhkanpu. **11** Man jato jau yohikin jamun maton shinannun jau yohiyamakinmun Diosin shinannun mato yohimakun ja jahaakin jau yohitimun manhki. Jaa jato jau kuzaxonkinkomun Diosinmun mato jato jau kuzaxonnon amakun aki manhkiki shinankin jato axonxanhkanpu. Ja jahaahaxkomun jaxanhkanpu. Jaa mato Jesusin jau kuzaxonnirivi shinanhi Dios jasharanon. Shinanyovaayamun janhnukanpu, tzovan jau kuzahato junuumayamatimunhki.

Inaayovaamunkatzi Cristo jonivohkinu.

12 Ninkaakanpu mai: Inaakin vuchitantzi vurovurohxanhkannapu. Koonkovinrokon tunuhira manhkai iinxanhkinmun mato tanahi Dioskari. **13** Inaahi jaxonkomun Cristomunrokon isharakovinhi inaanixohki shinanxanhkanpu. Inaayovaahi javi tunuhax jahax Jesucristo tanahai jonivokovinnixmun jahax manhkiki. Moha nutu kiyoohain shinan yovaayahtox johato Cristo iinhimun jasharakatzi manhkinukanpu. **14** Cristo tanahaito mato iinkin mato januhaivauntzi vurovurohxanhkanapu. Diosin Kaya Sharakun mato jakinhna shinanhikomun javi mato januhaivaun jasharaxanhkanpu. **15** Nan jahaahairazi jato kastiikahavomun javi tunuhax inaanoxkankihnukanpu: Nan jato rutuhai akun, nan jonuu jau vihai akun, nan jato jau paranhaiya joni iromarazimun jato kastiikanoxkankihki. **16** Cristo tanahai noku janovi inaamahavan ranooyamakin aruzkikin sharaakin Dios yohiti nonhki.

17 Vunaakovinmun ja Cristo tanakin yohihairaziz tziztokohookatzi nonhkanukanpu jau kuzahi janoxra nonhkai noku Diosin yokaanon. Jaan jaurazi kuzanoxra nonhkai onanxonmun tzovara koonkovin jaa tanahai jonivohki yohikatzi janhkiki. ¿Kuzakinvizkara shinankatzitzi jaa Diosin Jovi ninkaati shinanhi ikai jonivohki? **18** Ja sharaahi jahaitoxmurokon Dios jari vopanavan katimakun jamun iihi vonoxkankihki. ¿Man shinanha Dios jari votira iromahai jonivo?
19 Jaki chipoohi jahax man inaanonkavimuni Dioskiki tunuxon sharaakin jau kuzahiimatzi junuxanhkannapu. Jatzanamuuyama-hikomun Dioski chipooxanhkanpu. Jaanmun jan mato yoranixohnukanpu, jaaxrivimun matovutan junuuyamahi jakatzi janhkiki.

Kuzhax jatirahki Cristo tanahai jonivo Pedron yohini.

5 **1** Iya Pedron mato yohinon iya ninkaakanpu, Jesus tanahai jonivo chituhai xunivau. Iyarivimun un jato chituhai jonihnukanpu. Iyakovinninmun un korozin tzakamahavo inaakahin nahato Cristo iinnikuhnukanpu. Iyanrivi Cristo tanahaitoxmun javutan jakatzi unhkanukanpu, jan unaa nuku main johain. **2** Matomun Diosin katoonihkinukanpu, jaa Jesuski chipoohairazi jato chituxahinnon. Ovaa jonin carnero chituhaikavizkinkomun jato chituxanhkanpu. Jato man jakinhxon chitunonkavimuni Dioskihki shinanxonkomun jato jakinhxon chituxanhkanpu. Tzovan mato jato chitumahikinhkaintzi ixanhkannapu. Koriiki vixanhkin shinanyamakinkomun jaton omizvoxon jato chituxanhkanpu. **3** Jaton apokinkaintzi jato nichinxanhkannapu, jato kuunkinkomun kuzhax jatirahki jato onanmaxanhkanpu. Kuzhax jahaxra manhkai mato iinxahinnovokomun sharaahi jaxanhkanpu.

4 Shinanmurokonkanpu, ja jahaaxon man jato sharaakin chituhain mato chituyovaahai Jesucristo joxonmun mato kopiiyovaakatzihkinu. Man junuuyamahi javutan jaxahinnonmun mato jan jatin iyokatzi janhkiki. **5** Un matorivi yohinon iya ninkaakanpu, maxovau:

Mato jau yohihaitotzi mato chituhai xunivo jau jumaxanhkannapu.
Chituunanhi jaxonkomun matovu Cristo tanahai jonivo sharaahi

shinannananhi jaxanhkanpu. Unaatzi yovaaki jahax ixanhkannapu. Yovaamunrahkavanri shinanhai jonivomun omizvoyamanox Dioskihnukanpu, jaki chipoohairokonmun jato omizvonox janhkiki.

6 Diosmun maton apokovinhnukanpu. Karamunhkikomun kanon yovaaki jahax iyamakin jato jau kuzaxontira manhki shinanhi jaxanhkanpu. Shinanyovaayahtox mato yovaamapakin mato imatimun Dioski. **7** Mato chituhaikovinmun Diosnukanpu. Karamunhkikomun tzovaki chipootirahki shinayamahi jakiruz chipooxanhkanpu. **8** Junuyamakinkomun mato zinaahai yoshin iromahanmun mato iromamapaihihkiki shinanhi jaxanhkanpu. Kuzhax jato pixanhkin vunahi kaanhi varavarahnoxkamun inanhahkamai, ja jahaahimun kaannox yoshinhkinukanpu, jato iromamaxanhkin vunahi. **9** Cristo tanahai jonivo jaa mai tohaztipan jahaa jato iromamaxanhkin vunahi jan jakun onanxon mato jau yohihaito ninkaayamakinkomun katannon yoshin yohixanhkanpu.
10 Ravuu pishtahi inaahaitomun mato shinan vivonon mato shinan vimakatzi Dioskihnukanpu. Shinanvivohaitomun kanon, mato unaa iromamayamakatzi yoshinhkinu. Jesucristoki chipoohaitomun mato Diosin katoonixohki, jan jonivo jaxahinnon. Maton kuunyovaakinmun man javutan jaxahinnonkavimuni janhkiki. **11** Shinan yovaanikatoxmun kanon, junuuyamahi nokun apokovinhax jan janonnukanpu.

Jaztiikin Pedron Dios tanahai jonivo jau yohini.

12 Man iinxon yovannonmun nan kirika pishta mato Silvano vomaxoni unhkanukanpu. Nokun vutzakavizkovinmun janhki. Inaahaito mato iinkinmun mato jakinhkatzi Dioskihki. Karakunmun javi inaahi jahax jatzanamuuyamahi Jesucristo tanaxanhkanpu.
13 Jaa mato katooxon Diosin jatorivi katooni Babilonia main jahaa jonivaunmun mato sharaakin shinahihkiki. Jaa un kuunyovaahai joni Marconrivimun mato shinanyovaahihkinukanpu. **14** Ovaa vakurazin shinanhaivokavizkinkomun ja jahaakin jato sharaakin shinanhi jaxanhkanpu, ranoyamahi jaxanhkin, Cristo tanahai jonivau. Kanon jaa pishtanonnukanpu.

II Pedro

PEDRONMUN DIOSIN JOVI KANON RAVUUKIN VIHIHKINUKANPU.

Matora man.

1 **1** Iyamun unhkanukanpu, Simon Pedronmun unhki, Jesucristomun jau kuzaxonhi jahax unhkai, janmun jan iya jovi sharaa jato yohixahinnon nichinnihkiki jarira man jaha. Jesucristo, nokun Dioshax, noku vihai sharakun mato jakinhnax kihnukanpu, jakimun jan mato chipoomanixohnukanpu, jaa jan noku jaki chipoomani ja jahaakin.

2 Diosmun yohihi unhkainukanpu mato kunyovaakin mato ranoyamakin jamanon, matonrivi man aruzkikin Dios onanoyovaapaiihi janon nokun Yovaa Jesusrivi.

Dios kuunhai ja jahaahi jaxankanpu.

3 Jan jau kuzatiyovaamun Diosin noku inanjanhkin vanixohnukanpu, jaa non maxkaaharazi noku inanjanhkin, jaa jan kunhai ja jahaahirivi non janon. Jaa jaurazimun noku Diosin inannixohnukanpu noku Jesús onanmaxon. Diosinmun noku Jesús nichin jonixohnukanpu noku katooxonmun jan noku jan nutun javutan jaxahinnon jamanixohki.

4 Jaa jan noku jau yovaavoya jau sharaavo inanjanhkin yohinimun jan noku inannixohnukanpu. Jahonmun ovaa Dioskavizkatzi manhkinukanpu, nan nutun jahaa joni iromahai ja jahaamai nan joni iromahaitonmun jato tuxu muhunoxkihki.

5 Karakunmun mato yohihi hunhkai nanrazi jau kuza jankanpu:

Dioskimun chipoohi manhkiki,
yohixon, nan sharaakin jau kuzapaxon,
nan Dios onanpaiyovaaxon.

6 Man iromaxanhkin shinanhai jaa unaa ja jahaayama jankanpu, vurovurohkin jau kuzayamahaitox Dios chivanhai joni sharaavoxankanpu. **7** Novutan Cristo chivanhaiya jaa kiyoovi jato jaakavizrazikin kiyoovi kunkin.

8 Jaa mato Jesucristo onanxon jaarazi jau kuzatimun manhnukanpu, aruzkikin sharaakin jau kuzatimun manhki, ja jahaahax jaxon sharaakin jau kuzahi jatimun manhnukanpu **9** Ja jahaakin jau kuzayamahaimun ovaa joni vutakaviznukapu, Diosin jan iromahai kiyoo potaxonnikumun shinanyamanox kankihki.

10 Un vutzavau, Diosinmun mato katooniihkinukanpu jan jonivo jaxahinnon, unaa junuuyamakatzi jan jonivo jaxanhkinko, mun nanrazi jau kuzajankanpu. Nan jahaajaxmun nan nutunnohax Dios chivanhai iromayamakatzi minhkiki. **11** La jahaahaitomun mato jasharakin nuri vukanpukatzi Jesucristo kiki jan jaahaxmun unaa nayamaxanhkin nutu ivohax janhkiki.

Konkovin jovi yohinivo.

12 Karakunmun mato junuyamakin jaa shinanmakatzi unhkainukanpu, javikin onanxo, junuyamakinmun javi shara mato yohinivan konhi manhkiki. **13** Javipaiihi nayamaxonmun mato junuyamakin jaa yohikatzi unhkainukanpu. **14** Nokun yovaa Jesucristonmun iya yohinihkinukanpu vunaamun nakatzi unhhkai;

15 Inyanroconmun jaa un mato jau yohihai man vunotishinankin moha un nanikun.
16 Jaa non mato nokun yovakun jau kuzayovaahaiya jan unaa jokatzi janhkiki yohikinmun non mato nomun shinanxon yohiyamakinmun non nokun vuronkovin jau kuzayovaahaito noku yovaa innixon yohinikuhnukanpu. **17,18** Nokuxmun non jano jonikuhnukanpu, Diosin Jesús jau yohihain. Jasharakinmun, jan noku inmanixohnukanpu ka sharaamun janhki, jaa Diosinna manannunohax, Dios tohax nan jahaakin yohihaito ninkaanikuhnukanpu: "Nanmun un vaku jonihnukanpu, jaamun kunyovaahi unhkai, javutanmun jasharahi unhkai."

19 Karakunmun konkovinhi unhkainukanpu jaa Diosin Jovi sharaa vohai jonivaun jato yohipanhonimun konhki. Ninkaayovaakomun jaa jovi sharaa jankanpu janmun mato kuzhax jatirahki yohihikiki jaa Jesucristo johai chaiiki vutzakin shinan jankanpu. **20** Chipotirokon jau kuzajanhkin, Diosin jovi jaa kirikanan jahaa nomun nokun shinannun yohipaiikin yohitimamunhnu kanpu. **21** Rato joni Diosin jovi vohaitoxmun pishtakovin jamun jaton shinannun. Yovanyamapanhonixohnukanpu. Ja jahaayamahimun Diosin jato yovanmaha yovanpahonKanixohki Diosin Kayan jato inmaha.

Jovi ontza jato yohinivo.

2 **1** Israel jumanrivimun tuxu japanhkannixohnukanpu jatomun Diosin nichinnihkiki yohihai, konmamun japanhkannixohki. Ja jahaahirivimun jakatzi mato jau onanmahaiki jahax ikai kankihki, Diosin jato nichinnikihkainmun yohikatzi kankihki jaamahan. Jatonmun mato jau ontza yohikatzi kankihki iromarazi, onanmanmaxon jatonmun mato viyamatiki Jesucristokain yohikatzi kankihki. Karakunmun shinanyama pishtahaito jato muhuyovaakatzi Dioskihki.
2 Nahaxmun jakatzi kankihnukanpu jaa jato jau onanmahaiki jaxon jato yohihai. Jaa janivoki paranxonmun jato jau parankatzikankihki.
3 Jaa jato jau onanmahaiki jahax ikaitonmun koriiki naha vipakatzi kankihki, vimunkatzi kankihki jato jau paranxon. Mohamun jato kastiikaxanhkin Diosin ramaama yohinikinukanpu, rakikonmun jonuuyamaktzi kankihki jato Diosin kastiikahain.

4 Iromaxomun Diosin jan inaavo jaa iromahaavo potaxonyamanixohnukanpu, chihi nokayamahai jarimun jan jato potanixohki. Jarimun jakannahki yamuumuran cadenan nuxuuhax jato Diosin jau kuzaniivo jaa kiyoo yokaanon nutu nokoojahinnon.
5 Jatorivimun Diosi iromahaivo potaxonyamanixohnukanpu jaa Noé jahaatiyan japanhni. Ovinha jan jato nichinxonnaamun kiyoovi nokakanixohki. Noeztiimun Diosin namayamanixohki jato jau sharaaruz jato onanmahaito, Noeyamun Diosin siete yora namayamanixohki. **6** Diosinrivimun jaa Sodomaya Gomorra juman jahaa jonivo kastiikanixohnukanpu: Jatomun jan kohanixohki kororuz janon, jaa iromahaitox kuztira kannihki onannovo. **7,8** Lot rokon kohahamamun janhki, joni sharaamun Lot janixohki. Jaa jumanrivimun Lot japanhnixohki, nutuztiirazimun Lot inaapanhonixohnukanpu nutu kiyoztiirazi iromahaito jato inhi.

9 Janmun noku onanmahikinukanpu Diosinmun onanhaxkihki jaa jau iromarazi jaa Dios chivanhairaziz vinoohaivoo. Janorivimun jahax jaa iromakin jau kuzahaikankihki jatonmun jato kastiiko vikatzi kankihki, jaa nutu nokoohainmun jato yokaakatzi Dioskihki jaa jato kiyoo jau kuzaniivo yokaati nutu nokoohain. **10** Jato Diosin jau yohikun jumakin iromakinruz jau kuzahainmun jato kastiikakatzi Dioskihnukanupu. Jaa jato jau onanmahaiki jahax ikaimun jato jau onanmahai jonivomun jau onanyamahaxkankihnukanpu, onanki jahaxmun inoxkankihki, rakuuyamakinmun Diosin inaa sharaavo janunox kankihki.

11 Jan jato onanmahaivo javi jaa jato jau onanmaki jahax ontzahai vinotan jau kuzayovaahaitonmun jato januyamanox kankihnukanpu Dios vuzohrixon.

12 Onanyamakovinmun jauhax kankihnukanpu jamun jaton shinannuruz jau kuzapahaitoxmun yovaaki jahax inoxkankihki, jau onanyamaxon jamun yohikuhimun vachin naanox kankihki; ovaa yohinna kavitzaxmun kankihki, vakuhax puxkooxo yohinna achihaivo ja jahaamun jatonox kankihki. **13** Inaamunkatzi kankihki jato inanaamahaitox, shinanhavoki nutun jau kuzahavo sharahkaimun, inoxkankihki. Ranoomunhnukanpu non jato iromahaito inha matovutan jasharahi vuhax kaxaahavonun Diosin jovi ninkaati nohax.

14 Jaa jonivaun pishtakovin xanovo sharaaxon inruzyamanoxkihnukanpu, jaa xanomun axanhkin shinannox kankihki; Jaa Cristoki chipooyovaayamahaimun jato parannox kankihki, sharaaki jaxonmun jato imanoxkankihki jaa jau kunhaivo vinoxkavikin. Jatomun kaztiikakatzi Dioskihnukanpu. ¡Jaamun ontzaamahki! **15** Vunoonirazimun vohotanox kankihnukanpu, mohamun Dios jau kuzaxonyaakin jununixon Balaam ipanni, ja jahaa jankin Beoron, vaku joni, janmun koriiki nahakovin vipanixohki jau kiyoo iromarazikin. **16** Ja jahaakin iromakin jau kuzayaahaitomun yohinna burra yovannixohki yoran javin kanonmun unna iromakin kuzapanan amamanixhki.

17 Jaa jato jau onanmahaiki jahax ikaimun ovaa paxko vakonma viti junumahizkaviz kankihnukanpu; ¡Ovaa nai kohin niyu koshin vohaicaviz kankihki! Diosinmun jato jaa castiikakatzi kinukanpu unaa jokonyamakatzi jari janonmun okumuran yamuumuran potakatzi Dioskihki. **18** Jatonmun jato konkinhkain imajanhkin konkaviz sharaa jau yohinox kankihki konkovinmakun. Jatonmun jato jaa iromakin jau kuzahaivo ja jahaakinrivi jato iromamapaiinox kankihki, jaa jatox iromahaivo ja jahaanon. **19** Jatomun yohinox kankihnukanpu jaa jau kuzapahaivvomun tzovan jato amamayamanon jau kuzakatzi kankihki, jatonvimun iromakin jau kuzayaakin junuyamahi kankihki.jaa iromahaivohtonmun jato muhukin kiyokatzi kinukanpu. Jaa iromaakin junuyamahai jonimun iromahan inaahnukanpu. **20** Jaa moha nokun Yovaa nokun vihai Jesucristo onannixonmun unaa nan nutun jahaa jonivo iromahaiton jau kuzahai ja jahaayamanox kankihnukanpu; jaa jaurazi yohikin mato paranhaivaun, man iromahaiton mato junuyamahain, jaa man jayoopanhonni ja jaayamahi jaa vinota iruzkikatzi manhkinukanpu.
21 Nan jau kuzati jovi sharaamurokon onanyamahima, kuzhax janonvokavihira Dioskihkirivi onanyamahima ¿Kuzanon jaarazi onanxon ja jahaakin jau kuzayamatira non?
22 Konmun nan jahaakin yohinivan yohinox kankihnukanpu "Jakirivizmun jananxon anox inohkinukanpu." Nan jahaakinrivimun yohihi nan vutzahkinukanpu: "Kochi non ramakoviin nashimahaimun, jakiriviz nuon taramunnoxkihnukanpu."

Unaa jokatzi nokun Yovaa Jesuskihnukanpu.

3 **1** Un maton kunhai un vutzavau, nantiyanmun mato ravuukin kunuuxonhi unhkainukanpu. Jaa kunuu ravuukin kunuuxonhi unhkainukanpu. Ja kunuu ravutan mato yohipaihi unhkainukanpu man shinan yovaanon. **2** Shinankanpu Diosin jovi vohai jonivaun noku ramaamakovin inannixohki Vunotzixankannapu jau kuzati jovi noku nokun yovakun noku vihai Jescriston noku inannikun mato jovi vohai jonivaun mato onanmakannixohki. **3** Shinan yokomun jankanpu, moha nutu kiyootizhainmun vukatzi tuxu kankihki, vuxonmun jaton iromakin jau kuzatiruz shinankatzi kankihki. Maton mukaaki jakin axon mukakatzi kankihki. **4** Vuxonmun mato yokaakatzi kankihki nan jahaakin: “¿Kuzra janix jaa janoriviz joxanhkin Jesucriston yohini?” Moha nokun Upahvo nokanikun kutzaamamunhki jaavimunhki jaa Diosin jau kiyoo kuzanitiyankavizmunhki. **5** Jaa jonivomun onanpaiyamahihkinukanpu ramaamamun Diosin nan naixon akinmun jan yohihaztipan maiya jununha paxkaanixkinukanpu.
6 Diosinrivinmun ovinhaya junuha vanixohnu kanpu jaa ramaama jayooni nutu muhujanhkin. **7** Jaa jan jau kuzayovaatininrivimun Diosin maiya mai man rama jahaa jan inon nutu nokoohai ixahinnon Diosin yohinixohnukanpu kohochi. Kohoomunkatzi kankihnu kanpu, jato Diosin nutu kiyoohain jau kuzaniivo yokaaxon muhuhain iromakin jau kuzanixo.

8 Jaarivitzi shinanyama jankannapu un vutzavau, nokun yovakun inhamun tii nutu mil varixutuucaviznukanpu, mil varixutuumun tii nutukavizki. **9** Vunaa jau kuzayamahaimamun Diosnukanpu jan jau kuzajanhkin yohini jaa jau kuzakatzi jaa tuxun shinanhaivo ja jahaa. Mato manahaxmun zamanox janhkinukanpu, kunyamamunii janhkinukanpu tzova pishta natishinanhi, kiyoovinin jakiriviz kiyoovinin jau jumayamanonvo.

10 Unaa jakiriviz johirokonmun ovaa jau jonuu vihai joni jau vikatzi tapazan jikihai ja jahaakiran jokatzi janhkinukanpu. Jaatiyanmun yomarizkatzi naihkiki rakuukovin korohtan, vishimun muhukatzi juruukiki, maiya jaa jau kiyoo jahaan jahaamun yamarizkatzi kiki.

11 Ja jahaahaxmun kiyoo muhuhkuukatzi jauhkinukanpu, matonkomun jaztii Dios jau jumayanakin jau kuzaxonjanhkanpu sharaakin jau kuzaxonquin. **12** Ja jahahax kunyovaaxon Diosin jato jau kuzaniivo jaa mai kiyoo yokaanon mananon jakanpu, jaa nutunmun nai muhuxon vishi chavaamakatzi chihi juruukiki.
13 Nokunrokonmun nai vunaaya mai vunaa manahax nonhkai jaa Diosin yohini noku inanjanhkin, yohini, janomun sharaakatzi kiki.

14 Karakun mato yohinon uvuu jahai jonivau, nan jau kuzanon manahax jaxon Diosvutann vuyannapai jankanpu jokin jan mato iromamahi vuchihi jonon. **15** Shinankanpu nokun Yovaa Jesucriston noku vurovurohyamakin noku chituhkinukanpu, javutan janon noku vixanhkin. Jaa non kunyovaahai novutan jau kuzahai Pablonmun mato nan jovi kunuuxonnixohnukanpu, Dioskovinnimun kunuumanixohnukanpu. **16** Jaa jan kunuuharazinmun jan nan mato yohinixohnukanpu, jaa jan kunuuhatonmun tuxu onanti sharaamahnukanpu karakunmun jato jau yohihaivaun onanpaihi kankihki, ja joni jau onan jaa Cristoki chipooyamahaitonmun iromakin yohinoxkankihki, ja jahaarivimunox kankihki jaa Diosin jovi kiyoo.

Kiyojanhkin.

17 Uvuu jahaivau, nantonmun un mato moha yohihanukanpu. Inyovaakomun jankanpu mato iromahai jonivaun paranmiz mato paranhavan konkovin Dios konyaakin junutimun manhki. **18** Nokun Yovaa Jesucristo noku vihaiton mato Dios chivanhai jonivo jamajahinnonukanpu, Jesucristo vuaxonnon kanpu junnuyamakin.

I Juan

JUANUNMUN DIOSIN JOVI VIYAMAHAITON VIHIHKINUKANPU.

Junuuyamahi janon noku jamahaimun Jesucristohnu.

1 **1** Ja jayoonimun mato yohihi nonhkanukanpu, jaamun non ninkaaxon innikuhku. Nokun vurokovinnimun non inxon nokun mukunkovinnin ramannikuhku. Jaamun jan noku namayamahai jovihki. **2** Janmun jaa nokun namayamahai jaxon janvi noku yohinixohki, nokunmun non innikuhku, ramamun nokun mato jaa yohihi nonhkai noku namayamahai jan noku tzovara janhki yohinixohki.

3 Jau kuzahato iinkin jau yohihaito Jesucristo ninkaanixonmun mato yohihi nonhkanukanpu, matonrivi man non shinanhai ja jahaakin shinanhi janon. Nokun Upa Dioski chipoohax, nan nokun Yovaa Jesucristoki chipoohaxkimun jahax nonhkanukanpu. Matoxrivi man ja jahaanonkavimuni jahax nonhkai. **4** Jasharahi man novutan jaxahinnonmun mato nan kirika kunuuxonhi nonhkanukanpu.

Sharaakovinnixmun Dioskihnu.

5 Jesucristonmun noku onanmanixohnukanpu sharaamun Dioski, jaa Dios jahaa jarimun iromati yamahki. Jaa jovi sharaamun mato yohihi nonhkai.

6 Diosvutan ravukananhi jaxon yohihi junuuyamahi iromahi jahax ontzahi nonhkanukanpu Diosvutan ravukananyamahi jahax. **7** Sharaa Dios jakun nokurivi sharaahi jahax kanon jakiztii ovaa vakurazikaviz jatimun nonhnukanpu, kanon noku non iromahai noku potaxonkatzimun Jesusin noku jimihkahin naxonnixohki.

8 "Iromahaiton iromayamamunnox nonhkanukanpu" kin yohihimun nokuxvi ontzanox nonhkainukanpu, karakunmun noku jau konyamanox kankihki. **9** Iromahi jaxonrokon kanon vutzakin shinanjanhkin yohihaito noku non iromahai kiyoo potaxonkatzi Jesuskihnukanpu.

10 Jaa pishtakovinmun iromakin jau kuzayamanox nonhkai yohikiin ontzaki Dioskain yohitimun nonhnukanpu, karakun jan noku jovi sharaa yohihain konkovin jaa jovi sharaa vihaamamun nonhki.

Noku japa jau yohixonnox Cristokinukanpu.

2 **1** Tzova pishtax iromahaito mato potaxontimun Jesucristohki shinanjankanpu, mato omizvokin mato Dios yohixontimun janhki jaztiikovinnix iromayamahaiton mato Dios yohixontimun janhnukanpu yokaahaito. **2** Non iromahaimun noku potaxonnox Dioskihnukanpu, jamun jan shinannunmun Criston noku naxonnixohnukanpu, jaa juma kiyopanjahaa jonivo irooomahaikirivi.

3 Diosin jau yohipahonnikun jumayamakin ja jahaakin jau kuzahi jaxon jaa chivanhai jonivomunra nonhkari onantimun nonhnukanpu. **4** Jaa Diosin jau yohiha jumaxon "Cristo chivanhai jonimun nonhki," kin yohihaito noku koonyamatimun tzovahnukanpu.

5 Jaa Diosin jau yohipahonnikun ja jahaakin jau kuzahi jahaamun non Dios kuunyovaahai jonihnukanpu. Dios kuunyovaahi non jakun jan novutan jakunmun onanhax nonhkai.

6 Jaa Jesucristoki chipoohi jaxon yohihaitox iromayamatimun nonhnukanpu. Jaa jan nuku main japanhni ja jahaahi sharaahi jatimun nonhki.

Jau kuzati jovi vunaa.

7 Yohinon ninkaakanpu, Cristo chivanhai jonivau: Jaa un mato Jovi Sharaa kunuuxonhaimun jovi vunaamahnukanpu. Diosin yohikun iyoonikaavaun kunuupanhni Jovikavizmunhki. Man ninkaapahonni Kuzhax jatirahki yohinivo jovikavizmunhnukanpu.

8 Javikin ramaamakovin jovi ninkaapahonnixon man rama ninkaahamun jovi vunaa ninkaahakaviznukanpu. Ramaamamun iromahi japanhnixon mato Diosin kastiikati shinankinmun, kanon kuzhax jatirahki jovi yohikin kunuupanhniivo ja jahaahi man japanhnikuhnukanpu. Ramamun ja jahaamahki. Ramamun Jovi Sharaa ninkaaxon kuzhax jatirahki onanhaxmun ja jahaahi jahax manhkinukanpu. Jesucristonmun mato naxonnixohki onanxon shinantzaxonmun, kanon sharaakin shinanhi manhkinukanpu. Jaa noku Criston onanmanikunmun noku muztun sharaakin shinanmanox jovi sharaahkiki.

9 Tzova pishtan sharaamun jahax unhkanu kin yohihi jaxon Dios chivanhai jonivo zinaahaimun konkovin sharaahi jayamahaxkihnukanpu, yamuumuranmun jahax kankihki. **10** Jaa jato kunnanankihinhi jahaamun Diosin jotaha shivi sharakun jahax kankihnukanpu, karakun javutanDios chivanhai jonivo iromamatimamun kankihki. **11** Jaa javutan Dios chivanhai jonivorokon zinaahi jahax yamuumuran jahax kankihki yamupan jato vutaamaha.

12 Matomun jovi kunuuxonhi unhkanukanpu, un vakuvokaviz un maton kuunyovaahai jonivau: Mato omizvokinmun Diosin Vaku Jonin mato naxonnixohki. Mato naxonkinmun jan man iromahai mato potaxonixohnukanpu, unaa shinanyamajanhkin.

13 Matomun kunuuxonhi unhkanukanpu xunivau, matonmun Jesús onanhax manhkiki, jaxmun jan jayoonixohki Diosin nan nutuhaamakun. **14** Matomun kunuuxohni unhkanukanpu, kurux yovaa man janon kurux yovaaxonmun man yoshin iroma maruz akin vachinkin kanannikuhku, Diosin jovirokonmun man konkovin vinikuhku. Nokun Upa Dios man onannikunmun un mato kunuuxonhanukanpu.

Nan nutun jahaa jautzi kunjanhkannapu.

15 Nan nutun jahaa jonivo iromahi jahaikaviztsi jaxanhkannapu, iromahaivo ja jahaarivitzi jaxanhkannapu. Ja jahaahi jahax konkovin Dios chivanhai jonivomaamatimun manhkari. **16** Dios shinanyamahai jonivauxmun jaton shinan iromakun jau kuzahi janoxkihnukanpu. Xanovo axanhkin shinankinmun jaa jau iinhaivorazirivi kuunkin vipanoxkankihki. Yovaakovinki jaxon jau yohihimun janoviruz yovannoxkankihnukanpu. Iromakin shinankinmun jau kuzanovokavimuni Dioskihki ja jahaakin jau kuzayamanoxkankihki. Karakunmun jato jakinhyamakatzi Dioskihnu. **17** Jaa Dios shinanyamahai jonivauxmun ravuu pishtahi jasharahi jahaxkankihnu. Jau kuunhaivorazirivimun koshi yamarizkatzihkiki. Jaa Dioski chipookin jan jato jau kuzanon yohikun ninkaahairazirokonmun junuuyamahi Diosvutan jahaxkankihki.

Cristo zinnahai jonivo.

18 Yohinon iya ninkaakanpu, un kuunyovaahai jonivau: Zamayamakovinmuni moha nutu kiyootizkihnukanpu. Cristo zinaahai joni jokatzi jakun kakaahaitomun ninkaanox manhkinukanpu. Mohamun Cristo zinaahai jonivo naha vunixohnukanpu, karakunmun nutu kiyootizkihki onanhax nonhkai.

19 Jaa Cristo zinaakovinhai jonivorivimun novutan jayoonixohnukanpu. Novutan jajaahinmun paxkaakanixohki. Konkovin novutan jahaitoxmun novutan jakanhkankihki. Novutan jahaamamun kankihki jato onanmakatzimun paxkaakannixohkki.

20 Diosin Vaku Joni Cristonmun mato nan nutunoha katooxon vutzakin vaxon jan Kaya inannikun jovi kon onanhaxmanhkinukanpu.
21 Karakun mato kunuuxonhi unhkannukanpu, jovi kon man onankun onanxon. Onanmunnax manhkinukanpu jaa onanhahtox ontzayamatimunhki.

22 "Jaa Diosinmun Jesús nichinyamanixohki," yohihai jonivomun ontzahai jonihnukanpu. Ja jahaahi yovanhai jonivomun jaa Cristo januhai jonivohki. Cristo janukinmun Upa Diosrivi janunoxkankihnu.
23 Jaa Cristo chivanyamahaitonmun japa Diosrivi chivanyamanox kankihnukanpu. Tzova pishtan Jesús chivanhaitonmun japa Diosrivi chivannox kankihki.

24 Karahkavitzi jaa non mato ayookin jovi ninkaamaniitzi vuno janhkannapu. Ja jahaakin junuyamakin jau kuzahi jahaxmun Cristoya Diosin jonivo jakatzi mahkiki. **25** Jaki chipoohaitoxmun noku potayamakin, non javutan junuuyamahi jaxahinnon noku Jesusin yohinixohki.

26 Matomun nan kirika kunuuxonhi unkanukanpu, tuxu jonivaunmun mato jau paranpaihihkiki mato yohi jankin. **27** Cristomun mato jan Kaya sharaa inanni kinukanpu, karakun mato tzovan jovitza yohitimamunhki. Criston Kayan mato jau kiyoo onanmatimunhki, jaa jan mato jau onanmahaamun ontzaa mahki, jaarokonmun konhki. Jaa mato Criston Kaya jau onanmahaa ja jahaakin jau kuzajankanpu, junuuyamahi Cristovutan jaxakanpu.

Diosin Vakuvo.

28 Yohinon iya ninkaakanpu, un kaivau: Cristo shinanhikomun jaxanhkanpu. Jaki chipoohax jaxonkomun unaa jan joxahinnon manajanhkanpu. Ja jahaaxon man manamanahain jan johainmun, kanon pishtakovin ranoyamahi jasharakatzi manhkiki.
29 Onannmunax manhkinukanpu, ja japa kunhairazimun japa jau kuzaxonnox Cristo kinukanpu. Karakun jaa Dios kunhairazi jau kuzahairazirivimun Diosin vakuvo kankihki.

Tzovara Dios chivanhai jonivo.

3 **1** Yohinonkomun iya ninkaakanpu: Nohon kuunyovaakinmun jan jonivomunra nonhkari yohihi Dioskihnukanpu. Koonkovinmun non jan jonivohki. Jan jonivomun nonhkimun onanyamanox Dios shinanyamahai jonivohkinu. Dios shinanyamakinmun tzovara nonhki onanyamahaxkankihki.

2 Iinkanpu, uvuu jahaa jonivau: Nohon kuunyovaakinmun jan jonivo non janon noku Diosin jamanihkinukanpu. Jan jonivo janon noku jamaxonmun nutu kiyoohain kuzkatzira nonhkaimun onanyamahax nonhkai. Jesucristo jakiriviz johainmun jaakavizkatzi nonhkanu onanmunax nonhkai. Johaitomun kutzara janhki iinkatzi nonhkanukanpu, karakunmun jaakavizkatzi nonhkai. **3** Jaa Jesucristo jonon manahaitoxmun iromaakin jununix sharaahi jahax nonhkainukanpu. Pishtakovin iromakin jau kuzayamahai Jesús jakun onanxonmun iromakin jau kuzayaakin jununix nonhkai.

4 Jaa iromahi jahaitonmun Dios jau jumataishkihnukanpu. Jaa Diosin jau yohikun ninkaayamahairazimun iromahki.

5 Onanmunax manhkinukanpu, nan nutun Jesucristo jonikun non iromahai noku potaxonkatzi. Iromayamamunnox Jesucristo kinukanpu, iromayamatirivimun janhki. **6** Karakun tzova pishtax Jesuvutan ravukananhaitox javutan japahi unaa iromayamatimun tzovahnukanpu. Jaa iromahai joninmun Jesús onanyamaxon jan jau yohihairivi onanyamanox kihnukanpu.

7 Un vakuvokaviz man jakunmun mato parantivo shinankin mato Jovi yohihi unhkai. Un mato Jovi yohihaikomun iinsharaahax jaxanhkanpu. Jesucriston shinanhaikaviz jahamun mato kastiikayamakatzi Upa Dioskihki. **8** Jaa junuuyamahi iromahi jahai jonimun yoshin iromaya ravuuhai jonihnukanpu, jaa Diosin nan nutuhatiyannohaxmun iromatinix yoshinkiki. Karakunmun Diosin Vaku joni jonixohki yoshinnin jau kuzaha muhunkatzi.

9 Diosin jonikovinvo jahaxmun unaa iromayamahi janox jonihkinukanpu, Dios jahaakavizmun janoxkankihki.

10 Ja jahaahaito noku iinkinmun Dios chivanhai jonivomunra nonhkari onanhaxkankihnu. Tzovara Dios chivahai jonivohki onanxonmun, tzovara yoshin chivanhai jonivorivihki onanhax nonhkai.

Kuunnanankomun jaxanhkanpu.

11 "Kunnananti," yohihaitomun man noku ninkaapahonnikuhnukanpu. **12** Cainkaviztzi jaxanhkannapu, yoshinnin vakunmun jan jan vutza Abel rutunikunri. Kuzanonra jan jan vutza rutunixki shinankanpu. Diosin jau kuzanon yohiha jumakinmun Cain Dios jau kohaxonixohnu. Jan vutzanrokonmun Diosin jau kuzanon yohiha jumayamakin jau sharaavo Dios kohaxonixohki. Sharaakin Dios jau kuzaxonhaito jan vutza iinhiinkhi notzixonmun Cain jan vutza rutunixohki.

13 Yohinon iya ninkaakanpu, Dios chivanhai jonivau: Mato Dios chivanyamahai jonivaun zinaahantzi. Kuzanon mato zinaahira kannihki shinanjanhkannapu. **14** Onanmunax nonhkainukanpu, jaa kuunnananhairazixmun Diosvutan jakatzi nonhkai. Jaa jatovu jahaavo kuunyamahaitoxmun Diosvutan jayamakatzihkankihnukanpu. **15** Jaa jatovu jahaavoki zinaakin jato rutuhai jonivokavizmunkankihki. Onanmunax manhkinukanpu, ja jahaarazixmun pishtakovin Diosvutan jayamakatzihkankihki.

16 Onanmunax nonhkanukanpu kutzarahki non kunnananha, nohon kunkinmun noku Criston naxonnixohki, karakun novutan Cristo chivanhai janivo omizvotimun nonhki.

17 Joni jau nahayahton inha javutan Dios chivanhaitox jaun muronhaito pishtakovin jau inanyamahaimun jato Diosin kunha ja jahaakin jato kunyamahaihnukanpu.

18 Yohinon iya ninkaakanpu, un kuunyovaahai jonivau: Jovinruztzi jatokovinki kuunkin yohijanhkannapu. Jatorokon jau maxkaahaito mishtin jau inanhi jaxon koonvimun jaton kuunhimura nonhkari yohitimun nonhnukanpu.

Dioski chipoohaitox ranooyamahi jatimun nonhnukanpu.

19 Diosinnamun nonhkimun onanhax nonkanukanpu jato kunnanan kihinkin karakun. **20** Jau kiyoomun onanhax Dioskihnukanpu. Non ranoohi jakunrivimun onanhax janhkiki. Jau kiyoo onanxonmun noku omizvonox janhkinukanpu.

21 Iinkanpu, ranooyamahi sharaahi jahaxmun pishtakovin jaki rakuuyamahi jahax nonhkanu. **22** Jan noku jau kuzanon yohikun jumayamakin jau kuzahatomun noku jau yokaahaito inankatzi janhkinukanpu, jan kunhairazirivi jau kuzahato. **23** Kuzhax non janonkavihira Dioskihki yohinon ninkaakanpu:
Nokun Yovaa Jesucristoki chipoohax jaxon non kuunnanankinhinxahinnonkavimuni janhkinukanpu.
24 Jaa Dios jau jumayamahi jahaxmun javutan jakatzi nonhkanukanpu, novutanrivimun jakatzi janhkiki. Noku jan jan Kaya inannikaton onanmanikunmun onanhax nonhkai.

Tzovara konkonvin Diosin Vakuvo.

4 **1** Yohinon iya ninkaakanpu, Cristo chivanhai jonivau: Nahakovinmun yoshin chivanhai jonivo jahaxkankihnukanpu. Diosin Kayan jovi jato ninkaamahi Jakun yohikin mato parantimun kankihki. Karakun janovi jau yohihaito jato ninkaayamajanhkanpu.

2 Rato jaton jovikunra ratora Diosin Jovihki yohinonkomun ninkaasharaakanpu: "Diosin Vaku Jonixmun Jesucristo yoranixohki" kin yohihaitonmun koonkovin jovi yohihai kankihnukanpu. Diosin Kayan jovi jato ninkaamahi jakunmun yohinoxkankihki. **3** Jaa yoraamaki Jesuscristo janikun yohihai jonivomun ontzanoxkankihki. Yoshinnin jovi jato ninkaamakinmun mato ja jahaakin yohikin paranhihkankihnukanpu. Mato paranxahinni vukatzi jahaavaunmun kakaahaito ninkaanox manhkinukanpu. Iinkanpu, mohamun vunix jahaxkankihki.
4 Un kaivau, Diosin jonivomun manhnukanpu, mohamun Diosin jovikonvin jato yohikin jato paranhai joni ranoomanix manhkinukanpu, jaxmun matovutan jahax janhkiki, jaamun jan jaa javutan zinaahai vinotan jau kuzayovaahaihki.

5 Jaa Dios chivanyamahaiton jau yohihaitomun jato ninkaanox jatovu jonivohkinukanpu. Jatoxrivimun ja jahaahi jau kuzahavoruz yohihi yovannox kankihki.

6 Nokurokonmun non Diosin jonivohnukanpu. Dios chivanhairazinmun non jovi yohihain ninkaanoxkankihki. Jaa Dios chivanyamahaitonrokonmun noku ninkaatishinanni inoxkankihki. Ja jahaahaito jato iinkin, rato jonira Diosin Kaya sharakun ivohaahki onanxon rato jonira yoshin ontzan ivohaahki onantimun nonhki.

Kunnanantimun nonhnukanpu.

7 Ninkaakanpu mai: Dios nohon kuunyovaahain onanhax, kanon kuunnananhi jatimun nonhnukanpu. Jaa jato sharaakin shinanhi jahax jato kuunnanankihinhaimun Diosin jonivohnukanpu. Jan jonivo jaxon nokun ivomun Dioski onantimun nonhki. **8** Jaa tzova kunyamahai joninmun Dios onanyamahax kankihnukanpu janmun kunyovaahi janhkiki.

9 Nohon kuunyovaakinmun noku Diosin jan Vaku Joniztii main nichinxonixohnukanpu, noku naxonkatzi jonon. Non junuuyamahi javutan jaxahinnonmun, jan noku Jesucristo nichinxonixohki. **10** Non Dios kuunyamahainmun jan noku jaanviz kuunyonixohnukanpu. Non iromahai kiyoo noku potaxonkatzi jimihkahin noku naxonhi jononmun jan jan Vaku Joni nuku main nichinnixohki. Karakunmun noku omizvoxon nohon kuunyovaahi jan jakun onanhax nonhkainukanpu.

11 Ninkaakanpu, Cristo chivanhai jonivau: Dios nohon kuunyovaahain onanxon kuunananhi jatimun nonhnukanpu. **12** Tzovanmun pishtakovin jaton vuron Dios iinyamanoxkihnukanpu. Javikin nokun vuron Dios iinyamahi jaxon jato kuunanankihinhi jaxonmun nokun upakovinmun Dioski onanhax nonhkanukanpu. Janmun jato noku zinaahai jonivorivi sharaakin shinanmanox janhkiki.

13 Noku jakinhxahinni jononmun Diosin jan Kaya Sharaa noku nichinxonixohnukanpu. Nokun ivo Diosin Kaya jakun onanxonmun novutanrivimun jahax Dioskihki onanhax nonhkanukanpu.

14 Nokun vurokovinninmun non Diosin Vaku Joni iinnikuhnukanpu, karakunmun kiyoovinix iromanixo jato kiyoo potaxonjahinni jonon jan jan Vaku Joni nichinnikun onanhax nonhkai. **15** Jaa Diosin Vaku Joni Jesús jakun yohihairazimun Diosin jonivo kankihnukanpu. Jan jonivo jahaavaun jaton Upakovinmun Dioski.

16 Onanxonmun konhi nonhkanukanpu nokumun kunhi Dioskihki, nohon kunhaimun janhki. Tzova pishtan jaton kaivo kunhai jonivomun Diosvutan jahaxkankihnukanpu. **17** Junuuyamahi Cristoki chipoohaitox koonkovin kuunnananhi jatimun nonhnukanpu. Ja jahaahaxmun nutu kiyoohain ranooyamahi jati nonhki. Dios nohon kuunhi jakun onanhaxmun jaki rakuuyamahi nonhkanukanpu. **18** Diosin noku kastiikati shinanhi ikatoxmun jaki rakuutaishkiki. Koonkovin jaki chipooxon jahon kuunhi jahaxmun pishtakovin Dioski rakuuyamataishkihnukanpu.

19 janviz noku Diosin kunnikunmun nokunrivi nokun kaivo kunhi nohkai. **20** "Diosmun kunhi nonhkanu" kin yohihi jaxon nokun kaivoya zinakananhi jahaxmun kon Dios kunyamanox noonhkanukanpu. Jaa jato inhi jaxon jato kunyamakin jaa non inyamahai Diosmurokon kunyamatira nonhnukanpu, jaamurokon inyamanox nonhkai. **21** Ninkaakanpu noku Jesusin jau yohini yohinon: "Jaa man uhon kuunhai ja jahaahirivikomun matovu jahaa jonivo kuunnanankihinhi jaxanhkanpu" kinmun jan noku yohinixohki.

Jesucristoki chipoohaitox shinanyovaanikatonmun iromakin jau kuzayamataishkihki.

5 **1** Jaa Diosin nichinha jonii Jesús konhatox, konkovin Diosin vakuvotimun nonhnukanpu. Shinankomun janhkanpu jaa nokun upa kunkin jaa nokun upan vakuvorivi kuntimun nonhnukanpu. **2** Jaa Dios kuunhaitoxmun jan noku jato jau kuzaxonnon yohikun jumayamakin ja jahaakin jato jau kuzaxonhi nonhkai. Ja jahaahaxmun jatonrivi kuunhi nonhkai.

3 Nokunmun jato onanmanox nonhkainukanpu jau kuzaxonnon jan noku yohinikun ja jahaakin jau kuzakin, atimamaamamunhki non jau kuzaha.

4 Jaa Jesucristo chivanhaiton shinanyovaayahton iromaxanhkin shinanyamatimun nonhki. Jaki chipoohax jaxon unaa iromakin jau kuzayamatimun nonhki. **5** Jaa Jesusmun Diosin Vaku Jonihki konhai jonivaunman nan nutun jahaa jonivaun jato iromamapanan jatonruz ranoomanox kankihnukanpu.

Tzovara Jesucristo.

6 Nan nutun jonixomun Jesucristo junumuran jikimatan kainmakannixohnukanpu. Nakinmun jan jan jimi potanixohki. Diosin Kayanmun jaarazi onanhaxkihki, Diosin Kayan yohihamun konhki. **7** Kimishananmun noku yohihi kankihnukanpu jaa jaumun konhki.
8 Nan Diosin Kaya jakun, nan Jesús jahon jikini vakonna jakun jaa Jesusin jimi potani korozinnox nakin jaa kimishananmun jaa kavizrazikin yohihi kankihki.

9 Yoran jau yohihaitomun jato konvotaishkihnukanpu. Diosin jau yohihairokonmun vinotan konvotashkihki, jan Vaku Joni Jesucriston noku yohihaito. **10** Jaa Diosin Vaku Joniki chipoohaitonmun Jesucristomun Diosin Vaku Jonihki onanhaxkankihnukanpu. Jaa Diosin Vaku Joniimaki Jesuskain ikax jaki chipooyamahaitonmun "Ontzamuni Dioskiki," kin yohinoxkankihnukanpu. Diosin tzovara jan Vaku Jonihki yohipahonnikun ninkaapaiyamakinmun Jesús koonyamanoxkankihki.

11 Ninkaakanpu Diosin jau yohikun kirikanan kunuupanhniivo Jovi mato yohinon: "Jan Vaku Joni noku nichinxonkinmun noku Diosin unaa junuuyamahi javutan jaxahinnon jamanixohnukanpu," kin Diosin yohikunmun kunuupanhkannixohki. **12** Jan Vaku Joniki chipoochipoohi nokaxomun javutan jaxahinnon jato jakinhkatzi Dioskihnukanpu. Jaki chipooyamayaahi nokaxomun jato jakinhyamakatzi janhkiki.

Jaztiikin jato juannun jau yohini.

13 Jaki chipoochipoohi nokaxomun mato jan jatin iyokatzi Dioskihki onanyovaanonmun mato nan kirika kunuuxonhi unhkanukanpu, Jesús koonhai jonivau. **14** Dioskimun chipoonox nonhkanukanpu nokumun ninkaahimunra janhkari, jaa kunkin noku inanjanhkin.

15 Jau yokaahaitomun noku ninkaahi janhkikimun onanhax nonhkanukanpu. Karakunmun jau yokaahaito noku inankatzi janhkikirivi onanhax nonhkai.

16 Cristo chivanhai jonivo iromahaito iinkinkomun jato Dios yohijonxanhkanpu. Iromakin jau kuzahavo jato unaa jaa shinannahanyamakinmun jato jan jatin iyokatzi Dioskihnukanpu. Cristo chivanhai jonin Diosin Kaya Sharaa januhaito ninkaakin Dios yohixonyamatimun nonhki. Pishtakovinmun jan Kaya Sharaa januhai jonivo viyamakatzi Dioskihnukanpu. **17** Diosin jau yohikun ninkaayamahi non jumahamun iromahnu. Ja jahaahaito noku iinkin shinantzahaito noku potaxontimun Dioski.

18 Diosin jonivaunmun iromakin jau kuzayamanox nonhkaimun onanhax nonhkanu. Jaki chipoohairazimun jato yoshinnin iromamati shinankin jato chitunox Diosin Vaku Jonihkinukanpu. **19** Onanmunax nonhkanukanpu Diosin jonivomun nonhki tuxu yoravo nan nutun jahaa yoravomun jato yoshinnin chituhaxkihki. **20** Nuku main Diosin Vaku Joni jonikunmun onanhax nonhkanukanpu. Jaanmun jan noku Jovi Sharaa ninkaasharaanon ninkaamanixohki. Karakunmun tzovara Dioskovinhki onanhax nonhkai. Diosmun Jesucristohnu. Karakunmun jaki chipoohairazix Dioskirivi chipoonox nonhkai. Jaamun jan nokun Yovaakovinhnukanpu. Nokun Yovaahax nokun Diosinmun noku unaa junuuyamahi javutan jaxahinnon jamanox janhkiki.

21 Iinsharaakanpu un kuunyovaahai jonivau: Jaztiikomun Jesús chivanxanhkanpu, tzova vutzamun yamahki man jato chivannon,

II Juan

JUANUNMUN DIOSIN JOVI KANON RAVUUKIN VIHIHKINUKANPU.

Jarira man jaha.

1 **1** Iyanmun jaa xano Diosin katooniya jan vakuvoya kunnuxoni unhkanukanpu, konkovinmun jato kunyovaahi unhkanukanpu iyaztipanma jaa jovi kon onanhahtonrivimun jato kunyovaai kankihki.
2 Konmun javi kon novutan jahaxkihnukanpu, junuuyamahimun novutan jakatzi kiki.
3 Japa Diosya jan Vaku joni Jesukristomun yohihi unhkanukanpu, sharaaxon mato kunyovaakin jakinhnonvo, ranoyamakin mato jamahavo man janon matonrivi jovi konya man kunnananhai jasharanon.

Criston mato jau yohini ja jahaahi jaxanhkanpu.

4 Min vakuvo vuchihaxmun un jasharanikuhnupu jovi kon shinanhi ja jahaahi jaha jato inni, jaa noku nokun Upan onnmani ja jahaahi jaha jato ini. **5** Matomun kunuuxoni unhkanukanpu, uvuu jahai jonivau man kunnanannon mato sinanmaxanhkin, vunaamamun nan noku Jesusin onanmaniihnukanpu ramaamakovinmun onannix nonkai.
6 Diosin Yohini ja jahaakin non jau kuzahamun jaa non kunnananhahnukanpu, jaa man ramaama ninkaayoni.

Jato jau Paranhaiton mato jau paranmiz injanhkanpu.

7 Nanmun mato yohihi unhkanukanpu, nutu kiyopanmun naha jakantzi jato jau paranhai jonihkankihki. Jatonmun Jesucristoki yorakiran joyamanikun yohinox kankihki jato jau paranhai jonixmun Cristoki jahax inoxkankihki. **8** Nokun yonopan non jau kuzanii non vunomixkomun chitusharaa janhkanpu, sharaakin jau kuzajanhkanpu maton kopii kiyoo vixanhkin.

9 Jaa mato Criston jau onanmani ja jahaahi man jayamahainmun matovutan jayamakatzi paxkaakatzi Dioskihnukanpu.Jaa man junuuyamahi Criston mato jau onanmani ja jahaakin jau kuzahi jakunrokon matovutan jakatzi Cristoya japahkiki. **10** Tzova pishtan mato shinanvoxon mato nanrazi jau yohiyamahaito maton tapazan jikimayamakin “Miyara min” yamaxankanpu. **11** “Miyara min” kii jaa jan iromakin jau kuzahai ja jahaatimun manhkari.

Mato jizii kaxanhkinmun shinanhi unhkanukanpu.

12 Naha mato jau yoikin kunuuxonpanan, matomun kirikanan axonyoyamahi unhkanukanpu. Mato jizii kaxanhkinmun shinanhi unhkai yorakovinnirokon matovutan yovan janhkin, non jau yohiha sharaanon.

13 Min povi Diosin katoonikaton vakuvaunmun miya jato kutzara manhki yokaamahi kinupu.

III Juan

JUANUNMUN DIOSIN JOVI KANON KIMISHAKIN VIHIHKINUKANPU.

Jarira man jaha.

1 **1** Iya yovaa xuni Juannumun nan kirika Gayo kunnuxonni unhkanukanpu, un javutan jahai un kunyovaahai.

2 Un mivutan jahaito, min sharaa janonkavimuni unhkanupu, min jau kuzahai kiyoorivi sharaanon.

Nokun vutza sharaa Gayo.

3 Jasharakovinmun un jayankunu nokun vutzavo vuxon iya sharaamun Diosvutan jahax minhkiki iya yoihavo. **4** Vutzamun jau yamahnupu jaa iya jasharamahai, un vakuvaunrokon Diosin jovi ninkaakin junuyamahain jasharahi unhkai.

5 Un Vutza, Sharaamunhnupu jaa min nokun vutzavo jau kuzaxonha, rakirazihax vuhaito min jato jau kuzaxonha. **6** Jatonmun Diosin Jonivo yohiyankanxohnupu min jato sharaaxon jakinhyankun, sharaarivimunhnupu min jato jau maxkaaxo inanyanta vokin avotanon. **7** Jatoxmun vokannixohnupu Cristo janu kunyovaahi, pishtakovin jato jau inanhavan viyamahi.

8 Karakun nokumun nonhnukanpu jaa jato jau maxkaamayamahai, jato jovi sharaa yohihi jaha.

Diotrefesin noku jumani.

9 Diosin jonivo jato kirika kunnuxonpananmun kunyamahi Diotrefeskihnukanpu, janmun noku ninkaati shinanhi iki jankiki. **10** Karakunmun kaxon vachitankatzi unhkai kuzanon ja jahaahira janhkiki, noku iromakin jau kuzahiikihkain yohihi janhkiki. Jaa pishtanon noku junuyamakin nokuvutzavorivi jan tapazan jato nokoomayamahi janhkiki, jato tapazan jakinhnoxkavihaito jato amamakin jato javutan jayamanon potahai janhki.

Kutzara Demetrioki yohinivo.

11 Un mihon kunhai un vutza Gayo, iromahainvan ja jahaayamajanhpu, sharaakin jau kuzahavan ja jahaarivijanhpu. Jaa Sharaakin jau kuzahaimun Diosinnahkankihki, jaa iromakin jau kuzahaitonmun Dios inyamanox kankihki. **12** Kiyoovinixmun sharaahi Demetrioki yovanhi kankihnukanpu, nokunrivimun ja jahaahi nonhkai, miyanmun onanhax minhkinupu non jau yohihamun koonhki.

Kakin jato Juannu yohini.

13 Naha miya jau yohikin, kunuuxonpanan oxonyamahi unhkanupu. **14** Vunaamun miya jizii kakatzi unhkai kanonrokon non yora ravuu yovannon. **15** Kanon miya Diosin jakinhsharaaxon ranoyamakin jamanonupu. Jaa uvutan jahatonmun miya jarira min jahahki yokaahi kankihnupu. Jaa uvutan jahai jonivo mivutan jahaa jato nunomun jahax nonhkai yohijanpu.

Judas

JUDASINMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU.

Jarira man jaha.

1 **1** Judasmun unhnukanpu, nokun Yovaa Jesucristomun jau
kuzaxonhi jahax unhkanukanpu, Santiagon vutzamun unhki. Nan
kirikamun jaa mato nokun Upa Diosin katoonirazi mato kunuuxonhi
unhkanukanpu, Cristonrivi mato chituhain. **2** Diosin mato
jakinhsharaaxon omizvoxon ranoyamasharaahi kunnananmajanon-
mun kunhi unhkanukanpu.

Mato jau parankamiz insharaajanhkanpu.

3 Uvutan Cristo chivanhai un vutzavau, ramaamamun mato kirika
kunuuxonpainix unhkanukanpu, chihimuran kapanan noku Diosin
katoonikun. Ramamun mato kirika kunuuxonhi unhkanukanpu mato
Diosin jan inaavo jaha Jovi sharaa inannikun. **4** Shinan
yovaakovinmuni unhkanukanpu, matomuran tuxux vuiinixon mato
jau paranhaivaun. Jatonmun nokun yovaaztimahax nokun ivoomaki
Cristohkain yohihi kankihnukanpu, karakun jau yohihaito
konyamatikihahkui. Shinanhavo nohonmun kunyovaahi Dioskihki
javihi iromahaito noku kuzayamatimunkiha janhki.
Konmunhnukanpu, ramaamakovinmun Diosin Jovi kunuunivohkiki ja
jahaa jonivomun kastiikakatzi Dioskihki.

5 Onanmunax manhkinukanpu, javimun mato shinanmahi unhkai, Egipto mainnoha Israelitavo jokonmaxonmun Diosin jaa konyamahairazi jato muhunixohnukanpu. **6** Ja jahaarivimun Diosin inaavo janixohnukanpu, jau sharaavo jan jato inankun jumaxon potaxo. Junuyamajanhkin jato Diosin cadenan nuxaxon yamuumuran kuvunnimun jahaxkankihki nutu kiyoojahinnon.

7 Ja jahaahikavizrivi-mun Sodomaya Gomorra janixohnukanpu, jaa juma papii jahaarivi. Jaa juman jahaarazizmun vutzarazihi iromahi akannaahi jakannixohki. Karakunmun jato Diosin kopikin chihi nokayamahai jari potanixohki jarihax inaakatzi janon. Non jahaamiz insharaahax janonjanhkanpu.

8 Jaa un mato yohihai ja jahaarivimunkatzi joni iromavohkinukanpu, jaton shinan iromahanmun jaton yora muhuhi kankihki. Diosin jau yohiha jumatanmun Diosin inaavo januhi kankihki.

9 Diosin inaavaun apo Miguelmun pishtakovin ja jahaayamanixohnu-kanpu. Moisesin yora nininananhi muhunnaakin yoshin iroma januhanmamun Miguelnukanpu: “Diosin miya kastiikaxahinnonupu” Ruzmun jannixohki.

10 Ovaa yohinakan jau onanxon jaurahki onanyamahai ja jahaamun kankihki. Korakunmun jatoxvi muhuhkuuhi kiyoonox kankihki.

11 ¡Omizkovinmun kankihnukanpu! Ovaa Cain kavizmunkankihki, koriiki naha vipakinmun jaa Balaam inii jaakaviz katzi kankihki, ninkaatimakovinmun kankihnukanpu karakunmun ovaa Core nannii jahaahi nokakatzi kankihki.

12 Ranookovinmunhnukanpu jaa jonivaux nutu toha nokoohain matovutan tziztokohooxon jirikin ayahavo tzovaki ranooyamakin, Joni yovaavomun kankihnukanpu jatoxruzmun oriinox kankihki. Ovaa nai kohin junumahiz niyun janovirazi vohai ja jahaamun kankihki. Ovaa jii vimiyamahaikaviztzaxmun muxanivo moha nokanixkihki.

13 Vunaa notzixon janovirazi jau muhuhairazizmun kankihki. Kiyoovininmun iromakin jau kuzahato jato innoxkankihki. Iromakin jau kuzahaavomun ovaa jununhan vahakaviznukanpu, ovaa vishi vunoonix janovi unaa junuuyamakatzi yamuu vohotannaikaviz kankihki.

14 Ramaamakovinmun Enoc janixohnukanpu. Adan jayoonikunmun jan chipo vakunixohki, jaxmun jan jato yohihi nan jahaahi yovannixohki: “Injankanpu, nahakovin jan inaavo iyuhi johi Dioskihki.” **15** Jaa iromakin jau kuzaniirazi joton kopii inankatzimu johi janhkinukanpu. Joni iromahaiton janunixorivimun jaton kopii inanhi jokatzi janhkiki.

16 Nan yoravomun jasharayamahi jonorivuz yovanhikinukanpu, Jaa jatox kunhaivoruz jato jau kuzaxonnovokavihimun yovannoxkankihki. Jato jau kuzaxonnovokavihimun jatoki sharaahi yovannox kankihnukanpu.

Jau kuzaxahinnon yohikin.

17 Shinankomun janhkanpu un vutzavau mato nokun yovakun jovi vomahai jonivaun mato yohini. **18** Jatonmun mato jau onanmakannixohnukanpu chipomun vukatzi joni januuhahkiki. Jaton shinannurivimun jato iromakin shinanmakatzihkiki. **19** Nan jonivo kavitzanmun mato nan muhunnaamaxon, paxkaamaxonmun jamun jaton shinannun jau kuzakatzi kankihki Diosin Kaya jatovutan jayamakun.

20 Matoxrokon un vutzavau, Dioski junuuyamahi chipoohax jaxanhkanpu, jaki non chipoohamun Sharaahki. Diosvutan yovankin Diosin Kayan mato jau yohitirahki yohimanon. **21** Matomun kunhi janhkiki junuyamakin shinanhi jaxanhkanpu, unaa nayamakatzi janonmun noku vikatzi janhkiki manahax jaxanhkanpu, janrivimun noku kunhi janhkiki.

22 Jaa Diosvutanmun jayamakatzira kannihki shinanhi jahaa jato onanmaxanhkanpu. **23** Chihimuran vokanmizrivi jato vutzakin shinanmaxanhkanpu. Jato omizvoxanhkanpu jaa man jato onvizvonon jahaa. Insharaarokonhax jaxanhkanpuu jaa iniivo ja jahaa man jamiz.

Kakin yohikin
¿Tzovan kunuuniirahki?

24 Iromayamanon mato oritimun Diosnukanpu. Iromamahitzaxrivi jahiva nokoonon mato shinan yovaayahton vomatimun janhki. Jahiva nokootimun manhnukanpu jasharavohi pishtakovin kumoomahax ovaa vunaakaviz.

25 Karakun, Jaztiimun jan jau onanyovakux noku vihaihki, jasharama janhkanpu, joni yovakun jau kuzayovaahaimun janhki onanxon. Karakun Dios jasharama janhkanpu nanrazi jan jau kuzani nantiyanya junuyamakin.

Apocalipsis

**JUANUNMUN DIOSIN JOVI VIHIHKINUKANPU,
JAA JAU CHIPO JAU KUZHAJINNON
YOHIHAI JAKUN.**

**Sharaamunhnukanpu jaa
kirika yovanhai jonivo.**

1 **1,2** Diosinmun Jesucristo inmanixohnukanpu jaarazi jau vunaa kuzkatzikiki, jaa jau kuzaxonhairzi jan jato onanmaxahinnon. Karakunmun Juan yohinixohki, jaa jau kuzaxonhai, Diosin inaamun jan yohimanixohki, Juannumun kiyoo jau konyovaa kunuuxon kirikanan vanniikihki.

3 ¡Nan Jovi Sharaa nahan ninkaanovo yohihaito jato Diosin sharaakin jau kuzaxon jahinnonukanpu! ¡Jaa ninkaaxon ja jahaakin jau kuzahairivi! ¡Mohakovinmun nokoohi jaa Diosin jaa jau kakaanon yohini nan kirikanan kunuunivohkinukanpu!

Mantora man.

4,5 Iya Juannumun nan kirika mato nichinixonni unhkainukanpu Asiannoha jato vomaxonni unhkainukanpu, jaxmun janox janhkinukanpu, jaxmun jokatzi jahax janhkiki. Diosvutan Jesucriston ja siete yoshin sharaa vuzori jahaton, mato kunnonukanpu matorivi ranoyamakin jamanovonukanpu. Nokunmun kunhimura

Jesucristohkari jaki chipoohax jatimun nonhnukanpu, konrivimun noku Dios yohihi janhkiki. Janmun jan kaya yoonixohnukanpu, janrivimun jaa mai ivohavo aporazi chituhax janhkiki. Jesucristo namakinmun noku Diosin non iromahai potaxonixohnukanpu. **6** Nokurivimun apokavitzan jato chitunon noku jato chitumahi Jesuskihnukanpu, nokurivimun jan jato Dios jau yohijonxanhinnon vaniihkiki japa. Karakun Dios sharaakin yohijanhkanpu, jastipax jan kiyoo jau kuzatiyanon. Kanonnukanpu.

7 ¡Inkanpu! ¡Cristo nai koinnin johihkiki! Kiyovinimun
inkatzi kankihki, jaa rutunihtonrivi; Jakimun arahkatzi
kankihnukanpu jaa mai tohaztipan jahaa. Ja
jahaamunkatzikinukanpu.

8 Nokun yovaa kiyoo jau kuzahainmun, jaa nutuhkax jahai, jaa jamun jahai, jaa jakatzi jahaa nan jahaakinmun yohihikinukanpu "Iyamun iyoonikatox kiyoorivihainukanpu"

Jesucristonmun Juan inni.

9 Iyamun un Juannukanpu, matovutan Cristo chivanhai, uvutanmun jaki chipoohi nonhkai. Jaki chipoohimun Diosin nutunohahax unhkai, matokavizrivi inaahi, kurux yaravimun unhki noku Diosin inanha inaahi tununon. Diosin Jovi jato yohikin Jesucristoki yovanhaitonmun iiya Patmos nazin potanivo unhkai. **10** Domingo nutu nokoohainmun un iya Diosin Kayan orihanmun un jayankuhnukanpu. Ja jahaaxonmun un iya kachiihokuhax nokunhax kunaahaito ninkaayankuhku, ovaa trompeta ikikakavizhi. **11** Jaa jovinmun iya yohinixohki nan jahaakin: "Jaa min inhairazi kirikanan kunuutan jaa siete iglesia Asian jahaa nichinnjonxanpu, nan Efeso jaha, Esmirna, Pergamo, Tiatira, Sardis, Filadelfia, Laodisea."

12 Tzovan iya kachiihoxon yovanhirakiki inkatzi jahori vuzokinmun un siete vela vati oro aniivo. **13** Vela vati naki nihamun un tzovakara ovaa Jesuskaviz innikuhku, jonin Vaku Joni. Chopa jan tahu jahon rupini zaunikatox jan xochi jano rupini oro chinuxuti aniimun janixohki.

14 Jan voomun joxokovinnixohki ovaa carnero ranikaviz, ovaa varoxon ravuuhakavizmun janixohki. Jan vuromun ovaa chihi juruukavizrivi janixohki, **15** Jan tahumun ovaa broncekaviz janixohki jaa chihin kohaxon puleavo ja jahaa. Jaa jovimun ovaa pononaikaviz korohki. **16** Jan mukun konjahori siete vishi tohinni, jan janannohax janshi pishta kainhi, jahoo vukonravuu kunooni. Jan vumanamun ovaa vari maspananan rakaahain juruuhaito non inhai ja jahaa.

17 Vuchitanmun un ovaa nahaakaviz jaiva pakuunukuhku. Kanonmun jan iya mukun konjahorinin ramantan yohinixohcho nan jahaakin: Rakuuyamapu. Iyamun un jayoonihki iyarivimun chipokatzi unhkai nupu.

18 Jiriyamun unhnupu. Nahamun un jannikuhnupu, ramamaun un jiriyahki unaa nayamakatzi, nati chitutimun unhnupu.

19 Jaa min inha kunnuhapu, jaa rama kuzkatzi jaha jaa ramaama kuzkatzi jahaa. **20** Iyan miya yohikatzi unhkai jau yohipai ira jaa siete vishi min un mukunnunoha inha, jaa siete vela vati oro aniivo. Ja siete vishimun Diosin inaavohnupu, jaa siete vela vatiimun oro aniivohki, jaamun siete iglesiavohki.

Jovi kunuuxon Efeso vomanivo.

2 **1** Iyamun Diosin Kayan yohinixohnu, Diosin inaa Efeson jahaa kunuuxonpu:
"Un kon jahorimun siete vishi tohinhax unhkainukanpu, jaa siete vela vati oro aniivo jari kahi unhkankanpu. Ninkaasharaakovinmunpu nan yohinon."

2 Min jau kiyoo kuzahaimun onanhax unhkainukanpu onanrivimunax unkai iya jau jumayamahi min inaayovaahaikun. Jaarivi onanhax unhkanupu jaurazi kuzhi min javi tunukin min joni iromavo potahaiikun. Jato yokaahaimun minhnupu Diosin Jovi vohaijaxon yohihaitox jaamaha, mohamun min jato onanhakinupu jau ontzahai jonimunkankihki. **3** Javi jau tunuhaimun minhnupu, iya jau jumayamahi inaayovaahai minhnupu. Javinkin iya jau jumayamahi jatzanamuuyamahi minhkinupu.

4 Nan pishtarokon un kunmahki inpu min jau kuzaha, unaa mun min iya kunhai ja jahaakin iya kunyamahi minhkiki min Cristo chivanti yaxon iya kunni ja jahaakin. **5** Karakun shinanjanhpu kutzara min janiihki jakiriviz Dios jau jumayamaxanhpu. Unaa jau iromayamahi, jaa min iyooni ja jahaajanhpu. Junuuyamahaito iyaxvi kaxon miya vela vati jan jatinnoha vihanhi kakatzi unhkai.

6 Jaarokon un kunhki inpu, iyakaviz min nicolaitas jau iroma kuzahai min zinaaha.

7 Tzova pavinki xoviiyahton ninkaanovonukanpu, jaurazi jato jau yohihira Diosin Kayahkiki jaa Iglesiavo.
"Jaa jau kuzatima timayamahaitox unki chipoohi junuuyamahaimun jato jii vimi noku namayamahai amakatzi unhkainukanpu. Jaa jiimun Diosin jardinin jokonnoxkihki."

Jovi kunuuxon Esmirna vomanivo.

8 Iyamun Diosin Kayan yohinixohnu, Diosin inaa Esmirna jahaa kunuuxonpu:
Iyanmun un iyoonikatox chipohnukanpu. ¡Naxonmun moha kananix unhkai! Ninkaasharaapu jau miya yohihira unhkai.

9 Jaa min jau atimarazi vinoohaimun onanhax unhkanupu, onanmunax unhkanupu jaumahizmun minhki, min kayamun jauya yovaahnupu. Judiovo miki iromahi yovanhainrivimun onanhax unhkanupu jaa Judiovoki jahax ikaiton, konrokonmun Satanas namun kankihnupu.
10 Rakuutzi jaxanhanapu inaamunkatzi minhkari. Yoshin iromahanmun mato tuxu karavozolmunran ninonkatzihkari, konkovin uki chipoohira manhkai injanhkin. Chaiipishtahimun inaakatzi manhkinukanpu man jau kuzapanan atimakun javihi moha nahi junuuyamahi uki chipooxo mato nokayamahi janon jamakatzi unhkainukanpu.
11 Tzova pavinki xoviiyahton ninkaanonukanpu jaurazi jaa Iglesia yohihira Dioskihki. Jaa kuzatima timayamahaitox uki chipoohi junuuyamahaitoxmu jato tzovan Diosinnoha paxkayamakatzihkinukanpu.

Jovi kunuuxon Pergamo vomanivo.

12 Iyamun Diosin Kayan yohinixohnu, Diosin inaa Pergamo jahaa kunuuxonpu:
"Iyamun un jaa janshi jahovukon ravuu kunoo yaya nukanpu ninkaapu nan yohinon."

13 Onanmunax unhkanupu jaa juman Satanas jan tzahooti vannii jarimun jahax minhkiki, jaarivimun onanhax unhkanupu javihi jaarazi jau kuzahain uki chipoohi junuuhama minhnupu. Jaa jumanxon Antipas rutunivohkinupu, jan jan iiya jau maxkaamayamakin umannixohnupu, ¡Jaatiyanrivi uki chipookin iya junuhama minhnupu!

14 Jaa pishtarokon un kunmahnupu minna, jaa Balaam jato iroma onanmanni. Janmun jan Balac yohinixohki Israelitavo iromamanon, janrivimun jan Diosma janovi sharaakin jau kohaxonnavo pinon jato onanmanixohki.

15 Nicolaitavaun jato jau onanmanirivi chivanhaito jato potahamamun minhki. **16** Karakun iya unaa jau jumayamaxanpu, min ja jahaayamahain vunaa kaxono miya un jovi yohihiyova, miya Nicolaitavoya jaa chivanhai jato kastiikakatzi unhkai.

17 Jaa pavinki xoviiyahton ninkaasharaakanpu jau jato yohihira Diosin Kayahkiki ja Iglesia.
"Jaa jau kuzatima timayamahaitox unku chipoohai mato mana jonuuni jirikatzi unhkai, maxax joxorivi jato inankatzi unhkai. Jaa maxax joxonmun junu vunaa kunnunivohkiki tzovamun jaa janu onanyamahaxkihki. Jaa maxax joxonmun janu vunaa kunuunivohkiki tzovamun jaa janu onanyamahaxkihki. Jaa maxax vihatonruzmun onankatzi kankihki."

Jovi kunuuxon Tiatira vomanivo.

18 Iyamun Diosin Kayan yohinixohnu, Diosin inaa Tiatira jahaa kunuuxonpu:
¡Iyamun un Diosin Vaku Jonihnukanpu! Un vuromun juruukaviznukanpu, un tahumun shivisharaahihkiki ovaa bronce pulihakaviz. Ninkaapu yohinon.

19 Min jau kuzahai kiyoo onanjax unhkanupu. Onan yovaahax unhkanupu min iya kunhain uki chipoohi junuuhama minhnupu, jato min jau kuzaxonhaikunrivi onanhax unhkanupu, rama jato jau kuzakin yovaahi minhkinupu jaa min jato akinhnai vinotan.

20 Jaa pishtarokon un kunmahnupu mina, Jezabelin jaa iya jau kuzaxonhai jonivo junuyamakin jau parannon. Miyan un nichinha kanixon jato yohihikiha janhkiki, iya jau kuzaxonhaivo jato yohihikiha janhkiki yohinna janovi jaton dios kohaxonnavo tuxu atikiha kankihki, iya jau jumanon jato onanmahai jato yohihikiha janhkiki. **21** Iyan un jakiriviz iya jau jumayamanon mananyakuhnukanpu, juman jan jayaxohki. Junuyamakinmun janovi dios chivanhai janhkiki.

22,23 Nan xanomun izinmayovaakatzi unhkainupu, jan jato paranhain jumayamahaitox nokanovo, jaa jonovi dios chivanhaitoxrivi. Jaa iromaakin junutan iya jau jumayamahaito jato kuzayamakatzi unhkai.
Ja jahaaxonmun kiyoovinin onankatzi iglesiavokiki jato shinanti inanni un jakun jau kun aivorivi onanmun unhki, tiirazimun jato kastiiko inankatzi unhkai jaa iromahaivo kopii.

24 Jaa Tiatiran jahaarokon jaa xanon jato jau yohikun jaa tanayamahaiya, jaa tuxun yihihaivo Satanasin shinan jonuha jato jau kuzanon nan jahaakin yohikatzi unhkai: **25** Junuyamahi unhon konnovonukanpu un johai chaiiki.

26-28 Jaa jau kuzatima jaa ixonyamahai jaa uki chipoohi junuuyamahaimun jato inankatzi unhkainukanpu jaa vishi kainnayaahi. Jaa iya junuyamakin jau jumayamahaimun nan nutun jahaa juma jato chitumakatzi unhkai, jaa iya upan jau kuzayovaati inanni ja jahaakin. Jatonmun jaa jumarazi ivoxon jato inaamakatzi kankihnukanpu jatonmun mishtinrazikatzi jankihnukanpu ovaa mapoo kunti moshahikavizkin.

29 Tzova pishta pavinki xoviiyahton ninkaasharaanovonukanpu, jau jato yohihira Disoin Kayahkiki jaa iglesian noha.

Jovi kunuuxon Sardis vomanivo.

3 **1** Iyamun Diosin Kayan yohinixohnu, Diosin inaa Sardis jahaa kunuuxonpu:
Iyan un Diosin siete kayayatan, siete vishyahnukanpu. Jau yohinon ninkaapu: Min jau kiyoo kuzahamun onanhax unhkanupu, onanrivihax unhkanupu iya jau jumayamahi kakaahai min jakun. Korokonpan iya jau jumayamahi minhkicho.

2 Karahki vuniitan javikovin tunutan jaa min jau sharaahai aruzkikiin sharaajanpu, junupaipanni minhkiki, moha miyahinhi unhkai un Dios iya jau jumahanhi minhkiki. **3** Shinankomunpu Diosinno min jaurazi onanni, jakiriviz jau jumayamaxahpu. Jakiriviz vutzakin shinanjanhpu. Ja jahaayamahaito miya kaxon kastiikahi kakatzi unhkai, min shinanyamatan pishtahain katan. Nokookatzi unhkai injanhpu ovaa joni jau vihai johai johikavizhi.

4 Sardis jahaa joninmun tuxun jau iromayamanixohnukanpu. Karakun uvutan vohotankatzi kankihnupu chopa joxorazi zaunix, ja jahaamunhnukanpu, nokumun inmahihkinukanpu nokunruzmun non yoshin kopinikun Diosin vakuvokavitzan ja jahaatimmunhki.

5 Jaa jau kuzatima timayamahai uki chipoohai jato chopa joxo zauumakatzi unhkai, jaton janu nayamati kirikanannoha tovoyamakatzi unhkai. Upa vuzohrixonmun jato yohikatzi unhkai unaa mun kankihi jato yohikatzi unkai Diosin inaavoya jaa jau kuzaxonhaivo.

6 Jaa tzova pavinki xoviiyahton ninkaayovaanonukanpu jau iglesiavo yohihira Diosin Kayahkiki.

Jovi kunuuxon Filadelfia vomanivo.

7 Iyamun Diosin Kayan yohinixohnu, Diosin inaa Filadefia jahaa kunuuxonpu:
Iyamun un Diosin Vaku Jonikovinnukanpu. Iyanmun Davin mai chituhax unhkai. Un vuva vuxnaahain tzovan kuvuntimamunhki; un kuvunhain, tzovan jakiriviz vupuntimamunhki. Kanon ninkaapu nan rama yohinon.

8 Min jau kiyoo kuxahaimun onanhax unhkainupu, jaarivi onanhax, Jau kuzati yovaamahitzanmun, iya jau jumayamanox minhkinupu. Iyaki inyamahaitonmun jato yohiyamanox minhkinupu. Karakun ninkaayovaapu: Iya jau kuzaxonjahinnon miya vakatzi unhkainupu, tzovanmun miya amamayamakatzihkiki. Iyan un miya vuva vupunxonahkinupu, tzovanrivi kuvuntimamunhki.
9 Inmurokonxanhpu jato kuzahira unhkai jaa ontzahai Satanas vutan jaxon. Judiovo jaxonmun yohihi kankihki jaamahan. Miya kuzohri jato ramun kohomakatzi unhkanupu, kaakin miya kunhi unhkai innovo.

10 Jaa nutu kiyopan jahatox jau kuzati yovaamahizkatzi kankihnupu, inaayovarivikatzi kankihki. Miyarokon oriyovaakatzi unhkainupu, miyan min iya jau jumayamayankuhnupu un miya uki chipoohi junuuyamanon yohiha. **11** Koshi jokatzi unhkainukanpu. Junuuyamahi uki chipoojanhpu, ja jahaahaito miya tzovan min kopii vihanyamakatzikiki.

12 Jaa Diosin tapaz inankatzi unkai, unaa jarihax jokonyamajahinnon. Jatomun un Diosin januya nai jahoo jahaa juman janu kunuukatzi unhkai, jaamun Jerusalen vunaahki jaa jokatzi jahaa. Jatonrivimun un janu vunaa kunuukatzi unhkai.

13 Tzova pavinki xoviiyahton ninkaanokanpu jau iglesiavo yohihira Diosin kayakiki.

Jovi kunuuxon Laodicea vomanivo.

14 Iyamun Diosin Kayan yohinixohnu, Diosin inaa Laodicea jahaa kunuuxonpu:
Jaamun un januhnukanpu konmun jato Dios yohihi unhkai, pishtakovinmun jau ontzayamahi unhkai. Un amakunmun Diosin jau kiyoonixohki. Miya jau yohinonkomun ninkaasharaapu.

15 Min jau kuzahai kiyoomun onanhax unhkanupu, onanmunax unhkanupu, un miya jau kuzanon yohikunmun kiyookovin jau kuzayamahi minhkinupu pishtarivimun jau kuzahi minhkiki. ¡Kiyoovi min jau jumayamahamunrokon sharaatihnupu, apayamakin ayamatan apakin axanhpu.

16 Pistakinmun iya jau jumayamahi minhkiki nupu, karakunmun miya kiyoo timahi unhkanupu. **17** Jau nahayahton yohihikiha minhkinupu, sharaamun jahax minhkiki jau maxkaayamahaxkiha minhkiki. Miyaxvi inyamahi minhkinupu vuta minhki jaun muron yovaahi minhkinupu, chopamahiz minhnupu. **18** Karakun miya yohihi unhkanupu uhonnoha konmurokon jau nahayaxanhkin. Jaa un jato inanhaimurokon kopii yovaahki ovaa oro razinon chihin kohahakaviznon. Chopamahitzamunrokon min ravinmiz chopa joxo vipu jahon ravukuhuujanhkin, vuro rahorivi rahonjanhkin. Ja jahaaxon kanon intimun minhki.

19 Jaa un kunhaimun vachinkin jovi muztunxonnox unhkainukanpu. Karakun jakiriviz Dios shinanvuxax aruzkukin Dios jau jumayamaxanpu.

20 Iyan miya min vuvanxon kunahi unhkanupu; Un
jovi ninkaatan iya vuxnaajanhpu, min tapazan jikixon
mivutan yantan jirinon.

21 Jaa jau kuzatima timayamahaitox uki junuuyamahi uki chipoohaitox uvutan reinakatzi kankihnukanpu, jaa un jau kuzatima timayamanix Upavutan nan rama reinaha ja jahaahi.

22 Pavinki xoviiyara minhki ninkaayovaapu Diosin Kayan jaurazi iglesiavo yohihira Diosin Kayahkiki.

Naixon Dios vuaxonna.

4 **1** Nanrazi jau inyaakin junutanmun un nai jahakuha vuva vuxnakuhuuha innikuhnukanpu. Jaa un ovaa trompeta ikikavizhaito ayookin ninkaahahtonmun yohinixohnukanpu nan jahaakin: “Uki tahozohoopu nanrazi jau kuzkatzikiki yohinon.”

2 Jaatiyanvizmun un iya Diosin Kayan chituha janikuhnukanpu, nai jahokuhamun un tzahooti innikuhku jaa tzahootininmun tzovaxkara tzahoonoxohki, **3** Ovaa diamantekaviz okatzi ovaa rubikaviz Diosin tzahooti muchihi nan vahi jahaa ovaa esmeraldakaviz. **4** Veintecuatro

tzohootirivimun janixohki, jatonmun toronhi muchiinox kankihki, jahonmun veinticuatro xunivo maniihax janixohki. Jaa xunivaunmun chopa joxo zauuhax janixohki jatonmun oro maiiti zauukin kiyohax janixohki. **5** Jaa tzahootininnohaxmun jaurazi vananixohki nan nai rinkax, nan kanaa paishkax nixohki. Tzahooti vuzohrimun juruuhi siete chihi janixohki, jaamun siete Diosin Kayahki. **6** Diosin tzahooti vuzohririvimun jaukara ovaa vidriokavitzax ovaa junuhakaviz, Diosin tzahooti muchikin jau toronivo janomun cuatro yohinna vutzarazi janixohnu, jan yora kiyoo vutzuuhi vuroni, kachiiho vurotan jan vuzohririvi vuroni.

7 Jaa jayoohamun ovaa leonkaviz janixohnukanpu, jaa chivanhaimun ovaa torokaviz janixohki, jaa kimishamun ovaa yorakaviz janixohki, jaa cuatromun ovaa tutuu novihi kanhikavizhi janixohki. **8** Jaa yohinna ramiztiirazimun seis puhiyarazi janixohki, jan yora vutzuuhirivi vuroni. Jatoxmun junuu yamahi yamu vuhayashinii nutuhax nutunrivi vuahi janoxkankihki.

"Kutzaama, kutzaama, kutzaamamuun nayamahi
Yovaa Diosnukanpu, jaxmun jahax, jakatzi janhkiki
jaxmun vunaa jakatzi janhkiki."

9,10 Jaa cuatro yohinna ramimun graciaskin jaa jan tzahootinin tzahooha yohihi kinukanpu, jamun nayamamunnox janhkiki. Jaa vuaxonkinmun nan sharaakovinmun janhki yohixon, jau kuzayovaahaimun janhki yohixon jaaruz jau kuzayovaahaimun janhki yohixon jaaruz jau kuzaxontimun kankihki yohihi kankihki.
Jaa jau kuzahaztiirazimun jaa veinticuatro yovaaxunivomun jan vozohri main ranpinoxkihnu sharaakin yohikatzi, kanon jaton maiti Diosin tzahooti vuzohri potatanmun vuanoxkankihki nan jahaahi:

11 Nokun yovaa Diosi, miya sharaakin
yohinovokavimuni minhkinupu, sharaakovinmun
minhki miya yohinovokavimuni minhkiki. "Miyanmun
min nan jau kiyoo jahaanihkinupu graciaskin miya
yohihi nonhkanupu miyan min anikun."

Kunuu zuviiha.

5 **1** Jaa tzahootinin tzahooha jan konjahorihamun un kirika zuviiha innikuhnukanpu. Jaa kirika puhimun jahovukon ravuuvi kunuuni janixohki, jaa kirikamun siete onantitin kuvunahaani janixohki. **2** Chipomun un Diosin inaa jau kuzayovaahai mukumahax jato jau yokaahaito ninkaanikuhku nan jahaakin: "¿Tzovara yovaakovin onanti nuhutan kunuu zuviiha vupunkatzi?"

3 Pisshtakovinmun nan nutun tzova yamanixohnukanpu kunuu zuviiha vupunta jaura okumuran jahahki inpannax. **4** Iyaxmun un arayovaakovinnikuhnukanpu, tzovan ja kunuu zuviiha vupuntimakun. **5** Yovaa xunivo jano jahatonmun iya nan jahaakin yohinixohki ninkaakanpu:
"Unaa arahyamapu, mohamun jaa Davin tzahooti vikatzi kainxohki, jan janumun Judan jahaa leonki. Jaztiimun jan yovaakonvinki jaa siete onanti muhutan kunuu zuviiha vupunkatzi."

6 Kanonmun un Cordero innikuhku tzahooti janoha. Jan yoranmun varaya janixohki, rutukin aniivo. Nihamun un innikuhku, cuatro yoran muchikun veinticuatro xunivaunri muchiha. Siete manxoxyatoxmun siete vuroyarivi janixohki. Jaamun siete Diosin yoshin sharaavo janixohki, mai kiyoo jizii vunon nichinhavo. **7** Katonmun corderon jaa kirika zuviiha vinixohki, jaa tzahootinin tzahoohahton konjahorinin tohinha. **8** Ja jahaatanmun jan, jaa cuatro yora jiriyahtonya veinticuatro yovaa xunivomun jan vuzohri main ranpinixohki. Tanaztirazi arpaya jakannoxohki, kuzpo vopamun raho jutuu kohati vopanhkannixohki jaamun Diosin jonivaun Dios jau yohihakaviz japanhnixohki. **9** Kiyoovinixmun nan vua vunaa vaukanixohki:

"Miyaztipan jaa kirika vitan jan onantiti muhutimun
minhnupu. Miyamun rutukannixohki, min jiminmun
min jato Dios vixonnikuhnupu, jaa joni yoratzarazi,
vutza Jovitza, jumaya."
10 Nokun Diosmun min jato Diosin jau yohixonnai
janikuhnupu; jatonmun mai ivokatzi kankihki.

11 Chipomun un nohax yovanhaito Diosin inaavo ninkaanikuhku. Nahakovin milloneskovinnix kovinnin tzahooti muchihaxmun jakannixohki, jaa cuatro yora jiriyaya jaa veinticuaro xunivomun ninkaanikuhku. **12** Nan jahaakinmun mukumahax yohikannixohki:

"Jaa Cordero rutunivohton jau sharaavoya jau
kuzayovaati vitimun janhnukkanpu, nan jau onantiya
kurux vitimun janhki nan jaki sharaahi yovanxon
vuaxoontimun nonki."

13 Nanrivi yohihaitonmun un jaa nutu kiyopan jahaavo jato ninkaanikuhnukanpu:

"¡Kiyoovinin jasharanonvonukanpu jaa tzahootinin
tzahooha, jaa Corderorivi! Sharaa kovinmun jan
januhki yohinovo, junuyamakin jau kuzayovaahaimun
janhki innovo."

14 Jaa cuatro joni jiriyahtonmun nan jahaakin yohinixohnukanpu: "Ja jahaanonukanpu," jaa veinticuatro xunivomun main rapitan jaa tzahootinin tzahooha jaki sharaahi yovankanixohki Corderoyavi.

Jaa cuarto onantiti.

6 **1** Kanon jaa Corderon ja siete onanti moshahainmun un ninkaanikuhnu jaa cuatro yora jiriyahton mukumahax yohihaito ninkaanikuhnukanpu ovaa nai rinkikavizkin orama jopu.

2 Inkinmun un caballo joxo kainhaito innikuhnukanpu. Jaa puukuuhahtonmun piyaya piyakanti tohinhamun maiiti inankanixohki. Janruz javuu zinankananhai jonivo kananhaxmun jan janixohki, janruz jato kanankatzimun jan janixohki.

3 Jaa Corderon ravuu onati muhuhainmun un jaa ravuu joni ninkaanikuhku nan jahaakin yohihaito ninkaanikuhnukanpu: ¡Tahozohoopu! ki.

4 Kanonmun caballo vinshin kainnixohki. Diosinmun jaa caballo puuha yohinixohki inannixohki nutu kiyoo ranoyamakin jamayamanon, kanon rutunnaanovo. Jaamun vino toha inankanixohki.

5 Kanon jaja Corderon tercer onanti, muhuhainmun un jaa kimisha yora jiriya nan jahaakin yohinixohki: ¡Tahozhoopu! ki chipomun un caballo chaho innikuhku. Jaa puukuuhahtonmun toponti tohinhax janixohki. **6** Jaa ravuurivikun ravuurivi yora jiriya, muronnohax nan jahaahi yovanhaitomun un ninkaanikuhnukanpu: "Tii nutu yonooxo mato kopiihavaun tii trigo muzpoo vihojanhkin kimisha muzpoo cebada, vitara manhnukanpu aceiterokontzi kopiiyovaa jannapu vinoya."

7 Kanon jaa Corderon cuarto onanti muhuhainmun un ninkaanikuhnukanpu jaa cuarto yora jiriya nan jahaakin yohihaito: ¡Tahozohoopu! ki.

8 Chipomun un caballo panshin. Jaa puukuuhahton janumun nati janixohki; Jaa chivanvohaimun jaa noku namahai janixohnukanpu, jato ravutanmun jato rutunon jato amakanixohnukanpu jaa nutun jahaa joni kiyoo jato ravuurivi rutunon jato amakanixonhnukanpu nan jato tuxu rutuxon, nan jato tuxu koshman jato tuxu rutuhain, tuxu jato izanman jato rutuhain tuxu jato yohinnakan pihaihki.

Quinto onanti.

9 Kanon jaa Corderon quinto onanti muhuhainmun un jau kohati namannoha Diosin jovi jato yohihaito jato kohati namannoha Diosin jovi jato yohihaito jato rutunivohton yoshin innikuhku. **10** Nan jahaakinmun mukumahax yohikanixohnukanpu: Dios jau kuzayovaahaito, miyamun min kutzaamahnupu, konruzmun jau yohinox minhkiki. ¿Kuztiyan jato kopikatzira minhkai jaa noku rutuni? ¿Kuztiyan jato kastiikakatzira minhkai?

11 Kanonmun jato Diosin chopa joxorazi inankin yohinixohki mannaayonon, jaa jato tutunivo ja jahaahax nokahama ja Dios chivanhai jonivo jakun.

Sexto onanti.

12 Kanon Corderon sexto onanti muhuhain inkinmun un mai yakoohaito innikuhnukanpu. Varimun yamuunixohki, oxumun ovaa jimikaviz vinshin janixohki. **13** Vishimun nai jahokuhax ruohkoonixohki main, ovaa niyu koshin punhkain jau vimi ruohkoohai ja jahaahi. **14** Naimun yamarizvuiinixohki, ovaa kirika puhi zuviihakaviz, mananya nazirazimun vutzakin vokannixohki.

15 Kanonmun jaa main jahaa apovoya joni yovaavo januupainixohki manan matonko kinin. Ja jahaarivimun zontarovaun apovoya jau nahaya, jau kuzayovai, jato inaavoya inaavomaama janixohki. **16** Jato Kiyopanmun nan jahaakin mananyamahax yohikanixohki:
"Noki ruohkookinki noku achipu, jaa tzohootinin tzahoohahton noku inyamanon, Corderonrivi noku kastiikayamanon."

17 Mohamun nutu nokookihnukanpu, Diosvutan noku Corderon kastiikanon, tzovakovinnix jaa kastiiko tunutimamunhki.

Jan jonivomun vikatzi Dioskihnukanpu.

7 **1-3** Jaa inyaakin junutanmun un ravuuriviku ravuurivi Diosin inaavo mapoha innikuhnukanpu. Jastiirazi janovirazi iinhax jakannixohki. Niyu vanuhaxmun jakannixohki, maiya jununha, jii xontishinankin. Jaa cuatro Diosin inakunmun jau kuzayovaati vihax janixohki maiya jununha muhujanhkin. Vutzarivimun un Diosin inaa innikuhku vari kainhai jarihax johaito, jaamun jan Dios nayamakatzi jahaton onantiya janixohki. Kiyoomun jan jato jahon onantinixohki jaa Diosinnarazi jato ori janhkun. Jaa Diosin inakunmun jato mukumahax zaihnixohnukanpu jaa ravuurivikun ravuurivi nan jahaakin: "¡Maiya jununhatzi muhujanhnapu, jirivi non jaa nokun Dios jau kuzaxonhai jonivo non vukazantiki onanti vanixohki iya chivanhai jaxahinnon!"

4-8 Chipomun un ninkaanukuhku jaa doce tribu Israelin jahaa jato kunahaito nan razi: Juda, Ruben, Gad, Aser, Neftali, Manasés, Simon, Levi, Isacar, Zabulon, Joséya Benjamín. Yora xokotzarazin jahaamun jato onantikannixohnu doce mil nan jahaatin ciento cuarenta y cuatro mil.

Yora naha chopa joxorazi zauuni.

9 Chipomun un joni naha nututzarazinnoha innikuhku, nan jato xokotza inxon, jovitzaya inxon jumatzarazinnoha innikuhku. ¡Nahakovinmun jakannixohnukanpu, kuzaxon jato topontima! tzahootinin Cordero vuzohri mapohaxmun jakannixohki chopa joxo zauuhax. Jau puhi tohinhaxmun jakannixohki. **10** Nan jahaahimun mukumahax zaihkannixohki:

"Nokun Diosinmun noku vinnihkinukanpu ja
tzahootinin tzahoohahton, Corderonrivi."

11 Diosin inaavo kiyoomun tzahooti muchihax mapohax jannixohki, jaa yovaa xunivo muchixon jaa ravuurivikun ravuurivi. Jatoxmun tzahooti vuzohri ruvookin mai vukazantin tiztanmun Dios sharaakin yohikanixohki. **12** Nan jahaaki yohivokin:

¡Nokun Dios sharaakin yohinon jankanpu!
¡Ja jahaanonukanpu!
Jau kuzayovaahaitox jau onanyovaanimun
janhnukanpu.
Jau kuzayovaahaitox, kuruxmun janhki.
Nokun Dios graciaskin yohixon
Junuyamahi jaki sharaahi yovannon.
¡Janhkanpu junuyamakin!

13 Kanonmun iya yovaaxuniztipan yokaanixohnukanpu, nan jahaakin: ¿Tzovara kanni jaa chopa joxoya? ¿Raquihax vuhira kanni?

14 Rainvanhinmun un miyanmun onanhax minhkinuu yovaku nikuhku. Rainvahinmun jan iya:
Jaa inaanyovaahi mainnohax nokahaivaun nokayamanimun kankihnukanpu, jaki chipoohaitomun jato Diosin iromahaivo potaxonnixohnupu Cordero namakin.

15 Karakunmun Diosin tzahooti vuzohri jahax
kankihnupu yamuuya nutun, jan jovi
ninkaatininxonmun jau kuzaxonhi kankihki.

Jatovutanmun jakatzi Dioskihki, jaxonmun jato
orikatzi janhkiki.
16 Kanonmun koshmanokayamahi ayakatzan
nokayamakatzi kankihki, varinrivi jato unaa
kohayamahainmun jato vurovurohmayatzi itzizkihki.
17 Jato vuhon tovoxonkatzi Dios jakunmun jato
orikatzi Cordero kiki jaa tzahooti naki jahaton, ovaa
carnero chituhai jonin orixon jan carnero vakonma
vuxnuu nokayamanon amajahinkin iyohai ja
jahaakin.

Séptimo onantitiya, siete trompeta.

8 **1** Kanon jaa Corderon séptimo onanti muhuhainmun, kiyoovinnix nai jahokuhax nismaakanixohnukanpu, pishtohi.

2 Kanonmun un tanaztiirazi jaa siete Diosin inaavo jaa Dios vuzohri mapoha trompeta inanhaito jato innikuhku. **3** Chipo Diosin innatza jonixohki oro tazonnivo vuhi, jaa tazonmamun jau jutuu incienso janixohki, jau kohati vuzohrixon kohati Diosin jonivaun jau yohihaiya. **4** Incienso kohahavomun Diosin inakun mukunnunox kohin jokonnixohnukanpu Dios jau yohihavoyavi jaa Dios jahaa jari.
5 Kanonmun Diosin inakun kuzpo vitan jahon chihi rukun nokahama vopanixohnukanpu, jaa jau kohahaivo maxkaa jahaa. Chipomun jan kiyoo maiki potanixohki, janovirazihaxmun mukumahax nai rinkamun kanaa paishnixohki, maivirimun yakoonixohki.

Jaa trompetas.

6 Jaa siete Diosin inaavo siete trompetayahtonmun kanon jaa trompeta akannixohki.

7 Primer Diosin inakunmun jan trompeta anixohki, jan akainmun nai jahokuhax varoxya chihi jimiya joziiha ruohkoonixohki. Pishtarivimun nan nutu kohoonixohnukanpu, Pishtarivimun nihiya xachi kohoonixohki.

8 Jaa ravuu Diosin inaa jahatonmun jan trompeta anixohnukanpu, kanonmun jau kara ovaa manan tohakaviz juruuhaito jununha naki

potakanixohki. Kanonmun junuha xatutza jiminixohki. **9** Kanonmun jaa yohinna junun jahaa ravuu pishta janon nahakovin nokanixohki.

10 Kanon jaa Diosin inaa kimisha jano jahaton jan trompeta akainmun nai jahokuhax junu nahaki pokuunixohnukanpu paxko vuxnuu jano jaa vishimun ovaa yamu jotatikaviz janixohki. **11** Jan janumun moka janixohki. Kanonmun junu pishtarivi mokanixohki tuxumun nokakanixohki jaa vakohma ayahax. **12** Kanon jaa ravuurivikun ravuurivi Diosin inokunmun jan trompeta anixohnukanpu, kanonmun nan vari jakun, nan oxu jakun, nan vishitiya muhuhkuunixohki kanonmun jotayamanixohki pishtakovinhimun jotanixohki, oxuya vishimun jotayamanixohki yamu kiyookaviz.

13 Chipomun un tutu novihaito innikuhku, jaa tutumun un mukumahax nan jahaahi yovanhaito ninkaanikuhku: Iromakovinmunkatzi jaa nan nutun jahahkankihnukanpu, kanon jaa kimisha Dision inakun jaton trompeta akain.

Jaa quinta trompeta.

9 **1** Quinto Diosin inakunmun jan trompeta anixohnukanpu, jan kainmun un vishi nai jahokuhax pakuuxo innikuhku. Jaamun jaa jato okumuran iyohai kinin vuva vupunti inankanixohki. **2** Jaa vishin jaa kini vupunhainmun jahonnohax kohin kainnixohki ovaa chihi pimati tohakaviz. Jaa kohinnimun variya jau kiyoo nokanixohki. **3** Jaa kohinninoxmun shinni jokonnixohki, jaxmun jaa mai toha muchihi vahaatan jato tukakatzi janixohki ovaa nivon akikavizkin.
4 Kanonmun jaa shinni Diosin yohinixohki mai muhuyamanon, jiirivi, jau vanaarivi, jaaruzrokon jaa vukazanti jano Diosin onanti mahizha.

5 Cinco oxu tanakin jato tukanonmun Diosin shinni jato tukamanixohki, jaarokon Diosin chini amamanixohki jato rutuyamanon. Jato shinin tukaha izinkovinkiha ovaa nivon akaakaviz.

6 Jaa cinco oxun jato shinin tukahamun nokapaipanhokanixohnnu-kanpu, javi tunuhax jahaavomun. Nokapa naavaunmun nokatimanixohki.

7 Shinnimun ovaa caballo rutunnaatikaviz janixohki, rutuunan janhkin mannaahax. Jaa caballon maponmun ovaa oro maiitikaviz janixohki, jan vumannarivimun yorannakaviz janixohki. **8** Jan voomun ovaa xanovaun vookaviz janixohki, jan xutamun ovaa leon makoshkikaviz janixohki. **9** Jaa caballonn yoramun ovaa yami xao chopakaviz zauuni janixohki, jan puhimun mukumahax taron taronni xohki ovaa caballo naha rutunnahi vohikavizhi. **10** Jan jinanmun chiyux janixohnukanpu ovaa nivo chiyuxkaviz, jahon jato cinco oxu tanakin muhutimun shini janixohki. **11** Jaa Diosin inaa Diosvutan notzinimun shinin apohnukanpu. Hebreon jovinmun Abadonkin yohinox kaknkihki, griegon jovinmun Apolionkin yohinox kankihki; jaa jovi ravutanmun "Jau muhuhai," yohihikiki.

12 Ja jahaahimun jau muhuhkuuyonixohnukanpu, ravuurivimun maxkaahaxkihki.

Jaa sexta trompeta.

13 Jaa sexto Diosin inakunmun trompeta anixohnukanpu, kamomun un jovi kainhaito ninkaanikuhku jaa ravuurivikun ravuurivi jau manxox, jaa Dios jau kohaxonti oro aniivo jaa Dios vuzohri jahaa. **14** Jaa jovinmun jaa trompeta akaa yohinixohki nan jahaakin: "Kanon jaa ravuurivi yoshin iroma Eufrates kuxaa nuxuuha pukajanhpunixohki."

15 Kanonmun jaa sexto Diosin inakun jaa ravuurivikun ravuurivi yoshin iroma pukanixohki kanon yora naha jato rutunon, jaa tiyan jato rutunon jaa oran, jaa nutun jaa oxun jaa vari xutupan.

16 Caballon puuhax rutunnahaitomun un jato ninkaanikuhnukanpu, kutzahtira kannihki; docientos millonesmun zontarovo janixohki.

17 Jaa un caballo puuha zontaro inhahtomun jaton xochin yamixoo armaduraya jakannixohki yami xao vinshin aniivo chihikaviz, navaa zafirokaviz, panshin ovaa azufrekaviz jaton caballomun ovaa leon mapokavizya janixohki, jan rukinninohaxmun chihi jokonnixohki, kohinya azufre. **18** Jaa nahakovin nokahaivaunmun ravuu pishta jakannixohnukanpu jato chihivutan kohinya azufren jato nokaha.

19 Caballon jinamun ovaa ronokaviz janixohki, jan maponmun jato muhupanhonixohki. Nan jahaamunixohnukanpu, caballomun jan rukinya jan jinan kuzayovaatiya japanhnixohki.

20 Jaa tuxu jato juruuvutan, konhinya azufren nokayamanikatonmun junuyamakin iromakin jau kuzakannixohnukanpu, yoshintiya mapoo yora jasharaa kanixohki Diosma. Junuyamakinmun maxax yoranixon, nan jii yora, oro yoraniivo, koriiki bronce yoraniivo sharaakin yohikanixohki. ja konma diosmun nan inyamaxon, nan ninkaayamahax, nan kanyamahax noxkihnukanpu. **21** Jaa jonivaunmun jato rutuyaakin junuyamanixohnukanpu, jato yotokinrivi junnuhamamunkankihki; jato vihankirivi junuyamakin xanovo akin junuhamamun kankihki.

Diosin innaaya kirika.

10 **1** Chipomun un Diosin inaatza jau kuzayovaahai nai jahokuhax votoohaito innikuhku nai kohinnin. Nan vahin jan mapo raooha; ovaa varikaviz jan vumannanan jotahain, jan kishimun ovaa chi juruukaviz janixohki. **2** Jan mukunnun kirika vupunnahaaha tohinhaxmun janixohki. Vanuukanon vanuutanmun Diosin inakun jan tahu kon jahori jununha jari vanixohki jan tahutza pokihrikuha main vaixohki. **3** Kanonmun jaa Diosin inaa mukumahax zaihnixohki ovaa leon vaonkikavizhi; jan zaihkanmun ovaa nai rinkikavizhi aito siete jovi ninkaakanixohki.

4 Mohakovin kunuuhimun un janikuhnukanpu jaa siete jovin yohiha, ninkaakinmun un iya yohihaito naihokuha jovi ninkaanikuhku iya nan jahaakin yohihaito: “Kunuuyamapu jaa siete jovi ovaa nai rinkikavizkin yohiha, jonuxonmurokon orihapu.”

5 Jaa Dioin innaa jununha nakiya main vanuuhahtonmun jan noku konjahoriha naiho vakunixohnukanpu, **6,7** Diosvutanmun jaun kon jau yohijanhkin yohinixohnukanpu. Nan jahaakinnmun jan yohinixohki: “Unaamun manaayamakatzi Dioskihnukanpu, jaa Septima Diosin inakun trompeta akain, ja jahaakin jau kuzajanhkin jau jonunixo. Jaa jan jau kuzajanhkin jau kuzaxonhai joivo ohini jaamun jau kuzakatzi Dioskihnukpu.”

8 Jaa un jovi nai jahokuhax yovanhaito ninkaanai jahokuhax yovanhaito ninkaahahtonmun iya unna yovannixohnu nan jahaakin: “Katan jaa kirika vupunnahaaha vinotanpu.” Diosin inakunmun tohinhaxkihki jaa nihaton jununha maxkaaya mai maxkaa.

9 Katanmun un Diosin inaa kirika iya inannon yohinikuhnuku. Yokaahaitomun iya jaa Diosin inakun nan jahaakin yohinixohki: “Vitankomun apu, min jananmun vatakatzi kiki injanhpu ovaa vona jayakaviz, min jantoomurannohaxrokonmun mokakatzihkiki.”

10 Diosin inakun mutoha kirika vitanmun un anikuhnukanpu. Konmun un jananmun vatanixohki ovaa vona jayakaviz un jantopanox rokonmun mokanixohki. **11** Kanonmun iya nan jahaakin yohikanixohki: “Kanonkonmun jau kuzakatzira Dioski jato yohijanpu maitzannoha, yoratza, vutza joviza joviya apo yovaavo.”

Diosin jau yohikun jato yohihai joni ravuu.

11 **1** Chipomun iya toponti inankanixohki kanonmun iya Diosin yohinixohki nan jahakin:
“Katan un jatiya un jau kohati topontanpu, intanpu kutzahtin yoran iya janoxon jasharamahira kannihki intanpu.” **2** Un tapazan juma jahaarokontzi topon janhnapu, jaa jumamun un jaa uhon konyamahai jato inannihkari. Jatonmun Jerusalen ivokatzi kankihki, cuarenta y dos oxu. **3** Iyanmun Diosin jau yohikun jato yohihai ravuu nichinkatzi unhkai un jovi konkovin jato yohinon. “Chopa iroma jato zauumaxonmun jato nichinkatzi unhkai jaa cuarenta y dos oxu.”

4 Jaa jii ravuu olivomun Diosin jau yohikun jato yohihai ravuuhnukanpu, jaa ravuu vela vati Dios vuzohri jahaamun, nan main jahaa apohnukanpu. **5** Tzovan mato kuza pahain jaton janan chihi potakin jato kiyoo kohatimun kankihnukanpu jaa mato zinaahai,
6 Jatonmun ovi iyamanon cuarenta y dos semanas, ovi iyamatimunuhnukanpu, jahinnon yohihi. Jatonrivi imahavo vakonhma jimitimunhki, nan nutun jahaa yoravo iromarazi izinmaxanhkin. Jaa kutzahtinnin jau kuzapakin atimun kankihki.

7 Jaa Diosin jau yohikun jato yohihihai joni ravutan un kon jovi yohiyaakin arohtihainmun, maimurannohax kainkatzi yoshin kiki kaintanmun jatovutan muhunnahi, janruzmun jato muhukin kanankin rutukatzikiki. **8** Jatonmun juman vahi Kayan potahavo ja katzihkiki, janoxon nookun yovaa korozin mutazkin rutunivo jano. Janomun jaa juma janunivo Sodomahki, jan janutzamun Egiptohki. **9** Jaton yoramun kimisha nutu vinotan vari mazpananan rakaahain nan jumaztiirazinnohax vuhax, xokontzarazi, jovitzayatiyan potahkaaha jaton yora inkatzi kankihki, jato mai pannanmun jato amamakatzi kankihki. **10** Jaa nutu kiyopannoxmun jasharakatzi kankihki jato nokaha inhi, kanonmun jasharakin jato jau naha rainvahin inanhaito jato rainvahin inankatzi kankihki, jaa joni ravuu Diosin jau yohikun jato yohihaimun jaa jonivaun inha japanhnixohnukanpu.

11 Moha kimisha nutu vinotan vari mazpananan rakaahain, vinoohainmun jato jakiriviz Diosin kayamanixohnukanpu, kayatanmun mapokannixohki; jaa jato kayahato inhahtoxmun rakuuyovaakanixohki. **12** Kanonmun jaa Diosin jau yohikun jato yohihaiton mukumahax jato nan jahaakin yohihaito ninkaaakanixohnukanpu: “Nuri mapuukanpu,” jatoxmun kanon nai zinaahaton jato inhavo. **13** Jaatiyanvizkovinmun minyan kankin pishtarivi juma muhunixohki, siete mil jonimun nokakanoxohki. Jaa nokahamahtonmun rakuuxon Dios vuaxon kannixohki, jaa nai jahoo jahaa.
14 Ja jahaahaxmun jau muhuhkuuyovaanixohki, chipomu koshikovin jokatzihkiki.

Jaa septima trometa.

15 Jaa septima Diosin inakunmun jan trompeta anixohnukanpu, nai jahokuhaxmun mukumahax jovi yovannixohnukanpu nan jahaakin yohihi:

“Nokun Diosya jan Mesiasmu nan nutu
ivohaxkihnukanpu, junuuyamahinmun jakatzi
janhkiki.”

16 Jaa vienticuatro xunivo jato tzahootinin Dios vuzohri maniihahtoxmun mai vukuzantin tizkii ruvootan Dios sharaakin yohikanixohki, **17** Nan jahaakin yohivohi:

"Noku yovaa jau kuzayovaahaito, miyaxmun nutuhkax
japanhinix nutuhkax minhkinupu. Miya graciaskin
yohihi nonhkainupu min noku jau kuzayovaa nikaton
onanmanikun, mohamun nutu ivonixon ivohax
minhkiki."
18 Junma miya konyamaimun notzihi kankihki,
mohamun nokoohax minhkinupu notziyovaaxon min
jato kastiikanon. Jaatiyanmun jato jau kuzaniivo
yokaakatzi minhkinupu jaa nokanivo kiyoo, jaa
vipahavomun jato inankatzi minhkinupu. Diosin jau
yohikun jato yohihai inankatzi minhkiki, jaa miya jau
kuzaxonhai, min jonivorivimun jato inankatzi
minhkiki, jaa miya shinan sharaahai; jahokatzi ja
jahaama jato inankatziminhkiki.

19 Kanonmun Diosin jovi ninkaati tapaz nai jahoo jahaa vuxnakuhuunixohki, jaa jovi ninkaati tapazmuranmun intisharaa vomanti janixohki. Kanonmun kanaa paishnixohki, naitiya rinhki, mairivimun mukumahax yakoohain ovaa ovi ikikavizhi varox ruohkoonixohki.

Xanoya dragon.

12 **1** Nai jahokuhamun jaukara tohakovinnix rami innikuhku: xanomun non innikuhku varin rakooha. Oxumun jan tahu naman janixohki, jan maponmun jaa xanon maiiti doce vishiya zauuhax janixohki. **2** Jaa xonomun tohoya vakun izinha arahki janixohki, mohakovin vaku vihaito.

3 Yohishmamun non nai jahokuha jau ramirivikara innikuhku: Dragon vinshi tohamun non innikuhku, siete mapoyahtox Diez manxoxyahtox jan mapoxtiirazin maiitiya. **4** Jaa Dragonmun jan jinnan ravuurivi vishi nai jahoo jahaa xaratan main potanixohki; kanonmun jaa xanno vuzohri Dragon ninixohki jan vaku vihain pihankatzi.

5 Jaa xanonmun vaku joni vinixohnukanpu, jaa joni vakunmun jau kuzayovaatiyahton nan nutun jahaa jumarazi ivokatzi janixohki. Jaa xanomun vaku vihantonn Dios jann tzahooti jari iyoxonkannixohki.
6 Kanonmun jaa xano mispoo toha rakaani jari paxahi kanixohki, jari Diosin jati aroxonnikun jarixon chitunovo cuarenta y dos oxu.

Miguelya yoshin Dragon.

7 Chipomun nai jahokuhax mununnanixohki. Diosin inaavaun apomun javuu inaavoya akinhnaavo dragonvutan muhunnaanixohki. Jan janumun Miguel janixohki dragonya jan inaavimun muhunnaanixohki; **8** Kananyamarokonmu kannixohki, jatomun zamakin nai jahoo jamayamakanixohki. **9** Kanonmun jaa dragon nai jahokuha potakanihxoki, rono jayoonixohki jaamun yoshin iroma janixohki jan janumun Satanaski janmun jato nutu kiyoo jau parannox janhkiki. Jaamun jan innaavoyavi Diosin main potanixohki.

10 Kanonmun un mukumahax nan jahaakin yohihaito jovi ninkaanikuhku:

"Noku Diosinmun jan jonivo vinixohnukanpu; jan jau
kuzayovaatimun jan jato onanmmanixohki jaztiimun
jan apohki." Jan Mesianmun jaa nutu kiyoo
ivohaxkihki: "Mohamun Diosin nai jahokuha
potanikiki, Dios vuzohrixon nokun jonivo nan jato
chanikahanyaahaito."
11 Jaa Cordero nannikun non jato yohihaitonmun
kanonmun jaa yoshin pakuunixohki, Nokun jonivomun
rakuuyamanixohki, ja jahaayamarokonhimun
nokakatzi jakamixohki.
12 ¡Kanon nai jasharanon nukanpu, jaa jari jahaarazi!
Jaa main jahaarokonmun iromakatzi kankihki jaa
jununhan jahaayavi:
"Notziyovaamuni yoshinkinukanpu; jato
muhukatzimun votoonix janhkiki onanyovaamunax
janhkinukanpu jan nutu ravuu pishta maxkaakun."

13 Moha Diosin nai jahokuha main potakun onantanmun kanon dragon jaa xano vaku vihaa kanon chivankunixohki. **14** Jaa xanomun Diosin tutupaha puhi ravuu inannixohkin novikahin paxahi katonnon, dragon ivaa jayamahi, jau jokonyamahai, jarixon cuareta y dos oxu, varixutuu chitunovo. **15** Jaa dragonmun janan vakonhma janannixohki, jaa vakohmanmun dragon jununixohki, jaa junu jaa xano vomajanhkin. **16** Kanonmun main jonixohnukanpu jaa xano vashiikatzi: kanonmun janovihax kininixohki ovaa janpaahikavizhi, jaa kininmun vakonma kiyoo nutzonixohki jaa dragon jananha.
17 Kanonmun jaa xanovutan dragon notziyovaanixohki, notzikainmun dragon jaa xanon kaivovutan muhunnaahi kanixohki, ja Diosin jau kuzati yohini jaa jumayamahaiya jaa Jesusin jau yohiniki chipoohaivovutan. **18** Kanonmun jaa dragon jununha kuxaa jano vanuunixohki.

Jununhan jahaa yoshin.

13 **1** Kanonmun un jununha murannohax kainhaito yoshin innikuhnukanpu diez manxoxyatan siete mapoya. Jan manxoxtiirazin maitiya, jan mapoztiirazin Dios notzimaxanhkin kunuunivo jahaa. **2** Jaa yoshinmun ovaa inanhakavitzan oso tahuyahtox leon rukinyarokon janixohki. Jaa dragonmun jaa yoshin jan jau kuzayovaati imantan jan jau kiyoo yoshin iroma inannixohki.
3 Jaa yoshinnin mapotzamun tohakovin varanikaviz janixohnukanpu. Jaa varamun vohonixohki. Karakun nahax ratuukuuxon jaa yoshin konkannixohki. **4** Kiyoovininmun dragon sharakin yohinixohki jau kiyoo yoshin inankun ja yoshin inankun, jaa yoshinrivimun sharaakin yohitiyakanixohki. Nan jahaakinmun yohikanixohnukanpu: “Tzovamun nan yoshinkaviz kurux yamahnukanpu tzovakovinnix javutan muhunnaayamatimunki.”

5 Jaa yoshinmun yovaaki jahax inon Diosin inanixohnukanpu jaariviki Dioshax inon. Jaarivimun cuarenta y dos oxu mai ivonon Diosin amanixohki. **6** Moha jaahtin oxu vinoohainmun, jaa yoshinnin kanon Dios janutiyanixohki jan jovi ninkaati tapaztiya, Jaa nai jahoo jahaatiya. **7** Diosin jonivoyarivi muhunnaakin jato janruz kanonnomun Diosin amanixohki, jaa main jahaa jonivorivi ivonon.

8 Jaa yoshinmun sharaakin yohikatzi jaa Corderon kirikanan jaton janu jayamaha jonivohkinukanpu, jaa rutunivo. Jaa kirikamun kunnuniivohkinukanpu Diosin nan nutun jahaa kiyoo kuzahaama jahaatiyan, jaa kirikananmun jahax jaa kiyoo jonivo unaa nokayamakatzi jakatzi kankihnukanpu.

9 Tzova pavinki xovii yahton nan jahaikomun ninkaasharaakanpu:

10 Jaa karavozon katankatzi jahatox karavozonmun iyotankatzi kankihnukanpu. Jaa janshin nakatzi jahatox, janshin kunonmun nokakatzi kankihki. Nan jahaakinmun yohipaiihi Diosin jovihkinukanpu, Diosin inaaavo inaahi javi tunutimun nukanpu Dioskirivi chipootimunki.

Main jahaa yoshin.

11 Chipomun un maimurannohax kainhaito yoshintza innikuhnukanpu. Ovaa carnerokaviz ravuu manxoxya, jaarokon ovaa dragonkaviz yovanhi; **12** Jaa jayooni yoshinni jau kuzayovaanon inanhamun jan janixohki jananon yonoohaimun jan janixohki. Janmun jan jaa main jahaa jonivo jaa jayaooni yoshin sharaakin yohinon jato yohimanixohki jaxmun jan moha jan vara vohohax janixohki. **13** Innovorivimun jaa yoshinmun tohavokin jau kuzanixohki jato vuzohriixon, chihi juruurivimun nai jahokuha main pakunixohki. **14** Nan yoshinnimun jato paranyovaanixohki atimarazi jau kuzakin, jaa yoshin jayoohahton jau kuzayovaati inankun. Janmun jato mapoo yoramanixohki jaa yoshin jayoohakavizkin, jaamun janshin koshakin varayakannixohki javiz nahaamamunhki. **15** Disinmun jaa segundo yoshin yohinixohnukanpu jaa jayooha yoshinnin mapoo yora kayamanon, yovankatzi. Jaa jayooha yoshinnin mapoo yora sharaakin yohiyamahaitomun jato rutupanhokanixohki. **16** Jaarivmun jato jaa yoshinnin amanixohki jato kiyoovi mukunki ahojanhkin jato vukazantiki onanti vaxonnon. Pishtakovin tzovan nan jau marohoxanhkin, jau jato maroyamatimun janixohki jaa mukun konjahorihokatzi vukazanti onantiya mahitzan. Javi nan jahaarazi: joni jau nahaya, joni jaumahiz, joni yovaavo, vakuvo mishtin, inaavomaama; inaavo, kiyoovi onantiya jatimun jakannixohki.

17 Tzova pishtakovinnin jau maroyamatimun janixohki jaa onanti mahizhokatzi yoshinnin janun toponti mahitzan.

18 Nankonmun shinanyovaanon janhkanpu onanjanhkin. Tzovapishta jaa onanha jaxon jau yohipaihirahkiki vachinonukanpu jaa yoshinnin toponti ja topontimun yoran nahaki. Jaa topontimun seis cientos sesenta y seis.

Vua vunaa.

14 **1** Kanonmun un inkin monte Sion niha Cordero innikuhku. Jahivahamun un ciento cuarenta y cuatro mil jaa chivanhai jonivo innikuhku, jaton vukazantin Corderon januya japan jannu kunuunix. **2** Chipomun un nai jahokuhax junu pakuuha korohkikavizhain ovaa nai rinkikavizhain, ovaa arpa naha ninkaahakavizmun janixohki. **3** Jaa ciento cuarenta y cuatro mil jonivomun tzahooti vuzohri mapohax janixohki, jaa ravuurivikun ravuurivi yora jiriyaya yovaa xunivo tzovakovinnin jaa vua onantimamun jakannixohki, jaa ciento cuarenta y cuatro mil, mainnoha jato viniivohtonruz onantimun jakannixohki. **4** Jatonmun dios mapoo yoraniivo sharaakin yohiyamanox kankihki, jatonrivimun konma Dios jau kuzaxonyamanox kankhki. Jatonmun raquirazi kanhaito Cordero chivannox kankihki, jatonmun Diosin viyoonixohnukanpu ovaa jau vimiyoha Diosya Codero Dios vixonhakaviz. **5** Jatoxmun pishtakovin jau ontzayamakin iromakinrivi jau kuzayamanox kankihki.

Diosin inaavo kimishanan jau yohini.

6 Unaamun un Diosin inaatza nai vuvizkirihki novihaito innikuhku. Jovi sharaa nokayamahi jahai vohai jato voxonhaitomun un innikuhku jaa jumatzarazin jahaa, nan xokotzavo, vutza joviya juman jahaarivi.
7 Nan jahaakin mukumahax yohivokin:

> “Dioski sharaahi yovan janhkunpu jasharaakin vua jonxanhkanpu, mahamun nutu nokookihki jaa nutu jan nutu kiyoztii jau kuzaniivo jato yokaanon jaa naiya maini sharaakin yohijankanpu jaa jununhaya maimuran ahaa junu vanii.”

8 Diosin inaatza jaa chironhahtonmun nan jahaakin yohinixohki:

¡Mohamun Babilonia toha pakuukihnukanpu!
Mohamun juma muhukankihki jan jato juma kiyoo
iromakin jau kuzanon onanmakin dios mapoo ya jau
kuzaxoonnon onanmanii.

9 Kanonmun Diosin inaatzan chironvanhinnixohki, mukumahax nan jahaakin yohivokin:
"Tzova pishtan jaa yoshin sharaakin jaa tanakin mapoo yoraniivo sharaakin yohihoxanhkin jato onanti vukuzantikiya mukunnun.

10 Vaxonhaivaun notziyovaaxon jato kastiika yovaa kovintimun Diosnukanpu. Yanima pishta ayamakin asharakovinkin kastiikatimun Dioski, chihiya azufre juruuhaiton inaamatimun janhki, Diosin inaa sharaavo inaavovutan Corderonmun inaahaito inkatzi kankihki.

11 Chihi kohinnin jaa innaamahaimun junuuyamahi inaakatzi kinukanpu, jaa yoshinya jaa tanakin mapoo yoraniivo sharaakin yohihaitox jan januyahtoxmun junuuyamahi inaakatzi kankihnukanpu, nutun inaahax yamuu inaahaxki."

12 Diosin innaavaun javihi kuzhi jaxon tunuti onantimunnukanpu kuruxhax jaxon, jau kuzatima, jaa innati jaarazi onantimunhki. Diosin jau yohinirivi jumayamakin, junuuyamahi Jesuski chipoohi jutimunhki.

13 Kanonmun un nai jahokuha jovi ninkaanikuhku iya nan jahaakin yohihaito: Nan kunuuhapu: ¡Jesucristovutan jaahi nokaxomun jato kanon nantiyanxon jasharamakin Dioskihnukanpu! Nan jahaakinmun yohihi Diosin Kayahkinukanpu:

"Ja jahaamunhnukanpu, kanonmun jaa inaahaivo kiyoo tanahi jovinkatzi kankihki, jaa jau kuzatima timahaivorivimun jovinkatzi kankihki, Diosinmun jato jaa sharaakin jau kuzaniivo inankatzi kiki."

Nutu kiyoohainmun nokun Yovaa vuzoohri kiyoovi kankihnukanpu.

14 Kanonmun un nai kohin joxo innikuhnukanpu, jaa nai kohinninmun un tzahooha ovaa jonin vaku jonikaviz innikuhku. Jan mapon oro maiiti zauuhax jaxon jan mukunnun hoz kunno tohinhax. **15** Diosin jovi ninkaati tapazmurannohax kainitanmun Diosin innaa jaa nai koninnin tzahooha zaihxonnixohki nan jahaakin: “Kanon min ozon jau vanaa taztutan jan vimi vipu, mohamun jau vimim viti nutu nokookihki.”

16 Jaa nai kohinnin tzahoohahton jan hoz main kanmahainmun jau vimi hozon vinixohki.

17 Kanonmun Diosin jovi ninkaati tapazmurannohax Diosin innaatza kainnixohnukanpu, janrivi hoz kunno vuhi. **18** Jaa Dios jau kohaxontimurannohaxmun Diosin innaa jaa chihi kuzmanmahai jonixohki, jotanmun jaa Diosin innaa hoz kunoya nan jahaakin yohinixohki: “Kanon min hozon jau vanaa taztupu kanon uva vipu, jan yorannoha mohamun jovuuhax uva kiki.”

19 Kanonmun Diosin inakun uva taztunixohnu jan vainnoha, kanonmun jaa uva vatihton vakannixohki jahonxon juntzinjanhkin, janmun Dios notziha noku yohihikiki. **20** Kanonmun jaantzinkanixohki juma papiixon, jaa uva vatihton nohamun jimi jokonnixohki un metro y medio mazoha trescientos kilometro.

Siete Diosin innaavo.

15 **1** Nai jahokuhamun jau ramikovin innikuhnukanpu: Siete Diosin inaavo jaa siete izin yovaaya jokatzi jahaa nan nutun. Nan vinoohainmun, Dios notziha kanon vinookatzi kiki.

2 Jaarivimun un innikuhnukanpu ovaa cristal kavitzax chihiya joziiha. Jaa jununha janomun mapohax jakannixohki jaa yoshin jatonruz kopiiha, jaa jato onanti vaxonpanavaun jumaha jaa yoshinnin yora tananivo sharaakin yohihihama. Jato Diosin arpa inanhamun jakannixohki.

3 Jato vutanmun Moisessin vua vuahi jakannixohki, jaa vuamun
Cordero vuaxonkannixohki nan jahaakin:

"Yovaa Dios jau kuza yovaahaito; jaa min jau kuzahai
kiyoomun tohavaux sharaavohnupu." "Jaa nutu
kiyoopan apomun minhnupu jaa min jau kuzahaimun
sharaakux sharaakin jau kuzahainupu."
4 Un Dios, kiyoovinin miya sharaakinyohikin miya
vuaxoni kankihnupu; miyaztii min kutzaama jakun.
"Jaa jumarazi nan nutun jahaton miya sharaakin yohihi
i vukatzi kankihnupu onan yovaahax kankihki
sharaakin jau kuzahai min jakun."

5 Nanrazi jau inyaakinmun un nai jaritzinkan innikuhnukanpu, inkinmun un vuxnakuhuuhaito Diosin jovi ninkaati tapaz innikuhnukanpu. **6** Jahonnohaxmun siete Diosin innavo jokonnixohki, jaa siete izin iromakovin vukatzi jahaa vuhii. Chopa sharaakux kopii yovaa zauuhaxmun jaa Diosin inaavo janixohki, chahoomahax vishi sharaavo jaton xochimun oron vupohax jakannixohki. **7** Jaa yora jiriyatzanmun tanaztiirazin Diosin inaavo vino vopa inannixohki ja siete uva junu vihaavomun Dios notziha yohihikinukanpu jaa nayamakatzi jahaa. **8** Diosin jovi ninkaati tapazmun kohin vopanixohnukanpu janomun jahax Dioskihki onannovo. Jatomun vuiimayamakannixohki jaa siete izin yovaa nokoohamakun Diosin inaavaun vuhaa.

Siete kuzpo.

16 **1** Kanonmun un Diosin jovi ninkaati tapazmurannohax mukumahax kainhaito jovi ninkaanikuhnukanpu, nan jahaakin jaa siete Diosin inaavo vuhihaito: "Voxon jaa siete kuzpo manutankanpu, jaa Siete kuzponmun yohihi kiki notzimunnii Diosikihki."

2 Jaa Diosin innaa kayoohahtonmun jan kuzpo maiki manunixohki, jaa yoshinnin onantiyaraziya jaa yoshin sharaakin yohihairazimun chavaa izinkovin jokonnixohki.

3 Jaa segundo Diosin inakunmun ja kuzpo jununhaki jan kuzpo jimiya manunixohki, ja jan manuhainmun kanon jaa jununha vakonhma jiminixohki, jaa jato rutuhavo nokahaivohton jimikaviz. Kanonmun jaa junun jahaa yohinna kiyoo nokanixohki.

4 Jaa tercer Diosin inakunmun jan kuzpo jaa kiyoo junun jan kuzpo manunixohnukanpu, jan junuki jan kuzpo manuhainmun kanon jaa junurazi jiminixohki. **5** Chipomun un jaa vakonhna chituha Diosin inaa nan jahaakin yohihaito ninkaanikuhnukanpu:

"Diosin miyamun min kutzaamanu, nutuhruzhax
minhkinupu, min jato kastiikahaamun sharaahki."
6 Jaa mivutan zinakananhaitonmun jaa min jato
katooni moha jato rutunox kankihnupu, min jau
yohikun jato yohihairivimun rutunox kankihnukanpu,
min jau yohikun jato yohihairivimun rutunox kankihki.
"Karakunmun jato rama jimi ayamahi minhkiki, ja
jahaapaimuni kankihki."

7 Dios jau kohaxonti jarihaxrivi nan jahaakin yohihaitomun un jovi ninkaanikuhku; "Ja jahaanupu yovaa Dios jau kuzayovaahaito, jaa kastiikomun sharaahnupu, ja jahaakovinnunki."

8 Ja cuarto Diosin inakunmun jan kuzpo Dios notziha variki manunixohki, jaamun jato kohamanixohki. **9** Kiyoovinnixmun isharakovinhi kohookannixohki, javi jan jato ja jahaahanmun junuyamakin Dios vunayamakin vuaxonyamakannixohki. Junuyamakinmun Dios notzimakannixohki, javi jaa izin iromakovin junnumati jan jakun.

10,11 Jaa quinto Diosin innakunmun jaa Dios notziha kuzpo vopa yoshinnin tzahootiki jokanixohki jan maimun yamuukahinnixohki. Kanonmun yoravaun jaton jana nutuxkin kiyonixohki, varan jato inaamahain. Javihi inaakinmun iromaakin junuyamakanixohki, aruzkikimun Dios notzimakannixohki izin ninkaakin; ¡Dios nai jahoo jahaamun notzimakannixohki!

12 Ja sexto Diosin inakunmun jaa Dios notziha kuzpo junu toha Eufrates ki jokanixohki, kanonmun junu shinannixohki apovo vari kainhai jahaavaun pokunon.

13 Kanonmun un dragon janannohax yoshin iroma janannohaxya jaa Diosin kovinki yohimakun jato jau yohikin jato jau paranhai. Janannohax jokonhaito kimisha yoshin iromakovin innikuhku ovaa tokorokaviz. **14** Jaamun yoshin iroma janixohki, jaa yoshinnimun sharaakovinkin ja kuzakin ramirazihai janixohki. Jaa nutu kiyopan jahaa apo yovaavovutan tziztokohookatzimun jokonkanixohki Dios jau kuzayovaahaivutan muhunnaakatzi. Ja jahaamunkatzi kankihnukanpu jato Diosin jaurazi kuzaniivo jaa mai kiyoo yokaanon nutu nokoohain.

15 Karakunmun nan jahaakin yohihi nokun Yovaa Jesuskihnukanpu: “Mohakovin johi unhkai in janhkanpu, ovaa jonin jau vihai jonikaviz. Jasharakovintimun manhnukanpu iya manayaahaito un mato vuchiha, choparivi orixo un mato vuchiha, choopamahiz vohotanti shinankin, mato ranoomanonvo.”

16 Jaa yoshin iromarazinmun jaa apo yovaavo jaa nutu kiyopan jahaa tziztonixohnukanpu, jaa tziztokohoonivo janomun Armagedon kin yohinox kankihki Hebreovaun jovin.

17 Jaa septimo Diosin inankunmun jaa Dios notziha kuzpon vupa niyuki jokanixohnukanpu, jaa Diosin jovi ninkaati tapazan tzahootinin nohaxmun mukumahax jovi jonixohnukanpu nan jahaaki yohivuhi: ¡Mohamun akaavohkinukanpu!

18 Kanonmun kanaa paishnixohki, jovirivi janixohki, nairivi rinkanmun isharakovinhi ja jahaayamahaitox mai yakoonixohki yora jahaatiyan ja jahaayamanix. **19** Babilonia jaa juma tohakovinmun mai yakookin kimishakin kaxkunixohki, ja nutu kiyoopan jahaa jumamun poxoonixohki. Babilonia shinan vunoyamakinmun Diosin asharakovinkin kastiikanixohki notziyovaaxon. **20** Nazi kiyooya manan kiyoomun yamariznixohki. **21** Nai jahokuhaxmun varox tohavo jatoki ruohkoonixohki. Jaa varoxmun ovaa maxax

vinshinkavitzax iyu janixohki cuarenta kilo vinotan iyumun janixohki. Kanonmun yoravaun Dios janukin notzimanixohki ja varoxon jato Diosin asharakovinkin kastiikakun.

Xanoya yoshin.

17 **1** Kanonmun un Diosin inaa siete kuzpoya innikuhku, iya nan jahaakin yohinixohki: "Jopu; miya mutunnon, karahton kastiikamuukatzi jaa jari junu naha kuxa tzahooha jato naha amahai xannohkiki. **2** Nan nutun jahaa apovauxmun javutan janixohnupu dios mapoo yora sharaakin yohikatzi jaa jonivo Dios chivanyamahairimun ja jahaarivi kannixohki."

3 Kanonmun iya Diosin Kayantzikan nan jau inamanixohnukanpu, kanonmun iya Diosin inakun jau jokonyama ai jari iyonixohki. Jarihamun un xanovo yoshinnin tzahooha innikuhnukanpu. Jaa yoshinmun siete mapoyatan Diez manxoxyanixohki. Jan yora kiyoovi Dios notzimatirazi kunuunimun janixohki. **4** Jaa xanomun ovaa purpurakaviz vinshin chopa zauuhax janixohki. Jan yora oron raooxon, nan perlaya maxax kopiiyo vakun raoonixmun janixohki. Jan konjahori poyannun oro kuzponiivo uva junu vopa tohinnimun janixohki, jaa vinonmun noku onanmahi kiki jaa xanonmun jato iromama yovaakin mapoo yora sharaakin yohinixohki.

5 Jaa xanonmun jan vukazantin jovi kuzaxon onantima kunuunix janixohki nan jahaahi: "Jaa xanovo joni naha amahaiya jaa jau iromarazi, jaa non nutun jahaa non kunyamahaiton jahamun janhnukanpu" kii.
6 Chipomun un onannikuhku jaa xanonmun vino ayahax jahon pahunjhax kihki. Jaa vinomun Diosin jonivo rutunivohton jimikaviz janixohki jaa junuyamakin Jesús chivanhaito. Jaa iya Diosin jau imahatonmun iya ratuyovaanixohki, **7** Diosin inankunmun iya nan jahaakin yohinixohnukanpu:
"¿Kuzanon ratuhkuuhira minhkai? Iyan miya yohihi unhkanupu jau yohipaihira jaa min inha jonuunihkiki. Miya yohihi unhkai tzovara jaa xanohki, tzovarivira jaa yoshin siete mapoyantan diez manxoxyaki jaa jan puuha."

8 Jaa min yoshin iroma inhamun japanhnixohnukanpu ramamun yamahki. Chiporokonmun janoriviz jokatzihkiki kinimurannohax, muhuhku katziruz. Jaa jonivo jaa main jahaavo jaton janu jaa kirikanan Diosin nan nutuhaamatiyan, ratukumunkatikankinukanpu ja yoshin inhax jayohimun nutukax japanixonuhkanpu, naniyanmun yamahki. Unaa mun jakiriviz jokatzikihki.

9 Jaa onankatzi shinan yovaayatimun nonhnukanpu: Jaa siete mapomun siete mananhnukanpu, jaa xano jahon tzahooha, siete apovoriviki. **10** Cinco apovorokomun moha nokanixohnukanpu, tiipanrokonmun rama apohaxkihki, vutzamun apohamahki, jahaxmun pishtahi apokatzi janhkiki. **11** jaa ramaama yoshin jayoopanhonimun rama yamahnukanpu, jaxmun unaa apokatzi janhkiki jaa yoshin jayoonimun rama yamahnukanpu, unaa mun jokatzihkinukanpu apokatzi vunaarokonmun unaa jayamakatzi nakatzi janhkiki.

12 Jaa diez manxox min inhamun diez apovommunhnupu jaton mai ivoyoohamamun kankihki. Zamahamamun vunaakovin jau kuzayovaati vixanhkinkankihki kanonrokonmun jaa yoshinvutan mai ivokatzi kankihki, kanon apon. **13** Jaa diez apovomun yohinnaakatzihkinu jaa yoshin jan jau kuzayovaatiya jan joni yovaa inankatzi. **14** Chipomun jaa yoshinya jaa diez opovo yohinnaakatzikiki Corderovutan rutunnaakatzi. Janmun jan inaavovutan jato jaruz rutukatzi janhkinu. Janruzmun jato kanankatzi Corderohkinu jaamun jan chivanhai jonivohkiki. Diosinmun jato kunanihkiki jato katoonixon jau jumayamahaito.

15 Diosin inakunrivimun iya yohinixohnu nan jahaakin jaa min junu inha, jaa jahonxon jatonaha amahai tzahooha inhamun nan jahaakin jato onanmahikinupu nan juma yohixon, nan vutzarazihi jovini yohixon nan nututza yohixon kin. **16** Jaa min diez manxox inha, jaa yoshinnirivimun jaa jato naha amahai xano zinaakatzihkinukanpu jan jaurivimun kiyoo vihankatzi kankihki. Chopamahizmun jamakatzi kankihki. Jan namimun pikatzi janhkiki. Chipomun chihinaki potakatzi kankihki.

17 Diosin jaa diez apovo jau kuzamanixohnukanpu, jaa jan javi jau kuzajanhkin shinanni. Yoshin jan jau kuzayovaati inannjankin shinanni. Jatonmun yoshin jau jumayamakannixohki Diosin jau kuzajanhkin yohini zununyonon. **18** Jaa min xanovo inhamun jaa juma tohahnupu, jaa juman aponmun jaa nutu kiyopan jahaa apovo inaayovaahaxkihnupu.

Babilonia muhunivo.

18 **1** Nanrazi inyaakin junutanmun un, nai jahokuhax votoohaito Diosin innaatza innikuhnukanpu. Jau kuzayovaatiyamun jan janixohnukanpu, shivikovinmun jan janixohnukanpu, maimun jotaanixohki jan jurupan.
2 Mukumahaxmun jan zaihnixohki nan jahaahi:

"¡Kanonukanpu, mohamun Babilonia toha pakuukihki!
Ramamun jan yoshinvaun tapazki, yoshinnin jonuuti,
yoshin iromahan jonuuti, puhiyahton naha, yohinna
povunrazi non zinaahaton kini, jaarazi piyamatimun
nonhki."
3 Jumatzarazinxonmun jaa jau tanakin dios tananivo
yovan yovaa. Ja jahaarivimun jaa main jahaa apovo
janixohki. "Jaa nan nutun jahaa jau marohai jonivomun
koriiki nahayanixohnukanpu, janmun jan jato jau
kiyoo maronixohnukanpu jan iromakin shinanhairazi
ja jahaajanhkin."
4 Unaamun un nai jahokuha yovanhaito jovi
ninkaanikuuhnukanpu, nan jahaahi: "Matomun man
un jonivohki Babiloniannohax jokonkanpu,
jatokavizhitzi iromaxanhkannapu, izin yovaa
jakatzihkari matoki ruohkoonon."
5 Iromahaivomun nahakovinhnukanpu nai jarimun
nokoohi kiki, pishtakovin vutza shinan vunohamamun
Dioski.
6 Javutan jaa jau iroma kiyoo kuzajankanpu jan
jatovutan annii ja jahaakin; ravuurazikin
kopiimajanhkanpu jaa jan iromanii kiyoo.

7 Yovaaki jahax ikaikovinmun jan janixohnukanpu, jau
nahayakovinmun jan japapahnixohki, ¡Ramakomun
inaamaxanhkanpu, junuyamakinkomun
inaamaxanhkanpu! Nan jahaakinmun shinanhi
janhkiki: “Apo xanohax tzahootinin tzahoohamun iya
nuno jakihnaxkankihnu. Vunu namaninaamamun
unhnu, pishtakovinmun inaayamakatzi unhkai”
kinmun shinanhi janhkiki.
8 Karakunmu jaa nutuztipan nanrazi kastiiko vikatzi
janhkiki: ¡Nan koshmahax, inaahax, nahi, chihinmun
muhukatzikiki, yovaa Diosinmun ja jahaakin
kastikaxanhkin yohihikii!

9,10 Babilonia juruuhaito inhimun kuzanon ja jahaahirahkiki yohihi arahkatzi nan nutun jahaa apovohkiki. Jaa apovovutan Babilonian jahatonmun Dios mapoo yora sharaakin yohikannixohnukanpu, jau sharaavoyamun kastiikatishinanhi rakuuhaxmun vizmarazi jaxon nan jahaakin yohikatzi kankihnukanpu:

¡Jiya, rakuupanhnu! ¡Omiznikomun minhnupu
Babilonia juma toha, juma tohan jau kuzayovaahaito!
¡Ovaa vuztihkikavizkinmun miya Diosin koshikovin
kastiikanixohnupu!

11 Nan nutun jahaa jonivo jau marohaitoxrivimun kuzanon ja jahaahirakiki yohihi arahkatzi kankihnukanpu, unaa mun jato tzovan jaton jau maroxonyamakatzi kiki, Babilonianmun jato jau maropanonixohki. **12** Nan oro nahavixon, nan plata vixon, nan kakuutiyaya perlas vixon; Lino chopa naha, chopa seda vinshin konxa vutzarazi, jau vutzarazi jauxao, broncexao, yamixao, maxax. **13** Canela nahakovinya jau jutuu, rahoya xuni jutuu; vino nahakovin, xuni, harina voyonya trigo; vaca, carnero, caballo, carrozas, yora innnaavoya rutunnaakin jato achinivo. **14** Kanonmun Babilonia nan jahaakin yohikatzi kankihki:

"Ramamun min jau sharaavo mahiznupu jaa min
kunyovaahai; Unaa viyamaxanhkinmun min
vunohahkiki min raootiya min jau sharaavo."

15 Jaa jau marohai jonivaunmun nahakovin koriiki vinixohnukanpu jaton jau kiyoo Babilonia marokin, jatovutan jayamahimun vizmarazi jakatzi kankihki jatoyavikin jato kastiikativo shinanhi. Araki inaakinmun nan jahaakin yohikatzikankihki.

16 ¡Jiya rakuupanhnu omiznikomun minhnupu, juma
toha jau kuzayovaahaito! Chopa sharavomun zauunox
minhkinupu, chopa vinshinya purpura, miyaxmun min
raoopanhonikuhku oronmun min raooponhonikuhki,
perlas sharaavaun.
17 ¡Vunaakovin, ovaa vuztihkikavizhimun min jau
sharaavo kiyookihnupu! Vaporonon ivoya, jaa
jununhan vohai, mariniroya jaa jau marohai
jonivomun vizmarazi paxkaahax jakannixohki.

18 Juma juruuhai kohin kainhaito vuchitanmun nan jahaahi zaihkanixohki: ¡Pishtakovinmun Babiloniakaviz jaha juma inyamanos nonhkanukanpu! **19** Kororivimun mapokohookanixohki, muronmuni kankihki jato innovo, arahkinmun nan jahaakin yohikanixohki:

¡Jiya, rakuupanhnu! ¡Omizkovinmun minhnupu, juma
toha jau kuzayoohaito! Min jaumun jau marohai jonivo
jununhan jahaa koriiki nahayanixohnupu. ¡Ovaa
vuztihkikavizhimun min muhuhkuukihki!
20 ¡Matox jasharakanpu Diosin inaavau, nai jahorimun
jahax mankiki, mohamun Diosin jaa juma toha
muhukihki! ¡Jasharakanpu jaa Diosin katooniya Diosin
jau yohikun jato yohihaito, mohamun Diosin mato
iromanixo Babilonia kastiikaxohki.
21 Kanonmun Diosin inna jau kuzayovaanikaton maxax vinshin toha Ovaa jau runutikavizvitan jununhaki potanixohki nan jahaakin yohitan:

Babilonia, juma toha jau kuzayovaahaito, nan
jahaakinmun miya muhukatzi kankihnupu, ¡Unaamun
miya pishtakovin inyamakatzi kankihki!
22 Unaamun pishtakovin min vahinxon arpa
ninkaayamakatzi kankinupu ruu ahoxankin trompeta
akaito tzova ninkaayamakatzi kankihki.
Pishtakovinrivinmun jau vutzarazi yonoohi min vahin
jayamakatzi kiki, unaa rivimun jau runuti korohkato
ninkaayamakatzi kankihki.
23 Pishtakovinrivimun minhonnohax juruuyamakatzi
ranparinkiki, unaarivimun ainhaivaun jasharahaito
jato minkaayamakatzi tzovahkiki. Min jonivo jau
marohaimun jau kuzayovaahai japan kannixohki nan
nutunxon, miyanmun min yovupan jaa jumaztiirazi
jato jau parannikuhku.

24 Jaa juma tohamun Diosin kastiikanixoohnukanpu jatoki panaaxon Diosin jau yohikun jato yohihaiiya Diosin jonivo kanixohki, Ja jahaamunhki janmun jan jato jaa nutu kiyopanxon nahakovin rutunixohki.

Nai jahokuhax jasharaniivo.

19 **1** Moha nan jahaakunmun un nai jahokuhax yora naha kaxaahikavizhaito ninkaanikuhnukanpu nan jahaakin yohihi:

¡Kiyoovinin nokun Yovaa jasharanonvonu! Nokun
Diosimun jau kuzayovaahaihki janmun jun, noku
vinixohki. Karakunmun janohax jau kuzayovaatiya
jaamun Yovaakovinhki,
2 Diosinmun jato konkovinya muztunkin jau
yokaanoxkihnukanpu. “Janmun jan xanovo jato naha
amahai kastiikanixohki jato Dios mapoo yoraniivo
sharaakin yohinon onanmanixo. Jaa jau kuzaxonhai
jonivo rutunnixomun jan kopikin kastiikkanixohki.”
3 Unaamun jakiriviz nan jahaakin yohikanixohki:
“Kiyoovinin Dios sharaki yohinovonukanpu. Chihin

kohinnimun jaa xano jato naha anmahai juruunox
kihnukanpu, junuuyamahimun inaakatzi jaa
kohinkiki."

4 Jaa veinticuatro xunivoya jaa cuatro Diosin inaavomun ruvookanixohki mai tizki jato vukazantin, nan jahaakin yohivohi: ¡Ja jahaanonukanpu! ¡Kiyoovinin Dios jasharamanonvo! Diosmun Dioski sharaahi yovinnovo, Jaa tzahootinin tzahooha.
5 Kanonmun un jovitza tzahoooti jarihax johaito ninkaanikuhku nan jahaakin yohivuhi:

¡Kiyoovinix nokun Dioski jasharanovonukanpu!
¡Jasharamanovonukanpu jaa nutu kiyopan jahaton, jau
kuzayovaahai jonivaun, jaa jau mahiztiyan kiyoovinin
jau kuzaxonnovonukanpu Dioskirivi sharaahi
yovankin!

Vuanivo.

6 Kanonmun un joni noha yovanhikavizhaito ninkaanikuhnukanpu, ova manankihax vakonma pakuuhakavizhi ovaa nai rinkikavizhi, nan jahaahi yovanhaito:

¡Kiyoovinin Dios vuaxonon vonokanpu, yova jau
kuzayovaa aimun janki,
janmun nan nutu ivoyoohax jankiki!
7 ¡Jasharanonkanpu, jashara janhkanpu mohamun
nutu nokookihki jaa Cordero ainnon! Manamunax jan
ainkiki, jan ainmun jaa Cristo chivanhai jonivohki.
8 Diosinmun chopa sharaa chahoomahax shivi sharaa,
jaa chopasharaamun, yohihikinukanpu jaa Diosin
jonivaun sharaakin jau kuzahai.

Cordero ainhain.

9 Diosin inakunmun iya nan jahaakin yohinixohnukanpu: "Nan kunuuhapu: jasharanonvonukanpu, jaa jato kiyoo Cordero ainhain yantan jirikihini janhkin kunuhavo." Unaamun Dios inakun jakiriviz nan jahaakin yohinixohki: "Nanmun yohihi Dioskihnukanpu jaumun ontzayamanox janhkiki"

10 Kanonmun un Diosin innakun tahu ivaa main ranpinikuhku, Diosin innaa sharaakin yohikatzi, ¡Janmun jan iya! Jan jahaayamapu: Sharaa Dioski jaki yovanjanpu, iyanrivimun jaa jau kuzaxonhi unhkai, jaa min jau kuzaxonhai ja jahaakin, jaa jato Jesusin jovi sharaa yohikun jaa joviki chipooni tiya. Jaa jato Jesusin jovi ninkaamanikahtonmun jato junuyamakin jovi yohinon amahi kinukanpu.

Caballo joxo puuha joni.

11 Kanonmun un nai vuxnakuhuuha innikuhku, jarimun caballo joxo janixohki. Jaa caballo puuhahton janumun jau sharaakin jau kuzaniya konkovin janixohki, jaamun sharaa jonixohki joni yovakux, jato rutukihin yokaahai. **12** Jan vuromun ovaa chihi juruuukaviz janixohki; naha maiti naha zauuhaxmun janixohki, jaztipan jan onanhamun janu kunuunixmun janixohki. **13** Jimin pokooha chopa zauuhaxmun janixohki, jan janumun nan janixohki: “Diosin jan jovi yohini”

14 Zontarovo nai jahoo jahatonmun sharaavo chopa zauuhax janixohki, joxox chahooma, jaamun chivanhai jakannixohki jaa caballon puukuuhahton. **15** Jan janannohaxmun janshi kuno kainhi janixohki, jaa janshinmun yohihikiki jau yohiyovaatimun janhki, jaa janshinmun juma naha jananon vikatzi janhkiki, jaa jumarazimun kuruxkovinnin jato inaakatzi janhkiki, jaakovinnimun uva junu juntzikatzi janhkiki jan junu vino vixanhkin, jaa vinonmun yohihikiki Dios jau kuzayovaahai notzihai. **16** Jan rakootiya jan kishinmun nan jan kunuuni janixohnukanpu: “Apo jau kuzayovaahai nan nutu kiyopan jahaa.”

17 Diosin innaamun un varin niha innikuhnukanpu, yohinna puhiya nami pihai nai jahori novihaito nan jahaakin yohihaito: “Vuhax jirikatzi.”

18 Nanrazinmun jirikatzi manhkinukanpu: Nan apovaun nami pixon, nan zontarovaun nami pixon, joni yovaavo rutunnaahaiton namirivimun pikatzi manhkiki. Caballon namirivi pixonmun jaa caballo puuhaiton namirivi pikatzi mankiki; vutzarazi jonin namirivimun pikatzi manhkiki, nan joni inaamahan nami pixon, nan joni inakun nami pixon, joni yovaavoya joni yovaavomaamahan namirivimun pikatzi manhkiki.

19 Kanonmun un yoshinyavi jaa nutun jahaa apovo jaton zontaroyavi innikuhku. Jaa caballo joxon puukuhuuhavutan rutunnaakatzi tiztokohoohaxmun jakannixohki jan zontaroyavi. **20** Yoshinmun achikanixohki, Diosin jau yohikun jato yohihaiki jaxon jato paranhaiyari, jan inkun ramikin jau kuzaxo. Jaa Diosin jau yohikun jato yohihaiki jaxon jato atima jau kuzakin, Jaa ravuuvimun jiriya jato jaa azufre jaruuhai jari potakanixohki. **21** Chipomun jaa janshi jan janannohax kainhahton, jaa caballo joxo puuhax tzahoohahton yoshinnin zontaro kiyoo rutunixohki. Kanonmun puhiya nami pihaiton zontarovaun nami jirinhanixohki.

Mil vari xutuu.

20 **1** Kanonmun un nai jahokuhax votoohaito Diosin innaa innikuhnukanpu. Cadena tohaya mai kini toha innikuhku vuva vupuntirivi tohinha. **2** Jaa Diosin innakunmun yoshin dragon achinixohki, jaa rono jayooni, jaamun diablohki, jan janumun Satanazki jaamun Diosin inakun mil vari xutuu jari janon nuxanixohki. **3** Mai kinimuran jari potatanmun jan jari janon kuvunnixohki. Kanon vuva aroyovaatanmun jan onanti vanixohki jarihax kanixo jato jaa dragonnon juma kiyoo jau paranti shinankin, mil vari xutuu vinooyonon. Jaahtin vari xutuu vinoohainrokonmun dragon kainmakatzi Dioskihki ravuu pishtahi janon.

4 Chipomun un tzahooti naha innikuhnukanpu, jahon maniihamun un jaa jato Jesusin jato jau onanmanikun januyamakin Diosin jovi shinanhaito jato rutunivo. Jatonmun yoshin jasharamayamakonixhki, jaa tanakin mapoo yoraniivo jasharayamakannixohki, jatonrivimun yoshinnin jato jaton vukuzantiya jato mukunnun vaxoonpanan amamakannixohki, jatonmun unaa kayakannixohki, jaamun jato Diosin tzahooti inannixohki, Mesiasvutan mai ivonon mil vari xutuu. **5,6** Jatonmun unaa kayayookatzi kankihnukanpu, jatonmun Diosin jau kuzaxonyovaani kiki, jatorivimun Diosin jana jaxahinnon katoonihkiki. Tzovanmun jato Diosinnoha paxkayamakatzi kiki. Jatoxmun Diosya Mesias jau kohaxon nai jakatzi kankihki, jatonmun mil vari xutuu mai ivokatzi kankikihki. Jaa nokanivo tuxunmun kayayamakatzi kankihki mil vari xutuu zununyonon.

Satanas Jesusvutan muhunnayaakin vunoni.

7 Kanon mil varixutuu zununhainmun kanon Satanas pukakatzi Dioskihki kuvunnixon. **8** Kanonmun kainxon jaa jumarazin jaa Godya Magod, jatomun nan nutun jahaa jonivonukanpu. Jaa juman jahaa zontarovomun tziztokatzi Satanas kihnukanpu rutunnaajankin, jaa zontarovomun kuzaxon topontimahnukanpu, jununhan jahaa mishpoohkamai ja jahaamun kankahki. **9** Jatoxmun nan nutu kiyopan vohotankatzi kankihnukanpu, jatonmun Diosin juma muchikatzi kankihki jan juma jan kunhaiyavi. Nai jahokuhax juruu jatonmun jato kiyoo kohakatzi kiki. **10** Jaa diablo jato parannimun azufre juruuhai jari potakatzi kankihnukanpu, jaa yoshin iromaya Dios jato jau yohixonnaiki jahax ikai potanivo jari. Jarihamun jato inaama yovaakatzi kankihki yamuuya nutu kiyoo.

Tzahooti joxo.

11 Kanonmun un tzahooti joxo toha innikuhnukanpu, jaa jahon tzahooharivi. Jaa tzohootinin tzahoohahton inhamun maiya nai yamariznixohki, tzovanmun unaa inyamanixohki. **12** Jaa kiyoo nokanimun un jato innikuhnukanpu, jaa jau kuzayovaahai, tzahooti vuzohri mapohamun un jato innikuhnukanpu. Kirikamun vuxnakuhuunixohki jahon jaurazi tanaztiirazin jau kuzaniivo kunuuniivo jakun. Kirikatzarivimun vuznakuhuu nixohnukanpu, jahonmun jaa tzovax Diosvutan unaa nayamakatzi jakatzirahkiki kunuunivo janixohki. Jaa nokanimun jato Diosin jau kuzaniivo yokaanixohnukanpu, jaurazira kuzakannixki inxon, jaa kirikananrivi yohiha jahaakin. **13** Jaa jununhanohax nokanikatoxmun Dios vuzohri mapokanixohki jaa jan jato chihi nokayamahai jahaa jakannixohki. Jaa nokani kiyoomun jato Diosin jaurazira kuzakannixki yokaanixohki.
14 Chipomun natiya chihi nokayamahai jari potakanixohki, nan nunnu jato potahavohtoxmun, kanon unaa Diosvutan jayamakatzi kankihnukanpu. **15** Jaa jaton janu unaa nayamakatzi jato kirikanan jayamakunmun jato kiyoo Diosin jari potanixohnukanpu. Jatomun potakanixoohnukanpu, Jaa jaton janu jaa kirikanan yamakun.

Nai vunaaya mai vunaa.

21 **1** Chipomun un nai vunaaya, mai vunaa innikuhnukanpu, moha nai jayooniya mai jayooni yamarizkun, jununharivi. **2** Jaarivimun un innikuhnukanpu, jaa juma iromamahiz Jerusalen vunna nai jahokuhax votoohaito jaa Dios jahaa jarihax. Jaa jumamun ovaa xanovo, vunujanhkin jaa joni manakatzi raoohakaviz janixohki.

3 Tzahooti jarihax yovanhaitomun un tzovakara ninkaanikuhku nan jahaakin yohihi:
“Nunomun jahax Dioskihnukanpu jan jonivovutan. Jatovutanmun jakatzi Dioskihnukanpu, Diosinnamun jakatzi kankihki unaa junuuyamakatzi. Ja jahaamunkatzi kinukanpu, jaztipaxmun jaton Dioskovinkatzi janhkinukanpu. **4** Janmun jato vunhon turuxonkatzi janhkiki, unaarivimun nokayamakatzi kankihki. Unaarivimun arahyamakatzi kankihki, unaarivimun kuzanon jau naha kuzhirahkiki yohiyamakatzi kankihki, rani pishtamun jaton yora unaa izin ninkaayamakatzi kankihki, jaa ramaama jaurazi japanhniimun nan rama yamahki.”

5 Nan jahaakinmun jan tzahootininxon Diosin yohinixohnukanpu: ¡Iyanmun jau kiyoo vunaahi unhkainukanpu! Nan jahaakinrivinmun jan yohinixohki: “Kunuuhapu, nan jovirazinmun konma jaki chipootihki.”

6 Chipomun iya Diosin nan jahaakin yohinixohnukanpu:
¡Mohamun un arohtihakinukanpu! Iyamun un jaa iyoonikatox kiyoohainukanpu. Jaa ayakatzan nokahaimun jato kopii yokaayamakin jato ayamakatzi unhkai jaa paxko junu, janmun jato nokayamakatzi janon jamanoxkihki. **7** Jaa jau kuzatimaraziki rakuuyamahi uki junuu yamahi chipoohaimun jato jaurazi inankatzi unhkainukanpu, kanonmun un vakuvokatzi kankihki, iyaxmun jaton Dioskatzi unhkai. **8** Jaa joni rakuuhai, jaa uki chipooyamahai, jaa un kunmarazi jau iroma kuzahai, jaa jato rutuhai, jaa jato janovi akai, jaa yovuuvo, jaa mapoo yora sharaakin yohihai, jaa jau ontzahairazimun jato jaa azufre juruuhai jari potakatzi unhkainukanpu, jari uki paxkaahax janon unaa iya inyamakatzi.

Jerusalen vunaa.

9 Jaa siete Diosin innavo jaa siete kuzpo izin vopayahtox tii jotanmun iya yohinixohnukanpu nan jahaakin: “Nuri jopu; miya xanovo vunukatzi jahaa inmanon, Corderon ainmunkatzi jan jaakinupu.” Kin yohinixohki.

10 Jaa iya Diosin Kayan nan jau inmanixohnukanpu, Diosin inakunmun iya mananmatonko chaitan iyonixohki, iyoxonmun jan iya jaa juma toha iromamahi iya inmanixohki, nai jahokuhax votoohaito, jaa Dios jahaa jarihax. **11** Jano Dios jakunmun shivi sharaa jano janixohnukanpu jan jotahamun ovaa kakuuti sharaakaviz janixohki. Ovaa diamantekaviz, nakovahin inti sharaa ovaa cristalkaviz. **12** Jaa juma papiimun chikuu chaii mazoni tohan muchiha janixohki. Jaa chikuumun doce vuva tohavo janixohki, jaa vuvaztiirazinmun Diosin innaztiirazi janixohnukanpu, jaa vuvaztiirazinrivimun jamuztiirazi kunuuniivo janixohki, ja doce xokotza Israelin jahaton janu.

13 Kimisha vuvanhan vari kainhai jahori vuzoha janixohki kimizatzamun mananki vuzoha jonixohki, kimisharivimun vari kainhai jari vuzoha janixohki kanon jaztii vuvanhamun kanon vari jikihai jahori vuzoha janixohki. **14** Jaa chikuumun doce maxax vinshin maxkaa chikuunivo janixohki, jaa maxax vinshintiirazinmun jaa Cristo chivanpanhoni jonivaun janu kunuuniivo janixohki.

15 Jaa uvutan yovanha Diosin inaamun topontiyaxonhnupu. Jaa topontimun jan juma toponxon, jan vuvanha toponxon jan chikuu toponnixohki. **16** Jaa jumamun cuatro chikuu jaahtin metroyarazi janikohki Diosin inankunmun jaa juma toponnixohki toponti oro aniivohton nanhtinmun toponixohki dos mil docientos kilometro chikuztiirazimun.

17 Diosin inakunrivimun chikuu toponnixohki, jan toponhamun sesenta y cinco metro janixohki, yoran topontinin Diosin inakun toponnixohki.

18 Jaa chikuumun sharaakovinkin aniivo janixohki, jan janumun diamantihki. Jaa jumamun oronrivi aniivo janixohki, karakunmun kutzaamakovin janixohki, karakunmun intisharaa janixohki ovaa cristalkaviz.

19 Jaa maxaxan chikuunivomun janixohki, jaa chikuumun maxax sharaavaun rakonivo janixohki, jaa chikuumun maxax sharaavaun ravonivo janixohki. Jaa maxax jayoohamun maxax sharaavaun raooni janixohki, jaa cuartamun Esmeralda janixohki. **20** Chipomun nanrazi raoonivo janixohki: Onices, Rubies, Crisolito, Belitos, Topacios, Crisoprasas, Jacintosya amatsita. **21** Jaa doce vuvanhavomun perla razin aniivo janixohki. Vuvaxtirazimun tii perlanan aniivo janixohki. Vuvaxtiirazimun tii perlanan aniivo janixohki. Jaa juman vahi kayamun oro vuxnuukovinnin ravukuhuuha janixohki ovaa vidriokaviz jishtisharaa.

22 Jaa juman pishtakovin Diosin jovi ninkaati tapaz inhamamun unhnukanpu, jaavimun nokun yovaahki jovi ninkaati tapaz jau kuzayovaahai Corderorivihki. **23** Jaa jumanmun kunyamahi kinukanpu, varin jatohoxanhkin oxun jotanon, Diosin shivinmun jotahi kiki. Jaa Corderomun jan lanparinki. **24** Jaa jumannohax juruu kainhahton jato jotahamun jaa juma kiyopannox vohotankatzi kankihnukanpu, jaa apovo main jahatonrivimunn jaton jau sharaavo inankatzi kankihki. **25** Jaa vuva tohavo juman jahatonmun jan vuva kuvunyamakatzi kinukanpu nutun, jarimun pishtakovin unaa yamuuyamakatzi kiki. **26** Jaton jau kopiiyovaavomun inankatzi kankihki, jaa juman jau sharaavo jahaatiya. **27** Jaa Dios kunyamahairokonmun jari jikiyamakatzi kinukanpu; jaririvimun vuiiyamakatzi jaa mapoo yora sharaakin yohihai kiki, jaa tziztokohoohax jaxon jau kuzahavo, jatoztiimun vuiikatzi kankihki jaa Corderon kirikanan jaton janu jakun. Jaa kirikananmun jahax jaton januhkinukanpu, jaa unaa nokayamakatzi jahaton janu.

22 **1** Chipomun iya Diosin inakun inmanixohnukanpu, jan jununmun noku unaa nayamaxanhinnon jamanoxkihki. Jaa junumun Diosin tzahootiya Corderon tzahootininnohax kainnoxkihki, vuxnuumun jaa junuhki ovaa cristalkaviz; **2** Jaa junun vakohmamun juma naki vahi jahaton kannoxkihki. Jaa junu kuxaarazinmun jau vanaa janixohki jaa jau vanaamun oxuxtirazihi viminoxkihki, vari xutuuztipanmun docehi viminoxkihki, jan viminmun jato unaa nokayamajahinnon jamanoxkihki, jaa jii puhimun jaa juma kiyopan izin jahaa rahontihki.

3 Jaa jumanmun pishtakovin Dios kunmayamakin jau kuzahai jayamakatzi kankihnukanpu; jarimun jakatzi Diosin tzahootiya Corderon tzahooti kiki, jaa Dios jau kuzaxonhaitonmun sharaakin yohikatzi kankihki. Vuaxonkatzi kankihki. **4** Kiyoovininmun Dios inkatzi kankihki, vuizinankihinkin, jaton vukazantinmun jakatzi Diosin januhkiki. **5** Jarimun unaa yamuuyamakatzi kinukanpu, jarixonmun tzova pishtakovinnin unaa lamparin vunayamakatzi kiki jotajanhkin, varin jotaarivi, Diosinruzmun jato jotakatzi kiki, kanonmun unaa nokayamakatzi javutan jakatzi kankihki.

Unaa vunaa joxanhkin Jesusin yohini.

6 Nan jahaakinmun iya Diosin inakun yohinixohki:
"Jaa nunoxon yohihavoki kiyoovinix jaki chipootimun kankihnukanpu jaamun konhki. Yovakunmun Dioskovininimun jaa jan kaya Diosin jau yohikun jato yohihaivo inanhaitonmun, jan inaa nichihakinukanpu, jaa chivanhai jonivo nanrazi. Jau kuzkatzi kiki jato inmanon." Nan jahaakinmun yohihi Jesús kihnukanpu: ¡Ninkaa sharaakanpu!
7 "¡Vunaamun jokatzi unhkainukanpu! Diosin jato jau kuzaxon sharaanonukanpu jaa Diosin jau kuzajanhkin yohini nan kirikanan jahaa ja jahaakin jau kuzahai."

8 Miya Juannunmun un nanrazi jau inkin ninkaanikuhnukanpu. Nan jaurazi inkin ninkaayaakinmun un jaa iya jau kiyoo inmaha Diosin innaa sharaakin yohikatzi main ramunkohoonikuhnukanpu,
9 Ramunkohoohaitomun jan iya:

> "¡Ja jahaayamapu! Dios sharakin yohijanpu, kiyoovimun non jaa jau kuzaxonhaihki: Miyakavizrivi, Diosin jau yohikun jato yohihaiya jaa Diosin Jovi jumayamahaikaviz."

10 Nan jahaakinrivimun jan iya yohinixohki:
"Nan jaurazi kuzkatzi jakun nan kirikanan jahaatzi jonuxon orijanhnapu vunaamun nanrazi jau kuzkatzi kari." **11** Jaa jau iromahaito junuyamakin iromanon junujanhpu, jaa shinan iromayahtonrivi jau kumorazi kuzanonvo. Jaa sharaakin jau kuzahai jamun jau kuzanon junujanhpu, jaa jan yorarivi Dios inannixo aruzkikin jan yora Dios inannon junujanhpu. Nan jahaakinmun yohihi Jesuskihnukanpu:

12 ¡Ninkaa sharaakanpu! ¡Vunaamun jokatzi unhkainukanpu! Jatonarazi jato jau inankatzi, joniztiirazi inanjanhkin jaurazira kuzakannixki inxon. **13** Iyaxmun rozoo jayonikuhnukanpu, iyaxmun chipokovin jakatzi unhkai.

14 Iromakin jau kuzayaakin junuhaitomun jato sharaakin jau kuzaxonkatzi Dioskihnukanpu, jatomun jaa jii vimi akax nokayamati amakatzi jankiki. Jatoxmun juman vuvanha jahori vuiikatzi kankihki. **15** Jaa jau iromahairazizmun jumannanki jakatzi kankihki, jaa yovuuhairazi, jaa jato janovi akai, jato rutuhai, dios mapoo yora sharaakin yohihaiya jaa jato jau paranhaiya jaa jau iromarazi kuzahai. Nan jahaakinmun yohihi Jesuskihnukanpu: **16** "Iyanmun un inaa nichinha kinukanpu, jaa iya chivanhairazi jato nanrazi jau yohixahinnon. Iyamun un iyoopanhoni apo Davin kaivohki; Iyamun un jaa nutuhain kainkin jotahai vishihki."

17 Diosin Kayavutan Corderon ainninmun nan jahaakin yohihi kinukanpu: ¡Jopu, Yovaa Jesusi! Jaa kiyoovinin ninkaahaiton nan jahaakin yohikanpu: ¡Jopu Yovaa Jesusi! Jaa ayapaiikin vakonhma kuunkin vuxon kopiima vakonhma jato namayamahai aya jankanpu.
18 Jaa kiyoovinin jau yohipanhonivo nan jovi ninkaahairazimun mato yohihi unhkainukanpu: Tzova pishtan nan kirikanon jovi jovitza vahaitomun kastiikakatzi Dioskihnukanpu jaa nan kirikanan izin yovaa rakuukovin jahaa jaa nichinxonkin. **19** Tzova pishtan nan jovi kirikanan jahaa toovoxomun, jaari juma iromayamaiton jamayamakatzi Dioskihnukanpu, nan kirikanan jahaakaviz.

20 Nanrazi jau yohihaitonmun yohihi kinukanpu nan jahaakin: Konmun mato yohihi unhkainukanpu,

¡Vunaamun Jokatzi unhkainukanpu!
¡Ja jahaanonnukanpu! ¡Jopu Yovaa Jesusi!

21 Nookun Yovaa Jesús nohon kunhaiton mato junuyamaki jakinhnonukanpu.

¡Nan Jovi sharaa nahan
ninkaanovo yohihaito jato
Diosin sharaakin
jau kuzaxon jahinnonukanpu!

Apocalipsis 1:3

DISTRIBUCIÓN GRATUITA